

DIPLOMATIC UKRAINE

НАУКОВИЙ ЩОРІЧНИК

*Випуск сімнадцятий,
присвячений 25-ій річниці дипломатії незалежної України*

SCIENTIFIC YEAR-BOOK

*The seventeenth issue
dedicated to the 25th anniversary of the diplomacy
of independent Ukraine*

Київ Kyiv

2016

ББК 66.49(4УКР)я5+63.3(4УКР)Оя5

Виходить друком із листопада 2000 року

Упорядники

Леонід Губерський, Павло Кривонос,
Анатолій Денисенко, Василь Туркевич

Засновники

Міністерство закордонних справ України
Дипломатична академія України при Міністерстві
закордонних справ України

Генеральна дирекція
з обслуговування іноземних представництв

Історичний клуб «Планета»

*Видання рекомендоване до друку Вченою радою Дипломатичної академії
України при Міністерстві закордонних справ України.
Протокол № 11 від 30 листопада 2016 року*

Видавець

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв

Головний редактор

Анатолій Денисенко, кандидат історичних наук

Заступники головного редактора

Володимир Денисенко, доктор історичних наук
Василь Туркевич, заслужений діяч мистецтв України
Леонід Шкляр, доктор політичних наук

Відповідальний секретар

Інна Хоменська,
кандидат філологічних наук, начальник рекламно-видавничого
відділу дирекції «Дипсервіс» ГДП

Книгу зареєстровано Міністерством освіти і науки України як фахове видання
за спеціальністю "Історичні науки" (Наказ № 642 від 26.05.2014)

ISBN 966-7522-07-5

Issued since November 2000

Compilers

Leonid Huberskyi, Pavlo Kryvonos,
Anatolii Denysenko, Vasyl Turkevych

Founders

Ministry of Foreign Affairs of Ukraine

Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine

Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions

Planeta Historical Club

*The issue is recommended for publishing by the Scientific Council
of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine, Protocol № 11, November 30, 2016*

Publisher

Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions

Editor-in-Chief

Anatolii Denysenko, Candidate of Historical Sciences

Deputy Chief Editors

Volodymyr Denysenko, Doctor of Historical Sciences

Vasyl Turkevych, Honoured Art Worker of Ukraine

Leonid Shkliar, Doctor of Political Sciences

Executive Editor

Inna Khomenska,

Candidate of Philological Sciences, Head of the Advertising and Publishing Department
of the Directorate «Dypservis» of GDIP

The year-book is registered by the Ministry of Education and Science of Ukraine as a professional edition
specializing in Historical Sciences (Decree No 642 of 26.05.2014)

ISBN 966-7522-07-5

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Павло Клімкін, Міністр закордонних справ України

Микола Кулінич, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австралії, кандидат історичних наук

Павло Кривонос, генеральний директор Державного підприємства «Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв», почесний професор Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», видавець

Анатолій Денисенко, головний редактор, голова Історичного клубу «Планета», заслужений журналіст України, кандидат історичних наук

Володимир Хандогій, Надзвичайний і Повноважний Посол України, президент Української асоціації зовнішньої політики

Михайло Згуровський, ректор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут», доктор технічних наук, академік НАН України, Академії педагогічних наук України

Віктор Андрущенко, ректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, президент Асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук

Петро Таланчук, президент Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», академік Національної академії педагогічних наук України

Мирослав Романюк, директор Львівської національної бібліотеки ім. В. Стефаника, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Микола Железняк, директор Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, доктор філологічних наук

Василь Кремень, президент Національної академії педагогічних наук України, академік НАН України, доктор філософських наук

Віктор Бондаренко, академік Національної академії педагогічних наук України, доктор філософських наук, професор

Борис Гуменюк, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Кіпр, доктор історичних наук

Сергій Пирожков, Надзвичайний і Повноважний Посол України, академік НАН України, доктор економічних наук, віце-президент НАН України

Леонід Губерський, ректор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік НАН України, доктор філософських наук

Володимир Головченко, професор, викладач Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор політичних наук

Павло Гай-Нижник, зав. відділу Національного науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, доктор історичних наук

Олександр Савенко, генеральний директор Київської державної регіональної телерадіокомпанії, заслужений журналіст України

Олексій Кийков, директор дирекції «Дипсервіс» ДП «ГДП»

Микола Держалюк, провідний науковий співробітник Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Ірина Войцехівська, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

Степан Віднянський, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Сергій Брага, головний редактор газети «Урядовий кур'єр», заслужений журналіст України

Валерій Солдатенко, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук

Леонід Шкляр, заступник головного редактора, доктор політичних наук, професор

Ігор Алексєєнко, генеральний директор Науково-виробничого підприємства «Видавництво «Наукова думка», заслужений працівник культури України, кандидат біологічних наук

Ірина Матяш, доктор історичних наук, професор Дипломатичної академії України

Інна Хоменська, начальник рекламно-видавничого відділу дирекції «Дипсервіс» ГДП, відповідальний секретар

Ростислав Сосса, директор Державного науково-виробничого підприємства «Картографія», доктор географічних наук

Григорій Перепелиця, директор Інституту зовнішньої політики Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук

Василь Туркевич, заступник головного редактора, заслужений діяч мистецтв України

Олександр Харченко, генеральний директор «Укрінформу»

Михайло Сорока, голова Київської організації Національної спілки журналістів України, заступник генерального директора «Укрінформу»

Ярослав Яцків, директор Головної астрономічної обсерваторії України, академік НАН України

Володимир Лавриненко, проректор Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, професор

Віктор Даниленко, член-кореспондент НАН України, завідувач відділу Інституту історії України НАН України, доктор історичних наук

Ольга Таукач, головний редактор журналу «Зовнішні справи»

Олег Наливайко, голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, голова Національної спілки журналістів України

Ігор Жалоба, завідувач кафедри дипломатичної і консульської служби Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор історичних наук

Валерій Копійка, директор Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор політичних наук, професор

Костянтин Балабанов, ректор Маріупольського державного університету, Почесний Генеральний консул Республіки Кіпр у Маріуполі, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, доктор політичних наук

Володимир Денисенко, заступник головного редактора, завідувач кафедри журналістики Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», доктор історичних наук

Вячеслав Циватий, перший проректор Дипломатичної академії України при МЗС України, кандидат історичних наук

Наталія Татаренко, проректор Дипломатичної академії України при МЗС України, кандидат економічних наук, професор

Людмила Чекаленко, професор Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук

Сергій Здіорук, завідувач відділу гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень, доцент, заслужений діяч науки і техніки України, кандидат філософських наук

Сергій Шергін, завідувач кафедри регіональних систем та європейської інтеграції Дипломатичної академії України при МЗС України, доктор політичних наук, професор

Андрій Юраш, директор Департаменту з питань релігій Міністерства культури України, кандидат політичних наук

Ігор Турянський, Надзвичайний і Повноважний Посол України

Юрій Богасвський, Надзвичайний і Повноважний Посол України

Михайло Ільїн, голова Федерації всесвітнього миру

Сергій Бондаренко, перший заступник генерального директора ГДП, кандидат юридичних наук

Петро Киричок, доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, проректор з науково-педагогічної роботи Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Володимир Прокопенко, голова правління Всеукраїнської ради працівників та ветеранів інформаційної сфери, член Національної спілки письменників України, член Національної спілки журналістів України

EDITORIAL BOARD

Pavlo Klimkin, Minister for Foreign Affairs of Ukraine

Mykola Kulynych, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to Australia, Candidate of Historical Sciences

Pavlo Kryvonos, Director-General of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions, Honorary Professor at the Open International University of Human Development «Ukraina», Publisher

Anatolii Denysenko, Editor-in-Chief, Chairman of the Planeta Historical Club, Honoured Journalist of Ukraine, Candidate of Historical Sciences

Volodymyr Khandogiy, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, President of the Ukrainian Foreign Policy Association

Mykhailo Zhurovskyi, Rector of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute», Doctor of Technical Sciences, Member of NAS of Ukraine, Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Viktor Andrushchenko, Rector of Drahomanov National Pedagogical University, President of the Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Ukraine, Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Doctor of Philosophy

Petro Talanchuk, President of the Open International University of Human Development «Ukraina», Member of NAES of Ukraine

Myroslav Romaniuk, Director of the Lviv V. Stefanyk National Academic Library, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Mykola Zhelezniak, Director of the Institute of Encyclopaedic Research of NAS of Ukraine, Doctor of Philological Sciences

Vasyl Kremen, President of NAES of Ukraine, Member of NAS of Ukraine, Doctor of Philosophy

Viktor Bondarenko, Member of NAES of Ukraine, Doctor of Philosophy, Professor

Borys Humeniuk, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the Cyprus Republic, Doctor of Historical Sciences

Serhii PyrozHKov, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine, Member of NAS of Ukraine, Doctor of Economical Sciences, Vice-President of NAS of Ukraine

Leonid Huberskyi, Rector of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Member of NAS of Ukraine, Doctor of Philosophy

Volodymyr Holovchenko, Professor, lecturer at the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Political Sciences

Pavlo Hai-Nyzhnyk, Head of the Department of the National Research Institute of Ukrainian Studies of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Oleksandr Savenko, Director-General of the Kyiv Regional State Television and Radio Company, Honoured Journalist of Ukraine

Oleksii Kyikov, Director of the Directorate «Dypservis» of SE «GDIP»

Mykola Derzhaliuk, Senior Researcher at the Institute of History of NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Iryna Voitsehivska, Professor at Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Historical Sciences

Stepan Vidnianskyi, Head of the Department of the Institute of History of NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Serhii Braha, Editor-in-Chief of the Uriadovyi Kurier newspaper, Honoured Journalist of Ukraine

Valerii Soldatenko, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Leonid Schkliar, Deputy Editor-in-Chief, Doctor of Political Sciences, Professor

Ihor Alieksieienko, Director-General of the Naukova Dumka Publishing House, Honoured Art Worker of Ukraine, Candidate of Biological Sciences

Iryna Matiash, Doctor of Historical Sciences, Professor at the Diplomatic Academy of Ukraine

Inna Khomenska, Head of the Advertising and Publishing Department of the Directorate «Dypservis» of GDIP, Executive Editor

Rostyslav Sossa, Director of the State Scientific and Production Enterprise «Kartographia», Doctor of Geographical Sciences

Hryhorii Perepelytsia, Director of the Foreign Policy Institute of the Diplomatic Academy under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, Doctor of Political Sciences

Vasyl Turkevych, Deputy Editor-in-Chief, Honoured Art Worker of Ukraine

Oleksandr Kharchenko, Director General of «Ukrinform»

Mykhailo Soroka, Head of the Kyiv Organization of the National Union of Journalists of Ukraine, Deputy Director-General of «Ukrinform»

Yaroslav Yatskiv, Director of the Main Astronomical Observatory of Ukraine, Member of NAS of Ukraine

Volodymyr Lavrynenko, Prorector of Drahomanov National Pedagogical University, Professor

Viktor Danylenko, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Head of the Department of the Institute of History of NAS of Ukraine, Doctor of Historical Sciences

Olha Taukach, Editor-in-Chief of the Zovnishni Spravy magazine

Oleh Nalyvaiko, Head of the State Committee for Television and Radio Broadcasting of Ukraine, Head of the National Union of Journalists of Ukraine

Ihor Zhaloba, Head of the Department of Diplomatic and Consular Service of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine

Valerii Kopiika, Director of the Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Doctor of Political Sciences, Professor

Kostiantyn Balabanov, Rector of the Mariupol State University, Honorary-General Consul of the Republic of Cyprus in Mariupol, Corresponding Member of NAES of Ukraine, Doctor of Political Sciences

Volodymyr Denysenko, Deputy Editor-in-Chief, Head of the Department of Journalism of the Open International University of Human Development «Ukraina», Doctor of Historical Sciences

Viacheslav Tsivatyi, First Prorector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, Candidate of Historical Sciences

Nataliia Tatarenko, Prorector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, Candidate of Economical Sciences

Liudmyla Chekalenko, Professor at the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, Doctor of Political Sciences

Serhii Zdioruk, Head of the Humanitarian Policy Department of the National Institute for Strategic Studies, Associate Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Candidate of Philosophical Sciences

Serhii Sherhin, Head of the Department of Regional Systems and European Integration of the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine, Doctor of Political Sciences, Professor

Andrii Yurash, Director of the Religious Affairs and Nationalities Department of the Ministry of Culture of Ukraine, Candidate of Political Sciences

Ihor Turianskyi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine

Yurii Bohaevskyi, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine

Mychailo Ilin, Chairman of the Universal Peace Federation

Serhii Bondarenko, First Deputy Director-General of GDIP, Candidate of Historical Sciences

Petro Kyrychok, Doctor of Technical Sciences, Professor, Honoured Worker of Science and Technology, Vice-Rector of the National Technical University of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute» for scientific and pedagogical work

Volodymyr Prokopenko, Head of the Ukrainian Council of Workers and Veterans of Information Sphere, Member of the National Union of Writers of Ukraine, Member of the National Union of Journalists of Ukraine

ВИСТУП ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ПЕТРА ПОРОШЕНКА НА ЗАГАЛЬНИХ ДЕБАТАХ 71-Ї СЕСІЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ООН

Шановний пане Голово!

Шановні колеги!

Пані та панове!

Від імені України я щиро вітаю вельмишановного пана Пітера Томсона з обранням на посаду Голови 71-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН.

Висловлюю повну підтримку України Вашим зусиллям.

В один із найгірших років двадцятого сторіччя Ернест Хемінгуей написав великий гуманістичний роман.

Епіграфом він взяв слова англійського поета Джона Донна:

«Немає людини, яка була б, як острів, сама по собі; кожна людина є частиною материка. ... Смерть кожної людини применшує й мене, бо я єдиний з усім людством...»

В цих словах полягала суть моральної та історичної трансформації, яку пройшло людство по слідах двох великих війн 20 сторіччя.

Ми вступили у третє тисячоліття з твердим відчуттям, що ми є разом — як оновлене людство, для якого не існує такого поняття, як «чуже горе».

Що трапилося із цим відчуттям?

Куди воно зникло?

Звідки взялися десятки причин замкнутися на своєму «острові» та не бачити чужого горя?

Чому на континентах світу до влади приходять люди, головний мотив яких — не чути чужого «подзвону»?

Чому під маскою прагматизму в наших життях оселився цинізм, подібного якому ми не бачили з часів, коли Хемінгуей писав свій роман?

Чому зло сьогодні таке сильне, а добро таке слабке?

«Немає людини, яка була б, як острів» — це стосується і політиків. Це стосується і нашої організації.

Шановний пане Голово!

Останнім часом світ навколо нас ставав все менш і менш стабільним. Хтось це відчував сильніше, хтось слабкіше.

Але ніколи з кінця Холодної війни в такому масштабі, з таким зухвальством та в односторонньому порядку не порушувалися міжнародні норми та принципи.

Ніколи до цього часу не ставився під сумнів Статут ООН — документ, на якому тримався наш світовий порядок.

Ніколи до цього часу його головним порушником не виступала країна-член Ради Безпеки ООН, країна, яка фактично стала одночасно ініціатором і активним учасником конфліктів та його арбітром.

Як результат, зараз глобальна нестабільність — це вже не тема для наукових дискусій.

Це фактично найбільша загроза, що постала перед людством.

І від того, яким чином нам вдасться її подолати, безпосередньо залежить наше майбутнє, майбутнє наших дітей та майбутнє нашої Організації.

Шляхів виходу з цієї ситуації бачу тільки два:

або ми визнаємо існування проблеми і докладаємо зусиль для її вирішення на основі спільних цінностей та принципів,

або обманюємо себе ілюзією стабільності, заплющуємо очі на очевидні факти і ставимо майбутнє ООН — цієї безпрецедентної платформи для спільних дій — в залежність від одного гравця, який грубо порушує Статут ООН.

В останньому випадку вже найближчим часом нас чекає жорстке розчарування.

Ціна за таку короткозорість вже давно визначена — це людські життя.

У минулому сторіччі ми заплатили непомірну плату внаслідок двох світових війн — 70 млн життів.

Невже цього замало?

Тому вчергове підкреслюю — ми не можемо більше дозволити собі загнану у глухий кут Раду Безпеки при розгляді питань міжнародного миру та безпеки.

Обмеження права «вето» під час ухвалення рішень щодо запобігання та врегулювання конфліктів мають стати пріоритетними завданнями у контексті реформування діяльності Ради Безпеки.

Призупинення права вето у випадках масових злодіянь, а також тоді, коли держава-член Ради Безпеки ООН є стороною у спорі, має стати залізобетонним правилом без жодних виключень.

Рада має перетворитися на справді демократичний та репрезентативний орган, вільний від відголосків минулого.

Існує потреба у перетворенні нашої Організації на структуру, спроможну ефективно реагувати на акти агресії та притягувати винних до правової відповідальності.

В прогилежному випадку жодна нація, жодна держава-член ООН не може розраховувати на стабільну безпеку та розвиток.

Ще одним видом загрози миру і міжнародній безпеці, який вимагає невідкладної уваги світової спільноти, є гібридні війни.

Як Президент країни, що стала наразі полігоном для випробування нових методів гібридної війни, я привертав увагу міжнародної спільноти до цієї проблеми під час минулорічної сесії Генеральної Асамблеї.

За рік, що минув, ми стали свідками суттєвого поширення цієї практики.

Її наслідки спостерігалися в Європі, в Америці та на інших континентах.

Політичний тиск, відверта пропаганда, втручання у виборчі процеси, економічний примус, таємні диверсійні та військові операції, кібератаки, зловживання дипломатичними заходами — таким є сучасний інструментарій неоголошених війн.

Прийшов час, щоб Рада Безпеки взяла це питання під свій контроль.

Своєю чергою, Україна готова й надалі ініціювати дискусію — що та як має робити Рада у протидії цій загрозі.

У контексті останнього розвитку подій на Корейському півострові, майбутнє режиму ядерного нерозповсюдження викликає все більше занепокоєння моєї країни.

Як відомо, Україна свого часу добровільно відмовилася від третього за розміром ядерного арсеналу з від 2800 до 4200 тактичними ядерними боеголовками в обмін на гарантії її суверенітету та територіальної цілісності за Будапештським меморандумом 1994 року.

На превеликий жаль, усі ці гарантії залишилися на папері. Будемо відверті, ми провалили іспит по Будапештському меморандуму. Таким чином, демократичний світ програв свою першу битву — йдеться не тільки про Україну, йдеться також про довіру до договорів.

Однак Україна, як відповідальний міжнародний актор, завжди була та залишається відданою справі ядерного нерозповсюдження та роззброєння.

Тож своєчасні та ефективні дії міжнародної спільноти у відповідь на ядерні випробування в КНДР є ще одним іспитом для всіх нас.

Ми не повинні допустити, щоб світ поринув у нову гонку ядерних озброєнь.

Високий рівень нестабільності сучасного світу та зростаючі з кожним днем виклики підвищують запит як окремих країн, так і міжнародних організацій на сильне лідерство.

Не є виключенням у цьому плані й Організація Об'єднаних Націй.

Цього року ми обиратимемо нового Генерального секретаря ООН.

Тож упевнений, що основними критеріями для кандидата на цю важливу посаду, на додаток до його або її високих професійних якостей, мають бути:

по-перше, безкомпромісна позиція у питанні дотримання положень Статуту ООН;

по-друге, готовність у випадку загрози миру та безпеці рішуче використовувати наявні у його розпорядженні інструменти, зокрема передбачені статтею 99 Статуту ООН.

Віriamo, що Рада Безпеки та Генеральна Асамблея зроблять правильний вибір.

І Україна, зі свого боку, як непостійний член Ради Безпеки, працюватиме для досягнення цієї мети.

Шановний пане Голово!

Цього року ми стали свідками низки жахливих терористичних атак.

Афганістан, Сирія, Ірак, Буркіна-Фасо, Туреччина, Бельгія, Франція, Німеччина, Україна — і це далеко не повний список.

Спрут тероризму продовжує опутувати своїми щупальцями все більше країн та континентів.

Очевидно, що загрозу такого масштабу можливо подолати виключно спільними зусиллями.

У цьому контексті захист критичної інфраструктури від терористичних атак має стати одним із важливих аспектів боротьби з тероризмом.

Під загрозою опиняться банківська та фінансові системи, телекомунікації, аварійно-рятувальні служби, повітряне і залізничне сполучення, енергетичний сектор та водопостачання.

Що найстрашніше — це загрожує численними жертвами серед цивільного населення.

Ми продовжуватимемо закликати Раду Безпеки до дій у відповідь на цю зростаючу проблему.

У цьому контексті ми також вітаємо ініціативу Великої Британії скликати спеціальне засідання РБ з питання терористичних загроз авіаційній безпеці.

Цей крок має стати потужним сигналом готовності Ради вживати рішучих дій, щоб унеможливити у майбутньому трагедії.

Такі трагедії, як збитий два роки тому терористами літак МН-17 Малайзійських авіаліній у небі над Донбасом.

За результатами кропіткого технічного розслідування, здійсненого відповідною міжнародною командою, вдалося не тільки з'ясувати окремі деталі, а скласти фактично повну картину цього жахливого злочину.

Наразі, не дивлячись на ганебне «вето», накладене РФ на рішення щодо створення міжнародного трибуналу під егідою ООН, ми маємо забезпечити належну імплементацію Резолюції Ради Безпеки ООН № 2166.

Спільна команда, що складається з представників Малайзії, Нідерландів, Австралії, Бельгії та України, продовжує кримінальне розслідування.

Ми повинні створити ефективний механізм залучення до відповідальності всіх тих, хто спричинив цю катастрофу.

Шановний пане Голово!

Починаючи з 2014 року, Україна з власного трагічного досвіду знає, що таке тероризм, експортований ззовні.

Терористична складова неоголошеної гібридної війни Росії проти України є очевидною.

Драматично, вона стала реальністю повсякденного життя на окупованих територіях Донецької та Луганської областей України.

За два з половиною роки цього конфлікту, ми отримали значну кількість неспростовних доказів прямого залучення Росії, її структур і посадовців до фінансування, підтримки і координації діяльності терористичних угруповань, які вчинили численні злочини проти громадян моєї держави.

Шокуюча реальність така, що іноземні терористи, передусім з Росії, становлять значну частину приблизно 38-тисячного незаконного військового формування на Донбасі, озброєного до зубів.

І це не перебільшення – в їхньому розпорядженні перебуває близько 700 танків, 1200 бойових броньованих машин, більше 1000 артилерійських систем та понад 300 реактивних систем залпового вогню.

Зброя, боєприпаси та персонал продовжують надходити з Росії в Україну через неконтрольовану частину українсько-російського кордону. Надходити на щоденній основі ешелонами.

Водночас російська сторона продовжує наголошувати з багатьох майданчиків, включаючи ООН, що вона тут ні до чого, що росіян немає в Україні.

Навіть лицемірні радянські керівники не можуть зрівнятися з такою відвертою брехнею та очевидними маніпуляціями, які дозволяє собі Кремль сьогодні.

Так, вони погрожували світу ядерною зброєю також, як це робить Росія сьогодні.

Але коли під час Карибської кризи СРСР було пред'явлено аерознімки американської розвідки, навіть Хрущов був змушений визнати наявність радянських ракет на Кубі.

Сьогодні, у відповідь на пред'явлені тисячі фотографій, відео, свідчень та інших доказів російської військової присутності на Донбасі, світ чує від Росії лише цинічне «нас там немає».

Росія говорила те ж саме про Крим. «Нас там немає». А потім був проведений фіктивний референдум під дулами російської зброї. А потім, через декілька днів, кричуща заява російського президента, що Крим, уявіть собі, був анексований «у відповідності до Статуту ООН».

Чи говоримо ми про один і той же Статут?

Це не просто зневага до століттями напрацьованих принципів міжнародних відносин, їхніх писаних і неписаних правил і етики. Це нівелювання дипломатії як такої.

Вважаю, що нашій Організації настав час виробити серйозні заповідники проти зловживання окремими країнами-членами ООН довірою решти світового співтовариства.

Необхідно продумати механізми офіційної фіксації доказів агресії одних держав проти інших та передбачити чітку відповідальність згідно з принципами Статуту ООН.

Третій рік агресії продовжує нести біль та страждання моїм співгромадянам.

Загинуло 2430 осіб. Значна частина — цього року. Загальна кількість жертв цієї нав'язаної нам війни у серці Європи сягнула цифри 10 тисяч — 2,5 тис. військових та 7,5 тис. мирних мешканців.

У полоні бойовиків на Донбасі, а також на території Росії продовжують незаконно утримуватися сотні заручників.

Ми були шоковані дізнавшись, що недавно на окупованих територіях Донбасу проросійські незаконні збройні формування взяли у заручники дітей.

Вони продемонстрували відео допиту підлітків, яким висувають абсурдні звинувачення у підготовці та здійсненні диверсій.

Ця ситуація є абсолютно неприпустимою у 21 сторіччі.

Ми закликаємо ЮНІСЕФ втрутитися та запобігти катуванню цих дітей.

Ще одна жахлива історія.

Кілька днів тому один український заручник, волонтер Володимир Жемчугов був звільнений.

Після року в полоні без належної медичної допомоги, ця абсолютно сліпа людина без рук розповіла те, що є квінтесенцією того, що відбувається на Донбасі.

Цитую: «Я родом з Донбасу, росіянин за національністю, колишній шахтар. Але людей, як я на Донбасі, патріотів України, не вдалося обдурити російською пропагандою. Ми почали боротися проти російської окупації, країни, яка розв'язала війну проти України». Однак він висловив глибоке переконання, що мир на його рідній землі — Донбасі — буде відновлено і люди там повернуться до нормального життя.

У цьому зв'язку хочу вчергове наголосити — Україна залишається відданою політико-дипломатичному врегулюванню ситуації на Донбасі.

Ми мирна нація.

За жодних обставин у нас не було намірів починати будь-які конфлікти з нашими сусідами.

Протягом року ми словами та діями підтвердили, що готові рухатися шляхом імплементації Мінських домовленостей — комплексного плану мирного врегулювання, що його було погоджено ще у вересні 2014 року і підтверджено у лютому 2015 року.

Але постійно наштовхувалися на протидію Кремля та підтримуваних ним бойовиків, які всілякими способами намагаються затягнути мирний процес і перекласти відповідальність за свої власні деструктивні дії на Україну.

Сподіваємось, що Росія відмовиться від такого підходу і дасть шанс усеохоплюючому врегулюванню.

Наголошую: у Мінських документах у цілому є чіткий орієнтир, що робити кожній стороні. Україна своє зробила і робить.

Справа за Росією та її посіпаками на українському Донбасі почати виконувати їхню частину: відпустити полонених, припинити стріляти, відвести озброєння, дайте ОБСЄ можливість безперешкодно виконувати власний мандат, виведіть російську зброю, а також регулярні та нерегулярні підрозділи.

Окупаційна влада не обмежується веденням бойових дій на Донбасі, але й продовжує свою репресивну політику в Криму.

Колись квітучий вільний півострів перетворився на «сіру зону», де люди фактично позбавлені всіх видів захисту.

Судова та пенітенціарна системи перетворилися у Криму у справжній інструмент репресій.

Як вже не раз було в історії, більшість жертв — кримські татари і українці.

Останній штрих у цій картині — заборона російською окупаційною владою діяльності Меджлісу — органу самоврядування кримськотатарського народу.

А також безпідставне тримання протягом 20 днів у психіатричній лікарні заступника голови Меджлісу Ільмі Умерова.

По суті, ганебна практика каральної психіатрії, що протягом багатьох років використовувалась радянською репресивною машиною, зараз береться на озброєння Росією.

Ми вимагаємо забезпечення безперешкодного доступу міжнародних правозахисних організацій як до Криму, так і до Донбасу, а також неухильного виконання рішення Виконавчої Ради ЮНЕСКО щодо запровадження моніторингу ситуації в АРК на інституційному рівні.

Жителі півострова мають бути захищені від дискримінації та утисків.

Геноцид кримськотатарського народу, що вже пережив трагедію депортації 70 років тому, не має повторитися.

Ми в Україні високо цінуємо внесок Верховного комісара ООН з прав людини та Ради ООН з прав людини у вирішенні поточних проблем з правами людини у моїй державі, у тому числі — в окупованому Криму.

Цього року плануємо привернути увагу Генеральної Асамблеї ООН до цієї проблеми, представивши відповідну резолюцію щодо ситуації з правами людини на окупованій території Автономної Республіки Крим та у Севастополі.

Ця резолюція має стати об'єктивною оцінкою всією спільнотою ООН ситуації з правами людини на окупованих територіях.

Люди на цих територіях мають право на захист.

Їхні діти мають право на захист.

І це наша відповідальність, як Організації Об'єднаних Націй, захистити їх.

Я звертаюсь до всіх держав-членів ООН підтримати українську ініціативу.

Ми також закликаємо вас не визнавати легітимність російських виборів, які були проведені декілька днів тому в окупованому Криму.

Якщо ви визнаєте їх, це зіграє на руку агресії та заохочуватиме подальші репресії.

Ще одна проблема, яка спричинена російською окупацією Криму, це її наміри розташувати тактичну ядерну зброю та засоби її доставки на окупованому півострові.

Це фактично руйнує глобальну систему нерозповсюдження зброї масового знищення, брутально порушує без'ядерний статус України.

Більше того, Росія використовує тимчасово окупований Крим для планування її агресивної політики не тільки в Україні, але також в інших куточках світу, включаючи Сирію, де ця політика йде пліч-о-пліч з воєнними злочинами та злочинами проти людяності.

Сьогодні весь демократичний світ глибоко занепокоєний порушенням прав людини та стражданням цивільного населення Сирії.

Переконаний, що повне виконання Женевського комюніке 2012 року та резолюції Ради Безпеки 2254 є життєво важливим для врегулювання цього довготривалого та кровопролитного конфлікту.

Привертаємо особливу увагу до необхідності усунення загрози будь-якого застосування хімічної зброї у цій країні.

Покращення гуманітарної ситуації, допуск до Алеппо та інших міст, що потребують негайної допомоги, міжнародних гуманітарних організацій є нашими першочерговими завданнями.

Ми вітаємо проведення ранкового спеціального засідання Ради Безпеки ООН по Сирії, де я сьогодні мав можливість висловити наше бачення цього важливого питання.

Сподіваюся, що ця дискусія спричиниться до змістовних рішень і кроків для полегшення важкого становища сирійців.

Ще один континент, який потерпає наразі від численних невирішених конфліктів та потребує нашої пильної уваги — це Африка.

Вона має нарешті почати сприйматися такою, якою вона є насправді: континентом з безмежним потенціалом та можливостями, а не тягарем, як це було багато років тому після століть колоніалізму та експлуатації.

Моя країна не шкодуватиме зусиль на її підтримку, і наші африканські партнери можуть повністю розраховувати на Україну, у тому числі за допомогою нашого членства в Раді Безпеки.

Шановний пане Голово!

Незважаючи на виклики сьогодення, які стоять перед Україною, моя країна повністю віддана справі реалізації Цілей сталого розвитку, прийнятих Генеральною Асамблеєю ООН в минулому році.

Ми продовжуємо працювати над виконанням наших зобов'язань на національному рівні, в першу чергу пов'язаних із забезпеченням здорового довкілля і сталого енергопостачання, просуванням гендерної рівності, боротьбою з корупцією.

Як член Групи друзів з питань клімату, Україна зробила свій внесок у досягнення консенсусу щодо всеосяжної угоди у сфері зміни клімату.

Ми у стислі терміни завершили всі ратифікаційні процедури за Паризькою угодою і сьогодні під час засідання високого рівня здали на зберігання наші ратифікаційні грамоти.

У цьому році ми також досягли важливого етапу — завершення Плану дій ООН щодо Чорнобиля та Декади відновлення та сталого розвитку регіонів, потерпілих від Чорнобильської катастрофи.

Однак існує очевидна необхідність продовження міжнародних зусиль із подолання наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також завершення відповідних проєктів.

Задоволений також, що порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 приділяє значну увагу одній із найбільших проблем сучасності — міграції.

Останніми роками ми стали свідками безпрецедентного за масштабами переміщення біженців, шукачів притулку, мігрантів та внутрішніх переселенців.

Важко собі уявити, але сьогодні в усьому світі — близько 65 мільйонів вимушених переселенців, у тому числі понад 21 мільйон біжен-

ців, 3 мільйони шукачів притулку та понад 40 мільйонів внутрішньо переміщених осіб.

Серед останньої категорії, на жаль, близько 1,8 млн моїх співвітчизників — жителів окупованого та розореного Росією Донбасу.

Безумовно, наш першочерговий обов'язок — врятувати життя людей і забезпечити захист тим, хто його потребує.

Але для комплексного вирішення цієї глобальної проблеми потрібно зосередитись на першопричинах цього явища.

Це, насамперед, збройні конфлікти, тероризм, міжконфесійне протистояння та бідність. Нью-йоркська Декларація тільки ухвалена нами — це перший крок у цьому напрямку.

Мій уряд відданий захисту переміщеного населення і здійснив важливі заходи, спрямовані на зміцнення національних механізмів реагування.

Особлива увага приділялася поліпшенню ситуації із забезпеченням засобів для існування переміщеного населення, а також розширення доступу до системи охорони здоров'я, освіти, житла і ринку зайнятості.

Шановний пане Голово!

70 років тому у Вестмінстерському коледжі один із засновників ООН Прем'єр-міністр Великої Британії Вінстон Черчилль зазначив:

«Наші труднощі та небезпеки нікуди не зникнуть, якщо ми заплющимо очі.

Вони нікуди не зникнуть, якщо ми просто спостерігатимемо за тим, що відбувається.

Не зникнуть вони і за допомогою політики умиротворення».

На превеликий жаль, ці слова не втратили своєї актуальності й сьогодні.

Бачення Черчиллем Організації Об'єднаних Націй як рушійної сили миру, як основи політики міжнародних відносин, яка має протистояти «двом гігантським мародерам — війні та тиранії», набуває нового змісту та значення.

Він закликав «сумлінно дотримуватися Статуту ООН та виважено і тверезо рухатися вперед, не претендуючи на інші землі та скарби, не прагнучи свавільно контролювати думки інших людей».

Переконаний, саме такий підхід є потужним орієнтиром для нас усіх.

Більше того, він є єдиним можливим шляхом зберегти нашу унікальну Організацію та весь світ від катастрофи глобальної війни.

Дякую за увагу.

21 вересня 2016 року

STATEMENT BY THE PRESIDENT OF UKRAINE DURING THE GENERAL DEBATE OF THE 71ST SESSION OF THE UNITED NATIONS GENERAL ASSEMBLY

Distinguished Mr. President,

Excellencies,

Ladies and gentlemen,

On behalf of Ukraine, I sincerely congratulate honourable Mr. Peter Thomson on his election as President of the 71st session of the United Nations General Assembly.

I pledge Ukraine's full support for all your endeavours.

In one of the worst years of the 20th century, Ernest Hemingway wrote an inspiring humanistic novel.

In the epigraph to the novel, he quoted English poet John Donne [ДОНН]:

«No man is an island,

Entire of itself,

Every man is a piece of the continent,

A part of the main.

Any man's death diminishes me,

Because I am involved in mankind...»

These words embodied the essence of moral and historical transformation the humanity underwent in the wake of the two world wars of the 20th century.

We entered the third millennium with a strong sense of being united — as a new humankind for which there is no such thing as 'someone else's pain'.

What has happened to this feeling?

Where has it gone?

Where has the drive to isolate oneself on an «island» come from?

Why is it that new politicians come to power on various continents calling to ignore someone else's pain?

Why is that cynicism, not seen since the times of Hemingway's novel, has settled down in our lives under the guise of pragmatism?

What does make Evil so strong and Good so weak nowadays?

«No man is an island» — this is also about those in power.

This is also about our Organization.

Mr. President,

In these days, the world has been driven to more and more instability.

Some have been affected more, some less.

But never since the end of the Cold War have international norms and principles been unilaterally defied on such a scale and with such brutality.

The Charter of the United Nations — the document underpinning our responsibility for maintaining the world order — has never been questioned.

And never has a Security Council member been a major violator of the UN Charter while being at the same time the instigator of, and active participant in, a conflict as well as its mediator.

As a result, global instability is no longer a subject of academic debates. This is actually the biggest threat facing humanity nowadays.

Our future, the future of our children and our Organization depend directly on how we manage to overcome this threat.

I see only two ways out of this situation:

either we recognize the problem and spare no efforts to address it on the basis of shared values and principles,

or deceive ourselves by the illusion of stability, turn a blind eye to obvious facts and leave the future of the United Nations — this unique platform for common action — at the mercy of one player who blatantly violates the UN Charter.

In the latter case, we will shortly face severe disappointment.

The price for this short-sightedness has long been known — it is human lives.

In the last century, humanity paid an enormous price following two world wars — about 70 million lives.

Isn't it enough?

Hence, I wish to reiterate — we can no longer afford the Security Council deadlocked on key issues of international peace and security.

Limiting the use of the «veto» power in decision-making on conflict prevention and resolution should become a priority task within the Security Council reform.

The suspension of the use of veto in cases of mass atrocities, as well as in cases when a UN Security Council member state is a party to a dispute, should become a rock-solid rule without exceptions.

The Council must become a truly democratic and representative body free from the relics of the past.

There is a critical need to make our Organization capable of addressing effectively acts of aggression and to bring those responsible to justice.

Otherwise, no nation, no UN Member State can enjoy sustainable security and development.

Another threat to international peace and security that requires urgent attention of the world community is hybrid wars.

As President of the state, which has become a testing ground for new methods of hybrid warfare, I already drew international attention to this threat at the last session of the General Assembly.

Over the past year, the practice of hybrid warfare has only spread.

Its effects have been seen in Europe, America and beyond.

Political pressure, blatant propaganda, interference with electoral processes, economic coercion, secret subversive and military operations, cyber

attacks, misuse of diplomatic measures — these are modern unconventional methods of undeclared wars.

It is time for the Security Council to go resolutely and effectively into this issue.

Ukraine is ready to further the discussion on what and how the Council can do to tackle this threat.

In view of the recent developments on the Korean peninsula, the future of the nuclear non-proliferation regime is a cause of increased concern for my country.

As you well know, Ukraine voluntarily dismantled its own nuclear arsenal, the third largest in the world at the time with from 2800 to 4200 tactical nuclear warheads, in exchange for security, sovereignty and territorial integrity assurances under the 1994 Budapest Memorandum.

Regretfully, all these assurances remained just a piece of paper. Let's be frank, we failed to pass exam with the Budapest memorandum. Then democratic world lost its first battle — it was not only about Ukraine, but also about credibility of agreements.

However, Ukraine as a responsible international actor has always been and remains a committed advocate of nuclear non-proliferation and disarmament.

Thus, timely and effective action of the international community — the Security Council in the first place — in response to the North Korean nuclear test is one more exam for all of us.

We must not allow plunging the world into a new nuclear arms race.

Huge global instability and ever-growing security challenges increasingly demand strong leadership both in states and in international organizations.

The United Nations is no exception.

This year, we will appoint the next UN Secretary General.

I believe that the candidate for this important position, in addition to his or her highly professional skills, must be:

First, uncompromised on respect for the UN Charter;

Second, ready to use decisively all tools at his or her disposal, including those provided under Article 99 of the UN Charter, in case of a threat to peace and security.

We expect that both the Security Council and the General Assembly will make the right choice.

Ukraine, as a current non-permanent member of the Security Council, will work consistently to this end.

Mr. President,

This year, we have witnessed a gruesome series of terrorist attacks.

Afghanistan, Syria, Iraq, Burkina-Faso, Turkey, Belgium, France, Germany, Ukraine — and this list unfortunately is not complete.

The tentacles of terrorism are wrapping more countries and continents.

It is obvious that such a large-scale threat can be confronted effectively only through joint efforts.

In this context, protection of crucial infrastructure from terrorist attacks should become our joint endeavour.

Banking and finance, telecommunications, emergency services, air and railway transportation, energy and water supply — all will be put at risk.

Even worse, they can result in numerous victims among civilian population.

We'll continue calling for the Council's action in response to this growing problem.

In this regard, we welcome the initiative of the United Kingdom to convene a Security Council ministerial meeting to discuss terrorist threats to aviation security.

This should become a powerful signal that the Council is ready to act resolutely to prevent future tragedies.

Tragedies like the downing by the terrorists of the Malaysian Airlines Flight MH17 over Donbas two years ago.

The scrupulous technical investigation carried out by an international team made it possible not only to uncover details but also to put together the whole picture of this horrible crime.

Now we have to ensure the proper implementation of the UN Security Council Resolution 2166, regardless of Russia's shameful veto on a decision to establish an international tribunal under the UN aegis.

The joint team composed of Malaysia, the Netherlands, Australia, Belgium and Ukraine continues the criminal investigation.

We must set up an efficient mechanism to bring to justice all those responsible for this catastrophe.

Our moral duty is to ensure that not only perpetrators but also masterminds of this crime whose orders killed 298 innocent people be punished accordingly for what they did.

Mr. President,

Since 2014, Ukraine has learned from its own tragic experience what foreign-grown terrorism feels like.

The terrorist component of the undeclared hybrid war that Russia wages against Ukraine is evident.

Dramatically, it has become a daily routine in the occupied areas of the Donetsk and Luhansk regions of Ukraine.

For over two years of this tragedy, Ukraine has received extensive and irrefutable evidence of direct involvement of Russia, its state agencies and officials in financing, sponsorship, and coordination of terrorist groups which have committed countless crimes against my compatriots.

The shocking reality is that there is a roughly 38,000-strong illegal military force in Donbas and its large part is regulars and mercenaries from Russia.

This force is armed to the teeth by Russia.

And this is no exaggeration — they have at their disposal about 700 tanks, 1200 armoured vehicles, more than 1000 artillery systems and more than 300 multiple launch rocket systems.

Russia keeps sending weapons, ammunition and manpower to Ukraine through the uncontrolled part of the Ukrainian-Russian state border.

Sending by roads and by rail, on a daily basis.

At the same time, the Russian side continues insisting at all forums, including the UN, that it has nothing to do with all of this and that the Russians are not there in Ukraine.

Even hypocrite Soviet leaders could hardly compete with the outright lies and manipulations deployed by the Kremlin today.

Yes, they used to threaten the world with using nuclear weapons, just like Russia is doing now.

However, when shown the US intelligence aerial photos, even Khrushyov could not but recognize that the Soviet missiles were stationed in Cuba.

Today, in response to thousands of available photos, videos, satellite images, eyewitness and other evidence of the Russian military presence in Donbas, Russia only goes over and over again with a cynical recitation «We are not there».

Russia used to say the same about Crimea. «We are not there». And then a sham referendum was conducted at the Russian gunpoints. And a few days ago, a contradictory statement by Russian president that Crimea, can you imagine, was annexed «in accordance with the UN Charter».

Do we really refer to the same Charter?

This is not merely disrespect for centuries-long principles of international relations, written and unwritten legal and ethical rules. This is downgrading of diplomacy as such.

I believe it is time for our Organization to work out serious safeguards against abuses of trust of the world community by some UN member states.

It is necessary to elaborate mechanisms how to officially document evidence of the aggression of one country against another and to envisage clear responsibility for the aggressor in line with the UN Charter principles.

In its third year, the aggression against my country continues bringing pain and suffering to the Ukrainian people.

2,430 people have been killed. Significant part — over the past year.

The total death toll of this war in the heart of Europe inflicted on us has amounted to 2,500 military and 7,500 civilian. Altogether 10,000 people.

Hundreds of hostages remain in unlawful captivity in Donbas and in Russia.

I was shocked to know that recently Russia-backed illegal armed formations in the occupied areas of Donbas took children hostages.

They showed a video of interrogation of teenagers who they absurdly accuse of conspiring and carrying out subversive operations.

This behaviour is out of place in the 21 century.

We call UNICEF to intervene and prevent abuses and tortures of these children.

Another heartbreaking story.

A few days ago, one Ukrainian hostage, volunteer, Volodymyr Zhemchugov, was eventually set free.

After one year in captivity without proper medical assistance, this completely blind man without hands said the words which are a quintessence of what is happening in Donbas.

I quote: «I am a native of Donbas, an ethnic Russian, a former miner. But, people like me in Donbas, patriots of Ukraine, were not fooled by Russian propaganda. We started to resist Russian occupation, to resist the country that set off the war against Ukraine». However, he expressed strong belief that soon peace will be restored on his native land – Donbas – and people will return to a normal life.

In this regard, I would like to emphasize once and again – Ukraine remains committed to the settlement of the situation in Donbas by political and diplomatic means.

We are a peaceful nation.

It was never – under any circumstances – our intention to start any conflicts with our neighbors.

Over the past year, we have consistently demonstrated – in deed – that we are ready to move forward on implementation of the Minsk agreements, a comprehensive peace plan agreed in September 2014 and confirmed in February 2015.

Yet, we have constantly faced resistance of the Kremlin and its proxies who do their best to delay the peace process and to shift responsibility for their own destructive actions onto Ukraine.

We rely that Russia will abandon this approach to give a chance to the comprehensive settlement.

Let me stress again: the Minsk documents entail, by and large, clear guidelines for each side on what must be done.

Ukraine has done a lot and will continue doing its part.

Now it is time for Russia and its proxies in the Ukrainian Donbas to start implementing their part:

Set the captives free, stop shooting, withdraw weapons, let the OSCE carry out its mandate and watch over the Ukrainian-Russian border without hindrance, withdraw Russian weaponry as well as regular and irregular military units.

The occupying state does not limit itself to combat actions in Donbas only.

It also carries on its repressive policy in Crimea.

Once thriving and free, now the Crimean peninsula has become a «grey zone» where people are effectively deprived of all protection.

The judicial and penitentiary systems in Crimea have been converted by Russia into a tool of repressions.

As has been already the case so many times in history, most of the victims are Crimean Tatars and Ukrainians.

The latest stroke in this picture is the ban by the Russian occupation authorities on the activities of the Mejlis, the self-governing body of the Crimean Tatar people.

Add to this the arbitrary detention of Ilmi Umerov, Deputy Head of the Mejlis, in a psychiatric facility for 20 days.

In fact, the outrageous practice of punitive psychiatry, which had been widely used by the Soviet repressive machinery, is now back in service for Russia.

We urge Russia to grant unimpeded access of international human rights organizations to both Crimea and Donbas, and implement the decision of UNESCO Executive Board on establishing monitoring in Crimea at the institutional level.

The residents of the peninsula must be protected from discrimination and repressions.

The genocide of the Crimean Tatar people who already experienced the tragedy of forced deportation 70 years ago must not repeat.

In Ukraine, we highly appreciate the contribution of the UN High Commissioner for Human Rights and the UN Human Rights Council to addressing the current human rights situation in my country, including in occupied Crimea.

This year, we intend to bring this matter to the attention of the UN General Assembly and to submit a respective draft resolution on the human rights situation in the territory of the occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol.

This resolution shall become an impartial assessment of the human rights situation in the occupied territories by the entire UN family.

People in these territories have the right to be protected.

Their children have the right to be protected.

And it is our responsibility, as the United Nations, to protect them.

I appeal to all UN member states to support the initiative of Ukraine.

We also urge you not to recognize the legitimacy of the Russian elections, which were held a few days ago in the occupied Crimea.

If you do recognize them this will play into the hands of the aggressor and encourage further repressions.

One more problem, which emanates from Russia's occupation of Crimea, is its intentions to deploy tactic nuclear weapons and means of delivery in the occupied peninsula.

This would destroy the global system of non-proliferation of weapons of mass destruction and brutally violate Ukraine's non-nuclear status.

Moreover, Russia uses temporarily occupied Crimea for projecting its aggressive policies not only in Ukraine but also in other corners of the

world, including in Syria where these policies go hand in hand with war crimes and crimes against humanity.

Today, the entire democratic world is deeply concerned with human rights violations and dire sufferings of the civilian population in Syria.

I believe that the full implementation of the 2012 Geneva Communiqué and the Security Council Resolution 2254 is vital for the settlement of this protracted and bloody conflict.

We draw particular attention to the need to remove a threat of use of chemical weapons in this country.

Our urgent priority is to improve the humanitarian situation and ensure access of the international humanitarian organizations to Aleppo and other cities in need.

We welcome the special meeting of the UN Security Council on Syria this morning, where I had an opportunity to express our views on this important issue.

I hope that this discussion will lead to meaningful decisions and tangible steps towards alleviating the plight of the Syrians.

Africa is yet another continent, which continues to suffer from numerous unresolved conflicts and requires our particular attention.

It should finally be seen as what it actually is — as a continent with untapped potential and opportunities for the rest of the world, rather than as a burden, as it used to be for many decades after centuries of colonialism and exploitation.

My country will spare no effort to support the African continent, and our African partners can fully count on Ukraine, including within the Security Council.

Mr. President,

Despite the ongoing challenges facing Ukraine, my country is fully committed to the implementation of the Sustainable Development Goals, which were adopted by the UN General Assembly last year.

We keep on working to fulfil our commitments under the Sustainable Development Goals at the national level, in particular those related to ensuring healthy environment and sustainable energy supply, promoting gender equality, and fighting corruption.

As a member of the «Friends on Climate Change» group, Ukraine has contributed to reaching consensus on a universal agreement on climate change.

We have completed ratification procedures related to the Paris Agreement in a very short time, and deposited our instrument of ratification during today's High-Level Event.

This year, we have also reached an important landmark — the completion of the UN Action Plan on Chornobyl as well as the Decade of Recovery and Sustainable Development of the Affected Regions.

However, there is a clear need for continued international efforts to mitigate the impact of the disaster at the Chernobyl Nuclear Power Plant as well as to complete the respective projects.

I am pleased to note that the 2030 Agenda for Sustainable Development addresses one of the biggest current problems – migration.

In recent years, we have witnessed unprecedented mass movements of refugees, asylum-seekers, migrants and internally displaced persons.

It is hard to imagine but today there are roughly 65 million forcibly displaced persons all over the world, including over 21 million refugees, 3 million asylum-seekers and over 41 million internally displaced persons.

Unfortunately, the above number of IDPs includes some 1.8 million of my compatriots who fled Donbas occupied and devastated by Russia.

No doubt, our main responsibility is to save lives of people and ensure protection to those who need it.

However, to respond to this global challenge in a comprehensive manner, we must address the root-causes of this phenomenon.

They include, first and foremost, armed conflicts, terrorism, sectarianism, and poverty. The New York Declaration we just adopted is the first step in this direction.

My government is committed to protecting the IDPs and has undertaken crucial measures to strengthen the national response mechanisms.

Particular attention has been paid to ensuring means of living for IDPs, as well as improving access to health care, education, housing and employment.

Mr. President,

70 years ago, one of the founding fathers of the United Nations, Prime Minister Winston Churchill said at the Westminster College:

«Our difficulties and dangers will not be removed by closing our eyes to them. They will not be removed by mere waiting to see what happens; nor will they be removed by a policy of appeasement».

These words have not lost their relevance today, either.

Churchill's vision of the United Nations as a vital «sinew of peace», as an essential policy foundation in international relations that must confront «the two giant marauders – war and tyranny», acquires a new reading for our times.

He called to «adhere faithfully to the Charter of the United Nations and walk forward in sedate and sober strength seeking no one's land or treasure, seeking to lay no arbitrary control upon the thoughts of men».

I trust that this very approach remains a powerful guide for all of us.

Moreover, it is the only possible way to preserve our unique Organization and prevent the world from the disaster of a new global catastrophe.

I thank you for your attention.

21 September 2016

Павло КЛІМКІН,
Міністр закордонних справ України

**ВИСТУП
МІНІСТРА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ
ПАВЛА КЛІМКІНА НА СЕГМЕНТІ ВИСОКОГО РІВНЯ
31-Ї СЕСІЇ РАДИ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Пане Президенте,
Хочу привітати Вас зі вступом на пост Голови Ради з прав людини з нагоди її 10-річчя.

Цього року світова спільнота відзначає чимало важливих подій у сфері прав людини. Серед них 10-та річниця створення Ради, основною метою якої є ефективне вирішення та запобігання порушенням прав людини, а також забезпечення захисту прав людини в усьому світі.

Проте одна держава, яка, за іронією долі, є чинним членом Ради з прав людини, нині не тільки порушує основні права людини на своїй території, вона також і люто пригнічує можливості своїх сусідів на користування всіма людськими правами та свободами, стаючи найбільшим порушником прав людини у світі.

Двома роками раніше, коли український народ вирішив захистити свою гідність і право жити у вільній країні, Росія вдерлася на наші землі зі зброєю, як до того, 2008 року, вчинила з Грузією.

Російська агресія проти України призвела до загибелі дев'яти тисяч осіб, понад двадцять тисяч отримали поранення та майже два мільйони людей були змушені покинути свої домівки. Протягом двох років безперервної агресії на Донбасі було створено сорокатисячну армію, яку фінансує, озброює Росія, а її солдати підпорядковуються російським офіцерам.

Що ж саме Російська Федерація принесла на окуповані території України?

Окупований Росією Крим став «сірою зоною», де панують несправедливість, терор, залякування, викрадення людей і тортури. Окупанти систематично й у широких масштабах порушують основні права та свободи кримського населення, ведуть приховану війну проти

незгодних, знищують усі ознаки мовної, релігійної та культурної самобутності українців і корінних народів Криму, зокрема кримських татар. Лише кілька тижнів тому, 11–12 лютого, російські окупанти провели в Криму масові незаконні обшуки й деспотично затримали тринадцять громадян України — представників кримськотатарського народу.

Півострів має перебувати під постійним наглядом міжнародних організацій, ідеться передусім про ООН, Раду Європи та ОБСЄ, для відстеження стану охорони прав людини. Наш уряд повинен спонукати Російську Федерацію як окупаційну силу зробити Крим відкритим для проведення нормативного контролю міжнародними правозахисними організаціями. Проте комплексну оцінку ситуації у сфері прав людини в Криму треба здійснювати лише згідно з правовими нормами відповідно до сучасних міжнародно-правових актів, а не за політичними міркуваннями окупаційної влади. Саме тому ми вважаємо, що нещодавній візит до Криму Спеціального представника Генерального секретаря Ради Європи може полегшити отримання постійного виходу на півострів.

В іншому регіоні України — захопленому Російською Федерацією Донбасі — люди продовжують страждати від безперервних артобстрілів, вибухів протипіхотних мін тощо. Мешканці Донбасу є беззахисними щодо порушень. Поширені вбивства, ізольоване утримування під вартою, тортури й жорстоке ставлення, яке посилюється відсутністю законності та механізмів правового захисту.

Для нинішнього уряду в Москві така поведінка є нормальною, такі собі буденні клопоти, на зразок обмеження прав громадян, незалежних ЗМІ та політичної опозиції в праві голосу, а також безпрецедентне зростання насильницького екстремізму, агресивного націоналізму,

неонацизму та ксенофобських проявів. На тлі погіршення й без того складного стану прав людини, її основних свобод і верховенства закону, Російська Федерація потребує більш пильної уваги з боку Ради ООН з питань прав людини.

Ми вважаємо, що не можна заплющувати очі на жодне порушення прав людини, незалежно від того, де і ким воно було вчинено. Україна відстежує кожен випадок таких порушень на території Донбасу та докладає всіх зусиль для притягнення до відповідальності осіб, винних у їх скоєнні.

Міністр Лавров висловився щодо політичної ситуації в Україні. Він красномовно змалював її як політику чи то «кривих дзеркал», чи то «паралельної реальності», яку проводять російські лідери, порушуючи права людини в Україні, та, як зазначає пан Лавров, така політика діє й в окупованому Криму та Донбасі за сприяння Росії та її повірених.

Ми ще раз наголошуємо на важливості Мінських домовленостей і наполягаємо на їх виконанні з боку Російської Федерації. Росія не виконує своїх зобов'язань, хоча лише Москва у змозі припинити і постійні вогняні штурми, і цілковито звільнити заручників та політичних в'язнів.

Україна щосили намагалася відновити мир та законний устрій на Донбасі. Тож після мого візиту до Женеви я очолюватиму наступний етап переговорів у нормандському форматі.

Ми й надалі будемо потребувати підтримки з боку міжнародної спільноти, ООН, ОБСЄ, Ради Європи та Ради з прав людини для посилення тиску на сторону, яка нехтує своїми обов'язками. Ми вдячні незалежним міжнародним делегаціям із прав людини за небайдужість до України, зокрема за візит делегації Ради ООН та ОБСЄ для перевірки захисту прав людини, та за їхню напружену роботу, проведену в нашій державі. Також ми високо цінуємо підготовлені ними доповіді, які свідчать про численні факти порушень прав людини на тимчасово окупованих територіях України. Сприяння ООН у поліпшенні гуманітарної ситуації на Сході моєї країни, а також виконання чергового Плану з надання гуманітарної допомоги на 2016 рік відіграють важливу роль у вирішенні цієї ситуації.

Пане Президент,

Потерпаючи від безперервних зовнішніх агресій, моя країна все-таки знайшла в собі сили стати на шлях реформ у різних сферах. Виконання плану з поліпшення захисту прав людини є невід'ємною частиною цих реформ. Ідеться, зокрема, про здійснення Національної стратегії з питань прав людини та Національного плану дій, кожен із яких було розроблено й узгоджено із суспільством за технічної підтримки з боку міжнародних організацій, зокрема й ООН.

Відповідно до резолюцій Ради № 26/30 та 29/23 про «Співпрацю і допомогу Україні в області прав людини», ми почали тісно співпрацювати з УВКПЛ та іншими міжнародними організаціями з питань

захисту прав людини, беручи до уваги всі їхні рекомендації. Я запрошую всі зацікавлені делегації взяти участь в інтерактивному діалозі, який відбудеться 22 березня, для обговорення проблем у сфері прав людини в моїй країні.

Шановні колеги!

Тероризм, міжнародний тероризм та нетерпимість набули багатьох форм і проявів. Ми бачимо це на Донбасі й у Криму як результат російської агресії в Україні; ми бачимо це в жорстоких нападах на медичні установи й цивільні будівлі в Сирії. Ми стикаємося із жорсткістю військових ІДІЛ, порушенням прав жінок та дітей.

Україна глибоко стурбована безкарністю, якою користуються винні в такому насиллі в усьому світі. Є потреба ретельного вивчення всіх порушень прав людини. Так само потребуємо й усіх можливих зусиль, спрямованих на запобігання зазначеним порушенням.

Ми маємо продовжити вивчення шляхів забезпечення ефективного захисту прав людини й пошуку рішень для їх докорінного усунення.

Женева, 2016 р.

STATEMENT
BY THE MINISTER FOR FOREIGN AFFAIRS
OF UKRAINE PAVLO KLIMKIN
AT THE HIGH-LEVEL SEGMENT OF THE 31ST REGULAR SESSION
OF THE HUMAN RIGHTS COUNCIL

Mr. President,

I congratulate you on the assumption of the post of the President of the Human Rights Council for its 10th cycle.

This year marks a number of important events in the field of human rights. Among them is the 10th anniversary of establishing this Council with the main purpose of effectively addressing and preventing human rights violations, universally promoting and protecting human rights worldwide.

However, one State – which ironically is a current Member of the Human Rights Council – today not only abuses fundamental human rights on its own territory, it violently denies the right of its neighbors to enjoy human rights and freedoms, thus becoming the world's largest exporter of grave human rights abuses.

Two years ago, when Ukrainians decided to defend their dignity and right to live in a free country, Russia came to our soil with arms and military personnel, as it first happened in Georgia in 2008.

Russian aggression against Ukraine has led to 9.000 deaths, more than 20.000 injured and almost two million displaced. During these two years of aggression, a 40 000-strong army has been built up in the Donbas, financed, equipped and maintained by Russia and commanded by Russian officers.

What has the Russian Federation brought to the occupied territories of Ukraine?

Under Russian occupation, Crimea has become a «gray zone» where injustice, terror, intimidation, kidnapping and torture prevail. The occupying authorities commit systematic and large-scale violations of fundamental rights and freedoms, wage a hidden war against dissidents, destroy the signs of linguistic, religious and cultural identity of Ukrainians and the indigenous people of Crimea – Crimean Tatars. Just a few weeks ago, on 11–12 February, Russian occupation authorities in Crimea conducted massive illegal searches and arbitrarily detained thirteen citizens of Ukraine – representatives of the Crimean Tatar people.

The constant presence of international organizations, including the UN, Council of Europe and OSCE must be allowed in the peninsula to monitor the status of human rights. Our Council should urge the Russian Federation as the occupying power to open Crimea to conventional and

monitoring mechanisms of international human rights organizations. However, a comprehensive evaluation of the human rights situation in Crimea should be measured only by legal standards in accordance with existing international legal instruments, not by political considerations of the occupying authorities. In this regard, we consider that the recent mission to Crimea of the Special Representative of the Secretary General of the Council of Europe may facilitate the permanent access to Crimea.

In the other part of Ukraine invaded by the Russian Federation – Donbas – people continue to suffer from indiscriminate shelling, the presence of anti-personnel mines and remnants of war. Residents of Donbas are particularly vulnerable to human rights abuses, including killings, arbitrary and incommunicado detention, torture and ill-treatment which is exacerbated by the absence of the rule of law and of redress mechanisms.

For the current government in Moscow, it is just a normal pattern of behavior, a part of everyday life marked by curtailing the space for civil society, independent media and political opposition, as well as an unprecedented rise in violent extremism, aggressive nationalism, neo-Nazism and xenophobic manifestations. Against the backdrop of an increasingly deteriorating human rights situation in Russia the state of affairs with human rights, fundamental freedoms and rule of law in the Russian Federation merits closer attention by the UN Human Rights Council.

We believe that there is no place for impunity for any human rights violations, regardless of where and by whom they are committed. Ukraine is investigating each and every case of such violations in the territory of Donbas and will make every effort to bring to justice those responsible for committing them.

Minister Lavrov mentioned the situation in Ukraine. His rhetoric reflects the policy of «distorting mirrors» or «parallel reality» being pursued nowadays by the Russian leadership as human rights violations in Ukraine, referred to by Mr. Lavrov, are committed in the occupied Crimea and in the Donbas region specifically by the Russian side and its proxies.

We insist on the crucial importance of the Minsk Agreements and their implementation by the Russian Federation. Russia fails to deliver on its commitments while all the keys to a sustainable ceasefire reside in Moscow. The unconditional release of hostages and political prisoners rests in the same place.

Ukraine has been persistent in pursuing the return of peace and order to Donbas. In fact, upon my visit to Geneva I'll be heading for the next round of Normandy talks.

We need further support from the international community, including the UN, OSCE, Council of Europe and this Council, to put additional pressure on the party which neglects its obligations. We are grateful to the independent international human rights missions to Ukraine, including the UN Human Rights Monitoring Mission and the OSCE

Human Rights Assessment Mission, for their hard work being conducted in Ukraine and highly value their reports documenting numerous compelling accounts of human rights violations in the temporarily occupied territories of Ukraine. The UN efforts to improve the humanitarian situation in the east of my country, including the adoption of the next Humanitarian Response Plan-2016 for Ukraine, are of particular importance in this context.

Mr. President,

Despite the ongoing external aggression, my country has embarked on a path of comprehensive reforms. Taking forward the human-rights agenda of the reforms is an integral part of this work, which includes implementation of the National Human Rights Strategy and the respective National Action Plan – both elaborated with the broadest engagement of civil society and technical assistance from international organizations including the UN.

Following up on Council resolutions 26/30 and 29/23 «Cooperation and assistance to Ukraine in the field of human rights», we committed ourselves to close cooperation with the OHCHR and other international human rights mechanisms, as well as to taking on board their recommendations. I invite all interested delegations to take part in the interactive dialogue, to be held on March 22, aimed at discussing human rights challenges in my country.

Distinguished delegates,

Terrorism, violent extremism and intolerance have taken on many forms and manifestations. We see it in Donbas and in Crimea as a result of Russian aggression in Ukraine; we see it in abhorrent and repeated attacks on medical facilities and civilian infrastructure in Syria. We face it in cruel actions by ISIL militants, in total disrespect for women's and children's rights.

Ukraine is profoundly concerned about the impunity enjoyed by perpetrators of such violations all over the world. There is an inherent need for thorough examination of all human rights violations as well as for relentless efforts aimed at the prevention of human rights abuses.

We must keep exploring ways to ensure effective human rights protection for all and searching for solutions in order to ultimately eliminate serious human rights violations.

Geneva, 2016

Анатолій ЗЛЕНКО,

український дипломат,
перший Міністр закордонних справ України

ДИПЛОМАТІЯ – ЦЕ ТОНКА МАТЕРІЯ...

Зленко Анатолій Максимович (02.06.1938, с. Ставище, тепер смт Київської обл.) – український державний діяч і дипломат. Закінчив 1956 року Київський будівельний технікум, 1967 – факультет іноземних мов Київського університету. Трудову діяльність розпочав у 1959 р. гірничим машиністом на шахті «Максимівка-Полога» (Кадіївка Донецької обл.). 1967–1973 – аташе, 2-й секретар відділу міжнародних організацій МЗС УРСР; 1973–1979 – співробітник секретаріату ЮНЕСКО в Парижі; 1979–1983 – радник відділу міжнародних організацій у справах ЮНЕСКО МЗС УРСР; 1983–1987 – Постійний представник УРСР в ЮНЕСКО. Від 1987 р. – заступник, із 1989 – 1-й заступник міністра, а з 27.07.1990 – Міністр закордонних справ України. У 1994–1997 – Постійний представник України при ООН; 19.09.1997–01.10.2000 – Надзвичайний і Повноважний Посол України у Французькій Республіці, Постійний представник України у Виконавчій раді ЮНЕСКО; водночас 14.04.1998–01.10.2000 – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Португальській Республіці за сумісництвом. 02.10.2000–02.09.2003 – удруге Міністр закордонних справ України.

Відповідно до потреби формування основи власне української зовнішньої політики 27–28 вересня 1990 року в Києві відбулись переговори з офіційною делегацією Угорської Республіки; підписано українсько-білоруську заяву про взаємовідносини (1990), розроблено й укладено українсько-російський договір про основи відносин (1990) (до широкомасштабної угоди від 31.05.1997 був правовою основою двосторонніх відносин). Зростання міжнародної активності республіки в

напрямі наповнення її суверенітету реальним змістом викликало жорстку протидію з боку союзного центру, подеколи й нерозуміння з боку світової еліти. Унаслідок цього УРСР не отримала статусу спостерігача на Паризькому саміті Наради з безпеки та співробітництва в Європі (1990). Як знак протесту А.М. Зленко вийшов зі складу спільної радянської делегації, очолюваної лідером СРСР М. Горбачовим, залишивши конференцію. Незаперечним здобутком міністра стало дипломатичне забезпечення безпрецедентно швидкого визнання незалежної Української держави. Підготував концептуальні основи зовнішньої політики України та зовнішньополітичної орієнтації на європейську інтеграцію та трансатлантичну співпрацю. Організував курси для молодих дипломатів та послів, доклав зусиль до створення Дипломатичної академії України на базі Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Т. Шевченка.

Із другим приходом на посаду керівника зовнішньополітичного відомства А.М. Зленко заявив про намір продовжувати курс своїх попередників. На зустрічі з главами дипломатичних місій, акредитованих в Україні, 10.10.2000 р. наголосив: «Наш курс на євроінтеграцію залишається незмінним».

Дипломатія — це тонка матерія, і з нею варто обходитися надто обережно. Натомість політика як система поглядів на сучасність і майбутнє — річ достатньо жорстка. В оптимальному поєднанні цих двох факторів, цих вічних сфер, які існують поруч одна з іншою, взаємно проникаючи і доповнюючи одна одну, я бачу запоруку успіху держави. Уміння приймати політичні рішення і реалізовувати їх шляхом дипломатії — це високе мистецтво, до якого слід прагнути заради як престижу держави, так і свого власного реноме. Ми торуємо шлях України від території до держави і від держави до нації. Це довгий і складний шлях, який можна пройти лише, якщо дипломатія буде високопрофесійною і результативною, політика — ініціативною та відповідальною, а Україна міцно триматиметься свого місця у мінливій течії світового розвитку.

Стратегія та дипломатія від часів зародження Незалежної України

Із проголошенням Верховною Радою України Акта незалежності України 24 серпня 1991 року та підтвердженням його на Всеукраїнському референдумі 1 грудня того ж року було розпочато активний процес визнання України на міжнародній арені. Лише впродовж грудня 1991 року незалежну Україну визнали 66 держав світу, зокрема Британія, Індія, Італія, Канада, Китай, Німеччина, Росія, США, Франція, Японія, Білорусь, Болгарія, Грузія, Молдова, Польща, Туреччина, Угорщина, Чехія, Словаччина.

Паралельно з міжнародним визнанням нашої держави відбувалося відкриття дипломатичних установ України за кордоном, в Україні від-

кривали дипломатичні представництва іноземні держави. Наприкінці 1994 року в Україні було акредитовано послів 78 держав, із них 55 — із резиденцією в Києві. Упродовж 1991–1992 рр. було сформовано штат дипломатичних працівників у МЗС України та в закордонних установах. Наприкінці 1994 року було вже 54 закордонні дипломатичні установи України в 43 країнах світу. А станом на 31 грудня 2013 року Україна встановила дипломатичні відносини на рівні посольств із понад 170 країнами світу.

Своєрідною матрицею зовнішньополітичної діяльності будь-якої держави є її стратегія. Зовнішньополітична стратегія узагальнює цілісну систему розвитку окремих країн і навіть цілих регіонів, а також забезпечує взаємовигідні зв'язки між ними.

Головними складниками стратегії мають стати передбачуваність і прогнозованість, які слід розглядати як об'єднувальний чинник суспільства в контексті проведення внутрішніх демократичних і соціально-економічних реформ. Водночас зовнішньополітична стратегія має як зовнішні, так і внутрішні виміри та є продуктом спільної діяльності державної влади, політичних еліт, суспільної думки. Основними елементами цих процесів мають стати професійність, інтелект і прогнозованість.

Концептуальні виміри зовнішньополітичного курсу України

Основою зовнішньополітичної доктрини будь-якої держави є механізм реалізації геополітичних інтересів її самої, групи держав, інших транснаціональних угруповань на глобальному, регіональному та локальному рівнях, тобто визначення геостратегічних пріоритетів.

При формуванні концептуальних основ власної зовнішньополітичної стратегії України довелося зважати передусім на практичні потреби, пов'язані із забезпеченням інтересів українського народу. До головних завдань початкового етапу можна зарахувати:

- створення необхідних передумов для становлення України як рівноправного суб'єкта міжнародних відносин;
- напрацювання базових документів для обґрунтування поступового входження України до системи міжнародних відносин;
- приєднання України до системи європейської співпраці та участь у загальноєвропейському політичному процесі;
- інтеграція України до системи світових господарських зв'язків і забезпечення добробуту українського народу;
- налагодження двосторонніх відносин України із різними країнами та насамперед із найближчими сусідами.

Останнє насправді слід уважати найголовнішим завданням, оскільки прагнення країни жити в оточенні дружніх держав є стратегічно важливим. Однією з передумов розвитку добросусідських відносин є питання облаштування кордонів, що передбачає їх делімітацію та демаркацію на засадах міжнародного права.

Кардинальні зміни в системі міжнародних відносин, спричинені закінченням «холодної війни» та розпадом біполярної системи, мали

далекосяжні наслідки. Об'єднання Німеччини, припинення існування Організації Варшавського договору (ОВД), розпад СРСР справили вирішальний вплив на подальшу долю країн не лише Центрально-Східної Європи, а й Кавказького регіону й Центральної Азії. Україна зіткнулась із необхідністю розробки та застосування кризових стратегій зовнішньої політики.

Чіткіше визначення зовнішньополітичного курсу поставило Україну перед потребою зайняти серйозну позицію з усіх гострих регіональних проблем – статусу Придністров'я в контексті відносин із Молдовою, розбудови відносин із Білоруссю тощо. Помітний «дефіцит» союзників у найближчому оточенні надає особливої ваги українсько-грузинським відносинам і зв'язкам нашої держави з іншими країнами Південного Кавказу.

Аналізуючи регіональну політику України, слід зважати на складні історичні умови: одразу після здобуття незалежності Україна опинилася в доволі невизначеному та хаотичному просторі (пострадянський простір і колишній соціалістичний табір Центральної та Східної Європи). Цілком очевидно є належність України до кількох регіональних систем, основними з яких є Велика Європа, Центрально-Східна Європа, пострадянський простір (у різних організаційних формах – від СНД до субрегіональних утворень типу ГУАМ) і Чорноморський регіон.

Загалом геополітичний простір визначив основні параметри діяльності нашої держави на міжнародній арені. Перебування України у сфері інтересів трикутника США-ЄС-Росія гостро поставило питання чіткої визначеності геополітичного вибору. Формування зовнішньополітичної стратегії відбувалося за існування різних підходів і концепцій у суспільстві щодо орієнтації молодого незалежного держави.

Аналіз геополітичної ситуації переконливо доводить, що новий перерозподіл сил і боротьба за сфери впливу виокремлюють місце України в архітектурі постбіполярного світу. Тому в процесі визначення зовнішньополітичної стратегії України необхідно зважати на низку важливих чинників:

1. Незалежна Україна утверджується у світі за непростих умов. Разом із рухом до відкритості та співпраці наявних регіональних силowych утворень зростають суперництво та конкуренція між ними. Панівною тенденцією на Європейському континенті, що впливає на розвиток усіх посткомуністичних країн, зокрема й України, наразі є процес євроатлантичної інтеграції.

2. Суттєвим для України залишається вплив географічно близького до неї пострадянського євразійського простору. Постійно спостерігається застосування Росією активних заходів із метою зміцнення власних позицій і поширення впливу на країни, які, за її визначенням, належать до сфери російських інтересів.

3. Враховуючи, що сусідами України на її західному кордоні є держави-члени НАТО, а на східному — Росія, постає завдання чіткого визначення довгострокової зовнішньополітичної стратегії. Щодо зовнішньополітичного курсу країни в різні періоди на перший план виходили різні концепції, основними серед яких є:

- нейтралітет і позаблоковість;
- багатовекторність;
- європейська та євроатлантична інтеграція;
- євразійство;
- рівнонаближеність.

Ідея позаблокового статусу України була проголошена свого часу ще до набуття незалежності в Декларації про державний суверенітет Української РСР (16.07.1990). У ній йшлося про намір УРСР «стати у майбутньому постійно нейтральною державою, що не бере участі у військових блоках». Тоді такий намір вважали суттєвим важелем у процесі досягнення незалежності України за існування великих військових блоків — ОВД і НАТО. Але вже в липні 1993 року концепція нейтралітету України зазнала значних змін. У схвалених Верховною Радою України «Основних напрямках зовнішньої політики» було чітко визначено, що проголошений намір не може бути перешкодою для повномасштабної участі України в загальноєвропейській структурі безпеки.

Згідно з прийнятою в 1996 році Конституції України заборонено розташування іноземних військових баз на території нашої держави. Одночасно документ не містить жодного положення, яке б визначало нейтралітет або неучасть у військових блоках як засіб гарантування національної безпеки чи як форму існування України в системі міжнародних відносин. Те саме стосується Концепції національної безпеки (16.01.1997) та Закону України «Про основи національної безпеки України» (19.06.2003). Проголошений 1990 року намір стати постійно нейтральною державою не було реалізовано в межах національного правового поля до 2010 року.

Результатом боротьби різних підходів до визначення зовнішньополітичних пріоритетів України стала спроба обіграти своєрідну концепцію «геополітичного кола», згідно з якою будь-який напрям, що відповідає національним інтересам України, є пріоритетом її зовнішньої політики. Такий підхід став основою принципу багатовекторності в зовнішньополітичній стратегії України. Різновекторні інтереси та напрями віддзеркалено в «Основних напрямках зовнішньої політики» (02.07.1993). Виникли сподівання, що така «багатовекторність» забезпечить рівномірний поступ України в усіх напрямках, зокрема й у двосторонніх міждержавних відносинах, участь у регіональній та субрегіональній співпраці, членство в ООН та інших міжнародних організаціях.

23 травня 2002 року Рада національної безпеки та оборони України ухвалила політичне рішення про набуття повноправного

Міністр закордонних справ України Анатолій Зленко та Генеральний секретар НАТО Джордж Робертсон під час конференції з нагоди відзначення п'ятої річниці Хартії Україна–НАТО.
Київ, 9 липня 2002 року

The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Anatolii Zlenko and the Secretary-General of NATO George Robertson at the conference to mark the 5th anniversary of the NATO–Ukraine Charter. Kyiv, 9 July 2002

членства України в НАТО, що стало логічним продовженням і конкретизацією курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Події в Україні кінця 2004 року відкрили можливості для поглиблення відносин з НАТО:

- започатковано Інтенсифікований діалог між Україною та НАТО з питань набуття членства та проведення відповідних реформ (21.04.2005);

- у Декларації та Спільній заяві Бухарестського саміту НАТО (02–04.04.2008) визначено стратегічну перспективу інтеграції України до НАТО.

Утім і в українському політикумі, й у соціумі перспективу членства в НАТО було сприйнято дуже неоднозначно. Переважна більшість громадян були проти приєднання України до Альянсу.

Цей конфлікт було розв'язано після перемоги на президентських виборах Віктора Януковича — послідовного противника ідеї євроатлантичної інтеграції України.

1 липня 2010 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», який позначив по-

вернення до політики нейтралітету та позаблоковості. Закон закріпив статус України як «європейської позаблокової держави», серед основних засад зовнішньої політики визначив «дотримання Україною політики позаблоковості, що означає неучасть України у військово-політичних союзах, пріоритетність участі у вдосконаленні та розвитку європейської системи колективної безпеки, продовження конструктивного партнерства з Організацією Північноатлантичного договору та іншими військово-політичними блоками з усіх питань, що становлять взаємний інтерес». Незмінність цього курсу було підтверджено в Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затвердженій Указом Президента України від 8 червня 2012 року.

Характер відносин України з НАТО визначають Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО від 9 липня 1997 року й Декларація про її доповнення від 21 серпня 2009 року.

Альянс підтвердив готовність і надалі розвивати партнерство з Україною в новій Стратегічній концепції, ухваленій на Лісабонському саміті НАТО (19–20 листопада 2010 року), та в Декларації Чиказького саміту НАТО (20–21 травня 2012 року), в якій, зокрема, визначено провідну роль нашої держави в підтриманні євроатлантичної безпеки.

Центральним напрямом європейської політики України є стратегічний курс на інтеграцію до Європейського Союзу. За своїм економічним потенціалом і політичною вагою Європейський Союз дедалі більше виявляє себе як сила, що визначатиме політику як на Європейському континенті, так і в глобальному масштабі. Для України в стратегічному плані ЄС та його розширення є важливим чинником подальшої загальноєвропейської інтеграції.

Однак необхідно уникати спрощеного погляду на членство в ЄС як засіб забезпечення високого рівня життя населення та парасольку в міжнародних відносинах, під якою можна буде не перейматися зайвими проблемами. Членство в ЄС, крім широких прав і свобод, накладає низку зобов'язань, дотримання яких і є сутністю європейської спільноти.

Проблема усвідомлення ролі України на новому геополітичному просторі вимагає передусім визначення її місця на Євразійському континенті. Унікальне цивілізаційне розташування України на перетині євроатлантичного, євразійського та ісламського світів дає привід до поширення концепції євразійства щодо політичної орієнтації нашої держави.

Концепцію євразійства найбільш активно розробляють у Росії та трактують так: Росія в сучасній міжнародно-політичній ситуації має відігравати вагомійшу роль у становленні євразійського простору, який, своєю чергою, покликаний з'єднати інтеграційні центри Європи, Північної Америки та Східної Азії в один величезний масив. Концепція євразійства великою мірою пов'язана з особливою увагою до подальших інтеграційних процесів на пострадянському просторі, зокрема в межах діяльності Співдружності Незалежних Держав (СНД).

Правові засади участі України у Співдружності визначаються положеннями Угоди про створення СНД, застереженнями Верховної Ради України до зазначеної Угоди (19.12.1991), Заявою Верховної Ради України (20.12.1991), Договором про зону вільної торгівлі (18.10.2011) та іншими документами. Розглядаючи СНД як міжнародний механізм багатосторонніх консультацій і переговорів, Україна вважала відносини з СНД важливим напрямом своєї зовнішньополітичної діяльності, але ніколи не підтримувала ідеї перетворення Співдружності на наддержавну структуру.

Від початку Україна докладала значних зусиль, аби запобігти будь-яким спробам створити на основі СНД політичний, військовий чи економічний союз. У цьому контексті слід розглядати рішення України не брати участі у військово-політичних договорах, укладених у рамках Співдружності, та не бути стороною Договору про колективну безпеку держав-учасниць СНД.

Концепція рівнонаближеності виходить як із геополітичного становища України, так і з політичних реалій, усвідомлення необхідності розвитку взаємовигідних стабільних відносин як на західних, так і на східних кордонах.

Серед провідних українських фахівців останнім часом досить популярним є розгляд майбутнього України в межах так званої Великої Європи. При цьому йдеться про можливість реалізації зазначеного проекту в межах усього великого європейського геополітичного простору, тобто в рамках трикутника «ЄС–Україна–Росія», що дасть змогу зберегти необхідну для нашої держави рівнонаближеність до всіх своїх стратегічних партнерів.

Пріоритетом для МЗС України на найближчі роки має стати концентрація зусиль на збереженні сприятливих зовнішніх умов для подальшого проведення внутрішніх політичних, демократичних та економічних реформ. Ідеться насамперед про побудову правової держави на основі європейських цінностей, визначення чіткої євроінтеграційної перспективи, забезпечення розуміння та належної підтримки громадянами України набуття членства в європейських структурах.

Українсько-американські відносини

Відносини зі США посідають особливе місце в системі зовнішньополітичних пріоритетів України, а втім стратегічний характер їх часто є сумнівним через асиметричність.

Після встановлення дипломатичних відносин між Україною і США (22.01.1992) відбулося фактичне визнання України. Під час першого офіційного візиту до США Президента України Леоніда Кравчука (5–11.05.1992) було підписано низку документів, зокрема політичну декларацію, яка зафіксувала демократичне партнерство двох країн. Але основним подразником цього періоду була проблема набуття Україною без'ядерного статусу. Тому підписання Тристоронньої заяви (14.01.1994)

стало початком нового етапу розвитку українсько-американських відносин. Основоположним документом для цього стала Хартія українсько-американського партнерства, дружби та співпраці, підписана в Білому домі (22.11.1994) президентами Леонідом Кучмою та Біллом Клінтоном, у якій, зокрема, зазначено: «Виходячи з їх спільної відданості демократичним цінностям, Україна та Сполучені Штати Америки виявили рішучість побудувати широке та міцне партнерство». Логічним продовженням стало отримання Україною гарантій національної безпеки від США, Великої Британії, Росії, Франції та Китаю під час Будапештського саміту Організації з безпеки та співробітництва в Європі.

Про особливість українсько-американських відносин свідчать різні напрями співпраці — від постійної підтримки американською стороною європейського курсу України до фінансової допомоги нашій державі. Про позитивну динаміку свідчить постійне розширення договірної-правової бази, яка на початок 2000 року мала понад 70 спільних документів (підписаних чи готових до підписання).

Наступний етап у розбудові українсько-американських відносин, що розпочався з приходом до влади у США Адміністрації Президента Джорджа Буша-молодшого, характеризувався переведенням двосторонніх відносин у більш практичну площину. Показовим кроком на цьому шляху стала квітнева зустріч 2005 року президентів України та США у Вашингтоні та підписання спільної заяви «Порядок денний нового століття для українсько-американського стратегічного партнерства».

31 березня — 1 квітня 2008 року відбувся офіційний візит Президента США Джорджа Буша до України, здійснений на тлі активних і цілеспрямованих дій Президента України Віктора Ющенка з реалізації програми євроатлантичної інтеграції. Центральною подією стала заява Президента США про підтримку України в прагненні приєднатися до Плану дій щодо членства в НАТО на саміті Альянсу в Бухаресті (02.04.2008). У рамках візиту було підписано три важливих документи: Дорожню карту «План дій Україна–США на 2008–2009 рр.», Угоду про співпрацю у сфері дослідження та використання космічного простору в мирних цілях, Угоду про торгівлю та інвестиційну співпрацю.

Наступна зустріч президентів двох держав відбулася на Вашингтонському саміті з питань ядерної безпеки 2010 року, де було досягнуто домовленостей про те, що Україна відмовиться від своїх запасів високозбагаченого урану до 2012 року.

Основними складниками фінансово-економічної допомоги США є кредити, грантові програми, гуманітарна допомога неурядових організацій тощо. Інтенсивно розвивається співпраця у військовій сфері як на двосторонньому рівні, так і в рамках програми НАТО «Партнерство заради миру»; у сфері безпеки — передусім у зміцненні режиму нерозповсюдження ядерної зброї; співпраця в освоєнні космосу. Новою сферою, в якій повністю збігаються інтереси двох країн, є боротьба з

будь-якими виявами тероризму. Продовжують діяти такі двосторонні механізми співпраці, як комітети зовнішньої політики, з питань економічної співпраці, комісія з питань збереження культурного надбання. Такий досвід давав підстави для оптимізму навіть у складні періоди розвитку двосторонніх відносин (наприклад, щодо проблеми продажу Іраку українських станцій радіотехнічної розвідки «Кольчуга»).

Отже, відносини України зі США досягли рівня, який забезпечує ефективну реалізацію інтересів обох сторін і принаймні частково відповідає критеріям стратегічного партнерства, хоча з об'єктивних причин вони є асиметричними.

Українсько-польські відносини

Ще одним прикладом відносин стратегічного партнерства є українсько-польські відносини. Донедавна серед українських фахівців-міжнародників не було одностайності щодо саме таких відносин, хоч у Спільній заяві президентів України й Польщі «До порозуміння та єднання» (21.05.1997) зазначено, що «Україна і Польща є суверенними державами, добрими сусідами, стратегічними партнерами». Українсько-польське стратегічне партнерство стало можливим за нових політичних реалій, коли національні інтереси Польщі та України збіглися ледь не вперше за багато століть.

Республіка Польща першою визнала Україну як незалежну державу. Досить широкою є договірно-правова база українсько-польських відносин, започаткована Договором про добросусідство, дружні відносини та співпрацю (18.05.1992). Під час візиту до України (1993) польський президент Лех Валенса висловився більш ніж однозначно: «Незалежна Україна є умовою існування незалежної Польщі».

Головним результатом візиту до України Президента Польщі Олександра Кваснєвського (20–22.05.1997) стало закріплення принципу стратегічного партнерства між Україною та Польщею. Сміливим і неординарним кроком було схвалення згаданої спільної заяви, що свідчить про готовність України та Польщі конструктивно вирішувати складні проблеми, успадковані з тривалої спільної історії. Ця заява стала виявом послідовності у відстоюванні інтересів громадян Польщі українського походження, які постраждали внаслідок насильницької депортації у квітні 1947 року, відомої як операція «Вісла». Окремим напрямом відносин є транскордонна співпраця, яку практично втілено у створенні міжнародної асоціації «Карпатський єврорегіон» у складі відповідних регіонів Польщі, Угорщини, Румунії, Словаччини та чотирьох прикордонних областей України.

Вступ Польщі до Євросоюзу збільшив значення українсько-польських відносин. Нині Євросоюз покладає на Польщу особливі надії в процесі розробки стратегії відносин із «новими сусідами» Євросоюзу, зокрема з Україною.

Варто згадати й про високий ступінь взаємної зацікавленості країн-сусідів: Польща, ще не перебуваючи у складі ЄС, завжди підкреслювала, що в її інтересах — існування незалежної демократичної України, яка в перспективі має приєднатися до інших європейських країн. Тому Україна розраховує на лобювання Польщею власних євроінтеграційних намірів і намагається ретельно вивчати «євроінтеграційний досвід» сусідки.

В українсько-польських відносинах наразі низка важливих стратегічних сфер співпраці — економічна, політична, військова, соціально-гуманітарна. Стабільно діють ефективні механізми реалізації стратегічних інтересів у рамках партнерства (наприклад, Консультативний комітет президентів України та Республіки Польща, Українсько-польський форум, Українсько-польська парламентська група тощо). Помітним є двостороннє лобювання інтересів у міжнародних організаціях і постійна участь у спільних заходах під егідою НАТО.

Співпраця України з Європейським Союзом

Відносини між Україною та Європейським Союзом було започатковано в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів — держави, що тоді головувала в ЄС, — у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України.

Правовою основою відносин між Україною та ЄС від початку стала Угода про партнерство та співробітництво (УПС), підписана 1 червня 1994 року. 28 лютого 2008 року термін її дії завершився, і 5 березня 2007 року Україна та ЄС розпочали переговорний процес щодо укладення нового базового договору.

Цей процес став непростим випробуванням для української дипломатії. З одного боку, після розширення ЄС у 2004 році у складі Євросоюзу з'явилася так звана група друзів України — низка центральноєвропейських країн із традиційними партнерськими зв'язками з нашою державою. З іншого боку, не можна ігнорувати принципових розбіжностей у поглядах України та ЄС щодо мети співпраці. Для України цією метою є повноправне членство в ЄС. Євросоюз із обережністю ставиться до можливості визнати перспективу членства України в ЄС і прагне запропонувати Україні відносини, які могли б інституціоналізувати особливий статус діалогу Україна–ЄС у європейській зовнішній політиці та водночас стали б альтернативою повноправній інтеграції України в ЄС.

21 лютого 2005 року, під час засідання Ради з питань співробітництва, Україна та ЄС підписали трирічний План дій (ПД), у якому визначено заходи з розширення політичної співпраці та поглиблення економічної інтеграції України до ЄС. Найголовнішим внеском ЄС в рамках Плану дій є проголошення перспективи поглибленої економічної інтеграції України до ЄС (доступ до внутрішнього ринку ЄС) після належного проведення внутрішніх політичних та економічних реформ.

Але Україна та ЄС по-різному бачили кінцеву мету співпраці в рамках Плану дій. ЄС розглядав ПД як інструмент участі України в Європейській політиці сусідства, яка позиціонується як альтернатива процесу розширення ЄС. Україна розглядала ПД як підготовчий етап для виведення двосторонніх відносин на якісно новий рівень.

Євросоюз уникає відповіді на питання визнання перспективи членства України в ЄС. У своїх документах ЄС лише «визнає європейські прагнення України та вітає її європейський вибір». Фактично ж ЄС намагається інституціоналізувати Європейську політику сусідства (ЄПС) як альтернативу розширенню ЄС і закріпити Україну в статусі однієї з країн-лідерів у впровадженні ЄПС.

Завершення терміну чинності Плану дій Україна–ЄС у лютому 2008 року поставило питання про його подальшу долю. Європейська сторона виступала за його безумовне продовження за будь-яких обставин. Натомість українська сторона виступала за проведення спільної оцінки Плану дій відповідно до його принципу спільної власності та відповідальності. Україна також зазначала, що за три роки Україна та ЄС практично виконали пріоритети Плану дій, що було підтверджено на Київському саміті Україна–ЄС у вересні 2007 року. У зв'язку з цим немає потреби в безумовному продовженні його чинності.

Відповідні неформальні консультації з визначення компромісного рішення було проведено 26 січня 2008 року. За їх результатами сторони погодилися здійснити стислу політичну оцінку реалізації Плану дій Україна–ЄС та доповнити комплекс іще не виконаних заходів низкою нових пріоритетів співробітництва.

Отже, на Дванадцятому засіданні Ради з питань співробітництва між Україною та ЄС (11 березня 2008 року в Брюсселі) сторони ухвалили відповідний звіт про спільну оцінку прогресу реалізації Плану дій Україна–ЄС. Ним були закріплені попередні домовленості між Україною та ЄС щодо продовження терміну реалізації Плану дій максимум на один рік.

Наприкінці квітня 2008 року Польща та Швеція виступили зі спільною ініціативою про необхідність розвитку чіткого східного виміру зовнішньої політики ЄС, яка отримала назву «Східне партнерство» (СП). Як наслідок, Європейська Рада від 19–20 червня 2008 року запросила Європейську Комісію (ЕК) підготувати своє бачення СП, акцентуючи на потребі в більш диференційованому підході до Європейської політики сусідства (ЄПС). Надзвичайне засідання Європейської Ради від 1 вересня 2008 року закликала прискорити роботу над СП, відреагувавши на потребу в більш чіткому сигналі відданості ЄС цьому регіону після серпневих подій на Південному Кавказі та їх можливого резонансу в більшому масштабі.

Комюніке Європейської Комісії «Східне партнерство» (СП) було офіційно оприлюднено 3 грудня 2008 року. 20 березня 2009 року Рада

ЄС остаточно затвердила проект «Східного партнерства», а 7 травня під час установчого саміту «Східного партнерства» в Празі ухвалено спільну заяву, згідно з якою «Східне партнерство» визнано доповненням до двосторонніх договірних відносин між ЄС та кожною з держав-партнерів.

Україна та ЄС погоджуються з тим, що одним із пріоритетів співробітництва на найближчу перспективу має стати поглиблення економічної інтеграції. На вимогу України «нова посилена угода» набула статусу саме угоди про асоціацію.

Переговорний процес щодо Угоди про асоціацію Україна–ЄС (далі – УА) був розпочатий 5 березня 2007 року й тривав майже п'ять років. Про завершення переговорів договірні сторони оголосили під час саміту Україна–ЄС, що відбувся в Києві 19 грудня 2011 року. 30 березня 2012 року було розпочато парафування тексту угоди англійською мовою керівниками переговорних делегацій договірних сторін у Брюсселі.

Нова посилена угода між Україною та ЄС охоплює такі аспекти співробітництва:

1. Зближення між Україною та ЄС на основі спільних цінностей, а також посилена участь України в програмах Європейського Союзу.

2. Транскордонне співробітництво в галузі зовнішньої політики та політики безпеки, зокрема в запобіганні конфліктам та у військовій сфері.

3. Наближення України до європейських стандартів у галузі права та внутрішніх справ шляхом сприяння розвитку принципів правової держави, демократії та прав людини в Україні, а також підтримки боротьби з корупцією, налагодження ефективної роботи органів юстиції та поліпшення захисту даних.

4. Посилення співробітництва в галузі економіки шляхом створення поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між ЄС і Україною, налагодження секторальної співпраці в більш ніж 30 сферах, зокрема в сільському господарстві, промисловості, енергозабезпеченні та в захисті прав споживачів.

5. Налагодження нових форматів співробітництва, надання фінансового сприяння, створення платформи громадянського суспільства.

УА підписуватимуть представники України, ЄС і всі його держави-члени найвищого політичного рівня. ЄС зможе підписати УА лише після ухвалення відповідного рішення Радою ЄС, тобто фактично одностороннього рішення урядів усіх держав-членів.

Роль ООН у захисті стратегічних інтересів України в умовах постбіполярного світу

На початку 90-х років ХХ сторіччя світ зазнав помітних змін як у політичному, так і в економічному, соціальному, правовому вимірах. ООН як найвагоміша міждержавна універсальна організація безпосередньо зіткнулася з новими реаліями. Із плином часу ставало очевид-

Генеральний секретар ООН Кофі Аннан прибув із триденним офіційним візитом в Україну.
Київ, 3 червня 2002 року
The Secretary-General of the United Nations Kofi Annan arrived in Ukraine on a three-day official visit.
Kyiv, 3 June 2002

ним, що Організація в тому вигляді, в якому вона увійшла до нової доби, має великі складнощі щодо швидкого й ефективного вирішення поставлених завдань, тож питання про реформування Організації та її інституцій набуло особливої актуальності.

Зміцнення міжнародних позицій України потребувало налагодження активного діалогу не лише із сусідами, а й із переважною більшістю країн. Утім наша країна як засновниця ООН мала необхідний доступ до потужних можливостей багатосторонньої дипломатії. Із набуттям незалежності Україна стала повноправним господарем своєї зовнішньої політики й отримала реальну можливість скористатися своїм членством в Організації. Постпредство України при ООН упродовж певного часу фактично виконувало функції посольства у США та координаційного центру нашої дипломатії на Заході.

Символічно, що Акт проголошення незалежності України було ухвалено під час перебування у Києві Голови 45-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН віце-прем'єр-міністра та Міністра закордонних справ Мальти Гвідо де Марко. Він проводив переговори з Міністром закордонних справ УРСР, а 24 серпня зустрівся з тодішнім Головою Верховної Ради Леонідом Кравчуком і привітав майбутнього Президента України з такою епохальною подією. 27 серпня того самого року Постійне представництво нашої країни при ООН поінформувало Генерального секретаря про здобуття Україною незалежності.

Anatolii ZLENKO,

Ukrainian diplomat,

the first Minister for Foreign Affairs of Ukraine

DIPLOMACY IS A SUBTLE MATTER...

Abstract. The article describes the origin of the independent Ukraine's diplomacy and organizational framework of the foreign service agencies. The author points out the leading areas of foreign relations, analyzes the current status of global diplomacy and focuses on the unprecedentedly quick diplomatic recognition of the independence of the Ukrainian state. Therewith the author argues that the state and its Ministry of Foreign Affairs invested huge efforts in establishing embassies and representative offices abroad in terms of their allocating in the country of stay, recruiting personnel and its mastering the diplomatic profession. Anatolii Zlenko prepared a conceptual foundation of the foreign policy of Ukraine and foreign policy commitment to European integration and transatlantic cooperation. Considering that a significant number of the employed at the foreign agencies had no relevant practice and work experience abroad, there were organized training courses for young diplomats and ambassadors at the Kyiv Institute of Foreign Relations. The minister also put many efforts in the foundation of the Diplomatic Academy of Ukraine at the premises of the Institute of International Relations of the Taras Shevchenko National University of Kyiv.

The author brings to notice that the kind of matrix of the foreign policy activity of any state is its strategy, the key components of which should be professionalism, intelligence, foreseeability and predictability. When developing Ukrainian strategy of foreign policy it was necessary to rely primarily on practical needs of sufficing the interests of Ukrainian nation. The focal goal of the European policy of Ukraine is a strategic course on the integration into the European Union. According to its economic capacity and political heft, the European Union presents itself as a force that will determine line of policy both on the European continent and globally. The EU and its expanding is an important factor of further pan-European strategic integration of Ukraine. However, the author suggests avoiding a simplified view of the EU membership as a supportive tool that would assure high living standards of people and serve as an umbrella for foreign relations that protects from redundant problems. Except for broad rights and freedoms, the EU membership imposes a series of obligations, a compliance with which constitutes the essence of European community.

A new enhanced agreement between Ukraine and the EU covers the following aspects of cooperation: rapprochement between Ukraine and the EU on the ground of common values, active participation of Ukraine in the European Union programs, cross-border cooperation in the field of foreign policy and security strategy, conflicts prevention, military sphere, law and domestic affairs through the assistance in developing the principles of legal state, democracy and human rights in Ukraine, support of anticorruption efforts, organization of an effective operation of judicial authorities and improvement of data security, enhancement of cooperation in economic sector on the basis of development of the extended and comprehensive free trade area between the EU and Ukraine, establishment of cooperation in the sector of agriculture, industry, energy supply and consumer rights protection.

The article also describes a specific nature of Ukrainian and American relations, which is proved by different areas of cooperation from the ongoing support of European policy of Ukraine to financial aid for our country by the American side. Constant enlargement of the contract and legal framework testifies to the upward trend. Relations between Ukraine and the USA have reached the level that assures an effective pursuing of the interests of both countries and partially meets the criteria of strategic partnership, though for objective reasons they have an asymmetrical nature. One more example of strategic partnership is Ukrainian-Polish relations. Today Ukrainian-Polish relations cover a wide range of important strategic spheres of cooperation such as economic, political, military, social and humanitarian. In the framework of the partnership, effective mechanisms of pursuing strategic interests function also in a sustained way. The article studies the UN role in protection of the strategic interests of Ukraine in the context of a post-bipolar world. Strengthening of the international position of Ukraine required establishment of an active dialogue not only with neighbors, but also with a great majority of countries. Ukraine as the UN founder had a required access to powerful capabilities of multilateral diplomacy. After gaining independence our country has become a rightful holder of its foreign policy and had the real opportunity to take advantage of its membership in the UN.

Keywords: the European Union, the UN, independence, diplomacy, Zlenko, Minister for Foreign Affairs, independent Ukraine.

Геннадій УДОВЕНКО,

український дипломат, Міністр закордонних справ України

(1994–1998), політик,

народний депутат III–IV скликань

ФОРМУВАННЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Упродовж перших років незалежності в Українській державі було створено потужну мережу закордонних установ. Ця складна й глобальна робота була архіважливою не тільки з організаційно-правового та фінансового, а й із політичного погляду. Невелика група дипломатів оперативно визначилася з пріоритетами й швидко забезпечила відкриття посольств у державах, які були найважливішими щодо підтримки незалежної України та сприяння її успішному державотворенню. Досвідчені дипломати, як ніхто інший в тогочасному суспільно-політичному житті України, розуміли важливість політико-правового закріплення інтересів

молодої держави на міжнародній арені. Найголовнішим успіхом молодого української дипломатії було те, що їй удалося за короткий термін встановити дипломатичні відносини майже з усіма державами та створити мережу закордонних дипломатичних установ України. І всю цю титанічну роботу успішно здійснював невеликий загін українських дипломатів.

Практика підтвердила, що принципи підбору та формування дипломатичного корпусу України було обрано правильно. Ідеться про сотні найкращих представників української інтелігенції, яких продумано й оперативно відбирали з центральних органів виконавчої влади, провідних галузей економіки, академічної науки, вищої школи та спрямовували на дипломатичну роботу. Із власного дипломатичного досвіду, який акумулювався кількома десятками років — від мого перебування на посадах співробітника закордонного відомства й до Міністра закордонних справ України 1994–1998 років, — хочу запевнити, що дипломатичний корпус України з перших місяців діяльності був високопрофесійним, забезпечив успішне виконання міжнародної місії.

Дипломати незалежної Української держави, які працювали за кордоном, і ті, котрі працювали в центральному апараті Міністерства, проявили себе безмежно відданими своїй Батьківщині, справі її розбудови та ствердження у світі. Вони не тільки представляли Україну на міжнародній арені, а й постійно захищали її національні інтереси як незалежної держави. Робота дипломата, особливо за кордоном, дуже напружена, важлива, вимагає постійної, упродовж 24 годин на добу, готовності кваліфіковано відповідати представникам країни перебування з будь-якого питання. У перші ж роки загін українських дипломатів, якому було доручено цю високу місію, розпочав розбудову іміджу України на міжнародній арені та сприяв постійному його зростанню.

Ці успіхи дипломатів особливо вагомі, враховуючи складні й надто суперечливі умови першої половини 90-х років ХХ ст., коли після хвилі політичного романтизму настала пора суворих випробувань у політичному, соціальному й економічному житті нових незалежних країн, що утворилися на терені колишнього Радянського Союзу. Європейський вибір України об'єднав і консолідував регіони більше, ніж, мабуть, усі інші внутрішні та зовнішні чинники разом. Необхідно було відмежуватися від успадкованої з часів СРСР кадрової політики, особливо в міжнародному напрямі, коли партійно-номенклатурний принцип був єдиноможливим у формуванні дипломатичного потенціалу. Крім того, розпад СРСР, демонтаж соціалістичної системи й комуністичної ідеології в умовах формування основ незалежної України та запровадження натомість буржуазного демократичного суспільства вимагали принципово нових ідеології, завдань, підходів у кадровій політиці на міжнародній арені. Але сувора практика життя гальмувала й навіть протидіяла радикальним і швидким змінам у кадровій політиці. Гарнітура вчорашнього керівного потенціалу безпосередньо негативно впливала на приплив кадрів, що найбільше відповідали б новим політичним умовам та інтересам України. Активну роботу з підбору дипломатів було ускладнено як через відсутність належної матеріальної та фінансової бази, спадкоємності дипломатичної служби та кадрів, об'єктивних досліджень історії української нації, так і у зв'язку з утаємниченістю історії українських національно-визвольних рухів, діяльності їх провідників, що давало наукову, історичну, етнічну й правову основу для повноцінної презентації української нації на міжнародній арені та відстоювання її законних інтересів.

Вважаю своїм обов'язком набутий упродовж 1985–1991 рр. унікальний дипломатичний досвід, коли розпочав працювати Постійним представником України в ООН при союзній державі, а завершив цю свою дипломатичну службу в ООН, коли Радянський Союз розпався й Україна стала незалежною, передати наступним поколінням української дипломатії. Я був єдиним повноправним представником України за кордоном із найвищим дипломатичним рангом Надзвичайного і Повноваженого

Посла, коли Україна йшла до проголошення незалежності. У ті далекі 80-ті роки ХХ ст. українським дипломатам, яких було покликано на роботу в ООН, посольства СРСР, міжнародні представництва, доводилося проявляти подвійну обережність та обачність, аби не викликати, м'яко кажучи, нарікань і звинувачень від обох сторін — союзного МЗС та ЦК КПРС і «рідного» МЗС та ЦК Компартії України. Якщо траплявся недогляд чи помилка, свої карали нещадно. Як тоді казали, якщо в Москві стрижуть нігті, то в Києві обрубують пальці. Українським дипломатам довелося враховувати таку двозначність. І все ж дуже важливі основи майбутньої дипломатії незалежної України закладали саме в ті, доволі складні для дипломатії України роки.

Маємо пам'ятати, що існування України як суб'єкта дипломатичної діяльності навіть у фарватері СРСР важило більше, ніж формальний політичний чинник. І хоча Україні, як і Білорусі, відводили роль заздальєгідь передбачуваного голосу на користь СРСР, багато представників еміграції вважали Представництво УРСР у складі 8 дипломатів формальним, але чинним свідченням існування України. Саме її дипломатична окремішність у системі ООН ідентифікувала її як націю, про що, говоритимемо відверто, не знали, на жаль, не тільки прості люди, а й деякі керівники держав.

Представництво УРСР при ООН знаходило спільну мову й розуміння з усіма трьома хвилями української еміграції, яка проживала переважно в США та Канаді. Мені випало велике щастя налагоджувати співпрацю з визначними діячами українських громад за океаном, бути своєрідним містком єднання українства. Адже саме тут, в еміграції, збереглися та багато десятиліть пропагували найцінніші українські скарби, які жорстко забороняли, переслідували й викорінювали в Україні радянського періоду. На всіх публічних форумах і зустрічах намагався доводити, що «існувала не тільки радянська, а й українська школа дипломатії» [1].

Наприкінці вісімдесятих, із поглибленням демократичних процесів у СРСР, що тривали в часи перебудови, я розпочав активно налаштовувати Вашингтон працювати з Україною безпосередньо, а не через Москву. Хоча повноваження Постійного представництва при ООН не передбачали проведення належної дипломатичної роботи між Україною та США, я вважав, що після мого звернення до Державного департаменту США американська сторона зустріне такі наміри України з розкритими обіймами. Але цього не сталося. Не дуже допомогало й те, що для врегулювання цього питання мені було надано й статус заступника Міністра закордонних справ України. Адміністрація Дж. Буша-старшого, як і весь Захід, були послідовними прибічниками М. Горбачова. До розпаду СРСР та формування незалежних держав на його теренах керівництво США ставилося обережно та, здавалося, не було й готовим.

А от керівництво ООН було більш активним. Міжнародна спільнота, її високоосвічені дипломати з розумінням сприйняли прагнення до незалежності народів СРСР, як і інших багатонаціональних утворень. Мабуть, тому їм такими близькими були прагнення до закріплення національного суверенітету кожної молодої держави на теренах СРСР, бо більшість країн ООН самі нещодавно визволилися з-під колоніальної залежності. Тому й відразу керівництво ООН підтримало прагнення України до незалежності, стало на її захист. Цілком логічно, що Президент Генеральної Асамблеї ООН Гуїдо де Марко відвідав Київ саме напередодні проголошення незалежності. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року у Верховній Раді відбувся в присутності Президента Генеральної асамблеї ООН. Сприяння цьому візиту до Києва в такий кульмінаційний момент для України з боку Постійного представника України при ООН було очевидним [2].

Найпомітнішою подією, якою зацікавились у США, Канаді й особливо серед української діаспори, стало ухвалення Верховною Радою УРСР 16 липня 1990 року Декларації про державний суверенітет України. Представництво відразу провело прес-конференцію в Палаці націй, присвячену історичній для України події, яка викликала величезний інтерес у ЗМІ, серед політиків, громадських діячів, дипломатів. А 16 червня 1991 року як Повпред України в ООН організував прийом у Представництві України з нагоди річниці прийняття цієї Декларації. Щойно Верховна Рада України прийняла 24 серпня 1991 року Акт про проголошення незалежності України та рішення провести референдум із цього питання, я одразу ж підготував ноту Генеральному секретареві ООН Пересу де Куельєру про вищезазначений документ парламенту України й попросив зустрічі з ним, аби особисто поінформувати про цю подію. Паралельно від імені Постійного представництва України при ООН звернувся до всіх країн-членів ООН і повідомив їм цей факт. Під час зустрічі з Пересом де Куельєром я вручив йому дві ноти для негайного їх поширення як офіційних документів ООН. Провів удень прес-конференцію. Це була превентивна дипломатія, щоб антиукраїнські сили в Москві не задушили волю України до незалежності. Так ми зустрічали Акт проголошення незалежності України. Дуже хвилювалися, чи підтримає рішення парламенту український народ. Однак несподівано для всіх проголосувало «за» майже 92 відсотки. Пізніше, 19 вересня 1991 року, перед відкриттям Генеральної Асамблеї ООН було замінено радянський прапор на синьо-жовтий, який формально ще не було затверджено як Державний прапор України. На момент підняття прапора Української держави до приміщення ООН було запрошено 30–50 представників української діаспори в США. Ці хвилини я не забуду ніколи. Серйозні, поважні, сиві люди плакали, коли стяг здійняли вгору. Саме так із 24 серпня розпочався новий етап нашої діяльності в ООН. Резонанс був великий. Представники інших держав надсилали мені вітання [3].

Візит Голови Верховної Ради України Л.М. Кравчука до Нью-Йорка на сесію Генеральної асамблеї ООН був успішним. Із трибуни ООН під бурхливі оплески Леонід Макарович проголосив, що Україна незалежна держава й «проводитиме виважений і прогнозований зовнішньополітичний курс». У Представництві дуже непокоїлися, чи прийме Леоніда Кравчука Президент США, бо він поки що був Головою ВР України, а посади Глави держави ще тоді не було. Дж. Буш прийняв Л.М. Кравчука, підкресливши визнання проголошеної незалежності України.

Дуже вдалим був також офіційний візит у 1992 році Президента України Л.М. Кравчука на запрошення Президента США. На той час Україна вже стала суверенною державою, до Вашингтона прибув перший Надзвичайний і Повноважний Посол України в США О.Г. Білорус, який разом із Представництвом України при ООН підготували його на високому рівні. Ми започатковували перші кроки до тісних і багатогранних міждержавних відносин між США та Україною.

Події першого року незалежності були надзвичайно активними. Двері Представництва України при ООН майже не зачинялися від політичних, громадських візитерів, але найчастіше приходили українські емігранти. Люди, які вже й не сподівалися за своє життя дочекатися омріяної незалежності України. Це були безпосередні учасники визвольних змагань двадцятих років ХХ століття за українську державність, відкинуті на Захід Другою світовою війною, які прагнули отримати можливість побувати в Україні. Таких було тисячі й тисячі. Жоден Президент не зміг належно оцінити й використати той потенціал, який могли надати зарубіжні українці як лобісти національних інтересів суверенної держави. Саме тому протягом тривалого часу не приймали Закон «Про закордонних українців», а прийнятий не відповідав вимогам часу.

Для багатьох лідерів Європи й Америки відродження незалежної України стало несподіванкою. Песимістичні тенденції щодо нашої держави існували довго, попри те, що вона одразу ж продемонструвала свою готовність чесно й відкрито співпрацювати з усіма зацікавленими партнерами та ще влітку 1990 року урочисто проголосила про свій намір стати без'ядерною та позаблоковою державою.

Крім того, реальністю міжнародних відносин першої половини 90-х років ХХ ст. було існування групи країн, що перебували на перехідному етапі до ринкової економіки. До них належала й Україна. Особливістю перших років української ситуації було й те, що Україна продовжувала залишатися об'єктом зовнішнього тиску, підозрливості, інколи небажання діяти до суті проблем, які випало долати. Складалося враження, що декларативно підтримуючи здійснення реформ у країнах із перехідною економікою, держави-донори надто вже обережно ставилися до надання адекватної підтримки для реалізації конкретних проєктів у Східноєвропейському регіоні, а також у країнах СНД. Це спричинило появу серйозних проблем, ускладнювало економічну ситуацію в Україні, гальмувало процес ринкових реформ. Міжнародна практика

свідчить, що період трансформації не є легким, триває досить довго та вимагає значних зусиль, зокрема й міжнародних. Особливо складно вирішували соціально-економічні проблеми в умовах економічної кризи. Непростий економічний стан України був зумовлений і величезним фінансовим тягарем процесу ядерного роззброєння та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи. Утім ці проблеми були не тільки українськими, а глобальними. У цьому контексті позитивним було те, що в багатоплановій діяльності ООН та її спеціалізованих установ проблематика країн із перехідною економікою поступово посідала належне місце. Проблема виходу України з економічної кризи мала й міжнародний аспект, адже геополітичне положення України таке, що її утвердження як суверенної та економічно сильної держави було одним із важливих чинників гарантованого миру й стабільності на Європейському континенті.

Українська дипломатія працювала задля створення сприятливих умов для розширення доступу на світовий ринок експортної продукції України, розгорнули активну роботу щодо приєднання України до системи Всесвітньої торгової організації (ВТО). Дипломати використовували кожну можливість для того, щоб аргументовано довести, що політична й особливо економічна підтримка України була надійною «інвестицією» в зміцнення міжнародної безпеки. Ці реалії поступово усвідомлювала світова громадськість, свідченням чого став, зокрема, розгляд «українського питання» на неапольському засіданні країн «Великої сімки». І лише через три роки, завдяки наполегливим зусиллям керівництва України та її дипломатичного корпусу, Українська держава отримала відчутне розуміння своєї позиції від світового співтовариства.

Виступаючи 28 вересня 1994 року на 49-й сесії Генеральної Асамблеї ООН як Міністр закордонних справ, відзначив важливі міжнародні події, каталізатором і учасником багатьох із яких була Організація Об'єднаних Націй. Але головну увагу було звернено на глибокі зміни в політичному та соціально-економічному житті України, яка тільки-но відзначила третю річницю своєї незалежності. Із трибуни ООН було роз'яснено важливі питання внутрішньої та зовнішньої політики України, а також наголошено на тому, що Україна у своїй державній політиці слідуватиме вибору її народу, який у грудні 1991 року на загальнонаціональному референдумі майже одностайно підтвердив прагнення незалежного розвитку. Ця реальність стала визначальною, а чутки про можливу втрату Україною свого суверенітету були безпідставними. Я повідомив, що ми й надалі будемо йти шляхом розбудови незалежної держави, і повернення до ситуації, яка існувала в колишньому СРСР, є неможливим. На запитання «Де буде Україна — на Сході чи на Заході, куди вона прямуватиме?» прозвучало таке: «Україна є там, де одвіку була, а отже, й залишиться. Головним її завданням як історично древньої та полі-

Церемонія зустрічі новопризначеного Посла України Г.Й. Удовенка в Республіці Польща, 09.01.1992
Welcoming ceremony for the newly appointed Ambassador of Ukraine H. Udovenko in the Republic of Poland

тично молодій державі є поступове включення в європейські та світові політичні, економічні, гуманітарні й інші процеси як надійної ланки нової глобальної системи міжнародних відносин» [4].

Зміцненню стабільності та безпеки в загальноєвропейському вимірі мали сприяти також і регіональні заходи, які були включені в загальний процес розбудови довіри та конструктивної співпраці в басейні Чорного моря, що відіграє виключно важливу роль як перехрестя між Європою й Азією, Північною та Південною Європою. Українська дипломатія доклала зусиль, аби до цього руху долучилися всі причорноморські держави. На думку української сторони, загрозою для національної та міжнародної безпеки наприкінці ХХ ст. була не так можливість зовнішньої воєнної агресії, як локальні та регіональні конфлікти на ґрунті внутрішніх чинників (економічних, етнічних, релігійних та інших), а особливо можливість їх розширення та втягування в них сусідніх країн. Українська дипломатія високо оцінювала миротворчі зусилля ООН із врегулювання регіональних конфліктів. Україна стала одним із значних контрибуторів своїх національних контингентів до Сил ООН. Головним завданням під час здійснення таких акцій мало бути належне забезпечення рівня захисту цивільного населення та безпеки миротворчого персоналу. За всю історію операцій ООН до середини 1994 року загинуло понад 1 тис. воїнів-миротворців. На території колишньої Югославії відда-

ли своє життя 9 українських військових і більше 30 осіб було поранено. Важливою проблемою у врегулюванні конфліктів залишається вироблення способів і механізмів надання підтримки чи застосування санкцій, які мають враховувати всі потенційні наслідки їх дотримання, як позитивні, так і негативні. Так, на думку української сторони, режим одних санкцій проти Союзної Республіки Югославія виявив свою непродуктивність і не досягнув головної мети — сприяти мирному врегулюванню конфлікту. Для прискореного відновлення миру в цій частині Європи Україна пропонувала паралельно з процесом подальшого політичного врегулювання конфлікту в СРЮ скасувати економічні санкції проти цієї країни й одночасно визнати державу, що утворилися на терені колишньої Югославії. Зважаючи на досвід із врегулювання криз та міжнародних конфліктів, українська дипломатія пропонувала покласти в основу цієї діяльності ООН принцип, відповідно до якого жодній державі чи одній окремій регіональній організації не надаватимуть права виступати «головним гарантом» миру й безпеки в певному регіоні.

Чимало невирішених проблем і в галузі контролю над озброєннями та роззброєнням, які традиційно посідали важливе місце в зовнішньополітичній діяльності України. У питанні щодо заборони зброї масового знищення політика України була й залишається незмінною. Саме з таких позицій українська сторона підходила до вирішення найскладнішого для неї питання — ядерного роззброєння. Україна — перша держава у світі, яка добровільно й односторонньо взяла на себе зобов'язання ліквідувати ядерну зброю, розташовану на її території, і набула з 1 червня 1996 року статусу без'ядерної держави. А це був третій ядерний потенціал у світі. Рішення щодо набуття статусу без'ядерної держави Верховна Рада України прийняла, виходячи з вищих інтересів як нашої країни, так і людства загалом. Водночас Україна це робила за умови отримання надійних гарантій своєї безпеки з боку інших держав і адекватної економічної, технічної допомоги міжнародного співтовариства в ліквідації цієї зброї.

На жаль, партнери України не відразу сприйняли справедливість цих вимог, тому було втрачено багато часу. Лише після підписання 14 січня 1994 року Тресторонньої заяви Президентами України, США й Російської Федерації та відповідних імплементаційних угод було створено умови для того, щоби Верховна Рада України змогла зняти свої застереження під час ратифікації Договору про СНО та Лісабонського протоколу й перейти до практичного виведення ядерних боезарядів з України задля їх подальшої ліквідації. У парламенті України не бракувало депутатів, які прагнули залишити ядерну зброю, наявність якої, на їхню думку, мала захищати Україну від можливих територіальних зазіхань. Військові наголошували на тому, що ядерна зброя є гарантією безпеки, і зазначали, що зможуть самостійно впоратися з

арсеналом. Радикальні патріоти доводили, що Україна може та повинна стати великою державою, найважливішим атрибутом якої є ядерна зброя. Наголосимо, що за своїм науково-технологічним рівнем Україна могла би справді набути статусу ядерної держави. Проте значну роль у політичній еліті України відіграло центристське угруповання, суть позиції якого полягала в тому, що наслідком відмови України від ядерної зброї мають стати політичні й економічні компенсації з боку Заходу та РФ. Саме ця група й визначила офіційний підхід Києва до ядерного статусу. 16 травня 1994 року Україна та РФ підписали угоду про заходи щодо реалізації тристоронньої заяви, яка передбачала остаточний вивід ядерної зброї не пізніше 1997 року; зобов'язання РФ постачати паливо для АЕС України як компенсацію за ядерні боєголовки; згоди РФ компенсувати вартість тактичної ядерної зброї, вивезеної з території України до 22 травня 1992 року.

Погодження й надання гарантій національної безпеки України та фінансової компенсації від ядерних держав дало можливість Верховній Раді України схвалити 16 листопада 1994 року Закон України «Про приєднання України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» (ДНЯЗ) із шістьма застереженнями. Вони стосувалися таких питань: підтвердження за Україною права власності на ядерну зброю, попередження проти використання загрози силою з боку ядерних держав, а також про використання економічного тиску з боку ядерних держав. У пункті шість цього закону було зазначено, що він набуває чинності після надання ядерними країнами гарантій безпеки Україні, оформлених шляхом підписання міжнародно-правового договору [5].

Це дозволило активно напрацьовувати динаміку поглиблення відносин насамперед зі США, де завжди обережно ставилися до держав, які мали, розробляли чи могли розробляти ядерну зброю. У грудні 1994 року в Будапешті представники США, Росії, Білорусі й України завершили останній етап ратифікації Договору СНО-1, і тоді ж Україна приєдналася до ДНЯЗ. 5 грудня 1994 року під час Будапештського саміту держав-учасниць НБСЕ відбувся обмін ратифікаційними грамотами за Договором про СНО. Відтоді документ набув чинності. Підписання Будапештського меморандуму та приєднання України до ДНЯЗ, безумовно, є одним із вагомих внесків конкретної держави — України — у підтримування міжнародного миру й безпеки. Одночасно керівники США, Великобританії та Росії підписали Меморандум про гарантії безпеки України — основоположний документ, який зафіксував зобов'язання ядерних держав щодо національної безпеки України. Цього ж дня в односторонньому порядку Україні було надано гарантії безпеки з боку Франції та Китаю [6].

Приєднання до ДНЯЗ Білорусі, Казахстану, України та вивезення з їхньої території ядерної зброї до РФ відповідало геополітичним інтересам усіх п'яти ядерних держав, тим часом для кожної з трьох

новоутворених держав це обернулося втратою реального внутрішнього чинника стимулювання національної безпеки. Схвалення в Законі від 16 листопада 1994 року Україною права власності на все майно розміщених на її території ядерних сил і виникнення можливості одержувати компенсації за тактичні й стратегічні боезаряди, що вивозили на територію Росії, не належить до стратегічних категорій.

Конференція держав-учасниць Договору про нерозповсюдження ядерної зброї стала головною міжнародною подією 1995 року. Рішення Конференції про безстрокове продовження чинності Договору має історичне значення. Не останню роль у цьому відіграло приєднання України ще в 1994 році до ДНЯЗ як неядерної держави, а також ратифікація нею Договору про СНО-1 і набуття ним чинності. Обидві країни — Україна та США — обмінялися офіційними візитами президентів. 20–23 листопада це зробив Л. Кучма до США, а 11 травня 1995 року Б. Клінтон до України. Цим було закріплено позитивні тенденції у відносинах між двома державами, які вийшли на рівень стратегічного партнерства [7].

Позиція США й Росії щодо українського роззброєння була спільною. В Україні не виявилось жодного союзника на міжнародній арені й не тільки щодо цього важливого питання. А самостійно чинити опір подвійному тискові ядерних лідерів, об'єднаних єдиним завданням, зовсім молода держава зі своїми складними внутрішньополітичними та економічними проблемами не могла. До тих пір, поки ядерна зброя залишатиметься головним чинником політичного статусу держави у світі, можливість утримування всіх необхідних суб'єктів міжнародного права в полі свого впливу, питання набуття Україною без'ядерного статусу в ядерному оточенні генеруватиме критичні оцінки такого кроку. І всі погляди матимуть вагоме підґрунтя. Тим більше, коли ідея нерозповсюдження ядерної зброї зазнала поразки, а гарантія національної безпеки України має не лише недостатній рівень інституційного оформлення, а й порушується. Достатньо згадати такі приклади: зима 2005, зима 2008 й осінь 2013 років, коли всупереч Будапештському меморандуму РФ вдалася до економічного шантажу, газової війни. Було відверто продемонстровано ігнорування досягнутих домовленостей під час підписання Харківської угоди між Україною та РФ і процесу європейської інтеграції, що є прямим втручанням у внутрішні справи України. Правовий рівень гарантії є недостатнім. Україні слід шукати нові можливості створення умов безпеки та збереження власних суверенних інтересів на рівні міжнародних договорів.

Реалізація пріоритетного завдання України — інтеграція в Європу — вимагає кропіткої, послідовної та багаторічної роботи. Нагадаю, що в Австрії, країні з високорозвиненою сучасною економікою та усталеними європейськими традиціями, підготовка до вступу в ЄС тривала протягом семи років. Це означає, що для майбутнього вступу України до

ЄС треба наполегливо працювати вже з перших днів. І чим раніше ми почнемо інтенсивно й послідовно діяти, тим швидше досягнемо мети.

Звільнення в березні 1992 року з посади Постійного представника України при ООН у зв'язку з настанням пенсійного віку я пережив дуже боляче. Справжня ж причина полягала в тому, що під час обрання Президента України мої співвітчизники, які перебували на обліку в Представництві й узяли участь у голосуванні, підтримали кандидатуру голови Народного руху України В'ячеслава Чорновола. Команда Л.М. Кравчука мені цього не пробачила. Але через кілька місяців МЗС України підтримало мою кандидатуру на посаду Посла України в Республіці Польща. Упродовж майже двох років перебування в Польщі вдалося чимало зробити. Серед найголовнішого — було виведено рівень відносин двох держав до стратегічних. Щоправда, альтернативний газопотік в Україну з Норвегії через Польщу «пробити» так і не вдалося. Наштовхнувся на глуху бюрократичну стіну в Києві [8].

25 серпня 1994 року в моєму житті настала нова важлива сторінка. Мене було призначено Міністром закордонних справ України. Майбутнє суверенної держави я бачив тільки в європейській спільноті відповідно до її історичної спадщини та географічного розташування. Вирішення цих завдань ускладнювала відсутність потужної проукраїнської еліти в парламенті та інших вищих органах влади, належного економічного потенціалу для самостійного й конкурентоспроможного господарювання, національної грошової одиниці, розрив виробничих і коопераційних зв'язків, розвал в економіці, неврегульованість відносин із РФ, скептицизм Заходу щодо спроможності України увійти до НАТО та ЄС.

Після майже трирічного періоду становлення зовнішньої політики України настав час її стратегічної розбудови на засадах концептуальної визначеності та чіткої прагматичності. Майже з першого дня на посаді міністра розпочав роботу щодо формування курсу на інтеграцію з європейськими та трансатлантичними структурами, над підготовкою Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, проводив систематичні консультації з робочими групами від Росії, Великої Британії та США, досить складні багатосторонні переговори з РФ щодо кордонів та долі Чорноморського флоту.

Найголовнішою була необхідність урегулювання відносин між Україною та РФ, проблем у відносинах яких не зменшувалося, а навпаки. У прийнятій 1993 року постанові ВР України «Про основні напрямки зовнішньої політики» йшлося про євроатлантичну інтеграцію, що відразу викликало серйозний спротив РФ й активізацію антиукраїнських сил, зокрема на Кримському півострові. Сусідня країна не брала до уваги найголовніше, що Україна проголосила себе позаблоковою державою. І залежно від того, як їй цей статус вдаватиметься забезпечувати, будуть вирішувати й інші кроки. Москва сама стимулювала Київ

Міністр закордонних справ України Г.Й. Удовенко зустрічає Президента США Б. Клінтона в аеропорту «Бориспіль», 05.11.1995
The Minister for Foreign Affairs of Ukraine H. Udovenko meets the President of the United States B. Clinton at Boryspil Airport

без надмірного прискорення, але співпрацювати з Північноатлантичним альянсом. Саме тому 1994 року було започатковано спеціальне партнерство між Україною та НАТО. Співробітництво над виконанням проекту «Партнерство заради миру» виростило до статусу особливого партнерства України та НАТО, коли 9 липня 1997 року в Мадриді було парафровано відповідну Хартію. Ставлячи свій підпис під цим документом, я усвідомлював, що «Хартія є не тільки важливою гарантією національної безпеки, але й того, що країна є не споживачем миру, безпеки й стабільності в Європі, а їхнім активним творцем». Оскільки членство в Альянсі стало справою віддаленого майбутнього, то я неодноразово заявляв, що в такому випадку Україна має дбати про створення власної потужної армії, здатної захистити державу. Я не розумію, чому в Україні Збройні сили постійно скорочують, руйнують, а міліція та внутрішні війська чисельно зростають і досягають уже 800 тис. осіб [9].

У період мого керівництва МЗС України було підготовлено підґрунтя для глибокої структурної перебудови апарату міністерства, який мав відповідати позиціям України як впливової держави. Було здійснено значну селекцію кадрів апарату, зміцнено позиції низки закордонних дипломатичних представництв. Було укладено більше двохсот двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод, серед яких такі визначальні для України, як: Меморандум про гарантії безпеки України з боку США, Великої Британії та Російської

Федерації на Будапештському саміті НБСЄ від 5 грудня 1994 року; Договір про дружбу, співробітництво й партнерство між Україною та Російською Федерацією; Договір про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України 30–31 травня 1997 року; Хартію про особливе партнерство між Україною та НАТО в Мадриді від 9 липня 1997 року. Завдяки принциповій позиції МЗС України в 1998 році Президент України Л. Кучма, попри значний тиск із боку Москви, затвердив Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, у якій набуття статусу асоційованого членства було визначено головним зовнішньополітичним пріоритетом, а набуття повноправності проголошено подальшою магістральною метою. До недоліків слід віднести недостатню активність у формуванні газотранспортної магістралі від України через Польщу з виходом на Балтійське узбережжя, а також непослідовність політики з країнами Дунайського басейну, зокрема допущення помилки під час укладання двосторонніх базових договорів із Румунією, що в подальшому стало причиною перегляду Гаазьким судом морських кордонів між Україною та Румунією на користь останньої.

Упродовж вересня 1997 – вересня 1998 року мені випала честь бути обраним Головою (Президентом) 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, що є однією з найвпливовіших і найповажніших посад у цій славетній міжнародній організації. Усі сили докладав до зміцнення молодих держав, зокрема й України, на міжнародній арені, підтрим-

Г.І. Удовенко головує на Засіданні Генеральної Асамблеї ООН, 1997
H. Udovenko presides at the Session of the United Nations General Assembly

ки національно-визвольної боротьби всіх народів, врегулювання ізраїльсько-палестинської проблеми, гострих міжнародних конфліктів, у яких би куточках земної кулі вони не відбувалися.

Після завершення цієї почесної місії розпочав активну діяльність в українському політичному житті. Від 29 березня 1998 року й до 2007 року був народним депутатом України III-IV-V скликань, очолював Комітет ВР України з питань прав людини, національних меншин і міжнародних відносин. 14 травня 1999 року делегати X з'їзду Народного руху України обрали мене головою НРУ й висунули кандидатом на посаду Президента України, вибори відбулися восени 1999 року.

Зійшовши на найвищу вершину Карпат — Говерлу, я тоді, як кандидат на найвищу посаду в Україні, сказав перед великим зібранням таке: я хочу, щоб Україна була українською державою. Це й варто, як на мою думку, покласти в основу національної ідеї. Нині дуже важливо, щоб національна ідея об'єднала всіх громадян України, тих, хто живе на Сході, і тих, хто живе на Заході, в єдиний народ, який би пишався приналежністю до своєї країни, був націоналістом, але націоналістом державним і поділяв головну мету державотворення — українська держава для українських громадян. Ці слова були великою мрією та прямим заповітом В'ячеслава Чорновола для українського народу, позицією Народного руху України для мене особисто [10].

Орієнтацію на інтеграцію в європейські структури як стратегічний і незворотний курс України відображено в основних документах, якими визначено принципи зовнішньої політики України. Ще із середини 90-х років ХХ ст. було розпочато процес створення правових та організаційних передумов інтеграції України до ЄС. Так, у 1993 році Верховна Рада України прийняла постанову «Про основні напрями зовнішньої політики України», де вперше було сформульовано мету зовнішньої політики України — повне членство в цій організації.

Новий етап взаємин України та ЄС розпочався з 1998 року, коли Президент Леонід Кучма проголосив членство в Європейському Союзі стратегічною метою України. Було розпочато реалізацію Хартії про особливе партнерство з Організацією Північноатлантичного договору. Указом Президента України від 14.09.2000 було схвалено Програму інтеграції України до ЄС, реалізація якої прискорила здійснення відповідних економічних і правових реформ. У прийнятому Законі України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 року її стратегічною метою було визнано набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Північноатлантичному альянсі. І хоча все задумане не вдалося реалізувати (і далеко не з вини української сторони), усе ж саме тоді було закладено інституційне підґрунтя реалізації європейського та євроатлантичного курсу України.

Так, 18 березня 2004 року було прийнято Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законо-

давства Європейського Союзу». Звичайно, що соціально-економічні та політико-правові процеси в Україні були на перехідному етапі їх розвитку, а пошук ефективної моделі господарської системи для України виявився дуже тривалим і суперечливим. Але поки що в Україні «ніхто не може відповісти, як вирішити головну економічну проблему» [12].

Влітку 2004 року було започатковано реалізацію Європейської політики сусідства, що охопила сусідні з ЄС країни Східної та Південної Європи. Але Україна, як і інші держави, зайняла жорстку позицію щодо неприйняття такої політики, відповідно до якої було запропоновано співпрацювати без шансів вступу до ЄС, що для цих країн, зокрема й для України, не передбачало нового статусу у відносинах із ЄС. Ініційовану навесні 2008 року Польщею та Швецією зовнішньополітичну ініціативу «Східне партнерство» було схвалено на саміті в Празі 7 травня 2009 року.

Проте з часом ставлення до політики Східного партнерства дещо змінилося. Адже в березні 2007 року Європейська комісія схвалила європейський інструмент сусідства та партнерства «Стратегію Європейського Союзу щодо України на період 2007–2013 рр. (ЄІСП)». Україна стала першою країною-партнером, із якою ЄК розпочала переговори щодо розробки угоди нового типу. Під час Паризького саміту у вересні 2008 року сторони дійшли згоди, що нею стане Угода про асоціацію [13].

Для України новим механізмом співпраці з ЄС став схвалений 16 червня 2009 року Порядок денний асоціації Україна–ЄС. Через три місяці, 26 жовтня 2009 року, було схвалено Порядок підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Відтак розпочато інтенсивний переговорний процес щодо підготовки підписання Угоди про асоціацію України в ЄС. Цілком правильно констатують учені Донецького національного університету (Тодоров І.Я. та Богінська І.В.), що це був якісно новий формат відносин між Україною та ЄС. «Угоди такого змісту були укладені свого часу з країнами Центральної та Східної Європи і є важливим та логічним кроком на шляху наближення в перспективі до наступного етапу — укладення угод про вступ до ЄС. Завдяки цьому Україна наблизилася до балканських країн, які кілька років тому уклали з ЄС угоди про стабілізацію та асоціацію» [14].

В основі політичної асоціації — зближення позицій України та ЄС з усіх питань міжнародного миру та безпеки, забезпечення безпосередньої участі України в політичних агенціях та програмах ЄС, спільність дій із метою забезпечення обоюдної інтересів. Підґрунтям економічної інтеграції є створення поглибленої зони вільної торгівлі Україна–ЄС, спрямованої на поступовий вихід України на внутрішній ринок країн Євросоюзу.

Інтенсифікація переговорів про створення Зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС було розпочато після вступу України до Світової організації торгівлі (СОТ), положення якої покладено в основу ЗВТ.

Водночас у внутрішній і особливо зовнішній політиці України відбулися суттєві зміни у зв'язку з прийняттям Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики України» від 1 липня 2010 року, яким скасовували два важливі пункти попереднього закону від 19 червня 2003 року. А саме: було виключено норму про інтеграцію України до євроатлантичного простору безпеки та про набуття Україною членства в НАТО. Новим законом євроінтеграційний напрям України поєднується зі стратегічним партнерством із Російською Федерацією, з іншими країнами СНД, на євразійському просторі з активним використанням форматів ЄврАзЕС та ШОС.

Досвід розвитку Європейського Союзу засвідчує, що питання оборонної та економічної стратегії в рамках ЄС постійно відіграють взаємообумовлювальну роль, належать до її безпекової складової. Країни Східної Європи впродовж 2001–2007 рр., вступивши спочатку до НАТО, потім прискорено набули членства й у ЄС. Відхід України від співробітництва з НАТО, спричинений намаганням не порушувати геополітичних інтересів РФ, як і прагнення перебувати в стані позаблоковості чи нейтральності, може ускладнити процес вступу України до ЄС.

Від початку незалежності й у перше десятиліття двохтисячного року еволюція відносин Європейського Союзу та України була беззаперечною. Розвиток зв'язків набував прискорення та був двостороннім, а досягнуті результати переговорів — конструктивними. Сучасна ідея вступу до Європейського Союзу отримала підтримку як громадян України, так і з боку ЄС. Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України» від 1 липня 2010 року курс на європейську інтеграцію був незмінним, і прагнення стати в майбутньому повноправним членом ЄС залишалося головним пріоритетом України. Інтеграційні процеси Західної Європи набрали не лише динаміки та поглиблення, а й поширилися до загальноконтинентальних. Сучасний Європейський Союз є найважливішою рушійною силою в політичному, економічному й культурному поступі Європи. Європейський вибір відкриває нові перспективи для співпраці України з державами-членами ЄС, її економічного розвитку, соціального прогресу, зміцнення позицій в міжнародній системі координат.

Упродовж своєї майже 50-річної дипломатичної діяльності й у ставленні до себе та підлеглих я постійно керувався принципом трьох «п» — професійність, порядність, патріотизм. Особливу увагу звертав на такі риси людей, як патріотизм. Вважав, що в МЗС України не може працювати людина, якій не болить доля рідної держави й народу. Саме тоді було проголошено кадрові вимоги до українських дипломатів: оті три «п», які були каркасом мого особистого життя, з якими долав сходинки кар'єрного зростання. Вимоги до дипломатів були чіткими й дуже прозорими: патріот України, професіонал у діяльності, порядний у житті,

відносинах із людьми, непричетний до жодної корумпованої дії ні в минулому, ані під час роботи в структурах дипломатичних служб.

Основні методологічні засади дипломатичної служби мають ґрунтуватися так: кожен народ вибирає та втілює власний національний тип державно-політичного устрою, який враховує властиві йому національно-історичні традиції, звичаї, політико-культурні корені. Найкраще можна з'ясувати особливості української дипломатичної традиції, перспективи її подальшого розвитку в порівнянні з іншими традиціями. Пріоритет тут має належати, безперечно, західноєвропейській дипломатії. По-перше, з огляду на високий авторитет таких дипломатичних шкіл, як британська, французька чи німецька, а по-друге, зважаючи на стратегічну мету України — європейську інтеграцію.

Я не був ветераном переговорів за самостійність України. Я злуктавив би, якби сказав, що десятиріччями плекав мрію про незалежність України. Перші думки про це в мене виникли в 1990-му році, одразу після виборів. Я жив на зламі епох, і також, даруйте за вислів, «ламався». Це було важко й так потрібно водночас. Можливо, мрія ця завжди жила десь у глибинах моєї душі. І, ймовірно, вона передалася мені через кров батька, діда, прадіда. Може, вона просто спала. Та коли прокинулася, то не здалася мені мрією нездійсненною. Я твердо знав, що це відбудеться, та не знав коли. Тому й крокував до здійснення мрії наполегливо, але обережно. А поруч зі мною рухалися мільйони моїх земляків. Ми разом прямиували до великої перемоги [16].

Завжди дотримувався принципу, що немає вічних друзів і ворогів, а вічними є лише національні інтереси. Отож, ухвалюючи рішення про той чи той політичний крок на міжнародній арені, насамперед запитував себе: «А що це дасть Україні? Чи принесе це користь державі? Якщо принесе, то яку саме?».

Я намагався весь час учитись у життя. Слава Богу, таких можливостей для цього було багато. Одним із перших «життєвих університетів» стало головування в колгоспі села Домантівка, що за 2 км від міста Сквири на Київщині. Тоді застосовували практику направлення кадрів робітничого класу (я походив із робітничого міста Кривий Ріг) на будівництво соціалізму в селі. Колгосп не був занедбаним. Та все ж мені вдалося підтримати його технічно: вибити для господарства плуги, вантажний автомобіль і трактора. Хоч і недовго там керував, але підняли господарство. Саме там мені стало соромно від дійсності, яку я побачив. Люди такі добрі, безпосередні, працьовиті, а перебували в глухому куті: без паспортів, права на переїзд, суцільні податки від утримування курки, поросяти та фруктової деревини. І це все після смерті Сталіна. Праця була примусовою, оплата — сміховинною, натурпродуктами, жодних прав у господаря землі. Хати мали бідний вигляд, одяг був саморобний. Репресивна система карала за все спадкоємців комуністичних лозунгів — земля селянам! А де ж права на неї?

І це не наслідки війни, це — практика хазяйнування нашої влади. Це село ще рятувала близькість до міста, де можна було щось продати й купити з реманенту, одягу.

Праця та хрещення в селі Домантівка чи не найглибше вплинули на мене. Це був величезний урок у моєму житті. Як добре, що все це відбулось у молодості, на початку, а не в кінці мого життя. Я легше й швидше одужав, прийшов до тями. Почав розпізнавати реальне життя, відмежовувати від сталінської системи насилля людину праці, її мозолясті руки як найвищу вартість і вічну цінність. Завдяки цьому я став людянішим, критичніше й швидше розпізнавав демагогію та пропаганду, встиг зробити більше справ для свого народу й країни.

Я завжди підтримував зв'язки із жителями села. У 2006 році відбулася дуже душевна зустріч з односельцями. Нам не було соромно зустрітися. Я радів, що й до сих пір місцеві жителі чудово пам'ятають наші добрі справи, починання, зроблені для господарства та для них, стиль роботи й уважне ставлення до інтересів кожного працівника. Ми назавжди залишилися одностайними, людьми честі та справедливості. У селі я назавжди воскрес як українець. Дякую долі, що саме тут я зрозумів спільність і всесильність нашої української душі. Саме з її кореня українська нація черпає незнищенність, відродилася й існуватиме вічно, попри всі трагедії, до яких її штучно прирікали апостоли та фарисеї в різних політичних мантиях.

2011 рік

1. *Денисенко А.В., Туркевич В.Д.* Людина планети. Штрихи до портрета Геннадія Удовенка. Біографічне есе. — К., Україна дипломатична, 2011. — С. 111.
2. *Удовенко Г.Й.* Крокував до здійснення мрії наполегливо // Політика і час. — 2006. — № 9. — С. 12—13.
3. Там само. — С. 13.
4. Політика передбачувана, послідовна і виважена. Виступ Міністра закордонних справ України Г.Й. Удовенка у загальнополітичній дискусії на 49-й сесії ГА ООН 28 вересня 1994 року // Політика і час. — 1994. — № 11. — С. 4.
5. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / кер. автор. кол. Кудряченко А.І. — К.: Фенікс, 2011. — С. 558.
6. Там само.
7. Там само. — С. 559.
8. *Денисенко А.В., Туркевич В.Д.* Зазначена праця. — С. 152.
9. *Денисенко А.В., Туркевич В.Д.* Зазнач. праця. — С. 170, 173.
10. Там само. — С. 259—260.
11. Україна та європейська інтеграція: публічно-правові аспекти / за заг. ред. В.Б. Авер'янова, С.Ф. Демченка. — К., 2010. — С. 105—110, 459—460.
12. Україна в Європі: контекст міжнародних відносин. — С. 591—592.
13. Там само. — С. 523.
14. Там само. — С. 585.

Hennadii UDOVENKO,

Ukrainian diplomat,

Minister for Foreign Affairs of Ukraine (1994–1998), politician,

People's Deputy of III–IV sessions

ESTABLISHMENT OF INDEPENDENT DIPLOMACY

Declaration of independence of Ukraine drastically changed its status in the world and the UN. Now it was not one of the USSR republics, which almost by chance obtained its seat at the UN, but an independent state striving to integrate into the global process. Decision of the Eastern European countries to promote H. Udovenko to the position of the President of the UN General Assembly was a real recognition of the Ukrainian independence. This decision was based not only on flawless political and diplomatic reputation of Udovenko gained by his long service at the UN, but also on his exceptional diplomatic professionalism.

On 16 September 1997 Hennadii Udovenko occupied his seat at the Presidium of the 52nd UN General Assembly as its President. Kofi Annan, the UN Secretary General, was the first to greet Udovenko with this appointment. In the remote 70's their diplomatic paths crossed in Geneva where they worked at the UN Office. Although they did not work long together at high UN positions, they maintained good relations with each other for long years. As journalists cleverly put it, «Udovenko's year began».

Election to the position of the President of the 52nd UN General Assembly attracted attention of the world community not only to Udovenko as a public figure, but also to Ukraine. As Viacheslav Chornovil said, «When we gained independence the world learnt about the Ukrainian state and when Udovenko was elected at the President of the 52nd UN General Assembly the world realized that independent Ukraine was forever».

In order to understand the significance of this position better, it is necessary to take into account that according to the UN Charter every UN member state has the right to preside at the UN General Assembly. Several decades will pass until a Ukrainian representative occupies this position again.

Position of the President of the UN General Assembly is less ceremonial in the modern dynamic world. It requires active work and fast response to the challenges growing in number.

Зустріч Президента Генеральної Асамблеї ООН Г.Й. Удовенка та Генерального секретаря ООН Кофі Аннана з працівниками Секретаріату ООН, які займаються організацією сесій Генеральної Асамблеї ООН. 01.01.1998

The President of the United Nations General Assembly H. Udovenko and the Secretary-General of the United Nations Kofi Annan met with the United Nations Secretariat staff members responsible for arranging sessions of the United Nations General Assembly

A person elected to this position finds itself in the middle of acute international problems, in the first place reconciliation of relations between the countries on the verge of civil wars and civil conflicts.

Election of Hennadii Udovenko to this position coincided with active reformation of the UN structures and he was immediately involved in this very complicated process. New approaches in implementation of the UN tasks were defined and the President of the Assembly called for refusing from outdated approaches related with confrontation past of the «cold war».

The 52nd UN General Assembly was called a reformation one. The essence of the UN reform was in making the organization more responsive to the realities initiated by the dissolution of the two-polar world with its almost five decades of opposition between the NATO and the Warsaw Treaty nations.

After completion of the Cold War, the UN had to attain a different level of its activities in the historical perspective. Thus, there was a need to make adjustments not only in the political orientation of the UN, but also to make a number of organizational changes in its structure requiring more dynamics and coordination. Ted Turner, the CNN TV owner, donated a billion dollars to the special fund in support of the changes proposed by the UN Secretary General Kofi Annan and the President of the General Assembly Hennadii Udoenko. The money was supposed to be spent for health care of children, problems of family planning and environmental protection.

Task of the UN General Assembly President was to raise consideration of the most crucial problems and challenges at the highest world political forum and to adopt appropriate decisions that were important for world cooperation. Udoenko did it fairly well. Most of his decisions were supported by the delegations. He accepted his position without agitation or excitement. His activities at this position were highly appreciated in the world, which was proved by including an article about Udoenko into the famous Encyclopaedia Britannica, while his portrait would forever remain in one of the UN galleries in New York.

He held meetings of the General Assembly and various committees with the participation of prominent politicians and public figures, took part in numerous political conferences, visited hot spots on the planet, sought to influence the leaders of states to respect the fundamental provisions of the Declaration of Human Rights. In particular, postponing many important issues he went to Fidel Castro in an attempt to persuade the Cuban leader to release political prisoners.

On 24 October 1997 the President of the 52nd session of the UN General Assembly Udoenko addressed at the UN Day ceremonial meeting to its participants with a speech emphasizing that the mission of international diplomacy was to solve the most urgent contemporary issues, especially to avoid the new world war, to combat the proliferation of weapons of mass destruction and as stated in the preamble of the UN Charter «to save succeeding generations from the scourge of war». All countries of the world broadcasted this speech of Udoenko.

Udoenko could feel the pulse of time, the rhythm of the world politics and its problems in order to respond to them appropriately at his high UN position. In the first place, it concerned the fate of the world saturated with nuclear weapons, the regions with interethnic and interstate conflicts, famine and shortage of water, education and incidence of pandemic diseases. He knew and understood how vulnerable the world was in the late 20th century and how important it was to gradually overcome problems that might transform the life in the world into apocalypse.

Preservation of peace and security in the world, struggle for human life became for him a priority issue. The Ukrainian diplomat actively promoted inclusion into the UN agenda many global problems. He can be proud that under his presidency the Ottawa Landmines Ban Convention was adopted. It was extremely important especially for the Middle East region and African countries. This Convention is rightfully considered to be one of the most long-awaited and effective agreements on limitation of conventional arms. Thousands of people on the planet are killed — in Europe, Africa, the Middle East, Southeast Asia — by these so-called «conventional» arms...

The Convention was signed by 128 countries during his terms at the UN! This only achievement was already enough to be preserved in the historical annals of the United Nations.

On 6 September 1998 Udovenko concluded his diplomatic mission at the United Nations, to which he devoted more than forty years of his life. He walked the way from an employee of one of the UN departments up to the position of the President of the 52nd UN General Assembly — one of the most influential and prestigious posts in this glorious international world organization.

Besides, he was the first President of the UN General Assembly from the CIS, which excited envy of his former colleagues from the diplomatic service. Ukraine in the person of its representative deserved such respect!

Farewell to New York was sad. He had keen sense of this city, as so many events of his life happened here. It was the place where his diplomatic career developed and where he was lucky to meet real patriots of Ukraine who for a long time were called «bourgeois nationalists», «traitors and sworn enemies of socialism». He always treated the diaspora representatives differently and did not expose this attitude. He took every opportunity to meet people who for various reasons left their homeland. It was in 70's and 80's, when he represented the independent Ukraine in the UN and presided at the UN General Assembly. The Ukrainian diaspora was also proud of its compatriot who achieved such diplomatic heights.

His departure to Kyiv was accepted in the circles of Ukrainian diaspora with sadness. The farewell party for Hennadii Udovenko and his wife Dina was held on 30 September at the Ukrainian Institute of America. It gathered numerous representatives of various Ukrainian organizations in New York. Volodymyr Baranetsky, who was at that time the UIA President, said in his farewell speech, «New York will be deserted without you».

It was not a polite phrase, but emotional definition of the role of the Ukrainian diplomat during his stay in the UN. The Ukrainian diaspora highly appreciated Udovenko for his contribution and presented him a crystal statuette of the two swans symbolizing the unity of the Ukrainian diaspora with Ukraine.

Meanwhile, the left wing in the Parliament and some officials of the Presidential Administration blamed Udovenko for his purposeful policy towards Europe, his intention to speed up the European Union and Euro-Atlantic Alliance accession and his involvement in the People's Movement of Ukraine. It should be noted that Udovenko in his position of the Foreign Minister informed the President Leonid Kuchma that he was an ideological supporter of V. Chornovil and accepted his proposal to run for the Parliament on the list of the People's Movement of Ukraine during the elections in March 1998 and in case of his election he would resign. Soon Udovenko requested the President of Ukraine to release him from the position of the Foreign Minister as he was elected to the Parliament. Foundation of the Council of Presidents of the UN General Assembly together with one of his predecessors at the position of the President Samir Shihab from Saudi Arabia was his swan song in the UN. The Council of Presidents played an important role in the UN and the President of the 52nd UN General Assembly participated every year in its meetings.

Over time, Udovenko also headed the Ukrainian Association of the UN Facilitation.

On 17 April 1998, before the end of Udovenko's tenure of the President of the UN General Assembly, Kuchma decided to release him from his position as the Minister of Foreign Affairs of Ukraine. Formally it was very polite, even nice. The President arrived to the Ministry of Foreign Affairs, made a speech at the Ministerial College providing objective assessment of the Minister's achievements and awarded him the Yaroslav the Wise Order of 5th Class. Udovenko left this post with dignity. He did not blame anyone for preventing him from implementing his plans. The President knew that shortly before the resignation Udovenko had completed preparations for bilateral consultations of L. Kuchma with the Chancellor of Germany H. Koll, developed strategy and tactics of these consultations and worked out the materials for the meeting of the Ukrainian-American Kuchma-Gore Interstate Commission as well as prepared the agenda for negotiations with the President of France J. Chirac... These were not his direct responsibilities, but realization that these events were necessary for Ukraine that made a significant diplomatic breakthrough to the world. Udovenko left an important and tangible heritage to facilitate the European choice of Ukraine.

Володимир ОГРИЗКО,
Міністр закордонних справ України (2007–2009),
Надзвичайний і Повноважний Посол України

ЗАРУЧНИЦЯ НЕКОМПЕТЕНТНОСТІ, ПРИВАТНИХ ІНТЕРЕСІВ ТА МАЛОРОСІЙСТВА (несвяткові роздуми з нагоди 25-річчя дипломатії незалежної України)

В українську дипломатію ще радянського періоду я прийшов у далекому 1978 році. Власне, назвати це справжньою дипломатією було доволі складно. Тим більше українською, а ще більше — незалежною. З однієї простої причини: не було незалежної України, а отже, не було й незалежної української дипломатії.

За тих часів нам дозволяли «брати участь у реалізації зовнішньополітичного курсу СРСР», який не передбачав урахування українських інтересів. Україна не мала дипломатичних відносин із жодною країною світу, а її «діяльність» у міжнародних організаціях не могла виходити за межі окреслених у Кремлі рамок. Ніхто й ніде не сприймав Українську РСР як суб'єкт міжнародного права. Ми були провінцією, куди після завершення зустрічей у «первопрестольній» направляли делегації «в поезку по стране».

Єдиним, як на мене, позитивним боком такого становища було те, що тодішні українські дипломати й окремі фахівці набували певного досвіду міжнародного спілкування, брали участь у роботі багатьох політичних та спеціалізованих органів системи ООН. Це давало змогу бодай якійсь, хоч і вкрай обмеженій частині нашого суспільства, бачити власними очима реальність і не вірити казкам комуністичної пропаганди.

Так із тоді ще дуже невеликої кількості українських дипломатів почала формуватися група переконаних державників, які бачили необхідність зміни ситуації та набуття Україною незалежності. Ми розуміли,

яким величезним є потенціал України, бачили, що десятки менших народів мають між тим свою державність і від їхньої думки теж дещо залежить. Зіграв свою роль і психологічний чинник. Мене, як і багатьох інших українських дипломатів, дуже пригнічувало й ображало поблажливо-принизливе ставлення до України з боку московських можновладців. Особливо ганебно це виглядало у виконанні профільних відомств, представники яких, зрозуміло, були далекі від дипломатичних «етикетів». Хоча пихатості та чванства в «союзників» — так ми тоді називали співробітників МЗС СРСР — теж вистачало «з головою».

На час проголошення незалежності України в серпні 1991 року наше МЗС, маюче з впевненістю стверджувати, було єдиною структурою в Україні з державницькою позицією, у ньому вже працювало чимало співробітників високого рангу з твердими проукраїнськими поглядами. Чого, на жаль, не можна було сказати про інші міністерства та відомства, які ще довго й після фактичного відновлення незалежності України залишалися блідою тінню московських структур.

1 грудня 1991 року було розпочато новий відлік сучасної української історії. Ми наївно вірили, що з крахом СРСР усе автоматично зміниться. Але так не сталося. На мою думку, було дві причини: малоросійство й некомпетентність або некомпетентність і малоросійство, а якщо точніше, то їхній симбіоз. Трохи згодом, але доволі швидко, до цього додався ще й банальний приватний інтерес, який наші керівники почали дедалі частіше ставити над державним.

Уже в перші тижні та місяці після цієї історичної події влада припустилася кількох зовнішньополітичних помилок, які мали далекосяжні негативні наслідки для України. Не встигли висохнути чорнила під протоколами референдуму про незалежність, як у Біловезькій пуші прийняли рішення про створення СНД. Документ було написано так, що він за своєю суттю не дуже відрізнявся від горбачовського «нового союзного договору». На відміну від країн Балтії, які чітко сказали «ні» всім угодам із Москвою, Київ послав світу зовсім інший сигнал: «Ми залишаємося в орбіті Москви», «Росія буде наглядцем над усім пострадянським простором, який залишатиметься сферою її впливу».

Що далі, то більше — за Росією без будь-яких компенсацій із її боку залишають місце постійного члена Ради Безпеки ООН. Влада України навіть не усвідомлювала того, що таке рішення дорого коштує. Москва негайно скористалася цим «подарунком» для обґрунтування тези, що саме вона є єдиним правонаступником і продовжувачем СРСР. Хоча міжнародне право чітко зазначає, що після розпаду держави всі нові, що виникли на її території, однаково є її правонаступниками. У провідних столицях світу склалося майже залізобетонне кліше: «Про ситуацію на пострадянському просторі треба говорити з Москвою. Відносини з новими незалежними державами слід сприймати через призму відносин із Росією».

Попри домовленість про розподіл майна колишнього СРСР і фактичне переведення всіх військових флотів, які перебували на території Росії, під юрисдикцію Москви, українське керівництво погодилося на розподіл Чорноморського флоту та, що найгірше, — на його тимчасове перебування на нашій землі.

Не можна не згадати й про т.зв. «нульовий варіант», який вивів Україну з переговорів із західними кредиторами колишнього СРСР.

Таких прикладів, на жаль, було багато. Але вони — лише перші з довгого списку політичних рішень, які мали своїм коротко- або довгостроковим наслідком надзвичайно негативний вплив на зовнішньополітичні позиції України, її міжнародний імідж, значно ускладнили роботу українських дипломатів. Останні згодом намагалися «відмотати» час назад, це подеколи навіть удавалося, але вкрай рідко.

Хоча ці «подеколи» були часом на вагу політичного золота. Можу з гордістю сказати, що саме завдяки зусиллям наших дипломатів-державників Верховна Рада України не ратифікувала документи про входування України до структур СНД. Це було принципово важливим, інакше нині ми жили б у модифікованому СРСР. Лиш особлива позиція України, підготовлена в МЗС, завадила саме такому розвитку подій.

А ще трохи раніше — за часів «ДКНСівського» перевороту — саме ці українські дипломати завадили прийняттю рішень, які були б незмивною плямою ганьби на окремих політиках високого рангу. З етичних міркувань не називаю прізвищ, хоча мене й досі не полишає почуття гідливості за їхню безхребетність, пристосуванство, відсутність патріотизму, аби тільки залишитися на своїх нагрітих посадах.

Згодом постало просте запитання: чому складається так, що українські дипломати борються за інтереси держави не зі своїми зарубіжними візаві, а з керівництвом власної країни? Чому державницьку позицію, яку формують у МЗС, часто не тільки не підтримують у найвищих кабінетах, а й нервово на неї реагують особи, які найпершими мали би піклуватися про долю своєї країни?

Тут слід зробити короткий відступ і зрозуміти, що зовнішня політика та її інструмент — дипломатія — не існують у вакуумі. Вони є частиною загальної політики держави, тієї політики, яку проводять усередині країни. Для успішної дипломатії вкрай важливими є не проголошення правильних гасел, а практичні кроки, які хоч трохи підтверджують бажання влади їх реалізувати. Дипломати можуть «продати» лише той товар, який у них реально є. Продаж обіцянок, концепцій, програм тощо теж, звісно, можливий, але триває недовго. Ще гірше з продажем «повітря» — тобто того, чого насправді нема.

Формально Україна дуже швидко визначилася з європейським вектором розвитку, ми підписали необхідні декларації, стали стороною правильних проєвропейських програм тощо. У якийсь момент наше керівництво, здається, саме повірило в правильність європейського

вибору України. Але з одним «але». Наш панівний політичний клас, який уже за кілька перших років відновленої незалежності відчув смак легких грошей, європейський вибір зрозумів по-своєму: «Жити й витрачати, як у Європі, а красти й брехати, як у СРСР».

Цьому дуже сприяло налагодження «взаємовигідного співробітництва» з колишньою метрополією та, особливо, з її нафтогазовим лобі. «А и Б сидели на трубе», — ця дитяча лічилка мала у виконанні найвищих політичних ділків з обидвох боків кордону зовсім не дитячий зміст. Бо труби були не іграшковими, а нафтовими й газовими, тож давали їхнім управителям можливості протягом уже перших кількох місяців ставати газовими королями, баронами й принцесами з космічними статками. Зрозуміло, що ні про які інші інтереси, крім особистих, не йшлося, їх, власне, і не могло бути.

Утім важливо мати на увазі, що на відміну від наших малоросійських холоуїв у владі, з того — протилежного — боку ідея «великої Росії», «сильної держави», «захисту росіян і російськомовних» та іншої ідеологічної облуди нікуди не зникла. Використовуючи нездоланну жадібність і меншовартісність нашої псевдоеліти, що продавалася «наліво й направо», Москва щоразу накидала нам такий алгоритм поведінки на міжнародній арені, який не лише не викликав занепокоєння в «першопрестольної», а навпаки — підтягував Україну дедалі ближче до кремлівського стійла.

Москві дуже сподобалася концепція «багатовекторності» України, бо вона відводила державу вбік від проголошеної нею ж мети європейської та євроатлантичної інтеграції. Прозахідні заяви українських керівників, які, на жаль, не були підкріплені жодними практичними діями, відповідали інтересам Кремля, бо насправді лише дискредитували цей напрямок. А паралельно Москва нав'язала Україні участь (хоч інколи й формальну) у політико-економічних проектах на теренах колишнього СРСР, активно входила в українські бізнесові активи, на практиці ліквідовуючи економічну незалежність нашої держави.

На превеликий жаль, насправді жодної реальної європейської інтеграції українські керманічі й не хотіли. Бо це означало би прозорість, підзвітність, справжні, а не бутафорські реформи в економіці, ефективну, а не вдавану боротьбу з корупцією та всі інші речі, які аж ніяк не вкладалися в олігархічно-сімейну систему суспільного устрою, яка почала щодалі сильніше душити українську державність.

Чи можна було чекати від українських дипломатів «проривів» та перемог, якщо після кількох гучних скандалів західні лідери не хотіли сідати за один стіл із керівниками нашої держави? Які аргументи про відданість політиці євроінтеграції можна було наводити, коли всі на Заході достеменно знали, що рівень корупції в країні «зашкалює», а один із колишніх керівників уряду вже знайшов собі місце для тривалих роздумів у тюрмі США.

Україна та США підписали «Дорожню карту» двосторонніх відносин.

Державний секретар США Кондоліза Райс (ліворуч) і Міністр закордонних справ Володимир Огризко. Київ, 1 квітня 2008 року
Ukraine and the United States signed a road map for bilateral relations. The United States Secretary of State Condoleezza Rice and the Minister for Foreign Affairs of Ukraine Volodymyr Ohryzko.
Kyiv, 1 April 2008

у центрі подій; українська тематика — на перших шпальтах провідних світових медіа. На нас дивилися з надією, нам пропонували всебічну підтримку й допомогу.

Проте свято тривало недовго. Спершу почалася урядова «чехарда», а щойно «синій» уряд прийшов до влади, як його керівник відмовився від Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), який ми гарантовано мали отримати. Це був удар нижче пояса, від якого довго оговтувалася вся українська дипломатична служба. НАТО не оговталось і досі, бо коли знову чує про ПДЧ, швидко змінює тему розмови на іншу.

А потім цю саму лінію протидії НАТО продовжила вже лідерка помаранчевого уряду. Саме на її совісті негативне рішення Бухарестського саміту НАТО із вищезазначеного питання щодо України та Грузії. Остання невдовзі стала об'єктом російської агресії, тепер цим об'єктом є Україна. Такий от логічний ланцюжок.

У цьому зв'язку мушу знову зробити невеликий «ліричний» відступ і розповісти про системний негативний чинник, який часто робив наші зусилля марними. Маю на увазі закладене до Конституції фак-

Візьму на себе сміливість стверджувати, що за обставин, які склалися, ні українські, ані російські нововладці не бажали жодних змін в Україні й були задоволені встановленим олігархічно-кримінальним статус-кво. На жаль, і Захід, крім поодиноких країн прийняв правила гри Москви та задовольнився своєю часткою газової корупції, яку Москва разом із цим енергоносієм активно експортувала до країн Європи.

Єдиного, кого це не влаштувало, був український народ зі своїм бажанням жити не за «постсовковими» трафаретами, а демократично й гідно. Це не входило до політичних розрахунків ні кремлівських ляльководів, ані їхніх українських приспівників. Так виник Помаранчевий майдан, який поплутав Москві всі карти й дав Українській державі, а отже, і її дипломатії новий шанс.

Мабуть, у перші післямайданні місяці 2005 року не було українського дипломата, який би не почувався щасливим: Україна —

тичне двовладдя з питань зовнішньої політики. Формально першу скрипку грає президент, навіть за парламентсько-президентської форми держуправління. Але чималі повноваження має також парламент і призначений ним уряд. Прем'єр може значно послаблювати зовнішньополітичну активність через фінансові інструменти та використовуючи окремих членів кабінету як своїх особистих міністрів закордонних справ «без портфеля». Заручником стає дипломатична служба, бо я можу підтвердити особисто, бо був свідком цієї «гримаси» протягом доволі довгого періоду часу.

Можете собі уявити, якої шкоди міжнародній репутації України завдавала така ситуація, коли президент і запропонований ним для затвердження парламентом міністр говорять одне, а прем'єр та її заступник — інше.

Спробуймо поставити себе на місце наших зарубіжних партнерів і уявити собі їхню реакцію на те, що відбувалося тоді в наших верхніх ешелонах влади. Відчували її на собі передусім дипломати, які просто не знали, як знайти розумне обґрунтування подій у Києві. Не забуваймо тим часом, що олігархічно-кримінальна система при помаранчевій владі не лише нікуди не зникла, а й розквітла ще буйнішим цвітом.

То чого ми могли чекати від нашої дипслужби? Черговий шанс було змарновано. Дива не сталося...

Та найгірше було ще попереду. Із приходом до влади партії «синіх» та перетворенням країни з олігархічно-кримінальної просто в злочинську з підпорядкуванням усього, що відбувалося в Україні, інтересам Москви незалежна зовнішня політика просто припинила існувати. Було внесено зміни до закону про засади зовнішньої політики України, які передбачали відмову від євроатлантичної інтеграції та проголошення нікому не зрозумілого позаблокового статусу, продовжено перебування Чорноморського флоту Росії в Криму (ось коли вистрілила рушниця, заряджена ще в 1992 році!), майже повністю згорнуто просування до ЄС. За фото з лідером однієї західної країни влада погодилася здати кілька десятків кілограмів високозбагаченого

Міністр закордонних справ України Володимир Огризко приймає свого британського колегу Девіда Мілібанда, який перебуває з офіційним візитом в Україні.
Київ, 27 серпня 2008 року
The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Volodymyr Ohryzko received his British counterpart David Miliband, who arrived in Ukraine on an official visit

Яап де Хооп Схеффер, Генеральний секретар Організації північно-атлантичного договору (НАТО) (праворуч) та Володимир Огризко, Міністр закордонних справ України, виступають на прес-конференції після засідання ради НАТО в Брюсселі, столиці Бельгії, 3 грудня 2008 року
Jaap de Hoop Scheffer, Secretary-General of the North Atlantic Treaty Organisation (NATO) (R), and Volodymyr Ohryzko, Minister for Foreign Affairs of Ukraine, at the press-conference following the meeting of NATO in Brussels, capital of Belgium, 3 December 2008

урану, поховавши чи не останню надію на розробку, у разі потреби, власної зброї стримування, бодай і брудної. Список таких зовнішньо-політичних «досягнень» можна було б нескінченно продовжувати.

Країна стрімко скочувалась у прірву нового московського ярма.

Скажу відверто, мені було дуже шкода багатьох українських дипломатів, які терпіли моральні приниження, пов'язані з необхідністю представляти таку владу. Одночасно ці драматичні роки виявили багато покручів, що заховались у нашій системі й забули про класичне удовенківське: справжнім дипломатом є той, для кого смыслом його життя є патріотизм, професіоналізм і порядність. Розумію, що моя ідея наврояд чи знайде повсюдне схвалення, але переконаний, що люстрацію слід було б застосувати й до нашої системи у той чи той спосіб, зважаючи, безумовно, на особливості проходження дипломатичної служби.

Й ось ще один шанс після Революції гідності. За значно гірших умов, з ампутованим Кримом і гангреним Донбасом. Чи не прогавимо і його?

Просто не маємо права. Бо це перекреслить усі наші попередні здобутки. А їх, попри спротив нашої олігархічної системи, було дуже

багато. Ми створили дипломатичну службу України майже з нуля. Нині маємо розгалужену та, що найголовніше, систему закордонних дипломатичних установ, яка доволі ефективно функціонує. Придбали для багатьох із них власність, що є значно економнішим, ніж оренда. Підготували вже кілька поколінь нових українських дипломатів (не обійшлося, на жаль, без деяких покидьків, що крали, брехали, працювали на ворога). А втім, здається, загалом із цим покінчено. Створили систему підготовки та перепідготовки дипломатичних працівників. Запровадили прозору систему ротації дипломатів. Заклали законодавчу базу для функціонування дипломатичної служби.

Чого ще не досягли, так це розуміння з боку керівництва держави, що наслідком мізерного фінансування цієї системи є подвійна шкода: ми втрачаємо талановиту молодь і демотивуємо тих, хто вже працює в ній. А отже, не можемо отримувати бажаних результатів.

Та навіть попри це, встановлено дипломатичні відносини з усіма важливими для України державами, створено щільну мережу двосторонньої правової взаємодії — укладено тисячі потрібних для України угод. Ми стали членами провідних політичних та спеціалізованих установ системи ООН, інших впливових міжнародних організацій. Українська дипломатія досягла світової дипломатичної вершини: Міністра закордонних справ України Г. Удовенка було обрано Головою сесії Генеральної Асамблеї ООН. Навчилися використовувати можливості цих організацій для просування інтересів України, привернення уваги світу до глобальних питань. Не можемо не згадати в цьому контексті, зокрема, роботу, проведenu з метою визнання Голодомору геноцидом українського народу.

Уклали Угоду про асоціацію з ЄС, уже майже маємо безвізовий режим, значно просунулися з питання практичної взаємодії з НАТО.

І, здається, нарешті, хоч і дуже дорого заплативши за це, визначили, хто є нашим головним ворогом. Шкода, що тих небагатьох дипломатів, серед яких був і автор цих рядків, хто, починаючи з 2005 року попереджали керівництво держави про небезпеку з боку Росії, не лише не слухали, а звільняли з роботи. Дехто за це вже відповів політичним забуттям, у декого все ще попереду. Проте сьогодні важливим уже є інше питання: треба нарешті перевести розуміння цієї загрози в реальні дії, а не вчергове втопити її в безкінечних розмовах і заявах.

Перелічити всі наші здобутки навряд чи можливо. Та й немає в цьому потреби. Важливо інше — вони є результатом справді самовідданої роботи всіх тих, хто був і є причетним до дипломатичної служби та працював на інтереси України, в ім'я її незалежності та процвітання. Від діловода й до міністра. Низький уклін усім вам і щира подяка.

Революція гідності докорінно змінила наше суспільство. Воно стало іншим, відчувало силу. Суспільство зрозуміло, що має поклатися лише на себе, щоби захистити власні права. Тим часом стара система не від-

ступає, продовжує паразитувати на його тілі та мріє про повернення до минулого. Та ці сподівання є марними. Крок за кроком, повільно, часто дуже неокозирно, але процес позитивних змін відбувається. Запорукою подальшого руху вперед є комбінація зусиль громадянського суспільства та наших західних партнерів. Тому час цієї старої системи закінчується.

Саме його й треба пережити сучасній українській дипломатії. А потім має бути нарешті законодавчо покладений край «двоголовості» української зовнішньої політики. МЗС треба трансформувати в модерну зовнішньополітичну службу європейського зразка. Пропозиції вже підготовлено. Приватновласницькі інтереси окремих осіб чи груп, які досі не лише впливали, а часто визначали межі незалежності української зовнішньої політики, мають раз і назавжди канути в Лету. Для цього потрібно небагато: мати політичну волю та відповідальність. Сподіваюся, доживемо й до такого часу.

Переконаний, уже невдовзі матимемо сильну європейську Україну. Із потужним економічним та військовим потенціалом. І тоді-то на повний голос заговорить і українська дипломатія. Бо тільки сильна країна має сильну дипломатію. Годі вже просити допомоги в країн, які менші за нас у кілька разів. Досить говорити, що нам слід вивчати чийсь досвід. Через 25 років незалежності це просто принизливо. Час ставати прикладом для інших.

В Україні та її дипломатії позитивне майбутнє. Щиро вірю в це й хочу передати свій оптимізм усім українським дипломатам.

Так переможемо!

Volodymyr OHRYZKO,

*Minister for Foreign Affairs of Ukraine (2007–2009),
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine*

**THE VICTIM OF INCOMPETENCE,
PRIVATE INTERESTS AND «THE LITTLE RUSSIAN IDENTITY»
(non-holiday thoughts on the occasion of the 25th anniversary
of independent Ukraine's diplomacy)**

I entered into the Ukrainian diplomacy of the Soviet period back in 1978. Actually, it was really difficult to call it the real diplomacy, moreover — the Ukrainian, and even more — the independent one, for one simple reason: there was no independent Ukraine and, consequently, there was no independent Ukrainian diplomacy.

At that time we were allowed to «participate in the implementation of the foreign political course of the USSR», which did not provide for consideration of Ukrainian interests. Ukraine didn't have any diplomatic relations with any country in the world, and its «activity» in international organizations could not go beyond the framework outlined in the Kremlin. The Ukrainian SSR wasn't perceived as a subject of international law anywhere by anyone. We were a province, where the delegations were sent after meetings in the «original capital» to make «a trip across the country».

As for me, the only positive thing was that the Ukrainian diplomats and some experts of that time gained some experience of international communication, took part in many political and specialized organizations of the UN system. At least this enabled a certain very limited part of our society to see the reality with their own eyes and not believe tales of communist propaganda.

Thereafter a group of dedicated statesmen started to be formed from a very small number of the Ukrainian diplomats who saw the need of changing the situation and gaining the independence of Ukraine. We understood how huge the potential of Ukraine was, saw that dozens of smaller nations had their statehood and some things also depended on their point of view. A psychological factor also played its role. Like many other Ukrainian diplomats, I was very depressed and hurt by indulgent and humiliating attitude to Ukraine from the part of those who had power in Moscow. It looked particularly shameful when done by specialized institutions, the representatives of which, of course, were far from diplomatic «etiquette». Though the «allies» (we called so employees of the Ministry of Foreign Affairs of the USSR) were also more than arrogant and snobbish.

I can confidently affirm that in August 1991, at the time of declaration of independence of Ukraine, our Ministry of Foreign Affairs was the only structure in Ukraine with the national position, quite a lot of high-ranking employees with solid pro-Ukrainian views were working there. Unfortunately, the same can't be said about the other ministries and institutions which remained to be pale shadows of Moscow structures for a long time even after the actual renewal of the independence of Ukraine.

On December 1, 1991 a new counting of the modern Ukrainian history began. We naively believed that everything will be changed automatically after the collapse of the USSR. But it did not happen. I think there were two reasons for that: «the Little Russian identity» and incompetence or incompetence and «the Little Russian identity», and more precisely — their symbiosis. A little later, but very quickly a trivial and private interest was added to that, which our leaders began to put above the state interest more and more often.

Even over the first weeks and months after that historical event the government made some mistakes concerning foreign policy, which had far-reaching negative consequences for Ukraine. The ink under Minutes of referendum on independence wasn't even dry when it was decided to create CIS in Bilovezka Pushcha. The document was written in such a way that it did not essentially differ from Gorbachev's «new treaty of union». Unlike the Baltic countries, which clearly said «no» to any agreements with Moscow, Kyiv sent the world the entirely different message: «We stay in the orbit of Moscow», «Russia will supervise the whole post-Soviet space, which will remain to be under its influence».

The farther in, the deeper. Russia was allowed to continue being a permanent member of the UN Security Council without any compensation from its part. The Ukrainian government did not even realize at what price such a decision will come. Moscow immediately took the advantage of this «gift» to justify the thesis that it was the sole assignee of the USSR and its successor. Although the international law clearly stipulates that after collapse of a state all new states that emerge on its territory are its equal successors. Nearly rock-solid cliché was formed in the leading capitals of the world: «We should speak with Moscow about the situation in the post-Soviet space. Relations with new independent states must be perceived through the prism of relations with Russia».

Despite the agreement on the division of property of the former USSR and the actual transfer of all navies that were in Russia under the jurisdiction of Moscow, the Ukrainian government agreed on allotment of the Black Sea Navy Fleet and the worst of all — on its temporary presence on our territory.

I cannot help mentioning so-called «zero option» which expelled Ukraine from the negotiations with western creditors of the former USSR.

Unfortunately, there were plenty of such examples.

Officially Ukraine made decisions on the European vector of development very quickly, we signed proper declarations, became party to the proper pro-European programs and so on. At some point, our leadership itself seemed to believe in the accuracy of Ukraine's choice in favor of Europe. A slight problem with that. Our ruling political class that had felt the taste of easy money already during the first years of our renewed independence, understood the European choice in its own way: «live and spend like in Europe, steal and lie like in the USSR».

Regrettably, Ukrainian leaders didn't want any real European integration, because it would mean transparency, accountability, real, not fake reforms in the economy, effective, and not imaginary fight against corruption and all the other things that did not fit into the oligarchic-family system of social order that started to increasingly strangle the Ukrainian statehood.

Despite that Ukraine established diplomatic relations with all the countries important for it, created a dense network of bilateral legal cooperation – signed thousands of agreements essential for Ukraine. We became members of leading political and specialized organizations of the UN system, as well as the other influential international organizations. The Ukrainian diplomacy achieved global diplomatic peak: the Minister of Foreign Affairs of Ukraine H. Udoenko was elected the Chairman of the session of the UN General Assembly. We learned to use opportunities of these organizations to promote the interests of Ukraine, attracting world's attention to issues with a global dimension. In particular, I cannot help mentioning the work conducted with the aim of recognition Holodomor as genocide of the Ukrainian nation.

The Association Agreement with the EU was concluded, we almost have visa-free regime and we have significantly progressed on the issue of the practical cooperation with NATO.

I am sure that very soon Ukraine will be a strong European country with powerful economic and military potential. That's when the Ukrainian diplomacy will speak in a loud voice, because only a strong country has a strong diplomacy. That's enough asking for help of the countries which are several times smaller than us. That's enough saying that we should learn from the experience of someone else. After 25 years it appears to be simply humiliating. It is time to become an example for others.

Ukraine and its diplomacy have a positive future. I sincerely believe in it and want to share my optimism with all the Ukrainian diplomats.

So we will win!

Голова Верховної Ради України Леонід Кравчук і Генерал-губернатор Канади Рамон Гнатишин. Оттава, 22.09.1991

The Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine Leonid Kravchuk
and the Governor-General of Canada Ramon Hnatyshyn, Ottawa

Джордж Буш старший та Леонід Кравчук. Вашингтон, 06.05.1992
George H.W. Bush and Leonid Kravchuk, Washington, D.C.

Зустріч Президента України Л. Кравчука з Президентом Комісії європейських співтовариств Ж. Делором. Перша зустріч Україна–ЄС на найвищому рівні. 14.09.1992
Meeting between the President of Ukraine L. Kravchuk and the President of the Commission of the European Communities J. Delor. The first meeting of Ukraine-EU at the highest level

На засіданні Генеральної конференції ЮНЕСКО: голова комісії України у справах ЮНЕСКО М.П. Макаревич і постпред Ю.М. Кочубей. 1992
At the session of the UNESCO General Conference: the Head of the National Commission of Ukraine for UNESCO M. Makarevych and the Permanent Representative Y. Kochubei

Вручення Вірчих грамот Президенту Польщі Л. Валенсі, вересень 1992 року
Presentation of Credentials to the President of Poland L. Walesa

Перший візит Президента України Л. Кравчука до Великої Британії.
Прийняття в Лорда-мера Лондона, 1993
The first visit of the President of Ukraine L. Kravchuk to Great Britain. The audience
with the Lord Mayor of London

Учасники першої наради керівників закордонних установ (послів, генконсулів, постпредів) України,
м. Київ, 31.03.1993
Participants of the first meeting of foreign establishments heads (Ambassadors, Consuls General,
Permanent Representatives) of independent Ukraine, Kyiv

Зустріч із Головою КНР Цзян Цзеїном під час його офіційного візиту до України, 01.09.1994
Meeting with the President of the People's Republic of China Jiang Zemin
during his official visit to Ukraine

А. Зленко підписує рамковий документ «Партнерство заради миру» (ПЗМ) — Брюссель, Бельгія. 08.02.1994
A. Zlenko signs the Partnership for Peace Framework Document (PFD), Brussels, Belgium

Парафування Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС, 23.03.1994
Initialling of the Partnership and Cooperation Agreement between Ukraine and the EU

Підписання Будапештського меморандуму, 05.12.1994
Signing of the Budapest Memorandum

Прем'єр-міністр України Євген Марчук на церемонії вступу України до Ради Європи.
Страсбург, 09.11.1995
The Prime Minister of Ukraine Yevhen Marchuk at the ceremony of Ukraine's accession
to the Council of Europe, Strasbourg

Державний візит Президента США Клінтона до Києва 11–12 травня 1995 року
State visit of the U.S. President Clinton to Kyiv

Зустріч Міністра закордонних справ України Г.Й. Удовенка з Генеральним секретарем ООН
Б. Бутрос-Галі, 29.09.1995
The Minister for Foreign Affairs of Ukraine H. Udovenko meets with the Secretary-General
of the UN B. Boutros-Ghali

Підписання Великого договору про дружбу і співробітництво між Україною та Росією,
травень 1997 року
Signing of the Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and Russia

Відкриття Центру інформації та документації НАТО в Київському університеті. 07.05.1997
Opening of the NATO Information and Documentation Centre at the University of Kyiv

Підписання Хартії про особливе партнерство, Мадрид, 09.07.1997
Signing of the Charter on a Distinctive Partnership, Madrid

Головування Г.Й. Удовенка на засіданні Генеральної Асамблеї ООН, 01.11.1997
H. Udovenko presides at the Session of the UN General Assembly

Двадцята спеціальна сесія Генеральної асамблеї ООН зі світової проблеми наркотиків. У центрі – Володимир Хандоїй, голова української делегації, ліворуч – Кофі Аннан, Генеральний секретар Генеральної асамблеї ООН, 8.06.1988

Twentieth Special Session of the General Assembly on World Drug Problem. Volodymyr Khandogiy (C), Chairman of the Delegation of Ukraine, Kofi Annan (L), Secretary-General of the General Assembly

Церемонія вручення дипломів першим випускникам Дипломатичної академії при МЗС України (1996–1998 рр.). Слово подяки виголошує В. Войтович. 1998

Ceremony of awarding diplomas to the first graduates of the Diplomatic Academy of Ukraine (1996–1998). V. Voitovych delivers speech of gratitude

Зліва направо:
Генеральний секретар
НАТО з Міністром
Б. Тарасюком до початку
двосторонньої зустрічі.
19.05.1999
L to R: NATO Secretary
General and Minister
B. Tarasyuk prior to the
bilateral meeting

Володимир Єльченко, Постійний представник України в Раді Безпеки ООН (з 2000 по 2001)
Volodymyr Yelchenko, Permanent Representative of Ukraine to the UN Security Council
(from 2000 to 2001)

Грива МЗС Держави Ізраїль Шимон Перес (ліворуч) і Міністр закордонних справ України Анатолій Зленко під час прес-конференції. 26.12.2001

The Minister for Foreign Affairs of Israel Shimon Peres (L) and the Minister for Foreign Affairs of Ukraine Anatolii Zlenko during the press conference

Міністр закордонних справ України Анатолій Зленко й голова ради директорів Національного демократичного інституту міжнародних відносин США Мадлен Олбрайт під час зустрічі, 16.02.2002

The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Anatolii Zlenko and the Chairman of the Board of Directors of the U.S. National Democratic Institute for International Relations Madeleine Albright during the meeting

Ухвалення Плану дій Україна–НАТО. Прага, 22.11.2002
Adoption of the Action Plan Ukraine–NATO, Prague

Неформальний саміт ШНД. Київ, 29.01.2003
Informal CIS summit, Kyiv

Президент України Леонід Кучма вітає представника ЄС із питань зовнішньої політики і безпеки Хав'єра Солану (зліва), Прем'єр-міністра Італії Сільвіо Берлусконі та Главу Європейської комісії Романо Проді (праворуч) під час саміту Україна–ЄС у Лівадійському палаці в Ялті. 07.10.2003
The President of Ukraine Leonid Kuchma greets the EU High Representative for Foreign and Security Policy Javier Solana (L), Prime Minister Silvio Berlusconi and the Head of the European Commission Romano Prodi (R) during the EU-Ukraine summit in the Livadia Palace in Yalta

Під час офіційного візиту Президента України Віктора Ющенка до Казахстану з нагоди підписання з казахським колегою Нурсултаном Назарбаєвим двосторонніх угод. Обмін примірниками Угоди — Борис Тарасюк (ліворуч) та Касимжомарт Токаєв. Астана, 30.09.2005
During the official visit of the President of Ukraine Viktor Yushchenko to Kazakhstan on the occasion of the signing of bilateral agreements with his Kazakh counterpart Nursultan Nazarbayev. Exchange of the Agreement copies – Borys Tarasiuk (L) and Kasymzhomart Tokayev, Astana

Після закінчення українсько-індійських переговорів під головуванням Віктора Ющенка та Президента Республіки Індія Абдула Калама сторони підписали «Угоду між Кабінетом Міністрів і Урядом Республіки Індія про співробітництво у використанні космічного простору в мирних цілях». З української сторони у переговорах взяв участь, зокрема, Міністр закордонних справ Борис Тарасюк. Київ, 02.06.2005
 Upon the completion of Ukrainian-Indian negotiations headed by Viktor Yushchenko and the President of the Republic of India Abdul Kalam the parties signed the Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Republic of India on Cooperation in Peaceful Use of Space. Among others on the Ukrainian side in the negotiations took part the Minister for Foreign Affairs Borys Tarasiuk. Kyiv, 02.06.2005

Справа наліво — Глава Української держави Віктор Ющенко, Президент Молдови Володимир Воронін, міністр закордонних справ України Борис Тарасюк і Лідер Азербайджану Ільхам Алієв
 R to L: the President of Ukraine Viktor Yushchenko, the President of Moldova Vladimir Voronin, the Minister for Foreign Affairs of Ukraine Borys Tarasiuk and the President of Azerbaijan Ilham Aliyev

Перший заступник міністра закордонних справ України Антон Бутейко, радник Президента України, голова Національного центру з питань євроатлантичної інтеграції України Володимир Горбулін, начальник Національної академії оборони генерал армії Віталій Радецький. Київ, 23.12.2005

The First Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine Anton Buteiko, the Counsellor to the President of Ukraine, Head of the National Centre of Euro-Atlantic integration of Ukraine Volodymyr Horbulin, the Head of the National Defense Academy General Vitalii Radetskyi, Kyiv

Президенти (зліва направо) Молдови, Азербайджану, України та Грузії на саміті ГУАМ у Києві в травні 2006 року

Presidents (L to R) of Moldova, Azerbaijan, Ukraine and Georgia at a GUAM summit in Kyiv in May 2006

Міністр закордонних справ України Арсеній Яценюк та Міністр закордонних справ Канади
Пітер МакКей. Київ, 18.07.2007
Arsenii Yatseniuk, Minister for Foreign Affairs of Ukraine, and Peter G. MacKay,
Minister for Foreign Affairs of Canada, Kyiv

Президент України Віктор Ющенко (ліворуч) і генеральний директор Світової організації торгівлі
(СОТ) Паскаль Ламі (праворуч) під час обміну документами про вступ України в СОТ на церемонії
підписання. Штаб-квартира СОТ у Женеві, 05.02.2008
The President of Ukraine Viktor Yushchenko (L) and the Director-General of the World Trade Organization
(WTO) Pascal Lamy (R) exchange documents on Ukraine's accession to the WTO during the signing
ceremony at the WTO headquarters in Geneva

Бухарестський саміт на рівні глав держав та урядів країн-членів Північноатлантичної ради. Погодження Декларації, у якій Україну (разом із Грузією) було запевнено в майбутньому отриманні членства в НАТО.
03.04.2008

The Bucharest Summit at the level of Heads of State and Government of the member countries of the North Atlantic Alliance. The Declaration pursuant to which Ukraine (along with Georgia) was assured of becoming NATO member in future

На дванадцятому саміті Україна-ЄС, який відбувся у вересні 2008 року в Парижі, було досягнуто рішення щодо назви нової посиленої угоди як Угоди про асоційоване членство.

На фото: Президент України Віктор Ющенко та Президент Франції Ніколя Саркозі

At the 12th summit held in September 2008 in Paris a decision was reached on the title of new enhanced agreement — Association Agreement. The President of Ukraine Viktor Yushchenko and the President of France Nicolas Sarkozy

Віктор Ющенко та Валдас Адамкус під час підписання Дорожньої карти розвитку стратегічного партнерства між Україною та Литовською Республікою на 2009–2010 роки, 09.12.2008
Viktor Yushchenko and Valdas Adamkus during the signing of the Roadmap on development of the strategic partnership between Ukraine and Lithuania for 2009–2010

Міністр закордонних справ Володимир Огризко та Державний секретар США Кондоліза Райс під час підписання двосторонньої Хартії про стратегічне партнерство. Вашингтон, 19.12.2008
The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Volodymyr Ohryzko and the United States Secretary of State Condoleezza Rice during the signing of the Charter on Strategic Partnership between Ukraine and the United States of America, Washington

Інавгураційне засідання Українсько-американської комісії стратегічного партнерства. Міністр закордонних справ України Петро Порошенко та Державний секретар США Хілларі Клінтон під час спільної прес-конференції у Вашингтоні, 09.12.2009
Inaugural session of the U.S.–Ukraine Strategic Partnership Commission. The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Petro Poroshenko and the United States Secretary of State Hillary Rodham Clinton at the joint press-conference in Washington

Посол України у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північної Ірландії Володимир Хандогій вручив Вірчі грамоти Її Величності Королеві Єлизаветі II, 2010
Volodymyr Khandogiy, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, presented his Credentials to Her Majesty Queen Elizabeth II, 2010

Міністри чотирьох країн ЄАВТ з Міністром закордонних справ України Костянтином Грищенком після підписання Угоди про вільну торгівлю. 24.06.2010
The Ministers of the four EFTA States and the Minister for Foreign Affairs of Ukraine Kostyantyn Hryshchenko after signing the Free Trade Agreement

Міністри закордонних справ України та Ізраїлю Костянтин Грищенко й Авігдор Ліберман під час підписання в Єрусалимі Угоди про взаємне скасування візового режиму між двома державами. 21.07.2010
Ministers for Foreign Affairs of Ukraine and Israel Kostyantyn Hryshchenko and Avigdor Lieberman during the signing the Agreement on mutual abolition of visa regime between the two countries, Jerusalem

Парафування Угоди про асоціацію, Брюссель, 30.03.2012
Initialling of the Association Agreement, Brussels

Головування України в ОБСЄ. 2013
Ukraine's Chairmanship in the OSCE

Форум щодо Будапештського меморандуму, в якому взяли участь в.о. Міністра закордонних справ України Андрій Дешиця, Державний секретар США Джон Керрі та Міністр закордонних справ Великої Британії Вільям Хейг. Представник Росії, яка також є підписантом Будапештського меморандуму Сергій Лавров, участі у консультаціях не брав

Forum on the Budapest Memorandum attended by the Acting Minister for Foreign Affairs of Ukraine Andrii Deshchytzia, the United States Secretary of State John Kerry and the Foreign Secretary of Great Britain William Hague. Sergey Lavrov, the representative of Russia (one of the signatories of the Budapest Memorandum) did not take part in the consultations

Підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк та Голова Європейської Ради Герман Ван Ромпей. 21.03.2014
Signing ceremony of the political part of the Association Agreement between the European Union and Ukraine. The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk and the President of the European Council Herman Van Rompuy.

Підписання економічної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, 27.06.2014
Signing of the economic part of the EU-Ukraine Association Agreement

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін та Міністр закордонних справ Італійської Республіки Федеріка Могеріні.
17.07.2014
The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin and the Minister for Foreign Affairs of Italy Federica Mogherini.

Президент України Петро Порошенко на зустрічі з Президентом США Бараком Обамою, Прем'єр-міністром Великої Британії Девідом Кемероном, Федеральним канцлером Німеччини Ангелою Меркель, Прем'єр-міністром Італії Маттео Ренці та Президентом Французької Республіки Франсуа Олландом. Саміт НАТО в Уельсі. 04.09.2014

The President of Ukraine Petro Poroshenko met the President of the USA Barack Obama, the Prime Minister of the United Kingdom David Cameron, the Chancellor of Germany Angela Merkel, the Prime Minister of Italy Matteo Renzi and the President of the French Republic François Hollande. The NATO summit in Wales.

Президент України Петро Порошенко та Прем'єр-міністр Канади Стівен Харпер. Будівля парламенту Канади. Оттава. 17.09.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Canada Stephen Harper. The Building of Parliament of Canada. Ottawa. 17.09.2014

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін під час зустрічі з Міністром закордонних справ Ізраїлю Авігдором Ліbermanом. 23.10.2014
The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin met the Minister for Foreign Affairs of Israel Avigdor Lieberman. 23.10.2014

Президент України Петро Порошенко та лідери «Вишеградської четвірки». Братислава. 16.11.2014
The President of Ukraine Petro Poroshenko and leaders of the Visegrád Group. Bratislava

Візит Президента Литви Далі Грібаускайте до Києва, 24 листопада 2014 року
The visit of the President of the Republic of Lithuania Dalia Grybauskaitė to Kyiv,
November 24, 2014

Президент України Петро Порошенко та Прем'єр Австралії Тоні Ебботт, 11 грудня 2014 року
The President of Ukraine Petro Poroshenko and the Prime Minister of Australia Tony Abbott, December 11,
2014

Українська делегація на інавгураційному засіданні Ради асоціації Україна–Європейський Союз,
15.12.2014
Ukrainian delegation at the inaugural session of the EU–Ukraine Association Council

Зустріч «нормандської четвірки» у Мінську, 11–12 лютого 2015 року
The Normandy Four meeting in Minsk, February 11-12, 2015

Прем'єр-міністр України Арсеній Яценюк із урядовою делегацією під час Першої інвестиційної конференції Україна–США, 13 липня 2015 року
The Prime Minister of Ukraine Arsenii Yatseniuk with the government delegation at the First Ukraine–USA investment conference, July 13, 2015

Обрання України непостійним членом Ради Безпеки ООН на 2016–2017 роки; Нью-Йорк, 15 жовтня 2015 року
Election of Ukraine as non-permanent member of the United Nations Security Council for 2016–2017 years in New York, October 15, 2015

Візит Віце-президента США Дж. Байдена до України, 07.12.2015
Visit of the United States Vice President J. Biden to Ukraine

Робочий візит Президента України Петра Порошенка до Королівства Бельгія, 16.12.2015
Working visit of the President of Ukraine Petro Poroshenko to the Kingdom of Belgium

Офіційний візит Президента до Турецької Республіки, 09.03.2016
Official visit of the President to the Republic of Turkey

Офіційний візит Президента України Петра Порошенка до Японії, 07.04.2016
Official visit of the President of Ukraine Petro Poroshenko to Japan

Державний секретар Святого Престолу Кардинал П'єтро Паролін передав слова солідарності та підтримки Папи Римського Франциска всьому українському народові, 2016
The Secretary of State of the Holy See Cardinal Pietro Parolin conveyed words of solidarity and support of Pope Francis to the entire Ukrainian nation

Робочий візит Прем'єр-міністра Володимира Гройсмана до Німеччини, 27.06.2016
Working visit of the Prime Minister Volodymyr Hroisman to Germany

Переговори в рамках «Велика п'ятірка» й Україна, саміт НАТО, 09.07.2016
Negotiations within the framework of the Big Five and Ukraine, the NATO Summit

Перший віце-прем'єр-міністр — Міністр економічного розвитку і торгівлі України Степан Кубів та Міністр міжнародної торгівлі Канади Христя Фріланд підписали Угоду про вільну торгівлю. 11.07.2016
The First Vice Prime Minister — Minister of Economic Development and Trade of Ukraine Stepan Kubiv and the Minister of International Trade of Canada Chrystia Freeland signed the Free Trade Agreement

День Прапора України в дипломатичних установах
Day of Ukrainian Flag in diplomatic institutions

Нарада керівників закордонних дипломатичних установ України, 22–24.08.2016
Meeting of foreign establishments heads of Ukraine

Президент Польщі Анджей Дуда під час парадю до 25-річчя Незалежності України, 24.08.2016
The President of Poland Andrzej Duda during the parade dedicated to the 25-th anniversary of Ukraine's Independence

Зустріч Прем'єр-міністра України з главами урядів країн-учасниць «Вишеградської четвірки». Криниця-Здруй, 06.09.2016
Meeting of the Prime Minister with Heads of Governments of the member countries of the Visegrad Four was held in Krynica-Zdroj

Міністри закордонних справ України, Німеччини та Франції — Павло Клімкін, Франк-Вальтер Штайнмаєр та Жан-Марк Еро — під час візиту на Схід України, 15.09.2016
Ministers for Foreign Affairs of Ukraine, Germany and France Pavlo Klimkin, Frank-Walter Steinmeier and Jean-Marc Ayrault during the visit to Eastern Ukraine

Участь Президента України Петра Порошенка на засіданні високого рівня Ради Безпеки ООН щодо Сирії,
21.09.2016

Participation of the President of Ukraine Petro Poroshenko in the high-level meeting
of the UN Security Council on Syria

Виступ Постійного представника України при ООН В. Єльченка після голосування проекту резолюції
РБ ООН щодо Сирії, який був заветований Росією, 08.10.2016

Speech of the Permanent Representative of Ukraine to the UN V. Yelchenko after voting on the draft
resolution of the UN Security Council on Syria that was vetoed by Russia

Офіційний візит Президента України до Королівства Норвегія. 18.10.2016
Official visit of the President of Ukraine to the Kingdom of Norway

Візит Президента України до Брюсселя та Маастрихта. 20.10.2016
Visit of the President of Ukraine to Brussels and Maastricht

Візит міністра Павла Клімкіна до Королівства Нідерланди, 26.10.2016
Visit of Minister Pavlo Klimkin to the Kingdom of the Netherlands

Відкриття в столиці Словенії пам'ятника Григорію Сковороді під час офіційного візиту Президента України до Республіки Словенія, 08.11.2016
Opening of the monument to Hryhorii Skovoroda in the capital of Slovenia during the official visit of the President of Ukraine to the Republic of Slovenia

Representatives of Diplomatic Service Recall

Олег БІЛОРУС,

*академік НАН України, професор,
перший Надзвичайний і Повноважний Посол України в США,
народний депутат України (III–VI скликань),
екс-голова Комітету у закордонних справах ВР України,
державний службовець України I рангу,
Народний Посол України,
заслужений діяч науки і техніки України*

**НА ПЕРЕДОВІЙ ЛІНІЇ
«ПЕРШОГО УКРАЇНСЬКОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ФРОНТУ»**

В історії сучасної світової та української дипломатії чільне місце мають події, пов'язані з визнанням суверенної держави України, зі встановленням нею дипломатичних відносин протягом рекордно короткого терміну з багатьма країнами світу, із започаткуванням та розвитком двосторонньої та багатосторонньої співпраці. На міжнародній світовій арені нова суверенна держава Україна неочікувано для багатьох країн з'явилась як за ядерною міццю у світі. СРСР зійшов з історичної сцени не тільки тому, що, об'єктивно судячи, усі імперії розпадаються, а передусім тому, що тоталітарна імперія СРСР стала небаченою в історії людства імперією зла і в'язницею народів. За період свого існування ця «наддержава» знищила багато мільйонів своїх громадян. Досить згадати організовані тоталітарним сталінським режимом голодомори в Україні, коли вперше в історії людства влада використала продукти харчування як зброю масового знищення своїх громадян із застосуванням збройних сил і репресій.

Автор цих коротких записок віддає собі звіт у тому, що історія українсько-американських дипломатичних відносин за період 1991–2016 рр. ще має бути написана. І вона, без сумніву, стане частиною історії та теорії глобальної дипломатії як науки. Як патріот незалежної України, учений, який був і залишається дотичним до формування міжнародних відносин України, чи як перший Посол України до США й екс-голова Комітету у закордонних справах ВР України, чи як Директор

департаменту Секретаріату ЄЕК ООН, чи як академік-дослідник проблем глобалізації та світ-системи глобалізму, вважаю своїм професійним і громадянським обов'язком та імперативом зробити внесок у розробку такого напрямку, як «Українсько-американські відносини (1991–2016 рр.)», і в підготовку монографії «Глобальна дипломатика», присвяченої теоретичним основам нової світової дипломатії XXI століття. Уже не один рік я над цим працюю.

У цьому стислому нарисі обмежуся лише короткою хронікою становлення дипломатичних відносин України та США на першому етапі їхнього формування й розвитку від дипломатичного небуття до рівня стратегічного партнерства (1991–1995 рр.). Із почуттями професійної сатисфакції та гордості за Україну відзначу, що започатковані тоді відносини стратегічного партнерства зі США вже стали важливим історичним і політичним чинником переходу України з недержавного історичного буття великої європейської нації в утробі «наддержави» Росії до статусу великої суверенної європейської держави. Незважаючи на всі складнощі зворотної трансформації від системи державного соціал-феодалізму й тоталітаризму, серйозні державні проблеми та недоліки перехідного періоду, Україна врешті стала великою суверенною нацією та вже ніколи не зійде з дороги незалежного демократичного розвитку.

Ювілейна 25-та річниця розвитку нової європейської держави України історично збігається з двадцять п'ятою річницею встановлення повномасштабних дипломатичних відносин України зі США. Під час цього дуже короткого для історії періоду було закладено й розвинуто підвалини європейського майбутнього України та її нації. Дуже складними й драматичними виявилися перші десятиріччя розвитку України. Багато країн світу, визнавши її де-юре, не поспішали розвивати з нею повномасштабне рівноправне співробітництво.

Особливо складними виявилися процеси та проблеми внутрішньої трансформації держави. Одночасне її перетворення в самостійну державу, зміна суспільно-політичного устрою, економічної системи з командної централізованої на рівні СРСР у ринкову економічну систему, засновану на принципах економічної демократії, ініціативи й підприємливості громадян — це історично унікальне завдання. Не тільки формаційне, а й цивілізаційне завдання, яке Україна повинна виконати самостійно.

Досвіду зворотної трансформації недержави в державу, соціалістичної (соціал-феодалльної) політичної системи в демократичну, надцентралізованої державно-командної економіки в демократичну ринкову економіку в Україні не було й не могло бути. Надмілітаризована, структурно не збалансована економіка, тотально підпорядкована інтересам СРСР, багатом зарубіжним діячам здавалася взагалі неможливою до зворотної трансформації. Чимало західних країн, навіть визнавши юридично суверенітет України, зайняли позиції байдужих спостерігачів, не допускаючи її в ЄС, НАТО й інші інтеграційні

об'єднання, чим зовсім не сприяли її внутрішній трансформації, реінтеграції та конвергенції в європейське та світове співтовариство. Чи не стало це одним із чинників затяжного деградаційного розвитку колишньої надрозвинутої індустріальної й аграрної України?

Нині, коли після перших 25 років суверенного розвитку, попри всі внутрішні й зовнішні проблеми, прийшов час провести бодай попередній аналіз пройденого Україною історичного шляху та розробити й обґрунтувати пропозиції, які б могли бути внеском у формування ще неіснуючої Національної стратегії України до кінця першої половини ХХІ століття. Я можу робити такий аналіз, адже маю багаторічний досвід двосторонньої дипломатичної діяльності в ранзі першого Надзвичайного і Повноважного Посла України в США (1991–1994 рр.), а перед тим – багатосторонньої дипломатії як Директор департаменту промисловості, науки й техніки Секретаріату ЄЕК ООН (1979–1985 рр.), радник Голови Верховної Ради й Прем'єр-міністра України, а також народний депутат України (III–VI скликань) та голова Комітету в закордонних справах ВР України, державний службовець I рангу та член Колегії МЗС України. Я багато років очолював парламентську дипломатію, багаторазово був обраний Віце-президентом Міжпарламентського Союзу та віце-президентом Парламентської Асамблеї ОБСЄ, брав участь у роботі Генеральної Асамблеї ООН, у Генеральній Асамблеї ЮНІДО, у річних сесіях ЄЕК, ЕКОСОП, МОП, ЮНКТАД та інших міжнародних форумах. Не маючи на меті перетворюватись у дипломата-пенсіонера, ветерана чи навіть у «патріарха дипломатичної служби» України, хотів би зробити і свій посильний внесок у розробку Міжнародної стратегії України шляхом аналізу й оцінки як позитивного, так і негативного досвіду. Держава Україна має використати досвід дипломатів першого українського дипломатичного фронту. Один із послів США в Україні, вітаючи мене із 70-річчям, писав 2009 року в тижневику «2000»: «Американський народ пам'ятає та ніколи не забуде, хто був першим Послом України в США, відкривши першу сторінку в історії українсько-американського стратегічного партнерства».

Розвиток України, як і інших радянських республік у складі СРСР, відбувався в умовах хронічних внутрішніх і зовнішніх воєн, репресій, знищення цілих верств населення. Мільйони жертв «розкуркулення», розкозачення Кубані й України, голодомори та репресії 1920–1930-х років, ГУЛАГи, громадянська війна, радянсько-японська, -фінська, -польська, -німецька та Друга світова війни, депортація татарського населення Криму, втрата Україною частини території в інтересах створення «чорноземного клину Росії», насильницька депортація мільйонів громадян України у віддалені східні регіони Росії, дискримінація українців за національними і політичними ознаками – усе це створювало вкрай тяжкі умови для розвитку. Українське диво існування 50-мільйонної квазідержави в утробі імперської наддержави

СРСР полягає передусім у тому, що Україна вижила, досягла великих успіхів у соціально-економічному розвитку, збереглась як нація.

Саме таке досягнення, така здатність України розвиватись у найтяжчих історичних умовах, такий унікальний потенціал є гарантією її становлення як великої європейської держави, європейської нації, країни — одного з локомотивів світового прогресу.

Незважаючи на глобальні європейські й внутрішні кризи, проблеми та складнощі історично унікальної зворотної трансформації від тоталітарної до ринкової системи, Україна, як «серцевина» тоталітарної системи СРСР з її командною економікою, відсутньою економічною та соціальною демократією, пригніченою економічною ініціативою та самодіяльністю населення, зберегла всі необхідні передумови для успішного розвитку в жорстких умовах нового глобалізованого світу.

Найбільшим імперативом Національної стратегії України є не тільки виживання та самозбереження, а насамперед повна самооболітація та формування синергетичної системи об'єднаної праці всього народу для реалізації історичних шансів прискороного саморозвитку й прогресу [1].

Історичний досвід багатьох нині авангардних країн світу свідчить, що будь-яку країну, велику чи малу, багату чи бідну, у будь-якому її стані можна «поставити на шлях прогресивного розвитку, незважаючи на негативний вплив зовнішнього середовища, при умові її самооболітації і солідаризації» [2].

Після розпаду СРСР, який об'єктивно програв Заходу конкурентну війну в повноенному світі інтегрованого і глобалізованого «нового» капіталізму, який як система виявив здатності до трансформації, модернізації, інтеграції та соціалізації, почалася нова складна історія України як незалежної держави. Суверенізація та становлення молодого держави — демократичної України — у перші роки її існування відбувалися в надзвичайно складних зовнішніх і внутрішніх умовах. Передусім була відчутна втрата населенням України історичних рис суверенної державності. Економіка залишалася жорстко прив'язаною до російської. Із перших днів існування Української держави Росія стала на шлях реваншу, відновлення СРСР у форматах «м'якої» Російської імперії, підризу незалежності України та перетворення її в протекторат.

Тиск і експансія Росії посилювалися з року в рік, набуваючи різних форм і методів. Фінансове пограбування України Росією у формі раптового вивезення з України всієї радянської грошової маси, захоплення Росією всієї зарубіжної власності колишнього СРСР, а також золотовалютних ресурсів, нафтові та газові цінові війни Росії проти України, формування в Україні посткомуністичної п'ятої колони та структур внутрішньої колаборації, захоплення Росією провідних галузей промисловості України через хижачку приватизацію, формування в Україні проросійських олігархічних кланів, захоплення реальної влади в регіонах України, захоплення державної влади

України шляхом приведення своїх проросійських і антиукраїнських ставлеників-президентів, прем'єр-міністрів, міністрів, депутатів, голів парламенту, губернаторів. Росія вперто й послідовно інвестувала великі фінансові ресурси для формування в Україні власної, проросійської кланово-олігархічної системи й потужної «п'ятої колонії».

У цих драматичних умовах формувалася внутрішня та зовнішня політика, дипломатична служба України й мережа її закордонних представництв. Росія робила все можливе, аби загальмувати процес визнання України як суверенної держави, а коли це їй не вдалося, то через своїх послів зверталася до урядів різних країн не відкривати їхні посольства в Україні та не давати згоди на створення українських посольств, бо, мовляв, вона як формально незалежна держава проіснує «не більше року-півтора». Уже з перших днів після розпаду СРСР «великий друг» України президент Росії Б. Єльцин відкрито заявляв, що РФ ніколи не погодиться з тим, що Крим належить Україні, а не їй. Напруження в міждержавних відносинах Росія-Україна зростало щодня. Росія не могла змиритися з «утратою» України як своєї власності та розпочала реалізацію довгострокової стратегії «Последняя битва за Украину».

Під тиском із боку Росії та під дією п'ятої російської колонії України було нав'язано політику самороззброєння, щоб «не дражнити старшого брата», «не реагувати на провокативні, підривні й експансіоністські дії Росії проти України». У політикумі України й у її урядових колах панувала думка, що Росія «тяжко поранена» розпадом СРСР, буде слабшати з кожним роком і тому здалі ставатиме менш агресивною, а Україна з її великим потенціалом зміцнить свої внутрішні та міжнародні позиції. Пройде перший найскладніший етап співрозвитку з агресивним сусідом аж до її реальної інтеграції в НАТО й у ЄС.

Тому вважали, що будь-які військові конфлікти з Росією для України є неможливими, адже Росія — ядерна держава й постійний член Ради Безпеки ООН, а Україна відмовиться від ядерної зброї в обмін на членство в НАТО та ЄС. І тому з перших днів свого суверенного існування Україна пішла шляхом самороззброєння як у ядерній, так і в галузі звичайних озброєнь. Не слід сьогодні забувати, що в Україні тоді було зосереджено армію чисельністю в 1 млн осіб, із 10 000 танків, зі стратегічними й тактичними ракетними частинами, бойовою авіацією та військово-морським флотом. Звичайно, країні з такою військовою силою ніхто не загрожував. Водночас існування суверенної України в Росії бачили як велику загрозу її планам із реставрації Російської імперії та встановлення «нового порядку в Євразії». Тому конфлікт між Росією та Україною був об'єктивно неминучим, зважаючи на історичну логіку співрозвитку та стратегічні експансіоністські інтереси РФ.

Після прийняття 16 липня 1990 року Верховною Радою України Декларації про державний суверенітет України, 24 серпня 1991 року Верховною Радою України Акта про незалежність України, про об-

рання першого Президента України виникла унікальна й парадоксальна ситуація. РФ почала звинувачувати Україну, що саме вона розвалила СРСР і це тоді, коли Росія першою, ще 12 червня 1991 року вийшла зі складу СРСР. Весь секрет і стратегічна інтрига Росії була в тому, щоб замість збанкрутілого СРСР відновити «м'яку» Російську імперію у формі так званої Співдружності незалежних держав. За задумом Росії ці держави між собою можуть бути «незалежними», але кожна з них повинна бути повністю залежною від Росії. На такий варіант вирішення своєї історичної долі Україна погодитися не могла. А Росія вважала, що без України реставрація імперії є неможливою. Отримавши державний суверенітет, Україна об'єктивно не могла більше залишатися напівколонією, домініоном чи протекторатом Росії, як цього вимагали М. Горбачов, Б. Єльцин і вся кремлівська влада. Останні виконували заповіт В. Леніна: «...если мы потеряем Украину, мы потеряем все!». Україна не стала членом СНД, Спільного ринку й багатьох інших запропонованих Росією та для Росії наддержавних структур. Це був початок гібридної війни Росії проти України.

Всеукраїнський референдум на підтримку незалежності України, який відбувся 1 грудня 1991 року, більш як 90% голосів підтвердив суверенітет України. Часу для підготовки і проведення референдуму було достатньо. Різні політичні сили в Україні та за її межами по-різному використали цей перехідний період. Референдум вирішував одне, але найважливіше питання: «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?». Історично унікальним був результат референдуму. Всі регіони України підтвердили Акт проголошення незалежності. Результати у Донбасі і Криму засвідчили підтримку. Влада СРСР організувала Всесоюзний контрреферендум про збереження СРСР, але його результати вже не могли скасувати всенародне волевиявлення громадян союзних республік. У єльцинській Росії було проведено «Референдум про незалежність 12 червня 1991 р.», відповідно до якого Росія першою вийшла із складу СРСР і оголосила себе єдиною правонаступницею СРСР, грубо порушивши права інших союзних республік — засновників СРСР, включно й України. Долю СРСР вирішувала Росія в своїх інтересах відтворення нової імперської російської держави. Україна не мала іншого вибору, ніж повна суверенна державність.

Уже з цього періоду почалась історична смуга визнання нової незалежної Української держави зарубіжними країнами та встановлення дипломатичних відносин. Для молодой незалежної держави особливе значення мали як кількість визнань, так і їх період. Загалом було очевидно, що Україна потребує визнання з боку провідних держав світу й насамперед держав ядерного клубу, таких як: США, Великобританія, Франція, Китай, Росія, держав «великої сімки», розвинутих країн-членів ОЕСР, Європейського Союзу та НАТО.

Як бачимо, вихід на міжнародну арену молодій незалежній Україні та встановлення нею дипломатичних відносин з іншими державами проходили в надзвичайно складних і драматичних історичних умовах. Впливало й переплетіння інтересів стратегічних держав зовнішнього периметра та внутрішньополітичних інтересів України. Не слід забувати, що в той період у Верховній Раді України ще панувала комуністична більшість. Молода незалежна держава стала умовною третьою світовою ядерною силою та реальною глобальною мішенню. У світі дуже добре розуміли роль нової України. У всіх ядерних державах, а найбільше в США, провели процедури визнання «нової ядерної держави» і призначення її найвищих дипломатичних представників для повноформатних відносин і, особливо, переговорів про долю могутнього ядерного арсеналу, розташованого на території нової України. Закономірно, що всі в Україні розуміли, яким великим «калібром» повинні відзначитися перші послы нашої держави до США, Великобританії, Франції, Китаю, а також до нової Росії. Тому зрозуміло, що відбір кандидатур і процедура призначення першого Надзвичайного і Повноважного Посла України в США відбувалися в умовах гострої політичної боротьби, зіткнення політичних інтересів впливу та впливу проросійських сил. Слід зауважити, що на посаду першого Надзвичайного і Повноважного Посла України в США послідовно висували кандидатур з народних депутатів, кар'єрних дипломатів системи МЗС, колишніх урядовців.

Верховна Рада України послідовно розглянула подання Президента України та відхилила кандидатури, на що пішло багато часу й викликало занепокоєння в Україні та США. І тоді Президент України Л.М. Кравчук вирішив підняти свої кадрові резерви та викликав мене до Президентського палацу на бесіду. Тоді я був директором Інституту світової економіки і міжнародних відносин АН України, Генеральним директором Міжнародного інституту менеджменту (МІМ-Київ), позаштатним радником Голови Верховної Ради України. Під час президентських виборів (1991 р.) я працював головою Виборчого комітету кандидата в Президенти Л.М. Кравчука. Тому, як кажуть, я був йому «особисто відомим». Президент одразу заявив, що в інтересах держави мені треба перейти на дипломатичну роботу в ранзі Посла України. Подякувавши, я відповів, що після майже 7-річної нелегкої дипломатичної служби на посаді Директора департаменту промисловості, науки і техніки Секретаріату ЄЕК ООН у Женеві (Швейцарія), я зосередився на науковій роботі, очолив два інститути та як член-кореспондент НАН України в травні 1992 року буду обиратися академіком за конкурсом. Президент повідомив, що виникла надзвичайно складна ситуація із призначенням першого Посла в США і що держава потребує допомоги, а тому особисті інтереси доведеться відкласти, бо іншого кандидата, який працював директором Департаменту ООН багато років за кордоном, та знав іноземні мови, проходив наукове стажування в Гарвардському університеті США, в Україні немає.

Президент США Дж. Буш старший приймає першого Посла України в США О.Г. Білоруса в Білому домі після вручення Вірчих грамот (1992 р.)
The President of the USA George Bush the elder receives a visit from the first Ambassador of Ukraine to the USA O. Bilorus at the White House after presenting Credentials (1992)

Ішлося про посаду Посла України в США. На цьому було поставлено крапку. Уже наступного дня було розпочато процедуру подання та розгляду моєї кандидатури до Комісії Верховної Ради у закордонних справах. Через п'ять днів на спеціальному засіданні Комітету у закордонних справах ВР України, яке тривало більш як три години, мені було поставлено всі можливі й неможливі запитання, зроблено висновки й рекомендації. Звучали пропозиції, що не можна в США направляти такого Посла, оскільки діаспора не прийме прізвища Посла «Білорус», що краще його призначити віце-прем'єром з міжнародного співробітництва тощо. Відчувалося, що деякі керівники і члени комісії непрямо пропонували себе чи «свої» кандидатури. Та, на диво, під час голосування 100% голосів членів Комісії віддано було за мене, як президентського кандидата на посаду першого Посла України в США. Верховна Рада України затвердила кандидатуру Посла до США.

Знову зустрівшись із Президентом, я запитав його про традиційні стратегічні настанови Послу. Не забув і питання про бюджет. Президент відповів, що Україна є та буде довгі роки в надзвичайному важкому стані, вирішуючи свою історичну долю в умовах негативного зовнішнього оточення та що головне завдання Посла України — це до-

Відповідь Президента США Дж. Буша старшого на заяву посла України О.Г. Білоруса при врученні Президенту Вірчих грамот (1992 р.)

Reply of the President of the USA George Bush the elder to the request of the Ambassador of Ukraine to the USA O. Bilorus when presenting Credentials to the President (1992)

Україні кандидатури Посла до США пройшло дуже швидко й Наказ Президента України щодо призначення Посла був підписаний уже в кінці грудня 1991 року, від'їзд затримався через бюрократичні бар'єри та процедури у вирішенні базових проблем створення першого Посольства України у Вашингтоні. Гальмували процедури й урядовці, яких не призначили Послом до США, хоч вони цього дуже хотіли.

Складалося враження, що деякі сили в Уряді затягували виїзд Посла через повільне вирішення найневідкладніших питань посольства. Дуже скоро було з'ясовано, що в Уряді України з перших днів існування суверенної держави працювало чимало впливових проросійських сил, які протидіяли розгортанню мережі дипломатичних представництв, насамперед у провідних західних країнах, зокрема у США, Великобританії, ФРН, Італії, Франції, Канаді.

А з іншого боку, виконуючи накази Москви, ці агенти її впливу прагнули від початку зайняти вакансії персоналу Посольств своїми людьми. Попрацювавши проти України в її перших посольствах, такі люди займали високі посади в адміністраціях наступних президентів України,

биватися від керівництва США розуміння місця та ролі України у світі після холодної війни, результати якої будуть іще довго відчуватися. Розраховувати доведеться на себе. Головне переконати Америку, що Україна — назавжди. Враховуючи особливу важливість формування двосторонніх відносин України зі США, Президент поставив Послу завдання доповідати йому особисто й негайно про всі важливі аспекти розвитку відносин зі США. Ці доповіді, попри великий масив інформації з посольства до МЗС, викликали великі ревнощі в керівників МЗС, бо їхні доповіді Президенту були із запізненням і дублювали те, що він уже знав від «президентського» Посла у Вашингтоні. Безпосереднє спілкування Посла з Президентом мало тоді особливе значення.

Незважаючи на те, що схвалення Верховною Радою

в Уряді або залишались назавжди в країнах перебування посольств. Багато з таких «дипломатів» потім стали народними депутатами й проявили себе ворожими антиукраїнськими або відверто сепаратистськими діями. Ці «вовки в овечій шкурі» завдали значної шкоди інтересам України. Багато з них «зосередились» у Верховній Раді України, представляючи кланові інтереси. На жаль, тоді молода держава була беззахисною перед цими внутрішніми ворогами. Тому після затвердження як Посол різко поставив питання про власний відбір кадрів для першого Посольства України в США, що в МЗС України сприйняли негативно.

На відміну від Росії, Польщі та деяких інших країн, де вже були Постійні представництва чи Генеральні консульства зі сформованим персоналом, матеріально-технічною базою, у Вашингтоні не було жодного представництва України. А те, щоб отримати бодай якісь приміщення у величезному комплексі Посольства колишнього СРСР, Росія відмовилася навіть обговорювати.

Уряд України не міг виділити кошти на придбання чи оренду хоч найменшого приміщення для посольства. Виникла парадоксальна ситуація — посол є, але перебуває в Києві. Щоправда, після досить швидкого отримання агреману від Уряду США відкладати від'їзд було неможливо. Першого Президента України Л.М. Кравчука було вже запрошено з державним візитом. І тому було прийнято єдиноможливе, хоч і безпрецедентне рішення: негайно їхати Послу до Вашингтона без жодного долара урядових коштів у кишені, не маючи можливості орендувати квартиру, офіс для посольства, без радників і помічників. Єдине, що зміг зробити Міністр закордонних справ України — це відрядити з нью-йоркського Представництва України при ООН двох молодих дипломатів до Вашингтона як «передову групу», яка не мала прав виконання функцій українського посольства.

Відомо, що початок будь-якої великої справи — нелегкий. Посольства, що засновані з нуля, вимагають великих початкових зусиль, фінансових ресурсів, постійної підтримки уряду та доброзичливого ставлення уряду країни перебування. Оголошене Урядом України перше Посольство України у Вашингтоні у січні 1992 р. було у вкрай скрутному становищі — ні бюджету, ні матеріально-технічної бази, ні житла для майбутніх співробітників Посольства не було. Новопризначений Посол України прибув до Вашингтона лише 27 квітня 1992 року. Драма ускладнювалася ще й тим, що на 5 травня цього ж року було призначено початок першого державного візиту Президента України Л.М. Кравчука до Вашингтона для переговорів з Президентом США Дж. Бушем із керівниками Конгресу США. Переговорів, від яких залежало формування міждержавних відносин, співпраці й отримання допомоги та гарантій як від США, так і від МВФ, РБ, НАТО і ЄС.

Уже тоді було відомо, що керівництво Росії прагнутиме зірвати перші державні переговори України та США. Російські дипломати й

інші діячі у Вашингтоні переконували послів у багатьох країнах, що Україна — не держава, а лише перехідне утворення. Американський уряд був добре поінформований про ці підривні акції наших «старших братів» і, виходячи з позицій стратегічних інтересів США та інтересів міжнародної безпеки, увжив усіх можливих заходів для успішного проведення перших переговорів найвищого рівня та закладення міцного фундаменту майбутньої взаємодії.

Під час розробки й погодження програми перебування Президента України Л.М. Кравчука й під час моїх консультацій із керівництвом Державного департаменту, Ради національної безпеки США було сплановано та реалізовано неординарні та навіть безпрецедентні протокольні заходи й заходи безпеки. Упродовж якнайкоротшого, небаченого досі в США, терміну Посол України вручив копії Вірчих грамот одному із заступників голови Державного департаменту, що легалізувало діяльність посла й посольства. На запрошення Уряду США посол тимчасово оселився в готелі «Ritz-Carlton» як гість Уряду США з повною гарантією безпеки та, як виявилось потім, «gratis», тобто безкоштовно. Цей дружній жест і надзвичайно активні зусилля влади США, без сумніву, сприяли дуже успішному проведенню історично першого візиту Президента України Л.М. Кравчука до США, що також дало можливість підняти небачено високу хвилю ентузіазму та підтримки України з боку української діаспори в США. Така підтримка мала історичне значення.

Ентузіазм і підтримка Посольства українцями — громадянами США та громадянами України дали першому Послу й Посольству можливість успішно виконати надзвичайно важливе завдання — сформувати юридичну базу системи відносин стратегічного партнерства зі США, налагодити всебічну співпрацю та зробити все можливе для її успішного розвитку за всіма напрямками, які відображали зовнішньополітичні, зовнішньоекономічні інтереси та інтереси національної безпеки України на першому надзвичайно важливому етапі її суверенного розвитку.

Як і інші республіки колишнього СРСР та більшість країн так званої соціалістичної співдружності, Україна як держава не мала й не могла мати самостійного досвіду зворотного переходу від соціалізму до капіталізму, тому що Україну перевели й трансформували в соціалістичну країну насильницьким шляхом у складі наддержави — СРСР, що було пов'язано з небаченими трагедіями, жертвами воєн, голодоморами, репресіями мільйонів громадян. Водночас громадяни України як квазідержави-напівколонії втратили ринкову цивілізацію та культуру, економічну ініціативу, підприємливість і засвоїли принцип рівності в бідності, безправ'я, вимоги командної економіки й умови виживання в тоталітарному режимі. І це тоді, коли такі соціалістичні країни, як Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія, Сербія, Болгарія, Хорватія, Словенія та інші, зберегли національну

ринкову економічну культуру. Тому зворотну трансформацію від тоталітарної системи радянського соціал-феодалізму до економічної демократії та ринкової економіки в цих країнах було реалізовано набагато легше. Трансформаційна драма України полягала ще й у тому, що вся її економіка була прив'язана до мілітарної економіки Росії та що досвіду управління новою державою в Україні не було. Тому економізація відносин України зі США була найвищим імперативом.

Перший Президент України Л.М. Кравчук і його зарубіжні представники – Посли добре розуміли важливість усебічної допомоги провідних держав світу, особливо США, Україні як державі, яка без такої допомоги, підтримки й гарантій мала великі ризики та загрози власне її існуванню та розвитку. Тому перед провідними Посольствами України, а особливо перед Посольством в США, було поставлено великі і особливо відповідальні завдання. За оцінкою першого Президента України Л.М. Кравчука, перший Посол України в США і Посольство з цими великими завданнями впоралися успішно [3], а перше Посольство України стало високою школою нової української дипломатії. Більшість провідних дипломатів першого Посольства України в США стали потім послами, посланниками та генеральними консулами України, відповідальними працівниками Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, РНБО, МЗС України та інших урядових установ. Посольство стало своєрідною «малою дипломатичною академією України». Крім посла-академіка в першому складі посольства працювало 12 докторів і кандидатів наук.

Ось з якими враженнями розпочав свою діяльність другий Посол України в США, відомий письменник і міністр-еколог Ю.М. Щербак: «Обіймаючи дипломатичну посаду України № 1, перший Посол України в США – видатний учений, патріот України О.Г. Білорус, це людина, яка до свого дипломатичного призначення в США (1991 р.) набула значного міжнародного досвіду і добре орієнтувалась в питаннях геополітики. Після приїзду до Вашингтона я зміг переконатися, наскільки глибокими, влучними і об'єктивними були думки О.Г. Білоруса щодо стану і перспектив українсько-американських відносин, його зауваги та рекомендації з кадрових питань. Посол О.Г. Білорус провів титанічну роботу щодо створення справжнього зразкового на той час українського Посольства у Вашингтоні. Уже в 1992 р. Послу Білорусу О.Г. вдалося вигідно придбати комплекс будинків у центрі Вашингтона, в його старовинній частині. Йому вдалося підібрати колектив однодумців, причому це були переважно не “кар’єрні дипломати”, а співробітники, запрошені з Академії наук України та інших установ, що забезпечило високий творчий потенціал колективу і величезну віддачу. Саме під час роботи Посла О.Г. Білоруса створювалась юридична правова база відносин стратегічного партнерства між Україною і США, було встановлено активні зв'язки з представниками української діаспори, серед

яких Посол користувався великою повагою. Працюючи в складних політичних і фінансових умовах, посольство, очолюване О.Г. Білорусом, зуміло налагодити плідне співробітництво з Білим домом, Державним департаментом, РНБ США, міністерствами оборони, енергетики, торгівлі, Конгресом США і Пентагоном.

Коли Ви під'їжджаєте до Вашингтона з боку Вірджинії, перетинаючи річку Потомак по мосту Кібрідж, Ви бачите перед собою величний будинок із синьо-жовтим прапором на фасаді, що його здалеку видно. Це — Посольство України. Це “прижиттєвий пам'ятник” Першому Послу України в США О.Г. Білорусу — вченому, державному діячеві та дипломату, який відкрив першу сторінку в історії українсько-американських відносин і продовжував їх плідно розвивати як Народний депутат, як голова Комітету у закордонних справах Верховної Ради України» [4].

Видатний український поет, державний і політичний діяч Б.М. Олійник, оцінюючи дипломатичну й політичну діяльність першого Посла України в США, писав: «Посол О.Г. Білорус став не просто свідком, а безпосереднім учасником відродження і утвердження суверенітету Соборної України. Символічно, що саме О.Г. Білорусу Президентом і Парламентом України було довірено бути першим Надзвичайним і Повноважним Послом вільної України в наймогутнішій державі світу — США. Він ніколи не ховався за спину інших і завжди був і є на перших рубежах будівничих нашої держави. Самовідданість і подвижництво О.Г. Білоруса не галасливе, але водночас сподяне ним може служити найвищим взірцем для нових поколінь» [5].

Один з патріархів дипломатичної служби України, екс-Голова Генеральної Асамблеї ООН Г.Й. Удовенко підкреслив: «...знаю О.Г. Білоруса з 1968 р. і ніколи не переставав дивуватись його унікальній здатності творити все нові ініціативи й унікальні проекти. Складається таке враження, що цій харизматичній особистості підвладне майже все в тих сферах, до яких є чи були дотичні його інтелект і душа. Людина твердих моральних засад, щиросердний, простий, зрозумілий, відкритий людям, він невтомно і жертвовно трудиться, показуючи приклад ученим, дипломатам, державникам... Його чують та бачать і гідно оцінюють. Віримо, що прийдешні покоління достойно оцінять зусилля і надзусилля одного з сучасних провідників і вчителів Українського народу» [6].

Легенда, Герой і совість України, народний депутат Левко Лук'яненко підкреслив: «Спостерігаючи роками за дипломатичною і політичною діяльністю О.Г. Білоруса, я переконався, що ще є серед нас легендарні люди стрімкого злету і високого польоту, яких не можуть зупинити ні важкі обставини, ні чужа воля. Це сподвижники, люди ідеї і активної послідовної дії. Це реальні борці за утвердження державної незалежності України» [7].

Перший міністр освіти і науки України, академік П.М. Таланчук у своєму відгуку про першого Посла України в США зауважив, що його життя — це високий злет і тріумф-апогей бурхливого та легендарного життя людини, яка пройшла славний шлях від білої сільської хатиземлянки до Білого дому США, від сільської школи до Гарвардського університету, від латаної сорочки післявоєнної напівсироти до дипломатичного фраку першого Надзвичайного і Повноважного Посла України в США, від пастушка-колгоспника до політичного, державного і дипломатичного діяча міжнародного рівня. В історії України ім'я «Олег Білорус» уже записано» [8].

Відомий український письменник і ветеран Верховної Ради України В. Яворівський згадував: «Бурхливий і гарячий грудень 1991 року. У Верховній Раді України йде багато дискусій про те, кому перший Президент України Л. Кравчук довірить унікальну місію нашого першого Посла-Амбасадора в США. Охочих багато, аж занадто. Справа затягувалась, а час не чекав. Нарешті перед Новим (1992) роком за повної підтримки Комітету у закордонних справах Верховної Ради України Президент призначив першим Послом професора, академіка Білоруса О.Г. “Чому його, а не іншого? Чому його, а не мене?” — запитували себе багато хто.

Відповідь дало життя вже через рік. Посол Білорус О.Г. — людина, без якої Україні в США було ніяк не обійтися... Це була саме та людина, на тому місці і в той час. Уже з перших днів роботи у Вашингтоні наш Посол робив усе можливе і неможливе. Не маючи ні коштів, ні штату дипломатів, він устигав піднімати Державний прапор нової незалежної України на дипломатичних зустрічах із Президентом, Віце-президентом, Держсекретарем, сенаторами, конгресменами, губернаторами штатів, в діаспорі та урядовцями. Посол Білорус О.Г. зробив неможливе — за перших півроку роботи разом із діаспорним Фондом підтримки українських дипломатичних місій на щоденних виступах зібрали в діаспорі майже 5 млн доларів і придбали комплекс будинків Посольства без валютних коштів з України, оскільки їх там просто ще не було. В рекордно короткі терміни Посол створив унікальний дипломатичний колектив посольства, у якому одночасно працювало 12 докторів і кандидатів наук. Така “Мала Академія дипломатичних наук” викликала спочатку певний подив і спротив у чиновників МЗС України, оскільки це було не по кар’єрним канонам. Звички. Оскільки побачили рівень і високу віддачу в аналітичній роботі та проробленні рекомендацій. Посол жорстко боровся з проникненням в штат Посольства антиукраїнських агентів впливу “братерської Росії”.

І в Вашингтоні, і в Києві про Посла О. Білоруса ходили легенди. Він твердо і переконливо захищав інтереси України, незважаючи на погрози та провокації “дипломатичних представників” Росії у Вашингтоні. Президенту США Дж. Бушу-старшому Посол

Посол України О.Г. Білорус під час зустрічі в Білому домі з Президентом США Б. Клінтоном для обговорення проблем ядерного роззброєння (1993 р.)
The Ambassador of Ukraine to the USA O. Bilorus during the meeting with the President of the USA B. Clinton at the White House aimed at discussing the issues of nuclear disarmament (1993)

першого Посольства України в США заявив, що ніхто, навіть він чи прем'єр-міністр, якби його призначили Послом України в США, не змогли б зробити того, що зробив перший Посол О.Г. Білорус, та написав у Посольстві такий вірш-присвяту [10]:

*«Яке життя! У Вашингтоні
Посольство наше! Слави мить
О. Білорус «сидить на троні»
І прапор наш, як цвіт, — горить.
Це справді дійсність, а не мрія,
Душа на крилах — в небеса
Хай наша славна Україна
Росте і вічно не згаса».*

Як згадає багаторічний Голова Верховної Ради України О.О. Мороз, «...відгуки про першого Посла України в США були різні: і дружні, і заздрісно-ворожі. Пояснювались вони не тільки політичними позиціями, а ще й тим, що він випадав із традиційного рафінованого дипломатичного стандарту: “в країні-перебування — перебувай і сиди тихо, щоб більше просидіти”. Він же не був просто черговим представником нашої держави, він був Послом-фундатором, представляючи країну, Главу держави, Парламент, Уряд, а тому мислив і діяв сміливо, гло-

бально, брав на себе відповідальність та ініціативу і не чекав вказівок. Тому багато хто в керівництві держави були нездатними сприйняти такий масштаб людини, якою був, є і буде перший Посол України Білорус О.Г.» [11].

Екс-прем'єр-міністр України, голова партії «Батьківщина» Ю.В. Тимошенко підкреслює, що «Посол-депутат О.Г. Білорус — це мислитель, учитель і борець. Це органічне поєднання інтелекту і практичної дії. Він завжди і в усьому має принципову позицію, яку, незважаючи на свою природну дипломатичність, послідовно і наполегливо захищає. Він настільки добре знає людей та їхні інтереси, що безпомилково прогнозує їхню поведінку на роки вперед. Він унікальний представник майбутньої України. Його добре знають і поважають в Європі, Америці, Африці, Китаї, Саудівській Аравії, Японії, Індії — в усьому світі. Це найвищий міжнародний калібр визнання дипломата» [12].

Росії та проросійським привладним олігархам в Україні люди такого калібру стояли поперек горла, вони не вкладались у їхні «поняття»: у кого гроші — у того й влада, а в кого влада — у того великі гроші. Але, як наголошує Ю.В. Тимошенко, в Україні є і будуть рідкісні люди, на яких час, обставини й плин життя не діють. Вони виконують особливу місію свого життя, їхні зусилля спрямовані на багато років уперед на перспективу. Вони набагато випереджають свій час і своє покоління. Такі люди є передвісниками і стратегами. Вони вірять, що Україна не приречена бути «хворою людиною» чи бідним родичем Європи, що вона використовує свій історичний шанс і стане однією з провідних демократичних країн Європи. Саме такою людиною є один із засновників і патріарх партії ВО «Батьківщина», академік, багаторічний народний депутат України, перший Надзвичайний і Повноважний Посол України в США. Сьогодні, як ніколи раніше, актуальними є його наукові рекомендації щодо Національної стратегії розвитку України у XXI столітті в глобалізованому світі [13].

Висловлюючи свою думку про діяльність першого Посла Білоруса О.Г. та Посольства України в США, радник першого посольства професор В.І. Власов пригадує висновок другого посла Щербака Ю.М.: «Склад першого Посольства, який сформував О.Г. Білорус, був найсильнішим, унікальним і найбільш продуктивним і повторити його неможливо. З того складу вийшло два міністри МЗС України, один Голова держкомітету, 15 послів. Вражають масштаби економічної і технічної допомоги Україні, яку перший Посол організував. Використовуючи всю силу і дипломатичну магію переконання, Посол Білорус О.Г. домігся у Президента США Дж. Буша і в Конгресі США виділення для України 250 млн доларів з Державного бюджету США для створення Фонду підтримки малого і середнього бізнесу, а також 500 тис. тонн “подарункової” кукурудзи в період гострої фуражної кризи в Україні у зв'язку з розвалом колгоспів. Це абсолютний рекорд для дипломата. Академік-

економіст і державник Посол Білорус О.Г. надзвичайно активно проводив лінію на економізацію всієї зовнішньої політики України і, особливо, співробітництва України з США в таких стратегічно важливих напрямках, як енергетика, передача технологій, надання інвестицій і кредитів. На жаль, в умовах державної корупції і олігархізації влади в Україні багато з обґрунтованих пропозицій посольства залишились на папері в Дипломатичному архіві України».

Відзначаючи плідні результати співпраці Української діаспори в США з першим Послом і Посольством України в США, Фонд підтримки Українських місій у США подарував посольству велику бронзову плиту, у тексті якої вкарбовано слова подяки першому Послу й Посольству України.

Оцінюючи результат першого етапу розвитку українсько-американських відносин і діяльність посольства України, перший Президент України Л.М. Кравчук підкреслив, що «...при нелегкому виборі кандидатури першого Надзвичайного і Повноважного Посла України в США (1991 р.) керівництво України і Верховної Ради України затвердили першим Послом професора-економіста, авторитетного міжнародника-дипломата Білоруса О.Г. І треба сказати, що з історичною місією першого Посла-Амбасадора України в США наш дипломат-патріот справився блискуче. В надзвичайно складних для держави фінансових умовах 1990-х років він в найкоротший термін створив і розбудував головне Посольство України в світі в Вашингтоні, Генеральні консульства в Чикаго, Нью-Йорку, Сан-Франциско і Лос-Анджелесі. А головне, зробив великий внесок в розвиток стратегічного партнерства України і США. Зумів налагодити масштабну, конструктивну і плідну співпрацю з Українською діаспорою США. Діяльність Посла О.Г. Білоруса — це приклад служіння Україні і захисту її національних інтересів» [14].

* * *

5 травня 1992 року настав день початку першого Державного візиту Президента України Л.М. Кравчука до США на запрошення Президента США Дж. Буша, зранку цього дня в Білому домі відбулося вручення Вірчих грамот першим Надзвичайним і Повноважним Послом України в США. Кортєж із трьох автомобілів Білого дому прибув до готелю, шеф Державного протоколу США піднявся в апартаменти Посла України, запросивши його від імені Президента США Дж. Буша для вручення Вірчих грамот. Кортєж повільно рухався до Білого дому. На Пенсильванія-авеню були розвішені Державні прапори США й України. Відкрилися ворота Білого дому, який узяла під варту довга шеренга Почесного караулу трьох родів військ США, починаючи від в'їзних воріт до колонади Білого дому, а далі до виїзних воріт. Радість і гордість за Україну наповнила душу: попри захоплення видовищем, хвилювання, дружина Посла України Л.І. Білорус відмітила

велику кількість військових-жінок у складі Почесної варти. На східцях колони Білого дому військовий комендант Білого дому віддав честь і запросив у приміщення. Цей перший візит Посла України в Білий дім запам'ятався назавжди. Це був перший крок України в Білий дім.

Найвищий імператив і надзавдання для діяльності першого Посла й Посольства України в США — високо підняти Державний прапор України й утвердити присутність України як нової, суверенної, 50-мільйонної європейської держави та нації, третьої за ядерним потенціалом у світі, нової демократії, носія загальнолюдських цінностей. Зробити все можливе, щоб установити відносини партнерського співробітництва зі США як лідера Заходу для підтримки нової держави, історична доля якої була ще остаточно не вирішена.

Для вирішення цього історичного надзавдання Послу й Посольству України треба було підняти Державний прапор України на максимальну висоту й не дати «братерській» Росії можливості підірвати та перервати цей розвиток молодій державі до рівня стратегічного партнерства зі США, НАТО та Європейським Союзом. Це історичне завдання було виконано. Хочеться вірити, що Українське диво стане реальністю. Цього високого льоту не спинити нікому.

1. *Білорус О.Г.* та ін. Україна в глобалізованому світі: колективна монографія / наук. ред. О.Г. Білорус. — К., 2007; *Білорус О.Г.* Глобалізація і національна стратегія України: монографія. — К.: Просвіта, 2001. — 300 с.
2. Україна — останній шанс: монографія / наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: Просвіта, 1998. — 229 с.
3. Виступ Першого Президента України Л.М. Кравчука при нагородженні Першого Надзвичайного і Повноважного Посла України в США Білоруса О.Г. почесним званням «Народний Посол України» // Академік Білорус О.Г. — К.: Ун-т «Україна», 2014. — С. 6–7.
4. Перший Амбасадор України О.Г. Білорус. — К.: Університет «Україна», 2009. — 279 с.
5. *Олійник Б.М.* Слово про Олега Білоруса // Перший Амбасадор України О.Г. Білорус. — К.: Університет «Україна», 2009. — С. 22.
6. Там само. — С. 25–27.
7. Там само. — С. 30.
8. Там само. — С. 36.
9. Там само. — С. 41.
10. Там само. — С. 65.
11. Там само. — С. 63.
12. Там само. — С. 8.
13. Україна — останній шанс: монографія / наук. ред. О.Г. Білорус. — К.: Просвіта, 1998. — 229 с.; *Білорус О.Г.* Глобалізація і національна стратегія України: монографія. — К.: Просвіта, 2001. — 300 с.
14. Академік Білорус О.Г. — К.: Ун-т «Україна», 2014. — С. 3–4.

Oleh BILORUS,

*Member of the National Academy of Sciences of Ukraine,
the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine to the USA,
People's Deputy of Ukraine (III–VI sessions),
former Head of the Committee on Foreign Affairs
of the Verkhovna Rada of Ukraine,
public official of Ukraine of I rank,
People's Ambassador of Ukraine,
Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine*

AT THE FORWARD LINE OF «THE FIRST UKRAINIAN DIPLOMATIC FRONT»

The events of key importance in modern history of international and Ukrainian diplomacy are related to the recognition of Ukraine as a sovereign state, its swift establishment of diplomatic relations with many countries, formation of bilateral and multilateral cooperation. At an international world stage independent Ukraine unexpectedly appeared as a third nuclear state due to the dissolution of the USSR that left historical scene not only because all empires ultimately collapse, but also and primarily because totalitarian empire of the USSR became unprecedented in human history empire of evil and prison of nations. During its existence, this «superpower» annihilated many millions of its citizens. No to mention several Famine-Genocides in Ukraine perpetrated by Stalin's totalitarian regime, when for the first time ever government used food as a weapon of mass destruction in addition to armed forces and repressions.

An author of these short notes is aware of the fact that the history of Ukrainian-American diplomatic relations over 1991–2016 years is still to be written. It will undoubtedly become an integral part of both history and theory of global diplomatics as a science discipline. Being a patriot of my country and a scientist who has been and is still involved in the process of establishing international relations of Ukraine either in the capacity of the Ambassador of Ukraine and former Head of the Committee on Foreign Affairs of the Verkhovna Rada of Ukraine, or as an academician and researcher of the issue of globalization and world system of globalism, I believe it is my professional and civic duty and imperative to make a personal contribution to the development of «Ukrainian-American relations (1991–2016)» and the preparation of the monograph «Global diplomatics» that is a theoretical basis for a new world diplomacy of XXI century. I have been working on these issues for many years.

In this study I am focusing on a short chronicle of establishing diplomatic relations between Ukraine and the USA at the first stage of its formation and development, starting from the initial stage to the level of strategic partnership (1991–1995). With professional satisfaction and pride for Ukraine I would like to mention that the established at that time relations of strategic partnership with the USA have already become an important historic and political factor of Ukraine's transition from non-state historical existence of large European nation as a part of the superpower of Russia to a mighty, sovereign European state. Despite all challenges of reverse transformation from the system of state social feudalism and totalitarian regime, serious hurdles and downsides of transition period, Ukraine managed to get on the path of sovereign and democratic development.

The 25th anniversary of establishment and development of a new sovereign European state — Ukraine — coincides historically with the 25th anniversary of the establishment of solid diplomatic relations between Ukraine and the USA. In the course of this rather short timespan there were laid foundations of sovereignty of Ukraine as a new great European country and nation that stands out among others. The first decades of development of the new independent state appeared to be the most difficult and dramatic. After recognition *de jure* of Ukraine, many countries postponed establishing a full-scale equal cooperation with it.

The most complex were the processes and problems of internal Ukraine's transformation. To turn a non-state into a great European state, change its social and political order, transform the economic system from the system of command centralized economy at the USSR level into market economic system, based on the principles of economic democracy, initiative and active position of the citizens — is a historically unique task that Ukraine has to perform on its own.

Ukraine had no experience in reverse transformation of a non-state into state, socialistic (social and feudal) political system into democratic, overly centralized command economy into democratic market economy. Overmilitarized, structurally unbalanced and totally subdued to the interests of the USSR economy seemed to many foreign officials to be incapable of conducting a reverse transformation. A considerable number of western countries, even after recognizing Ukraine's sovereignty, took a stand of indifferent beholders, not allowing it to join the EU, NATO, WTO and other integrated organizations, which prevented it from internal transformation, reintegration and convergence into European and global community. Could it be one of the agents that caused protracted degradation process of former well-developed industrial and agrarian Ukraine?

Today after 25 years of sovereign formation, in spite of all internal and external challenges, Ukraine has indeed become a powerful European state. Obviously it is time to make at least preliminary analysis of the historical path that Ukraine has walked, develop and substantiate proposals

Перший Посол України О.Г. Білорус піднімає Державний прапор України на головному будинку Посольства України в США (1992 р.)

The first Ambassador of Ukraine to the USA O. Bilorus hoists a state flag of Ukraine at the main building of the Embassy of Ukraine in the USA (1992)

diplomat, veteran or even a «patriarch of diplomatic service» of Ukraine, I felt the need to make my personal contribution to the development of an international strategy of Ukraine by analyzing and assessing both positive and negative experience. Ukrainian state should apply diplomats' experience of the first Ukrainian diplomatic front. No wonder that one of the ambassadors of the USA to Ukraine, when congratulating the First Ambassador of Ukraine to the USA on his 70 anniversary, wrote in the weekly paper «2000» in 2009, «American people remember and will never forget those who used to be the first ambassadors of Ukraine to the USA, giving thus impetus to Ukrainian-American partnership».

The development of Ukraine along with other Soviet republics of the former USSR was taking place against the backdrop of incessant internal and external wars, repressions and annihilation of entire population strata. The development process was aggravated by dekulakization and suppression of Cossacks in Kuban and Ukraine, Famine-Genocides in 1920-1930, repressions in 1930 years, Gulag camps, civil war, the Soviet-

which could have become an input in devising a non-existing by now National strategy of Ukraine till the end of XXI century. The author of this article has rich experience in bilateral diplomatic activity in the capacity of the first Ambassador of Ukraine to the USA (1991–1994), before that – multilateral diplomacy when being a Head of the Department of Industry, Science and Technology of the Secretariat of the UN Economic Commission for Europe (1979–1985), an Advisor to Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine and Advisor to Vice-President of Ukraine, as well as People's Deputy of Ukraine (3, 4, 5, 6 sessions), Head of the Committee on Foreign Affairs of the Verkhovna Rada of Ukraine, Public Official of Ukraine of I rank and a member of the board of the MFA of Ukraine, who has for many years led parliamentary diplomacy, frequently elected for the position of Vice-President of the OSCE Parliamentary Assembly, participated in the activity of the UN General Assembly and the UNIDO General Assembly, annual sessions of the ECE, ECOSOC, ILO, UNCTAD and other international forums. As I did not want to turn into a retired

Japanese War, the Winter War between the Soviet Union and Finland, the Polish-Soviet War, the war between the Soviet Union and Germany and the Second World War, deportation of Tatars who resided in Crimea, Ukraine's loss of part of its territory for creating «a black-soil wedge of Russia», forceful deportation of millions of Ukrainian citizens to the remotest eastern regions of Russia, discrimination of Ukrainians on national and political grounds. Quasi-state with a population of 50 million people being a part of the imperial superpower of the USSR was Ukrainian miracle primarily because Ukraine endured, made great progress in social and economic development and survived as a nation.

It was the achievement, the capacity of Ukraine to develop under the most challenging historical conditions and its unique potential that were a guarantee of the inevitable recovery of Ukraine as a great European state, nation, and a country that was one of the engines of European and global progress.

Despite large European and internal crises, despite the problems and challenges of historically unique reverse transformation of Ukraine from totalitarian to market system, as a heart of the USSR totalitarian system with its command economic system, absence of economic and social democracy, suppressed by economic initiative and proactive approach of the population, Ukraine has managed to keep all necessary preconditions and potential, and has also big chances for successful development under severe conditions of a new globalized world.

An urgent task of the National strategy of Ukraine is not only survival and self-preservation, but also mostly a full self-mobilization and creation of synergetic system of the united nation of all people in order to implement historical chances of accelerated self-development and progress.

A historical experience of many leading countries proves that is possible to put every county of the world, regardless of its scale, prosperity and state on «the track of progressive development, despite the negative effect of external environment, under condition of its self-mobilization and identification».

After the dissolution of the USSR, which for reasonable reasons lost a competitive war to the West in a post-war world of an integrated and globalized «new» capitalism that as a system possessed the capacity to transformation, modernization, integration and socialization, began a modern and difficult history of Ukraine as an independent state. Sovereignization and establishment of a young state — a new democratic Ukraine during first years of its existence underwent in extremely complicated external and internal setting. Particularly the most notable was the fact that Ukraine's population lost its historical features of sovereign national identity. The economy of Ukraine remained strictly dependent on Russia's economy. From the first days of sovereign Ukraine existence Russia stepped on the track of revenge, renewal of the USSR in terms of «soft» Russian Empire, undermining the independence of a new state and turning it into its protectorate.

This pressure and expansion of Russia have strengthened for many years, receiving various forms and methods. Russia robbed Ukraine financially though rapid taking out from Ukraine all Soviet money reserves, seized all foreign property of the former USSR including international reserves, made oil and gas price wars against Ukraine, formed in Ukraine a post-communist fifth column and bodies of internal collaboration, invaded key Ukrainian industrial sectors by means of predatory privatization, brought to Ukraine Russia-oriented oligarchic clans and seized power structures in the regions, and finally seized Ukrainian state authorities by assigning pro-Russian and anti-Ukrainian presidents, prime-ministers, ministers, deputies, heads of the Parliament and governors. In a persistent and consistent way, Russia invested considerable financial resources to create in Ukraine its own pro-Russian oligarchic clan system and a powerful «fifth column».

Under these dramatic circumstances there has been developed an internal and external policy and diplomatic service of Ukraine along with its network of foreign missions. Russia made all possible to slow down the process of acknowledging Ukraine as a sovereign state, and when it did not succeed in that, it used its ambassadors to request governments of many countries to refuse to open their embassies in Ukraine and agree to host Ukrainian embassies, since Ukraine as officially independent state supposedly would not exist «longer than a year or a year and a half». As early as from the first days after collapse of the USSR, Ukraine's «big friend» the President of Russia Boris Yeltsyn spoke out that Russia would never accept that Crimea belonged not to Russia, but Ukraine. A tension of interstate relations between Russia and Ukraine were increasing day by day. Russia could not put up with the «loss» of Ukraine as its property and began an implementation of a long-term strategy called «The last battle for Ukraine».

Under the influence of the pressure on the part of Russia and the fifth column Ukraine was imposed a policy of self-disarmament: «not tease a big brother», «not to tease Russia», «not to react to disturbing, disruptive and expansionary actions of Russia against Ukraine». Among Ukrainian political elite and its governmental authorities prevailed beliefs that Russia was «badly wounded» by the dissolution of the USSR and each day it would lose strength and therefore become less aggressive, while Ukraine with its huge potential would consolidate its position at an internal and external levels as well as overcome the most difficult stage of development alongside with an aggressive neighbor until its virtual integration into NATO and the EU.

That was why it was considered that any military conflicts with Russia were impossible to take place, as Russia was a nuclear state and a permanent member of the UN Security Council and Ukraine would lay down nuclear weapons in exchange for NATO and the EU membership. Hence, from the first days of its sovereign existence Ukraine has taken the path of self-disarmament regarding both nuclear and conven-

tional weapons. It should be kept in mind that since Ukraine has become a sovereign state, it has had an army that amounted to 1 million people, 10 000 tanks, strategic and missile units, operational air and naval forces. Naturally, nothing could pose a threat to a country with such military capacity. Likewise, an existence of sovereign Ukraine regarded to be a threat for Russia's great plans as for renewal of Russian Empire and establishment of «a new order in Eurasia». So judging from the historical logic of mutual development and Russia's strategic expansionary interests, a conflict between Ukraine and Russia was nothing but imminent.

When the Verkhovna Rada of Ukraine adopted the Declaration of State Sovereignty of Ukraine on 16 July 1990 and the Act of Declaration of Independence of Ukraine and election of the first President on 24 August 1991, there appeared a unique and extraordinary situation. Russia began blaming Ukraine for it being the culprit of the USSR dissolution, whereas it was Russia that as far back as on 12 June 1992 withdrew from the USSR first. The secret and strategic intrigue of Russia lied in the idea to substitute wrecked USSR for a «soft» Russian Empire in the form of so-called Commonwealth of Independent States. Russia's intention was to make these state independent as to each other, but fully dependent on Russia. Ukraine could not let its historical fate turn that way. Russia though considered that without Ukraine it was impossible to revive an empire. After Ukraine gained state sovereignty, it could no longer remain being a semi-colony, dominion or protectorate of Russia, as M. Horbachov, B. Yeltsyn and all Kremlin authorities claimed. The latter fulfilled V. Lenin's last will that said, «...If we lose Ukraine, we will lose all!» Ukraine did not become a member state of the CIS, Common Market and many other institutions, membership in which was suggested by Russia and designed for it at the same time. It was the beginning of Russia's hybrid war against Ukraine.

At the All-Ukrainian referendum, held on 1 December 1991 for reinforcing Ukraine's independence, over 90% of votes proved sovereignty of Ukraine. There was enough time for its preparation and organization. Various political forces situated in and out of Ukraine took advantage of that transition period in different ways. The referendum resolved the only important question: «Do you approve the Act of Declaration of Independence of Ukraine?» The outcome of the referendum was historically unique. All regions of Ukraine approved the Act of Declaration of Independence of Ukraine. Donbass and Crimea joined in as well. The government of the USSR held the All-Union counter-referendum aimed at renewing the USSR, but its results no longer mattered for the nationals of union republics. At the time of Yeltsyn's governance in Russia there was held the «Independence referendum» on 12 June 1991, according to which Russia withdrew membership of the USSR and proclaimed itself a single successor of the USSR, violating thus rights of other union republics — founders of the Soviet Union — and Ukraine in particular. The fate of the

USSR was determined by Russia that pursued its own objectives of re-establishing a new imperial Russian state. Ukraine had no other choice.

This period gave birth to historical recognition of Ukraine's independence by foreign countries and establishment of diplomatic relations with them. For a young independent state it was important both the number and time of recognitions. However, it was clear that Ukraine required recognition of the leading countries of the world and specifically nuclear states, such as the USA, Great Britain, France, China, Russia, member countries of the Group of 7, developed countries — members of the OECD, the European Union and NATO.

Indeed, for Ukraine entering the international scene and establishing diplomatic relations with other countries underwent in increasingly tough and dramatic historical conditions, under very intricate interweaving of interests of strategic states outside perimeter and domestic policy interests of Ukraine. It should be kept in mind that the Communist majority prevailed in the Verkhovna Rada at that time. A young independent state became figuratively a third world nuclear power and a real global target. The role of new Ukraine was widely understandable. In every nuclear state, notably in the USA, there were conducted procedures on recognition of a «new nuclear state» and appointing its higher diplomatic representatives for close cooperation and especially negotiations on the future of powerful nuclear armoury, located in the territory of new Ukraine. As a matter of fact, every citizen of Ukraine realized the level of competence that should possess first ambassadors of our country to the USA, Great Britain, France, China and newly established Russia. Therefore, it was natural that the selection process of candidates for the position of the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the USA was held in an atmosphere of severe political struggle, clash of political interests and influence interests, including the influence of Russia-oriented forces. In fact, for the position of the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the USA there were consistently put forward as many as 14 candidatures — representatives of the National movement, diplomats from the Ministry of Foreign Affairs and even former Soviet officials.

The Verkhovna Rada of Ukraine one by one studied recommendations of the President of Ukraine and rejected 13 candidatures, which all in all took a lot of time and caused disturbance both in Ukraine and the USA. Then the President of Ukraine made a decision to turn to his staff reserves and called me to the Presidential Palace for a conversation. At that time I held the position of a director of the Institute of World Economy and International Relations of the Academy of Sciences of Ukraine founded by me, Director General of the International Management Institute and a non-staff advisor of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine. In the course of presidential elections I was a head of the Election Committee of the presidential candidate L.M. Kravchuk.

So I was personally acquainted with the President of Ukraine. That was why the President made it clear that in the interests of the state it was necessary for me to opt for diplomatic service immediately, particularly take up the position of an Ambassador of Ukraine. I thanked for an offer and answered that after nearly 7 years of hard work in diplomatic service in the position of Director of the Department of Industry, Science and Technology of the UNECE Secretariat in Geneva (Switzerland), I focused on research activity, headed two institutes and as the Associate Member of the NAS of Ukraine I would be elected for the post of academician and could not withdraw from the shortlisting process. The President responded that Ukraine had hard times with appointing the first Ambassador to one of the leading western countries and that the government needed help. He told me that it was essential to put aside all duties, as in Ukraine there was no other candidate who would have worked as a diplomat abroad for many years, known foreign languages and undergone scientific internship at the Harvard University in the USA.

He referred to the position of an ambassador of Ukraine to the USA. The bottom-line was drawn. As soon as on the following day there began a procedure of considering a candidature at the Committee on Foreign Affairs of the Verkhovna Rada. There, at a special session that lasted more than 3 hours I was asked any and all questions, conclusions and recommendations were made. There were expressed assumption that it was inappropriate to assign to the USA an ambassador who had a surname «Bilorus», that it would be better to appoint him for the post of Deputy Prime Minister of International Cooperation and so forth. One could notice that some heads and members of the committee implicitly suggested for the post themselves or «their» pro-Russian candidatures. Surprisingly enough, 100% of committee members' votes was given in favour of the candidature, proposed by the President. The Verkhovna Rada of Ukraine approved the candidature for the post of the Ambassador of Ukraine to the USA.

When I met the President for the second time, I asked him to give me his traditional strategic instructions for an Ambassador. I also made a point of asking about the budget. The President replied that Ukraine has been and will long be in extremely difficult position as it is underway of shaping its historical future under conditions of negative external environment. Hence, a major task of the Ambassador of Ukraine was to reach understanding of the USA authorities as for Ukraine's place and role at the global stage after the Cold War, consequences of which would be lasting and notable. The only person to rely on was myself. It was critical to assure American government of Ukraine being a stable state. Given a special importance of establishing bilateral relations between Ukraine and the USA, the President allotted the Ambassador a task to report him personally and immediately on all important aspects of the development of diplomatic relations with the USA. Despite an extensive volume of in-

formation sent by the embassy to the MFA, these reports provoked envy on the part of the MFA officials, because their reports to the President were either untimely or replicated the facts he already had known from the «presidential» Ambassador in Washington. Direct interaction of the Ambassador with the President was at that time of great significance.

In spite of the fact that the Verkhovna Rada of Ukraine approved the candidature of the Ambassador of Ukraine to the USA in a hurry and the Presidential Decree on appointing the Ambassador was signed in late December 1991, a departure of the Ambassador was delayed because of red tape and a procedure of resolving necessary problems related to opening the first Embassy of Ukraine in Washington. The process was slowed down by officials who were not selected for the post of an ambassador to the USA, though they badly strived for it.

It seemed that all known political forces of the government obstructed the departure of the Ambassador by retarding resolution of burning issues of the embassy. As it shortly turned out, from the first days of sovereign existence the power in Ukrainian government was held by numerous influential Russia-oriented forces, which impeded the development of diplomatic missions' network and primarily in the leading western countries, such as the USA, Great Britain, Germany, Italy, France, and Canada.

On the other hand, when fulfilling instructions given from Moscow, these individuals sought for assigning people for the positions in the embassy within their circle. Due to their position against Ukraine, they held key positions in Presidential Administration and the government or stayed in the country, where the embassies located. Many of such «diplomats» then became people's deputies and demonstrated enmity towards Ukraine or explicit separatist actions. These traitors caused great harm to the interests of Ukraine. Many «centered» in the Verkhovna Rada of Ukraine, representing interests of the clan. Unfortunately, at that time a young state appeared to be incapable of struggling with these internal enemies. That was why after assuming the post of the Ambassador, I raised a question of managing the selection of candidatures for the first Embassy of Ukraine on my own, which the MFA welcomed with discontent.

Unlike Russia, Poland and some other countries, which already have had permanent representative offices or Consulates General equipped with staff and material and technical facilities, in Washington there was not a single mission of Ukraine. Russia even refused to hold talks on allotting any available building in a huge complex of the Embassy of former USSR.

Ukrainian government was not able to allocate currency resources for purchasing or leasing at least the smallest building for the Embassy. We faced uncommon situation: there was an Ambassador, but he stayed in Kyiv. As soon as we received an agreement from the USA government, the departure of the first Ambassador of Ukraine to the USA could not be longer postponed. The first President of Ukraine L.M. Kravchuk has already

been invited to pay an official visit. For that reason there was made the only possible and unprecedented decision — the Ambassador had to go to Washington right away, being short of public money, without an opportunity to rent an apartment and office for the Embassy, having no advisors and assistants. The only thing the Minister of Foreign Affairs of Ukraine could do was to send to Washington two young diplomats from the Permanent Mission of Ukraine to the United Nations in New York as a «pioneer group» that had no rights to perform functions of the Embassy of Ukraine.

It is known that the beginning of every great work is an uneasy task. Regular embassies and embassies established from the ground up require formidable primary efforts, financial resources and constant support of respective governments and welcoming attitude of the government of a receiving state. The acknowledged by the government of Ukraine Embassy of Ukraine in Washington found itself in utmost difficult spot — there was no budget, no money on bank accounts, no material and technical facilities, no residential space for prospective employees of the Embassy. Newly appointed Ambassador of Ukraine arrived in Washington just on 27 April 1992. The situation was also aggravated by the fact that the first visit of the President of Ukraine L.M. Kravchuk to Washington for the purpose of holding negotiations with the President of the USA George Bush and senators of the Congress was scheduled on 5 May 1992. On these negotiations depended the establishment of international relations, cooperation and gaining aid and grants from the USA, the IMF, the UN Security Council, NATO and the EU.

Even then, everyone was aware of Russian authorities' intention to disrupt first state negotiations of Ukraine with the USA. Russian diplomats and other activists in Washington persuaded ambassadors in many countries that Ukraine was not a state, but a transitional formation. Government of the USA was well informed about these disruptive actions of our «big brothers» and taking into account strategic interests of the USA and interests of international security, it took all possible measures for conducting first high-level negotiations successfully and laying firm foundation of future cooperation.

When developing and approving the program of staying of the President of Ukraine L.M. Kravchuk and in the course of consultations of the Ambassador of Ukraine with the management of the State Department and the US National Security Council there were designed and implemented uncommon and even unprecedented protocol and safety measures. In extremely short terms, unseen before in the USA, the Ambassador of Ukraine presented copies of credentials to one of the State Department head deputies, which validated the Ambassador and the Embassy activity. At the invitation of the USA government, the Ambassador temporarily stayed at Ritz-Carlton hotel as a guest of the USA government being assured of complete safety and, as it turned out later, — gratis, i.e. for

free. That amicable move and incredibly active efforts of the USA government undoubtedly made it possible to hold successfully the first visit of the President of Ukraine L.M. Kravchuk to the USA, which enabled also to generate enthusiasm and support for Ukraine on behalf of Ukrainian diaspora in the USA. This support had a historic value.

Enthusiasm and support of the Embassy by Ukrainians — citizens of the USA and Ukraine — offered an opportunity to perform effectively a task of strategic importance — to create a juridical base of a system of strategic partnership relations with the USA, establish close partnership and make everything possible for its successful development in all directions that reflected foreign policy interests of Ukraine's national security at the first remarkably important stage of its sovereign development.

Like many other former Soviet republics and most countries of so-called Socialist Commonwealth, Ukraine as a state had not and could not have self-sufficient experience of reverse transition from socialism to capitalism, as it was turned into socialistic country as part of the USSR in a violent way, having gone through dreadful tragedies, Famine-Genocides, repressions and wars. Under these conditions, citizens of Ukraine as a quasi-state-semicolony lost market civilization and culture, economic initiative, entrepreneurship, learned a principle of equality in poverty, faced deprivation of legal rights, calls for command economy and survival in totalitarian regime. At the same time, such socialistic countries as Poland, Czech Republic, Slovakia, Hungary, Lithuania, Latvia, Estonia, Serbia, Bulgaria, Croatia, Slovenia and others have preserved national market economic culture. That was why the reverse transformation from totalitarian system of Soviet social feudalism to economic democracy and market economy in these countries was introduced far easier. Transformational drama of Ukraine emerged also due to its economy being tied to Russia's military economy and it had no experience of how to rule a new state. For that reason, developing relations in the field of economy between Ukraine and the USA was a crucial task.

The first President of Ukraine L.M. Kravchuk and his representatives in foreign states realized the importance of comprehensive aid, provided by the leading countries of the world, especially the USA. Without its assistance, support and guarantees Ukraine as a state could have faced a great risk and threat of its existence and development. That was why flagship embassies of Ukraine and especially the Embassy of the USA set big and demanding objectives. In the perspective of the first President of Ukraine L.M. Kravchuk, the first Ambassador of Ukraine in the USA and the Embassy managed to accomplish that objective successfully, while the first Embassy of Ukraine became a school of new Ukrainian diplomacy. The majority of employees of the first Embassy of Ukraine in the USA later became ambassadors, envoys and consuls general of Ukraine, as well as responsible employees of the country and the Presidential Administration, the Cabinet of Ministers of Ukraine, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Ministry of

Foreign Affairs of Ukraine and other state institutions. As estimated by the first President of Ukraine L.M. Kravchuk and ambassadors-followers, the first Embassy of Ukraine in the USA became a kind of «small diplomatic academy of Ukraine». Except for the Ambassador-academician, in the Embassy worked 12 Doctors and Candidates of Sciences, some of whom afterwards became ambassadors of Ukraine. So were the impressions of Y.M. Shcherbak, the second Ambassador of Ukraine in the USA, a prominent writer and ecology minister, when beginning his work activity, «Holding diplomatic post of Ukraine №1, the first Ambassador of Ukraine in the USA — renowned scholar and a patriot of his country O.G. Bilorus was a person, who prior to the diplomatic appointment in the USA (1991) had gained formidable international experience and was well-versed in geopolitical issues. When I arrived to Washington, I had chance to make sure how profound, reasonable and accurate were thoughts of O.G. Bilorus as for conditions and prospects of Ukrainian-American relations as well as his remarks and recommendations on personnel matters. Ambassador O.G. Bilorus made Herculean efforts to establish exemplary for that time Ukrainian Embassy in Washington. As soon as in 1192, the Ambassador O.G. Bilorus succeeded to make a favourable purchase of a complex of buildings in Washington downtown, in the ancient part of the city. He managed to select a team of like-minded people — not career-minded diplomats, but employees invited from the Academy of Sciences of Ukraine and other institutions, which ensured high creative potential and immense efficiency of the staff. During tenure of O.G. Bilorus there was created a regulatory and legal framework of strategic partnership relations between Ukraine and the USA, established close contact with representatives of Ukrainian diaspora, who held the Ambassador in deep respect. Despite challenging political and financial conditions, the Embassy headed by O.G. Bilorus managed to establish fruitful cooperation with the White House, the State Department, the US National Security Council, ministries, the Congress of the USA and Pentagon.

When you approach Washington from the side of Virginia, crossing the Potomac River by the Key Bridge, you would see right in front a large building with a conspicuous afar yellow-blue flag at the facade. This is the Embassy of Ukraine. This is a monument, honoured to the first Ambassador of Ukraine in the USA O.G. Bilorus — a scientist, civil servant and diplomat, who opened front page in the history of Ukraine-American relations and continued to develop them extensively as People's Deputy and Head of the Committee on Foreign Affairs of the Verkhovna Rada of Ukraine». On behalf of the first Embassy, we would like to thank Y.M. Shcherbak for his high appreciation.

A distinguished Ukrainian poet, public and political leader B.M. Oliynyk described diplomatic and political work of the first Ambassador of Ukraine in the USA as follows: «Ambassador O.G. Bilorus became not only a witness, but a direct participant of the revival and assertion of Ukraine's sov-

ereignty. It was logical that O.G. Bilorus was entrusted to become the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of independent Ukraine to the most powerful country of the world – the USA. He has never skulked behind others and been always at the frontline of our state development. Devotion and earnestness of O.G. Bilorus is not that blatant, but at the same time, his actions may serve as a role model for new generations.»

One of the patriarchs of diplomatic service of Ukraine, former head of the UN General Assembly H.I. Udovenko stressed, «...I have known O.G. Bilorus since 1968 and always wondered at his unique ability to create new initiatives and projects. It seems that he was capable of succeeding in all spheres, to which he applied his intellect and soul. The was the person of strong moral principles, warm-hearted, cheerful, clear and open to people, he worked tirelessly and selflessly, setting thus an example to scientists, diplomats, state officials... He is heard, seen, and appreciated. We believe that coming generations will adequately appreciate efforts and endeavor of one of the present-day guides and teachers of Ukrainian nation.»

The legend, hero and conscience of Ukraine, People's Deputy Levko Lukianenko underlined, «For many years I followed diplomatic and political activity of O.G. Bilorus and found that our nation had legendary people, whose exceptional temper could not be deterred by neither difficult circumstances, nor will of others. They are fighters, people of idea and active sequential activity. They struggle for asserting state independence of Ukraine.»

The first Minister of Education and Science of Ukraine, academician P.M. Talanchuk in his review about the first Ambassador of Ukraine in the USA stated that his life was a high-rise and triumph-apogee of boisterous and legendary life of a person, who made long the path of glory from white cottage to the White House, from rural school to the Harvard University, from patched shirt of a post-war half-orphan to diplomatic suit of the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the USA, from a shepherd and collective farm worker to political, state and diplomatic leader of an international level. The name Oleg Bilorus has already gone down in history.»

A famous Ukrainian writer and veteran of the Verkhovna Rada of Ukraine V. Yavorivskiy recalls, «Turbulent and hot December of 1991. In the Verkhovna Rada of Ukraine were many discussions on whom the first President of Ukraine L.M. Kravchuk would assign an exceptional mission to act in a capacity of the first Ambassador of Ukraine to the USA. There was plenty of those interested, even too much. Settling the issue was lingering... Though the time went by. Eventually, on New Year's Eve (1992) with full support of the Committee on Foreign Affairs of the Verkhovna Rada of Ukraine the President of Ukraine appointed professor O.G. Bilorus for the post of the first Ambassador. Many asked why they chose him, not any other.

The answer became clear in a year. O.G. Bilorus was a person, with whom Ukraine in the USA could not dispense... It was the person, who was exactly in the right place and time. From the very first days of the Ambassador's work in Washington, he has made all possible and impossible. Despite having no money and staff of diplomats, he managed to hoist state flag of new independent Ukraine at diplomatic meetings with the President, Vice President, Secretary of State, senators, members of Congress, state governors, diaspora members and state officials. Ambassador O.G. Bilorus made impossible: within half a year of work in association with the diasporic Fund of Ukrainian Diplomatic Missions Support, due to daily presentations it was managed to collect almost 5 million dollars and purchase a complex of buildings for the Embassy, without making a request to Ukrainian government for currency resources, as it simply was lack of them. In extremely short term, the Ambassador formed a unique diplomatic staff of the Embassy, which included 12 Doctors and Candidates of Sciences. Such «Small Academy of Diplomatic Sciences» at first evoked certain astonishment and opposition by officials of the MFA of Ukraine, since it contradicted their career guidelines. However, then they got used. That was because they saw the level and high devotion to analytical work. The Ambassador earnestly fought against intrusion to the Embassy staff of anti-Ukrainian agents of influence of «fellow Russia».

Both in Washington and in Kyiv circulated legends about the Ambassador O.G. Bilorus. He protected interests of Ukraine with immense eagerness and resolution, in spite of threats and provocations of Russia's «diplomatic representatives» in Washington. In the eyes of the President of the USA George Bush (the elder), the Ambassador of Ukraine seemed to be the Ambassador of the USSR, because he acted as a representative of nuclear state, constantly worked in the White House, the Congress, the State Department, Pentagon and other governmental bodies. As early as in 1993 the Ambassador O.G. Bilorus was acknowledged as «Diplomat of the year», who improved the image of Ukraine in the USA. He closely cooperated with two presidents of the USA – George Bush and Bill Clinton. Because of his determined protection of Ukraine's national interests, he became an embodiment of new global diplomacy of Ukraine.

A renowned Ukrainian poet, People's Deputy of Ukraine and Head of the Committee on Foreign Affairs of the Verkhovna Rada of Ukraine D. Pavlychko after visiting the USA and getting more acquainted with unique history of the first Embassy of Ukraine in the USA stated that no one, even he or Prime Minister, could not have done what the first Ambassador O.G. Bilorus did, and wrote in the Embassy a poem-dedication.

O.O. Moroz who worked as the Head of the Verkhovna Rada of Ukraine for many years recollects, «...people had different attitudes towards the first Ambassador of Ukraine in the USA: some liked him, some were envious or expressed enmity. The reason for that was not only their political beliefs, but

also the fact that O.G. Bilorus did not correspond to traditional refined diplomatic standard exemplified by the expression «in the country of stay you should stay and be quiet in order to stay longer». However, he was not just a regular representative of our state, but the Ambassador-founder who presented his country, head of state, the Parliament, government, which made him think and act bravely and fundamentally, display initiative and take the lead. That was why among governmental authorities there were a lot those who were incapable of realizing what kind of person the first Ambassador of Ukraine O.G. Bilorus was and would be».

The former Prime Minister of Ukraine, Head of the political party «Batkivshchyna» Y.V. Tymoshenko emphasizes, «O.G. Bilorus is a thinker, teacher and fighter. He easily combines intellect and practical actions. He always has had compelling stand, which he eagerly protects, in spite of his natural skills of a diplomat. He understands people and their interests so well, that accurately predicts their behavior for years to come. He is a unique representative of future Ukraine. He is well-known and respected person in Europe, America, Africa, China, Saudi Arabia, and Japan. It is the most important measure of international recognition of a diplomat».

Russia and pro-Russian state officials in Ukraine held men of such league in contempt, as they did not fit their «concept»: those who had money, had authority; those who had authority, had big money. However, as Y.V. Tymoshenko noticed, there would be always those, who were not affected by circumstances and the course of life. Such people fulfill a special mission of their life and their efforts are evident in a long run. They outpace their time and generation far ahead. Such people are harbingers and strategists. They believe that Ukraine is not destined to be «sick» or a poor relation of Europe and soon it will fulfill its historic chance to become a state and nation that proudly keeps up with the leading democratic European countries. A remarkable example of people described is one of the founders and patriarch of the political party «Batkivshchyna», academician, People's Deputy of Ukraine, the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the USA. His scientific recommendations as for the National strategy of Ukraine's development in globalized world in XXI century are topical now more than ever.

An advisor of the first Embassy of Ukraine in the USA, Professor V.I. Vlasov, when expressing his view on the activity of the first Ambassador O.G. Bilorus and the Embassy, recalls what the second Ambassador Y.M. Shcherbak said, «The team of the first Embassy formed by O.G. Bilorus was the strongest, most unique and productive. It was impossible to reproduce it. Among that team later emerged two ministers of the MFA of Ukraine, one head of the State Committee, 15 ambassadors. The scale of organized by the first Ambassador economic and technical support is impressive. With all persistence and diplomatic art of convincing, the Ambassador O.G. Bilorus strived that the President

of the USA George Bush and the Congress allocated for Ukraine 250 million dollars from the state budget of the USA for creation the Fund for Small and Medium Enterprises Support, and presented 500 thousand tons of corn at the time, when our country experienced severe crisis, because of the failure of crops related to the collective farms dissolution. It was an absolute record for a diplomat. Academician, economist, public official and ambassador O.G. Bilorus followed the line of economization of Ukraine's foreign policy and, particularly, cooperation between Ukraine and the USA in such strategically important fields as energetics, technology transfer, providing investments and credits. Unfortunately, under conditions of governmental corruption and oligarchy in Ukraine there were many fundamental proposals of the Embassy that received no response and remained on file at the Diplomatic Archive of Ukraine.

The Fund of Ukrainian Missions Support in the USA recognized fruitful cooperation of Ukrainian diaspora with the first Ambassador and the Embassy in the USA by granting the Embassy a large bronze plaque with acknowledgements to the first Ambassador and the Embassy of Ukraine.

When giving estimation to the achievements of the first development stage of Ukrainian-American relations and the activity of the Embassy of Ukraine in the USA, the first President of Ukraine L.M. Kravchuk underlined, «...it was a difficult decision to choose a candidature for the post of the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine in the USA (1991) and the Ukrainian government approved a professor, economist and respected diplomat O.G. Bilorus. As it turned out, he brilliantly succeeded in fulfilling the historic mission of holding that important position and was herewith a true patriot of his country. Against the backdrop of financial difficulties in Ukraine in 1990 years, within the shortest time possible he established and developed our country's key embassy in Washington, general consulates in Chicago, New York, San Francisco and Los Angeles. And most importantly, made a great contribution to the development of strategic partnership between Ukraine and the USA. He also managed to enter into a large-scale, efficient and fruitful cooperation with Ukrainian diaspora in the USA. The activity of Ambassador O.G. Bilorus is a prime example of working for the benefit of Ukraine and protecting its national interests».

* * *

On 5 May 1992, at the invitation of the President of the USA George Bush the President of Ukraine L.M. Kravchuk paid the first official visit to the USA. On the initiative of George Bush in the morning of that day in the White House was held a ceremony of presenting credentials by the first Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to the USA. A cavalcade of three cars of the White House arrived at the hotel and the Chief of Protocol of the USA walked into an apartment of the Ambassador

Посол України в США О.Г. Білорус приймає в Посольстві групу радників і помічників Президента США (1994 р.)

The Ambassador of Ukraine to the USA O. Bilorus receives a call from a group of counsellors and advisors of the President of the USA at the Embassy (1994)

of Ukraine and on behalf of the President of the USA invited him to the White House for presenting credentials. The cavalcade slowly moved to the White House. On Pennsylvania Avenue hung American and Ukrainian state flags. The gates of the White House opened and there stood a long line of the guard of honour — from the entrance gate to the colonnade of the White House and the exit gates. The excitement and pride for Ukraine filled the hearts of people. The wife of the Ambassador of Ukraine noticed that there were many women among the members of the guard of honour. On the stairs of the colonnade, a commandant of the White House took the salute and invited all inside. This first visit of the Ambassador of Ukraine to the White House was the most memorable.

The goal and task of ultimate priority for the first Ambassador and the Embassy of Ukraine in the USA was to hoist high a state flag of Ukraine and assert its presence as a new sovereign European country with a population of 50 million people, as world's third nuclear power, as new democracy, as a keeper of universal human values. To do all possible for establishing partnership relations with the USA as the western leading country for supporting a new state, the historical destiny of which has not been yet determined.

Борис КОРНЕЄНКО,

Надзвичайний і Повноважний Посол України,

ветеран дипломатичної служби

СТАНОВЛЕННЯ ПОСОЛЬСТВА УКРАЇНИ В ГРЕЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

На час проголошення незалежності Україна мала невелике Міністерство закордонних справ (десь 50 дипломатів), що головним чином займалося забезпеченням участі України в ООН та деяких інших міжнародних організаціях, а також протокольними, інформаційними, пропагандистськими та деякими консульськими функціями. Були також маленькі представництва України в ООН, ЮНЕСКО та представники при міжнародних організаціях у Женеві й Відні. Для порівняння: тільки центральний апарат (без численних посольств і консульств за кордоном),

наприклад, МЗС Італії налічував 3000 співробітників, Канади — 2600, Фінляндії — 800, Угорщини — 700.

До того ж дипломатичну службу України повністю контролювала Москва, а УРСР була тоді рупором і додатковим голосом СРСР в ООН. Директиви делегаціям СРСР, УРСР, БРСР були єдиними, їх затверджував ЦК КПРС. Тексти головних виступів представників УРСР рецензував «старший брат». Навіть кошторис закордонних відряджень складала й фінансувала Москва.

Україна не мала власних посольств та консульств за кордоном і, звичайно, досвіду двосторонніх міждержавних відносин. Тому довелося терміново створювати якісно нову інфраструктуру всієї дипломатичної служби й разом з тим опановувати двосторонню й регіональну дипломатію. І все це в умовах страшної нестачі фінансових, матеріальних та кадрових ресурсів.

Водночас дипломати нашого МЗС мали досить високий професійний рівень, значний практичний досвід багатосторонньої дипломатії в ООН, досконало володіли іноземними мовами, мали гідну освіту, досвід у диспутах у різних комітетах і комісіях ООН, міжнародних конференціях.

Але головним було те, що переважна більшість дипломатів МЗС щиро раділа незалежності України, була патріотично налаштована. Це не випадково. МЗС було чи не єдиним міністерством в УРСР,

у якому вільне володіння українською мовою було обов'язковим. До того ж дипломати особливо гостро відчували принизливий і меншої вартості статус «фольклорної державності» України в ООН. Не можу не згадати міністрів Г. Шевеля й В. Мартиненка, які вже тоді всіляко сприяли вихованню в МЗС любові до Батьківщини, її історії та культури, вчили вмінню вільно мислити, докладали всіх зусиль, аби відкрити світові Україну.

Головними завданнями МЗС після проголошення незалежності були забезпечення якнайшвидшого визнання у світі нового статусу України та її кордонів, започаткування мережі посольств, розбудова двосторонніх відносин з іншими державами та створення відповідної договірно-правової бази.

Дякуючи долі, я від початку був безпосереднім учасником цих процесів і саме тоді очолив створений в МЗС відділ двосторонніх відносин і регіонального співробітництва, а згодом — сформоване на його основі управління. Це потім в МЗС створили шість територіальних управлінь, а тоді цей відділ нараховував лише шість дипломатів і займався двосторонніми відносинами з усіма країнами світу. Люди працювали тоді не зважаючи на час та умови праці, часто до ночі, але з ентузіазмом і вогником в очах. Панував дух патріотизму й романтики створення нового майбутнього країни, долі своєї незалежної держави. Наприкінці 1992 року Україна встановила дипломатичні відносини зі 110 країнами. Протягом цього року було укладено 270 двосторонніх угод з 63 державами світу. Відтак можна лише уявити тогочасні темпи й напругу в роботі МЗС. А перші контакти на високому рівні з низкою держав щодо майбутніх відносин мали місце ще до Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року.

На початку 1993 року мене було призначено Надзвичайним і Повноважним Послом у Грецькій Республіці, що визнала Україну 31 грудня 1991 року, а в січні 1992 року між нами було встановлено дипломатичні відносини. Я добре розумів важливість розбудови плідної взаємодії з Грецією, що була тоді в регіоні єдиною країною-членом і НАТО, і ЄС, — дружні відносини з нею мали сприяти європейській інтеграції України, на яку вже тоді було зорієнтоване наше МЗС.

Обидві країни мають важливе геополітичне розташування й транзитні комунікації, через Егейське море пролягають усі морські шляхи торговельного й рибальського флоту України. Багато в чому схожа історична доля двох націй, їх боротьба проти імперського ярма. Обидва народи переважно сповідують православ'я, в Україні мешкає найбільша серед країн, що утворилися після розпаду СРСР, грецька громада. Саме в Одесі в 1814 році було засновано грецьку емігрантську таємну організацію «Філікі Етерія», що почала підготовку повстання греків за незалежність проти Оттоманської імперії. Ця організація є святею для їхнього народу, а Одеса відома кожному греку зі шкільних років. До того ж наші економіки не конкурують на світових ринках, а навпаки — структурно доповнюють одна одну.

Усе це створювало позитивне підґрунтя для взаємовигідної співпраці. Хотів би зараз згадати деякі події, зустрічі й обставини, що були характерними або важливими для роботи Посольства України в Греції в період його становлення.

Я прибув до Афін 1 травня 1993 року. Саме в ці хвилини в аеропорту один за одним сідали літаки глав балканських держав-учасниць регіональної конференції, і грецький протокол був украй переважаний. Незважаючи на це, мене тепло зустрів шеф протоколу МЗС Греції Г. Георгіу, який згодом дуже допоміг у становленні нашого посольства.

У Греції тоді працював лише один співробітник МЗС України — С. Нікшич, який займався консульськими питаннями в Почесному консульстві України, а з початку 1993 року виконував функції Тимчасового Повіреного у справах. До мого приїзду він підготував вичерпну інформацію про становище в Греції, якої так бракувало нам в МЗС.

Роботу посольства довелося починати з нуля — без приміщення, оргтехніки, транспорту, зв'язку, канцтоварів, меблів, квартир тощо. Через скруту в Україні фінансування було мізерним, тому потягом першого тижня мій одномісний номер у готелі заміняв робочий кабінет.

Вирішенням усіх цих та інших питань довелося безпосередньо займатися ще до вручення Вірчих грамот Президенту Греції на початку червня 1993 року (після чого я отримав офіційний статус посла).

Бесіда з Президентом Греції К. Караманлісом. 6 червня 1993 року
Conversation with the President of Greece K. Karamanlis, 6 June 1993

Уже з перших днів переді мною постала дуже неприємна проблема. Виявилось, що Почесний консул України — сумнівний місцевий ділок п. П., якого похапцем призначили в 1992 році за рекомендацією тодішнього Прем'єр-міністра України та його секретаріату, — абсолютно не працював на благо України, а використовував свій статус у суто власних комерційних інтересах. Він вимагав, щоб усі його численні витрати й борги сплачувало МЗС України. А в грецькому суді вже знаходився позов господарки приміщення, у якому було розташоване консульство, на п. П. через несплату орендної плати за кілька місяців, незважаючи на підписаний договір. Для мене було жахом розпочинати роботу посольства зі скандального судового процесу, у якому гадували б Україну, та відповідної «реклами» в пресі, хоча формально судовий позов був проти п. П., а не країни.

Великими зусиллями й з допомогою грецьких юристів скандалу вдалося запобігти, скасувавши орендний договір з п. П. і уклавши новий уже з посольством. Після цього через МЗС Греції п. П. було позбавлено статусу почесного консула. Згодом, після приїзду з України нових співробітників, ми орендували невеличкий будинок, а в 1996 році купили функціональну будівлю (з невеличкою територією й окремим приміщенням для консульства), спеціально зведену й обладнану в 1986 році для посольства колишньої НДР з урахуванням усіх його потреб. Україна була вимушена купувати приміщення для своїх посольств і консульств, оскільки Росія категорично, як завжди «побратсьькому», відмовлялася передати частину закордонної власності (16,37%) колишнього СРСР, хоч її було придбано або збудовано на кошти всіх радянських республік. Москва також відмовилася надати нам копії угод, підписаних СРСР з іншими державами, тому нам доводилося звертатися безпосередньо до їх міністерств закордонних справ.

Порівняйте цю «братську» (як полюбляє завжди наголошувати Москва) позицію з цивілізованим «розлученням» Чехії та Словаччини, що поділили закордонну власність колишньої федерації.

Однак, попри складний фінансовий стан (доводилося рахувати кожен драхму), ми потроху вирішували питання облаштування посольства. Велику допомогу нам надавали розташовані в Греції представництва українських судноплавних і авіакомпаній. Одна з них спочатку передала в тимчасове користування, а згодом подарувала посольству автомобіль «Ніссан», що кілька місяців був нашим єдиним транспортним засобом.

У перші місяці, коли в посольстві були лише я й С. Нікшич, нам активно допомагали українські студенти, які навчалися в Афінах (огляд преси, переклад, друкування). Вони самі запропонували нам допомогу, дізнавшись з газет про відкриття посольства.

Слід зазначити, що МЗС Греції, мерія Афін, громадськість, ЗМІ, дипломатичний корпус позитивно сприйняли відкриття Посольства України.

Ще до вручення Вірчих грамот і набуття офіційного статусу я мав кілька зустрічей в МЗС Греції та неофіційні бесіди з послами Польщі, Угорщини й деяких інших країн. Вони охоче ділилися досвідом і специфікою роботи в Греції, давали цінні поради з різних практичних питань (оренда квартир і приміщень, купівля оргтехніки, транспорту тощо). Я також зустрічався з бізнесменами, представниками ЗМІ, громадських організацій, і всі вони добре ставилися та виявляли інтерес до України як нової європейської держави.

Посол Росії а Греції В. Ніколаенко виявився висококваліфікованим дипломатом і, на відміну від своїх підлеглих, які часто демонстрували рецидиви імперського менталітету, усвідомлював нові реалії відносин між Росією та Україною. Але в ході нашої зустрічі був один характерний і знайомий мені ще з Києва момент: посол наголосив, що Росія та Україна мають спільні інтереси в Греції, регіоні й світі, а тому мають скрізь і завжди діяти разом. До речі, слово «спільний» було головним в усіх пропозиціях представників Росії під час переговорів з нами — «спільні дії», «спільна військова доктрина», «спільна позиція» тощо.

Я зауважив, що, звичайно, Росія та Україна можуть мати спільні інтереси, однак кожна країна також має власні національні, що не обов'язково і не завжди мають бути спільними з інтересами інших. Але коли вони збігаються, можливі певні спільні дії.

Заради справедливості слід сказати, що це питання посол Росії більше не порушував.

Вірчі грамоти мені довелося вручати не просто президенту країни, а К. Караманлісу — видатному політичному діячу, який користувався повагою у світі. Він справив на мене велике враження. Наша бесіда пройшла в теплій, навіть сердечній атмосфері й тривала (без перекладачів) 45 хвилин замість відведених протоколом 20-ти. Президент виявився добре обізнаним зі становищем в Україні, її першими кроками на міжнародній арені. Він багато розпитував і коментував. Зокрема зауважив, що в Україні занадто багато політичних партій і сказав: «...повідрте мені, коли у вас будуть лише 4 чи 6 справжніх партій, тільки тоді Україна матиме справжню і зрілу демократію, структурований і ефективний парламент».

Після вручення Вірчих грамот я вже мав офіційний статус посла і міг повною мірою вести посольську роботу.

Уже з перших кроків ми усвідомили, що Україна для грецького загалу — справжня «terra incognita». Її сприймали як частину Росії, що незрозуміло чому відділилася. Українців і росіян вважали одним народом. З подібним феноменом ми стикались і в інших країнах, де не було значної української діаспори і де, крім дипломатів ООН та обмеженого кола політиків, навіть серед істориків побутувало спотворене уявлення про Україну, її історію й народ.

Стало зрозуміло, чому слід однаково активно працювати в усіх галузях — як політичній, економічній, договірно-правовій, консульській, так і гуманітарній, громадській, інформаційно-роз'яснювальній тощо. Тобто діяти комплексно, приділяти увагу заповненню інформаційного вакууму щодо України, її історії, політики та створенню позитивного іміджу. Для цього була потрібна активна й постійна робота з усіма прошарками грецького суспільства, що передбачала численні контакти, яких у нас спочатку практично не було. Такі контакти потрібно було налагодити не тільки з МЗС, іншими урядовими установами, парламентом, а й з бізнесовими колами, політиками, лідерами партій, церквою, громадськістю, діячами культури, науки, навчальними закладами й, звичайно, із засобами масової інформації. Усе це вимагало роботи як в Афінах, так і в регіонах країни, з мерами головних міст, регіональних ТПП. Украй необхідними також були контакти в дипломатичному корпусі.

Пам'ятаючи мудрі настанови Г. Шевеля, я наполегливо працював над реалізацією цього завдання і вимагав того ж від дипломатів посольства.

Ця робота розгорталася поступово, мірою прибуття до посольства нових співробітників, зокрема тих, хто досконало володів грецькою мовою (С. Конопацький, В. Шкуров). До неї також активно долучилися В. Варецький та О. Седельников.

У перші дні після вручення Вірчих грамот я попросив організувати мені зустрічі з директорами низки департаментів МЗС, керівниками міністерств, ТПП, провідними бізнесменами, мерами Афін і Пірея, впливовими громадськими діячами, лідерами парламентських фракцій, представниками ЗМІ, послами інших країн тощо. Звичайно, цей процес забрав певний час, навіть роки, і тривав постійно. Але потроху він почав давати результати.

Завдяки йому нам вдавалося поступово вирішувати різноманітні проблеми — від важливих політичних до влаштування дітей співробітників посольства у грецькі муніципальні дитячі садки.

Від початку ми відчули, що греки добре ставляться до нас, але їм зовсім невідома Україна як держава, а українці як нація. Тому до нас вони приглядалися, вивчали та дивилися, наскільки наша незалежність буде стійкою, а політика послідовною, зокрема слідкували за розвитком відносин України з Росією і Туреччиною.

Згодом мені в МЗС Греції довірливо повідомили, що остаточне політичне рішення про розбудову співпраці з Україною було прийнято наприкінці 1993 року, після ретельного аналізу та вивчення діяльності нашого посольства.

Як нам повідомили, цей процес гальмувало й те, що Росія після Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року настійно рекомендувала їм, як і іншим державам, не поспішати з розвитком відносин з Україною, оскільки, мовляв, її незалежність нестійка і може довго не протриматися.

Бесіда посла Б. Корнієнка з мером Афін Аврамопулосом
Conversation between the Ambassador B. Kornieienko and the Mayor of Athens D. Avramopoulos

Про такі «натяки» й тиск з боку Москви я чув ще до приїзду в Грецію від перших послів деяких держав у Києві та наших партнерів на переговорах в 1992 і 1993 роках. Звичайно, ми знали і враховували те, що Росія традиційно, ще з часів визвольної боротьби греків, користується в країні великим впливом, особливо серед лівих сил і частини ЗМІ.

Після зазначеного рішення керівництва Греції наші двосторонні відносини почали розвиватися. У 1994 році було досягнуто домовленості про активну розбудову договірно-правової бази, розробку головного договору й низки галузевих угод. Було визначено спільні знаменники розвитку співробітництва, зокрема відсутність принципово спірних двосторонніх проблем, миролюбна політика країн, обопільна зацікавленість у зміцненні миру та безпеки в регіоні і Європі, спільні релігійні й у певній мірі культурні традиції, давні історичні зв'язки, наявність добрих умов для взаємовигідного економічного співробітництва.

Уже в 1994 році було укладено деякі економічні угоди. Низку угод підписали під час візиту до Греції Президента України Л. Кучми в листопаді 1996 року, зокрема Договір про дружбу й співробітництво, Угоду про співробітництво в галузі культури, освіти й науки, угоди про співробітництво в галузі туризму, про міжнародні автомобільні перевезення та інші, а згодом — про морське судноплавство, оподаткування тощо.

Співробітники Посольства України в аеропорту Афін очікують літак із Президентом України
Employees of the Embassy of Ukraine in the airport of Athens wait for the plane with the President of Ukraine on board

Якісним проривом стали регулярні консультації між експертами МЗС двох країн.

Стабільного, дружнього, а з деяких питань навіть довірливого характеру набули тоді політичні відносини. На жаль, пізніше з різних причин, зокрема й суб'єктивних, динаміку цього процесу було втрачено. Вплинуло й те, що після смерті видатних лідерів Греції К. Караманліса й А. Папандреу, країна почала скочуватися до економічної, фінансової, боргової й соціальної кризи, зокрема, внаслідок популістської й недалекоглядної політики.

Особливо хотів би відзначити, що Греція, як ми і сподівалися, відіграла в 90-х роках минулого століття позитивну роль у сприянні євроінтеграції України.

Зокрема, пригадую, як на початку червня 1994 року в неділю, десь о 22 годині вечора мені зателефонував додому помічник першого заступника Міністра закордонних справ Греції Т. Пангалоса і повідомив, що той хотів би зі мною негайно зустрітися, і що МЗС вже надіслало до мого дому машину. Греція тоді головувала в ЄС, а Т. Пангалос, з яким я мав низку змістовних зустрічей, безпосередньо займався всіма питаннями участі Греції в Євросоюзі. Він прийняв мене в своєму кабінеті й відразу сказав: «Пане посол, наскільки я Вас зрозумів з наших бесід, Україна не проти, навіть бажала б підписати Угоду про співробітництво з ЄС раніше від Росії, так?». Я відповів, що він мене правильно зрозумів. Тоді Т. Пангалос посміхнувся й продовжив: «Добре. Греція як країна, яка зараз головує в ЄС, може це

влаштувати. Але мені потрібна відповідь Києва на мою пропозицію завтра вранці, бо вже вдень я відлітаю до Брюсселя». Далі він пояснив, що хоча підписання таких угод Л. Кравчуком і Б. Єльциним заплановано на кінець червня під час саміту ЄС на острові Корфу, Греція може влаштувати для України підписання на 10 днів раніше, під час засідання Кабінету Міністрів ЄС (за участю Прем'єр-міністрів ЄС) у Люксембурзі. А відповідь Л. Кравчука необхідна завтра вранці, щоб «запустити машину» ЄС і включити це питання до порядку денного засідання в Люксембурзі.

Повернувшись додому, я зателефонував до А. Зленка. Він спочатку здивувався нічному дзвінку, а потім сказав чекати на відповідь. Ще до 9-ї години ранку А. Зленко повідомив про згоду Л. Кравчука на пропозицію греків. Я відразу сповістив про це Т. Пангалоса, який у властивій йому манері сказав, що він передбачив таке рішення і вже дав відповідні доручення штаб-квартирі ЄС. Л. Кравчук підписав Угоду про співробітництво України з ЄС 14 червня 1994 року.

Пригадую також кампанію з обрання України до Ради Європи в 1995 році. Лідери головних партій у Парламенті Греції запевнили нас, що їхні євродепутати одноставно підтримують Україну. Але проблема виникла з депутатами від компартії Греції. Під час першої зустрічі зі мною генсек КППГ А. Папаріга заявила, що КППГ виступає проти розпаду СРСР і вітатиме його відродження. Я відповів, що мушу поважати її право мати свою позицію щодо незалежності України, але що сказали б мені греки і вона сама, якби я раптом висловив жаль з приводу ліквідації Оттоманської імперії і щось говорив про її відродження. Після паузи вона почала розпитувати мене про Україну. Під час нашої другої зустрічі А. Папаріга сказала, що позиція КППГ залишається незмінною, але грецькі євродепутати від КППГ не будуть перешкоджати обранню України до РЄ, оскільки вважають її дружньою.

Було налагоджено й співпрацю української та грецької делегації в ООН. Зокрема, показовим був добровільний перехід Греції на користь України з групи «С» до групи «В» схеми внесків на операції ООН з підтримання миру й відповідно перехід України з групи «В» на місце Греції до групи «С», що означало багатомільйонні заощадження для України. У 1999 році Греція підтримала обрання України до Ради Безпеки ООН на 2000–2001 рр. Плідною була наша співпраця в рамках Чорноморського економічного співробітництва (з 1998 р. — ОЧЕС), коли дві країни часто погоджували свої позиції й виступали, зокрема, проти домінування в ОЧЕС якоїсь однієї держави (тобто по суті Росії).

Велику допомогу діяльності посольства надала грецька церква, зокрема Митрополит Калінікос, з яким я встановив дружні й щирі стосунки, та архимандрит Ігнатій. Грецька церква, що історично відіграє в країні важливу роль, дуже прихильно поставилася до незалежності України та нашого посольства. Вона надала мені годину ефір-

Посол Б. Корнеєнко з митрополитом Калінікосом
Ambassador B. Kornieienko with metropolitan P. Kalinikos

ного часу на церковному радіо, де я щосуботи із серією передач про Україну виступав у прямому ефірі й відповідав на запитання слухачів. Залучивши бізнесменів і громадськість, церква кілька років організувала літній відпочинок великих груп українських дітей-чорнобильців і сиріт у таборах церкви, відправляла до України гуманітарну допомогу тощо. Церква, що виступала за об'єднання в Україні гілок православ'я в єдину і незалежну церкву, організувала мені зустріч в Афінах з уповноваженим представником Вселенського Патріарха, який висловив готовність сприяти згаданому процесу й визнати незалежність української церкви, як він зробив для Естонії, ігноруючи протести Москви. Я повідомив про це Київ, але, на жаль, усе це не мало продовження через нерішучість наших відповідних структур, які повідомили посольству, що це є нашим внутрішнім процесом.

Поступово розвивались економічні відносини. У 1997 році в Україні вже діяли 43 підприємства з грецьким капіталом. Важливими були замовлення грецьких судновласників на будівництво в Миколаєві серій танкерів і рефрижераторів тощо.

Не вдаючись у деталі, згадаю лише, що надійні контакти дозволили посольству вийти на грецьке телебачення й пресу. Це сприяло появи

низки статей, інтерв'ю, навіть спеціальних додатків про Україну до великих грецьких газет, виступів посла й наших дипломатів на телеканалах. Із деякими з них ми налагодили співробітництво і виходили там у прямий ефір. Посол і співробітники посольства виступали в університетах, ТПП, на регіональних мистецьких фестивалях (дуже популярних у Греції) тощо. Ми використовували також різні громадські й наукові форуми, сприяли встановленню побратимських зв'язків між містами й навчальними закладами двох країн. Важливим також було створення в парламенті групи симпатиків України (згодом — група Греція–Україна), організація посольством круглих столів з найбільшими фракціями депутатів. За участю бізнесменів та інтелігенції в Афінах та Піреї було створено два товариства «Греція–Україна», почали роботу організація українців «Журавлиний край» та її українсько-грецький вісник. Все це, звичайно, досягалося поступово в силу обмеженості наших ресурсів та інших проблем. Серед останніх зокрема була практично повна відсутність інформаційних матеріалів про Україну. Більшість з них доводилося готувати нашим дипломатам або буквально вибивати у різних установах України. До речі, в Україні досі немає ефективної структури для підготовки таких матеріалів для закордону.

Виникало багато консульських проблем (арешти за борги наших суден, громадян тощо). Доводилося залучати для їхнього вирішення грецьких адвокатів, іноді навіть послів інших країн.

Чимало проблем для розвитку двосторонніх відносин та іміджу України, зокрема в економічній галузі, створювали бюрократи й корупціонери в деяких урядових установах України, які в цих відносинах шукали насамперед особистий зиск, а також деякі бізнесові ділки, які плутали ринкову економіку з Бессарабським ринком і потрапляли в халепу. Але це, як кажуть, уже інша історія.

Borys KORNIENKO,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
Veteran of the Diplomatic Service*

ESTABLISHMENT OF THE EMBASSY OF UKRAINE IN THE HELLENIC REPUBLIC

At the time when the independence of Ukraine was proclaimed, the country had a small Ministry of Foreign Affairs (there worked approximately 50 diplomats), the activity of which focused mainly on assuring participation of Ukraine in the UN and several other international organizations, and performing protocol, informational, propaganda and some consular functions. There were also not large foreign missions of Ukraine at the UN, UNESCO and representatives at international organizations in Geneva and Vienna. By comparison, the central office (without taking into account numerous embassies and consulates abroad) of the Ministry of Foreign Affairs of Italy, for example, numbered 3000 employees, of Canada — 2600, of Finland — 800, of Hungary — 700.

Moreover, diplomatic service in Ukraine was under full control of Moscow, while the Ukrainian Soviet Socialist Republic was in fact a mouthpiece and an extra voice of the USSR at the UN. The guidelines for delegations of the USSR, Ukrainian SSR and Belarusian SSR were single and approved by the Central Committee of the Communist Party of the Soviet Union. Texts of key speeches of the Ukrainian SSR representatives were reviewed by the «big brother». Even the budget for business trips abroad was set up and funded by Russian government.

Ukraine had no state embassies and consulates abroad and therefore experience of bilateral international relations. For that reason, it was necessary to create immediately a new high-quality infrastructure of the entire diplomatic service and alongside to master on the fly bilateral and regional diplomacy. All that was running under conditions of dreadful shortage of financial, material and human resources.

At the same time, diplomats of our Ministry of Foreign Affairs were high-level professionals, had considerable practical experience in multilateral diplomacy at the UN, perfectly spoke foreign languages, were well educated and experienced in participating in various committees and commissions of the UN, international conferences.

However, the most important was the fact that the majority of diplomats of the MFA sincerely welcomed Ukraine's independence and were true patriots. It was not accidentally, as the MFA was almost the only governmental body in the Ukrainian SSR, where it was obligatory to

know Ukrainian language in order to be employed. In addition, diplomats felt very strongly a derogatory and offensive status of «folk nationhood» of Ukraine at the UN. I cannot but mention ministers H. Shevel and V. Martynenko, who even then encouraged at the MFA cultivation of love for the motherland, its history and culture, taught the art of reasoning and put all efforts for opening Ukraine to the whole world.

The top-priority task of the MFA after declaration of Ukraine's independence was to assure as soon as possible the recognition of Ukraine's new status and its borders, develop the network of embassies, establish bilateral relations with other states and create a relevant contractual legal framework.

Fortunately, from the very beginning, I was a direct participant of these processes and headed the MFA department of bilateral relations and regional cooperation, which subsequently transformed into a division. It was some time later, when the MFA comprised six territorial divisions, whereas earlier that department numbered as few as six diplomats and dealt with the issues of bilateral relations with all countries of the world. People worked then without regard to time and working conditions, often till late night, but did not lose the enthusiasm and passion for their work. There prevailed patriotic and romantic attitudes towards the creation of a new future of the country, a destiny of our independent state. In late 1992 Ukraine established diplomatic relations with 110 countries. During that year there were concluded 270 bilateral agreements with 63 countries. Thus it is possible only imagine what were the pace and strain of the MFA activity. First high-level contacts with a number of states in the framework of future cooperation had been made long before the All-Ukrainian referendum that took place on 1 December 1991.

In the beginning of 1993 I was appointed to the post of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary in the Hellenic Republic that recognized Ukraine as a state on 31 December 1991 and in January 1992 there were established diplomatic relations between both countries. I was fully aware of the importance of developing fruitful cooperation with Greece that was at that time the only neighbouring member state of both NATO and the EU — good diplomatic relations with it supposed to facilitate European integration of Ukraine, which was one of the priority issues of the MFA.

Both countries have beneficial geopolitical location and transit communication lines, all sea routes of Ukraine's trade and fishing fleets go through the Aegean Sea. The historical fate of these countries, their struggle against the empire yoke is very much alike. Both nations primarily confess Orthodoxy, while in Ukraine resides the largest Greek community among the countries of the former USSR. It was in 1814 in Odesa, where Greek emigrant secret organization «Filiki Eteria» was founded. This organization helped raising revolts of Greeks for independence from the Ottoman Empire and was a holy place for Greeks, while Odesa was known to them since childhood. Moreover, the economy of these countries do not compete, but complement each other.

Вручення Вірчих грамот. Посол Б. Корнієнко — у центрі. Крайній справа — шеф Протоколу МВС Греції Г. Георгіу. Почесна варта. Виконується Гімн України
Presenting credentials. In the centre — Ambassador B. Korniyenko. On the far right — Chief of Protocol of the MFA of Greece G. Georgiou. The Honor Guard. The national anthem of Ukraine is performed

All that laid firm foundation for mutually beneficial cooperation.

I would like to mention some events, meetings and circumstances that were distinctive or important in terms of the activity of the Embassy of Ukraine in Greece at the time of its establishment.

I came to Athens on 1 May 1993. On that very day in the airport landed many aircrafts with heads of the Balkan Peninsula states-participants of a regional conference onboard, so the Protocol Department was overloaded. Nevertheless, G. Georgiou, chief of the Protocol Department of the Hellenic MFA, gave me a warm welcome and later helped greatly in the opening of our embassy.

At that time in Greece worked just one employee of the MFA of Ukraine — S. Nikshych who was in charge of consular issues in the Honorary Consulate of Ukraine and in early 1993 performed duties of a Charge d'Affaires. As I arrived, he prepared an ample information on the situation in Greece, which we increasingly lacked at the MFA.

We had to start our work at the embassy from scratch — without working place, office equipment, transport, communication lines, office supplies, furniture, accommodation etc. Because of the difficult financial conditions in Ukraine, we received very little budgeting, therefore in the first week my single room in hotel served as an office.

All these and other issues required resolution before presenting credentials to the President of Greece at the beginning of June 1993 (hereupon I was granted an official status of an ambassador).

Right from the first days of work, I faced quite an unpleasant problem. As it turned out, the Honorary Consul of Ukraine was a local dubious businessman Mr. P. who was hastily designated in 1992 upon the recommendation of the former Prime Minister of Ukraine and his secretariat. He was anything but concerned about the interest of Ukraine and used his status just for his own commercial benefit. He also demanded that the MFA of Ukraine covered all his numerous expenses and debts. A landlady of the premises, where the consulate was located, brought to the court of Greece a claim against Mr. P. for his failure to pay rent for several months, despite having signed a contract. I felt awful to begin my work at the embassy from a scandalous lawsuit that had references to Ukraine and involved respective «advertising» in media, although an action in fact was brought against Mr. P., not the country.

Fortunately, due to formidable efforts and support of Greek lawyers, it was managed to eliminate the scandal by terminating a contract with Mr. P. and entering into new one with the embassy. After that, the MFA of Greece assisted in depriving Mr. P. of a status of Honorary Consul. Later, on the arrival of new employees from Ukraine, we rented a small building and in 1996 purchased a functional building (with a separate premises for a consulate), which was specially erected and equipped for the purposes of the embassy of the former German Democratic Republic in 1986. Ukraine was forced to purchase a building for its embassies and consulates, since Russia refused flatly and in a «fraternal» way to consign a part of foreign property (16,37%) of the former USSR, though it was acquired and constructed at the expense of all Soviet republics. Moscow also refused to provide copies of the agreements signed by the USSR and other states, so we had to address directly their ministries of foreign affairs.

Compare this «fraternal» (as Moscow tends to call it) stand to a civilized «split-up» of the Czech Republic and Slovakia, which shared foreign property of former federation.

However, in spite of difficult financial position (we had to count every drachm), we gradually tackled the issues of getting the embassy equipped. A great deal of assistance was provided by Ukrainian shipping and airline companies located in Greece. One of them assigned for temporary use and then granted the embassy Nissan car that for a few months was our only mean of transport.

In first months, when in the embassy worked just S. Nikshych and me, we received help from Ukrainian students who studied in Athens (press review, translation, printing work). They offered their help voluntarily as soon as found out in papers about the opening of the embassy.

It is worth mentioning that the MFA of Greece, Mayor's Office in Athens, local community, media and diplomatic corps welcomed the opening of the Embassy of Ukraine. Even before presenting credentials and obtaining an official status, I had several meetings at the MFA of Greece and unofficial talks with ambassadors of Poland, Hungary and some other countries. They were eager to share their experience and subtleties of working in Greece, gave valuable advice on various practical matters (lease of apartments and rooms, office equipment, transport etc.). Besides that, I met businesspeople, media representatives, civic organizations, all of which expressed interest and attention to Ukraine as a new European country.

The Ambassador of Russia to Greece V. Nikolaienko appeared to be a high-qualified diplomat and unlike all his subordinates, who often displayed traits of imperial set of mind, he was conscious of a new course of relations between Russia and Ukraine. Yet at our meeting I noticed a distinctive moment that I had already seen in Kyiv, — the ambassador stressed that Russia and Ukraine had common interests in Greece, region and the world, so they should have acted together no matter where or when. By the way, a word «common» was the key one that Russia representatives used, when putting forward their proposals at bilateral negotiations: «common actions», «common military doctrine», «common stand» etc.

I highlighted that, certainly, Russia and Ukraine might have had common interests, but each country had also its own national interests, which not necessarily and not always fit common interests of others. However, in case they did fit, there could have been some common actions.

It should be admitted that the Ambassador of Russia no longer raised that question.

I had to present credentials not just to the President of the country, but to K. Karamanlis — a prominent and widely respected political leader. He made a great impression on me. Our conversation went in warm, even warm-hearted atmosphere and lasted 45 minutes (without services of translators), instead of the allotted 20. The President proved to be well aware of the conditions Ukraine was in and its first steps on the international scene. He put many questions and made a lot of comments. In particular, he noted that there were too many political parties in Ukraine and said, «...believe me, when you have overall 4 or 6 true parties, only then Ukraine will have real and mature democracy, structured and effective Parliament».

After presenting credentials I have already received an official status of an ambassador and to some extent could undertake my duties.

Upon the first weeks of work, we understood that Ukraine was a real terra incognita for Greek people. It was taken as a part of Russia that had split off for no obvious reason. Ukrainians and Russians were treated as one nation. We have already faced similar phenomenon in other coun-

tries, where Ukrainian diaspora was not widespread and all, except for the UN diplomats, a limited number of politicians, and some historians had a distorted conception of Ukraine, its history and people.

It soon became obvious why it was necessary to work equally effective in every direction: either political, economic, contractual and legal, consular, or humanitarian, civil, informational, awareness-raising etc. This meant to act extensively, focusing on filling an information vacuum about Ukraine, its history, policy and creating a positive image of it. For doing that, it was requisite to interact constantly with all strata of Greek society, which presupposed the establishment of numerous contacts that we initially lacked. These contacts had to comprise not only employees of the MFA, but also those who worked at other governmental institutions, members of the Parliament, business sector, politicians, political leaders, church representatives, publicity, workers of culture and science, educational institutions and, certainly, mass media. All that required an active position both in Athens and in regions of the country, maintaining contacts with mayors of big cities, regional chambers of commerce and industry. Essential also were contacts among representatives of diplomatic corps.

Keeping in mind sensible recommendations of H. Shevel, I diligently worked upon implementation of that task and expected the diplomats of the embassy to do the same.

This activity ran gradually, as long as new employees came to the embassy, particularly those, who fluently spoke Greek language (S. Konopatskyi, V. Shkurov). V. Varetskyi and O. Sedelnykov also joined them.

During the first days after presenting credentials, I asked to arrange for me a meeting with directors of a range of the MFA departments, heads of the ministries, the Chamber of Commerce and Industry, leading business people, mayors of Athens and Piraeus, influential public figures, leaders of parliamentary groups, media representatives, ambassadors to foreign countries etc. Naturally, this process was time-consuming, took years and was permanent. However, it yielded results eventually.

As a result, we managed to resolve various problems — from important political issues to providing preschool education for children of the embassy employees.

From the very beginning, we felt that Greeks were kind to us, but they were completely unaware of Ukraine as a state and Ukrainians as a nation. That was why they were curious about us, learned our state and doubted whether its independence would be firm and policy consistent, particularly they followed the development of Ukraine's relations with Russia and Turkey.

Later the MFA of Greece informed me that in late 1993 after a thorough analysis and examination of our embassy activity, there was made a final decision on the development of cooperation with Ukraine.

As we were told, this process was impeded, because after the All-Ukrainian referendum that took place on 1 December 1991 Russia induced the government of Greece as well as governments of other countries to hold off on developing relations with Ukraine, as supposedly its independence was unstable and would not last long.

I heard about such «hints» and pressure on the part of Moscow even before the arrival in Greece from first ambassadors of some countries in Kyiv and our partners at negotiations in 1992 and 1993. Needless to say that we knew and took into account that since the liberation struggle of Greeks, Russia traditionally had great influence in the country, especially among the left-wing forces and part of the media.

After the mentioned-above decision of Greek authorities, our bilateral relations started to develop. In 1994 there was reached an agreement on active development of contractual legal framework, framing of master contract and a number of industrial agreements. There were defined common denominators of cooperation development, notably the elimination of fundamentally disputable issues, carrying out a peace policy by both countries, their mutual interest in consolidation of peace and security in the region and Europe, mutual religious and to certain extent cultural traditions, old historical relations and favourable conditions for mutually beneficial economic cooperation.

As soon as in 1994 there were concluded a number of economic treaties. Further treaties were signed in the course of the visit to Greece of the President of Ukraine L. Kuchma in November 1996, particularly the main political Treaty on Friendship and Cooperation, the Treaty on Cultural, Educational and Scientific Cooperation, the Treaty on Cooperation in the Field of Tourism, the Treaty on International Road Transport and others, later – the Treaty on Sea Shipping, Taxation etc.

A qualitative breakthrough was reached due to regular meetings between the MFA experts of both countries.

Political relations of that time became stable, friendly and in certain issues even trustworthy. Unfortunately, these relations for some reasons, mostly subjective, did not remain so dynamic. To this contributed the fact that after prominent Greek leaders K. Karamanlis and A. Papandreou passed away, Greece went on the downward path towards economic, financial, debt and social crisis, resulted from populist and short-sighted policy.

Especially I would like to mention that, as we have expected, Greece played a positive role in facilitation European integration of Ukraine in the ninetieth years of the last century.

In particular, I recall when in early June of 1994 on Sunday, approximately at 10 p.m. I took a call from T. Pangalos, First Deputy Minister of Foreign Affairs of Greece, who expressed his desire to meet me urgently and said that the MFA had already sent a car to my apartment. Greece then held presidency of the EU and T. Pangalos, with whom I had a series of insightful meetings, was in charge of all issues related to the mem-

Співробітники Посольства України в Афінах перед прийняттям на День Незалежності України
Employees of the Embassy of Ukraine in Athens prior to holding a reception
on the Independence Day of Ukraine

bership of Greece in the European Union. He met me in his office and straight off the reel said, «Mr. Ambassador, as far as I understood from our conversations, Ukraine did not oppose, but even was in favour of signing the European Union Association Agreement before Russia would do that, right?» I replied that he got me right. Then T. Pangalos smiled and went on, «Well, Greece as a country that now presides the EU might arrange that. I need Kyiv to respond to my proposal tomorrow morning, as in the afternoon I go to Brussels». Then he explained that despite signing of these agreements by L. Kravchuk and B. Yeltsyn being scheduled for the end of June at the EU summit on the Corfu Island, Greece might arrange for Ukraine signing 10 days earlier at a session of the EU Council in Luxembourg (with the participation of premier ministers of the EU). L. Kravchuk had to answer tomorrow morning in order to include this point of order to the agenda of session in Luxembourg.

As I came back home, I called to A. Zlenko. At first, he was startled by the phone call late at night, but then said to wait for an answer. Before 9 a.m. he informed that L. Kravchuk consented to a proposal of Greeks. I instantly reported that to T. Pangalos, who in a habitual to him manner said that he had foreseen such decision and had already given relevant instructions to the EU headquarters. L. Kravchuk signed the EU-Ukraine Association Agreement on 14 June 1994.

Підписання Угоди послами України і ФРН про купівлю у ФРН будинку
для Посольства України в Афінах. 1996 рік
Ambassadors of Ukraine and the FRG are signing an agreement on purchasing a building
of the FRG for the Embassy of Ukraine in Athens, 1996

I remember a campaign on electing Ukraine to the membership in the Council of Europe in 1995. Leaders of flagship political parties of the Greek Parliament assured us that their members of the European Parliament would unanimously support Ukraine. However, the difficulties were caused by the members of the Communist Party of Greece. When I first met General Secretary of the CPG A. Papariga, she said that the CPG took a stand against the dissolution of the USSR and would welcome its reunion. I replied that had to respect her right to have her own point of view as for the independence of Ukraine, but asked what would be the reaction of Greeks and her in particular, if I expressed my regret about the collapse of the Ottoman Empire and spoke on its revival. After a pause she began inquiring me about Ukraine. At our second meeting A. Papariga stated that the position of the CPG remained unchanged, but Greek members of the European Parliament would not prevent Ukraine from joining the Council of Europe, as they considered it to be a friendly state.

The cooperation between Ukrainian and Greek delegations has been established at the UN as well. Particularly revealing was the fact that in favor of Ukraine Greece voluntary moved from Group C to Group B of contribution schemes for the UN peacekeeping operations, while Ukraine in its turn moved from Group B to the former Greek Group C,

which implied multimillion savings for Ukraine. In 1999 Greece supported Ukraine's admission to membership in the Council of Europe for 2000–2001 years. We also fruitfully cooperated with Greece in the framework of the Black Sea Economic Cooperation (since 1998 – OBSEC), and two countries often agreed in their stand and struggles, in particular, against the OBSEC being governed by one and only country (i.e. Russia).

A substantial aid for the embassy was provided by the Greek Church, particularly by Metropolitan Kallinikos, with whom I built friendly and sincere relationship, and Archimandrite Ignatius. The Greek Church that played a historically important role in the country favoured Ukraine's independence and opening of our embassy there. It granted me an hour of the airtime at the church radio, which I used to have a series of programs on Ukraine and held every Saturday a dialog with listeners. The Church for several years has engaged business people and community in arranging summer holidays for children, who were the victims of Chornobyl disaster, and orphans, it provided for Ukraine humanitarian aid etc. The Church was committed to uniting all branches of Orthodoxy in Ukraine into one independent Church, it scheduled for me in Athens a meeting with an authorized representative of the Ecumenical Patriarch, who expressed his willingness to promote that process and recognize independence of the Ukrainian Church, as it had already been done in Estonia in spite of Russia's opposition. I reported on that to Kyiv, but unfortunately, the issue did not proceed further, as the relevant Ukrainian institutions informed the embassy that it was our internal process.

Step by step, the economic relations have been developed. In 1997 there have already been 43 enterprises holding Greek capital in Ukraine. There were received important orders from Greek shipowners for the construction in Mykolaiv a number of tankers, refrigerators etc.

Without going into details, I would like to mention that good contacts gave the embassy an opportunity to enter Greek television broadcasting and the media. That boosted an increase of the amount of articles, interviews and even special appendixes on Ukraine to popular Greek newspapers, speeches of the Ambassador and our diplomats on the television. We cooperated and went on the air with many of them. The Ambassador and employees of the embassy presented their speeches in universities, the CCI, at the regional art festivals (very popular in Greece) etc. We took advantage of various civic and scientific forums, contributed to the establishment of friendly ties between cities and educational institutions of both countries. Important were also the creation at the Parliament of a group of Ukraine's adherents (later – the Greece-Ukraine group) and organizing by the embassy of roundtable discussions with the involvement of the largest deputy factions. With the participation of business people and elite there was created in Athens and Piraeus two associations called «Greece-Ukraine», the Ukrainian organization «Zhuravlynyi kraj»

Посол із групою українських дітей, що прибули на оздоровлення до Греції
(у центрі — посол України Б. Корнеєнко, митрополит П. Калінікос)
Ambassador with a group of Ukrainian children who came to Greece for recreation
(in the centre — the Ambassador of Ukraine B. Kornieienko, metropolitan P. Kalinikos)

and its Ukrainian-Greek periodical began their operation. Certainly, all of this has been achieved not at once due to the shortage of our resources and a number of problems we faced. Particularly, they involved virtually a complete lack of information material about Ukraine. Hence, it was necessary to prepare most of it by our diplomats or literally to draw it out from different Ukrainian institutions. Besides, there is still no effective structure in Ukraine aiming at preparing such material abroad.

There were plenty of consular issues (arrests for the debts of our ships, citizens etc.). To resolve them we had to make an appeal to Greek lawyers, sometimes even ambassadors of other countries.

A range of problems related to the development of bilateral relations and an image of Ukraine, particularly in the economic sphere, was provoked by bureaucrats and corrupt officials at some governmental bodies of Ukraine, who sought only for their personal benefit, as well as certain business dealers who mistook market economy for the Bessarabskyi Market place in Kyiv and got into trouble. However, that is another story.

Левко ЛУК'ЯНЕНКО,

*політик, громадський діяч,
народний депутат України,
Герой України, письменник*

ЗАСНУВАННЯ ПОСОЛЬСТВА УКРАЇНИ В КАНАДІ: ЯК ЦЕ БУЛО...

Ядавно відійшов від дипломатичної служби. Вона загалом у моїй політичній і державній діяльності зайняла зовсім мало часу і була лише окремим яскравим епізодом — та й годі.

Тож одержавши пропозицію поділитися своїми спогадами про той період у моєму житті, я, відверто кажучи, не знав, як це зробити: передрукувати деякі епізоди з моєї книжки «На землі кленового листка» чи написати щось таке, що з відстані в майже чвертьстоліття могло б привернути увагу читача наукового щорічника «Україна дипломатична».

Спробую поєднати обидва варіанти.

Надзвичайний і Повноважний Посол (така повна назва цієї дипломатичної посади), як правило, має ще й такий самий найвищий дипломатичний ранг. Його призначає глава держави, тому під час виконання своїх повноважень він представляє насамперед президента у відповідній іноземній країні, як це зазначено в підписаних ним Вірчих грамотах, що засвідчує своїм підписом також міністр закордонних справ.

Призначення обраної на посаду посла особи відбувається або з особистих політичних міркувань глави держави, або за рекомендацією міністра закордонних справ. У перші роки незалежності України кандидатуру погоджували з Комітетом Верховної Ради у закордонних справах. У подальші роки така корисна практика була чомусь припинена, а даремно.

Мене ж перший Президент незалежної України Леонід Кравчук призначив послом у Канаді виключно з політичних міркувань. Основним його аргументом на користь такого рішення було, по-перше, те, що я володів англійською мовою, а по-друге, він урахував мій авторитет серед української діаспори за кордоном.

Під час нашої зустрічі я запевнив Президента, що добре усвідомлював національні інтереси нашої держави й докладу всіх зусиль

для їх захисту. Він побажав мені успіхів, додавши при цьому, що мені «буде легко» працювати в Канаді з огляду на велику й впливову українську громаду в цій країні.

Потім відбулася також зустріч з Міністром закордонних справ Анатолієм Зленком, з яким я познайомився під час його призначення на цю посаду. Під час обговорення його кандидатури в Комітеті Верховної Ради України в закордонних справах я також поставив йому кілька запитань. Він добре розмовляв українською мовою, ґрунтовно відповідав на запитання народних депутатів, тому всі підтримали його призначення на таку високу урядову посаду.

Одного разу мені довелося зателефонувати міністрові додому. Слухавку підняла дружина. Поки я очікував, коли до телефона підійде Анатолій Максимович, вона продовжувала свою попередню розмову, до того ж українською. Отже, у цій родині, зафіксував я собі, побутує українська мова, а це означає, що для міністра вона є не тільки службовою, а й рідною. Для мене цей факт був вельми важливий. Я знав, що в нашому посольстві в Канаді будуть у вжитку дві мови — українська й англійська. Російську ж використовуватимемо лише під час спілкування з представниками посольства Російської Федерації.

У Канаді в той час від МЗС ще УРСР на посаді радника в складі спочатку радянського посольства, а потім російського працював Олексій Родіонов (після проголошення незалежності України він недовго був співробітником нашого МЗС, а до того — ЦК Компартії України). Після мого призначення послом у Канаді він одержав посаду радника-посланника вже українського посольства. Першим секретарем з консульських питань МЗС призначило Євгена Кучера, який до цього працював у Секретаріаті Верховної Ради. Про те, які «сюрпризи» підносили мені ці два співробітника, я розповім трохи далі.

20 травня 1992 року я з дружиною та Є. Кучером вирушили до Канади. Спочатку поїхали потягом до Москви. На вокзалі нас проводжали мої побратими-рухівці, а також Юрій Богаєвський, який був тоді завідувачем відділу США й Канади МЗС України. Пізніше ми з ним часто спілкувалися телефоном, він цікавився моїми справами, висловлював, не нав'язуючи, деякі поради й завжди морально мене підтримував. Саме він і спонукав мене до написання цих спогадів.

На летовищі в Монреалі (канадська провінція Квебек) від української громади нас зустрічали О. Родіонов та Ераст Гуцуляк з Юлією Войчишин. Ще до приїзду до Канади я познайомився з паном Ерастом у Києві як головою Товариства українських канадських професіоналістів і підприємців, а пані Юлія тоді очолювала Оттавське товариство сприяння РУХові в Україні. Це були щирі українці, які стали для мене добрими порадиниками. Нас привезли до Оттави, і ми з дружиною зупинилися в готелі, а Є. Кучера забрав Родіонов і поселив окремо.

На другий-третій день почалося справжнє паломництво канадських українців до першого посла незалежної України в Канаді, якою дуже чекала вся діаспора.

Першим завданням на посаді посла, як я собі уявляв, було вивести О. Родіонова зі складу російського посольства, переадресувати офіційну дипломатичну кореспонденцію з Києва на українського посла, а не на посольство РФ, як це було раніше, і звести відносини з російським посольством до офіційних взаємин на рівні послів.

На першій зустрічі з Послом РФ Олександром Белоноговим, окрім загального знайомства, я також порушив питання про необхідність передачі нашому посольству частини будівель у Канаді, що належали колишньому СРСР, які зрештою забрало посольство РФ. Російський посол відмовився, посилаючись на те, що цю проблему мають вирішувати міністри.

У робочі дні я проводив дипломатичні зустрічі з послами інших держав та брав участь у переговорах економічних делегацій різних країн, а у вихідні відвідував канадські провінції, зустрічався з українською громадою та знайомився з місцевою владою для встановлення економічних зв'язків з Україною.

Розповім про одну з перших таких зустрічей, що стала досить показовою.

18 червня 1992 року відбулася моя бесіда з делегацією України в складі депутата Верховної Ради, директора заводу з міста Петровського Луганської області Віктора Бондаренка та заступника Міністра машинобудування, військово-промислового комплексу й конверсії України Валерія Павлюкова. У тій зустрічі також взяли участь чотири представники Канадської корпорації розвитку та директор з питань співпраці зі Східною Європою фірми «AROTEX» Біл Ліфшас.

Підприємство В. Бондаренка — величезний пороховий завод, що тоді був добудований, але ще не виробляв порох, бо в ньому відпала потреба, і тому виникла ідея збудувати на його матеріально-технічній базі з його фахівцями-хіміками фармацевтичний завод.

У ті роки Канада належала до невеликої групи країн, що виробляли ліки найкращої якості, а також відповідне обладнання для фармацевтичних заводів. За угодою, Канада мала збудувати такий завод у Петровському за 9,7 млн доларів протягом півтора року, починаючи від ухвалення контракту. Через 18 місяців завод мав виготовити першу партію ліків — 15 найменувань найпотрібніших Україні препаратів.

Ще в 1991 році Канада виділила Україні кредит у сумі 50 млн доларів. З нього залишилося ще 11 млн. В. Павлюков повідомив, що Кабінет Міністрів України передав їх Міністрові охорони здоров'я Спіженку на закупівлю ліків. Бондаренко просив виділити йому 9,7 млн для будівництва фармацевтичного заводу. Я підтримав його і підготував листа на ім'я Прем'єр-міністра В. Фокіна з досить переконливими доказами

того, що для України було б надзвичайно корисно виділити Спіженку 2 млн, а на 9 млн збудувати за півтора року згаданий завод. Цього листа В. Фокіну 20 червня я передав через Павлюкова.

Минуло небагато часу, і я довідався, що В. Фокін передав усю суму Спіженку, а не Бондаренку. Гроші швиденько розтринькали, а ліки знову довелося купувати за кордоном. А коли взялися розслідувати фінансову діяльність Спіженка, а віце-прем'єр І. Юхновський та канадський радник з охорони здоров'я Ераст Гуцуляк почали вимагати встановлення істини, то Президент усунув Юхновського з посади, забезпечивши подальший спокій Спіженка.

Майже через рік я отримав повноваження від Кабінету Міністрів на проведення переговорів з урядом Канади про виділення Україні 10-мільйонного кредиту на будівництво того ж таки фармацевтичного заводу, але тепер це було зробити неможливо. В одній з телефонних розмов з Міністерством охорони здоров'я мені жартома сказали, що Спіженко на 9 млн доларів купив крем від засмаги. Отака була історія, що залишила в мене прикрий спогад.

Зустрічі з українськими громадами Канади були надзвичайно активними, змістовними та корисними. Громади далеких і ближчих провінцій чекали на них з нетерпінням. Адже вони вважали, що Українська держава постала і завдяки їхнім старанням, тому спілкування з першим послом незалежної України було для них великим святом. Я дякував кожній українській громаді за підтримку й допомогу Україні.

Майже через два місяці після приїзду до Канади відбулася важлива подія, яку ми назвали «наведення мостів у двосторонніх відносинах».

Телеміст Монреаль–Київ

Невдовзі після приїзду до Оттави я познайомився із завзятим телеоператором Тарасом Гукалом. Він супроводжував мої публічні виступи й фільмував їх. Якось він запропонував влаштувати телеміст між Канадою та Україною. Я підтримав ідею й попросив інформувати мене про наявні для цього можливості. Сам же я про технічне забезпечення телез'язку між Україною та Американським континентом мав вельми невиразне уявлення. Пан Тарас познайомив мене з президентом компанії «Телеглоуб» Лебелом та керівництвом «Белл-Канада», третьою за потужністю телефонною компанією у світі.

Лише через багато років від Юрія Богаєвського, уже ветерана дипломатичної служби в ранзі Надзвичайного і Повноважного Посла, який в 1985–1991 роках працював від МЗС ще радянської України першим секретарем Посольства СРСР у Канаді, я дізнався про те, що це був уже другий телез'язок між Канадою й Україною. Ще 24 квітня 1988 року такий перший телеміст відбувся між канадським містом Вінніпег та українським Львовом. Так два міста відзначили 15-ту річницю їх поріднення. До того ж, як виявилось, про той захід знав і

Тарас Гукало. Не знаю чому він приховав від мене таку важливу інформацію. Та, як кажуть, «потяг уже поїхав».

Отже, ми почали активно готуватися до організації телемосту між канадським Монреалем та столицею України.

7 липня 1992 року в монреальській телестудії від «Телеглоуб» був сам президент компанії «Лебел», від української громади Григорій Гладій, Лада Топчан, Тарас Гукало та посол України. На зв'язку з Києвом були від Держтелерадіо — Юрченко, голова Комісії Верховної Ради в закордонних справах Дмитро Павличко та телекоментатор Віктор Пасак. На екрані з'явилася київська телестудія з трьома її учасниками. Почався діалог України й Канади через океан.

Усе пройшло доволі успішно. Я подякував усім учасникам. Президент «Телеглоуб» сказав, що його компанія зацікавлена в співпраці з Україною в галузі телефонізації й космічного зв'язку й готова взяти участь у модернізації зв'язку в нашій державі. Він також пообіцяв вивчити можливість відкриття 30 нових телефонних ліній з Канади до Києва. Я подякував йому за перший приклад порозуміння компанії з Україною і висловив надію на продовження нашої співпраці. Згодом ця взаємодія дала можливість з допомогою Золочівської космічної станції встановити безпосередній зв'язок між Україною й Американським континентом.

Виявилось, що Україна ще не стала членом міжнародної системи супутникового зв'язку. Членом системи міжнародного зв'язку був СРСР. Його договір усадукувала Росія. Однак і Україна мала право на використання певних частот. Наше міністерство зв'язку подало заяву. Ніхто в міжнародній організації не заперечував, але щоб стати її дійсним членом необхідно було сплатити внесок. Оскільки Україна цього не зробила, за проведений телеміст Монреаль–Київ заплатила канадська компанія «Телеглоуб». Лише за один сеанс. Україна, якщо вона хотіла подолати інформаційну ізоляцію, повинна була отримати супутникову можливість, щоб виходити зі своєю інформацією на Американський континент постійно. Через цей канал наше посольство могло б регулярно передавати записаний на відеокасету матеріал на загальноукраїнську програму УТ-1 і, навпаки, пропонувати матеріали з України канадським та американським телекомпаніям. Я тоді добре розумів, що якщо ми не засвоїмо нових засобів комунікації, то Україна стане об'єктом ідеологічного опрацювання й дезінформації від інших держав, нерівноправним суб'єктом. Наш Уряд міг би коригувати потік зарубіжної інформації в Україну з урахуванням своїх національних інтересів.

З тих пір ситуація суттєво змінилася, тому те, з чим мені тоді довелося зіткнутися, залишилося як ще один спогад. Що було, то було...

Моя активна співпраця з канадсько-українською громадою від початку не подобалася моєму раднику-посланнику. Постійно виникали суперечки щодо розуміння методів роботи й завдань посла.

О. Родіонов намагався переконати мене, що я, мовляв, порушував правила пересування територією країни перебування, чим нібито «принижував» статус посла. Я ж розумів: він, працюючи, хоча й недовго, спочатку в радянському, а потім російському посольствах, був вихований, судячи з його доволі нахабної поведінки, у душі комуністичного розуміння того, як має працювати дипломатичне представництво та його керівник. Це розуміння він намагався застосувати й до нових політичних реалій. Доводилося пояснювати йому, що Україна — це не СРСР чи РФ, а нова демократична держава, що колишня радянська імперія була державою-фортецею, яка, у чому були переконані всі її вожді та керманічі, перебувала «в облозі ворогів». Цю ж психологію успадкувала й Російська Федерація. Тому, наголошував я, канадський Департамент закордонних справ та міжнародної торгівлі (ДЗСМТ) добре розуміє нову українську дипломатію, а коли б урядові Канади не подобалися мої самочинні поїздки, мені б про це повідомили. «Тож, шановний раднику-посланнику, — сказав я йому, — не бійтеся суворої ноти про відкликання мене з посади».

Дуже швидко я зрозумів, що «турбота» Родіонова про збереження високого авторитету посла обернеться повною ізоляцією мене від української націоналістичної діаспори. То що мені було більш потрібне: образ Будди, який сидить над посольським будинком у глибоких роздумах про космос, землю й вічні закони чергування людських цивілізацій чи образ дієвого представника молододі держави?

Канадське українство переважно об'єднане в громадській організації Конгрес українців Канади (КУК), керівництво якого було задоволене рішенням президента України Л. Кравчука про призначення послом України в цій країні саме мене. Адже за моє звільнення з багаторічного ув'язнення вони боролися кільканадцять років. І тепер у перемовинах зі мною вони виявляли готовність узяти на утримання цієї організації все наше посольство: придбати адміністративний будинок, забезпечити дипломатів помешканням, автомобілями та всім необхідним у перші роки його діяльності.

Так, виникли дві обставини: перша — відносна незалежність від фінансування з бюджету нашого МЗС, а друга — намагання керівництва КУКу керувати послом. Такі спроби очільників організації я рішуче відкинув на тій підставі, що кошти КУКу — це гроші українців Канади, і це, наголошував я, їхнє бажання в такий спосіб допомогти Україні. Що до нашого Міністерства закордонних справ, то з ним виникали різні суперечки. Я просив призначити на посаду секретаря з питань культури та інформації Наталку Чангулі, а МЗС відправило до мене Бориса Біляшівського, така ж ситуація була з водієм. Це мене аж ніяк не влаштувало.

Існує давнє правило: у посольстві не може працювати людина, якій не довіряє посол. Тут же МЗС України відправило до Канади співробітників, не враховуючи моєї думки, а точніше, ігноруючи її.

Діяльність посольства, як відомо, регулюють відповідні службові інструкції. Одержав їх і я. По-перше, російською мовою, а по-друге, як засвідчував їх зміст, вони були складені ще в добу загострення ідеологічної боротьби між комуністичною імперією та демократичними державами, тобто це були інструкції з минулої епохи, тому їх необхідно було переробити.

Я запропонував міністерству створити невелику групу фахівців з української мови за участю кадрового дипломата для підготовки нових інструкцій, що відповідали б статусу незалежної української держави. Оплату роботи цієї групи посольство брало на себе. Однак керівництво МЗС не підтримало мою пропозицію.

Відповідно до надісланих мені інструкцій, житлова площа посла становила 64 кв. м, радника-посланника — менше, інших дипломатів — ще менше. Керівництво МЗС так обмежило штат посольства, що не передбачило навіть посади чергового (receptionist).

В умовах Канади, коли Україна оплачувала лише зарплату співробітників посольства, а всі інші витрати взяла на себе українська діаспора, загнати дипломатів першого в історії українського посольства в жебрацькі житлові умови було б крайнім приниженням нашої держави, і я був змушений відступити від застарілих норм задля збереження нашого авторитету.

Керівництво КУКу зволікало з купівлею будинку для розміщення посольства, висувачи щоразу різні непереконливі аргументи. О. Родіонов підтримував керівництво КУКу. Він знайшов три кімнати на 20-му поверсі й стверджував, що це «нормальне явище» і ці приміщення можуть, мовляв, задовольнити всіх дипломатів та посла «на довгий час». А державний прапор, як він вважав, можна висунути з вікна. Родіонов і Кучер облаштували там свої робочі кабінети. Окрему кімнату виділили для посла. Оренду цього приміщення сплачували із зібраних українською громадою коштів, призначених для посольства. Мене така ситуація абсолютно не влаштовувала, і я наполягав на купівлі окремого будинку, хоч би й не дуже великого, щоб зосередити в ньому роботу всіх дипломатів, а також приймати відвідувачів і проводити ділові наради. Важливо було заявити дипломатичному корпусу в Оттаві про появу нової держави з її національним прапором на високій щоглі коло будинку.

Мене підтримувала група Ераста Гуцуляка і Юлії Войчишин, які активно допомагали в пошуках прийнятного будинку. А тим часом в українській громаді був конфлікт. Громада була незадоволена керівництвом КУКу. Проблема вирішив добродій Ераст, який придбав за свої кошти будинок у центрі Оттави й передав його посольству на умовах оренди за один долар у рік. Під орудою Юлії Войчишин було

створено будівельну бригаду, яка відремонтувала приміщення й пристосувала його для потреб дипломатичної та консульської роботи. За домовленістю з МЗС України визначили й дату офіційного відкриття нашого посольства. Під тиском громади керівництво КУКу прискорило купівлю будинку під резиденцію посла. Він був розташований у центральній частині столиці, поруч з резиденцією посла Мексики.

Штат посольства поповнили першим секретарем з економічних питань Олександром Шандруком та першим секретарем з питань культури й інформації Борисом Біляшівським. О. Шандрука я знав до цього, а Б. Біляшівський був мені не знайомий. Одного разу мені зателефонували з Києва, з Української республіканської партії, і сказали, що Біляшівський полюбляв випивку. Однак тоді я не взяв це до уваги.

Українська громада з нетерпінням чекала відкриття посольства, запланованого на середину вересня. Будинок був добре відремонтований і готовий до повноцінної роботи всього дипломатичного складу. Запросили священика для освячення та українську громаду. На церемонії оглядин будинку були всі дипломати. Із Києва прибули перший заступник Міністра закордонних справ Микола Макаревич та завідувач відділу двосторонніх зав'язків і регіонального співробітництва Борис Корнеєнко.

Родіонов і Кучер почали поширювати серед людей інформацію про телефонний дзвінок, яким нібито попередили про підпал цього будинку. У святковий настрій публіки Родіонов кинув диверсійну інформацію. Побачивши, що настрої нікому не зіпсував, почав розказувати, що він, мовляв, уже попередив певні служби Канади і вони посилять охорону. Після закінчення оглядин Родіонов і Кучер запевнили мене, що вони все перевірили, двері й вікна позачиняли. Сіли в автомобілі й поїхали. Я з Шандруком ще трохи поспілкувався, а потім попросив його та водія Ігоря Мазура все оглянути. Виявилось, що двері, до яких вела пожежна драбина, не були замкнені, а вікно на верхньому поверсі будинку було нібито зачинене, але спиралося на якусь підпорку, і його було легко відкрити ззовні. Все позачинявши, ми вийшли з приміщення.

Щойно ми від'їхали за поворот, як побачили два автомобілі, що під'їхали до будинку посольства. Ми зупинилися, і Шандрук навпростець через волейбольний майданчик підійшов збоку до будинку. Він побачив, що то були Кучер і Родіонов. Вони піднялися пожежною драбиною нагору, посмикали за ручку дверей, потім підійшли до вікна. Зрозумівши, що двері та вікно зачинені й всередину пролізти неможливо, повернулися до своїх авто й поїхали. Це була субота.

У понеділок я поцікавився в представників канадської поліції, чи надходило до них повідомлення про можливий підпал посольства протягом дня і чи справді вони посилювали охорону. Відповідь була однозначною: ніякого дзвінка не було, а вони у звичному режимі здійснювали охорону українського об'єкта.

Я регулярно проводив наради з дипломатами, але, на жаль, недостатньо контролював фінансову діяльність Євгена Кучера. Відчуваючи його крутість, моя недовіра до нього зростала. Я також здогадувався, що він та Родіонов спілкувалися з Києвом за моєю спиною. А через якийсь час навіть перехопив їхнього листа до МЗС України з наклепницькою інформацією про мене й роботу посольства. Це стало останньою краплею. Я вимагав від міністра негайно відкликати їх із посольства. Приїхала перевірка з Києва і виявила значні недоліки в роботі консульського відділу, за яку відповідав Кучер. Деякий час здавалося, що міністр Зленко швидше мене відкличе, аніж Родіонова й Кучера. Я цього не боявся, бо вважав, що свою роботу виконував, адже з часу приїзду до Оттави активно працював на користь України. Міністру ж заявив, що припиняю співпрацю з Родіоновим і Кучером, та перестав кликати їх на робочі наради. Нарешті міністр їх відкликав, а вони замість того, щоб повернутися до Києва, попросили в канадського уряду політичного притулку. Нікчемні дезертири — ось хто вони, а не дипломати і захисники української держави!

Замість Кучера МЗС відрядило консула Ярослава Асмана, а замість Родіонова трохи згодом — радника-посланника Андрія Веселовського. Ці нові дипломати мали практичний досвід роботи в центральному апараті МЗС, і з їхнім прибуттям працювати стало незрівнянно краще.

Не можу не згадати й про діяльність першого секретаря з питань культури й інформації Бориса Біляшівського. Коли виникла ідея організувати в Канаді виставку картин чернігівського художника Могучова, я доручив Біляшівському допомогти Білоусу, який займався всією підготовкою цього заходу в Україні. Канадське турне картин художника почалося з Монреалю. Першу виставку було заплановано провести в приміщенні місцевого університету. Тоді саме велика група місцевих підприємців збиралася їхати в Україну.

Щоб провести найбільший комплекс заходів у Монреалі, ми до відкриття виставки приурочили серію зустрічей з представниками різних фірм, що відряджали своїх співробітників в Україну, та організували велику економічну конференцію.

Перед відкриттям виставки було проведено прес-конференцію для монреальських засобів масової інформації.

У вестибюлі перед залом виставки зібрався великий натовп шанувальників живопису. У бічному крилі вестибюля над журнальним столиком яскраво засяяло електричне світло. Кілька відеокамер спрямували свої об'єктиви на нас. Біляшівський, який відповідав за організацію й проведення заходу, мав нагоду попередньо ознайомитися з творчістю Могучова, і я хотів, щоб після моїх слів на початку прес-конференції він дав загальну характеристику виставки. Я навіть був не проти, щоб після промови ректора університету виступив не я, а перший секретар посольства з питань культури й інформації. Це підкреслило б його поважний дипломатичний статус і високу кваліфіка-

цію. Проте... він десь подівся. Мабуть, подумав я, залагоджує останні організаційні моменти. Та якщо його немає, а вже час давати прес-конференцію, почали без нього.

У вступному слові я сказав, що відкриття посольства незалежної України в Канаді дало можливість для взаємного ознайомлення наших народів з культурним надбанням двох держав. Україна, наголосив я, є великою країною, і навіть у колоніальних умовах українська нація мала своє самобутнє мистецтво. Так чи так у ньому матеріалізовано душу нашого народу... Прес-конференція завершилася, а Біляшівський так і не з'явився, тому я запросив до слова ректора університету, а тим часом нишком попросив Шандрука знайти Біляшівського.

Ректор привітав художника, подякував організаторам виставки й посольству за допомогу та підкреслив, що досі народ Квебеку був знайомий лише з мистецтвом українців цієї провінції, а відтепер може побачити творчі набутки всієї України.

Підійшов Шандрук і говорить:

— Пане посол, за 15 хвилин починається наша економічна конференція, а Біляшівського немає. Ми маємо йти на конференцію.

Питаю:

— З підготовкою залу до конференції все гаразд?

— Гаразд.

— Ви ходили до готелю до Біляшівського. Можливо, він у своєму номері?

— Ходив. Номер зачинений.

— Попросіть чергового в готелі відчинити його кімнату. Ідіть удвох з Мазуром.

Вони пішли й довго не поверталися. Я вийшов з картинної галереї. Залишалося 5 хвилин до початку економічної конференції. Я страшенно хвилювався — моїх хлопців досі не було. Раптом прибіг захеканий Шандрук і повідомив:

— Знайшли чергового, він відчинив номер. Біляшівський лежав долі під стільцем п'яний, як чіп. Черговий з огиди бурчить і плюється. Що робити?

— На початок конференції я піду сам. Така ганьба! Цікаво, хто ще крім чергового в готелі бачив цю картину?

— Не знаю, — відповів Шандрук.

— Киньте Біляшівського до багажника мого автомобіля, нехай Мазур везе його до Оттави. А Ви приходьте на конференцію.

Я не хотів більше слухати чутки про п'яного українського дипломата і написав міністру А. Зленку подання про негайне відкликання Біляшівського з посольства. Навіть уже звільнений з посади Біляшівський ще довго ходив Оттавою й шукав спосіб залишитись у Канаді, але він скомпрометував себе ще до ситуації в Монреалі, тому ніхто не хотів йому допомагати. Зрештою вони з дружиною повернулися до Києва.

Отакі «сюрпризи» піднесла мені тоді трійця (Родіонов, Кучер і Біляшівський). Я це пережив, але до цього часу не можу змиритися з тим, яку «послугу» зробило мені як першому послу незалежної України в Канаді такими кадрами тодішнє керівництво нашого МЗС. Попри всі ці неприємні події, моя оновлена команда продовжувала свою роботу.

Українська діаспора довіряла мені й часто зверталася з економічними та іншими пропозиціями, що мали б прискорити економічне відродження України. Так, наприклад, серед зайнятих у нафтовому бізнесі спеціалістів у м. Калгарі (провінція Альберта) близько половини були українцями. Вони знали геологію Карпат не гірше за наших вітчизняних фахівців. Канада розробила технологію горизонтального буріння породи. Воно дорожче вдвічі-втричі, але збільшує видобуток нафти в 5 і більше разів. Пропонували співпрацю на дуже вигідних для України умовах. Посольство передало в МЗС та ще одному відповідному адресатові в Києві комплекти повної технічної документації з моїми рекомендаціями. На жаль, відповідей ми так і не дочекалися. Не розумію, як можна було відмовитися тоді від такої вигідної для України пропозиції.

Хочу навести ще один приклад. Якось мене запросили на нараду канадських фахівців із землеустрою. На ній ішлося про впорядкування земель сільськогосподарського призначення під назвою «Система реєстрації землі Торенса». Її мета — дати відкриту інформацію про стан усіх земель України й надати можливість кожному нашому громадянину через комп'ютерну мережу одержати інформацію про ділянку землі в будь-якій області, її хіміко-біологічну та інші характеристики з рекомендацією, що краще на ній вирощувати. Канадські українці — члени цієї групи фахівців — витратили понад 1 млн доларів на навчання й стажування наших людей для подальшого застосування канадського досвіду в Україні. В Івано-Франківській області для цього обрали Галицький район, де комісія працювала рік, але, на жаль, цю роботу зірвали голови колгоспів, яким це було невигідно.

Канадські українці, які намагалися показати кожному громадянину України всю користь від повної відкритості стану земель і були готові за 90 млн доларів — що на той час було зовсім дешево — упорядкувати землі сільськогосподарського призначення всієї України, очікували, що їхня допомога знадобиться. При цьому земельна реформа не перетворювала землю на товар. Вона робила взаємини людей у цій сфері чесними й відкритими, що оздоровлювало б суспільну атмосферу, підвищувало б продуктивність праці й збагачувало б усю Україну. Головам колгоспів — тодішнім сільським «феодалам» — це було, очевидно, непотрібно. А влада погодилася з ними й відкинула запропоновану канадцами земельну реформу в нашій державі.

У Канаді я зустрів і першу річницю незалежності України

До цього свята готувалося все українство світу, зокрема й Канади. Усі були вельми раді, що в їхніх паспортах поставлено візу україн-

ською мовою українським консулом, і кожен сплатив за неї до української, а не московської скарбниці.

Відзначення першої річниці незалежності України ми домовилися провести в двох містах: 21 серпня в Монреалі, а 24 серпня в Оттаві. У Монреалі стояв на причалі український корабель. Це була єдина українська територія в цьому місті, тому я вирішив використати її для організації святкування. Оскільки в Монреалі проживала багаточисельна українська громада, ми підготували 300 запрошень. Продукти й напої завезли з невеликим запасом, бо Родіонов (він тоді ще працював у посольстві) вважав, що з Оттави до Монреаля з іноземного дипкорпусу майже ніхто не приїде.

Молодіжна організація Монреаля взялася допомагати нам організувати це свято. Запросила музичний ансамбль і підготувала почесну варту при вході. Тарас Гукало домовився з майстрами про виготовлення великого металевого тризуба, щоб приклепати його до товстої труби пароплава замість радянського серпа й молота. Жінки виготовили маленькі жовто-блакитні прапорці для вручення кожному гостеві.

Запросили єпископів греко-католицької та православної церков. З Києва прибув Петро Бойко від Української автокефальної православної церкви, який освятив корабель, синьо-жовтий прапор і тризуб. Наприкінці він подарував залозі корабля ікону Миколи Чудотворця та Біблію.

Родіонов постійно нав'язував думку, що нас підведуть Гукало й Кульба (голова Монреальського КУКу). Вигадував інші причини, чезер які, мовляв, захід не відбудеться. Мене це драгувало: чого б це шось мало зірвати наше свято, якщо ми так активно і з натхненням готувалися до нього.

Домовилися, що він контролюватиме сходження на корабель і нікого не пропускатиме без запрошень. Коли я під'їхав і рушив у напрямку корабля, обабіч вишикувалася двома струнками шеренгами почесна варта в одностроях місцевих пластунів, загравав оркестр. На палубі мене зустрів капітан судна в супроводі старшого помічника та заступників. Він виструнчився й доповів:

— Пане посол Української держави в Канаді, вітаю Вас із першою річницею незалежності України! Команда теплохода закінчила підготовку до святкування й готова до прийому дипломатичного корпусу та всіх гостей!

— Пане капітане, вітаю Вас і всю команду теплохода з найбільшим святом України — Днем незалежності!

Капітан повів нас по теплоходу. Духовні отці були вже на палубі. Час освятити судно. Капітан наказав вийти людям на носову палубу — найбільше рівне місце на кораблі. Дівчата й жінки в чудовому національному вбранні стали по один бік, а чоловіки в моряцькому однострої — по другий. Біля носової частини корабля поставили ікону.

Відкриття посольства України в Канаді. Зліва направо: Б.І. Корнеєнко, завідувач відділу двосторонніх зв'язків та регіонального співробітництва МЗС України, Посол України Л.Г. Лук'яненко, його дружина Надія, М.П. Макаревич, перший заступник Міністра закордонних справ України
Opening of the embassy of Ukraine in Canada. L to R: the Head of the Bilateral Relations and Regional Cooperation Department of the MFA B. Kornieienko, the Ambassador of Ukraine L. Lukianenko, his wife Nadia, the First Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine M. Makarevych

Трохи далі прикріпили синьо-жовтий прапор. Він трохи звисав над водою. На березі людей все більшало. На цій палубі всі не вміщалися, тому капітан попросив гостей перейти на другий поверх.

Капітан, отець Куташ, отець Петро Бойко і я стояли посередині. Капітан запитав мене, чи можна розпочинати освячення. Я дозволив, і він гучним голосом скомандував:

— Залога корабля і всі, хто на кораблі й на березі, для освячення корабля й наших державних символів — струнко!

Оркестр завзято заграв «Ще не вмерла України...». Після освячення я виголосив коротку вітальну промову. З чудовими словами виступили отці Куташ і Бойко. Оркестр заграв веселої музики. Почали прибувати послі інших держав з дружинами. Зал на 200 осіб був наповнений вщерть, а гості все підходили. Капітан відчинив другий зал, також на 200 осіб. Він теж майже повний, а потік гостей не зменшився. Родіонов, судячи з усього, не контролював вхід і пускав на корабель увесь люд. Здавалося, свято було на межі зриву. Обслуга корабля навдивовижу встигала накривати столи й гарно їх оздоблювати. Я сказав Родіонову негайно припинити безконтрольний наплив публіки. Він мовчав. Капітан тоді відкрив третій зал. Довідавшись, що замість 200 він розмістив 600 гостей, я з полегшенням і глибокою вдячністю зітхнув. За дві години задоволені гості прощалися. Капітан запитав мене, хто та-

кий мій радник-посланник. Він же сюди приїздив і казав, що людей буде близько 200.

— Скажіть, пане капітане, він знав, що ви маєте не одну залу на 200 осіб, а три?

— Мабуть, не знав. Йому ніхто про це не казав.

— Тепер уявіть, якби було тільки 200 місць.

— Уявляю.

— Це був би зрив святкування. Отже, Ви врятували свято. Дякую! П'ю за Ваше здоров'я, пане капітане! І хай Господь допомагає Вам!

Отакою була ще одна історія в моїй місії першого Посла України в Канаді.

На вечір того самого дня було призначено зустріч у вузькому колі (близько 40 осіб) за участю керівників Співки підприємців Монреаля та впливових бізнесменів, організовану Тарасом Дідусем, віце-президентом найбільшого банку Квебеку. Про цих учасників зустрічі він сказав:

— Це дуже впливові особи, від них залежить бізнес не лише в Квебеку, а й в усій Канаді. Це люди з дуже великими грішми. Вони хочуть знати, які умови для інвестування їхніх капіталів в Україні. Це вони хочуть почути від Вас, посла — найвідповідальнішої тут офіційної особи з України.

Я побудував свій виступ з трьох частин: природний і промисловий потенціал України; законодавство про малу й велику приватизацію та закон про зовнішньоекономічну діяльність; труднощі, з якими іноземні інвестори можуть зіткнутися в Україні, і мої поради, як їх легше подолати. Після виступу я відповів на численні запитання. Дідусь був задоволений, що ці люди не шкодують про зустріч.

Ми поверталися з дружиною до Оттави пізно ввечері. Вона спробувала кілька разів обмінятися добрими враженнями про святкування на кораблі, але я відмовчувався. У моїх вухах ще звучали слова Дідуся: «Скажіть, як мені та іншим українцям з Канади допомогти вам? Як?..».

Згодом вони направили свою бізнесову делегацію в Україну та повернулися додому розчаровані. Не знаю, чи почав хтось з них співпрацю з Україною.

За 1992–1993 роки доволі активної діяльності посольства відбулося багато важливих внутрішніх змін і цікавих подій. Я написав про них у своїй книзі «На землі кленового листка», друге доповнене видання якої вийшло 2002 року у видавництві «Гарт».

Столиця Канади Оттава є центром державного й політичного життя країни, а Торонто — центр економічного й ділового життя. Посольство давно клопотало про заснування в Торонто українського консульства. Міністерство закордонних справ розв'язало це питання. На відкриття консульства приїхав заступник Голови Верховної Ради України Василь Дурдинець. На посаду консула міністерство призна-

чило Олександра Собоновича. Та й він не довго затримався на цій важливій посаді й услід за Родіоновим і Кучером утік до Канади.

Жоден український націоналіст не зрадив би Україну. На жаль, тодішня українська влада більше довіряла колишнім комсомольцям та партапаратчикам. А вони, як виявилось, підклали їй отаку «свиню».

Містер Стів, або По-нашому — Степан Попроцький

Віра Буфорд (Павлишин), дуже симпатична секретарка члена парламенту Попроцького, організувала мені зустріч з одним з найвідоміших парламентаріїв Канади, який був депутатом близько тридцяти років. Він зустрів мене як давнього друга, хоча ми бачилися лише двічі. Попросив розповісти про Україну, що я залюбки зробив, наголосивши на окремих аспектах. Для того щоб в Україні запровадити ринковий спосіб виробництва, наголосив я, необхідно зрозуміти пружину, механіку, закони, за якими діє ринкова економіка. А для цього потрібен час. «Ваша допомога, — сказав я йому, — могла б бути неоціненною».

— Пане Левку, — сказав Попроцький, — річ у тім, що Канада не є самостійною державою. Ми дуже залежимо від Сполучених Штатів. Доки «Велика сімка» вимагає від України ядерного роззброєння, доти канадський уряд просто-таки не сміє допомагати. Ви ту зброю, звичайно, віддасте. Вам нікуди подітися. Та ви її нездужаєте й утримувати. Але коли й ця перепона відпаде, Канада теж не дуже спішитиме вам допомагати. Ви вже знаєте, що Канада живе в борг. Вона заборгувала 400 млрд американських доларів міжнародним і американським банкам та різним інвесторам.

Канада, — продовжив він, — є жертвою парламентської демократії. З популістських мотивів кожен член парламенту голосує за збільшення соціальних виплат, чим збільшує непродуктивні витрати й звужує можливості продуктивної сфери країни. Цей згубний курс необхідно зупинити, але під загрозою необрання до парламенту на наступних виборах ніхто не хоче говорити про це на повен голос. З іншого боку, майже кожен член парламенту має або намагається завести власний бізнес, щоб забезпечити собі заможне життя. Усі люди — егоїсти. У нашому парламенті немає таких ідеалістів, як у вашому. У вас багато людей, які хочуть реалізувати свій філософський, точніше, політичний ідеал. До нашого парламенту йдуть люди, які мріють про політичну кар'єру задля особливої влади, багатства, слави. Хоча якраз прагнення до збагачення може спонукати їх інвестувати свої капітали в Україну. Ви можете гарантувати, що вони зароблять, а не втратять?

— Ні, не можу, — відповідаю.

— Виходить, що Україна не зовсім готова сприйняти технологічну допомогу. Мені відомо, що в Україні надзвичайно важко зареєструвати спільне підприємство. Немає відповідальних осіб, які б брали на себе ухвалення рішень. Усі хапаються за якісь наради, комітети. Водночас кожен хоче хабара. Канадські підприємці дуже обережні.

Вони нікуди не поспішають. Від цього вони часто втрачають вигоду, але рідко обпікаються. Я агітуватиму канадських підприємців до співпраці з Вами. Добре було б підготувати практичний довідник про Україну англійською мовою.

— Я постараюся з українськими юристами в Торонто зробити такий довідник (в 1993 році посольству вдалося підготувати перший скорочений варіант довідника, а невдовзі надрукували й більший).

— Ну а що до вигоди для України співпраці з Канадою, — продовжив Попроцький, — то зрозумійте одне: у міжнародних взаєминах панує не філантропія, а національний егоїзм. Людей ви не змініте. Вони такі є і такими будуть. Прийміть усталені правила гри, і ви будете вигравати. Україна з її сприятливим кліматом і великими природними багатствами стане божим раєм, якщо ви цей рай будуватимете тільки для себе, а не для всього світу, якщо надійно охоронятимете кордони й не перетворите вашу країну на прохідний двір. Ізолюйте свій рай. Хай навіть весь світ вам дорікає — ігноруйте. Киньте йому: що світ зробив для України, коли вона стогнала три сторіччя в неволі?!

Пан Попроцький почав підводитися з глибокого м'якого крісла, я підхопився, щоб допомогти йому. Ми щиро попрощалися, і пані Віра провела мене до виходу.

Я до цього часу згадую ту нашу доволі відверту розмову. І сьогодні, через багато років, я роблю висновок, що мій вельми поважний співрозмовник ніби передбачав ту ситуацію, у якій опинилася моя рідна Україна в останні роки. Нашій державі побільше б таких розсудливих і далекоглядних політиків!

У цих коротких спогадах я поділився з читачами щорічника «Україна дипломатична» лише деякими епізодами з моєї нетривалої дипломатичної місії в Канаді. Зробив це з однією метою: на конкретних прикладах показати, у яких умовах мені довелося здійснювати таку почесну й досить відповідальну місію. Я пишаюся тим, що мені також випало бути першим.

Levko LUKIANENKO,

politician, public figure,

People's Deputy of Ukraine,

Hero of Ukraine, writer

HOW THE EMBASSY OF UKRAINE IN CANADA HAD STARTED: A TRUE STORY...

It has been a long time since I moved away from diplomatic service. In general, it took very little time in my political and state activities and was for me just an interesting and bright separate episode — that's it.

So, when I was offered to share my memories about that period of my life, I, to tell the truth, had no idea how to do it: either to reprint some parts from my book «In the land of the maple leaf» or to offer something that after almost a quarter century could attract attention of the scientific year-book «Diplomatic Ukraine» reader. I will try to combine both versions.

The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary (this is the full name of this position) has usually the highest diplomatic rank and is appointed by the head of the state. Therefore in performing such kind of duties any person represents first of all his President in the respective foreign country, as it is specified in a Letter of credence which is also witnessed by the signature of the Minister of Foreign Affairs.

The appointment of a certain person to a position of an Ambassador is made either on the basis personal political considerations by the head of a state or on recommendation of the Minister for Foreign Affairs. During the first years of Ukraine's independence such candidate used to be approved by the Foreign Affairs Committee of the Verkhovna Rada Parliament. In the following years such useful practice was for some reason discontinued to no purpose.

I was appointed as Ambassador to Canada by Leonid Kravchuk, first President of independent Ukraine, solely on the basis of political considerations. The key argument of his decision was firstly that I knew English well and secondly — he took into account my authority among the Ukrainian community abroad.

During our meeting I assured the President that I was fully aware of national interests of our state and that I would strain every effort to protect them. He wished me success and added that it «would be easy» for me to work in Canada taking into account the presence of a large and influential Ukrainian community there.

Then I had a meeting with Anatoliy Zlenko, Minister of Foreign Affairs, with whom I became familiar during his appointment to this post. As we discussed his candidature in the Verkhovna Rada Foreign Affairs Committee I also asked him several specific questions. He spoke good Ukrainian, gave well-founded answers to all questions of people's deputies and that was why everyone supported his candidature for the appointment to such high governmental position.

Once it was necessary to phone the Minister's home. His wife took the call. As I was waiting for the Minister to pick up the receiver, she continued her previous conversation in Ukrainian. So, I said to myself, the Ukrainian was commonly used in this family and that meant that personally for the Minister it was not only a working, but also a native language. This fact was very important for me. I knew that in our Embassy in Canada there would be in use two languages: Ukrainian and English, as for the Russian, it would be used only during contacts with the Embassy of the Russian Federation.

At that time in Canada Oleksiy Rodionov was assigned as a Counsellor by the Ministry of Foreign Affairs of the Ukrainian SSR and worked first at the Soviet Embassy and then the Russian (after the declaration of independence of Ukraine he worked for some time at the MFA after being employed at the Communist Party of Ukraine). As soon as I was appointed to be the Ambassador to Canada, he obtained a position of a Minister Counsellor of the Ukrainian Embassy by then. Yevgen Kucher was appointed to the position of the First Secretary for Consular Affairs of the Ministry of Foreign Affairs who worked previously at the Secretariat of the Verkhovna Rada. I will tell a little bit later about the «surprises» these two employees have presented.

On 20 May 1992 my wife and I departed for Canada accompanied by Y. Kucher. At first we went to Moscow by train. At the railway station we were seen off by my sworn brothers from Rukh and also by Yuriy Bohaievskiy who was then the Head of the USA and Canada Division at the Ministry of Foreign Affairs. Later on we often exchanged telephone calls, he showed interest in my work, offered without obtrusion advice and always supported me morally. It was he who encouraged me to write these memoirs.

At the airport of Montreal (Canadian province of Quebec) we were met by O. Rodionov, Erast Gutsuliak and Yuliia Voychyshyn who represented local Ukrainian community. Long before the arrival in Canada I got acquainted in Kyiv with Mr. Erast who was a Head of Canadian community of Ukrainian-Canadian professionals and entrepreneurs, and Mrs. Yuliia who was the Head of Ottawa community that encouraged Rukh movement in Ukraine. They were true Ukrainians and my good advisers.

We reached Ottawa where checked into a hotel while Y. Kucher upon an initiative of Rodionov stayed in another apartment.

On the second or third day there begun a real pilgrimage of Canadian Ukrainians to the First Ambassador of independent Ukraine to Canada whom Ukrainian community was anticipating with great eagerness.

The first goal I set as an Ambassador was to dismiss O. Rodionov from the Russian Embassy staff, to redirect official diplomatic correspondence from Kyiv to the Ukrainian Ambassador, which previously was sent for Rodionov to the Embassy of the Russian Federation, and to transform relations with the Russian Embassy into official contacts between the Ambassadors.

At the first meeting with the Ambassador of the Russian Federation Oleksandr Belonogov apart from general acquaintance I brought up an issue of the necessity of transferring to our Embassy a part of the buildings once belonged to former Soviet Union in Canada which then became a property of the Russian Embassy. Russian Ambassador refused on the pretext that this problem had to be resolved by ministers.

I spent my working days having diplomatic meetings with foreign ambassadors and participating in negotiations with economic delegations from different countries. On the weekends I visited Canadian provinces where met Ukrainian community and local government in order to establish economic ties with Ukraine.

I will tell about one of the first meetings that became rather demonstrative.

On 18 June 1992 I had a negotiation with Ukrainian delegation that included Viktor Bondarenko, Deputy of the Verkhovna Rada and Director of the Petrovsky Plant in Lugansk region, and Valeriy Pavliukov, Deputy Minister of mechanic engineering and conversion. This meeting was also attended by four representatives of Canada's Development Corporation and Bill Lifshas, Director for Cooperation with Eastern Europe of the APOTEX Company.

Bondarenko's enterprise was a giant powder plant, the construction of which has been by that time already completed, but it did not produce powder yet because of any need. That was why there arose an idea to use its material and technical base for constructing a pharmaceutical plant.

At that time Canada was one of very few countries which manufactured best quality medicine as well as the relevant equipment required for pharmaceutical plants. In accordance with the reached agreement Canada had to build such plant in Petrovsky at the cost of 9,7 million dollars over a year and a half, starting with the date of approving of a contract. In 18 months this plant should have produced first batch of medicine – 15 items of the most necessary for Ukraine pharmaceutical products.

Back in 1991 Canada allocated Ukraine a 50 million dollar credit. There were 11 millions that left from this sum. V. Pavliukov stated that this money was allotted by the Cabinet of Ministers of Ukraine to the Minister of Health Spizhenko for the purposes of purchasing medicine.

Bondarenko asked to devote 9,7 millions for the construction of a pharmaceutical plant. I supported him and prepared a letter addressed to the Prime Minister Vitold Fokin with quite convincing arguments that it was reasonable to allocate Spizhenko 2 millions while the rest 9 millions should be devoted for the construction of the above-mentioned plant. This letter was sent to V. Fokin with Pavliukov on 20 June.

Soon I found out that V. Fokin allotted the whole sum to Spizhenko instead of Bondarenko. This money was wasted in no time and one had to purchase medicine abroad again. When the investigation of Spizhenko's financial operations began and Yukhnovskyi, Deputy Prime Minister, and Erast Gutsuliak, Canadian Advisor for Health, started to seek for the truth, the President dismissed Yukhnovskyi from the position and made thus Spizhenko feel calm.

Almost in a year the Cabinet of Ministers authorized me to participate in negotiations with the government of Canada on allocation Ukraine a 10 million credit for constructing the plant in question, but its accomplishment by that time was impossible. During a phone talk with the Minister of Health I was told a lame joke as if Spizhenko had spent 9 million dollars on buying a sun lotion. I remember this disappointing story till now.

Meetings with Ukrainian communities in Canada were very dynamic, profound and valuable. Communities from remote and close provinces were looking forward to go to these meetings. They believed that they contributed to the establishment of the Ukrainian State which was why talking to the First Ambassador of independent country was for them a great occasion. I expressed gratitude to every Ukrainian community for the support and help they provided for Ukraine.

In about two months after I returned to Canada there happened an important occasion that we called later as drawing bridges together in our bilateral relations.

Teleconference Montreal-Kyiv

Short after the arrival in Ottawa I met an enthusiastic cameraman Taras Gukalo. He accompanied me at my public speeches and filmed them. Once he expressed an opinion to conduct a teleconference between Canada and Ukraine. I was all for such idea and asked to check for the opportunities available to do that. I was vaguely aware of the technical support required for holding teleconference between Ukraine and American continent. Mr. Taras introduced me to Lebel, President of the Teleglobe company, and to a management of the Bell-Canada that was a third leading telephone company in the world.

No sooner than many years later I got to know from Yuriy Bogaievskyi, veteran of the diplomatic service holding a rank of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary, who between 1985–1991 was appointed by the Ministry of Foreign Affairs of the Soviet Ukraine to the post of the First Secretary at the Embassy of the Ukrainian SSR in Canada,

that it was already a second teleconference between Canada and Ukraine. The first one took place on 24 April 1988 in Canadian city Winnipeg and Ukrainian city Lviv. In such a manner these two cities celebrated the 15 anniversary of their contact. Furthermore as it turned out Taras Gukalo also knew about that event. Why he concealed from me such notable information? I don't know, but it is all water under the bridge now.

So we began an active preparation for the teleconference between Canadian Montreal and the capital of Ukraine.

On 7 July 1992 in Montreal television studio there appeared Lebel, President of the Teleglobe company, and representatives of Ukrainian community — Hryhoriy Gladiy, Lada Topchan, Taras Gukalo and the Ambassador of Ukraine. On the other side in Kyiv were: Yurchenko, representative of the Derzhteleradio, Dmytro Pavlychko, Head of the Verkhovna Rada Foreign Affairs Committee, and Viktor Pasak, television commentator. A screen showed Kyiv television studio and three participants. An oversea dialog between Ukraine and Canada began.

Everything ran smoothly. I thanked all participants. The President of the Teleglobe said that his company was interested in cooperation with Ukraine in the field of telephone systems and space communications and was eager to take part in modernization of telecommunications in our country. He promised to consider the possibility of opening 30 new telephone lines from Canada to Kyiv. I thanked him for the prime example of establishing friendly relations between their company and Ukraine and expressed hope for our future cooperation. With the help of Zolochivska space station such cooperation eventually enabled to set up for Ukraine a direct connection with American continent.

Ukraine did not appear to be yet a member of international system of satellite communication. A full member at that time was the USSR. Later on that eligibility for membership was taken over by Russia. However Ukraine also had every right to use certain frequencies. In this respect our Connections Ministry made a request. No one in an international organization objected, but in order to be a rightful member it was necessary to pay a membership fee. As Ukraine did not do that, holding the Montreal-Kyiv teleconference was paid by Canadian company Teleglobe. It paid only for one session. If Ukraine were interested in overcoming informational isolation, it should have found a satellite for its broadcasting to enter American continent on a permanent basis. Through such channel our Embassy could have regularly transmitted recorded video material to the all-Ukrainian program UT-1 and offered in its turn information material from Ukraine to Canadian and American companies. I understood then very clearly that in case we did not master new means of communication, Ukraine would become an object of ideological brainwash and misinformation on behalf of other countries which meant becoming an

unequal party. Our government could have regulated an information flow that came in Ukraine with consideration for its national interests.

Since then the situation changed dramatically, which was the reason why the events I encountered remained as one more recollection. What is done cannot be undone...

My active collaboration with Canadian-Ukrainian community from the very beginning was displeased by my Minister Counsellor. There always were disagreements about working procedures and activities of an ambassador. O. Rodionov tried to persuade me that I violated a regulation of movement in the country of stay which supposedly «degraded» status of an ambassador as such. I realized that having worked, though not too much, first at the Soviet and then at the Russian Embassy he judging by rather insolent behaviour had been raised with a communist perspective of how a diplomatic representation and its head should work. He strived to adjust that perspective to new political reality. Thus I had to explain him that Ukraine was not the USSR or the Russian Federation, but a new diplomatic state, and that the former Soviet Empire was a fortress state that as all its political leaders and heads believed was in the grasp of the enemy. Such kind of psychology was inherited by the Russian Federation. In that respect I stressed that the Canadian Division of Foreign Affairs and International Trade (DFAIT) fully understood Ukrainian diplomacy and if the government of Canada did not approve my arbitrary trips, I would be informed about that right away. «So dear Minister Counsellor», I told him, «do not be afraid of a note of dismissing me from service».

I realized very soon that Rodionov's «concern» about maintaining high status of an ambassador would turn into my complete isolation from Ukrainian nationalist community. But what I needed more: a Buddha image that sits over the embassy building deeply wrapped in thoughts about space, earth and eternal laws of human civilizations interchange or an image of a proactive representative of newly established state?

Ukrainian Canadians united into civic organization were mostly represented by the Ukrainian Canadian Congress (UCC), management of which pleased the decision of the President of Ukraine L. Kravchuk on appointing Lukianenko to the post of an Ambassador to this country. Moreover for many years they have struggled for his release from a long-term imprisonment. And now in the course of our negotiations they expressed willingness to engage our Embassy in maintaining this organization: to purchase an administration building, provide diplomats with accommodation, cars and all the necessary in the first years of its functioning.

This led to two circumstances: the first was a relative dependence on Ukrainian MFA budgeting, the second were attempts of the UCC management to give orders to the Ambassador. I immediately rejected such attempts of the UCC on the pretext that money of this organization belonged to Canadians Ukrainians and stressed that for them they were a

kind of way to help Ukraine. As for our Ministry of Foreign Affairs, there arose some arguments. When I asked to assign Nataliia Changuli for the position of a Secretary for Culture and Information, the MFA sent me Borys Biliashivskiy, when I asked to assign my driver, the MFA imposed on me its own candidate. I did not want to put up with that.

There is a common rule: not a single person should work at an embassy if an ambassador does not trust him or her. In that case the MFA trusted people whom it assigned to Canada regardless of the Ambassador's opinion or, to be more accurate, ignoring it.

It is known that activity of an embassy is regulated by relevant service instructions. They were entrusted to me also. Firstly, they were in Russian, secondly, their subject matter testified to the fact that they were composed as far back as at the peak of ideological struggle between the Communist Empire and democratic countries. In other words, these instructions were a relic of the past and required reconsideration.

I suggested that the Ministry create a small group of experts of Ukrainian language in association with the Diplomat for Human Resources and prepare new instructions that would comply with the status of independent Ukrainian State. Financing this group was intended to be undertaken by the Embassy. However the management of the MFA did not support my suggestion.

According to the received regulations, a residential space of an Ambassador was restricted to 64 aq. m., of a Minister Counsellor — to less, of others diplomats — to far less. The management of the MFA restricted staff of the Embassy to such extent that it did not even include a position of a receptionist.

Under conditions when Ukraine paid employees of the Embassy in Canada only a salary whereas other expenses were covered by Ukrainian community itself, putting diplomats of the first ever Ukrainian Embassy in poor housing conditions would have been an utmost humiliation of our state, so I was forced to deviate from the obsolete rules in order to save an authority of the Embassy.

The UCC management postponed purchasing a building for the Embassy referring each time to various lame arguments. O. Rodionov supported the management. In a high-rise building on the twentieth floor he found a three-room apartment and asserted that it was a «common practice» as if such place could suffice needs of all diplomats and the Ambassador in particular «for a long time». A state flag in his opinion could be protruded from the window. Rodionov and Kucher arranged there their offices while a separate room was allocated for the Ambassador. A rent was paid for money raised by Ukrainian community for the purposes of the Embassy. I was anything but comfortable with the situation so I insisted on purchasing a separate, though not very large, building where all diplomats could work, visitors received and business

meeting held. It was important to declare to diplomatic corps in Ottawa the establishment of the new state with its flag placed at a high point next to the building.

The group of Erast Gutsuliak and Yuliia Voychyshyn supported me and helped me a lot in finding a decent building. Meanwhile among Ukrainian community there was escalating a conflict. It was unsatisfied with the management of the UCC. This conflict was initiated by Erast who bought a house in the center of Ottawa at his own expense and leased it for one dollar a year. Under the guidance of Yuliia Voychyshyn there was created a maintenance crew that repaired the building and adjusted it to the needs of diplomatic and consular service. Upon the agreement of the MFA of Ukraine there was set an opening date for our Embassy in Canada. Under the pressure of the community, the UCC management speeded up the process of purchasing a building aimed to be a residence of the Ambassador of Ukraine. It was situated in the central part of the city next to the residence of the Ambassador of Mexico. The second Ukrainian blue-yellow state flag was hung at the flagstaff in front of the Ambassador's residence where he conducted a major part of his diplomatic mission.

The Embassy staff was enlarged with Oleksandr Shandruk, First Secretary for Economic Issues, and Borys Biliashivskyi, First Secretary for Culture and Information, whom I mentioned above. I was already acquainted with O. Shandruk before, while O. Biliashivskyi was for me unfamiliar. I received a call from the Ukrainian Republican Party in Kyiv and was told that Biliashivskyi was fond of boozing. Back then I did not give much consideration to that matter.

Ukrainian community was looking forward to opening of the Embassy. The open day was scheduled for mid-September. The building was perfectly restored and ready for a full-time job of the whole diplomatic staff. There were invited a priest to bless the building and Ukrainian community. All diplomats attended an examination ceremony. Mykola Makarevych, First Deputy Minister, and Borys Korniyenko, Head of the Bilateral Relations and Regional Cooperation Division, arrived there from the MFA from Kyiv. Rodionov and Kucher began spreading information about a telephone call that supposedly warned of arson of the building. Rodionov shared that controversial information right when the public was in high spirits. As Rodionov noticed that he did not manage to disturb anyone, he said that informed relevant services of Canada which would reinforce security. When an examination ended, Rodionov and Kucher assured me that they checked everything, shut all doors and windows. They got into a car and hit the road. I had a short conversation with Shandruk and then asked him and driver Igor Mazur to check all doors and windows. As it turned out, the door to which an escape staircase led, was open and a window on the upper floor seemed to be shut, but it leaned on some stake and was easy to open from outside. Having everything locked

we left the building. But as soon as we driven off around the corner, we saw two cars which approached the Embassy building and then stopped. We also stopped and Shandruk walking across a volleyball court came up to one side of the building. He saw Kucher and Rodionov. They went up an escape staircase, held a door-handle and approached a window. After they found the door and the window closed and that it was impossible to get through, returned to their cars and moved away. It was Saturday. On Monday I inquired Canadian police representatives whether they had received any telephone call about possible arson of the Embassy building and whether security was actually reinforced that day. The answer was clear: there was no such call and security of the Ukrainian site was running as usual. This meant that Rodionov lied about some call and some kind of premeditated arson of the building of the Embassy.

I regularly held meetings with diplomats, but unfortunately could not entirely control financial activity of Yevgen Kucher. Once I felt his insidiousness, my distrust in him grew. I also felt that he and Rodionov kept in touch with Kyiv behind my back. A little bit later I intercepted their letter to the MFA of Ukraine that included slanderous information on me and activity of the Embassy. It was the last straw so I demanded to dismiss them immediately from their posts at the Embassy. A verification team that came from Kyiv found terrible blunders in functioning of the Consular Division that fell within Kucher's competence. For a certain moment it seemed as if Minister Zlenko was about to dismiss me, rather than Rodionov and Kucher. However I was not afraid of that because I was certain that fulfilled my duties well — since my arrival in Ottawa I was working for the good of the Ukrainian State. I made a statement to the Minister that I discontinued cooperation with Rodionov and Kucher and stopped call them to participate at the working meetings. The Minister eventually dismissed them, but instead of going back to Kyiv, they requested Canadian government for an asylum. They were despicable deserters, not diplomats and defenders of the Ukrainian State!

Instead of Kucher the MFA of Ukraine appointed as a Consul Yaroslav Asman, later instead of Rodionov — Andriy Veselovskyi as a Minister Counsellor. These two diplomats had hands-on experience of working at the headquarters of the Ministry of Foreign Affairs, so after their arrival working at the Embassy was much easier.

I cannot but mention the activity of the First Secretary for Culture and Information Borys Biliashivskyi.

When we came to an idea to organize an art exhibition of Chernigiv painter Moguchov, I assigned Biliashivskyi to help Bilous who was taking charge of the preparations in Ukraine. Canadian tour of the painter began in Montreal. The first exhibition was to take place in the building of a local university. At that time a group of local entrepreneurs of that city was going to come to Ukraine.

To conduct a wide range of actions in Montreal, before opening an exhibition we also held a series of meetings with representatives of different companies who sent their employees on business trips to Ukraine and arranged a large-scale economic conference.

Before the exhibition opened, there was held a press-conference for Montreal mass media.

A huge crowd of pictorial art fans gathered at the entrance hall in front of the exhibition hall. In the side wing over a coffee table the bright electric light went on. A few video cameras were pointed at us. Biliashivskyi who was responsible for organizing and holding the exhibition had an opportunity to get familiar with Moguchov paintings, so after I would finish my speech at the press conference I wanted him to give a general description of it as a whole. I did not even mind if the second to take the floor after a principal of the university would be not me, but the First Secretary for Culture and Information. That would have highlighted his high diplomatic status and strong qualification. However he disappeared somewhere. I assumed he was tackling some final touches of the preparation. In spite of his absence, it was time to get a press conference started.

I began an opening speech with a statement that thanks to Ukraine becoming independent state and Canada having our Embassy there emerged an opportunity for our people to learn cultural heritage of both countries. I emphasized that Ukraine was a great country and its nation created various kinds of art even being under colonial conditions. In one way or another they possessed soul of our people... The press conference ended and Biliashivskyi did not appear nonetheless, so I asked Shandruk to find him.

Principal welcomed an artist and thanked organizers of the exhibition and the Embassy for assistance and stressed that till then Quebec residents were able to learn Ukrainian art only from Ukrainians who lived in that province, but from that time on they had a possibility to get acquainted with it from every corner of the country.

Shadruk came up and said:

– Your Excellency, our conference on economy begins in 15 minutes and Biliashivskyi is absent. We need to go to the conference.

– Is a hall ready for the conference? I asked.

– Yes, it is.

– Did you try to find Biliashivskyi in a hotel? He might be in his apartment.

– I did. The door was closed.

– Ask a hotel manager to open Biliashivskyi's apartment. You go with Mazur.

They went there and were long missing. Probably, they couldn't find a hotel manager. I walked out of an art gallery

There were left 5 minutes to the beginning of the conference. I was worried sick while my fellows were away. All of a sudden appeared Shandruk who was out of breath and said:

– We found a hotel manager, he opened the door. Biliashivskiyi was lying drunk on the floor in his underwear. A hotel manager was grumbling from disgust. What shall we do?

– I will go at the conference on my own. What a shame! I wonder who else have seen him except for a hotel manager.

– I do not know. Shandruk answered.

Put Biliashivskiyi into my car boot and tell Mazur to drive him to Ottawa to Anna.

You go to the conference.

I wanted no longer stand talks about drunken Ukrainian diplomat. I wrote an official letter to the Minister A. Zlenko requesting an urgent removal of Biliashivskiyi from his post at the Embassy. Even being dismissed, he was long strolling along the streets of Ottawa trying to find a way to stay in Canada. However no one wanted to help him as he had already discredited himself long before in Montreal. Ultimately he and his wife returned to Kyiv.

So were the «surprises» brought by the three (Rodionov, Kucher, Biliashivskiyi). Although I have overcome it, I still cannot put up with a «favour» done by the management of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine to me as the first Ambassador of independent Ukraine to Canada when it provided specialists of such kind. Despite all these unfortunate situations, my newly selected team kept on doing its work.

Ukrainian community gave credence to me and set forward suggestions on economic and other matters which should have speeded up economic recovery of Ukraine. For example, nearly a half of experts engaged in oil business in Calgary (Alberta province) were Ukrainians. They knew geology of Carpathian Mountains as well as the specialists who worked in Ukraine. In Canada there was developed a technology of horizontal soil drilling. Although being 2-3 times more expensive, it increased oil extraction by over 5 times. There was suggested mutual collaboration on rather beneficial for Ukraine terms. The Embassy transferred to the MFA and one more relevant recipient in Kyiv several packages of technical documents including my references. Unfortunately, we received no response.

That is beyond my comprehension how they could miss such a beneficial for Ukraine offer.

I want to set one more example

Once I was invited to a meeting of Canadian experts on land planning. There were discussed issues of arrangement land for agriculture purposes called «Torrens land registration system». Its purpose was to provide clear information about state of all Ukrainian lands and enable every

resident of our country to inquire via computer network about chemical-biological characteristics of a plot of land located in any region and learn whether it is suitable for sowing or planting. Canadian Ukrainians — members of that group of experts — spent over 1 million dollars for providing for our specialists training and an internship so that they could apply Canadian best practices in Ukraine. In order to fulfill this purpose, in Ivano-Frankivsk Oblast there was allocated Galytskyi region, where for one year worked a commission which later broke up because such activity was unbeneficial for the heads of collective farms.

Canadian Ukrainians, who spent more than million dollars to demonstrate every Ukrainian resident advantages of full information disclosure of the state of lands and were about to pay 90 million dollars — which at that time was a real pot of money — for arranging lands for agriculture purposes of the whole Ukraine, were expecting their help to be necessary. Land reform in that context did not presuppose to transform land into a good. What it did were fair and open relations between people, which could have revitalized social atmosphere, enhanced work productivity and enriched the whole Ukraine. Apparently, for the heads of collective farms — agricultural «feudal lords» of that time — that was unnecessary. The government supported them and rejected the land reform suggested for our country by Canadians.

In Canada I also celebrated the first anniversary of Ukraine's independence.

It was a holiday for which the whole Ukraine, the whole Ukrainian nation of the world including Canada prepared. Everyone was glad that visa in their passports was put by Ukrainian Consul in Ukrainian language and as they paid for it they enriched not Moscow, but Ukrainian state treasury.

We agreed to celebrate first anniversary of the independence of Ukraine in two cities: on 21 August in Montreal, on 24 August in Ottawa. In Montreal we had Ukrainian ship moored. It was the only Ukrainian area in the city so I decided to use it as a space for holding a celebration. In Montreal resided large Ukrainian community, which was why we prepared 300 invitation letters. There was delivered not so much food and beverages, because Rodionov (he still worked at the Embassy then) considered that not many guests from foreign diplomatic corps would come to Montreal from Ottawa.

A youth organization from Montreal assisted us in organizing the celebration. Its members invited a musical ensemble and arranged honorary guard at the entrance. Taras Gukalo, whom I mentioned previously, asked craftsmen to make a huge iron trident that could be attached to a thick tube of a steamship instead of Soviet hammer and sickle. Women made little yellow-blue flags for handing to every guest.

There were invited bishops of Greek-Catholic and Orthodox Churches. On behalf of Ukrainian Autocephalous Orthodox Church came Petro Boyko

who consecrated a ship, yellow-blue flag and trident. At the end he granted ship's crew the Icon of St. Nicholas the Wonderworker and the Bible.

Till 21 August and the day of the celebration Rodionov imposed an opinion that Gukalo and Kulba (a head of Montreal UCC) would let us down. He made up reasons why the fair in his opinion would not take place. It irritated me as to my mind nothing could disrupt the celebration because the preparation was made with great energy and enthusiasm.

We agreed that he would check embarking on a ship and not let anyone pass without an invitation. As I drove over and headed to a ship, on both sides in straight lines stood an honorary guard in uniform, an orchestra began its performance. On a deck a captain accompanied by chief officer and the subordinates met me. He straightened and reported, «Your Excellency Ambassador of Ukraine to Canada, I congratulate you on the first anniversary of the independence of Ukraine! Ship crew finished preparation for a celebration and is ready to welcome diplomatic corps and guests!»

«Dear captain, I congratulate you and a steamship crew on the greatest Ukrainian holiday – the Independence Day!» I replied.

Captain walked us across a steamship. Spiritual parents were already on a deck. It was high time to consecrate a ship. Captain ordered people to move to a foredeck – the flattest ground on a ship. Girls and women dressed in fabulous national clothes stood on one side, while men in sailor uniform were on the other. Beside a foredeck there was placed an icon. A bit farther there was secured a yellow-blue flag. It was hanging over the water. As the number of people standing on a beach was increasing, the captain asked guests to go over to a deck on the second floor.

Captain, Father Kutash, Father Petro Boyko and I were standing in the middle. Captain asked me whether consecration may be started. I replied affirmatively and ordered aloud, «Ship crew and everyone who is on a deck and on a beach, for a consecration of the ship and state symbols – attention!»

An orchestra began playing lively «The glory and the freedom of Ukraine have not yet died...» After the consecration I made a short welcome speech. Fathers Kutash and Boyko made eloquent speeches as well. Orchestra began playing festal music. Ambassadors of foreign countries with their wives were arriving. Hall accommodating 200 people started getting overcrowded while guests kept coming. Captain opened another hall that held also 200 people. It was almost full, but the flow of guests did not stop. It looked like Rodionov did not control an entrance and let everyone pass through. The festival seemed to be at the edge of collapse. Waiters could hardly set out and decorate the tables. I ordered Rodionov to stop letting all enter the deck immediately. He was silent. Captain then opened a third hall. As I found out that instead of 200 people a ship hosted 600 I breathed a sigh of relief and gratitude. In two hours pleased

guests were taking their leave. Captain asked me who was my Minister Counsellor who said that there would be about 200 people.

– Dear captain, did he know that you had not one, but two halls for 200 people?

– I guess no. No one told him about that.

– Now think of what if you had only 200 seats indeed?

– I imagine.

– The whole celebration could have been disrupted. So you saved the holiday. Thank you!

– I drink to your health, dear captain! Let the Lord be on your side!

This was another story of my diplomatic mission on the post of the first Ambassador of Ukraine to Canada.

For the evening of the same day there was scheduled a meeting among small number of people (about 40), involving management of the Montreal Union of Entrepreneurs and influential businessmen. The meeting was arranged by Taras Didus, Vice-President of the greatest bank of Quebec. He described participants as «very powerful leaders, on whom depended business not only in Quebec, but also in Canada at large». «These people hold great sums of money and have big influence. They want to know the terms of investment for their capital in Ukraine. They want to hear that from you, the Ambassador – the most competent official personality who represents Ukraine here», he said.

I split my speech into three parts: natural and industrial potential of Ukraine, legislation on small and big privatization and the law on foreign policy activity; challenges which foreign investors might face in Ukraine, and my recommendations on how it is better to overcome them. After the speech I answered numerous questions. Didus was glad that these people did not regret about participating in this meeting.

I and my wife returned to Ottawa late at night. Several times she tried to start a conversation about the celebration, but I refused to talk. I still heard Didus words: «Tell me, how I and other Ukrainians from Canada may help you? How?..»

Later they sent their business delegation to Ukraine and came back disappointed. I do not know whether any of them later maintained contacts or cooperated with Ukraine.

During 1992–1993 years there were many important internal changes and interesting meaningful events that happened at the Embassy. I wrote about them in my book «In the land of the maple leaf», second expanded edition of which was published by the Gart publishing house in 2002.

Canadian capital Ottawa is a centre of state and political life of the country, whereas Toronto is a centre of economic and business life. The Embassy was long making efforts to establish in Toronto Ukrainian Consulate. The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine tackled that issue. Vasylyl Durdynets, Deputy Head of the Verkhovna Rada of Ukraine, came

to an opening of the Consulate. For the position of a Consul the Ministry assigned Olekdandr Sobotovych. However his tenure did not last long as he escaped like Rodionov and Kucher to Canada.

There is no Ukrainian nationalist who would betray Ukraine. Unfortunately, at that time government of Ukraine gave credit to former Komsomol members and party leaders. But they appeared to be treacherous to it.

Minister Steve or as we call him — Stepan Poprotskyi

Vira Buford (Pavlyshyn) — rather pretty secretary of a Parliament member Poprotskyi — arranged me a meeting with one of the most reputed Canadian lawmakers, who held post of a Deputy for about 30 years. He met me as an old friend, although we had seen each other only twice. When he asked me to tell about Ukraine, I was eager to do that having stressed certain aspects. I told that in order to establish market production, it was necessary to conceive the trigger, mechanics and laws according to which market-driven economy functioned. But for that purpose it was needed time. I said that his contribution would be increasingly valuable.

— Mr. Levko, the thing is that Canada is not a self-sustained state. We are very dependant on the USA. As long as the Group of Seven demands nuclear disarmament from Ukraine, government of Canada simply has no possibility to help Ukraine. Certainly, the armament will be discarded. There is no other way. Furthermore, it is beyond your capacity to keep it. However when this hindrance is eliminated, Canada won't be able to provide help anyway. As you may already know, Canada has a great debt. It owes 400 billion American dollars to international and American banks, as well as to many investors.

He went on, «Canada is a victim of parliamentary democracy. Every member of the Parliament votes for the increase of social benefits for populist reasons, which provokes an increase of counterproductive expenditures and a decrease of country output. Although this destructive policy has to be stopped, no one wants to talk about it in public because of the risk of being not selected for the next elections. On the other hand, practically every member of the Parliament already has or intends to have his own business which would guarantee him a well-to-do life. Fundamentally, all people are selfish. There are no such idealists in our Parliament as you have. There are a lot of those who entered your Parliament with belief to turn their philosophical or rather political ideal into reality. On the contrary, those who enter Canadian Parliament have a dream to build political career for their personal authority, wealth and fame. It is pursuit for money that may appear to be an impetus to go to Ukraine with capital. Can you guarantee that they would make profit, not loss?»

«No, I can't», I answered.

— According to what you have said, Ukraine is not ready to receive technological aid. I am aware of the fact that it is quite difficult to reg-

ister a joint venture in Ukraine. There are no responsible people who would be in charge of making decisions. Everyone holds different kinds of meetings, committees. At the same time, everyone wants to receive a bribe. Canadian entrepreneurs are very discreet. They do not hurry anywhere. This is the reason why sometimes they may miss some benefits, but they rarely suffer defeat though. I will advise Canadian entrepreneurs to cooperate with you. It would be nice to prepare a reference book on Ukraine in English.

To this remark I said that I would try to make such reference book with my lawyers in Toronto (in 1993 the Embassy prepared the first shortened edition of a reference book, later a broader version was published – author's note).

Poprotskyi went on:

– As for the benefits which Ukraine would gain from cooperation with Canada, you should realize that international relations are governed by national self-interest, rather than philanthropy. You will not change people. They are those who they are. Accept set rules of the game and you will win. With its favorable climate and enormous natural resources Ukraine will become blessed land if you create this land only for yourself, not for the whole world under condition you protect its borders and prevent turning it into a public thoroughfare. Isolate your heaven. Even if the whole world would blame you for creating heaven only for yourself. Ignore these lame reproaches. Ask the world what it did for Ukraine, when it was moaning for three centuries under the oppression.

Poprotskyi started getting on his feet from a soft armchair and I stood up to help him. We took a warm leave and Mrs. Vira walked me to the door.

I keep in memory that sincere conversation till now. And today after many years I have come to a conclusion that my rather reputable companion seems to predict the state in which Ukraine would soon find itself in the recent years. Our country needs more such sensible and forward-looking politicians!

In these short memoirs I shared with readers of «Diplomatic Ukraine» just some episodes from my short-term diplomatic mission in Canada. I did it for one reason: to exemplify conditions under which I had to conduct such honorary and responsible mission. I am proud of having the chance to be the first.

Юрій КОСТЕНКО,

Надзвичайний і Повноважний Посол України

з 10 квітня 1992 року;

у 1988–1994 рр. — Постійний представник України

при міжнародних організаціях у Відні;

у 1992–1994 рр. — Глава делегації України на Віденських переговорах,

Посол України в Австрійській Республіці

ВІДЕНЬ ПОЧАТКУ 90-Х. СПОГАДИ

Першою спробою узагальнити враження від входження молоді України в контекст міжнародної дипломатії у Відні, столиці Австрійської Республіки, стала моя стаття «Перші кроки: віденський вимір» у журналі «Політика і час» (вересень 1996). Минав час, позаду залишилися керівні посади в центральному апараті МЗС, посольська робота на Заході, зокрема у ФРН, а згодом і на Сході — у Японії, Філіппінах, КНР, Монголії. І сьогодні, через чверть століття, дещо інакше сприймаєш оті наші перші кроки у Відні — щось утратило свою гостроту й принаду, натовість інше здається нині значущим і важливим. Отже, варто проаналізувати, як же сьогодні бачиться присутність української дипломатії наприкінці 80-х — на початку 90-х років минулого століття в одному з провідних центрів європейської міжнародної політики.

Найбільш пам'ятним днем у ті роки було 8 грудня 1991 року, коли на флагштоку комплексу представництва СРСР при міжнародних організаціях у Відні було вперше урочисто піднято національний жовто-блакитний прапор України. Серед присутніх на цій церемонії були Надзвичайні й Повноважні Посли, постійні представники при міжнародних організаціях Болгарії Д. Попов, Румунії К. Георгієску, СРСР Р. Тімербаєв, Угорщини В. Чрвені, Чехословаччини Я. Ріха, працівники секретаріатів цих організацій за квотою України, австрійці українського походження, українці з Братислави. У незвичний для Відня морозний день національний прапор освятив митрат греко-католицької церкви Св. Варвари у Відні Олександр Остгайм-Дзерович, національний гімн виконав церковний хор під керівництвом професора Андрія Гнатишина. Як потім було з'ясовано, українське представництво у Відні стало другим за кордоном після Постпредства при ООН у Нью-Йорку, де було офіційно й урочисто піднято прапор Української держави.

Гімн України вперше звучить у Відні на церемонії вручення Ю. Костенком Вірчих грамот
Посла в Австрійській Республіці, 10 червня 1992 року
Ukrainian anthem is performed for the first time in Vienna at a ceremony of the presentation
of Credentials of the Ambassador to the Austrian Republic by Y. Kostenko, 10 June 1992

Специфікою дипломатичної роботи в столиці Австрійської Республіки було те, що Надзвичайний і Повноважний Посол України одночасно мав не одну чи дві, а п'ять посад: Постійного представника при міжнародних організаціях у Відні, глави делегацій на переговорах із питань безпеки й співробітництва органів ОБСЄ, у Спеціальній консультативній групі з виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі, у Консультативній комісії Договору з «відкритого неба», а також Посла в Австрійській Республіці. Саме так, адже провідні європейські держави на всіх цих напрямках міжнародної діяльності мали не лише окремих послів, а й окремі делегації.

Понад шість років, із вересня 1988 року до грудня 1994-го, я був Постійним представником України при міжнародних організаціях у Відні. А це такі важливі для нашої держави організації, як МАГАТЕ (Міжнародне агентство з атомної енергії), ЮНІДО (Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку), Відділення ООН, де увагу було зосереджено на соціальних питаннях (боротьба з наркобізнесом, злочинністю тощо). У 1994 році Україна стала членом Міжнародного інституту прикладного системного аналізу (МІПСА). Вагому роль у приєднанні нашої країни до цього визнаного у світі центру наукового аналізу глобальних проблем відіграв голова Українського національного комітету МІПСА академік В. Михалевич.

У перші постчорнобильські роки найважливішими завданнями української дипломатії в МАГАТЕ було максимальне залучення цієї авторитетної міжнародної організації, у створенні якої наприкінці 1950-х років, до речі, активну участь брала й Україна, до дійових проектів із мінімізації наслідків такої масштабної техногенної катастрофи, зміцнення ядерної безпеки. Створювали наукові центри з вивчення впливу радіації на людину та природу, проводили численні конференції, семінари, готували доповіді з ґрунтовними висновками. Наприклад, лише в 1994 році представники МАГАТЕ побували на ЧАЕС, Запорізькій та Південноукраїнській АЕС, де за результатами оцінки їхньої роботи було проведено семінари з питань безпеки. У рамках Програми технічного співробітництва на 1995–1996 роки було узгоджено список із семи проектів для реалізації українськими спеціалістами на загальну суму близько 2 мільйонів доларів. Переважна більшість цих проектів була безпосередньо пов'язана з ліквідацією наслідків аварії на ЧАЕС, зокрема «Післяаварійний екологічний моніторинг Чорнобиля», «Зменшення радіонуклідів у продуктах харчування та навколишньому середовищі». Переглядаючи тексти своїх виступів на заходах МАГАТЕ, бачу, що не всі з моїх критичних стріл на адресу працівників агентства були справедливими. Тоді здавалося, що, базуючись на наукових досліджах, але в корпоративних інтересах атомних компаній, вони свідомо применшують катастрофічність наслідків аварії. Адже, хотіли того чи ні, ми перебували під впливом виступів і публікацій в Україні тих, хто своєю «публіцистикою-жахалкою» торував шлях у велику політику, у союзний чи республіканський парламенти. На щастя, дякуючи Богу, наслідки аварії вдалося ліквідувати краще, ніж сподівалися.

Важливу роль у реалізації в рамках МАГАТЕ численних чорнобильських проектів, а також заходів із підвищення рівня ядерної безпеки інших українських атомних станцій відіграв генеральний директор агентства Ганс Блікс. Неодноразово відвідуючи Чорнобиль, спілкуючись як з українським керівництвом, так і активістами-екологами, він прагнув знайти взаємоприйнятні рішення. На жаль, завершуючи свою політичну кар'єру, він опинився в центрі дуже контроверсійного проекту, коли під його керівництвом експерти ООН, зокрема, хоч як це прикро, з України, шукали в Іраку зброю масового знищення людей. Якихось слідів зброї, що загрожувала б людству, вони не знайшли, але їхня діяльність стала пропагандистським прикриттям для початку операції «Буря в пустелі». Ця «буря» знищила не лише режим Саддама Хусейна, а й десятки тисяч військових, а ще більше мирних громадян Іраку й інших держав, на багато десятиліть перетворила цю країну на зону нестабільності. Варто лише згадати, куди зникли безцінні археологічні експонати з Багдадського національного музею,

що мають належати людству як свідчення існування однієї з найдавніших на нашій планеті месопотамської цивілізації.

Другою вкрай актуальною темою, що перебувала в центрі уваги української дипломатії в контексті діяльності МАГАТЕ, було приєднання нашої держави як її неядерного члена до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Якщо з підготовкою угоди про гарантії агентства щодо ядерного матеріалу в дослідницьких центрах, що перебували під юрисдикцією і контролем України, значних труднощів не виникло (28 вересня 1994 року її підписали голова Держатомнагляду М. Штейнберг та гендиректор МАГАТЕ Г. Блікс), то ситуація з третім у світі за потужністю військовим ядерним арсеналом на території нашої країни була значно складнішою, якщо не драматичнішою. На засіданнях Ради керівників МАГАТЕ активно обговорювали прийняті Верховною Радою України в 1993 році рішення щодо Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, Договору СНО-I та Лісабонського протоколу. Але якщо делегації провідних країн світу закликали Київ шукати взаємоприйнятні рішення щодо вивезення з України ядерної зброї, то російський представник у Раді керівників агентства в традиційній для нього манері брутального великодержавного шовінізму мовив про «потрясіння Україною системи міжнародних відносин», про «необґрунтованість і недійсність» рішень українського парламенту. Звичайно, такі інсинуації російського посадовця не залишилися без відповіді. Виступаючи на 830-му засіданні Ради керівників 3 грудня 1993 року, Постійний представник України при міжнародних організаціях у Відні зокрема заявив: «Утверджуючи свій статус власника ядерної зброї, Україна прагне не створювати передумов, щоб прийняти на себе оперативний контроль над нею, такої можливості у нашої держави немає і отримувати її не планується... Увага більше акцентується на правових аспектах вимог відносно компенсації за компоненти стратегічної й тактичної зброї, яка може бути розукомплектована за її межами. Мова йде про багатомільярдні цінності, створені часто працею українських інженерів і робітників, проте країна-учасник Віденської конвенції щодо правонаступництва держав хоче привласнити їх на порушення Конвенції, що вже зроблено по ряду інших параметрів».

Складні переговори на цю тему тривали ще рік. На жаль, наші партнери не взяли до уваги наших звернень до них на всіх можливих переговорах майданчиках. Так, виступаючи на пленарному засіданні Форуму НБСЄ з питань співробітництва й безпеки 17 листопада 1993 року, Глава делегації України зауважив: «Ми вважаємо, що гарантії безпеки України у зв'язку з її відмовою від ядерного статусу повинні бути викладені в серії двосторонніх документів, укладених із ядерними державами, що будуть мати юридично зобов'язуючий характер, або ж у двосторонній угоді України з цими державами». На початку грудня 1994 року в Будапешті на зустрічі глав-держав НБСЄ було підписа-

но відомий Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Як Глава делегації нашої країни на переговорах НБСЄ у Відні, я був офіційним членом делегації Президента України й мав можливість безпосередньо спостерігати за станом ейфорії тих, кому вдалося буквально переламати через коліно прагнення українських представників мати юридично зобов'язальний документ. На жаль, наші побоювання щодо необов'язкового статусу Будапештського меморандуму стали трагічною реальністю. Усі положення цього документа (і щодо поваги до незалежності, суверенітету й існуючих кордонів Української держави, і щодо економічного тиску, спрямованого на те, щоби підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних їй суверенітету) не витримали випробувань часом. Анексією Криму й військовим вторгненням на Донбас Росія «наплювала» на свої зобов'язання не лише за цим документом, а й за сотнею інших багатосторонніх і двосторонніх угод, починаючи зі Статуту ООН.

Україна мала свою «нішу» в орієнтованих на допомогу країнам, що розвиваються, програмах діяльності Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО). На базі Державного науково-дослідного та проектного інституту титану в Запоріжжі успішно працювали міжнародні курси цієї організації з підвищення кваліфікації металургів, а в академічному Інституті електрозварювання імені Є. Патона в Києві було проведено близько сорока семінарів-практикумів зі зварювання металів за допомогою електричної енергії. Сотні представників країн Африки, Азії та Латинської Америки протягом тривалих років не лише набували найновіших знань у цих галузях, а й знайомилися з життям українського народу, ставали його друзями. На жаль, економічна криза в Україні та фінансові проблеми ЮНІДО не дозволили продовжувати ці цікаві проекти міжнародного співробітництва.

Свої повноваження представника України при ЮНІДО я вручав її генеральному директорові, колишньому міністру закордонних справ Республіки Філіппіни, Домінго Сіазону. Цікаво, що згодом, коли я став за сумісництвом послом України в цій державі, посол Філіппін у Токіо Д. Сіазон активно допомагав налагоджувати відносини з відомствами в Манілі, давав слушні поради. Перебуваючи нещодавно в Токіо з нагоди отримання ордена Вранішнього сонця, Золотої та Срібної зірки, я із сумом дізнався, що цей визначний дипломат, який допомагав Україні у Відні й Токію, пішов у засвіти.

У 1993 році структура Віденського відділення ООН зазнала суттєвих змін. У рамках реорганізації Секретаріату ООН із Відня до Нью-Йорка було переведено секретаріати всіх груп Центру соціального розвитку та гуманітарних питань. Одночасно зі штаб-квартири ООН у Нью-Йорку до Відня переведено відділ із питань міжнародного співробітництва в космічному просторі. До цього Постійне пред-

ствництво України при міжнародних організаціях у Відні надавало суттєву допомогу в забезпеченні участі нашої країни в чергових сесіях таких важливих органів ООН: Комісії соціального розвитку, Комісії щодо становища жінок, Комісії із запобігання злочинності й карного правосуддя, Комісії з боротьби з наркотиками, Комітету з ліквідації дискримінації жінок. У 1993 році у Відні було проведено Всесвітню конференцію з прав людини, українську делегацію на якій очолював міністр закордонних справ А. Зленко. Крім цього, було забезпечено участь українських представників у сесіях Комісії ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ) та її органів, що регулярно проходили у Віденському міжнародному центрі, а пізніше – у чергових сесіях Комісії ООН з використання космічного простору в мирних цілях, її науково-технічного та юридичного підкомітетів.

Перші кроки на шляху до інтеграції незалежної України в європейський політичний простір, приєднання її до комплексних Віденських переговорів із питань безпеки й співробітництва в Європі, обмеження звичайних збройних сил та озброєнь, конференції з «відкритого неба» пов'язані з чехословацькою дипломатією. У вересні–грудні 1991 року посол Чехословаччини в Австрії М. Вачорева та представник цієї держави на переговорах зі скорочення звичайних озброєнь посол М. Полрайх відіграли важливу роль у цьому процесі. З їхньої ініціативи в Посольстві Чехословаччини в Австрійській Республіці відбулася перша зустріч Постпреда України при міжнародних організаціях у Відні з послами провідних держав на переговорах зі скорочення звичайних озброєнь, висококваліфікованими дипломатами, які чимало років присвятили питанням зміцнення заходів довіри й безпеки в Європі: Німеччини – Г. Йотце та Р. Хартманом; Великої Британії – П. Лівером; Франції – М. де Брішамбо; Польщі – Є. Новаком; Нідерландів – Б. Венердалем; заступником представника Угорщини Д. Хоррастом. А напередодні, знову ж таки за посередництва посла М. Полрайха, відбулася ґрунтовна бесіда з представником США на переговорах зі скорочення звичайних озброєнь і в Спільній консультативній групі Л. Хансеном. Усіх їх цікавило наше бачення військової реформи в Україні, плани скорочення потужного ударного військового угруповання, що залишилося від СРСР на території нашої країни, дати приєднання до Договору про скорочення звичайних озброєнь 1990 року. Їхньою спільною думкою було те, що декларована Україною на основі принципу «розумної достатності» чисельність національної армії в 400–450 тисяч осіб є надмірною. А представників сусідніх Польщі та Угорщини ще й хвилювало, чи буде також скорочено Республіканську гвардію України в розмірі 90–100 тисяч осіб. Такі зустрічі, а вони тривали до січня 1992 року, коли Україна стала членом НБСЄ, сприяли створенню необхідної атмосфери довіри до української дипломатії та формуванню

національної позиції з украї дражливих питань скорочення звичайних озброєнь на Європейському континенті, діяльності НБСЕ в цілому.

У 1992–1994 роках політичні аспекти Гельсінського процесу за участю 52 держав обговорювали на засіданнях Постійного комітету НБСЕ (після 1994 року – ОБСЄ), Комітету старших посадових осіб, Консультативного комітету Центру запобігання конфліктам. Після Гельсінської зустрічі НБСЕ на найвищому рівні в 1992 році було створено Форум із співробітництва в галузі безпеки (ФСБ), Спеціальний комітет ФСБ, де, крім розвитку вже традиційних заходів довіри у військовій галузі, було зроблено акцент на формуванні концепції колективної безпеки на континенті, на питаннях раннього запобігання конфліктам, налагодження системи врегулювання кризових ситуацій, операцій НБСЕ з підтримання миру. За умов різкого зростання в ці роки обсягу й ускладнення військово-політичних завдань на європейському просторі – а це і Югославія із санкціями на Дунаї, і Придністров'я, і Абхазія з Південною Осетією, і Нагірний Карабах – активна позиція української дипломатії прагнула відповідати вазі й авторитету нашої держави. У центрі уваги українських представників постійно були питання захисту національних інтересів, протидії будь-яким спробам ускладнити процес розбудови незалежної держави. Уже на першому засіданні органу НБСЕ 5 лютого 1992 року, у якому взяла участь наша країна, Глава української делегації на Віденських переговорах декларував, що: «...для нас миротворчі функції відповідних органів та інститутів НБСЕ мають сьогодні особливе звучання. У зв'язку із незатухаючими, зокрема навколо України, голосами, що агресивно закликають до перегляду існуючих державних кордонів, ми рішуче виступаємо за створення в рамках НБСЕ механізмів, здатних ефективно припинити, у тому числі із допомогою примусових заходів, подібні небезпечні підбурювання до довільного перегляду територіальних питань».

Якщо повернутися майже на чверть століття назад, то ми згадаємо, що такі голоси, на жаль, постійно лунали з Москви. 21 травня 1992 року Верховна Рада Російської Федерації ухвалила постанову «Щодо правової оцінки рішень вищих органів державної влади РРФСР відносно зміни статусу Криму, прийнятих у 1954 році». Виступаючи на засіданні Консультативного комітету Центру із запобігання конфліктам, Глава делегації України на Віденських переговорах заявив: «Гірко і образливо констатувати сьогодні, що перша у нашій новітній історії криза виникла із сусідом і партнером – Росією... Верховна Рада Російської Федерації фактично ставить під сумнів нашу територіальну цілісність, тим самим створюючи атмосферу недовіри й підозри, здатну мати свій негативний вплив на відносини між нашими народами й державами». Враховуючи, що міжнародна спільнота доволі мляво відреагувала на такі порушення Росією семи з десяти принципів Гельсінського заключного акту, що отримали назву «десять заповідей миру», або ж «хартія мирного життя

Європи», представник України у своєму виступі наголосив: «...ми звертаємо особливу увагу держав-учасниць НБСЄ на неприпустимість політики мовчання у явних випадках декларацій територіальних зазіхань до України з боку Росії. Політика мовчання і невтручання у цьому випадку — це по суті політика перенесення варіанта югославських подій на землю України. Своєчасна й дійова реакція міжнародного співтовариства може ще зупинити тих, хто підбурює й розпалює міжнаціональну ворожнечу в Криму, хто за моделлю Карабаху, Придністров'я, Південної Осетії прагне силою примусити Україну відмовитись від незалежності».

Стан справ у Криму, втручання Росії у внутрішні справи нашої держави ще не раз були предметом обговорення в органах НБСЄ. Зокрема, у червні 1994 року в порядку денному чергового засідання Комітету старших посадових осіб було окреме питання «Політична ситуація у Криму (Україна)». Предметом розгляду були також результати візиту до нашої країни, зокрема до Криму, Верховного комісара з питань національних меншин Ван дер Стула, рекомендація про направлення в Україну місії НБСЄ з метою надання допомоги у врегулюванні на основі принципів цієї організації проблем, що виникли у зв'язку з антиконституційними діями кримської влади.

На превеликий жаль, керівництво Української держави за роки, що минули, не тільки не врахувало досвід загострення кримського питання на початку 90-х років минулого століття, а головне, не виробило чіткої концепції боротьби із захисту національних інтересів на півострові, протидії агресивним намірам Москви. Результати такої політики добре відомі.

Гегемоністські спроби Москви диктувати свою волю іншим народам, бути основним миротворцем на пострадянському просторі й фактично панувати там стосувалися не лише України. Будь-які заяви такого ґатунку російського керівництва та високопосадовців глибоко аналізували й критикували в органах НБСЄ. Так, 28 лютого 1993 року на з'їзді Громадянського союзу Президент Б. Єльцин заявив, що нібито «настав момент, коли авторитетні міжнародні організації, зокрема й ООН, повинні надати Росії основні повноваження гаранта миру й стабільності» на території колишнього СРСР. Згодом цю гегемоністську тезу було розвинено в заявах міністра закордонних справ РФ, у документі «Меморандум МЗС РФ щодо підвищення ефективності НБСЄ». Виступаючи на пленарному засіданні Постійного комітету НБСЄ 10 лютого 1993 року, Глава делегації України на Віденських переговорах, зокрема, зазначив: «Розглядаючи СНД як міжнародний механізм багатосторонніх консультацій і переговорів, Україна не підтримує прагнення будь-якої держави підмінити миротворчу діяльність у рамках СНД односторонніми зусиллями. Україна дотримується того, що операції із підтримання миру на території колишнього СРСР повинні здійснювати вже існуючі організації, які мають відповідні

повноваження. Сьогодні такими міжнародними інститутами є ООН та НБСЄ. Ми вважаємо, що односторонні зусилля окремих держав у галузі операцій із підтримання миру врешті-решт перетворюються в політику регіонального домінування, заняття особливого місця у між-державних відносинах за рахунок свого військово-стратегічного та економічного потенціалу».

Згодом російська дипломатія спробувала нав'язати партнерам із Віденських переговорів концепцію можливої участі в миротворчих силах НБСЄ з урегулювання конфлікту однією зі сторін, скорочено — концепцію «третьої сторони». Виступаючи 18 листопада 1994 року на засіданні Комітету старших посадових осіб з питання «Подальший розвиток можливостей НБСЄ у запобіганні конфліктів та врегулюванні криз», посол України, зокрема, зазначав: «Нас не тільки турбує, але й лякає, скажу відверто, коли одна із держав-членів НБСЄ може спровокувати конфлікт, стати стороною конфлікту, а потім керувати у миротворчих силах НБСЄ із врегулювання даного конфлікту». Спільними зусиллями низки делегацій, як-от Туреччини й Азербайджану, тоді вдалося заблокувати подальший розвиток цієї гегемоністської ідеї й у тексті підготовленого для розгляду на Будапештській конференції НБСЄ меморандуму чітко йдеться про те, що країни-члени цієї організації відкидають будь-які спроби створити зони спеціальної відповідальності або ж надати будь-кому статус основного миротворця в регіоні її дії.

Хоч як це дивно, але й у наші дні є ще прихильники підходу, коли агресор одночасно може бути й миротворцем. Мабуть, прагнучи дуже сподобатися Путіну, виступаючи на Петербурзькому міжнародному економічному форумі 16 червня 2016 року, Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун заявив, що Росія як постійний член Ради Безпеки «грає критично важливу роль» у розв'язанні «нагальних глобальних питань, від завершення конфліктів в Україні та Сирії до захисту прав людини й контролю за нерозповсюдженням зброї масового знищення». Нібито й правильні слова, але складається таке враження, що Генсек ООН ніколи не чув про анексію Росією Криму та про «російських миротворців», які своїми ракетами збили іноземний літак над Донбасом.

Вдалося також заблокувати ще одну вигадку московських міфотворців про те, що нібито головна загроза миру й безпеці народів полягає в агресивному націоналізмі. Оскільки ми працювали на основі консенсусу, в усі ухвалені документи НБСЄ, де було зафіксовано це «відкриття», ми додавали дуже незручну для представників РФ ще й позицію «великодержавний шовінізм». У своєму виступі на пленарному засіданні Постійного комітету НБСЄ 3 лютого 1994 року, оперуючи заявою МЗС України, Глава делегації нашої країни на Віденських переговорах наголошував: «Незважаючи на заяви про головну нову загрозу міжнародному миру і безпеці, якою Росія вважає агресивний

націоналізм, саме вона з свого боку, бажаючи того чи ні, провокує загострення цього питання і таким чином підбурює громадян інших держав російського походження до проявів національної нетерпимості. Україна не може погодитись із практикою введення у зовнішньополітичні доктрини таких несумісних із міжнародними правовими нормами і принципами концепцій, як захист «російськомовного населення», «співвітчизників» і, нарешті, «росіян», коли під гаслом захисту прав, свобод і інтересів громадян власної держави по суті відроджується ідеологія великодержавного шовінізму».

Варто додати, що в ці роки в органах НБСЄ українська делегація на постійній основі підтримувала миротворчі зусилля організації у врегулюванні спровокованих Росією конфліктів у Придністров'ї, Абхазії, Південній Осетії та Нагірному Карабасі.

Отже, аналізуючи діяльність української дипломатії в органах НБСЄ політичного спрямування на початку 90-х років минулого століття, можна чітко побачити, зокрема, як формували й відпрацьовували постулати «гібридних війн», готували ідеологічну базу анексії Криму й агресії на Донбасі.

Договір про звичайні збройні сили в Європі від 1990 року був основним фундатором військової складової безпеки на Європейському континенті. Він уможливив значно зменшити наступальний потенціал колишніх держав-супротивників і забезпечив ефективний контроль над рівнями звичайних озброєнь від Атлантичного океану до Уральських гір. Головним інструментом виконання його положень був обмін інформацією та здійснення інспекцій об'єктів контролю. Так і не виконавши Стамбульських зобов'язань про вивід своїх військ і озброєнь із Молдови та Грузії, Росія в 2007 році призупинила свою участь, а 11 березня 2015 року остаточно вийшла з цього договору, що стало логічним кроком за умов застосування нею важких озброєнь звичайного типу на Сході України. Звичайно, він не може функціонувати в районі бойових дій, коли сотні російських танків, артилерійських систем беруть участь у збройній агресії проти Української держави. Через це й Україна, на жаль, не може сьогодні виконувати положень цього договору.

Із моменту приєднання до діяльності Спільної консультативної групи (СКГ) із виконання Договору про звичайні збройні сили в Європі на початку 1992 і до кінця 1994 року одним з основних завдань української делегації було забезпечення виконання договору так, аби його положення (узгоджені ще за часів існування СРСР і без участі України) не створювали непереборних проблем на шляху формування нової української армії. Як учасник цього міжнародно-правового документа, наша держава, відповідно до так званих флангових скорочень, була зобов'язана скоротити значну кількість танків і бойових броньованих машин, розміщених на території частини колишнього Одеського військового округу (без Молдови). Оперуючи конкретни-

ми цифрами, делегація України неодноразово доводила, що виконання цих зобов'язань, сформульованих за часів гострого протистояння НАТО й Варшавського договору, створює великі економічні труднощі для нашої держави, призупиняє її військову реформу, адже на чверті території України оборону забезпечували б лише 17% наявних у держави танків, 7% броньованих бойових машин і 22% артсистем. До того ж діючі військові містечка на Півдні нашої країни мали би бути законсервованими, а в колишніх Прикарпатському й Київському військових округах будували б нові. Вихід із цього непростого становища ми бачили в скасуванні флангових положень при збереженні для України загальних рівнів скорочення танків, бойових броньованих машин, артсистем, бойових літаків та вертольотів. На жаль, це питання тоді вирішити не вдалося. Виступаючи на пленарному засіданні Спеціальної консультативної групи 22 листопада 1994 року, Глава делегації України заявив: «Понад рік ми роз'яснюємо, показуємо, розповідаємо, пояснюємо, як нам важко створювати національні збройні сили за умов флангових перекосів й диспропорцій, які будуть додаткові фінансові витрати на ліквідацію витончених видумок батьків-засновників Договору про скорочення звичайних озброєнь в Європі. У відповідь ми чуємо від наших колег — чекайте ще рік, там буде видно, як виходити з цієї ситуації».

Іншим питанням, що постійно перебувало в центрі уваги української делегації в СКГ, був економічний вимір скорочення військової техніки. На пропозиції українських промислових підприємств делегація домоглась удосконалення процедур знищення танків шляхом поділу на три частини, що унеможливило їх відновлення. А оскільки в Україні знищено було понад дві тисячі одиниць цього виду озброєнь, то, очевидно, економічний ефект такої пропозиції був значним. Водночас, на жаль, наші партнери на цих переговорах адекватно не відреагували на іншу українську пропозицію — створити фонд підтримки тих держав, що несли найбільші витрати при знищенні звичайних озброєнь за умов жорсткої економічної кризи.

Важливим параметром діяльності держав, відповідно до Договору про скорочення звичайних озброєнь у Європі, були інспекції як заявлених місць та районів, так і сертифікації та скорочення. У період із 17 липня 1992 року до 22 листопада 1994-го Україна прийняла на своїй території 205 міжнародних інспекцій. Питання організації таких заходів та їх результати постійно обговорювали на засіданнях СКГ.

У Консультативній комісії з «відкритого неба» українська делегація брала активну участь в обговоренні результатів спільних польотів над територіями країн-учасниць договору як важливих заходів довіри в міждержавних відносинах, у вирішенні технічних питань виконання цього міжнародно-правового документа. Варто зазначити, що воєнні дії на Сході України не завадили нашій країні виконувати положен-

ня договору з «відкритого неба» шляхом здійснення польотів спостереження. Наприклад, у кінці червня 2015 року спільна місія Швеції, Німеччини й України на шведському літаку виконала спостережний політ над територією РФ.

Перебуваючи у Відні з 1988 року, ще задовго до проголошення незалежності України, за допомогою української діаспори, передусім митрата О. Остгайма-Дзеровича, вдалося встановити корисні контакти з керівництвом МЗС Австрійської Республіки, зокрема з міністром закордонних справ А. Моком, генеральним секретарем МЗС Е. Сухаріпою. 26 вересня 1991 року під час сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку міністри закордонних справ України й Австрії А. Зленко та А. Мок підписали комюніке щодо встановлення консульських відносин. Дещо пізніше Постпред України при міжнародних організаціях у Відні був призначений Спеціальним представником уряду України при австрійському уряді.

Особливо пам'ятним було вручення 10 червня 1992 року Вірчих грамот Посла України у Відні Президенту Австрійської Республіки Курту Вальдхайму. Цей видатний політик світового масштабу неодноразово брав участь у добродійних акціях на підтримку постраждалих від аварії на ЧАЕС. Він, до речі, уже будучи у відставці, 28 листопада 1994 року відвідав прийом із нагоди відкриття приміщення Посольства України у Відні.

У двосторонній дипломатії України й Австрії все потрібно було починати майже з нуля. Насамперед треба було підібрати кваліфікованих працівників, розмістити їх у відповідних приміщеннях, налагоджувати й розвивати зв'язки з австрійськими посадовцями, формувати договірно-правову базу двосторонніх відносин. Єдиним працівником Посольства України в Австрійській Республіці, який ще й видавав візи австрійським громадянам для в'їзду в нашу державу, протягом тривалого часу був керівник цієї установи. Поступово, крок за кроком було сформовано склад дипломатичного представництва, і на кінець 1994 року разом із військовим аташе та співробітниками торговельно-економічної місії в посольстві вже було 12 працівників. Слід зауважити, що радником із політичних питань тоді працював у Відні майбутній посол України в Австрійській Республіці, а згодом міністр закордонних справ В. Огризко, консулом — Ю. Ярмілко, нині директор Департаменту менеджменту персоналу МЗС, а другим секретарем Постпредства при міжнародних організаціях — Ю. Полурез, нині посол в Об'єднаних Арабських Еміратах.

Спочатку працівників посольства та постпредства було розміщено у двох невеликих кабінетах колишнього радянського представництва на околиці Відня. Пізніше, за допомогою глави віденської фірми «Айххорн» Б. Тюркфельда, який надав Посольству невеликий безпроцентний кредит, у трьох кімнатах белетажу житлового будинку на

Посол України Ю. Костенко на прийомі у Федерального канцлера Австрійської Республіки
Ф. Враніцького, 15 квітня 1993 року
The Ambassador of Ukraine Y. Kostenko at the reception with the Federal Chancellor
of the Republic of Austria F. Vranitskyi, 15 April 1993

Елізабетштрассе, у центрі міста, було створено консульський відділ посольства. І лише в 1994 році за сприяння парламентаріїв з оточення Федерального канцлера Ф. Враніцького в престижному районі Відня було придбано будинок загальною площею 1300 квадратних метрів та великою прилеглою земельною ділянкою.

То був час справді перших кроків у наших відносинах з Австрійською Республікою: перші підписані угоди, зокрема про співробітництво між МВС у боротьбі з незаконним обігом наркотиків та організованою злочинністю; перші візити українських високопосадовців – прем'єр-міністра В. Фокіна, міністра закордонних справ А. Зленка, міністра внутрішніх справ А. Василюшина; перші поїздки посла до федеральних земель, знайомство з їхнім, насамперед економічним, потенціалом, налагодження взаємовигідних зв'язків з українськими партнерами.

Відновлення історичної пам'яті про українців, які жили й творили в Австрії або ж знайшли там свій вічний притулок, також було певним викликом для дипломатів. Якщо про активну участь українських козаків на чолі з полковником С. Палієм в обороні Відня в 1683 році, навчання І. Франка у Віденському університеті, перебування в Австрії винахідника рентгенівських променів І. Пулюя допитливий

читає ще міг знайти інформацію в радянських джерелах, то про табори Талергоф і Гмюнд, де в період Першої світової війни й відразу після неї перебували десятки тисяч переміщених осіб із Галичини та Буковини; про могили, наприклад, члена Центральної Ради, міністра продовольства в 1917–1919 роках М. Ковалевського в Інсбруці, члена Директорії професора О. Андрієвського в Шпиталі; про сотні закатованих у фашистських концтаборах Маутгаузен та Ебензее членів українського національного спротиву в українських виданнях відомостей про ці події годі було відшукати. Вивчали архіви, зокрема щодо діяльності української групи в австрійському парламенті, видавничої справи українських організацій в Австрії. Під час поїздок країною відвідували пам'ятні місця, сприяли в увічненні меморіальними знаками місць перебування видатних українців. У співпраці зі Світовою лігою українських політичних в'язнів проводили кропітку роботу щодо переконання австрійської влади, передусім МВС, у необхідності встановлення пам'ятного знака на честь членів ОУН, загиблих у філіалі Маутгаузена, таборі Ебензее.

Десятилітнє перебування в Австрії радянських окупаційних військ посприяло тому, що представники свідомого українства мали якомога швидше або залишити цю країну, або ж опинитись у далеких сибірських таборах, як батько митрата О. Остгайма-Дзеровича, лікар Маркіян Дзерович. Центром української духовності у Відні була збудована в 1775 році греко-католицька церква Св. Варвари. Існувало об'єднання «Буковина». Із метою консолідації діяльності всіх організацій української діаспори у Відні, активізації їхньої роботи в січні 1994 року було створено Австрійсько-українське товариство, що очолив Федеральний міністр громадської економіки й транспорту В. Кліма, майбутній Федеральний канцлер Австрійської Республіки. Тоді ж було розпочато видання журналу «КиївВідень». Однак унікальною та найпомітнішою серед осередків української громади була діяльність Спілки українських філателістів Австрії (СУФА). Щороку австрійська національна пошта спільно із СУФА друкувала святкові конверти, марки та випускала спеціальні штемпелі, зокрема й з української тематики. Регулярно проводили заходи для філателістів, видавали українською та німецькою мовами журнал «Вісті СУФА». У лютому 1992 року з нагоди 25-річчя організації у своєму привітанні СУФА Президент України Леонід Кравчук зокрема зазначав: «Утвердженню молодій Українській державі у світі, поширенню правдивої інформації про неї сприяє і, я певен, буде сприяти надалі діяльність вашої Спілки. За це від імені народу України складаю вам сердечну подяку». Прикро, що нині, проіснувавши майже півстоліття, після смерті Б. Ямінського, який багато років був, за сучасною термінологією, головним її менеджером, це унікальне товариство припинило свою роботу.

Отже, перші роки незалежності для всіх українських дипломатів, хто працював тоді у Відні, стали періодом сподівань на краще й позитивних очікувань. Думалося, що мине небагато часу та, як писав геній українського народу, «оживуть степи, озера...». Проте доля торувала нам усім зовсім інший шлях — розчарувань і скорботи від зради національних інтересів, втрати частини території держави, загибелі тисяч найкращих її синів і дочок, постійних чвар вершителів наших доль, катастрофічного майнового розшарування, зубожіння й моральної деградації народу. Що ж залишається нам сьогодні? Вірити, що через чверть століття Україна стане демократичною цивілізованою європейською державою.

Yurii KOSTENKO,

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary

of Ukraine since 10 April 1992;

in 1988–1994 — Permanent Representative of Ukraine

to the International Organizations in Vienna;

in 1992–1994 — Head of Ukrainian delegation at the Vienna talks,

Ambassador of Ukraine to the Republic of Austria

VIENNA IN THE EARLY NINETIES. RECOLLECTIONS

The first attempt to summarize expressions from the emergence of a new Ukrainian State in the context of foreign diplomacy in the capital of the Republic of Austria — Vienna was my article in the Politics and Time magazine as of September 1996 called «First steps: Viennese dimension». As the time passed the leading managerial positions at the Central Office of the MFA and ambassadorial work on the West, particularly in the FRG, later on the East — in China, the Philippines, the PRC and Mongolia were left behind. Today, after a quarter century, our first steps in Vienna are perceived differently: something has already lost its acuity and attraction, other seems now more meaningful and significant. So I will describe how the presence of Ukrainian diplomacy in one of the leading centers of European international politics in the late eighties-early nineties of the last century is determined.

The most memorable day of that time was 8 December 1991 when a national yellow-blue Ukrainian flag was solemnly hoisted at a flagstaff of the USSR representative office building. Among those present at that ceremony were ambassadors, permanent representatives to the International Organizations in Bulgaria — D.Popov, Rumania — K.Heorhiesku, the USSR — R.Timerbaiev, Hungary — V.Chrveni, Czechoslovakia — I.Rikha, employees of secretariats of these organizations in accordance with the quota of Ukraine, Austrians of Ukrainian origin, Ukrainians from Bratislava. On an unusual for Vienna frosty day Oleksandr Osthaim-Dzerovych, a metropolitan of the St. Barbara Greek Catholic Church in Vienna consecrated the national flag, a church choir under the direction of Andrii Hnatyshyna performed a national hymn. As it turned out later, Vienna became a second Ukrainian representation abroad after the Permanent Mission to the United Nations in New-York, where a flag of the Ukrainian State was officially and solemnly hoisted.

A distinguishing feature about diplomatic work in the capital of the Austrian Republic was the fact that the Ambassador Extraordinary and

Вручення Ю. Костенком Вірчих грамот Постійного представника при ЮНІДО
Генеральному директору Д. Сіазону, жовтень 1988 року
Y. Kostenko presents Credentials of the Permanent Representative to the UNIDO
to Director-General D. Siason, October 1988

Plenipotentiary of Ukraine had at once not one or two, but five positions: a Permanent Representative to the International Organizations in Vienna, a head of delegations at negotiations on security and cooperation issues of CSCE bodies, at the Special Consultative Group on execution of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe, at the Consultative Commission of the Treaty on Open Skies and the position of the Ambassador to the Republic of Austria. That was how it was since the leading European countries had for each of these areas of international activity not only different ambassadors, but also different delegations.

Over 6 years, from September 1988 till December 1994 the author was a Permanent Representative of Ukraine to the International Organizations in Vienna. These were such important for our country organizations as the IAEA (International Atomic Energy Agency), the UNIDO (United Nations Industrial Development Organization), the United Nations Office, where attention was given to social issues (prevention of crime and drug business). In 1994 Ukraine became a member of the International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA). A fundamental role in our country entering this internationally recognized center for scientific research of global problems has played academician V.Mykhalevych, the Head of Ukrainian National Committee of the IIASA.

In first years after the Chernobyl accident the most important task for Ukrainian diplomacy at the IAEA was the highest possible engaging of this acknowledged international organization, in establishment of which in the late fifties Ukraine in fact was actively involved, in effective projects on reducing the consequences of such far-reaching man-induced disaster and reinforcing nuclear security. There were founded scientific centers for the studies of radiation influence on human and nature, held numerous conferences, seminars, prepared reports with profound conclusions. For example, it was not until 1994 that a wide-ranging IAEA missions at the Chernobyl NPP, Zaporizhia NPP and South Ukraine NPP were carried out. According to the results of their capacity assessment, there were arranged some seminars on security issues. In the framework of the Program for Technical Cooperation of the Agency for 1995–1996 years there was approved a list of 7 projects estimated at a total sum of about 2 million dollars, which were conducted by Ukrainian specialists. The considerable majority of these projects touched upon the consequences of the Chernobyl NPP accident as for example «The post-accident technical monitoring of Chernobyl», «The reduction of radioactive species in food products and environment». When I look through the texts of my speeches delivered at the IAEA events, I notice that not all of my critical remarks towards the Agency employees were justified. At that time, relying on scientific researches, but serving corporate interests of nuclear companies they seemed to deliberately understate the menace of the accident consequences. Yet whether wanted it or not, we were influenced mostly by presentations and publications in Ukraine of those who using their intimidating papers worked their way up to big politics, union or republic's Parliament. Fortunately, despite all the damage to genetic pool of the nation, economy and ecology, the consequences of the accident, thankfully, turned out to be not as dark as we were told.

A notable positive role in the implementation of many projects on Chernobyl in the framework of the IAEA as well as the measures on increasing the level of nuclear security of other Ukrainian nuclear power plants has played Hans Blix, a Swede, Director-General of the Agency. Being often in Chernobyl and talking both to Ukrainian management and environmental activists, he strived to find win-win solutions. Unfortunately, at the twilight of political career, he was caught in the middle of a very controversial project under which UN experts and, sadly, those from Ukraine in particular, were searching under his leadership for weapon of human mass destruction in Iraq. Although they did not find any traces of weapon that could pose threat to humanity, their activity became a propagandist cover for the beginning of the Operation Desert Storm. This «storm» ruined not only a regime of Saddam Hussein, but also dozens of thousands of servicemen and even more civilians of Iraq and other states, turned this country into an instability zone for

many decades. It should be recalled where have gone the invaluable archaeological exhibits from the National Museum in Baghdad, which have to belong to mankind as an evidence of existence of one of the earth most ancient civilizations – Mesopotamian.

Another topical issue to which an attention of Ukrainian diplomacy in the context of the IAEA activity was directed was an acceding of our state to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons as its non-nuclear member country. Whereas there were no difficulties with the preparation of the Agency Safeguards Agreement on nuclear material at research centers which were under the jurisdiction and control of Ukraine (on 28 September 1994 the Agency Agreement on Safeguards was endorsed by M.Steinberg, the Head of the Ukrainian State Committee on Nuclear and Radiation Safety and H.Blix, the Director-General of the IAEA), the matter of a world's third in terms of capacity military-nuclear weapons on a territory of our country was more complicated, if not dramatic. At the meetings of the Counsel of the IAEA management there were a lot of discussions concerning the adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine in 1993 decisions on the attitude towards the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons, ratification of the Strategic Arms Reduction Treaty and the Lisbon Protocol. But while delegations of super powers appealed to Kyiv to seek for mutually acceptable solutions as for the withdrawal of nuclear weapon from Ukraine, a Russian representative of the Agency management spoke in habitual for him manner of brutal and great-power flag-waving about «disturbing the system of foreign relations by Ukraine», «groundlessness and invalidity» of decisions of Ukrainian Parliament. Certainly, such insinuations of Russian state official were not left unanswered. When presenting a speech at the 830th meeting of the Counsel of the IAEA management on 3 December 1993, a Permanent Representative of Ukraine to the International Organizations in Vienna among other things stated, «Although declaring itself a possessor of nuclear weapons, Ukraine was not seeking to take operational control of them; it did not have the means to do so and had no intention of acquiring such means... The focus should rather be on the legitimacy of its demands regarding compensation for the strategic and tactical weapons components which might be dismantled beyond its borders. The property involved was worth billions of dollars and had been created to a large extent by Ukrainian engineers and workers, but a State party to the Vienna Convention on Succession of States wanted to appropriate it in contravention of the Convention, as it had already done in a number of other areas».

Negotiations on that issue were intricate and lasted a year. Regretfully, our partners did not take into consideration our requests at all possible negotiation areas. Therefore as the Head of Ukrainian delegation gave a speech at the plenary meeting of the CSCE Forum for Security Cooperation on 17 November 1993 in Vienna, he pointed out, «We be-

lieve that due to Ukraine's abandonment of nuclear weapons state status, its security assurances must be specified either in a series of bilateral documents concluded with nuclear states, which will be legally binding, or in Ukraine's bilateral agreement with these states». In early December in Budapest at the meeting of the CSCE Participating States there was signed a famous Memorandum on Security Assurances due to Ukraine's acceding to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. As a head of the delegation of our country at the CSCE meeting in Vienna I was an official member of the delegation of the President of Ukraine and had a chance to witness a sense of euphoria of those who succeeded in virtually annihilating an aspiration of Ukrainian representatives to have a legally binding document. Unfortunately, our misgivings about an optional status of the Memorandum became tragic reality. All provisions of this document (concerning not only respect for the independence, sovereignty and present borders of the Ukrainian State, but also economic pressure aimed at taking personal adventure of Ukraine's using its rights that are intrinsic to its sovereignty) haven't stood the test of time. By annexing Crimea and bringing troops into Donbas Russia violated its obligation not only under this Memorandum, but also under thousands of other multilateral and bilateral agreements starting with the Charter of the UN.

Ukraine had its own «niche» among programs of the United Nations Industrial Development Organization (UNIDO) designed for providing aid to developing countries. In Zaporizhia on the basis of the Titanium Research Institute there were held international qualification courses of that organization for steelworkers, while in Kyiv at the Paton Academic Institute there were organized nearly 40 seminars-workshops on electric welding. Hundreds of representatives from African, Asian and Latin American countries have for many years not only acquired the most advanced knowledge in these areas, but also got familiar with life of Ukrainian people, become their friends. Sadly, economic crisis in Ukraine and financial problems of the UNIDO became an obstacle for these interesting projects of international cooperation to continue.

I delegated my authority of a representative of Ukraine under the UNIDO to Domingo Siason, its Director-General, former Minister of Foreign Affairs of the Republic of the Philippines. The interesting fact is that after I obtained later an appointment to be an Ambassador of Ukraine to this country which I combined with my current position, the Ambassador of the Philippines in Tokyo D. Siason extensively assisted me in establishing relations with state institutions in Manila, offered valuable advice. Lately when I was in Tokyo on the occasion of receiving the Order of the Rising Sun and the Order of the Silver Star, to my regret, I found out that this prominent diplomat who helped Ukraine both in Vienna and Tokyo had gone to a better place.

In 1993 the structure of the UN Office at Vienna experienced fundamental changes. As part of reorganizing process of the UN Secretariat the secretariats of all groups of the Center for Social Development and Humanitarian Affairs were transferred from Vienna to New-York. At the same time the Division for International Cooperation in Outer Space was transferred from the UN Headquarters in New-York to Vienna. Before that the Permanent Mission of Ukraine to the International Organizations in Vienna provided substantial assistance in making our country a participant in regular sessions of such key UN bodies as the Commission for Social Development, the Commission on the Status of Women, the Commission on Crime Prevention and Criminal Justice, the Commission Narcotic Drugs, the Committee on the Elimination of Discrimination against Women. In 1993 in Vienna there were held the World Conference on Human Rights where Ukrainian delegation was led by the Minister of Foreign Affairs A.Zlenko. Besides, Ukrainian representatives were welcomed at sessions of the UN Commission on International Trade Law (UNCITRAL) and its bodies, which first took place in the Vienna International Centre, later – at regular sessions of the UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space and its scientific-technical and legal subcommittees. The first steps on the path to integration of the independent Ukrainian State into European political space, its engagement in complex negotiations in Vienna on security and cooperation issues in Europe, limitation of conventional armed forces and weapons, the Conference on Open Skies related to Czechoslovakian diplomacy. In September-December of 1991 an Ambassador of that country to Austria M.Vachoreva and a representative of Czechoslovakia at negotiations on limitation of conventional weapons have played a key role in positive change of that process. On their initiative at the Embassy of Czechoslovakia to the Austrian Republic there was arranged a first meeting of the Permanent Representative of Ukraine to the International Organizations in Vienna with ambassadors of the leading countries participating in negotiations on reduction of conventional weapons, highly qualified diplomats who devoted many years to the issues of strengthening measures of confidence-building and security in Europe: G.Joetze and R.Hartman from German, P.Leaver from Great Britain, M.Perrin de Brichambaut from France, J.Nowak from Poland, B.Venerdal from the Netherlands, and D.Horrast, a Deputy Representative from Hungary. While before that under the auspices of the Ambassador M.Polreich there were held fundamental talks with L.Hansen, a Representative of the USA to negotiations on reduction of conventional weapons and the Joint Consultative Group. All of them were interested in our perspective on the military reform in Ukraine, plans for reduction of powerful assault troops that remained since the times of the USSR in the territory of our country, date of an accession to the Treaty on Reduction of Conventional Weapons in 1990. They agreed in opinion that numerical force of national army declared by Ukraine on the principle of «reasonable sufficiency» of 400-450 thousand people

was superfluous. Representatives of such neighbor countries as Poland and Hungary were concerned about whether the Republican Guard of Ukraine amounting to 90-100 thousand people would be subjected to reduction and exchange of the relevant information. At the meetings of such kind (they lasted till January of 1992, when Ukraine became a member of the CSCE) there was created necessary atmosphere of trust in Ukrainian diplomacy, taken measures for establishing national stand on the most challenging issues regarding reduction of conventional weapons in the European continent and the activity of the CSCE in general.

In 1992-1994 political aspects of the Helsinki Process were discussed by 52 states at the meetings of the CSCE Permanent Committee (since 1994 – the OSCE), the Committee of Senior Officials, the Consultative Committee of the Conflict Prevention Centre. After the Helsinki meeting of the CSCE at the highest level took place in 1992, there was established the Forum for Security Cooperation (FSC), the Special Committee of the FSC where apart from developing traditional confidence-building measures in military sphere, a great focus was given on building a concept of collective security in the continent and the issues of early prevention of conflicts, developing a system of crisis management and the CSCE operations on maintaining peace. Under conditions of rapid increase of the volume and complexity of military and political tasks in European space – it concerns Yugoslavia with sanctions in Danube, Transnistria, Abkhazia and South Ossetia, Nagorno-Karabakh – an active stand of Ukrainian diplomacy strived to correspond to the influence and authority of our state. Ukrainian representatives usually gave priority to the issues of protecting national interests and counteraction of any attempts to aggravate the process of raising the independent state. At the very first meeting of the CSCE body on 5 February 1992, in which our country took part, the Head of Ukrainian delegation at negotiations in Vienna declared that «peace-making functions of relevant bodies and institutions of the CSCE have today special meaning. Because of contentious calls (particularly in Ukraine) that in aggressive way appeal to reconsideration of the present-day state borders, we strongly take a stand in favour of building in the framework of the CSCE mechanisms that using among other means compulsory measures would be capable of putting an end to such alarming incitements to arbitrary reconsideration of territorial issues».

Looking back at almost a quarter century ago, we may recall that such calls unfortunately were arising from Moscow. On 21 May 1992 the Supreme Soviet of the Russian Federation adopted the Decree «On legal evaluation of resolutions of the highest governmental authorities of the RSFSR regarding change of Crimea status which were upheld in 1954.» When presenting a speech at the meeting of the Consultative Committee of the Conflict Prevention Centre, the Head of Ukrainian delegation at negotiations in Vienna stated, «It is bitter and sad to acknowledge that the

first crisis happened at the time of our contemporary history flared up with Russia — our neighbor and partner... The Supreme Soviet of the Russian Federation virtually questions our territorial integrity creating thus an atmosphere of discredit and suspicion which may negatively affect relations between our nations and states». Taking into account that international community very listlessly reacted to Russia's violation of seven out of ten principles of the Helsinki Final Act which received a name of «Ten commandments of peace» or «The Charter of peaceful life of Europe», the representative of Ukraine stressed in his speech, «We want to direct special attention of member states of the CSCE to the unacceptability of the silence policy in terms of evident cases of Russia's encroachment on the territory of Ukraine. The policy of silence and nonintervention here is in fact a policy of projecting on Ukraine a pattern of what had happened in Yugoslavia. A timely and efficient reaction of international community may yet deter those who provoke and stir up an international enmity in Crimea, those who using the example of Karabagh, Transnistria and South Ossetia aim to force Ukraine to refuse from its independence».

A state that Crimea happened to be in and Russia's meddling in the affairs of our country in this context were often a matter of discussion at the CSCE bodies. In particular, in June of 1994 on the agenda of the regular session of the Committee of Senior Officials was an issue of «Political situation in Crimea (Ukraine)». Among other matters was the outcome of a visit to our country and Crimea in particular of Max van der Stoep, the CSCE High Commissioner on National Minorities and a recommendation on assigning in Ukraine the CSCE mission in order to provide help in managing problems which emerged due to actions of Crimea government which were incompatible with the Constitution.

Unfortunately, the government of the Ukrainian State during the recent years has not only neglected experience of escalation of Crimea issue in the early nineties of the last century, but also has not developed a clear conception of struggling for national interests protection on the peninsula, counteraction of aggressive intentions of Moscow. The results of such policy are well-known.

Hegemonial attempts of Moscow to impose its will on other nations, to be a major peacemaker in the post-Soviet space and virtually rule there concerned not only Ukraine. Any such-like statements of Russian government and senior officials were subjected to severe analysis and criticism by the CSCE bodies. Therefore, on 28 February 1993 at the congress of the Civic Union the President Boris Yeltsin stated that allegedly «it was about time for reputable international organizations and specifically the UN to confer on Russia powers of a guarantor of peace and stability» in the territory of the former USSR. Later on this hegemonial argument was amplified on statements of the Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation in the document called «The Memorandum of the MFA of

the Russian Federation on the CSCE efficiency improvement». Giving a speech at the plenary meeting of the CSCE Permanent Committee on 10 February 1993, the Head of Ukrainian delegation at negotiations in Vienna among other things mentioned, «Regarding the CIS as an international mechanism of multilateral consultations and negotiations, Ukraine does not tolerate aspiration of any state to substitute peacemaking activities in the framework of the CIS for unilateral efforts. Ukraine takes a stand for operations on peacekeeping in the territory of the former USSR to be conducted by already existing organizations which have relevant authorities. Today such international institutions are the UN and the CSCE. We consider that unilateral efforts of particular countries in the area of conducting operations on peacekeeping will turn ultimately into the policy of regional dominance and occupying a special place in interstate relations due to its military strategic and economic potential».

Then Russian diplomacy made an attempt to impose on partners who participated in negotiations in Vienna a conception of the possible involvement of one side of the conflict in the CSCE peacemaking forces on managing conflict which was shortly called as the «Third party conception». When addressing a speech at the session of the Committee of Senior Officials on the issue of «The CSCE further development of capabilities in conflict prevention and crisis management» on 18 November 1994, the Ambassador of Ukraine *inter alia* specified, «To be honest, we are not just concerned, but afraid of one of the CSCE member states being able to trigger a conflict, become one side of a conflict and then rule the CSCE peacemaking forces on managing this conflict». Thanks to consolidated efforts of a number of delegations with Turkey and Azerbaijan among them, it was succeeded at that time to stop further growth of this hegemonial idea, whereas in the text of a memorandum prepared for consideration at the Budapest CSCE Review Conference it was clearly stipulated that «Participating States are not supposed to lead by any means to the creation of «special responsibility» zones or to giving to any State the authority of «main peacekeeper» in CSCE region».

Weird as it may sound, but nowadays there are still adherents of an approach under which an aggressor might be a peacemaker at the same time. Perhaps, because of the desire to be in good graces of Putin, Ban Ki-moon, the UN Secretary-General, when presenting at the St. Petersburg International Economic Forum held on 16 June 2016 said that Russia as a permanent member of the Security Council «plays a crucial role» in resolving «urgent global issues from ceasing conflicts in Ukraine and Syria to protecting human rights and controlling non-proliferation of weapons of mass destruction». Although these words seem to be quite right, one gets the impression that the UN Secretary-General has never heard of annexation of Crimea by Russia and «Russian peacemakers» who with their missiles have shot down a foreign plane over Donbas.

It was also managed to put an end to another fable of Moscow peacemakers telling as if the principal menace to peace and safety of people was constituted by aggressive nationalism. As we worked relying on consensus, to all the CSCE approved documents where this «finding» was specified we added a line of «great-power flag-waving» that was rather inconvenient for representatives of the Russian Federation. Referring to an announcement of the MFA of Ukraine, the head of the delegation of our country at negotiations in Vienna in his speech at the plenary meeting of the CSCE Permanent Committee held on 3 February 1994 highlighted, «Despite statements about a principal new menace for international peace and safety which Russia consider to be an aggressive nationalism, it is Russia that, want it or not, generates an aggravation of this issue and thus induces citizens of other states of Russian origin to demonstrate national intolerance. Ukraine cannot accept practice of including to foreign policy doctrines such incompatible with international legal provisions and principles conceptions like protection of «Russian-speaking population», fellow countrymen» and ultimately «Russians», when under a slogan of protecting rights, freedoms and interests of citizens of their own state there actually revives an ideology of great-power flag-waving».

It is worth mentioning that during these years Ukrainian delegation at the CSCE bodies has permanently supported peacemaking attempts of the organization in managing the induced by Russia conflicts in Transnistria, Abkhazia, South Ossetia and Nagorno-Karabakh.

Hence as we assess the activity of Ukrainian diplomacy at the CSCE bodies for political issues at the beginning of the nineties of the last century, among other things it is possible to notice how the postulates of «hybrid wars» have been developed and applied, an ideological basis of Crimea annexation and aggression in Donbas has been prepared.

The Treaty on Conventional Armed Forces in Europe as of 1990 was a major foundation of military component of safety in the European continent, which enabled to substantially reduce attacking approach of former opponent countries and provided effective control over the levels of conventional weapons from the Atlantic Ocean to the Ural Mountains. The key instrument for fulfilling its provisions was an exchange of information and carrying out inspections of the objects under control. Having violated the terms of the Istanbul Convention on withdrawal of forces and weapons from Moldova and Georgia, in 2007 Russia suspended its participation in the treaty and on 11 March 2015 withdrew from it at all, which became a logical move under conditions of using conventional heavy weapons in Eastern Ukraine. Definitely, the treaty is not valid in the area where warfare is taking place, when hundreds of Russian combat tanks and artillery systems are engaged in armed aggression against the Ukrainian State. There is no way that Ukraine can fulfill provisions of this treaty under such conditions today.

From the moment of engaging in the activity of the Joint Consultative Group (JCG) on execution of the Treaty on Conventional Armed Forces in Europe in the early 1992 till the late 1994 Ukrainian delegation at this body set a goal of enforcement of the treaty, so that its provisions (agreed without involvement of Ukraine back at the time of the USSR) would not cause insurmountable problems on the way of formation of a new Ukrainian army. As a party to this international legal document and in accordance with so-called flank limitations, our state undertook a commitment to reduce a vast number of combat tanks and armored combat vehicles allocated in the territory of a part of the former Odessa Military District (excluding Moldova). By handling specific figures the delegation of Ukraine many times proved that fulfilling these obligations, which were formulated at the time of acute confrontation of NATO and the Treaty of Warsaw, results in huge economic difficulties for our country and terminates its military reform since military defense in the quarter part of the territory of Ukraine in that case would be provided only by 17% of all existing state-owned combat tanks, 7% – armored combat vehicles and 22% – artillery systems. Furthermore, the existing military towns on the South of our country should have been abandoned, while in former military districts of Subcarpathia and Kyiv there could have been new ones. In our opinion, the way out of this difficult situation lays in abolishment of flank positions with keeping for Ukraine the common levels of reduction of combat tanks, armored combat vehicles, artillery systems, combat planes and helicopters. It is pity that this issue remained unresolved then. When addressing a speech at the plenary session of the Special Consultative Group on 22 November 1994, the Head of Ukrainian delegation stated, «We spent more than a year on clarifying, demonstrating, describing and explaining how it was difficult for us to form national armed forces under conditions of flank imbalance and disproportion, and which additional financial expenses might appear for discontinuing subtle fabricated stories of the composers of the Treaty on Reduction of Conventional Weapons in Europe. Our colleges in response said we had to wait a year more in order to come to a solution to this case».

Another issue that was constantly in the spotlight of Ukrainian delegation at the JCG was an economic dimension of military equipment limitation. In response to a suggestion of Ukrainian industrial enterprises the delegation managed to improve procedure of combat tanks destruction by spiting them into three parts which would have made them impossible to recover. As there were destructed more than two thousand items of this type of military equipment in Ukraine, then the economic effect of this suggestion was obviously dramatic. At the same time our partners did not react adequately to another Ukrainian suggestion – to create a fund on providing support for those states which incurred the biggest expenses when destructing conventional weapons under conditions of severe economic crisis.

An important aspect of states activity under the Treaty on Reduction of Conventional Weapons in Europe was inspections of both specified sites and districts, and certifications and reductions. At the time from 17 July 1992 till 22 November 1994 Ukraine hosted in its territory 205 international inspections. The issues of organizing such events and their outcome were often discussed at the meetings of the JCG. Being a participant in the Consultative Commission of the Treaty on Open Skies Ukrainian delegation was actively involved in the discussion of an outcome of joint flights over the territories of Participating States of the Treaty as critical confidence-building measures in international relations, it assisted in resolving technical issues of execution this international legal document. It should be noted that military operations on the East of Ukraine did not prevent our country from fulfilling provisions of the Treaty on Open Skies by operating observation flights. For example, in late June of 2015 a joint mission of Sweden, Germany and Ukraine performed on Swedish plane an observation flight over the territory of the Russian Federation.

When the delegation stayed in Vienna from 1988 onwards, long before an independence of Ukraine was proclaimed, with the help of Ukrainian diaspora and metropolitan O.Osthaim-Dzerovych it was succeeded in the first place to establish useful contacts with the management of the MFA of the Austrian Republic, particularly with the Minister of Foreign Affairs A.Mok and the Secretary-General of the MFA E.Suharipa. On 26 September 1991 in the course of a session of the UN General Assembly in New-York the ministers of foreign affairs of Ukraine and Austria A.Zlenko and A.Mok signed a communique on the establishment of consular relations. A short time afterwards the Permanent Representative of Ukraine to the International Organizations in Vienna was appointed as a Special Representative of the government of Ukraine to the Austrian government.

The most memorable event was the presentation of credentials of the Ambassador of Ukraine to the President of the Austrian Republic Kurt Waldheim which took place on 10 June 1992 in Vienna. This prominent politician of global scale frequently participated in charitable actions for the victims of disaster at the Chornobyl NPP. By the way, being at that time already resigned, on 28 November 1994 he paid a visit to a reception held on the occasion of the opening an Embassy of Ukraine in Vienna.

As a matter of fact, the work on bilateral diplomatic relations in Austria had to be started from scratch. Primarily, it was necessary to select qualified staff, provide for it working places in appropriate buildings, establish and develop contacts and ties with Austrian officials, build a contractual legal framework of bilateral relations. The only employee of the Embassy of Ukraine to the Austrian Republic who among other things issued for Austrian citizens visas for entry into our country was for a long time a head of this establishment. Gradually, the team of the diplomatic representation was being formed and by the end of 1994

На зустрічі у металургійній компанії «Фест-Альпіна» у м. Лінц. Посол України Ю. Костенко, радник Посольства В. Огрязко, представник торговельно-економічної місії при Посольстві П. Яковенко, 30 червня 1994 року

At the meeting in the iron and steel company «Fest-Alpina» in Linz. The Ambassador of Ukraine Y. Kostenko, the Counselor of the Embassy V. Ohryzko, the Representative of the Trade and Economic Mission P. Yakovenko, 30 June 1994

at the Embassy worked as much as 12 people together with military attaché and employees of the Trade and Economic Mission. It should be noted that working at that time in Vienna as an Advisor on Political Issues was a soon-to-be Ambassador of Ukraine to the Austrian Republic, later — the Minister of Foreign Affairs V.Ogryzko, as a Consul — Y.Yarmilko, the current Director of the Department of Personnel Management of the MFA, as a Second Secretary of the Permanent Mission to the International Organizations — Y.Polurez, the present Ambassador of the United Arab Emirates.

At first, employees of the Embassy and the Permanent Mission were located in two tiny offices of the former Soviet representation to the International Organizations on the outskirts of Vienna. Later with the support of the head of Viennese firm «Eichhorn» B.Tiurkfeld who allotted the Embassy a small non-interest loan there was established a Consular Division of the Embassy situated in three rooms on the second floor of a residential building on Elisabethstrasse — a street in the city centre, — and no sooner than in 1994 under the auspices of lawmakers acquainted with the Federal Chancellor F.Vranitskyi there was purchased in prestigious district of Vienna a building with a total area of 1300 square meters and a huge surrounding plot of land. It was the place where political, economic and cultural activity of our state in Austria has been developed.

It was indeed a time of the first steps in our relations with the Austrian Republic: first signed agreements, particularly on cooperation with the Ministry of Internal Affairs in the struggle against illegal distribution of drugs and organized crime; first visits of Ukrainian senior officials – the Prime Minister V. Fokin, the Minister of Foreign Affairs A. Zlenko, the Minister of Internal Affairs A.Vasylyshyn; first trips of the Ambassador to federal states, familiarization primarily with their economic potential, establishing mutually beneficial relations with Ukrainian partners.

Retrieving historical memory about Ukrainians who lived, worked or found in Austria their eternal refuge was a sort of challenge for diplomats too. While a curious reader could find in Soviet sources some information about active involvement of Ukrainian Cossacks headed by colonel S. Palii in taking defence of Vienna in 1683; studying of I.Franko at the University of Vienna; staying of an X-rays inventor I.Puliui in Austria, there was no way to learn in material published in Ukraine anything about Talerhof and Gmund camps, where at the time of the First World War and right after its end stayed a dozen thousands of the displaced from Galicia and Bukovina; graves such as the one in Innsbruck – of M. Kovalevskyi, a member of the Central Council, Minister of Food and Agriculture in 1917–1919, the one in Shpytal city – of O. Andriievskyi, a professor, member of the Directorate; thousands of inmates of fascist Mauthausen and Ebensee concentration camps – members of Ukrainian national opposition movement. There were studied records, particularly in the activity of Ukrainian group in the Austrian Parliament and publishing work of Ukrainian organizations in Austria. While travelling across the county these historical places were visited and there was provided assistance in adjusting commemorative plaques of places where prominent Ukrainians used to stay.

Alongside with the World League of Ukrainian Political Prisoners there was made plenty of efforts for convincing Austrian government and the Ministry of Internal Affairs particularly in the necessity of mounting a memorial sign commemorating the OUN members who died in Mauthausen and Ebensee concentration camps.

A time span of ten years of Soviet occupational troops staying in Austria made representatives of conscious Ukrainian nation leave this county as soon as possible or go to the most remote Siberian camps as it happened with Markiiian Dzerovych, a doctor, father of metropolitan Oleksandr Osthaim-Dzerovych. In the nineties of the last century the center Ukrainian spiritual life in Vienna was the St. Barbara Greek Catholic Church built in 1775. At that time the Bukovyna Union functioned. In order to consolidate the activity of all organizations of Ukrainian diaspora in Vienna and promote their work there was established in January 1994 the Austrian-Ukrainian Community headed by V.Klima, the Federal Minister of Public Economy and Transport, future Federal Chancellor

of the Austrian Republic. It was then when the KyiViden magazine started to be published. However the most notable and to some extent unique among representatives of Ukrainian community was an activity of the Society of Ukrainian Philatelists in Austria (SUFA). Every year the Austrian national post in association with the SUFA used to publish celebratory envelopes, postage stamps and issued special stamps not only with Ukrainian symbolic images, but also texts in German and Ukrainian, for example those commemorating the establishment of diplomatic relations between Ukraine and the Austrian Republic. There were regularly held events for stamp collectors, published the Visti SUFA magazine in Ukrainian and German languages. In February 1992 on the occasion of 25th anniversary of this organization the President of Ukraine Leonid Kravchuk in his speech of welcome to the SUFA mentioned, «I am convinced that the activity of your Society is currently encouraging and will continue to encourage the assertion of a new Ukrainian State on the global stage, and distribution of reliable information about it. On behalf of Ukrainians I would like to express my whole-hearted gratitude». It is pity that now, after almost a half-century of functioning, this unique society discontinued its activity subsequently to the death of B. Yamynskyi who, speaking in modern language, was in fact for many years its principal manager.

Thus the first years of independence became for all Ukrainian diplomats who worked then in Vienna a time of hopes for the better and positive expectations. It was believed that it would not take long until «lands and lakes with life will teem...» as a genius of Ukrainian nation wrote. The fate though has beaten us entirely different path — a path of frustration and grief resulting from betrayal of national interests, loss of a part of state territory, casualties represented by thousands of Ukraine's greatest sons and daughters, lasting quarrels between arbiters of fate, catastrophic income inequality, poverty and moral degradation of people. The only thing left today is to believe that in a next quarter century Ukraine will become democratic and civilized European country.

Михайло ДАШКЕВИЧ,

Надзвичайний і Повноважний Посол,

перший Посол України в Японії

ДО 25-Ї РІЧНИЦІ ВСТАНОВЛЕННЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЯПОНІЄЮ

Незабаром — 26 січня 2017 року — Україна і Японія відзначатимуть ювілейну дату — 25 років із дня встановлення дипломатичних відносин між двома державами.

Японія визнала Україну 28 грудня 1991 року й майже через місяць встановила з нею дипломатичні відносини.

У жовтні 1992 року, на чолі делегації МЗС Японії, до Києва з Москви прибув посол Японії в Росії Суміо Едамура, який вручив Вірчі грамоти Президенту України Леоніду Кравчуку як посол в Україні за сумісництвом. Едамура в той період став послом-сумісником практично в усіх інших країнах-членах СНД і де-юре першим японським послом в Україні. Залишаючись на цій посаді до 19 січня 1993 року, до Києва він більше не приїздив.

Протягом 1992 року за неофіційними каналами Україну почали відвідувати японські експерти в різних галузях, бізнесмени, науковці тощо, які цікавилися розвитком ситуації в нашій країні після здобуття нею незалежності, уважно вивчаючи як внутрішньополітичну ситуацію в Україні, так і її потенціал для майбутньої співпраці.

У 1992–1993 рр., у рамках участі в роботі Міжнародної конференції з питань надання технічної та гуманітарної допомоги країнам-суб'єктам колишнього Радянського Союзу, Токіо відвідали відповідно дві українські делегації, до складу яких входили віце-прем'єр-міністр (О. Слепів), міністр зовнішньоекономічних зв'язків і заступник міністра закордонних справ України.

З січня 1993 року в Києві розпочало свою роботу Посольство Японії. А 31 травня 1993 року Надзвичайний і Повноважний Посол Японії Сьодзі Суедзава вручив Вірчі грамоти Президенту Леоніду Кравчуку, заявивши тоді про позитивну налаштованість Токіо до активної та всебічної розбудови широкопланового торговельно-економічного й політичного співробітництва з Києвом. Без перебільшення можна сказати, що з цього часу у двосторонніх відносинах між нашими державами настав якісно новий етап.

У той період я вже керував Управлінням двосторонніх відносин (УДВ) МЗС України, а Японія входила до країн, розвитком відносин із якими опікувався очолюваний мною підрозділ. Отже, Японія — на той час країна із 125-мільйонним населенням, з найбільшими золотовалютними запасами у світі, з найчисельнішим парком сучасних комп'ютерів, неперевершеними системами комунікацій, багатоміліардною культурою праці, а також впливовий член «Великої сімки» — одразу посіла пріоритетні позиції для нашої держави. Відтоді, після акредитації посла Суедзави, який вирізнявся серед інших зарубіжних послів своєю активністю й чудовим знанням російської мови, особисто мені довелося приділяти Японії і її Посольству в українській столиці зокрема досить чільну й постійну увагу, навіть не підозрюючи, що одного дня стану Надзвичайним і Повноважним Послом України в цій державі.

Уже під час перших зустрічей зі мною посол Суедзава, який до прибуття до Києва працював Генеральним консулом Японії в Ленінграді, а до того — перекладачем із російської мови Імператора Японії Акіхіто, щиро заявив про свою мрію «започаткувати нову і яскраву сторінку» в японсько-українських відносинах. Мені дуже імпонували такі підходи японського посла і я намагався всіляко його підтримувати, бо й мені самому хотілося того ж... Вважав би за доцільне нагадати, що серед іноземних послів, акредитованих у Києві, посол Суедзава краще за інших володів російською мовою, що значною мірою допомагало йому виконувати свої обов'язки, особливо контактувати і спілкуватися без будь-яких труднощів з українськими високопосадовцями.

Він був досвідченим і комунікабельним дипломатом, з яким у мене від початку були довірливі особисті і службові відносини, а коли пізніше мене було призначено Послом України до Токіо, він, добре знаючи мене за спільною роботою, без перебільшення, був дуже задоволений таким рішенням української сторони, за що я йому був дуже вдячний. Із Суедзавою мені доводилося часто зустрічатися, радитися з ним, як і йому зі мною також, з низки питань двосторонніх взаємин. До того ж я часто давав йому в цьому контексті різні поради, вислуховуючи і його погляди: отже, відбувався продуктивний, корисний і взаємовигідний діалог між двома сторонами. Для кращого ознайомлення з Японією і проведення зустрічей із керівниками відповідних підрозділів МЗС Японії Суедзава дуже хотів, щоби я відвідав Токіо,

що зрештою і відбулося в лютому 1994 року, коли на запрошення МЗС Японії мені пощастило побувати в японській столиці протягом 10 днів. Ця поїздка дала мені змогу не тільки ознайомитись із культурними та історичними пам'ятками Токіо й порідненого з Києвом Кіото, відвідати деякі провідні японські корпорації, а й налагодити плідні контакти і зв'язки з колегами з територіальних та інших підрозділів зовнішньополітичного відомства Японії, що мені стало у великій нагоді, коли в січні 1995 року мене було призначено Надзвичайним і Повноважним Послом України.

Не без вагомості «подачі» посла Сuedзави, звичайно, після відповідних бесід із ним, 2 червня 1994 року міністр закордонних справ Японії висловив підтримку суверенітету й територіальної цілісності України щодо неправочинного рішення тодішньої Верховної Ради Автономної Республіки Крим про статус цієї адміністративної одиниці України.

Поступово між двома сторонами було налагоджено більш тісне взаєморозуміння в питаннях розбудови співробітництва, а позиції їх із різних міжнародних питань зближувалися. Невдовзі на порядку денному постало питання організації та можливого здійснення до Токіо офіційного візиту президента України, хоча ця важлива проблема не вирішувалася так швидко, як би нам хотілося. Справа в тому, що японський дипломатичний протокол щодо зносин із зарубіжними державами трохи відрізняється від інших країн. Якщо, наприклад, у відносинах між зарубіжними країнами був і нині є порядок, за якого для зміцнення взаємних відносин із тією чи тією державою сторони часто вдаються до направлення чи вручення особистих запрошень лідерам зарубіжних держав із пропозицією відвідати столицю країни, зацікавленої в такому візиті, і це, як правило, спрацьовувало, то для Токіо цього не завжди було достатньо, особливо, коли йшлося, як у випадку з Україною, про суб'єктів колишнього СРСР. Звичайно, у Києві дуже хотіли, щоб українського лідера якомога швидше запросили до Японії. Але в цьому питанні поспішати й «тиснути» на японську сторону було зовсім недоречно, та й зарано, бо ми добре розуміли, що офіційний Токіо уважно придивлявся, без будь-якої упередженості, до того, як ідуть у нас справи, навіть зважував, чи виживе наша держава тощо...

Одним словом, у Токіо спостерігали за розвитком ситуації в Україні, вивчали всі аспекти можливого візиту й очікували слушного моменту для цього. Тобто на початковій стадії Токіо вирішував це питання практично одноосібно. І лише під осінь 1994 року, коли в Україні відбулися президентські вибори, було обрано нового президента, з Токіо почали надходити більш-менш позитивні сигнали щодо можливості здійснення такого візиту нового українського лідера в 1995 році. Усе це свідчило про те, що Україна, яка ніколи раніше не входила до пріоритетних напрямів зовнішньої політики Японії, по-

чинала серйозно цікавити японську сторону як можливий майбутній партнер... Звичайно, до цього докладали багато зусиль і робили кроки назустріч один одному як Київ і Токіо, так і безпосередньо Посольство Японії в Україні під керівництвом посла Суедзави. Спочатку Токіо запропонував, щоби президент Л. Кучма здійснив такий візит у січні 1995 року, але потім обидві сторони під час переговорів зупинилися на третій декаді березня 1995 року і для реалізації цього проекту було розгорнуто з обох боків конкретну підготовку. Відбулося немало зустрічей, перемовин та інших важливих подій. У Києві тоді вже добре зрозуміли, що Україна втрапила в поле зору серйозної японської політики, задля чого нашої державі варто було докласти гігантських зусиль, витратити кошти, час і, водночас, виявляти певне терпіння...

Повертаючись трохи назад, як безпосередній активний учасник, свідок і очевидець усіх тодішніх процесів, маю зазначити, що посол Суедзава від початку своєї акредитації в Києві активно цікавився планами української сторони щодо термінів можливого відкриття в Токіо української дипустанови, як жест взаємності у відповідь на рішення японської сторони. Пізніше він почав, звичайно, не без згоди і вказівок зі свого Центру, порушувати перед керівництвом МЗС України це питання в більш демонстративній і твердій формі, щоби потім, як він наголошував, «було легше з обох кутів — київського й токійського — просувати двосторонні стосунки». Звичайно, японський посол цілковито мав рацію! Українська ж сторона, відверто кажучи, у зв'язку з гострою фінансово-економічною кризою, яку переживала в ті часи наша молода незалежна держава, й особливо з огляду на високу вартість життя в японській столиці, зокрема оренди приміщення під посольство і квартир для його співробітників, уникала прямої й конкретної відповіді послу Суедзаві, бо Києву тоді не зовсім просто було вирішити це питання. Але допомогла його «зрушити з місця», як кажуть, зовсім проста й неочікувана «випадковість»: улітку 1994 року Київ відвідав п. Накумура — президент однієї практично невідомої японської компанії «Шіба корпорейшн», який прибув до Києва для вивчення можливостей для співробітництва з Україною, і запропонував під українське посольство власне невеличке 5-поверхове приміщення площею всього майже 150 м² в одному з центральних районів Токіо, причому на безоплатній основі, розраховуючи, що й Київ навзаєм щось виділить його компанії, яка хотіла працювати з Україною й мати свій офіс в українській столиці. У Києві обіцяли це зробити, і, навіть, було підписано відповідний контракт, але реально ця компанія навзаєм так нічого й не отримала. Озираючись далеко назад і розмірковуючи над цим рішенням, маю зараз чесно та відповідально заявити, що якби не цей благочинний жест японської компанії «Шіба корпорейшн», то, мабуть, ще дуже довго в Токіо не було б відкрито українське Посольство. Отже, такий крок цієї компанії відіграв важливу роль у справі якнайшвидшо-

го започаткування діяльності посольства нашої держави в Токіо. Однак не буду приховувати також і те, що він мав і певний негатив: тому, що українська дипустанова, за згодою Києва, перебувала досить довго — майже два роки «у приймах» згаданої компанії... Цей факт часто викликав нездоровий інтерес із боку різних «доброзичливців» України й посольству нерідко доводилося стикатися з низкою різних пліток, компроматів та інсинуацій на його адресу, а інколи — і принижень із боку японських і російських ЗМІ, особливо після того, як ця компанія збанкрутіла. А найбільше старань і зусиль до проведення різних акцій проти українського посольства докладав тодішній «старший брат» і його «писаки», які не очікували, як влучно сказав тоді під час бесіди зі мною посол США в Токіо Волтер Мондейл, «що Україна так швидко відкриє своє Посольство в одній із найдорожчих столиць світу». А тому російська сторона будь-якою ціною, не без згоди Кремля, намагалася всяляко його скомпromетувати.

Під час свого візиту до Токіо з 22 до 25 березня 1995 року президент Кучма прийняв керівників цієї компанії, провів із ними пере-

Президент України Л. Кучма з керівництвом японської компанії «Шіба корпорейшн»
(перший зліва — президент компанії п. Накомуро)

The President of Ukraine L. Kuchma with the management of the Japanese company
«Shyba Corporation» (the first on the left — President of the company Mr. Nakamura)

говори, висловивши щиру подяку за їхній добродійний вчинок, а також сфотографувався з ними «на пам'ять». Але цього, звичайно, для них було замало, бо вони чекали з боку української сторони взаємного відповідного кроку, чого, на жаль, так ніколи й не було зроблено.

А тому влітку 1996 року посольство залишило це приміщення, як тільки Київ виділив нарешті, після численних наших звернень до керівництва МЗС і багатьох публікацій на цю тему відомої київської журналістки Наталі Філіпчук із «Голосу України», необхідні кошти для оренди нового приміщення.

Повертаючись до того, як розвивалися відносини до моменту візиту в Японію президента України, що, безперечно, став важливою подією в історії тодішніх трирічних дипломатичних відносин між двома країнами з моменту їх започаткування, хотілося б нагадати, що попередні контакти і кроки назустріч один одному мали загалом ознайомлювальний характер і зводилися до створення необхідної інфраструктури дипломатичних відносин. Те ж саме слід сказати і про торговельно-економічне співробітництво й договірно-правову базу зв'язків. Як українська, так і японська сторона тоді добре усвідомлювали, що перший в історії українсько-японських взаємин візит об'єктивно нарізав як завершальний етап пошуків спільних інтересів, як основоположний чинник подальшої розбудови міждержавних відносин. А тому цілком закономірно, що результати переговорів Л. Кучми з японськими керівниками під час здійсненого ним візиту до Токіо в березні 1995 року заклали життєво необхідну основу для подальшого просування, шляхом зміцнення політичного діалогу, удосконалення механізму і якісного розширення торговельно-економічного співробітництва, та послугували істотному підвищенню інтересу наших народів один до одного. Прийняте в процесі цих переговорів рішення щодо надання Україні з боку Японії позик і кредитів переконливо засвідчило схвальне ставлення японців до економічної стратегії, обраної на тому етапі українським керівництвом. Заслужувало також на особливу увагу рішення японської сторони щодо посилення допомоги Україні в ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Висловлена готовність підтримати зусилля українського уряду, спрямовані на підвищення безпеки експлуатації атомних електростанцій, а також згода й надалі частково фінансувати заходи зі знищення ядерної зброї, розташованої в Україні — ще один важливий підсумок першого офіційного візиту в Японію глави української держави.

Ніколи й нікому не треба забувати, що це був перший контакт між лідерами двох країн на найвищому рівні, під час якого було закладено важливі політичні й економічні підвалини двосторонніх відносин між державами, а головним його підсумком стало підписання Президентом України Л. Кучмою і Прем'єр-міністром Японії

Т. Мураямою Спільної політичної заяви, яка визначала основні орієнтири на подальшу співпрацю між нашими державами!

Велике значення мало також офіційне відкриття в Токіо 23 березня 1995 року за участю міністра закордонних справ Г. Удовенка Посольства України, приурочене до візиту. А ще до того, що теж важливо, 15 лютого 1995 року мені, першому Послу України в Японії, випало вручати Вірчі грамоти Імператору Японії Акіхіто.

Хоча з того часу вже й минуло чимало років, але хотілося б навести деякі відгуки японських та ін. ЗМІ про цей історичний візит, оскільки він був першим у двосторонніх відносинах України та Японії. Так, значний інтерес мали редакційні матеріали провідних японських газет, висвітлені думки в них здебільшого суголосні з позицією офіційного Токіо. У публікаціях, наприклад, «Йоміурі Сімбун», «Асахі Сімбун», «The Nikkei Weekly» та ін. домінувала думка про те, що «непомічена до останнього часу Україна» стала представляти для Японії істотний інтерес як політичний партнер і потенційно важливий суб'єкт торгово-економічного співробітництва, як суттєва ланка в забезпеченні регіональної та глобальної стабільності, як держава, що першою у світі подала приклад добровільного практичного ядерного роззброєння. Цікавою була й оцінка візиту тодішнього дуаена дипломатичного корпусу в Токіо, посла Саудівської Аравії п. Шобокші, яку він висловив під час моєї протокольної з ним зустрічі: «Візит глави української держави до Японії — це вірний крок. Для дружби і співробітництва з Японією не слід скупитися ні на сили, ні на час, ні на витрати, бо з часом усе це повернеться сторицею...». Що стосується ставлення до візиту з боку наукових кіл Токіо, то тут, мабуть, показовою була оцінка, зроблена під час моєї зустрічі в посольстві з головою Асоціації українців Японії, професором Токійського університету Кадазу Накаї, який, згадуючи візит, сказав: «Як на мене, то це історична подія. Є всі підстави тепер працювати з Україною по-новому». До речі, професор Накаї — відомий японський вчений, який вивчив українську мову в Гарвардському університеті. У 1994 році він заснував Асоціацію українців Японії, яка організовувала регулярні конференції й зустрічі та видавала «Вісник україністики». У конференціях і зібраннях Асоціації доводилося тоді постійно брати участь, виступати під час їх проведення як мені особисто, так і співробітникам посольства України, бо її діяльність, однозначно, активно сприяла зміцненню взаєморозуміння між японським та українським народами.

Започаткування діяльності в Токіо Асоціації українців — це дуже важливий, поряд із початком активного торговельно-економічного співробітництва й політичного діалогу, елемент у стосунках Японії й України того часу! На жаль, мені нічого не відомо про те, чи продовжує зараз у Токіо свою роботу ця Асоціація...

Вважав би за доцільне коротко згадати про деякі важливі рішення японської сторони щодо України, які було прийнято в роки започаткування там діяльності української дипустанови, та поведінку офіційно-го Києва у світлі таких рішень.

Японський уряд, за всієї своєї обережності, пішов назустріч нашій країні, продемонструвавши незвичну довіру і включивши Україну у вересні 1996 року до переліку держав, яким надано страхові гарантії із зовнішньоекономічних операцій. Здавалося, що після такого рішення ми одразу змогли б розпочати «підживлення» японськими інвестиціями нашої промисловості, економіки тощо. Але наше занадто бюрократизоване законодавство того часу, яке, мабуть, і донині не надто змінилося в ліпший бік, поставило бар'єр на шляху до негайної реалізації цього рішення. Якщо для обережних і недовірливих японців було достатньо всього лиш гарантійного листа, то для нашого уряду потрібна була тільки міжурядова угода! І не лише в цих питаннях! У Києві тоді надто концентрувалися на необхідності підписання насамперед двосторонніх угод практично з усіх питань, і вплинути на такі підходи було дуже важко як нашому посольству, так і японській стороні. Але ж, як відомо, навіть із тими зарубіжними державами, товарообіг Японії з якими становив кілька мільярдів доларів, практично жодних угод тоді не було! Тобто якщо японці від початку були готові співпрацювати з нами за «спрощеною» схемою, то українські чиновники почали все ускладнювати бюрократичною тяганиною (що, до речі, багато разів траплялося за моєї каденції й у подальшому!), що зовсім не влаштовувало японських підприємців.

У посольстві ми тоді дуже сподівалися, що ці та інші важливі питання швидкого залучення японських інвестицій будуть оператив-но вирішені і предметно розглядатимуться в Уряді України та на засіданнях Консультативної ради із зарубіжних інвестицій, створеної тоді при президентові України. Однак і на рівні цих органів нічо-го важливого й конкретного, що виправило б ситуацію, так і не було прийнято. До речі, до складу Консультативної ради японська сторо-на рекомендувала тоді Томіічі Акіяму — колишнього президента кор-порації «Сумітомо», що вже працював тоді на посаді головного рад-ника президента корпорації, який, як відомо, дуже активно підтриму-вав взаємодію з Україною, коли керував цим могутнім об'єднанням. А корпорація «Міцуї» до її складу, своєю чергою, рекомендувала го-лову Комітету спільних проєктів у країнах СНД Т. Суетомі. Отже, японська сторона була широко й на досить високому фаховому рів-ні представлена в Консультативній раді. Як правило, посол України в обов'язковому порядку зустрічався з японськими представниками в Консультативній раді з повернення їх до Токіо після чергового її засі-дання в Києві, що допомагало своєчасно вносити корективи в подаль-шу роботу з розвитку торговельно-економічного та інвестиційного спів-робітництва між двома сторонами.

Посол України Михайло Дашкевич вручає Т. Акіямі листа Президента України з інформацією щодо включення його до Консультативної ради із зарубіжних інвестицій
The Ambassador of Ukraine Mykhailo Dashkevych presents T. Akiyami a letter of the President of Ukraine to inform him about becoming a member of the Foreign Investment Advisory Council

Вважаю також за необхідне нагадати, що ще в 1997 році, у результаті наших тривалих до того переговорів із японською стороною, вдалося досягти домовленостей щодо готовності надавати Україні кредити за лінією Офіційної допомоги для розвитку (ОДР), про що, зокрема, офіційно заявив під час перебування в Токіо з візитом у травні 1997 року міністр закордонних справ України Г. Удовенко під час своєї прес-конференції. ОДР — це японська програма офіційної державної фінансово-технічної допомоги країнам, які проводять прогресивні економічні й соціальні реформи. Її привабливість полягала в тому, що в рамках ОДР можна було отримувати кредити на казкових умовах — на 20–30 років із семирічним відтермінуванням початку їх погашення і з виплатою всього до 1,5% в перші 7 років! Як відомо, за обсягами ОДР країнам, що розвиваються, і державам із перехідною економікою Японія займала тоді перше місце у світі: протягом 1996–1999 рр. уряд Японії щороку виділяв у вигляді грантів і пільгових кредитів понад 9 млрд доларів США.

А починаючи з 1999 року до переліку країн-реципієнтів ОДР було включено й Україну. У цьому контексті українською стороною ще наприкінці 1998 року на розгляд компетентних установ Японії було передано перелік із 14 інфраструктурних і екологічних проектів, які пропонували для реалізації за програмою ОДР. Необхідно зазначити, що у зверненні кінця 1998 року Національного агентства України з реконструкції й розвитку інвестицій (НАУРЕІ), яким тоді керував

Роман Шпек, до МЗС і ММТП (Міністерства міжнародної торгівлі і промисловості) Японії було наголошено, що найвищий пріоритет українська сторона надавала багатоцільовому проекту очищення стічних вод у місті Кривий Ріг. Цей проект, загальною вартістю понад 100 млн дол., пройшов попередню експертизу в чотирьох компетентних міністерствах і відомствах Японії й отримав лише одне принципове зауваження: у Міністерстві фінансів Японії вважали, що його вартість була занадто великою, у зв'язку з чим українській стороні було рекомендовано переглянути обсяг передбачених робіт. Фахівці міської адміністрації м. Кривий Ріг та корпорації «Сумітомо» (потенційні співвиконавці проекту) дійшли згоди й підготували спрощений варіант технічного завдання, відмовившись тоді від реконструкції очисних споруд міського колектора, обмежившись очисткою лише промислових вод, і його було передано на повторний розгляд японській стороні.

Але позиція української сторони різко змінилася: у зверненні голови НАУРЕІ Романа Шпека до тодішнього міністра закордонних справ Японії М. Комури від 31 грудня 1998 року було заявлено, що найвищий пріоритет серед проектів, запланованих до початку реалізації в 1999 році, українська сторона надає проекту реконструкції Бориспільського аеропорту, орієнтовна вартість якого тоді склала приблизно 330 млн доларів. Ця заява викликала певне нерозуміння в МЗС і ММТП Японії. До того ж посольство України не отримало із Києва жодних додаткових інструкцій і вказівок, а тому ми змушені були надавати роз'яснення, що начебто Криворізький проект розглядався як найбільш пріоритетний серед екологічних проектів, а Бориспільський — серед інфраструктурних... Але тоді в МЗС і ММТП Японії нам дали зрозуміти, що розраховувати на започаткування в Україні одразу двох проектів не доводиться.

Зрештою, така не зовсім чітка від початку і, я б сказав, часто «двозначна» позиція української сторони і призвела до значної затримки з початком реалізації українських проектів у рамках ОДР. Цього б не сталося, якби вартість українських проектів була до 100 млн доларів, але українські чиновники, у яких, як кажуть, «апетит зріс під час їжі», не хотіли брати до уваги вимоги японців.

Недарма реалізація Бориспільського проекту, переговори за яким вели ще в 1999 році, почалася лише нещодавно. А відповідна угода (у формі обміну нотами) між Урядом України та Урядом Японії щодо надання кредиту, спрямованого на фінансування проекту розвитку Державного міжнародного аеропорту «Бориспіль», була підписана лише 29 березня 2005 року, а набрала чинності 19 липня 2005 року.

Кажучи про певні домовленості та двосторонні документи, що були підписані й погоджені сторонами з моменту започаткування діяльності Посольства України до кінця дев'яностих років минулого сторіччя, варто згадати про такі угоди:

1. Угода між Урядом України й Урядом Японії про надання допомоги в ліквідації ядерної зброї, що мала бути знищена (2 березня 1994 р.). У рамках реалізації цієї угоди 24 березня 1995 року в Токіо були підписані імплементаційні угоди щодо створення та вдосконалення державної системи обліку й контролю ядерних матеріалів, а також про постачання Японією медичного обладнання для госпіталів Міністерства оборони України.

2. Спільна заява України та Японії, підписана Президентом України Л. Кучмою та Прем'єр-міністром Японії Т. Мураямою 23 березня 1995 року в м. Токіо.

3. Обмінні листи міністра закордонних справ України Г. Удовенка та міністра закордонних справ Японії Й. Коно з питань правонаступництва обох держав щодо договорів та угод, укладених Японією з колишнім СРСР, підписані 23 березня 1995 року в м. Токіо.

4. Угода про позику між Україною (що діяла через Міністерство фінансів України) та Експортно-імпортним Банком Японії щодо надання експортного кредиту в сумі, еквівалентній 50 млн доларів США, яку було підписано в Токіо 28 грудня 1995 року й ратифіковано 26 березня 1996 року. У рамках цієї угоди було укладено й успішно реалізовано пізніше 11 контрактів на поставку японського обладнання та техніки до України.

5. Угода про позику між Україною та Експортно-імпортним Банком Японії щодо надання незв'язаного кредиту в сумі, еквівалентній 150 млн доларів США, яку було підписано в Токіо 28 грудня 1995 року й ратифіковано 26 березня 1996 року. Її було фактично реалізовано в липні 1996 року.

6. Меморандум про створення та діяльність Японського Центру в Україні, який було підписано міністром закордонних справ України 19 травня 1997 року під час його візиту до Японії. Меморандум було ратифіковано 17 грудня 1997 року. Діяльність центру фінансується коштом Уряду Японії.

7. Меморандум між Кабінетом Міністрів України, що діяв через НАУРЕІ, та Експортно-імпортним Банком Японії, який було підписано 6 жовтня 1997 року в Токіо, а ратифіковано 12 лютого 1998 року.

8. Меморандум між Кабінетом Міністрів України, що діяв через НАУРЕІ, та ММТП Японії, що діяло через Департамент експортного, імпортного та інвестиційного страхування, підписаний 6 жовтня 1997 року в Токіо, а ратифікований 12 лютого 1998 року. Цим, а також попереднім договором встановлювався конкретний механізм реалізації кредитно-інвестиційних проектів в Україні, фінансування яких здійснювалося коштом позик японської сторони.

9. 14 квітня 1997 року було підписано Угоду про співпрацю й партнерство між Ексімбанками України та Японії. Цей документ був міжнародним міжвідомчим договором. Згідно з його положеннями японська сторона виділила грант обсягом 2,5 млн доларів США для реалізації комплексної програми з удосконалення організаційної структури й підвищення кваліфікації співробітників Ексімбанку України.

До кінця 1999 року було також підписано Угоди між Ексімбанком Японії та уповноваженою установою України про надання нашій державі експортного кредиту обсягом 45 млн доларів США.

Проте одна справа — укласти угоди, а інша — реалізувати їх на практиці, особливо ті, що стосувалися фінансово-кредитної сфери.

Й от на тому етапі посольству доводилось учергове нервувати й дивуватись, бо знову починали давати про себе знати бюрократичні підходи наших деяких урядових структур. Чим можна було, наприклад, пояснити той факт, що, для того, щоби розібратися Мінфіну, Мініюсту та Ексімбанку України, хто від української сторони буде позичальником, а хто — гарантом і як виконуватимуться українською стороною взяті нею на себе цими угодами зобов'язання, знадобилося понад півроку та ще стільки ж часу — для їх остаточної реалізації? Одним словом, угодам доводилося проходити дуже складний, навіть драматичний шлях до кінцевої їх реалізації. Такі недолугі дії Києва, а по суті бюрократичні зволікання, жодним чином не сприяли підвищенню авторитету нашої держави, бо в очах японців усе це свідчило про певну відсутність в Україні державної економічної політики і стратегії. Усе це призводило також до того, що в співробітників посольства «опускалися руки» від сорому перед нашими японськими партнерами...

Минуло відтоді майже двадцять років, але з моєї пам'яті ніяк не зникають ті далекі «ходіння заплутаними українськими законодавчими нетрями», які були подібні на гру у футбол «без правил», коли, умовно кажучи, з боку української команди в процесі гри раптом починали змінювати правила гри, розміри воріт, кількість гравців тощо. А японська сторона після цього почала відверто натякати, що вона не може грати в такий український футбол.

Дещо пізніше було також укладено Угоду (у формі обміну нотами) між Кабінетом Міністрів України та Урядом Японії про надання японського культурного гранту в рамках програми ОДР обсягом 50 млн доларів на постачання комплекту музичних інструментів Національній філармонії України, реалізацію якого було завершено в 1998 році, хоч і теж не без бюрократичних зволікань.

Усе ж вищенаведене свідчить про активність зусиль з обох сторін, спрямованих на створення договірно-правової основи у сфері торгівельно-економічної і фінансово-кредитної співпраці між Україною і Японією в ті роки.

Отже, можна сказати, що співпраця на всіх напрямках між Україною та Японією двадцять років тому розвивалася більш-менш нормально, помітний поштовх якій, безперечно, надав перший офіційний візит до Японії Глави української держави Л. Кучми.

Безумовно, важливою подією в розвитку двосторонніх, насамперед політичних, відносин став перший офіційний візит до Японії

Міністра закордонних справ України Геннадія Удовенка 18–20 травня 1997 року, під час якого він підписав згаданий Меморандум про створення та діяльність Японського Центру в Україні.

У контексті поглиблення українсько-японського діалогу ми розглядали тоді також візит до Токіо (16–21 грудня 1997 року), на запрошення МЗС Японії, керівника управління з питань зовнішньої політики Адміністрації Президента Володимира Огризка.

Особливо велике значення для розвитку торговельно-економічних взаємин між двома сторонами мали тодішні візити до Японії представницьких економічних делегацій України, очолюваних Анатолієм Кінахом — президентом Українського союзу промисловців і підприємців (УСПП) і головою української частини змішаної Міжурядової комісії з питань торговельно-економічної співпраці з Японією, створеної після відвідин Токіо президентом Л. Кучмою. Ці візити мали величезний успіх серед японських підприємців і корпорацій, сприяючи започаткуванню та подальшому розвитку співробітництва наших вітчизняних державних підприємств, окремих приватних компаній із такими могутніми японськими корпораціями, як «Сумітомо», «Міцубісі», «Марубені», «Міцубісі», «Ніссьо Іваї», «Іточу» та іншими.

У цьому контексті важливими були також візити до України японських підприємців та керівників відомих корпорацій, що здійснювались, як правило, під егідою Японської федерації економічних організацій («Кейданрен») і які входили до неї, а також відповідальних співробітників МЗС, ММТП, Мінфіну та Ексімбанку Японії. Так, у цьому контексті, показовою був візит у листопаді 1998 року делегації під керівництвом віце-президента корпорації «Nippon Steel» Т. Асамури до Києва, який на розширеній зустрічі представників ділових кіл Японії й України, після зустрічі з президентом України, заявив, що ситуація в нашій країні є набагато кращою ніж російська, висловивши взаємний інтерес до реалізації низки проектів, зокрема з модернізації підприємств металургійної промисловості України тощо. А в березні 1999 року, за ініціативою керівника цієї делегації Т. Асамури та його заступника Е. Нішіди — старшого директора компанії «Сумітомо», за підтримки керівництва «Кейданрен», на адресу міністрів закордонних справ та міжнародної торгівлі і промисловості та інших очільників японських установ було надіслано листа з конкретними пропозиціями щодо перспективності та необхідності більш ефективного та широкомасштабного розвитку торговельно-економічного співробітництва з Україною, з огляду на її значні можливості.

Великий ефект для подальшого поглиблення співпраці між підприємствами двох країн мав також візит до України роком раніше делегації японських підприємців на чолі з Головою українського комітету «Кейданрен» Дж. Каваке.

親愛なる「ウクライナ-日本芸術文化祭1999」の参加者の皆様へ！

この度、ウクライナと日本の親善関係の歴史において、初めて行われるフェスティバルを開催いたします。

日本とウクライナは地理的には遠くですが、種がいちここを原産に持つことのできる出来を、私の国の友人達がますます好きになることでしょう。そのことを、私はウクライナが誇りに思っているのを大いに愛して、大層嬉しく思っています。このことを考えあわせると、文化フェスティバルが無事に進められるでしょう。なぜなら、私たちの親友の力のおかげで、そして両国の親善である友情をより深く知ることが出来るからです。

私は、このような歴史的意義がより多くのウクライナの若者にもたらすことを願っています。フェスティバルに参加する目的は、成功を計るのではなく、このことを願っています。そして、日本とウクライナの芸術家の皆さんが、高く、永遠に親しい関係を築くのを、願っています。この中心で喜びを分かち合ってください。

日本ウクライナ親善大使
エハメル ゴジウビッチ

Світлина з місця проведення київського фестивалю та текст привітання Посла України його учасникам (українською та японською мовами)

Photograph from the Kyiv festival and congratulatory speech to its participants of the Ambassador of Ukraine (in Ukrainian and Japanese)

Тоді активно почало розвиватися культурне співробітництво між двома столицями. До Японії приїздили професійні артисти, творчі групи та самодіяльні колективи. Так, разом із найбільшим туристичним агентством Японії посольство займалося підготовкою і проведенням першого в історії двосторонніх відносин українсько-японського культурного фестивалю, який пройшов у Києві 14–15 травня 1999 року. У цій першій спільній акції взяли участь відомі майстри традиційного японського мистецтва, художні колективи та артисти двох країн, а головною сценою фестивалю став Національний театр опери та балету ім. Т. Шевченка — в українській столиці тоді побувало понад 300 японських гостей.

Учасникам фестивалю мною було розіслано привітання, яке японською мовою поширили також японські ЗМІ.

Як один із найбільших світових донорів соціально-економічного розвитку інших країн, Японія почала тоді брати активну участь у наданні фінансово-технічної та гуманітарної допомоги Україні, зокрема в сприянні мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи, виділивши 22,5 млн доларів для реалізації Плану перетворення об'єкта «Укриття» в економічно безпечну систему. Під час квітневого 2016 року візиту президента України до Токіо прем'єр-міністр Японії Сіндзо Абе заявив про наміри японської сторони виділити додаткові кошти на об'єкт «Укриття» (3,5 млн доларів).

Як відомо, ще в 1990 році в місті Нагоя було створено фонд допомоги постраждалим від Чорнобильської аварії «Чорнобиль-Сасакава», керівник якого Й. Сасакава в жовтні 1996 року за значний внесок у справу надання допомоги жертвам Чорнобиля, був нагороджений відзнакою Президента України «За заслуги».

До речі, колектив артистів Національного театру опери та балету на чолі з народним артистом Анатолієм Мокренком уперше побував у Токіо на початку 1996 року. Згодом візити артистів цього театру до Японії стали регулярними, а їх вистави проходили з величезним успіхом у японських глядачів.

Популярними в Японії були виступи не тільки професійних артистів, а й самодіяльних творчих колективів. Так, у листопаді 1997 року із двотижневими гастролями Японію відвідав дитячий творчий колектив Київського молодіжного театру «Ангели Чорнобиля» з виставою «Світло далекої зірки» на чолі з керівником театру Русланою Павлій. Після прибуття цього колективу до Японії в одному з токійських будинків культури, за участю посла України, співробітників посольства та членів їхніх сімей, а також представників парламентської Асоціації японсько-української дружби і представників японської громадськості, відбулось урочисте відкриття їхніх гастролей. Подальші виступи юних київських артистів у японських містах і провінціях проходили у вщертй заповнених залах, де їх тепло вітали місцеві глядачі.

З 1997 року українські митці та артисти, разом з учасниками від США, Бельгії та інших країн, почали брати участь у Балетному фестивалі «Аояма», зокрема у 12-му фестивалі, який проходив тут у червні. Я зі співробітниками посольства теж відвідали тоді цей фестиваль, надіславши його учасникам привітання й побажавши артистам подальших творчих успіхів.

З моменту започаткування регулярних контактів і зустрічей із японськими представниками з різних сфер, я з приємністю відзначив великий інтерес серед японського суспільства, зокрема молоді, до української культури, мистецтва, історії, її зовнішньої політики, відносин України із сусідніми державами, з НАТО та іншими міжнародними безпековими організаціями (що я відчув, відвідавши університет у м. Кіото та виступивши з лекцією перед студентами).

Текст привітання Посла України Михайла Дашкевича учасникам Аоямського фестивалю (японською та англійською мовами)

Congratulatory speech of Mykhailo Dashkevych to participants of the Aoyam festival (in Ukrainian and Japanese)

NATO拡大時期尚早

日本との外交基盤強化を

ダシケヒツチ氏語る

Интерв'ю Посла України
Михайла Дашкевича японським ЗМІ щодо
NATO (газетний матеріал
японською мовою)
Interview of the Ambassador of Ukraine
Mykhailo Dashkevych
to Japanese media outlet on NATO
(in Japanese language)

двору, у якій поєднуються стародавні китайські та корейські традиції.

Починаючи з 1996 року, у Києві стали регулярно проводити міжнародні конкурси ім. Володимира Горовіца, у яких неодмінно брали участь японські виконавці. Організатори цього конкурсу підтримували постійні контакти з нашим посольством і мною особисто, щодо участі в цих конкурсах японських виконавців, безоплатного оформлення їм, на звернення Оргкомітету та за погодженням зі МЗС України, віз тощо, так і, особливо, щодо залучення спонсорської гуманітарної допомоги для проведення цього заходу з боку японських корпорацій. Одним із постійних спонсорів конкурсу була японська корпорація «Ніссьо Іваї» і, зокрема, її тодішній президент М. Кусамічі.

Мабуть, було б доцільно згадати також про численні культурно-просвітницькі та мистецькі заходи, що часто проводились у ті роки японською стороною, або за її участю в українській столиці. Наприклад, у вересні 1998 року в Республіканському палаці для дітей та юнацтва в Києві проходили тижні японської культури, під час яких наша громадськість змогла ознайомитись не лише з класичним, а й із сучасним японським мистецтвом. У рамках тижня була влаштована виставка японської керамічної скульптури, з якою також ознайомилися відвідувачі з Полтави та Дніпропетровська. А в жовтні того ж року в драматичному театрі імені Івана Франка виступав театр «Санкай Даюку».

Поціновувачі японських традицій змогли тоді побувати на чайній церемонії Ямади Мідорі, яка продемонструвала мистецтво ікебани. Тижні японської культури було завершено концертом ансамблю придворної музики гагаку під керівництвом Тогі Хідекі.

Гагаку — це традиційна музика японського імператорського

Mykhailo DASHKEVICH

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary of Ukraine**

On the occasion of the Kokusai Ikebana's 40th anniversary I am pleased to extend my warmest greetings and cordial wishes of further successful promotion of the beauty among people. More than a year ago at Yours Kokusai Ikebana I enjoyed a unique opportunity of composing flowers and this event remains me admiring forever.

Dear Mme. N. Ohno, I believe that Ikebana art is able to enrich human spirit with new values, to improve relations between people, contribute to peace and harmony all over the world.

Привітання, надіслане Послом України тодішньому президенту
Міжнародного інституту Ікебани пані Охно
Congratulatory sent by the Ambassador of Ukraine to Mrs. Ohno,
Then-President of the International Institute of Ikebana

Окрім того, послу України доводилося нерідко брати участь у різних культурних заходах-маніфестаціях, що влаштовувались в Токіо відповідними японськими організаціями, зокрема Міжнародним Інститутом Ікебани з нагоди ювілейної 40-ї експозиції Ікебани.

З 1999 року Токіо почали відвідувати артисти київського камерного оркестру, на виступах яких часто бував як посол, так і співробітники посольства і члени їхніх сімей.

Протягом наступних двадцяти років темпи розвитку українсько-японського двостороннього співробітництва зросли, було підписано низку важливих двосторонніх актів та угод.

Усього ж, як свідчать дані Посольства України в Японії, за чверть віку українсько-японських дипломатичних відносин вони збагатилися й набрали нового якісного змісту. Розширювалась і договірно-правова основа двосторонніх взаємин: було укладено й підписано майже 50, а точніше — 48 різних двосторонніх документів, більшість яких торкалась, в основному, фінансово-кредитної сфери.

У цьому контексті хотілося б виокремити Угоду про сприяння та взаємний захист інвестицій між Україною та Японією, укладену

Фото афіші артистів камерного оркестру і привітання Посла України Михайла Дашкевича
Poster of performing artists of the chamber orchestra and congratulations of the Ambassador of Ukraine Mykhailo Dashkevych

у контексті розгортання в Україні миротворчої місії і співпраці та координації дій щодо реформування Ради Безпеки ООН. Крім того, було предметно розглянуто шляхи спрощення візового режиму для поїздок українських громадян до Японії.

«Я готовий підтримувати Україну в багатьох галузях на її шляху до реформування», — сказав Сіндзо Абе на церемонії передачі 1,5 тис. автомобілів з екологічними двигунами від уряду Японії співробітникам українських правоохоронних органів. Він також зазначив, що відчув бажання українського уряду проводити реформи. «Японія надасть Україні кредитні гарантії на півтора мільярда доларів США» — про це, зокрема, після зустрічі з прем'єр-міністром Японії, заявив президент України Петро Порошенко: «Я вдячний Японії за надання кредитних гарантій в 1,5 мільярда доларів США, що дозволить нам забезпечити фінансову стабільність України».

У присутності президента України та прем'єр-міністра Японії було також підписано Угоду про надання Японією кредиту (в рамках позик ОДР) на суму майже 870 млн доларів США для реконструкції Бортницької станції аерації під Києвом. Від української сторони Угоду підписала міністр фінансів Наталія Яресько, а від Японії — віце-президент Японського Агентства міжнародного співробітництва п. Масаказу.

Японський прем'єр-міністр дотримався слова, про що свідчить, зокрема, те, що вже в березні 2016 року Японія надала Україні довгострокову пільгову позику на суму 331 мільйон доларів США в рамках спільного зі Світовим банком проекту «Позика для політики розвитку

5 травня 2015 року та ратифіковану Верховною Радою України 3 червня 2015 року перед офіційним візитом до Києва Прем'єр-міністра Сіндзо Абе 5 червня 2016 року. Надзвичайно важливо те, що під час цього історичного візиту Прем'єр-міністр Японії запевнив український Уряд у підтримці реформ, а також у сприянні мирному врегулюванню на Донбасі. В історії японсько-українських 25-річних відносин це був перший візит до України японського посадовця рангу Прем'єр-міністра!

Одним із головних питань цього історичного візиту стало також питання поглиблення взаємодії України та Японії в міжнародних безпекових питаннях, передусім

П» на підтримання макроекономічної стабільності. Кошти позики було надано на 20 років у рамках програми ОДР із шестирічним пільговим періодом, протягом якого Україна не буде сплачувати за цим кредитом, і були зараховані до загального фонду державного бюджету. Відсоткова ставка становить менше одного відсотка річних.

Доцільно нагадати, що згадану кредитну угоду Україна і Японія ратифікували 4 березня ц.р., про що повідомила колишній міністр фінансів України Наталія Ярьсько на спільній прес-конференції з послом Японії в Україні Шігекі Сумі.

А у квітні 2016 року відбувся офіційний візит Президента П. Порошенка до Японії, який став важливим етапом на шляху подальшого розвитку й поглиблення дружніх відносин і взаємовигідної українсько-японської співпраці в політичній, економічній, безпековій, культурній і гуманітарній сферах. Під час візиту основна увага приділялася таким напрямом двосторонніх відносин: посилення політичної взаємодії, торговельно-економічної, науково-технічної, культурної й гуманітарної співпраці; лобювання інтересів України на саміті «Великої сімки», що мав відбутися наприкінці травня 2016 р. у Токіо; взаємодія у сфері міжнародної безпеки, зокрема щодо ситуації в окупованому Криму та на Донбасі.

6 квітня Президент України провів переговори з Прем'єр-міністром Японії Сіндзо Абе. Сторони домовилися про координацію дій у рамках Ради Безпеки ООН, СОТ та інших міжнародних організацій.

Петро Порошенко ще раз підтвердив незмінність підтримки Україною прагнення Японії набути статусу постійного члена Ради Безпеки ООН. Глава Української держави висловив глибоку вдячність Україні Японії, яка допомогла нашій державі в подоланні наслідків Чорнобильської катастрофи. У зв'язку з цим варто нагадати, що Україна також однією з перших прийшла на допомогу Японії в подоланні наслідків аварії на атомній електростанції «Фукусіма-1», яка сталася понад п'ять років тому. Сторони домовилися про подальшу співпрацю у сфері ліквідації наслідків аварій на атомних станціях та інших техногенних катастроф у рамках відповідного двостороннього Комітету.

Сіндзо Абе повідомив про намір Японії додатково надати Україні 3,5 млн євро для будівництва сховища ядерного палива в Україні, а також поінформував про започаткування японською компанією страхування експорту та імпорту кредитної лінії для України обсягом майже 269 млн дол., що сприятиме стабілізації економіки й соціальної ситуації в Україні.

Порівнюючи з першим п'ятиріччям із дня започаткування дипломатичних відносин між нашими державами, в останні роки помітно активізувалася двостороння торговельно-економічна співпраця. Так, за даними Посольства України в Японії, у 2015 році Японія посіла четверте місце серед торговельних партнерів України в краї-

нах Азійсько-Тихоокеанського регіону. Двосторонній товарообіг між Україною і Японією у 2015 році склав 617,8 млн дол., хоча і зменшився проти 2014 року на 24,9% (для порівняння: у 2013 р. українсько-японський товарообіг становив 1 млрд 466 млн дол.).

Водночас експорт товарів з України до Японії склав 235,6 млн дол. і збільшився на 12,4%, а імпорт японських товарів в Україну — 382,2 млн доларів США, зменшившись на 37,6%. У структурі українського експорту до Японії за цей період переважали поставки зернових культур (40,9%), тютюну (24,1%), руди, шлаків і золи (23,4%), алюмінію та виробів із нього (5,2%). Японський імпорт до України представлений на понад 50% продукцією високотехнологічних виробництв, зокрема машинобудуванням — легкові автомобілі та інші транспортні засоби, а також шини, покришки і трансформатори.

Прямі інвестиції з Японії в Україну становлять зараз майже 200 млн дол., а з урахуванням прямих інвестицій філій японських корпорацій, розташованих у Європі, японські інвестиції в економіку України — 300 млн дол. Найбільший обсяг японських інвестицій залучено у сферу торгівлі й ремонту автомобілів (60%) та переробну промисловість (35%). Основні японські бізнес-структури, що продовжують працювати в Україні, це «Сумітомо», «Іточучу», «Міцубісі», «Марубені», «Міцубісі» та ін.

На умовах співфінансування в межах спільного зі Світовим банком проекту «Позика на політику розвитку» на сьогодні загальна сума допомоги Україні з боку Японії становить 1,8 млрд дол., з яких, за останніми даними, майже 1,1 млрд дол. піде на реконструкцію Борзнянської станції аерації в Києві. Загальний пакет допомоги Україні з боку Японії на суму 1,84 млрд дол. є найбільшим серед усіх країн світу. З огляду на високу платоспроможність Японії, яка на 60% залежить від імпорту продовольства, її ринок є надзвичайно перспективним для українських виробників сільськогосподарської продукції. Протягом останніх років Україна щороку постачала до Японії зерна на 330 млн дол., що становить понад 70% усього українського експорту до цієї країни. У 2015 році частка експорту українських зернових культур у Японію збільшилася вдвічі і склала 148 млн дол. І це попри фактичну заборону з боку Росії транзиту української продукції до країн Азійсько-Тихоокеанського регіону. Очікується, що у 2016 році експорт української сільгосппродукції до Японії може досягти 1 млрд дол.

Підсумовуючи, хотілося б поінформувати, що загалом за чверть віку дипломатичних відносин між нашими державами до Японії було здійснено 4 офіційних візити президентів України (Л. Кучми — березень 1995 р., В. Ющенко — липень 2005 р., В. Януковича — січень 2011 р. та П. Порошенка — квітень 2016 р.), один візит прем'єр-міністра України (Ю. Тимошенко — березень 2009 р.), два візити Голови ВР України В. Литвина (у 2003 і 2011 рр.), 5 візитів глав зов-

нішньополітичного відомства України і приблизно стільки ж візитів міністрів закордонних справ Японії в нашу державу, не беручи до уваги візити на рівні заступників міністрів.

Відбулося також кілька візитів до Японії керівників низки українських міністерств і відомств (економіки, науки та освіти, транспорту та зв'язку, культури та туризму, охорони здоров'я, фінансів тощо).

Було здійснено три візити до Токіо віце-прем'єр-міністрів Уряду України (Томенка, Колеснікова та Лихового), які відбувалися дещо в односторонньому порядку.

Відбувся також один візит в Україну Спікера Палати представників Парламенту Японії (Т. Йокоміті — 3–7 вересня 2011 р.), активно розвивається міжпарламентський обмін на робочому рівні.

З огляду на вищенаведене хотілося б наголосити, що, на мою думку, на урядовому й міжпарламентському рівні між Україною та Японією триває досить інтенсивний обмін візитами і зміцнюються контакти, чому здебільшого сприяє активна робота як Посольства Японії в Києві на чолі з Надзвичайним і Повноважним Послом Японії Шігекі Сумі, так і Посольства України в Токіо, яке вже четвертий рік поспіль очолює один із найкращих нинішніх українських дипломатів, що має вагомий досвід, Надзвичайний і Повноважний Посол України Ігор Харченко.

Закінчуючи свій екскурс в історію двосторонніх взаємин та зв'язків між Україною та Японією протягом останніх 25 років, не можу не висловити мою щирну подяку співробітникам, які починали працювати зі мною «на світанку» розбудови цих взаємин наприкінці двадцятого сторіччя! Передусім хотів би подякувати дипломатичним і адміністративним співробітникам посольства, що працювали в ті роки разом зі мною (хто більше, а хто менше), і які, не шкодуючи сил і свого часу, докладали величезні зусилля, щоби виконувати вказівки та настанови Центру. Передусім моя вдячність стосується радника-посланника посольства Миколи Куліничча, радників Володимира Рябцева та Євгена Кузьміна, перших секретарів Павла Султанського, Володимира Шарани, Валентина Чеховича, Валерія Александрюка та Олександра Козича, других секретарів Ігора Суворіна та Юрія Лутовінова, аташе Альберта Дегтярьова та членів адміністративно-технічного складу Володимира Кужеля, Тетяни Молдован, Василя Поліщука, Тетяни Сушко та ін., які тоді працювали в посольстві під моїм керівництвом та на високому професійному рівні виконували завдання, що стояли перед нами.

Не можу також не згадати добрим словом чудову київську журналістку з «Голосу України» Наталю Філіпчук, яка з часом стала справжньою японісткою і з київського «кута» різнобічно, фахово й зацікавлено висвітлювала в ті роки роботу посольства та перебіг українсько-японських відносин. Тим самим вона активно допомагала посольству працювати й успішно вирішувати питання, що стояли перед ним.

І тоді я справді розглядав її як висококваліфікованого й надійного члена нашої команди! Вона взяла в мене дуже багато інтерв'ю про роботу посольства, які неодмінно публікувалися на шпальтах «Голосу України», доносячи правду про українсько-японські взаємини як до наших урядовців, так і до українського читача. У цьому зв'язку дуже ґрунтовними, на мою думку, були такі її публікації, як: «Робота: від японського світанку до української зорі», «Чи вміють японці грати в український футбол», «Квартирне питання та інші враження від Країни Сходу Сонця», «На чайну церемонію без церемоній» та багато-багато інших! Ці та інші її публікації повною мірою нагадували інформаційно-аналітичні довідки щодо українсько-японських стосунків, які готувалися тоді дипломатичними співробітниками посольства! У зв'язку з цим приємно згадати й те, що мені вдалося посприяти включенню її до складу київських журналістів, які в травні 1997 року супроводжували в Японії міністра закордонних справ України Г. Удовенка.

Як перший Надзвичайний і Повноважний Посол нашої держави в Японії, я щиро й сердечно вітаю всіх моїх колишніх співробітників, Наталю Філіпчук та всіх наших «симпатиків» із цією важливою подією — 25-річчям встановлення дипломатичних стосунків між Україною та Японією!

Із задоволенням я також вітаю Надзвичайного і Повноважного Посла Японії в Україні, Його Високоповажність пана Шігекі Сумі та співробітників його Посольства, а також Надзвичайного і Повноважного Посла України в Японії Ігоря Харченка і його колеґ у посольстві в Токіо з цією важливою ювілейною річницею й бажаю їм подальших плідних успіхів на ниві подальшої розбудови та поглиблення стосунків між двома державами на благо наших народів!

Мої щирі поздоровлення також попередникам нинішніх послів Японії та України!

Слава Україні та Японії!

Mykhailo DASHKEVYCH,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary,
the first Ambassador of Ukraine to Japan*

ON THE OCCASION OF THE ESTABLISHMENT OF DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN UKRAINE AND JAPAN

Abstract. The article touches upon the issue of an upcoming celebration by Ukraine and Japan an anniversary — 25 years from the establishment of diplomatic relations between the two countries. The author introduced readers to the times of about 20 years ago, when to Ukraine came Japanese experts in various areas, businesspeople and scientists interested in how the situation in our country after its gaining the independence was developing, giving consideration to both domestic policy of Ukraine and its potential for future cooperation. A contractual legal framework of bilateral relations has been expanded and a range of crucial bilateral acts and agreements has been signed. Heads of the countries, representatives of Ukrainian ministries and agencies, ministers of foreign affairs of Japan would pay official visits to our state. At that time Japan began playing an active part in providing financial, technical and humanitarian aid for Ukraine. Cultural cooperation between the two capitals started actively developing. From the date of the establishment of regular contacts and meetings with Japanese representatives in all areas onward, the author points out a considerable interest among people of Japan, particularly the youth, in Ukrainian culture, art and history. Given all mentioned above, the author stresses that at the governmental and interparliamentary levels an intense exchange of visits between Ukraine and Japan continues to take place, while the relations between both states keep strengthening. As a conclusion to a brief history of bilateral diplomatic relations and contacts between Ukraine and Japan over the last 25 years, the author expresses his sincere gratitude to the employees who have got their foot in the door of the development of bilateral cooperation in the late 20th century.

Keywords: Japanese representatives, Ukrainian culture, diplomatic relations

Юрій БОГАЄВСЬКИЙ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ветеран дипломатичної служби*

МИ НЕ ШУКАЛИ СВОЄЇ ДОЛІ, ВОНА САМА ОБИРАЛА НАС... До 25-річчя дипломатії незалежної України

Умої більш як 33-річній дипломатичній біографії особливе місце посіла Бразилія. Це була перша іноземна держава, в якій мені випала велика честь представляти незалежну Україну вже в статусі Надзвичайного і Повноважного Посла. До того ж, ті майже п'ять років стали і завершальним етапом моєї дипломатичної служби.

Тож є нагода у цей ювілейний для української дипломатії рік підбити деякі підсумки прожитого і пережитого. Про це я і вирішив поділитися з читачами «України дипломатичної».

Мій шлях до посади посла був довгим, він простягнувся на 28 років, упродовж яких я мав достатньо можливостей, щоб випробувати себе на різних посадах і на різних ділянках дипломатичної служби, починаючи з посади аташе. Це були роки роботи як у центральному апараті Міністерства закордонних справ, так і під час службових відряджень за кордон, у тому числі й тривалих: спочатку в Секретаріаті Організації Об'єднаних Націй за квотою ще радянської України, потім більше шести років на посаді першого секретаря посольства СРСР у Канаді від МЗС УРСР, а вже у роки незалежної України — на посадах заступника Постійного представника України при ООН та Генерального консула в Нью-Йорку.

Для мене то була надзвичайно корисна школа набуття відповідного професійного досвіду, який з роками додавав більшої впевненості у своїх можливостях.

Оглядаючись на пройдений шлях, який не завжди був легким, але водночас і досить цікавим, вкотре завдячую долі, яка в квітні 1973 року поєднала моє подальше життя з українською дипломатією. Те, про що я мріяв, навчаючись ще в 1948–1956 роках у київській чоловічій спецшколі-інтернаті імені Д.З. Мануїльського з англійською мовою викладання в старших класах, здійснилося лише через 25 років... То була унікальна середня школа, про яку говорили як про підготовчу базу майбутніх дипломатичних кадрів. Багато з тих, хто її закінчив, пішли в дипломатію. Моя ж доля склалася інакше. Після того, як цю школу зробили двостатевою, середню освіту я вже завершував у районному центрі неподалік від мого рідного села на Київщині. Але то вже давня історія!

Тим же, чого зумів досягти за роки роботи у нашому, українському міністерстві закордонних справ, завдячую, насамперед, Івану Миколайовичу Непійводу, під керівництвом якого я пізнавав «ази» дипломатії в очолюваному ним відділі преси. У ті роки цей відділ небезпідставно вважали «кузнею» підготовки вітчизняних дипломатів, які потім добре володіли словом.

До цього часу добрим словом згадую і Міністра закордонних справ Георгія Георгійовича Шевеля, який через два роки моєї роботи у відділі преси запропонував мені бути його черговим помічником.

Пригадую: зайшовши до його кабінету, я дуже хвилювався, бо не уявляв собі причини мого виклику до самого Міністра. Георгій Георгійович спочатку поцікавився, як мені працюється, як живеться моїй родині, а тоді й каже: «Як Ви дивитесь на те, щоб стати моїм помічником? Ви володієте англійською мовою, маєте досвід редакторської роботи, а мені саме такий помічник і потрібен. До того ж, будете вже першим секретарем і матимете більшу зарплату». Така пропозиція була для мене повною несподіванкою, але внутрішній голос миттєво підказав відповідь: «Я дуже вдячний Вам, Георгію Георгійовичу, за таку пропозицію. Робитиму все від мене залежне, щоб виправдати Ваше довір'я».

За більш як два роки роботи на новій посаді я багато чому навчився від Георгія Георгійовича. Він часто довіряв мені відредагувати його виступи, у тому числі і на сесіях Генеральної Асамблеї ООН, практично завжди погоджувався з моїми правками та деякими доповненнями. Часом він давав мені тези свого виступу і просив наповнити їх конкретним змістом. У зв'язку з цим пригадую такий випадок: на одній із сесій ГА ООН Міністр попросив мене подивитися проект підготовленого для нього виступу. Працюю над текстом, аж тут підходить один з членів нашої делегації і запитує (російською): «А что это ты правишь?». Відповідаю, що працюю з проектом виступу Міністра. Він знову: «Ну, ты даешь!» На що я спокійно відповідаю, що таке доручення мені дав сам Міністр. На цьому наша розмова закінчилась і я продовжив свою роботу.

Виступ заступника Постійного представника України при ООН Юрія Богаєвського на 51-й сесії ГА ООН після представлення Генеральним секретарем Кофі Аннаном доповіді «Оновлення Організації Об'єднаних Націй: програма реформ»
Speech by Yuri Bohaievskyi, Deputy Permanent Representative of Ukraine to the United Nations, at the 51st session of the United Nations General Assembly after the report of the Secretary-General Kofi Annan «Renewing the United Nations: A Program for Reform»

І ще один короткий відступ від основної теми цих спогадів. Прибувши вперше до МЗС, я мав тоді зустріч і з Геннадієм Йосиповичем Удовенком, який протестував мене на практичне знання англійської мови. В подальші роки наші стосунки стали довірливими і наша спільна робота, в тому числі і в роки його перебування на посаді Міністра, а пізніше як Голови 52-ї сесії ГА ООН, набули якісно нового значення. Це були роки взаємної поваги і взаємної підтримки. І за це я також завдячую Геннадію Йосиповичу.

На жаль, всі троє моїх старших колег завершили свій життєвий шлях та в моїй пам'яті вони залишаться назавжди.

Але повернімося до липня 2001 року, коли доля знову сказала мені: настав час для нових випробувань.

Пропозицію керівництва МЗС стати другим за чергою послом України у Федеративній Республіці Бразилії, найбільшій державі Південної Америки, я прийняв без вагань. А вже 2 серпня того ж року Президент України Л.Д. Кучма підписав відповідний Указ. Майже через рік, 6 червня 2002 року, він підписав інший Указ: про призначення мене послом до Болівії, Венесуели та Еквадору за сумісництвом.

Бесіда з Президентом Бразилії Фернандо Енріке Кардозу після вручення Вірчих грамот
13 листопада 2001 року
Conversation with the President of Brazil F.E. Cardozo after the presentation of Credentials.
November 13, 2001

Отже, мені випала честь вручати Вірчі грамоти президентам чотирьох держав зазначеного регіону. У кожному випадку це була досить хвилююча церемонія, оскільки в кожній з цих держав вона має національну специфіку. Проте так склалося, що загалом у тих чотирьох країнах я мав нагоду зустрітися з дев'ятьма президентами. Про все це читач дізнається з моєї подальшої розповіді.

Свою дипломатичну місію в Бразилії я розпочав офіційно відразу після вручення копії Вірчих грамот керівникові Протоколу МЗС. Такою є практика в цій державі. А вручення оригіналу Вірчих грамот відбулося майже через півтора місяці, 13 листопада 2001 року. Замість відведених мені п'яти хвилин бесіда з Президентом Бразилії Фернандо Енріке Кардозу тривала майже п'ятнадцять хвилин. Я намагався у максимально лаконічній формі викласти деякі свої міркування щодо подальшого розвитку українсько-бразильських відносин. Проаналізувавши напрацьований двома сторонами за попередні 10 років потенціал співпраці, я побачив, що існував ще великий простір для нових напрямів.

Беручи до уваги, що в нашому щорічнику це будуть перші спогади одного з колишніх послів України в Бразилії, вважаю за доцільне зупинитися на тому, як усе починалося.

Із колективом посольства після вручення Вірчих грамот Президенту Бразилії.
13 листопада 2001 року
With the Embassy staff members after the presentation of Credentials to the President of Brazil.
November 13, 2001

А починалося все з того, що 26 грудня 1991 року Бразилія офіційно визнала Україну як незалежну державу. Таке надзвичайно важливе для нашої молодшої держави рішення уряд Бразилії прийняв одним з перших серед країн регіону. На це рішення вплинула, безумовно, й активна позиція досить чисельної місцевої української громади, яка з великим ентузіазмом сприйняла Акт проголошення незалежності України, а потім і результати Всеукраїнського референдуму, що відбувся 1 грудня 1991 року.

Офіційною ж датою встановлення між Україною та Бразилією дипломатичних відносин вважається 11 лютого 1992 року.

При цьому хочу відзначити, що в цьому випадку ініціатива належала бразильській стороні. Вже 10 січня 1992 року керівник зовнішньополітичного відомства Бразилії на той час Франсіско Резек написав листа з відповідною пропозицією на адресу першого Міністра закордонних справ незалежної України Анатолія Максимовича Зленка. У своїй відповіді 11 лютого того ж року наш Міністр повідомив бразильському колезі про те, що Уряд України «вітає це рішення Уряду Бразилії» і висловив впевненість у тому, що розвиток взаємовигідного двостороннього співробітництва відповідатиме національним інтересам обох держав і народів. Саме тому, згідно з існуючою дипломатичною

практикою, дата листа-відповіді українського Міністра і вважається днем офіційного встановлення дипломатичних відносин між Україною та Бразилією. З тієї події минуло вже 24 роки.

Початок же офіційним контактам на міжурядовому рівні було покладено візитом до Бразилії в січні 1995 року спеціального представника Президента України першого заступника Міністра закордонних справ Б.І. Тарасюка, який взяв участь в церемонії інавгурації чергового Президента Бразилії Фернандо Енріке Кардозу. Саме тоді і була досягнута домовленість про започаткування контактів між президентами двох держав. Дозволю собі і тут зробити невеличкий відступ.

Щоб у тих, хто цікавиться історією дипломатії вже незалежної України, не склалося враження, що наші офіційні зв'язки з Бразилією розпочалися лише після встановлення з нею дипломатичних відносин, хочу повідомити, що ще у жовтні 1991 року цю країну відвідала українська урядова делегація на чолі з Прем'єр-міністром Вітольдом Фокінім. Тобто ще до офіційного визнання світом України як незалежної держави. Тоді нашу делегацію прийняв діючий Президент Бразилії Фернандо Коллор де Мелло. Відбулася зустріч делегації і в МЗС цієї країни. І хоча під час того візиту йшлося лише про співпрацю між Україною та бразильським штатом Ріо-де-Жанейро, все ж це були перші офіційні контакти, які, на моє глибоке переконання, також посприяли прийняттю Урядом Бразилії рішення про визнання незалежності України невдовзі після Всеукраїнського референдуму. В практичну ж площину розвиток міждержавних відносин перейшов після відкриття дипломатичних представництв. Першою це зробила Бразилія, відкривши своє посольство в Києві 4 січня 1995 року. З цієї нагоди в своєму посланні Президенту України від 8 лютого Президент Бразилії підкреслив, що цей факт засвідчив «політичну волю Уряду Бразилії просуватися в процесі розширення двосторонніх відносин». З липня того ж року в бразильській столиці Бразилія почало працювати і посольство України. А 24 серпня 1996 року — в місті Куритібі — столиці бразильського штату Парана, де проживає найбільша частина українців, була відкрита й перша консульська установа України.

З відкриттям двох посольств розпочалася підготовка першої зустрічі глав двох держав. Така зустріч відбулася під час офіційного візиту до Бразилії другого Президента України Л. Кучми 25 жовтня — 1 листопада 1995 року. Його головним результатом стало підписання президентами міждержавного Договору про дружні відносини і співробітництво. До речі, Бразилія і в цьому випадку стала першою державою регіону Південної Америки, з якою Україна підписала такий політико-правовий документ. Сторони домовилися продовжити практику регулярного діалогу на всіх рівнях. Крім Договору, були підписані також Угода про торговельно-економічне співробітництво, Протокол про консультації між зовнішньополітичними відомствами, Спільна декларація про намі-

Фото на згадку від Президента Бразилії
Фернандо Енріке Кардозу. 2002 рік
Photo of Brazil's President
Fernando Henrique Cardoso. 2002

ри співробітництва у мирному використанні космічного простору. Йшлося і про співпрацю двох держав з широкого кола міжнародних питань.

В підготовці цього візиту брало активну участь і Управління країн Європи та Америки МЗС, яке я тоді очолював.

Згадуючи ті роки і те, як започатковувалося наше співробітництво з Бразилією, я вважаю, що визначальним періодом у формуванні основних засад наших двосторонніх відносин стало перше десятиріччя (1992–2002). Протягом тих років українсько-бразильські відносини набули більш чіткої спрямованості. Досягнутий позитив було закріплено першим державним візитом в Україну 16-17 січня 2002 року Президента Бразилії Фернандо Енріке Кардозу, якому я в листопаді 2001 року мав честь вручити Вірчі

грамоти і вже як посол також прибув до Києва. Тобто з організації цього візиту практично і розпочалася моя дипломатична місія в Бразилії.

В ході того візиту сторони проаналізували пройдений уже Україною та Бразилією шлях і засвідчили налаштованість обох держав на продовження контактів на найвищому рівні з метою стимулювання подальшого розширення сфер двостороннього співробітництва з урахуванням обох національних інтересів.

Ця налаштованість сторін була зафіксована в підписаній президентами Спільній декларації про поглиблення відносин дружби і співробітництва. Після цього візиту відносини між двома державами набули якісно нового виміру, який передбачав більш активний перехід до практичної реалізації взаємовигідних проектів та підписаних двосторонніх угод, починаючи з 1995 року.

Найбільш важливим з визначених напрямів стала співпраця двох країн у космічній сфері, спрямована на реалізацію спільного проекту «Циклон-4–Алкантара». Окрім політичної важливості, цей проект відкривав ще й багатообіцяючу економічну перспективу для обох країн.

І дуже шкода, що після 12 років цілеспрямованої спільної роботи над цим проектом, про який всі так багато і з таким натхненням говорили, в липні 2015 року його практична реалізація була зупинена. У зв'язку з цим не можу не згадати досить оптимістичне інтерв'ю газети «Урядовий кур'єр» від 17 серпня 2011 року тодішнього Голови

уже Державного космічного агентства України Ю.С. Алексєєва. Такий же оптимізм містився і в його інтерв'ю цій же газеті в квітні 2013 року (УК, № 69 від 12 квітня).

Його оптимізм розділив і посол Бразилії в Україні Антоніо Фернандо Круз-де-Мелло, який завершив свою дипломатичну місію в нашій державі 13 січня нинішнього року.

Прочитавши обидва інтерв'ю, я тішився тим, що робота над цим проектом набула досить активного розвитку. З не меншим задоволенням я відзначив упевненість посла Бразилії у тому, що проект «не пробуксовуватиме» і що він «дійшов до точки неповернення і ніщо вже не зможе його зупинити». А через два роки дізнаємося про таку приголомшливу новину, в яку важко було повірити.

Як заявив у своєму інтерв'ю кореспондентові газети Kyiv Post (25 вересня 2015 р.) нинішній посол України в Бразилії Ростислав Троненко, Бразилія, поклавши провину на українську сторону, яка нібито недостатньо фінансувала свою частину проекту, в односторонньому порядку виїшла з двосторонньої угоди «без будь-яких пояснень причин, які спонукали її до такого рішення». Судячи зі слів нашого посла, Бразилія «взяла курс на співпрацю зі Сполученими Штатами або Росією».

Я не маю жодних намірів з'ясувати дійсний стан справ. Хоча ще в роки моєї місії в Бразилії ми відчували, що не все так добре складалося і в партнера України. Доходила, до речі, до нас інформація й про те, що російська сторона всілякими методами намагалася вплинути на цей двосторонній проект, завадити його реалізації.

Чи є ще надія на те, що проект «Циклон-4-Алкантара» буде продовжено, покаже подальший розвиток подій.

На превеликий жаль, в інтерв'ю газеті «Урядовий кур'єр» (№129,13 липня 2016 р.) ще один тодішній Голова Державного космічного агентства України Любомир Сабадош, який був звільнений з цієї посади через кілька днів після цього інтерв'ю, жодним словом не згадав цей двосторонній проект. І чи знайдеться для цього проекту місце в новій космічній програмі України, яка, за його словами, почне діяти з 2018 року? Почекаємо — тоді й побачимо!

І все ж, незважаючи на такий невтішний для України результат, я маю всі підстави пишатися тим, що очолюваний мною колектив дипломатів посольства також активно сприяв вирішенню всіх практичних питань, пов'язаних з цим надзвичайно важливим для обох країн проектом. Його реалізація дозволила б у недалекому майбутньому розпочати комерційні запуски супутників з бразильського космодрому за допомогою української ракети-носія «Циклон-4». Це була б історична подія, оскільки і Україна, і Бразилія отримали б можливість підтвердити свій статус держав, що володіють передовими технологіями, а також вийти на перспективні ринки космічних послуг.

Я мав нагоду двічі побувати на бразильському космодромі, де за мою ініціативою під час другого візиту до Бразилії Президента України Л. Кучми (20 жовтня 2003 р.) був встановлений пам'ятний знак з написом португальською та українською мовами на честь цього двостороннього проекту. Чи стоїть він там і сьогодні, мені, на жаль, не вдалося дізнатися.

В лютому 2002 року відвідав я і Центр авіакосмічної галузі Бразилії в місті Сан-Жозе-дос-Кампос, а також Національний інститут космічних досліджень.

Ніхто і подумати тоді не міг про те, що станеться в липні 2015 року.

Для мене ж приємним і водночас пам'ятним спогадом про той цікавий період є сувенірний макет ракети «Циклон-4», який в квітні 2002 року під час візиту до Бразилії чергової делегації тоді ще Національного космічного агентства України мені вручив особисто Генеральний директор ДКБ «Південне» Станіслав Миколайович Конюхов. На жаль, цієї чудової людини вже немає серед нас.

Мене не раз запитували про те, які ж головні завдання я ставив перед собою, очоливши наше посольство в Бразилії. Ще до прибуття до місця свого нового призначення я добре усвідомлював, що це був більш відповідальний етап у моїй дипломатичній біографії. Тому першочергову увагу я приділяв аналізу результатів практичної реалізації підписаних раніше двосторонніх документів. Ми здійснювали щорічний моніторинг шляхом направлення запитів як до нашого МЗС та МЗС Бразилії, так і до відповідних міністерств та відомств України, і це давало конкретні результати. Не знаю, чи продовжували таку практику наступні послы України.

Водночас ми працювали над розширенням договірно-правової бази двосторонніх відносин. Не послаблюючи уваги до зміцнення їх політичної складової, посольство вживало конкретних заходів для активізації торговельно-економічної співпраці України з Бразилією, виявленню нових напрямів співробітництва з урахуванням національних інтересів нашої держави.

Вважаю, що за відведені мені посольською долею роки колективу мого посольства вдалося реалізувати багато корисного. Без перебільшення можу сказати, що це був досить насичений різними подіями період. Нам вдалося зберегти належну динаміку в розвитку двосторонніх відносин, відкрити деякі нові можливості для їх поглиблення. Була суттєво розширена і договірно-правова база наших відносин з Бразилією: підписано 41 двосторонній документ, причому не лише на міждержавному та міжурядовому рівнях, а й між окремими міністерствами, відомствами та неурядовими установами. Успішна реалізація будь-якого доручення нашого МЗС й наших власних ініціатив (а таких також було чимало) давала не лише професійне, а й моральне задоволення.

Безумовно, що всі ці результати досягалися завдяки плідній співпраці посольства з МЗС та іншими державними установами Бразилії. Протягом усіх років моєї дипломатичної місії в цій державі я зустрічався з двома віце-президентами, практично з усіма міністрами, з керівниками інших відомств та установ, у тому числі на рівні штатів Бразилії. Підтримував активні робочі контакти і з своїм колегою — послом Бразилії в Україні Ренато Луїсом Родрігесом Маркесом, а також з попередніми послами. Така співпраця була корисною. При цьому я керувався добре відомим у дипломатії принципом: контакти, контакти і ще раз контакти. Цього домагався і від дипломатів посольства.

Великою перевагою, яка суттєво допомагала мені в роботі, було те, що я мав добрі стосунки з Міністром закордонних справ, послом Селсо Луїсом Нунесом Аморімом, який був призначений на цю посаду після обрання Луїса Інасіу Лули да Сілви новим Президентом Бразилії. Я познайомився з С. Аморімом ще в Нью-Йорку, коли працював заступником Постійного представника України при ООН, а він був тоді Постійним представником Бразилії при цій міжнародній ор-

Вручення Ордена князя Ярослава Мудрого III ступеня Міністрові закордонних справ Бразилії Послу Селсо Аморіму 29 жовтня 2004 року
Presentation of Ukraine's Order of «Yaroslav the Wise», 3rd degree, to Brazil's Minister for Foreign Affairs Ambassador Celso Amorim. October 29, 2004

ганізації. Під час 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН від входив до складу «групи друзів» її голови, яким був Г.Й. Удовенко. Коли ми зустрілися уже в бразильській столиці Бразилія, С. Аморім про це згадав. Я часто бачився з ним на різних заходах і завжди використовував такі нагоди, щоб підійти до нього для вирішення якогось питання, пов'язаного з розвитком двосторонніх відносин. Це були короткі бесіди, але С. Аморім завжди прихильно ставився до моїх запитань.

Згодом я мав велику честь вручити С.Аморіму від імені Президента України Орден князя Ярослава Мудрого III ступеня, яким його було нагороджено за особистий вагомий внесок у розвиток бразильсько-українських відносин. Через велику зайнятість Міністра мені довго не вдавалося виконати таку почесну місію. Та все ж це сталося 29 жовтня 2004 року.

А 24 листопада того ж року такий же Орден я вручив професору Роберто Амаралу, колишньому міністру науки і технологій Бразилії, з яким протягом його перебування на цій посаді зустрічався кілька разів. Він досить прихильно ставився до України, завжди виявляв зацікавленість у позитивному вирішенні питань, пов'язаних, зокрема з реалізацією спільного бразильсько-українського космічного проєкту. Вручення йому нагороди відбулося в приміщенні посольства в присутності представників Сенату та Палати депутатів Національного конгресу, керівника парламентської групи «Бразилія-Україна» Андре Захарова, послів від країн Східної Європи та місцевих журналістів.

А ще раніше, в 2002 році, мені випала нагода вручити українську нагороду — Орден «За заслуги» II ступеня тодішньому губернаторові штату Парана Жайме Лернеру, який також супроводжував Президента Фернандо Енріке Кардозу під час його державного візиту в Україну в січні того ж року. До речі, Ж. Лернер — син українських емігрантів зі Львівщини. Під час згаданого візиту він був емоційно вражений зустріччю з українськими дітьми, які постраждали від наслідків катастрофи на Чорнобильській АЕС і проходили лікування у згаданому штаті Бразилії.

З приємністю згадую і хвилюючі моменти вручення мною ордена княгині Ольги III ступеня добре знаній в Україні письменниці українського походження Вірі Вовк (Селянській) та відомій колись балерині, а на той час визнаному балетмейстеру Муніципального театру в місті Ріо-де-Жанейро Євгенії Федоровій, яка народилася в Києві. На жаль, пані Євгенія померла кілька років тому...

З Вірою Остапівною до цього часу спілкуємось через Інтернет, зустрічаємось, коли вона приїздить до Києва. Їй вже 90 років... У моїй домашній бібліотеці — чимало її книжок з дарчим підписом. За більш як 50 років свого життя в Бразилії Віра Вовк зробила дуже багато для популяризації української літератури в цій країні. В незалежній Україні, про яку Віра Остапівна мріяла багато років, вона

стала членом Національної спілки письменників України, лауреатом Національної премії ім. Т.Г. Шевченка. Вона і сьогодні щиро вболіває за долю нашої держави, свої почуття до України письменниця висловила в таких рядках:

*Тобі моє кохання, Україно,
Духовно-плотське, щире почуття.
Моє зелене дерево життя,
Я вся твоя: верховно і корінно.*

До цього часу підтримую зв'язок з президентом Українсько-Бразильської Центральної Репрезентації Віторіо Соротюком, першим почесним консулом України Мар'яном Чайковським, який до заснування нашого посольства був «зв'язковою ланкою» (йому я також вручив орден «За заслуги» III ступеня), та з Жорже Рибкою, який ще під час моєї місії в Бразилії був призначений нашим почесним консулом у м. Сан-Пауло. У листопаді 2008 року Ж.Рибку разом з іншими бразильцями Указом Президента України було нагороджено таким же Орденом як голову українсько-бразильського товариства «Соборність» за «вагомий особистий внесок у донесення до світової спільноти правди про геноцид українського народу під час Голодомору 1932–1933 років, активну участь у проведенні Міжнародної акції вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932-1933 років «Незгасима свічка».

Я, звісно, не міг не згадати про цих моїх добрих бразильських друзів.

Тепер про деякі підсумки моєї роботи як посла України за сумісництвом у трьох інших державах регіону Південної Америки.

Незважаючи на те, що головні наші зусилля зосереджувалися на зміцненні та розширенні співпраці з Бразилією, не залишали поза увагою і відносини із згаданими державами. Ця робота здійснювалася як під час моїх візитів до цих країн, так і у тісній співпраці з їхніми посольствами у Бразилії.

Першою з цієї групи країн, яку я відвідав, стала Болівія, куди я прибув 5 серпня 2002 року як спеціальний представник Президента України для участі в церемонії інавгурації новообраного Президента цієї країни Гонсало Санчеса де Лосади. За традицією ця церемонія відбулася 6 серпня — в день чергової річниці проголошення незалежності Болівії. Мав коротку бесіду з Президентом, якому передав усне привітання від Президента України Л. Кучми, підтвердив зацікавленість української сторони в поглибленні двосторонніх відносин. Напередодні взяв участь у заходах, присвячених завершенню діяльності на посаді Президента Болівії Хорхе Кіроги, якому під час короткої бесіди висловив вдячність за сприяння розвитку співпраці між нашими двома державами.

Коротка бесіда з Президентом Болівії Карлосом Дієго Месі Гісбертом після вручення Вірчих грамот. У центрі — перший секретар Посольства України Володимир Кохно (перекладає). 22.06.2004
A brief conversation with Bolivia's President Carlos Diego Mesa Gisbert after the presentation of Credentials. In the middle — the First Secretary of the Embassy of Ukraine Volodymyr Kokhno (translates). June 22, 2004

земних делегацій. На рівні глав держав були представлені Аргентина, Бразилія, Венесуела, Панама, Парагвай, Перу та Чилі.

Новообраному Президенту Болівії було передано вітального листа від Президента України В. Ющенка, який, зокрема, підтвердив «налаштованість нашої держави на поглиблення двосторонніх відносин у всіх сферах, наповнення їх конкретним змістом та перспективними спільними проектами, які б відповідали національним інтересам обох держав».

Отакою була коротка історія нашої роботи з Болівією. На жаль, вдалося підписати лише один двосторонній документ на рівні МЗС — робочий план співпраці на 2006 рік.

Першою ж країною, де я вручав Вірчі грамоти посла України за сумісництвом, стала Боліварська Республіка Венесуела. Це відбулося 25 вересня 2002 року. Президентом цієї країни тоді був Уго Чавес (пішов з життя у 2013 році). Під час нашої бесіди він висловив глибоке задоволення змістом його зустрічі з Президентом України Л. Кучмою у Йоганнесбурзі (Південно-Африканська Республіка) 2 вересня у рамках Конференції ООН з проблематики сталого розвитку.

Уго Чавес тоді запевнив мене, що триматиме «під особистою увагою» всі питання, пов'язані з створенням необхідного міжурядового

Так сталося, що Вірчі грамоти посла я вручав уже наступному Президенту Болівії Карлосу Дієго Месі Гісберту 22 червня 2004 року. Тоді ж мав зустрічі з міністрами закордонних справ, оборони та економічного розвитку цієї країни, з якими були порушені питання двосторонньої співпраці у відповідних галузях.

У кінці січня вже 2005 року я знову відвідав болівійську столицю Ла-Пас для участі в церемонії інавгурації чергового Президента Болівії Ево Моралеса. Вперше за 180-річну історію цієї країни як Республіки на найвищу державну посаду було обрано представника індіанського народу, який складає 69 відсотків населення Болівії. У цій церемонії взяла участь безпрецедентна кількість іно-

Вручення Вірчих грамот Президентів Боліварської Республіки Венесуела Уго Чавесу.
Праворуч: Міністр закордонних справ Рой Чадертон Матос. 25 вересня 2002 року
Presentation of Credentials to Venezuela's President Ugo Chaves.
On the right is Roy Chaderton Matos, Foreign Minister. September 25, 2002

механізму, який сприяв би налагодженню прямих контактів між підприємствами двох країн, поліпшенню ситуації із станом двостороннього товарообороту, який, підкреслив він, не міг на той час задовольняти жодну із сторін. Для зміни ситуації Венесуела і Україна мали відповідний потенціал, який, підкреслив Уго Чавес, необхідно використати найліпшим чином в інтересах обох держав.

Напередодні мене прийняв Міністр закордонних справ Венесуели Рой Чадертон Матос. Того ж дня я зустрівся також із заступником Міністра виробництва і торгівлі та Головою Постійної комісії з питань зовнішньої політики Національної Асамблеї Венесуели.

Незважаючи на всі наші зусилля і відповідні конкретні пропозиції, які надсилалися до Києва, нам вдалося організувати підписання також лише одного, але досить важливого двостороннього документа — Угоди між Урядом України та Урядом Боліварської Республіки Венесуела про відмову від віз для громадян, які користуються дипломатичними та службовими паспортами. Таке підписання відбулося 22 лютого 2006 року в нашому посольстві в присутності дипломатів обох посольств, керівників посольств країн Південної Америки та Східної Європи, а також місцевих журналістів.

Згідно з наданими повноваженнями Угоду підписали я та мій колега — посол Венесуели в Бразилії Хуліо Хосе Гарсія Монтойя.

Вручення Вірчих грамот Президентіві Еквадору Густаву Набоа Бехарано відбулося 2 грудня того ж 2002 року. До речі, це були його завершальні дні перебування на цій посаді, оскільки було вже обрано нового президента країни (про нього буде далі).

Під час нашої бесіди Г.Н. Бехарано відзначив, що Україна є для його країни «важливим партнером у Східній Європі» і висловив упевненість, що уряд, який буде сформований новообраним Президентом Лусіо Гутьєрресом, «займе конструктивну позицію щодо співпраці з Україною».

Після завершення офіційної церемонії та бесіди з Президентом, яка проходила в досить невимушеній атмосфері і була схожою на зустріч давніх знайомих, мене супроводили до виходу з іншого крила президентського палацу. Те, що я побачив, вийшовши на площу, не могло не розчулити: там на мою появу вже чекала велика кількість мешканців столиці, які під звуки нашого Державного гімну (для мене це стало приємною несподіванкою) оплесками вітали посла України. З моїх очей потекли сльози. Таке дійсно не можливо забути!

Під час першого перебування в Еквадорі мене прийняв Міністр закордонних справ, після чого мав окремі робочі зустрічі з його заступниками з питань двосторонньої політики та зовнішньої торгівлі, а також з представниками інших міністерств і відомств цієї країни.

До еквадорської столиці Кіто я знову прилетів 14 січня наступного, 2003 року, вже як спеціальний представник Президента України,

Вручення Вірчих грамот Президентіві Республіки Еквадор Густаву Набоа Бахарано. 2 грудня 2002 року
Presentation of Credentials to Gustavo Noboa Bejarano. December 2, 2002

для участі в церемонії інавгурації новообраного Президента країни Лусіо Гутьєрреса, яка відбулася 15 січня. Наступного дня Президент Еквадору (це був його перший робочий день) прийняв для короткої бесіди двох іноземних послів — від США і від України. Під час нетривалої бесіди я передав Лусіо Гутьєрресу особистого вітального листа від Президента України Л. Кучми, який, серед іншого, наголосив «на наявності значних перспектив для подальшого розвитку взаємовигідної співпраці між двома державами». Президент України висловив також сподівання на те, що відносини між Україною та Еквадором «набудуть нової динаміки, перейдуть в площину тісної співпраці». Він передав новообраному Президенту Еквадора запрошення відвідати нашу державу з офіційним візитом, яке було ним з вдячністю прийняте.

Л. Гутьєррес висловив зацікавленість еквадорської сторони в поглибленні контактів між урядовими установами та підприємницькими колами двох країн, зокрема в галузі гірничовидобувної промисловості, енергетики, сільського господарства та торгівлі. Він також підтримав думку Посла України щодо необхідності прискорення опрацювання сторонами проектів угод економічного змісту з метою створення сприятливих умов для подальшого розвитку двостороннього співробітництва.

Під час перебування в Еквадорі мав також окремі зустрічі з новим Віце-президентом країни Альфредо Паласіо, Міністром закордонних справ Ніною Пакарі, якій було передано вітального листа від Міністра закордонних справ України Анатолія Зленка, зі спеціальним радником Президента з питань зовнішньої політики Патрісіо Зукіландою, керівництвом Департаменту зовнішньоекономічних зв'язків МЗС та Торговельної палати м. Кіто.

Та подальший розвиток соціально-економічної ситуації в Еквадорі вніс чергові корективи. В квітні 2005 року в цій країні почалися масові заворушення із закликами відсторонити Л.Гутьєрреса з поста Президента. Він відреагував на це запровадженням надзвичайного стану, проте армія відмовилася його виконувати. І 20 квітня Національний конгрес своїм рішенням відсторонив його від цієї посади і передав його повноваження віце-президенту Алфредо Паласіо Гонсалесу.

Я так докладно зупинився на деяких робочих моментах з єдиною метою: показати, що я, як Посол, і мої співробітники в посольстві України в Бразилії вживали всіх можливих заходів для того, щоб «підштовхнути» владні структури в Києві до більш активної співпраці і з трьома державами моєї додаткової акредитації.

Протягом нетривалого періоду моєї місії посла в Еквадорі за сумісництвом нам усе ж вдалося забезпечити підписання двох міжурядових угод. В травні 2004 року відбувся і перший офіційний візит в Україну Міністра закордонних справ Еквадору.

Та не все так стається, як плануєш або як того бажаєш. У дипломатичній практиці, як і в повсякденному житті, певні обставини нерідко вносять свої корективи.

Не минуло й року, як рішенням керівництва нашого МЗС відповідальність за відносини з Еквадором була передана послу України в Перу, яким тоді був Ігор Грушко. До речі, я сам цього домагався, виходячи з того, що Еквадор був далеко від кордону Бразилії на відміну від Болівії та Венесуели. З моїми аргументами врешті-решт погодилися. В квітні 2006 року своїм Указом Президент України В. Ющенко звільнив мене від цих повноважень.

Для тих, хто не зовсім добре уявляє собі специфіку дипломатичної роботи, хочу коротко зазначити, що в моїй практиці часто виникали ситуації, коли без відповідного доручення від МЗС за власною ініціативою зустрічався з офіційними особами із країн, що не входили до моєї безпосередньої відповідальності, але які відвідували Бразилію. Таких зустрічей у мене було дві: 7 червня 2002 року — з Міністром закордонних справ Перу Дієго Гарсія-Саяном під час прийняття в посольстві цієї країни та 12 березня 2004 року з Міністром закордонних справ Колумбії Кароліною Барко, про що я інформував керівництво нашого МЗС та свого колегу — Посла України в Перу. Про ці зустрічі повідомили і засоби масової інформації України.

Таку практику я особисто вважав як цілком природну взаємодію з моїми колегами-послами, які представляли інтереси України в інших державах. Більше того, такі «допоміжні» обов'язки ми розглядали як одну з складових нашої дипломатичної роботи.

Після того, як Еквадор було переведено до відповідальності нашого посольства в Перу, подальші події виявилися для мене, буду відвертим, неочікуваними. І тому про це також хочу згадати хоча б коротко.

6 травня 2006 року Президент України В. Ющенко підписав Указ про призначення мене послом України до Кооперативної Республіки Гайана за сумісництвом. Про таке рішення я вже знав і тому розпочав відповідну підготовку до виконання нових повноважень. З цього приводу зустрівся навіть з послом-жінкою цієї країни в Бразилії, яка пообіцяла всляке сприяння. Та вже 14 червня Президент України підписав інший Указ — про звільнення мене з усіх посад посла — в Бразилії, Болівії та Венесуелі за сумісництвом, а також у Кооперативній Республіці Гайана за сумісництвом, до якої я не лише не доїхав, а й не одержував ніяких Вірчих грамот.

Та найбільш вражаючим для мене моментом стало те, що про таке рішення Президента України (хтось же підказав йому таке!) я дізнався не від керівництва нашого МЗС, а від свого колеги, Посла Ігоря Турянського, який зателефонував мені з Києва і порадив «заглянути» на сайт Президента України. Це сталося того дня, коли я із своїм колективом — уболівальниками футболу — дивилися по телебаченню

матч між збірними командами України та Іспанії в рамках світового чемпіонату, який проходив у Німеччині. Після програшу нашої команди я запросив до свого робочого кабінету співробітників посольства і зачитав їм зміст Указу Президента. Я, звісно, сприйняв його з великим подивом, адже на той час не вбачав жодної причини для такого рішення, та швидко заспокоївся. Мої ж молодші колеги, судячи з того, що було написано в них на обличчях, були дещо шоковані. Я лише сказав їм: «Все нормально, працюємо далі».

Пізніше мені в приватному порядку повідомили, що після повернення з Бразилії чергової делегації з України, її керівник (не вважаю за необхідне називати його прізвище, оскільки він давно вже не очолює ту важливу державну установу) відвідав МЗС і висловив своє незадоволення діями Посла (тобто мене), який, мовляв, «дозволяв собі втручатися в справи, які перебувають у виключній компетенції» його установи. Я не був здивований почутим, але, користуючись нагодою, хочу наголосити, що той керівник однозначно не усвідомлював того незаперечного факту, що я був головним представником України в Бразилії і мав повне право і повноваження втручатися в ситуацію, якщо вона могла зашкодити національним інтересам нашої держави. А в того керівника делегації переважали особисті амбіції.

Ось така історія випала на мою долю на завершальному етапі моєї багаторічної дипломатичної служби. Був ще один ганебний епізод, але я не хочу про нього згадувати. Давно вже це було, я все те пережив, проте не забув!

Зауважу лише, що подібний «досвід» пережили і деякі мої колеги — ветерани української дипломатії, тому таку практику, не інакше як ганебною, я особисто не можу назвати. Глибоко переконаний також у тому, що ніхто з нас не заслуговував на таке відношення.

Та, попри все, я маю усі підстави сказати, що повертався з Бразилії з почуттям виконаного мною завдання, оскільки і тоді, і вже через 10 років після тих подій, переконаний у тому, що мені і співробітникам нашого посольства вдалося спільними зусиллями реалізувати чимало корисного для нашої держави. Про конкретні результати нашої роботи було добре відомо тодішньому керівництву МЗС, про які часто повідомляли як вітчизняні, так і бразильські засоби масової інформації.

Для мене особисто діяльність на посаді Посла України у такій великій державі, якою є Бразилія, стала ще однією важливою віхою у моєму житті.

Це були змістовні і надзвичайно цікаві роки. Не менш важливим для себе я вважаю те, що впродовж тих майже п'яти років я мав можливість побувати в кількох бразильських штатах, у багатьох містах і містечках, познайомитися з цікавими особистостями (серед них був і відомий архітектор Оскар Німеєр, я зустрівся з ним у його квартирі і маю його книгу «Моя архітектура» з дарчим підписом), з багатьма представниками української громади, які активно співпрацювали з нашим посольством,

конкретними справами допомагали нам у наших зусиллях, спрямованих на зміцнення українсько-бразильських відносин. Багато з бразильських українців були відзначені не лише державними нагородами України, а й Почесними грамотами нашого МЗС та грамотами-подяками посольства.

До цього часу згадую добрим словом тих співробітників, які працювали зі мною і без підтримки яких я не мислив собі успішного виконання тих завдань, що їх ставило перед мною керівництво МЗС і які ми самі ініціювали. Тому хочу назвати, зокрема, прізвища таких дипломатів: Володимира Лакомова (через кілька років він був черговим послом у Бразилії, а нині очолює наше посольство в Пакистані), Володимира Решетняка, Володимира Кохна (після кількох років служби в Протоколі Адміністрації Президента України з 2015 року він знову працює в нашому посольстві в Бразилії), Володимира Козлова (після Бразилії працював деякий час у нашому посольстві на Кубі), Юрія Демиденка, Олександра Прокоп'юка, першого військового аташе Ігоря Черненка, Юлія Татарченка, Олеса Наточія, Дмитра Матющенка, тодішнього Генерального консула в Ріо-де-Жанейро Ігоря Тумасова (кілька років тому ця консульська установа була переведена до м. Сан-Пауло), керівника торговельно-економічної місії при посольстві Тетяну Анищук, консула в м. Куритібі (штат Парана) Валерія Григораша (нині він очолює нашу консульську устанovu в м. Сан-Пауло). Ми були єдиною командою. Своєї роботи ми не уявляли без підтримки і тих співробітників, які займалися діловодством, фінансовими та господарськими справами. Згадаю, зокрема, бухгалтера Тетяну Нагрузову та її наступницю Олену Решетняк. На жаль, були й такі співробітники, в тому числі й серед дипломатів, які своєю поведінкою, часом зухвалою, не вписувалися в єдину команду. Та з різних обставин вони недовго пропрацювали в посольстві.

За кілька днів до нашого з дружиною остаточного відльоту в Україну з МЗС Бразилії неофіційно мені повідомили, що на мене очікує «дуже приємний сюрприз». Я й гадки не мав, що то могло бути. Потім мене поінформували, що своїм Декретом від 26 липня 2006 року, якраз на 185-ту річницю незалежності Бразилії та 118-ту річницю проголошення її республікою, Президент країни Луїс Інасіу Лула да Сілва нагородив мене найвищою національною нагородою для іноземних громадян — Орденом «Південний Хрест» ступеня “Великий хрест” як вияв визнання мого особистого внеску в розвиток українсько-бразильських відносин. Це був дійсно несподіваний, але, зізнаюсь, надзвичайно приємний для мене «сюрприз». То була моя перша і єдина іноземна нагорода, до того ж — такого значення. Тому я дуже пишаюся нею.

За дорученням Міністра 28 липня таку високу нагороду мені вручив заступник Генерального секретаря з політичних питань МЗС Бразилії Антоніо де Агіар Патріота, з яким у мене також склалися корисні робочі контакти.

«Сімейне» фото. Президент Бразилії Луїз Інасіу Лула да Сілва з дружиною (посередині) та Посол України Юрій Богаєвський з дружиною (зліва). 6 квітня 2006 року
A «family» photo. President of Brazil Luiz Inacio Lula da Silva and his wife (in the middle) and Ukraine's Ambassador Yuri Bohaievskiy with his wife Olha (on the left). April 6, 2006

У своєму короткому виступі португальською мовою я наголосив, що нашому посольству за ці роки таких успіхів вдалося досягти завдяки плідній і конструктивній співпраці не лише з Міністерством закордонних справ Бразилії та його відповідними департаментами, а й з іншими міністерствами, Національним Конгресом, зокрема з парламентською групою «Бразилія–Україна», а також з різними установами, організаціями та представниками засобів масової інформації цієї країни.

На урочистій церемонії, яка відбулася в Палаці Ітамараті (Palacio Itamaraty), були присутні керівники департаментів МЗС Бразилії, посли від країн Східної Європи та Південної Америки, сенатор Серіс Слесаренко, а також Апостольський нунцій (посол від Ватикану) як дуаєн дипломатичного іноземного корпусу.

Для мене і моєї дружини та подія стала також незабутньою.

Перед цією церемонією відбувся обмін грамотами про ратифікацію для набуття чинності Договору між Україною та Федеративною Республікою Бразилією про видачу правопорушників. Це було засвідчено відповідним протоколом, який за українську сторону було доручено підписати мені. Так завершився мій останній робочий день.

Наступного дня, 29 липня 2006 року, ми відлетіли до м. Сан-Пауло, звідти до німецького Франкфурта-на-Майні, далі — до Мюнхена, і, нарешті, до рідного Києва. Під час такого тривалого перельоту мене весь

час переслідувала думка: «Що ж далі?..». Відповіді не знаходив, намагався заспокоїтись і налаштував себе на зустріч з рідними...

Після нетривалої відпустки я подав заяву про свою відставку з дипломатичної служби. «Достатньо наїздився і налітався до країн ближнього і дальнього зарубіжжя...», — підказав мені внутрішній голос. І сьогодні не жалкую, що тоді, не вагаючись, прийняв таке рішення.

Хочу пояснити, чому для своїх чергових спогадів я обрав таку назву. Як побачить читач, я згадав тут не лише деякі епізоди (а їх було значно більше) моєї більш як 15-річної дипломатичної служби у вже незалежній Україні, а й дещо з моєї роботи ще в МЗС УРСР.

Упродовж усіх цих років, непростих, але наповнених конкретною роботою і цікавими подіями, ми працювали так, як підказували нам наша совість і дозволяло наше виховання. Ми ніколи не змагалися ні за посади, ні за службові відрядження за кордон, ні за нагороди. Бо ми всі були на видноті, під «прицілом» всіх поколінь керівників нашого МЗС, які приглядалися до кожного з нас, оцінювали наші здібності та рівень відповідальності і визначали, на кого можна покласти в будь-яку хвилину. Хто працював з повною віддачею, проявляв ініціативу і творчий підхід до виконання службових обов'язків, того й обирала доля і відкривала перед ним нові можливості та відповідну перспективу...

Кожен з нас жив своєю роботою, повністю віддаючи їй свої знання і свій життєвий досвід. Навіть у снах нам часто з'являлися якісь епізоди, пов'язані з нашою роботою. Бувало і таке, що раптово прокидався серед ночі, щоб записати до блокнота якусь ідею, думку або просто питання, які чомусь не виникали у моїй голові до цього. А наступного робочого дня ці записи вже опрацьовувалися.

Дехто, можливо, сприйме це як дивне явище, але і сьогодні, через 10 років після завершення дипломатичної служби, я і дехто з моїх колег-ветеранів, все ще перебуваємо в «полоні» того життя, і це факт. Саме в цьому, я не маю жодних сумнівів, полягала наша відданість тій справі, якій ми присвятили чимало років свого життя. Я пишаюся тим, що в 2013 році мені також було вручено нагрудний знак нашого МЗС «За відданість дипломатичній службі»

Мені випало попрацювати під керівництвом семи міністрів закордонних справ (двоє з них перебували двічі на цій посаді — А.М. Зленко та Б.І. Тарасюк) і при трьох президентах України (Л.М. Кравчук, Л.Д. Кучма, В.А. Ющенко). Про кожного з них у мене склалися також свої враження, вони були різними, кожен з них мав свій характер, свою манеру спілкування з підлеглими. Але це не є темою моїх спогадів, бо це, як кажуть, «вже зовсім інша історія».

Нещодавно я підрахував, що з усіх співробітників-дипломатів, які працювали зі мною в роки мого керівництва відповідними територіальними управліннями в МЗС, а потім у Нью-Йорку і в Бразилії, 18 осіб з часом дослужилися до посади посла у різних державах світу. В кожного

з них по-різному склалася подальша доля. Одного, на жаль, вже немає серед нас. Дехто уже завершив дипломатичну службу, дехто сам пішов або його «витіснили» з цієї системи (бо було за що!), а декого «переманили» до Адміністрації Президента України. І все ж, тішуся сподіванням, що кожен з них не забув, що я також був причетний до їхнього службового зростання. Якщо ж хтось забув, то нехай то буде на його совісті.

Після моєї дипломатичної місії в Бразилії сплинуло вже 10 років, але упродовж цих років я продовжував спостерігати за подальшим розвитком українсько-бразильських відносин.

Дізнався, що в грудні 2009 року вже з державним візитом Україну відвідав і Президент Бразилії Луїс Інасіу Лула да Сілва. До речі, ще під час моєї роботи Послом, він побував у Києві, зробивши годинну зупинку в аеропорту Борисполя по дорозі до Китаю. В жовтні 2011 року Бразилію відвідав чинний на той час Президент нашої країни, який зустрівся вже з новообраним Президентом Бразилії Ділмоу Руссеф¹. Працюючи в Бразилії, я мав з нею кілька робочих зустрічей — спочатку як з Міністром гірничої промисловості та енергетики, а потім як з керівником Адміністрації Президента.

Дочекався я, нарешті, і повідомлення про здійснення першого офіційного візиту до України Міністра закордонних справ Бразилії в липні 2013 року. Ним тоді був уже згадуваний мною вище Антоніо де Агіар Патріота. На жаль, побачитися з ним у Києві не довелося. Вважаю, що це був недолік керівництва нашого МЗС, яке даремно і безпідставно забуває про тих, хто також був причетний до розвитку українсько-бразильських відносин. Упевнений, що цю мою думку поділяють і мої колеги — ветерани дипломатичної служби.

Сьогодні національні інтереси нашої держави в Бразилії представляє уже п'ятий Посол. Перед кожним з нас, хто був на цій посаді, стояло одне і те ж завдання: робити все можливе для нарощування темпів двосторонньої співпраці. Звісно, що кожен з нас, і я в цьому не маю жодних сумнівів, мав свій підхід і своє бачення того, як це робити і які форми і засоби дипломатії використовувати для досягнення очікуваних від нас конкретних результатів.

Проте, як не прикро про це говорити, не міг я не помітити, що в останні роки динаміка у розвитку українсько-бразильських відносин зазнала негативних змін не на користь інтересів обох країн. На це вплинули як глобальні процеси, зокрема світова економічна криза, яка не оминула і Бразилію, так і розвиток внутрішньополітичних процесів в обох державах.

¹ За порушення бюджетного законодавства 12 травня 2016 року вона була відсторонена від цієї посади на 180 днів, а 31 серпня піддана процедурі імпідменту. 10 років до того такого розвитку подій у Бразилії ніхто навіть уявити не міг.

Сьогодні, на жаль, мало підстав для того, щоб стверджувати, що між Україною і Бразилією існують відносини справжнього партнерства, як це було реальним фактом ще кілька років тому.

І така ситуація не може не бентежити, оскільки протягом усіх 24 років після встановлення між Україною та Бразилією дипломатичних відносин обидві сторони доклали чимало конкретних зусиль для досягнення такого рівня партнерства.

І на завершення цих спогадів хочу сказати про таке.

Якось під час інтерв'ю одній з програм українського телебачення мене запитали: що цікавого з побаченого мною в Бразилії було б корисно застосувати в Україні? Я не відкрив Америки і не винайду нового велосипеда, якщо зауважу, що в кожній країні світу можна побачити щось особливе, що приверне увагу не лише звичайного туриста, а й спостережливого дипломата.

Незаперечним фактом є й те, що одне з першочергових завдань будь-якого іноземного посла полягає в тому, щоб якомога більше дізнатися про країну свого перебування, її історію та сучасне життя з тим, щоб чітко визначити, яким чином її потенціал і можливості можна використати в інтересах своєї держави. По-друге, робити все можливе для популяризації своєї країни, її потенціалу.

Саме такі завдання я ставив і перед собою, і перед своїми дипломатами.

Тож, не лише як дипломата, а й як громадянина України мою увагу привернули, зокрема, такі практичні питання. Бразилія має досить цікавий досвід організації виборів Президента країни з використанням під час голосування новітніх комп'ютерних технологій. Такий спосіб (без закритих кабінків та урн для бюлетенів) свідчить не лише про дійсно демократичний, відкритий характер голосування, а й унеможливує будь-які спроби фальсифікації його результатів.

До речі, з такою системою, яку вже запозичили деякі країни, мала нагоду ознайомитись і делегація Верховного Суду України на чолі з його тодішнім головою В.Т. Маляренком, яка відвідала Бразилію за нашою ініціативою. На превеликий жаль, пропозиція посольства розглянути можливість використання такого досвіду і в Україні, нікого в Києві, схоже, не зацікавила, або, скоріше за все, виявилася для когось не конче потрібною.

І ще одне спостереження, яке, на мою думку, заслуговує на особливу увагу. Це стосується ролі зовнішньополітичного відомства. В Бразилії згадане міністерство є досить шанованою державною установою, яка користується вагомим авторитетом. До його позиції не лише прислухаються, а й поважають її. Жоден урядовий чиновник, включаючи Міністра, не дозволить собі вчинити якісь дії або прийняти якийсь рішення, пов'язане тією чи іншою мірою із зовнішньою політикою або зовнішньоекономічною діяльністю Бразилії, не проконсультувавшись з Міністерством закордонних справ. У цьому я пересвідчився багато

разів, зокрема і під час однієї із зустрічей з віце-президентом країни. Такому авторитетові МЗС, подумав я, можна лише позаздрити.

В одному із своїх інтерв'ю, ще в 1995 році, тодішній Міністр закордонних справ Г.Й. Удовенко цілком справедливо наголосив на тому, що «престиж МЗС неможливо підняти законами та директивами. Воно повинне так виявити себе, щоб кожний, хто займається зовнішньополітичною діяльністю, вважав за необхідне погоджувати свої дії з ним».

В цьому контексті вважаю за доречне процитувати ще одного колишнього Міністра Анатолія Максимовича Зленка, який у своїй книзі «Дипломатія і політика» (м. Харків, вид-во «Фоліо», 2003 р.) висловив таку тезу: «Уміння приймати політичні рішення і реалізовувати їх шляхом дипломатії — це високе мистецтво, до якого треба прагнути заради як престижу держави, так і власного реноме». «Це довгий і складний шлях, — наголосив він, — який можна пройти лише якщо дипломатія буде високопрофесійною і результативною, політика — ініціативною та відповідальною».

Оглядаючись на прожиті роки, хочу сказати, що дипломатична робота мене багато чому навчила. Впевнений, що і багатьох моїх колег. Насамперед, усвідомленню того, що в дипломатії не може бути ні дрібних, ні другорядних питань і що до вивчення будь-якого питання слід підходити виважено і з великою увагою. Не менш важливим принципом була вимога до кожного з нас грамотно володіти дипломатичною термінологією, усним і письмовим словом при підготовці будь-яких матеріалів, інформацій, довідок, політичних листів, дипломатичних нот, а також виступів як на міжнародних форумах, так і в засобах масової інформації. Водночас нас учили вмінню лаконічно, але переконливо висловлювати свої думки та пропозиції. В дипломатії все це має принципове значення.

Цих критеріїв я намагався дотримуватися впродовж усіх років дипломатичної служби. На це я завжди орієнтував і тих співробітників, які працювали під моїм керівництвом як у центральному апараті МЗС, так і за кордоном.

Ті незабутні більш як три десятиліття не лише суттєво збагатили мій професійний досвід, а й сам зміст мого життя. Я побував у службових відрядженнях у 43 країнах світу на різних континентах, дізнався багато цікавого і про ці країни, і про життя їхніх народів. Це також дуже допомагало в моїй практичній роботі, де б я не працював.

Про все це мені нагадують численні фотографії та витинки з вітчизняних та іноземних газет і журналів про мою участь у багатьох різних заходах, а також з моїми інтерв'ю. А були ще і телеінтерв'ю як закордонним, так і нашим українським телеканалам.

Тому я безмежно вдячний долі, яка дала мені шанс випробувати себе ще і в царині дипломатії. Вважаю, що вона була до мене прихильною.

Yurii BOHAIEVSKYI,

*Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary of Ukraine,
Veteran of the Diplomatic Service*

WE DID NOT HAVE QUEST FOR OUR DESTINY, THE LATTER CHOSE US ITSELF

In my public service record that covered the period of 33 years, Brazil was the first foreign state where I had the honour to represent Ukraine in the capacity of the Ambassador from November 2001 to July 2006.

At the same time, those years turned out to be the final stage in my diplomatic service.

Since 1973, the year when I was invited to join the staff of the Foreign Ministry of Soviet Ukraine, it took me 28 years to reach such a high diplomatic post.

During that long-term period I had more than enough opportunities to test my abilities at various diplomatic positions at the MFA. Also during the Soviet period I had the privilege to enjoy several chances to gain very valuable international experience as a participant of some of the United Nations General Assembly sessions and important international conferences. My professional confidence strengthened at the United Nations Secretariat in its Department of Public Information, and especially at the position of the First Secretary in the Soviet Embassy in Canada to which I was recommended by the Ukrainian SSR Ministry of Foreign Affairs.

In independent Ukraine I was entrusted to occupy new very challenging positions at the Ministry, namely as Chief of the USA and Canada Division, then as Deputy Director of Bilateral Relations Department, and later as Director of the Department for Europe and the Americas. Then followed new more responsible assignments abroad as Deputy Permanent Representative of Ukraine to the United Nations and, finally, as Consul-General of Ukraine in New-York City.

After a short working term at the MFA in charge of one of territorial departments, I was proposed in July of 2001 to occupy the vacant position of the Ambassador in the Federal Republic of Brazil.

On August 2 of that year the President of Ukraine Leonid Kuchma signed the respective Decree. Next year, on August 6, he signed another Decree by which I was also appointed as Ambassador to Bolivia, Ecuador and Venezuela as my additional diplomatic responsibilities.

Thus, I had the privilege to present my Credentials to the Presidents of those four countries of South America. However, the development of domestic situations in each of these states allowed me to meet nine Presidents: two in Brazil, two in Ecuador, four (!) in Bolivia, and only one in Venezuela.

During the years of my diplomatic mission to those countries we managed to ensure the conclusion of 45 bilateral documents in different areas of cooperation, with 41 of them being signed between Ukraine and Brazil. Several among that number were initiated by my Embassy.

Even today, ten years that have passed since I completed my diplomatic service I remain absolutely confident that I, as Ambassador, and my team of diplomats have all grounds to be proud of everything we did then in the national interests of our country.

As the recognition of my personal contribution to the promotion of partnership relations between Ukraine and Brazil, the President of this country Luiz Inacio Lula da Silva (I presented my Credentials to his predecessor Fernando Enrique Cardoso on November 13, 2001), by his Decree on July 23, 2006 awarded me with the highest national decoration for foreign citizens – the Order «Cruzeiro do Sul» («Southern Cross») of Grand Cross rank. I received it at official ceremony in the Foreign Ministry on July 28, my last working day as Ambassador. For me it was the first and the only foreign award and I am proud to be its owner. On July 29, 2006 my wife and I departed for Ukraine.

For me personally, the position of the Ambassador had become a very important landmark in my diplomatic life.

Unfortunately, Brazil of 2016 differs from what it was in 2006. During those ten years the political, economic and social situation in this country, the largest in South America, has substantially changed. But this is not my task to analyse those changes or to make any comments. I only have sincere regrets that our bilateral relations have also undergone a visible decline in a very positive dynamics. In 2016, I have no reason to say that there is still a true partnership between Ukraine and Brazil as it was the real fact several years ago.

Those unforgettable three decades of diplomatic service enriched not only my professional experience, but also substantially changed the very sense of my life.

I had the opportunity to visit 43 different foreign countries, to learn many useful and cognitive information about each of them. That also helped me in my practical diplomatic work at my positions at home and abroad.

The following statement may sound as self-assured one, but I am very confident that during those decades I managed to overcome and withstand all challenges and tests, and to gain personal results by which I have all grounds to be satisfied.

I am very grateful to the destiny for giving me many years ago a chance to try myself also in the realm of diplomacy.

Люк ЯКОБС,

Надзвичайний і Повноважний Посол
Королівства Бельгія в Україні

ІНТЕНСИВНИЙ ПЕРІОД НАШИХ ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИН

— *Ваша Високоповажносте, Ви багато по-
дорожуєте містами України, розкажіть, будь лас-
ка, які результати регіональних зустрічей і які
Ваші враження від розвитку українських регіонів?*

— На мою думку, подорожувати Україною над-
звичайно важливо. Це дуже велика й різно-
манітна країна, яку неможливо пізнати, зрозуміти, сидячи
в своєму кабінеті в Києві. За два роки мого пере-
бування тут я відвідав багато регіонів України —
на сході й заході, півночі й півдні. Однак у моїх намірах по-
дорожувати ще більше, адже важливо знати реальний стан справ на місцях.

Головною метою моїх поїздок країною є розв'язання економічних
питань, оскільки наша двостороння дипломатія є насамперед еко-
номічною. Відвідування різних регіонів України дає мені можливість
ближче познайомитися з кожною областю, зокрема з її економічним
потенціалом. Це дозволяє порушувати теми, що становлять інтерес
для бельгійських компаній, які займаються експортом, імпортом або
інвестують у регіон, і привернути увагу влади до існуючої двосторон-
ньої бізнес-діяльності. Мої візити й зустрічі з представниками регі-
ональної та місцевої влади, мерами, їхніми командами допомагають
налагодити контакти й закласти основу для подальшої співпраці. І ко-
ли виникають питання або ми помічаємо інтерес з боку бельгійських
компаній, то вже знаємо, до кого звертатися.

— *У 2017 році виповниться 25 років установленню дипломатич-
них відносин між Бельгією та Україною. Які є за цей час головні до-
сягнення двосторонньої взаємодії?*

Справді, у 2017 році ми відзначатимемо дуже важливу річницю.
Взаємини між нашими країнами розвивалися поступово. Протягом
цих 25 років були і злети, і падіння, але зараз, на мою думку, у на-
ших двосторонніх відносинах знову інтенсивний період.

Концерт миру до Дня Короля, Національна опера України, 15 листопада 2015 року
Concert for Peace – King's Day, National Opera, 15 November 2015

Ключовою подією у цьому контексті була, наприклад, торгова місія на чолі з принцом Філіпом, нині королем, що відбулась у листопаді 2010 року. Слід зазначити, що місії такого високого рівня досить рідкісні — лише дві на рік. Тому якщо їх направляють у якусь країну, це свідчить про те, що там має відбутися щось важливе. Україна тоді саме готувалася до проведення чемпіонату Європи з футболу 2012 року. Що ж до двосторонніх угод, то в нас є більш-менш повний «пакет», що зазвичай існує між двома країнами. Звісно, відносини між Україною та Бельгією дуже залежать від відносин між Україною та ЄС. Так, Угода про асоціацію між Україною та ЄС і Угода про вільну торгівлю сьогодні мають першорядне значення, вони формують основу, на якій розвиватиметься наше двостороннє партнерство.

Також плідною є співпраця у сфері культури. Коли я приїхав в Україну, мене приємно вразило, наскільки активний культурний обмін між нашими країнами. Це не обов'язково результат офіційної політики, однак спостерігається безпосередня взаємодія митців і культурних діячів, що свідчить про значний спільний інтерес.

Торік ми розпочали реалізацію програми «Торкнутись Бельгії» з метою висвітлення різних аспектів бельгійського життя. У рамках цього проекту за підтримки посольства було зокрема проведено декілька заходів, ініційованих українцями, — концерти, театральні вистави та літературні вечори. Також український журнал «Всесвіт» присвятив спеціальний випуск виключно бельгійській літературі в перекладі на українську мову.

З березня цього року посольство приєдналося до Українського кризового медіа-центру, що організовує тур виставки «Бельгійські інвестиції у Донбас наприкінці 19 — на початку 20 століття» в семи містах Донбасу, щоб нагадати українцям про значний внесок бельгійського проектування й капіталовкладення в індустріальний розвиток регіону.

— *Які результати торгово-економічної співпраці між нашими країнами і чи заплановано реалізацію інвестиційних проєктів в Україні на найближчі роки?*

— Що до торгівлі, то обсяги обігу між нашими країнами з роками поступово збільшилися. З очевидних причин, пов'язаних з анексією Криму, військовою агресією на Донбасі та впливом цих подій на фінансову й економічну ситуацію в країні, торговельні потоки зменшилися протягом останніх двох років. Однак торговельні відносини між нашими країнами тривають. Можливо, зараз вони не такі активні, як були, але й не перервані. Обмінний курс (зниження курсу гривні) разом з імплементацією Угоди про вільну торгівлю мають значний вплив на український експорт до моєї країни, водночас бельгійський експорт до України знову набирає обертів. Відбувається постійна торговельна діяльність, і я вважаю, що моє завдання — сприяти цьому. Наша інвестиційна діяльність також триває. Одним із останніх прикладів цього стало відкриття в Одесі в травні 2016 року надсучасного заводу бельгійської компанії «Puratos».

Багато інших бельгійських компаній також розглядають можливість або вже ретельно готуються до початку інвестиційної діяльності в Україні, і на це є причини. Україна дуже приваблива для іноземних інвесторів з точки зору її потенціалу. Але для подолання нерішучості наших компаній необхідно першочергово розв'язати низку важливих питань, щоб створити в країні сприятливе бізнес-середовище.

Говорячи про бізнес-середовище, я маю на увазі необхідність наявності передбачуваної нормативно-правової бази, справедливої податкової системи, етики ведення бізнесу, верховенства закону, а також прозорого управління. Наприклад, багато бельгійських компаній зацікавлені в тому, щоб взяти участь у модернізації сільськогосподарського сектору України або розвитку транспортної та енергетичної інфраструктури, але вони очікують рівних умов для вітчизняних та іноземних інвесторів і зрозумілої та прозорої системи управління в країні.

Але загалом я досить оптимістичний, оскільки бачу бажання наших компаній, що залишаються в країні, розширити тут свою діяльність, а також справжній інтерес новачків до України. Дуже тішить, що Україна входить у їхні бізнес-плани. Вони організують індивідуальні ділові поїздки або беруть участь у торговельних місіях. До речі, у вересні 2016 року така місія з Бельгії відвідає Черкаси, Полтаву та Київ. У рамках підготовки до цієї торговельної місії та з метою привернути увагу бельгійської спільноти 16 червня 2016 року

в Брюсселі було проведено бізнес-семінар. Ми запросили авторитетних спікерів, зокрема регіональний менеджер ЄБРР в Україні пояснив, яким ЄБРР бачить інвестиційний клімат в Україні і які сфери економічної діяльності сьогодні мають найбільший потенціал для наших компаній. У семінарі взяли участь близько 50 осіб. Також на заході виступив мій колега в Брюсселі, Посол України в Бельгії, та представники бельгійських компаній, які поділилися з учасниками своїм досвідом роботи в Україні.

— Як відомо, Королівство Бельгія реалізує в Україні чимало проєктів. Ви вже згадували про тур виставки «Бельгійські інвестиції у Донбас наприкінці 19 — на початку 20 століття». Також у лютому 2016 року відбулася виставка, присвячена участі бельгійського автобронедивізіону в Першій світовій війні на території України, а також у Києві в Михайлівському монастирі було відкрито меморіальну дошку на честь бельгійського письменника-солдата Марселя Тірі, який на основі власного досвіду, здобутого в Києві взимку 1917–1918 рр., написав роман. Розкажіть, будь ласка, детальніше про ці проєкти.

— Перша світова війна стала тяжкою подією для всіх націй. Вона й досі глибоко закарбована в колективній пам'яті. До відзначення 100-ї річниці цього глобального конфлікту долучилися й дипломатичні представництва Бельгії за кордоном. Що ж до Посольства Бельгії в Україні, то ми запустили серію меморіальних заходів, які зокрема включають конференції, виставки, лекції тощо.

Розпочалася вона в лютому 2016 року із загальної виставки про Першу світову війну з бельгійського погляду та виставки про бельгійський автобронедивізіон в Україні, що відбулися в Києві й Тернополі. Чому саме така подвійна виставка? Ми подумали, що організовуючи меморіальні заходи в Україні, необхідно зосередитися на темі, яка була б цікавою та пов'язаною з місцевим населенням. Ми запропонували доповнити виставку про Першу світову війну експозицією, присвяченою бельгійському автобронедивізіону, відомому своєю аббревіатурною назвою «АСМ» («Auto Canon Mitrailleuses»), що був відряджений у 1916 році на галицький фронт королем Альбертом I на допомогу російському царю.

Після більшовицької революції військовий підрозділ відступив до Києва, де став свідком боротьби України за незалежність взимку 1917–1918 років. Бельгійські солдати знайшли притулок у Михайлівському монастирі. Серед них був поет і письменник Марсель Тірі, який згодом став визначною постаттю в бельгійській літературі. У 1927 році він написав роман «Проїздом у Києві», сюжет якого розгортається на тлі драматичних подій 1917–1918 років.

У березні 2016 року в Дипломатичній академії України ми провели конференцію «Марсель Тірі, бельгійський автобронедивізіон в Україні та сприйняття Першої світової війни в Україні та Бельгії».

З цієї нагоди було представлено український переклад роману Марселя Тірі. Історія бельгійського автобронедивізіону також описана в книзі «Герої короля Альберта» історика Августа Тірі (не родич Марселя Тірі), який у квітні прочитав лекцію в Національному військово-історичному музеї України. У березні–квітні 2016 року відбувся концертний тур Україною Тона Фрега та Вероніки Ільченко. Вони відвідали Дніпропетровськ, Харків, Глухів, Тростянець, Суми та Київ, де виконували твори, написані в передвоєнні роки, у Прекрасну епоху, а також під час і відразу після війни.

22 квітня 2016 року в рамках 5-го Київського міжнародного фестивалю короткометражних фільмів ми представили анімаційний фільм Яна Бюльтіла «Safard». В основу його сюжету покладено історичні факти військової кампанії бельгійського підрозділу «АСМ» в Україні та його одисея через Росію, Сибір, Маньчжурію й США. Після прем'єрного показу в Києві я разом із режисером Яном Бюльтілом та АСМ-експертом Августом Тірі поїхали в Тернопіль, щоб представити фільм з виставкою, а також урочисто відкрити відновлений пам'ятник бельгійським солдатам, загиблим на галицькому фронті. Ми також відвідали Збараж, де в 1916 році знаходилася штаб-квартира АСМ.

Міністерство інформаційної політики України зацікавилася фільмом та виставкою, і було вирішено представити цю сторінку нашої спільної історії ширшому українському загалу. Так, у червні 2016 року ми відвідали Одесу, Херсон, Запоріжжя, Дніпро, Северодонецьк і Краматорськ.

Київська академія медіа мистецтв, квітень 2015 року
Kyiv Academy of Media Arts, April 2015

День колективу Посольства, 21 липня 2016 року
Embassy team building day, 21 July 2016

Отже, вшануванню пам'яті присвячено цілу серію подій. Водночас вони набули ширшого значення, адже і бельгійці, і українці відкривають заново наше спільне минуле.

— *Чи є чим пишатися у науково-технічній бельгійсько-українській взаємодії?*

— Між нашими університетами та науково-дослідними інститутами відбувається постійний обмін і співпраця. Науковці створили власний невеличкий світ. Вони знають одне одного завдяки їхнім досліддам, науковим статтям і конференціям. Будучи досить незалежними, вони створили власну мережу контактів і співпрацюють між собою безпосередньо. Посольство не обов'язково бере в цьому участь, але за необхідності сприяє двосторонньому обміну. У цілому картина нашого наукового співробітництва позитивна, оскільки ним керують самі науковці й воно відповідає їхнім поглядам та потребам. Крім того, факт, що Україна нещодавно приєдналася до програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020», є ще одним інструментом для подальшого розвитку науково-технічного співробітництва між нашими науковцями й науково-дослідними інститутами.

— *Розкажіть, будь ласка, про Королівство Бельгія з туристичного погляду, яке місце Ви порадили б відвідати насамперед?*

— Звісно, це дуже складне питання, адже ми можемо запропонувати гостям нашої країни дуже багато. Перевага Бельгії полягає в її розмірі. Це невеличка країна, тому подорожувати нею легко і зручно. З огляду на її багате історичне й культурне минуле Бельгія позиціонує себе як центр культурного туризму. У країні багато історичних міст, і кожне має свій характер, традиції й унікальні пам'ятки, багато з яких занесено до списку ЮНЕСКО. Будучи густонаселеною країною, Бельгії вдалося створити рекреаційні зони й зберегти якомога більше природних об'єктів: узбережжя, ліси, долини, печери.

Крім того, сторіччя Першої світової війни стало поштовхом до створення спеціальної програми для тих, хто цікавиться історією. Вона охоплює екскурсії на поле бою, музейні виставки, туристично-інформаційні центри. Багато родичів тих, хто був залучений до цього глобального конфлікту, приїжджають подивитися, де були дислоковані, загинули або вижили їхні діди чи прадіди на фронті, особливо зараз — сто років потому.

Також у країні дуже розвинений бізнес-туризм, оскільки Бельгія — це політичний центр і важливе економічне перехрестя Європи, де знаходяться основні європейські інститути й штаб-квартира НАТО. Багато ділових туристів приїжджають на зустрічі, конференції, торгові виставки або інтенсив-тури, і не лише до Брюсселю.

LUC JACOBS,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Kingdom of Belgium to Ukraine*

INTENSIVE PERIOD IN OUR BILATERAL RELATIONS

— *Your Excellency, you travel a lot around Ukraine. Could you tell us, what are the results of regional meetings, and what are your impressions of the development of Ukraine's regions?*

— In my opinion, it is very important to travel around Ukraine. It is a huge and very diverse country, and I cannot possibly know it, understand it, if I stay glued to my chair in my office in Kyiv. In the two years that I am here, I have already visited many parts of Ukraine — from East to West, from North to South. However, I intend to travel even more, because it is important to know the reality on the ground in different regions. Economic issues are the main focus of my trips around the country, because after all, our bilateral diplomacy is primarily an economic diplomacy. For me, visiting different parts of Ukraine is an opportunity to make myself more acquainted with each region and its economic potential. It allows me to raise topics of interest to Belgian companies, whether they are exporting to, importing from or investing in the region, and draw the attention of authorities to the bilateral business activity taking place there. My visits to the regions and meetings with local authorities, regional administrations, mayors and their teams help me to establish contacts and lay the ground for further cooperation. And when new questions arise or when we notice an interest from the side of Belgian companies, we know whom to address.

— *The year 2017 will mark the 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations between Belgium and Ukraine. What are the main achievements in bilateral cooperation over the period?*

— Indeed, we will have an important jubilee to celebrate in 2017. The relations between both countries have been gradually developing. There have been ups and downs during those 25 years, but currently, to my mind, we are facing again an intensive period in our bilateral relations.

A highlight in our bilateral relations was for example the big trade mission to Ukraine presided over by Prince Philippe, now King Philippe, that took place in November 2010. It should be noted that such high-level trade missions are rather rare — only two tours per year. Therefore, when a country is selected as a destination of such a mission, it means that indeed something important is about to happen there. At that time, Ukraine was preparing for the UEFA Euro 2012 championship.

Костянтинівка, липень 2016 року
Kostiantynivka, July 2016

In terms of bilateral agreements, we have a more or less complete «toolbox» as it usually exists between two countries. Of course, in this regard the relations between Belgium and Ukraine are highly contingent on the relations between the European Union and Ukraine. Thus, the EU–Ukraine Association Agreement and the Free Trade Agreement are of utmost importance now and constitute the essential framework in which also our bilateral relations will develop.

There is also a fruitful cooperation in the cultural sector. From the very beginning, since my arrival in Ukraine, I was positively surprised when I found out how active the cultural exchanges between Belgium and Ukraine are. This is not necessarily the merit of some official policy, but what we see happen is that artists and cultural actors from both countries spontaneously interact with each other. It is a sign of a vivid mutual interest.

Last year we launched the «A Touch of Belgium» program to put various aspects of Belgian lifestyle in the limelight. Within the framework of this program the Embassy supported also several events initiated by Ukrainians, like concerts, theatre plays and literary events. For example, the Ukrainian Journal of World Literature «Vsesvit» published a special issue dedicated exclusively to Belgian literature translated in Ukrainian. Since March this year the Embassy linked up with the Ukraine Crisis Media Centre that organizes a tour of the exhibition «Belgian investment in Ukraine in the late 19th and early 20th century» in seven cities in the Donbas to recall Ukrainians how Belgian capital and engineering substantially contributed to the industrial development of the region.

– *What are the results of trade and economic cooperation between our countries? Are there any investment projects to be implemented in Ukraine in the coming years?*

– In terms of trade, the exchanges between our countries have gradually increased over the years. The last two years, because of obvious reasons related to the annexation of Crimea, military aggression in the Donbas and their impact on the financial and economic situation in the country, trade flows have been reduced. Nevertheless trade relations between our countries are continuing. Maybe they are not that active now as they were, but neither are they interrupted. A combination of the exchange rate (depreciation of the Hryvnia) and the implementation of the Free Trade Agreement with the EU has a noticeable effect on Ukrainian exports to my country, while Belgian exports to Ukraine are picking up again. There is a constant trade activity going on, and I consider it my task to encourage this.

Our investing activities are also continuing. One recent concrete example is the state-of-the-art production plant of the Belgian company Puratos that was built in Odesa and officially opened in May 2016.

Many other Belgian companies are also seriously considering or even concretely preparing investment activities in Ukraine and this for good reasons. Ukraine is very attractive to foreign investors in terms of its intrinsic potential. But for making our companies overcome their hesitations a number of crucial issues need to be addressed as a matter of priority in order to create the right business environment in the country.

When talking about the right business environment, I refer to the need for a predictable regulatory framework and a fair fiscal environment, to the need for ethical business behaviour, for the rule of law and for a transparent governance. For example, many Belgian companies have a keen interest in participating in the modernization of Ukraine's agriculture sector or in the development of the transport and energy infrastructure, but they expect a level playing field for domestic and foreign investors and a clean and transparent governance in the country.

But overall, I am quite optimistic, because I see our companies stay in the country, willing to expand their business activities here and I also see newcomers showing genuine interest in Ukraine. It is very encouraging to know that Ukraine has a place in their business plans. They make business trips individually or participate in trade missions to Ukraine. I should note here that another Belgian trade mission to Ukraine will be held in September 2016 and visit Cherkassy, Poltava and Kyiv.

In preparation of this upcoming trade mission and in order to sharpen the appetite of the Belgian business community, a business seminar was held on 16 June 2016 in Brussels. We invited among other authoritative speakers the Country Manager for Ukraine at the EBRD to explain how the EBRD sees the investment climate in Ukraine and what areas of eco-

conomic activity currently have the most potential for our companies. About 50 participants attended the seminar. Also my counterpart in Brussels, the Ambassador of Ukraine to Belgium addressed the audience, as well as representatives of Belgian companies that are already active in Ukraine, who shared their experiences with the participants.

– *As it is known, the Kingdom of Belgium implements many projects in Ukraine. You mentioned already the current exhibition tour about «Belgian investment in Ukraine at the turn of the 19th and 20th centuries». But also we recall that in February 2016 an exhibition was devoted to the participation of the Belgian Armoured Car Corps in World War I on the territory of Ukraine, and that a memorial plaque was unveiled at Saint Michael's Monastery in Kyiv to honour the Belgian soldier-writer Marcel Thiry who wrote a novel based on his experience in Kyiv in the winter 1917-1918. Could you please tell us more about these projects?*

– The First World War was a traumatic event for all nations involved and remains deeply engraved in the collective memory. To commemorate the 100th anniversary of this global conflict Belgium's diplomatic missions abroad have been encouraged to organize events across the world. As for the Embassy of Belgium in Ukraine, we have launched a series of commemorative activities, including conferences, concerts, exhibitions, lectures, etc.

The chain of commemorative events in Ukraine started in February 2016 with a general exhibition dedicated to the First World War seen from a Belgian angle and a related exhibition on the Belgian Armoured Car Corps in Ukraine, which were shown in Kyiv and Ternopil. Why this twin exhibition? We thought that when organizing commemorative events in Ukraine, we should focus on a topic that would be of particular interest and relevance to the local public. We suggested to our authorities in Belgium to complement the exhibition on the First World War with an additional exhibition devoted to the Belgian Armoured Car Corps, which was deployed by King Albert I to the Galician front in aid to the Russian tsar in 1916. This unit was commonly known as the

«ACM»-unit («Auto Canon Mitrailleuses»).

After the Bolshevik revolution the ACM-unit was withdrawn to Kyiv, where it witnessed Ukraine's struggle for independence in the winter of 1917–1918. The Belgian soldiers found refuge in the Saint Michaels Monastery. One of them was the poet and writer Marcel Thiry, who later became a famous member of the Belgian literary scene. In 1927 he wrote his novel «Passage to Kyiv» that is set against the backdrop of the dramatic events of 1917–1918.

In March 2016, we organized the conference «Marcel Thiry, the Belgian Armoured Car Corps in Ukraine and the perception of the First World War in Ukraine and Belgium», which was held in the Diplomatic Academy of Ukraine. On that occasion the Ukrainian translation of Marcel Thiry's novel was presented. The story of the Belgian Armoured

Люк Якобс, Енн Блонтрок, Мирослав Скорик
Luc Jacobs, Anne Blontrock, Myroslav Skoryk

Car Corps was also described in the book «King Albert's Heroes» (2015) by the historian August Thiry (not related to Marcel Thiry), who gave a lecture in the National Military History Museum of Ukraine in Kyiv last April.

Still in March–April 2016, the Belgian soloists Toon Fret and Veronika Iltchenko gave concert tours in Ukraine. They visited Dnipropetrovsk, Kharkiv, Hlukhiv, Trostianets, Sumy and Kyiv, where they performed works created in the pre-war years, the «Belle Epoque», as well as pieces written during and shortly after the war.

On 22 April 2016, within the framework of the 5th Kyiv International Short Film Festival we presented the animation film «Cafard» by Jan Bultheel. Its storyline is based on the historical facts of the military campaign of the Belgian ACM unit in Ukraine and their subsequent odyssey through Russia, Siberia, Manchuria and the US. After the premiere screening in Kyiv, I travelled with the film maker Jan Bultheel and ACM-expert August Thiry to Ternopil to present the film and show the exhibition and inaugurate the renovated monument in honour of the Belgian ACM soldiers that died at the Galician front. We also visited Zbarazh, where the headquarters of the ACM»-Corps was based in 1916.

The Ministry of Information Policy took interest in the film and ACM-exhibition, and it was decided to show the broader Ukrainian pub-

Екскурсія бельгійської родини до компанії «Гранекс Черкаси», липень 2015 року
Belgian family outing Granex Cherkassy, July 2015

lic this page of shared history. Thus in June 2016, we visited Odesa, Kherson, Zaporizhzhia, Dnipro, Severodonetsk and Kramatorsk.

In this way a whole series of events have been built around this commemoration theme. At the same time, they get a broader meaning because of the fact that we, both Belgians and Ukrainians, are rediscovering our common past and our shared experiences in the history of the last century.

– Is there anything to be proud of in the science and technology cooperation between Belgium and Ukraine?

– There is an ongoing cooperation and exchange between our universities and research institutes. Academicians in their respective domain form a small world. They know each other because of the research they conduct, the scientific articles they publish and the conferences they attend. Being quite independent, they create their own network of contacts and directly cooperate with each other. The Embassy is not necessarily involved, but is of course available to facilitate exchanges where requested. Overall the general picture of our scientific cooperation is positive, because it is driven by the academicians themselves and corresponds to their vision and needs. Furthermore, the fact that Ukraine recently joined the promising EU programme on research and innovation «Horizon 2020» is another tool in the further development of the science and technology cooperation between our academicians and research institutes.

– *Tell us please about the Kingdom of Belgium from the point of view of tourism. What place would you recommend to visit first?*

– Of course, this is a very difficult question, because we have so much to offer to our visitors. Belgium also has the advantage of its size. It is a small country, which makes travelling around the country easy and comfortable. Given its rich historical and cultural past, Belgium mainly promotes itself as a prime destination for cultural and heritage tourism. Belgium has a high concentration of historic cities, each with their own character, unique heritage sites and traditions, many of which are recognized by UNESCO. Being a densely populated country, Belgium still managed to create recreational space and preserve as much as possible its natural sites: the Belgian coast, forests and valleys, caves.

Also, the centenary of the First World War gave rise to a broad and attractive program for those interested in the history, including various battlefield tours, museum exhibitions and visitor centres. Many descendants of people, who were involved in this global conflict, come to see where their grandparents or great-grandparents were stationed and perished or survived at the front, especially now – hundred years after these dramatic events.

Business tourism is also very much developed in the country, as we benefit a lot from being the political centre and an important economic crossroads of Europe, hosting the main European institutions and

Ігор СОКОЛ,

Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Білорусь в Україні

БІЛОРУСЬ–УКРАЇНА. ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДВОСТОРОННЬОЇ СПІВПРАЦІ

— *Ваша Високоповажносте, 27 грудня 2016 року будемо відзначати 25 років із дня встановлення дипломатичних відносин між Республікою Білорусь та Україною. Як Ви оцінюєте динаміку контактів представників наших країн, на яких досягненнях могли б наголосити та які, на Вашу думку, мають перспективи для зміцнення?*

— Білорусь завжди прагнула зміцнювати добросусідські відносини з Україною. У нас є спільна багатовікова історія, схожа культура. Україна для Білорусі — один із найважливіших політичних і торгово-економічних партнерів.

За чверть століття наші країни виконали значний обсяг роботи, спрямованої на формування суверенітету та незалежності держав, реалізацію зовнішньої політики в інтересах свого народу. Протягом цього часу між Білоруссю та Україною укладено понад 200 міжнародних договорів та інших міжнародно-правових документів, які надають значні можливості для розвитку політичних, економічних та інших зв'язків на міждержавному рівні.

Найважливіший для наших країн Договір про дружбу, добросусідство та співпрацю між Республікою Білорусь та Україною було підписано 17 липня 1995 року в Мінську.

Виважена позиція Білорусі й особисто Президента Республіки Білорусь Олександра Лукашенка щодо низки актуальних для України питань двостороннього та міжнародного співробітництва, зокрема й питань мирного врегулювання конфлікту на Сході України, сприяє конструктивності міждержавного діалогу обох держав, позитивній динаміці розвитку двосторонньої співпраці в усіх сферах.

Окремо хочу наголосити, що фактично щороку відбуваються зустрічі голів зовнішньополітичних відомств обох країн. Міністр іноземних справ Республіки Білорусь Володимир Макей відвідав Україну у 2015 та 2016 роках. Після дворічної перерви відновлено роботу Міжурядової

білорусько-української комісії з питань торгово-економічної співпраці. У липні 2015 року засідання комісії відбулось у Чернігові. А в листопаді 2016 року проведено 24-те засідання в Мінську.

Протягом 2016 року Україну відвідали делегації міністерств іноземних справ, економіки, сільського господарства, промисловості, Національного банку Республіки Білорусь, концерну «Білнафтохім», Державного митного комітету. Білорусь відвідали представники міністерств регіонального розвитку, енергетики та вугільної промисловості, економічного розвитку й торгівлі, інфраструктури та комунікацій, делегацій адміністрацій Києва, Львова, Кривого Рогу.

На деяких заходах хотів би зупинитися більш детально.

У червні 2016 року в Києві проведено десяте засідання Міжурядової білорусько-української комісії зі співробітництва в галузі науки й технологій. Такий напрям є важливим для обох держав з урахуванням наявного в Білорусі та Україні науково-технічного потенціалу, який варто спрямувати для реалізації економічних проєктів.

Візит у липні цього року до Києва білоруської делегації на чолі із заступником Міністра закордонних справ Республіки Білорусь Оленою Купчиною та заступником Міністра економіки Іриною Костевич для участі в сьомому раунді неформальних міністерських діалогів Східного партнерства (СП) дозволив забезпечити реалізацію національних інтересів у зазначеному багатосторонньому форматі Європейського Союзу, в якому представлено і Білорусь, і Україну, та підтвердити зацікавленість нашої країни в подальшому розвитку й підвищенні ефективності СП, проведенні низки двосторонніх зустрічей з українськими партнерами.

Установлено активний міжгалузевий діалог, організовано засідання двосторонніх робочих груп за різними напрямками співпраці. За допомогою відеоконференцій у режимі реального часу налагоджено взаємодію органів держуправління, які відповідають в обох країнах за зовнішньоекономічну політику в рамках сформованої в жовтні 2015 року двосторонньої робочої Групи високого рівня з питань взаємної торгівлі (ГВР) та зв'язок експертів із різних галузей.

Від Білорусі ГВР очолює перший заступник Міністра закордонних справ Республіки Білорусь Андрій Євдоченко, з українського боку — заступник Міністра економічного розвитку й торгівлі — торговий представник України Наталія Микольська. Уже проведено чотири засідання групи.

З урахуванням підписаного в червні 2013 року Протоколу обміну грамотами щодо ратифікації Договору між Республікою Білорусь та Україною про державний кордон від 12 травня 1997 року, здійснюється двостороння взаємодія в рамках Спільної українсько-білоруської комісії з демаркації державного кордону.

У двосторонній взаємодії використано потенціал міжрегіональних зв'язків. Регулярно відбуваються зустрічі керівництва прикордонних областей Білорусі, України та представників ділових кіл. Триває розвиток побратимських зв'язків між містами, районами, областями. Угоди про партнерські відносини діють між понад 40 містами Білорусі й України.

Білорусь — член Євразійського економічного союзу й Організації Договору про колективну безпеку. Водночас наша держава зацікавлена в стабільних відносинах із ЄС і НАТО, інтеграція в які є пріоритетом для України.

Зважаючи на питання міжнародної та регіональної безпеки, ми формуємо підходи до інтеграційних процесів на євразійському континенті, послідовно реалізуючи з 2011 року ініціативу, озвучену Президентом Республіки Білорусь О.Г. Лукашенком, про «інтеграції інтеграцій» як процес становлення взаємовигідного співробітництва та створення додаткових сполучних ліній не тільки між Сходом і Заходом, Євразійським і Європейським союзами, а й між Північчю і Півднем. У цьому співпраця Білорусі й України є унікальною.

Наші держави тісно взаємодіють у сфері міжнародних відносин. Насамперед ідеться про співпрацю в рамках ООН із Чорнобильської проблематики.

Як ви знаєте, цьогоріч виповнюється 30 років від дня, коли сталася одна з найтяжчих техногенних катастроф у світі. І системна спіль-

на робота на міжнародній арені з обміну досвідом щодо подолання наслідків цієї аварії — найважливіший складник зовнішньої політики як Білорусі, так і України. Наша країна запропонувала ініціативу «Досягнення цілей сталого розвитку в постраждалих регіонах через партнерство, інновації та інвестиції», реалізація якої — початок нового періоду міжнародної чорнобильської взаємодії на міжнародному рівні.

Білорусь і Україна підтримували одне одного у форматі Наради сторін Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (Конвенції Еспо).

Україна неодноразово брала участь у формуванні білоруських резолюцій на міжнародній арені, спрямованих на протидію торгівлі людьми. Така проблема також є надзвичайно актуальною для обох держав.

Сторони підтримують одна одну під час просування у виборні органи ООН (зокрема Комітет ООН проти тортур, Виконавчу раду ЮНЕСКО). Білорусь підтримала Україну на виборах до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН на період 2016–2017 рр., а також до Ради ООН з прав людини на період 2018–2020 рр.

На щорічних сесіях Парламентської Асамблеї ОБСЄ налагоджено практику взаємної підтримки проектів резолюцій, внесених білоруською та українською делегаціями.

Сферою двосторонньої взаємодії є участь Білорусі та України в ініціативі ЄС «Східне партнерство». Перспективними для наших країн є: розвиток Програми підтримки територіальної співпраці Білорусь–Україна (ЕaPТС), проекту з демаркації білорусько-українського кордону із залученням фінансів Євросоюзу, реалізації проекту ЄС із попереднього обміну митною інформацією на кордоні між двома країнами.

Отже, за 25 років співпраці Білорусі та України створено міцний фундамент, який дозволить нашим державам посісти гідне місце в архітектурі сучасного світу. Між нашими країнами немає нерозв'язаних проблем, а за актуальних питань керівництво держав завжди знаходило взаємовигідні рішення.

Білорусь завжди прагнула зміцнювати добросусідські зв'язки з Україною. Ми сусіди й уже це багато про що говорить.

У нас спільна багатоміліардна історія, схожа культура. Білоруська й українська мови співзвучні та мають велику кількість схожих слів. Це сприяє тому, що білорус завжди зрозуміє українця, а українець — білоруса.

Головним результатом роботи для нас в Україні є те, що понад 80% українців позитивно ставляться до Білорусі. Білоруська сторона розраховує на подальший розвиток багатостороннього співробітництва з Україною з широкого кола питань.

— *Протягом 25-ти років торгово-економічні відносини між двома країнами були на високому рівні. Які вагомні спільні заходи було здійснено за цей період у сфері економіки?*

— Тісні й багатопланові відносини між нашими країнами в торговельно-економічній сфері органічно вплетені в тканину двостороннього співробітництва й доповнюють усебічне партнерство Білорусі та України.

За 25 років товарообіг між нашими країнами збільшився майже до 8 млрд дол. Понад 5 тис. суб'єктів господарювання з білоруської та української сторін забезпечують двосторонню торгівлю, яка є, поза сумнівом, взаємовигідною.

Це свідчить про високі темпи розвитку торгівлі Білорусі й України, які пов'язані з динамікою процесів становлення економік двох країн після здобуття незалежності. За роки суверенітету в Білорусі з'явилося багато нових високотехнологічних виробництв, продукція яких користується попитом в Україні. Наприклад, складно уявити пасажирський транспорт великих міст України без автобусів і тролейбусів «МАЗ», «Белкоммунмаш».

Налагоджено виробництво електротранспорту під маркою «Белкоммунмаш» на автономній електротязі зі супутньою інфраструктурою. Під Мінськом збудовано сучасний завод, що входить до швейцарської групи компаній «Штадтлер», із випуску залізничного та міського пасажирського електричного транспорту, який відповідає європейським стандартам.

На Мінському тракторному заводі, який у 2016 році відзначив своє 70-річчя, розпочали виготовлення енергонасичених тракторів потужністю 350 і 400 к.с. і вони користуються попитом у світі. За всіма параметрами, зокрема технологічними, білоруські трактори не поступаються найкращим західним аналогам.

Проведено масштабну модернізацію деревообробної галузі. Нині наші деревообробні підприємства приймають замовлення від провідних транснаціональних компаній. Створено нові сучасні підприємства з іноземними інвестиціями. Наприклад, реалізуються спільні проекти з австрійською групою компаній «Кронспан».

Користується попитом в Україні й білоруська побутова техніка. До того ж не тільки всім відомі з радянських часів холодильники «Атлант». Сьогодні ми постачаємо в Україну й інші держави сучасні пральні машини, великий вибір вбудованої побутової техніки, яка не гірша за світові аналоги.

Незважаючи на складні геополітичні тенденції, розвиток співпраці в економіці триває, про що свідчить відновлений товарообіг між країнами. У січні-вересні 2016 року він склав 2,8 млрд дол. і зріс на 10% порівняно з аналогічним періодом минулого року.

В Україні успішно функціонують складальні підприємства з випуску білоруських тракторів, зернозбиральних комбайнів, ліфтового обладнання, тролейбусів. Є приклади створення в Білорусі високотехнологічних виробництв за українськими ідеями.

Чимало підприємств Білорусі й України підтримують коопераційні зв'язки. Зокрема в 2015 році, попри складну кон'юнктуру на світо-

вих ринках, промисловий сектор Білорусі закупив в Україні комплектацію та матеріали на загальну суму майже 130 млн дол. Це прокат, чорні метали та вироби з них, підшипники, гідравлічне обладнання для машинобудівних підприємств тощо.

Ефективно працюють механізми координації двосторонньої співпраці в торговельно-економічній сфері. Насамперед хотілося б відзначити важливу роль Міжурядової білорусько-української змішаної комісії з питань торговельно-економічного співробітництва.

У рамках 24-го засідання комісії було детально обговорено перспективи співпраці у сфері промисловості, виробничої кооперації, агропромислового комплексу, будівництва й архітектури, транспорту, охорони здоров'я, науки та культури, міжрегіонального, прикордонного співробітництва. Визначено перспективи співпраці на 2017 рік.

Усі зазначені приклади свідчать про високу інтенсивність міжгалузевого та міжурядового діалогу між країнами, який ані на хвилину не припинявся за 25 років.

— *На Вашу думку, чи є успішним розвиток двосторонніх контактів на регіональному рівні, у банківській сфері, у сфері логістики, промислової кооперації, інвестиційної взаємодії тощо. Чи не могли б Ви навести успішні приклади такої співпраці?*

— Насамперед хотів би зазначити, що Білорусь і Україна — дві сусідні держави, яких об'єднує одна тисяча вісімдесят чотири кілометри державного кордону.

Традиційно між нашими країнами й народами склалися міцна дружба та співробітництво, в економіці, культурі, у міжособистісних та міжрегіональних контактах.

Активна взаємодія відбувається на рівні столиць обох країн. Особливе значення надано прикордонній співпраці. Поглиблено контакти між усіма містами та регіонами, підписано договори про співпрацю в торговельно-економічній та гуманітарно-культурній сферах.

Зокрема, в Одесі функціонує наше Генеральне консульство, є Почесні консули у Львові та Харкові, які теж роблять значний внесок у розвиток торгово-економічного й культурного співробітництва.

Міжрегіональній взаємодії, активним міжособистісним і бізнес-контактам сприяє розвиток прямого пасажирського авіасполучення між країнами. Повітряні лінії пов'язують нині Мінськ із Києвом, Харковом, Одесою та Львовом.

І Білорусь, і Україна мають великий потенціал у сфері промисловості. Тому кооперація між країнами повністю відповідає нашим національним інтересам. Ідеться, зокрема, про співпрацю обох країн в агропромисловому секторі.

Складальні виробництва тракторів МТЗ і комбайнів Гомсельмаш, за деякими оцінками, забезпечують близько 15% потреб України в новій сільськогосподарській техніці. У Миколаєві та Ніжині збирають також енергонасичену техніку МТЗ потужністю до 350 к.с. Для фа-

хівців це багато про що говорить. Крім того, згадані підприємства мають високий рівень локалізації виробництва в Україні. Наприклад, спільне виробництво ліфтового обладнання Могильовліфтмаш у Вишгороді, яке працює з 2005 року, на 40–70%, залежно від моделі, зосереджено в Україні.

Успішно працюють й інші відомі білоруські компанії. У м. Бровари є виробництво ролетних систем групи компаній «Алютех». Значний обсяг інвестицій вкладено в українську економіку групами компаній «Санта» й «Конте Спа». Згадані компанії активно розвивають коопераційні зв'язки з українськими партнерами.

У Білорусі створено сучасні підприємства за участю українського капіталу з випуску пасажирських вагонів, зварювальних електродів, гальмівних колодок, модернізації вертолітної техніки. До речі, у першому півріччі 2016 року з України в Білорусь залучено понад 80 млн дол. інвестицій.

З урахуванням домовленостей про активізацію співпраці в галузі виробничої кооперації та використанні інструментарію міжурядової Угоди про виробничу та науково-технічну взаємодію від 29 травня 2002 року в білоруських і українських підприємств найближчим часом з'являться додаткові можливості для спільних проектів.

У рамках двосторонньої Міжурядової комісії з торговельно-економічного співробітництва вже запущено механізм підготовки відповідних спільних рішень, зокрема щодо переліків продукції підприємств обидвох країн, яку будуть поставляти у 2017 році на преференційних умовах.

Варто зауважити, що активному розвитку співпраці в галузі промисловості та торгівлі сприяють тісні контакти на рівні національних і комерційних банків обох країн.

Напрацьована за 25 років нормативно-правова база двостороннього співробітництва дає змогу здійснювати розрахунки між суб'єктами господарювання за зовнішньоекономічними контрактами в національних валютах.

— У серпні поточного року з робочим візитом Україну відвідав Міністр закордонних справ Білорусі Володимир Макей. Можете розповісти про результати цього візиту: яких домовленостей досягнуто та що визначено як перспективу?

— Як уже зазначено вище, двостороння співпраця Білорусі й України є динамічною, яскравим свідченням чого стало проведення регулярних зустрічей міністрів закордонних справ обох країн.

25–26 серпня 2016 року відбувся робочий візит Міністра закордонних справ Республіки Білорусь В. Макея в Україну, під час якого було проведено зустрічі з Президентом України Петром Порошенком, Віце-прем'єр-міністром — Міністром регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Геннадієм Зубком, Міністром закордонних справ України Павлом Клімкінім.

На зустрічі з Президентом України було обговорено питання активізації політичного діалогу, передусім на вищому рівні, розширення міжпарламентських контактів, заходів щодо активізації торговельно-економічної взаємодії, зокрема й усунення штучних бар'єрів у взаємній торгівлі. Також наголошено на важливості розширення гуманітарного співробітництва, вивченні білоруської мови в Україні й української — у Білорусі. Досягнуто домовленостей щодо активізації процесу демаркації українсько-білоруського державного кордону.

Хочу окремо звернути увагу на те, що Президент України П. Порошенко високо цінує допомогу Республіки Білорусь в організації переговорного процесу щодо врегулювання ситуації на Сході України. Зі свого боку Білорусь і надалі робитиме все можливе для встановлення миру в Україні.

На зустрічі в МЗС у зв'язку з наближенням ювілейної дати — 25-річчям від дня встановлення дипломатичних відносин між двома країнами — керівники зовнішньополітичних відомств констатували високий рівень взаємодії між Білоруссю та Україною, визначили перспективи подальшої співпраці в політичній, торгово-економічній та культурній сферах.

У Кабінеті Міністрів на зустрічі з Г. Зубком обговорено комплекс двосторонніх торгово-економічних питань. Білорусь вбачає необхідність більш ефективно використовувати можливості взаємодії держав, що беруть участь або прагнуть до участі в економічних об'єднаннях.

Безумовно важливою подією під час візиту В. Макея до Києва була участь із головою Київської міської державної адміністрації Віталієм Кличком в урочистій церемонії відкриття житлового комплексу Посольства Республіки Білорусь в Україні. Відкриття комплексу будівель для дипломатичного корпусу — це створення сприятливих умов для роботи білоруських дипломатів в Україні, що сприятиме подальшому зміцненню двосторонніх відносин між нашими державами. Це підтвердження щирого наміру нашої країни щодо продовження взаємодії, того, що партнерство з Україною для нас — це всерйоз і надовго.

— Як відомо, в Україні проживає велика кількість білорусів. Скажіть, будьте ласкаві, чи існують організаційні структури білорусів у Києві, Харкові, Львові та інших містах? Які основні напрями взаємодії Посольства з білоруської діаспорою в Україні?

— Відповідно до останнього перепису населення в Україні білоруська діаспора налічує 275 800 осіб. Білоруси мешкають у районах українсько-білоруського етнічного прикордоння на Поліссі, а також у Дніпропетровській, Запорізькій, Одеській, Харківській областях та місті Києві.

Природно, що в цих регіонах є організації білоруської діаспори. Деякі з керівників товариств входять до складу обласних рад національних меншин, беруть активну участь у зміцненні міжнаціональної єдності, одночасно представляючи на гідному рівні білоруські традиції та культуру.

Координаційну роботу регіональних організацій білоруської діаспори в Україні проводить «Всеукраїнський союз білорусів», що діє з 2000 року й об'єднує нині 15 організацій. Загальна чисельність членів регіональних організацій, які беруть участь у роботі «Всеукраїнського союзу білорусів» — близько 2 500 осіб.

Послідовною є культурно-просвітницька діяльність зі збереження та популяризації білоруської культури й мови в Україні Регіональним громадським об'єднанням Дніпропетровської області «Білоруси Придніпров'я», Одеським національним культурним об'єднанням громадян «Білорусь», Чернігівським національно-культурним товариством білорусів «Сябри», «Білоруською громадою Львівської області», Миколаївським національно-культурним товариством білорусів «Голас Радзіми», Запорізькою міською громадською організацією білорусів «Мінськ», Білоруським національно-культурним товариством «Гусарка» (с. Гусарка, Запорізька область), Вінницьким обласним земляцтвом білорусів, громадською організацією м. Харкова «Білоруський національний центр», Чернівецькою міською організацією «Культурно-просвітницьке товариство білорусів» та ін.

Проведення фестивалів, конференцій, публічних читань, художніх, творчих і гастрономічних конкурсів свідчить про те, як багато спільного у двох народів, якими унікальними є наші традиції та як гармонійно доповнюють наші культури одна одну. Останнім часом об'єднання білорусів дедалі більше зазначають про підвищення інтересу до їхньої роботи та творчості від українців, які не мають етнічних зв'язків із Республікою Білорусь, але прагнуть дізнатися про культуру та традиції сусідньої країни.

Приємно зазначити, що більшість організацій білоруської діаспори активно цікавляться життям Білорусі, стежать за останніми подіями в білорусько-українських відносинах, готові стати надійними помічниками у сфері зміцнення гуманітарного, економічного та інших сфер співробітництва двох країн.

Державна політика Республіки Білорусь у сфері взаємодії з білоруською діаспорою базується на положенні чинного Закону Республіки Білорусь «Аб беларусах за межжя» і Державної програми «Культура Білорусі» на 2016–2020 роки.

У законі чітко регламентовано юридичний статус співвітчизників, розподілено компетенції державних органів щодо підтримки білоруської діаспори за кордоном. Положення програми спрямовані на реалізацію ефективної партнерської співпраці з білорусами зарубіжжя, а також залучення співвітчизників до участі в реалізації завдань соціально-економічного та культурного розвитку.

При Міністерстві закордонних справ Республіки Білорусь уже другий рік діє Консультативна рада з питань білорусів зарубіжжя, делегати якої з різних куточків світу зустрічаються один раз на рік

у Мінську для вирішення нагальних проблем. Серед учасників — представник від білорусів в Україні, голова Чернігівської міської громадської організації «Білоруське національно-культурне товариство «Сябри» Галина Ворожбит.

Проведення зустрічей у межах ради виправдане й корисне, адже дозволяє чути співвітчизників на державному рівні, створює унікальний майданчик для їхнього спілкування, а також «заряджає» делегатів виключно позитивною енергією, якою вони діляться зі своїми колегами, друзями, близькими й родичами в країнах свого перебування. Як правило, за результатами таких зустрічей у білоруській діаспорі відбувається активне обговорення основних напрямів подальшої організаційної роботи, імплементація нових форм культурно-просвітницької діяльності, практична реалізація досягнутих домовленостей із білоруськими міністерствами та відомствами у сфері взаємодії з діаспорою. Посольство в рамках своєї компетенції та можливостей організовує всебічну підтримку білоруської діаспори: сприяє в реалізації культурно-просвітницьких заходів як на території України, так і в Білорусі; надає допомогу в проведенні в Україні обласних і міських фестивалів національних культур; надає презентаційні матеріали про Республіку Білорусь, навчальну та художню літературу, сувеніри, вироби народних промислів, національні костюми для творчих колективів; відзначає Почесними грамотами високий рівень суспільної роботи активістів і творчі колективи.

Крім того, білоруські дипломати беруть активну участь у різних культурно-просвітницьких заходах нашої діаспори. Посольство також вносить пропозиції про нагородження співвітчизників за активну діяльність та особистий внесок у розвиток українсько-білоруських культурних зв'язків.

Безсумнівно, білоруський і українські народи мають дуже багато спільних історичних та духовних зв'язків. Білоруська діаспора в Україні, як і українська в Білорусі, є одним із найважливіших джерел збереження автентичності культур і традицій у наших країнах, а також зміцнення міжнаціонального й міждержавного єднання. Можна з упевненістю заявити про те, що ми завжди готові слухати одне одного, допомагати одне одному та працювати на благо процвітання наших народів і держав.

На завершення хотів би зазначити, що 2016 рік — ювілейний як у двосторонніх українсько-білоруських відносинах, так і рік 25-річчя незалежності України. У зв'язку з цим дозвольте побажати українському народу миру, добра та процвітання! Упевнений, що зміцнення двосторонньої співпраці в усіх сферах слугуватиме на благо народів двох країн.

Igor SOKOL,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Belarus to Ukraine*

BELARUS–UKRAINE. ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS OF BILATERAL COOPERATION

– Your Excellency, on 27 December 2016 we celebrate the 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations between the Republic of Belarus and Ukraine. How would you assess the dynamics of contacts between the representatives of our countries? Which achievements you could name and are there any prospects in your opinion for strengthening friendly relations?

Belarus has always been committed to strengthening friendly relations with Ukraine. We share a common centuries-long history and culture. Ukraine is one of the most important political, trade and economic partners for our country.

Diplomatic relations between the Republic of Belarus and Ukraine have been established on 27 December 1991. This year we celebrate the 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations. Over the last quarter a century our countries have made a great bulk of efforts aimed at establishing sovereignty and independence of the states and conducting foreign policy for the benefit of our nation. During this time Belarus and Ukraine have concluded more than 200 international agreements and other international-legal documents, which unveil wide opportunities for the development relations in political, economic and other areas at an interstate level.

The most significant among them is the Agreement on Friendship, Good-Neighborliness and Cooperation between the Republic of Belarus and Ukraine signed on 17 July 1995 in Minsk.

A reasonable stand of Belarus and particularly the President of the Republic of Belarus Alexander Lukashenko as for a range of topical for Ukraine issues of bilateral and international cooperation, including the peaceful settlement of a conflict in the east of Ukraine, encourages a constructive interstate dialog between the two countries and a positive dynamics of bilateral cooperation development in all areas.

Especially I would like to mention that meetings of the heads of foreign policy agencies of the two countries are held practically every year. The Minister of Foreign Affairs of the Republic of Belarus Vladimir Makei paid an official visit to Ukraine in 2015 and 2016 years. After two years of lull, the Intergovernmental Ukrainian-Belarusian Joint

Commission on Trade and Economic Cooperation began its functioning. In July 2015 a commission's session took place in Chernigiv, while in November 2016 in Minsk was held the 24th session.

Throughout the 2016 year Ukraine was visited by delegations of the ministries of foreign affairs, economy, agriculture and food, industry, representatives of the National Bank of the Republic of Belarus, the Belneftekhim Concern, the State Customs Committee. To Belarus came delegations of the Ministry of Regional Development, the Ministry of Energy and Coal Industry, the Ministry of Economic Development and Trade, the Ministry of Infrastructure and Communications, the city state administrations of Kyiv, Lviv and Kryvyi Rih.

I would like to highlight some events in more detail.

In June 2016 there was held in Kyiv a 10th session of the Intergovernmental Ukrainian-Belarusian Commission on Science and Technology Cooperation. There were discussed important issues for both states, namely the necessity to apply scientific and technical capacity to specific projects of the modern economy.

In July a delegation headed by Elena Kupchina, Deputy Foreign Minister of Belarus, and Irina Kostevich, Deputy Economy Minister, paid a visit to Kyiv for participating in a 7th round of informal ministerial talks of the Eastern Partnership (EaP). This dialog made it possible to pursue national interests in the given multilateral format of the European Union, where Belarus and Ukraine were presented. It also enabled to prove that our country is committed to further development and enhancement of the EaP efficiency and is ready to hold a series of bilateral meetings with Ukrainian partners.

There was established a close contact between the industrial sectors, arranged sessions of bilateral working groups in various areas of cooperation. In the framework of the organized in October 2015 bilateral High-Level Group for the issues of mutual trade (HLG), in a real-time mode and through video conferences there was established an interaction with governmental institutions, which are in charge of foreign policy.

The HLG is headed by Andrei Yeudachenka, First Deputy Minister of Foreign Affairs of the Republic of Belarus, on the side of Belarus and Nataliya Mykolska, Deputy Minister of Economic Development and Trade – Trade Representative of Ukraine, on the Ukrainian side. There have been held already 4 sessions of the HLG. In a videoconference mode there is maintained a constant contact with the experts of different fields.

In relation to the signed in June 2013 Protocol on the exchange of ratification instruments of the Agreement between the Republic of Belarus and Ukraine on a state border as of 12 May 1997, there was established a bilateral interaction in the framework of the operating Belarusian-Ukrainian Joint Commission on the demarcation of the state border.

In the context of bilateral cooperation, a potential of interregional contacts is widely used. There are regularly held meetings between the management of border areas of Belarus and Ukraine with the involvement of business circles.

Friendly relations between the cities, regions and districts have been developing. While the agreements on partnership relations are valid in more than 40 cities of Belarus and Ukraine.

Belarus is a member of the Eurasian Economic Union and the Collective Security Treaty Organization. However, we do not find this fact contradictory, as we are interested in stable and mutually respectful relations with the EU and NATO, integration into which is of high priority for Ukraine.

With consideration for the issues of international and regional security, we devise the approaches to integrational processes on the Eurasian continent, promoting consistently since 2011 an initiative described by the President of the Republic of Belarus Alexander Lukashenko as «an integration of integrations» — a process of establishing mutually beneficial cooperation and forming contact lines not only between the East and the West, the Eurasian and European Unions, but also between the North and the South. In this context, the cooperation between Belarus and Ukraine is unique.

Belarus cooperates with Ukraine rather closely at an international level. This refers primarily to cooperation in the framework of the UN regarding the issue of Chernobyl disaster.

This year is known to be the 30th year after the most horrific man-made disasters happened in the world. Hence, a methodical work on the international stage with the view of applying our experience in mitigating aftermath of this accident is the most important issue of the foreign policy of Belarus and Ukraine.

In particular, our country put forward the initiative «Achieving the goals of stable development in the affected regions through the partnership, innovations and investments», the implementation of which is aimed at giving rise to a new time of international interaction as for the Chernobyl issue.

Belarus and Ukraine have provided each other support in the format of the Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo Convention).

Ukraine often acted as a co-author of Belarusian resolutions designed to prevent human trafficking. The issue itself remains of great significance for both states.

The sides assist each other in their engagement in the UN elective bodies (particularly, in the UN Committee against Torture, Executive Board of UNESCO). Belarus provided support for Ukraine at the elections for the nonentity members of the UN Security Council for the period of 2016-2017, as well as at the elections for the UN Human Rights Council for 2018-2020 years.

There has been formed a tradition of mutual support in the course of the annual OSCE Parliamentary Assembly projects of resolutions submitted by the Belarusian and Ukrainian delegations.

An important ground for interaction between Minsk and Kyiv is participation of Belarus and Ukraine in the EU «Eastern partnership» initiative. It is promising for our countries to promote the Support Programme of the Eastern Partnership Territorial Cooperation (EaPTC), a project on demarcation of Belarusian-Ukrainian state border with the funding of the European Union, implementation of the EU project on prior exchange of customs information at the border between the two states.

Therefore, in 25 years of cooperation between Belarus and Ukraine there has been established a firm foundation that will enable our states to take a rightful place in an architecture of modern world. Our countries have no unresolved problems, while the current issues have been inevitably considered by our governments.

Belarus has always strived to strengthen good-neighbour relations with Ukraine. That is because we are neighbours, which makes much of a difference.

We share a common centuries-long history and alike culture. The Belarusian and Ukrainian languages are very consonant and have a great many familiar words. All of this prove that a Belarusian will always understand a Ukrainian and vice versa.

The major achievement of our activity in Ukraine is that over 80% of Ukrainian people have positive attitude towards Belarus. The Belarusian side expects further development of multi-faceted cooperation with Ukraine in a wide range of issues.

– *During 25 years of cooperation there have been actively developed trade and economic relations between the two states. Which are the most meaningful events that have been held in the economic field within this period of time?*

– Close and multi-faceted relations between our countries in the field of trade and economy are perfectly interweaved in the canvas of bilateral cooperation and complement a comprehensive partnership between Belarus and Ukraine.

Over 25 years the exchange of goods between our states has increased from several hundred million dollars to nearly 8 billion dollars. More than 5 thousand economic entities on the Belarusian and Ukrainian side ensure bilateral trade, which is undoubtedly beneficial for both countries.

These figures speak for themselves. High rates of trade development between Belarus and Ukraine are related to the dynamics of the processes of establishing economies of the two countries after gaining their independence.

Over the time of sovereignty, in Belarus have appeared many high-technology manufactures, the products of which are in huge demand in Ukraine. For example, it is almost impossible to imagine public transport of big cities without buses and trolley buses produced by MAZ or Belkommunmash.

There has been set a production of the electric transport manufactured by Belkommunmash that has a self-contained electric traction with attendant infrastructure. Near Minsk there was constructed a modern plant — member of the «Shtadtler» group of companies — that produces public railway and electric transport of high European standards.

The tractor plant of Minsk that has celebrated this year its 70th anniversary of the establishment produces energy-packed tractors with a capacity of 350 and 400 ph, which are much in demand by the global market. According to all characteristics, including the technological, Belarusian tractors are highly competitive with the best western analogues.

There has been carried out an extensive modernization of the wood industry. Today our woodworking enterprises receive orders from the leading transnational companies. There have been opened new up-to-date enterprises holding foreign investments. In particular, there have been implemented modern projects along with the Austrian group of companies «Kronospan».

Belarusian household appliances are very popular in Ukraine as well. It concerns not only the well-known from the Soviet times «Atlant» refrigerators. Nowadays we deliver to Ukraine and other countries modern washing machines and a huge variety of build-in household appliances, which are as good as world-class equipment.

Despite the difficult geopolitical situation, cooperation in the field of economy is still in the process of development, to which testify a renewed goods exchange between the states. In January-September 2016 it amounted to 2,8 billion dollars and increased by 10% as compared to the similar period of the last year.

Assembly plants for producing Belarusian tractors, harvester threshers, tubing equipment and trolley buses effectively operate in Ukraine. There are cases, when in Belarus a high-technology production that uses Ukrainian techniques has been started.

Close contacts of cooperation are maintained among many Belarusian and Ukrainian enterprises. Notably, in spite of the external environment, in 2015 the industrial sector of Belarus purchased from Ukraine component parts and material for the total amount of 130 million dollars. It includes rolled products, ferrous metals and their derivatives, bearings, hydraulic equipment for machine-building enterprises etc.

Mechanisms of coordinating bilateral cooperation in trade and economic areas function also rather efficiently. In the first place, I would like to note an important role of the Intergovernmental Ukrainian-Belarusian Joint Commission on Trade and Economic Cooperation.

In the framework of the 24th session of the commission there were discussed the prospects of cooperation in the field of industry, manufacturing, agriculture, construction and architecture, transport, health care, interregional and cross-border cooperation. A strategy of cooperation for 2017 year was outlined.

All these examples demonstrate that for the last 25 years our countries have maintained an intensive interindustry and intergovernmental dialog.

– *Do you consider the development of bilateral cooperation at the regional level in banking sector, logistics, industry and investments successful? Would you please name the best examples of such cooperation?*

– First of all, I would like to mention that Belarus and Ukraine are the two neighbour states, which share 1084 km of state border.

Our countries and people traditionally enjoy close ties of friendly relations that cover a vast array of cooperation areas – from economy and culture to interpersonal and interregional contacts.

Comprehensive interaction is reached due to cooperation between the capitals of the two countries. A special attention is given to the cross-border cooperation. There have been developed contacts between many other cities and regions. All regions of Ukraine and Belarus cooperate alongside in trade and economic as well as humanitarian and cultural areas.

Besides, in Odesa operates the Consulate General of the Republic of Belarus, while in Lviv and Kharkiv work Honorary Consuls of Belarus, making thus a considerable contribution to the development of economic and cultural cooperation.

The interregional cooperation, active interpersonal and business contacts are facilitated by the development of a direct passenger flight route between the countries. Today these airlines connect Minsk with Kyiv, Kharkiv, Odesa and Lviv.

Both Belarus and Ukraine possess a large potential in the sector of industry. For this reason, cooperation between these countries completely meets our national interests. A vivid example of this is cooperation in the field of agriculture.

The assembly manufacturing of tractors produced by the Minsk Tractor Works (MTW) and threshing machine produced by Gomselmash is estimated to account for 15% of the demand of Ukraine in agricultural machinery. In Mykolaiv and Nizhyn the MTW energy-packed technical equipment with the capacity of 350 hp is used. The experts in that field know the value of it. Therewith, these enterprises have sufficiently high rate of industrial localization in Ukraine. For instance, a joint production of tubing equipment by Mogilevliftmash in Vyshhorod that has operated since 2005 has 40-70% of the total output localized in Ukraine.

A vast number of other well-known Belarusian companies successfully operate in Ukraine. In particular, in Brovary operates «Alutech» company specialized in production of roller shutters. A great bulk of investments is directed to Ukrainian economy by «Santa» and «Conte Spa» company groups. Moreover, these companies actively develop cooperation ties with Ukrainian enterprises.

With the involvement of Ukrainian capital in Belarus operate modern enterprises that produce passenger carriages, welding electrodes, brake

pads and modernize equipment for helicopters. Notably, in the first half year of 2016 there were more than 80 million dollars of direct investment attracted to Belarus from Ukraine.

According to the agreements on intensifying cooperation in the field of production and applying instrument of the intergovernmental Agreement on Industrial and Technical Cooperation as of 29 May 2002, Belarusian and Ukrainian enterprises will soon have more opportunities for implementation of joint projects.

In the framework of bilateral Intergovernmental Ukrainian-Belarusian Joint Commission on Trade and Economic Cooperation, there has already been triggered a mechanism of making relevant coordinated decisions, including preparations of the range of products of the enterprises of both countries that is to be delivered in 2017 under preferential terms.

It is also necessary to mention that to a dynamic growth in production sector and trade contribute close relations with national and commercial banks of the two countries.

The regulatory and legal framework of bilateral cooperation that has been in use for as much as 25 years makes it possible to conduct payments between economic entities under foreign economic contracts in national currency.

– *In last August the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Belarus Vladimir Makei went to Ukraine on a working visit. Please tell about the outcome of this visit: which agreements have been reached and what has been taken as the basis for the future?*

– As I have already mentioned, cooperation between Belarus and Ukraine has quite a dynamic nature, an evident proof of which is holding of regular meetings with the ministers of foreign affairs of both countries.

On 25-26 August 2016 the Minister of Foreign Affairs of the Republic of Belarus V. Makei paid a working visit to Ukraine, in the framework of which there were arranged meetings with the President of Ukraine Petro Poroshenko, the Deputy Prime Minister of Ukraine – Minister for Regional Development, Construction and Housing Hennadii Zubko and the Minister of Foreign Affairs Pavlo Klimkin.

At the meeting with the President of Ukraine there were brought up issues of enhancing political dialogue, including that at the highest level, expanding interparliamentary contacts, considered the measures for intensifying trade and economic interaction, particularly removing barriers in mutual trade. In addition, there was underlined the importance of enlarging cooperation in humanitarian area, learning the Belarusian language in Ukraine and the Ukrainian in Belarus. There has been concluded an agreement on accelerating the process of demarcation of Belarusian-Ukrainian state border.

Especially I would like to note that the President of Ukraine Petro Poroshenko highly appreciates the assistance of the Republic of Belarus

in organizing the negotiation process regarding settlement of the conflict in the east of Ukraine. Belarus in its turn will keep generating all efforts for establishing peace in fraternal Ukraine.

At the meeting in the Ministry of Foreign Affairs on the occasion of the upcoming 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations between the two states, heads of foreign policy departments claimed that there was reached a high level of interaction between Belarus and Ukraine and defined the prospects of future cooperation in political, trade and economic and cultural areas.

At the meeting with H. Zubko in the Cabinet of Ministers of Ukraine there were discussed a number of mutually important issues in the field of trade and economy. Belarus finds it necessary to make the most use of the opportunities of interaction between Belarus and Ukraine as the states that gravitate towards participation in various unions of European integration.

Undoubtedly, the most significant point of those considered in the course of the visit of V. Makei was a joint participation with the Head of the Kyiv City State Administration Vitalii Klychko in a solemn ceremony of the opening of a residential complex of the Embassy of the Republic of Belarus in Ukraine. Opening of the complex — a residence for diplomatic corps — creates favourable working conditions for Belarusian diplomats in the friendly for us country and will contribute to further reinforcement of Belarusian-

Ukrainian relations. This testifies to the fact that a candid intention of our country to cooperate with Ukraine will last for the long haul.

– *It is known that in Ukraine reside a large number of Belarusians. Would you kindly tell whether there are any organizational institutions for citizens of Belarus in Kyiv, Kharkiv, Lviv and others? In what way does the Embassy support Belarusian diaspora in Ukraine?*

– According to latest population census, Belarusian diaspora numbers 275 800 people in Ukraine. Belarusians reside in the areas of Ukrainian-Belarusian ethnic border-zone: Polissia, regions of Dnipropetrovsk, Zaporizhzhia, Odessa, Kharkiv and the city of Kyiv.

Certainly, the institutions of Belarusian diaspora function in these areas. Some of the heads of such institutions act as the members of regional councils of ethnic minorities, actively participate in strengthening international unities, representing therewith Belarusian traditions and culture.

Coordinative work of regional organizations of Belarusian diaspora in Ukraine is conducted by the All-Ukrainian Union of Belarusians that has operated since 2000 and unites so far 15 organizations. A total number of the members of regional organizations taking part in the activity of the All-Ukrainian Union of Belarusians is nearly 2 500 people.

There is consistently carried out cultural and awareness-raising activity on preserving and promoting Belarusian culture and language in Ukraine by the Regional Community Association of Dnipropetrovsk

Oblast «Belarusians of Prydniprovia», the Odessa National Cultural Association of Citizens «Belarus», the Chernihiv National and Cultural Association of Belarusians «Siabry», the Belarusian Community of Lviv Oblast, the Mykolaiv National and Cultural Association of Belarusians «Holas Radzimy», the Zaporizhia Non-Governmental Organization of Belarusians «Minsk», the Belarusian National and Cultural Association «Husarka» (Husarka village, Zaporizhia Oblast), the Vinnytsia Regional Community of Belarusians, the Non-Governmental Organization of Kharkiv «Belarusian National Centre», the Chernivtsi City Organization «Cultural and Educational Association of Belarusians» etc.

Holding festivals, conferences, public readings, art, creativity and gastronomic competitions allows to make sure of how much our nations have in common, how unique our traditions are and how our cultures complement one another in a well-balanced way. Belarusian associations have lately drawn attention to the increase of the interest in their activity on the part of Ukrainians who have no ethnic relations with the Republic of Belarus, but have the desire to discover its culture and traditions.

I am pleased to note that the majority of organizations of Belarusians diaspora are highly interested in the current way of life in Belarus, follow the latest news of Belarusian-Ukrainian relations and are willing to be reliable supporters of strengthening humanitarian, economic and other areas of cooperation of the two countries.

The state policy of the Republic of Belarus regarding interaction with Belarusian diaspora is built on the basis of provisions of the Law of the Republic of Belarus «On Belarusians abroad» and «The Culture of Belarus» state program for 2016–2020 years.

The Law clearly specifies a legal status of fellow citizens, designates competencies of governmental bodies as part of support of Belarusian diaspora abroad. Provisions of the program are aimed at establishing effective partner cooperation with Belarusians from abroad and engaging fellow citizens in fulfilling projects of social, economic and cultural cooperation.

For the second year in a row under the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Belarus operates the Consultative Council for Belarusians Abroad, the delegates of which arrive from all over the world to meet once a year in Minsk and discuss the burning issues. One of the participants is Halyna Vorozhbyt — representative of Belarusians in Ukraine, chairperson of non-governmental organization of Chernihiv «Belarusian National and Cultural Association «Siabry».

Arranging meetings in the framework of the council activity appeared to be justified and beneficial, as it enables to consider opinion of fellow citizens at a governmental level, creates a unique ground for their communication and virtually infuses delegates with positive energy that they share with their colleagues, friends and relatives in countries of their stay. Typically, based on the outcome of such meetings Belarusian dias-

pora representatives hold discussions on major directions of further organizational work, carry out implementation of new types of cultural and awareness-raising activity, implement agreements reached with Belarusian ministries and agencies in the field of interaction with the diaspora. The embassy in its turn provides within its competence and capacity an extensive support of Belarusian diaspora. Particularly, it favours organizing cultural and awareness-raising events both in the territory of Ukraine, and in Belarus; assists in holding in Ukraine regional and city cultural festivals; provides presentation materials about the Republic of Belarus, educational books and belles-lettres, souvenirs, craftwork, national costumes for performance groups; presents Certificates of Honour to public leaders and performance groups for their high level of community service.

Furthermore, Belarusian diplomats are fully involved in various cultural and awareness-raising initiatives of our diaspora. The embassy also puts forward proposals of awarding our fellow citizens for their active work and personal contribution to the development of Belarusian-Ukrainian cultural relations.

Belarusian and Ukrainian nations undoubtedly have many common historical and spiritual ties. Belarusian diaspora in Ukraine, as well as the Ukrainian in Belarus, is one of the most significant sources of preserving diversity of cultures and traditions in our countries and reinforcing international and interstate unity. It can be stated with certainty that we are always ready to work together for the benefit of prosperity of our peoples and states.

In conclusion, I would like to mark that 2016 is a year of anniversary of bilateral Belarusian-Ukrainian relations and the 25th year of Ukraine's independence.

In this respect, I would like to wish fraternal Ukrainian people peace, welfare and property!

I am convinced that strengthening bilateral cooperation in all areas will serve for the benefit of the nationals of both countries.

Красімір МІНЧЕВ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Болгарія в Україні*

БОЛГАРСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ВІДНОСИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН

Наступного 2017 року я відзначатиму 45 років «знайомства» з Україною і початком свого першого довгострокового перебування в країні. Перед тим як приїхати в Україну Надзвичайним і Повноважним Послом у 2012 році, я протягом багатьох десятиліть знайомився з Вашою прекрасною країною. Кілька років навчався в Київському зенітно-ракетному інженерному училищі, згодом працював військовим, військово-морським і військово-повітряним аташе в Посольстві Болгарії

в Україні. Дев'ять років по тому я повернувся в Україну і як посол продовжував розвивати болгарсько-українські відносини в усіх сферах, опираючись на побудовані десятиліттями відносини як з моїми українськими друзями, так і з новими знайомими і партнерами. З ГДП нас об'єднує багаторічна дружба.

Як у професійному, так і в особистому плані Україна для мене є дуже важливою, особливою країною. З нею пов'язана велика частина моїх професійних досягнень, які сприяли створенню нових мостів співпраці між двома близькими і дружніми країнами Болгарією та Україною, взаємному пізнанню культури наших народів, розвитку болгаристики й освітніх обмінів, зв'язків між болгарськими та українськими містами і організаціями, між людьми, установами і підприємствами. За час, проведений в Україні, я, як і багато болгарських політиків і державних діячів, неодноразово висловлювали підтримку суверенітету, незалежності і територіальної цілісності України задля її європейського майбутнього.

Республіка Болгарія є однією з перших країн, які визнали незалежність і суверенітет України, а Протокол про встановлення дипломатичних відносин між двома країнами датується 13 грудня 1991 року. Цьогоріч ми відзначаємо 25-ту річницю встановлення дипломатичних

відносин. Від самого початку й до сьогодні болгарська влада послідовно підтримувала незалежність, суверенітет і територіальну цілісність Української держави. Болгарія була однією з перших країн, які ратифікували Угоду про асоціацію України з ЄС і поставила питання про майбутнє членство країни в ЄС.

Послідовна і безкомпромісна позиція щодо подій, які розпочалися 2014 року і тривають нині, слугує для підтримки наших українських друзів у боротьбі за суверенітет і незалежність, зокрема й у питаннях зовнішньої політики. Відома фраза президента Болгарії Росена Плевнелієва (лауреата міжнародної премії в галузі суспільно-політичної діяльності української загальнонаціональної програми «Людина року 2015») — «Крим — це Україна, Україна — це Європа», не раз звучала на форумах і зустрічах високого рівня у 2015–2016 роках.

Завдяки зусиллям Болгарської держави і Посольства Республіки Болгарія в Україні впродовж двох років були реалізовані гуманітарні проекти для допомоги потерпілим через конфлікт громадянам України, переселенцям. Болгарія прийняла на лікування українських військових, стала координатором трастового фонду НАТО з цього напрямку. У 2014 році Болгарія забезпечила літній відпочинок для дітей українських громадян, які загинули під час подій на Майдані. Ми надаємо також матеріальне і технічне забезпечення для навчальних закладів України для їх розвитку.

Болгарія і Україна розбудовують традиційно хороші політичні відносини, засновані на духовній, історичній, культурній та мовній близькості двох народів. Важливим чинником у двосторонніх взаєминах є чисельна болгарська етнічна спільнота в Україні, яка налічує понад 250 000 людей і є інтегрованою в українське суспільство. Діаспора бере активну участь у всіх громадських і державних сферах.

Сьогодні з приємністю можемо відзначити, що в останні роки відносини між нашими країнами активізувалися: були проведені візити на найвищому рівні — в 2015 році болгарський Президент Росен Плевнелієв і міністр закордонних справ Данієл Мітов відвідали Україну, а український міністр закордонних справ Павло Клімкін здійснив візит до Болгарії; 2016 року Президент України Петро Порошенко відвідав нашу країну з офіційним візитом.

Слід зазначити, що Болгарія і Україна успішно співпрацюють у всіх сферах із взаємним інтересом, а договірне право на основі двостороннього співробітництва оновлюється. Відбувається регулярний діалог між болгарськими та українськими міністерствами і відомствами, між адміністративними та бізнес-структурами на регіональному рівні. Ми докладаємо значні зусилля для збільшення чисельності міст у Болгарії та в Україні, між якими встановлені дружні відносини та співробітництво — у 2016 році здійснено низку кроків для створення побратимства між містами Пловдив і Львів, Стара Загора і Біла Церква, як і зміцнення наявних відносин між Софією та Києвом, Запоріжжям і Бургасом, Велико-Тирново і Полтавою, Тернополем і Слівеном, Шуменом і Херсоном та іншими. Одним з найактивніших напрямів регіональної співпраці є взаємодія між міським керівництвом міст Пловдива і Львова та Львівською і Пловдивською областями.

В економічній галузі Україна є традиційним партнером Болгарії — ми співпрацюємо в усіх сферах. На жаль, нині болгарсько-українське економічне співробітництво не сягає рівня політичного, але ми працюємо з оптимізмом і впевненістю в цьому напрямку. Слід зазначити, що збільшенню обсягу двосторонньої торгівлі перешкоджає Постанова № 449 Кабінету Міністрів України, яка набула чинності 14 травня 2015 року, «Затвердження списку держав, які відповідають критеріям, встановленим Параграфом 38 Податкового кодексу (ПК) України». У ній перераховано 65 країн, включно й Болгарію. Критерії, за якими включено нашу країну — ставка податку на прибуток у Болгарії, який у нас нижчий ніж 13% (податок більш ніж на 5 відсотків нижчий, ніж в Україні, який нині становить 18%). Відповідно до цієї Постанови, комерційні угоди підлягають посиленому контролю. Останні дані

свідчать, що провідні експортні болгарські товари в Україні — нафтові масла і ліки. Незначний експорт становлять поверхнево-активні органічні речовини, мононітки, залізо, яйця птиці, карбонати і електричні батареї. Український ринок готовий прийняти машини і устаткування для харчової промисловості, виробу електроніки, складське обладнання, оптичне устаткування, вино, чоловічий та жіночий одяг, керамічні, емалеві покриття, сантехніка, кераміка та інше. Імпорт з України в основному складається з прокату плоского заліза, гарячекатаних напівпродуктів чорних металів, вугілля, брикетів, катанків, плоского прокату із заліза тощо.

Я вірю, що торговельні можливості між Болгарією і Україною ще не вичерпані. З 1 січня 2016 року набула чинності угода про глибоку та всеосяжну зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, і це є чудовою нагодою розширити та поглибити відносини в галузі торгівлі, інвестицій. Болгарія має намір поділитися своїм досвідом у гармонізації європейського законодавства і в реалізації проектів у рамках програм ЄС, які Україна могла б використовувати в напрямі європейської інтеграції.

Україна є пріоритетним ринком для болгарського туризму, а наша країна є популярним туристичним напрямом для громадян України. Українські громадяни посідають 10-те місце в рейтингу за кількістю іноземних туристів, що відвідали Болгарію 2015 року. Кількість українських туристів зменшилася порівняно з 2014-м на 241 559 осіб, тобто на 10,4%. Причини цього об'єктивні — це зниження рейтин-

гу здебільшого через економічну кризу і конфлікт на Сході України. За даними січня–квітня 2016 року спостерігається позитивна тенденція, українські громадяни посідають 11-те місце за кількістю іноземних туристів, які відвідують Болгарію, і їхня кількість збільшилася за цей період на 2,6% і досягла позначки 28 728 осіб.

Болгарія як член ЄС підтримує візовий діалог між ЄС та Україною, і ми сподіваємось, що найближчим часом українські громадяни зможуть здійснити безвізовий в'їзд до нашої країни. З набранням чинності рішення Ради міністрів від 27.01.2012 про застосування безвізового режиму для власників чинної єдиної (шенгенської) візи, довгострокової візи і дозволу на проживання, видані державами-членами (які мають право видавати шенген, як і Швейцарія і Ліхтенштейн до кризи, яка почалася в 2014 році), стало збільшення туристичного потоку з України.

Ми сподіваємось, що наші відносини у сфері туризму розвиватимуться в позитивному напрямі для громадян України, яких чекають і люблять у Болгарії, а ми пропонуємо багато можливостей для туризму. В останні роки болгарський туризм виходить за межі утвердженої моделі: влітку — море, взимку — лижі. Так, Болгарія стає цілорічною популярною туристичною можливістю. Так, з-поміж добре відомих морських і гірськолижних курортів додаються списки міст, сіл, селищ та пустельних місць, де може практикуватися культурний, екологічний, винний, спа і сільський туризм. Болгарські мінеральні та цілющі джерела стають дедалі популярнішими, а природні, архітектурні й історичні пам'ятки, на які щедра наша земля, заслужено користуються підвищеним інтересом.

Розвиток туристичних можливостей здійснюється і завдяки добре налагодженим відносинам і співпраці між приватними особами, компаніями і установами. Посольство щороку бере участь у великомасштабній туристичній виставці УТТ та інших подібних заходах в Україні. Велике значення має відновлення транспортних зв'язків між двома країнами шляхом запуску рейсів компаній «WindRose» і «Дніпроавіа». Ми готові працювати для організації й інших прямих наземних і/або морських комунікацій між Україною та Болгарією.

Маємо позитивний розвиток в області інвестицій, але є і об'єктивні умови для зміцнення співпраці в цій галузі. За даними Болгарського національного банку за 1999–2014 роки, залучені інвестиції з України сягають 15,9 млн євро, 0,05% від загальної частки інвестицій за цей період. За Законом для заохочення інвестицій немає сертифікованих проектів з українськими інвесторами. За даними української статистики болгарські інвестиції в Україні сягають 23 млн дол., з яких 8,6 — у промисловому секторі, 4,9 — у транспортному секторі та логістиці, а 3,9 млн дол. — у торгівлі. Частка інвестицій з Європейського Союзу в Україну — це 75% прямих іноземних інвестицій.

В Україні працюють понад 200 підприємств з болгарським капіталом, з яких 67 є представниками болгарських компаній. У жовтні 2010 року болгарська компанія «Каолін» відкрила в Україні завод з збагачення та переробки кварцового піску, а реалізований інвестиційний проект становить 15 мільйонів доларів. «Пріста Ойл» планує інвестувати в Україну 30 мільйонів доларів у проект екологічного спрямування — сучасний завод з переробки відпрацьованих масел із використанням нових технологій енергозберігання. Будівництво офіційно розпочалося в жовтні 2013 року з «першою кнопкою». У зв'язку з кризою в Україні, будівництво було тимчасово призупинено.

Проекти, які реалізують на території Болгарії за участю українських компаній, — модернізація компресорної станції «КАРДАМ-2» і «ЛОЗЕНЕЦ» (район Добрич) від українсько-болгарського СП «Евіфрусіч» і впровадження систем безпеки, демонтаж старого та доставка нового устаткування для п'ятого та шостого енергоблоків АЕС «Козлодуй».

Болгарія є привабливою для українських партнерів, тому що країна веде зважену бюджетну політику, має надзвичайно просту систему оподаткування — фіксовані ставки для всіх, відсутність валютного ризику через валютний борд. Серед основних переваг, які Болгарія пропонує іноземним інвесторам, найвигіднішими є податки в ЄС — 10% корпоративного податку, 0% у регіонах з високим рівнем безробіття, 10% податку на доходи фізичних осіб, найнижчі експлуатаційні витрати в Європі.

В галузі енергетики Болгарія і Україна мають традиційні відносини, бо Україна є найбільшим транзитером газу. Ми очікуємо на прискорення українських реформ у газовому секторі. Це також модернізація газової мережі, яка має важливе значення для енергетичної безпеки для країни і Європи.

Один з найкращих інструментів для вивчення цілої низки питань, що становлять взаємний інтерес у галузі економіки та енергетики, є Міжурядова болгарсько-українська комісія з економічного співробітництва, тому ми підтримуємо проведення її регулярних засідань.

В галузі освіти, культури та науки відносини між Болгарією та Україною традиційно хороші і конструктивні. Ми високо цінуємо політику українського уряду з погляду вивчення болгарської мови в Україні. За підтримки українського Уряду і місцевих органів влади болгарську мову викладають в недільних школах, які фінансує Міністерство освіти Республіки Болгарія в рамках проекту «Рідна мова і культура» в регіонах з компактним болгарським населенням в Одеській, Запорізькій областях і Приазовському районі. Ми задоволені можливостями для легкого впровадження болгарськими установами освітніх і культурних програм серед болгарської діаспори в Україні.

Наші відносини в освітній сфері регулюються міжурядовою Угодою в галузі культури, освіти і науки, яка потребує нової, оновленої версії, як і Протокол про співпрацю, підписаний між Болгарською академією наук і Національною академією наук України (НАНУ).

У сфері освіти діє міжвідомча Угода між Міністерством освіти РБ і Міністерством освіти і науки України, підписана 9 грудня 1994 року, і Протокол до Угоди для кожного навчального року. Активним є обмін викладачами та студентами між двома країнами.

Болгарія надає можливості для участі українських студентів у щорічних міжнародних літніх семінарах з болгарської мови, літератури та культури, що проводяться Софійським університетом «Св. Климента Охридського» і Великотирновським університетом «Св. Кирила і Мефодія». Активною є співпраця з Кафедрою слов'янської філології і Центром болгарської мови, літератури, історії та культури в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Київським ліцеєм № 293 з вивчення болгарської мови і іншими школами і спеціальностями з вивчення болгарської мови. Болгарське посольство налаштоване на підтримку освітніх установ в Україні для вивчення болгарської мови шляхом надання підручників і книг, відвідування свят і реалізації проектів у рамках допомоги з метою розвитку — торік у Болградській гімназії ім. Г.С. Раковські було обладнано комп'ютерний клас для потреб школи, а цьогогоріч ми взяли на себе зобов'язання в програмній реалізації аналогічних проектів для інших шкіл в Україні.

Приємно зазначити, що болгаристика серйозно розвинена в рамках університетів в Україні, як і науково-дослідницькі центри, створені за допомогою вчених обох дружніх країн. Одним із найбільших досягнень у цій сфері є відкриття Центру болгарської мови, літератури, історії та культури в Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка у травні 2013 року віце-президентом Республіки Болгарія Маргаритою Поповою.

Інші такі центри — Центр болгаристики ім. Маріна Дрінова в Харківському державному університеті ім. В.Н. Каразіна, відкритий в 2005 році, в якому регулярно проводять міжнародні конференції з болгаристики — «Дріновські читання»; Львівський державний політехнічний університет ім. Івана Франка, Одеський університет ім. І.С. Мечникова, Мелітопольський педагогічний університет та інші. При цьому особливу увагу приділяємо відновленню співпраці в науковій сфері, водночас посилюється обмін магістрантів і докторантів, а також надається можливість для спільної участі в європейських проєктах за програмою «Еразмус».

Культурна взаємодія між Болгарією і Україною є дуже перспективною, оскільки вона обумовлена історичними зв'язками між двома народами, культурною і релігійною близькістю. За останні кілька років було реалізовано низку заходів в театральному, музичному та образотворчому мистецтвах, кіно тощо завдяки зокрема і Комунікаційній стратегії Республіки Болгарія в ЄС.

У листопаді 2014 року було відкрито виставки болгарських карикатуристів з нагоди 25-ї річниці політичних і соціальних змін у Болгарії, а в жовтні 2015-го — виставку «Художні образи болгар з України», в якій було представлено понад 90 експонатів — картин і керамічної скульптури художників з болгарської меншини в Україні. В останні роки болгарське кіно було представлено на фестивалі «Європейський експрес» та в інших спільних проєктах. Три роки поспіль болгарські артисти беруть участь у щорічному міжнародному музичному фестивалі «О-ФЕСТ». Працюємо і на відкриття закладів культури в двох країнах, відповідно, в Києві — Болгарії та в Софії — Україні, що зробить значний внесок у збагачення культурних контактів і обмінів.

В останні роки позитивний розвиток отримав двосторонній діалог з питань загальної історії — в 2011 році в Києві відкрили пам'ятник Капітану Петко Воеводі, а на сьогоднішній день вирішується питання з його вдосконалення, як і впорядкування території навколо пам'ятного хреста Полеглим за свободу Болгарії. У рамках офіційного візиту до Болгарії, Президент України Петро Порошенко і Президент Республіки Болгарія Росен Плевнелієв взяли участь в урочистому відкритті пам'ятника Тарасу Шевченко в Софії.

Болгарське посольство регулярно бере участь у Благодійному ярмарку, організованому Міжнародним жіночим клубом (Київ), та в інших благодійних акціях.

Враховуючи вищезазначене, хотів би підкреслити, що співпраця між Болгарією та Україною є широкою і перспективною. Вона ґрунтується на міцному фундаменті нашої давньої дружби і партнерстві, на культурній, релігійній, історичній близькості, тому я маю всі підстави вірити в її світле майбутнє.

Krasimir MINCHEV,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Bulgaria to Ukraine*

BULGARIAN-UKRAINIAN RELATIONS: CURRENT STATE

In the following 2017 year I will celebrate the 45th anniversary of «meeting» Ukraine and the beginning of my first long-term stay in the country. Before arriving in Ukraine in the capacity of the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary in 2012, I have for many decades acquainted myself with your beautiful country. I have studied for several years at the Kyiv Artillery Engineering College, later worked as a military man, air and navy attaché at the Embassy of Bulgaria in Ukraine. Nine years later, I returned to Ukraine and continued developing Bulgarian-Ukrainian relations in all directions as an Ambassador, relying on the already established relations not only with my Ukrainian friends, but also with new contacts and partners. We are united with GDIP by a friendship that has been lasting for many years.

Ukraine means much to me from both personal and professional perspective. It is associated with a great bulk of my professional achievements that contributed to the creation of new levels of cooperation between two neighbour and friendly countries — Bulgaria and Ukraine, mutual discovering the culture of our people, raising awareness of the Bulgarian language and culture, promoting educational exchanges, developing ties between Bulgarian and Ukrainian cities, organizations, people, companies and enterprises. During the time, I have been in Ukraine, alike many other Bulgarian politicians and public figures, I often express willingness to support sovereignty, independence and territorial integrity of Ukraine for the sake of its European future.

The Republic of Bulgaria is one of the first counties that recognized Ukraine's independence and sovereignty, while the Protocol on the establishment of diplomatic relations between two countries was concluded on 13 December 1991. This year we celebrate the 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations. From the very beginning until now, the government of Bulgaria consistently supports independence, sovereignty and territorial integrity of Ukraine. Bulgaria was one of the first countries that ratified the Ukraine-European Union Association Agreement and brought the issue of its prospective membership in the EU.

Consistent and hardline stand as for the events, which have unfolded in 2014 and still going on, serves for the benefit of our Ukrainian friends in their struggle for sovereignty and independence, particularly in for-

eign policy issues. A famous dictum of the President of Bulgaria Rosen Plevneliev (laureate of the international award in the field of social and political activity of Ukrainian nationwide program «Person of the Year 2015») – «Crimea is Ukraine, Ukraine is Europe» – was frequently heard at the high-level forums and meetings in 2015–2016 years.

Due to the efforts of Bulgaria and the Embassy of the Republic of Bulgaria in Ukraine there have been implemented in two years various humanitarian projects aimed at providing aid for the victims of the conflict in Ukraine and refugees. Bulgaria hosted for treatment Ukrainian military men, it became a coordinator of the NATO Trust Fund in this direction. In 2014 Bulgaria offered summer holidays for children of Ukrainian citizens, who died during the events on Maidan. We also provide financial and technical support for the development of educational institutions in Ukraine.

Bulgaria and Ukraine traditionally develop good political relations based on spiritual, historical, cultural and language affinity of two nations. An important factor of bilateral relations is numerous Bulgarian ethnic community in Ukraine that numbers 250 000 people and is inherently integrated into Ukrainian society. The diaspora actively participates in all civil and public spheres.

I am pleased to note that relations between our countries have become more intense in recent years. There were arranged visits at the highest level – in 2015 the President of Bulgaria Rosen Plevneliev and Bulgarian Minister of Foreign Affairs Daniel Mitov visited Ukraine, while the Minister of Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin paid a visit to Bulgaria, in 2016 the President of Ukraine Petro Poroshenko visited our country with an official visit.

It should be mentioned that Bulgaria and Ukraine are mutually interested in fruitful cooperation in all fields and a contractual law based on bilateral cooperation has been reviewing. There is a regular dialog between Bulgarian and Ukrainian ministries and agencies, administrative and business structures at the regional level. We are applying significant efforts in order to increase the amount of cities in Bulgaria and Ukraine, among which friendly relations and cooperation would be established – in 2016 there has been made a range of steps for the creation of fellowship between Plovdiv and Lviv, Stara Zahora and Bila Tserkva, strengthening relations between Sofia and Kyiv, Zaporizhia and Burgas, Veliko Tarnovo and Poltava, Ternopil and Sliven, Shumen and Kherson and others. One of the leading areas of regional cooperation is an interaction between local administration of Plovdiv and Lviv, as well as Lviv and Plovdiv regions.

In terms of economy, Ukraine appears to be a reliable partner of Bulgaria – we cooperate in all spheres. Unfortunately, Bulgarian-Ukrainian economic cooperation currently does not go as far as political, but we are working towards that direction with a positive attitude. I would like to mention that the enlargement of the volume of bilateral

trade has been impeded by the Decree No. 449 of the Cabinet of Ministers of Ukraine that came into force on 14 May 2015 «On the approval of the list of states, which correspond to the criteria specified by the paragraph No. 38 of the Tax Code of Ukraine». It lists 65 countries, including Bulgaria. Criteria, according to which our country is enlisted, is an income tax rate in Bulgaria that in our country amounts to less than 13% (the tax is over 5% lower than the one in Ukraine that is 18%). According to this Decree, commercial agreements are subjected to substantial monitoring. The recent data prove that prevailing Bulgarian export goods in Ukraine are petroleum oil and medicine. Minor export goods are constituted by surface-active organic substances, monofilaments, iron, eggs, carbonates and electric batteries. Ukrainian market tends to acquire machines and equipment for the food industry, electronics, storage equipment, optical equipment, wine, men's and women's clothing, ceramic and enamel coating, plumbing equipment, ceramics etc. Ukraine's import basically comprises rolled flat iron, hot-rolled intermediate goods of ferrous metals, coal, briquettes, wire rods, flat rolled products and others.

I believe that trading capability of Bulgaria and Ukraine has not yet reached its limits. From 1 January 2016 onwards has become valid an agreement on deep and extensive free trade zone between Ukraine and the EU, which is an excellent opportunity to expand and strengthen relations in the field of trade and investments. Bulgaria intends to share its experience in harmonization of European legislation and implementation of projects in the framework of the EU programs that Ukraine could use in terms of European integration.

Ukraine is a priority market for Bulgarian tourism, and our country is a popular tourist destination for Ukrainian citizens. Ukrainians rank 10th as regards the number of foreign tourists who have visited Bulgaria in 2015. The number of Ukrainian tourists has decreased as compared to 2014 by 241 559 people, that is 10.4%. The reasons for this are objective – the rate has dropped because of the economic crisis and the conflict in eastern Ukraine. According to the data as of January–April 2016, it is observed a positive tendency: Ukrainian citizens occupy the 11th place as regards the number of foreign tourists visiting Bulgaria, and this number has increased over this period by 2.6% and reached the mark of 28 728 people.

As the EU member, Bulgaria supports Ukraine in its struggle to establish visa dialogue with the EU and hopes that soon Ukrainian citizens will have chance to travel to our country without a visa. A tourist flow from Ukraine to Bulgaria has become more intense after there has been adopted a decision of the Council of Ministers as of 27 January, 2012, on application of visa-free regime for holders of the valid common (Schengen) visa, long-term visa and residence permit, issued by the member states (which have the right to issue Schengen, as Switzerland and Liechtenstein prior to the beginning of the crisis in 2014).

We expect our relations in the field of tourism to develop in an efficient vein, as Ukrainian citizens are welcomed in Bulgaria and we offer various opportunities for tourism. Bulgarian tourism in recent years has gone beyond a customary pattern: holidays at the seaside in summer, skiing in winter. Yet Bulgaria is now becoming more and more haunted tourist attraction all the year round. Hence, in addition to well-known sea and ski resorts, many cities, villages and deserted places, where cultural, ecological, wine, spa and rural tourism may be developed, are also gaining their population. Bulgarian mineral and healing springs have become increasingly popular, while natural, architectural and historical monuments, for which our country is famous, are especially noteworthy.

The development of tourism opportunities is fulfilled due to the already established relations and cooperation between individuals, companies and institutions. The embassy annually participates in large-scale tourism exhibition UTT and other similar events, which take place in Ukraine. Of great importance is also the renewal of transport connections between the two countries that is achieved through launching flights of WindRose and Dniproavia companies. We are ready to combine our efforts for introducing other direct land and/or sea communication lines between Ukraine and Bulgaria.

We have faced a positive change in the investment area, but there are some objective conditions for the need of reinforcing cooperation in this sphere. According to the data of the Bulgarian National Bank,

attracted investments from Ukraine in 1999–2014 years amount to 15.9 million EUR, that is 0.05% of the total share of investment for this period. The law says that there is no certified projects with Ukrainian investors for the attraction of investments. According to Ukrainian statistics, Bulgarian investments in Ukraine amount to 23 million dollars, out of which 8.6 go to industrial sector, 4.9 – transport and logistics sector, and 3.9 million dollars – trade. The share of the EU investments in Ukraine is 75% of the direct foreign investments.

There are over 200 enterprises in Ukraine holding Bulgarian capital, among which 67 are representatives of Bulgarian companies. In October 2010, the Bulgarian company Kaolin has opened in Ukraine a plant for enriching and processing quartz sand, and the implemented investment project is worth 15 million dollars. Prista Oil company plans to invest in Ukraine 30 million dollars for an ecological project – a modern plant for processing waste oil that uses new technologies of energy saving. Its construction has officially begun in October 2013. Today however it is temporarily suspended because of the crisis in Ukraine.

Projects implemented in Bulgaria with the involvement of Ukrainian companies include modernization of compressor stations «KARDAM-2» and «LOZENETS» (Dobrych district) of Ukrainian-Bulgarian JV «Evivrusich», implementation of safety systems, dismantling of the old and delivery of new equipment for the fifth and sixth units of NPP «Kozlodui».

Bulgaria is an attractive partner for Ukraine, as the country always pursues reasonable fiscal policy, has an extremely simple taxation system – fixed rates for everyone, no currency risk because of the currency board. Among the key advantages that Bulgaria offers foreign investors, the most favorable are the taxes in the EU – 10% of the corporate tax, 0% in regions with high unemployment level, 10% of tax on personal income, the lowest operating expenditures in Europe.

Bulgaria and Ukraine have traditionally strong relations in the field of energetics, since Ukraine is the largest transit country of gas. We look forward to Ukrainian reform process being accelerated in the gas sector. It concerns also modernization of gas network that is very important for the energy security of the country and Europe as a whole.

One of the best tools for studying a range of issues of mutual interest in the field of economy and energy is the Bulgarian-Ukrainian Intergovernmental Commission on Economic Cooperation, which is why we support the holding of its regular sessions.

In the field of education, culture and science the relations between Bulgaria and Ukraine are traditionally good and constructive. We highly appreciate the policy of Ukrainian government for their focus on studying the Bulgarian language in Ukraine. With the support of Ukrainian government and local authorities the Bulgarian language is taught in Sabbath schools financed by the Ministry of Education of the Republic of Bulgaria

under the «Native language and culture» project in regions with small population of Bulgarians in Odesa, Zaporizhia Oblast and Pryazovskiy district. We are happy with the opportunities that Bulgarian institutions can easily use for implementation of educational and cultural programs among Bulgarian diaspora in Ukraine.

Our relations in the sphere of education are regulated by the Intergovernmental Agreement in the Field of Culture, Education and Science that requires a new, updated revision, as well as the Protocol of Cooperation signed between the Bulgarian Academy of Sciences and the National Academy of Sciences of Ukraine (NASU).

In the education sector we apply the Interdepartmental Agreement signed between the Ministry of Education of the Republic of Belarus and the Ministry of Education and Science of Ukraine on 9 December, 1994, and the Protocol to the Agreement for each academic year. The exchange of teachers and students between the two countries is also active.

Bulgaria provides opportunities for Ukrainian students to participate in annual international summer seminars on the Bulgarian language, literature and culture, held by the St. Kliment Ohridski University of Sofia and the St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo. There is an active cooperation with the Department of Slavic Languages and the Centre of the Bulgarian language, literature, history and culture at the Taras Shevchenko National University of Kyiv, the Kyiv lyceum No. 293 and other schools for studying the Bulgarian language. The Embassy of Bulgaria is committed to supporting educational institutions in Ukraine with an eye to studying the Bulgarian language through providing textbooks and books, attending events and implementing projects in the framework of the development assistance – last year in the G.S. Rakovsky gymnasium of Bolgrad there was equipped a computer classroom for the needs of the school, while this year we undertook responsibility for carrying out similar projects for other schools in Ukraine.

It is a pleasure to note that studying the Bulgarian language and culture has been developed fundamentally both at Ukrainian higher educational institutions, and research centres, established under the auspices of scientists of both countries. One of the largest achievements in this sphere was the opening of the Centre of the Bulgarian language, literature, history and culture at the Taras Shevchenko National University of Kyiv in May 2013 by the Vice President of the Republic of Bulgaria Margarita Popova.

Other suchlike centres are the Marin Drinov Centre of the Bulgarian language and culture at the established in 2005 V.N. Karazin Kharkiv National University, where international conferences on the Bulgarian language and culture «Drinovski reading» are regularly held; the Ivan Franko Lviv Polytechnic National University, the I. I. Mechnikov Odessa National University, the Melitopol State Pedagogical University and others. Herewith a special emphasis is given to the resumption of coopera-

tion in scientific field. The exchange of master's and doctoral students has been intensified and there is an opportunity for joint participation in the European projects under the Erasmus program.

Cultural cooperation between Bulgaria and Ukraine is very promising, since it is predetermined by historical ties between two nations, their cultural and religious proximity. Over the past few years there have been implemented a number of events in the area of theatre, music and visual arts, cinema etc., particularly due to the Bulgaria's EU Communication Strategy.

In November 2014 there was opened an exhibition of Bulgarian caricaturist on the occasion of the 25th anniversary of political and social changes in Bulgaria, and in October 2015 took place the «Art images of Bulgarians from Ukraine» exhibition, where more than 90 exhibits were presented: paintings and ceramic sculptures of artists from the Bulgarian minority in Ukraine. In recent years, the Bulgarian film was presented at the Europe Express festival and other joint projects. For three years in a row Bulgarian artists participate in the annual international music festival «O-Fest». We also work on the opening of cultural institutions in two countries – Bulgarian in Kiev and Ukrainian in Sofia respectively, which altogether will makes a significant contribution to the enrichment of cultural contacts and exchanges.

In recent years, there has been a positive development of bilateral dialogue on the issues of general history – in 2011 in Kyiv there has been opened a monument to Captain Petko Voyvoda and today there is raised a question of its improvement, as well as the advancement of the area around the Memorial Cross to the Fallen for the Freedom of Bulgaria. In the framework of an official visit to Bulgaria, the President of Ukraine Petro Poroshenko and the President of the Republic of Bulgaria Rosen Plevneliev took part in a solemn ceremony of unveiling of a monument of Taras Shevchenko in Sofia.

Bulgarian embassy are often involved in the Charity Bazaar organized by the International Women's Club (Kyiv) and other charity events.

Given all mentioned above, I would like to stress that cooperation between Bulgaria and Ukraine is very comprehensive and promising. It is based on a solid foundation of our old friendship and partnership, cultural, religious and historical affinity. That is why I have every reason to believe in its better future.

Еліав БЕЛОЦЕРКОВСЬКІ,

Надзвичайний і Повноважний Посол

Держави Ізраїль в Україні

«ПРІОРИТЕТНИМИ Є СФЕРИ, У ЯКИХ МИ МАЄМО ДОСВІД»

— *Пане Посол, двосторонні відносини між Україною та Ізраїлем тривають от уже 25 років. Підбиваючи підсумки, у яких сферах вдалося посилити наше партнерство, а які відійшли на задній план?*

На мою думку, характерним для наших відносин є те, що за ці 25 років вони набули власної динаміки. Якщо спочатку була потреба активного втручання влади, аби викликати в обох сторін інтерес до розвитку та поглиблення економічних, культурних чи суспільних зв'язків, то тепер навіть складно назвати сфери, у яких ми не співпрацюємо. Звісно, ми задоволені таким прогресом, однак до повної реалізації потенціалу, що є між нашими країнами,

ще далеко. Тому ми постійно думаємо над новими проектами, які допомогли б у цьому.

— *Як відомо, сьогодні багато українських солдатів проходять лікування в Ізраїлі. Розкажіть, будь ласка, детальніше про гуманітарну допомогу, яку Ізраїль надає Україні.*

— Ми дуже уважно слідкуємо за тим, що відбувається в Україні у цей непростий час. Сьогодні для нас пріоритетною є співпраця у тих сферах, у яких ми маємо досвід. Як відомо, Ізраїль є одним із світових лідерів з надання допомоги людям з посттравматичним синдромом. Насамперед це стосується тих, хто отримав психологічні травми внаслідок бойових дій та перебування в зоні АТО. Це дуже серйозна проблема, адже без лікування посттравматичний синдром може загостритись і призвести до серйозних наслідків.

Щоб поділитися досвідом роботи з такими людьми, минулого року ізраїльські фахівці провели в Україні 15 семінарів для психологів, соціальних працівників, учителів і навіть один для священників, у яких взяли участь понад 300 спеціалістів.

Також торік ми розпочали програму з оснащення приймальних покоїв, у рамках якої було придбано сучасну медичну техніку для Уманської міської лікарні. Другим етапом стало проведення наприкінці квітня тренінгів для персоналу експертами з Ізраїлю.

Наша гуманітарна допомога переважно сконцентрована на сфері медицини. І наша задача — передати той досвід, що є найбільш актуальним для українців. Зокрема, це робота з людьми з посттравматичним синдромом, оснащення приймальних покоїв, підвищення кваліфікації медпрацівників, а також медичне страхування, фізична реабілітація тощо.

— *Які сфери є пріоритетними в нашій співпраці? Які перспективи на майбутнє?*

— Економіка є однією з пріоритетних сфер співпраці між Україною та Ізраїлем. Важливим питанням для нас залишається створення зони вільної торгівлі, і ми плануємо розв'язати його якнайшвидше. Наші економіки не конкурують, а взаємодоповнюють одна одну, тому між нами немає серйозних розбіжностей. Це лише технічний процес, який необхідно завершити. Сподіваємося, що угоду вже скоро буде укладено. З цього приводу нещодавно відбулося засідання Міжурядової українсько-ізраїльської комісії з економічного співробітництва.

— *Як заявив Президент України Петро Порошенко після переговорів з керівництвом Ізраїлю в грудні 2015 року, незабаром українські робітники, зокрема будівельники, зможуть працювати в Ізраїлі. На якому етапі зараз ця угода? Це стосується лише будівельників чи також представників інших професій?*

— Що до угоди про працевлаштування українських спеціалістів у сфері будівництва в Ізраїлі, то залишилася фінальна стадія затвердження українською стороною, після чого розпочнеться процес її імплементації. Ми починаємо з будівельників і в майбутньому будемо думати над залученням фахівців інших спеціальностей, яких потребує Ізраїль.

Крім того, ми дуже зацікавлені в розвитку співпраці у сфері «high-tech». В Україні у цій галузі є дуже хороша база. Багато ізраїльських компаній уже зрозуміли потенціал українських програмістів і займаються ІТ-аутсорсингом. Ми плануємо розширити співробітництво у цьому напрямку, зокрема розглядаємо можливість створення спільних технологічних інкубаторів.

У лютому цього року відбувся візит до України лауреата Нобелівської премії, професора Данієля Шехтмана. Він один із тих,

Міністр закордонних справ України Павло Клімкін і Прем'єр-міністр Ізраїлю Беньямін Нетаньяху (на першому плані зліва направо) у присутності Президента України Петра Порошенка (на другому плані у центрі) підписують двосторонні документи, Єрусалим, Ізраїль, 22 грудня 2015 року.
The Minister for Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin and the Prime Minister of Israel Benjamin Netanyahu (in the foreground from left to right) sign bilateral documents in the presence of the President of Ukraine Petro Poroshenko (in the background in the centre), Jerusalem, Israel

хто розбудував і створив в Ізраїлі структуру державної підтримки «high-tech», а також працював над налагодженням співпраці між університетами, науково-дослідними інститутами й підприємницьким сектором. Вона полягає в тому, що виробничі компанії фінансують проведення наукових досліджень в університетах, які працюють над необхідними для них розробками. У кожному з них є відділ комерціалізації результатів наукових досягнень працівників, що були використані для створення й виходу на ринок нової продукції.

Саме такі ситуації стали поштовхом для створення багатьох ізраїльських компаній. Наприклад, одна з найбільших «high-tech»-компаній «Mobileye» була заснована одним професором Єрусалимського інституту, експертом з оптики, який розробив систему транспортної безпеки. Це «розумна» камера, що попереджає водія про небезпеку на дорозі й пропонує рішення для запобігання зіткнення автомобіля.

Що ж до України, то в неї є хороші передумови для розвитку в цій сфері на основі наявних техно- та індустріальних парків. Тож ми зацікавлені в нашій співпраці і постійно працюємо в цьому напрямі.

— Чи співпрацюють наші країни у сфері освіти? Які існують освітні програми?

— Так, звісно. Нещодавно було підписано угоду про наукове й технологічне співробітництво між Україною та Ізраїлем, що передбачає

встановлення прямих контактів між науковими установами, вищими навчальними закладами обох країн, реалізацію спільних наукових і технологічних програм та проектів, а також обмін науковцями, технічними експертами та студентами вищих навчальних закладів.

В Ізраїлі дуже потужна академічна база, там діє багато міжнародних освітніх програм, на які ми з радістю запрошуємо студентів з різних країн світу, зокрема й з України.

— *Після того як уряд Ізраїлю прийняв рішення про скасування віз, кількість українських туристів значно збільшилася. А чим Україна цікава або може бути цікава для ізраїльтян, крім відвідування місць, пов'язаних з єврейською історією?*

— Ізраїльських туристів приваблюють кілька моментів в Україні. По-перше, це красиві міста, і Київ — справжня перлина. Нещодавно сюди приїжджала знімальна група з Ізраїлю, вони готували телевізійну програму про можливості України. По-друге, це медичний туризм. На мою думку, цій сфері слід приділити особливу увагу. Адже в Україні багато хороших санаторіїв, що пропонують лікування мінеральними водами, конкурентоздатних курортів і готелів. Однак, щоб привабити іноземців, необхідно більше інформувати й рекламувати туристичні регіони.

— *Які проекти реалізує Ізраїль в Україні у сфері культури?*

— Цей рік для нас особливий і насичений культурними заходами, оскільки ми відзначаємо 25-річчя встановлення наших дипломатичних відносин. Культурний розвиток є невід'ємною частиною життя країни, тому в Ізраїлі дуже багато уваги приділено розвитку цієї сфери. Наше завдання — привезти сюди найбільш цікавих і передових діячів, щоб українці зрозуміли, що таке ізраїльська культура.

Вона дуже динамічна, оскільки в нас немає глибоких культурних традицій. Ізраїль — молода держава, основне населення якої становлять емігранти. Вони приїхали з різних країн світу, і кожен привіз щось своє. Усе це змішалось, а в результаті утворилася ізраїльська культура.

Eliav BELOTSERCOVSKY,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the State of Israel to Ukraine*

«THE AREAS IN WHICH WE HAVE EXPERIENCE ARE AT THE FOREFRONT»

— *Mr. Ambassador, it has been 25 years since Israel established diplomatic relations with Ukraine. In what areas has cooperation been strengthened? What areas have been relegated to the background?*

— In my opinion, the key characteristic of our relations is that they have gained momentum over the last 25 years. In the beginning, it was necessary to actively involve authorities in order to generate interest of both sides in the development and deepening of economic, cultural or social ties, but now it is hard to name spheres where we do not cooperate. Of course, we are satisfied with the progress made, but we are still far from realizing the full potential that exists between our two countries. Therefore, we are constantly thinking about new projects that would promote this.

— *As known, many Ukrainian soldiers are currently undergoing treatment in Israel. Could you please tell us more about the assistance Israel provides to Ukraine?*

— We keep tabs on events taking place in Ukraine during this difficult time. Today, our priority is cooperation in the areas in which we have experience. As known, Israel is one of the world's leaders in the field of post-traumatic stress disorder treatment. This primarily concerns people who suffer from psychological trauma as a result of fighting and living in the Anti-Terrorist Operation Zone. This is a severe problem, because if left untreated, post-traumatic stress disorder can cause complications and lead to serious consequences.

Last year, to share the experience of treating people with PTSD, experts from Israel held 15 seminars for psychologists, social workers, teachers and even one for priests in Ukraine, which were attended by over 300 participants.

We also launched a program to equip waiting rooms, within the framework of which the Uman Municipal Hospital was provided with new medical devices. The second stage involved medical personnel training by experts from Israel.

Our humanitarian assistance is focused mainly on medicine and our task is to share the experience that is the most relevant to Ukrainians, particularly in the fields of post-traumatic stress disorder treatment, waiting room equipment, medical personnel training, medical insurance, physical rehabilitation etc.

– *What are the priority areas of our cooperation? What are the future prospects?*

– The economy is one of the priority areas of cooperation between Ukraine and Israel. The establishment of free trade area remains an important issue for us, and we plan to resolve it as soon as possible. Our economics are complementary rather than competitive, therefore there is no serious disagreement between us. It is just a technical process that must be completed. We hope this agreement will be concluded soon. Recently, the Intergovernmental Ukrainian-Israeli Commission on Economic Cooperation held a meeting on this subject.

– *As the President of Ukraine Petro Poroshenko stated after negotiations with the leaders of Israel in December 2015, Ukrainian workers, particularly builders, would be able to work in Israel soon. What is the current status of this agreement? Does it apply only to constructors or also to representatives of other professions?*

– As regards the agreement on official temporary employment of Ukrainian workers in the Israeli construction industry, it is at the final stage of approval by the Ukrainian side, after which the implementation process will commence. We start with builders and in the future will think about the involvement of other specialities needed in Israel.

Besides, we are very interested to develop our high-tech cooperation. Ukraine has a good basis in this field. Many Israeli companies have already understood the potential of Ukrainian programmers and engaged them in IT outsourcing. We intend to extend cooperation in this regard, in particular, consider the possibility of creating joint technology incubators.

Last February, Ukraine was paid a visit by Nobel laureate, Professor Dan Shechtman. He is one of those who created and developed the framework of state support for high-tech in Israel and worked to establish cooperation between universities, research institutes and the business sector, which involves funding of research at universities by production companies that in turn obtain inventions. Each university has a department for commercialization of scientific achievements that were used to design and bring on the market new products.

These same situations encouraged the establishment of many Israeli companies. For example, one of the largest high-tech companies Mobileye was set up by a professor at the Jerusalem Institute, an expert in optics who developed the system of transport security, a «smart camera» that warns drivers of potentially dangerous road conditions and offers collision avoidance solutions.

As regards Ukraine, it has good conditions for development in this field based on the existing technology and industrial parks. Therefore, we are interested in our cooperation and actively work on it.

– *Do our countries cooperate in the field of education? Are there any educational programs?*

– Yes, of course. Recently, Ukraine and Israel have signed an agreement for scientific and technology cooperation, which provides for the establishment of direct contacts between scientific institutions and universities of both countries, the implementation of joint scientific and technology programs and projects, the exchange of scientists, technical experts and college students.

Israel has a very strong academic base, there are many international education programs available to students from many countries, including Ukraine.

– *After Israel's government decided to abolish visas, the number of tourists from Ukraine has increased significantly. From the perspective of Israeli tourists, what is or can be interesting about Ukraine besides visits to Jewish heritage sites?*

– Ukraine is attractive to Israeli tourists for several reasons. First, there are beautiful cities and Kyiv is a real pearl. Besides, a film crew from Israel came here recently to make a TV program about the possibilities of Ukraine. Secondly, it is medical tourism. In my opinion, this area should be given special attention. Indeed, there are many great spas offering mineral water treatment, resorts and hotels in Ukraine. However, it is necessary to spread information and promote tourism regions more in order to attract foreigners.

– *What cultural projects does Israel implement in Ukraine?*

– This year is very special and full of cultural events, as we celebrate the 25th anniversary since the establishment of our diplomatic relations. Cultural development is an integral part of the country's life and, consequently, much attention is paid to this field in Israel. Our task is to bring here the most interesting and advanced artists for Ukrainians to understand what the culture of Israel is.

It is very dynamic, as we do not have deep cultural roots. Israel is a young state and its population consists mainly of immigrants. They came from all over the world and everyone brought something. As time passed, everything was intermixed and, as a result, Israeli culture was born.

Манодж Кумар БХАРТІ,

Надзвичайний і Повноважний Посол

Індії в Україні

ІНДІЯ ТА УКРАЇНА: ВЕЛИКІ ПЕРСПЕКТИВИ ВЗАЄМОДІЇ

— 26 грудня Індія та Україна святкуватимуть 25-ту річницю встановлення дипломатичних відносин. Які найвагоміші досягнення за цей тривалий час співпраці Ви можете назвати?

— Передусім, дозвольте мені зазначити, що всі ці роки Індія та Україна мали дружні відносини. Особливо цей зв'язок зміцнився після проголошення незалежності України. Індія завдячує Україні за внесок у становлення військово-промислового комплексу, адже з 1991 року в Індію було здійснено постачання техніки відповідно до двосторонніх домовленостей. У ті роки це був лише початок. Також хочу зауважити, що Індія — одна з перших країн, яка визнала незалежність України. Це свідчить, що для моєї країни близькі серцю політичні погляди вашої держави. Починаючи з 2006 року Україна поступово стала для Індії важливим постачальником соняшникової олії. Індія фактично є основним споживачем української соняшникової олії.

За останні 25 років ми уклали 23 угоди. Всі вони стосуються різних сфер двосторонніх відносин, зокрема політичного, економічного життя та функціонування консульської служби.

Нам вдалося досягти успіхів у науково-технічній галузі, військовій промисловості та на ниві політичних відносин. Варті уваги також двосторонні офіційні візити. Незважаючи на два останні роки тимчасового затишшя, ми сподіваємося, що дуже скоро відбудеться візит в Україну представника Індії на високому рівні.

— Впродовж усіх років незалежності України наші країни досягли високого рівня співпраці майже в усіх сферах: економічній, політичній, науково-технічній, військово-промислового комплексу та культурі. Які із зазначених напрямів є провідними та чому? Як наразі розгортається економічна співпраця?

— На мою думку, провідними галузями співпраці є торгівля та економічна сфера, і я маю намір підтримувати їх як одні з найважливіших напрямів наших двосторонніх відносин. Окрім сфер, які я вже назвав, — військова промисловість та постачання соняшникової олії, — сьо-

годні ми працюємо над розвитком нового напрямку, що вартий уваги. Мова йде про реалізацію проектів індійськими компаніями в Україні. Наведу один приклад: у грудні 2015 року було завершено престижний проект будівництва 175-кілометрової лінії електропередачі, напругою у 750 кВт, виконаний індійською компанією «Kulrptogu». Саме це підприємство виграло міжнародний тендер, випередивши європейських конкурентів. Проект було здійснено за найменших витрат та задовго до кінцевого терміну. Таким чином, все пройшло чудово, а НЕК «Укренерго», своєю чергою, висловило зацікавленість у залученні індійських компаній до подібних проектів. Це стало ще одним напрямом нашої співпраці. Аналогічно до цього одна й та ж компанія може реалізовувати проекти будівництва дорожніх, залізничних та телекомунікаційних систем.

Ще одна галузь, яка дуже швидко розвивається, — це автомобільна промисловість. За останні два роки компанія «Tata Motors» направила в Україну майже 20 000 шасі для автобусів та вантажівок.

Окрім вищезгаданих хочу виокремити сільське господарство. Українські фермери мають враховувати, що Індія імпортує значну кількість сочевиці. Ми споживаємо 13 різних видів цієї культури та імпортуємо близько 500 000 тонн з Канади. А оскільки Україна розташована вдвічі ближче від Канади, було б розумніше постачати її звідси. З цього приводу я хотів би звернути увагу фермерів на те, що їм слід вирощувати рослинні культури з урахуванням індійського ринку, створюючи тим самим великі можливості для експорту.

Наступний сектор, на якому я хочу зосередити увагу, — це туризм. Мені дуже прикро бачити, що до такої прекрасної країни, як Україна, жителі Індії практично не приїждять. Згідно зі статистикою, в Україні немає жодного індійського туриста. Тоді як ті, хто сюди приїжджають, — це здебільшого студенти (в країні навчається близько 6000 студентів з Індії) або бізнесмени. Хоча дані свідчать, що в Україні перебуває 12 000 індійців, вони не є туристами та, зрештою, повертаються назад в Індію. Ось чому туризм — надзвичайно потенційний напрям співпраці між нашими країнами.

На противагу українські туристи охоче подорожують до Індії. Попри те що за останні роки їх кількість знизилася до 20 000 через економічні проблеми, до цього часу щонайменше 30 000 українців отримували візи. До того ж тепер вже не потрібно йти до Посольства Індії, щоб отримати туристичну візу. Ви можете оформити її через інтернет: заповнити анкету, роздрукувати документ та отримати чинну візу після прибуття в аеропорт.

— *Наприкінці 2015 року відбулася зустріч представників делегації Верховної Ради України та Парламенту Індії. Які результати цієї зустрічі та перспективи на майбутнє?*

— Члени Верховної Ради України прибули до Індії, щоб отримати безпосередній практичний досвід у сфері фармацевтичної промисло-

вості країни. Вони на власні очі побачили якісне виробниче обладнання та готові товари, попри їх низьку вартість. Такий візит виявився дуже корисним для членів українського Уряду, оскільки вони отримали цінну інформацію у цій сфері.

Коли державні службовці відвідали Парламент Індії, вони насамперед обговорили співпрацю між нашими країнами на урядовому рівні. Сьогодні в Україні існує Парламентська група дружби, а Парламент Індії наразі працює над створенням нової Парламентської групи, яка б функціонувала в Індії. Крім того, ми очікуємо, що Індія також візьме активну участь в обміні делегаціями.

Я хочу висловити шире бажання, щоб українські парламентські делегації та юристи проводили зустрічі за участю правознавців з Індії. Я помітив, що представники України приїждять до країн-членів ЄС вивчати їхні Конституції, щоб у перспективі внести деякі елементи їх до Конституції України. Саме тому я хотів би запропонувати українським експертам взяти до уваги Конституцію Індії, оскільки вона багато в чому є унікальною. Враховуючи те, що цей документ регулює устрій такої різноманітної країни, як Індія, вже протягом 65 років, цей документ має неабияку цінність. Тож, на мою думку, важливо ґрунтовно вивчити Конституцію Індії та з'ясувати, які аспекти є корисними для України та можуть бути використані. Це стосується тих сфер, в межах яких можлива майбутня співпраця між нашими державами на урядовому рівні.

— *Якими є першочергові завдання у сфері гуманітарної взаємодії між нашими країнами?*

— Гуманітарна співпраця — дуже важливий напрям наших двосторонніх відносин. По-перше, я хочу відзначити стипендіальну програму ІТЕС (Індійське технічне та економічне співробітництво). Перед тим, як я прибув сюди, українським студентам надавали лише 10 стипендіальних місць за цією програмою. Однак, розпочавши свою роботу, я попросив забезпечити більше місць. Я дуже радий, що за останні 6 місяців нам вдалося затвердити 23 стипендіальних місця. Я вважаю, що це дуже великі зміни на краще, і я й надалі проситиму, щоб у найближчі 2 роки кількість таких місць збільшувалася. Ці стипендії охоплюють 66 різних галузей, включно й вивчення англійської мови, інформаційних технологій, сільськогосподарську сферу, електронне управління, фінанси тощо. Курси тривають від 2 до 16 тижнів. Люди, які їх закінчили, ділилися лише приємними враженнями та зазначали, що для них це був невичерпний життєвий досвід. Не лише тому, що вони побували в Індії, а й через те, що їхнє навчання там було дуже насиченим та ґрунтовним. До того ж усі витрати за переліт, проживання та навчання взяла на себе індійська сторона. Отже, освіта — це одна з найважливіших сфер нашої співпраці, і я сподіваюсь, що все більше українських спеціалістів користуватимуться перевагами, які надають такі курси.

Ми пропонуємо також 4 стипендіальні програми культурного розвитку, створені для пізнання індійської музики, танців, Аюрведи. Загалом, ми пропонуємо 4 щорічні стипендії, серед яких 2 надаються в рамках дипломатичного обміну. Існують також освітні курси для військових. Тож підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що подібні стипендіальні програми та освітні курси становлять лівову частку нашої співпраці у сфері гуманітарного розвитку.

— *Які культурні події в Україні Посольство Індії планує провести найближчим часом?*

— Їх дуже багато, тому я назву лише деякі. 22 березня 2016 року ми провели шоу телепатії «Mind reading show» за участю молоді індійської ілюзіоністки. 23 березня цього року ми відзначили Міжнародний день культури, який організував факультет міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. З 11 до 15 квітня проведено дні індійської культури в Національній бібліотеці України для дітей. 26 травня — бізнес-семинар у Львівській торгово-промисловій палаті. Нещодавно я мав бесіду з мером Львова на тему проведення Дня культури, який ми запланували на червень або липень. 21 червня ми відзначили Міжнародний день йоги. Масштабний фестиваль просто неба в Маріїнському парку Києва. Ми очікували, що близько 20 000 осіб відвідають захід та познайомляться з багатьма аспектами індійської культури та йогою зокрема, матимуть змогу потанцювати, скуштувати смачні страви, дізнатися про медицину Аюрведа. А починаючи з другої половини червня з Індії на два тижні прибула майстер танцю бхаратанат'ям з майстер-класами індійського танцю у Києві та Тернополі. У другій половині 2016 року ми очікуємо на прибуття в Україну індійських делегацій, а також сподіваємося, що Дні індійської культури проходять в багатьох інших містах України.

— *Які завдання Ви собі ставили, коли дізналися, що призначені на пост Надзвичайного і Повноважного Посла Республіки Індія в Україні?*

— До того як приїхати сюди я працював у Білорусі, тож уже тоді чимало знав про Україну. Передусім я ставив собі за мету зміцнити наші двосторонні політичні відносини, інтенсивність яких за останні 2 роки дещо зменшилася. На мою думку, політичні зв'язки мають розвиватися таким чином, щоб в результаті ми обмінювалися офіційними візитами на державному рівні. Це перше завдання. Другим є підвищення економічної взаємозалежності, про яку я згадував раніше. Я акцентую увагу на нових сферах розвитку економічної співпраці. Туризм — це одна з них, сільське господарство та реалізація проектів — інші. Коли я був у Львові, мав зустріч з представниками компанії «Electrontrans», з якими ми обговорили способи зміцнення співпраці в галузі автомобільної промисловості. В Парламенті Індії наразі зареєстровано близько 100 концепцій «Розумного міста», для впровадження яких необхідна транспорт-

на система, що використовує для роботи батареї або тросовий привід. Я порадив компанії «Electrontrans» шукати нових можливостей в Індії. Таким чином, підвищення взаємозалежності — це ще одне завдання.

Наступною метою є збільшення взаємних інвестицій. Індія вже давно співпрацює з Україною в сфері військово-промислового комплексу, тож сьогодні ми розраховуємо, що Україна надасть певне технічне обладнання для нового проекту індійського уряду «Роби в Індії». В рамках цього проекту військовій промисловості надається пріоритет та відводиться до 49% прямих інвестицій. Сюди долучатиметься навіть приватний сектор. Усі ці напрями діяльності є досить новими. Дотепер військово-промисловий комплекс в Індії був закритий для іноземних інвестицій та партнерства в приватному секторі. Ми хочемо, щоб Україна мала економічну вигоду від таких змін у політиці. Я також сподіваюся, що Індія інвестуватиме у фармацевтичну промисловість та туризм.

Це три головні завдання, на яких я зараз зосереджую свою увагу. Звісно, дечого досягти вже вдалося: зміцнення відносин між нашими народами та збільшення кількості стипендій з 10 до 23 (я сподіваюсь на 40 наступного року). Тож побачимо.

— *Розкажіть, будь ласка, про Ваші враження від перебування в Україні. Які Ваші улюблені місця та хобі?*

— Мій переїзд та перебування в Україні були цілком комфортними та приємними. Нам з дружиною та сином дуже подобається жити тут. Хоча я прибув сюди взимку, та все ж я здійснив доволі насичену подорож містами України. Насправді за останні 6 місяців я встиг побувати у 6 регіонах. Найближчим часом я планую відвідати такі міста, як Полтава, Суми, Запоріжжя. Мені до вподоби культура, яку я відкрив для себе в Білорусі, та продовження якої спостерігаю тут в Україні. Вона дуже схожа на культуру Індії. Люди, які тут мешкають, дуже прихильно ставляться до індійської філософії, традицій та культури. В багатьох університетах я читаю лекції на тему Індії. Наприклад, нещодавно я проводив лекцію в Національному університеті «Львівська політехніка» про минуле, теперішнє й майбутнє Індії. Аудиторія сприйняла інформацію дуже прихильно: студенти хочуть чути й дізнаватися нове про Індію. Я проводив також лекцію в Дипломатичній академії України. Що я планую: щоб все більше людей, особливо молоді, могли пізнавати Індію, її мудрість та те, як вона допомагала та продовжує допомагати світові у протистоянні з проблемами сьогодення. Важливим є і філософський бік: наскільки він пов'язаний із сучасною наукою. Все це частково є моїм хобі та моєю роботою водночас. Мені подобається досліджувати зв'язок індійської філософії та сучасної науки. Це моя улюблена тема. Я також люблю грати в бридж та навіть навчаю цій картьярській грі в Києві. Я не майстер гри в гольф, але також дуже люблю й цей вид спорту.

INDIA AND UKRAINE: GOOD PROSPECTS FOR OUR INTERACTION

– *The 25th anniversary of the establishment of diplomatic relations between India and Ukraine will be celebrated on 26 December 2016. What are the most important achievements of the years-long relations between our countries?*

– First of all, let me highlight that India and Ukraine have been on friendly terms throughout the all years of contact. These contacts were vastly intensified after the independence of Ukraine. Mostly India has benefited from defense industry: a lot of defense supplies were routed from Ukraine after the independence. That was the beginning. Also I must note that India was one of the first countries which recognized the independence of Ukraine. That showed that India was close by heart to the political stand of Ukraine. Since 2006 onwards Ukraine has gradually become an important supplier of sunflower oil to India. In fact, India is the largest destination for sunflower oil from Ukraine. During these last 25 years we have entered into a number of agreements – almost 22 or 23, – which covers a vast area of our bilateral relations in political, economic cooperation and consular work. We have attained an intense collaboration in fields of science and technology, defense cooperation and political relationship as well. Our bilateral exchange of visits has been quite impressive. So despite that the last two years have appeared to be a period of lull, we hope that very soon we will have a high-level visit from India to Ukraine.

– *During the years of independence Ukraine and India established cooperation almost in all areas: economic, political, science and technical, defense and cultural. Which of the mentioned areas is the leading one and why? What is a current status of the economic cooperation?*

– I would say that trade and commerce is the leading aspect, and I would like to make it as one of the most important aspects of our bilateral relationship. Apart from the areas that I already mentioned, namely defense and sunflower oil supply, there has being developed another noteworthy new field. It is an execution of projects in Ukraine by Indian companies. For instance, in December a prestigious construction project of about 175 km electricity line of 750 kW was completed by an Indian company «Kalpataru». It was the one, which won an international tender against European competitors. The project was finished at the cheapest cost and much before its deadline. Thus, everyone was happy with this

project, particularly Ukrenergo expressed its desire to create more like-wise projects given to Indian companies. Therefore, this was a new area in our collaboration. Similarly, the same company is capable of taking projects for road, railway and telecommunication systems construction.

The other area, which has developed very strongly, is automobile sector. Tata Motors has sent almost 20 000 chassis for buses and trucks for the last 6 years and even today it is the largest supplier of chassis of buses and trucks to Ukraine.

– *Which areas should a special attention be turned to?*

– Apart from already mentioned areas, I want to point out two sectors. One of them is agriculture. Ukrainian farmers have to realize that India imports a huge quantity of lentil. We eat almost 13 different kinds of lentil and import almost 500 000 tons from Canada. So Ukraine being half a distance from Canada, it would be much more reasonable to supply it from here. In that context I want to turn farmers' attention that they should grow plants with the consideration for Indian market, which is a huge area for export.

The second sector I want to concentrate on is tourism. It is quite sad to see that such country as beautiful as Ukraine is not visited by Indians at all. According to statistics, there is not even a single regular tourist comes here. While those who do are either students (there about 6 000 Indian students in Ukraine), or businessmen. Although records show that there are nearly 12 000 Indians in Ukraine, they are actually not tourists as they ultimately come back to India. That is why tourism is highly potential area for cooperation between our countries.

On the contrary, Ukrainian tourists love to go to India. In fact, recently their number came down to about 20 000 because of economic problems. Before that however nearly 30 000 Ukrainians used to get visas. In addition, an important thing is that now there is no need to go to an Indian Embassy to obtain a touristic visa. You can do it online: take a visa on paper, print it and an actual visa will be given to you on arrival at the Indian airport.

– *At the end of 2015 a meeting between representatives of a delegation of the Verkhovna Rada of Ukraine and the Parliament of India was held. What are the results and prospects of the mentioned visit?*

– Members of Ukrainian Parliament had gone to India to have a first-hand experience in the pharmaceutical industry in the country. What they saw in terms of the industry was an excellent production facility and final products of very good quality, despite the prices of Indian pharmacy products being rather low. From that point of view, it was a very valuable visit, because members of the Parliament got direct information on this field.

When the officials visited the Parliament, they basically discussed our cooperation at a governmental level. There is already a Parliamentary Friendship Group in Ukraine and Indian Parliament is currently working

on creation a new Parliamentary Group in India. Moreover, we intend to have close exchange of delegations from the Indian side.

I want to express my huge desire that Parliamentary delegations and legal experts from Ukraine hold discussions with the constitutional experts from India. That is because I have noticed that parliamentarians from Ukraine have gone to European Union to study their Constitution, which could be partially incorporated into the Constitution of Ukraine. Therefore, I would like to suggest that Ukrainian experts should also look at the Indian Constitution because many of its elements are very unique. If it has held such a diverse country as India for 65 years, it must have certain value. So it is important to go through the details of Indian Constitution and find out what are the things which are useful from the Ukrainian point of view and can be replicated here in its own format. In such a manner, these are the possible areas of cooperation in the Parliament of two countries.

– *What are the main priorities of the humanitarian cooperation between our countries?*

– Humanitarian cooperation is a very important area for our bilateral contacts. Firstly, I would like to mention ITEC scholarships, which stands for Indian Technical and Educational Cooperation. Till last year before I came here, there were only 10 seats given to Ukraine for this scholarships. However after I came into office I asked for more seats. I am very glad that my Ministry has approved 23 scholarships during the last 6 months. Thus it is an extremely welcome change and I have asked that in the next two years its number should be increased further. These scholarships are on about 66 different areas, including subjects as English proficiency, information technology, rural development, e-governance, finances etc. Courses run from 2 to 16 weeks. The feedback that I got from people who had gone through these courses was that to them it was an amazing experience. Not only because they visited India, but also that studies were very useful and profound. Besides, a whole costs for tickets, boarding and tuition fee were taken by the Indian side. Hence, this is one of the prime areas of our cooperation and I hope that more and more professionals from Ukraine will take benefit from this kind of courses.

Apart from this, we offer four scholarships for cultural learning aiming at getting familiar with Indian dances, music, Ayurveda. So there are four scholarships every year while two of them are given in terms of diplomatic exchange. There are also training courses, which are offered for military people. To sum up, when we talk about humanitarian interaction, these kinds of scholarships and training programs make up the bulk part of our cooperation.

– *What cultural events are planned to be held by the Embassy of India in Ukraine in the near future?*

– As there are a lot of such, I will name a few. On 22 March we are having a «Mind reading show» performed by a young Indian illusionist. On 23 March there will be an International Day of Culture held at the Taras Shevchenko University's international department. On 11–15 April we are having days of Indian culture at the International library for children. On 26 May there will be a business seminar in the Lviv Chamber of Commerce and Industry. We might have another business meeting on 7 April at the Ukrainian Chamber of Commerce and Industry in Kyiv. Recently I have discussed with a mayor of Lviv an organization of a Day of Culture, which is to take place in June or July. We are also going to celebrate the International Day of Yoga on 21 June. There will be a large-scale open-air fair held in Mariiivskiy Park. I expect about 20 000 people coming there to see the yoga and other aspects of Indian culture, dance, taste food, get acquainted with Ayurveda treatment. Similarly, starting from the second week of June, for two week, there will be an Indian expert of Bharatanatyam. She is coming here to give a workshop on aspects of Indian dance, especially Bharatanatyam, for one week in Kyiv and the other in Ternopil. In the next half of 2016 we expect certain delegations coming to Ukraine from India and hope that more Ukrainian cities will have Days of Indian culture.

– *What goal have you set when you got to know that you had been appointed as the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of India to Ukraine?*

– Before coming here I was in Belarus, so I already knew a lot about Ukraine. My first priority was to increase our bilateral political contacts, which has suffered for the last two years. Basically, political contacts should develop in such a way that very soon we have a high-level visit from one side or the other. That is the first aim. The second aim is to increase economic interdependence that I mentioned before. I am also looking at new areas, where more economic cooperation can develop. Tourism is one, agriculture and project execution is another. In fact, when I have been to Lviv, I met a company called «Electrontrans», and discussed together how to increase cooperation in automobile sector. India currently has nearly 100 smart city concepts, for which battery-operated transport system or cable-operated transport system will be extremely useful. I have encouraged the «Electrontrans» to look at new possibilities in India. So the increasing of interdependence is another goal.

One more objective is to enhance mutual investment. India has been interacting with Ukrainian defense sector and today we expect that Ukraine provide some technologies for a new plan of Indian government, which is called «Make in India». In the framework of that, defense has been given a very high priority – up to 49 % for direct investment is allowed. Even private sector has been asked to contribute. All these projects have been somewhat new. Till now the defense sector in India was

much closed for foreign investment and private partnership. We want Ukraine to take advantage of these changes in policy. While from Indian side I expect investment in pharmaceutical and tourism sector.

These are three main goals that I am concentrating on. Certainly, people-to-people contact has already been achieved. I have increased the number of scholarship programs from 10 to 23 (I hope it will go to 40 next year). So let's see.

– *Could you tell about your impressions about staying in Ukraine? What are your favourite places or hobbies?*

– My moving and staying in Ukraine have been extremely comfortable and enjoyable. Me, my wife and son are really enjoyed staying here. Even though I came here in winter, I had an extensive tour across different cities. In fact, I have already visited 6 regions during the last 6 months. I also plan to go to other cities like Poltava, Sumy, Zaporizhia in the coming months. I have enjoyed the culture, which I have seen in Belarus, and which is continuing in Ukraine. It is very close to the Indian culture. People here are well-oriented towards Indian philosophy, traditions and cultural tenants. I keep giving lectures to different universities on India. Particularly, I have just given a lecture on Indian Past, Present and Future to the Lviv Polytechnic University. What I found is a very good response: people want to hear and learn new things about India. I also gave a lecture to the Diplomatic Academy in Kyiv. So this is another message of mine – I want to let more and more people, especially the youngsters, know about India, its ancient wisdom, how it has helped the world and how it still can help the world in meeting its modern challenges. It also about the philosophical aspect: how it is close to the modern science. All these are part of my hobby and my work as well. As for my other hobbies, I love to read about the combination of Indian philosophy and modern science, how they are related. This is my very favourite topic. Also I love to play bridge and I teach this card game some people here in Kyiv. I am not a very good player of golf, but I love this game too.

Шорш ХАЛІД САІД,

*Надзвичайний і Повноважний
Посол Республіки Ірак в Україні*

УКРАЇНА В МОЄМУ СЕРЦІ

Коли ви читатимете ці рядки, я вже залишу Україну, бо до виходу книги у світ моя місія тут закінчиться.

Я мав честь отримати своє перше призначення як Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Ірак саме в Україну. Шість років і три місяці я провів у цій прекрасній державі — чималий термін у дипломатичній традиції, проте для мене це було не так уже й довго. Адже Україна — одна з найбільших країн Європи, яка є носієм самобутньої культури та є унікальною перлиною гармонії природних ресурсів та людських можливостей.

Тут дипломат може реалізувати себе, ведучи роботу в багатьох сферах. Тому що Україна — країна з великим потенціалом як економічним, так і культурним. На моє глибоке переконання, взаємодія дипломата із суспільством, народом країни, в якій він має місію, є не менш важливою, ніж робота згідно з моделлю класичної дипломатії. Що мені, маю надію, вдалося втілити. Безумовно, для того, аби зрозуміти й відчути країну, в якій він перебуває, якщо, звичайно, дипломат цього прагне, він повинен ознайомитися з культурою країни та її народом. Я дуже щасливий, що за час мого перебування в Україні у мене з'явилося багато друзів у різних сферах із різносторонніми поглядами та переконаннями. Я пересвідчився, що українці — висококультурні, освічені, інтелектуально розкуті, мають витончений смак, тонко відчувають і прагнуть краси, що виявляється в їхній співучій мові та в автентичному національному костюмі. Тож не дивно, що одним із символів цього народу є вишиванка, що розквітає барвистою мозаїкою прадавніх символів та рослинних мотивів. Коли мої друзі приїздять до України з Близького Сходу чи Європи, вони вражені тим, який вигляд мають українці в ранкові години, поспішаючи на роботу. Здається, ніби люди прямують до театру чи кіно — так елегантно та стильно вони вбрані.

Урочиста церемонія відкриття фестивалю «OUTLOOK»
OUTLOOK Festival Opening Ceremony

На щастя, я ознайомився з можливостями багатьох регіонів України. І кожен із них має свій неповторний шарм і чарівність. Нікого не залишать байдужими архітектура Львова чи інших міст на Заході України та природні ландшафти Закарпаття. Я захоплююсь активними та самобутніми одеситами і, звичайно ж, їхньою «перлиною біля моря». Також вражає інтелектуальний потенціал Харкова, де навчається чимало студентів з Іраку й де кожний університет схожий на музей своєю розкішною архітектурою. Неймовірна Херсонщина є водночас потужним сільськогосподарським регіоном та областю, на території якої розташовано унікальний заповідник «Асканія-Нова», який належить до Міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Це гектари недоторканого цилінного степу, в якому співіснують степові й акліматизовані тварини та рослини, занесені до Червоної книги. В Україні навіть є свій «Гогвортс» у Чернівцях, адже саме так називають Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича через його унікальну архітектурну схожість до всім відомої школи чаклунів із бестселерів про Гаррі Поттера.

Ну і, звичайно, серце України, її столиця — чарівний Київ — вражає своїми незліченними золотоверхими храмами, що потопають у зеленому морі садів та парків. Ми з родиною багато разів гуляли та досліджували Київ, проте щоразу відкриваємо для себе щось нове. Хочу підкреслити,

що значний внесок у можливість пізнати Україну, подорожувати та досліджувати її робить Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв. Я це надзвичайно ціную, тому хотів би висловити слова подяки та поваги її директору, панові Кривоносу П.О., та всім його колегам, причетним до організації корисного дозвілля дипломатів. Адже ці поїздки не лише дали змогу іноземним дипломатам ознайомитися ближче з Україною, а й поспілкуватися та потоваришувати один з одним. Тож коли повернусь до роботи в МЗС Іраку, я обов'язково шукатиму можливість використати цей позитивний досвід роботи українського ГДІПу, щоби створити таку організацію в Республіці Ірак. Адже в країні, що є колискою цивілізації, батьківщиною Шумеру, Аккаду та стародавнього Вавилону, теж є на що подивитися.

Під час моєї місії в Україні було чимало зроблено для розбудови співпраці в дипломатичній, політичній, торговельно-економічній, військово-технічній та академічній сферах. Утім потенціал наших країн є значно більшим і далеко не вичерпаним. Тож і мого наступника чекає чимало справ, попри складні умови й обставини в Україні та Іраку, що склалися в останні кілька років. Адже очевидно, що народи обох наших країн продовжуватимуть роботу, спрямовану на розвиток демократичних інститутів. Ми однаково прагнемо свободи, добробуту, безпеки, дотримання прав людини. Ми також постраждали від панування однопартійної системи, що не враховувала плюралізму думок і поглядів. Нині Ірак також знаходиться на передовій серед країн, що борються з міжнародним тероризмом, зокрема з найнебезпечнішою у світі терористичною організацією «ІДІЛ», що стала реальною загрозою не лише на Близькому Сході, а й у всьому світі. Безумовно, взаємодія з Україною та світовим співтовариством є дуже актуальною та необхідною всім заради наших дітей та майбутнього.

Сподіваюся, що мій наступник продовжить плідну співпрацю з Україною, а історія наших дружніх взаємин поповниться новою прекрасною сторінкою.

Я ж особисто вірю, що український народ, який цінує красу мирного життя, пройде цей складний етап важких випробувань. І я щиро бажаю, щоб це сталося якнайшвидше. Працюючи в МЗС Іраку чи в будь-якій іншій дипломатичній місії, я назавжди залишуся другом України, зберігатиму теплі, світлі спогади про своє перебування тут і щиро вболіватиму за добробут цієї надзвичайної країни!

Записала Олена Лук'ячук

Шорш Халід Саїд, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Ірак в Україні, привітав ГДІП із річницею заснування
 Shorsh Khalid Said, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Iraq to Ukraine, congratulated GDIP on its anniversary

Зліва направо: Анас Ельтаєб Ельгаїлані, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Судан в Україні, Джудія Алхазал, Надзвичайний і Повноважний Посол Королівства Саудівська Аравія в Україні, Шорш Халід Саїд, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Ірак в Україні, Дарія Карякіна, керівник проекту OUTLOOK, Красімір Мінчев, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Болгарія в Україні, та Руслан Болбочан, Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Молдова в Україні
 L to R: Anas Eltayeb Elgailani, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of the Sudan to Ukraine, Judiia Z. Alhathal, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Kingdom of Saudi Arabia to Ukraine, Shorsh Khalid Said, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Iraq to Ukraine, Dariia Kariakina, Head of the OUTLOOK project, Krasimir Minchev, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Bulgaria to Ukraine, and Ruslan Bolbocean, Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Moldova to Ukraine

Shorsh KHALID SAID,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Iraq to Ukraine*

UKRAINE IS IN MY HEART

When you read this article, I will have already left Ukraine because of completion of my mission there.

I had the honour to receive my first appointment as the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Republic of Iraq to Ukraine. Six years and three months I spent in this beautiful country. This is a fairly long term in terms of diplomatic tradition, but for me it was not so long. After all, Ukraine is one of the largest countries in Europe, representing original culture and unique harmony of natural resources and human capacity.

This country encourages diplomats to fulfill themselves in many areas because Ukraine is a country with great potential, both economic and cultural. I strongly believe that interaction with the society and people of the country is as important as working according to the classical model of diplomacy. I hope, I managed to embody both. Of course, in order to understand and experience the country it is necessary to get acquainted with its culture and people. I am very happy that during my stay in Ukraine I had a chance to make a lot of friends in various fields having diverse views and beliefs. I am convinced that the Ukrainian people are highly cultured, educated, intellectually liberated, have exquisite taste, feel and aspire to beauty that is evident in their melodic language and authentic national costume. Therefore, it is not surprising that one of the symbols of this nation is vyshyvanka – an embroidered shirt that blooms with colorful mosaic of ancient symbols and floral motifs. When my friends come to Ukraine from the Middle East or Europe, they are amazed by the Ukrainians' look in the morning – people, hurrying to work, are dressed so elegant and stylish as if they were likely to go to the theatre or cinema.

Fortunately, I had an opportunity to get acquainted with many regions of Ukraine and each of them has its unique charm and charisma.

No one can stay indifferent either to the architecture of Lviv or other cities in Western Ukraine or to the natural landscapes of Transcarpathia. I admire Odesa – «a pearl of the sea» and of course its active and distinctive inhabitants. I am also impressed by the intellectual potential of Kharkiv, which welcomed many students from Iraq and where each university looks like a museum with its pompous architecture. Incredible Kherson region is both a powerful agricultural area and the home for the unique nature reserve «Askaniya Nova» included in the World Network of Biosphere Reserves by UNESCO: the acres of untouched virgin steppe, which be-

came a habitat for the native steppe and acclimatized animals and endangered plants. Ukraine even has its own «Hogwarts» — Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University is called so for its unique architectural similarity to a famous school of wizards from Harry Potter bestsellers.

And, of course, the heart of Ukraine, its charming capital Kyiv impresses with its innumerable Golden-domes that are drowning in a green sea of gardens and parks. My family and I many times walked and explored Kiev, but again and again we discovered something new. I want to emphasize that GDIP makes a large contribution and provides an opportunity to discover and explore Ukraine. I extremely appreciate this, so I would like to express my gratitude and respect to the Director Mr. Kryvonos and all of his subordinates involved in the organization of the diplomat's useful leisure. Because those trips not only gave the opportunity for foreign diplomats to learn about Ukraine, but also to communicate and make friends with each other. So when I go back to work at the Iraqi Ministry of Foreign Affairs, I will definitely search for opportunities to use this positive experience in Iraq. Indeed, the country which is the cradle of civilization and the home of Sumer, Akkad and Babylon has a lot of attractions worth seeing.

A lot has been done to promote cooperation in diplomatic, political, trade and economic, military and technical as well as academic spheres during my mission to Ukraine. But the potential of our countries is much bigger and far from exhausted. Therefore, my successor will find a lot of things to accomplish despite complicated conditions and circumstances that have developed in the last few years both in Ukraine and Iraq. After all, it is obvious that the people of our both countries will continue the work aimed at development of democratic institutions. We equally seek freedom, wealth, security and observance of human rights. We have also suffered from the one-party dictatorship system that didn't take into account the pluralism of opinions and views. At present Iraq is at the forefront among the countries combating international terrorism, including ISIS, the world's most dangerous terrorist organization, which has become a real threat not only to the Middle East but throughout the world. Of course, cooperation with Ukraine and international community is very important and necessary for the sake of our children and the future.

I hope that my successor will continue the fruitful cooperation with Ukraine and the history of our friendly relations will be enriched with a new beautiful page.

I personally believe that the Ukrainian people who appreciate the beauty of the peaceful life will pass this difficult stage of hardships. I sincerely wish this to happen as soon as possible. Working in the Ministry of Foreign Affairs of Iraq or at any other diplomatic mission, I will forever remain a friend of Ukraine and keep warm, sweet memories of my stay here and I will sincerely cheer for the welfare of this amazing country!

Translated by Olena Lukianchuk

Клод АЛЬ ХАЖАЛЬ,

Надзвичайний і Повноважний Посол Лівану в Україні

ЛІВАНЦІ Й УКРАЇНЦІ: ТАКІ РІЗНІ Й ТАКІ СХОЖІ

Для мене велика честь та задоволення підготувати статтю для наукового щорічника «Україна дипломатична».

Я вручила Вірчі грамоти як Посол Лівану в Україні майже три роки тому, восени 2013 року. Будучи вперше призначеною послом моєї країни, я була налаштована досягти успіху у подальшому посиленні політичних, економічних, культурних та освітніх зв'язків між нашими державами та показати українському народу усю особливість та привабливість Лівану, його багату та різноманітну культурну й історичну спадщину.

Посольство організувало низку різних культурних заходів, присвячених, зокрема, ліванській кінематографії, музиці та літературі. Минулого року ми провели спеціальну презентацію однієї з найбільш поширених та популярних книг відомого ліванського письменника, поета, філософа та художника Джебрана Халіля Джебрана «Пророк», яку нещодавно було перекладено українською, даючи можливість українцям читати Джебрана рідною мовою.

Щороку ми беремо участь у фестивалі культур народів світу Outlook World Culture Festival, на якому представляємо зразки ремісницьких виробів, страви національної кухні, а також виступи музичних та танцювальних груп. Ми також брали участь у міжнародному фестивалі «Нас єднає Шевченкове слово», організованому проектом OUTLOOK, на якому послі іноземних держав читали вірші Тараса Шевченка рідною для них мовою.

Посольство також було залучене до багатьох українських культурних заходів, зокрема до щорічного Благодійного ярмарку, на якому ми з гордістю представили ліванські товари ручної роботи, вино та їжу. Ми також брали участь у низці фестивалів національної кухні, де українці мали можливість скуштувати наші відомі страви.

Я – активний учасник Київського клубу дружин послів, який організовує різноманітні культурні заходи у Києві.

Цього року Посольство Лівану разом з іншими посольствами франкомовних держав святкуватимуть Міжнародний день франкофонії, де, окрім традиційних ремесел, презентуватимуть роботи відомих художників, письменників і поетів своїх країн.

Велика кількість ліванських студентів навчається в українських університетах, здобуваючи кваліфікації, зокрема медицину та інженерну справу. Ці молоді люди, які часто беруть шлюб з українськими громадянами, також є народними дипломатами, адже допомагають поглибити відносини між нашими двома державами. Я часто зустрічаюся з ректорами та деканами університетів, щоб допомогти та заохотити цей обмін. Нещодавно я мала нагоду відвідати прекрасне місто Харків, де зустрілася з ліванцями, зокрема й студентами, яких було майже тисяча, а також ректорами та деканами університетів.

Найбільше зусиль я докладаю для розвитку економічних відносин, і я розумію, що є ще більше того, що можна зробити завдяки наявним торговельним угодам та угодам про співробітництво між нашими державами.

Ми також намагаємося сприяти розвитку туризму у Лівані. Хоча наша країна крихітна, її загальна територія — 10,452 кв.км, що менше ніж 2% території України, вона має дуже багату та стародавню історію. Ліван колись був заселений фінікійцями, торговельна майстерність яких добре відома, тож ми можемо пишатися такими стародавніми містами, як Тір, Сідон та Бібл, де був створений перший алфавіт, який дав своє ім'я Біблії. Це також країна молока та меду, царство величних кедрів. Римське місто Баальбек, замки хрестоносців Бофор та Тір, мамлуцьке місто Тріполі, а також місто Бейрут, де за часів Римської імперії була заснована перша юридична школа, — варті того, щоб їх відвідати! І Бейрут знаходиться на відстані менш як трьох годин літаком від Києва.

Також я хотіла б зазначити, що помітила, що українці дужі схожі на ліванців. Вони добрі, привітні, дружелюбні та гостинні, і зокрема я отримала насолоду, працюючи тут в атмосфері взаємного розуміння та поваги. До того ж моя донька мала можливість скористатись наявними перевагами відмінного спортивного навчання та музичної освіти.

Святкування Національного Дня Лівану з родиною: Посол Лівану Й.В. пані Клод Аль Хажаль,
чоловік Посла Й.В. пан Рамез Дінешкі, донька Мар'я Дінешкі

Celebration of the National Day of Lebanon with the family:

Ambassador of Lebanon H. E. Mrs. Claude Al Hajal, spouse of the Ambassador H. E. Mr. Ramez Dimechkie,
daughter Marya Dimechkie

На святкуванні Національного Дня Лівану. Традиційні ліванські костюми
At the celebration of the National Day of Lebanon. Traditional Lebanese costumes

Святкування Національного Дня Лівану
Celebration of the National Day
of Lebanon

Розрізання торта на святкуванні Національного Дня Лівану
Cutting the cake at the celebration of the National Day of Lebanon

Ліванський кінофестиваль у кінотеатрі «Київ»
Lebanese movie festival at «Kyiv» cinema

Міжнародний фестиваль «Нас єднає Шевченкове слово»
International festival «Shevchenko's Word Unites Us»

Міжнародний фестиваль «Нас єднає Шевченкове слово»
International festival «Shevchenko's Word Unites Us»

Проведення офіційного сніданку для учасниць Київського клубу дружин послів
Hosting a Luncheon for ASCK club (Ambassadors' Spouses Club Kyiv)

Відкриття Благодійного ярмарку, ліванський танок талановитої української танцювальної школи
Charity Bazaar opening, Lebanese dance of the talented Ukrainian dance-school

Під час Благодійного ярмарку
At the Charity Bazaar

Музичний концерт відомого ліванського музиканта та композитора Еліаса Рахбані
в Національній філармонії України
Music concert of the famous Lebanese musician and composer Elias Rahbani
at the National Philharmonic of Ukraine

Claude AL HAJAL,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Lebanon to Ukraine*

THE PEOPLE OF LEBANON AND UKRAINE: SO DIFFERENT YET SO SIMILAR

It is indeed an honor and pleasure to contribute this article to «Diplomatic Ukraine».

I presented my credentials as the Ambassador of Lebanon to Ukraine almost three years ago in autumn, 2013. When I was appointed for the post of an Ambassador of my country for the first time, I was determined to make my mark by further strengthening political, economic, cultural and educational ties between our two countries and show Ukrainian people a true image of Lebanon and its rich and diverse heritage.

The Embassy organized a number of different cultural events including Lebanese cinema, music, and literature festivals. Last year we held a special presentation of one of the most widely read books «The Prophet» written by a well known Lebanese writer, poet, philosopher and artist, Gebran Khalil Gebran, which was recently translated into Ukrainian, giving thus Ukrainians an opportunity to read Gebran in their native language.

We participate annually in the Outlook World Culture Festival where we display some of our national artisanal works and food, as well as musical and dance performances. We also participated in the international festival «Shevchenko's Word Unites Us» organized by the OUTLOOK project, where foreign Ambassadors declaimed Taras Shevchenko's poems in their native language.

The Embassy was also involved in a number of Ukrainian cultural events such as the annual Charity Bazaar, where we proudly presented handmade Lebanese goods, wine and food.

We also participated in many food festivals where Ukrainians had an opportunity to taste our famous cuisine.

I am also an active member of the ASCK , the Ambassadors Spouses Club Kiev, which organizes various cultural events in Kiev.

This year the Embassy of Lebanon together with other francophone embassies is taking part in the Francophonie day where works of well known painters, authors and poets in addition to traditional handicrafts will be displayed.

A large number of Lebanese students study in Ukrainian universities in various fields including medicine and engineering. These young people who often marry Ukrainian citizens also act as ambassadors who

help deepen relations between our two countries. I often meet Rectors and Deans of universities to support and encourage this exchange. I recently had the pleasure to visit the beautiful city of Kharkiv where I met Lebanese residents and students who number almost one thousand, as well as Deans and Rectors of universities.

A great bulk of my efforts is dedicated to economic relations and I believe that there is much more that may be done through trade and cooperation agreements.

We have also been trying to promote tourism in Lebanon. Although our country is tiny with total area of 10,452 sq. km., which is less than 2% of that of Ukraine, it has very rich and ancient history. It was once inhabited by the Phoenicians whose trading handicraft is well known and boasts of such old cities of Tyre, Sidon and Byblos where the first alphabet was used and after which the Bible was named. It is also the land of milk and honey, a realm of majestic cedars of Lebanon. Roman city of Baalbek, Crusader castles of Beaufort and Tyre, Mamluk city of Tripoli and of course the city of Beirut (Berytus) where at the time of the Roman Empire the first law school was established — these are the places that are worth visiting! What is more — Beirut is situated within less than three hours flight from Kyiv.

Finally, I would like to mention that I found that the people of Ukraine resemble Lebanese people in many ways. They are kind, welcoming, warm and hospitable and I in particular enjoyed working here in an atmosphere of mutual understanding and respect. In addition, my daughter has been taking advantage of an excellent sport training and musical education available here.

Антоніо Газзанті Пульезе ДІ КОТРОНЕ,

Надзвичайний і Повноважний Посол

Суверенного Військового Мальтійського Ордену в Україні

МАЛЬТІЙСЬКИЙ ОРДЕН ДОПОМАГАЄ ВСІМ, ХТО ЦЬОГО ПОТРЕБУЄ

Хочу радо повідомити, що 5 квітня 2016 року в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка відбулася міжнародна конференція «Мальтійський Орден та Україна: історія, сьогодення, перспективи», організована спільними зусиллями Посольства Суверенного Мальтійського Ордену та Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Ми горді повідомити, що вже 25 років Орден представлений в Україні як Мальтійська служба допомоги в Україні нашою структурою, яка здійснює гуманітарну діяльність з 1991 року. Ми урочисто відзначили цю подію з усіма присутніми на конференції.

Суверенний Мальтійський Орден має давню історію. З'явившись більше ніж дев'ять століть тому в Єрусалимі після тривалої подорожі через острови Кіпр, Родос та особливо Мальту, його представники прибули до Риму, де з постнаполеонівських часів сформували свій уряд. Орден у різних куточках світу побудував нові, сучасні лікарні та медичні структури.

Мальтійський Орден — одна з найстаріших організацій західної та християнської цивілізації. Це суверенний суб'єкт міжнародного права зі своєю власною Конституцією, паспортами, марками та державними інститутами. Орден має дипломатичні відносини зі 106 країнами, з європейськими та міжнародними організаціями, а також має статус постійного спостерігача при ООН.

Водночас ми не маємо політичного чи комерційного інтересу. Мальтійський Орден — нейтральний, неупереджений та аполітичний, тому він може успішно виступати як медіатор між країнами. Місія Ордену — допомагати тим, хто страждає. Він підтримує хворих, нужденних та найбільш недієздатних у суспільстві, функціонуючи більш ніж у 120 країнах.

Орден присвячує свою діяльність не тільки хворим людям, а й соціально ізольованим, жертвам гоніння внутрішніх збройних конфліктів та біженцям будь-якої раси та віросповідання. У невеликій

фотогалереї, створеній в коридорі університету, учасники побачили матеріали, що висвітлюють гуманітарну діяльність Ордену в Україні за останній період, а саме наші зусилля для підтримки бідних дітей, хворих, особливо недієздатних, а також діяльність Ордену в наданні першої та медичної допомоги.

Я хотів би скористатися цією можливістю, щоб підкреслити відмінні відносини Мальтійського Ордену з Україною, а також подякувати Його Високоповажності Президенту Петру Порошенку та його дружині пані Марині Порошенко за їхню увагу до діяльності Мальтійського Ордену. Я дякую міністру закордонних справ, міністру соціальної політики та всім іншим цивільним та релігійним українським органам влади, які нас підтримують. Я переконаний, що співпраця між нашими державами і надалі буде плідною і що ми зможемо збільшити та вдосконалити наші проекти в Україні.

У зв'язку з цим, я думаю, всім нам доведеться глибше обміркувати роль молоді та волонтерських організацій. У сучасному суспільстві дуже важко залучати молодь, показуючи їм, що можливо створити щось для нужденних людей без будь-яких економічних або матеріальних інтересів. Тільки наймолодші зможуть по-справжньому сприяти зміні менталітету та способу мислення попередніх поколінь. З правильними передумовами вони безсумнівно будуть мати шанс створити кращий світ.

Діти, молодь запитують нас, що вони можуть зробити, щоб змінити суспільство. Кілька місяців тому я мав честь провести конференцію, присвячену проблемі корупції, у цьому престижному університеті. Студенти ставили різні запитання, зокрема, чи приречені ми жити з корупцією? Чи є в нас альтернатива? Чи можливо мати краще суспільство? Це — питання молоді в усьому світі. Ми зобов'язані відповісти не словами, а справами. Мальтійський Орден і його діяльність — гарний доказ цьому.

Більше того, я хотів би подякувати видатним доповідачам, які взяли участь у цій конференції та, особливо, Його Блаженству Кардиналу Любомиру Гузару, який завжди підтримує Орден, чие життя є прикладом для нас і України, Його Високоповажності Великому Канцлеру Альберту фон Бозелагеру, чия присутність на заході — ознака поваги та уваги Суверенного Мальтійського Ордену до цієї великої країни. Я дякую пану ректору та іншим професорам Київського національного університету імені Тараса Шевченка за підтримку та співпрацю.

Дякую кожному небайдужому за співпрацю!

Antonio Gazzanti Pugliese DI COTRONE,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Sovereign Military Order of Malta to Ukraine*

THE ORDER OF MALTA HELPS EVERYONE WHO NEEDS IT

I am pleased to inform you that on 5 April 2016 in the Taras Shevchenko National University of Kyiv there was held an international conference «The Order of Malta and Ukraine: history, actuality, perspectives», organized by the Embassy of the Sovereign Order of Malta and the Taras Shevchenko National University of Kyiv.

We are proud to announce that this is the twenty-fifth year of the Order's presence in Ukraine. The Malteser Relief Service, our structure in the territory, has been carrying on its humanitarian work in Ukraine since 1991. We are happy to celebrate this event with all of you at the conference.

The Sovereign Order of Malta has an ancient history. The Order was established more than 9 centuries ago in Jerusalem and after a long pilgrimage through the islands of Cyprus, Rhodes and especially Malta, its representatives arrived in Rome, where since the Post-Napoleonic Age had their government. The Order built new modern hospitals and medical structures in different parts of the world.

The Order of Malta is one of the oldest organizations of western and Christian civilization. It is a sovereign subject of international law with its own Constitution, passports, stamps and public institutions. The Order maintains diplomatic relations with 106 countries, European and international organizations and has the UN permanent observer status.

At the same time, we have no political or commercial interest to defend. The Order of Malta is neutral, impartial and non-political, which is why it can successfully act as a mediator between states. The mission of the Order is to serve those suffering. It helps the sick, the needy and the most vulnerable in society though operating in over 120 countries.

The Order is committed not only to ill people, but also to the socially isolated, to the victims of persecution of civil armed conflicts and the refugees of any race or confession. In a small photo gallery arranged in the hall of the university, you can see some examples of the humanitarian activities the Order in Ukraine has carried out in recent times. It illustrates our efforts in favour of children, the poor, the sick, especially disabled people, as well as activity of the Order in the sphere of first aid and medical assistance.

I would like to take this opportunity to underline excellent relations between the Order of Malta and Ukraine. I would like to thank H.E. President Petro Poroshenko and his wife Mrs. Maryna Poroshenko for their availability and consideration for activity of the Order of Malta. I thank the Minister of Foreign Affairs, the Minister of Social Policy and many other civil and religious Ukrainian authorities that support us. I am absolutely sure that collaboration between our states will be more and more fruitful in future and we will manage to increase and improve our projects in Ukraine.

In this respect, I think all of us have to consider the role of youth and voluntary organizations more deeply. It is very difficult in a modern society to involve young people by showing them the possibility of helping the needy without any economic or material interest. Only the youngest can really contribute to the change of mentality and way of thinking of previous generations. Having right preconditions they certainly will have a chance to create a better world.

Children and youth often ask us what they can do to improve society. Several months ago I had the honour to hold a conference on the problem of corruption in this prestigious university. Students asked various questions such as: are we condemned to live with corruption? Do we have an alternative? Is it possible to live in better society? These are the questions of youth from all over the world. We are obliged to respond not with words, but with actions. The Order of Malta and its activity is a significant prove of this.

Moreover, I would like to thank the illustrious speakers of this conference and especially His Beatitude Cardinal Lubomyr Husar, who always supports the Order and whose life is a prime example for us and Ukraine, His Excellency the Grand Chancellor Albrecht Freiherr von Boeselager, whose presence here is a clear expression of respect and consideration of the Sovereign Order of Malta for this great county. I thank Mr. Rector and other Professors of the Taras Shevchenko National University of Kyiv for their support and collaboration.

I thank those indifferent for their engagement and cooperation!

Руслан БОЛБОЧАН,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Молдова в Україні*

РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА – УКРАЇНА: ШЛЯХОМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Молдавсько-українські зв'язки були закладені ще в найдавніші часи. Релігійні, культурні й політичні відносини між нашими народами існували і розвивалися протягом багатьох століть. Вже з XV століття в Молдові стають поширеними книги, надруковані в Україні, найперше у Львові, зокрема й Острозька Біблія 1580 року. Своєю чергою, покровителями Львівського братства і школи були молдавські заможні люди, які фінансово підтримували їхню діяльність.

У цих закладах навчалися митрополит Київський і Галицький – засновник Лаврської школи, Петру Мовіле (Могила), літописець Григоре Уреке, чимало молдавських бояр та їхніх дітей.

Значний внесок у розвиток молдавсько-українських культурних зв'язків і освіти у XVIII – на початку XIX століття зробили випускники Києво-Могилянської академії – Паїсій Величковський, Амфілохій Хотинський, Варфоломій Мазаряну, Гавриїл Бенулеску-Бодоні, а на початку XX століття тут навчався священик і поет Олексій Матеевіч, на вірші якого складено сучасний гімн Республіки Молдова.

У 20–30 роках минулого століття у Кишиневі було зроблено переклад і видано твори українських письменників-класиків Т. Шевченка, І. Франка, М. Коцюбинського, Лесі Українки.

У повоєнний період побачили світ праці авторських колективів молдавських і українських вчених, які дозволили ширше ознайомитися з історією наших народів і становленням їх на різних етапах державності.

На новий рівень молдавсько-українські контакти вийшли після проголошення в серпні 1991 року Україною і Молдовою незалежності. В умовах нової геополітичної реальності, пов'язаної з розпадом Радянського Союзу, одним з важливих елементів зовнішньої політики Республіки Молдова та України стає розвиток конструктивних дво-

Вручення вірчих грамот Президенту України Петру Порошенку, 9 грудня 2015 року
Presentation of Credentials to the President of Ukraine Petro Poroshenko,
9 December 2015

Зустріч Прем'єр-міністра України Володимира Гройсмана з послами країн-членів ГУАМ
Volodymyr Groyzman, Prime Minister of Ukraine, met with the Ambassadors of GUAM Member States

сторонніх відносин на основі принципів добросусідства, дружби та взаємовигідного співробітництва, закріплених в однойменному базовому політичному Договорі, підписаному 1992 року.

Згодом Республіка Молдова і Україна зробили єдиний цивілізаційний вибір — шлях до європейської інтеграції, особливо важливий в контексті зусиль, вжитих з метою проведення нагальних реформ і перетворень, спрямованих на створення сприятливих умов для розвитку наших країн. На цьому шляху вже багато зроблено — підписано Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, почала функціонувати зона вільної торгівлі з ЄС, що надає додаткові можливості для поглиблення двосторонньої взаємовигідної співпраці. Перелічене вище відкриває для наших країн нові горизонти, зокрема й можливість реалізації спільних проєктів у різних сферах із залученням європейських фондів, широкі перспективи для поглиблення інвестиційної взаємодії, подальшого розвитку енергетичної, транспортної та туристичної інфраструктури.

Зустріч заступника Прем'єр-міністра, Міністра закордонних справ та Європейської Інтеграції пана Андрія Галбура з Віце-прем'єр-міністром України Володимиром Кістіоном
Meeting between Andrei Galbur, Deputy Prime Minister, Minister for Foreign Affairs and European Integration and Volodymyr Kistion, Vice Prime Minister of Ukraine

Зважаючи на сучасний етап молдавсько-українського політичного діалогу, слід, безумовно, брати до уваги геополітичні чинники, які впливають на розвиток ситуації в Південно-Східній Європі, як на регіональному рівні, так і в окремих державах, включно й у Республіці Молдова та Україні. Ці чинники, зокрема, обумовлюють просування нашими країнами спільної позиції з певного кола питань у контексті реалізації своєї політики європейської інтеграції.

Приємно зазначити, що після внутрішньополітичної кризи, яку Республіка Молдова і Україна долали протягом останніх років, активізувався діалог на всіх рівнях і в різних сферах взаємодії. Зокрема, з початку нинішнього року проведено зустрічі на вищому рівні, а також на рівні міністрів закордонних справ, економіки, фінансів, обо-

рони, значно активізувалися міжпарламентські контакти.

Особливе місце серед інтересів наших країн має питання регіональної безпеки. У зв'язку з цим необхідно зазначити важливість зміцнення двосторонньої взаємодії для адекватної відповіді на нові виклики і загрози.

Незважаючи на свої власні проблеми, Україна продовжує відігравати важливу роль у врегулюванні придністровського конфлікту. Молдова, своєю чергою, підтримує суверенітет і територіальну цілісність України, а також надає допомогу в подоланні трагічних наслідків збройного конфлікту у східних областях України. Так, протягом останніх двох років кілька сотень дітей пройшли курс реабілітації в медичних установах Республіки Молдова. На початку цього року Київ тепло приймав відомого молдавського співака, народного артиста Іона Суручану, який виступив з благодійним концертом на підтримку постраждалих в східних регіонах України.

Хотілося б відзначити також співпрацю в рамках єврорегіонів, яка є основою транскордонної міжрегіональної взаємодії, зокрема з неурядовими організаціями. Прикладом можуть бути єврорегіони «Нижній Дунай», «Верхній Прут» та «Дністер», які мають давні сусідські зв'язки, а також схожі проблеми розвитку. Серед наявних і перспективних галузей взаємодії – торговельно-економічні відносини, транспортна сфера, охорона довкілля, енергетика, культурні зв'язки, інфраструктурні проекти, сприяння підприємництву.

Помітно активізувалися останнім часом і взаємозв'язки в гуманітарній сфері. На основі міжвідомчих угод розвивається тісна співпраця між навчальними закладами двох країн – від середніх шкіл і ліцеїв до ВНЗ та установ системи післяуніверситетської освіти. Щороку уряди виділяють квоти на безкоштовне навчання студентів за обміном.

Основою для спільної праці вчених двох країн за найширшим спектром наукових дисциплін є Договір про співробітництво між Академією наук Молдови та Національною академією наук України.

Плідно розвиваються зв'язки в галузі медицини, особливо коли йдеться про проведення складних дитячих операцій. У зв'язку з цим хотілося б окремо висловити вдячність чудовим фахівцям, які працюють у дитячих клініках м. Києва і які врятували життя багатьом малюкам з нашої країни.

Участь у Благодійному різдвяному ярмарку
Participation in the Christmas Charity Bazaar

Нині також відбувається підготовка до підписання угод про співпрацю між Міністерствами освіти та Міністерствами культури наших країн. На початку цього року було підписано й Угоду про співробітництво між Академією музики, театру і образотворчих мистецтв Республіки Молдова та Національною музичною академією України імені Петра Чайковського.

Останнім часом помітно активізувалася культурна взаємодія. У рамках міжнародного музичного фестивалю «Мерцишор» в Одеському театрі опери та балету, у виставі «Травіата», з великим успіхом виступила молода солістка молдавського Національного театру опери та балету ім. М. Біешу Маріана Булікану. На джазовому фестивалі своєю майстерністю вразив молдавський ансамбль «Тригон». Молдова була представлена на належному рівні і на Першому міжнародному фестивалі «Карпатський простір», а також на традиційному фестивалі «O-Fest».

Особливе значення Посольство надає роботі з молдавською громадою, яка в Україні налічує понад 250 тисяч осіб. Більше половини з них проживають в Одеській області, зберігаючи мову, традиції, звичаї, обряди, фольклор історичної батьківщини.

Підсумовуючи, можу з упевненістю сказати, що у молдавсько-українській співпраці є гарні перспективи і значний потенціал для подальшого розвитку і поглиблення, засновані на дружбі, взаємній підтримці та загальних євроінтеграційних прагненнях.

Участь у щорічному міжнародному фестивалі
«Outlook world culture festival»
Participation in the annual international festival
«Outlook world culture festival»

THE REPUBLIC OF MOLDOVA – UKRAINE: ON THE WAY TO EUROPEAN INTEGRATION

Traditionally close relations between Moldova and Ukraine originate from the ancient times. Religious, cultural and political ties between our peoples have been evolved and developed for several centuries. As early as in XV in Moldova there were distributed books published in Ukraine, primarily in Lviv, the first one among which was the Ostrog Bible (1580). Whereas Moldovan patrons ruled Lviv brotherhood and school, provided financial support of their activity. This was the place where studied Metropolitan of Kyiv and Galicia, Petro Mohyla, a founder of Lavra School, chronicle Grigore Ureche, a lot of Moldovan boyars and their children.

A great contribution to the development of Moldovan-Ukrainian cultural relations and education in XVIII-early XIX has been made by alumni of Kyiv-Mohyla Academy – Paisius Velichkovsky, Amfilokhii Khotynsky, Varfolomei Mazarianu, Gavril Bănulescu-Bodoni, while in early XX there were studied a priest and poet Alexei Mateevici who gave the words for a present hymn of the Republic of Moldova.

In the twenties-thirties of the last century in Kishinev there were translated from Ukrainian and published poems of such prominent Ukrainian authors as T.Shevchenko, I.Franko, M. Kotsiubynskyi, L.Ukrainka and others.

In postwar time there appeared works of authoring teams of Moldovan and Ukrainian scientists which enabled to learn more about the history of our nations and their developing process at different stages of state formation.

Moldovan-Ukrainian relations went to a whole new level after the independence of our countries was proclaimed in August, 1991. Under conditions of new geopolitical reality caused by the collapse of the Soviet Union, one of the most important aspects of foreign policy between Moldova and Ukraine became the development of proactive bilateral relations based on the guidelines of good neighbourliness, friendship and mutually beneficial cooperation, which were specified in underlying political agreement signed in 1992.

As a result, the Republic of Moldova and Ukraine made the same, critical for civilization, choice – a path towards European integration that had a special value in the context of the efforts made to im-

Зустріч міністрів закордонних справ Республіки
Молдова та України
Meeting between the Ministers of Foreign Affairs of the
Republic of Moldova and Ukraine

plement fundamental reforms and transformations aimed at the creation of favourable conditions for our countries' further development. There has been already done much in this respect — Agreements on Association with the European Union were signed, a free-trade zone with the EU began its functioning, offering thus additional opportunities for intensifying bilateral mutually beneficial cooperation. All these will expand new horizons

including implementation of mutual projects in various spheres with the attraction of European funds, open prospects for strengthening investment cooperation and further development of energetic, transport and tourism infrastructure.

In terms of current stage of Moldovan-Ukrainian political dialog it is worth taking into account geopolitical factors which influence the unfolding of the situation in South-Eastern Europe as at regional level as in certain states including the Republic of Moldova and Ukraine. Particularly these factors predetermine adherence of our countries to common position concerning specific range of questions in the context of implementing its policy of European integration.

It is gratifying to emphasize that after overcoming an internal crisis that the Republic of Moldova and Ukraine have suffered in recent years, there has been initiated a dialog at all levels and in different spheres of cooperation. In particular, since the beginning of this year there have been arranged high-level meetings, as well as meetings at the level of ministers of foreign affairs, ministers of economic affairs, ministers of finance, and ministers of defence; the contacts at the parliamentary level have been largely consolidated.

One of the points of interest of our states is the issue of regional security. In this respect it is necessary to mark the importance of reinforcing bilateral interaction for an adequate response to new challenges and threats.

Despite its own difficulties, Ukraine continues to play a special role in the regulation of the conflict in Transnistria. Moldova in its turn supports sovereignty and territorial integrity of Ukraine and provides feasible help in meeting tragic aftermath of the armed conflict in the Eastern regions of the country. During the last two years several hundred of children underwent a rehabilitation course in medical institutions of the

Під час презентації дослідження «Аудит зовнішньої політики: Україна–Молдова»,
представленого Інститутом світової політики
At the presentation of the research «Auditing of the Foreign Policy: Ukraine–Moldova»
held by the Institute of World Politics

Republic of Moldova. In the beginning of the present year Ukrainian audience kindly welcomed in Kyiv Ion Suruceanu, a famous Moldovan singer awarded the People's Artist award of Moldova, who performed a charity concert in aid of affected people from the eastern regions of Ukraine.

It also should be noted the cooperation in the framework of Euroregions – a foundation of trans-border and trans-regional interaction with non-governmental organizations among others. It may be exemplified by such Euroregions as Lower Danube, Upper Prut and Dniester which have old neighbour relations and similar development problems. The current promising areas of cooperation are trade and economic relations, transport, environmental protection, energetics, cultural relations, infrastructure projects which promote business activity.

Interrelations in the area of humanitarian activity have been recently intensified as well. On the basis of interdepartmental agreements there has been developed a strong collaboration between educational establishments of both countries – from secondary and vocational schools to higher educational and post-university educational institutions. Annually there are devoted quotas for state-funded students' exchange educational programs.

The bedrock of collaborative work of scientists in wide range of academic disciplines of two states is formed by the Agreement of cooperation between the Academy of Sciences of Moldova and the National Academy of Sciences of Ukraine.

Relations in the field of medical service have been developed also rather extensively, especially when it comes to complex operations

Зустріч Прем'єр-міністра Республіки Молдова Павела Філіпа
з Президентом України Петром Порошенком на прикордонному пункті «Маяки-Паланка-Удобне»
Meeting between Pavel Filip, Prime Minister of the Republic of Moldova, and Petro Poroshenko,
President of Ukraine, at the border check point «Maiaky-Palanka-Udobne»

on children. Therefore I would like to express gratitude to excellent specialists who work in pediatric clinics in Kyiv and have saved lives of many children from our country.

Agreements on cooperation between Ministries of Education and Science and Ministries of Culture of both states are ready to be signed. In the beginning of this year there was signed an Agreement on cooperation between the Academy of Music, Theatre and Fine Arts of the Republic of Moldova and Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine.

Cultural interaction has recently notably increased. In the framework of the international music festival Martisor a performance of Mariana Bulicanu, a young singer of the Moldovan National Opera and Ballet Theatre had a great success in «La Traviata» opera at the Odesa National Academic Opera and Ballet Theatre. At jazz festival Moldovan band «Trigon» impressed Kyiv citizens with its brilliant play. Moldova was well presented at the First International Festival «Carpathian Space» and the traditional «O-Fest» festival.

The Embassy pays special attention to dealing with Moldovan community in Ukraine that amounts to more than 250000 of people. Over half of them reside in Odesa region, where they maintain the language, traditions, customs, rites and folklore of their historical homeland.

In conclusion, it may be affirmed that cooperation between Moldova and Ukraine has promising prospects and large potential for future development and strengthening of mutual support based on the friendship as well as common commitment to the course of European integration.

Крістоф ВАЙЛЬ,

Надзвичайний і Повноважний Посол
Федеративної Республіки Німеччина в Україні

«НІМЕЧЧИНА — ОДИН З НАЙВАЖЛИВІШИХ ПАРТНЕРІВ УКРАЇНИ»

— *Ваша Високоповажносте, в серпні цього року Україна святкуватиме 25 років незалежності, а отже, — 25 років співпраці між нашими країнами. Які досягнення здобуто за цей час?*

— З першого року незалежності в 1991-му Німеччина підтримувала Україну та була її надійним партнером. Мені приємно усвідомлювати, що зв'язки між нашими країнами стають дедалі міцнішими. Ми надаємо допомогу для України чи не в кожній сфері: політика, економіка та суспільне життя. Я наведу кілька прикладів: Гете-Інститут у Києві було засновано ще 1993 року. Представництво Німецької служби академічних обмінів (нім. DAAD) відкрито в Києві з 1998-го. Німецький фонд міжнародного правового співробітництва (нім. IRZ) функціонує в Україні з 1991 року і його завданням є контроль за дотриманням належного державного управління та боротьба з корупцією. Починаючи з 2005 року в Україні працює німецька група експертів, яка консулює український уряд в соціально-економічних питаннях. Окремо хочу зазначити, що дуже радий тому, що цього року за сприянням урядів Німеччини та України буде створено Німецько-українську торгово-промислову палату, що стане важливим поштовхом для розвитку бізнесу обох наших країн та продемонструє, що Німеччина є одним з найважливіших торгових партнерів України.

Дозвольте також сказати кілька слів щодо історично вагомих випробувань, з якими Україна стикається сьогодні — як у межах самої країни, так і поза ними. Конфлікт, що триває на Сході України, та незаконна анексія Криму продовжують кидати виклик архітектурі системи безпеки Європи як такої. Залагодження конфлікту на Сході України шляхом виконання Мінських угод має пріоритетне значення для Німеччини, а наша програма дій в рамках головування в ОБСЄ цього року це підтверджує. Беручи до уваги складнощі, що переживає країна, ми переконані, що Україні вдасться стабілізувати політичну та економічну ситуацію, а також впровадити реформи, які базувалися

б на європейських цінностях і принципах вільного та демократичного суспільства. Ми й надалі стоятимемо на боці України, здійснюючи політичну, технічну та економічну підтримку. Однак Україна повинна залишатися зацікавленою в реалізації всебічних реформ, зокрема ми очікуємо, що це будуть реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією та покращення юридичної системи.

— *Цей рік стане вже четвертим роком Вашої дипломатичної місії в Україні. Чи вважаєте Ви, що останні роки Вашої роботи були найскладнішими?*

— Я можу сказати відверто, що місія в Україні була найважчим часом з усіх 33 років моєї дипломатичної служби. Після прибуття сюди влітку 2012 року на мене чекало чотири дуже насичених, плідних та результативних роки. Мені дуже приємно, що я зможу сказати, покидаючи Україну, що тут залишаться багато моїх друзів.

— *Відомо, що 2016 року Німеччина переймає головування в ОБСЄ з девізом «Оновлення діалогу, відновлення довіри і безпеки». Як саме на Україну вплине діяльність цієї організації цього року?*

— Те, з чим ми наразі зіткнулися, є, можливо, найсерйознішою загрозою миру та безпеці Європи з часів холодної війни. Довіра до Європи сильно похитнулася впродовж останніх років, тож відновити її буде доволі непросто. Події, що розгорталися 2014 року, засвідчили необхідність такої організації, як ОБСЄ, для збереження безпеки в Європі. Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ грає критично важливу роль у досягненні домовленості в конфлікті на сході. Без неї ми не досягли б успіхів у деескалації та роззброєнні, враховуючи існуючі перешкоди. Без ОБСЄ ми не домоглися б розвитку Мінського мирного процесу. Ця організація зробила та продовжує робити неоціненний внесок у політичну ситуацію, без якого вирішити конфлікт неможливо.

— *Пане Посол, чи планує Німеччина надати Україні гуманітарну або фінансову допомогу? Які є для цього передумови?*

— Окрім нашої співпраці з ЄС, МВФ та участі в кількох багатосторонніх програмах, Німеччина надає як негайну допомогу, так і розробляє довгострокові проекти підтримки України у вирішенні економічних та адміністративних проблем. В 2015 році фінансова допомога Німеччини Україні становила 200 мільйонів євро. Більше того, матеріальна підтримка, а саме необумовлена позика в 500 мільйонів євро дала змогу Україні інвестувати гроші у край необхідні на той час інфраструктуру та реконструкцію. Також 2015 року Німеччина пожертвувала 18 мільйонів євро на гуманітарну допомогу для забезпечення переселенців стійким до морозу житлом, медичною допомогою, їжею тощо. Все це є підтвердженням того, що ми продовжуємо та продовжуватимемо надавати підтримку Україні як у 2016, так і в наступні роки.

— Чи за останній час між нашими країнами відбулися позитивні зрушення в галузі сільського господарства? Як цьому сприяє проект «Німецько-український аграрний діалог»?

— Сфера торгівлі між Україною та Німеччиною завжди була потужною та мала високий потенціал розвитку. Не так давно Україна експортувала значну частину сільськогосподарських товарів до країн-членів ЄС та Німеччини зокрема. Україна лишається для Німеччини цінним торговим партнером як імпортер сільськогосподарської техніки, добрив та насіння.

Створення проекту «Німецько-український аграрний діалог» (нім. *APD*) дуже активно посприяв двостороннім торговим взаєминам у галузі сільського господарства. Він має відношення до низки заходів, пов'язаних з новими можливостями для українських виробників вийти на європейський ринок після набрання чинності Угодою про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС. В березні 2016 «Німецько-український аграрний діалог» почав реалізацію нового проекту торгівлі сільськогосподарськими товарами з країнами-членами ЄС в рамках Угоди про зону вільної торгівлі й був профінансований федеральним міністром продовольства та сільського господарства Німеччини. Головна мета цього проекту — «зібрати урожай» від Угоди про зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, тобто підтримати бізнес України та Німеччини в сфері сільського господарства шляхом використання можливостей, які надає ця угода.

— Ви робите неймовірно важливу справу, заохочуючи програми культурного, освітнього та професійного розвитку. Як, наприклад, Німецька служба академічних обмінів (нім. *DAAD*), Програма обміну високого рівня (нім. *HLEP*), Німецько-Українська академічна мережа, різноманітні стипендії та багато інших. Чи мають намір уряди обох країн або Гете-Інститут впроваджувати нові проекти найближчим часом?

— Все більше українців хочуть вивчати німецьку мову. Нас дуже тішить популярність проекту «Школи: партнери майбутнього» (нім. *PASCH-Initiative*), котрий сприяє школам, які приділяють велику увагу німецькій мові у своєму навчальному плані. Для того щоб підтримати цю ініціативу, наша волонтерська програма «Kulturweit» нещодавно направила 6 вчителів до України. Ми раді, що 9 тисяч українців навчаються в Німеччині, серед яких 1500 отримують стипендію DAAD. Не так давно посольство обрало 15 молодих талановитих державних службовців з України для проживання впродовж 3 тижнів у Берліні за «Програмою обміну високого рівня». Втім назвати повний список спільних проектів та перелічити всіх партнерів, які залучені до програм обміну між Україною та Німеччиною, практично неможливо.

Christof WEIL,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Federal Republic
of Germany to Ukraine*

«GERMANY IS ONE OF THE MOST IMPORTANT PARTNERS OF UKRAINE»

– *Your Excellency, this August Ukraine is to celebrate its 25 years of independence, hence 25th anniversary of cooperation between our countries. How can you describe the progress in our diplomatic relations over this timespan?*

– Ever since Ukrainian independence in 1991 Germany has been a strong advocate and partner for Ukraine's democratic and economic development. I am glad to say that the ties between our countries have grown ever stronger. Today there is an unprecedented level of German support for Ukraine in almost any sphere of politics, economy and civil society. To give you a few examples: The «Goethe-Institut» in Kyiv was established as early as 1993. There has been an office of the German Academic Exchange Service (DAAD) in Kyiv since 1998. The German Foundation for International Legal Cooperation (IRZ) has been working in Ukraine since 1991; their focus today rests mainly on good governance issues and anti-corruption. There is a German expert group that has been advising the Ukrainian government on economic and socioeconomic matters since 2005. I am particularly happy that our two countries will establish a German-Ukrainian chamber of commerce this year – an important signal for German and Ukrainian businesses that reflects the fact that Germany is one of Ukraine's most important trading partners.

Let me add a few words on the historic challenges that Ukraine faces today, both externally and internally: The ongoing conflict in Eastern Ukraine and the illegal annexation of Crimea continue to challenge the European security architecture as a whole. The settlement of the conflict in Eastern Ukraine through the full implementation of the Minsk Accords is a priority for Germany, as our agenda for this year's OSCE-chairmanship demonstrates. Regarding Ukraine's domestic challenges, we are convinced that Ukraine will succeed in its quest for political and economic stabilization, for reforms based on European values and a free and democratic society. We will continue to stand at Ukraine's side with political, technical and economic assistance but Ukraine must remain committed to comprehensive reforms, in particular we expect a determined fight against corruption and, in this context, far-reaching judicial reform.

– *This year is the fourth year of your diplomatic mission in Ukraine. Do you consider that recent years have been the most challenging for your service here?*

– I can honestly say that my mission in Ukraine was the most challenging time of my thirty-three years in the diplomatic service. Having arrived in the summer of 2012, these were four very rich, fulfilling and rewarding years. On leaving, I am very gratified to be able to say that I will leave many friends in Ukraine.

– *Germany is known to take over OSCE Chairmanship for 2016 with a slogan «Renewing dialogue, rebuilding trust, restoring security». How its activity among other focus areas will affect Ukraine?*

– We currently face what is arguably the most serious threat to peace and security in Europe since the end of the Cold War. Trust in Europe has been greatly diminished over the past years and it will be difficult to rebuild. The developments in Ukraine since 2014 have shown just how indispensable the OSCE is for security in Europe. The OSCE Special Monitoring Mission plays a crucial role in coming to terms with the conflict in the East. We would not have made as much progress as we did on military de-escalation and withdrawing weapons, no matter what the setbacks have been. Without the OSCE, there would be no chance of taking the Minsk peace process further. The OSCE made, and will continue to do so, an indispensable contribution to the political process without which the conflict cannot be resolved.

– *Mr. Ambassador, is there any humanitarian or financial aid that Germany plan to provide for Ukraine? What are the conditions for that?*

Apart from our contributions to the EU, the IMF and other multilateral programs, Germany provides both immediate support as well as long-term projects to assist Ukraine in tackling economic and administrative challenges. In 2015, German bilateral support for Ukraine amounted to almost 200 Mio. EUR. Furthermore, financial aid is provided through an untied loan worth 500 Mio. EUR, enabling Ukraine to invest in critical infrastructure and reconstruction. And in 2015 Germany contributed 18 Mio. EUR in humanitarian aid to provide internally displaced persons with winterproof shelter, sanitation, food and other assistance. This year, we are until now the biggest donor of humanitarian aid to Ukraine. This is proof of the fact that we continue and will continue our support for Ukraine in 2016 and beyond.

– *Has there been any positive changes as for goods exchange in the field of agriculture between our countries? How does German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue project contribute to this area of activity?*

Ukrainian-German trade was traditionally strong – and there is great potential. Recently, Ukraine exported more agricultural products to EU countries, in particular to Germany. Ukraine also remains a valuable trading partner for Germany as an importer of German agricultural machinery, fertilizers and seed.

The institutionalised German-Ukrainian Agricultural Policy Dialogue (the German acronym is APD) has been very active in promoting bilateral trade relations in the agricultural sphere. It engages in a number of activities related to the new possibilities of Ukrainian producers to capture the European market after the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA) entered into force. In March 2016 the APD started a new project on trade with agricultural goods with the EU within the framework of the DCFTA, financed by the Federal Ministry of Food and Agriculture of Germany. The overall objective of this project is to «reap the harvest» of the DCFTA, i. e. to support Ukrainian and German business from the agricultural sector in seizing the opportunities that arise from the DCFTA.

– *It is extremely important that your country encourage programs for cultural, educational, and professional exchanges. They are German Academic Exchange Service (Deutscher Akademischer Austauschdienst), High Level Experts Programme, UKRAINIAN Academic International Network, different scholarships and many other. Are there any new projects that governments of both countries and Goethe-Institute intend to implement in the near future?*

– More and more Ukrainians decide to learn German. We are glad about the popularity of the so-called «PASCH»-Initiative in Ukraine (the acronym stands for «Schools: Partners for the Future»), which supports schools that put a special emphasis on including German in their curricula. To further strengthen this successful initiative, our volunteer program «Kulturweit» recently sent six teachers to Ukraine. We are glad to see that 9,000 Ukrainians are studying in Germany, out of which 1,500 benefit from a DAAD scholarship. The Embassy itself has recently chosen 15 young and talented Ukrainian public servants for a three-week stay in Berlin via the «High Level Experts Programme». But to give you a complete list of all cooperation projects and the numerous partners that are engaged in Ukrainian-German exchange initiatives is almost impossible.

Агар АББАС,

*Надзвичайний і Повноважний Посол
Пакистану в Україні*

ЗМІ В КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

«Функція засобів масової інформації — забезпечення поінформованості про проблеми, а не формування ставлення до них», сказав Роберт Парк, відомий соціолог. Вряди-годи засоби масової інформації, здається, потурають виникненню суб'єктивного бачення ситуації, замість об'єктивного її висвітлення. Вони починають формувати сприйняття питання, а потім трансформують його в переконання без надання людям повної картини. Тим паче, у конфліктних ситуаціях, де «на карту поставлено» багато, роль засобів масової інформації стає дедалі більш ваговою, бо висвітлення події потребує ретельнішої підготовки й опрацювання задля неупередженого та виваженого репортажу.

Ми, як громадянське суспільство, маємо бути більш обізнаними про роль засобів масової інформації в конфлікті. Чи є ЗМІ інструментом для запобігання та вирішення конфліктів, чи навпаки — джерелом його загострення? Ця дискусія може показати більш конструктивне значення ЗМІ в конфлікті. Часто держави зловживають засобами масової інформації для власних інтересів. Іноді ЗМІ, навмисно це чи ні, стають учасниками конфлікту. Тож як у такій ситуації поводити себе представникам ЗМІ — чи зважати на своє національне походження під час висвітлення фактів конфлікту, чи прийняти його як євангельську істину? Можливо, саме медіа відіграють найвагомішу роль у створенні такої актуальної для суспільства дискусії з приводу якогось конфлікту? Я вважаю, ці питання варто розглядати за участю основних зацікавлених сторін, якот суспільні угруповання, медіа-організації та державні органи. Ідея такої співпраці полягає в тому, що взаємодія цих сторін має затвердити принципи й кодекс поведінки ЗМІ в конфлікті, де суспільне ставлення та сприйняття поважатимуть, а безвідповідальність щодо викладення інформації не буде непоміченою. Суть у тому, що громадськість має право знати правду, а не напівправду чи вигадану «істину».

Те, що ми бачимо сьогодні — зміна характеру конфлікту здебільшого з високої до низької інтенсивності, і саме так ЗМІ мають повідомляти. Ми розуміємо, що під час конфлікту представники засобів масової інформації змушені працювати у ворожому середовищі, у якому складно з'ясувати факти. А якщо журналісти ще й почнуть піддаватися маніпуляціям і жорстокості з боку однієї чи іншої сторони конфлікту, у такому випадку замість потрібної їм інформації вони отримають лише вакуум і порожнечу. Засоби масової інформації мають не тільки вміти захистити себе, а й зуміти проаналізувати конфлікт неупереджено, аби допомогти в його вирішенні, а не ще більшому загостренні. ЗМІ також повинні чітко розуміти та прогнозувати можливість негативного впливу непродуманого репортажу.

Із виникненням конфлікту представники засобів масової інформації мають розвивати робочі відносини з обома його сторонами, оскільки вони залежать одна від одної. Для обох сторін конфлікту робота ЗМІ є рівнозначною значенню кисню для легенів. Вони будуть використовувати всі можливі засоби масової інформації, аби виставити свого опонента в найгіршому світлі, йти на все, щоби створити правдоподібну історію для впливу на громадську думку. Саме це й стає найсерйознішим викликом для справедливого та неупередженого репортажу. Водночас ЗМІ мають чітко виокремлювати мету репортажу: чи відстоює він інтереси громадськості, чи для вирішення конфлікту або для чогось іншого? А, можливо, репортаж — прикриття для порушення прав людини, як, наприклад, напад на беззбройних громадян, яких ЗМІ зобов'язані захищати, або він є звинуваченням однієї зі сторін у скоєнні цих злочинів? Журналіст має знати, що висвітлення конфлікту не є простим репортажем, це своєрідне тло, яке постійно змінюється. Він повинен бачити корінь проблеми, визначити основні інтереси, причини, мотиви та позиції головних учасників конфлікту. Репортеру варто утримуватися від зображення конфлікту як гри з «нульовою сумою», бо в таких ситуаціях не буває виключно жертв і лиходіїв. Осуд негативно впливає на й так нелегкий процес висвітлення суті проблеми.

Медіа відіграють важливу роль у заходах, завданням яких є зміцнення довіри, вирішення конфлікту. Існує багато спільного в діяльності професійних журналістів та експертів із вирішення конфліктів. Обидві сторони можуть бути у вигазі, опираючись на сильні сторони одне одного. Засоби масової інформації можуть бути посередниками між двома сторонами конфлікту та інформувати їх щодо інтересів одне одного, потреб, їхніх основних цінностей і проблем. ЗМІ також повинні закликати сторони конфлікту до відсторонення та громадського осуду всіх тих, хто сприяє розпалюванню ненависті й насилля проти неозброєного мирного населення, жінок та дітей. Засоби масової інформації відповідають за збереження кон-

фіденційності та поваги під час переговорів між сторонами-опонентами. Вони не повинні спокушатися на спекулятивність і недбалість репортажу, який може саботувати чи звести нанівець увесь процес переговорів. Історично сформувалася певна тенденція поведінки для ЗМІ: коли є сумніви, облиш цю справу.

Деякі ЗМІ стверджують, що саме практика правильної професійної журналістики і є формою вирішення конфлікту. Шляхом ведення правдивих, точних, справедливих та виважених репортажів ЗМІ можуть зберегти свою об'єктивність і допомогти в розв'язанні конфлікту.

Хочу зауважити, що готував матеріал, ґрунтуючись на власному досвіді представника військового відомства та генерального директора зі зв'язків із громадськістю з 2008–2012 років.

Athar ABBAS,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Islamic Republic of Pakistan to Ukraine*

MEDIA IN CONFLICT SITUATIONS

«The function of mass media is to create an awareness of issues instead of formulating attitude about issues», said Robert Park, the renowned sociologist. At times, media appears to indulge in formulating attitudes rather than highlighting issues. It starts building perceptions of an issue and then transforms perceptions into convictions without providing 360 degree view to the public. More so, in a conflict situation where the stakes are high, the role of media becomes more challenging as the coverage requires special training and handling for impartial and balanced reporting.

We, the civil society, need to be more aware of the role of media in a conflict. Is media an instrument of conflict prevention, conflict resolution or is it a source of conflict aggravation? This debate may lead to a more constructive role of media in a conflict. More often than not, media is misused by states as well as non-states to serve their vested interests. At times, it becomes a party to the conflict advertently or inadvertently. Shouldn't media be questioning one's own national narrative in a conflict or should it take it as a gospel truth? Is media playing an all important role where it can highlight the imperative of a debate in a society on an underlying conflict? I think these questions need a serious dialogue between the major stake holders like civil society groups, media organizations and state authorities. The whole idea is that this engagement should lead to an agreed upon guidelines and code of conduct for the media in a conflict where public sentiments and sensitivities are respected and irresponsible reporting must not be allowed to go unnoticed. The bottom line: the public has a right to know the truth and not the half or a manufactured truth.

What we see today is a change in the nature of conflict mostly from HIC (high intensity) to LIC (low intensity), and so should be media reporting. We do realize that in a conflict, media has to work in a hostile environment where facts are not easily available. Media may be working in a vacuum and void, where it will be subjected to manipulation and misused by one party or the other. Media should not only guard itself against this trend but analyse the conflict dispassionately before reporting in order to help resolving rather than escalating it. The media should also be well aware of the unintended consequences of instant reporting.

In a conflict, media needs to develop a working relationship with combatant parties as they both need each other. For combatants, media report works like oxygen to their cause. They will use all means at their disposal to use media to dehumanize the enemy; will go all out to earn a favourable story to impact the public opinion. This brings the most serious challenge to fair and impartial reporting. Here the media has to draw lines: is the report in public interest, will it help resolve the conflict or otherwise? Is the report a cover up against the gross violation of human rights like attack on unarmed civilians, which media has a responsibility to defend, or will it expose the party guilty of committing these crimes? A reporter must know that the conflict reporting is not convenient reporting, it is a specialized field but still under developed. He needs to see beyond the facade, should know the underlying interests, causes, motives and stakes of main protagonists. He should refrain from portraying the conflict as a zero sum game as there may not be simple victims and villains to the conflict. Judgemental is detrimental in a complex situation of reporting.

Media has a direct role to play in confidence building measures leading to conflict resolution. There are many common grounds between professional journalists and conflict resolution experts. Both can benefit and build upon each other's strengths. Media can act as a go between the combatant parties as well and educate them about each other's interests, needs, core values and sufferings. It should also take the parties to the conflict on board for the cause of isolating and public censure against all those involved in fanning hatred and violence against unarmed civilians, women and children. Media also has a responsibility to maintain the confidentiality and respect the process of negotiations between the warring parties. It should resist the temptation of speculative and irresponsible reporting that may sabotage or derail the whole process. A standard maxim of media practice is: when in doubt, leave out.

Some media organizations argue that the very practice of good professional journalism is itself a form of conflict resolution. By presenting truthful, accurate, fair and balanced reports, media can maintain its objectivity and help prevent as well as resolve the conflict.

(Based on his experience as a military spokesman and director general of public relations from 2008–2012)

ПЕРСПЕКТИВИ ТА СЬОГОДЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ

— *Пане Посол, як можете охарактеризувати поточний стан двосторонніх відносин між КСА та Україною?*

— Насамперед дозвольте привітати вас. Користуючись нагодою, висловлюю подяку та вдячність Вам та всім співробітникам ГДІП за вашу турботу та увагу саудо-українським відносинам, відносинам які можна охарактеризувати як новітні, засновані на взаємній повазі, вдячності, щирій співпраці, серйозній роботі у всіх сферах, що свідчить про бажання та прагнення керівництв обох країн розвивати відносини в напрямку справжнього партнерства, що безсумнівно сприятиме подоланню будь-яких перешкод на шляху розвитку та зміцненню відносин між двома країнами. Що стосується обсягу торговельного обміну між двома країнами, то можна підтвердити, що він складає майже один мільярд доларів, тим не менше ми прагнемо збільшити обсяг торгового обміну, аби досягти того рівня, який відповідає можливостям двох дружніх країн.

— *Які галузі співробітництва між нашими двома країнами мають найбільший потенціал для розвитку?*

— Насправді, є низка важливих галузей, таких як сільське господарство, туризм, охорона здоров'я, нерухомість, промисловість, наукова сфера і, зрештою, енергетична. Всі ці галузі є перспективними для інвесторів з двох країн, тим більше, що необхідні можливості наявні.

— *Чи були нещодавно досягнення в торговельних та економічних відносинах між КСА та Україною? Які важливі спільні заходи було проведено в економічній сфері у минулому році?*

— Ми працюємо над тим, аби покращити економічні, торговельні та політичні зв'язки з Україною, що я неодноразово підтверджував під час всіх моїх попередніх зустрічей з українськими високопоставленими чиновниками, тим більше, що представники приватного сектору обох кра-

їн мають бажання вкладати кошти у вищезгадані галузі. На сьогодні є інвестиції в сільськогосподарському секторі, а також в промисловому, крім того, очікується збільшення обсягу таких інвестицій та їх диверсифікація, аби вони включали також такі галузі, як нерухомість та туризм. Посольство зі свого боку працює над досягненням таких цілей, які приведуть до зміцнення відносин між Україною та КСА. Тут слід звернути увагу на наявність відповідної правової бази, а саме Угоди про захист взаємних інвестицій, підписаної Урядами двох країн у 2008 році, тобто поле, необхідне для таких інвестицій, наявне. Не менш важливим є популяризація наявних можливостей науковими та сучасними методами для залучення інвестицій. Якщо говорити коротко про торгівлі та економічні досягнення між двома країнами, необхідно згадати таке:

- підписання значної кількості двосторонніх угод між Королівством та Україною, лише незначна частина залишається не підписаною, але вона готова до підписання;
- Королівство зняло заборону на поставку м'яса птиці, яйця, продуктів птахівництва та похідних продуктів з України до КСА;
- схвалення Генерального управління з цивільної авіації Королівства Саудівська Аравія запити авіакомпанії FLYNAS щодо її призначення як національного саудівського перевізника, який здійснюватиме регулярне повітряне та торговельне сполучення між Королівством Саудівська Аравія та Україною, та згода Державної авіаційної служби України на призначення авіакомпанії FLYNAS офіційним перевізником. У разі завершення обома сторонами всіх відповідних необхідних заходів, безпрецедентна активність буде у відносинах між двома країнами, зокрема в сфері торгівлі та туризму.

— Як відомо, КСА представляє значні інвестиційні можливості. Чи є Україна перспективною для саудівських інвесторів? Чи є проекти, профінансовані КСА в Україні, які реалізуються в даний час або будуть реалізовані в найближчому майбутньому?

— Королівство запросило інвесторів з усього світу, зокрема й з України, використовувати мультиінвестиційні можливості КСА та розвинене економічне середовище, підтримуючи інвестиції в рамках реалізації консолідованого інвестиційного плану та різноманітних інвестиційних програм в різних галузях, і Україна є однією з запрошених країн світу, також Україна є цікавою для саудівського приватного сектору. Окрім того, Міжурядова українсько-саудівська Комісія з питань торговельно-економічного та науково-технічного співробітництва працює над зміцненням торговельно-економічних відносин між двома країнами, і заплановано проведення наступного її засідання на початку 2017 року. Звертаю вашу увагу на те, що всі необхідні можливості для цього наявні, а також наявні можливі сфери співробітництва, і Посольство КСА намагатиметься разом з Компетентними органами України обговорити та сформулювати основу, необхідну для досягнення цієї мети. Я також хотів би віддати належне бажанню приватного сектора двох країн брати в цьому участь, тож вони будуть відігравати важливу роль в цьому життєво важливому напрямі, використовуючи інвестиційні та торговельні можливості двох країн. Що стосується проектів, які були реалізовані, то можна згадати кілька проектів в сільськогосподарській галузі та в сфері нерухомості, в той же час очікується розширення даної співпраці, щоб вона охопила й решту галузей.

— Цього року Державне підприємство «Антонов» та КСА підписали угоду про спільне виробництво літаків Ан-32. Які перспективи подальшого розвитку нашого військово-технічного співробітництва?

— Так, було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Містом короля Абдель Азіз з науки та техніки, Державним підприємством «Антонов» та компанією технологій польотів КСА щодо розробки та виробництва багатоцільових літаків Ан-32, яких буде оснащено найсучаснішими двигунами та електронікою, тож вони будуть конкурентоспроможними порівняно з їх аналогами, зокрема й у використанні, витраті палива, здатності легко злітати та сідати в різних середовищах. Таке виробництво матиме універсальний характер, адже він розрахований на обслуговування всіх країн світу, тож очікується залучення до такої співпраці відомих міжнародних компаній з авіаційної промисловості.

— *Як розвивалося співробітництво між КСА та Україною в сфері освіти, науки та культури за останній рік?*

— Культура відіграє дуже важливу роль в нашій сучасній епосі та є вагомим засобом для встановлення зв'язку між цивілізаціями та досягнення зближення між народами, зокрема в світлі діалогу цивілізацій, культур та релігій. Культурна та освітня сфера є надзвичайно важливою галуззю співпраці між двома країнами. На підтвердження вищезгаданого, Королівство Саудівська Аравія направило студентів для навчання в університетах України з метою урізноманітнення отриманої освіти та здобутих знань. На сьогодні є проект угоди про підготовку фахівців між двома країнами, що без сумніву, у разі завершення його розробки та підписання, сприятиме розвитку культурного, наукового та освітнього співробітництва, до того ж обидві країни мають значний досвід в цій сфері.

— *Ваше Високоповажносте, Ви працюєте в Україні протягом 6 років. Що Ви полюбили найбільше в нашій країні? За якими чарівними аспектами Вашої країни Ви сумуєте в Україні?*

— Те, що мені найбільше подобається в Україні — це її люди, доброзичливі, гостинні, миролюбні до іноземців, що надзвичайно вплинуло на мене, адже відчувається їх щире бажання співпрацювати та розвивати відносини з арабськими країнами, зокрема з КСА на благо інтересам обох країн та народів, та відображалось в моїй повсякденній роботі, адже мене зустрічають з повагою та прихильністю до моєї країни, тож природно, що це полегшує мою роботу. Я намагаюся разом з моїми колегами та співробітниками Посольства зміцнювати та розвивати відносини між двома країнами на всіх рівнях.

По-друге, різноманітність 4-х сезонів в Україні додає краси навколишньому середовищу та природі цієї прекрасної країни, надає людині бадьорість та енергію, та кладе край рутині.

В той же час, мені бракує друзів та родичів, які складають важливу частину життя будь-якої людини, зокрема й дипломата, який часто опиняється далеко від тепла своєї родини, родичів та друзів, цей сум полегшується завдяки гостинному та доброму українському народу.

Також я з нетерпінням чекаю можливості одягнути Аравійський наряд та посидіти з друзями та родиною в пустелі, обмінюючись розповідями та новинами.

На завершення я хотів би ще раз подякувати Вам, працівникам та всім посадовим особам ГДІП за цю нагоду надати інтерв'ю, яке, я сподіваюся, стане корисним та інформативним для читача.

До зустрічі!

PROSPECTS AND CURRENT COOPERATION

– *Your Excellency, how would you characterize the current state of bilateral relations between the Kingdom of Saudi Arabia and Ukraine?*

– First of all, let me welcome you and I would like to use this opportunity to express my gratitude and appreciation to GDIP and all its staff members for attention and concern for relations between the Kingdom of Saudi Arabia and Ukraine. Our bilateral relationship can be described as new, based on mutual respect, appreciation, sincere cooperation, and determined efforts in all fields, which is evidence of the mutual desire of both countries to build a real partnership. As for the volume of trade exchanges between the countries, it amounts to nearly \$1 billion. However, we aim to increase it and reach the level, which would correspond to the capabilities of our friendly countries.

– *What areas of cooperation between our two countries have the greatest potential for development?*

– In fact, there are a number of important areas, like agriculture, tourism, health care, real estate, industry, science and energy. All these sectors are promising for investors from both countries, given that the necessary facilities are available.

– *Are there any recent achievements in trade and economic relations between Saudi Arabia and Ukraine? What important cooperative activities have been held in the economic sphere in the last year?*

– As I have repeatedly stated at meetings with Ukrainian senior officials, we strive to improve economic, trade and political relations with Ukraine, all the more so as the private sectors of both countries are interested in investing in these areas. The areas that are receiving investment today are agriculture and industry. However, we expect further growth and diversification of investment, which implies attraction of capital into other spheres such as real estate and tourism. The Embassy, for its part, works to strengthen the relationship between the Kingdom of Saudi Arabia and Ukraine. In this context, special attention should be paid to the availability of adequate legal framework, namely the Agreement on Mutual Protection of Investments signed in 2008. Thus, the groundwork is already laid. However, it is no less important to promote the existing possibilities by employing modern scientific methods in order to attract investment.

Briefly, achievements in the trade and economic cooperation between our countries include the following:

– the Kingdom of Saudi Arabia and Ukraine have concluded a large number of bilateral agreements (only a small number is drawn up but still unsigned);

– the Kingdom of Saudi Arabia has lifted the ban on imports of poultry meat, eggs, poultry products and derived products coming from Ukraine;

– the General Authority of Civil Aviation of the Kingdom of Saudi Arabia has approved the request of FLYNAS Airlines to assume the status of the national carrier, which would provide regular communication and trade with Ukraine. The State Aviation Administration of Ukraine in turn has agreed to appoint FLYNAS Airlines official carrier.

If both parties take all necessary measures, unprecedented activity will take place between the two countries, particularly in trade and tourism.

– *As is well known, the Kingdom presents significant investment opportunities. Is Ukraine interesting for Saudi investors? Are there any Saudi-financed projects in Ukraine, which are being implemented currently or will be implemented in the near future?*

– Supporting investment under the consolidated plan and various programs, the Kingdom has invited investors from all over the world to take advantage of the multiple investment opportunities and developed economic environment of Saudi Arabia. Ukraine is one of the invited countries, it is also interesting to the Saudi private sector. Additionally, the Saudi-Ukrainian Intergovernmental Committee on Trade-Economic and Scientific-Technical Cooperation is working towards strengthening the eco-

conomic and commercial relationship between our countries. It is expected that the regular meeting of the Committee will be held in the beginning of the next year. I would like to stress that there are all preconditions for successful cooperation in many fields, and the Embassy together with the competent authorities of Ukraine will try to lay the foundation necessary to achieve it. I would also like to pay tribute to the desire of private sector representatives to get involved and contribute. They will play an important role in this process using investment and business opportunities of the two countries. As for the last projects, they have been implemented in the agricultural and real estate sectors. However, we expect that this cooperation will expand, so that it will cover the other areas.

– *This year Antonov State Enterprise and Saudi Arabia have signed a definitive agreement on joint production of AN aircraft. What are the prospects for further development of our military-technical cooperation?*

– Indeed King Abdulaziz City for Science and Technology and Antonov SE have signed a Memorandum of Understanding concerning development and production of AN-32 aircraft, which will be equipped with the latest engines and electronics and thus will gain competitive advantage, particularly in operation, in fuel consumption, in the ability to take off and land easily in various environments. This production will be universal, because it is designed to operate in all countries, so it is expected to engage other famous international aircraft companies in cooperation.

– *How has Saudi Arabia–Ukraine cooperation in the fields of education, science and culture developed over the last years?*

— Culture plays a very important role in modern times, it is a good tool for communication between civilizations and rapprochement between people, particularly in light of the dialogue among civilizations, cultures and religions. The culture and education sector is vitally important in our cooperation. For example,

the Kingdom of Saudi Arabia has sent a number of students to study in Ukraine in order to diversify their education and knowledge. On top of that, we already have the draft of a specialist training agreement between the Kingdom of Saudi Arabia and Ukraine. The signing of this agreement will contribute to promotion of cultural, scientific and educational cooperation, especially given the fact that both countries have considerable experience in this field.

— *Excellency, you have been working in Ukraine for six years. What do you like most about our country? What charming aspects of your home country do you miss in Ukraine?*

— What I like most about Ukraine is its people, friendly, hospital and peaceful towards foreigners. Their sincere desire to cooperate and develop relations with Arab countries, in particular with the Kingdom of Saudi Arabia, has deeply influenced my work. It encourages me along with my colleagues at the Embassy to exert every effort in order to strengthen and develop the relations between our countries at all levels.

Secondly, the diversity of four seasons makes the nature of Ukraine more beautiful, gives people vivacity and energy and banishes routine.

At the same time, I miss my friends and family. They are an important part of every individual's life, so the diplomats, who often work far away from home, miss the warm of family and friends. However, hospitable and kind Ukrainian people help me to deal with that.

I am also looking forward to dressing traditional Arabian clothing and sitting with my friends and family in the desert, exchanging talks and news.

In conclusion, I would like to thank once again GDIP for the opportunity to give an interview, which, I hope, will be useful and interesting to readers.

Ерно КЕШКЕНЬ,

Надзвичайний і Повноважний Посол

Угорщини в Україні

МИ БУЛИ ПЕРШИМИ

(до 25-річчя встановлення дипломатичних відносин і підписання Договору про основи добросусідства і співробітництва між Угорщиною і Україною)

Україна є надзвичайно важливою для Угорщини. Насамперед — це наш найбільший сусід, країна, з якою торговельний обіг — що наразі становить 2,5 мільярда доларів США — є значним, і в якій проживає 200-тисячна угорська громада. Наша Батьківщина підтримує європейський вибір розвитку України, який став визначальним елементом зовнішньої політики України після Революції Гідності. Угорщина відстоює територіальну цілісність і збереження суверенітету України, і зацікавлена в тому, щоб Україна стала державою зі стабільною політичною та економічною системою, сильною економікою. Будапешт готовий надати для цього необхідну підтримку.

Цьогоріч історія наших відносин досягла чверті століття: 3 грудня ми святкуємо 25-річчя встановлення дипломатичних відносин між нашими країнами. Цей ювілей пропонує чудову нагоду для того, щоб оглянути пройдений етап і згадати оновлене формування наших відносин, пов'язане з розпадом Радянського Союзу.

Як відомо, Акт проголошення незалежності України, ухвалений Верховною Радою 24 серпня 1991 року, а також всеукраїнський референдум, що відбувся 1 грудня 1991 року, створили необхідні правові та політичні передумови для становлення незалежної Української держави. Україна проголосила свою незалежність і стала повноправним суб'єктом міжнародних відносин. Саме результати референдуму виявилися головним моментом у процесі міжнародного визнання України, яке розпочалося відразу після вільного народного волевиявлення. Хвиля визнання та встановлення дипломатичних відносин з іноземними державами була безпрецедентною. Все це засвідчило, що

міжнародне співтовариство розглядає незалежну Україну як запоруку стабільності на теренах колишнього СРСР та гарантію незворотності демократичних процесів і геополітичних змін, що відбуваються у Східній Європі. Вагому роль у тому, що незалежна Україна досить швидко й переконливо здобула визнання у світі, відіграв цивілізований і мирний шлях побудови суверенної держави, який вона обрала, а також її членство в ООН, адже найчастіше саме в стінах її штаб-квартири у Нью-Йорку українська дипломатія встановлювала контакти з представниками інших країн з метою здобуття від них підтримки української незалежності. Плодами цієї роботи, як правило, ставало взаємне визнання та встановлення дипломатичних відносин.

Угорщина серед перших визнала незалежність України, слідом за Польщею і Канадою. Це відбулося 3 грудня 1991 року, коли Андраш Палді, наш Генеральний консул у Києві, та Міністр закордонних справ Анатолій Зленко підписали Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Угорською Республікою та Україною. Того дня у Києві, у будівлі на вулиці Рейтарській, 33, де до того часу працювало угорське генеральне консульство, розпочало свою роботу Посольство Угорської Республіки в Україні — перше посольство іноземної держави в молодій країні. Отже, ми першими встановили дипломатичні відносини з сусідньою Україною і першими відкрили посольство. Дошку «Посольство Угорської Республіки в Україні» було вивішено Юдіт Палді, дружиною генерального консула Угорщини і співробітниками угорського представництва, водночас із підписанням документа, що засвідчив встановлення дипломатичних відносин.

Через кілька днів після проголошення незалежності, 6 грудня 1991 року, в рамках офіційного візиту в Україну Прем'єр-міністра Угорської Республіки Йозефа Анталла, в Маріїнському палаці він і Президент України Леонід Кравчук урочисто підписали базовий політичний документ двосторонніх відносин — Договір про основи добросусідства і співробітництва між двома сусідніми державами. Це був перший міжнародний документ такого високого рівня, який підписала незалежна Україна. Але його підписанню передували активний угорсько-український політичний діалог та інтенсивні дипломатичні контакти.

Історія становлення новітніх угорсько-українських відносин бере свій початок з кінця 1989 року, коли в Угорську Республіку прибула українська делегація на чолі з Міністром культури УРСР Юрієм Олененком, і вперше в сучасній історії України було підписано двосторонній протокол про співробітництво сусідніх країн у сфері культури. А в серпні 1990 року, на запрошення Міністра закордонних справ Угорської Республіки Гейзи Єсенські, відбувся перший робочий візит щойно призначеного Міністра закордонних справ УРСР Анатолія Зленка до Будапешта. Між керівниками зовнішньополітичних відомств двох сусідніх країн пройшли активні переговори, у цен-

трі яких були питання встановлення і розвитку двосторонніх відносин, і взаємодії у міжнародних справах. Міністри закордонних справ обговорили питання стану та можливостей розвитку прямих економічних, наукових, культурних зв'язків між сусідніми республіками, кроки, необхідні для формування сприятливих умов розвитку національних меншин, безпосереднього спілкування угорських і українських громадян, прикордонного обміну. Відбувся також обмін думками про майбутні відносини Угорщини та України, зокрема про можливість створення дипломатичних, консульських, торговельних представництв. Про зацікавленість угорської сторони у співпраці свідчила пропозиція відкрити в Будапешті Генеральне консульство України. Зокрема, Міністр закордонних справ УР заявив про можливий обмін дипломатичними представництвами, що було б визнанням України рівноправним партнером. Про це згодом писав Анатолій Зленко: «А ось щодо Угорщини, то я її відвідав ще у серпні 1990 року, і зустрічали мене там майже як представника незалежної держави. Прем'єр-міністр Й. Антал та Міністр закордонних справ Г. Єсенські говорили про бажання своєї країни сприяти нашому рухові до зміцнення незалежності. Не переймаючись присутністю радянського посла, вони відверто критикували Михайла Горбачова за його намагання в останній момент зберегти вже розвалений Радянський Союз і тримати в полі своїх інтересів так звані країни соціалістичного табору. Відчувати себе без п'яти хвилин представником незалежної держави було трохи незвично, особливо враховуючи, що радянське посольство в Угорщині відстежувало кожний мій крок і навіть попереджало, що «не допустить будь-яких дій», які не узгоджувалися б із союзними відомствами. Мій виступ перед дипломатичним складом радянського посольства, де йшлося про розширення і зміцнення міжнародних зв'язків України, був сприйнятий підкреслено стримано» (Зленко А.М. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. — Харків, 2003. — С. 65). Головною метою тодішніх угорсько-українських переговорів, разом зі здобуттям підтримки нашої держави, була підготовка візиту до України Президента Угорської Республіки.

27 вересня 1990 року у Києві відбулася зустріч Голови Верховної Ради УРСР Леоніда Кравчука і Президента Угорської Республіки Арпада Гьонца, який офіційно прибув до України. Це був перший офіційний візит до України глави іноземної держави після прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 року. Два президенти провели переговори з широкого кола питань двосторонніх відносин, у результаті яких була прийнята Спільна Заява. В цьому важливому міжнародно-правовому документі Українська РСР та Угорська Республіка підтверджували своє прагнення підтримувати і розвивати взаємовигідну співпрацю та добросусідські відносини, що відповідають національним інтересам і не спрямовані проти третіх сторін, ґрунтуються на Статуті ООН, документах

Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі, загальноєвропейських принципів і норм міжнародного права. Це було дуже важливо для української сторони з огляду на легітимізацію Декларації про державний суверенітет УРСР. Сторони також заявляли про невід'ємне право народів Угорщини й України на визначення свого внутрішнього і зовнішнього статусу без втручання ззовні та на здійснення свого політичного, економічного, соціального і культурного розвитку. Угорська Республіка і Українська РСР продемонстрували свою готовність розвивати взаємовигідне співробітництво у політичній, економічній, екологічній, науково-технічній, культурній та інших сферах життя народів двох країн. Сторони висловили свій намір здійснити подальші кроки щодо кодифікації та захисту прав національних меншин, сприяти зближенню угорців, українців та осіб інших національностей, які проживають або тимчасово перебувають на їх територіях. На підставі особливої важливості розвитку конструктивної взаємодії в галузі прав національних меншин експертам було доручено розробити відповідний документ. Угорська Республіка та Українська РСР підтримали зміцнення довіри в Європі. Вони також заявили про своє сприйняття процесам зменшення військового протистояння, виключення назавжди воєнної небезпеки і загрози застосування сили в міждержавних відносинах на континенті. Підтверджуючи свій миролюбний зовнішньополітичний курс, вони заявили, що будуть продовжувати плідне співробітництво в ООН та інших міжнародних організаціях і регулярно проводитимуть консультації з міжнародних проблем, що становлять взаємний інтерес, а також з питань двостороннього співробітництва. Триденний офіційний візит в Україну Президента Угорської Республіки завершився знайомством із Закарпатською областю України, де проживає понад 150-тисячна угорська громада. Такий візит мав історичне значення, оскільки закарпатських угорців вперше відвідав угорський президент. В Ужгороді Арпад Гьонц разом з Леонідом Кравчуком відкрив пам'ятник великому угорському поетові Шандору Петефі.

У квітні 1991 року Україну відвідала делегація Комісії у закордонних справах Державних Зборів Угорської Республіки, яку прийняв і Голова Верховної Ради УРСР. Угорські парламентарії також провели переговори у Міністерстві закордонних справ України і в Комісії у закордонних справах Верховної Ради. Під час дружніх розмов підкреслювалося, що Угорщину і Україну єднають добросусідські відносини та спільне прагнення до подальшого поглиблення двосторонніх зв'язків. Делегація угорських парламентаріїв також взяла участь у пленарному засіданні Верховної Ради УРСР.

Історичне значення у двосторонніх відносинах України і Угорщини мав офіційний візит Голови Верховної Ради України Леоніда Кравчука до Угорської Республіки 30 травня — 1 червня 1991 року, який був першим закордонним візитом голови українського парламенту. Леоніда Кравчука прийняв Президент Угорщини Арпад Гьонц, Прем'єр-міністр

Йожеф Анталл, Голова Державних Зборів Дьордь Сабад. 31 травня в угорському парламенті було підписано дев'ять важливих двосторонніх документів, які заклали фундамент договірно-правової бази угорсько-українського співробітництва. Було підписано Декларацію про основи відносин між Угорською Республікою і Українською РСР, що розвивала і доповнювала Спільну Заяву керівників двох сусідніх держав, підписану в Києві 27 вересня 1990 року, Консульську конвенцію, Декларацію про принципи співробітництва між Угорською Республікою і Українською РСР по забезпеченню прав національних меншин.

Перші два документи практично де-юре визнавали Україну як суверенну державу ще за два місяці до прийняття Акту проголошення її незалежності. Зокрема, у першому з цих документів передбачалося, що його головні положення становитимуть основу для укладення відповідного міждержавного договору між Угорщиною і Україною. А заява про національні меншини означала перше у регіоні формулювання індивідуальних та колективних прав меншин, що набуло взірцевого значення й до якого пізніше приєдналися Хорватія та Словенія. Було також домовлено про створення міністерствами закордонних справ двох республік спільної робочої групи експертів для підготовки проекту Договору про добросусідство і співробітництво між Угорщиною і Україною. Яскраві спогади про ці події залишились у тодішнього дипломата радянського посольства в Будапешті, а згодом — першого Посла України в Угорській Республіці Дмитра Ткача. «Цікавим було те, — пише український дипломат і науковець у своїй книзі «Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій» (К., 2004. — С. 414-415), — що угорський дипломатичний протокол у перший та й, мабуть, останній раз зіштовхнувся з проблемою прийому делегації найвищого рівня на чолі з головою парламенту. Не президента, не прем'єр-міністра, а саме спікера парламенту. Був ще один делікатний момент: реакція Радянського Союзу на рівень прийому української делегації, адже тут лідер був один — М. Горбачов і тільки його потрібно було приймати з усіма відповідними почестями. Угорці вийшли з цього становища, створивши особливий протокол для зустрічі Л. Кравчука. Замість парадної загальноприйнятої зустрічі на площі імені Л. Кошута перед парламентом війська були вишикувані на лєтовищі, а над резиденцією і на автомобілі були встановлені прапори УРСР, але в місті їх не було. Українців влаштував і такий варіант, тому що їх уперше приймали за кордоном як представників самостійної держави. Окрім того, шалений тиск на українську делегацію здійснював тодішній посол СРСР в УР І.П. Абоїмов. Цей досить відомий своєю жорсткістю як до радянських дипломатів, так і до угорців керівник дипломатичної місії робив усе для того, щоб у жодному з прийнятих документів не було зафіксовано хоча б найменших ознак визнання України де-факто незалежною державою. Але всі спроби завадити започаткуванню українсько-угорських відносин були марними. Саме факт візиту в Угорщину делега-

ції на найвищому рівні з України, переговори з президентом, прем'єр-міністром, головою Державних зборів, підписані документи засвідчили визнання де-факто угорцями незалежності нашої держави ще за часів існування Радянського Союзу».

Угорський Міністр закордонних справ Гейза Єсенські 8–10 серпня 1991 року здійснив візит у відповідь на офіційний візит українського міністра закордонних справ Анатолія Зленка. У рамках візиту до Києва він також відвідав Львів та Ужгород. У Львові прочитав лекцію у Товаристві культури львівських угорців, а в Ужгороді урочисто відкрив угорський консульський офіс — друге дипломатичне представництво Угорщини в Україні.

Отже, цей шлях вів до встановлення дипломатичних відносин 3 грудня 1991 року й до підписання основного договору 6 грудня цього року. Після розпаду Радянського Союзу на цій основі ми розбудували наші відносини з Україною — нашим найбільшим сусідом і особливо важливим торговельно-економічним партнером.

Я розпочав свою статтю тезою, що Угорщина підтримує зміни, які відбулися в результаті Революції Гідності у 2014 році, та європейський вибір шляху України. Після огляду розвитку наших двосторонніх відносин від їх початку, дозвольте зупинитися на кількох моментах сучасного стану угорсько-українських відносин.

Щодо наших політичних відносин, то після певних коливань минулих років вони знову поліпшуються. Після візитів Прем'єр-міністра Віктора Орбана та Міністра закордонних справ Петера Сійярто до Києва та на Закарпаття, у лютому 2016 року нарешті відбувся і український міністерський візит до Будапешта: Міністр закордонних справ Павло Клімкін здійснив візит до Будапешту у відповідь на попередній візит Петера Сійярто. Після дворічної перерви українська дипломатія знову призначила свого представника на посаду Посла України в Угорщині, і в особі Любові Непоп до Угорщини прибув кар'єрний дипломат, який знає і любить Угорщину, й чудово розмовляє угорською. Згідно з нашими планами, восени 2016 року може також відбутися зустріч президентів та прем'єр-міністрів.

Угорщина не тільки наголошує на своїй підтримці України, а й надає серйозну допомогу дружньому сусіду. Поміж основних видів гуманітарної допомоги, можна наголосити на прийнятті на відпочинок та оздоровлення Угорщиною як минулого року, так і цьогоріч, близько 700 дітей із зони АТО. Крім цього, і 2015, і 2016 року нами запропоновано по 20 місць для лікування та реабілітації важкопоранених українських військових. У проєкті «Діти за мир у всьому світі», серед ініціаторів якого поряд з Почесним консульством Угорщини в Івано-Франківській області та Фондом «Відродження Прикарпаття» було і Посольство Угорщини в Україні, взяло участь близько 100 000 дітей, які своїми заявами привернули увагу громадян різних країн до справи збереження миру. Кульмінацією проєкту стала зустріч українських ді-

тей у Римі з Папою Франциском, який благословив проєкт. Угорщина також надає серйозну допомогу внутрішнім переселенцям в Україні, тісно співпрацюючи з Угорською екуменічною службою допомоги.

Що стосується економічних та торговельних відносин, Україна є нашим другим найважливішим партнером на пострадянському просторі після Росії. У 2013 році наш торговельний обіг досяг 4,26 мільярда доларів США, який, на жаль, останніми роками значно зменшився через російсько-український збройний конфлікт, і 2015 року становив лише 2,5 мільярда доларів США. Важливим завданням ми вважаємо поживлення наших економічних відносин, тому у Берегові та в Ужгороді в рамках спеціальної програми уряду Угорщини розпочали свою роботу офіси для підтримки підприємців. В інших частинах України, згідно з нашими планами, будуть створені торговельні будинки. Наше посольство у Києві організувало економічні форуми у Києві, Дніпрі та Одесі, протягом 2016 року плануємо провести аналогічний економічний форум у Харкові. На цих форумах ми інформуємо про інвестиційні можливості в Угорщині і, водночас, отримуємо інформацію про перспективи економічної співпраці з цими регіонами України.

Важливим напрямом наших двосторонніх відносин є культура та освіта. Восени 2015 року великий успіх мала серія заходів під назвою «Тижні угорської культури», організована Посольством Угорщини у Києві, в рамках якої відбулись концерти, виставки, гастрономічний показ та тиждень угорського кіно. 22 жовтня, у день народження композитора Ференца Ліста, Посольство Угорщини щороку організовує концерти в Національній філармонії України. Цьогоріч ми відзначаємо 60-ту річницю угорської революції та боротьби за свободу 1956 року. Серія заходів, організованих Посольством Угорщини в Україні і присвячених цим визначним подіям, відбудеться під патронатом Міністра культури України Євгена Нищука. Плідна співпраця склалася між будапештським та київським театрами оперети. Як результат, у Київському національному академічному театрі оперети часто виступають угорські артисти, представляючи твори національних авторів. У нашій співпраці в галузі освіти слід підкреслити програму *Stipendium Hungaricum*, в межах якої ми запропонували 100 державних стипендій в Угорщині для українських студентів, а в Україні матимуть змогу навчатись за української державної підтримки 35 угорських студентів. У Київському національному лінгвістичному університеті вже 5-й рік посіплю українські студенти, які обирають відповідну спеціальність, вивчають угорську мову та ближче знайомляться з угорською історією, культурою та сьогоденням.

Отже, наші угорсько-українські двосторонні відносини побудовані на стійкій, впевненій основі, і ми маємо всі надії на їх подальший динамічний і позитивний розвиток у майбутньому.

Erno KESHKEN,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of Hungary to Ukraine*

WE WERE THE FIRST

(on the occasion of the 25th anniversary of establishing diplomatic relations and signing the Treaty on Friendship and Cooperation between Hungary and Ukraine)

Ukraine is of great importance for Hungary. First of all, it is our biggest neighbour, the country that accounts for a large trade exchange of 2,5 million US dollars and where 200 thousand people of Hungarian community reside. Our Motherland supports the European course of development of Ukraine, which has become a determinative element of its foreign policy after the Revolution of Dignity. Hungary stands for territorial integrity of Ukraine and preserving its sovereignty, and is interested in Ukraine to become a country with a stable political and economic system. Budapest is ready to provide Ukraine the necessary support.

This year the history of our relations has reached a quarter century: on December 3rd we celebrate the 25th anniversary of establishing diplomatic relations between our countries. This anniversary gives us a great opportunity to have a look at the past stage and revive a memory of the renewed formation of our relations related to the dissolution of the Soviet Union.

It is known that the Act of Declaration of Independence of Ukraine adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on August 24, 1991 and the nationwide referendum held on December 1, 1991 have provided the necessary legal and political background for the establishment of the independent Ukrainian state. Ukraine proclaimed its independency and became fully legitimate party to foreign relations. It is the outcome of the referendum that has appeared to be a critical moment in the process of Ukraine's international recognition that has started immediately after free expression of will of the nation. The scale of recognition and the rapidity of establishment of diplomatic relations with foreign countries was unprecedented. All these have proved that international community considers Ukraine as a guarantee for stability in the territory of the former Soviet Union and irreversibility of democratic processes and geopolitical changes that take place in Eastern Europe. To the fact that Ukraine gained its worldwide recognition rather fast and decisively contributed a civilized and peaceful way of development of a sovereign country that Ukraine chose as well as its membership in UN. Indeed, particularly within the walls of the UN headquar-

ters in New York Ukrainian diplomacy has established contacts with the representatives of other countries with a view to receive their support for Ukrainian independency. The outcome of this activity, as a rule, was mutual recognition and establishment of diplomatic relations.

Hungary was among the first countries that recognized the independence of Ukraine, after Poland and Canada. It happened on December 3, 1991 when Andrash Paldi, Consul General of Hungary, and Anatolii Zlenko, Minister for Foreign Affairs, signed in Kyiv the Protocol on the establishment of diplomatic relations between the Republic of Hungary and Ukraine. On the same day in the building on 33, Reytarska Str., where earlier the Hungarian Consulate General was situated, the Embassy of the Republic of Hungary in Ukraine — the first embassy of foreign country in the young state began its operation. Therefore, we were the first to establish diplomatic relations with Ukraine and the first to open the embassy. A tablet with the inscription «Embassy of the Republic of Hungary in Ukraine» was attached by Yudit Paldi, wife of the Consul General of Hungary, as well as employees of the Hungarian representative office, along with the signing of the document that ratified the establishment of diplomatic relations.

In a few days after proclaiming the independence, on December 6, 1991 within the framework of an official visit to Ukraine the Prime Minister of the Republic of Hungary Jojeph Antalla and the President of Ukraine Leonid Kravchuk solemnly signed in Mariyinsky Palace a basic political document of bilateral relations — the Treaty on Friendship and Cooperation between the two neighboring countries. It was the first international document of such high level that independent Ukraine signed. However, signing of this document was preceded by an active Hungarian-Ukrainian political dialogue and intensive diplomatic contacts.

The history of establishment of the present Hungarian-Ukrainian relations goes back to late 1989, when Ukrainian delegation headed by Yurii Olenenko, Minister of Culture of the Ukrainian SSR, arrived in the Republic of Hungary and for the first time in modern history of Ukraine the bilateral protocol on cooperation between neighboring countries in the field of culture was signed. In August 1990, on the invitation of the Minister for Foreign Affairs of the Republic of Hungary Geiza Yesenski the first working visit of the newly appointed Minister for Foreign Affairs of the Ukrainian SSR Anatolii Zlenko to Budapest took place. The heads of foreign missions of the two neighboring countries held active negotiations focusing on the issue of establishing and developing bilateral relations and international cooperation. Ministers for foreign affairs discussed the issue of the state and prospects of development of direct economic, scientific and cultural ties between neighboring republics, necessary steps for creating favourable conditions for the expansion of national minorities, direct communication between Hungarian and Ukrainian citizens and near-border exchange. There has been also established an exchange of thoughts

about future relations between Hungary and Ukraine, particularly about the opportunity of creating diplomatic, consular and commercial representative offices. An intention to open the Consulate General of Ukraine in Budapest demonstrated big interest in cooperation from the Hungarian side. Notably, the Minister for Foreign Affairs of the Republic of Hungary declared about the possible exchange of diplomatic representative bodies, which would be an acknowledgment of Ukraine as an equal partner. Anatolii Zlenko wrote about it later: «As for Hungary, I visited it as back as in August 1990 and was welcomed there almost as a representative of the independent state. The Prime Minister Y. Antal and the Minister for Foreign Affairs G. Yesenski were talking about striving of their country to assist in our movement towards strengthening of Ukraine's independence. They did not bother about presence of the Soviet ambassador and openly criticized Mikhail Gorbachev for his attempts to save the already collapsed Soviet Union at the last moment and keep an eye on so-called countries of socialist camp. It was rather unusual to feel a step away from being a representative of the independent state, especially taking in account the fact that the Soviet embassy in Hungary used to monitor every my step and even warned of «not allowing any actions» that were not complied with the allied governmental bodies. My speech for the diplomatic staff of the Soviet embassy on expanding and strengthening international ties of Ukraine was conceived utterly reservedly» (A. Zlenko. Diplomacy and politics. Ukraine in the process of dynamic geopolitical changes. — Kharkiv, 2003. — P. 65). The main aim of the Hungarian-Ukrainian negotiations of that time along with gaining support for our country was the preparation of the visit of the President of the Republic of Hungary to Ukraine.

On September 27, 1990 in Kyiv was held a meeting between the Head of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR Leoid Kravchuk and the President of the Republic of Hungary Árpád Göncz who arrived in Ukraine on an official visit. It was the first official visit to Ukraine of the head of foreign country after the Verkhovna Rada adopted the Declaration of State Sovereignty of Ukraine on July 16, 1990. Two presidents conducted negotiations with a broad range of issues concerning bilateral relations, which resulted in the adoption of the Joint Statement. This important international legal document verified that the Ukrainian SSR and the Republic of Hungary affirmed their willingness to maintain and develop mutually beneficial cooperation and good neighbour relations that met national interest and were not directed against third parties as it was specified in the UN Charter, documents of the Conference for Security and Cooperation in Europe, generally recognized principles and regulations of the international law. It was very important for the Ukrainian side, considering the legitimation of the Declaration of State Sovereignty of the Ukrainian SSR. The Parties also declared the inalienable right of the nationals of Hungary and Ukraine to determine their domestic and foreign status without outside

interference and to carry out their political, economic, social and cultural development. The Republic of Hungary and the Ukrainian SSR demonstrated their eagerness to maintain mutually beneficial cooperation in political, economic, ecological, scientific technical, cultural and other areas of life of the two nations. The parties expressed their intention to take measures for codification and protection of rights of national minorities, assist in rapprochement of Hungarians, Ukrainians and people of other nationalities who live or temporarily stay in their territories. On the ground of special importance of the development of effective cooperation regarding the rights of national minorities, the experts were assigned to prepare a relevant document. The Republic of Hungary and the Ukrainian SSR have supported the strengthening of trust in Europe. They also claimed about their commitment to the processes of decreasing military confrontation, eliminating military menace and the threat of use of force in the interstate relations on the continent forever. Confirming their peaceful foreign policy course, they assured that they would continue fruitful cooperation in the UN and other international organizations and regularly hold consultations on international topical issues as well as the issues of bilateral cooperation. A three-day official visit of the President of the Republic of Hungary to Ukraine ended with the acquaintance with Transcarpathian region of Ukraine, where the Hungarian community of over 150 thousand people resides. Such visit had a historic meaning, because the President of Hungary visited Transcarpathian Hungarians for the first time. In Uzhgorod Árpád Göncz together with Leonid Kravchuk unveiled a monument to the great Hungarian poet Sándor Petöfi.

In April 1991 to Ukraine came delegation of the Foreign Affairs Commission of the National Assembly of Hungary that was received by the Head of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR. The members of the Hungarian Parliament held negotiations in the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and Commission on Foreign Affairs of the Verkhovna Rada. In the course of friendly talks it was emphasised that Hungary and Ukraine were united by good neighbour relations and mutual aspiration for further consolidation of bilateral relations. The delegation of members of the Hungarian Parliament also took part in plenary session of the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR.

Of historic significance for bilateral relations between Ukraine and Hungary was an official visit of the Head of the Verkhovna Rada of Ukraine Leonid Kravchuk to the Republic of Hungary on May 30 – June 1, 1991, which was the first visit abroad of the Head of the Ukrainian Parliament. Leonid Kravchuk was welcomed by the President of Hungary Árpád Göncz, the Prime Minister Jozsef Antall, the Head of the National Assembly Gyorgy Szabad. On May 31, in the Hungarian Parliament nine important bilateral documents were signed, which made a foundation for contractual and legal base of Hungarian-Ukrainian cooperation. There was signed the Declaration

on the framework of relations between the Republic of Hungary and the Ukrainian SSR that enhanced and complemented the Joint Statement of the leaders of the two neighboring countries signed in Kyiv on September 27, 1990, as well as the Consular Convention, the Declaration on the principles of cooperation between the Republic of Hungary and the Ukrainian SSR in guaranteeing the rights of national minorities.

First two documents practically recognized Ukraine *de jure* as a sovereign state as far back as two months before adopting the Act of Declaration of Independence of Ukraine. Particularly, the first of these documents presupposed that its fundamental provisions would constitute the basis for conclusion of the relevant interstate agreement between Hungary and Ukraine. Whereas the statement about national minorities meant the first in the region formation of individual and collective minority rights, which received an exemplary value and to which later joined Croatia and Slovenia. There was also agreed that the Ministries of Foreign Affairs of the two countries would create a joint working group of experts to prepare a draft Agreement on Friendship and Cooperation between Hungary and Ukraine. Those events are present in bright recollection to the diplomat of the Soviet embassy in Budapest of that time and later to the first Ambassador of Ukraine to the Republic of Hungary Dmytro Tkach. The Ukrainian diplomat and scientist in his book «Modern Hungary in the context of social transformations» (Kyiv, 2004. — P. 414–415) writes, «The interesting fact was that the Hungarian diplomatic protocol for the first and perhaps the only time faced the problem of receiving a delegation of the highest level led by the Head of the Parliament. It concerned not the President or the Prime Minister, but the Speaker of the Parliament. There was one more sensitive issue — the response of the Soviet Union to the level the Ukrainian delegation was received, as there was always one leader — M. Gorbachev and only he was supposed to be welcomed with full honours. Hungarians found the way out of this situation by creating a special protocol for receiving a call from L. Kravchuk. Instead of common front-door meeting on the Lajos Kossuth Square in front of the Parliament building, troops were lined up at the airport and the flags of the Ukrainian SSR were mounted at the top of the residence and car, but not in the city. Ukrainians were happy with such welcome, as for the first time they were treated in the foreign country as representatives of an independent state. Moreover, a great pressure was brought on the Ukrainian delegation by I. Aboimov, Ambassador of the Soviet Union to the Republic of Hungary of that time. He was the head of diplomatic mission, famous for his ill-treatment of not only Soviet diplomats, but also Hungarians. He used to do everything possible to make sure that none of the concluded documents contained information of *de facto* recognition of Ukraine as an independent state. However, all attempts to impede the establishment of Hungarian-Ukrainian relations were vain. The visit

of the Ukrainian delegation at the highest level, negotiations with the President, the Prime Minister, the Head of the National Assembly and signed documents have proved de facto recognition of the independence of our country by Hungarians at the time of the Soviet Union».

On August 8-10, 1991, the Minister for Foreign Affairs of Hungary Geiza Yesenski paid a return visit after an official visit of Ukrainian Minister for Foreign Affairs Anatolii Zlenko. In the framework of the visit to Kyiv he also visited Lviv and Uzhgorod. In Lviv he gave a lecture at the Hungarian cultural community of Lviv and in Uzhgorod solemnly opened the Hungarian Consular Office – the second diplomatic mission of Hungary in Ukraine.

Consequently, this path has led to the establishment of diplomatic relations on December 3, 1991 and signing of the main agreement on December 6 of that year. After the dissolution of the Soviet Union on this basis there have been developed relations of Hungary and Ukraine – our biggest neighbour as well as commercial and economic partner of prime importance.

I began my article with a thesis that Hungary supports changes that have happened as a result of the Revolution of Dignity in 2014, and the European choice of Ukraine. After reviewing the development of our bilateral relations from the very beginning, I would like to focus on several moments of the present state of Hungarian-Ukrainian relations.

It may be stated that political relations after a certain volatility happened in recent years are now recovering. Subsequent to the visits of the Prime Minister Victor Orban and the Minister for Foreign Affairs Peter Siyarto to Kyiv and Transcarpathian region, in February 2016 eventually took place a Ukrainian ministerial visit to Budapest: the Minister for Foreign Affairs Pavlo Klimkin paid a visit to Budapest in response to the previous visit of Peter Siyarto. After a two-year break Ukrainian diplomacy appointed again its representative to the position of the Ambassador of Ukraine to Hungary and a career diplomat in the person of Lubov Nepop arrived to Hungary. She knows and loves Hungary greatly and speaks Hungarian fluently. We expect that in autumn 2016 the meeting with the presidents and prime ministers may also take place.

Hungary not only underlines that it supports Ukraine, but also provides profound aid to the friendly neighbour. Among the key types of humanitarian help, it may be outlined that Hungary arranged recreation for nearly 700 children from the ATO zone this and the previous year. Besides, in 2015 and 2016 we offered up to 20 seats for treatment and rehabilitation for badly wounded Ukrainian soldiers. In the project «Children for peace all over the world», among initiators of which along with the Honorary Consulate of Hungary in Ivano-Frankivsk Oblast and the Fund «Renaissance of Prykarpattya» was also the Embassy of Hungary in Ukraine, took part 100 000 children, whose statements brought attention of citizens of different countries to the issue of peacekeeping.

A high point of the project was the meeting in Rome of Ukrainian children with Pope Francis who blessed this project. Hungary also provides significant help for internal Ukrainian migrants through close cooperation with Hungarian ecumenical help service.

In terms of economic and commercial relations, Ukraine is our second and the most important partner in the post-Soviet space after Russia. In 2013 the volume of trade between our countries has reached 4,26 billion US dollars, which unfortunately has significantly decreased in recent years because of Russian-Ukrainian armed conflict and in 2015 amounted to only 2,5 billion US dollars. We consider the revival of our economic relations one of the priority tasks, which is why in the framework of a special governmental program of Hungary in Berehovo and Uzhgorod operate offices for supporting entrepreneurs. According to our plans, houses of commerce will be established in other parts of Ukraine. Our embassy in Kyiv organized economic forums in Kyiv, Dnipro and Odessa. During 2016 we plan to hold similar economic forum in Kharkiv. On these forums we inform participants about the investment opportunities in Hungary and at the same time receive information about the prospects of economic cooperation with these Ukrainian regions.

An essential area of our bilateral relations is culture and education. In autumn 2015 gained popularity a range of events called «Weeks of Hungarian culture» organized by the Embassy of Hungary in Kyiv, in the framework of which there were held concerts, exhibitions, gastronomical show and week of Hungarian movie. On October 22, on the birthday of composer Franz Liszt, the Embassy of Hungary annually organizes concerts at the National Philharmonic of Ukraine. This year we are celebrating the 60th anniversary of the Hungarian revolution and fight for freedom of 1956 year. To commemorate these remarkable occasions the Embassy of Hungary in Ukraine under the auspices of the Minister of Culture of Ukraine Yevgen Nyshchuk is to hold a series of events. There has been established a fruitful cooperation between the Budapest and the Kyiv Operetta Theatres. As a result, in the Kyiv National Academic Theatre of Operetta it is often possible to enjoy concerts of Hungarian artists who represent works of national authors. As for our cooperation in educational field, I would like to emphasize the Stipendium Hungaricum program that offers 100 state scholarships in Hungary for Ukrainian students, while 35 Hungarian students have an opportunity to study in Ukraine. For already 5 years in a row, Ukrainian students who study at the Kyiv National Linguistic University and choose the relevant specialty learn Hungarian language and get acquainted with Hungarian history, culture and the present.

To conclude, I would like to say that the Hungarian-Ukrainian bilateral relations are established on stable and secure basis and we hope for their further dynamic and positive development in the future.

Алішер АБДУАЛІЄВ,
*Надзвичайний і Повноважний Посол
Республіки Узбекистан в Україні*
Гулноза АБДУАЛІЄВА

ПОСОЛЬСТВО, ДЕ КОЖЕН КУТОЧОК – ІСТОРІЯ

А.А. — Будівля Посольства Республіки Узбекистан має 150-річну історію. Раніше у цьому приміщенні був готель, згодом — будинок для прийомів та відома свого часу гімназія.

Г.А. — Наша донька, до речі, дуже добре знає історію цього будинку, у свій час вона запросила однокласників, перед тим здійснивши ґрунтовне дослідження, і розповіла їм про архітектурні та історичні особливості приміщення у межах загальної шкільної теми «Історичні будівлі центру Києва». Нам було дуже приємно, що донька вирішила презентувати та провести екскурсію саме у будівлі посольства.

А.А. — З 2003 року у цій будівлі розміщено Посольство Узбекистану завдяки зусиллям наших партнерів і ГДІП. До речі, саме співробітники ГДІП допомагають нам підтримувати приміщення у хорошому стані. Для облаштування і оздоблення Посольства, збереження національного колориту ми запросили майстрів з Узбекистану, які віртуозно виконали різьблення по дереву та гіпсу. Наші майстри протягом 4 місяців щодень працювали тільки над цією роботою. Взагалі ми розпочали ремонт від початку нашої каденції в Україні, а саме з 2012 року. Відтоді ми постійно будуємо, ремонтуємо, прикрашаємо — все робимо заново. Отож, коли ми приїхали 20 вересня 2012 року до посольства, перше, що я побачив і що мені не надто сподобалося — це сірі стіни. Тому насамперед ми все перефарбували у світлі кольори, надавши їм приємного відтінку. Капітальні й остаточні роботи ми завершили вже цьогоріч. Зверніть увагу на вхідну групу. Дерев'яні двері різьблені, що є одним із видів національного мистецтва, в дворі є також оздоблений різьбленням тапчан. З вулиці Володимирської біля посольства є різьблені дерев'яні ворота. До речі, зазвичай у суботу сюди приїжджають молодята для фотографування, ми цьому дуже тішимся. Нам приємно, що кияни помітили зміни біля посольства і вони їм теж до вподоби.

Праворуч від входу на першому поверсі кімната, у якій ми часом проводимо зустрічі — це так звана мала переговорна. Ідея створення такої кімнати належить моїй дружині, адже раніше тут була гардеробна. Ми помітили у цьому невеликому приміщенні ніші, що надихнуло нас на створення міні-експозиції. До речі, пано зі скла з узбецьким орнаментом, але склали мені його українці. Цю кімнату ми повністю декорували й придумували самостійно.

Особливістю цього приміщення є традиційний узбецький посуд, виготовлений з нашої відомої кераміки — «співочої» глини, та оздоблений національними орнаментами, що у більшості символізують людину, її родину і цикл людського життя. Центр, наприклад, символізує народження дитини, чим старшою стає людина тим більше навколо неї рідні, друзів, тож орнамент від центра до країв стає більш багатим і насиченим, а біля краю — темним, що означає закінчення циклу життя. Цікаво, що все вибудовується навколо людини, індивіда — це своєрідна людиноцентриська філософія. До речі, в Узбекистані чимало керамічних шкіл, кожна з яких має свої особливості: узор, орнаменти і глину, кожний тип якої має свій звук. Залежно від нього варіюється ціна виробу.

Г.А. — Вартою уваги у цій кімнаті є також оздоблена різьбленим деревом мальована мініатюра на відомому самаркандському папері, на якому зображена сцена з поеми Алішера Навої «Фархад і Ширін», а саме — зустріч закоханих.

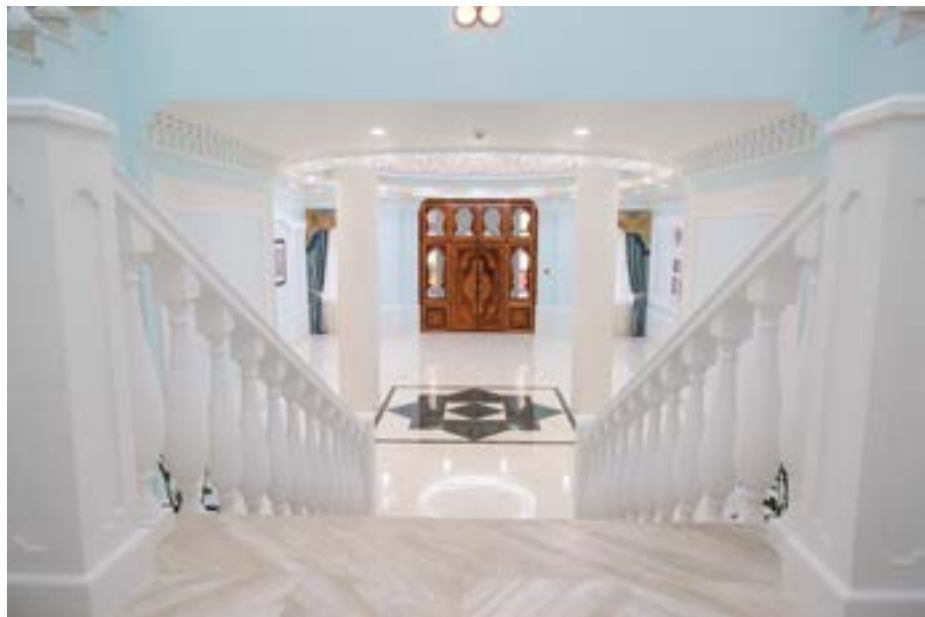

А.А. — Інтер'єр посольства ми оздобили різьбленням по гіпсу. До речі, цей вид робіт теж має історію, пов'язану з Україною. Перший секретар ЦК КПРС України В. Щербицький бував в Узбекистані і одного разу відвідав музей В. Леніна, нині це Музей історії Узбекистану, і йому дуже сподобалася різьба по гіпсу, якою було оздоблено приміщення, тому він попросив, щоб майстри відтворили щось подібне у Києві, відремонтувавши одну з будівель. Приміщення з декоративним фрагментом і нині є, знаходиться воно напроти Оперного театру у Києві — це аптека. Учні майстра, який у ті часи працював у Києві, приїхали оздоблювати наше посольство. До того ж, я відвідав цього майстра, він живий-здоровий, нині академік Академії мистецтв Узбекистану. Отож маємо певну спадковість.

На правій стіні ми розмістили картину, на якій зображено Резиденцію еміра Темура в Шахрисабзі та власне процес прийому іноземних делегацій у ній. Під час його правління були акредитовані послы короля Франції, Іспанії та імператора Китаю. Тобто вже у той час розуміли важливість дипломатичних відносин, дотримання етикету, також відтоді збереглися зразки дипломатичної пошти.

Г.А. — Варто зауважити, що це робота одного з провідних художників Узбекистану Алішера Алікулова. Загалом усі чотири картини на цих стінах — його і ми цим пишаємося.

А.А. — На одній з картин цього митця зображено видатних людей, які проживали на цій землі та зробили значний внесок у станов-

лення не лише Узбекистану, а й світу загалом. Наприклад, одним з таких діячів є Авіценна (ібн Сіна) — вчений-енциклопедист, філософ, лікар, хімік, астроном, теолог, поет. Світу відома його праця «Канон лікарської науки», яка була основним підручником для вивчення медицини у багатьох середньовічних університетах. Саме від його імені походить слово медицина. Він багато змінив і зробив відкриття у питаннях методології хірургічних втручань, зокрема першим застосував анестезію під час здійснення оперативного втручання. В центрі картини — великий полководець, емір Темур, лівіше — Бабур — поет, онук Темура. Також зображено Аль-Хорезмі — великий узбецький математик, географ, історик та астроном, який вперше виокремив алгебру як самостійну дисципліну, та й назва «алгебра» походить від назви однієї з його праць, його ім'я також дало назву терміну алгоритм. Намальовано й Алішера Навої — великого узбецького поета, якого знає увесь світ. Вгорі — Улугбек — державний діяч, астроном, який без жодних оптичних пристроїв, а лише за допомогою математичних обчислень та розрахунків визначив координати понад 1018 зірок. Досі у Самарканді є створена ним обсерваторія. На картині ми також бачимо й Аль-Біруні, який у свій час вивчав сонячну систему і першим зауважив однорідність походження сонця та зірок. Аль-Фергані — людина, яка винайшла пристрій для вимірювання рівня води. Пристрій використовували в Каїрі включно до 1971 року. Отже, ви самі переконалися, що це люди, від яких залежав розвиток не тільки узбецької, а й світової цивілізації.

Наші стіни прикрашає також портрет Алішера Навої, виконаний згаданим митцем. Принагідно зауважу, що з нашими українськими друзями ми завершили дуже важливий для мене проект. А саме завершили працю Миколи Бажана, який жив певний час в Узбекистані, — переклад поеми Алішера Навої «Фархад і Ширін». У свій час йому не вдалося здійснити задумане з ідеологічних міркувань: Бога не було, Аллаха не було. Як людина набожна Алішер Навої багато згадував у поемі Бога — є посилання на те, що Бог всьому першопричина. Завдяки українським академікам Івану Дзюбі, Борису Чіпу, а також нашим партнерам з Видавничого Дому «АДЕФ-Україна» ми організували експедицію до Узбекистану та завершили переклад твору й підготували книгу. Надрукували її в абсолютно надзвичайному, розкішному вигляді.

Г.А. — Ми самі не так давно усвідомили всю глибину творів Алішера Навої, адже багато років після його творчості вивчали в школах через призму комуністичної ідеології, радянського реалізму і загальнодоступних джерел. Зокрема, коли автор описує любов Фархада і Ширін, то йдеться також і про любов людини до Бога, про любов як найвищий дарунок від Бога. Філософія книги — не про любов чоловіка до жінки, а про любов вищої категорії, про те, що можливість любити це те, чим нагородив людину Господь.

А.А. — Українські дослідники, поети провели текстологічне дослідження і виявили, що Шекспір був знайомий з поемою, адже у його п'єсі «Ромео і Джульєтта» присутня інтертекстуальність, сюжетна

схожість. Така думка виникла тому, що Алішер Навої написав свою поему у XV ст., а Шекспір п'єсу у XVI ст. Хоча я не виключаю, що свої «Ромео і Джульєтта» є у кожного народу. Оригінал поеми Алішера Навої, до речі, зберігається у Луврі.

На другому поверсі ми розмістили картину з видом самаркандської пам'ятки Шахи-Зінда ще до її реставрації. Дружина еміра Темура у честь його повернення з чергового військового походу збудувала цей навчальний заклад. Кажуть, що вона була китаянкою за походженням, хоча достеменно не відомо. На протилежній стіні картина із зображенням Хіви — це одне з трьох ханств, які існували на території Узбекистану. Колись були Хівінське, Бухарське та Кокандське ханства. Нині збереглися пам'ятки з усіх трьох, отже, з пізнавального та туристичного погляду наша країна є привабливою для туристів, адже можна ознайомитися як із предметами, одягом, книгами, посудом тієї доби, так і з палацами.

Після реставрації ми оформили основну кімнату, яка виконує функції приміщення для зустрічей на офіційному рівні, конференц-зали та місця для перемовин з представниками ділової спільноти. Оздоблено ніші, зроблено різьблення по гіпсу національними узорами, оформлено міні-виставку з національних виробів. Також ми замовили картини видів Узбекистану українським художникам, які майстерно втілили наше прохання в життя, тож тепер у цій залі чотири картини-окраси.

Г.А. — Окремої уваги варті вишиті картини. Це особлива техніка, яка популярна у нас на Батьківщині. Візерунок створюють, вишиваючи крючком. На полотнах зображено символи: дерево — життя, птахи — щастя, гранат — єдність та багатство. Створила цю красу місцева майстриня Мадіна, яка зокрема відвідувала Київ у 2012 році на наше запрошення і проводила для українців майстер-класи з вишивки крючком, кожен зміг спробувати створити свою картину.

А.А. — У приміщенні посольства за ідеєю моєї дружини ми оформили невеличкий музей історії та культурних особливостей Узбекистану. Раніше у цій кімнаті була переговорна, але прийняли рішення зібрати експонати в одному місці, щоб гості, які мало знають нашу країну змогли ознайомитися з основними надбаннями та багатствами нашої держави. Наприклад, стіни буде оздоблено посудом з різних регіонів Узбекистану. Також маємо ткацький станок, який функціонує, ми, до речі, 2013 року у приміщенні посольства провели майстер-клас його роботи.

Ми зібрали традиційний одяг у мініатюрі з усіх регіонів Узбекистану. Наприклад, по чоловічій та жіночій ляльці в одязі з Бухари, Ташкента, Самарканда, з півдня (цей одяг, між іншим, схожий на гуцульський) та північного заходу Узбекистану, а ще є з Хорезми, який також подібний до українського національного одягу червоними шароварами та вишитою сорочкою. Така вишивка була призначена для захисту від тих, хто хотів наврочити. Окремо від

одягу представлено національні тюбетейки, прикрашені традиційними символами. На стіні ви можете побачити класичну сюзане (вишивка гачком на бавовні) — таку повинна була мати кожна дівчина на виданні як придане. Є у музеї й арба (візок) — на такій за нареченою приїжджав її майбутній чоловік, «Мерседес», так би мовити. Є у нас автентична сумка — хурджут, яку клали на коня і зберігали з обох боків для зручності різні речі. Зібрано також національні музичні інструменти в мініатюрі, наприклад, ребаб, дуда, рубаб, дутар, дойра. На вітрині є зразки давньої писемності арабською мовою, адже лише з 1924 року жителі Узбекистану користуються кирилицею.

Також цікавою є підставка для книг, вирізана з цільного дерева, зроблена без клею та гвіздків, дуже оригінальний та красивий предмет. Привезли ми й керамічні традиційні ляльки й тапчан-чайхану в мініатюрі, в давні часи на таких люди сиділи, спілкувалися, радилися, обговорювали важливі питання для спільноти — такий собі спосіб обміну інформацією. В Узбекистані взагалі особлива повага до старших людей. У родинях до старших йдуть за порадою або коли хочуть взяти когось в дружини, то направляють старших людей до родини дівчини, а вони вже між собою обговорюють усі організаційні життєві питання. Саме старше покоління є ніби гарантом благополуччя і єдності майбутньої молоді родини.

Ближчим часом ми плануємо організувати в Києві виставку узбецької кераміки, запросити майстра, який би розповів про усі особливості посуду, показав різні колекції, щоб ознайомити ближче українців з одним із наших національних надбань.

Г.А. — Не змогли обійтися ми й без національного одягу у сценічному його вигляді. У музеї представлено бухарський костюм, виготовлений з оксамиту та рясно оздоблений вишивкою золотими нитками, камінням. На весілля такі костюми одягають для краси й нині з вірою, що він даруватиме благополуччя. Такі ж костюми ми передали танцювальному колективу «Росток» під керівництвом Лоло Гончарук, цю групу ми підтримуємо. Щодо узбецьких національних костюмів можна проводити окрему розгорнуту лекцію, що ми, до речі, і організували для Клубу дружин послів у 2015 році. Ми показували всі різновиди національного костюму, запросили дівчат з танцювальної групи «Сабо», які виступили у яскраво оздоблених костюмах, це було дуже красиво. Я розповіла гостям, чим відрізняється одяг у різних регіонах, його історію, що символізує кожен з елементів.

Ще на вітрині є шкура ягня каракулевої породи, з якої виготовляють верхній одяг, до речі, «кара куль» дослівно перекладається як «чорне озеро».

У сучасній моді Узбекистану все частіше повертаються до національного одягу, точніше використовують у буденному житті осучаснені його елементи.

А.А. — У залі очікування у нас лежать два килими, які надіслала наша співгромадянка із Бухари Сабіна як подарунок посольству, після того як побачила фотографії відремontованого приміщення. Таким чином вона нас підтримала, нам було дуже приємно.

Під куполом приміщення, де кріплення лампи, різьблення по гіпсу робили одразу на горі, кожні півгодини майстри спускалися, оскільки там було дуже мало повітря, можна лише уявити, яка це була складна та копітка праця.

Пригадую, дивлячись сьогодні на відремontоване посольство, з чого все почалося. Насамперед мені стало дуже прикро, що маючи такі можливості, таких майстрів, ми ще не оздобили своє ж посольство. До того ж я вважаю, що це теж робота над іміджем країни, популяризація свого національного колориту, своєї культури, тому було прийнято рішення зробити красиве посольство. Однією з ментальних рис узбецької нації є прагнення до створення порядку, затишку й краси у своєму домі. Друга причина і, мабуть, найголовніша — прагнення створити затишок не собі, а гостеві. Гість важливіший і більш поважний за твого батька, так каже народне прислів'я, враховуючи те, яка у нас повага до старшого покоління. А посольство — це приміщення для прийому гостей, посланців, а не лише місце роботи дипломатів.

Зараз ми задоволені результатом і з радістю запрошуємо до себе колег та друзів. Принагідно висловлюємо вдячність Генеральній дирекції з обслуговування іноземних представництв за допомогу і постійну турботу. І сантехніки, і електрики, і майстри допомагали нам на професійному рівні з надзвичайною оперативністю. Тому це була спільна узбецько-українська праця.

Коли ми з дружиною приїхали в Україну, то домовилися, що працюватимемо так, ніби ми у цій державі на 2 місяці, отож нам треба встигнути все, так і працюємо безупинно уже чотири роки, беручи участь у заходах, фестивалях, зустрічах, різних подіях. У нашому посольстві усього три дипломати і два технічних працівники, але ми намагаємося зробити так, щоб цього ніхто не помітив. Я дякую кожному колезі з посольства за те, що вони моя надійна команда, за підтримку і те, що поставлені цілі ми втілюємо разом.

Alisher ABDUALIEV,
*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
of the Republic of Uzbekistan to Ukraine,*
Gulnoza ABDUALIEVA

THE EMBASSY WHERE EVERY CORNER IS HISTORY

A.A. — The building of the Embassy of the Republic of Uzbekistan has a 150-year history. Formerly it served as hotel, then as reception building and well-known gymnasium.

G.A. — By the way, our daughter is well acquainted with the history of the building. Once, having conducted a thorough research, she invited classmates and told them about the architectural and historical features of the building, as part of the school project «Historical sites of central Kyiv». We were very pleased that it was the Embassy building which our daughter decided to present.

A.A. — The Embassy of the Republic of Uzbekistan has been located in this building since 2003 due to the efforts of our partners and GDIP. Besides, GDIP staff helps us to maintain the building in good condition. To repair and decorate the Embassy, to preserve national colour we invited wood and plaster carving specialists from Uzbekistan, who worked every day for four months. Actually, we started doing repairs from the beginning of our mission to Ukraine, in 2012. Since then we have been constantly building, renovating, decorating all over again. When we arrived at the Embassy on 20 September 2012, the first thing I noticed and disliked was gray walls. Therefore, first of all we painted everything light colours and made tones more pleasing. The capital repair and finishing work have been completed this year. Now please turn your attention to the entrance lobby. The wooden door, as well as topchan (ed. — an elevated, above-ground wooden structure that serves as table and resting place) in the courtyard, is carved, which is a form of ethnic art. There is also a carved wooden gate near the Embassy facing Volodymyrska Street. By the way, on Saturdays, newlyweds usually come here for a picture-taking session, and we are very pleased with it. We are also glad that citizens of Kyiv noticed changes in the Embassy and liked them.

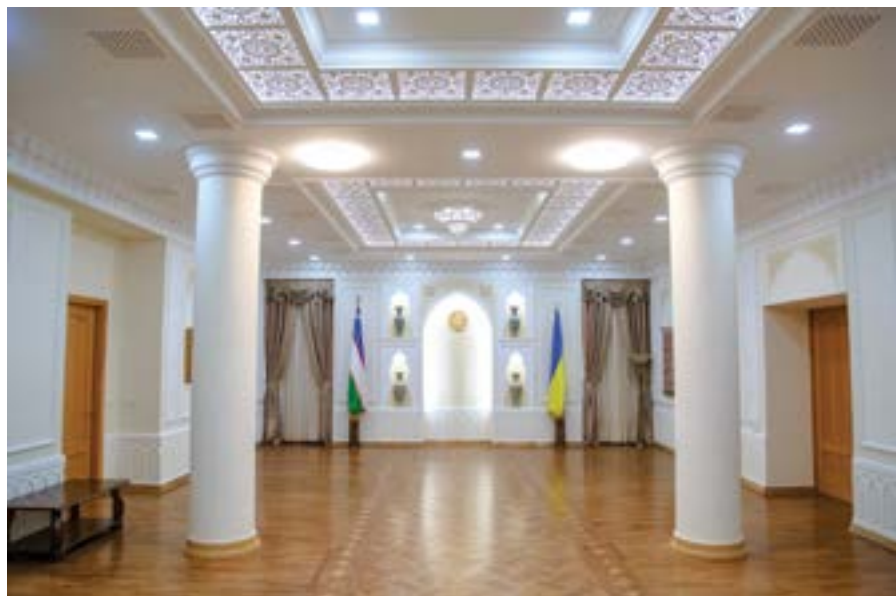
On the right side of the entrance on the ground floor there is a room where we sometimes hold meetings, it is so-called small conference room. It was my wife's idea to create this room, because it previously served

as wardrobe. We noticed here small niches, which inspired us to create a mini-exposition. In fact, the glass panel with Uzbek ornament was made by Ukrainians. We designed and decorated the room by ourselves. Its main feature is the Uzbek traditional pottery made of «singing» clay and decorated with ornaments that generally symbolize man, his family and life cycle. The centre, for example, represents the birth of a child. The older person gets, the more relatives and friends he has, therefore the pattern gradually becomes richer and more saturated, while the edges are dark as a symbol of the end of life cycle. Interestingly, everything is built around individual; it is a sort of person-centred philosophy. There are many schools of ceramic in Uzbekistan, each of them has its specific features, including pattern and clay, the sound of which determines the price.

G.A. – The distinction of this room is a miniature painting on the famous Samarkand paper decorated with carved wood which depicts a scene from the poem «Farhad and Shirin» by Alisher Navoi, namely the lovers tryst.

A.A. – We decorated the Embassy's interior with carved plaster. In fact, this kind of work also has a story involving Ukraine. While staying in Uzbekistan, the First Secretary of the Communist Party of Ukraine Volodymyr Shcherbytskyi visited the Lenin Museum (nowadays the State Museum of History of Uzbekistan). He liked the place decorated with carved plaster so much so that he asked carvers to create something sim-

ilar in Kyiv after repairing one of the buildings. The building is still standing, it is located in front the Kyiv Opera Theatre and serves as chemist's shop. The students of the craftsmen who worked then in Kyiv arrived this year to decorate our Embassy. By the way, I have visited the carver, he is alive and kicking, member of the Academy of Arts of Uzbekistan. Thus, there is some kind of succession.

On the right wall, we hanged a picture representing the Residence of Amir Timur in Shahrisabz and the process of receiving foreign delegations. During his reign, the ambassadors of the king of France, Spain and the emperor of China were accredited. Hence, people understood the importance of diplomatic relations and etiquette back then. Besides, the samples of diplomatic correspondence of that time were preserved.

G.A. — It is worth noting that this is a work of one of the leading artists of Uzbekistan Alisher Alikulov. In fact, the four paintings hanging on the walls are his pieces, and we are proud of it.

A.A. — One of the pictures represents prominent figures who lived on this land and contributed substantially to the development of our country and the world as a whole. For example, Avicenna (Ibn Sina) was a polymath, philosopher, physician, chemist, astronomer, theologian and poet world renowned for his Canon of Medicine that was a main textbook of medicine in many medieval universities. It is his name the word «medicine» comes from. He made many discoveries that changed the methodology of surgical interventions. For example, Avicenna was the first person to use anesthesia during surgery.

In the centre of the picture there is the great military commander Amir Timur, on the left hand side there is the poet, his grandson Babur. There is also Al-Khwarizmi, the great Uzbek mathematician, geographer, historian and astronomer who founded algebra as an independent discipline. Besides, the word «algebra» was first used in the title of his book and the term «algorithm» comes from none other than al-Khwarizmi's name. There is Alisher Navoi, the great Uzbek poet known around the world. At the top there is Ulugbek, the statesman and astronomer who determined positions of 1018 stars without any optical devices and using mathematical operations only. The observatory he built is still standing in Samarkand. There are also Al-Biruni, who studied the solar system and found the homogeneity of the origin of the sun and stars, and Al-Farghani, who invented a device to measure water depth. The instrument was used in Cairo until 1971. Thus, as you can see, the development of the Uzbek civilization as well as the world depended on these people.

Our walls are also decorated with the picture of Alisher Navoi by the above-mentioned artist. As an aside, we completed a very important project jointly with our Ukrainian friends. We finished the work of Mykola Bazhan who lived in Uzbekistan for a time, namely his translation of the poem «Farhad and Shirin» by Alisher Navoi. He was not able to accom-

plish it for ideological reasons: there was no God, no Allah back at that time. Being a religious person, Alisher Navoi frequently mentioned the name of God in his poem – God is the beginning of everything. Through the help of the Ukrainian academicians Ivan Dziuba, Borys Chip and our partners from ADEF-Ukraine Publishing House we completed the translation and published a unique, luxury book.

G.A. — We ourselves have realized the depth of Alisher Navoi's poems not that long ago, given that his works were studied at schools through the prism of communist ideology, soviet realism and publicly accessible sources for many years.

In particular, when the author describes love between Farhad and Shirin, he also means man's love for God. The philosophy of the book is not about love between man and woman but about love of the highest category, love as God's gift.

A.A. — Ukrainian scholars, poets conducted a textual analysis and found that Shakespeare was acquainted with the poem, because his play «Romeo and Juliet» contains intertextuality and similarity of plots. This idea arose because Alisher Navoi wrote the poem in the 15th century and Shakespeare wrote the play in the 16th century. However, I do not exclude that every nation has its Romeo and Juliet. In fact, the original of Alisher Navoi's poem is kept in the Louvre.

Upstairs, there is a picture of the Samarkand landmark Shah-i-Zinda before its restoration. The wife of Amir Timur built this educational institution in honour of his return from one of the military campaigns. It is said that she was of Chinese decent, but it is not known with certainty. On the opposite wall, there is a picture of Khiva, one of three khanates that existed within the territory of Uzbekistan. There were the khanates of Khiva, Bukhara and Kokand. Their monuments were preserved, which makes our country interesting and attractive to tourists offering the opportunity of getting acquainted with various items, clothes, books, crockery of the time as well as palaces.

After the restoration was complete, we designed the main room that serves as room for official meetings, conference hall and space for business negotiations. We decorated niches, carved national patterns on plaster panels, created mini-exhibition of national items. We also commissioned Ukrainian artists to paint pictures of Uzbek views. They masterfully turned the idea into reality and now the hall is adorned with four paintings.

G.A. — Special mention should be made of the embroidered pictures. This is a special technique that is popular in our culture. The pattern is embroidered by using a crochet. The canvases depict symbols: tree represents life, birds represent happiness, pomegranate represents unity and wealth. This masterpiece was created by our local craftswoman Madina. In 2012, she accepted our invitation to visit Kyiv and gave several crochet master-classes where everyone could create a picture.

A.A. — At the suggestion of my wife, we created the museum of history and valuable cultural artefacts of Uzbekistan in the Embassy. It was a meeting room, but we decided to collect exhibits there, so that visitors who are unfamiliar with our country can acquaint themselves with the main achievements and wealth of Uzbekistan. The walls, for example, are decorated with crockery from various regions of Uzbekistan. There is also a workable weaving loom. By the way, we held a waving master-class at the Embassy in 2013.

We collected miniature traditional costumes from all the region of Uzbekistan. For example, there are male and female dolls dressed in clothes from Buxoro, Tashkent, Samarkand, from the south (similar to the Huzul costume) and the northwest of Uzbekistan, from Khoresm (also similar to the Ukrainian national dress, particularly red trousers and embroidered shirt). Embroidery served as a protective charm against being cursed. Apart from clothes, there are presented national skullcaps (tubeteikas) decorated with traditional symbols. On the wall, you can see

a classical suzani (crochet embroidery on cotton) that was an essential item in a bride's dowry. In the museum, there is also an arba (cart) – a groom's vehicle, «Mercedes», so to speak. We also have an authentic bag (hurdzhut) that was placed on horse and used to store various things and a collection of miniature traditional instruments, including rubab, dutar, doira. In the case, there are samples of ancient Arabic script documents, as the people of Uzbekistan did not use the Cyrillic alphabet until 1924.

Special attention should be paid to a bookstand carved from a single piece of wood and made without glue or nails; it is very interesting and beautiful thing. We also brought traditional ceramic dolls and a miniature topchan-teahouse where people met, communicated, consulted, discussed important issues in the old days – a sort of place for information sharing. In fact, people in Uzbekistan highly respect elders. They turn to

seniors for advice or, when planning to take a wife, send them to a girl's family where they discuss everything together. The older generation, in a certain sense, is a guarantor of a future family's well-being and unity.

In the near future, we are going to organize an exhibition of Uzbek ceramics in Kyiv and invite a craftsman who would tell about the features of pottery and show various collections in order to acquaint Ukrainians with one of our national achievements.

G.A. — The exhibition would be incomplete without onstage traditional clothes. The museum presents the Bokharan costume made of velvet and plentifully decorated with golden embroidery and jewels. They are still worn to weddings as adornment and believed to bring prosperity. We presented the same costumes to the dancing group we support «Rostok» led by Lola Honcharuk. The Uzbek traditional costumes deserve a separate lecture, which, by the way, was organized for the Ambassadors' Wives Club in 2015. We showed all kinds of the traditional dress and invited girls from the dancing group «Sabo» who beautifully performed in bright costumes. I told the guests how clothes differed throughout the regions, what every element symbolized and what history the costume had.

In the case, there is also presented the fur of a karakul lamb, which is used to produce outer garments. Besides, «kara-kul» is literally translated as «black lake».

People in Uzbekistan increasingly return to the traditional costume in current fashion, or rather use its contemporised elements in everyday life.

A.A. — In the waiting room, there are two carpets that were sent by Sabina, our fellow citizen from Buxoro, as a gift to the Embassy after she saw photos of the repaired building. She supported us in this way, and we were very pleased with it.

Under the cupola, where the ceiling lamp is mounted, the workers were carving plaster hanging under the ceiling. As there was very little air, they had to climb down every half-hour. You can only imagine how difficult and meticulous the work was.

Looking at the renovated Embassy, I recall how it all began. Firstly, I resented the fact that having such opportunities, such craftsmen we had not yet decorated our own Embassy. In addition, I believe that it is also a work towards creating the country's image, promoting our culture, and thus it was decided to give a national flavor and embellish the Embassy. One of the characteristic features of the Uzbek mentality is the desire to make home cozy and beautiful. However, perhaps the most important thing is to make it comfortable for guests. As the old saying goes, a guest is greater than your father, even given the utmost respect for elders. The Embassy is a place for receiving guests, ambassadors as well as a workplace for diplomats.

Now, we are satisfied with results and pleased to invite our colleagues and friends to the Embassy. We would like to use this opportunity to

thank the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions for support and constant concern. Plumbers, electricians and craftsmen from GDIP provided us with professional and expeditious assistance. Therefore, it was a joint Uzbek-Ukrainian work.

When my wife and I came to Ukraine, we agreed to work as if we had only two month to do everything. Since then, we have been working continuously for four years participating in various events, festivals, meetings etc. Our Embassy employs only three diplomats and two members of support staff, but we strive to keep it unnoticed. I thank every employee of the Embassy for being a part of my reliable team, for support and joint efforts towards achieving the set goals.

Гійом ШОЙРЕР,

Надзвичайний і Повноважний Посол
Швейцарії в Україні

ВІДНОСИНИ МІЖ ШВЕЙЦАРІЄЮ ТА УКРАЇНОЮ – ПОГЛЯД ПОСЛА

– *Охарактеризуйте, будь ласка, історичні відносини між Україною та Швейцарією. З яких причин жителі Швейцарії емігрували свого часу на історичну територію України?*

– Історичні відносини між Україною та Швейцарією були дружніми й доволі різноманітними за своїм характером. Ми можемо простежити їх іще за часів Російської імперії. На початку XIX століття цар Олександр I запрошував європейських іммігрантів селитися в його імперії. Якщо говорити про територію сучасної України, поселенці зі Швейцарії, які розмовляли переважно німецькою та французькою мовами, створювали колонії на Кримському півострові та поблизу Одеси вздовж берега Чорного моря. Також швейцарці обирали своєю новою домівкою Київ. Зазвичай вони працювали кондитерами, виробниками вина чи сиру, фермерами, торговцями, службовцями, приватними учителями або гувернантками. У Криму й Одесі також проживали християнські місіонери зі Швейцарії.

Повернемося до Криму: перша швейцарська колонія мала назву «Цюріхталь» (Цюріхська долина). Вона була заснована в 1805 році й налічувала 228 осіб – переважно німецькомовних жителів Швейцарії з кантону Цюріх. Більшість із них були бідними прядильниками шовку та бавовни, ткачами та фермерами. Попри непростий початок, Цюріхталь урешті перетворився в найбільш успішну та заможну німецькомовну громаду в Криму, яка займалася вирощуванням пшениці та фруктів, виноробством. Предки швейцарських іммігрантів зазвичай ставали заможними фермерами чи навіть великими землевласниками. У 1822 році священик зі Швейцарії оселився в Цюріхталі для навернення кримських мусульман до християнської віри. У зв'язку зі зростанням економіки та кількості населення в XIX столітті нащадки швейцарських іммігрантів

розселилися в 45 кримських локаціях уже до 1917 року, зокрема й у колонії Новий Цюріхталь. На той час серед поселенців уже було багато не швейцарців, адже в Цюріхталі також селилося чимало німців, наслідком чого стало змішування мовних діалектів. Поступово ставало дедалі менше тих, хто знав про своє швейцарське походження. Тому нащадки швейцарців зазнали тієї ж долі, що й німці в Криму: переслідувань за часів Першої світової, громадянської війни в Росії, примусової колективізації з 1929 року та депортації до азійської частини Радянського Союзу в 1941 році. Після Другої світової війни радянська влада змінила назви всіх німецьких колоній, зокрема й Цюріхталю, який стали називати «Золоте Поле». Тому нині за назвою не можна розпізнати колишні швейцарські чи німецькі поселення.

Після початкового етапу ліберальних запитань Росія посилила регулювання імміграційної політики, надаючи певні привілеї аграрним фахівцям, зокрема виноробам. У 1822 році франкомовна громада швейцарських виноробів оселилася на території сучасного Шабо, що поблизу Одеси. Ця невеличка громада пододала верхи на конях довгий шлях у 2137 кілометрів із кантону Во (відомий виноробний регіон на заході Швейцарії) до місця призначення більше ніж за 3 місяці. Спершу в Шабо мешкало близько 300 громадян Швейцарії, а згодом їхня кількість перевищила 500. Усі вони переважно були франкомовними. Дуже швидко це поселення стало розвиненим виноробним краєм, мешканцям якого понад століття вдавалося зберігати свою «швейцарськість» (на відміну від інших колоній, у яких швейцарці брали шлюб, наприклад, із німцями). Шабо було найбільшою швейцарською аграрною колонією в Російській імперії. Та коли під час Другої світової війни Червона армія за наказом Сталіна захопила Шабо, більшість швейцарських поселенців повернулися до Швейцарії. На той час у Шабо проживало четверте чи п'яте покоління нащадків перших поселенців зі Швейцарії. Однак не всім пощастило врятуватися втечею. Голову поселення депортували до Сибіру, де він помер у нелюдських умовах. Лише кілька швейцарських поселенців лишилися в Шабо й асимілювалися з українцями. Дотепер вино із Шабо славиться своєю високою якістю.

Зазвичай чимало іммігрантів зупинялося в містах. Київ був одним із шести найпопулярніших міст серед швейцарських мігрантів у Російській імперії.

Серед відомих швейцарських поселенців був Микола Зібер (Niclaus Sieber), який виріс у Криму та став професором політичної економії та статистики в одному з університетів у Києві. Одним із перших він почав вивчати економічні теорії Карла Маркса та зробив їх загальнодоступними. Іншим успішним швейцарським іммігрантом був кондитер Мартін Штіфлер (Martin Stiffler), котрий відкрив кілька кондитерських крамниць у центрі Києва. Тоді це був час розквіту кондитерських у Києві. Відомий одеський архітектор Олександр Бернардацци (Alexander Bernardazzi) мав також швейцарське походження.

– *Розкажіть, будь ласка, про історію еміграції українців до Швейцарії.*

– Для привілейованої частини українського населення Швейцарія часто була місцем для проведення відпусток, навчання чи перебування у вигнанні. Із середини ХІХ століття Женева була «принадним притулком» для українських політичних емігрантів. Серед тих, хто мешкав у Женеві, був відомий український політичний ідеолог та громадський діяч Михайло Драгоманов. Антиукраїнська політика Російської імперії змусила його емігрувати в 1876 році. На той час активний політичний видавець, він став прес-секретарем українського політичного журналу «Громада», який виходив друком у Швейцарії. Він також заснував українську соціалістичну організацію «Женевське коло». Крім Женеві, невелика громада українських дисидентів мешкала тоді також у Лозанні, Цюріху та Берні. Релігійні представники Греко-католицької церкви (наприклад, Іван Бучко) й Автокефальної православної церкви (зокрема Євген Бачинський) перебралися до Швейцарії здебільшого через переслідування з боку поляків після Першої світової війни. У період між Першою та Другою світовими війнами українські дисиденти започаткували в Женеві Організацію українських націоналістів.

– *Чи було встановлено дипломатичні відносини після проголошення в 1917 році Української Народної Республіки? Як Ви охарактеризуєте ці ранні відносини між обома державами?*

– Наприкінці Першої світової війни Україна робила спроби встановити дипломатичні відносини зі Швейцарією, яка тоді тримала нейтралітет. Навіть іще до проголошення Української Держави Швейцарія де-факто вже встановила з нею дипломатичні відносини та визнала її незалежність наприкінці Першої світової війни. Коли Українська Держава проголосила незалежність у 1918 році, у Берні було засновано напівофіційну дипломатичну місію України у Швейцарії та було відкрито три консульства в Лозанні, Берні та Цюріху. Кілька швейцарських полковників та державних політиків приїздили до України, аби підтримати державу, яка щойно стала незалежною, та її перший уряд. Одним із пріоритетних завдань, які Україна ставила перед собою, було заснування в Женеві Українсько-Швейцарської торгово-промислової палати, яка б допомагала вирішувати питання торгівлі на території Європи. Україна обрала Женеву своїм дипломатичним осередком у Європі.

– *Із того часу як Україна здобула незалежність після розвалу Радянського Союзу в 1991 році, відносини між Швейцарією та Україною зазнали значних зрушень. У яких сферах обидві країни наразі співпрацюють?*

– У грудні 1991 року Швейцарія визнала Україну незалежною державою, а на початку 1992-го встановила з нею дипломатичні відносини. Відтоді було налагоджено міцні зв'язки в низці галузей, до яких

належать зовнішня політика та політика національної безпеки, політичне консультування, економічна співпраця, фінансова підтримка, повернення активів, технічна співпраця, гуманітарна допомога, відновлення громадянського миру та культурні зв'язки. Відносини між країнами зміцнилися з часу головування Швейцарії в Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у 2014 році.

– *Що є наріжним каменем двосторонніх відносин у сфері політики безпеки між Україною та Швейцарією?*

– Що стосується збройного конфлікту на Сході України, я хочу відзначити головування Швейцарії в ОБСЄ у 2014 році та нашу активну участь у «Трійці» ОБСЄ у 2015-му, до якої входили Сербія, Німеччина та Швейцарія. «Трійка» має на меті забезпечення послідовності виконання політичних завдань ОБСЄ на Донбасі. Швейцарія продовжує робити внесок у пошук мирного вирішення конфлікту, керуючись Мінським протоколом і Меморандумом, підписаними у вересні 2014 року, та Комплексом заходів щодо виконання Мінських угод, узгодженим у лютому 2015 року. Швейцарія наполегливо підтримує Спеціальну моніторингову місію ОБСЄ в Україні (СММ), яка була ініційована під час головування Швейцарії в організації за згоди всіх 57 країн-членів ОБСЄ у березні 2014 року. Швейцарія допомагає СММ як фінансово, так і шляхом залучення до 16 експертів, серед яких — перший заступник голови Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ Александр Хуг. Завдання місії — збір інформації про ситуацію в Україні в неупереджений та прозорий спосіб, документування випадків, а також порушень принципів і зобов'язань ОБСЄ та щоденне звітування про її спостереження. Крім того, ця неозброєна цивільна місія міжнародних спостерігачів прагне сприяти діалогу між сторонами конфлікту на місцях та домагатися дотримання прав людини. Мандат було подовжено до березня 2017 року.

Швейцарія незмінно надає підтримку Тристоронній контактній групі (ТКГ) та її робочим групам. До ТКГ входять представники України, Росії та керівництва ОБСЄ. Такий дипломатичний формат призначений забезпечити мирне врегулювання конфлікту на Сході України. В особі Посла пані Хайді Тальявіні, Спеціального представника голови ОБСЄ у складі Тристоронньої контактної групи протягом 2014–2015 років, Швейцарія делегувала до Тристоронньої контактної групи висококласного швейцарського дипломата. А з приєднанням посла Тоні Фріша, координатора робочої групи з гуманітарних питань, Швейцарія продовжує забезпечувати фахівцями ще одну важливу посаду в Мінському процесі.

Конфлікт усередині та навколо України виніс на поверхню значно серйознішу кризу в європейській безпеці. Тому за свого головування в ОБСЄ Швейцарія заснувала Групу видатних діячів з питань європейської безпеки в рамках спільного проекту. Ця група розробила перелік рекомендацій щодо шляхів надання підтримки країнам-членам ОБСЄ, керуючись якими вони мають можливість брати участь у

конструктивному та побудованому на довірі діалозі на тему безпеки в Євроатлантичному та Євразійському регіонах. Вона також відкриває можливості для співпраці у сфері безпеки в Європі.

Останнім у переліку, але не менш важливим, питанням, на яке я хотів би звернути Вашу увагу, є фінансова підтримка Швейцарії, а також велика кількість громадян Швейцарії, які зробили свій внесок у міжнародну співпрацю та процес реформування в Україні завдяки їхній роботі в таких міжнародних організаціях, як Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), різних агентствах та органах ООН (УКГП, ПРООН, УВКПЛ, УВКБ), а також у Консультативній місії ЄС (КМЕС).

— Чи здійснювався обмін парламентськими делегаціями України та Швейцарії?

— Відтоді, як Україна стала незалежною державою, відбулося кілька обмінів парламентськими делегаціями. Якщо бути точним, загалом було проведено 6 зустрічей на рівні парламентів України та Швейцарії. Такі обміни орієнтовані на поглиблення двосторонніх відносин, обмін досвідом між обома парламентами та обговорення актуальних питань двосторонньої співпраці. Я радий, що обидва парламенти мають активні офіційні групи українсько-швейцарських дружніх зв'язків. Можна впевнено говорити про перспективу поглиблення відносин між членами наших парламентів. Зокрема, у вересні цього року спікер Національної ради Швейцарії (нижня палата Федеральних зборів Швейцарії) Кріста Марквальдер здійснила візит в Україну. Я перекоаний, що тісні міжпарламентські зв'язки та обмін досвідом щодо парламентської діяльності, процесу прийняття рішень і прагнення подолання сучасних проблем ідуть на користь членам парламентів обох країн.

— Швейцарія визнана у всьому світі завдяки своїй роботі в напрямі відновлення та розбудови громадянського миру та дотримання прав людини. Як саме Швейцарія допомагає Україні в цьому контексті?

— Стабільність і мирне середовище є вкрай важливими для Швейцарії. Сприяння миру у світі закріплено у Федеральній Конституції Швейцарії. Що саме Швейцарія робить задля збереження миру у світі? По-перше, Швейцарія сприяє побудові стабільного, мирного соціально-економічного середовища в рамках міжнародного технічного співробітництва для розвитку, а також шляхом надання гуманітарної допомоги.

По-друге, швейцарці беруть участь у багатьох місіях міжнародних організацій по всьому світу. Щороку Швейцарія направляє близько 200 експертів до міжнародних організацій для роботи у сфері відновлення та розбудови громадянського миру та захисту прав людини.

В Україні Швейцарія сприяє пошуку мирного вирішення конфлікту, активно долучаючись на високому рівні до діяльності Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ та Тристоронньої контактної групи в Мінському процесі. Окрім того, Швейцарія реалізовує двосторонні проекти, спря-

мовані на відновлення та розбудову миру та дотримання прав людини в Україні, зокрема через заходи, які пов'язані з Мінським процесом.

— *Україна переживає економічну кризу. Як це вплинуло на економічні зв'язки між Україною та Швейцарією? Чи є на українському ринку економічний потенціал, цікавий для швейцарських компаній?*

— Оскільки в Україні нараховується майже 100 швейцарських компаній, дружні економічні відносини між нашими країнами є вкрай важливими. Швейцарські підприємства створили в Україні тисячі робочих місць, завезли в Україну новітні технології та капітал. Швейцарія входить у десятку країн, що інвестують в Україну. За незначним винятком, скорочення капіталовкладень не відбулося ані під час, ані після Майдану, ані впродовж конфлікту на Сході України. Попри складні обставини швейцарські компанії залишилися вірними Україні. Нещодавно кілька швейцарських підприємств навіть значно розширили інвестиційну діяльність в Україні. Вони продовжують виявляти великий потенціал українського ринку та показувати хороші економічні результати. Для того, щоб залучати компанії та інвестиції в Україну, необхідна гарантія стабільних умов для ведення бізнесу. Тому важливо енергійно реалізовувати розпочаті реформи й довести їх до завершення.

Україна — економічно приваблива країна через низький рівень заробітної плати, наявність високоосвіченої робочої сили, наближеність до Центральної Європи та Чорного моря, а також завдяки родючим землям та внутрішньому споживчому ринку чисельністю майже 43 мільйони осіб. Зокрема, агробізнес, медичні та інформаційні технології, трудомне промислове виробництво — ці інвестиційні галузі є особливо привабливими в Україні для швейцарських компаній та мають значний потенціал. Ось чому в 2015 році Швейцарія виступила головним партнером на ринку послуг України. Говорячи про торгівлю між двома країнами, варто зазначити, що Швейцарія експортує в Україну переважно фармацевтичні товари, промислову техніку, годинники та метали. Натомість з України вона імпортує здебільшого текстиль, біжутерію та електронні прилади. У 2012 році Україна, Швейцарія та інші країни-члени ЄАВТ (Європейської асоціації вільної торгівлі) уклали договір про вільну торгівлю. Завдяки нашій двосторонній Угоді про вільну торгівлю, Угоді про уникнення подвійного оподаткування, а також Угоді про заохочення і захист інвестицій двосторонні торговельні відносини також мають значний потенціал для розвитку. Ми сповнені рішучості забезпечити реалізацію цього потенціалу в співробітництві з нашими українськими партнерами.

— *Чи співпрацює Швейцарія з Україною в галузі фінансів?*

— Швейцарія підтримує Україну фінансово як член Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР). Що ж до останнього, то Україна належить до пріоритетних регіонів для фінансової підтримки з боку Швейцарії. До того ж у ЄБРР Україна є членом групи країн на

чолі зі Швейцарією. Крім того, Національний банк Швейцарії наразі планує укласти двосторонню угоду щодо надання Національному банку України позики в розмірі 200 мільйонів доларів США. Ця позика спрямована на поповнення золотовалютних резервів України. Користуючись нагодою, хочу висловити схвалення на адресу попереднього та нинішнього українського Уряду та Національного банку України за стабілізацію макроекономічної ситуації в країні. Це велике досягнення, яке не можна недооцінювати. Швейцарські та інші іноземні інвестори з нетерпінням очікують від української влади пом'якшення валютних обмежень, що, на мій особистий погляд, є передумовою для залучення подальших прямих іноземних інвестицій в Україну.

— *Швейцарська агенція розвитку та співробітництва відповідає за впровадження в Україні низки проектів технічного співробітництва. Розкажіть, будь ласка, детальніше про зміст таких проектів та як вони можуть сприяти політичному, економічному та соціальному розвитку в Україні?*

— Швейцарія виявила готовність до довгострокового співробітництва в Україні ще з моменту підписання першої угоди про співпрацю в 1997 році. У 2015 році Швейцарія спільно з представниками Уряду України представила нову стратегію співробітництва на 2015–2018 роки. Відповідні кошти, передбачені для України на цей період, зросли вдвічі, сягаючи приблизно 100 млн доларів США. Ця допомога спрямована здебільшого на вирішення проблем, пов'язаних із конфліктом усередині та навколо України, з економічною рецесією, а також призначена для підтримки реформ. Діяльність Швейцарії в Україні зосереджена на чотирьох основних напрямках, у яких Швейцарія має великий досвід: місцеве врядування та відновлення миру, охорона здоров'я, ефективне використання енергоресурсів/міський розвиток і сталий економічний розвиток. Крім того, Швейцарія стала основним донором програми «План дій Ради Європи для України», надавши фінансування в розмірі 2-х мільйонів євро. Цей план дій передбачає комплексну програму, розроблену для приведення українського законодавства, інституцій та практик у відповідність до європейських стандартів у сфері прав людини, верховенства права та демократії.

— *Швейцарія уславилася досвідом у сфері гуманітарної допомоги. Що стосується України, як Швейцарія долучилася до гуманітарної підтримки в зоні конфлікту?*

— Швейцарія дуже занепокоєна гуманітарною ситуацією у східній частині України та налаштована сприяти її поліпшенню. Конфлікт усередині та навколо України забрав надто багато життів та змусив понад 2 мільйони осіб залишити свої домівки. Не зраджуючи власним гуманітарним традиціям, Швейцарія підтримала кілька масштабних багатосторонніх програм допомоги під егідою Міжнародного комітету Червоного Хреста й ООН (Управління Верховного комісара з питань біженців/УВКБ та Всесвітня продовольча програма/ВПП). У рамках двосторон-

Годинникова вежа Цітглогге в місті Берн
Bern Zytglogge

нього співробітництва з Україною Швейцарія також надавала гуманітарну допомогу в галузі водопостачання та очищення води, забезпечуючи безперешкодний та постійний доступ до питної води для місцевого населення по обидва боки лінії розмежування в зоні конфлікту, у галузі охорони здоров'я та шляхом постачання продуктових пакетів для найбільш нужденних як у регіонах, контрольованих Урядом України, так і на непідконтрольних територіях у зоні конфлікту. На сьогодні Швейцарія є одним із найбільших донорів гуманітарної допомоги в Україні, яка спрямована на найбільш уразливі групи населення по обидва боки лінії розмежування. Заручившись допомогою української влади, уряд Швейцарії протягом 2015 та 2016 років організував чотири гуманітарні акції, здійснюючи пряму доставку гуманітарної допомоги автотранспортними засобами в зону конфлікту. Це єдина іноземна держава, яка самостійно організувала перевезення гуманітарних вантажів через лінію розмежування, а нещодавно вперше використала для цієї мети залізницю. Швейцарія закликає всі сторони конфлікту повністю дотримуватись зобов'язань, прописаних міжнародним гуманітарним правом, зокрема забезпечувати швидкий і безперешкодний доступ для гуманітарних організацій. Окремі громадяни Швейцарії також самотужки беруть активну участь у гуманітарних акціях по всій Україні. Серед найбільш вагомих приватних ініціатив я хотів би відзначити об'єднання «Help-Point Sumy» («Сумська «точка допомоги»»), «Ostreferat» («Східний Реферат»), «Tschernobyl Kinder» («Діти Чорнобиля»), «Mission Chrétienne pour les pays de l'Est» («Християнська місія для країн Сходу») та «Schweizerischer Israelitischer Gemeindebund» («Швейцарська федерація громад ізраїлітів»).

– Як Ви охарактеризуєте нинішні відносини між Україною та Швейцарією у сфері освіти?

— Щодо співпраці в освітній сфері, то наші країни підтримують двосторонні зв'язки на різних рівнях. Наприклад, багато дітей з України навчаються в приватних школах Швейцарії та кілька сотень українських студентів проходять швейцарські університетські програми, хоча зовсім небагато студентів зі Швейцарії навчаються в Україні. Крім того, «Федеральна комісія зі стипендій для іноземних студентів» надає вибраним українським студентам стипендії на навчання та дослідження у Швейцарії. В Україні вони є елітним колом випускників. У рамках програми SCOPES (Програма наукової співпраці між Швейцарією та країнами Східної Європи) у 2015 році було затверджено 15 різних наукових проектів між Україною та Швейцарією, над якими швейцарські вчені працюють пліч-о-пліч з українськими дослідниками. Україна завжди була активним партнером для співробітництва в галузі досліджень із великим науковим потенціалом та зразковими науковими зв'язками зі Швейцарією.

— *Культура Швейцарії дуже різноманітна. Як Швейцарія популяризує свою культуру в Україні?*

— За останні роки Посольство Швейцарії в Україні пропонувало надзвичайно багату культурну програму, що сприяло підвищенню обізнаності про культуру Швейцарії. Ми співпрацюємо з Україною в організації культурно-мистецьких заходів і фестивалів у галузі кіно, літератури, архітектури та музики, презентуючи шедеври швейцарської культури в Україні. Ми є партнерами на багатьох культурних фестивалях, як наприклад, «Тиждень франкофонії», «Італійський тиждень» і «Німецький тиждень». Усі ці ініціативи дозволяють Посольству представляти культуру Швейцарії та знайомити українців з її особливостями, цінностями та політичною системою. У 2017 році Україна та Швейцарія відзначатимуть 25 років двосторонніх дипломатичних відносин, із нагоди чого Швейцарія проведе низку культурних заходів по всій країні.

— *Швейцарія відома в усьому світі своєю мальовничою гірською природою. Чи багато українських туристів обирають Швейцарію для відпочинку? Як Швейцарія заохочує інтерес до своїх туристичних напрямків в Україні?*

— Потенціал для зростання кількості туристів з України для відпочинку в Швейцарії є дуже великим. Незважаючи на те, що після Революції Гідності на Майдані кількість українських туристів зменшилася, я впевнений, що протягом найближчих років знову збільшиться число українців, які під час вибору туристичного відпочинку віддаватимуть перевагу казковій Швейцарії.

Є чітка тенденція: українці найчастіше відвідують Швейцарію взимку, щоб насолодитися зимовими видами спорту в одному з численних гірськолижних курортів або відвідати такі відомі міста Швейцарії, як Женева, Люцерн, Базель, Цюріх чи Берн. Крім того, Швейцарія славиться надзвичайно розвиненим сектором охорони здоров'я. Тому вона набуває дедалі більшої популярності серед українців, що хочуть

Місто Фрібур
Fribourg

покращити стан свого здоров'я. Посольство Швейцарії у співробітництві з представниками сфери охорони здоров'я Швейцарії та туристичними агенціями України повсякчас організовують рекламні заходи й ознайомлювальні подорожі з метою приваблення потенційних клієнтів з України до Швейцарії як країни відпочинку та оздоровлення.

— *Україна перебуває під тиском міжнародної спільноти в аспекті політичних та економічних реформ. Як Ви оцінюєте нинішній стан реформ, яких від неї вимагають інші країни? Яка вірогідність того, що за головування нового Прем'єр-міністра Володимира Гройсмана вдасться підтримати чи навіть посилювати процес реформування?*

— Готовність нового українського Уряду продовжувати процес проведення складних, але необхідних реформ справді тішить. Країна просто не може зупинитися на півшляху після двох років проведення безпрецедентних реформ, упроваджених в Україні вперше з часів здобуття незалежності. Приємно бачити, що Уряд України не шкодує зусиль, аби співпрацювати з Міжнародним валютним фондом для подальшої стабілізації своїх фінансів та прискорення економічного відновлення та зростання. Водночас не можна забувати про довгий список незавершених реформ, зокрема в напрямі боротьби з корупцією, реформи судової системи (включно з Генеральною прокуратурою України та органами судової влади), реформи митних та податкових послуг. Відкладена приватизація державних підприємств покаже, чи була успішною боротьба з корупці-

єю. Протести на Майдані підтвердили, що правосуддя завжди було однією з головних вимог українського суспільства. Я щиро вірю, що Україні з її рішучістю та завдяки співпраці із зарубіжними партнерами вдасться впровадити необхідні реформи. Українці хочуть цього та заслуговують на це, і я переконаний, що нинішній Уряд розуміє всю відповідальність.

— *Конфлікт всередині та навколо України продовжується вже більше двох років. Чи маєте Ви надію, що успішного розв'язання конфлікту можливо досягти в найближчі місяці? Чи Мінські мирні домовленості були марними?*

— Нині Мінські домовленості — це єдині рамки, які зобов'язують усі сторони конфлікту поважати перемир'я та вживати відповідних заходів для досягнення політичного врегулювання. Попри певну критику, сьогодні немає нічого більш предметного за столом переговорів. Крім того, хоча перемир'я на Сході України нестабільне, і, на жаль, інформація про жертви надходить майже щодня, угода про припинення вогню допомогла врятувати безліч людських життів та певною мірою унеможливила початок повномасштабних воєнних дій. Звісно, ніхто не очікував, що знадобиться стільки часу та зусиль, аби практично реалізувати зазначену угоду. Ми маємо надію, що сторони конфлікту виявлять добру волю, дотримуючись своїх зобов'язань за Мінськими домовленостями. Люди, що живуть по обидва боки лінії розмежування, рішуче вимагають миру та негайного повернення до нормального життя. До того ж Мінський процес — це єдине підґрунтя, згідно з яким усі сторони конфлікту регулярно проводять зустрічі та відкриті обговорення.

— *Крим було анексовано Росією навесні 2014 року. Які наслідки мала ця подія для мешканців півострова?*

— 26 березня 2016 року Федеральна рада (уряд Швейцарії) засудила незаконну анексію Криму Росією. Вона взяла до уваги санкції, які ввів Європейський Союз і Сполучені Штати, та прийняла рішення вжити всіх заходів, необхідних для того, щоби не допустити використання Швейцарії для ухилення від виконання цих санкцій. Швейцарія продовжує уважно стежити за розгортанням ситуації. Наприкінці січня 2016 року, через 18 місяців, упродовж яких представники жодної міжнародної організації не ступали на Кримський півострів, Генеральний секретар Ради Європи Турбйорн Ягланд відправив у Крим місію під керівництвом швейцарського посла Жерара Штудмана для оцінки ситуації з правами людини на півострові. Відповідно до отриманих висновків нинішня ситуація на півострові суттєво позначається на людях, які там проживають. Порушення та обмеження прав і свобод насамперед стосуються кримських татар. Особливу тривогу викликає заборона кримськотатарського Меджлісу. Відповідно до звіту місії слід заново відкрити Крим для різних моніторингових організацій та інших релевантних міжнародних правозахисних механізмів.

— *Ваша Високоповажносте, дякую Вам за ґрунтовне інтерв'ю.*

**RELATIONS
BETWEEN SWITZERLAND AND UKRAINE –
AN AMBASSADOR'S PERSPECTIVE**

– *How would you describe the historical relations between Ukraine and Switzerland? For which reasons did Swiss citizens emigrate to the historical territory of Ukraine?*

– Historical relations between Switzerland and Ukraine have been friendly and pretty diverse in nature. We can trace them back to the times of the Russian Empire. In the early 19th century tsar Alexander I invited European immigrants to settle in his empire. As to the territory of today's Ukraine, mainly German- and French-speaking Swiss settlers established colonies on the Crimean peninsula and close to Odesa, at the shore of the Black Sea. Swiss citizens also opted for Kyiv as their new home. They usually worked as confectioners, wine- or cheesemakers, farmers, merchants, officers, private teachers or governesses. There were also some Christian missionaries from Switzerland living in Crimea and Odesa.

Let's turn to Crimea: A first Swiss colony called «Zürichtal» (valley of Zurich) consisting of 228 mostly Swiss German speakers from the canton of Zurich was founded in 1805. Among them were mostly poor silk and cotton spinners, weavers and farmers. Despite a hard beginning, «Zürichtal» eventually developed into the most prosperous and wealthy German-speaking community in Crimea with its wheat, fruit and wine cultivation. Ancestors of Swiss immigrants usually became wealthy farmers or even great land owners. In 1822, a Swiss priest settled in «Zürichtal», aiming also at the proselytization of Muslims in Crimea. Due to an economic and population growth in the 19th century, ancestors of Swiss immigrants had spread to live in 45 Crimean locations by 1917, among them also the daughter colony «Neu-Zürichtal». Many were not direct Swiss ancestors anymore as also numerous Germans settled in «Zürichtal», which resulted in a language dialect mix. The awareness of their Swiss origin gradually de-creased in the population. Therefore, the Swiss ancestors were exposed to the same fate like the Germans in Crimea: Persecution in the First World War and in the Russian Civil War, forceful collectivization since 1929 and deportation to the Asian part of the Soviet Union in 1941. After the Second World War, the Soviet authorities changed all

German colony names including «Zürichtal» that became «Zolotoe Pole». Therefore, today, these villages are not recognizable as initial Swiss or German settlements anymore.

After the initial liberal invitation phase, Russia tightened its immigration policy and gave privileges to agrarian specialist immigrants such as winegrowers. In 1822, a French-speaking Swiss winegrower community settled in the present location of Shabo, close to Odesa. This small community travelled the long way of 2137 kilometers on horseback from Vaud (a Western region in Switzerland with well-known wine cultivation) to their destination for more than three months. Shabo initially entailed approximately 300 Swiss citizens and grew to more than 500 inhabitants, mostly French-speaking. It became a rich wine cultivation village, which managed to maintain its «Swissness» for over a century (contrary to other colonies where Swiss people mixed with e.g. the Germans). Shabo was the largest Swiss agrarian colony in the Russian empire. When the Red Army under Stalin invaded Shabo during the Second World War, most Swiss settlers fled back to Switzerland. Until then, four or five generations of the first Swiss settlers had lived in Shabo. However, not everyone was lucky enough to escape. The mayor was deported to Siberia where he died in inhumane conditions. Only a few Swiss settlers stayed in Shabo and affiliated themselves with the Ukrainians. Still today, Shabo wine remains famous for its quality.

Typically, many immigrants installed themselves in urban places. Kyiv was among the top six destinations of Swiss migrants in the Russian Empire.

Among the well-known Swiss settlers in Ukraine was Niclaus Sieber who grew up in Crimea and later became professor for political economics and statistics at Kyiv University. He was among the first ones who analyzed the economic theories of Karl Marx and made them publicly accessible. Another successful Swiss immigrant was the confectioner Martin Stiffler who established several confectioneries in central Kyiv. Back then, confectioneries boomed in Kyiv. The prominent architect of Odesa, Alexander Bernardazzi, is also of Swiss origin.

– *What about historical Ukrainian emigration to Switzerland?*

– Traditionally, Switzerland was a destination of holidays, studies and exile for the privileged part of the Ukrainian population. Since the mid-19th century, the Swiss city Geneva had been an attractive shelter for Ukrainian political emigrants. Among those who settled in Geneva was the famous Ukrainian political theorist and public figure Mykhailo Drahomanov. Anti-Ukrainian measures of the Russian Empire forced him to emigrate in 1876. As an active political publisher, he became the spokesman of the Ukrainian political magazine «Hromada», published in Switzerland. Additionally, he created a Ukrainian socialist organization called «the Geneva Circle». At these times, a small community of Ukrainian dissidents existed in Geneva, as well as in Lausanne, Zurich

and Bern. Religious representatives of the Greek Catholic Church (e.g. Ivan Buchko) and Autocephalous Orthodox Church (Yevgen Bachynskiy) settled in Switzerland, mostly as a consequence of their persecution by the Polish after the First World War. Between the two World Wars, Ukrainian dissidents founded the «Organization of Ukrainian Nationalists» in Geneva.

– *Did diplomatic relations get established when Ukraine got independent in 1917? How were these early diplomatic relations characterized?*

– Towards the end of the First World War, Ukraine made attempts to establish diplomatic relations with neutral Switzerland. Even before its independence declaration, Switzerland had already entered into de facto diplomatic relations with Ukraine and recognized the country's independence at the end of the First World War. When Ukraine declared its independence in 1918, a semi-official diplomatic mission of Ukraine in Switzerland was established in Berne and three consulates were opened in Lausanne, Berne and Zurich. Several Swiss military colonels and national-level politicians travelled to Ukraine for support of the newly independent country and its first government. Ukraine put emphasis on establishing a Ukrainian-Swiss chamber of commerce in Geneva, handling European trade issues from Geneva. Ukraine chose Geneva as its diplomatic hub in Europe.

– *Since Ukraine's independence from the Soviet Union in 1991, Swiss relations with Ukraine have widely developed. In which areas do both countries cooperate these days?*

– In December 1991, Switzerland recognized Ukraine as an independent state, and diplomatic relations were established in early 1992. Ever since, strong ties in a wide range of areas have developed, which have included foreign and security policy, political consultation, economic cooperation, financial support, asset recovery, technical cooperation, humanitarian assistance, civilian peacebuilding and cultural relations. They have further intensified since Switzerland's chairmanship of the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) in 2014.

– *What are the central pillars in the bilateral security policy relations?*

– As regards the armed conflict in eastern Ukraine, I point out to our chairmanship of the OSCE in 2014 and our active membership in the OSCE Troika in 2015, which consisted of Serbia, Germany and Switzerland. The Troika aims at ensuring continuity in the implementation of the OSCE's political priorities in the Donbas. Switzerland remains engaged in contributing to find a peaceful solution to the conflict, on the basis of the Minsk Protocol and Memorandum of September 2014 and the Minsk Package of Measures of February 2015. Switzerland strongly supports the OSCE's Special Monitoring Mission (SMM) to Ukraine, which was set up under the Swiss chairmanship and with the agreement of all 57 OSCE participating States in March 2014. Switzerland supports the

SMM both financially and by seconding up to 16 experts, among them the Principal Deputy Chief Monitor Alexander Hug. The mission's mandate is to gather information on the situation in Ukraine in an impartial and transparent manner, to document incidents as well as violations of OSCE principles and commitments, and to report on its observations on a daily basis. In addition, this unarmed civilian mission of international observers is tasked with helping to facilitate dialogue on the ground and to promote respect for human rights. The mandate has been extended till March 2017.

Switzerland is also committed to its continuous support of the Trilateral Contact Group (TCG) and its working groups. The TCG comprises representatives of Ukraine, Russia and the OSCE chairmanship. It is a diplomatic format in order to facilitate a peaceful resolution of the conflict in eastern Ukraine. With Ambassador Heidi Tagliavini as the Special Representative of the OSCE Chairperson-in-Office in the TCG from 2014-2015, Switzerland seconded a high-level Swiss diplomat to the TCG. With Ambassador Toni Frisch, Coordinator of the Working Group on Humanitarian Issues, Switzerland continues to fill another important position in the Minsk process.

The conflict in and around Ukraine has brought to the surface a more profound crisis in European security. Therefore, during its OSCE chairmanship, Switzerland launched the «Panel of Eminent Persons on European Security as a Common Project». The panel has elaborated a set of recommendations on how to support OSCE Participating States so that they engage in a constructive and trust-based security dialogue across the Euro-Atlantic and Eurasian regions. It also evokes opportunities for cooperative security relations in Europe.

Last but not least, I would like to draw your attention to Swiss financial support and to a number of Swiss citizens who have contributed to the international cooperation and the reform process in Ukraine with their work in International Organisations such as the ICRC, several UN agencies and offices (OCHA, UNDP, OHCHR, UNHCR), as well as the EU-Advisory Mission (EUAM).

– How has been the parliamentary exchange between Ukraine and Switzerland?

Since Ukraine's independence, several parliamentary delegation exchange meetings have taken place. More precisely, six exchange meetings between delegations of the Ukrainian and Swiss parliament have been held. This exchange platform has aimed at deepening bilateral relations, experience sharing between both parliaments and at discussing current issues of bilateral cooperation. I am glad that both parliaments have active institutionalized friendship groups. There is certainly further potential when it comes to intensifying relations between members of both parliaments. In this regard, Christa Markwalder, the Speaker of the Swiss National Council (the lower house of the Swiss Federal Assembly) paid a

visit to Ukraine last September. I am convinced that strong inter-parliamentary ties and exchanges on parliamentary practice, decision making processes and the striving for solutions are to the benefit of parliament members of both countries.

– *Switzerland is internationally appreciated for its expertise in civilian peacebuilding and human rights. What is Switzerland's specific engagement in Ukraine?*

– For Switzerland, a stable and peaceful environment is essential. Promotion of international peace is enshrined in the Swiss Federal Constitution. What does Switzerland concretely do in the area of international peace promotion? Firstly, Switzerland contributes to building stable, peaceful socio-economic environments through international technical and development cooperation as well as through humanitarian aid.

Secondly, Swiss citizens are involved in several missions of international organizations across the globe. Every year, Switzerland sends some 200 civilian experts to international organizations to work on civilian peacebuilding and human rights.

In Ukraine, Switzerland contributes to finding a peaceful conflict solution through high-level engagement in the OSCE-Special Monitoring Mission as well as in the Trilateral Contact Group of the Minsk Process. In addition, Switzerland runs bilateral projects in order to promote peacebuilding and the respect for human rights in Ukraine, particularly through activities linked to the Minsk Process.

– *Ukraine has been in an economic crisis. How did this extraordinary situation impact the economic relations between Ukraine and Switzerland? Is there any interesting economic potential for Swiss companies in the Ukrainian market?*

– Having around 100 Swiss companies in Ukraine, friendly economic relations with Ukraine are crucial. Swiss enterprises have created thousands of jobs in Ukraine and introduced know-how as well as capital to Ukraine. Switzerland belongs to the top 10 investors in Ukraine. With very few exceptions, there have been no disinvestments during and after Maidan and the conflict in eastern Ukraine. Despite a challenging environment, Swiss companies have remained faithful to Ukraine. Several Swiss companies have even made recent major investments. They have continued identifying big potentials in the Ukrainian market and have shown good economic results. For companies and investments to be attracted, a sound business environment has to be guaranteed. Therefore, it is important that the reforms that have begun are vigorously pulled through.

Ukraine is economically attractive due to its low salary level, a well-educated work force, its proximity to Central Europe and the Black Sea, its fertile lands and an internal consumer market of approximately 43 million people. Especially agrobusiness, medTech, IT services and labor-intensive industry production are attractive investment sectors for Swiss compa-

nies in Ukraine and have a huge potential. Hence, Switzerland was a major service trade partner of Ukraine in 2015. A closer look at bilateral goods trade statistics shows that Switzerland mainly exports pharmaceutical products, industrial machines, watches and metals to Ukraine. Reversely, Switzerland mostly imports textiles, bijouterie and electronic devices from Ukraine. In 2012, Ukraine, Switzerland and the other EFTA States put a free-trade agreement in place. Based on our bilateral free-trade agreement, the double taxation avoidance agreement as well as the promotion and protection of investment agreement, bilateral trade relations also have a considerable potential for intensification. We are determined to ensure that, in cooperation with our Ukrainian partners, this potential is realized.

– *Is there any financial cooperation between Ukraine and Switzerland?*

– Switzerland financially supports Ukraine, namely as a member of the International Monetary Fund (IMF), the World Bank and the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). As to the EBRD, Ukraine belongs to the priority regions for Swiss financial assistance. Furthermore, Ukraine is a member of Switzerland's voting group in the EBRD. Additionally, the Swiss National Bank is currently in the process of granting a bilateral loan agreement of about 200 million USD to the Ukrainian National Bank. This loan agreement aims at replenishing Ukraine's international reserves. I would not want to miss this opportunity to laud the previous and the current Ukrainian Government as well as the Ukrainian National Bank for reaching macroeconomic stabilization of the country. This is a huge achievement, which is not to be underestimated. Swiss and other foreign investors are looking forward to the easing of currency restrictions by Ukrainian authorities, which – in my personal view – is a precondition for attracting further direct foreign investment to Ukraine.

– *The Swiss Agency for Development and Cooperation is in charge of several technical cooperation projects in Ukraine. Could you elaborate a bit more on the framework of these projects and how they could contribute to political, economic and social development in Ukraine?*

– Switzerland has been committed to long-term engagement in Ukraine ever since the first cooperation agreement was signed in 1997. In 2015, Switzerland together with Ukrainian government representatives launched its new Cooperation Strategy for Ukraine (2015–2018). Related funds invested in Ukraine doubled to approximately 100 million USD, mainly to tackle the needs related to the conflict in and around Ukraine, to the economic recession and to support reforms. Switzerland's activities focus on four main intervention domains where it has broad expertise: governance and peacebuilding; healthcare; sustainable and efficient energy management/urban development; and sustainable economic development. Moreover, Switzerland is a major donor of the «Action Plan for

Ukraine of the Council of Europe» with an amount of 2 million EUR. This Action Plan includes a comprehensive action package to help bring Ukrainian legislation, institutions and practice in line with European standards in the areas of human rights, rule of law and democracy.

– *Switzerland has a rich humanitarian tradition. As regards Ukraine, in which ways has Switzerland contributed to humanitarian support in the conflict areas?*

– Switzerland is concerned about the humanitarian situation in the Eastern part of Ukraine, and committed to contribute to an improvement. The conflict in and around Ukraine has claimed far too many lives and has forced more than 2 million people to flee their homes. In keeping with its humanitarian tradition, Switzerland has contributed to several large-scale multilateral aid programs in the framework of the ICRC and the UN (UNHCR and WFP). On a bilateral level, Switzerland has also contributed humanitarian aid in the form of water treatment (helping to sustain the unhindered and continued access of the local population on both sides of the line of contact to drinking water), health services and food parcels to both government-controlled and non-government-controlled areas in the conflict zone. Currently, Switzerland is among the largest donors for humanitarian aid in Ukraine. Aid is directed to the most vulnerable people on both sides of the contact line. With the help of Ukrainian authorities, the Swiss government directly delivered to the conflict zone humanitarian goods with transports in four campaigns in 2015 and 2016. It is the only foreign state actor having organized humanitarian transports across the contact line on its own, lately the first time by train. Switzerland calls upon all actors involved to fully comply with the obligations under international humanitarian law, including rapid and unimpeded access for humanitarian actors. Also private Swiss citizens are active in direct humanitarian actions throughout Ukraine. Among the most important private initiatives, I would like to mention the associations «Help-Point Sumy», «Ostreferat», «Tschernobyl Kinder» as well as the «Mission Chrétienne pour les pays de l'Est» and the «Schweizerischer Israelitischer Gemeindebund».

– *How would you characterize the contemporary educational relations between Ukraine and Switzerland?*

– As to cooperation in the field of education, there have been bilateral ties on different levels. For instance, a number of Ukrainian children go to private schools in Switzerland and several hundred Ukrainian students attend Swiss university programs, while only a few Swiss citizens study in Ukraine. Moreover, the «Federal Scholarship Commission for Foreign Students» grants Swiss study and research scholarships to outstanding Ukrainian students. In Ukraine, they form a precious Alumni network. Within the programme «SCOPES» (Scientific Co-operation between Eastern Europe and Switzerland), 15 different scientific projects between Ukraine and Switzerland were approved in 2015, allowing Swiss

Енґадін
Engadin

scholars to work side-by side with Ukrainian researchers. Ukraine has always been a quite active research partner with promising scientific potential and excellent scientific ties to Switzerland.

– *Switzerland’s culture is multifaceted. How does Switzerland promote its cultural visibility in Ukraine?*

– During the last years, an extraordinarily rich cultural program has been promoted by the Embassy of Switzerland in Ukraine, which has led to a high visibility of Switzerland. We collaborate with Ukrainian events and festivals in film, literature, architecture and music by bringing Swiss masterpieces of culture to Ukraine. We are a partner to various cultural festivals such as the «Week of Francophonie», the «Italian Week» and the «German Week». All these platforms allow the Embassy of Switzerland to display Swiss culture and to familiarize Ukrainians with the specifics of Swiss culture, values and the political system. In 2017, we will celebrate 25 years of diplomatic relations between Ukraine and Switzerland, on the occasion of which a firework of Swiss cultural events will be displayed across Ukraine.

– *Switzerland is widely known for its picturesque, mountainous landscape. Do many Ukrainian tourists opt for spending holidays in Switzerland? How does Switzerland promote its tourism destinations in Ukraine?*

– The potential for increased numbers of Ukrainian tourists visiting Switzerland is huge. Despite a visitor drop after the Maidan revolution

of Dignity, I am confident that the Ukrainian tourist numbers choosing beautiful Switzerland as their preferred tourism destination will rise again in the next years.

There is a clear trend: Ukrainians tend to visit Switzerland during winter in order to do winter sports in one of the numerous Swiss winter resorts, or to visit well-known Swiss cities like Geneva, Lucerne, Basle, Zurich or Berne. Besides, Switzerland is known for its state-of-the art health sector. Therefore, Switzerland has become an increasingly popular health destination for Ukrainians. The Embassy of Switzerland, in cooperation with Swiss health representatives and Ukrainian travel agencies, regularly organize promotion events and study visits, in order to bring Switzerland as a tourism and health destination closer to potential Ukrainian clients.

– *Ukraine has been under international pressure as regards its political and economic reforms. How would you estimate the current state of the internationally requested reforms? What are the chances under the new Premier Minister Groysman to maintain or even strengthen the reform process?*

– The commitment by the new Government of Ukraine to continue with hard but necessary reforms is indeed inspiring. The country cannot stop halfway after two years of unprecedented reforms, which Ukraine has never experienced since its independence. It is good to see that the Ukrainian Government is sparing no effort to cooperate with the International Monetary Fund in order to further stabilize its finances and boost economic recovery and growth. At the same time, there is yet a long list of pending reforms, in particular the fight against corruption, the reform of the judicial sector (including the Prosecutor General's Office and the judiciary) and of customs and tax services. The pending privatizations of state-owned enterprises will also show to what extent the fight against corruption has been successful. As manifested by the protesters on Maidan, justice has been one of the key demands of Ukrainian society. I sincerely trust that Ukraine, with determination and cooperation with its international partners, will implement the necessary reforms. The Ukrainians want and deserve this, and I am convinced that the current Government understands this responsibility.

– *The conflict in and around Ukraine has been ongoing for more than two years. Do you have any hopes that a successful resolution of the conflict could come up in the next months? Did the Minsk arrangements fail?*

– Today, the Minsk arrangements are the only existing framework that obliges all sides to the conflict to respect the ceasefire and to make certain steps towards a political resolution. Despite some criticism, there is nothing more substantial than what is currently on the table. Moreover, although the ceasefire in eastern Ukraine has not been holding constantly and casualties have unfortunately been reported almost every day, the truce has helped to save many human lives, and to a certain extent, it

is a restraint for resuming large-scale military operations. Of course, nobody expected that it would take so much time and efforts to implement the deal in practice. We hope that the sides will show goodwill in fulfilling their commitments under the Minsk arrangements. People residing on both sides of the contact line strongly require peace and a swift return to normal life. Furthermore, the Minsk Process is the only existing platform where all sides involved regularly meet and directly talk to each other.

– *Crimea has been annexed by Russia in spring 2014. What kind of consequences did it have for the Crimean citizens?*

On 26 March 2014, the Federal Council (the Swiss Government) condemned Russia's annexation of Crimea. It took note of the sanctions imposed by the European Union and the United States, and decided to take all measures necessary to prevent Switzerland from being used to evade any of these sanctions. Switzerland continues to closely monitor the development of the situation. In late January 2016, following a period of 18 months during which no international organizations were present on the peninsula, the Secretary-General of the Council of Europe, Mr. Thorbjørn Jagland, dispatched a mission headed by Swiss Ambassador Gérard Stoudmann to Crimea to assess the human right situation on the peninsula. According to its conclusions, the present situation on the peninsula significantly affects the population in many ways. Crimean Tatars are particularly exposed to violations and restrictions of their rights and freedoms. Especially alarming is the ban of the Crimean Tatar Mejlis. According to the mission's report, there is a need to re-open Crimea for various monitoring structures and other relevant international human rights mechanisms.

– *Your Excellency, I thank you for this interview.*

Дипломатичний корпус України

Diplomatic corps of Ukraine

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах

*Ambassadors
Extraordinary and Plenipotentiary
of Ukraine to foreign countries*

**Дані подано станом
на 1 листопада 2016 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

**При підготовці щорічника використано матеріали
Міністерства закордонних справ України**

**Data current as of November 1, 2016.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be provided in the next issues of the edition**

**Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
for this year-book materials**

Австралійський Союз

Надзвичайний і Повноважний Посол
Олександр Міщенко (2004–2005);
Тимчасовий повірений у справах
Сергій Білогуб (2005–2007);
Посол України в Австралії
та Новій Зеландії
Валентин Адомайтис
(2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 24 вересня 2015 року

**Микола
Кулінич**

The Commonwealth of Australia

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Oleksandr Mishchenko (2004–2005);
Chargé d'Affaires
Serhii Bilohub (2005–2007);
Ambassador of Ukraine
to Australia and New Zealand
Valentyn Adomaitis
(2007–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 24, 2015

**Mykola
Kulynych**

Австрійська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Костенко (1992–1994);
Микола Макаревич (1994–1999);
Володимир Огрязко (1999–2005);
Володимир Єльченко (2005–2008);
Євген Чорнобривко (2008–2010);
Андрій Березний (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 листопада 2014 року

**Олександр
Щерба**

The Republic of Austria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Kostenko (1992–1994);
Mykola Makarevych (1994–1999);
Volodymyr Ohryzko (1999–2005);
Volodymyr Yelchenko (2005–2008);
Yevhen Chornobryvko (2008–2010);
Andrii Bereznyi (2010–2014)

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since November 17, 2014

**Oleksandr
Shcherba**

Азербайджанська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Борис Алексенко (1997–2004);
Анатолій Юрченко (2004–2005);
Тимчасовий Повірений у справах Ігор Кизима (2005);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Степан Волковецький (2005–2008);
Борис Клімчук (2008–2010);
Тимчасовий Повірений у справах Мирослав Блащук (2010–2011)

Надзвичайний і Повноважний Посол
з 24 лютого 2011 року

Олександр Міщенко

The Republic of Azerbaijan

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Borys Aleksenko (1997–2004);
Anatolii Yurchenko (2004–2005);
Chargé d'Affaires Ihor Kyzyma (2005);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Stepan Volkovetskyi (2005–2008);
Borys Klimchuk (2008–2010);
Chargé d'Affaires Myroslav Blashchuk (2010–2011)

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
since February 24, 2011

Oleksandr Mishchenko

Алжирська Народна Демократична Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Михайло Дашкевич (1999–2004);
Сергій Боровик (2004–2009);
Валерій Кірдода (2009–2014);
Тимчасовий Повірений у справах Вадим Блажей (2015–2016)

Тимчасовий Повірений у справах
з 21 листопада 2016 року

Андрій Білецький

The People's Democratic Republic of Algeria

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Mykhailo Dashkevych (1999–2004);
Serhii Borovyk (2004–2009);
Valerii Kirdoda (2009–2014);
Chargé d'Affaires Vadym Blazhei (2015–2016)

Chargé d'Affaires
since November 21, 2016

Andrii Biletskyi

Республіка Ангола

Тимчасовий Повірений
у справах
з 2016 року

Republic of Angola

Chargé d'Affaires
since 2016

**Геннадій
Роговець**

**Hennadii
Rohovets**

Аргентинська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Никоненко (1993–1994);
Віктор Пашчук (1994–2001);
Олександр Майданник (2001–2004);
Олександр Никоненко (2004–2008);
Олександр Тараненко (2008–2013)

The Argentine Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Nykonenko (1993–1994);
Viktor Pashchuk (1994–2001);
Oleksandr Maidannyk (2001–2004);
Oleksandr Nykonenko (2004–2008);
Oleksandr Taranenko (2008–2013)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 25 вересня 2013 року

**Юрій
Дюдін**

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
*since September 25, 2013***

**Yurii
Diudin**

Королівство Бельгія

Надзвичайні і Повноважні
Посли:
Володимир Василенко (1992–1995);
Борис Тарасюк (1995–1998);
Костянтин Грищенко (1998–2000);
Володимир Хандогій (2000–2006);
Ярослав Коваль (2006–2008);
Євген Бершеда (2008–2010);
Ігор Долгов (2010–2015);
Тимчасовий Повірений у справах
Андрій Кузьменко (2015–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 4 лютого 2016 року

**Микола
Тоцицький**

The Kingdom of Belgium

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Vasylenko (1992–1995);
Borys Tarasiuk (1995–1998);
Kostiantyn Gryschenko (1998–2000);
Volodymyr Khandogiy (2000–2006);
Yaroslav Koval (2006–2008);
Yevhen Bersheda (2008–2010);
Ihor Dolhov (2010–2015);
Chargé d'Affaires
Andrii Kuzmenko (2015–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 4, 2016

**Mykola
Tochytskyi**

Республіка Білорусь

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Желіба (1992–1998);
Анатолій Дронь (1998–2003);
Петро Шаповал (2003–2005);
Валентин Наливайченко (2005–2006);
Ігор Ліховий (2006–2010);
Роман Безсмертний (2010–2011);
Віктор Тихонов (2011–2013);
Михайло Єжель (2013–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

**Валерій
Джигун**

The Republic of Belarus

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Zheliba (1992–1998);
Anatolii Dron (1998–2003);
Petro Shapoval (2003–2005);
Valentyn Nalyvaichenko (2005–2006);
Ihor Likhovyi (2006–2010);
Roman Bezsmertnyi (2010–2011);
Viktor Tykhonov (2011–2013);
Mykhailo Yezhel (2013–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

**Valerii
Dzhyhun**

Республіка Болгарія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Воробйов (1993–1998);
В'ячеслав Похвальський (1998–2004);
Юрій Рилач (2004–2006);
Віктор Кальник (2007–2011)

The Republic of Bulgaria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Vorobiov (1993–1998);
Viacheslav Pohvalskyi (1998–2004);
Yurii Rylach (2004–2006);
Viktor Kalnyk (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 4 березня 2011 року**

**Микола
Балтажи**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 4, 2011**

**Mykola
Baltazhy**

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Никоненко (1996–2000);
Юрій Богаєвський (2001–2006);
Володимир Лакомов (2007–2010);
Ігор Грушко (2010–2012)

The Federative Republic of Brazil

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Nykonenko (1996–2000);
Yurii Bohaievskyi (2001–2006);
Volodymyr Lakomov (2007–2010);
Ihor Hrushko (2010–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 24 березня 2012 року**

**Ростислав
Троненко**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 24, 2012**

**Rostyslav
Tronenko**

Святий Престол
(Ватикан)

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ніна Ковальська (1998–2003);
Григорій Хоружий (2004–2006)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 грудня 2006 року

**Тетяна
Іжевська**

The Holly See
(Vatican)

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nina Kovalska (1998–2003);
Hryhorii Khoruzhyi (2004–2006)

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary**
since December 11, 2006

**Tetiana
Izhevskaya**

Сполучене Королівство
Великої Британії та
Північної Ірландії

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Сергій Комісаренко (1992–1997);
Володимир Василенко (1997–2002);
Ігор Мітюков (2002–2005);
Ігор Харченко (2005–2010);
Володимир Хандогій (2010–2014);
Тимчасовий Повірений
у справах Андрій Кузьменко
(2015–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 26 серпня 2015 року

**Наталія
Галібаренко**

The United Kingdom
of Great Britain
and Northern Ireland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Serhii Komisarenko (1992–1997);
Volodymyr Vasylenko (1997–2002);
Ihor Mitiukov (2002–2005);
Ihor Kharchenko (2005–2010);
Volodymyr Khandogyi (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Andrii Kuzmenko (2015–2016)

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary**
since August 26, 2015

**Nataliia
Halibarenko**

Соціалістична Республіка В'єтнам

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ростислав Білодід (1999–2003);
Павло Султанський (2003–2008);
Іван Довганич (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 червня 2010 року

**Олексій
Шовкопляс**

The Socialist Republic of Vietnam

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Rostyslav Bilodid (1999–2003);
Pavlo Sultanskyi (2003–2008);
Ivan Dovhanych (2008–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 11, 2010

**Oleksii
Shovkoplias**

Республіка Вірменія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Божко (1996–2001);
Володимир Тягло (2002–2005);
Олександр Божко (2005–2009);
Іван Кухта (2010–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Іван Загородний (2015–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2016 року

**Вадим
Піхуля**

The Republic of Armenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Bozhko (1996–2001);
Volodymyr Tiahlo (2002–2005);
Oleksandr Bozhko (2005–2009);
Ivan Kukhta (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Ivan Zahorodnyi (2015–2016)

Chargé d'Affaires
since 2016

**Vadym
Pikhulia**

Грецька Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Борис Корнеєнко (1993–1997);
Юрій Сергєєв (1997–2000);
Віктор Кальник (2001–2005);
Валерій Цибух (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 9 червня 2010 року

**Володимир
Шкуров**

The Hellenic Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Borys Kornieienko (1993–1997);
Yurii Serhieiev (1997–2000);
Viktor Kalnyk (2001–2005);
Valerii Tsybukh (2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 9, 2010

**Volodymyr
Shkurov**

Грузія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Касьяненко (1993–1997);
Степан Волковецький (1998–2003);
Микола Спис (2003–2009);
Василь Цибенко (2009–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

**Георгій
Назаров**

Georgia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Kasianenko (1993–1997);
Stepan Volkovetskyi (1998–2003);
Mykola Spys (2003–2009);
Vasyl Tsybenko (2009–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

**Heorhii
Nazarov**

Королівство Данія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1995);
Олексій Рибак (1995–1997);
Ігор Подолєв (1997–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Наталія Зарудна (2004–2008);
Тимчасовий Повірений у справах
Олена Полуніна (2008–2009);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Павло Рябікін (2009–2010);
Михайло Скуратовський (2010–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Андрій Бірюченко (2015–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2016 року**

**Артем
Владимиров**

The Kingdom of Denmark

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1995);
Oleksii Rybak (1995–1997);
Ihor Podoliev (1997–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Nataliia Zarudna (2004–2008);
Chargé d'Affaires Olena Polunina (2008–2009);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Pavlo Riabikin (2009–2010);
Mykhailo Skuratovskiy (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Andrii Biriuchenko (2015–2016)

**Chargé d'Affaires
since 2016**

**Artem
Vladymyrov**

Естонська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Олененко (1993–1999);
Микола Макаревич (1999–2006);
Павло Кір'яков (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 27 жовтня 2010 року**

**Віктор
Крижанівський**

The Republic of Estonia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Olenenko (1993–1999);
Mykola Makarevych (1999–2006);
Pavlo Kiriakov (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since October 27, 2010**

**Viktor
Kryzhanivskiy**

**Федеративна
Демократична
Республіка Ефіопія**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олексій Рибак (2000–2004);
Владислав Дем'яненко (2005–2009);
Тимчасовий Повірений у справах
Олександр Буравченков
(2009–2015)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з вересня 2015 року

**Михайло
Кіріченко**

**The Federal
Democratic Republic
of Ethiopia**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksii Rybak (2000–2004);
Vladyslav Demianenko (2005–2009);
Chargé d'Affaires
Oleksandr Buravchenkov
(2009–2015)

Chargé d'Affaires
since September 2015

**Mykhailo
Kirichenko**

**Арабська Республіка
Єгипет**

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Нагайчук (1993–1997);
Сергій Камишев (1997–1998);
Іван Кулеба (1998–2000);
Андрій Веселовський (2001–2005);
Тимчасовий Повірений у справах
Валерій Григораш (2010–2011);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Євген Кириленко (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 13 січня 2015 року

**Геннадій
Латій**

**The Arab Republic
of Egypt**

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Viktor Nahaichuk (1993–1997);
Serhii Kamyshev (1997–1998);
Ivan Kuleba (1998–2000);
Andrii Veselovskiy (2001–2005);
Chargé d'Affaires
Valerii Hryhorash (2010–2011);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Yevhen Kyrylenko (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 13, 2015

**Hennadii
Latii**

Держава
Ізраїль

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Щербак (1992–1994);
Олександр Майданник (1996–1998);
Дмитро Марков (1998–2002);
Олександр Сліпченко (2002–2004);
Ігор Тимофєєв (2005–2010)

The State
of Israel

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Yurii Shcherbak (1992–1994);
Oleksandr Maidannyk (1996–1998);
Dmytro Markov (1998–2002);
Oleksandr Slipchenko (2002–2004);
Ihor Tymofieiev (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 червня 2010 року

**Геннадій
Надоленко**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 29, 2010

**Hennadii
Nadolenko**

Республіка
Індія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Георгій Ходоровський (1992–1998);
Валентин Адомайтис (1998–2000);
Олег Семенець (2001–2006);
Ігор Поліха (2007–2010);
Олександр Шевченко (2010–2015)

The Republic
of India

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Heorhii Khodorovskyyi (1992–1998);
Valentyn Adomaitis (1998–2000);
Oleh Semenets (2001–2006);
Ihor Polikha (2007–2010);
Oleksandr Shevchenko (2010–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 24 листопада 2015 року

**Ігор
Поліха**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 24, 2015

**Ihor
Polikha**

Республіка
Індонезія

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Ігор Литвин (1997–1999)
Тимчасовий Повірений у справах:
Олександр Сіренко (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 29 лютого 2012 року**

**Володимир
Пахіль**

The Republic
of Indonesia

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ihor Lytvyn (1997–1999)
Chargé d'Affaires:
Oleksandr Sirenko (2011–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since February 29, 2012**

**Volodymyr
Pakhil**

Республіка
Ірак

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Анатолій Маринець (2012–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2016 року**

**Олександр
Кузаков**

The Republic
of Iraq

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Marynets (2012–2016)

**Chargé d'Affaires
since 2016**

**Oleksandr
Kuzakov**

Ісламська Республіка Іран

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іван Майдан (1993–1996);
Володимир Бутяга (1997–2000);
Костянтин Морозов (2000–2002);
Вадим Примаченко (2002–2004);
Володимир Бутяга (2004–2007);
Ігор Логінов (2007–2010);
Олександр Самарський (2010–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Сергій Красношاپка (2014–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 8 грудня 2015 року

**Сергій
Бурдиляк**

Ірландія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Перелигін (2004–2008);
Борис Базилевський (2008–2010);
Сергій Рева (2010–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2015 року

**Сергій
Романенко**

The Islamic Republic of Iran

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Ivan Maidan (1993–1996);
Volodymyr Butiaha (1997–2000);
Kostiانتyn Morozov (2000–2002);
Vadym Prymachenko (2002–2004);
Volodymyr Butiaha (2004–2007);
Ihor Lohinov (2007–2010);
Oleksandr Samarskyi (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Serhii Krasnoshapka (2014–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 8, 2015

**Serhii
Burdyliak**

Ireland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yevhen Perelyhin (2004–2008);
Borys Bazylevskyi (2008–2010);
Serhii Reva (2010–2014)

Chargé d'Affaires
since 2015

**Serhii
Romanenko**

Королівство Іспанія

Тимчасовий Повірений у справах
Олександр Гнедих (1995–1997);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Олександр Тараненко (1997–2004);
Тимчасовий Повірений у справах
Олег Власенко (2004–2006);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анатолій Щерба (2006–2012);
Сергій Погорельцев (2012–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 березня 2016 року

**Анатолій
Щерба**

The Kingdom of Spain

Chargé d'Affaires
Oleksandr Gniedykh (1995–1997);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Oleksandr Taranenko (1997–2004);
Chargé d'Affaires
Oleh Vlasenko (2004–2006);
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Anatolii Shcherba (2006–2012);
Serhii Pohoreltsev (2012–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 11, 2016

**Anatolii
Shcherba**

Італійська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анатолій Орел (1992–1997);
Володимир Євтух (1997–1999);
Борис Гудима (1999–2004);
Анатолій Орел (2004–2005);
Георгій Чернявський (2005–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 28 грудня 2012 року

**Євген
Перелигін**

The Italian Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Orel (1992–1997);
Volodymyr Yevtukh (1997–1999);
Borys Hudyma (1999–2004);
Anatolii Orel (2004–2005);
Heorhii Cherniavskyyi (2005–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 28, 2012

**Yevhen
Perelyhin**

Хашимітське
Королівство
Йорданія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1997–2001);
Віктор Нагайчук (2003–2008);
Юрій Малько (2008–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 15 червня 2010 року

**Сергій
Пасько**

The Hashemite
Kingdom
of Jordan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (1997–2001);
Viktor Nahaichuk (2003–2008);
Yurii Malko (2008–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 15, 2010

**Serhii
Pasko**

Республіка
Казахстан

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Віктор Богатир (1993–1999);
Євген Карташов (2000–2001);
Василь Цибенко (2001–2005);
Микола Селівон (2006–2010);
Олег Дьомін (2010–2013)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з вересня 2013 року

**Юрій
Лазебник**

The Republic
of Kazakhstan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viktor Bohatyr (1993–1999);
Yevhen Kartashov (2000–2001);
Vasyl Tshybenko (2001–2005);
Mykola Selivon (2006–2010);
Oleh Diomin (2010–2013)

Chargé d'Affaires
since September 2013

**Yurii
Lazebnyk**

Канада

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Левко Лук'яненко (1992–1993);
Віктор Батюк (1993–1996);
Володимир Фуркало (1996–1998);
Юрій Щербак (1999–2003);
Микола Маймескул (2004–2006);
Ігор Осташ (2006–2011);
Михайло Хоменко (2011)
Тимчасові Повірені у справах:
Марко Шевченко (2011–2012);
Вадим Пристайко (2012–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 22 вересня 2015 року

**Андрій
Шевченко**

Canada
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Levko Lukianenko (1992–1993);
Viktor Batiuk (1993–1996);
Volodymyr Furkalo (1996–1998);
Yurii Shcherbak (1999–2003);
Mykola Maimeskul (2004–2006);
Ihor Ostash (2006–2011);
Mykhailo Khomenko (2011)
Chargé d'Affaires:
Marko Shevchenko (2011–2012);
Vadym Prystaiko (2012–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 22, 2015

**Andrii
Shevchenko**

Держава Катар

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 грудня 2012 року

**Євген
Микитенко**

The State of Qatar
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 28, 2012

**Yevhen
Mykytenko**

Республіка Кенія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Андрій Веселовський (2002–2003);
Володимир Забігайло (2003–2005);
Владислав Дем'яненко (2006–2009);
Тимчасові Повірені у справах:
Олег Белоколог (2009–2010);
Володимир Бутяга (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 19 березня 2015 року

**Євгеній
Цимбалюк**

The Republic of Kenya

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Andrii Veselovskiy (2002–2003);
Volodymyr Zabihailo (2003–2005);
Vladyslav Demianenko (2006–2009);
Chargé d'Affaires:
Oleh Belokolos (2009–2010);
Volodymyr Butiaha (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since March 19, 2015

**Yevhenii
Tsymbaliuk**

Китайська Народна Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анатолій Плюшко (1993–1998);
Ігор Литвин (1999–2001);
Михайло Резник (2001–2004);
Сергій Камишев (2004–2009);
Юрій Костенко (2009–2012)
Тимчасовий Повірений у справах:
Василь Гамянін (2012–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 18 липня 2013 року

**Олег
Дьомін**

The People's Republic of China

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Anatolii Pliushko (1993–1998);
Ihor Lytvyn (1999–2001);
Mykhailo Reznik (2001–2004);
Serhii Kamyshev (2004–2009);
Yurii Kostenko (2009–2012)
Chargé d'Affaires:
Vasyl Hamianin (2012–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 18, 2013

**Oleh
Diomin**

Киргизька Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Богатир (1995–1999);
Петро Шаповал (2001–2003);
Тимчасовий Повірений у справах
Олександр Балдинюк (2003–2004);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Божко (2004–2005);
Володимир Тягло (2005–2008);
Володимир Соловей (2008–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Микола Яремчук (2014–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 червня 2015 року

**Микола
Дорошенко**

The Kyrgyz Republic

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Viktor Bohatyr (1995–1999);
Petro Shapoval (2001–2003);
Charge d'Affairs
Oleksandr Baldyniuk (2003–2004);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleksandr Bozhko (2004–2005);
Volodymyr Tiahlo (2005–2008);
Volodymyr Solovei (2008–2014);
Chargé d'Affaires
Mykola Yaremchuk (2014–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 2, 2015

**Mykola
Doroshenko**

Республіка Кіпр

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Борис Гуменюк (2003–2007);
Олександр Дем'янюк (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 21 лютого 2012 року

**Борис
Гуменюк**

The Republic of Cyprus

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Borys Humeniuk (2003–2007);
Oleksandr Demianiuk (2007–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 21, 2012

**Borys
Humeniuk**

Республіка Корея

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Михайло Резник (1997–2001);
Володимир Фуркало (2001–2005);
Юрій Мушка (2006–2008);
Володимир Белашов (2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 вересня 2011 року

**Василь
Мармазов**

The Republic of Korea

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mykhailo Rezyk (1997–2001);
Volodymyr Furkalo (2001–2005);
Yurii Mushka (2006–2008);
Volodymyr Bielashov (2008–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 1, 2011

**Vasyl
Marmazov**

Республіка Куба

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Тараненко (1995–1997);
Євген Свинарчук (1997–2000);
Віктор Пащук (2001–2005);
Олександр Гнедих (2005–2008);
Тетяна Саєнко (2009–2013);
Тимчасові Повірені у справах:
Володимир Козлов (2013–2014);
Олександр Киричок (2014–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2016 року

**Михайло
Хоменко**

The Republic of Cuba

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Taranenko (1995–1997);
Yevhen Svnarchuk (1997–2000);
Viktor Pashchuk (2001–2005);
Oleksandr Hniedykh (2005–2008);
Tetiana Saienko (2009–2013);
Chargé d'Affaires:
Volodymyr Kozlov (2013–2014);
Oleksandr Kyrychok (2014–2016)

Chargé d'Affaires
since 2016

**Mykhailo
Khomenko**

Держава
Кувейт

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Анатолій Бурмаков (2003–2005)

The State
of Kuwait

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Burmakov (2003–2005)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 серпня 2010 року

**Володимир
Толкач**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 2, 2010

**Volodymyr
Tolkach**

Латвійська
Республіка

Тимчасовий Повірений у справах
Володимир Чорний(1993–1997);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Михайловський (1997–2004);
Миرون Янків (2004–2005);
Рауль Чілачава (2005–2010);
Анатолій Олійник (2011–2015)

The Republic
of Latvia

Chargé d'Affaires
Volodymyr Chorny (1993–1997);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Viktor Mykhailovskyi (1997–2004);
Myron Yankiv (2004–2005);
Raul Chilachava (2005–2010);
Anatolii Oliinyk (2011–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 10 травня 2015 року

**Євген
Перебийніс**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 10, 2015

**Yevhen
Perebyinis**

Литовська Республіка *The Lithuanian Republic*

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ростислав Білодід (1992–1999);
Валентин Зайчук (2000–2001);
Микола Деркач (2001–2004);
Борис Климчук (2004–2007);
Ігор Прокопчук (2008–2011);
Валерій Жовтенко (2011–2015);
Тимчасовий Повірений
у справах Андрій Скляр (2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 31 жовтня 2015 року

**Володимир
Яценківський**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Rostyslav Bilodid (1992–1999);
Valentyn Zaichuk (2000–2001);
Mykola Derkach (2001–2004);
Borys Klymchuk (2004–2007);
Ihor Prokopchuk (2008–2011);
Valerii Zhovtenko (2011–2015);
Chargé d'Affaires
Andrii Skliar (2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 31, 2015

**Volodymyr
Yatsenkivskyy**

Ліванська Республіка *The Republic of Lebanon*

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Сергій Камишев (1998–2001);
Валерій Рилач (2002–2006);
Борис Захарчук (2006–2009);
Володимир Коваль (2009–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Віталій Боровко (2015–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 23 серпня 2016 року

**Ігор
Осташ**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Serhii Kamyshv (1998–2001);
Valerii Rylach (2002–2006);
Borys Zakharchuk (2006–2009);
Volodymyr Koval (2009–2014);
Chargé d'Affaires
Vitalii Borovko (2015–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 23, 2016 року

**Ihor
Ostash**

Лівія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олексій Рибак (1999–2006);
Геннадій Латій (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 16 липня 2010 року

**Микола
Нагорний**

Libya
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksii Rybak (1999–2006);
Hennadii Latii (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 16, 2010

**Mykola
Nahornyy**

Республіка Македонія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
В'ячеслав Похвальський (1999–2001);
Павло Кіряков (2001–2003);
Олексій Шовкопляс (2004–2005);
Віталій Москаленко (2005–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
з 3 червня 2009 року

**Юрій
Гончарук**

**The Republic of
Macedonia**
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viacheslav Pokhval'skyi (1999–2001);
Pavlo Kiriakov (2001–2003);
Oleksii Shovkoplias (2004–2005);
Vitalii Moskalenko (2005–2009)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 3, 2009

**Yurii
Honcharuk**

Малайзія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Шевченко (2004–2009);
Ігор Лоссовський (2009–2010);
Ігор Гуменний (2010–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 18 червня 2016 року

**Олександр
Нечитайло**

Malaysia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Shevchenko (2004–2009);
Ihor Lossovskiy (2009–2010);
Ihor Humennyi (2010–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 18, 2016

**Oleksandr
Nechytailo**

Королівство Марокко

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Малько (2000–2004);
Борис Гудима (2004–2007);
Віталій Йохна (2007–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 24 лютого 2011 року

**Ярослав
Коваль**

The Kingdom of Morocco

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Malko (2000–2004);
Borys Hudyma (2004–2007);
Vitalii Yokhna (2007–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since February 24, 2011

**Yaroslav
Koval**

**Мексиканські
Сполучені Штати**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Юрій Щербак (1997–1998);
Олександр Тараненко (2004–2007);
Олексій Бранашко (2007–2012)

**The United
Mexican States**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yurii Shcherbak (1997–1998);
Oleksandr Taranenko (2004–2007);
Oleksii Branashko (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 25 січня 2012 року

**Руслан
Спірін**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 25, 2012

**Ruslan
Spirin**

**Республіка
Молдова**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Віталій Бойко (1993–1994);
Євген Левицький (Тимчасовий
Повірений у справах) (1994–1996);
Іван Гнатишин (1996–2000);
Петро Чалий (2000–2006);
Сергій Пирожков (2007–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 28 липня 2015 року

**Іван
Гнатишин**

**The Republic
of Moldova**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vitalii Boiko (1993–1994);
Yevhen Levytskyi
(Chargé d'Affaires) (1994–1996);
Ivan Hnatyshyn (1996–2000);
Petro Chalnyi (2000–2006);
Serhii Pyrozhkov (2007–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 28, 2015

**Ivan
Hnatyshyn**

Федеративна Республіка Нігерія

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Володимир Бутяга (2001–2005);
Тимчасовий Повірений у справах
Віктор Семененко (2003–2004);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олег Скоропад (2005–2009);
Валерій Васильєв (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 19 березня 2015 року**

**Валерій
Александрук**

The Federative Republic of Nigeria

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Volodymyr Butiaha (2001–2005);
Charge d'Affairs
Viktor Semenenko (2003–2004);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleh Skoropad (2005–2009);
Valerii Vasyliiev (2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 19, 2015**

**Valerii
Aleksandruk**

Королівство Нідерланди

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Василенко (1992–1995);
Борис Тарасюк (1995–1998);
Костянтин Грищенко (1998–2000);
Володимир Хандогій (2000–2002);
Дмитро Марков (2002–2008);
Василь Корзаченко (2008–2011)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 4 березня 2011 року**

**Олександр
Горін**

The Kingdom of the Netherlands

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Vasylenko (1992–1995);
Borys Tarasiuk (1995–1998);
Kostiantyn Hryshchenko (1998–2000);
Volodymyr Khandogiy (2000–2002);
Dmytro Markov (2002–2008);
Vasyl Korzachenko (2008–2011)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 4, 2011**

**Oleksandr
Horin**

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Іван Пісковий (1992–1994);
Юрій Костенко (1994–1997);
Анатолій Пономаренко (1997–2004);
Сергій Фареник (2004–2005);
Ігор Долгов (2005–2008);
Наталія Зарудна (2008–2012);
Павло Клімкін (2012–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 19 грудня 2014 року

**Андрій
Мельник**

The Federal Republic of Germany

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ivan Piskovyi (1992–1994);
Yurii Kostenko (1994–1997);
Anatolii Ponomarenko (1997–2004);
Serhii Farenik (2004–2005);
Ihor Dolhov (2005–2008);
Nataliia Zarudna (2008–2012);
Pavlo Klimkin (2012–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 19, 2014

**Andrii
Melnyk**

Королівство Норвегія The Kingdom of Norway

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1997);
Ігор Подолєв (1998–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Ігор Сагач (2004–2008);
Олександр Цветков (2008–2012);
Юрій Оніщенко (2012–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Олег Грабовецький (2015–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 18 червня 2016 року

**Вячеслав
Яцюк**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1997);
Ihor Podoliev (1998–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Ihor Sahach (2004–2008);
Oleksandr Tsvietkov (2008–2012);
Yurii Onishchenko (2012–2014);
Chargé d'Affaires
Oleh Hrabovetskyi (2015–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 18, 2016

**Viacheslav
Yatsiuk**

**Об'єднані Арабські
Емірати**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (2004–2007);
Сергій Пасько (2007–2009)

**The United
Arab Emirates**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (2004–2007);
Serhii Pasko (2007–2009)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 жовтня 2010 року**

**Юрій
Полурез**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since October 11, 2010**

**Yurii
Polurez**

**Ісламська Республіка
Пакистан**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Пономаренко (2002–2004);
Ігор Поліха (2004–2007);
Ігор Пасько (2007–2011);
Олег Шевченко (2011–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 25 січня 2012 року**

**Володимир
Лакомов**

**The Islamic Republic
of Pakistan**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Ponomarenko (2002–2004);
Ihor Polikha (2004–2007);
Ihor Pasko (2007–2011);
Oleh Shevchenko (2011–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since January 25, 2012**

**Volodymyr
Lakomov**

Республіка Перу

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Ігор Грушко (2003–2006)
Тимчасовий Повірений у справах:
Віктор Харамінський (2009–2013)

The Republic of Peru

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ihor Hrushko (2003–2006)
Chargé d'Affaires:
Viktor Kharamynskiy (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 29 січня 2013 року**

**Олександр
Михальчук**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since January 29, 2013**

**Oleksandr
Mykhalchuk**

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Леонід Гур'янов (1995–1999);
Ігор Турянський (2000–2004);
Михайло Скуратовський (2004–2008);
Валерій Гребенюк (2008–2014)

The Republic of South Africa

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Leonid Hurianov (1995–1999);
Ihor Turianskyi (2000–2004);
Mykhailo Skuratovskyi (2004–2008);
Valerii Hrebenuk (2008–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 20 серпня 2015 року**

**Євген
Буркат**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 20, 2015**

**Yevhen
Burkat**

Республіка Польща

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Геннадій Удовенко (1992–1994);
Теодозій Старак (Тимчасовий Повірений
у справах) (1994–1995);
Петро Сардачук (1995–1998);
Дмитро Павличко (1999–2002);
Олександр Никоненко (2002–2003);
Ігор Харченко (2003–2006);
Олександр Моцик (2006–2010);
Маркіян Мальський (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 13 жовтня 2014 року

**Андрій
Дешиця**

The Republic of Poland

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Gennadii Udovenko (1992–1994);
Teodozii Starak (Chargé d'Affaires)
(1994–1995);
Petro Sardachuk (1995–1998);
Dmytro Pavlychko (1999–2002);
Oleksandr Nykonenko (2002–2003);
Ihor Kharchenko (2003–2006);
Oleksandr Motsyk (2006–2010);
Markiian Malskyi (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 13, 2014

**Andrii
Deshchysia**

Португальська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анатолій Зленко (1997–2000);
Костянтин Тимошенко (2001–2005);
Ростислав Троненко (2005–2010);
Олександр Никоненко (2010–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Леонід Третяк (2014–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 19 жовтня 2015 року

**Інна
Огнівець**

The Portuguese Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Zlenko (1997–2000);
Kostiantyn Tymoshenko (2001–2005);
Rostyslav Tronenko (2005–2010);
Oleksandr Nykonenko (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Leonid Tretiak (2014–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 19, 2015

**Inna
Ohnivets**

Російська Федерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Крижанівський
(1992–1994);
Володимир Федоров (1995–1999);
Микола Білоблоский (1999–2005);
Олег Дьомін (2006–2008);
Костянтин Грищенко (2008–2010);
Володимир Єльченко (2010–2015)

The Russian Federation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Kryzhanivskiy (1992–1994);
Volodymyr Fedorov (1995–1999);
Mykola Biloblotskyi (1999–2005);
Oleh Diomin (2006–2008);
Kostiantyn Hryshchenko (2008–2010);
Volodymyr Yelchenko (2010–2015)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року**

**Руслан
Німчинський**

**Chargé d'Affaires
since 2015**

**Ruslan
Nimchynskiy**

Румунія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Леонтій Сандуляк (1992–1995);
Олександр Чалий (1995–1998);
Ігор Харченко (1998–2000);
Антон Бутейко (2000–2003);
Теофіл Бауер (2004–2005);
Юрій Малько (2005–2008);
Маркіян Кулик (2008–2012);
Теофіл Бауер (2012–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2016 року**

**Теофіл
Рендюк**

Romania

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Leontii Sanduliak (1992–1995);
Oleksandr Chalyi (1995–1998);
Ihor Kharchenko (1998–2000);
Anton Buteiko (2000–2003);
Teofil Bauer (2004–2005);
Yurii Malko (2005–2008);
Markiiian Kulyk (2008–2012);
Teofil Bauer (2012–2016)

**Chargé d'Affaires
since 2016**

**Teofil
Rendiuk**

Королівство
Саудівська Аравія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1996–1999);
Леонід Гур'янов (2002–2009);
Петро Колос (2009–2014)

The Kingdom
of Saudi Arabia

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (1996–1999);
Leonid Hurianov (2002–2009)
Petro Kolos (2009–2014)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 13 жовтня 2014 року

Вадим
Вахрушев

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since October 13, 2014

Vadym
Vakhrushev

Республіка
Сенегал

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Андрій Заяць (2008–2013)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 10 грудня 2013 року

Олександр
Овчаров

The Republic
of Senegal

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Andrii Zaiats (2008–2013)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since December 10, 2013

Oleksandr
Ovcharov

Республіка Сербія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Володимир Фуркало (1998–2001);
Анатолій Шостак (2001–2003);
Руслан Демченко (2003–2005);
Анатолій Олійник (2005–2009);
Віктор Недопас (2009–2014)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2 червня 2015 року

**Олександр
Александрович**

The Republic of Serbia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Volodymyr Furkalo (1998–2001);
Anatolii Shostak (2001–2003);
Ruslan Demchenko (2003–2005);
Anatolii Oliinyk (2005–2009);
Viktor Nedopas (2009–2014)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since June 2, 2015

**Oleksandr
Aleksandrovych**

Сирійська Арабська Республіка

Тимчасовий Повірений у справах
Сергій Камишев (1998–1999)
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Євген Микитенко (1999–2001);
Володимир Коваль (2002–2008);
Олег Семенець (2008–2011);
Тимчасовий Повірений у справах
Євген Жупеєв (2011–2014)

Тимчасовий Повірений
у справах
з 2014 року

**Володимир
Джиджора**

The Syrian Arab Republic

Chargé d'Affaires
Serhii Kamyshev (1998–1999)
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Yevhen Mykytenko (1999–2001);
Volodymyr Koval (2002–2008);
Oleh Semenets (2008–2011);
Chargé d'Affaires
Yevhen Zhupieiev (2011–2014)

Chargé d'Affaires
since 2014

**Volodymyr
Dzhyzhora**

Республіка Сінгапур

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олександр Горін (2003–2006);
Віктор Маштабей (2006–2009);
Павло Султанський (2010–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 28 листопада 2015 року

**Дмитро
Сенік**

The Republic of Singapore

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksandr Horin (2003–2006);
Viktor Mashtabei (2006–2009);
Pavlo Sultanskyi (2010–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 28, 2015

**Dmytro
Senik**

Словацька Республіка The Republic of Slovakia

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Роман Лубківський (1992–1993);
Петро Сардачук (1993–1994);
Дмитро Павличко (1995–1998);
Юрій Рилач (1998–2004);
Сергій Устич (2004–2005);
Інна Огнівець (2006–2010);
Олег Гаваші (2010–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2016 року

**Оксана
Кицун**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roman Lubkivskyi (1992–1993);
Petro Sardachuk (1993–1994);
Dmytro Pavlychko (1995–1998);
Yurii Rylach (1998–2004);
Serhii Ustych (2004–2005);
Inna Ohnivets (2006–2010);
Oleh Havashi (2010–2016)

Chargé d'Affaires
since 2016

**Oksana
Kytsun**

Республіка Словенія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Іван Гнатишин (2004–2006);
Вадим Примаченко (2007–2011);
Микола Кириченко (2011–2015)

The Republic of Slovenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ivan Hnatyshyn (2004–2006);
Vadym Prymachenko (2007–2011);
Mykola Kyrychenko (2011–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 28 серпня 2015 року

**Михайло
Бродович**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 28, 2015

**Mykhailo
Brodovych**

Сполучені Штати Америку

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олег Білорус (1992–1994);
Юрій Щербак (1994–1998);
Антон Бутейко (1998–1999);
Костянтин Грищенко (2000–2003);
Михайло Резнік (2003–2006);
Олег Шамшур (2006–2010);
Олександр Моцик (2010–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 10 липня 2015 року

**Валерій
Чалий**

The United States of America

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleh Bilorus (1992–1994);
Yurii Shcherbak (1994–1998);
Anton Buteiko (1998–1999);
Kostiantyn Hryshchenko (2000–2003);
Mykhailo Reznik (2003–2006);
Oleh Shamshur (2006–2010);
Oleksandr Motsyk (2010–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 10, 2015

**Valeriy
Chalyi**

Республіка Таджикістан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Сметанін (1993–1999);
Анатолій Касьяненко (2000–2005);
В'ячеслав Похвальський (2006–2010);
Юрій Савченко (2010–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 30 серпня 2012 року

**Віктор
Нікітюк**

The Republic of Tajikistan

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Volodymyr Smietanin (1993–1999);
Anatolii Kasianenko (2000–2005);
Viacheslav Pokhvalskyi (2006–2010);
Yurii Savchenko (2010–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 30, 2012

**Viktor
Nikitiuk**

Королівство Таїланд

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ігор Литвин (1998–1999);
Ростислав Білодід (2000–2002);
Ігор Гуменний (2004–2008);
Маркіян Чучук (2008–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Вадим Ковалевський (2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 24 листопада 2015 року

**Андрій
Бешта**

The Kingdom of Thailand

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Ihor Lytvyn (1998–1999);
Rostyslav Bilodid (2000–2002);
Ihor Humennyi (2004–2008);
Markiiian Chuchuk (2008–2014);
Chargé d'Affaires
Vadym Kovalevskyi (2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 24, 2015

**Andrii
Beshta**

Туніська Республіка

Тимчасовий Повірений у справах:
Олександр Шульга (1996–1997)
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Олег Дяченко (1997–2000);
Олексій Рибак (2002–2004);
Валерій Рилач (2007–2013);
Олександр Рябцев (2013–2015)

The Republic of Tunisia

Chargé d'Affaires:
Oleksandr Shulga (1996–1997)
Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Oleh Diachenko (1997–2000);
Oleksii Rybak (2002–2004);
Valerii Rylach (2007–2013);
Oleksandr Riabtsev (2013–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
(за сумісництвом)
з 2015 року**

**Микола
Нагорний**

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
(with concurrent
accreditation)
since 2015**
**Mykola
Nahornyi**

Республіка Туреччина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ігор Турянський (1992–1997);
Олексій Шовкопляс (Тимчасовий
Повірений у справах) (1997);
Олександр Моцик (1997–2001);
Ігор Долгов (2002–2004);
Олександр Міщенко (2005–2008);
Сергій Корсунський (2008–2016)

The Republic of Turkey

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Ihor Turianskyi (1992–1997);
Oleksii Shovkoplias
(Chargé d'Affaires) (1997);
Oleksandr Motsyk (1997–2001);
Ihor Dolhov (2002–2004);
Oleksandr Mishchenko (2005–2008);
Serhii Korsunskyi (2008–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 22 серпня 2016 року**

**Андрій
Сибіга**

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 22, 2016**
**Andrii
Sybiha**

Туркменістан

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Вадим Чупрун (1995–2004);
Віктор Майко (2005–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 липня 2010 року

**Валентин
Шевальов**

Turkmenistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vadym Chuprun (1995–2004);
Viktor Maiko (2005–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 2, 2010

**Valentyn
Shevaliov**

Угорщина

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Орест Климпуш (1997–2003);
Юрій Мушка (2003–2006);
Дмитро Ткач (2006–2010);
Юрій Мушка (2010–2014);
Тимчасовий Повірений
у справах Михайло Юнгер
(2015–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 30 травня 2016 року

**Любов
Непоп**

Hungary

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Orest Klympush (1997–2003);
Yurii Mushka (2003–2006);
Dmytro Tkach (2006–2010);
Yurii Mushka (2010–2014);
Chargé d'Affaires
Mykhailo Yunher
(2015–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 30, 2016

**Liubov
Nepop**

Республіка Узбекистан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Володимир Сметанін (1993–1999);
Анатолій Касьяненко (2000–2005);
В'ячеслав Похвальський (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 22 грудня 2010 року

**Юрій
Савченко**

The Republic of Uzbekistan

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Volodymyr Smetanin (1993–1999);
Anatolii Kasianenko (2000–2005);
Viacheslav Pokhvalskyi (2006–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 22, 2010

**Yurii
Savchenko**

Фінляндська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Сліпченко (1992);
Костянтин Масик (1992–1997);
Ігор Подолев (1997–2001);
Петро Сардачук (2001–2003);
Олександр Майданник (2003–2007);
Андрій Дешиця (2007–2013);
Олексій Селін (2013–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 20 серпня 2014 року

**Андрій
Олефіров**

The Republic of Finland

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleksandr Slipchenko (1992);
Kostiantyn Masyk (1992–1997);
Ihor Podoliev (1997–2001);
Petro Sardachuk (2001–2003);
Oleksandr Maidannyk (2003–2007);
Andrii Deshchytsia (2007–2013);
Oleksii Selin (2013–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 20, 2014

**Andrii
Olefirov**

Французька Республіка

Тимчасовий Повірений у справах:
Олександр Сліпченко (1992)
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Кочубей (1992–1997);
Анатолій Зленко (1997–2000);
Тимчасовий Повірений у справах
Віталій Йохна (2000–2003);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Юрій Сергєєв (2003–2007);
Костянтин Тимошенко (2007–2010);
Олександр Купчишин (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 13 жовтня 2014 року

**Олег
Шамшур**

The French Republic

Chargé d'Affaires:
Oleksandr Slipchenko (1992)
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Yurii Kochubei (1992–1997);
Anatolii Zlenko (1997–2000);
Charge d'Affairs Vitalii Yokhna (2000–2003);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Yurii Serhieiev (2003–2007);
Kostiantyn Tymoshenko
(2007–2010);
Oleksandr Kupchyshyn (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 13, 2014

**Oleh
Shamshur**

Республіка Хорватія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Анатолій Шостак (1995–2001);
Тимчасовий Повірений у справах
Андрій Олефіров (2001);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Віктор Кирик (2001–2006);
Маркіян Лубківський (2007–2009);
Борис Зайчук (2009–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 вересня 2010 року

**Олександр
Левченко**

The Republic of Croatia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Anatolii Shostak (1995–2001);
Charge d'Affaires Andrii Olefirov (2001);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Viktor Kyryk (2001–2006);
Markiian Lubkivskiyi (2007–2009);
Borys Zaichuk (2009–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 1, 2010

**Oleksandr
Levchenko**

Чеська Республіка

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Роман Лубківський (1992–1995);
Андрій Озадовський (1995–1999);
Сергій Устич (1999–2004);
Іван Кулеба (2004–2009);
Іван Грицак (2009–2012);
Борис Зайчук (2012–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2016 року**

**Зіновій
Гошовський**

The Czech Republic

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Roman Lubkivskyi (1992–1995);
Andrii Ozadovskyi (1995–1999);
Serhii Ustych (1999–2004);
Ivan Kuleba (2004–2009);
Ivan Hrytsak (2009–2012);
Borys Zaichuk (2012–2016)

**Chargé d'Affaires
since 2016**

**Zinovii
Hoshovskyi**

Чорногорія

Надзвичайний і Повноважний Посол:

Оксана Слюсаренко (2008–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Володимир Цибульник (2014–2015)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2015 року**

**Тетяна
Волкова**

The Republic of Montenegro

Ambassador Extraordinary and

Plenipotentiary:

Oksana Sliusarenko (2008–2014);
Chargé d'Affaires
Volodymyr Tsybulnyk (2014–2015)

**Chargé d'Affaires
since 2015**

**Tetiana
Volkova**

Швейцарська Конфедерація

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олександр Сліпченко (1993–1997);
Ніна Ковальська (1998–2000);
Євген Бершеда (2000–2003);
Сюзанна Станік (2003–2004);
Остап Юхимович (2004–2008);
Ігор Дір (2008–2014)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2014 року**

**Остап
Юхимович**

The Swiss Confederation

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Oleksandr Slipchenko (1993–1997);
Nina Kovalska (1998–2000);
Yevhen Bersheda (2000–2003);
Siuzanna Stanik (2003–2004);
Ostap Yukhymovych (2004–2008);
Ihor Dir (2008–2014)

**Chargé d'Affaires
since 2014**

**Ostap
Yukhymovych**

Королівство Швеція

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Костянтин Масик (1992–1994);
Ігор Подолєв (1997–1999);
Олександр Сліпченко (1999–2002);
Леонід Кожара (2003–2004);
Анатолій Пономаренко (2007–2008);
Євген Перебийніс (2008–2011);
Валерій Степанов (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 19 березня 2015 року**

**Ігор
Сагач**

The Kingdom of Sweden

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Kostiantyn Masyk (1992–1994);
Ihor Podoliev (1997–1999);
Oleksandr Slipchenko (1999–2002);
Leonid Kozhara (2003–2004);
Anatolii Ponomarenko (2007–2008);
Yevhen Perebyinis (2008–2011);
Valerii Stepanov (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since March 19, 2015**

**Ihor
Sahach**

Японія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Михайло Дашкевич (1995–1999);
Юрій Костенко (2001–2006);
Володимир Макуха (2006);
Микола Кулінич (2006–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**
з 29 січня 2013 року

**Ігор
Харченко**

Япон

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mykhailo Dashkevych (1995–1999);
Yurii Kostenko (2001–2006);
Volodymyr Makukha (2006);
Mykola Kulynych (2006–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 29, 2013

**Ihor
Kharchenko**

Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні

*Ambassadors
Extraordinary and Plenipotentiary
of the foreign countries
to Ukraine*

**Дані подано станом
на 10 листопада 2016 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

**При підготовці щорічника використано матеріали
МЗС України**

**Data current as of November 10, 2016.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

**Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials**

**Австралійський
Союз**

Надзвичайний
і Повноважний Посол
Даглас Роберт Траппетт (2015–2016)

**The Commonwealth
of Australia**

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
Douglas Robert Trappett (2015–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 25 квітня 2016 року

Chargé d'Affaires
since April 25, 2016

**Брюс Кевін
Джеффри Едвардс**

**Bruce Kevin
Jeffrey Edwards**

**Австрійська
Республіка**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Георг Гергардт Вайсс (1992–1997);
Клаус Фаб'ян (1997–2001);
Міхаель Місс (2001–2006);
Йозеф-Маркус Вукетіч (2006–2010);
Вольф Дітріх Хайм (2010–2015)

**The Republic
of Austria**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Georg Gerhard Weiss (1992–1997);
Klaus Fabian (1997–2001);
Michael Miess (2001–2006);
Josef-Markus Wuketich (2006–2010);
Wolf Dietrich Heim (2010–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 26 травня 2015 року

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 26, 2015

**Герміне
Поппеллер**

**Hermine
Poppeller**

**Азербайджанська
Республіка**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Назім Гусейн оглу Ібрагімов (1997–2001);
Талят Мусейб оглу Алієв (2001–2010);
Ейнулла Ядулла оглу Мадатлі (2010–2015);
Тимчасовий Повірений у справах
Назім Алієв (2015–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 6 вересня 2016 року

**Худієв
Азер Худаяр оглу**

**The Republic of
Azerbaijan**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nazim Husein oglu Ibrahimov (1997–2001);
Talyat Museib oglu Aliyev (2001–2010);
Einulla Yadulla oglu Madatli (2010–2015);
Chargé d'Affaires
Nazim Aliyev (2015–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 6, 2016

**Khudiev
Azer Khudayar oglu**

**Алжирська Народна
Демократична
Республіка**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Бельрамуль Камерзерман (1992–1997);
Шеріф Шихі (1997–2005);
Мокадем Бафдаль (2005–2009);
Мохаммед Башир Маззуз (2009–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 26 травня 2015 року

**Хосін
Буссуара**

**The People's
Democratic Republic
of Algeria**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Belramoul Kamerzerman (1992–1997);
Cherif Chikhi (1997–2005);
Mokaddem Bafdal (2005–2009);
Mohammed Bachir Mazzouz (2009–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 26, 2015

**Hocine
Boussouara**

Аргентинська Республіка

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Луїс Бакеріса (1993–1999);
Мігель Анхель Кунео (2000–2006);
Ліла Ролдан Васкес
де Муан (2007–2015)

The Argentine Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Luis Baqueriza (1993–1999);
Miguel Ángel Cúneo (2000–2006);
Lila Roldán Vázquez de Moine (2007–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 14 червня 2016 року

**Альберто
Хосе Алонсо**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 14, 2016

**Alberto
José Alonso**

Ісламська Республіка Афганістан

Тимчасові Повірені:
Мухамад Амман (1995–2000);
Саєд Мохаммад Фарані (1998–2000);
Мухіддін Масуд (2000–2002);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Саїд Мохаммад Хаїрха (2002–2005);
Мохаммад Асеф Делавар (2005–2011);
Фазіль Фазлуррахман (2011–2013)

The Islamic Republic of Afghanistan

Chargé d'Affaires:
Mohammad Amman (1995–2000);
Saed Mahmud Farani (1998–2000);
Muhiddin Masud (2000–2002);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Said Mohammad Khairkha (2002–2005);
Mohammad Asef Delawar (2005–2011);
Fazil Fazlurahman (2011–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 13 вересня 2013 року

**Мохаммад
Акбар
Мохаммаді**

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary**
since September 13, 2013

**Mohammad
Akbar
Mohammadi**

Королівство Бельгія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Інгеборг Крістоферсен (1992–1995);
Вільфрід Нартюс (1995–1998);
П'єр Жан Марі Антуан Вазен
(1998–2000);
П'єр Дюбюісон (2000–2003);
П'єр Коло (2003–2006);
Марк Вінк (2006–2011);
Яна Зікмундова (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014 року

**Люк
Якобс**

The Kingdom of Belgium

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ingeborg Christoffersen (1992–1995);
Wilfried Nartus (1995–1998);
Pierre Jean Marie Antoine Vaesen
(1998–2000);
Pierre Dubuisson (2000–2003);
Pierre Colot (2003–2006);
Marc Vinck (2006–2011);
Jana Zikmundova (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Luc
Jacobs**

Республіка Білорусь

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Віталій Курашик (1993–2001);
Валентин Величко (2001–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 жовтня 2016 року

**Ігор
Сокол**

The Republic of Belarus

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vitalii Kurashik (1993–2001);
Valentyn Velychko (2001–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 5, 2016

**Igor
Sokol**

Республіка Болгарія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Петар Крістев Марков (1992–1998);
Александр Димитров (1998–2002);
Ангел Ганев (2002–2007);
Дімітар Владіміров (2007–2012)

The Republic of Bulgaria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Petar Kristev Markov (1992–1998);
Aleksandr Dimitrov (1998–2002);
Angel Ganev (2002–2007);
Dimitar Vladimirov (2007–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2 липня 2012 року

**Красімір
Мінчев**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 2, 2012

**Krasimir
Minchev**

Федеративна Республіка Бразилія

Надзвичайні
і Повноважні Посли: Асдрубал Пінто де
Уліссеа (1995–1998);
Маріо Августо Сантос (1998–2001);
Елдєр Мартінс де Мораєс (2001–2003);
Ренато Луїз Родрігєс Маркєс (2003–2009);
Антоніо Фернандо
Круз-де-Мєлло (2009–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 серпня 2016 року

**Освалдо
Біато Жуніор**

The Federative Republic of Brazil

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Asdrúbal Pinto de Ulissea (1995–1998);
Mario Augusto Santos (1998–2001);
Elder Martins de Moraes (2001–2003);
Renato Luiz Rodrigues Marques (2003–2009);
Antonio Fernando
Cruz-de-Mello (2009–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 29, 2016

**Oswaldo
Biato Junior**

Святий Престол
(Ватикан)

Апостольські Нунції:
Антоніо Франко (1992–1999);
Микола Етерович (1999–2004);
Іван Юркович (2004–2011);
Томас Едвард Ґалліксон (2011–2015)

The Holy See
(Vatican)

Apostolic Nuncios:
Antonio Franco (1992–1999);
Nikola Eterović (1999–2004);
Ivan Jurković (2004–2011);
Thomas Edward Gullickson (2011–2015)

Апостольський Нунцій
з 13 листопада 2015 року

Клаудіо
Гуджеротті

Apostolic Nuncio
since 13 November 2015

Claudio
Gugerotti

Сполучене Королівство
Великої Британії
і Північної Ірландії

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Саймон Ніколас Пітер Хіманс (1992–1995);
Рой Стівен Рів (1995–1999);
Роберт Роланд Гедлі Сміт (1999–2002);
Роберт Едвард Брінклі (2002–2006);
Роберт Лі Тернер (2008–2012);
Саймон Сміт (2012–2015)

The United Kingdom
of Great Britain
and Northern Ireland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Simon Nicholas Pieter Himmans (1992–1995);
Roy Stieven Rieve (1995–1999);
Robert Roland Headly Smith (1999–2002);
Robert Edward Brinckly (2002–2006);
Robert Lee Turner (2008–2012);
Simon Smith (2012–2015)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 17 вересня 2015 року

Джудіт
Гоф

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 17, 2015

Judith
Gough

Соціалістична Республіка В'єтнам

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Чионг Тунг (1993–1997);
Доан Дик (1997–2002);
Ву Зионг Хуан (2002–2006);
Нгуен Ван Тхань (2007–2010);
Хо Дак Мінь Нгуєт (2010–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014 року

**Нгуєн
Мінь Чі**

The Socialist Republic of Vietnam

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Truong Tung (1993–1997);
Doan Duc (1997–2002);
Vu Duong Huan (2002–2006);
Nguyen Van Thanh (2007–2010);
Ho Dac Minh Nguyet (2010–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Nguyen
Minh Tri**

Республіка Вірменія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Грач Сілванян (1996–2003);
Армен Авакович Хачатрян
(2003–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 26 травня 2010 року

**Андранік
Манукян**

The Republic of Armenia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Grach Silvanyan (1996–2003);
Armen Avakovich Khachatryan
(2003–2010)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since May 26, 2010

**Andranik
Manukyan**

Грецька Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Васілеос Патсікакіс (1993–1998);
Дімітріс Контумас (1998–2002);
Панайотіс Гумас (2002–2005);
Харалампос Дімітріу (2005–2010);
Георгіос Георгунтзос (2009–2013);
Вассіліс Пападопулос (2013–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2016 року**

**Георгіос
Пукаміссас**

The Hellenic Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Vasileos Patsikakis (1993–1998);
Dimitris Contoumas (1998–2002);
Panayotis Goumas (2002–2005);
Haralampos Dimitriou (2005–2010);
Georgios Georgountzos (2009–2013);
Vassilis Papadopoulos (2013–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2016**

**Georgios
Poukamissas**

Грузія

Надзвичайні
і Повноважні Посли: Валерій
Чечелашвілі (1994–1998);
Малхаз Чачава (1999–2000);
Грігол Катамадзе (2000–2007);
Мераб Антадзе (2007–2008);
Грігол Катамадзе (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 28 квітня 2013 року**

**Міхеїл
Уклеба**

Georgia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Valerii Chechelashvili (1994–1998);
Malkhaz Chachava (1999–2000);
Grigol Katamadze (2000–2007);
Merab Antadze (2007–2008);
Grigol Katamadze (2009–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since April 28, 2013**

**Mikheil
Ukleba**

Королівство
Данія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Крістіан Фабер Род (1992–1997);
Йорн Крогбек (1997–2001);
Мартін Кофод (2001–2002);
Крістіан Фабер-Род (2002–2005);
Уффе Андерссон Балслев (2005–2009);
Мікаель Борг-Хансен (2009–2013);
Мерете Юль (2013–2015)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 17 вересня 2015 року

Крістіан Донс
Крістенсен

The Kingdom
of Denmark

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Christian Faber Rod (1992–1997);
Jorn Krogbek (1997–2001);
Martin Kofod (2001–2002);
Christian Faber Rod (2002–2005);
Uffe Andersson Balslev (2005–2009);
Michael Borg-Hansen (2009–2013);
Merete Juhl (2013–2015)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 17, 2015

Christian Dons
Christensen

Естонська Республіка

Тимчасові Повірені у справах:
Андрій Біров (1993–1995);
Рейн Ойдеківі (1995–1996)
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Тііт Мацулевич (1996–1999);
Тііт Набер (1999–2002);
Пауль Леттенс (2002–2006);
Яан Хейн (2006–2011);
Лаурі Лепік (2011–2012);
Сулев Канніке (2012–2016)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 8 вересня 2016 року

Герт
Антсу

The Republic of Estonia

Chargé d'Affaires
Andrii Birov (1993–1995);
Rain Oidekivi (1995–1996)
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Tit Matsulevich (1996–1999);
Tiit Naber (1999–2002);
Paul Lettence (2002–2006);
Yaan Hein (2006–2011);
Lauri Lepik (2011–2012);
Sulev Kannike (2012–2016)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 8, 2016

Gert
Antsu

Арабська Республіка Єгипет

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Гусейн Камаль-Елдін Шалаш (1993–1997);
Омар Ель-Фарук Хассан Мохамед (1997–2001);
Мона Алі Хашаба (2001–2005);
Юсеф Мустафа Зада (2005–2008);
Ясір Атеф Абдель Кадер (2008–2012);
Усама Тауфік Юсеф Бадр (2012–2016)

The Arab Republic of Egypt

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Husein Kamal-Eldin Shalash (1993–1997);
Omar El-Faruhk Khassan Mohamed (1997–2001);
Mona Ali Hashaba (2001–2005);
Yusef Mustafa Zada (2005–2008);
Yasir Atef Abdel Kader (2008–2012);
Osama Tawfik Youssef Badr (2012–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 серпня 2016 року

**Хоссам
Ельдін Алі**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since August 29, 2016

**Hossam
Eldeen Aly**

Держава Ізраїль

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Цві Маген (1993–1998);
Тимчасовий Повірений у справах:
Зеєв Бен-Аріє (1998–1999);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Анна Азарі (1999–2003);
Наомі Бен-Амі (2003–2007);
Зіна Калай-Клайтман (2007–2011);
Реувен Дін Ель (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014 року

**Еліав
Белоцерковські**

The State of Israel

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Zvi Magen (1993–1998);
Chargé d'Affaires:
Zeev Ben-Arie (1998–1999);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Anna Azari (1999–2003);
Naomi Ben-Ami (2003–2007);
Zina Kalai-Klaitman (2007-2011);
Reuven Din El (2011-2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Eliav
Belotsercovsky**

Республіка Індія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Судхір Тукарам Деваре (1992–1995);
Раджендра Кумар Рай (1995–1997);
Відія Бхушан Соні (1997–2002);
Шекхолен Кіпген (2002–2005);
Деабратора Саха (2005–2010);
Джоті Сваруп Панде (2010–2011);
Раджів Кумар Чандер (2011–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 вересня 2015 року

**Манодж
Кумар Бхарті**

The Republic of India

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Sudhir Tukaram Devare (1992–1995);
Rajendra Kumar Rai (1995–1997);
Vidya Bhushan Soni (1997–2002);
Shekholen Kipgen (2002–2005);
Debabrata Saha (2005–2010);
Jyoti Swarup Pande (2010–2011);
Rajiv Kumar Chander (2011–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 17, 2015

**Manoj
Kumar Bharti**

Республіка Індонезія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Роні Хендраван Курніяді (1994–1997);
Где Арса Каджар (1997–2001);
Ремі Рамаулі Сіяхаан (2001–2005);
Альбертус Емануель Александер
Латуріу (2005–2009);
Нінінг Сунінгсіх Рохадіят
(2009–2012);
Нінік Кун Нар'яті Сісвойо
(2012–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 2016 року

**Юсран
Хадромі**

The Republic of Indonesia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roni Hendrawan Kurniadi (1994–1997);
Gde Arsa Kadjar (1997–2001);
Remy Ramauli Siahaan (2001–2005);
Albertus Emanuel Alexander
Laturiuw (2005–2009);
Nining Suningsih Rochadiat
(2009–2012);
Niniek Kun Naryatie Siswojo
(2012–2016)

Chargé d'Affaires
since 2016

**Yusran
Hadromi**

Республіка Ірак

Тимчасовий Повірений у справах
Гішам Абдель Разак Ібрагім (2001–2002);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Музгір Аль-Дурі (2002–2003);
(через військові події в Іраку Посольство Республіки
Ірак в Україні тимчасово припинило роботу в 2003
році й відновило свою діяльність у 2006 році);
Тимчасові Повірені у справах:
Алаа Ад-Дін Хусейн Алі (2006–2007);
Хусейн Аббас Хусейн (2007);
Халід Джасім Мохаммад Аль-Шамарі
(2007–2010);
Шорш Халід Саїд (2010–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з вересня 2016 року**

**Бакір Ахмед Азіз
Аль-Джаф**

The Republic of Iraq

Chargé d'Affaires:
Gisham Abdel Razak Ibrahim (2001–2002);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Muzgir Al-Duri (2002–2003);
(the Embassy of the Republic of Iraq suspended
its work in Ukraine in 2003 because of the war event in
Iraq and resumed its work in 2006);
Chargé d'Affaires:
Alaa Ad-Din Hussein Ali (2006–2007);
Hussein Abass Hussein (2007);
Halid Jasim Mohammed
Al-Shamari (2007–2010);
Shorsh Khalid Said (2010–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September, 2016**

**Bakir Ahmed Aziz
Al-Jaff**

Ісламська Республіка Іран

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Бехзад Мазахері (1992–1998);
Ахмад Садег-Бонаб (1999–2003);
Бахман Тахеріян-Мобараке (2003–2005);
Сайєд Муса Каземі (2006–2009);
Акбар Гасемі Алі-Абаді (2010–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 1 грудня 2014 року**

**Мохаммад
Бехешті
Монфared**

The Islamic Republic of Iran

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Behkzad Mazakheri (1992–1998);
Akhmad Sadeg-Bonab (1999–2003);
Bakhman Takheriyan Mobarake (2003–2005);
Saed Musa Kazemi (2006–2009);
Akbar Gasemi Ali Abadi (2010–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 1, 2014**

**Mohammad
Beheshti
Monfared**

Королівство Іспанія

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Едуардо Хунко Бонет (1992–1997);

Фернандо Хосе Бейосо Фернандес
(1997–2001);

Луїс Гомес де Аранда Війєн (2001–2005); Luis Gómez de Aranda Villén (2001–2005);

Луїс Хав'єр Хіль Каталіна (2005–2009);

Хосе Родріґес Мойано (2009–2014)

The Kingdom of Spain

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Eduardo Junko Bonet (1992–1997);

Fernando José Beloso Fernández
(1997–2001);

Luis Javier Gil Catalina (2005–2009);

José Rodríguez Moyano (2009–2014)

Надзвичайний

і Повноважний

Посол

з 11 вересня 2013 року

**Херардо
Анхель Бугайо
Оттоне**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2013

**Gerardo
Angel Bugallo
Ottone**

Італійська Республіка

Надзвичайні

і Повноважні Посли: Вітторіо Клаудіо

Сурдо (1992–1996);

Джан Лука Бертінетто (1996–2000);

Іоланда Брунетті Гетц (2000–2004);

Фабіо Фаббрі (2004–2008);

П'єтро Джованні Доннічі (2008–2012);

Фабріціо Романо (2012–2016)

The Republic of Italy

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Vittorio Claudio Surdo (1992–1996);

Gian Luca Bertinetto (1996–2000);

Jolanda Brunetti Goetz (2000–2004);

Fabio Fabbri (2004–2008);

Pietro Giovanni Donnici (2008–2012);

Fabrizio Romano (2012–2016)

Надзвичайний

і Повноважений Посол

з 8 вересня 2016 року

**Давіде
ла Чечіліа**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 8, 2016

**Davide
La Cecilia**

Республіка Казахстан

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Олексій Клочков (1994–1997);
Наджамеден Искалиєв (1997–1999);
Равіль Чердабаєв (1999–2004);
Амангельди Жумабаєв (2004–2011);
Тимчасовий Повірений у справах
Аділь Тлесов (2011–2012);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Заутбек Турісбеков (2012–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 14 червня 2016 року

**Самат
Ордабаєв**

The Republic of Kazakhstan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Oleksii Klochkov (1994–1997);
Nadzhameden Iskaliev (1997–1999);
Ravil Cherdabaev (1999–2004);
Amangeldi Zhumambayev (2004–2011);
Chargé d'Affaires Adil Tlesov (2011–2012);
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
Zautbek Turisbekov (2012–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 14, 2016

**Samat
Ordabayev**

Канада

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Франсуа Антуан Матіс (1992–1996);
Крістофер Вестдал (1996–1998);
Дерек Фрейзер (1998–2001);
Ендрю Норвал Робінсон (2001–2005);
Абайна Данн (2005–2008);
Ж. Даніель Карон (2008–2011);
Трой Лулашник (2011–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 грудня 2014 року

**Роман
Вашук**

Canada

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
François Antoine Matis (1992–1996);
Christopher Westdal (1996–1998);
Derek Frazer (1998–2001);
Andrew Norval Robinson (2001–2005);
Abaina Dann (2005–2008);
G. Daniel Caron (2008–2011);
Troy Lulashnyk (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

**Roman
Waschuk**

Держава
Катар

Надзвичайний
і Повноважений Посол
з 13 вересня 2013 року

The State
of Qatar

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 13, 2013

Джасім Рашид
Аль-Халіфа

Jassim Rashid
Al-Khalifa

Киргизька Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Улукбек Чіналієв (1993–1998);
Жумагул Сааданбеков (1998–2001);
Есенгул Омуралієв (2001–2006);
Єркін Мамкулов (2006–2011);
Аширов Борубек Чийбилович (2011–2012); Ashyrov Borubek Chyybylovich (2011–2012);
Улукбек Чіналієв (2012–2016)

The Kyrgyz Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ulukbek Chinaliyev (1993–1998);
Zhumahul Saadanbekov (1998–2001);
Esenhul Omuraliyev (2001–2006);
Yerkin Mamkulov (2006–2011);
Ashyrov Borubek Chyybylovich (2011–2012);
Ulukbek Chinaliev (2012–2016)

Тимчасовий Повірений
у справах
з 2016 року

Батир
Кадиркулов

Chargé d'Affaires
since 2016

Batyr
Kadyrkulov

Китайська Народна Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Чжан Чжень (1992–1995);
Пань Чжаньлін (1995–1998);
Чжоу Сяопей (1998–2000);
Ле Гобан (2000–2003);
Яо Пейшен (2003–2005);
Гао Юйшен (2005–2007);
Чжоу Лі (2007–2010);
Чжан Сіюнь (2010–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 14 червня 2016 року

**Ду
Вей**

Республіка Кіпр

Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Евагорас Вріонідес (2011–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 13 вересня 2013 року

**Вассос
Чамберлен**

The People's Republic of China

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Zhang Zhen (1992–1995);
Pan Zhanlin (1995–1998);
Zhou Xiaopei (1998–2000);
Li Guobang (2000–2003);
Yao Peisheng (2003–2005);
Gao Yusheng (2005–2007);
Zhou Li (2007–2010);
Zhang Xiyun (2010–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 14, 2016

**Du
Wei**

The Republic of Cyprus

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary:
Evagoras Vryonides (2011–2013)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 13, 2013

**Vassos
Chamberlen**

Республіка Корея

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ан Хьон Вон (1993–1995);
Лі Хан Чун (1995–1998);
Канг Гин-Тек (1998–2000);
Джанг Шин (2000–2003);
Лі Сонг-Джу (2003–2006);
Хо Сун Чьол (2006–2008);
Пак Ро Бьок (2008–2011);
Кім Ин Цжун (2011–2014);
Сол Кьон Хун (2014–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 14 червня 2016 року

**Лі
Янг-Гу**

The Republic of Korea

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
An Hon Wong (1993–1995);
Li Han Chun (1995–1998);
Kang Hyn-Tek (1998–2000);
Jang Shin (2000–2003);
Li Sung-Joo (2003–2006);
Ho Sun Chol (2006–2008);
Pak Ro Biok (2008–2011);
Kim Eun-Joong (2011–2014);
Sul Kyung Hoon (2014–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since June 14, 2016

**Lee
Yang Goo**

Республіка Куба

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Діогенес Ернандес Асторґа (1992–1994);
Серхіо Лопес Бріель (1994–1999);
Хосе Діонісіо Пераса Чапо (1999–2004);
Хуліо Антоніо Гармендія Пенья (2004–2008);
Фелікс Леон Карбальо (2008–2012);
Ернесто Антоніо Сенті Даріас (2012–2016)

**Радник, Тимчасовий
Повірений у справах**
з 2016 року

**Оскар
Сантана Леон**

The Republic of Cuba

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Diógenes Hernández Astorga (1992–1994);
Sergio López Briel (1994–1999);
José Dionisio Peraza Chapeau (1999–2004);
Julio Antonio Garmendia Peña (2004–2008);
Félix León Carballo (2008–2012);
Ernesto Antonio Sentí Darías (2012–2016)

**Counsellor
and Charge d'Affaires**
since 2016

**Oscar
Santana León**

Держава Кувейт

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Ахмед Абдулла Аль-Мубаракі (1995–1997);
Халет Мутлак Заед Аль-Дуейлах
(1998–2001);
Хафіз Мохаммед Аль-Аджмі (2001–2006);
Хамуд Юсіф Аль-Роудан (2007–2010);
Юсеф Хуссейн Аль-Кабанді (2010–2016)

The State of Kuwait

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ahmed Abdullah Al-Mubarak (1995–1997);
Halet Mutlaq Zaed Al-Dueylah (1998–2001);
Hafiz Mohammed Al Ajmi (2001–2006);
Hamood Youssif Al-Roudhan (2007–2010);
Yousef Hussain Al-Qabandi (2010–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 жовтня 2016 року

**Рашид Хаммад
Аль-Адвані**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 5, 2016

**Rashed Hammad
Al-Adwani**

Латвійська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Петеріс Сімсонс (1994–1997);
Петеріс Вайварс (1997–2001);
Андріс Вілцанс (2001–2007);
Атіс С'янїтс (2007–2011);
Аргіта Даудзе (2011–2016)

The Republic of Latvia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Peteris Simsons (1994–1997);
Peteris Vaivars (1997–2001);
Andris Vilcans (2001–2007);
Atis Sjanits (2007–2011);
Argita Daudze (2011–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 12 січня 2016 року

**Юріс
Пойканс**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 12, 2016

**Juris
Poikāns**

**Литовська
Республіка**

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Ромуальдас Рамошка (1993–1996);

Вітаутас Пятрас Плечкайтис (1996–2001);

Вікторас Баубліс (2001–2005);

Альгірдас Кумжа (2006–2009);

Пятрас Вайтекунас (2010–2015)

Надзвичайний

і Повноважний Посол

з 26 травня 2015 року

**Марюс
Януконіс**

**The Republic
of Lithuania**

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Romualdas Ramoshka (1993–1996);

Vytautas Petras Plechkaitis (1996–2001);

Viktoras Baublys (2001–2005);

Algirdas Kumzha (2006–2009);

Petras Vaitiekunas

(2010–2015)

Ambassador

Extraordinary and

Plenipotentiary

since May 26, 2015

**Marius
Janukonis**

Республіка Ліван

Надзвичайний

і Повноважний Посол:

Юсеф Садака (2005–2013)

Надзвичайний

і Повноважний Посол

з 13 вересня 2013 року

**Клод
Аль Хажаль**

The Republic of Lebanon

Ambassador Extraordinary and

Plenipotentiary:

Youssef Sadaka (2005–2013)

Ambassador Extraordinary

and Plenipotentiary

since September 13, 2013

**Claude
Al Hajal**

Лівія

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Аль-Седдіг Мохаммед Аль-Шібані-Аль-Гвері (2002–2008);

Фейсал Атія М. Альшаарі (2008–2012);

Салех Кадум (2012–2013);

Тимчасовий Повірений у справах

Алхаді І.А. Асбає (2013–2014)

Libya

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Al-Seddig Mohammed Al-Shibani-Al-Gveri (2002–2008);

Feisal Atiya M. Alshaari (2008–2012);

Saleh Kadoum (2012–2013);

Chargé d'Affaires

Alhadi I.A. Asbaie (2013–2014)

Надзвичайний

і Повноважний Посол

з 11 вересня 2014 року

**Мохамед
Салахеддін
Нуреддін Шеллі**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Mohamed
Salaheddin
Nureddin Shelli**

Республіка Македонія

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Владо Блажевські (1997–2003);

Мартін Гулескі (2003–2008);

Ілія Ісайловські (2008–2009);

Ацо Спасеноскі (2010–2014)

The Republic of Macedonia

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Vlado Blazhevski (1997–2003);

Martin Guleski (2003–2008);

Iliya Isailovski (2008–2009);

Aco Spasenoski (2010–2014)

Надзвичайний

і Повноважний Посол

з 1 грудня 2014 року

**Столе
Змейкоскі**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

**Stole
Zmejkoski**

Малайзія

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Амінахтун Бінті Хаджі А. Карім
(2005–2008);
Дато Абдула Сані Омар (2008–2011);
Чуа Теонг Бан (2011–2016)

Malaysia

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Aminakhtun Binti Hadji A. Karim (2005–2008);
Dato Abdula Sani Omar (2008–2011);
Chuah Teong Ban (2011–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2016 року**

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since 2016**

**Датук Аюф
Бін Бачі**

**Datuk Ayauf
Bin Bachi**

Суверенний Військовий
Орден Госпітальєрів
Святого Іоанна
Єрусалимського,
Родосу і Мальти

The Sovereign Military
Hospitaller Order
of Saint John
of Jerusalem
of Rhodes and of Malta

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Пауль Фрідріх фон Фурхерр (2008–2014)

Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary:
Paul Friedrich von Fuhrherr (2008–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 вересня 2014 року**

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since September 11, 2014**

**Антоніо Газзанті
Пульєзе
ді Котроне**

**Antonio Gazzanti
Pugliese
di Cotrone**

Королівство
Марокко

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Мохамед Азгар (2000–2004);
Абдельжаліль Саубрі (2004–2013)
Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 5 липня 2013 року

The Kingdom
of Morocco

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Mohamed Azhar (2000–2004);
Abdeljalil Saubri (2004–2013)
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since July 5, 2013

Міна
Тунсі

Mina
Tounsi

Мексиканські
Сполучені Штати

Тимчасовий Повірений у справах:
Сесар Окаранса Кастаньєда (2005–2009);
Надзвичайний
і Повноважний Посол:
Беренісе Рендон Талавера (2009–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Карлос Валера Пауліно (2014–2015)

The United
Mexican States

Charge d'Affaires:
Cesar Ocaranza Castañeda (2005–2009);
Ambassador Extraordinario and
Plenipotentiary:
Berenice Rendón Talavera (2009–2014);
Charge d'Affaires:
Carlos Valera Paulino (2014–2015)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 26 травня 2015 року

Марія Луїза
Беатріс Лопес
Гаргальо

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since May 26, 2015

Maria Luisa
Beatriz Lopez
Gargallo

Республіка Молдова

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іон Боршевич (1993–1994);
Іон Руссу (1994–1998);
Олексій Андрієвські (1999–2002);
Ніколас Черномаз (2003–2005);
Міхаїл Лаур (2005–2006);
Серджиу Статі (2006–2008);
Тимчасові Повірені у справах:
Еуджен Карас (2008);
Ніколає Гуменний (2008–2009);
Ніколає Мійня (2009–2010);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Іон Ставіле (2010–2015);
Тимчасовий Повірений у справах
Олег Хинку (2015–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 9 грудня 2015 року**

**Руслан
Болбочан**

The Republic of Moldova

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Ion Borshevich (1993–1994);
Ion Russu (1994–1998);
Oleksiy Andrievski (1999–2002);
Nikolas Chernomaz (2003–2005);
Mikhail Laur (2005–2006);
Sergio Statti (2006–2008)
Chargé d'Affaires:
Eudjen Karas (2008);
Nikolae Humennyi (2008–2009);
Nikolae Miinya (2009–2010);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Ion Stavila (2010–2015);
Chargé d'Affaires
Oleg Khyнку (2015–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since December 9, 2015**

**Ruslan
Bolbocean**

Федеративна Республіка Нігерія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Альфред Джон Нанна (2000–2004);
Аджуру Ігнатіус Хекайре (2004–2008);
Ібрагім Пада Касай (2008–2012);
Франк Нгозі Ісох (2012–2014);
Тимчасовий Повірений у справах
Афолабі Джуліус Адефідіпе
(2014–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах
з 2016 року**

**Естер
Джоел Сансува**

The Federative Republic of Nigeria

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Alfred John Nanna (2000–2004);
Adzhuru Ignatius Hekaire (2004–2008);
Ibrahim Pada Kasai (2008–2012);
Frank Ngozi Isoh (2012–2014);
Chargé d'Affaires
Afolabi Dzhulius Adefidipe
(2014–2016)

**Chargé d'Affaires
since 2016**

**Esther
Joel Sunsuwa**

Королівство Нідерланди

Надзвичайний і Повноважний Посол:
Роберт Герман Серрі (1992–1996);
Тимчасовий Повірений у справах
Адріан Кван'єр (1996–1997);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Онно Хаттінга Ван'т Сант (1997–2001);
Монік Патрісія Антуанетта Франк (2001–2004);
Тимчасовий Повірений у справах:
Віллем Барон Бентінк
ван Схоонгейтен (2004–2005);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Рон Келлер (2005–2009);
Пітер Ян Волтерс (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 липня 2013 року

**Кейс Ян Рене
Кломпенхаувер**

The Kingdom of the Netherlands

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Robert Herman Serri (1992–1996);
Chargé d'Affaires
Andrian Quanier (1996–1997);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Onno Hattinga Van't Sant (1997–2001);
Monique Patricia Antoinette Frank (2001–2004);
Chargé d'Affaires:
Willem Baron Bentink
van Skhoongeyten (2004–2005);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Ron Keller (2005–2009);
Pieter Jan Wolthers (2009–2013)

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since July 5, 2013

**Kees Jan René
Klompenhouwer**

Федеративна Республіка Німеччина

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Геннеке Граф фон Бассевітц (1992–1993);
Александр Арно (1993–1996);
Ебергард Гайкен (1996–2000);
Дітмар Гергард Штюдеманн (2000–2006);
Райнгард Шеферс (2006–2008);
Ганс-Юрген Гаймзьот (2008–2012);
Крістоф Вайль (2012–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 8 вересня 2016 року

**Ернст
Райхель**

The Federal Republic of Germany

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:
Hennecke Graf von Bassewitz (1992–1993);
Alexander Arnot (1993–1996);
Eberhard Heyken (1996–2000);
Dietmar Gerhard Stüdemann (2000–2006);
Reinhard Schäfers (2006–2008);
Hans-Jürgen Heimsoeth (2008–2012);
Christof Weil (2012–2016)

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since September 8, 2016

**Ernst
Reichel**

Королівство Норвегія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ойвінд Нордслеттен (1992–1996);
Андерс Хельсет (1997–2000);
Йостейн Бернхардсен (2001–2006);
Олав Берстад (2006–2011);
Йон Елведал Фредріксен (2011–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 жовтня 2016 року

**Уле
Тер'є
Хорпестад**

The Kingdom of Norway

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Øyvind Nordsletten (1992–1996);
Anders Helseth (1997–2000);
Jostein Bernhardsen (2001–2006);
Ølav Berstad (2006–2011);
Jon Elvedal Fredriksen (2011–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since October 5, 2016

**Ole
Terje
Horpestad**

Об'єднані Арабські Емірати

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 вересня 2014 року

**Абдулсалам
Харіб Обайд
Аль-Румейті**

The United Arab Emirates

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 11, 2014

**Abdulsalam
Hareb Obaid
Al Romaiti**

Ісламська Республіка
Пакистан

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Тарік Фарук Мірза (1997–2000);
Шамун Алам Хан (2000–2003);
Таджул Хак (2004–2007);
Газанфар Алі Хан (2007–2010);
А.Н. Салім Мела (2010–2012);
Ваджахат Алі Муфті (2013–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 12 січня 2016 року

**Атар
Аббас**

The Islamic Republic
of Pakistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Tariq Farouq Mirza (1997–2000);
Shamoon Alam Khan (2000–2003);
Taj ul Haq (2004–2007);
Ghazanfar Ali Khan (2007–2010);
A. N. Saleem Mela (2010–2012);
Wajahat Ali Muftee (2013–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since January 12, 2016

**Athar
Abbas**

Палестина

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Валід Закут (2001–2005);
Халід Арікат (2006–2010)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 29 листопада 2010 року

**Мохаммед
Аль-Асаад**

Palestine

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Valid Zakut (2001–2005);
Khalid Arikat (2006–2010)

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary**
since November 29, 2010

**Mohammed
Alasaad**

Південно-Африканська Республіка

Надзвичайний і Повноважний Посол
Діон ван Скуер (1993–1995);
Тимчасовий Повірений у справах
Ілія дю Буїссон (1995–1996);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Пітер ван Рензбург Хуесен (1996–1998);
Тимчасовий Повірений у справах
Девід де Вільє дю Буїссон (1998–1999);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Деларей ван Тондер (1999–2004);
Ашраф Сентсо (2004–2007);
Андріс Фентер (2008–2012);
Чупу Стенлі Матабата (2012–2013);
Тимчасовий Повірений у справах
Тандо Даламба (2013–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 11 вересня 2014 року

**Крістіаан
Альбертус Бассон**

The Republic of South Africa

Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Dion van Schoor (1993–1995);
Chargé d'Affaires
Ilia du Buisson (1995–1996);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary
Peter van Rensburg Goosen (1996–1998);
Chargé d'Affaires
David de Vilie du Buisson (1998–1999);
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Delarey van Tonder (1999–2004);
Ashraf Sentso (2004–2007);
Andries Venter (2008–2012);
Stanley Chupu Mathabatha (2012–2013);
Chargé d'Affaires
Thando Dalamba (2013–2014)

**Ambassador Extraordinary
and Plenipotentiary**
since September 11, 2014

**Christiaan
Albertus Basson**

Республіка Польща

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Єжи Козакевич (1993–1996);
Єжи Бар (1996–2001);
Марек Зюлковські (2001–2005);
Яцек Ключковські (2005–2011);
Генрик Літвін (2011–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 2016 року

**Ян
Пєкло**

The Republic of Poland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ezhi Kozakevich (1993–1996);
Ezhi Bar (1996–2001);
Marek Zulkovski (2001–2005);
Yatzek Kluchkovski (2005–2011);
Henryk Litwin (2011–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since 2016

**Jan
Pieklo**

Португальська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Мануел Корте-Реал (1993–1998);
Антоніу ді Фарія і Майя (1999–2001);
Педру Мануел Сарменту
ді Вашконселуш-і-Каштру (2001–2004);
Жузе Мануел Пессанья Віегас
(2004–2008);
Маріу Жезуш душ Сантуш (2009–2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 грудня 2014 року

**Марія Кріштіна
Серпа ди Алмейда**

The Portuguese Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Manual Korte-Real (1993–1998);
Antonis de Faria-i-Maya (1999–2001);
Pedru Manuel Sarmentu
di Vashkonselush-i-Kashtru (2001–2004);
Juse Manuel Pessanha Viegas
(2004–2008);
Mario Jesus dos Santos (2009–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

**Maria Cristina
Serpa de Almeida**

Російська Федерація

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Леонід Смоляков (1992–1996);
Юрій Дубінін (1996–1999);
Іван Абоїмов (1999–2001);
Віктор Черномирдін (2001–2009);
Міхаїл Зурабов (2009–2016)

The Russian Federation

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Leonid Smolyakov (1992–1996);
Yurii Dubinin (1996–1999);
Ivan Aboimov (1999–2001);
Viktor Chernomyrdin (2001–2009);
Mikhail Zurabov (2009–2016)

Румунія

Тимчасовий Повірений у справах:
Леонтін Пастор (1992–1993);
Надзвичайні і Повноважні Посли:
Іон Бістреану (1993–1998);
Міхай Дінуку (1998–1999);
Тимчасові Повірені у справах:
Корнел Іонеску (1999–2000);
Александру Корня (2000–2005);
Траян-Лауренцю Христя (2005–2010);
Корнел Іонеску (2010–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 29 серпня 2016 року**

**Крістіан-Леон
Цуркану**

Romania

Chargé d'Affaires: Leontin Pastor (1992–1993);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Ion Bistreanu (1993–1998);
Michai Dinuku (1998–1999);
Chargé d'Affaires:
Kornel Ionescu (1999–2000);
Aleksandr Kornea (2000–2005);
Trayan-Lauretsyu Christya (2005–2010);
Cornel Ionescu (2010–2016)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 29, 2016**

**Cristian-Leon
Turcanu**

Королівство Саудівська Аравія

**Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 27 серпня 2010 року**

**Джудія
Алхазал**

The Kingdom of Saudi Arabia

**Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 27, 2010**

**Judiya
Alhathal**

Республіка Сербія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Горан Алексич (2005–2009);
Душан Лазич (2009–2013)

The Republic of Serbia

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Goran Aleksich (2005–2009);
Dusan Lazic (2009–2013)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 5 липня 2013 року

**Раде
Булатович**

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since July 5, 2013

**Rade
Bulatovich**

Сирійська Арабська Республіка

Тимчасові Повірені у справах:
Сулейман Абудіяб (2004–2009);
Гайсам Машфедж (2009–2011);
Надзвичайний і Повноважний Посол
Мохамед Саїд Акіль (2011–2014);
Тимчасовий повірений у справах:
Мохаммад Сабах Аль Хадж Бакрі
(2014–2015)

The Syrian Arab Republic

Chargé d'Affaires:
Sulaiman Abudiab (2004–2009);
Hayssam Mashfej (2009–2011);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Mohamed Said Akil (2011–2014);
Charge d'Affaires:
Mohammad Sabah Al Haj Bakri
(2014–2015)

**Тимчасовий
повірений у справах**
з 2015 року

**Хасан
Хаддур**

Chargé d'Affaires
since 2015

**Hasan
Khaddour**

Словацька Республіка

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Роберт Гаренчар (1993–1995);

Йозеф Мігаш (1995–1996);

Тимчасові Повірені у справах:

Ольга Мігалікова (1996–1999);

Василь Гривна (1999–2005);

Урбан Руснак (2005–2009);

Павол Гамжік (2009–2014)

Надзвичайний

і Повноважний Посол

з 11 вересня 2014 року

**Юрай
Сівачек**

The Slovak Republic

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Robert Garenchar (1993–1995);

Iosef Migash (1995–1996);

Chargé d'Affaires:

Olga Migalikova (1996–1999);

Vasyl Grivna (1999–2005);

Urban Rusnak (2005–2009);

Pavol Hamžik (2009–2014)

Ambassador

Extraordinary and

Plenipotentiary

since September 11, 2014

**Juraj
Sivacek**

Республіка Словенія

Надзвичайний

і Повноважний Посол

Прімож Шеліго (2004–2008)

Тимчасові повірені у справах:

Боріс Голе (2008–2010);

Наташа Прах (2010–2014)

Надзвичайний

і Повноважний Посол

11 вересня 2014 року

**Наташа
Прах**

The Republic of Slovenia

Ambassador Extraordinary and

Plenipotentiary

Primož Šeligo (2004–2008)

Charge d'Affaires:

Boris Gole (2008–2010);

Nataša Prah (2010–2014)

Ambassador

Extraordinary and

Plenipotentiary

since September 11, 2014

**Nataša
Prah**

Республіка
Судан

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 13 вересня 2013 року

**Анас Ельтаєб
Ельгаїлані
Мустафа**

The Republic
of the Sudan

Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 13, 2013

**Anas Eltayeb
Elgailani
Mustafa**

Сполучені Штати
Америку

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Роман Попадюк (1992–1993);
Уільм Грін Міллер (1993–1998);
Стівен Карл Пайфер (1998–2000);
Карлос Паскуаль (2000–2003);
Джон Гербст (2003–2006);
Вільям Б. Тейлор Дж. (2006–2009);
Джон Ф. Теффт (2009–2013);
Джеффри Р. Пайєтт
(2013–2016)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 29 серпня 2016 року

**Марі
Йованович**

The United States
of America

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Roman Popadiuk (1992–1993);
William Green Miller (1993–1998);
Steven Carl Pifer (1998–2000);
Carlos Pascual (2000–2003);
John Herbst (2003–2006);
William B. Taylor Jr. (2006–2009);
John F. Tefft (2009–2013);
Geoffrey R. Pyatt (2013–2016)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since August 29, 2016

**Marie
Yovanovitch**

Республіка
Таджикістан

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Мухаббат Саїдов (1994–2001);
Сафар Сафаров (2001–2007);
Абдулмаджид Достієв (2008–2010);
Шухрат Музафарович Султонов
(2010–2015)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 17 вересня 2015 року

Холбобов
Файзулло
Самадович

The Republic of
Tajikistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Muhabbat Sayidov (1994–2001);
Safar Safarof (2001–2007);
Abdulgajid Dostiev (2008–2010);
Shukhrat Muzafarovych Sultonov
(2010–2015)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 17, 2015

Kholboboev
Fayzullo
Samadovich

Республіка Туреччина

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Адждар Гермен (1992–1997);
Альп Караосманоглу (1997–2001);
Алі Більге Джанкорель (2001–2005);
Ердоган Шеріф Ішджан (2005–2009);
Ахмет Бюлент Меріч (2009–2012);
Мехмет Самсар (2012–2014)

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 11 вересня 2014

Йонет
Дж. Тезель

The Republic of Turkey

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Acar Germen (1992–1997);
Alp Karaosmanoğlu (1997–2001);
Ali Bilge Cankorel (2001–2005);
Erdoğan Şerif İşcan (2005–2009);
Ahmet Bülent Meriç (2009–2012);
Mehmet Samsar (2012–2014)

Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary
since September 11, 2014

Yonet
C. Tezel

Туркменістан

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Недірмамед Аловов (1995–1999);
Аман-Гельди Байрамов (1999–2005)

**Надзвичайний і
Повноважний Посол,
дуаен**
з 26 травня 2010 року

**Нурберди
Аманмурадов**

Turkmenistan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Nedirmamed Alovov (1995–1999);
Aman Geldi Bairamov (1999–2005)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary,
Dean
of the Diplomatic Corps**
since May 26, 2010

**Nurberdy
Amanmuradov**

Угорщина

Надзвичайні і Повноважні Посли:
Андраш Палді (1992);
Іштван Варга (1992-1995);
Лоранд Тот (1995-1997);
Янош Кішфалві (1997-2001);
Ференц Контра (2001-2002);
Янош Тот (2003-2007);
Андраш Баршонь (2007-2010);
Тимчасовий Повірений у справах:
Міклош Шандор Мороц (2010-2011);
Надзвичайний і Повноважний Посол:
Міхаль Баєр (2011-2014)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 1 грудня 2014 року

**Ерно
Кешкень**

Hungary

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary:
Páldi András (1992);
Varga István (1992-1995);
Dr. Tóth Lóránd (1995-1997);
Kisfalvi János (1997-2001);
Kontra Ferenc (2001-2002);
Tóth János (2003-2007);
Bársony András (2007-2010);
Chargé d'Affaires:
Mórocz Miklós Sándor (2010-2011);
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary:
Bayer Mihály (2011-2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

**Erno
Keskeny**

Республіка Узбекистан

Тимчасовий Повірений у справах
Алішер Агзамходжаєв (1993–1998);
Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Шамансур Шахалілов (1999–2003);
Равшанбек Алімов (2003–2006);
Хайдаров Ілхом Уткурович (2006–2009);
Тимчасовий Повірений у справах
Батир Пулатович Юсупов (2009–2012)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 6 грудня 2012 року

**Алішер
Абдуалієв**

The Republic of Uzbekistan

Chargé d'Affaires
Alisher Ahzamhodzhayev (1993–1998);
Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Shamansur Shahalilov (1999–2003);
Ravshanbek Alimov (2003–2006);
Haidarov Ilhom Utkurovych (2006–2009);
Chargé d'Affaires
Batyr Pulatovych Yusupov (2009–2012)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 6, 2012

**Alisher
Abdualiev**

Фінляндська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Ерік Ульфстедт (1993–1996);
Мартті Ісоаро (1996–2000);
Тімо Юхані Репо (2000–2003);
Лаура Рейнілія (2003–2007);
Крістер Міккелссон (2007–2011);
Ар'я Макконен (2011–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний Посол**
з 17 вересня 2015 року

**Юха
Віртанен**

The Republic of Finland

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Erik Ulfstedt (1993–1996);
Martti Isoaro (1996–2000);
Timo Juhani Repo (2000–2003);
Laura Reinilä (2003–2007);
Christer Michelsson (2007–2011);
Arja Makkonen (2011–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since September 17, 2015

**Juha
Virtanen**

Французька Республіка

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Юг Перне (1992–1993);
Мішель Песік (1993–1995);
Домінік Шасар (1995–1997);
Паскаль Фієскі (1997–2001);
Філіп де Сюремен (2002–2005);
Жан-Поль Везіан (2005–2008);
Жак Фор (2008–2011);
Ален Ремі (2011–2015)

Надзвичайний

і Повноважний Посол
з 15 вересня 2015 року

**Ізабель
Дюмон**

The French Republic

Ambassadors Extraordinary and

Plenipotentiary:

Hugues Pernet (1992–1993);
Michel Peissik (1993–1995);
Dominique Chassard (1995–1997);
Pascal Fieschi (1997–2001);
Philippe de Suremain (2002–2005);
Jean-Paul Veziant (2005–2008);
Jacques Faure (2008–2011);
Alain Remy (2011–2015)

Ambassador

Extraordinary and
Plenipotentiary

since September 15, 2015

**Isabelle
Dumont**

Республіка Хорватія

Надзвичайні

і Повноважні Посли:

Онєсін Цвітан (1992–1995);
Джуро Відмарович (1995–1999);
Мар'ян Комбол (1999–2000);
Маріо Миколіч (2002–2006);
Желько Кірінчич (2007–2012)

Надзвичайний

і Повноважний Посол
з 6 грудня 2012 року

**Томіслав
Відошевіч**

The Republic of Croatia

Ambassadors Extraordinary
and Plenipotentiary:

Onesin Cvitan (1992–1995);
Djuro Vidmarovic (1995–1999);
Marjan Kombol (1999–2000);
Mario Mikolic (2002–2006);
Zeljko Kirincic (2007–2012)

Ambassador

Extraordinary and
Plenipotentiary

since December 6, 2012

**Tomislav
Vidosevic**

Чеська Республіка

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Павел Маша (1993–1997);
Йозеф Врабець (1997–2002);
Карел Штіндл (2002–2007);
Ярослав Башта (2007–2010);
Тимчасовий Повірений у справах
Вітезслав Півонька (2010–2011);
Надзвичайний
і Повноважний Посол
Іван Почух (2011–2016)

**Тимчасовий Повірений
у справах**
з 1 жовтня 2016 року

**Зденька
Цаїсова**

The Czech Republic

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Pavel Masha (1993–1997);
Josef Wrabec (1997–2002);
Carel Stindl (2002–2007);
Yaroslav Bashta (2007–2010);
Chargé d'Affaires:
Vitezslav Pivonka (2010–2011);
Ambassador Extraordinary and
Plenipotentiary
Ivan Počuch (2011–2016)

Chargé d'Affaires
since October 1, 2016

**Zdeňka
Caisová**

Республіка Чорногорія

Надзвичайний
і Повноважний Посол
з 2016 року

**Любомір
Мішурович**

The Republic of Montenegro

Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary
since 2016

**Ljubomir
Misurovic**

**Швейцарська
Конфедерація**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Армен Каммер (1993–1996);
Сільвія Паулі (1996–1999);
Жан-Франсуа Каммер (2000–2005);
Крістіан Феслер (2005–2007);
Георг Цублер (2007–2011);
Крістіан Шьоненбергер (2011–2015)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 29 жовтня 2015 року

**Гійом
Шойрер**

**The Swiss
Confederation**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Armen Kammer (1993–1996);
Sylvia Pauli (1996–1999);
Jean-Francois Kammer (2000–2005);
Christian Fesler (2005–2007);
Georg Zubler (2007–2011);
Christian Schoenenberger (2011–2015)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**

since October 29, 2015

**Guillaume
Scheurer**

**Королівство
Швеція**

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Мартін Халлквіст (1992–1996);
Йоран Сігурд Якобссон (1996–2000);
Свен Улоф Оке Петерсон (2000–2004);
Йон-Крістер Оландер (2004–2009);
Стефан Гуллгрєн (2009–2013);
Андреас фон Бекерат (2013–2016)

**Надзвичайний
і Повноважний
Посол**

з 5 жовтня 2016 року

**Мартін
Хагстрьом**

**The Kingdom of
Sweden**

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Martin Halkquist (1992–1996);
Joran Sigurd Jacobson (1996–2000);
Sven Olof Åke Peterson (2000–2004);
John Christer Åhlander (2004–2009);
Stefan Gullgren (2009–2013);
Andreas von Beckerath (2013–2016)

**Ambassador
Extraordinary
and Plenipotentiary**

since October 5, 2016

**Martin
Hagström**

Японія

Надзвичайні
і Повноважні Посли:
Суміо Едамура (1992–1993);
Шоджі Сuedзава (1993–1996);
Юджі Курокава (1996–1999);
Хітоші Хонда (1999–2002);
Кішічіро Амае (2002–2005);
Муцуо Мабучі (2005–2008);
Тадаші Ідзава (2008–2011);
Тоїчі Саката (2011–2014)

**Надзвичайний і
Повноважний Посол**
з 1 грудня 2014 року

**Шігекі
Сумі**

Japan

Ambassadors Extraordinary and
Plenipotentiary:
Sumio Edamura (1992–1993);
Shoji Suezawa (1993–1996);
Yuji Kurokawa (1996–1999);
Hitoshi Honda (1999–2002);
Kishichiro Amae (2002–2005);
Mutsuo Mabuchi (2005–2008);
Tadashi Izawa (2008–2011);
Toichi Sakata (2011–2014)

**Ambassador
Extraordinary and
Plenipotentiary**
since December 1, 2014

**Shigeki
Sumi**

Представники України при міжнародних організаціях

***Representatives of Ukraine
to international organizations***

**Відомості подано станом
на 1 листопада 2016 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

***При підготовці щорічника використано інформацію
МЗС України***

**Data current as of November 1, 2016.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

***Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials***

Глава Місії України
при НАТО

*Виконуючий обов'язки
Голови Місії
з 2015 року*

**Єгор
Божок**

Head of Ukraine's
Mission to NATO

*Acting Head of
Ukraine's Mission
to NATO since 2015*

**Yehor
Bozhok**

Представник
України при
Європейському Союзі

з 4 лютого 2016 року

**Микола
Тоцицький**

Representative
of Ukraine to the
European Union

*since February 4,
2016*

**Mykola
Tochytskyi**

Постійний
представник України
при Відділенні ООН
та інших міжнародних
організаціях
у Женеві
(Швейцарія)

з 11 жовтня 2013 року

**Юрій
Клименко**

Permanent
Representative of
Ukraine to the
UN Office and
other international
organizations
in Geneva
(Switzerland)

since October 11, 2013

**Yurii
Klymenko**

Постійний представник
України
при міжнародних
організаціях
у Відні (Австрія)

з 29 червня 2010 року

**Ігор
Прокопчук**

Permanent
Representative of
Ukraine to
the International
Organizations in
Vienna (Austria)

since June 29, 2010

**Ihor
Prokopchuk**

Постійний
представник
України
при ООН

від 9 грудня 2015 року

**Володимир
Сльченко**

Permanent
Representative of
Ukraine
to the United
Nations

since December 9, 2015

**Volodymyr
Yelchenko**

Постійний
представник України
при Раді Європи

від 9 квітня 2016

**Дмитро
Кулеба**

Permanent
Representative of
Ukraine to the
Council of Europe

since April 9, 2016

**Dmytro
Kuleba**

Постійний
представник
України
при ЮНЕСКО

від 13 жовтня 2014 року

**Олег
Шамшур**

Permanent
Representative
of Ukraine
to UNESCO

since February 4, 2016

**Oleh
Shamshur**

Постійне
представництво
України при
координаційних
інститутах СНД

з 2014 року

**Ольга
Дарибогова**

Permanent Mission
of Ukraine to the
coordination bodies of
the Commonwealth of
Independent States

since 2014

**Olha
Darybohova**

Представники міжнародних організацій в Україні

*Representatives
of international organizations
in Ukraine*

**Відомості подано станом
на 10 листопада 2016 року. Можливі зміни
у складі керівників дипломатичних місій
будуть подані у наступному випуску щорічника**

***При підготовці щорічника використано матеріали
МЗС України***

**Data current as of November 10, 2016.
Possible changes in composition of the heads
of diplomatic missions
will be given in the next issues of this year-book**

***Data of the Ministry of Foreign Affairs
of Ukraine were used for preparation
of the year-book materials***

Представництво
Європейського
Союзу

Посол, Голова
Представництва

**Хюг
Мінгареллі**

Delegation of the
European Union to
Ukraine

Ambassador, Head
of the EU Delegation

**Hugues
Mingarelli**

Організація за
демократію та еконо-
мічний розвиток —
ГУАМ

Посол, Генеральний
секретар ГУАМ

**Алтай
Ефендієв**

Organization
for Democracy and
Economic Development —
GUAM

Ambassador, GUAM
Secretary General

**Altai
Efendiev**

Організація
Об'єднаних Націй

Координатор
системи ООН в
Україні та Постійний
Представник ПРООН в
Україні

**Ніл
Вокер**

United
Nations

UN Resident Coordinator
and UNDP Resident
Representative in Ukraine

**Neal
Walker**

Управління Верховного
Комісара ООН у
справах біженців
(УВКБ ООН)

Представник

**Пабло
Матеу**

United Nations
High Commissioner
for Refugees
(UNHCR UN)

Representative

**Pablo
Mateu**

Фонд
народонаселення
ООН
в Україні

Представник Фонду

**Каспар
Пік**

United
Nations
Population
Fund

UNFPA
Representative

**Caspar
Peek**

Дитячий фонд ООН
(ЮНІСЕФ)

Голова Представництва
ЮНІСЕФ в Україні

**Джованна
Барберіс**

United Nations Children's
Fund (UNICEF)

UNICEF Representative
in Ukraine

**Giovanna
Barberis**

Міжнародна
організація
з міграції
(МОМ)

Голова
Представництва

**Манфред
Профазі**

Mission of the
International
Organization for
Migration (IOM)

Chief of Mission

**Manfred
Profazi**

Міжнародний
валютний
фонд (МВФ)

Постійний
представник МВФ

**Жером
Ваше**

International
Monetary Fund
(IMF)

IMF Resident
Representative

**Jerome
Vacher**

Світовий банк (СБ)

Директор Світового банку в
Україні, Білорусі та
Молдові

**Сату
Кахконен**

World Bank

World Bank's Director for
Ukraine, Belarus and
Moldova

**Satu
Kahkonen**

Міжнародна фінансова
корпорація
(МФК)

Голова
Представництва МФК
в Україні та Білорусі

**Руфат
Алімарданов**

International
Finance
Corporation

IFC Country
Manager for Ukraine
and Belarus

**Rufat
Alimardanov**

Організація з безпеки
та співробітництва
в Європі
(ОБСЄ)

Координатор
проектів ОБСЄ
в Україні

**Вайдотас
Верба**

Organization
for Security and
Co-operation in
Europe

OSCE Project
Coordinator in Ukraine

**Vaidotas
Verba**

Рада
Європи

Представник
Генерального секре-
таря Ради Європи з
координації програм
співробітництва,
голова офісу

**Мортен
Енберг**

Council
of Europe

Representative of the
Secretary General in charge
of the co-ordination of the
co-operation programmes,
Head of Office

**Mårten
Ehnberg**

NATO

Голова
Представництва
НАТО в Україні,
Директор Офісу
зв'язку НАТО.

**Александр
Вінніков**

NATO

Head
of NATO Representation
to Ukraine,
Director
of NATO Liaison Office

**Aleksander
Vinnikov**

Центр інформації та документації НАТО

Директор

**Наталія
Немилівська**

NATO Information and Documentation Centre (NIDC)

Director

**Nataliia
Nemylivska**

Європейський банк реконструкції та розвитку

Директор ЄБРР
в Україні

**Шевкі
Аджунер**

European Bank for Reconstruction and Development

EBRD director
for Ukraine

**Sevki
Acuner**

Місія
міжнародного
комітету
Червоного Хреста

*Глава регіональної
делегатії*

**Алан
Ешліман**

International
Committee
of the Red Cross
in Ukraine

*Head
of Mission*

**Alan
Eshliman**

Всесвітня
організація охорони
здоров'я (ВООЗ)

*Представник ВООЗ та Глава
Бюро ВООЗ в Україні*

World Health
Organization (WHO)

*Representative of the WHO
to Ukraine and Head of the WHO
Country Office in Ukraine*

Європейський
інвестиційний банк

European Investment
Bank

Директор в Україні

*Head of EIB representation
to Ukraine*

**Лілія
Чернявська**

**Liliia
Cherniavska**

Український науково-
технологічний центр
(УНТЦ)

Science and technology
center in Ukraine
(STCU)

Виконавчий директор

Executive Director

**Куртіс
М. Белаяч**

**Curtis
M. Vjelajac**

Спеціальна
моніторингова місія
(СММ) ОБСЄ
в Україні

OSCE Special
Monitoring Mission
to Ukraine
(SMM)

Голова Місії

Chief Monitor

**Ертуруль
Апакан**

**Ertuğrul
Apakan**

Павло ГАЙ-НИЖНИК,

доктор історичних наук,

завідувач відділу історичних студій

Науково-дослідного інституту українознавства,

академік Української академії наук

РУСЬКО-ВІЗАНТІЙСЬКА ВІЙНА 1043 РОКУ: ЦЕРКОВНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ ПРОТИСТОЯННЯ В КОНТЕКСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ВЕЛИКОГО КНЯЗЯ КИЇВСЬКОГО ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Анотація: Статтю присвячено комплексному дослідженню давньо-руської проблематики. Автор проаналізував наявні джерела, хронологічно близькі до часу хрещення Русі. У своїй праці автор доводить, що із запровадженням християнства релігійні процеси відбувались у взаємозв'язку не лише між собою, а й із державним та політичним розвитком суспільства. Розглянуто питання про похід руських військ на Візантію в 1043 році, з приводу якого спеціалісти висловили різні точки зору як щодо його причин, так і щодо його ініціаторів. У статті йдеться про передумови, перебіг та наслідки як внутрішньої політико-ідеологічної атмосфери в Давній Русі, так і зовнішньополітичної ситуації, пов'язаної зі змінами в русько-візантійських церковних відносинах.

Ключові слова: Ярослав Мудрий, Київська Русь, Іларіон, русько-візантійська війна.

Історія українського народу та держави засвідчує, що на їхній розвиток протягом століть впливали різні чинники, передусім економічні, політичні, духовні. Серед них важливу роль відігравали й релігійні. Із запровадженням християнства релігійні процеси відбувались у взаємозв'язку не лише між собою, а й із державним та політичним розвитком суспільства.

З'ясовуючи питання про похід руських військ на Візантію в 1043 році, спеціалісти висловили різні точки зору щодо його причин та ініціаторів. Так, Н. Полонська-Василенко в цьому контексті зазначала, що причиною походу було вбивство у Візантії якогось купця, як писав візантійський письменник Скилиця, проте М. Грушевський припускав, що Ярослав Володимирович хотів настрашити Візантію та здобути нові привілеї для руської торгівлі. М. Андрусяк вважає, що причиною

цієї війни було бажання Ярослава успадкувати візантійський престол, позаяк його друга жінка, Феодора, була донькою цисаря Костянтина [27, с. 126–127]. А втім, більшість істориків підтримують із цього приводу тезу М. Грушевського, що питання причин початку війни 1043 року досі є незрозумілим, оскільки справжні спонуки походу київського князя на імперію ромеїв усе ще невідомі.

У Д. Дорошенка ж без пояснень цю подію зафіксовано як зовнішню політику Ярослава, яку знаменував «останній похід Руси проти своєї церковної метрополії» [7, с. 47]. І. Крип'якевич вважав, що «похід на візантійську столицю знаменував поворот до великодержавних планів Олега, Ігоря, Святослава. Але ми не знаємо, – обмовлявся вчений, – чи Ярослав думав про великі завоювання та опанування чорноморських шляхів, чи мав на меті тільки воєнну демонстрацію. Безпосередньою причиною війни було вбивство якогось київського купця, отже, були якісь поважніші непорозуміння в ділянці торгівлі, що завжди була дуже чутливим місцем у відносинах між Києвом та Візантією» [11, с. 76].

П. Толочко також зазначає, що й досі невідомо, що стало причиною цієї війни, проте припускає, що, «можливо, похід став відповіддю Руси на потяг Візантії розповсюдити на неї свій політичний вплив» [33, с. 356–357]. Учений пов'язує похід на греків із загостренням відносин між Києвом і Константинополем «після приходу до влади у 1042 році Костянтина IX Мономаха, політика якого відзначалася антируською спрямованістю» [34, с. 83]. Автор повідомляє, що джерела зберегли відомості не тільки про велику сварку на константинопольському ринку між руськими й греками, унаслідок якої було вбито знатного русича, а й про те, що «в цей же час на Афоні візантійці піддали розгрому пристань і склади руського монастиря» [34, с.155].

Дещо інший варіант запропонував історик церкви А. Карташев. Він вважав, що похід руських військ спричинило «грецьке церковне правління з 1037 року, яке не зміцнювало дружбу, а підігрівало національну церковну опозицію. І хто знає, як далеко вона зайшла б, якби руський флот не був розбитий» [9, с. 167]. Очевидець подій, відомий візантійський письменник Михаїл Пселл характеризував русів як затятих ворогів і конкурентів Візантії та зазначав, що «це варварське плем'я завжди жило яру і скажену ненависть проти грецької гегемонії; при кожному зручному випадку, винаходячи те чи інше звинувачення, вони створювали з нього привід для війни з нами» [9, с. 168]. «Чи не є це актуальним, – задавався питанням А. Карташев, – чи не є це свідченням натяком на боротьбу руських проти гегемонії, зокрема й канонічної?» [9, с. 168].

Але хто ж тоді, як логічно міркував Л. Гумільов, складав партію, ворожу грекам? О. Шахматов та Д. Ліхачов вважали, що ініціатива походу Ярослава належала не русичам, а варягам, які й довели руське військо до поразки, а з їх ватажків, що спровокували цю безглузду війну, названо Інгвара Мандрівника [2, с. 330].

Укладачі десяти томної «Історії релігії в Україні», як і А. Карташев, вважають, що війну 1043 року спровокував своїми діями Феопемпт (київський митрополит, посланець із Візантії), який не тільки вдруге висвятив Десятинну церкву, а й «ще цілим рядом інших актів спробував принизити запроваджену Володимиром церкву, ображав патріотичні почуття народу» [4, с. 26]. Тому ініціаторами походу на Візантію, на думку авторів, стала руська опозиція на чолі з Ярославом. Загалом позиції вчених відображено в окремих напрямках трьох концепцій, що було сформовано в історичній науці щодо причин цієї війни, а саме:

– Ярослав прагнув позбавитися церковно-ієрархічної залежності від Візантії (М. Присьолков, А. Васильєв, В. Мавродін, Д. Ліхачов та ін.);

– війна була викликана через зіткнення державно-політичних інтересів (І. Будовніц, М. Левченко та ін.);

– мало значення загострення всього комплексу стосунків (Г. Вернадський, В. Пашуто, В. Корольок та ін.) [15, с. 228–257; 16; 17; 18].

Природно, що в межах цих концепцій існує чимало окремішно-індивідуальних точок зору. У сучасній зарубіжній історіографії, зауважує Н. Нікітенко, визнано гіпотезу А. Поппе, який причиною конфлікту вважає втручання Русі в боротьбу Костянтина IX з бунтівним воєначальником Георгієм Маніаком на боці останнього [23, с. 122]. Цілком можливою вважає таку точку зору А. Поппе й один з авторів німецького тритомника з руської історії Київської держави Х. Рюс. Натомість Н. Нікітенко припускає, що після одруження Володимира з цесарівною Анною київські державці отримали право візантійського співволодіння, а відтак його син Ярослав Володимирович розв'язав війну з метою завладіти візантійським тронем для зміцнення своїх позицій в ієрархії «Візантійської співдружності» [23, с. 126, 132]. Тож, як бачимо, питання про причини походу 1043 року все ще залишається дискусійним.

Що ж до безпосереднього аналізу перебігу подій цього походу, то, наприклад, Д. Дорошенко описує його так: «Року 1043 ціла флотилія під проводом княжича Володимира Ярославича вирушила морем на Царгород. У той самий час сухопутна армія йшла довкола західного берега Чорного моря через Болгарію під проводом воеводи Вишати. Обидві сили були погромлені греками: їх славний грецький вогонь спалив частину руської флотилії під самим Босфором, і решта повернула назад. Грецька ескадра рушила навздогін, але сама була знищена вже коло устя Дніпра. Сухопутне військо було побите під Варною, 800 полонених разом із Вишатою були приведені до Царгороду, і тут їм усім викололи очі» [7, с. 47–48].

І. Крип'якевич подає дещо іншу схему: «Військових кораблів було 400. Київський флот увійшов у царгородську пристань Фарос, але грецькі трієри розпочали наступ із ясним вогнем, вдерлися всередину і затопили кілька кораблів. Одночасно зчинилася буря і знищила багато човнів. Ярослав мусив відступити, а греки пустилися за ним

навздогін (можливо, автор помилився, вживши ім'я Ярослава, якого не було в цьому поході). До другої битви прийшло в якійсь затоці. Тут Володимир упорядкував свої кораблі, оточив греків і розбив їх: частина грецьких трієр була потоплена, частина попала в полон, тільки недобитки порятувались утечею. Такою славною перемогою закінчився останній київський похід на Константинополь. Але не обійшлося без жертв: частина княжого війська під проводом Вишати після першого бою мусила причалити до берега; там вони потрапили в грецький полон, і греки їх поосліплювали» [11, с. 58]. Загалом же, за І. Крип'якевичем, виходить, що то була слава перемога, а не поразка.

Л. Гумільов, відомий своїми несподіваними, але нерідко логічними та слушними інтерпретаціями (у сенсі, притаманному циклічно-історичним доктринам М. Данилевського, О. Шпенглера, А. Дж. Тойнбі) подає такі відомості: «Літописець повідомляє, що буря велика розбила кораблі руських. Але, можливо, причиною загибелі руського флоту знову став грецький вогонь. У всякому випадку, русів, які врятувалися, на березі побивала і брала в полон латна кіннота візантійців. Володимир з частиною дружини вдалося повернутися в Русь» [6, с. 83].

За інформацією ж П. Толочка, «руські війська діяли успішно, але потім візантійський флот, озброєний грецьким вогнем, наніс їм значну поразку. Завершив розгром руського флоту шторм, під час якого загинуло багато кораблів. Частину дружини на чолі з Вишатою перестріло на Балканах візантійське військо і також розбило; багато руських воїнів потрапило в полон і було осліплено» [33, с. 357]. В іншому випадку цей же автор у своїй монографії «Давня Русь» зазначав, що «на шляху від устя Дуная до Царграда руські кораблі потрапили у шторм і більша частина їх опинилась викинутою на берег. Завершили розгром руського флоту грецькі кораблі. Володимир Ярославичу із залишками війська вдалося повернутися в Русь, численні дружинники, зокрема й воєвода Вишата, потрапили у полон» [34, с. 84].

Отже, серед причин, які призвели до поразки руського війська, названо дві — це несприятливі погодні умови (буря) та застосування супротивником «грецького вогню». Однак послідовність в авторів різна: а) спочатку греки застосовували вогняну суміш, а потім розпочався шторм; б) і морська битва із застосуванням супротивником «грецького вогню» та шторм відбувалися синхронно; в) одразу ж руські кораблі потрапили в шторм, а завершили розгром руського флоту грецькі кораблі, застосувавши свою «вогняну» зброю. Така невизначеність у авторів свідчить про нез'ясованість питання, а воно, на нашу думку, також має безпосередній зв'язок із причинами та ініціаторами походу.

А втім, для пошуку відповіді на це запитання варто зазирнути в більш ранні часи — дні князювання в Києві Ярославого батька Володимира Святославича [3]. Говорячи про великого князя київського Володимира, Іларіон описує велике благодіяння — хрещення землі руської, яке той

здійснив. Викладені ним похвали для багатьох учених стали доказом боротьби Руської церкви за канонізацію свого хрещеного отця, проти якої виступала Візантія, а значить — і антигрецької позиції автора.

Справді, Іларіон, вражаючи уяву читача, виважено й аргументовано вінчає Володимира титулатурою святості: «Сии славнии от славнихъ рожься, благороденъ от благородных, каганъ нашъ Влодимеръ»; «Не видель еси Христа, не ходиль еси по ньмъ, како ученикъ его обрѣтєся?»; «Поистинѣ бысть на тебѣ блаженство Господа Исуса»; «Не единого обративъ челоуѣка от заблуждениа идольскыа льсти, ни десяти, ни града, нъ всю область сию»; «Подобниче великааго Коньстантина, равноумне, равнохристоролюбче, равночестителю служителемъ его!»; «Радуйся, въ владыкахъ апостоле!» [31, с. 44, 46, 48, 52].

Іларіон, мабуть, уперше в історії Давньоруської держави висунув на порядок денний питання про канонізацію Володимира Святославича в статусі рівноапостольного, оминаючи навіть «нижчу ступінь» формальним повідомленням.

З одного боку, автор «Слова...» з «отеческой» любов'ю перелічує візантійські добродієвості, котрі духовно відкривають шлях до спасіння та святості, і про які знав Володимир. Тому й «возсіяв розум у серці його». З іншого — Іларіон, немовби намагаючись з'ясувати причини благодатного перевороту у свідомості Володимира, вносить елемент протиріччя: «Како вѣрова? Како разгорѣся въ любовь Христову? [...] Не видѣ апостола, пришедша въ землю твою [...] и Сихъ всѣхъ не видѣвъ, како вѣрова? Дивно чудо! [...] Ты же, о блажениче, безъ всѣхъ сихъ притече къ Христу, токмо от благааго съмысла и остроумна разумѣвъ» [31, с. 46]. У такій послідовності похвал простежується прагнення об'єднати два зовсім різних напрями, що пояснюють мотиви, які спонукали Володимира до хрещення.

В одному випадку князь Володимир чув про візантійські «благовірності» та «зажадав він серцем, загорівся Духом», аби стати християнином. Побачив це Бог і «возсіяв розум у серці його», після чого хрестився князь («увійшов у святу купіль і одродився от духу і води»). Далі ж Володимир хрестить усіх людей своїх. Звеличуючи Володимира як героя віри, гідного канонізації, порівнюючи його з великим Костянтиним, який зі своєю матір'ю Єленою «крестъ от Иерусалима принесѣша и по всему миру своему раславѣша», літописець заявляє: «Ты же съ бабою твоею Ольгою принесѣша крестъ от новааго Иерусалима, Константинна града, и сего по всей земли свои поставиша, утвердиста вѣру» [31, с. 48]. Отже, автор дуже вміло монтував першопочатковий зв'язок Русі з Константинополем, і саме за такої інтерпретації ідеологічний зміст протистояння Русі та Візантії нівелюється. Говорячи мовою канонічного права, було утверджено постфактум законне право Константинопольського патріархату, тобто Церкви-матері, визначати статус народженої від неї Руської митрополії.

У другому випадку хрещення Русі Володимиром — це самостійний «від благого розмисла і гострого ума» акт, що залежить тільки від князя:

1) він сам зрозумів, «яко естъ Богъ единъ творецъ невидимымъ и видимым, небеснымъ и земнымъ, и яко посла въ миръ спасенія ради възлюбенаго Сына своего» [31, с. 46];

2) хрестився «и си помысливъ, въниде въ святую купѣль. И еже инѣмъ уродство мнится» [31, с. 46];

3) після хрещення виявилась у ньому сила Божа («тобѣ сила Божиа вѣмѣнися») [31, с. 46], тобто сила до життя праведного «у великім терпінні, у скорботах... у чистоті... у лагідності...» (2 Кор. 6: 4–10), від чого свого часу відмовився батько його Святослав, позаяк «А дружина моя сему смѣяти начнут!» [26, с. 112].

Вивчення фактів з історії проведення церковної реформи князем Володимиром Святославичем дає уявлення про її поетапність (мала чотири етапи), відповідність якої нерозривно пов'язується з будівництвом головних церков: 1) на честь Іоанна Предтечі; 2) на честь Василя Великого; 3) на честь Богородиці (Десятинна); 4) на честь Благовіщення. Усі вони, уподібнені за біблійним принципом, мали сакральне значення: від хрещення та покаяння водою в Ісуса Христа до кінцевої мети — віри в Ісуса Христа як Сина Божого через миропомазання.

Водночас на шляху до створення умов для довготривалого існування автокефальної Руської церкви великим князем київським не було враховано складність усього комплексу церковних питань. Наважившись самочинно (за підтримкою корсунського духовенства) впровадити християнізацію, князь Володимир та його оточення (користуючись перекладною рідною мовою, церковною літературою, не визнаючи канонічної зверхності жодної з рівноапостольних церков) наштотувалися на відмову визнати Руську церкву канонічними рівноапостольними центрами. Подальші історичні події показали, що непевно закладений фундамент не став надійним підмурівком для подальшого самостійницького існування Руської церкви. Без канонічного офіційного зв'язку з рівноапостольним центром Русь опинилася за межами кафолічної спільноти.

Після смерті Володимира Святославича його син Ярослав, прагнучи визнання Руської церкви з міжнародним (канонічним) офіційним статусом, спрямовує церковну політику на залучення Руської церкви до кафолічної православної спільноти через канонічну зверхність Константинопольського патріархату. Його політичні та ідеологічні перетворення були системними й послідовними, починаючи з приходу до влади, підписання церковного пакту з Константинополем 1037 року та закінчуючи візантійським походом 1043 року та поставленням митрополита Іларіона на кафедру Руської церкви. Про це переконливо свідчать позалітописні твори, зокрема «Слово про закон і благодать» Іларіона, «Похвала Володимирі» Іакова Мніха-монаха, «Читання про Бориса і Гліба» Нестора, а також «Повість временних літ».

Недооцінка місця та ролі канонічних зв'язків призвела до створення провізантійської партії на чолі з Ярославом Володимировичем. Наслідки були не надто втішними: Русь залишилася православною християнською державою, набувши офіційного канонічного статусу, проте раніше закладені підвалини для внутрішнього протистояння були причиною майбутньої боротьби провізантійської партії Ярослава з внутрішньою опозицією, яка відстоювала самостійність у церковних питаннях. Так відбувся розкол у давньоруському суспільстві.

Самостійницька опозиція, у якій ще за часів Володимира Святославича сформувалася незалежна церковна ідеологія та яка не була зацікавлена в новому перерозподілі матеріальних цінностей і владних повноважень, стала, очевидно, ініціатором війни з Візантією у 1043 році.

У «Повісті временних літ» знаходимо, що Ярослав не сам очолив цей похід, а відрядив старшого сина Володимира (якому було 23 роки), однак у літописі не зазначено часу. До речі, це перший випадок у низці всіх попередніх походів на Візантію, коли така важлива акція взагалі відбувалася без участі київського князя.

Пройшовши гирло Дунаю на шляху до Царгорода, руські кораблі потрапили в шторм, після якого 6 тисяч воїнів опинилися на березі. Самого княжича Володимира врятували, узявши на корабель Ярославового воєводи Івана Творимирича. А далі виникає незрозуміла ситуація. Русичі, яких бурею викинуло на берег, вирішують іти в Русь «и не идяше с ними никтоже от дружины княжее». Вимальовується дуже важлива деталь — у руському війську були дві дружини. Одна дружина на березі, інша — княжа дружина — на кораблях, які вціліли. Чому виникла така неузгодженість у діях руського війська, літописець пояснює тільки однією причиною, яку повторює двічі, — майже масове дезертирство шести тисяч воїнів. Тому з княжої дружини з ними ніхто не пішов. Мабуть, відбулася якась військова рада, після якої воєвода Вишата приєднався до дружини на березі.

Цікавим є й те, що воєводі, якому київський князь доручив загальне керівництво військом, княжа дружина не підпорядковувалася. Творимирич, узявши Володимира на свій корабель, перебрав на себе керівництво воєною кампанією. Незрозумілим залишається й мотив суперечки, адже кораблі, яких не побила буря, теж спрямували свій курс у зворотному напрямку. Володимир змушений був повернути назад і дати бій 14 візантійським кораблям, які їх наздоганяли. Мабуть, причина непорозуміння була зовсім в іншому? Відповіддю на це запитання може бути промова воєводи Вишати: «Аще живь буду, то с ними, аще погыну, то с дружиною». У словах Вишати відчувається не тільки симпатія до цієї дружини, певна відповідальність за неї, а й небезпека, яка загрожувала життю воїнів, які опинилися на березі. Отже, саме на березі розгорталася кульмінація цього походу, а тому виходить, що зраджували, відмовившись допомогти своїм співвітчизникам, саме воїни княжої дружини.

Є. Разін, аналізуючи причини поразки цього походу, зазначав: «Треба зазначити, що в цьому випадку відсутнім було єдине сильне керівництво, і військо було розпорошене. Значний підрозділ, який вів берегом воєвода Вишата, було розбито. Володимир з іншою частиною війська відступив на човнах (кораблях), фактично кинувши напризволяще корпус Вишати» [29, с. 101]. Поясненням парадоксальності ситуації, на наш погляд, може бути повернення Вишати¹ до дружини, представники якої, найімовірніше, і були ініціаторами цього походу.

Слушність такого тлумачення повертає нас до подій, пов'язаних із діяльністю митрополита Феопемпта в Києві. Його поява в Русі теж не була випадковою, адже саме при ньому великий князь київський Ярослав укладав у 1037 році церковний пакт із Константинополем. Із цього спектра зрозумілим стає мотив неузгодженості дій у самому війську й позиція княжої дружини, яка не була зацікавлена в продовженні походу. Проте від самого його початку князь був змушений послати її в той похід і, можливо, під тиском віча та потужної опозиції, які й виступили проти канонічної залежності київської митрополії від Константинопольського патріархату. Про те, що в Русі були міцні залишки опозиції, свідчать і позалітописні твори Іакова Мніха в «Похвалі Володимирі» та Нестора в писанні про Бориса і Гліба. Звідси стає зрозумілим і те, чому Вишата, якого греки відпустили за три роки, повертається з полону не до великого князя Ярослава в Київ, а в Новгород — до його сина Володимира. Крім того, після смерті княжича Володимира Ярославича Вишата вже разом із його сином Ростиславом Володимировичем змушений був тікати аж у Тмутаракань, де Ростислава отруїть грецький катепан (імператорський намісник), якого, своєю чергою, можливо, саме за це поб'ють камінням у Корсуні.

Утім повернімося до питання: чи міг бути ініціатором воєнного походу в 1043 році сам Ярослав Володимирович? З огляду на зовнішньополітичну діяльність, яку розгорнув київський князь, укладаючи союзи з державами через матримоніальні зв'язки та в спосіб, яким він намагався розв'язати церковне питання з Візантією (визнавши грецьку патріархальну зверхність, прийнявши першого, направленого Царгородським патріархом, митрополита Феопемпта), можна стверджувати, що військовий похід на Візантію, навіть якщо вважати його демонстрацією сили, був невідгідним передусім самому князю Ярославу.

Згідно з літописною традицією подання матеріалу ініціативу завжди приписують князю, а про вплив його оточення та тиск суспільної думки не зазначають. Тому рішення про похід на Візантію антигрецької опозиції, яку могли очолювати заможні та впливові бояри, що «плакашася за Володимирем Святославичем, акы заступника ихъ

¹ Нагадаємо, що воєвода Вишата був нащадком Добрині — дядька великого князя Володимира Святославича по материнській гілці.

земли, убозии акы заступника и кормителя» й було зафіксовано літописцем як рішення князя [26, с. 144]. Саме таке тлумачення дає можливість пояснити логіку дій Ярослава з моменту його непокори батьку, великому князю київському Володимирі, починаючи з 1014 року, і до поставлення русича Іларіона київським митрополитом.

Розглянемо головні історичні фрагменти, які, на наш погляд, були пов'язані з церковною політикою Ярослава.

1. «В лѣто 6522 (1014). Ярославу же суццю Новѣгородѣ, и уроком дающе Киеву двѣ тысячѣ гривенъ от года до года, а тысячу Новѣгородѣ гридемъ раздаваху. И тако даяху вси посадници новѣгородстии, а Ярославъ сего не даеше к Киеву отцю своему» [26, с. 144]. Посадником у Новгороді на цей час був син Добрині Костянтин, із яким у Ярослава склалися суперечливі відносини. Про це свідчить і літопис: «...варязи бяху мнози у Ярослава, и насилье творяху новгородцем и женамъ ихъ» [26, с. 154]. У конфлікті, що розгорнувся, новгородці перебили варягів «во дворѣ Поромони», після чого почалися переговори², на які Ярослав запросив «нарочитыѣ мужи, иже бяху исѣкли варягы, и обльстивъ я исѣче» [26, с. 154].

Тієї самої ночі, за літописом, Ярослав отримує звістку від своєї сестри Предслави: «Отець ти умерлъ, а Святополкъ сѣдить ти Киевѣ, убивъ Бориса, а на Глѣба посла, а блюдися его повелику» [26, с.154]. Ця літописна версія залишається традиційно поширеною в історичній літературі, хоча, наприклад, О. Хорошев, наводить низку аргументів на користь того, що вбивство Бориса здійснено варягами за наказом саме Ярослава [36, с. 26–31]. Потім відбулося віче, на якому новгородський князь просив вибачення та навіть розплакався. «И рѣша новгородци: «Аще, княже, братья наша исѣчена суть, можемъ по тобѣ бороти» [26, с. 156]. Що саме пообіцяв Ярослав новгородцям, літописець не повідомляє. Але перебіг подій, пов'язаний із відмовою самим князем платити данину Києву, можливо, і став предметом домовленості.

Посівши київський стіл, Ярослав, напевно, обіцяв захист і скасування данини, яку стягував із новгородців щороку Київ. Слова «нарекъ бога» (призвавши на поміч бога) дали підставу науковцям для твердження, що Ярослав виступив проти Святополка саме на Спаса (Преображення) 6 серпня 1015 року, після урочистого богослужіння [19, с. 82]. Це послаблює, якщо взагалі не знімає наведену вище тезу Л. Гумільова щодо проязичницьки налаштованого новгородського війська, яке виступило проти християнського Києва. Зібравши «варягъ тысячу, а прочих вой 40 000», Ярослав вирушив у похід [26, с. 56]. Битва відбулася після тримісячного стояння обабіч Дніпра. Фахівці стверджують, що саме на світанні 26 листопада 1015 року, після успішної нічної акції сплювання дружини супротивника через заприязнено-

² Цілком імовірно, що цей крок Ярослав здійснив не без поради свого воеводи й кормильця Блуда, який свого часу зрадив Володимирового брата, великого князя київського Ярополка.

го з Ярославом мужа, новгородський князь розпочав вирішальну й переможну битву з власним братом — київським князем Святополком.

2. Далі літописець занотував: «Ярославъ иде в Киевъ, и погорѣ церкви» [26, с. 156]. За розрахунками вчених, Ярослав був на київському столі вже того ж дня, або 27 листопада 1015 року. «Церкви ж погоріли» в 1017 році. З'ясовано, що ця подія сталася після повернення Ярослава з походу до города Берестія. Археологічні розкопки також засвідчили, що в Києві були тоді дерев'яні рубні будинки [19, с. 82]. Виникає запитання: чому не згоріли дерев'яні будинки, торговельні лавки, а самі лише церкви? З іншого боку, укладачі Літопису руського наголошують, що дата закладання Софійського собору припадає на той же 1017 рік [19, с. 82]. Для чого треба було спалювати одні церкви й будувати інші?

Розвідки останніх десятиліть показали, що на початок XI століття аналогічна доля спіткала майже всі пам'ятки церковної архітектури в центральних, західних і південнозахідних районах Балканського півострова. Наприклад, десь у 971 році (під час війни проти Святослава Ігоровича) візантійський імператор Іоан Цимісхій захопив болгарські міста Пліску й Преслав. Й одразу ж почалася перебудова церков. Після другого завоювання на початку XI століття сотні церковних споруд було зруйновано остаточно. Дослідники дійшли висновку: руйнували візантійці в такий спосіб давнє, болгарське, від апостола Павла християнство [32, с. 235–237].

Зауважимо, що в болгарських церквах був південний вхід до наосу для здійснення богослужіння, що змінювало розташування приміщень у вівтарі... Для візантійців цього було достатньо, аби зруйнувати такі церкви як «еретичні». Останні дотримувалися богослужіння за давньою традицією, пов'язаною з ім'ям апостола Іакова. Із його іменем пов'язане й так зване Протоевангеліє Іакова, яке вважають апокрифічним і в давніх грецьких списках («Ісидоровому індексі») належить до заборонених [32, с. 237]. У слов'янських же списках заборонених книг воно відсутнє (наприклад, у Погодіновому).

Із досліджень спеціалістів у галузі руської середньовічної архітектури й живопису випливає, що архітектурна традиція Першого Болгарського царства мала продовження в Київській Русі та Новгороді, де навіть зустрічаються підписи болгарських майстрів [32, с. 248–249]. «У науковій літературі, — зазначає Й. Табов, — тривалий час вважалося, що зразком для Десятинної церкви в Києві була північна церква в Богородичному монастирі Константина Ліпса... в Царграді» [32, с. 249]. Учений, посилаючись на результати дослідження Американського археологічного інституту, а також А. Чілінгірова, наголошує, що зазначена церква в Константинополі є простою хрестовокупольною спорудою та не могла бути зразком для київської Десятинної. Натомість ідентичність було виявлено між київською Десятинною церквою та Преславським кафедральним собором у Болгарії. Тому, мабуть, неви-

падково її (Десятинну церкву) як «єретичну» буде освячувати вдруге (1039 р.) митрополит-грек Феопемпт. Правильність такого тлумачення обґрунтував у своїх розвідках і М. Мур'янов [22, с. 265–269]. Це допомагає зрозуміти, чому погоріли церкви в Києві в 1017 році. Віддати наказ зруйнувати Десятинну церкву, зрозуміло, Ярослав наважитися не міг, проте протиставити їй новий Софійський собор, ідентичний Софійському у Візантії, князь міг тільки узгодивши це питання з Константинополем і заручившись його підтримкою.

Додамо також, що навіть якщо (за деякими сучасними версіями) Софію Київську було закладено не Ярославом, а Володимиром, то вона, недобудована, могла також погоріти. Такий поворот подій змусив би Ярослава заново розпочати будівництво Софійського собору, а Ярославовим офіційним літописцем надав би підстави не згадувати про закладення храму Володимиром і продовження його будівництва за князювання Святополка, натомість оголосити саме Ярослава засновником і будівничим храму Святої Софії в Києві.

Водночас ситуація знову загострюється поновленням боротьби зі Святополком, який за підтримки польського князя Болеслава вирушив на Київ. Як наслідок, 1018 року Ярослав зазнає нищівної поразки й «убѣжа съ 4-ми мужи Новугороду» [26, с. 158]. Зацікавленість Болеслава надати допомогу Святополку можна пояснити не лише тим, що останній був одружений із його донькою, а й одним із завдань Польської церкви за поширення християнства, яке було орієнтоване на Рим. Не випадково ще за життя Володимира з'являється в Русі як капелан доньки Болеслава Рейнберн, «поставлений (ще) у 1000 році єпископом Колобжега» [35, с. 149]. І коли Ярослав «хотяше бѣжати за море», то «посадникъ Коснятинъ, сынъ Добрынь, с новгородьци расѣкоша лодѣ Ярославлѣ, рекуше: Хотемъ ся и еще бити съ Болеславомъ и съ Святополкомъ» [26, с. 158].

У Києві ж за наказом Святополка почали вбивати воїнів Болеслава, який був змушений тікати з міста. Можливо, Святополка обурило не тільки свавілля, яке чинили поляки, а й те, що Болеслав зробив своєю наложницею Предславу. Не виключаємо й певні непорозуміння з приводу переговорів про обмін полоненими, про які залишив повідомлення Тітмар Мерзебурзький. Коли Ярослав біжить із Києва (1018 р.), «архієпископ цього міста із усім духовенством» з почестями зустрічає Святополка й Болеслава. А потім Болеслав посилає цього ж архієпископа до Ярослава для переговорів про обмін полоненими: у Ярослава в полоні була Болеслава донька, дружина Святополка, а Болеслав захопив у Києві мачуху Ярослава, його дружину й сестер [28, с. 233].

Тим часом у 1019 році в битві на річці Альгі новгородці розбивають печенігів, останніх союзників Святополка. Skorиставшись нагодою, Ярослав проводить радикальні заходи з ліквідації залишків опо-

зиції: він усуває новгородського посадника, який фактично подарував йому престол, свого двоюрідного дядька Костянтина Добринича, таким чином залишив новгородську опозицію без лідера.

Проблему було вирішено на користь генерального церковно-політичного напрямку — орієнтацію на рівноапостольну Константинопольську церкву. Такого ж висновку дійшли й укладачі 10-томної «Історії релігії в Україні» [4, с. 25].

3. Здійснити подальші плани Ярославу завадив інший його брат — князь Тмутараканський Мстислав Володимирович. Після битви біля міста Листвена в 1024 році брати уклали союз, поділивши територію та сфери впливу: «И сѣдѣше Мстиславъ Черниговѣ, а Ярославъ Новѣгородѣ, и бѣяху Киевѣ мужи Ярославли» [26, с.162]. Мстислав вирішив не добивати Ярослава по його поразці, припинивши круговерть сімейної різанини, й запропонував братові мир. Так у державі Руській було встановлено великокняжий дуумвірат.

4. Свою церковно-політичну програму Ярослав продовжив після смерті Мстислава (1036 р.), у якого не було синів. У Новгороді посадив старшого сина Володимира, а «єпископа постави Жидяту» [26, с. 164], виразника візантійського канонічного православ'я. Проте, напевно, у Новгороді залишки грекофобської опозиції ще були спроможні впливати на ситуацію. Тому лише після невдалого походу на Візантію аж у 1045 році «заложи Володимиръ святую Софью Новѣгородѣ» [26, с. 168].

У Києві ж розпочинається капітальне будівництво цілого архітектурного ансамблю: «В лѣто 6545 (1037). Заложи Ярославъ Городъ великій, у него же града суть Златая врата; заложи же и церковь святыя Софья, митрополью, и посемь церковъ на Золотыхъ воротѣхъ святыя Богородица благовѣщенье, посемь святаго Георгия (Побідоносця — свого патрона) монастырь и святыя Ирины» [26, с. 164, 166].

Тимчасово навколо князя формується провізантійська партія. Із грецької на слов'янську мову перекладають богословські праці, святе письмо, церковні устави тощо. Цікаву інформацію щодо цього подає літописець: «Боголюбивому князю Ярославу любящую Берестовое и церковь ту сущую святыхъ Апостоль, и попы многы набѣдѣю, в них же бѣ презвутерь, именемъ Ларионъ, мужъ благъ, книженъ и постникъ» [26, с. 168, 170] (якого в 1051 році буде обрано київським митрополитом). Чи не там провіщали Ярослава щодо візантійсько-православної віри й корегували його церковну орієнтацію?

Зрозуміло стає, чому Іларіон, викопавши невеличку печеру, молився в ній «богу втайне» [26, с. 170]. Прийняття канонічної залежності від Візантії тримали в таємниці, а до самої акції, мабуть, готувалися заздалегідь.

5. Князю ж Ярославу відтоді залишалося лише перемогти київську опозицію. І знову в його діях простежується цілеспрямована послідовність стратегічної церковно-політичної лінії. Щоб закріпити успіх і до-

вести цю справу до логічного кінця, а також зміцнити власну позицію великого князя, до Києва прибув з Константинополя митрополит Феопемпт. Те, що заходи були радикальними, сумніву в спеціалістів не викликає. Крім того, учені дійшли висновку, що такий радикалізм греків обурих навіть самого Ярослава, який і став ініціатором боротьби Руської церкви за самоврядність від Константинопольського патріархату.

На наш погляд, князь залишався послідовним у своїх діях. Проте ніякого розриву з Константинополем із боку Ярослава не було. Навпаки, навіть коли київським митрополитом буде поставлено русича Іларіона, канонічний зв'язок із Царгородом залишатиметься непорушним.

У Никонівському літописі, пояснюючи причини, які змусили обрати Київським митрополитом русича Іларіона, літописець записав: «Рустим епископи поставища Илариона, Русина, митрополита Киеву и всей Русской земле, не отлучающееся от православных патриарх и благочестия Греческого закона, ни гордящееся от них поставлятися, но соблюдающееся от вражды и лукавства, якоже беша тогда» [1, с. 86]. Тобто не пориваючи канонічного зв'язку з Константинопольським патріархатом, не відмовляючись від грецької ортодоксії, не претендуючи на зверхність у призначенні митрополитів, але щоб усунути ворожнечу й підступність, які тоді були. Прозорий натяк на ситуацію, коли київським митрополитом був грек Феопемпт.

Пояснення літописця взагалі не припускає будь-якої боротьби чи претензії на церковну самостійність і незалежність. Водночас починає діяти Печерський монастир, для створення якого греки доклали теж певних зусиль. По-перше, було знайдено й підготовлено для цієї справи Антипу, який пройшов курс навчання на Афоні, де й був висвячений у чернечий сан, отримавши ім'я Антоній. Присилаючи майстрів, «злата на три лѣта» давши, візантійці привозили із собою також мощі святих мучеників «Артемия и Полиекта, Леонтия, Акакия, Арефы, Якова, Феодора» [10, с. 418], реліквіями яких теж закріплювався канонічний зв'язок Русі з Царгородом. Поступку ж Константинополя в обранні митрополитом русича ми розуміємо як переосмислення Візантією потенційних можливостей опозиції грекофобів-самостійників, яку спочатку було недооцінено, а також як прагнення щонайшвидше замиритися з небезпечним північним сусідом, оскільки в 1046 році на північному кордоні Візантії розпочали наступ печеніги [5, с. 323].

Зауважимо, до речі, що до сьогодні не запропоновано переконливої версії пояснення причин «дивних» учинків давньоруських світських та релігійних можновладців, їхніх мотивацій. Ідеться, зокрема, про такі «незрозумілі» події давньоруської історії, як, наприклад, розпорядження князя Ярослава Володимировича (Мудрого) щодо хрещення та перепоховання в Десятинній церкві в 1044 році останків його дядьків — князів Ярополка та Олега Святославичів.

Іншим прикладом «дій не за правилами» є призначення в 1051 році на київську митрополичу кафедру колишнього духівника Ярослава Володимировича Іларіона всупереч традиціям Вселенського патріархату — собором єпископів.

З одного боку, призначення митрополитів без попереднього благословення вселенськими патріархами суперечить визначеним канонам, і перші руські митрополити були візантійськими греками, які приходили на Русь після патріаршого благословення. Водночас ніхто не міг скасувати так зване Перше апостольське правило, згідно з яким щонайменше двоє чи троє священників можуть обрати собі гідного наглядача (грецькою — єпископа), двоє чи троє єпископів — архієпископа чи митрополита... і так до патріарха включно. Проте, як і в першому випадку, регулярні відступи від канонів могли б розхитати дисципліну та сприяти можливим зловживанням із боку церковних та світських структур [20; 21].

Отже, у такий спосіб інтелектуали Русі гарантували собі можливість у разі потреби беззастережно апелювати не так до канонічних традицій, як до прецедентів ранньохристиянської доби, коли поширеною була експериментальність, орієнтованість на інтелектуально-моральні засади, авторитетні біблійні та святоотцівські приклади.

Повертаючись безпосередньо до самого походу на Візантію, переконані, що будучи абсолютно послідовним у досягненні поставленої мети, а вона не передбачала якихось зовнішньополітичних ускладнень із Візантією, доходимо висновку, що Ярослав та його оточення не були ініціаторами війни 1043 року. Вірогідно, що війну розв'язала все ж таки опозиція, яка намагалася захистити й підтвердити свою церковно-державну незалежність і самобутність, що була сформована за часів Володимира Святославича. Поразка ж руських військ дала можливість Ярославу Володимировичу, з одного боку, ослабити спротив опозиції, а з іншого — довести вищевикладену церковну політику до логічного завершення. Як наслідок, було узгоджено питання про призначення Київським митрополитом русича, виразника візантійської православної ортодоксії, пресвітера Іларіона, який і запропонував програму подальших церковних, політико-ідеологічних перетворень у своєму «Слові про закон і благодать». Заслуговує на увагу й той факт, що воїнів, які потрапили до полону, греки (як і болгар у 1019 році при Василії Болгаробійцеві) осліпили. Таке не чинять із воїнами, це розправа над бунтівниками. А. Карташев у цьому контексті зауважує, що «греки руську війну розглядали як бунт підданих василевса», тобто не як війну, а як повстання [9, с. 167].

Отже, можемо узагальнити:

- церковна політика Ярослава Володимировича була орієнтована на ідею залучення Руської церкви до кафедральної східнохристиянської спільноти та визнання єдиної догматико-канонічної системи, тому мала послідовний, скорегований на канонічний зв'язок із Константинопольським патріархатом характер;

- на той час склався певний порядок взаємин між світовими християнськими центрами та підпорядкованими їм дієцезіями.

Цей порядок базувався на відповідних принципах і правилах:

а) прийнятим до істинної Кафолічної й апостольської церкви слід було визнати та виправити попередні помилки, схвалити всі догмати Церкви, яка приєднує, полишаючи свої деякі канонічні, літургійні й побутові особливості;

б) церкву, яка приєднувалася, вважали дефектною;

в) після приєднання її перестають вважати неповноцінною, її приймає вся кафолічна християнська спільнота.

За князювання Ярослава церковні реформи розпочав проводити грек Феопемпт. У 1037 році він робить спробу скасувати привілеї з Десятинної церкви й перевести їх на ім'я новоствореної митрополії — Софійського собору. Насильно впроваджують грецьку митрополичу владу [9, с. 197]. Скасовують єпископські суди на користь митрополита й князя.

Зібрані в 1043 році для походу на Візантію воїни будуть представляти інтереси різних політичних сил. Князь не міг ігнорувати таку акцію, тож був змушений підтримати її, додавши до зібраного війська княжу дружину на чолі зі своїм воеводою Іваном Творимиричем. На те, що ініціатива війни належала не Ярославу, вказують такі факти: загальне воеводство очолив не Творимирич, а воевода Вишата, якого висунула опозиція. Була в руському війську й варязька дружина на чолі з Ингваром Мандрівником.

До походу на Візантію готувалися заздалегідь. Вважаємо, що греки знали про підготовку русів і вжили відповідних запобіжних заходів. В іншому випадку вони могли б, як у попередній практиці, просто відкупитися вірою та грішми, тим паче, що мобілізація армії коштує дорожче. Така позиція греків наводить на думку про можливу домовленість візантійського й великокнязівського оточення щодо підтримки останнього. За цих обставин Ярослав і не очолив військову експедицію, а змушений був, найімовірніше, під тиском київського віче та опозиційних бояр відправити свого старшого сина Володимира. Не виключаємо, що син міг стати й заручником, аби попередити можливу зраду з боку представників княжої дружини.

До подібних міркувань спонукають відомості про похід, що подає нам літописець: щойно Володимир опинився на кораблі воеводи княжої дружини Творимирича, той почав ігнорувати воеводство Вишати. Руська флотилія повернула сама додому, кинувши напризволяще тих, хто залишився на березі, а занепокоєність Вишати в словах «а як-що погибну — то з дружиною» може свідчити лише про одне — корпус руських військ був у небезпеці. Залишає русів на березі й Ингвар Мандрівник зі своєю дружиною, подавши на Кавказ [5, с. 330–331]. Вважаємо, що серед причин поразки руського війська вирішальну роль зіграла все ж таки не буря на морі, а готовність грецьких військ до битви, які зайняли вигідну й безпечну позицію біля маяка Іскресту. Це пояснює, чому під час бурі викинутими на берег опинилися лише

руські кораблі й жодного грецького. Тому найвагомішою причиною поразки русичів була неузгодженість дій дружин, яка водночас не відкидає можливості заздалегідь «скорегованої тактики».

Отже, похід русичів 1043 року на Візантію від самого початку був приречений на поразку. У такому результаті виявилися зацікавленими ті сили в оточенні Ярослава, які орієнтувалися на зв'язок із візантійським християнським центром. Ярославу ж Володимировичу це дало змогу, з одного боку, ослабити спротив опозиції, з іншого — довести вищезгадану церковну політику до логічного завершення. Відтак започатковується низка заходів князя київського, з яких одні спрямовуються в матримоніальному векторі, а інші зорієнтовані проти грекофобських антипатично-войовничих настроїв. Як наслідок, було узгоджено й питання про призначення київським митрополитом русича, виразника східнохристиянської візантійської ортодоксії — пресвітера Іларіона, який запропонував програму подальших церковних і політико-ідеологічних перетворень у своєму «Слові про закон і благодать».

«Слово...» Іларіона, по-перше, розкриває гостру боротьбу двох християнських партій; по-друге, за схемою похвал приховано механізм примирення супротивних сторін, коли вказується на канонічний зв'язок із Візантією, і водночас, коли хрещення Русі змальовано як самостійний акт Володимира, який стає вчителем і наставником Руської землі.

Звеличуючи князя до статусу рівноапостольного, не припиняючи при цьому значення самобутньої Руської церкви, Іларіон виводить її на рівень церковнополітичного партнерства з Константинополем, тобто розкриває перед нами цікаву та складну комбінацію геополітичних інтересів Давньоруської держави. Основним моментом для її реалізації мала стати офіційна канонізація Володимира, санкціонована греками. Така інтерпретація пояснює мотиви, які не спонукали єпархіальні відомства³ до самостійної канонізації князя. Дослідники зазначають, що саме в цей час взаємини Константинополя та Русі нічим не були ускладнювалися, більше того, у 1052 році було укладено шлюб візантійської принцеси із Всеволодом, сином Ярослава Володимировича.

Припускаємо, що грецька сторона, прагнучи взяти Руську церкву під свою канонічну зверхність, враховуючи складні обставини, викликані внутрішніми суперечностями, уміло надаючи підтримку провізантійськи налаштованій партії, не поспішаючи з канонізацією Володимира, погоджувалася на компроміс, запропонований Іларіоном. Ми маємо підстави вважати, що саме такого ідеолога, як Іларіон, можливо, найосвіченішу людину свого часу, яка розуміла букву канонів, переконаного прибічника православного віровчення, що з глибоким благоговінням ставився до візантійської ортодоксії, і висувають зацікавлені кола на місце глави Руської церкви.

³ Єпархія – церковний округ на чолі з архієреєм.

Проте невдовзі виявилось, що офіційну канонізацію Володимира штучно затягували. Вирішення цього питання стало головним у внутрішньому протиборстві грекофобів і партії провізантійської орієнтації.

У «Пам'яті та похвалі Володимиру» (друга половина XI ст.), перераховуючи добродієння й вихваляючи його філантропію, Іларіону вторить Іаков Мніх. Проте схема похвал у цього автора є дещо іншою. Наділений Божим даром, освячений благодаттю святого Духа, князь хрестився сам «и всю землю Рускую крести от конца до конца» [8, с. 129–130]. Про те, що Володимир керувався тільки своїм «добрим наміром та гострим розумом», Іаков Мніх навіть не згадує.

Очевидно, тут на перше місце виноситься божественний промисел і знімаються підозри в політичному утилітарному акті Володимира.

Очевидно, що Іаков Мніх був представником опозиції, яка продовжувала боротися за канонізацію Володимира. Припускаємо, що саме в цій християнській общині Володимира шанували як святого та рівноапостольного. В. Крєкотєнь писав: «Незабаром після “Пам'яті” виникає коротке проложне житіє Володимира як наслідок його офіційної канонізації» [12, с. 121]. Греки ж, зі свого боку, починають поширювати думку про те, що на Русі в давні часи проповідував святий апостол Андрій. І, очевидно, діти Ярослава зазнали впливів греко-фільської агітації, зокрема його син Всеволод. Про це свідчить лист до руського князя Всеволода Ярославича, написаний від імені імператора Михайла Дуки (1072–1077 рр.) його секретарем, відомим ученим свого часу Михайлом Пселлом. У листі йшлося про проект сватання доньки Всеволода за брата імператора Візантії. Одним з аргументів для укладання тісного династичного союзу висувалася, зокрема, і теорія спільності християнського джерела та його провісників⁴.

Рік особистого хрещення Володимира в Нестора, як і в Іакова Мніха, — 987-й. А. Карташев з приводу цього датування зазначав: «У найдавнішому пергаментному рукописі житія це місце має такий вигляд: “Це було в літо СУЧе”. Буквально це означало би 982 р. від Різдва Христового. Явне непорозуміння: переписувач останню четверту літеру дати СУЧе прийняв не за цифру 5, а за закінчення порядкового числівника, тобто “літо” “...оє”, таке то, очевидно, що той же 987 р.» [9, с. 114]. Водночас Нестор узагалі не допускає думки про можливий зв'язок такої важливої події з Візантією. Він переносить центр тяжіння до царини містичної — тільки завдяки видінню Божому «крєстьянину створися».

⁴ Крім того, важливим є те, що незадовго до цих подій 1071 р. Візантія отримала катастрофічну поразку від турків у битві під Манцикертом 1071 р., коли вперше до полону потрапив імператор, а також зазнала ганьби, поступившись туркам Нікеєю (місцем Першого вселенського собору). Візантія також без спротиву прийняла факт утворення на колишніх власних територіях Іконійського султанату із символічною назвою Рум, тобто Рим (адже відомо, що Візантія претендувала на римську імперську спадщину й офіційно називалася «Басилєя римлян»).

Згідно з давнім канонічним переказом візантійці вважали, що саме Римська імперія є бронєю та оболонкою вічного царства Христового, і тому вона сама набуває символічної подоби цієї вічності в історії. Східна Церква, прирощена до цього свого конкретного «історизму» у формі імперії, до останньої можливості прагнула поборювати неофітів східного обряду (візантійської традиції), нав'язуючи молодим православним народам еллінізацію як єдину й необхідну форму історичного існування. Тому великий Рим пов'язувався зі східною християнською імперією, котра нівелювала протонаціональні церкви своєю універсальністю й тоталітарністю. Зрозуміло, що саме таке формулювання, як «Новий Костянтин великого Риму», а не «Другий (Новий) Костянтин великої Русі» й було прийнято грецькими цензорами.

Отже, можна констатувати, що в боротьбі за офіційну канонізацію великого князя київського Володимира брали участь дві християнські партії. Одна нерозривно пов'язувала її з боротьбою за автокефальність і цілеспрямовано доводила, що християнізація Русі — це самостійний, але за сприяння Божого промислу акт Володимира Святославича. Друга, також прагнучи офіційної канонізації Хрестителя, віддавала перевагу Візантії, а точніше — завуальованій і прихованій за канонами політичній комбінації Константинопольського патріархату. Тож саме це церковно-ідеологічне протистояння й зафіксував як «перемогу» константинопольських претензій і амбіцій офіційний літописний звід.

Тож вважаємо, що церковна політика князя Ярослава та митрополита Іларіона розривала як ідеологічний зв'язок Руської церкви з кирило-мефодіївською традицією, так і з апостолом Павлом. Про це, зокрема, може свідчити заява, яку зробив Іларіон у своєму «Слові...», що теж підтверджує тезу про самостійницькі заходи князя Володимира: «Хвалить же похвальними гласы Римская страна Петра и Паула⁵, имаже вѣроваша вѣ Ісуса Христа, Сына Божия; Асия и Ефесь, и Патмъ Юанна Богословьца, Индиа Фому, Египеть Марка. Вся страны и гради, людие чтуть и славятъ коегождо ихъ учителя, иже научиша я православнѣи вѣрѣ. Похвалимо же и мы, по силѣ нашеи, малыми похвалами велика и дивнаа сътворишааго нашего учителя и наставника, великааго кагана нашеа земли Володимера» [31, с. 42].

Малопереконливим є й положення про церковний розрив Русі з Візантією, що начебто відбувся в 1051 році, коли Ярослав призначив митрополитом у Києві руського священника Іларіона, позаяк сам же Іларіон свідчить про зворотне. Наприкінці третьої частини свого «Слова...», після коротких формулювань, він пише: «Къ кафоликии и апостольстви Церкви **притѣкаю** (виділено нами. — *Авт.*), съ вѣрою въхожду, съ вѣрою молюся, съ вѣрою исхожду» [31, с. 60].

⁵ Апостола Павла проголошено тут учителем і наставником людності, що перебувала під канонічною зверхністю римського папи. — *Авт.*

Слід зазначити, що на цей час уже була відпрацьована й канонізована вся система церковно-ієрархічних відносин. Кафолічну й апостольську церкву вважали всесвітньою християнською спільнотою, заснованою апостолами, основою якої є апостольські вчення та традиція. Вона ніби як реальне тіло Христа. Існування поза Кафолічною церквою є немислимим, як існування поза самою Церквою. Цю грецьку доктрину виголосив ще у 869 році на Константинопольському соборі представник імператора. У ній йшлося про таке: п'ять існуючих у світі патріаршств, п'ять престолів керують Христовим тілом (церковним) так само, як і людське тіло керується п'ятьма почуттями. Тому всі народи світу, котрі вступають до лона Церкви, мусять підпорядковуватися адміністративно-церковній владі одного з п'яти патріархатів як його митрополії чи єпископії.

Тож, на нашу думку, Руська церква згідно з планами Ярослава й Іларіона приєднувалася до Константинопольського патріархату з певною метою — не тільки стати офіційно визнаною в християнському світі державою, а й отримати максимально убезпечений від зовнішнього втручання церковний статус. Це пояснює прагнення Ярослава Володимировича та його оточення канонізувати Володимира Святославича як першохрестителя Русі. Також зрозуміло стає чому та через що з цим не могла погодитися Візантія, «пам'ятаючи» Аскольдове хрещення, яке, безсумнівно, греки розуміли як офіційно зафіксований окружним посланням Фотія легітимний факт своєї канонічної зверхності.

Треба зазначити, що церковна історія знала лише дві форми відновлення єдності Церкви: або 1) «приєднання» з єретичних та розкольникських спільнот до істинної Кафолічної церкви, або 2) «возз'єднання» (унії в цей час іще не було) двох частин Вселенської церкви, що тимчасово «посварилися» між собою. Іларіон у своєму «Слові...» якраз наголошує на першому варіанті — на приєднанні.

У першому випадку винна в спотворенні вчення чи практики Церкви секта відмовлялася від усіх своїх особливостей і покайно зливалася під канонічною зверхністю рівноапостольного центру до повного «одужання». Вийти з-під канонічної залежності цього центру чи навіть перейти в підпорядкування до іншого було можливо лише за згоди першого рівноапостольного центру.

У другому випадку частини Церкви, які замирюються, домовлялися між собою на основі рівноправ'я, на основі взаємних вимог, поступок при допуску винності з обох сторін, залишаючись кожна, крім пунктів залагодженої суперечки, тим, чим вони були до примирення.

Тобто в першому випадку «винна» Церква, що належить до складу Церкви істинної, стає її невід'ємною частиною (щоправда, самобутність її, особливості, навіть деяка канонічна автономність зберігалися), у другому — дві частини істинної Церкви відновлюють свій мир, не втрачаючи своєї самобутності. У випадках приєднань до Кафолічної церкви ті, що приєднувалися, однобічно зрікалися своїх помилок, а потім зникали в лоні Церкви безслідно. Їх минуле, як і

минуле грішників, що каються, піддається забуттю та згладжуванню. У нашому ж випадку Константинопольський патріархат відновлював свою канонічну зверхність над Руською церквою часів Аскольда й не був зацікавлений, так би мовити, у підтримці популяризації Великого князя Володимира, не даючи згоди на його канонізацію. Такий порядок багато в чому пояснює не лише мовчання Константинопольської патріархії після призначення митрополитом русина Іларіона, а й те, що Руська митрополія в константинопольських диптихах займала одне з останніх місць: у найдавнішому з них — 61-ше; у більш пізньому (XIV ст.) — 70-те місце. Відомо, що в церемоніальних розписах візантійського двору руському князю у XII–XIII століттях було присвоєно лише скромний титул «стольника», тобто офіціанта за трапезою (для порівняння — серед автокефальних архієпископств, наприклад, Херсонеське займало в нотиціях місця з 18 по 21-ше).

Водночас на Руську церкву автоматично поширювалися всі встановлені права Константинопольського патріархату стосовно підлеглих йому митрополій, а саме: 1) право призначення митрополитів; 2) виклику їх до себе на собори; 3) суду над ними; 4) апеляції на суд митрополитів; 5) ставропігії⁶ [9, с. 166].

На поставлення Іларіона митрополитом без патріаршого благословення, що відповідало канонічній традиції, цілком могли вплинути вміло використані авторитетні прецеденти дособорної ранньохристиянської епохи, а також відоме євангельське положення, пов'язане зі словами Спасителя «Де двоє чи троє зберуться в Ім'я Моє, там і Я серед них». Тобто те, що не дозволено рішеннями соборів, є можливим, якщо обґрунтувати існування необхідної євангельської чи святоотцівської паралелі. А втім, візантійська Церква свідомо не зловживала аналогічними винятками, адже в такий спосіб втратили б авторитет рішення Вселенських соборів та канони.

Серед претензій Константинопольського патріархату щодо церковних порушень із боку Руської церкви можна опосередковано назвати порушення канонів русичами в церковному приміщенні. Про це, ми вважаємо, пише Іларіон: «...сѣ вѣроу вѣхожду, сѣ вѣроу молюся, сѣ вѣроу исхожду». На нашу думку, Іларіон описує гідну поведінку віруючої людини в культовій споруді. Можливо, у цій площині мали місце порушення, які потягли за собою, наприклад, друге освячення Десятинної церкви греком Феопемптом.

«Слово...» Іларіона прозоро розкриває боротьбу провізантійської партії Ярослава з внутрішньою опозицією, яка відстоювала самостійність у церковних питаннях. У заключній же його частині утверджувалася канонічна залежність Руської церкви від Константинопольського патріархату.

⁶ Ставропігія (гр. σταυροπήγιο) – статус монастиря, який передбачав спочатку безпосереднє підпорядкування єпископу (єпископальні монастирі), а згодом і митрополиту. Поступово право надавати ставропігію зосередив у своїх руках Константинопольський патріарх.

Під своїм «Словом...» Іларіон робить такий підпис: «Азь милостию челоуѣколюбивааго Бога мнихъ и прозвितерь Иларионъ изволениемъ его от богочестивыхъ епископъ священъ быхъ и настованъ въ велицѣмъ и богохранимѣмъ градѣ Киевѣ, яко быти ми въ немъ митрополиту, пастуху же и учителю» [31, с. 60]. Тут Іларіон відзначає обидва моменти возведення в митрополити — і «посвячення», й «інтронізацію». Отже, на нашу думку, лише з такими повноваженнями можна було оприлюднити програму релігійних перетворень, уміщену в «Слові...». Звісно ж, викласти її Іларіон міг тільки тоді, коли вже став митрополитом, тобто в 6559/1051 році (за вересневим літочисленням).

Концепція «Слова про закон і благодать» виглядає досить ясною й майстерно загорнута у форму алегорії, що в часи середньовіччя вважали свідченням високої освіти та духовності автора тексту. Під образом зміни заповітів та еволюції релігійних віків, прославляючи пишне зростання руського християнства й звеличуючи великого князя Володимира як героя віри, гідного канонізації, «Слово...» утверджує ідею нерозривності долей руського народу з усім християнським світом. Мотиви, які утворюють структуру «Слова про закон і благодать» Іларіона, відіграють підлеглу роль щодо його головної мети: ідейно-теоретичного та теологічного обґрунтування завдань (місій) «нових людей», котрі були ідеологами політики великого київського князя Ярослава Мудрого.

1. Абрамов А.И. Роль Византии и Болгарии в крещении Руси // Введение христианства на Руси. — Москва: Мысль, 1987. — 302 с.
2. Виноградов Г.М. Давньоруський нарративний дискурс: критерії та теоретико-методологічне підґрунтя // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». — Острог: Національний університет «Острозька академія», 2004. — Вип. 4: Історичні науки. — С. 84–95.
3. Гай-Нижник П.П., Батрак О.П. Хрещення Русі великим князем Київським Володимиром: обрання віри і цивілізаційно-політичного поступу // Гілея. — 2015. — Вип. 102 (№ 11). — С. 7–22.
4. Глушак А. Церква в Київській Русі: від введення християнства до занепаду Київської держави (988–1240) // Глушак А., Харьковченко Є. Історія релігії в Україні: у 10 т. — К.: Центр духовної культури, 1996–1998. — Т. 2: Українське православ'я. — 1997. — 376 с.
5. Гумилев Л.Н. Древняя Русь и Великая Степь. — Москва: Институт ДИ–ДИК, 1997. — Кн. 1 — 512 с.
6. Гумилев Л.Н. От Руси до России. — Москва: Институт Ди–Дик, 1997. — Кн. 1. — 512 с.
7. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. — К.: Глобус, 1992. — Т. 1. — 349 с.
8. Из «Чтения о житии и погублении блаженных страстотерпцев Бориса и Глеба (месяца июля 24)» // Златоструй. Древняя Русь X–XIII вв. — Москва: Молодая гвардия, 1990. — 302 с.
9. Карташев А.В. Очерки по истории русской церкви — Москва, 1997. — Т. 1. — 688 с.
10. Киево-Печерский патерик / Памятники литературы Древней Руси: XII век / сост. и общ. ред. Л.А. Дмитриева и Д.С. Лихачева. — Москва: Художественная литература, 1980. — 704 с.
11. Крип'якевич І.П. Історія України. — Л.: СВІТ, 1992. — 560 с.
12. Крекотень В.І. Житійна література Історія української літератури. — К., Наукова думка, 1967. — Т. 1. — 539 с.

13. *Кузьмин А.Г.* Падение Перуна (Становление христианства на Руси). — Москва: Мол. гвардия, 1988. — 240 с.
14. *Лебедев А.* Очерки внутренней истории Византийско-Восточной Церкви. — Москва: ДиК, 1997. — 384 с.
15. *Литаврин Г.Г.* Война Руси против Византии в 1043 г. Исследования по истории славянских и балканских народов. — Москва: Наука, 1972. — С. 177–223.
16. *Литаврин Г.Г.* Еще раз о походе русских на Византию в июле 1043 г. ВВ. — 1969. — Т. 29. — С. 105–107.
17. *Литаврин Г.Г.* Византия, Болгария, Древняя Русь (IX — нач. XII в.) — СПб.: Алетейя, 2000. — 475 с.
18. *Литаврин Г.Г.* Пселл о причинах последнего похода русских на Константинополь в 1043 г. ВВ. — 1967. — Т. 27. — С. 71–86.
19. Літопис Руський / За Іпатським списком. Пер. з давньорус. Л.Є.Махновця; відп. ред. О.В.Мишанич. — К.: Дніпро, 1989. — 591 с.
20. *Мильков В.В.* Древнерусские апокрифы / В.В.Мильков. — СПб.: РХГН, 1999. — 896 с.
21. *Мильков В.В.* Идеиные течения древнерусской мысли / В.В. Мильков, М.Н. Громов. — СПб.: РХГИ, 2001. — 564 с.
22. *Мурьянов М.Ф.* О летописных статьях 1039 и 1131 гг. «Крещение Руси» в трудах русских и советских историков. — Москва: Мысль, 1988. — С. 265–269.
23. *Нікітенко Н.М.* Свята Софія Київська: історія в мистецтві. — К.: Академперіодика, 2003. — 332 с.
24. «Память и похвала Владимиру» Иакова Мниха // «Крещение Руси» в трудах русских и советских историков. — Москва: Мысль, 1988. — С. 286–291.
25. *Пархоменко В.А.* Начало христианства Руси. Очерк из истории Руси IX–X вв. — Полтава, 1913. — 459 с.
26. Повесть временных лет / Памятники литературы Древней Руси. Начало русской литературы. XI — начало XII века. — Москва: Худож. лит., 1978. — 413 с.
27. *Полонська-Василенко Н.* Історія України. — К.: Либідь, 1992. — Т. 1. — 640 с.
28. *Пресняков А.Е.* Организация церкви на Руси при Владимире «Крещение Руси» в трудах русских и советских историков. — Москва: Мысль, 1988. — С. 227–244.
29. *Разин Е.А.* История военного искусства VI–XVI вв. Санкт-Петербург. — Москва: Полигон, 1999. — 656 с.
30. *Ричка В.* Київська Русь: проблеми, пошуки, інтерпретації Історія України. — К., 2001. — № 8 (216).
31. «Слово о законе и благодати» митрополита Иллариона // Библиотека литературы Древней Руси (XI–XII века). — Санкт-Петербург: Наука, 2000. — Т. 1. — С. 26–61.
32. *Табов Й.* Когда крестилась Киевская Русь? — СПб.: Издательский дом Нева. — Москва: ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2003. — 416 с.
33. *Толочко П.П.* Древнерусское государство — Киевская Русь. История Украинской ССР: В 10 т. АН УССР; гл. ред. Ю.Ю. Кондуфор. — К.: Наукова думка, 1981. — Т. 1. — 495 с.
34. *Толочко П.П.* Древняя Русь. Очерки социально-политической истории. — К.: Наукова думка, 1987. — 245 с.
35. *Флоря Б.Н.* Принятие христианства в Великой Моравии, Чехии и Польше / Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси. — Москва: Наука, 1988. — С. 122–158.
36. *Хорошев А.С.* Политическая история русской канонизации (XI–XVI вв.). — Москва: Изд. Моск. ун-та, 1986. — 206 с.

Pavlo HAI-NYZHNYK,

*Doctor of Historical Sciences,
Head of the Department
of Historical Studies of the Research Institute
of Ukrainian History,
Member of the Ukrainian Academy of Sciences*

**RUS-BYZANTINE WAR OF 1043:
THE ECCLESIASTICAL AND POLITICAL-IDEOLOGICAL ASPECTS
OF CONFRONTATION IN THE CONTEXT OF THE RELIGIOUS
POLICY OF THE GRAND PRINCE OF KYIV YAROSLAV MUDRYI**

Abstract. The history of Ukrainian nation and country shows, that there were a lot of factors, which affected the development throughout the centuries, including economic, political, and ecclesiastical factors. Religious factors also played an important role.

The analysis of available sources, close to the time of Christianization of Kyivan Rus, and special aspects of changes that were identified using hermeneutic reconstruction, allow us to re-examine the policy of Yaroslav the Wise in the context of Rus-Byzantine War (1043). Indeed, its background, chronology and aftermath to some extent reveal both the political-ideological atmosphere of Kyivan Rus and the foreign-policy situation connected with changes in Rus-Byzantine ecclesiastical relations.

Investigating the military campaign of Kyivan Rus against Byzantium in 1043, experts expressed different views on its causes and initiators. In general, there are three main concepts of the war causes: Yaroslav sought to get rid of ecclesiohierarchical dependence on Byzantium; war was caused by the clash of state political interests; aggravation of the whole complex of relations.

There are two factors that led to the defeat of Ruthenian troops: poor weather conditions (storm) and enemy use of wildfire. However, authors describe a sequence of main events of the campaign in different ways. It is evidence that the question remains open, but it is directly related to the war causes and initiators. To find the answer to this question it is necessary to look into earlier times – days of the reign of Yaroslav's father Volodymyr the Great in Kyiv.

Paving the way for long-term existence of Ruthenian Autocephalous Church the Prince ignored the difficulty of a whole complex of religious issues. After Volodymyr had introduced Christianity into Rus, he and his retinue encountered a refusal of canonical equiapistolic centres to declare the Ruthenian Church.

After the death of Volodymyr the Great his son Yaroslav, seeking the recognition of the Ruthenian Church with an official international status, applied church policy towards attracting the Ruthenian Church to the Universal Orthodox community through the canonical supremacy of the Constantinople Patriarchate.

Underestimating the place and role of canonical relations led to the creation of the Pro-Byzantine party headed by Yaroslav, who recognized the canonical supremacy of Constantinople Patriarchate after the death of Prince Volodymyr. The consequences were not too encouraging: Russ remained Orthodox Christian country, having acquired formal canonical status, but the foundation for internal conflict was laid. It caused a fight Pro-Byzantine party with the internal opposition, which was advocating independence in religious matters, and thus it caused a split in the Ancient Rus society.

The opposition, which had created its own church ideology in the days of Volodymyr, was not interested in a new redistribution of wealth and power, and apparently initiated the war with Byzantium in 1043 year.

However, the leading cause of the failures of the Ruthenian troops was Greek operational readiness rather than storm at sea. Therefore, the most significant reason for the defeat of the Ruthenians was the lack of concordance between retinues, which does not exclude the possibility to consider «tension» as «pre-adjusted tactic».

Therefore, the Ruthenian military campaign against Byzantium in 1043 was doomed to be defeated from the very beginning. There were forces in Yaroslav environment that were focused on the relationship with the Byzantine Christian center and were interested in such outcome. This allowed Yaroslav, on the one hand, to break down the resistance of the opposition, and on the other hand, to bring his own church policy to the logical conclusion. As a result, priest Ilarion, who proposed in his «Sermon on Law and Grace» the program of further religious, political and ideological transformations, became a new Metropolitan of Kyiv.

Keywords: Yaroslav the Wise, Kyivan Rus, Hilarion, Russian-Byzantine war.

Вячеслав ЦІВАТИЙ,

ректор Дипломатичної академії України

при МЗС України,

кандидат історичних наук, доцент

кафедри дипломатичної та консульської служби,

заслужений працівник освіти України

ІТАЛІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ В КОНТЕКСТІ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІСТОРІЇ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ТА ПОЛІТИКО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ ВИМІРИ

Анотація. Автор статті дослідив зародження італійсько-української європейської єдності та дипломатії на прикладі міждержавного культурного взаємовпливу. Йдеться передусім про життя й творчість Данте Аліг'єрі, нагхненника геніїв української літератури, як-от Гоголя, Шевченка, Франка й Лесі Українки. Будучи водночас письменником, політиком і дипломатом, він вважав не міжнародне співробітництво запорукою підтримання миру, а саме індивідуальну відповідальність за мир і за добробут людства загалом. На думку автора, монархія, або «Імперія Данте Аліг'єрі», — це модель міжнародного порядку, політико-дипломатична система, спрямована на досягнення добробуту людства, частиною якого обов'язково є універсальний мир. Фундаментальну поетичну працю Данте — «Божественну комедію» — не без підстав вважають енциклопедією середньовічного світогляду. Але в цьому світогляді поруч із застарілими уявленнями були й прогресивні риси, що відкривали змученому народові перспективи не потойбічного райського життя, а земного, радісного та справедливого. У літературу, політику й дипломатію Данте Аліг'єрі зробив яскравий внесок. Він один із тих, хто був біля витоків італійської дипломатії, політико-дипломатичної системи, її традицій, він формував її класичну модель та сприяв інституційному розвитку міждержавної дипломатії.

Ключові слова: Данте Аліг'єрі, «Божественна комедія», Західна Європа, М. Гоголь, Т. Шевченко, І. Франко, Леся Українка, класична модель політико-дипломатичної системи.

Культура, політика й дипломатія доби Відродження постає закономірним інституційним продовженням політико-дипломатичних ідей попередніх епох, зокрема античної. Водночас вона є цілком самостійним, інституційно оформленим, оригінальним політико-дипломатичним явищем, що відображає цілісний, політико-системний і евристично-осмислювальний підхід до навколишнього світу й особистості в ньому. В епоху Відродження інституційовано нову світоглядну парадигму. Культура Ренесансу звернула увагу людини на земний світ і його осо-

бливості, відкриваючи очі на його красу та формуючи потребу активної взаємодії в пізнанні таємниць, а також у творчому переформуванні й увічненні його образу політико-дипломатичними засобами. Інтерес до пізнання земних речей, відкидання безперечного авторитету церкви, зростання світських елементів у культурі дослідники називають характерною ознакою Відродження й у подальшому — модерної та постмодерної доби й сьогодення.

За відомою характеристикою Фрідріха Енгельса, епоха Відродження — це «найбільший прогресивний переворот з усіх пережитих до того часу людством, епоха, що потребувала титанів і яка породила титанів щодо сили думки, пристрасті й характеру, щодо багатосторонності й ученості».

Данте Аліг'єрі (іт. Dante Alighieri; 13.07.1265, Флоренція — 13/14.09.1321, Равенна) — видатний італійський політичний діяч, письменник, літературознавець, поет, богослов, мислитель і дипломат, світоглядний титан доби Відродження. Його найбільш відомим світовим шедевром є поема «Божественна комедія» (іт. la Divina Commedia) — це філософсько-художній синтез середньовічної культури [1]. Відомостей про життя цієї непересічної особистості збереглося вкрай мало, основним їх джерелом є написана ним художня автобіографія, у якій описано лише певний період.

Данте Аліг'єрі розпочав свою літературну діяльність досить рано й написав багато творів, але світову славу принесла йому написана на тосканському діалекті «Божественна комедія», роботу над якою він розпочав у 1290 році, переробив у 1313 році, а закінчив 1321-му. У трьох частинах («Пекло», «Чистилище», «Рай») Данте описує свою мандрівку до Бога. Супутником Данте є римський поет Вергілій, згодом Данте супроводжує Беатріче, що уособлює милість Божу. Твір є справжньою енциклопедією Середньовіччя. Багато дослідників вважають «Божественну комедію» одним із найвизначніших творів не лише італійської, а й світової літератури.

Точна дата народження Данте є невідомою: за різними джерелами він народився в 1265 році між 14 травня та 13 липня в шляхетній родині. Інколи як дату народження згадують і 1266 рік. Про його освіту теж відомостей майже не залишилося, але збережено свідчення, що він просто вражав сучасників своєю освіченістю. Є гіпотеза, що він навчався вдома, а згодом продовжив здобувати освіту в Болонському університеті (щоправда, не закінчив його). Велику увагу й багато часу Данте приділяв самоосвіті: вивченню іноземних мов, творчості античних поетів, серед яких перевагу віддавав Вергілію, вважаючи його одним зі своїх духовних учителів [2; 3].

Платонічне кохання заселилось у його серце в 9-річному віці, коли Данте Аліг'єрі зустрів Беатриче Портінарі, дочку Фолко Портінарі, в яку закохався з першого погляду, проте жодного разу навіть не заговорив до неї. Після досягнення повноліття він мав можливість часто її бачити, обмінювався з нею вітаннями на вулиці, але ніколи добре її не знав — він подавав приклад так званого «ввічливого кохання». Із позицій сьогодення важко зрозуміти перипетії такої любові та всі її обставини. Проте саме це кохання було найсвітлішою подією в житті А. Данте та, можливо, поштовхом до літературної творчості. У багатьох своїх поезіях він описує Беатриче як напівбожество, що постійно спостерігає за ним. На велике нещастя для Данте, Беатриче померла 1290 року.

Смерть коханої жінки стала причиною його фанатичного захоплення наукою, він вивчав філософію, астрономію, богослів'я, перетворився в одного з найосвіченіших людей свого часу, хоча водночас багаж його знань не виходив за рамки середньовічної традиції, опорою якої було богослів'я.

У 1295 році Данте Аліг'єрі почав займатися політикою та дипломатією, він належав до антипапистської партії. Після набрання чинності регламенту 1295 року, що дозволяв людям із середніх верств займати політичні посади, якщо вони зареєстровані в якомусь мистецтві, Данте увійшов у гільдію цілителів і фармацевтів. У подальші роки його ім'я часто згадується в реєстраційних документах. У 1294 році у Флоренції помер Брунетто Латіні (1220–1294), нотаріус, який завідував кореспонденцією Флорентійської республіки, дипломат, учений і поет. Й у зв'язку з цією сумною подією в джерелах збережено інформацію, згідно з якою одним із найкращих його учнів, якому він передав навички дипломатичної майстерності та переговорного процесу, був Данте Аліг'єрі. Саме його Данте називав своїм учителем. У серпні 1320 року, щойно після написання останніх рядків «Божественної комедії», Данте відправляється за дорученням Гвідо да Полента з дипломатичною місією до Венеції. Щоправда, дорогою трапляється прикрість — він захворів малярією...

Він мріяв прославитися завдяки «Комедії» та повернутися додому з почесними та дипломатичними успіхами, але його надіям не судило-

ся збутися. 14 вересня 1321 року поет помер. «Божественна комедія» була вершиною його літературної діяльності, однак тільки нею його багата й різнобічна творча спадщина не вичерпується, адже до неї ще належать, зокрема, філософські трактати, публіцистика, лірика.

Достеменно хід політичної та дипломатичної кар'єри й інституційні етапи її становлення Данте як дипломата не відомий, оскільки (цілком зрозуміло) багато історичних документів було втрачено, та завдяки іншим джерелам відтворено значну частину його політико-дипломатичної біографії, досить цікавої та колоритної. Данте був у Раді народу, групі «Мудреців» та Раді ста. У разі потреби його посилали й із дипломатичною місією [4; 5].

Із давніх-давен є одна дивовижна легенда. Якось глибокої ночі, коли навколо панувала тиша, у браму одного монастиря гучно постукав блідий, змучений подорожній. Брязкіт заліза пролунав у гарячому повітрі. Воротар запитав, хто стукає та що йому треба. На це незнайомий глухо й коротко відповів: «Миру!». Цим подорожнім був флорентійський вигнанець, найвидатніший поет Італії Данте Аліг'єрі. Не тільки для себе жадав він спокою та миру, а й для своєї Батьківщини, яку мордували безкінечні чвари, війни й міжусобиці. Данте вважав не міжнародне співробітництво запорукою підтримання миру, а саме індивідуальну відповідальність за мир і за добробут людства загалом. Монархія, або «Імперія Данте Аліг'єрі» — це модель міжнародного порядку, політико-дипломатична система, спрямована на досягнення добробуту людства, частиною якого обов'язково є універсальний мир.

Про задум твору Данте так писав у листі до Кангранде делла Скала, італійського вельможі, при дворі якого він жив у вигнанні: «Врятувати людей від ганебного стану й привести їх до щастя». Письменник мріяв про духовне спасіння всього людства, дівість превентивної дипломатії, тому й проголошував високі ідеали Добра, Любові, Милосердя, Розуму. Так Данте утверджував силу внутрішніх можливостей людини, вірив у її здатність до духовного перетворення, а водночас і одухотворення всього життя [6].

Процес утворення інститутів дипломатії — інституціоналізація — передбачає заміну спонтанної та експериментальної поведінки у сфері міждержавних відносин на регульовану й прогнозовану. Прийоми та методи дипломатії раннього Нового часу — це складний дипломатичний інструментарій, спрямований на виконання зовнішньополітичних завдань держави. Дипломатичний інструментарій — це сукупність засобів, що застосовують для досягнення поставлених цілей. Складнощі дипломатичної практики пов'язані з низкою чинників і умов, які можуть або сприяти, або перешкоджати виконанню поставлених перед дипломатією завдань чи пріоритетів переговорного процесу. Дипломати доби Відродження й раннього Нового часу проводили прелімінарні переговори, готували проекти майбутніх угод, осягали посольський церемоніал і дипломатичний протокол, систему дипломатичних стерео-

типів. Уже наприкінці XV — початку XVI століть у Західній Європі почався швидкий перехід до сучасної системи організації посольської служби — постійним дипломатичним представництвом. Було закладено основи інституціоналізації зовнішньої політики й дипломатії кожної окремої держави та європейської зовнішньої політики загалом.

Характеризуючи уявлення про емоції в дипломатії, треба розуміти, що відповідні картини будуть відрізнятися в різних дипломатичних практиках держав, але водночас у них можна виділити деякі універсалії, пов'язані з універсальністю людського досвіду, на прикладі переговорного процесу в європейських країнах доби Середньовіччя й раннього Нового часу. Емоційне забарвлення переговорів завжди відіграло важливу роль для досягнення поставлених завдань. Водночас необхідно враховувати, що тут також є дилема емоцій — почуття, але вже в цей період їх слід розділяти, роблячи акцент на когнітивному складнику в емоціях. Однак можна показати, що когнітивний складник є наслідком їх соціокультурної зумовленості.

Найбільш поширені емоції в дипломатичній практиці пов'язані з певними зовнішніми проявами (дипломату страшно, дипломат сердиться, дипломат радіє тощо), які впливають і на дипломатичний діалог. Теорію та практику дипломатії Середньовіччя й раннього Нового часу відображено в таких працях дипломатів: Н. Макіавеллі «Державець», Філіпп де Коммин «Мемуари», Франческо Гвіччардіні «Історія Італії», Бернар де Розьєр «Короткий трактат про послів», Абрахам де Вікфор «Посол і його функції», Альберіко Джентілі «Три книги про посольства», Ермолао Барбаро «Про службу посла» тощо. Теоретики та практики дипломатії доби Відродження здебільшого були впевнені в тому, що політика й дипломатія — це мистецтво, яке не залежить від моралі й релігії, коли йдеться про кошти, а не про мету. Дипломат і політик зобов'язаний свідомо чи несвідомо утримувати цілісною функціонально-владну універсальність. Завдяки професійній компетенції, мудрості, умінню вести переговори й робити виважені висновки з історичних порівнянь. У працях сучасників досліджуваного періоду ми можемо простежити зародження класифікації інструментів зовнішньої політики держави: мирні інструменти зовнішньої політики (багатосторонні й односторонні) силові інструменти зовнішньої політики. У своїх працях вони описують плюрилатеральні (багатосторонні) контакти: прямі переговори; дипломатія як засіб; медіація (посередництво); переговорний процес.

У 1300 році Данте став членом Ради шести пріорів, але папська партія виселила його з Флоренції, конфіскувавши все. У 1301 році Данте засудили до спалення, а його будинок зруйнували. Рятуючись від жорстокого вироку, йому довелося назавжди залишити рідне місто. 1302 року флорентійська влада постановила, що Данте загрозуватиме страта, якщо він спробує з'явитись у місті, не сплативши призначеного штрафу в розмірі п'яти тисяч флоринів.

Цікаво, що в червні 2008 року через майже 690 років після смерті великого Данте влада Флоренції скасувала своє рішення про його вигнання з рідного міста. За це проголосували 19 членів Флорентійської міськради, а п'ятеро висловилися проти. Мер міста Леонардо Доменічі повідомив, що ануляцію вердикту щодо Данте буде проведено під час урочистої церемонії. На ній великого флорентійця буде відзначено найвищою нагородою міста. Критики рішення влади Флоренції називають ідею реабілітації Данте дешевим трюком, який має на меті виключно привабити до міста побільше туристів, і зазначають, що якби літератору дозволили повернутися до рідного міста, то він, можливо, ніколи б не написав свої найкращі твори [7].

Людина пристрасна, сповнена великих надій та сподівань, Данте весь час шукає свій «Правий шлях» у світі кривавої ворожнечі, нескінченних політичних чвар, які охопили роздрібнену Італію.

Людина геніальна, за визначенням І. Франка, нових часів, яка думками тягнеться в минуле й утілює цю особливість у художній манері. Данте назвав свою поему «комедією» за усталеними середньовічними канонами: так називали тоді твори, які починалися сумно, а закінчувалися щасливо. Епітетом «божественна», тобто «прекрасна», поему наділив перший біограф Данте, автор славетного «Декамерона» Дж. Боккачо [3; 4].

Місце вшанування великого поета з'явилося й у Києві, у парку «Володимирська гірка» (поблизу Українського дому), де в грудні 2015 року було встановлено й урочисто відкрито пам'ятник Данте Аліг'єрі. У церемонії відкриття взяли участь: Надзвичайний і Повноважний Посол Італійської Республіки Фабріціо Романо та Київський міський голова Віталій Кличко, представники громадськості, студенти й викладачі Дипломатичної академії України при МЗС України. Подія відбулася в рамках проекту з розвитку громадських просторів «Київ — місто світу». За словами Віталія Кличка, КМДА звернулася до всіх іноземних представництв із пропозицією створювати в Києві культурні осередки їхніх країн, що позитивно вплине на розвиток культурної дипломатії в міждержавному спілкуванні. «Це перший крок. А наступний — плануємо відкрити у Флоренції пам'ятник Тарасові Шевченку. Флоренція та Київ — це міста-побратими. І дуже добре, що в нас відбувається така співпраця у сфері культури», — зазначив Віталій Кличко.

Італійський посол Фабріціо Романо сказав про зв'язок Данте з Україною так: «Він відзначився й на українській землі, такій багатій письменниками та поетами. Багато з них — від Гоголя, Шевченка, Франка до Лесі Українки, Булгакова, Ахматової — черпали з творчості Данте...». Посол також зачитав привітання від мера Флоренції — рідного міста Данте.

Про величність, значення та символ італійсько-української європейської єдності в особі Данте Аліг'єрі також зауважив і новопризначений Надзвичайний і Повноважний Посол Італійської Республіки в

Україні Давіде Ла Чечіліа під час зустрічі зі студентами провідних вищих навчальних закладів України, зокрема Дипломатичної академії України при МЗС України.

Скульптуру Данте Аліг'єрі відкрили на честь 750-річчя від дня народження всесвітньо відомого поета, дипломата й італійського діяча. Пам'ятник виготовлено з білого мармуру, автор проекту — скульптор Лучано Массарі (Італія). Архітектор — Леонід Малий (Україна). Крім того, українські вчені Андрушівської астрономічної обсерваторії присвоїли нововідкритій малій планеті офіційну назву «Societa Dante» («Товариство Данте») на честь Товариства Данте Аліг'єрі. Відповідне свідоцтво вчені вручили послу Італії на церемонії відкриття пам'ятника поетові.

Тарас Шевченко й Данте Аліг'єрі — постаті, сумірні за значенням для двох національних культур, української та італійської. Можна навіть сказати, що це політико-дипломатичний та літературний перегук крізь віки. На думку Томаса Карлайля, Данте Аліг'єрі зробив Італію, якої не було на карті як політичного суб'єкта, але яка постала в поезії цього літератора. Так само Україну відродив Тарас Шевченко. І не той, що в кожусі й шапці, а Тарас Шевченко, який блискуче знав європейську літературу, який, подорожуючи зі свого заслання до Петербурга, читав польською Лібельта, який змушував свого персонажа Варнака читати «Божественну комедію» в оригіналі на пам'ять. Із творами Данте ознайомився й сам Шевченко. Очевидно, ідеться про російський переклад Кологривової. Хоча, можливо, читав іще польські переклади. Але те, що Данте не був для нього побіжним знайомством, статтю лише для називання, свідчить, що він раз по раз повертався до нього в листах, проводячи паралель із власною долею — і в щоденнику, надзвичайно інтимному документі, й у віршах. Причому не лишень на рівні згадування імені, а й на рівні згадування окремих рядків Данте навіть без означення їхнього автора.

Данте повернувся в європейську літературу за доби Романтизму. У XVIII столітті про нього згадували, але він не був актуальним. Він став насамперед поетом тих націй, які боролися за своє визволення. Передусім в Італії, бо ж до часів Гарібальді Італія була так само розділеною. У Польщі до постаті Данте зверталися польські великі поети-вигнанці Міцкевич і Словацький. І зрештою в Україні, де ситуація була гірша, ніж в Італії, і ще гірша, ніж у Польщі. Бо Україна була позбавлена не тільки своєї державності, а й права називатися власним іменем.

Шевченко так само пройшов вигнання, пройшов пекло. Хоча в листі, скажімо, до Толстого Шевченко тактовно писав: «Не говоря вже о десятилітнім моім не пеклі, а чистилищі». І ця паралель була усвідомлена вже Шевченковими сучасниками. Чи не вперше про паралель Шевченко-Данте написав відомий російський поет Аполлон Грігор'єв, власне в посмертній статті про Шевченка 1861 року. Ще за 15 років,

обстоючи права української літератури після Емського указу, французький літератор і критик Еміль Дюран писав про те, що Тарас Шевченко був для українців їхнім Данте Аліг'єрі. Але додав, що тільки невідомо, чи колись він сягне слави Данте. І підстави для сумнівів були, адже ту націю, яку представляв Шевченко, царським указом було оголошено такою, яка не існує.

Данте Аліг'єрі став духовним та поетичним наставником і для Івана Франка. Останнє десятиріччя земного життя українського генія було чи не найважчим. Важка хвороба, унаслідок якої з квітня 1908 року й аж до смерті в травні 1916-го Франко міг, хоч із великими зусиллями, писати тільки лівою рукою друкованими літерами. Нездоланність, сила волі, динамізм — фантастичні! І, звісно ж, він шукав, хай і в далечі віків, рідну душу, чия мужність, стійкість у нещасті, благородство постійно додавали б сил, живили би горде прагнення вистояти. Думка Франка щоразу зверталася до геніального Данте, великого вигнанця, проклятого й засудженого на смерть рідною Флоренцією, того Данте, який у найважчу мить життя не схилився перед горем, а, «створивши партію із самого себе», почав писати «Божественну комедію».

Інтерес до незрівнянного італійського поета виник в Івана Яковича ще з юності. У Дрогобицькій гімназії Франко прочитав твори Данте в німецькому та польському перекладах, і саме тоді виникло нестримне бажання відтворити його шедеври рідною мовою! Наприкінці 80-х років XIX ст. Франко пише Драгоманову, що Данте, «цю колосальну святыню середньовікового духу», слід цінувати «головно задля недосяжної простоти і грандіозності його стилю». І додає, що сам має намір взятися за лірику Данте й «Божественну комедію». У результаті багаторічної праці Франко переклав і прокоментував найбільш важливі уривки з «Божественної комедії». Роботу було завершено 1913 року виданням книги «Данте Аліг'єрі. Характеристика середніх віків. Життя поета і вибір із його поезії». Попри невеликий обсяг, вона стала першим в Україні цілісним філологічним дослідженням творчості Данте.

До творчості славетного флорентійця зверталась і Леся Українка. У 1898 році вона переклала V пісню «Пекла» з «Божественної комедії». Саме відтоді терцини Данте зазвучали українською мовою. Розкрити перед українським читачем красу слова італійського поета намагався також В. Самійленко. Протягом останніх років життя над перекладом «Божественної комедії» працював М. Драй-Хмара. Арешт 1935 року не дав йому завершити цю працю. Не зберігся, на жаль, і текст перекладу. Перший повний переклад «Пекла» здійснив П. Карманський. Редагував текст М. Рильський. Однак редагування поступово перетворилося на співавторство. Повністю «Божественну комедію» переклав українською мовою Є. Дроб'язко. У 1978 році його переклад отримав премію М. Рильського.

В Україні є два повних переклади «Божественної комедії» українською: Петра Карманського та Євгена Дроб'язка. Переклад Карманського, на думку дослідника Данте в Україні Максима Стріхи, був далекий від досконалості. У 1956 році було опубліковано лише першу кантику з цього перекладу, ґрунтовно доопрацьовану Максимом Рильським. Переклад Дроб'язка було опубліковано окремими частинами у видавництві «Дніпро»: «Чистилище» (1968 р.), «Рай» (1972 р.) і повне видання — у 1976 році. Гіпотетичний третій повний переклад, над яким працював неокласик Михайло Драї-Хмара, очевидно, не зберігся. Заслугує на високу оцінку новий переклад, другого десятиліття ХХІ століття, «Божественної комедії», який Максим Стріха робив упродовж 21 року. Це висока поезія. Це не лише знання про середньовічне життя, а й скарбниця блискучих образів...

За словами Максима Стріхи, уперше написане українцем ім'я Данте належить Пилипові Орлику, далі — Феофанові Прокоповичу. Відгуком Данте в українській літературі стали «Енеїда» Котляревського, твори Шевченка, а у ХХ столітті — поезії Ліни Костенко, Василя Стуса, Оксани Пахльовської. Так само, як і зразки українського живопису.

У Національному музеї Тараса Шевченка відбулася презентація нової книги відомої української художниці та вченого Ольги Петрової «Божественна комедія» Данте Аліґ'єрі: мистецький коментар ІV–ХХ століть». Книгу надруковано українською й англійською мовами. Присутні на презентації відомі діячі української культури суголосно зазначали, що книга Ольги Петрової стала підсумком і водночас проливом української культури в європейський простір. Нове видання — це завжди нове переживання. Для бібліофіла воно починається з «уживання» в сам матеріальний об'єкт. Видання відповідає найвищим вимогам: тримати в руках, гортати сторінки — справжня насолода. І ця матеріальна форма не просто відображає зміст, вона ним породжена та має співвідноситись із величною, позачасовою постаттю Данте.

Не тільки вітчизняне, а й світове мистецтвознавство до цієї монографії не мало праці, яка б синтезувала творчий досвід митців найвищого фахового рівня, котрі працювали над образами величної Дантової поеми. Вивченню «Божественної комедії» як літературного шедевр присвячено сотні й тисячі сторінок у світовому літературознавчому просторі. Не бракує й мистецтвознавчих монографій, але вони переважно описують або творчість окремих видатних ілюстраторів Данте — Сандро Боттічеллі, Вільяма Блейка, Гюстава Доре, Сальвадора Далі, — або аналізу мистецьких шедеврів Сіньйореллі, Мікеланджело, Делакруа, Родена — тих фрескістів, скульпторів, які надихалися темами поеми. Утім уведення всієї образотворчої Дантеани в єдиний науковий контекст, розгляд і аналіз традиції в історико-культурологічній послідовності вперше зроблено саме українським дослідником Ольгою Петровою.

Творчі контакти О. Петрової з бібліотекою Британського музею (Лондон) збагатили монографію шедеврами «Сієнського кодексу» (1442–1450 рр.). Зауважимо, ще 1993 р. бібліотека музею придбала літографії О. Петрової — її ілюстрації до «Божественної комедії». А у 2009 р. Британський музей надав автору монографії право репродукувати мініатюри «Сієнського кодексу». Так зернина до зернини зібрали унікальний образотворчий ряд, що охоплює 361 ілюстрацію, який О. Петрова аналізує з прискіпливістю енциклопедиста. Наукові висновки, подані автором в емоційно насиченій мовній формі, пробуджують фантазію читача. У мандрах з епохи Ренесансу в кінець ХХ століття саме літературна форма тексту, його емоційна напруга утримують свідомість читача в стані інтриги й дедалі глибшого проникнення у світи Данте. Гармонія емоційного й раціонального працює на повноту сприйняття та величі Данте й блискучих досягнень митців. Побіжно зазначу, що серед ілюстрацій чимало зовсім незнаних, і навіть забутих. Сила звучання представлених і проаналізованих творів залишає глибоке враження. Тому ще раз мушу наголосити: ілюстрації відіграють колосальну роль у «вростанні» дантівської теми, його творчості в суспільну свідомість, у відчутті сучасності великого флорентійця [9; 10; 11].

Насамкінець хочу звернути увагу читача на своєрідний феномен, яким є книга О. Петрової в нашому мистецькому просторі. Тільки з її появою ми відкрили, що насправді в нашій культурі (хоч ми про це, може, і не здогадувалися) бракувало «свого» Данте — причому в такому широкому мистецькому контексті. І фундаментальна праця Ольги Петрової дала змогу відчутти повноту «засвоєння» того загальнолюдського інтелектуального тезаурусу, що завжди свідчить про сходження національної культури на найвищий цивілізаційний рівень [12; 13; 14; 15].

Отже, сучасному читачеві, мабуть, іноді складно зрозуміти деякі своєрідні судження й погляди Данте Аліг'єрі, поета, дипломата й політика, адже жив він на межі двох епох. Недарма його називають «останнім поетом Середньовіччя й першим поетом Нового часу». Його фундаментальну поетичну працю — «Божественну комедію» — не без підстав вважають енциклопедією середньовічного світогляду. Але в цьому світогляді поруч із застарілими уявленнями були й прогресивні риси, що відкривали змученому народу перспективи не потойбічного райського життя, а земного, радісного та справедливого. У літературі, політику й дипломатію Данте Аліг'єрі зробив яскравий внесок. Він один із тих, хто був біля витоків італійської дипломатії, політико-дипломатичної системи, її традицій, він формував її класичну модель та сприяв інституційному розвитку дипломатії.

1. *Аліґ'єрі Данте*. Божественна комедія / переклад Є. Дроб'язка. — Харків: Фоліо, 2001. — 608 с.
2. Ascoli A.R. Dante and the Making of a Modern Autor / A.R. Ascoli. — Ney York Cambridge University Press, 2008. — 480 p.
3. *Алексєєнко О.* «Божественна комедія» Данте / Олена Алексєєнко // Данте А. Божественна комедія. — Харків: Фоліо, 2001. — С. 3–20.
4. *Боккаччо Дж.* Жизнь Данте / пер. с итал. Э. Линецкой / Джованни Бокаччо // Мир Данте: в 3 т. — М.: Терра, 2002. — Т. 3. — С. 10–30.
5. *Голенищев-Кутузов И.Н.* Творчество Данте и мировая культура / И.Н. Голенищев-Кутузов. — М.: Наука, 1971. — 552 с.
6. Данте А. Монархия / пер. с итал. В.П. Зубова. — М.: Канон-пресс-Ц-Кучково поле, 1999. — 236 с.
7. Dante Alighieri. Vita nuova / trans. R.W. Emerson. — Chapel Hill: University of North Carolina, 1960. — 146 p.
8. *Дживелегов А.К.* Данте Алигиери. Жизнь и творчество. — М.: ОГИЗ, 1946. — 412 с.
9. *Ржевська В.С.* Міжнародно-правові ідеї Данте Аліґ'єрі щодо підтримки миру / В.С. Ржевська // Правова система України й міжнародне право, порівняльне правознавство // Часопис Київського університету права. — 2013. — № 1. — С. 316–320.
10. *Ціватий В.Г.* Інституції та дилеми європейської дипломатичної практики доби раннього Нового часу (XVI–XVIII ст.) / В.Г. Ціватий // Науковий вісник Дипломатичної академії України при МЗС України. — К.: ДАУ при МЗС України, 2016. — Вип. 21. — Частина I. — Серія «Історичні науки». — С. 136–141.
11. ARS HISTORICA. Сборник в честь Олега Фёдоровича Кудрявцева / сост. и отв. редактор А.К. Гладков. — М.; СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2015. — 566 с.
12. Королевский двор в политической культуре средневековой Европы: Теория. Символика. Церемониал / отв. ред. Н.А. Хачатурян. — М., 2004. — 544 с.
13. Собирательство и меценатство в эпоху Возрождения / ред.-сост. А.В. Доронин, О.Ф. Кудрявцев. — М.: Политическая энциклопедия, 2015. — 231с.: ил.
14. Искусство и культура Европы эпохи Возрождения и раннего Нового времени: сборник трудов в честь Всеволода Матвеевича Володарского. — М.: Центр гуманитарных инициатив, 2016. — 416 с.
15. *Ауэрбах Э.* Данте — поэт земного мира / Эрих Ауэрбах: пер. с нем. — М.; СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2016. — 208 с.

Viacheslav TSIVATYI,

Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine

under the MFA of Ukraine, Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Diplomatic and Consular Service,

Honored Worker of Education of Ukraine

ITALIAN-UKRAINIAN SOCIO-CULTURAL RELATIONS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN HISTORY: INSTITUTIONAL AND POLITICAL AND DIPLOMATIC DIMENSIONS

Abstract. The basic directions of political, diplomatic and literary working of the famous contemporary of the Renaissance – Dante Alighieri because his practical experience and literary and poetic heritage had not lost their relevance to this day, and his name and work closely to bind Italy and Ukraine through the centuries and millennia of European history is analyzed at the article.

Politics and diplomacy Renaissance presents a logical continuation of the institutional political and diplomatic ideas of previous eras, including ancient. At the same time, it is completely independent, institutionally framed, original political and diplomatic thing, reflecting a holistic, political systems and heuristic and comprehend approach to the world around it and the individual at the world. In the Renaissance, was institutionalized new ideological paradigm. The Renaissance Culture drew attention of person to the mundane world and its charms, opening eyes on it beauty and creating a need for active cooperation in the knowledge of secrets, as well as creative and adjusting the image perpetuating its political and diplomatic means. The interest to the knowledge of earthly things rejection indisputable authority of the church, the growth of secular elements in the culture researchers called the characteristic feature of the Renaissance and in the future – modern and postmodern period and present.

The Ambassador of the Italian Republic to Ukraine Fabrizio Romano (2012–2016) during the ceremony of opening in December, 2015 of monument for the famous Dante said about relations Dante with Ukraine: «He scored and on Ukraine, such rich writers and poets. Many of them – from Gogol, Shevchenko, Franko to Lesia Ukrainka, Bulgakov, Akhmatova – drawn from the works of Dante...».

Majesty, value and symbol Italian-Ukrainian of European unity in the person of Dante Alighieri also mentioned and started his cadence 2016 Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of the Italian Republic to Ukraine Mr. Davide La Cecilia during a meeting with students of the leading higher educational institutions of Ukraine.

The sculpture Dante Alighieri opened in honor of the 750th anniversary of the world famous poet, diplomat and Italian figure. The monument is made of white marble, the author of the project – sculptor Luciano Massari (Italy). Architect – Leonid Malyi (Ukraine). In addition, the Ukrainian scientists of the Andrushivka astronomical observatory appropriated to open of them to small planet official name «Societa Dante» («Dante Society») in honor of Dante Alighieri Society. The relevant certificate the scientists presented to the Ambassador of Italy on the ceremony of opening of the monument to the poet.»

Taras Shevchenko and Dante Alighieri – figures commensurate in value for the two national cultures, Ukrainian and Italian. It could even say – a politico-diplomatic and literary roll through the centuries. Thomas Carlyle once said that Dante Alighieri did Italy, which was not on the map as a political unity but what appeared in the poetry of Dante. Similarly, Taras Shevchenko made or revived in a sense of Ukraine.

Dante, in general, returned to European literature to the Romanticism. In the XVIII century about it earlier, but it was not relevant. It is first of all a poet of the nations that fought for liberation. In Italy, especially, since the time of Garibaldi, Italy was just chopped. In Poland the figure of Dante turned great Polish poets Mickiewicz and Slovatskiy. And the rest in Ukraine, where the situation was worse in Italy even worse, as in Poland. For Ukraine was not left deprived of its statehood, it was denied the right to be called itself.

I think there is no chance at the Romanticism in Europe is this majestic figure of Dante and Italian nation-builders not accidentally of the XIX century take for allies of his. For when Dante lived? He lived during the turbulent early national processes in Europe, more precisely in the leading parts of Europe. It was an another understanding of the nation than in the XIX or XX centuries, but it was already some beginnings of understanding of the nation, any nation-building starts. If it takes the Ukrainian history, it is obvious that some conventional equivalent to the time of Dante in Italy, soon there will not Shevchenko times, but the times Khmelnytsky or Ivan Mazepa tragic times.

Dante Alighieri was the spiritual and poetic mentor of Franko... The last decade of the earthly life of Ukrainian genius – Ivan Franko – was perhaps the most difficult. Serious illness, by which since April 1908 and until the death in May, 1916 Franko could, even with great effort, only write with his left hand in block letters. Insurability, willpower, dynamism – fantastic! And, of course, he was looking for, even in the distance ages, soul mate, whose courage and firmness in misfortune, generosity constantly added to power supplied to the proud desire – to survive. Opinion Franka each applied to the genius of Dante, the great exile, cursed and condemned to death in their native Florence, of Dante, who in the most difficult moment of life not bowed to grief, but «creating a party with himself», started writing «Divine Comedy»...

In Ukraine, the works of Dante known since the XIX century. Taras Shevchenko highly esteemed of the poet. Lesia Ukrainka drawn by creativity of the famous Florentine. In 1898 she translated V-th song «The Hell» from «The Divine Comedy». Since then Dante's terza rimas sounded by Ukrainian. Ivan Franko showed the permanent interest in the artistic heritage of the poet.

Researcher Ukrainian poetic translations of Dante, Maksym Strikha called attention to the creative genius of Italian signs of European Ukrainian culture. According to him, the first written by Ukrainian name of Dante belongs Pylyp Orlyk, then – Feofan Prokopovych. Reviews of Dante in Ukrainian literature were «Aeneid» Kotlyarevskogo, Shevchenko works, and in the XXth century – poetry of Lina Kostenko, Vasyl Stus, Oksana Pachlowska. As well as samples of Ukrainian art.

At the Taras Shevchenko National Museum was a presentation of the new book by the famous Ukrainian artist and scientist Olga Petrova «Divine Comedy» by Dante Alighieri: Art Comment XIV–XX centuries». The book was published in Ukrainian and English. The power of sound presented and analyzed the works left a deep impression. And so again I must stress that illustrations played a crucial role in the «growing» of the Dante themes of his work into the public consciousness in the modern sense of the great Florentine.

In the literature, culture, politics and diplomacy Dante Alighieri left a bright trail. He is one of those who stood at the origins of Italian diplomacy, Italian political and diplomatic system, its traditions, he formed the classical model of Italian diplomacy and contributed to its institutional development and formed the institutional foundation of Italian-Ukrainian socio-cultural relations in historical retrospective and perspective.

Keywords: Dante Alighieri, «Divine Comedy», Western Europe, M. Hohol, T. Shevchenko, I. Franko, Lesia Ukrainka, the classical model of political and diplomatic system.

Володимир ЧОРНИЙ,

Надзвичайний і Повноважний Посланник України,

ветеран дипломатичної служби,

член Національної спілки журналістів України

ЯК НАШ МІНІСТР І ПЕТРО І ШУКАЛИ ПЕРЕЯСЛАВСЬКІ УГОДИ

Анотація. У статті йдеться про епохальні моменти, коли формувалися міждержавні відносини України й Росії. Автор детально описує, як Українська держава стала жертвою таких відносин після підписання міфічних Переяславських угод 1654 року, офіційно – між Військом Запорозьким та Державою московською. Дослідники з давніх часів донині силкуються дістатися до тих вікопомних документів, намагаються зробити це й журналісти. З'являються матеріали, що по-різному оцінюють саму подію, мотивацію сторін, політичний, економічний та гуманітарний досвід тривалого співіснування двох народів. У публікаціях водночас стверджують, що самої Переяславської угоди в Україні ніхто ніколи не бачив, що її немає у вітчизняних архівах, вона нібито зберігається в архіві Міністерства закордонних справ Російської Федерації, але є недоступною дослідникам. Через що не випадково в певних наукових і літературних колах побутує думка, що договору в точному юридичному розумінні цього слова не було й не могло бути. Такі історичні помилки позначаються на українцях із покоління в покоління. Наведені в статті тексти переконливо доводять, що українці в усі часи противилися чужоземному підпорядкуванню й втраті козацьких вольностей і тільки у зв'язку з певними обставинами, політичними ходами, інтригами своїх зверхників змушені були впрягатись у невольничі ярма.

Ключові слова: Переяславська угода, Росія, МЗС України, архів.

Війна – це прожектор. Не як інструмент, а як явище. Ніяке інше суспільно-політичне дійство не в змозі настільки чітко висвітлити мотивації і проблеми окремих учасників та провокованих ними подій, як масштабне збройне зіткнення. Маємо сумну можливість бачити це щоденно.

Агресор особливо винахідливий. І багато чого йому вдається. Грубо, навіть нахабно порушуючи норми міжнародного права, ігноруючи міждержавні кордони і лінії зіткнення із штучно створеними сепаратистськими анклавом на чужих територіях, він не цурається сумнозвісної

імперської практики «розділяй і владарюй», залишаючись безкарним. Успадкувавши найгірше з великої історії власного народу, сучасна російська еліта компрометує його під фальшивим гаслом захисту російськомовних, підло протиставивши сусідам і світовій спільноті.

Гібридний ординсько-кремлівський лідер володіє арсеналом найцинічніших прийомів. Чого варта хоч би мінська імітація переговорів в умовах, коли за столом по обидва боки вальяжно сидять представники російської та проросійської сторін, котрі раз у раз проголошують оманливі перемир'я, спрямовані відволікати світову громадськість. Доводиться бути винятково пильними, коли тобі протягують руку з розрахунком, що ти «витягнеш ноги».

Підкупами й погрозами, заколисуючи, або й підминаючи під себе «євродрузів», головний росіянин став неадекватним з погляду усталених принципів міжнародного співіснування. До того ж злочинно залякує людність каральними можливостями свого ядерного потенціалу, відверто демонструючи планетарність загрози. Як прийнято говорити: озброєний і небезпечний. Цим і хизується.

Подиву гідна ситуація, коли така невірноважена поведінка члена Ради Безпеки ООН, учасника Гельсінських і двосторонніх зобов'язань та Будапештських гарантій української територіальної цілісності не отримує гідної відповіді ні від українських верхів, ні від світового співтовариства.

Років десять тому я сформував чернетку статті «Якщо Європа хоче мати нового Сталіна чи Гітлера, вона його матиме». Знайомі на мене тоді нагримали. Мовляв, не можна так писати. Подумавши, я й справді залишив це в комп'ютері. А тепер у такому напрямі можна чути безліч тривожних роздумів.

«У вас там воюють російські “відпускники” [1]. Офіційно ж Росія ні з ким не воює. Мене особисто це страшенно бісить, — говорить журналу «Фокус» литовський перекладач Вітуріс Ярутіс. — Путін — як демон якийсь, хоч і не один такий у Європі, звичайно. Як можна так оцінювати ситуацію, в якій гинуть люди, яка програмує страждання людей у майбутньому? Як мінімум 10-20 літ струменітиме кров із цієї рани. До людей доходить правдива інформація. І ніхто не сумнівається в тім, що причиною всьому — агресія Росії. Ми ж усе це проходили, знаємо російський менталітет зсередини... І тому Росію безумовно краще розуміємо, знаємо і відчуваємо, аніж, скажімо, наші колеги із Західної Європи. І схема окупації у нас була цілком такою ж. Ради визволяли нас від поляків, від фашистів, між іншим і від литовських. До того ж цей факт вони десятиліттями експлуатували для власної окупації країн Європи» [2].

А Путін, навіть не моргнувши, всюди повторює, що Росія не є стороною ні у війні, ні на переговорах.

Наскрізь брехливою є вся інформаційна складова процесу. Жахливі наслідки іловайської, дебальцевської та інших трагедій зло-

вісно виявляються в щоденних похоронах української фронтової молоді та цивільного населення без будь-якого зрозумілого висвітлення причин нищення української нації.

«Найвеличніша насолода людини в тому, щоб перемогти своїх ворогів, гнати їх поперед себе, відняти у них все, чим вони володіють, бачити обличчя дорогих їм людей в сльозах...» [3]. Сьогодні, прочитавши таке, думка сама собою проектується на згадані Іловайськ, Дебальцево, тисячі загиблих і покалічених... І — Путіна з Росією в одній особі. Насправді ж — це Чингісхан. Але так само — яка неймовірна й зловісна спорідненість! Ще недавно щось подібне і в голові не вкладалося. Ми знали, що може бути сусід-бандит, може бути банда. Але — щоб бандитська держава?! Воістину: «Кипит наш разум возмущенный!» [4].

Дивовижно багато гине на замінованих полях і розтяжках, тоді як кілометрові так звані «гуманітарно-конвойні», танкові колони вільно пересуваються через український державний кордон і гладенький асфальт, доставляючи усе, що треба для забезпечення інтервентів, включно з озброєнням. У зворотному напрямку вивозять пограбовані і демонтовані заводи, заклади національної культури, мистецтв. І чомусь не підриваються. Хтось утаємничений, впливовий-невідомий забезпечує старшобратським варварам і злодюгам щадний режим милосердя. Тільки й чуємо: на провокації не піддаємось. Уже й війну замаскували під АТО.

Під тим самим забуваємо й свою історію.

Серед них і визначальні, епохальні моменти, коли формувалися наші міждержавні, міжнародні відносини — орієнтири майбутнього. Не переписувати, не дратувати!

Жертвою стали навіть відомі Переяславські угоди 1654 року, офіційно — між Військом Запорозьким та Державою Московською.

Дослідники з тих давніх часів буквально з ніг збилися, і донині силкуються добратися до тих вікопомних документів, «помацати» їх, процитувати з першоджерел. Безуспішно! Намагаються це робити й «цікаві» журналісти. До однієї з таких спроб долучився і я.

Ми не раз говорили про все це з Степаном Лукичем Бухтяком, колишнім керівником редакції іномовлення Держтелерадіо України. По телефону, бо він добряче хворів. Домовились, що він спробує опублікувати те, що знає з цього питання, а я його підтримаю своїми каналами, тобто через депутата, з яким на той час працював. Так у письмницькій газеті «Літературна Україна» [5] з'явився допис:

«НІКОЛИ, НІКУДИ, НІКОМУ!»

Заява секретаріату ради НСПУ, з якої починається номер газети за 20 червня, вмить перенесла мене у 80-ті роки на столичну Солом'янку, в Центральний державний архів Жовтневої революції (ЦДАЖР), де

я працював, вийшовши на пенсію. За стіною кімнати нашого відділу розміщався Історичний архів України, де зберігаються документи з XVII століття до 1917 року. Коли я вже познайомився з сусідами, то зайшов якось і попросив: «Шановні юні колеги, не відмовте сивочолому ветеранові: хочу побачити славнозвісну Переяславську угоду. Ви не турбуйтеся: допуск до таємних документів у мене є, та я й не збираюсь читати Угоду, я тільки хочу подивитись, як вона виглядає...»

Завжди привітні сусіди враз насторожено переглянулися, а після паузи один з них відповів:

— Ми самі хотіли б побачити Переяславську угоду, та ба! Її в нашому архіві немає й ніколи не було... А зберігається вона в Москві, в архіві союзного Міністерства закордонних справ.

Незабаром, проходячи курс лікування у Феофанії, я зустрів давнього знайомого Г.Г. Шевеля, який працював міністром закордонних справ України, і в розмові запитав:

— Георгію Георгійовичу, чи не доводилося Вам цікавитися Переяславською угодою?

— Доводилось, — кивнув він головою.

— І що?

— Якось у Нью-Йорку, на сесії Генеральної Асамблеї ООН, під час однієї зустрічі з союзним колегою Андрієм Андрійовичем Громиком, я попросив виправити історичну несправедливість — передати один примірник Переяславської угоди архіву МЗС України. «Нема проблем! — запевнив Громико. — Будеш у Москві, заходь до мене з офіційним зверненням на державному бланку, я накладу резолюцію — і одержиш у завідуючого нашим архівом примірник угоди для Вашого архіву». Я так і зробив. Громико розгонисто наклав резолюцію, і я з надією подав його розпорядження завідуючому архівом. Але той з кривою усмішкою процідив: «Щоб Ваше прохання задовольнити, необхідна постанова Політбюро ЦК». — «Але ж Громико — член Політбюро, у міністерстві його розпорядження — закон. Хіба не так?» — «Так, — стримано відповів зав архівом, — і підвівши очі до стелі, додав: — Переяславська угода входить до переліку документів, жоден з яких не може бути переданий звідси. Ніколи, нікуди, нікому! Під цими словами — підпис самого Леніна. Так що при всьому бажанні, — розвів руками зав., — самі розумієте...»

Коли я почув це, то вмить подумав, а тепер скажу: як же у світли наведеного ленінського припису — «Ніколи, нікуди, нікому» — виглядають його «заповітні» слова: «Держава сильна свідомістю мас. Вона сильна тоді, коли маси все знають, про все мають свою думку і йдуть на все свідомо»? Логіка Леніна зрозуміла: приховати від мас, як царат використав Переяславську угоду для закріпачення України. Він ніби передбачав, що в слухний час збільшовичений імперський ґрунт

пустить паростки, які продовжувачі його справи назвуть «ноюю історичною спільністю — радянським народом». А яка логіка, пропонована Президентом у відзначенні роковин Переяславської ради?

Степан БУХТЯК,
*інвалід Великої Вітчизняної війни,
читач «Літературки» з 1931 року.
м. Київ*

Я свідомо не став переказувати ці перипетії, ані скорочувати текст колеги, бо, як на мій погляд, він блискуче передає атмосферу історичного «возз'єднання» України з Росією, і, можливо, витоки й засади хронічно необлаштованих українсько-російських відносин.

На восьмий день після цієї публікації на пленарному засіданні Верховної Ради України було оголошено підготовлений мною депутатський запит міністру закордонних справ А.М. Зленку «Про текст Переяславської угоди у зв'язку з повідомленнями преси про його відсутність в архівах України». Опублікування Указу Президента України про відзначення 350-річчя Переяславської ради, — говорилося в запиті, — привернуло увагу громадськості та засобів масової інформації до цієї історичної дати. З'являються матеріали, що по-різному оцінюють саму подію, мотивацію сторін, політичний, економічний та гуманітарний досвід тривалого співіснування двох великих народів.

У публікаціях разом з тим стверджується, що самої Переяславської угоди в Україні ніхто ніколи не бачив, що й зараз її немає у вітчизняних архівах, вона нібито зберігається в архіві Міністерства закордонних справ Російської Федерації, але недоступна дослідникам. Далі йшло посилання на згадану вище статтю в «ЛУ» (з додатком її ксерокопії) та прохання «мати авторитетну офіційну інформацію для використання в роботі».

У відповіді тодішнього Державного секретаря МЗС України Юрія Сергеева на ім'я Голови Верховної Ради і народного депутата міністерство зазначило, «що будь-яких документів або матеріалів, пов'язаних з Переяславською радою в архіві МЗС України немає». А у зв'язку з наміром організувати «виставку двосторонніх документів, підготовлених у 1654 році з метою реалізації рішень Переяславської ради», МЗС України звернулося до МЗС РФ із запитом щодо надання копій документів Переяславської ради, які зберігаються в його архівах. Крім того, «дано доручення Посольству України в РФ власними каналами з'ясувати наявність у російських архівах будь-яких недосліджених матеріалів Переяславської ради, у тому числі Переяславської угоди».

У такий-от спосіб ми отримали ще одне свідчення того, що процес, який розпочався понад три з половиною віку тому, триває й досі в незмінних параметрах окомилування і облагороджування російської

експансії стосовно України. І українці тут часто безпомічні, бо все в Москві, і за сімома замками.

Міністерство надіслало відповідний запит до Інституту історії НАН України і рекомендує звернутися до заступника директора інституту С.В. Кульчицького, котрий, «безумовно, міг би надати авторитетну офіційну інформацію щодо порушеного питання». Подається також список видань, у яких досліджуються ці проблеми. Наголошується, що деякі з них «були надруковані задовго до Жовтневої революції, ...як, наприклад, „Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках”, готувалися на підставі вивчення матеріалів російських архівів у дореволюційний період і не піддавалися радянській цензурі». Вважається, що документи, які відомі дослідникам, відповідали «прийнятій на той час міжнародній практиці», і «свідчать про те, що у 1654 році було досягнуто домовленість, яку більшість неупереджених істориків кваліфікують як військовий союз».

Завершується відповідь додатком, що є фактично фрагментом якоїсь наукової розвідки (на 6 арк. без назви, без початку й кінця і зазначення джерела). Проте небезкорисна. Виявляється, що «Року 1709 Петро I наказував розшукати в архіві оригінал статей Б. Хмельницького, але цареві донесли, що в архіві оригіналу нема». З подальших роз'яснень випливає: у Москві вважають, що пропозиції Хмельницького та принижуюча одну договірну сторону чолобитна в тому вигляді, в якому вони відомі, а також укази й жалувана Гетьману й Війську Запорозькому грамота, разом узяті становлять повний і остаточний текст договору 1654 року. З тим лише застереженням, що автентичність цих документів-чернеток через брак оригіналів не можна стверджувати. То ж, не випадково, скажемо ми, в певних наукових і літературних колах побутує думка, що договору в точному юридичному розумінні цього слова не було і не могло бути.

Однак це не завадило Росії протягом кількох століть утримувати Україну в колоніальному чи напівколоніальному — як кому подобається — статусі. Пригадаймо також, що домовленість про утворення СРСР мала б бути міжнародним договором. Однак, як свідчать історики, його ніхто ніколи не затверджував і не підписував. Він просто легалізований у Конституції 1924 року — внутрішньому юридичному документі нової держави.

Що ж до Переяслава, то моє знайомство з іншими матеріалами на цю тему було випадковим. Як і амплітуда пізнання: від «Переяславські угоди з'їли миші» до «Ніякого об'єднання України до Росії не було».

Але от з Інтернету вихопив дещо й від авторитетного історика Олени Апанович: «Ми тихенько опитали справжніх істориків, які реально працюють в архівах багатьох країн. Жоден про ОРИГІНАЛИ Переяславських угод не чув і не бачив! Тож святкувати чергову річ-

ницю Переяславської ради не треба. Бо ніхто не знає, що то було. І чи було? Та як?» [6]

Дещо іншої думки видатний українсько-американський славіст і історик Юрій Шерех:

«Ми не маємо підстав святкувати Переяслав. Він став початком великої трагедії народу і безлічі індивідуальних трагедій. Але ми не маємо підстав і соромитися Переяслава. Він мусів бути, він показав наші хиби, але він показав і глибину нашої життєвості і нашого здоров'я» [7].

Можна було б і зупинитися. Залишити все історикам. Аж от — «сенсація». 2013 року в кількох виданнях одразу з'явилися повідомлення про переяславські оригінали. І знову зі згадкою про заборону резолюцію Леніна. Подаю мовою оригіналу [8]:

Наконец-то обнаружены подлинные документы Переяславской рады 1654 года

Их на Лондонском «блошином рынке» купил скандально известный российский экс-олигарх Борис Березовский. «Гуляй-Полю» удалось дозвониться в Лондон до политиммигранта, и он любезно ответил на наши вопросы.

— Борис Абрамович, это правда, что Вами куплен раритет, так называемый Переяславский договор о воссоединении России и Украины?

— Во-первых, подлинник документа, о котором вы спрашиваете, действительно обнаружен и за 460 тысяч американских долларов куплен моим агентом в одном из знаменитых лондонских антикварных магазинов. Во-вторых, в документе нет никаких упоминаний ни о каком воссоединении или соединении. В Соглашении четырнадцать статей и он подписан гетманом Богданом Хмельницким и московским боярином Батурлиным.

— Вы уверены, что это подлинный документ?

— Естественно, перед покупкой раритет прошел серьезную экспертизу. Я привлек для этого крупнейших специалистов по славянской истории из Украины, России и США.

— Вы бы не могли сообщить, кто из экспертов привлекался с украинской стороны?

— Фамилии не могу назвать по условиям договора, могу лишь сообщить, что это ученые-слависты из украинских городов Львова, Донецка, Жмеринки.

— Вы бы не могли рассказать о содержании этого судьбоносного договора?

— Если я его раскрою, то может измениться все современное межгосударственное правовое поле Украины и России. Хочу с гневом констатировать, что МИД России скрывал текст договора. В папке есть

документы, свидетельствующие, что табу на публикацию текста документа в свое время наложил председатель Совета народных комиссаров Ленин, затем Первый секретарь Никита Хрущев, а в 2001 году нынешний президент РФ Владимир Путин.

— Откуда вы это знаете?

— Когда я работал Исполнительным секретарем СНГ, я смог ознакомиться с историческими архивами. Более того, у меня по статусу была возможность изучать и закрытые документы. Так я узнал, что подлинник Переяславского соглашения есть. Ведь ни подьячие Посольского приказа, ни чиновники царского МИД, тем более, советские дипломаты не могли уничтожить или утратить столь важный документ. И те, и другие были люди очень серьезные — тем более, что оплошность могла обернуться «лишением живота». Но он был недоступен научной общественности.

— Почему, ведь документу 400 лет?

— Вспомните загадочную историю с секретными протоколами к договору Молотова-Риббентропа, существование которых все время отрицали партийные бонзы из ЦК КПСС. В Кремле считали, что обнаружение подлинника Переяславского договора сегодня может нанести ущерб государственным интересам России. В 1654 году московский царь постатейно гарантировал украинскому государству полную автономию, а затем все эти обещания были грубо растоптаны идеологами «великой и неделимой царской России».

— А как же подлинник попал в Лондон?

— Вы меня спрашиваете? Вы разве не знаете, что в современной России продается сегодня все.

Авантюрный характер автора цього опусу, звичайно ж, викличе у читача відповідну реакцію. Мабуть, не забулося, що російський олігарх Борис Абрамович Березовський, якого вважають причетним до появи в Кремлі нинішнього крутого ватажка московської команди, був обласканий владою, але перейшов в опозицію і опинився в еміграції, звідки фінансово допомагав групі В. Ющенко. Проте і там його ім'я постійно пов'язували з численними кримінальними справами, аж до гучного отруєння співробітника ФСБ Олександра Литвиненка 23 листопада 2006 року російським радіоактивним полонієм у лондонській лікарні. Врешті й сам «БАБ» несподівано помер у замському будинку.

Знову-таки, можна б не писати ні про Березовського, ні про легенду з купівлею сумнівних переяславських паперів. Однак робити вигляд, що цього немає і що наша писана історія в силу обставин некритично з чистою совістю може бути передана нашій учнівській та студентській молоді, що зараз реально виступає на арену державотворення, було б неправильно. Тож треба «лупати цю скалу», як радив Великий Каменярь, щоб звільнитися від пут незнання, захочувати молодь до очищення «білих плям» нашої історії від ідеологічних нашарувань минулого.

А наведені тексти, на мій погляд, переконливо доводять незаперечну істину, що українці в усі часи противились будь-якому чужоземному підпорядкуванню і втраті козацьких вольностей та тільки через обставини, політичні ходи, а то й інтриги своїх зверхників змушені були впрягатися у невольничі ярма.

Свідчення, що це було саме так, ми зустрічаємо й досі. Історичні помилки наших провідників позначаються на українцях з покоління в покоління. Звідти й тягнеться вервечка і пихатого старшобратства, з одного боку, і бридкої, самовбивчої меншовартості — з іншого. Про це нагадують нам й іноземці, які критично мислять.

Коли зляканий Янукович на півдорозі до Вільнюса у листопаді 2013 року надумав не підписувати Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, на слуханнях у Сенаті США різко зреагував Аріель Коен (політолог, Heritage Foundation), розуміючи весь драматизм ситуації.

«1654 року, — сказав він, — на квазідемократичному зібранні українські козаки проголосували за приєднання до Російської імперії. Це називалося “Переяславська рада”. І тоді Україна втратила незалежність до 1918 року. Сьогодні не повинно бути нової “Переяславської Ради”».

Це було сказано в переповненій залі Сенату в присутності трьох дипломатів Посольства України в США на чолі з послом Олександром Моциком [9].

За кожного президента ми щось суттєве втрачали. Цілеспрямовано принижували неньку Україну. Таке враження, що вона їм не дуже й рідна. Чи, може, ми помиляємось?

Повідомляють, що через державний кордон України пройшов черговий російський гуманітарний конвой. Українські прикордонники зафіксували це дуже «візуально».

1. Та ще трактористи і шахтарі, за словами того ж Путіна.
2. Цитується за джерелами з інтернету. Владимир Рафеенко, 29.07.2016.
3. Федоров-Давыдов Г.А. Курганы, идолы, монеты. — Москва: Наука, 1968. — С. 104.
4. З «Інтернаціоналу».
5. Літературна Україна. — 2002. — 4 лип. — № 25.
6. Апанович О., <http://www.ukrstor.com/ukrstor/apanovych1654.html>
7. Шерех Юрій (Юрій Володимирович Шевельов). Москва, Маросейка // Нові дні. — Канада. — березень. 1954. С. 8.
8. В інтернеті під таким заголовком.
9. Українська правда. — 2013. — 11 листоп.

Volodymyr CHORNYI,

Envoy Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,

Veteran of the Diplomatic Service,

Member of the National Union of Journalists of Ukraine

HOW OUR MINISTER AND PETER THE GREAT SEARCHED FOR THE TREATY OF PEREIASLAV

Abstract. The article highlights determinative moments in the establishment of intergovernmental and international relations between Russia and Ukraine. The author focuses on how the famous Treaty of Pereiaslav of 1654 (officially between Zaporizhian Host and Muscovy) suffered from such relations. Since that time up to this day, researchers as well as journalists have tried to find those memorable documents.

Researchers variously assess the event, the motivation of the parties, and the political, economical and humanitarian experience of the long-term coexistence of two big nations. They also state that the Treaty of Pereiaslav has never been seen in Ukraine, nor is it deposited in the national archives. It is allegedly placed in the archives of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, but it is not available to researchers. In view of this, it is thought by some in the academic and literary spheres that the treaty, in the legal sense of the word, never actually existed.

Historical mistakes of our leaders have affected the Ukrainians from generation to generation. The texts presented in the article prove conclusively that the Ukrainians opposed to alien subjugation and loss of Cossack liberties at all times, and only by force of circumstances, political ploys and intrigues of their leaders they had to submit to yokes of slavery.

Keywords: the Treaty of Pereiaslav, the Russian Federation, archive, documents.

Ірина МАТЯШ,

*доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу історії міжнародних зв'язків
і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України,
професор Дипломатичної академії України при МЗС України,
заслужений діяч науки і техніки України*

ІНОЗЕМНІ КОНСУЛИ В КИЄВІ ЗА ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ

Анотація. У статті йдеться про те, що діяльність іноземних консульств в Україні доби визвольних змагань вивчена недостатньо. Враховуючи важливість таких досліджень для вивчення історії формування міжнародних зв'язків УНР і становлення української консульської служби, окреслена тема є актуальною та потребує подальших досліджень. Завдання цієї статті полягає у висвітленні діяльності іноземних консульств у Києві доби Гетьманату (травень–грудень 1918 року).

Ключові слова: Павло Скоропадський, іноземні консульства, Українська Держава, Німеччина, Австро-Угорщина.

Діяльність іноземних консульств в Україні доби визвольних змагань вивчена недостатньо. Побіжну інформацію про функціонування іноземних представництв у Києві вміщено в працях, присвячених розвитку української [1–3] чи зарубіжної дипломатії [4], біографічних нарисах [5–8] тощо. Документи, у яких висвітлено деякі моменти взаємодії українського зовнішньополітичного відомства з іноземними представництвами, опубліковано в збірниках документів [9]. Враховуючи важливість таких досліджень для вивчення історії формування міжнародних зв'язків УНР та становлення української консульської служби, окреслена тема досі є актуальною та потребує подальших досліджень. Завдання цієї статті полягає у висвітленні діяльності іноземних консульств у Києві доби Гетьманату (травень–грудень 1918 року).

Першими серед іноземних представників у Києві гетьман Української Держави Павло Скоропадський з особливими почестями прийняв Вірчі грамоти від німецького посла Філіпа Альфонса Фрайгера Альфонса Мумма фон Шварценштейна й австро-угорського представника Вальтера Ріттера Принціг фон Гервальта. Повідомлення

«Його Вельможності фельдмаршалу германських військ Ейхгорну», «Германському послу на Україні барону фон-Мумм» та «Австро-угорському послу на Україні фон-Принцич-Хервалт» про початок діяльності уряду 2 травня 1918 року було опубліковано в першому випуску «Державного вісника» [10]. Крім того, гетьман зробив особистий урочистий візит цим іноземним представникам, трактуючи його як акт ввічливості, а не як свідчення поклоніння [7, с. 171]. А втім цей ритуал, прикрашений дипломатичним етикетом, до дрібниць якого німці мали особливе ставлення, красномовно засвідчував залежність Павла Скоропадського від окупаційної влади.

Якщо німецький представник, приїхавши в Київ ще за доби УНР, одразу мав дипломатичні повноваження, то кандидатуру молодого, енергійного «обізнаного в комерційних справах та в ситуації в Росії» фахівця, який би витримав труднощі життя в Києві в умовах революційних подій, шукали серед австро-угорських дипломатів на запит керівника австрійської делегації в Києві Йоганна Форгача із застереженням, що це буде генеральний консул або повірений у справах із дипломатичними повноваженнями, але не «наділений Найвищими вірчими грамотами посланник» [4, с. 307].

Відтак Вальтер Ріттер Принціг фон Гервальт прибув у Київ як повноважний представник цісарсько-королівського австро-угорського уряду при уряді УНР до моменту створення передбаченого Брестським мирним договором дипломатичного представництва. Свою офіційну діяльність він розпочав уже при уряді Української Держави. Для цієї посади, крім молодого віку (йому виповнилося вже 55 років), він відповідав усім вимогам: «...був цілком здоровий, дуже енергійний, дуже запозятий» [4, с. 309], мав великий професійний досвід на різних посадах (від консульського практиканта Консульства в Константинополі 1888 р. до рангу генерального консула 1-го класу й посади Генерального консула Австро-Угорщини в Гамбурзі в 1913–1918 рр.), працював у Лондоні, Белграді, Афінах, був членом правління Австрійського судноплавного товариства. Крім того, новий генеральний консул мав широке коло спілкування серед представників промислової еліти й банківської сфери завдяки родинним зв'язкам дружини – одеситки Ольги Шульц, доньки комерційного радника торговельного та банківського дому Ернст Мах і К^о в Одесі. Із консулом прибув також аташе фон Філіппович [4, с. 310]. За визначенням гетьмана Скоропадського, Вальтер Ріттер Принціг був «дипломатом другого класу», що відчувалося в ставленні до нього колег, і вів «дуже складну» й «невдалу політику» [7, с. 171]. Діяльність генерального консула Принціга в Києві тривала недовго. Вона запам'яталася швидше політичними аспектами (зокрема участю в знищенні оригіналів таємного протоколу щодо Галичини, які зберігали в Берліні) [11, с. 191], ніж вирішенням безпосередньо консульських питань, які, з огляду на історію з його призначенням, були другорядними.

На початку червня 1918 року Принціг повернувся до Гамбурга. У Києві деякий час залишався консул Ріттер фон Гоффінгер, віце-консули Іштван фон Ревічкі та фон Кляйнвехтер, консульський аташе фон Пітлік, радник консульської канцелярії Дінтер і секретар консульської канцелярії Хлопецькі [4, с. 313]. Проте з від'їздом Принціга потреба консульського представника вже не була актуальною. Через три місяці залишив Київ і Форґач. Восени 1918 року київське представництво очолив радник Карл Еміль Егон Фюрстенберг, завдання якого полягало в «посиленні політичної компоненти австро-угорських військ в Україні, які часто діяли на власний розсуд» [12, с. 124].

Натомість посол Мумм, для якого київське відрядження стало останнім у його дипломатичній кар'єрі, своєю особою намагався замінити все керівництво зовнішньополітичного відомства. Німецький дипломат систематично ставив Міністра закордонних справ Української Держави в позицію прохача та вносив істотні корективи в конфігурацію консульського корпусу в Києві. Та й призначення Дмитра Дорошенка на посаду міністра, а не «керуючого МЗС» відбулося лише після письмових запевнень посла Мумма, який намагався контролювати діяльність кабінету міністрів у лояльності керівника зовнішньополітичного відомства до Німеччини [7, с. 91–92].

Штатний розпис німецької місії мав консульські підрозділи. Окрім барона Мумма, у Києві працювали генеральний консул Е. Тіль (Тілле), який 25 років пропрацював консулом у Японії та міг розбиратись у складних питаннях; радник посольства Ганс фон Берхем — людина освічена, розумна та впливова [7, с. 246]; консул Реслер, радник фон Дірксіна, перекладач Форнер, консульський секретар Маркман і службовці (усього 17 осіб із родинами). Пріоритетом у діяльності німецьких консулів була економічна місія. Відповідно до положень Брестського мирного договору було передбачено налагодження товарообміну (з українських земель до Німеччини й Австро-Угорщини мали надходити зерно, яйця, велика рогата худоба, сало, цукор, льон, марганцева руда тощо), розробляли проекти створення банків, створювали товариства «для експлуатації українських багатств» [7, с. 246]. Однак не залишалися поза їхніми повноваженнями й політичні питання. Без погодження з Посольством Німеччини в Українській Державі гетьман Павло Скоропадський не міг призначити жодного високопосадовця. Зокрема, під контролем генерального консула Е. Тіля та радника посольства Г. Берхема формували другий склад гетьманського уряду в жовтні 1918 року [13, с. 141–142].

Німецьку місію було розташовано в найкращому київському готелі «Паласт Отель» (Бібіковський бульвар, 7), де за кілька місяців, 14 грудня 1918 року, гетьман Павло Скоропадський підписав грамоту про зречення від влади. Відкритий 1892 року готель мав 126 номерів (150 кімнат) із центральним опаленням та електроосвітленням,

бильярні, бібліотеку та ресторан на 1 тисячу відвідувачів в одноповерховій прибудові. На першому поверсі головної будівлі були молочна, булочна, пивна, цирульня, аптечний склад. З огляду на центральне розташування, велику площу приміщень та очевидні вигоди, «Паласт Отель» почали використовувати для розташування державних органів (12 кімнат було відведено для Міністерства праці Української Держави) та іноземних місій.

Водночас у Києві продовжували працювати представники «старого» консульського корпусу: персидський консул Ісаакій Вітенберг; бельгійський — Яків Грегер; грецький — Перикл Гріпарі; данський — Григорій Гуревич; італійський — Карл Фішман; іспанський та португальський — Стеліо Василиаді; норвезький — Віктор Мозерт; англійським консульством керував після від'їзду консула в.о. секретаря Томас; у консульстві Франції протягом деякого часу порядкував «уповноважений по охороні французьких інтересів» виконувач обов'язків консула Теодор Муллен [14, арк. 34–35]. Чи не єдиному серед них Ісаакію Вітенбергу вдалось отримати від персидського уряду офіційне уповноваження на продовження діяльності в Київському окрузі та завдання «завязать с новыми властями дружественные экономические и другие, связанные с этим, полезные отношения» [15, арк. 12]. Відтак він очікував на підтвердження своїх повноважень гетьманом. Віктор Мозерт намагався за сприяння МЗС Української Держави налагодити контакт із норвезьким послом у Петрограді, оскільки поштово-телеграфний зв'язок було зруйновано, а кур'єрський не налагоджено [16, арк. 23]. Тісну особисту співпрацю з МЗС Української Держави розпочав Стеліо Василиаді. Він викладав на консульських курсах, брав участь у нарадах із питань консульських тарифів та у створенні альбому документів консульського діловодства.

У червні 1918 року в Києві з'явився представник Данії — Королівський данський консул Карл Нільсен, призначений данським урядом на посаду віце-консула в Українській Державі [17, арк. 3]. 1 липня Карл Нільсен письмово повідомив МЗС Української Держави про своє призначення від 21 червня 1918 року та пряму підпорядкованість уряду в Копенгагені й запропонував звертатися з усіх питань, пов'язаних із відносинами Української Держави й Данії, безпосередньо до нього [17, арк. 4]. У такий спосіб Григорій Гуревич залишався за лаштунками офіційних стосунків. 9 липня консул Нільсен мав аудієнцію в Міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка, під час якої засвідчив, що данський уряд бажає підтримувати добрі політичні й торговельні відносини з Українською Державою [17, арк. 4].

Організацію взаємодії з консульським корпусом у МЗС Української Держави було покладено на консульський відділ, який спершу підпорядковувався департаменту чужоземних зносин, а після уточнення структури відомства — політичному департаменту. Відділ очолював

Йосип Суховерський — фаховий юрист, доктор права, випускник Чернівецького університету, котрий працював у зовнішньополітичному відомстві ще з кінця 1917 року [18, арк. 44]. Продовжили перебування на своїх посадах за доби Української Держави й деякі інші співробітники консульського відділу, які мали досвід співпраці з іноземними представниками. Згодом, враховуючи систематичне прибуття до Києва «всіляких агентів», було вироблено церемоніал урочистого прийняття гетьманом посланників: «зазвичай це відбувалося в великій залі, причому там ставився караул в парадній формі» [7, с. 266].

Натомість стосовно іноземних підданих (зокрема й представників консульського корпусу) окупаційна влада діяла жорстко — необґрунтовані арешти на підставі підозри в політичній пропаганді ставали нормою. Консули намагались у міру своїх повноважень обстоювати в нових умовах права громадян, захищати інтереси яких вони були покликані. 25 травня 1918 року бельгійський консул Яків Гретер спрямував до Міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка протест проти арешту німецькими офіцерами за підозрою в політичній пропаганді трьох бельгійців: Івана та Леона Вюе, Гюстава Вер-Ельста. До МЗС нота потрапила лише 11 червня 1918 року: «Позаяк я сіх панів знаю довгі роки як людей безумовно чесних, котрі зовсім політикою не займались, мушу протестувати проти сього акту насильства над правом людини, — писав консул. — Будучи цілком певним їх невинності я готовий за них відповідати» [19, арк. 3]. Міністр Дорошенко доручив своїм співробітникам звернутися до німецького посла для з'ясування обставин та «просити по змозі звільнити» [19, арк. 3].

Не будучи певним у безпеці власній та приміщенню консульства, Яків Гретер заручився через посередництво МЗС дозволом німецької комендатури на право зберігання 6 рушниць, одна з яких була призначена для «полювання» [16, арк. 3]. Додатковий захист давало охоронне свідоцтво за підписом начальника штабу особливого коменданта м. Києва й околиці, згідно з яким приміщення консульства, усе майно та зброя, що перебувають у ньому, реквізувати заборонено, а за вторгнення чи насильний обшук було передбачено «негайне і суворе покарання» [16, арк. 17].

У травні–червні 1918 року за безпідставно звинуваченого в шпигунстві французького громадянина, комерсанта Ненглера, клопотав перед Міністром закордонних справ іспанський консул Стеліо Василіаді. «Всі, хто мав зносини з п. Ненглером і знали його діяльність, твердо переконані в тім, що ця діяльність ніколи не виходила з рам законів, котрі порядкують горожанами всякої вільної країни, — ішлося в одній із надісланих у зв'язку з цим арештом нот. — Той факт, що п. Ненглер перебуває у в'язниці, в той час, коли немає нічого, щоб свідчило проти його, являється порушенням прав вільної особи, дбати про які є обов'язок кожного уряду... І я прошу Вас ще раз, пане

Міністре, вжити весь Ваш вплив, аби допомогти як найшвидше тому, щоб права горожан інших країв поважались на Україні, відповідальність за їх порушення в сьому випадку несе лише українська влада, і такі випадки можуть дуже пошкодити добрим відносинам, що ми з Вами маємо своїм обов'язком підтримувати між нашими обома Урядами» [19, арк. 15–15 зв.]. Свідомо наголошуючи на відповідальності української влади за порушення прав іноземних громадян на території Української Держави й натякаючи на несамостійність Міністра закордонних справ під час прийняття рішень, консул просив Дмитра Дорошенка «вжити весь вплив» для позитивного вирішення питання. Однак цей «вплив» вилився в обережний лист до німецького посла Мумма від 8 липня 1918 року з проханням «звернути увагу на справу Нінглера і не одмовити вжити належних заходів для встановлення дійсної його вини, а коли б такої не оказалось то для дарування йому свободи» [19, арк. 18–18 зв.].

Налагодження стосунків із новою владою активно розпочали й представники Латвії, БНР та інших новоутворених держав. Офіційним представником Латвії в Українській Державі, що виконує консульські обов'язки з питання видавання національних паспортів громадянам Латвії, гетьманський уряд визнав очолюваний Х.О. Бахманом Латиський центральний комітет після ухвалення Закону «Про громадянство Української Держави» 2 липня 1918 року, який унормовував права українських громадян і встановлював умови евакуації біженців та військовополонених. Отримати паспорти мали право: 1) громадяни Латвії; 2) ті, хто подав згідно із законом від 2 липня 1918 року заяву про отримання чи відмову від українського підданства й одержав від губернських староств тимчасові посвідчення строком на 6 місяців або національні посвідчення на час, установлені Національною радою Латвії; 3) ті, хто приїхав в Україну після оголошення закону від 2 липня 1918 року; 4) ті, хто опинився випадково в Україні як біженці чи військовополонені, які залишили свої домівки в Латвії та через військові події не могли евакуюватися в рідну країну [20, арк. 6–6 зв.]. Організацію було розташовано за такою адресою: вул. Хрещатик, буд. 50, кім. 26. Водночас Міністерство внутрішніх справ Української Держави визнало правоможність Латиського центрального комітету щодо видавання національних тимчасових посвідчень. Уповноважений Латвії з реєстрації діяв при Національній раді Латвії, підтримував контакти з евакуаційними інституціями та командуванням німецького війська й опікувався евакуацією латишів з України.

22 липня 1918 року запит на підтвердження консульських повноважень призначеного Генеральним консулом БНР у Києві Павла Вікторовича Тремповича надіслав до МЗС Української Держави Народний секретаріат БНР. Проте питання щодо призначення білоруського консула в Київ було порушено значно раніше. Перебуваючи

в Києві й дізнавшись про призначення Анатолія Квасницького консулом Української Держави в Мінську, Олександр Цвікевич, як керівник Білоруської делегації у справі переговорів УНР і БНР, довів до відома Народного секретаріату БНР рішення делегації від 11 травня 1918 року. Ішлося про нагальну потребу вирішення питання щодо призначення консула БНР в Україні. Найвідповіднішою кандидатурою на цю посаду був Павло Вікторович Тремпович, який долучився до роботи делегації як консультант [21, арк. 111].

Претендент на посаду консула народився 1 червня 1888 року у Пскові в родині залізничника. У Пскові білоруська родина Тремповичів опинилася через вдачу діда, який не міг примиритися з будь-якою несправедливістю. За участь у національно-визвольному повстанні 1863–1864 рр. його з родиною було вислано з Вільни до Вітебська (де й народився батько Павла), а невдовзі — за участь у демонстрації проти відбирання в католиків костелу — за межі північно-західного краю, до Пскова. [22]. Виховували Павла в любові до національних звичаїв спокійного та працьовитого білоруського народу. У домі діда постійно знаходили притулок селяни-втікачі, шукаючи працю. З юнацького віку Павло Тремпович брав участь у революційних гуртках, а перед закінченням навчання вступив до партії соціалістів-революціонерів. Прагнення бути «в гущі білоруського народу» й вести там культурну національну працю спрямувало його шлях у медицину. 1908 року він вступив до Психоневрологічного інституту при Петербурзькому університеті. Але через неодноразові арешти за участь у політичних демонстраціях через два роки був змушений емігрувати до Німеччини. Спроба продовжити навчання на медичному факультеті Баварського університету без досконалого знання мови й засобів для існування завершилася переведенням до Київського університету, студентом медичного факультету якого Павло Тремпович став у 1912 році. Із початком Першої світової війни юнак опинився на Південно-Західному фронті. Впродовж серпня 1914 — грудня 1916 року працював молодшим ординатором Київського госпіталю, набуваючи практичного досвіду в хірургії. Державні іспити на медичному факультеті вдалося скласти лиш у квітні 1917 року, й уже з дипломом лікаря отримати посаду в хірургічному відділі Київського залізничного шпиталю, згодом — 1-го шпиталю Всеросійського земського союзу, де пройшов шлях від ординатора до головного лікаря. Лютневу революцію він зустрів у Києві: одразу поновив контакти з білоруськими організаціями, проводив агітаційну й просвітницьку працю. У квітні 1918 року вирушив до Мінська, де увійшов до складу Народного секретаріату БНР. Але вже на початку червня 1918 року він отримав завдання досягти через німецького посла в Києві визнання Німеччиною незалежності Білорусі й уряду БНР [22]. Нелегально діставшись до Києва, Павло Тремпович долучився до складу Білоруської делегації в справі переговорів УНР і БНР.

На звернення Олександра Цвікевича Народний секретаріат БНР 15 червня 1918 року ухвалив рішення про делегування Павла Тремповича до Києва як представника уряду БНР із правами генерального консула в Києві та дипломатичного представника при МЗС Української Держави [21, арк. 118]. Уже 16 червня 1918 року Павла Тремповича було повідомлено про його уповноваження з виконання обов'язків генерального консула Республіки в Українській Державі з функціями дипломатичного представника. Відтак Генеральне консульство БНР у Києві, засноване офіційно 16 червня 1918 року [21, арк. 104–104 зв.], відкривало Павлові Тремповичу також можливості щодо виконання завдання, з яким він прибув до Києва.

БНР прагнула якнайшвидшого встановлення з Українською Державою економічних відносин — так само, як і політичних. Першочерговим завданням консула було налагодження товарообміну між українськими й білоруськими виробниками через посередництво Білоруської торговельної палати в Києві. Згідно з постановою Народного секретаріату БНР від 2 липня 1918 року Павло Тремпович разом з очільником Білоруської торговельної палати М. В. Довнар-Запольським мав розробити й підписати умови щодо організації білорусько-українського товарообміну [21, арк. 136]. Білоруська сторона передбачала, що така попередня угода діятиме до моменту підписання сталого торговельного договору. Конкретні пропозиції щодо постачання дров, сірників, скляних виробів та запити на отримання мила, махорки, цвяхів, солі, сільсько-господарського приладдя надійшли 12 липня 1918 року. Було заплановано укласти торговельні угоди на суму 10 000 000 рублів на рік [21, арк. 104]. Однак українська сторона не поспішала з позитивною відповіддю, визнаючи товарообмін із БНР бажаним тією мірою, яка впливала з тогочасних економічних відносин та зовнішньополітичної ситуації.

21 липня 1918 року Народний секретаріат БНР розширив повноваження свого представника, надавши йому права надзвичайного посланника в уряді Всевеликого Війська Донського з метою встановлення економічних і дружніх зв'язків [21, арк. 119]. Перебування Павла Тремповича в Києві передбачали використати й для встановлення контактів із кубанською делегацією на чолі з головою законодавчої ради М. Рябоволом, яка з кінця травня вела переговори з Українською Державою, шукаючи підтримки в боротьбі з більшовиками [11, с. 212]. Відтак грамоти, що визначали зміст його повноважень в УНР та Всевеликому Війську Донському, були датовані 22 липня 1918 року. Генеральному консулові було надано право проводити всі переговори відповідно до звання та становища, укладати угоди з обміну товарами й продуктами промисловості між БНР і УНР, а також БНР і Всевеликим Військом Донським, встановлювати залізничний, поштовий і телеграфний зв'язок між УНР і БНР. Крім того, він та підлеглі йому співробітники мали виконувати ще одну важливу консуль-

ську функцію — захищати права й інтереси білоруських громадян на території України та Всевеликого Війська Донського. Із цією метою Павлові Тремповичу делегували право відносин від імені білоруського народу відповідно до норм міжнародного законодавства з усіма органами влади нових державних організацій [21, арк. 118].

Невідкладно вирішило вище білоруське керівництво й «технічні питання». 22 липня 1918 року Народний секретаріат БНР затвердив штатний розпис консульства в Києві й авансував на організацію його роботи 21 тис. рублів на три місяці з умовою оплати оренди приміщення на рік. У штаті консульства було передбачено 5 посад: генерального консула (оклад 1200 руб.), управителя канцелярії (750 руб.), паспортиста (350 руб.), друкарки (350 руб.), служителя (200 руб.) [21, арк. 105]. Планували, що генеральне консульство зможе отримувати прибуток не менше 250 тис. рублів на рік і поповнювати так казну БНР [21, арк. 104]. Додатково виділяли 5000 рублів на «справу пропаганди» — утримання газети «Беларускае Эхо». У Павла Тремповича був дозвіл на надання позички Одеському білоруському комісаріату з поверненням грошей після затвердження повноважень консулів українським урядом. Генеральному консулові було доручено скласти акти й пронумерувати платні бланки консульства разом із керівниками білоруських урядових організацій у Києві та надіслати оригінали актів у Мінськ [21, арк. 78]. До вступу на посаду генерального консула його обов'язки виконував Олександр Йосипович Модзалецький [21, арк. 78].

Білоруське генеральне консульство розташувалося в Києві за такою адресою: вул. Фундуклеївська (нині Богдана Хмельницького), 42. Він розпочав роботу з організації реєстрації білоруських громадян. За підрахунками Павла Тремповича, на території України мешкало близько 100 000 білорусів [21, арк. 104]. За видання віз і паспортів консул розраховував отримати 200 000 рублів консульських зборів. Однак одержати екзекватуру швидко білоруському посланнику не вдалося. Із політичних міркувань МЗС Української Держави зволікало з офіційним визнанням білоруського представника. На запит німецького посольства від 12 вересня щодо наявності білоруського консула в Києві зовнішньополітичне відомство констатувало: «В Україні нема жодних представників Білоруської республіки: ні дипломатичних, ні консульських. Якби такі особи з'явилися, то МЗС буде вважати їх за фактичних, а не юридичних представників» [23, арк. 9].

Проте процедура та строки визнання консульських повноважень зовнішньополітичним відомством Української Держави було порушено не лише стосовно білоруських представників. Наприкінці липня 1918 року прибув у Київ, а 3 серпня мав аудієнцію в Міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка посланець Радянської Росії Казимир Олександрович Грінбаум-Кржемінський. Посада Генерального консу-

ла РСФРР в Українській Державі була першою в його дипломатичній кар'єрі. Поляк за національністю, Казимир Кржемінський належав до відданих членів ВКП(б). Він народився 12 грудня 1884 року у Варшаві, мав вищу технічну освіту й користувався довірою більшовицького керівництва. Межі округу генерального консула охоплювали Київську, Чернігівську, Волинську, Подільську, Холмську губернії [24, арк. 19]. До приїзду решти співробітників консульства генеральний консул знайшов тимчасовий притулок у приміщенні російської мирної делегації в готелі «Марсель» — типовому прибутковому будинку кінця XIX ст. — на Бібіковському бульварі. Пошуки спеціального приміщення для належної організації роботи установи в переповненому різними делегаціями, організаціями, біженцями Києві перетворилися для нього на серйозну проблему.

Наступного дня після аудієнції Казимир Кржемінський повідомив українське МЗС про призначення консульським агентом в Одесі (до моменту призначення туди генерального консула) російського громадянина Михайла Матвійовича Кубріна [25, арк. 1]. 5 серпня він отримав інформацію про те, що посвідчення про його призначення Генеральним консулом РСФРР в Українській Державі «прийняті міністром до відома» [24, арк. 4]. Таке формулювання керівник російської мирної делегації Християн Раковський сприйняв як ухилення від офіційного визнання повноважень більшовицького консула, тож негайно висловив незадоволення, погрожуючи тлумачити факт невизнання повноважень Грінбаума-Кржемінського як небажання українського уряду рахуватися з принципом взаємності відповідно до договору про перемир'я від 12 червня 1918 року. Недипломатичний стиль докорів і погроз він обрав надалі в спілкуванні з цього питання з українською владою, використовуючи дискусію щодо визнання-невизнання консульських повноважень російських представників як додатковий привід для затягування мирних переговорів з Українською Державою.

Однак відсутність екзекватур (яких, утім, не отримували швидко й інші іноземні консули) не завжала розгортання діяльності консульства [26, арк. 22]. У Москві було розпочато формування дипломатичного потяга, яким в Україну вирушали співробітники Генерального консульства РСФРР у Києві [27, арк. 1–2]. Організація завантаження та руху дипломатичного потяга, а також поведінка пасажирів були врегульовані спеціальною інструкцією, складеною дикпур'єром Безименським для українського відділення НКЗС РСФРР. Для поїздки в потязі всі пасажирів мали зареєструватися у списку, засвідченому підписами керівника українського відділення НКЗС РСФРР та секретаря. Бажаною було визнано візу німецького консульства. Складання списків пасажирів потяга мало завершитись о 18-й годині напередодні виїзду та негайно «по прямому проводу» їх мали передати до Києва, оскільки німецька влада вимагала надання відомостей про пасажирів дипломатичних вагонів за

3 дні до перетину кордону. Для регулювання посадки у вагон призначали коменданта, на якого було покладено також обов'язки зберігання службових паспортів на час руху потяга та контроль за непорушністю списків. Пасажири не мали права залишати вагон раніше прибуття до станції призначення. У разі відсутності пасажира під час посадки його документи повертали в НКЗС РСФРР [27, арк. 2].

У дипломатичному потязі № 3 (вагон № 35) 29 серпня 1918 року до Києва вирушили співробітники Генерального консульства РСФРР: А.М. Марголін, С.К. Пастухов, М.І. Челяпов, С.Є. Клевиц, М.В. Крутиков, М.О. Зубберт. Відправлення вагона супроводжувалося в Москві суцільними непорозуміннями та порушеннями інструкції (від проставлення олівцем на вокзалі віз у службових паспортах та відсутності вагона до посадки у вагон утричі більше передбаченої кількості пасажирів). Разом із консульськими працівниками до Києва їхали представники Народного комісаріату продовольства РСФРР. На зупинках потяг постійно обшукували як російські, так і німецькі й українські дозори, перевіряли навіть дипломатичну пошту та реквізували 3 млн грошей, призначених для мирної делегації [27, арк. 13 зв.]. Зрештою, 5 вересня вже потягом № 115 співробітники консульства прибули до Києва.

У день прибуття потяга Християн Раковський повідомив МЗС Української Держави про призначення Генеральним консулом РСФРР в Одесі (консульський округ: Херсонська, Бессарабська, Таврійська (без Криму) губернії, м. Одеса) Михайла Михайловича Бека [24, арк. 9] й отримав за тиждень відповідь про «прийняття до відома» цього призначення. Повторене формулювання його не задовольнило. 11 вересня він повідомив про ще одне призначення — Давида Юлійовича Гоппнера генеральним консулом у Харкові (консульський округ: Харківська та Катеринославська губернії) — із застереженням «не відмовити в люб'язності якнайшвидше повідомити про визнання Українською Державою» [24, арк. 15] його повноважень.

За процедурою, перед наданням підтвердження консульських повноважень МЗС Української Держави зверталося до Міністерства внутрішніх справ із запитом, «чи немає перешкод до визнання генконсулом» [24, арк. 15] певної особи. Та навіть віза міністра з терміном виконання «негайно» не забезпечувала відповідного результату. 17 вересня МЗС надало за підписом Оттона Ейхельмана офіційний екзекватуру Михайлові Беку. Та вже 18 вересня Християн Раковський, не отримавши цього повідомлення, знову скерував листа про призначення Давида Гоппнера з вимогою надати підтвердження та ноту щодо офіційного визнання консулів. Він звинуватив міністра Дмитра Дорошенка та його заступника Оттона Ейхельмана у свідомому відтягуванні офіційного визнання російських консулів та порушенні норм міжнародного права, яке він вбачав у безрезультатності звернення генеральних консулів з усіх питань до МЗС Української Держави [24, арк. 32]. У зв'язку

з такими «порушеннями» було передбачено аналогічну дію — відмову від подальшого визнання українських консулів у російських містах [24, арк. 33]. Кінцевий комплімент ноти замінив ультиматум: у триденний термін повідомити про визнання консульських повноважень Казимира Кржемінського та Михайла Бека.

Казимир Кржемінський, доповідаючи своїм «шефам» в українському відділі НКЗС РСФРР про ноту Християна Раковського й обіцянки Оттона Ейхельмана (якого він наполегливо називав Ейхенвальдом) якнайшвидше визнати та надати приміщення, просив оголосити українському консулові в Москві Олександрові Кривцову про «неможливість надавати в його розпорядження приміщення» через відсутність взаємності в таких діях влади [28, арк. 14]. У відповідь український міністр був змушений виправдовуватися, запевняючи, що міністерство «безумовно визнає» Казимира Кржемінського та Михайла Бека генеральними консулами, і що ці призначення ніколи не тлумачились «в іншому напрямі» [24, арк. 45].

Крім того, Казимир Кржемінський у середині вересня здійснив низку призначень консульських агентів: Василя Петровича Яковлева — у Кам'янець-Подільський (округ — Подільська губернія) [24, арк. 36]; Якова Нахумовича Дровниця — у Житомир (округ — Волинська губернія) [24, арк. 40]; Пантелеймона Івановича Свистуна — у Чернігів (округ — Чернігівська губернія) [24, арк. 38]; Михайла Івановича Бурлаченка — у Полтаву [24, арк. 42]. Підтвердження цих призначень теж доводилося чекати через перевірки МВС. Керівник дипломатичного відділу МЗС зі свого боку намагався прискорити процес, нагадуючи, що через затримку призначення українські консули в російських містах перебувають «в такому ж невиясненім становищі, як російські у нас» [24, арк. 71].

Проте штат Генерального консульства РСФРР у Києві поступово формувався. Деякі співробітники консульства прибули наступним дипломатичним потягом 21 вересня. Структура генконсульства передбачала керівний апарат (4 особи), секретаріат (6 осіб), канцелярію (7 осіб), бухгалтерію (2 особи), господарську частину (7 осіб), громадянський відділ (6 осіб), відділ перепусток (4 особи), інформаційний відділ (7 осіб) та 3 «прикомандировані до консульства» співробітники [24, арк. 66]. Для запланованих 80 штатних співробітників (враховуючи очікуване прибуття вже сформованого в Москві евакуаційного відділу) була потреба в 30 робочих кімнатах. Неодноразово звертаючись до українського МЗС із проханням про надання відповідного приміщення (спершу 8–10 кімнат у готелі «Марсель», а згодом — спеціального приміщення), Казимир Кржемінський систематично нагадував про те, що в Москві Генеральне консульство України має штат 87 осіб і займає велику будівлю й квартиру.

Після попередження про можливе припинення роботи консульства «з усіма відповідними наслідками» МЗС Української Держави висунуло вимогу до начальника Головної комісії з розташування військ та урядових установ на Україні терміново реквізувати для російського консульства «один з кращих клубів м. Києва, напр. комерческий, або який інший, котрий був би досить гарний і мав би не менше 30–40 кімнат» [24, арк. 50]. Було розглянуто можливість надати для розташування російського консульства 8 кімнат у «Паласт-Отелі» або залишити за співробітниками кімнати в готелі «Марсель». Зрештою, 10 кімнат було надано в готелі «Марсель».

У генконсульстві з особливою ретельністю підходили до виконання свого «основного» завдання — «захисту інтересів російських громадян на Україні» [28, арк. 19]. Оскільки в законах РСФРР прямих указівок щодо надання російського громадянства не було, консульство гарантувало під час розгляду таких питань керуватися принципами вільного волевиявлення та надавати переваги робітникам, які не користуються найманою працею: робітникам та службовцям усіх видів і категорій, зайнятих у торгівлі, промисловості, сільському господарстві. Особа, яка претендувала на отримання російського громадянства на території Української Держави, мала відповідати певним вимогам: бути колишнім підданим Російської імперії, мати вік понад 17 років, бути правоздатною та дієздатною, і, найголовніше, — «не опороченим своєю предшествующей деятельностью с точки зрения РСФСР» [28, арк. 24]. Для колишніх підданих Російської імперії вимагалася ще й підписка в покорі й безумовному виконанні всіх законів і розпоряджень робітничо-селянського уряду. Особи, які отримували прибуток від використання найманої праці, мали надати докази, що вони є постійними мешканцями Росії та тимчасово перебувають на території Української Держави, а також детальні відомості про свій майновий стан, звання до революції, професію, місця служби та проживання. Заяви про набуття громадянства було заплановано приймати в генконсульстві до 12 жовтня 1918 року. Після того претендент на його отримання мав подати в консульство посвідчення про вихід з українського громадянства або відсутність перешкод з боку української влади (від місцевого старости). Відповідальність за визначення громадянства малолітніх дітей тимчасово було покладено на батьків.

За ці питання, як і за видавання паспортів (або свідоцтв на проживання), закордонних паспортів, перепусток, довідок про перебування серед живих, нотаріального засвідчення підписів, укладання шлюбів, реєстрацію смертей і народжень, а також за захист інтересів російських громадян («насамперед трудящих»), відповідав громадянський відділ генконсульства з підвідділами з видання свідоцтв і посвідчень, нотаріальним та загальним у своєму складі [28, арк. 2].

Дипломатичну, юридичну та матеріальну допомогу росіянам мав надавати відділ допомоги російським громадянам, які постраждали від громадянської війни в Україні. Тут систематизовували відомості про росіян, затриманих німецькою, австрійською чи українською владою; розробляли норми матеріальної допомоги у вигляді одноразових чи періодичних виплат [28, арк. 3].

Для концентрації відомостей про претендентів на російське громадянство й обліку російських громадян планувалося створити мережу реєстраційних комісій: центральну при Генеральному консульстві в Києві та окружні. Із цією метою було визначено реєстраційні округи: 1) київський (у генконсульстві); 2) полтавський — м. Полтава, м. Кременчук; 3) чернігівський — м. Чернігів, м. Бахмач; 4) волинський — м. Житомир, м. Ковель; 5) подільський — м. Кам'янець-Подільський; 6) холмський — м. Холм. Одеським генконсульством було засновано округи: 1) херсонський (м. Одеса); 2) таврійський (м. Мелітополь, Бердянськ). Харківським генконсульством було засновано: 1) харківський (м. Харків); 2) катеринославський (м. Катеринослав); 3) курський і воронезький (м. Белгород) округи. Завдання консульств полягало в популяризації через місцеву пресу завдань комісій.

Із метою систематичного інформування громадян Росії й України про поточні події загальнополітичного, громадського та культурного життя при Генеральному консульстві в Києві було засновано Бюро друку на правах підрозділу Російського телеграфного агентства з двома відділами (українським і російським) та штатом 17 осіб [28, арк. 43].

Діяльність генеральних консульств РСФРР у Києві та Одесі було припинено на початку жовтня у зв'язку з арештом членів Мирової делегації, Генерального консульства й установ Червоного Хреста РСФРР у Києві. Генконсул Казимир Кржемінський телеграфував 7 жовтня наркомун закордонних справ РСФРР Георгію Чичеріну: «Сегодня два часа дня арестованы все едущие дипломатическом вагоне выехавшем из Киева 7 октября точка все они сотрудники наших учреждений всего 56 человек точка всех их обыскивали заставляли раздеваться донага» [27, арк. 47]. Через посередництво МЗС Української Держави російський консул вимагав від Міністра внутрішніх справ випустити арештованих і повернути делегації та генконсульству архіви, вилучені в готелі «Марсель» [24, арк. 84]. У процесі переговорів із заступником голови російської мирної делегації Дмитром Мануїльським було досягнуто домовленості про звільнення київських «арештантів» та обмін арештованих в Одесі співробітників генконсульства на українських консулів, арештованих під час виїзду з місць призначення в Україну. Ішлося про обмін арештованими в районі Гомеля, де тоді вже перебувала російська мирна делегація, але через загрозу нападу білогвардійців місце зустрічі переносили. Лише на початку грудня було з'ясовано, що українським консулам вдалося повернутися в Київ, під арештом залишався лише саратовський віце-консул Іван Яковлів [24, арк. 118].

Консули нейтральних країн трималися відокремлено й обговорювали актуальні проблеми на засіданнях консульського корпусу в Києві, який став своєрідним закритим клубом. У нових умовах продовження виконання консульських обов'язків будь-ким із них залежало від рішення окупаційної влади. Першими повноваження втратили старійшина консульського корпусу Перикл Гріпарі та італійський консул Карл Фішман. Перикла Гріпарі влада до того ж позбавила житла, реквізувавши його помешкання. Щойно створена Позавідомча комісія з реквізиції квартир для державних потреб не визнавала переваг іноземців перед українськими громадянами в питаннях виконання державних і громадських повинностей [16, арк. 35–36]. Питання про надання приміщень іноземним представництвам перейшли до компетенції Головної комісії з розташування військ та урядових установ в Україні.

Маючи досвід ефективної взаємодії в обстоюванні інтересів іноземних підданих за доби Центральної Ради, члени консульського корпусу об'єднали зусилля щодо захисту своїх прав. 10 вересня через відбуття з Києва Перикла Гріпарі старійшиною консульського корпусу було обрано швейцарського консула Гавріїла Енні [29, арк. 5]. Уже 13 вересня 1918 року загроза нависла над іспанським консулом Стеліо Василяді. Німецький комендант м. Києва висунув перед ним вимогу скласти із себе консульські функції та до 15 вересня виїхати не лише з Києва, а й залишити межі Української Держави. Спроба відтермінувати від'їзд на 10 чи хоча б на 3 дні за посередництва МЗС Української Держави не мала успіху [30, арк. 14]. Залишаючи Київ до вирішення питання, Стеліо Василяді доручив завідувати справами консульства юрисконсульту Посольства Іспанії в Петрограді Олександрю Вольфсону [29, арк. 16].

Засідання консульського корпусу з цього питання відбулося 24 жовтня 1918 року. Київські консули вирішили вважати вимогу, висунуту Стеліо Василяді, порушенням міжнародного права та просити МЗС Української Держави клопотати перед українським урядом про найшвидше повернення його до Києва. Аргументація рішення ґрунтувалася на тому, що консули в Києві делеговані від нейтральних країн, а Стеліо Василяді є представником Іспанії — країни, яка не веде ні з ким війни. Було наголошено й на авторитеті іспанського консула як «строого лояльного» дипломатичного представника та відсутності звинувачень в будь-яких протиправних діях [30, арк. 22]. Ішлося також про те, що примусове виселення Перикла Гріпарі та припинення діяльності Карла Фішмана загрожують інтересам іноземних підданих, якими вони опікувалися [29, арк. 7–7 зв.]. Відтак учасники зібрання просили дозволити повернутися в Київ згаданим консулам і відновити діяльність грецького, французького та іспанського консульств.

Відповідне подання старійшина київських іноземних консулів швейцарський консул Гавріїл Енні скерував до Міністра закордонних справ Української Держави 26 жовтня. А вже за два дні він зібрав колег на

засідання у зв'язку зі своїм запланованим виїздом із Києва «в службових потребах» для обрання виконувача обов'язків дуаена на час його відсутності. Та повертатися в Київ консул Енні не збирався. У засіданні взяли участь Віктор Мозерт, Герман Гуревич та Ісаакій Вітенберг. Вирішили обрати старійшиною консульського корпусу персидського консула Ісаакія Вітенберга, просити його взяти на себе всі клопоти, пов'язані зі справами корпусу «нейтральних консулів», та довести таке рішення до відома Міністра закордонних справ Української Держави [16, арк. 32].

Письмове звернення консульського корпусу отримали в департаменті чужоземних зносин МЗС Української Держави лише 2 листопада. 5 листопада Гавриїл Енні назавжди залишив Київ, завершувати справу довелося новообраному старійшині Ісаакію Вітенбергу. Зовнішньополітичне відомство також виявило рішучість у порушеному консулами питанні. Упродовж листопада за посередництва МЗС Української Держави консульському корпусу вдалося домогтися дозволу від німецького представництва в Українській Державі повернутися на свої місця всім іноземним консулам, які були змушені перервати свою роботу чи виїхати за межі України. З огляду на потребу забезпечити цінності й архіви, що зберігали в приміщеннях консульств, Ісаакій Вітенберг звернувся до влади з проханням установити охорону в будинках № 5 на вулиці Хрещатик (у данському консульстві), № 15 на Бульварно-Кудрявській вулиці (у персидському консульстві), № 53 на Маріїнсько-Благовіщенській вулиці (у швейцарському консульстві), № 16 на вулиці Інститутській (в іспанському консульстві), № 4 на вулиці Мерингівській (у норвезькому консульстві) [29, арк. 14]. МЗС скерувало його звернення до начальника гарнізону м. Києва з проханням забезпечити необхідну консульствам охорону [29, арк. 18]. Та невдовзі долю консульських установ їм довелося вирішувати в нових політичних умовах.

Прохання до МЗС Української Держави про «призупинення» консульських повноважень та повернення «вірчої грамоти» 3 жовтня 1918 року подав білоруський консул, мотивуючи отриманням нового призначення від Уряду БНР. Скориставшись другою грамотою, яка уповноважувала його на встановлення контактів із Доном, Павло Тремпович виїхав у Ростов-на-Дону й Новочеркаськ, де зайнявся приватною лікарською практикою та допомогою білорусам-біженцям. До призначення нового консула порядкувати в представництві залишався управитель справами Олександр Йосипович Модзолевський. 30 жовтня 1918 року Народний секретаріат БНР надав повноваження тимчасового керівника Білоруського генерального консульства в Києві «з усіма присвоєними йому і витікаючими з його становища правами і обов'язками» [16, арк. 29] Григорію Федоровичу Базаревичу до офіційного призначення Генерального консула БНР в Українській Державі з проханням визнати права білоруського представника й сприяти у виконанні доручених йому обов'язків.

Новий консул також не зміг прискорити налагодження білорусько-українського товарообміну через неоднозначне ставлення до діяльності Білоруської торгово-промислової палати. «Київська білоруська торговельна палата в її сучасному складі, яка взагалі складається з осіб досі невідомих в Білоруському національно-громадянському русі, не дає певности, що її діяльність з боку політичного може відповідати інтересам України, — вважали в міністерстві. — Навпаки в МЗС маються відомості про шкідливі наслідки діяльності палати і тому до реорганізації її зав'язання торговельних зносин з нею з боку політичного не бажано і не корисно» [23, арк. 21]. Офіційну відповідь, в основу якої було покладено цю думку, МЗС Української Держави скерувало до Мінська 25 листопада 1918 року [23, арк. 30 зв.]. Ситуацію був покликаний змінити приїзд до Києва 28 листопада 1918 року Олександра Цвікевича, якому делегували право, як керівникові особливої торгово-економічної комісії, вступити в переговори з Міністерством торгу і промисловості щодо товарообміну з метою підписання договору на засадах взаємності. На правах членів делегації в переговорах мали взяти участь проф. М.В. Довнар-Запольський та І.Г. Красковський. На запит О. Цвікевича щодо принципової згоди на підписання угоди МЗС підтвердило 9 грудня 1918 року «бажаність» «заклучення торгово-економічного договору з урядом БНР» [23, арк. 36]. Текст договору містив положення про права громадян, умови організації торгівлі, судноплавства, транзиту товарів, створення українсько-білоруської змішаної комісії. У частині організації консульських відносин було передбачено право кожної сторони призначати генеральних консулів, консульських і торговельних агентів у всі міста та принцип взаємності щодо надання пільгових прав. Підписаний договір мав набути чинності до ратифікації, одразу після підписання, якого не відбулося.

У середині листопада 1918 року завершилася епопея, пов'язана з прибуттям та розташуванням у Києві турецького генерального консула Ахмеда-Ферід-бея [31, арк. 30]. Повідомлення про його приїзд МЗС Української Держави отримало ще 6 серпня та негайно дало відповідні доручення щодо надання йому «в кращім кварталі в центрі міста» приміщення [31, арк. 2]. Спершу йшлося про 2 кімнати, потім — 3, далі — 6–7, зрештою — 10 кімнат для розташування співробітників генерального консульства з родинами. На Міністерство військових справ було покладено обов'язок надати турецькому представництву «один із кращих самоходів» [31, арк. 15]. 12 жовтня МЗС Української Держави підтвердило повноваження Генерального консула оттоманського уряду в Києві Ахмеда Ферід-бея, в Одесі — Евуріза Наміка Бея, у Харкові — Руї Бея Абдулгаді [31, арк. 22, 23]. 28 жовтня 1918 року незадоволений наданим приміщенням у Києві голова цісарської турецької дипломатичної місії уповноважений міністр Ахмед Мухтар-Бей звернувся «з приводу безкінечної справи з розміщення Цісарської місії» з проханням надати кім-

нати на другому поверсі «Паласт-Отелю» [31, арк. 29]. Відтак турецьке представництво отримало «10 кімнат на другому поверсі отеля “Палас”», які займала німецька місія.

Питання про визнання за ним консульських функцій до моменту призначення офіційних консульських представників порушив у листопаді 1918 року новостворений Комітет громадян Чехословацької Республіки, який було розміщено за такою адресою: вул. Хрещатик, 41, кв. 11 [29, арк. 22]. За кілька днів після офіційного проголошення Чехословацьким національним комітетом Чехословацької Республіки чехи, що перебували в Києві, самоорганізувалися в громадське об'єднання й обрали керівний орган. Тисячі колишніх військовополонених і солдат австрійської армії, які визнавали себе чехословацькими громадянами, потребували консульського захисту, матеріальної допомоги та сприяння в поверненні на батьківщину. Свою функцію представники комітету вбачали в проведенні реєстрації всіх чехословаків, які перебували на території України, і забезпеченні їх документами, котрі визнавала б українська влада, та організації відправки на батьківщину [29, арк. 22]. Організація сподівалася на сприяння Української Держави й у питанні відправки військовополонених чехословаків, які перебували в австрійській армії на території Чехословаччини. Прагнення комітету щодо охорони інтересів співвітчизників поділяв колишній начальник чехословацької стрілецької дивізії полковник Мамонов. Уповноваження на організацію відправки чехословацьких громадян на батьківщину новоствореній організації делегував чехословацький уряд. Щойно обраний перший Прем'єр-міністр Чехословаччини Карел Крамарж підтримав ініціативу комітету, доручив провести повернення чехословацьких громадян у Прагу й просив повідомити про результати справи [29, арк. 22]. «Чехословацький народ нікогда не забудет помощи Украинского народа, который принял его на территорию и дал ему возможность организоваться и возвратиться на родину в то время, когда чехословацкое государство было окружено пламенем политических и социальных беспорядков» [29, арк. 10 зв.], — було наголошено у зверненні до МЗС Української Держави. Зовнішньополітичне відомство заперечень не мало й підтримало ініціативу чехословацької організації. На заваді став лише час — відповідь було підготовлено 13 грудня 1918 року. Відтак отримати консульські повноваження комітетові за доби Гетьманату не вдалося.

Наприкінці жовтня 1918 року за дорученням королівського данського посланника в Петербурзі данський консул Карл Нільсен взяв на себе охорону китайських підданих у Києві та сприяння китайській місії [17, арк. 12]. Потреба у втручанні данського консула була зумовлена тим, що велика кількість китайців, які працювали робітниками інженерно-будівельних дружин Південно-західного фронту Всеросійської земської та міської ради, після завершення війни опинилися в Києві без грошей, які їм не виплатили, і роботи, але з ба-

жанням повернутися на батьківщину. Ця обставина спричинила масові арешти серед безробітних китайців за підозрою їх у більшовизмі. Представник Посольства Китаю та Союзу китайських громадян Тсу Шау-Ян неодноразово звертався в різні інстанції щодо виплати заробітної плати китайським робітникам. Правильність претензій щодо видачі грошей підтвердив державний контролер Г.Є. Афанасьєв. Однак справа безрезультатно «кочувала» від Уповноваженого Української Держави з управління і ліквідації інституцій та організацій воєнного часу до Управління інженерно-будівельних дружин. «В цей час в умовах повної відірваності Києва від усіх інших міст і держав невіплачена сума є єдиною можливістю підтримати безробітних китайців, оскільки інші можливості вичерпано» [17, арк. 24], — намагався пояснити данський консул Міністерству закордонних справ. Однак у місті бракувало грошової маси. Із метою уможливлення організації виїзду китайських громадян із Києва було вирішено зібрати в Харбіні та інших містах гроші в сумі 693 913 руб. і передати їх китайському посольству через данського консула [17, арк. 16]. Крім того, зібравши відомості про китайських підданих в українських в'язницях, консул Нільсен звернувся до МЗС Української Держави щодо допомоги у звільненні й відправленні за межі України в'язнів, які не вчинили карних злочинів. Останнє його звернення було датоване 13 грудня 1918 року. Про відсутність із боку зовнішньополітичного відомства «перешкод до видачі грошей данському консулу для передачі китайським громадянам» [17, арк. 28] він отримав відповідь уже за підписом комісара Революційного комітету при МЗС М.Г. Левитського.

Загалом протягом існування Української Держави в Києві продовжувалась діяльність іноземних консулів, які працювали в Українській Народній Республіці й залишалися там у квітні 1918 року. З особливими почесними гетьман Павло Скоропадський прийняв Вірчі грамоти в посланників Німеччини й Австро-Угорщини. При цьому посада генерального консула, на яку був призначений австро-угорський представник Вальтер Ріттер Принціг фон Гервальт, свідчила не так про прагнення Австро-Угорщини започаткувати з Українською Державою повноцінні консульські відносини, як про використання консульської діяльності з політичною метою. Не обмежувалися тільки консульською роботою також німецькі консули. Натомість діяльність консулів нейтральних держав було зосереджено в цей час на захисті прав та інтересів іноземних підданих, які систематично порушувалися. Характерною особливістю функціонування іноземних консульських установ у Києві було постійне втручання окупаційної влади в їхню роботу. Консульському корпусу довелося відстоювати права виселених із Києва іспанського консула Стеліо Василіаді, грецького консула Перикла Гріпарі, французького консула Карла Фішмана. Деякі інші завдання мали консульські установи, засновані новоутвореними дер-

жавами. Економічні інтереси превалювали в діяльності Генерального консульства БНР. Новим типом установи, яка претендувала на виконання консульських функцій, стали громадські організації, що займалися реєстрацією підданих своїх країн та організацією повернення їх на батьківщину. У процесі взаємодії з іноземними представництвами було вперше розроблено церемоніал аудієнції в Глави Держави.

1. *Ведєнєєв Д.В.* Дипломатична служба Української держави. 1917–1923 роки: навчальний посібник. — К.: Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2007. — 260 с.
2. *Матвієнко В.М.* Українська дипломатія 1917–1921 років: на теренах постімперської Росії. — К.: Вид-полігр. центр «Київський університет», 2002. — 397 с.
3. *Дацкіє І.Б.* Дипломатія українських державних утворень у захисті національних інтересів. 1917–1923 рр. — Тернопіль: Астон, 2009. — 520 с.
4. *Агстнер Р.* Про цісарів, консулів і купців. Австрія і Україна 1785–2010. — Wien-Berlin: Lit Verlag GmbH&Co. KG, 2011. — 409 с.
5. *Портнова Н.* Это бесконечное отщепенство // Лехаим. — 2012, сентябрь. — Вип. 9 (245). — Режим доступу: <http://www.lechaim.ru/ARNIV/245/245.html>
6. *Баранова-Шестова Н.* Жизнь Льва Шестова. По переписке и воспоминаниям современников. Т.1. — Париж: La Presse Libre, 1983. — 360 с.
7. *Скоропадський Павло.* Спогади. Кінець 1917 — грудень 1918 / гол. ред. Ярослав Пеленський. — К.; Філадельфія, 1995. — 494 с.
8. *Суровцева Н.* Спогади. — К.: Вид-во ім. О. Теліги, 1996. — 432 с.
9. Історія української дипломатії: перші кроки на міжнародній арені (1917 — 1924 рр.): Документи і матеріали. — К.: Вид-во гумант л-ри, 2010. — 592 с.
10. Державний Вістник. — 1918, 16 травня. — № 1.
11. *Пиріг Р.Я.* Українська гетьманська держава 1918 року. Історичні нариси / Національна академія наук України; Інститут історії України. — К., 2011. — 335 с.
12. Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки / Вольфрам Дорнік та ін.; упоряд. В. Дорнік; пер. з нім. В. Кам'янець; наук. ред. Р. Пиріг. — К.: Ніка-Центр, 2015. — 512 с.
13. Крах германской оккупации на Украине (по документам оккупантов) / под ред. М. Горького, И. Минца. — Москва, 1936. — 205 с.
14. ЦДАВО України. — Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 50.
15. Там само. — Спр. 196.
16. Там само. — Спр. 199.
17. Там само. — Спр. 144.
18. ЦДАВО України. — Ф. 2592. Оп. 1. Спр. 14.
19. ЦДАВО України. — Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 209.
20. ЦДАВО України. — Ф. 3696. Оп. 1. Спр. 33, арк. 6–6 зв.
21. Національний архів Республіки Білорусь. — Ф. 325. Оп. 1. Спр. 10.
22. Васілеўская Нона. Жыцьцёвы шлях Паўла Трамповіча [Електронний ресурс] // Spadcyuna. — 1998. — № 2. — С:\Spadcyuna2_98\Tramp.doc 16.03.98
23. ЦДАВО України. — Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 139.
24. ЦДАВО України. — Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 95.
25. ЦДАВО України. — Ф. 2482. Оп. 1. Спр. 4.
26. ЦДАВО України. — Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 88.
27. ЦДАВО України. — Ф. 2482. Оп. 1. Спр. 3.
28. Там само. — Спр. 1.
29. ЦДАВО України. — Ф. 3766. Оп. 1. Спр. 142.
30. Там само. — Спр. 143.
31. Там само. — Спр. 114.

Iryna MATIASH,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

*Senior Researcher at the Department of the History of International Relations
and Foreign Policy of Ukraine*

of the Institute of History of NAS of Ukraine,

Professor at the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA,

Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine

FOREIGN CONSULS IN KYIV IN THE ERA OF THE HETMAN STATE

Abstract. The article is devoted to foreign consuls who worked in the Ukrainian National Republic and continued their activities in the Ukrainian State. The first foreign representatives in Kyiv were envoys of Germany and Austria-Hungary. However, the post of Consul-General, which was held by the Austro-Hungarian representative Walter Ritter von Princig von Herwalt, indicated use of consular activities for political purposes rather than desire of Austria-Hungary to establish full consular relations with the Ukrainian State. The German consuls also were not limited to consular work. Economical mission was a priority for the German consuls. However, their authority also included political issues. The work of consuls of neutral states, in the meantime, focused on protection of the foreigners' rights and interests, which were systematically violated. The functioning of foreign consulates in Kyiv was marked by constant interference in their work of the occupation authorities. The economic interests prevailed in the priorities of the Consulate-General of the Belarusian National Republic. The consul's primary objective was to establish a commodity exchange between Ukrainian and Belarusian producers through the Belarusian Chamber of Commerce in Kyiv.

The public organizations that registered nationals of their countries and organized repatriation of them became a new type of institutions which pretended to serve as consulates. In the process of interaction with foreign missions, the ceremonial of audience with the Head of State was elaborated for the first time.

Keywords: Pavlo Skoroparskyi, foreign consulates, Ukrainian State, Germany, Austria-Hungary.

Валентина ЛЕБЕДЕВА,

член Археографічної комісії

Департаменту з архівів та діловодства

Міністерства юстиції Республіки Білорусь

ВИТОКИ БІЛОРУСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН (ВЕСНА 1918 РОКУ)

Анотація. У статті розглянуто історично першу спробу встановлення українсько-білоруського дипломатичного діалогу на етапі національно-державного самовизначення 1917–1918 рр. Висвітлено проблеми та шляхи двосторонньої взаємодії в боротьбі за досягнення міжнародного юридичного й фактичного визнання Білоруської Народної Республіки, апробацію форм і методів дипломатії.

Ключові слова: Брестський мирний договір, УНР, Українська Держава, БНР, делегація з переговорів, білорусько-український кордон.

Процес національно-державного самовизначення Білорусі й України в 1917–1918 рр. мав схожі внутрішньо- та зовнішньополітичні чинники, визначальними з-поміж яких були останні. Водночас із розв'язанням складного завдання з пошуку місця геополітичних сусідів – Білорусі й України – у системі міжнародних відносин треба було закріпити розуміння міжособистісного status quo. І це завдання виявилось також непротим.

Світова спільнота ігнорувала заявки на національно-державне будівництво Білорусі. Статус України з цього погляду був ліпшим. Уже на переговорах у Брест-Литовську дипломатія Української Народної Республіки здобула першу перемогу, досягнувши представництва в переговорах з Австро-Угорщиною та Німеччиною. Територіальні інтереси України було задоволено підписанням 27 січня (9 лютого) 1918 року мирного договору між УНР, з одного боку, і Німеччиною, Туреччиною, Австро-Угорщиною та Болгарією – із другого. Цей документ передбачав передачу Україні території на схід від Бугу й на південь від лінії Пінськ–Брест-Литовськ у межах Гродненської губернії Північно-Західного краю. Окуповані німецькими військами з 1915 р. території Брестського та Пінського повітів було передано під українську юрисдикцію [1, с. 138]. Для детального визначення кордону до-

говір передбачав створення змішаної комісії, етнографічні дослідження та врахування думки місцевого населення.

Внутрішньо- та зовнішньополітичні події українського національного самовизначення значно випереджали аналогічні в Білорусі. Різноманіття історичних причин призвело до слабкості та відставання білоруського процесу. Його етапи, методи й засоби було сформовано під впливом того, що відбувалося в Україні.

Через чотири місяці після утворення УЦР, у липні 1917 року, у Мінську було створено Центральну раду білоруських організацій (ЦРБО), головним завданням якої було об'єднання національного руху. Коли за допомогою Третього універсалу УЦР проголосила Українську Народну Республіку у федерації з демократичною Росією, реорганізована з ЦРБО Велика Білоруська Рада (ВБР) заявила про ідею створення власної держави й також у вигляді автономії в межах Російської Республіки.

Суттєвою ознакою — водночас і відмінністю — розвитку білоруського національного руху наприкінці 1917 — на початку 1918 року була діяльність в умовах цілковитої підконтрольності краю більшовикам. Найвищим більшовицьким органом на неокупованій частині Білорусі (влітку 1917 року її було об'єднано в Західну область) став Обласний виконавчий комітет Західної області та фронту (Облвиконкомзах). У його складі не було ані представників білоруського руху, ані етнічних білорусів. А національну ідею Облвиконкомзах категорично відкидав.

Урешті ВБР вдалося знайти союзника — Білоруський обласний комітет селянських депутатів при Всеросійській раді селянських депутатів у Петрограді — й організувати в грудні 1917 року в Мінську Перший Всебілоруський конгрес. На форумі, який відвідали 1872 делегати від абсолютної більшості політичних і неполітичних організацій краю, було висловлено недовіру Облвиконкомзах і висунуто на порядок денний питання білоруської державності та представництва на переговорах у Бресті. Облвиконкомзах примусово зупинив роботу конгресу, а більшість членів його президії було заарештовано.

Про мінські події стало відомо в Бресті. Під час гострої дискусії з Троцьким генерал Макс Гофман назвав факт розгону Всебілоруського з'їзду прикладом лицемірства більшовиків у національному питанні. Троцький пояснив це по-своєму: з'їзд скликали білоруські поміщики, щоби ліквідувати права трудового народу на землю, а тому його розігнали військовослужбовці, серед яких були великороси, малороси й білоруси в однаковій кількості [2, с. 49]. Обурений коментарями Троцького, Виконком Всебілоруського з'їзду, діючи в умовах підпілля, сформував і надіслав у Брест-Литовськ власну делегацію. Цю акцію можна вважати початком білоруської дипломатії.

Оскільки Облвиконкомзах переслідував будь-які кроки Виконкому, делегація була змушена дістатися до Бреста через територію України,

де тоді вирувала збройна боротьба. Тому делегація прибула до місця призначення аж 15 лютого, тобто вже після підписання договору з Україною. Російська сторона проігнорувала всі спроби білоруських «самозванців» долучитися до переговорного процесу. Проте назустріч їм пішли члени німецької місії, яким було передано меморандум із заявою про прагнення до білоруської державності та зауваженням, що проект мирного договору загрожує роз'єднанням білоруського народу [2, с. 49].

Білорусько-український діалог у Бресті виник із приводу надання першим статусу консультантів при українській делегації. Але ситуація стрімко змінювалася. Після зриву переговорів 10 лютого 1918 року та швидкого наступу німецьких військ до кінця березня територію Білорусі було окуповано, зокрема й Полісся: 25 лютого ворожі війська увійшли в Мозир; через два дні — у Річицю; 1 березня — у Гомель; 5 березня — у Могильов. Незабаром відбулася офіційна передача УНР Мозирського, Річицького та Гомельського повітів. Відповідно до законопроекту УЦР «Про адміністративно-територіальний поділ України» від 6 березня 1918 року з приєднаних білоруських територій було створено дві одиниці — Підляшшя з центром у Бресті та Дреговицька земля із центром у Мозирі. У пункті 3-му цього документа було зазначено, що «Остаточне розмежування Української Народної Республіки із сусідніми державами та кількість земель може бути змінено» [1, с. 181–182]. Це положення пізніше дало білоруській стороні підставу для налагодження переговорів із територіального питання.

Водночас німецька окупація та втеча радянських організацій створили нові умови для процесу національного самовизначення в Білорусі. Уже в ніч на 19 лютого Облвиконкомом покинув Мінськ, а 21-го Виконком Всебілоруського з'їзду в Першій статутній грамоті оголосив про передачу найвищої влади створеному ними Народному секретаріату. Цей перший орган національної влади згодом було тільки умовно визнано окупаційною німецькою владою та до кінця залишився не визнаним радянською Росією.

Підписаний 3 березня Брестський договір остаточно вирішив долю Білорусі, передавши Німеччині її регіон на захід від лінії Двінськ–Пружани та визнавши решту території невід'ємною частиною радянської Росії. У відповідь 9 березня 1918 року Виконком Всебілоруського з'їзду прийняв Другу статутну грамоту, якою було проголошено Білоруську Народну Республіку — БНР. Виконком перейменували в Раду БНР, її президію очолив учасник білоруської делегації в Бресті Іван Середа. Логіка тих, хто створив БНР, полягала в прагненні вивести новостворений державний суб'єкт із-під юрисдикції Брестського договору, що з точки зору міжнародного права було, правду кажучи, ризикованим кроком.

Проголошена в умовах окупації Республіка мала обмежений ресурс існування. І це за тієї умови, що їй випала доля важкої бороть-

би за легітимізацію та завоювання суверенітету не тільки на власній території, а й на міжнародній арені. Як і решта народів колишньої Російської імперії, на шляху до самовизначення Білорусь у край потребувала як зовнішньоекономічної, так і зовнішньополітичної підтримки. Щоправда, під час пошуку міжнародних орієнтацій соціалістичне за поглядами керівництво БНР незабаром прийшло до розладу. Поміркована частина Ради БНР, за прикладом України, шукала можливість покласти на Німеччину, інші ж трактували це як «зраду трудового народу» й проповідували «сподівання на власні сили». Але географічно й історично близьку Україну всі одноставно вважали найбільшчим і найкращим компаньйоном. У ній бачили не тільки зовнішнього союзника й посередника в міжнародному визнанні БНР, а й джерело в край необхідної фінансової допомоги.

Дипломатичний контакт з Україною став першою самостійною зовнішньополітичною акцією БНР. Є свідчення, що саме потреба в українській позиції спонукала лідерів Республіки на остаточний крок у створенні відповідального суб'єкта міжнародних відносин: 25 березня 1918 року Третьою статутною грамотою було проголошено незалежність БНР [3].

Крім ствердження суверенності, у документі було зазначено, зокрема, про територію Білоруської Республіки: «Усі землі, де живе й має чисельну перевагу білоруський народ, а саме Могильовщину, білоруські частини Мінщини, Віленщини, Гродненщини, Вітебщини, Смоленщини, Чернігівщини та суміжні частини сусідніх губерній, де мешкають білоруси» [4, с. 107]. Отже, до Білоруської Республіки належали й польські повіти, передані УНР. Це створювало потенційний міждержавний конфлікт, якого білоруська сторона сподівалася уникнути за допомогою двосторонніх переговорів.

Уже в кінці березня 1918 року в Київ було направлено офіційну «Делегацію Народного Секретаріату в справі переговорів», до якої увійшли Олександр Цвікевич і Симон Рак-Михайлівський — представники керівництва БНР та учасники нещодавньої місії в Бресті. Про повноваження делегації йшлося в спеціальному наказі Народного секретаріату: офіційно повідомити владі й народу УНР, а через телеграф і всі країни про проголошення незалежності БНР; з'ясувати можливості отримання української державної позики обсягом 500 тис. карбованців; налагодити взаємний торговий обмін і прямий телефонно-телеграфний зв'язок між Мінськом і Києвом. Перш за все було доручено наполягти на вирішенні питання про взаємний кордон, а також домогтися підтримки України у визначенні кордонів Білорусі з Польщею та Росією [5, с. 60–61].

Делегація прибула до Києва на початку квітня 1918 року. Раді УНР було передано заяву про проголошення незалежності Білоруської Народної Республіки, де також було зазначено: «...ми щасливі засвідчи-

ти рідній Україні почуття глибокої поваги та щирої братньої дружби, які відчувають до неї Рада й Народний Секретаріат Білоруської Народної Республіки». До заяви було додано всі три статутні грамоти [6, с. 16–17].

Попри висловлені сподівання, налагодження роботи в Києві було складним. Близько двох тижнів знадобилися для визнання Центральною Радою офіційного статусу делегації. Підтримку делегації надавала створена в березні 1917 року «Білоруська організація на території України». У місії з'явилися консультанти, якими стали глава організації Іван Курилович, а також ветеран білоруського й українського національного руху Іван Красковський — на той момент помічник міністра внутрішніх справ УНР.

Головна проблема українсько-білоруських відносин, зокрема й щодо вирішення територіального питання, була у сфері загальноєвропейської геополітичної ситуації та зобов'язань, пов'язаних із підписанням Брестського миру. Зайнята боротьбою за зміцнення власних позицій, Українська Народна Республіка направила зовнішньополітичні пріоритети на держави Заходу й уже встигла здобути перші успіхи. Виникнення нового державного суб'єкта у вигляді Білоруської Народної Республіки було для України подією по-своєму несподіваною й обіцяло подвійні наслідки. З одного боку, створювалася можливість уникнути перспективи межувати на півночі з ворожим більшовицьким режимом, отримати близького союзника в досягненні національно-державних цілей. Із другого, проголошення БНР порушувало розподіл міжнародних сил, визначених підписанням Брестського миру. Україна разом із державами Четверного союзу взяла на себе зобов'язання не визнавати державних утворень на тимчасово окупованих територіях Росії, якою, згідно з формальним міжнародним статутом, була територія новопроголошеної БНР.

Саме завдяки зазначеним вище обставинам було зумовлено таку реакцію Української Центральної Ради на пропозиції БНР. На засіданні Ради народних міністрів 10 квітня 1918 року В. Голубович ознайомив міністрів із переданими делегацією заявою про незалежність Білорусі й статутними грамотами БНР. Він же надав проект офіційного повідомлення Ради народних міністрів про незалежність Білоруської Народної Республіки. Однак С. Шелухін та Г. Сидоренко звернули увагу на те, що утворення незалежної Білорусі стосується не тільки України, а й усього світу, тому для вироблення власної позиції слід з'ясувати ставлення до цього інших держав. Члени засідання вважали за необхідне не обговорювати питання про визнання незалежності БНР та обмежитися такою заявою для білоруської делегації: «Рада народних міністрів нічого не має проти визнання Білоруської Народної Республіки незалежною й уживатиме заходів для проведення цієї справи в життя законним шляхом» [7, с. 67–68].

Незважаючи на зволікання з юридичним визнанням БНР, Українська Центральна Рада зробила реальні кроки назустріч налагодженню двосторонніх відносин. Позиція не офіційного, а тільки фактичного визнання Білорусі, не зазнавши трансформацій протягом усього часу перебування при владі УЦР, визначила політичне тло, яке було фундаментом першого дипломатичного контакту держав-сусідів.

На прохання Народного секретаріату БНР, яке передала делегація, 14 квітня за допомогою українського радіо було транслеровано інформацію про проголошення незалежності Білоруської Народної Республіки, адресовану, зокрема, закордонним країнам [6, с. 8].

Складніше було з клопотанням про фінансову допомогу, яке було одним із головних імперативів налагодження дипконтакту. З квітня 1918 року делегація звернулася до Ради міністрів УНР із проханням про позику в розмірі 500 тис. карбованців «для роботи серед білоруських біженців в Україні» [8, с. 6]. Цікаво, що через чотири місяці Народний секретаріат БНР клопотатиме вже через дипломатичне представництво — генерального консула БНР Павла Тремповича — й уже перед урядом П. Скоропадського про нову позику до п'яти млн рублів [9, с. 122]. У дипломатичних відносинах 1918–1920 рр. питання про фінансову допомогу залишалося найголовнішим.

Чільне місце в переговорах належало територіальному питанню. 15 квітня глава білоруської делегації О. Цвікевич звернув увагу міністра закордонних справ і голови Ради міністрів України В. Голубовича, що «невизначеність чіткого кордону між Українською та Білоруською Народними Республіками спричиняє на місцях безліч непорозумінь, як у справі функціонування державних і громадських установ, так і в житті населення» [6, с. 5]. Було висловлено прохання призначити компетентну комісію для ведення переговорів і підписання відповідного договору.

Як відповідь було сформовано українську делегацію, до складу якої входили члени УЦР Анастас Ліхнякевич, Мирон Петровський і Микола Свідерський.

Переговори було розпочато 19 квітня з висловлення взаємних запевнень у підтримці державного самовизначення та братських почуттів. Але на територіальне питання погляди обох сторін були суперечливими. Навіть під час обґрунтування вихідних принципів визначення державних кордонів і відсилання на наявні карти етнічних територій.

Як основоположний принцип білоруська сторона запропонувала етнографічний, відповідно до якого свого часу було визначено південні межі Гродненської, Мінської та Могильовської губерній, зокрема й суперечливі поліські повіти. Натомість українська сторона наполягала на географічному й економічному підходах. Учасники тривалої дискусії таки досягнули консенсусу: було прийнято позицію білоруської сторони, але з урахуванням взаємних географічних та економічних інтересів.

Білоруська делегація заявила про прийняття за основу карт академіка Ю. Карського 1917 року та професора С. Рудницького. Українці ж обрали праці німецького генштабу, зокрема карту професора Д. Шефера.

Питання щодо західної частини Полісся, уже переданої Україні за Брестським договором, знову загострило переговори. О. Цвікевич заявив, що головним принципом білоруської сторони на переговорах є невизнання міжнародного договору, який було підписано без участі Білорусі, а отже, без урахування її інтересів. Тому Західне Полісся слід урахувати під час переговорів. Цю аргументацію було відхилено: Брестський договір має статус міжнародного, а виникнення *post factum* незалежної БНР не може позбавити його сили [6, с. 43–44]. Доводи білоруської сторони були протилежними. Тож гостра суперечка не дала результату й зустріч було відкладено.

На наступному засіданні обговорення статусу Брестського миру було залишено осторонь, але делегації зосередилися на визначенні лінії державного кордону та його кінцевих пунктів на сході та заході.

Виходячи з етнографічного принципу й на основі карти Ю. Карського, білоруська сторона запропонувала лінію кордону, східним пунктом якої було злиття річок Десни й Судості в населеному пункті Грем'яч, на захід лінія проходила через Городню Чернігівської губернії по Дніпру до перетину з кордоном Київської губернії, далі – по межі Мінської губернії до населеного пункту Скорodne, повертала на північ до Мозиря, видовжувалася по Прип'яті та її притоці Бобрік до Вигонощанського озера, а потім ламаною лінією кордон проходив через Березу, Пружани, Біловежу та Більськ до Мельника, де сходилися кордони України, Білорусі та Польщі.

Варіант, запропонований українцями, відсував міждержавний кордон далеко на північ. Спочатку кінцевим пунктом на сході було запропоновано навіть Рогачов, потім лінія починалася від Мглина, йшла по північному кордону Чернігівської губернії до Вітки, продовжувалася на захід через Горваль, Загір'я, Комаровичі, Мороч до Вигонощанського озера. Західна межа залишалася незмінною. Під час дискусії білоруська сторона вирішила також, що від початку переговорів українська делегація змінила пріоритети в розподілі кордону: замість заявлених географічного й економічного принципів було віддано перевагу військово-стратегічному. Із міркувань безпеки було наголошено на необхідності залишити в межах України басейн Прип'яті та залізницю Пінськ–Гомель на той випадок, якщо незалежна білоруська державність не втримається, а на її території будуть панувати Росія чи Польща [6, с. 43].

Переважання стратегічних мотивів було підтверджено на зустрічі делегації з М. Грушевським, який висловив можливість надання білорусам національно-персональної автономії та створення «білоруського П'ємонту», тобто культурно-національного самоврядування на при-

єднаних повітах. Лідер УЦР пояснив таку позицію Ради посланням на вимоги німецької сторони до військово-політичного забезпечення України [5, с. 110].

Було відхилено й спроби контраргументів із білоруської сторони про те, що збереження басейну Прип'яті та залізниці Пінськ–Гомель забезпечують економічне й політичне зміцнення самостійної Білорусі як гаранта зовнішньої безпеки України з півночі. Не допомогла також пропозиція про можливість передачі залізниці в тимчасове користування.

За результатами двох зустрічей і гострих дискусій питання про лінію кордону так і залишилося неврегульованим. Це змусило керівництво БНР інтенсифікувати розробку проблеми. Комісія міжнародних справ Ради БНР розпочала точний і повний опис меж Білорусі. Народний секретаріат звернувся за допомогою до головнокомандувача німецьких військ у Мінську фельдмаршала Пауля фон Гінденбурга. До складу комісії увійшли фахівці німецького штабу Бехтер і Брант, а також представники інженерних військ Беніксон і Янушковський. Завданням комісії було визначення меж із наближенням до абсолютної точності, щоби на міжнародному рівні відстоювати інтереси Білорусі, а за необхідності мати резерв для територіальних поступок [10, с. 182].

Водночас делегація в Києві розширює коло учасників обговорення. До роботи було запрошено професора Київського університету св. Володимира М. Довнара-Запольського, білоруса за походженням, авторитетного слависта, який розпочинав наукову кар'єру з білоруської етнології. 20 квітня М. Довнар-Запольський увійшов до складу делегації на правах консультанта. 25 квітня Народний секретаріат БНР повідомив міністру закордонних справ України, що «в комісію з визначення межі між БНР та УНР і для закріплення своїми підписами й печаткою відповідного в цій справі договору від БНР обрано: головою Олександра Цвікевича та членами Митрофана Довнара-Запольського та Симона Рак-Михайлівського» [5, с. 110; 6, с. 20].

Радикальна позиція М. Довнара-Запольського значно вплинула на тактику білоруської сторони переговорів. Але слід врахувати, що цю позицію було сформовано здебільшого під впливом особистого досвіду вченого. Українська революція принесла драматичні події в життя М. Довнара-Запольського, який мав репутацію ліберального демократа. Наприкінці лютого 1917 року лівореволюційний студентський комітет захопив владу в Київському комерційному інституті. До Київської ради було передано справу про співпрацю директора з Відділенням охорони громадської безпеки й порядку. Обидва сини професора, публічно відмовившись від батька, приєдналися до більшовиків. Після чуток про можливий смертний вирок у середині квітня М. Довнара-Запольського було звільнено з таким вердиктом: «Немає складу злочину» [11, с. 296].

Очевидно, що ці події вплинули на сприйняття вченим українсько-го національного самовизначення та спрямували його подальшу під-

тримку білоруських інтересів. Уже 1917 року М. Довнар-Запольський бере активну участь у створенні білоруських організацій у Києві, а в 1918-му він публікує статті з білоруського питання в газетах української столиці «Белорусское слово» й «Белорусское эхо». У відповідь на проголошення Білоруської Народної Республіки М. Довнар-Запольський виступив з обґрунтуванням історичної закономірності національного державного самовизначення [12], називаючи передачу Україні поліських повітів необґрунтованою. За його пропозицією на зборах ради «Білоруської національної організації на території України» було прийнято постанову про вимогу до української влади забезпечити етнічну ідентичність приєднаних територій.

Варто зауважити, що М. Довнар-Запольський не брав участі у двосторонніх засіданнях делегацій, а тільки в консультаційних зборах білоруського представництва, узявши на себе роль «тіньового режисера».

М. Довнар-Запольський розкритикував делегацію з переговорів за пасивність. У вибудовуванні переговорного процесу він запропонував виходити з непорушності інтересів державно-національного самовизначення Білорусі. На його думку, відступ від етнографічного кордону був неприпустимим. Збереження Полісся в складі Білорусі вчений вважав життєво необхідним і для перспектив національного розвитку: «...на сході наші білоруси обрусіли, на заході значно сполучилися, а наша південна частина є найціннішою і в національному, і в економічному відношеннях» [5, с. 110].

Крім того, не заперечуючи значення двосторонніх переговорів, М. Довнар-Запольський вважав за необхідне готувати ґрунт для винесення питання на майбутню міжнародну конференцію з післявоєнного устрою. Як наслідок, він запропонував поміняти й тактику, і стратегію білорусько-українських переговорів. Першочерговим завданням мало бути інформування та з'ясування ставлення до білоруського питання воюючих блоків, а також найближчих сусідів — Польщі та Росії. Територіальну проблему, вважав він, можна було вирішити тільки на багатосторонній основі, за умови врахування протиріч між сусідніми країнами.

М. Довнар-Запольський був переконаний, що лавірування між двома геополітичними полюсами — Німеччиною і Росією — створювало для Білорусі можливість центру рівноваги в регіоні. Історик передбачав, що Німеччина не зацікавлена в зміцненні державних позицій Польщі й України. «У цьому й додаткова перевага для Білорусі», яка може зацікавити Німеччину геополітично та як суб'єкт ринкових відносин. Росія також була більше зацікавлена в Білорусі, ніж у сильній Україні. Із другого боку, збереження білоруської державності, безперечно, було важливим як для Польщі, так і для України, адже в іншому випадку їх обмежуватиме кордон із Росією.

М. Довнар-Запольський вважав, що винесення білоруського питання на міжнародний рівень створить дипломатичні умови для зміцнення позицій також на двосторонніх українсько-білоруських переговорах. Задля досягнення потрібної мети переговори слід було призупинити чи спрямувати в економічне русло [5, с. 111–112].

Після гострої дискусії на переговорах тактику, запропоновану М. Довнаром-Запольським, було прийнято як загальну. Її підтримав Народний секретаріат БНР.

Проте на переговорах нова тактика не була успішною. Спроби перевести акцент із проблем кордону на економічні відносини відхилила українська сторона, яка наполегливо вимагала чіткого визначення в питаннях про визнання status quo Західного Полісся та передачі Україні залізниці Пінськ–Гомель. Переговорний процес призупинився.

Відтак делегація відвідала німецького посла в Україні фон Мумма. Йому було передано складений М. Довнаром-Запольським меморіал — чималий документ, у якому було обґрунтовано історичні основи державного самовизначення Білорусі та можливості її економічної самостійності. У документі було звернено увагу на альтернативи політики Німеччини щодо Білорусі. Одна з них полягала в допущенні територіального розділення краю та порушенні внаслідок цього рівноваги сил у регіоні, що не принесе користі Німеччині. Така вказівка була критикою курсу, розпочатого Брестським миром. Другий шлях полягав у підтримці державного будівництва та визнання суверенного уряду Білорусі. Крім політичних, він здатний принести економічні вигоди Німеччині, бо Білорусь володіє великими експортними можливостями для поставок сільськогосподарської продукції та деревини в балтійський регіон, а також сама може стати ринком для німецьких товарів [5, с. 125–127].

Тим часом Народний секретаріат визнав за необхідне домогтися участі білорусів у російсько-українській зустрічі в Курську задля обговорення питання спільних кордонів: або стати третьою стороною, або передати представництво українській делегації. Це мало найважливіше політичне значення для БНР, бо всі спроби вступити в дипломатичний контакт із Росією були невдалими. На київських переговорах було досягнуто обіцянки з боку А. Ліхнякевича (із посиланням на міністра закордонних справ) відносно того, що українська делегація в Курську «ультимативно підтримає» перед радянською стороною питання про визнання БНР [15, с. 1].

Пошуки підтримки УНР стосовно впливовішого супротивника — радянської Росії — засвідчили готовність білоруської сторони піти на поступки в територіальному питанні. Свідченням цього став підготовлений для української сторони проект «Прелімінарного договору між Українською Народною Республікою та Білоруською Народною Республікою з питання державного кордону». Документ констатував те,

що питання про кордон за умови зайнятих тієї миті сторонами позицій стає довгостроковим, тим паче більш нагальним стає формування спільної білорусько-української платформи на переговорах про кордони із Росією. Тож було запропоновано зупинитися в питанні білорусько-українського територіального поділу на наступних принципах: 1) межі будуть установлювати за взаємною двосторонньою узгодженістю без участі третьої сторони; 2) ратифікація договору про кордони має відбутися протягом місяця після закінчення переговорів із Росією; 3) представники білоруського уряду зобов'язані знайти шляхи задоволення потреб України в справі визначення її кордону, натомість уряд України повинен надати підтримку в переговорах із Росією про визнання незалежності БНР й обговоренні російсько-білоруського кордону [13, с. 4].

Проте цей дипломатичний крок уже втрачав актуальність. 29 квітня — наступного дня після затвердження білоруською делегацією проекту прелімінарного договору — на з'їзді хліборобів у Києві було обрано гетьманом П. Скоропадського. 30 квітня Центральну Раду було розпущено.

Пріоритетом зовнішніх орієнтацій для П. Скоропадського була Німеччина, що продемонстрували візити до Берліна голови Кабінету міністрів Ф. Лизогуба й самого П. Скоропадського у вересні 1918 року. Гетьманський уряд звернув також увагу й на новостворені країни на території колишньої Російської імперії, з якими налагоджувалися дипломатичні контакти: Фінляндія, Литва, Грузія, Кубань, Дон, Крим. Але з Білорусією було складніше.

У роботі делегації БНР почалася нова перерва. 6 травня документи про її повноваження було передано новому уряду при зустрічі з міністром закордонних справ Миколою Василенком. Затягування відповіді змусило Народний секретаріат БНР відкликати делегацію «у зв'язку з тим, що в Україні стався державний переворот, і для з'ясування нової політики білоруського уряду в білорусько-українських відносинах» [14]. Однак 22 травня це рішення було скасовано не тільки у зв'язку з тим, що зміни в Україні стали зрозумілишими, а й тому, що в Мінську було розпочато формування нового уряду БНР. До завершення цього процесу й появи нових зовнішньополітичних чинників делегації було доручено ознайомити нову українську владу зі сформованою раніше дипломатичною лінією [9, с. 200].

29 травня на ім'я вже нового міністра закордонних справ Дмитра Дорошенка білоруська делегація направила офіційне звернення. У ньому нагадувалося про двосторонні переговори та йшлося про те, що білоруська сторона вважає їх початок «на основі законів і звичаїв міжнародного права... прихованим фактом визнання Білоруської Республіки та її влади». Звернення було свідченням того, що білоруська делегація розглядає зміну уряду як факт внутрішнього життя України, не здатний перекреслити попередні двосторонні відносини.

Отже, делегація БНР висловлювала сподівання на те, що новий уряд України «з такою ж братньою готовністю... підтримає прагнення білоруського народу в боротьбі за його державне існування». Білоруська місія запитувала українську сторону про відновлення перерваних переговорів і про можливість надання уряду БНР дружньої підтримки в справі визнання її незалежності з боку Росії. У зв'язку з цим було висловлено прохання визначити форму й умови участі представників Білорусі в українсько-російських переговорах [5, с. 15].

Попри звернення, уряд П. Скоропадського не поспішав із призначенням нової комісії з переговорів, хоч і не відхилив повноважень білоруської делегації. Водночас його практичні кроки свідчили про наміри прискорити інтеграцію приєднаних білоруських територій. Якщо в період УНР українізація цих земель була номінальною, то уряд П. Скоропадського спробував утілити її в життя.

Адміністративні заходи та призначення були результатом зміщення політичних акцентів нової української влади. На посади губернських і міських комісарів було залучено праволіберальних діячів, зокрема й представників колишньої царської адміністрації. Цивільним комісаром Гомеля та повіту став колишній маршал шляхетства Євген Стош, із міського самоврядування вигнали лівих соціалістів і повернули цензових виборних. Посаду «Поліського губерніяльного старости» обійняв Петро Оскарович Патон — рідний брат майбутнього академіка Євгена Патона. «Землевласник Чернігівської губернії» П. Патон, будучи головою Річицької повітової земської управи, був лібералом і дуже активним діячем. Імовірно, зв'язки П. Патона з Києвом було враховано при посадовому призначенні.

Почалося формування відділів державної варті з місцевих добровольців, переважно дрібних дворян і колишніх офіцерів, які осіли в регіоні після розпаду фронтів. В установах і на залізниці було введено україномовне діловодство. Міністерство освіти Української Держави готувало українізацію школи та шукало для цього фінансове забезпечення [14, с. 142].

Нова тактика української влади змусила делегацію Народного секретаріату активізувати свою діяльність як представника білоруських інтересів на території України. Контактувати з нею почали сили, опозиційно налаштовані до України: на адресу делегації було передано протест Гомельської міської думи та «Союзу землевласників поліських повітів» — Пінського, Мозирського, Річицького та Гомельського — проти приєднання й українізації їхньої території.

На білоруських землях тривала боротьба між різними поглядами на майбутнє держави. Зокрема, ділові кола й інтелігенція Гомеля, випробувавши владарювання рад і лівої міської думи, вважали Українську Державу запорукою стабільності та гарантії від повернення більшовиків. Гомельські союзи торгово-промисловців, фабрикан-

тів і домовласників разом із делегаціями православних парафій і навчальних закладів направили на адресу С. Шелухіна записку, в якій опротестували заяву Гомельської думи. Крім того, вони зазначали, що робітники найбільших майстерень Поліської залізниці також підтримують входження в Україну [16, с. 420].

У травні 1918 року в Міністерство закордонних справ було передано «Доповідну записку», автори якої — брати Землянські, «корінні землевласники» Ігуменського та Річицького повітів Мінської губернії, — посилаючись на знання місцевих настроїв, запевняли в домінуванні проукраїнських налаштувань серед селянства та землевласників-«росіян» не тільки прикордоння, а й усєї Мінської губернії. Українському урядові було запропоновано використати цю ситуацію для приєднання якомога більшої території Мінської губернії. Також було зазначено про заходи для негайного розгортання в поліських повітах української пропаганди, шкіл і преси, а головне — для продовольчої допомоги місцевому населенню, аби посилити його проукраїнські орієнтації [16, с. 421–424; 17, с. 75–76].

Делегація БНР використовувала протестні звернення для зміцнення своєї позиції щодо поліських повітів. Тексти було передано в Міністерство закордонних справ разом із заявою самої делегації: «Делегація у справах зовнішніх переговорів Білоруської Народної Республіки неодноразово отримувала через колишнього Міністра Закордонних Справ, як і через Управління Міністерством запевнення Українського Уряду в тому, що надалі до формального встановлення державного українсько-білоруського кордону Україна не буде односторонньо вирішувати питання про державну приналежність частини спірних територій. Як удалося з'ясувати на вже згаданих засіданнях, такими землями є частини Новгород-Сіверського та Городнянського повітів Чернігівської губернії, частини Мозирського та Пінського повітів Мінської губернії, частини Пружанського, Кобінського та Брест-Литовського повітів Гродненської губернії. Делегація не має підстав не вірити офіційним запевненням колишнього українського уряду й тому не надавала значення різним чуткам про анексіоністські плани України щодо Білоруської землі. [...] З огляду на це, Делегація в справах зовнішніх переговорів Білоруської Народної Республіки має честь повідомити Вам, Пане Міністр Закордонних Справ, що Рада й Народний Секретаріат Української Народної Республіки переконані в тому, що призначення українських комісарів у білоруські повіти є явищем виключно тимчасовим і не може розглядатися як факт захоплення Білоруської землі та приєднання її до України» [13, с. 2].

Зусилля білоруської делегації з організації нових переговорів не впливали на позицію українського уряду в територіальному питанні. Про це свідчили кроки щодо нового адміністративного устрою Української Держави. На початку червня замість Дроговичівської

землі було створено тимчасову Поліську губернію, до якої увійшли також Річицький, Пінський і Мозирський повіти. Гомельський повіт було приєднано до Чернігівської губернії. Водночас було розроблено «Законопроект про адміністративний поділ приєднаних до України повітів між губерніями», який свідчив про те, що територіальні претензії влади П. Скоропадського не обмежуються регіоном, визначеним Брестським мирним договором. Відповідно до проекту білоруські повіти було розподілено так: Пінський, Брестський і Кобринський було приєднано до Волинської губернії; Мозирський і Річицький — до Київської; Гомельський — до Чернігівської. Крім цього, Департамент загальних справ українського уряду розробив план приєднання до складу губерній Української Держави частин сусідніх повітів, зокрема й білоруських. За цим планом частина Пружанського повіту Гродненської губернії приєднувалася до Кобринського повіту, частина Слуцького та Бобруйського — до Річицького, частина Сенненського — до Глухівського повіту Чернігівської губернії, а частина Рогачовського — до Гомельського [15, с. 39].

Делегація направила в Народний секретаріат пропозицію щодо негайного призначення в приєднані до України повіти комісарів від БНР. Місцем розташування комісара було призначено Гомель, а території, на які поширювалася його компетенція та які Білоруська Народна Республіка знову вказала як сфери свого впливу, були визначені так: «Уся Гомельщина та Полісся (повіти Мінської губернії: Пінський, Мозирський, Річицький; Могильовської губернії: Гомельський; Чернігівської: Новозибківський, Новгород-Сіверський, Суразький, Мглинський; Орловської губернії: Брянський)» [16, с. 162]. Повноваження комісара зводилися здебільшого до створення на місцях пунктів допомоги та реєстрації громадян БНР — етнічних білорусів і біженців. Робота з біженцями набула особливої гостроти й політичного забарвлення. За відомостями Народного секретаріату, на території України налічувалося близько 200 тис. біженців із колишнього Північно-Західного краю. Литовські й польські комісії реєстрували біженців як громадян Польщі та Литви. Делегація з переговорів поставила питання про створення білоруського етапно-реєстраційного пункту в Києві та комісії в справах біженців у Гомелі.

На посаду комісара БНР у Гомелі було призначено залізничного службовця, активіста Білоруської соціалістичної громади Язєпа Нецецького, який підтримував гарні зв'язки з делегацією в Києві. Однак розпочату ним діяльність зі створення було перервано внаслідок арешту німецькою комендатурою за активну участь у страйку залізничників Гомельського вузла в липні 1918 року.

Очевидно, що з огляду на нерезультативність дій делегації Мінськ спробував вивести дипломатичні відносини з Україною на новий рівень. Народний секретаріат БНР прийняв рішення про призначення

при уряді Української Держави надзвичайного посла Білорусі. Однак політично обґрунтоване рішення здійснювалося непослідовно, що характеризувало загальний стан справ у керівництві БНР.

На посаду посла в Києві було обрано Романа Скірмунта — авторитетну персону, яка володіла чи не найбільшим серед керівників БНР досвідом у державно-політичній сфері. Р. Скірмунт мав два європейських дипломи — юридичний Варшавського університету та філософський Віденського, — а також досвід депутата першої Державної думи та п'ятирічної діяльності в Російській державній раді. Під час призначення було враховано, імовірно, його соціальне походження та політичні погляди. Скірмунти були великими землевласниками Пінського повіту (їхні володіння, до речі, були в межах України). Р. Скірмунт дотримувався ліберальних поглядів, хоча партійно він встиг побувати правим соціалістом. Його реноме більш відповідало політичним перевагам уряду П. Скоропадського, ніж соціалістичному складу делегації з переговорів. 25 травня 1918 року «Його Милість Гетьмана України» було офіційно сповіщено про призначення посла [17, с. 50], а в середині червня 1918 року делегацію з переговорів знову було відкликано до Мінська у зв'язку з недоцільністю її перебування в Києві за умови відсутності потрібних результатів переговорів.

Однак Р. Скірмунт не зміг як слід працювати в Києві. Він устиг зустрітися з головою Ради міністрів Ф. Лизогубом, міністром харчових справ Ю. Соколовським. Як було зазначено в пресі, під час тривалої розмови з Д. Дорошенком щодо проблем українсько-білоруських відносин посол повідомив про можливість створення білорусько-української федерації [18] — ідею, у напрямку якої рухався й уряд П. Скоропадського. На думку білоруського дослідника А. Смоленчука, призначення Р. Скірмунта могло бути наслідком політичної боротьби всередині Ради БНР, прагненням її ліво-соціалістичного крила, що втрачало власні позиції, позбутися конкурента. Але під час перебування Р. Скірмунта в Києві відбулося зміцнення центристського блоку в Раді БНР, тож саме йому було доручено формування нового Кабінету міністрів. 9 липня він очолив уряд БНР, обійнявши водночас посаду міністра закордонних справ. Проте Кабінет міністрів Р. Скірмунта проіснував усього протягом десяти днів. Соціалісти, що відновили свою владу в Раді, обмежилися дипломатичним представництвом в Україні на рівні генерального консула. Функції консулів в Україні впродовж 1918–1919 рр. виконували Павло Тремпович і Федір Базаревич. Однак уже у вересні 1918 року білоруська сторона повернулася до досвіду переговорів на рівні урядової делегації.

Отже, перша самостійна взаємодія двох близьких народів на шляху до державного самовизначення була позначена складним комплексом проблем і напрямів. Переговорний процес з Україною дав білоруській стороні перший досвід зовнішньополітичної діяльності в боротьбі за

досягнення юридичного та фактичного міжнародного визнання. Було апробовано форми організації дипломатії на рівні урядових делегацій і залучення консультантів, призначення послів, створення консульської служби, складання нот і меморандумів тощо. Велике значення мало обговорення територіально-прикордонного питання. Слід зауважити, що після наступної зміни форми державності двох народів питання про кордон було вирішено так, як і на білорусько-українських переговорах 1918 року, хоч і без посилання на них.

1. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2 томах. — Т. 2. — К., 1997.
2. Тихомиров А. Беларусь и Брестский мир // Белорусский журнал международного права и международных отношений. — 1999. — № 2. — С. 44–57.
3. Цвікевич А. Кароткі нарыс Узнікнення Беларускай Народнай Рэспублікі. — Кіеў, 1918. — 21 с. (Рэпрынт. — Мн., 1990).
4. Устаўныя граматы БНР // Спадчына. — 1993. — № 2. — С. 105–107.
5. Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі. — Мінск-Вільнюс-Прага-Нью-Ёрк. — Т. 1. — Кн. 1.
6. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО). — Ф. 2592. — Оп. 1. — Спр. 62.
7. Там само. — Ф. 1064. — Оп. 1. — Спр. 4.
8. Lietuvos centrinis valstybes archyvas (LCVA). — F. 582. — Ap. 2. — V. 69.
9. Национальный архив Республики Беларусь (НАРБ). — Ф. 325. — Оп. 1. — Д. 10. — С. 182.
10. Там само. — Ф. 325. — Оп. 1. — Д. 191.
11. Полонська-Василенко Н. Спогади / Упор., вступ. ст. й імен. покажчик В. Шевчука. — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. — 591 с.
12. Доўнар-Запольскі М. Асновы дзяржаўнасці Беларусі. — Городно: выданне Міністэрства беларускіх спраў, 1919.
13. ЦДАВО України. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 68.
14. Інфармацыйны лісток № 21 Прэс-біюро пры Народным Сакратарыяце БНР. — Менск, 1918.05.13.
15. ЦДАВО України. — Ф. 3766. — Оп. 1. — Спр. 186.
16. НАРБ. — Ф. 325. — Оп. 1. — Д. 22.
17. Там само — Д. 8.
18. Робітничя Газета. — 1918. — № 297.

Valentyna LIEBIEDIEVA,

*Member of the Archeographic Commission
of the Department of Archives and Records Management
in the Ministry of Justice of the Republic of Belarus*

**THE ORIGINS OF BELARUS–UKRAINE
DIPLOMATIC RELATIONS
(SPRING OF 1918)**

Abstract. The article examines the first attempt to establish Belarus–Ukraine diplomatic relations at the stage of national self-determination in 1917–1918. The problems and ways of bilateral cooperation in the struggle for the de jure and de facto recognition of the Belarusian People’s Republic, the approbation of forms and methods of diplomacy are highlighted. The first independent cooperation between the two close nations towards self-determination was marked by a complex set of issues. Negotiations with Ukraine gave the Belarusian side the first experience in foreign policy activity within the context of the struggle for its de jure and de facto international recognition. The discussion of territorial and border issues was of great importance.

The author emphasizes that the process of national self-determination of Belarus and Ukraine in 1917–1918 was specified by similar foreign and domestic political factors. Besides the complex issue of finding place in the foreign relations system, Belarus and Ukraine as geopolitical neighbors faced with the necessity of consolidating the status quo. It turned out to be quite a challenging task.

Keywords: the Peace Treaty of Brest, UPR, Ukrainian State, BPR, negotiating team, Belarusian-Ukrainian border.

Ірина КРАСНОДЕМСЬКА,

*кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник відділу історичних студій
Науково-дослідного інституту українознавства*

УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ НА СТОРІНКАХ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ 1938–1939 РР. (НА ПРИКЛАДІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ)

Анотація. У статті йдеться про те, що в 1938–1939 роках на шпальтах німецьких часописів висвітлювали українське питання. Опубліковані розвідки знайомили німецького читача з перебігом і підсумками Мюнхенської конференції 29 вересня 1938 року, рішеннями Віденського арбітражного суду від 2 листопада 1938 року, подіями лютого–березня 1939 року, пов'язаними з проголошенням незалежності Карпатської України, боротьбою військової організації «Карпатська Січ», її членами, провідниками. У публікаціях подано інформацію про національно-визвольний рух закарпатських українців напередодні Другої світової війни, польсько-українські відносини, становище українців у Польщі, що дає можливість краще зрозуміти події, явища тих часів, зробити об'єктивні аналізи та оцінки.

Ключові слова: Карпатська Україна, українське питання, німецька преса, Карпатська Січ.

Одне з провідних місць у геополітичній шахівниці на карті Центрально-Східної Європи 1938–1940-х років займала т. зв. українська проблема. Україна, перебуваючи в центрі геополітичних прагнень провідних держав, була бажаним об'єктом для їх загарбницьких настроїв, що робило її вузлом серйозних суперечностей, а «українську карту» — вагомим козирем у великій дипломатичній грі.

Наприкінці 1930-х років українське питання активно використовували чи не всі європейські геополітичні гравці для тиску й заспокоєння одне одного. Однією з провідних дипломатичних маніпуляторів у цій сфері була, зокрема, націонал-соціалістична Німеччина. Так, у розмові з одним із високопоставлених представників керівних кіл Британії в Берліні в травні 1936 року Г. Герінг підкреслював: «Ми вам гарантуємо, що [...] ніколи на вас не нападемо. Захопивши

Україну, ми раз і назавжди встановимо економічну рівновагу і тим самим не тільки захистимо Європу від більшовизму, але й розв'яжемо всі проблеми, які стоять тепер перед Німеччиною»¹. Очевидно, рішуча позиція Гітлера в українському питанні (помітно імітаційна) на цьому етапі була зумовлена не стільки конкретними стратегічними планами щодо України, скільки тактичними цілями. По-перше, Німеччина намагалася зробити поступливішою позицію Англії та Франції у вирішенні власних європейських справ. Частково цю мету було досягнуто: політика «умиротворення» — логічний результат чітко проголошеної орієнтації німецької експансії на схід. По-друге, українське питання дало змогу А. Гітлеру приховати превентивний західний напрямок удару на початку Другої світової війни².

Варто зауважити, що в другій половині 30-х років ХХ століття відбулася певна еволюція поглядів А. Гітлера. У цей період він відійшов від ідеї створення бодай маріонеткової держави на українських землях, намагаючись використати «українську карту» лише як зручний козир у складній дипломатичній грі напередодні Другої світової війни. «Якщо б я був пов'язаний з українцями та їхніми політичними планами, — зазначав А. Гітлер у березні 1939 року, — то у Відні не проголошували б арбітражного рішення, яке зробило Закарпатську Україну нежиттєздатною». Коли ж йому піднесли карту, на якій було позначено кордони майбутньої «Великої України», відклавши її вбік, він заявив: «У даний момент усе це — ще тільки мрія»³.

Незважаючи на таку позицію фірера Райху, ідею створення під протекторатом Німеччини «Великої України», однак, постійно обговорювали й досліджували в т. зв. бюро А. Розенберга. Передбачали, що подібне державне утворення могло стати не тільки ґрунтовною матеріальною базою й сателітом Німеччини, а й ефективним засобом дипломатичного тиску, зручним плацдармом для розгортання агресії на Схід⁴.

У листі французького посла в Берліні Р. Кулондра від 15 грудня 1938 року, надісланому до Міністерства закордонних справ Франції, з цього приводу зокрема було зазначено: «Що стосується України, то ось вже майже протягом десяти днів увесь націонал-соціалістичний апарат говорить про неї. Дослідницький центр А. Розенберга, відомство д-ра Геббельса [...] ретельно вивчають це питання. Шляхи і засоби, здається, ще не розроблені, але сама мета, здається, [...] вже встановлена — створити Велику Україну [...] В оточенні Гітлера думають про таку операцію, яка повторила б у більш широких масштабах операцію в Судетах: проведення в Польщі, Румунії та СРСР пропаганди за надання незалежності Україні, у сприятливий момент — дипломатична підтримка та акція з боку місцевих добровольчих загонів. І центром руху стане Закарпатська Україна»⁵.

Відтак українське питання викликало жвавий інтерес не лише в західноєвропейських політичних колах, а й на шпальтах європейської преси, зокрема німецької. Так, наприклад, наприкінці 1938 — на по-

чатку 1939 року в західній пресі було опубліковано понад 1000 статей з української проблематики. У більшості публікацій у німецькій пресі «українські» плани Німеччини висвітлювали як уже вирішену справу.

За таких обставин позиція А. Гітлера була надзвичайно обережною: зваживши всі «за» і «проти», він обрав роль арбітра у вирішенні долі українських земель, що входили до складу Чехословаччини. 2 листопада 1938 року за ухвалою німецько-італійського арбітражу у Відні автономна Підкарпатська Русь мусила віддати Угорщині 1856 км² своєї території з населенням 180 тис. жителів, зокрема й два найбільші міста — столицю Ужгород і Мукачево. Це рішення було своєрідним авансом Угорщині, яку Німеччина намагалася перетворити на свого сателіта. Водночас, зберігши автономію Карпатської України в складі ЧСР, А. Гітлер залишив у своєму активі серйозні засоби тиску не тільки на Угорщину, що не отримала всього бажаного, а й на Польщу та СРСР, за рахунок територій яких теоретично могла з часом бути створена «Велика Україна». Оцінюючи такий перебіг подій, американський дипломат Д. Біддл підкреслював, що зосередження уваги на питанні про Велику Україну — це свідомо інспірований Берліном тактичний маневр, спрямований на: 1) здійснення акцій відволікання для прикриття інших проміжних ходів; 2) одночасне розгортання пропагандистських дій як акції щодо «введення м'яча в гру» і підживлення інтересу до наміченого Берліном українського проекту. Така політика вимагала зміцнення позицій Німеччини в Закарпатті. Ще до віденського арбітражу 26 жовтня 1938 року за рекомендацією Берліна уряд Чехословаччини усунув з посади прем'єр-міністра А. Бродія, який виступав за приєднання Закарпаття до Угорщини. Новим прем'єр-міністром став доктор теології А. Волошин, який вимушений був стати прибічником німецької орієнтації⁶.

16 січня 1939 року президент Чехословаччини Е. Гаха призначив генерала Л. Прхала членом уряду Карпатської України, проти чого протестували українці. Це призначення було здійснене всупереч конституційному закону, згідно з яким іноземець не міг бути міністром. Майже всі основні посади в адміністративному краї займали чехи, урядовці на 90% були чехами, усіма фінансовими й господарськими установами керували чехи⁷.

У цей час німецька преса наголошувала на тому, що обурення українців було відповіддю на спробу Праги перекреслити автономію Карпатської України. По всіх містах, у кожному селі відбулися демонстрації проти Праги й Л. Прхали. Доходило навіть до сутичок між населенням та чеською жандармерією. Становище було вкрай напруженим⁸. Л. Прхал на місці збагнув усю безперспективність спроби накинути українцям чужу волю й поведився набагато обережніше, ніж пражські централізатори. У цьому контексті німецьке видання «National Zeitung» 12 лютого схвально висловилося щодо позиції уряду А. Волошина, який не затвердив Л. Прхалу міністром, заявляючи,

що теперішній український уряд може затвердити сейм; як можна при двох незатверджених міністрах затвердити третього? Нове світло за лаштунки протиукраїнських інтриг Праги пролила газета «Leipziger Neueste Nachrichten» у своїй публікації від 10 лютого: «Як заявляють сьогодні відверто в кругах, близьких до закордонного міністерства, під час відвідування Москви Я. Сіровим у вересні 1939 року йому дали зрозуміти, що не можуть прийти Празі на допомогу з огляду на труднощі в Україні. В протиукраїнських колах існувало побоювання, що перемога національної української ідеї на виборах буде мати вплив на Радянську Україну⁹. Коли б мав здійснитися план цих кіл, то це треба було б вважати багатомовним знаком їхніх все ще існуючих впливів у Празі». Часопис «Völkischer Beobachter» 10 лютого 1939 року з обуренням писав, що в першому потязі з Праги в Карпатську Україну через мадярську територію, у якому їхали урядовці німецького консульства в Хусті, мадяри розкидали протиукраїнські листівки. На цих листівках було вміщено знак «Д. С.» німецької державної друкарні «Deutsche Staatlichedrucker»¹⁰.

Крім того, німецька преса друкувала багато матеріалів про Карпатську Україну: про заснування Українсько-німецького товариства й Товариства для боротьби з комунізмом у Хусті, про допущення для німців в Карпатській Україні прапорів зі свастикою, про заслання москвофільського єпископа Бороча з Америки до концентраційного табору, про виставку образів Карпатської України в Парижі, про пам'ятний поштовий значок з нагоди відкриття українського сейму тощо¹¹.

Напередодні виборів до карпато-українського сейму в лютому 1939 року німецька преса активно писала про настрої в країні та передвиборчі приготування. Різні часописи підкреслювали в окремих нотатках і статтях значення цих виборів. Наприклад, «Berliner Zeitung» 10 лютого 1939 року в статті «Виборчий день у Карпатській Україні — боротьба одного народу за самовизначення» проаналізувала долю Карпатської України за останні два десятиріччя, стверджуючи, що сейм має стати «майбутнім репрезентантом національно-державної суверенності»¹². Ессенська «National Zeitung» 12 лютого в статті «Карпатська Україна йде до виборів» зазначала, що «в очах українців ця неділя є історичною датою, бо з 1920 р. вперше на одній частині широкої української етнографічної території відбуваються вибори до власного законодавчого парламенту, що має стати символом державної самостійності. Це йде до виборчої урни народ, який піднесла хвиля національного пробудження»¹³. У цій же статті йдеться про ставлення карпато-українських німців до виборів: «Німці обходять виборчий день теж як своє свято, бо між ними й українством панує нічим незамрячена згода, яка виявляється саме при цих виборах в тому, що німцям дозволено заступництво в сеймі, хоч правно-формально вони не могли цього домагатися»¹⁴.

12 лютого 1939 року відбулися вибори до сейму Карпатської України. У них взяли участь 92,5% населення: 92,4% проголосували за Українське національне об'єднання (УНО), очолюване А. Волошиним.

Перша інформація про вибори з'явилася вже в понеділок (13 лютого 1939 року) вранці. Уся німецька преса привітала з визнанням їх результатів. Німецькі газети докладно висвітлили перебіг виборчого процесу, відсотки голосів, наголошуючи на тому, що найбільше проголосували «так» саме в прикордонних місцевостях, які були піддані пропаганді сусідніх держав. Було також зазначено, що євреї, здебільшого в Хусті, голосували «проти». Берлінська газета «Deutsche Allgemeine Zeitung» 15 лютого на першій шпальті розмістила статтю про значення цих виборів, протиставляючи стабілізаційному значенню виборчої перемоги переривання поляками останнього залізничного сполучення з Карпатською Україною¹⁵. Ессенське видання «National Zeitung» від 14 лютого так, наприклад, писало про самовизначення Карпатської України: «Ніхто не може заперечити, що ця сильна участь у виборах впливала з національного проникнення українства»¹⁶. Уже згадувана «Berliner Börsen-Zeitung» 14 лютого вмістила статтю «Вотум Карпатської України» (підзаголовок: «Чи Прага чогось навчиться з вирішального виборчого успіху?...»), у якій було зазначено, що «завдяки виборчим вислідам остаточно зникнуть спроби саботажу [...] Коли ясне національне самовизначення українців респектують з усіх боків, то мусимо прийти врешті до прозорої співпраці між Прагою й Хустом, що є в інтересах держави однаково з внутрішньо- і зовнішньополітичних оглядів»¹⁷. Так само писала й «Münchener Neueste Nachrichten» від 12 лютого, коментуючи результати виборчого процесу: «Вислід виборів є теж недвозначною відповіддю на спроби пражських централістичних кіл поставити Карпатську Україну наново під чеське панування»¹⁸.

Також було наголошено на тому, що протягом 20 років чехословацька влада не виконувала міжнародні договори, які забезпечували б Карпатській Україні територіальну автономію, натомість знищувала український національний рух¹⁹.

Отже, вибори до сейму Карпатської України 12 лютого 1939 року стали важливим державотворним чинником у процесі реалізації автономних прав краю.

Утім міжнародні події перешкодили нормальному розвитку автономії Карпатської України, що стала причиною неспокою відразу в кількох державах. Угорці й поляки пропагували спільний угорсько-польський кордон за рахунок Закарпаття. Чеський уряд, побоюючись націоналізму представників українських партій, розпочав підбурювати представників русинофільської орієнтації. Можливість перетворення Карпатської України на зародок більшої самостійної Української держави створювала додаткову напруженість між Радянським Союзом і нацистською Німеччиною²⁰.

Тим часом під тиском Німеччини й під час повної мовчанки інших європейських країн відбувся розвал Чехословаччини. 14 березня 1939 року Словаччина проголосила свою державну самостійність, а Чехію захопила Німеччина²¹. У ніч з 13 на 14 березня Угорщина розпочала агресію. 14 березня 1939 року на спільну нараду зібралися члени уряду, Української Народної Ради, послы сейму й провід УНО. Того ж дня було проголошено державну незалежність Карпатської України. Наступного дня, 15 березня, сейм на чолі з А. Штефаном затвердив проголошення державної незалежності та ухвалив Конституцію, що визначала назву держави (Карпатська Україна), державний устрій (президентська республіка), державну мову (українська). Державними символами було визнано синьо-жовтий прапор, гімн «Ще не вмерла Україна», герб — ведмідь у лівому червоному полі й чотири сині та жовті смуги у правому півполі, тризуб св. Володимира Великого з хрестом на середньому зубі²². На жаль, факт проголошення самостійності Карпатської України й те, що карпато-український уряд звертався за допомогою до Німеччини, німецька преса замовчувала. Проте майже всі часописи подали звернення А. Волошина за протекторатом до Румунії. Так, у німецького читача могла виникнути думка, що Карпатська Україна сама не бажала німецької допомоги²³.

Ще у вересні 1938 року в Ужгороді було створено Українську національну оборону, що після Віденського арбітражу вже в Хусті була реорганізована в «Карпатську Січ», очолювану Д. Климпушем. Січові організації були створені в Королевім, Іршаві, Торуні, Становому, Перечині.

Низка німецьких часописів присвятила цій події чимало розвідок, було наголошено на значенні Карпатської України та вирішальній ролі «Карпатської Січі» в подальшому розвитку держави. Зокрема, газета «Der Führer» (Карлсруе) 22 лютого 1939 року писала: «Українська людність у карпатських горах і на долах вірить, що вона стоїть на початку великого розвою, який, на її погляд, може переломити рямці сьогоднішності. І ця ідея великого завдання твердо вкорінена в молодих українцях, вона є основою освідомлюючої роботи в країні і з до росту викльовується сьгодні вже інтелігентська верства, яка має чіткі зобов'язуючі напрямні. Назад немислиме вже в розвою Карпатської України! [...] Молодь буде домагатися вирішальної участі у формуванні судьби країни, бо тільки вона одна вийшла не сплямленою з політичного минулого. В ній першій довершився духовий перелом, вона сповнить боротьбу свого народу власною ідеєю і не буде узалежнювати свого історичного слова від задержання або не задержання якогось там парламентського мандату»²⁴.

Діяльність «Карпатської Січі» та молоді, яка вступила в неї, характеризував також часопис «Der Frayhartskampf» у статті «Нарід в тіні Карпат — змагається». Цю ж тему продовжила газета «Frankfurter Volksblatt» (21 лютого 1939 року) у статті «Через Карпатську Україну»,

де було наголошено на тому, що українська молодь добре виросла, йде твердим кроком та з гордим поглядом через вулиці й з 18 років вступає в «Карпатську Січ», носить сіро-зелені однострої, пошиті на лад європейських армій. Згідно з затвердженим урядом статутом, члени Січі мають право носити зброю. Мета організації — захист національних інтересів Карпатської України, плекання збройного духу в українців, опір ворожій пропаганді й допомога карпатсько-українському урядові в дотриманні спокою й безпеки²⁵.

«Вже сама назва її є програмою. Січ була колись твердиною козаків, й тодішні січовики боролися як добровольці за свободу своєї батьківщини проти турків й москалів. Комендантом Січі є сотник Д. Климпуш. Він походить із заможної гуцульської родини й боровся за ту українську республіку, яку заснували гуцули в 1920 р. з сьогоднішнім румунським містом Мармором як столицею [...] Січ нараховує сьогодні 15 тис. осіб. Під час одного обходу в столиці Хусті можна було стверджувати, що ця формація вміє держати дисципліну й сповнена захоплення для своїх завдань. В приграничних смугах вона озброєна й справляє, хоч і не вповні уніформована, вояцьке, свіже й самопевне враження. Коли говорити з січовиками, то відкриємо, що [...] 600 тис. карпатських українців, хоч вони під географічним оглядом наче обрізок своєї нації, й творять всього 3% українців, хотіли б все ж «освободити» весь свій народ. Молоді люди цілком переконані в успішності своєї справи», — писав 3 березня 1939 року кореспондент в Карпатській Україні А. Кніпказен на шпальтах «Deutsche Allgemeine Zeitung».

У ніч з 13 на 14 березня Угорщина напала на Карпатську Україну. На боротьбу з ворогом стала передусім «Карпатська Січ», а також загопи самооборони, проте сили були нерівними. На Красному полі відбулася героїчна битва січовиків²⁶. Тут прийняли останній бій за свободу краю від гортіївських окупантів молоді патріоти, гімназисти-семінаристи, пластуни: Іван Кость, Михайло Козичар, Іван Попович, Юрій Пекар, Осип Шкіряк, Іван Андрійчик, Емерих Юда, Михайло Тега, Іван Рак, Іван Галас, Василь Вайда, Іван Біловар, Василь Небола, Олександр Блистів та інші.

Важкі бої вели за Хуст, місто Севлюш кілька разів переходило з рук у руки. Усю увагу було прикуто до мадярського наступу. «Вдержиться “Карпатська Січ” чи ні? Прийде поміч чи ні? Безперечно в напрямку Севлюша йшли все нові й нові частини, в яких були молоді юнаки, багато студентів, більшість із них ніколи не тримала до того в руках рушницю, слабко озброєні, без всякого військового вишколу, але пройняті фанатизмом й рішучістю. Більшість із них загинули», — було зазначено в пресі²⁷.

18 березня в кровопролитному бою біля с. Воловця героїською смертю загинув останній командир «Карпатської Січі» полковник М. Колодзінський. Окремі підрозділи й групи продовжували бороть-

бу до травня 1939-го, а деякі — аж до січня 1940 року²⁸. За різними даними, кількість полеглих у боротьбі за незалежність Карпатської України становить близько 5 тисяч.

Перші звістки про криваві сутички між чехами й «Карпатською Січчю» викликали в німецькій пресі, зокрема в берлінській «Völkischer Beobachter», переконання, що Карпатська Україна збройно буде боротися проти зазіхань чехів. Про конфлікт Прага–Хуст «Berliner Zeitung» (7 березня 1939 року) твердила, що чехи не хотіли відмовлятися від своїх посягань на Карпатську Україну. Про це свідчить, як було наголошено в статті, призначення Л. Прхала на посаду міністра, що мало забезпечити чеські впливи в Карпатській Україні. Український сейм був сильно занепокоєний рішенням центрального чехословацького уряду усунути міністра Ю. Ревая з посади ще перед зборами українського крайового сейму, відкриття якого відкладали на прохання Праги²⁹.

«Усунення українського міністра Ю. Ревая має характер наглої напасті. Це нагле урядове рішення викликало здивування навіть серед чехів [...] Празький уряд мотивував своє втручання в незалежну владу в Карпатській Україні тим, що, мовляв, уряд у Хусті не дотримується належного порядку в фінансовій сфері. Уряд в Хусті стоїть на позиції, що йому як урядові самостійного краю належить право збирати у своєму краї всі податки і покривати з них фінансові потреби. Але празький уряд не визнавав такої аргументації й домагався, щоб податки збирали центральні празькі органи, поручаючи одночасно хустському уряду покривати решту своїх фінансових потреб шляхом продажу державного майна [...] Розстратність національного маєтку неприпустима тим більше, що празький уряд не звик вкладати стягнені гроші в достатньому розмірі назад в Карпатську Україну», — писала газета «Neues Wiener Tagblatt» 8 березня 1939 року. Ішлося по суті про те, що празький централізм усе ще чинив опір природному розвитку окремих націй до самостійності й виступав за обмеження спільності між чехами, словаками й українцями до федерації³⁰.

За кілька днів до цього конфлікту в німецькій пресі було надруковано статті: «Черговий репортаж з Карпатської України» («Deutsche Allgemeine Zeitung», 5 березня), «Батько Волошин править в Хусті» («Berliner Zeitung am Mittag», 8 березня), «В країні стоячого ведмеда» («Neues Wiener Tagblatt», 11 березня), Подорожні враження з Карпатської України («Allgemeine Zeitung», 7 березня), «Подорож через Карпатську Україну» («Chemnitzer Tageszeitung», 11 березня), «Народи другої Чехословаччини» («Hamburger Nachrichten», 27 лютого), «Слава Україні! — Вздвж і впоперек через Карпатську Україну» («Niedersächsische Tageszeitung», 25 лютого), «Через Карпатську Україну» («Hildesheimer Beobachter», 26 лютого), «Через Карпатську Україну» («Frankfurter Volksblatt», 24 лютого), «Карпатська Україна» («Hannoverscher Kurier», 2 березня), «Провінційне містечко стало столицею» («Preußische Zeitung», 5 березня), «Мирна країна» («Rheinfront»), «Нове обличчя карпатсько-

го українця» («Pommersche Grenzland Zeitung», 5 березня), «Надії Карпатської України» («Oberschlesischer Wanderer», 21 лютого), «Жид в карпато-українському селі» («Ostdeutsche Morgenpos», Beuthen, 24 лютого) та ін. Статті на економічні теми опублікували «Berliner Bursen-Zeitung» за 3 березня («Господарська структура Карпатської України»), «Der Führer» за 21 лютого («Чи є багатства в Карпатах?») та ін. У журналі «Schlesischer Erzieher» (Бреслау) у 5 номері було надруковано статтю «Про Карпатську Україну»³¹.

З інших статей у німецькій пресі заслуговують на увагу публікація «Нарід Карпатської України» в журналі «Ostland» (Берлін) від 15 лютого 1939 року, низка репортажів у берлінській «Deutsche Allgemeine Zeitung» (з 24 лютого) та багато інших³².

Німецький щоденник «Grenzbote» 1 лютого 1939 року щодо українсько-чеського конфлікту писав: «В тих важких обставинах, під цим натиском змінюється карпато-українське населення в політичний чинник незагнаної сили. Населення представляє собою політичну силу, яка в своїй спаяності відпирає навіть найсильніші наступи з чеського боку й з закордону. Очі цілого світу звернені на цю героїчну боротьбу Карпатської України в обороні своєї недавно здобутої самостійності.

За допомогою господарського та політичного натиску більше не позбавити цієї країни її свободи [...] Уряд Карпатської України рішуче боронить самостійність, а народ готовий усе віддати за свободу»³³.

Проте, незважаючи на існування таких атрибутів влади, як сейм і армія, державність Карпатської України була, як казав А. Гітлер, «нежиттєздатною», бо вона спиралася не на власну міць, а на нетривкий баланс політичних сил у Європі³⁴.

Що до карпатських українців, то в німецькій пресі напередодні Мюнхенської конференції з'явилися статті про Закарпаття та дискримінацію українців у межах Чехословаччини, ненадання русинам-українцям обіцяної автономії, створення політичних угруповань русофільського напрямку, акцент на симпатії Праги до Москви³⁵. Отже, блеф про «Велику Україну» отримував карпатський вектор, що зачіпав інтереси СРСР та Польщі. Також вирішення судетського питання актуалізувало українське питання й дозволяло перейти до активної дипломатичної гри з Польщею та СРСР.

У газеті «Rheinfront», «Saarbrücker Zeitung» 25 лютого 1939 року було вміщено статті на загальноукраїнську тематику, зокрема про Т. Шевченка.

Низка розвідок у німецьких часописах на початку 1939 року («Українці в Польщі», «Польсько-українське напруження», «Сильна мова українців у соймі», «Українці голосують проти польського бюджету» та ін.) були присвячені становищу українців у Польщі. У них йшлося про арешт 600 українських священників, погрози Венди, колонізаційну акцію на західноукраїнських землях тощо³⁶.

У грудні 1936 року в Любліні був заснований «Координаційний комітет», завданням якого була ліквідація православ'я на Холмщині та релігійна ревідикація. У 1937 році поляки почали масове руйнування православних церков і завершили це влітку 1938-го. Тільки за два місяці 1939 року в Люблінському воєводстві було знищено 114 православних українських церков. Усього було розвалено 189 церков, а 149 перебрали римо-католики. Так, з 389 православних церков, що діяли на Холмщині й Підляшші в 1914 році, залишилося лише 51. Виселено майже всіх православних священників, а на їхні місця прибули польські ксьондзи. Тим православним священникам, які залишилися, заборонено правити служби українською мовою, вони були під постійним наглядом поліції. На жаль, світ байдуже ставився до антигуманних, злочинних починань польського уряду й римо-католицького кліру. Відважно став на захист православ'я й рішуче протестував проти руйнування церков Львівський і Галицький митрополит Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький. Польська влада в 1938 році провела так звану релігійну ревідикацію, на підставі якої передала у власність римо-католицького костелу всі колишні уніатські церкви й каплиці разом із цвинтарями та рільними маєтками. Більші церковні маєтки, головню монастирські землі та ліси, було передано міністерству лісів і державних маєтків. Про наслідки цього варварства та релігійні відносини серед українців у Польщі писала «Preußische Zeitung» 26 березня 1939 року³⁷.

Багато німецька преса повідомляла про важке становище українців у Польщі. Ціла низка газет («Schlesischer Tageszeitung» від 7 лютого, «Frankfurter Volksblatt» від 10 лютого, «Westdeutscher Beobachter» від 9 лютого, «Niedersächsische Zeitung» (Ганновер) від 6 лютого, «Westfälische Landeszeitung» (Дортмунд) від 7 і 12 лютого, «Der Führer» (Карлсруг) від 10 лютого, «Deutsche Post für das Sudetenland» (Тропшав) від 8 лютого, «Danziger Forposten» від 7 лютого та ін.) публікувала статті, посилаючись здебільшого на польську пресу й промови в польському сеймі, про замах на поліцію, напади на залізниці й поштові відділення на західноукраїнських землях, про підпали колоністів, акції проти ексекторів і польських шкіл тощо. Преса односторонньо наголошувала на гостроті українського питання в Польщі³⁸. Зокрема, про паціфікацію, методи колонізації, переслідування українських церков, інтриги з «ходачковою шляхтою» тощо повідомляла ессенська газета «Rheinisch-Westfälische Zeitung» (8 березня)³⁹.

У часописах «Thüringer Allgemeine Zeitung» (Ерфурт) від 27 січня й 5 лютого 1939 року було вміщено дві статті «Коли була Україна самостійною?»; «Thüringer Gauzeitung» (Ваймар) від 12 лютого — «Експлуатаційна політика Советів»; «Freiheitskampf» (Дрезден) від 12 лютого — «Українське питання»; «Kölnische Volkszeitung» (Кельн) від 4 лютого — «Боевий фронт обезправнених» (про поневолені народи в СРСР) тощо.

Німецька преса часто друкувала матеріали про ОУН, судові процеси над її діячами, зокрема Р. Купчинським, Б. Гнатевичем, М. Сопляком та ін. Знайомлячи німців із тлом судових розправ над українцями, газети писали про засудження за членство й діяльність в ОУН, переховування зброї, масовість українського націоналістичного руху, подавали статистику шкільництва на західноукраїнських землях⁴⁰.

Отже, можна зробити висновок, що в 1938–1939 роках на шпальтах німецьких часописів українське питання висвітлювали досить широко. Опубліковані в них розвідки знайомили німецького читача з перебігом і підсумками Мюнхенської конференції 29 вересня 1938 року, рішеннями Віденського арбітражного суду від 2 листопада 1938 року, подіями лютого–березня 1939 року, пов'язаними з проголошенням незалежності Карпатської України, боротьбою військової організації «Карпатська Січ», її членами, провідниками. Вони містили чимало інформації про національно-визвольний рух закарпатських українців напередодні Другої світової війни, польсько-українські відносини, становище українців у Польщі, що дає можливість краще зрозуміти події, явища тих часів, зробити об'єктивні аналізи та оцінки.

¹ *Бойко О. Д.* Історія України: Навч. посіб. — 3-тє вид., доп. — К.: Академвидав, 2010. — С. 443.

² Там само. — С. 444.

³ L'U.R.S.S. dans la lutte pour la paix a la veille de la seconde guerre mondiale, septembre 1938–août 1939. Documents et matériaux. Ministère des Affaires étrangères de L'URSS. — Moscou, 1976. — p. 168–170.

⁴ *Котова Н.* Історія України: Навчальний посібник. — Харків: Одиссей, 2005. — С. 287–289.

⁵ *Бойко О. Д.* Зазнач. праця. — С. 445.

⁶ Там само. — С. 445–446.

⁷ Перший протиконституційний вчинок празької влади. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 41.

⁸ Німеччина беззастережно на боці Карпатської України. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 44.

⁹ Вибори в Карпатській Україні й Німеччина. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 50–51.

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само. — Арк. 51.

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само. — Арк. 50.

¹⁵ Там само.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Перший протиконституційний вчинок празької влади. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 41.

- ²⁰ Цубов Л. На шляху до державності (До 70-річчя проголошення незалежності Карпатської України) // *Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. дослідж.* — К., 2009. — Вип. 43. — С. 236.
- ²¹ Кучерук О. *Карпатська Україна.* — К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2009. — С. 8.
- ²² Цубов Л. *Зазнач. праця.* — С. 236.
- ²³ Німецька преса про Карпатську Україну. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 70.
- ²⁴ Молоді поведуть Карпатську Україну до мети. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 53.
- ²⁵ Там само.
- ²⁶ Кучерук О. *Зазнач. праця.* — С. 8.
- ²⁷ Республіка, що проіснувала 24 години. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 72.
- ²⁸ Кучерук О. *Зазнач. праця.* — С. 11.
- ²⁹ Німецька преса атакує Прагу. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 62.
- ³⁰ Там само. — Арк. 63.
- ³¹ Там само; Німецька преса про Карпатську Україну. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 66.
- ³² Молоді поведуть Карпатську Україну до мети. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 53.
- ³³ Німеччина беззастережно на боці Карпатської України. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 45.
- ³⁴ Бойко О. Д. *Зазнач. праця.* — С. 447.
- ³⁵ Свідерська Н. Українське питання в планах Німеччини після мюнхенського періоду // *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.* — Серія: Історія. — Вип. 11. — Тернопіль, 2000. — С. 195.
- ³⁶ Молоді поведуть Карпатську Україну до мети. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 53.
- ³⁷ Німецька преса про Україну. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 54.
- ³⁸ Вибори в Карпатській Україні й Німеччина. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 51.
- ³⁹ Німецька преса про загострення ситуації на ЗУЗ. — ЦДАВО України. — Ф. 4465. — Оп.1. — Спр. 126. — Арк. 82.
- ⁴⁰ Там само.

Iryna KRASNODEMSKA,

Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow

at the Department of Historical Studies

of the Research Institute of Ukrainian Studies

**UKRAINIAN ISSUE
IN THE GERMAN PRESS IN 1938–1939
(THE CASE OF WESTERN UKRAINE)**

Abstract. The article describes how Ukraine, being in the center of geopolitical ambitions of leading countries in 1938–1940, became a target for conquest, a knot of serious contradictions, and «Ukrainian card» became a trump in the big game of politics. At the end of the 1930s, almost all European geopolitical players actively used Ukrainian issue for putting pressure and calming each other. The author examines how Ukrainian issue aroused an intense interest in West-European political quarters as well as the European press. In 1938–1939, Ukrainian issue was widely covered by the German press. Published articles introduced German readers to the Munich Conference proceedings of 29 September 1938, the Vienna Arbitration Award of 2 November 1938, the events of March–February 1939 related to the declaration of independence of Carpathian Ukraine, the struggle of the Carpathian Sich Defence Organization, its members and leaders. They contained a lot of information about the national liberation movement of Transcarpathian Ukrainians on the eve of World War II, Polish-Ukrainian relations, and the state of Ukrainians in Poland, which enables better understanding, objective analysis and evaluation of the events.

Keywords: Carpathian Ukraine, Ukrainian issue, German press, Carpathian Sich.

Богдан АНДРУСИШИН,

*доктор історичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
декан факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Анотація. У статті досліджено цивілізаційний поступ українського народу в суспільно-політичній думці кінця ХІХ – початку ХХ століть. Напередодні національної революції 1917 р. в українській суспільно-політичній думці тривав пошук шляхів національного й соціального визволення українського народу. Доля цієї революції, як і доля окремих суспільних класів у ній, багато в чому була зумовлена не лише рівнем політичної зрілості її дійових осіб, а й тими доктринами, які виробила й трансформувала українська суспільно-політична думка на зламі цього часу. Автор доходить такого висновку: українські соціал-демократи, які тримали кермо революції у своїх руках, виходили з того, що соціально-економічний поступ України можливий лише в контексті загальносвітового розвитку й насамперед разом із поступальною ходою найбільш економічно розвинених країн. Саме на парламентські успіхи робітників Англії через лейбористську партію поклала надії українська соціал-демократія, відкидаючи кривавий насильницький шлях реалізації пролетаріатом своєї історичної місії.

Ключові слова: відродження України, М. Туган-Барановський, І. Франко, О. Білімович, М. Соболев, В. Левицький, О. Безпалко, соціал-демократи.

У українські інтелектуали на зламі ХІХ–ХХ століть витворили низку соціально-політичних проєктів, своєрідних цивілізаційних зразків для відродження державного життя українського народу. Спільним для них було те, що становленню державності передував потужний рух народу за соціальне і духовне відродження України на істинно демократичній основі.

Напередодні національної революції 1917 р. в українській суспільно-політичній думці тривав пошук шляхів національного і соціального визволення українського народу. Доля цієї революції, як і доля окремих суспільних класів у ній, зокрема і робітництва, багато в чому зумовлювалася не лише рівнем політичної зрілості її дійових осіб, але й тими доктринами, які виробила й трансформувала українська суспільно-політична думка наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Значний матеріал з тематики, що має інформаційну цінність з погляду збагачення дослідження новими науковими ідеями, є в працях визначних вчених-суспільствознавців, які за умов ускладненої світовою війною та політичною боротьбою соціально-економічної ситуації шукали виходу з кризи, використовуючи здобутки світового економічного та соціального прогресу. Значних успіхів у цьому напрямі на початку ХХ сторіччя досягли М. Туган-Барановський, Є. Слущкий, П. Ляшенко, В. Левитський, В. Косинський, О. Миклашевський, М. Птуха, О. Русов та багато інших вчених. І ще наприкінці 70-80 рр. ХІХ ст. різним проблемам суспільно-політичного життя присвятив свої численні праці І. Франко. Поет вивчав твори Платона, Т. Мора, Т. Кампанелли, Р. Оуена, У. Томпсона, П. Прудона, В. Консідерана, Ф. Енгельса, М. Драгоманова, С. Подолинського та інших вчених, які досліджували соціальні процеси. Захоплюючись утопічними ідеалами суспільного життя, виробленими Платоном у своїй «Державі», Т. Мором в «Утопії» й Т. Кампанеллою у «Місті сонця», І. Франко критикує їх химерність і пропонує будувати більш досконале суспільство без насильницьких і кривавих потреб, спираючись на хід історії, людський розвиток, науку, «почуття і розуміння потреб народних». На час написання цієї праці письменник вірив, що суспільство, сформоване на основі економічної рівності, спільної праці, тісної дружби й братерства, буде досконалим й стабільним, задовольняючи потреби всіх його громадян [1].

Безперечно, один із кращих спеціалістів в історії економічних вчень був М. Туган-Барановський, під впливом якого розвивалася не-марксистська політекономія. Вчений визначав три основних напрями, на які розкладалася політична економія, шукаючи відповіді на питання «про причини стійкої бідності серед зростаючого багатства». Такими напрямками були: по-перше, захист нерегульованого товарно-господарського ладу, по-друге, ідеї соціалізму як антипод першого напрямку і, по-третє, напрям, який «прагне зберегти товарно-господарський лад, по-м'ягшивши в той же час, шляхом посилення державного втручання в інтересах слабих, різкість класових антагонізмів» [2].

Перший напрям було представлено класичною політекономією, на зміну якої прийшла так звана австрійська школа з її теорією граничної корисності. В центрі уваги цього напрямку були поставлені проблеми, пов'язані з функціонуванням ринку, його закономірностями та ефективним розподілом продуктів.

Соціалістичний напрям економічної теорії було представлено передусім теорією К. Маркса, яку взяли на озброєння ортодоксальні марксистки. Суть розуміння змісту і завдань політичної економії марксизму впливали з трактування економічних явищ як вираження суспільних відносин людей, що складаються у процесі виробництва незалежно від їх господарської волі і визначають відношення у сфері обліку і розподілу. Всі основні категорії політичної економії виводились марксистами з відношенням лише двох суттєвих класів — робітників та капіталістів, що визначалися як головні у системі суспільних відносин. На цій теоретичній базі ї розроблялася марксистська концепція закону розвитку та революційного знищення капіталізму.

Третій, «еклектичний», за М. Туган-Барановським, напрям базувався на ідеї поєднання приватної власності та підприємництва з державним регулюванням. Він був представлений німецькою історичною школою кінця XIX сторіччя за її течіями — історично-етнічною та соціально-політичною. Видатні теоретики цієї школи Адольф Вагнер та Альберт Шеффле очолювали школу «державного соціалізму». Особливу цінність у поглядах представників цієї школи мали ідеї поєднання приватної власності та підприємництва з державним регулюванням [3], посилення державного втручання в інтереси слабких зароби пом'якшення різкості класових антагонізмів [4].

Бурхливий економічний розвиток кінця XIX сторіччя призвів до переоцінки теоретичних та методологічних засад марксизму. Досвід Англії та США показав, що капіталізм почав розвиватися на своїй власній основі, а в Німеччині та в Росії він міцнів під протекціонізмом імперських держав.

Таким чином, соціально-економічна дійсність засвідчувала, що не підтвердились ані висновки класиків буржуазної політекономії щодо можливостей автоматичного саморозвитку капіталізму та меж такого розвитку, ані прогнози основоположників марксизму щодо його загибелі. У 1895 р. Ф. Енгельс зазначав, що замість революції, на яку очікували вони з Марксом, відбулася революція економічна [5].

На підставі переосмислення марксистської економічної і політичної доктрини в соціал-демократичному русі відбувся розкол. На Заході, зокрема в Німеччині, у соціал-демократичному середовищі наприкінці 90-х років сформувалися два головні напрями: перший — більш ортодоксальний у теорії, спрямований на розвиток і поглиблення доктрини марксизму відповідно до нової епохи у розвитку капіталізму на новому імперіалістичному стані. Цей напрям у практичній політиці вів до здійснення революційних гасел марксизму. Другий напрям характеризувався політичним реформізмом, висунув ідею перегляду, ревізії всіх теоретичних засад марксизму.

До першого напрямку належали праці Карла Каутського, Вільгельма Лібкнехта, Августа Бебеля, Рудольфа Гільдерінга, Роз Люксембург. І. Франко, ґрунтовно і всебічно вивчивши теорію і практику соціал-

лістичної ідеї, продовжував вірити, «що соціалізм противний усякому утиску, визискові, — чи то людини людиною, чи народу народом». Наприкінці 80-90 років, будучи авторитетним науковцем та відомим громадським і політичним діячем, у статті «Соціалізм і соціал-демократизм», опублікованій у журналі «Життя і слово» за 1897 р., він здійснив аналіз брошури відомого дослідника соціалістичних теорій В. Черкезова, який виступив з різкою критикою соціалістичної ідеї у редакції марксистів. Не заперечуючи аргументів й доказів колеги, письменник показав свою схильність до критичного осмислення теоретичної спадщини соціалістів, до еволюції самої ідеї, назвавши її великим культурним надбанням людства «новіших часів». Проте, стверджує Франко, в Німеччині на основі праць Маркса і Енгельса, наукової і агітаційної діяльності Лассалья, Лібкнехта, Бебеля та інших виник поряд з соціалізмом соціал-демократичний рух, який «... ще не конче мусить бути соціалістичним, а може бути змаганням до зміни суспільного ладу в якомсь неозначенім ближчим демократичнім напрямі» [6].

У праці «Що таке поступ?» (1903) він обґрунтовано й переконливо критикує марксистську теорію, що передбачала пряmlinійний поступ людства від первіснообщинного ладу до феодалізму, капіталізму й соціалізму — комунізму. Поступ людський, стверджує письменник, ходить крутими дорогами і має зигзагоподібний характер, «... він виростає на могилах, як пшениця на зораній ниві і ... веде до добра». Критикуючи марксистську соціальну доктрину людського поступу, І. Франко переконливо доводить, що у «народній державі» Ф. Лассалья і Ф. Енгельса людське життя опинилось би під владою чиновників від коліски до гробової дошки. Отже, стверджує вчений «...віра в необмежену силу держави в будучім устрою — то ... головна прикмета соціальної демократії» [7].

Виразниками ідеї другого, реформістського напрямку, вважали Едуарда Бернштейна та Едуарда Давіда. Праці ортодоксального марксиста К. Каутського, котрого В. Ленін критикував за опортунізм та центризм, були відомі не лише серед наукової інтелектуальної еліти, а й серед широкого загалу, він був популярний і серед української соціал-демократії. Праці К. Каутського часто друкували в тогочасних українських соціалістичних газетах. Так, і в «Робітничій газеті» у січні 1919 р. було вміщено статтю К. Каутського «Експропріація і конфіскація» [8], де порушувалися методологічні проблеми експропріації матеріальних засобів. К. Каутський пропонував шлях викупу всіх промислів, а також оподаткування великих прибутків усього класу капіталістів як найбільш цивілізований спосіб [9].

У руслі нашого розгляду заслуговують на увагу ідеї професора Київського університету О. Білімовича, в працях якого відбито еволюцію австрійської школи. Критикуючи трудову теорію цінності, О. Білімович сповідував підхід, що розглядав учасників виробництва як рівноправних партнерів, незалежно від їх класової належності.

ті. Цей підхід таврувався в історико-економічній літературі як аполотетичний для капіталістичного способу виробництва. Лише останніми роками деякі дослідники роблять висновок, що саме такий підхід відбивав формування системи розгалужених механізмів інтегрування пролетаріату в буржуазне суспільство, яке розпочалося на зламі століть і було пов'язане з могутнім динамізмом у поступальному русі процесів у господарській системі тощо [10].

Панівне становище у політичній економіці в східній Україні та в Росії на початку ХХ ст. посідав так званий соціальний, соціально-історичний або соціально-економічний напрям. Цей напрям на початку ХХ ст. об'єднав економістів різної соціально-політичної орієнтації — ліберально-народницької, послідовно пробуржуазної та соціалістичної. До соціального напрямку належали, зокрема, О. Русов, Т. Рсадчий, Т. Рильський, П. Мігулін, І. Янжул, О. Миклашевський, В. Левицький, В. Косинський, М. Туган-Барановський, Б. Кістяковський, В. Железнов, М. Соболев та багато інших.

Спільним у їхній творчості була така методологічна риса, як соціально-історичний аспект розгляду економічних явищ. А саме — прагнення пояснити явища економічного життя з погляду їх соціальної та історичної зумовленості, внести в галузь політико-економічного дослідження етично-правовий аспект та пошук наукових засад свідомого регулювання суспільно-економічного процесу.

Активно відбувалося в Україні та в Росії переосмислення марксизму. Початок процесу перегляду марксистської суспільно-економічної доктрини в системі уявлень європейської соціал-демократії поклав П.Б. Струве.

Він заперечував теорію неминучого краху капіталізму та теорію зубожіння робітничого класу. У цьому відношенні йому віддають пріоритет перед західноєвропейською соціал-демократією, насамперед перед Е. Бернштейном. Послідовником П. Струве став Б.О. Кістяковський.

Найвищою мірою плідною для справи з'ясування процесу історичного розвитку вважав Марксову ідею суспільних класів та їх боротьби М.М. Соболев. Він зробив цілком обґрунтований висновок, що сама ця ідея перетворила марксизм на цілісну, послідовну і найбільш зрозумілу для робітничого класу соціально-політичну доктрину, яка давала йому і певний світогляд з точними висновками у сфері практичної політики. У своїх висновках М.М. Соболев був близький до реформаторських програм західноєвропейської, передусім німецької, соціал-демократії. Вченому імпонувало те, що партія німецьких соціал-демократів відмовилася від встановлення повного порядку насильницьких перетворень, а стала на ґрунт еволюції, переконавшись, що такий соціальний порядок може утвердитися лише тоді, коли він відповідатиме потребам широких кіл суспільства [11].

Із соціальним напрямом в економічній галузі пов'язана ідея інституціоналізму, головною ознакою якої було розуміння держави як інституту, який має втілювати в собі вищі етичні засади та впроваджувати їх

у суспільне життя, переконувати в необхідності соціальних реформ та широкого державного втручання в економіку, як з метою розвитку продуктивних сил, так і для мирного розв'язання гострих його суперечностей.

Ідею змішаної економіки розвивав В.Ф. Левицький, наголошуючи на обмеженні та частковому усупільненні приватної власності й окремих галузей народного господарства як державою, так і комунальними органами.

Соціальне законодавство діє через психіку людей, тому держава мала нести відповідальність за податки, добиваючись їх зниження для тих класів, які не мали майже ніякого представництва в державі. Аналогічні погляди на завдання держави поділяли й І. Янжула, К. Воблий та інші вчені. Про людину з її індивідуальною психологією як єдиний активний елемент у суспільстві писав В.А. Косинський [12].

Глибинний критичний аналіз еволюції ідей соціалізму в їх немарксистському варіанті зробив М. Туган-Барановський, який, будучи сам цілком відданий цим ідеям, все ж таки піддав всебічному критичному перегляду ту загальну схему майбутнього соціального устрою, вироблену основоположниками марксизму. Марксистську модель соціалізму він справедливо називав «державний соціалізм» або «колективізм» на відміну від таких форм, як синдикалізм, комунальний соціалізм та анархізм.

Концепції марксизму з її всеохоплюючою централізацією виробництва і розподілу, в якій М. Туган-Барановський справедливо розгледів загрозу свободі індивідуальності кожного члена суспільства, зростання ролі примусу, бюрократизму, волюнтаризму тощо, вчений протиставляв систему, де ідея централізму обмежувалась організаційними, управлінськими та господарськими формами, що змогли б нейтралізувати породжувані централізмом негативні господарські та соціальні наслідки. Він передбачав розширення сфери участі робітників в управлінні підприємствами, розвиток кооперації як засобу розвитку самодіяльності працівників тощо.

М. Туган-Барановський обстоював думку про наступальний перебіг розвитку суспільства, підкреслюючи, що перехід до соціалізму можливий лише за умови цілковитого розвитку суспільного господарства, тобто за підготовленості соціального середовища, де передбачалася наявність певних моральних та інтелектуальних рис у людей. Він же застерігав від насильного прискорення історичного розвитку, наголошуючи, що в теорії здійснюється не те, чого хоче той або той суспільний клас, а те, що відповідає природному напрямкові історичного розвитку [13]. Державний капіталізм, обмежений в інтересах усього суспільства контролем робітничого класу, вчений вважав передднем майбутнього суспільства.

Соціалістичний ідеал, незважаючи на ідеї централізму, присутній у всій світоглядній системі вченого. Водночас М. Туган-Барановський відмежовувався від ортодоксальних послідовників марксизму на чолі з В.І. Леніним. Головною рисою, яка відрізняла М. Туган-Барановського

від марксизму, було розуміння суспільних явищ не лише як наслідку економічних явищ, а й як результату ідеальних засад, тобто продукту свідомої людської діяльності [14]. Вчений був переконаний, що з розвитком суспільства, з його прогресом, роль стихійних, матеріальних чинників у суспільному житті зменшуватиметься, а психологічних — зростатиме.

Суспільний клас М. Туган-Барановський розумів як суспільну групу, члени якої перебувають в однаковому становищі відносно до суспільного процесу привласнення одними суспільними групами додаткової праці інших і внаслідок цього мають спільних антагоністів і спільні економічні інтереси в процесі суспільного виробництва. Вчений заперечував Марксову теорію зубожіння пролетаріату, яка не відповідала дійсності. Виходячи з історичної дійсності, він робив висновки про безперечне економічне, моральне та інтелектуальне піднесення робітничого класу «в найновіший час» [15]. Багато уваги вчений приділив теорії розподілу, через яку визначав два основних чинники, від яких залежить заробітна плата: зростання продуктивності праці (економічний чинник), внаслідок чого зростає частка в національному доході робітничого класу, та соціальна сила робітничого класу (чинник соціальний), дієвість його профспілкових організацій, який також визначав конкретний рівень заробітної плати. Тенденція до підвищення рівня зарплати, підкреслював М. Туган-Барановський, мала позитивний зворотний вплив на підвищення рівня суспільної праці, тим самим забезпечуючи певну солідарність інтересів робітників та підприємців, далеко, щоправда, від «гармонії». Цим зумовлюється значення регулювання взаємовідносин між працею та капіталом. Основними суб'єктами такого регулювання виступають організації підприємців, робітників та держава [16].

Підаючи всебічному аналізу наявне капіталістичне суспільство та розмірковуючи над шляхами переходу до соціалізму, М. Туган-Барановський вважав важливим завданням держави розробку справедливої соціальної політики.

Погляди М.Туган-Барановського були відомі серед української соціал-демократії. В Україні вже після Лютневої революції, яку він сприймав з великою надією на можливу демократизацію суспільства, поширювалися його книги, зокрема «Социализм как положительное учение» (Пг., 1918), в якій М. Туган-Барановський глибоко аналізує центристську систему державного соціалізму і застерігає від небезпеки безпосереднього його запровадження, що може призвести до обмеження особистої свободи та ініціативи, до панування примусу, бюрократизації і, як наслідку, до зниження продуктивності соціалістичної системи порівняно з існуючою і, замість очікувано прогресу, до регресу.

Безперечно, що ідеї, які панували серед наукової еліти, мали згодом вплив на практичне будівництво української держави. Опинившись на

чолі революції, багато хто з українських вчених, громадських діячів вже під час революції переломлювали і переосмислювали наукові теоретичні положення, намагаючись втілити їх у життя. Для нас особливий інтерес становлять погляди людей, які самі творили і були провідниками робітничої політики. Одним із таких теоретиків-практиків був міністр праці в уряді Директорії УНР Осип Безпалко, котрий присвятив чимало місця на сторінках періодичних видань теоретичним проблемам української революції. Так, у статті «Диктатура чи демократія» [17] Осип Безпалко торкається проблеми післявоєнного устрою держав, що програли війну, розглядаючи їх перспективу через можливість здійснення альтернативи: диктатури пролетаріату з його органами влади чи забезпечення найширшої демократії під гарантіями соціал-демократичних партій, «даючи селянам землю, а робітникам безпеку перед давнім капіталістичним рабством».

О. Безпалко робить висновки, що це питання стає питанням диктатури пролетаріату цілого світу, бо ніколи «соціал-демократ не сміє говорити про соціалістичну диктатуру в своїм краю, не розглядаючи можливість такої диктатури в прочіс світі». Питання соціалістичної диктатури О. Безпалко пов'язував з банкрутством капіталізму і імперіалізму в усьому світі. Він зазначає, що війна знищила лише одну групу імперіалістів, а друга стала ще міцнішою, створивши нові капіталістично-імперіалістичні держави і союзи держав.

Проаналізувавши становище в Австрії, Німеччині, Чехословаччині, Югославії, Польщі, Румунії, Угорщині та Західній Україні, автор доходить висновків, що боротьба за проведення в життя соціалізму, ведена лише проти своїх панівних класів, була б можлива, хоч дуже насильна і кривава, коли б керівники переможених країн не мали підтримки переможних країн Антанти. Що ж до можливості соціалізму в країнах Антанти, то його перспектива була ще туманнішою. Одна Росія творила соціалістичний лад, опираючись на армію. Тому О. Безпалко закликав проводити політику українського уряду з урахуванням загальносвітових тенденцій суспільного розвитку, а також враховуючи апетити цього світу на Україну.

Отже, українські соціал-демократи, які тримали кермо революції у своїх руках, виходили з того, що соціально-економічний поступ України можливий лише в контексті загальносвітового розвитку і наперед разом з поступальною ходою найбільш економічно розвинених країн. Саме на парламентські успіхи робітників Англії через лейбористську партію покладала надії українська соціал-демократія, відкидаючи кривавий насильницький шлях нібито реалізації пролетаріатом своєї історичної місії.

1. *Рафальський О., Чернега П.* Еволюція соціалістичної ідеї у світогляді Івана Франка // Іван Франко у творенні української національної ідентичності: зб.наук.праць / голов. ред. О.О. Рафальський, П.М. Чернега. — Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М.; К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса, 2016. — 400 с. — С. 48–50.
2. *Горкіна Л.П.* Нариси з історії політичної економії в Україні. — К.: Наук. думка, 1994. — С.17, 18.
3. Так само. — С. 20–21.
4. *Горкіна Л.П.* Михайло Іванович Туган-Барановський — мислитель, вчений, громадянин // Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний. — К.: Наук. думка, 1994. — С. 19.
5. *Енгельс Ф.* Вступ до праці «Класова боротьба у Франції» // Маркс К., Енгельс Ф. Твори. — 2-е вид. — Т. 22. — С. 507.
6. *Рафальський О., Чернега П.* Зазнач. праця. — С. 53.
7. *Франко Іван.* Галицько-руські народні проповідки (Львів, 1901–1910). У 3-х томах. — Львів: Видавничий центр імені Івана Франка, 2006–2007. — 699 с. — С. 424, 435, 459–460.
8. Робітнича газета. — 1919. — 3 січня.
9. Так само. — 20 вересня.
10. Див.: *Горкіна Л.П.* Нариси з історії політичної економії в Україні — С. 48.
11. Там само. — С.63.
12. Там само. — С. 66.
13. *Туган-Барановський М.И.* Русская революция и социализм. — Пг., 1917. — С. 31–32.
14. *Горкіна Л.П.* Михайло Іванович Туган-Барановський — мислитель, вчений, громадянин // Туган-Барановський М.І. Політична економія. — С. 51.
15. *Туган-Барановский М.И.* Очерки из новейшей истории политической экономики социализма. — СПб., 2-е изд., 1905. — С. 249, 250.
16. *Горкіна Л.П.* Михайло Іванович Туган-Барановський — мислитель, вчений, громадянин. — С. 33–34.
17. Робітнича газета. — 1919. — 22 січня.

Bohdan ANDRUSYSHYN,

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Honoured Worker of Science

and Technology of Ukraine,

Dean of the Faculty of Political Studies and Law

of Drahomanov National Pedagogical University

POLITICAL AND LEGAL DEVELOPMENT MODEL OF UKRAINE IN SOCIAL AND POLITICAL THOUGHT IN THE LATE XIX – EARLY XX CENTURIES

Abstract. The article studies the civilizational path of Ukrainian nation in the late XIX – early XX centuries from the social and political perspective. Ukrainian elite created then a range of social and political projects, which were a kind of civilizational patterns for the revival of the Ukrainian nation's public life. The common ground for them was the fact that the formation of national identity of languages was preceded by the powerful movement of the nation towards social and spiritual revival of Ukraine on a true democratic basis. The author brings to notice that before the national revolution of 1917 there was a process of searching for ways of national and social emancipation of Ukrainian nation. The future of this revolution as well as the destiny of certain social classes including the working one, was in many ways predetermined not only by the level of political awareness of its participants, but also by doctrines, which were elaborated and transformed by Ukrainian social and political mind at the change of the XIX – XX centuries. A considerable volume of the material that is of great importance in the context of supplementing the research with new scientific ideas may be found in the papers of distinguished scientists and specialist in social sciences, who under difficult social and economic conditions, caused by the world war and political struggle, have sought for the way of overcoming the crisis by using achievements of the world economic and social progress. Ukrainian social democrats who were at the helm of the revolution assumed that social and economic progress of Ukraine was possible only under the condition of global development and primarily the progress of the most economically developed countries.

Keywords: socialism, reformism, revolution, workers.

Олександр ДЕРЖАЛЮК,

головний спеціаліст
Національного інституту стратегічних досліджень,
кандидат юридичних наук

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Анотація. У статті досліджено державні перетворення в усіх 34 посткомуністичних державах світу, зокрема конституційні процеси в країнах ЦС Європи та пострадянського простору. Автор зазначає, що більшість держав протягом реформації прийняли нові конституції та відповідне законодавство, в яких відбулося цілковите відмежування від тоталітарного режиму, унормувалося формування правового державного устрою, демократичної форми правління, ринкової економіки та суспільства на загальнолюдських цінностях. Проте актуальним досі залишається пошук відповіді на таке питання: чому та з яких причин у конституціях країн ЦСЄ переважила парламентська чи змішана форма правління та заперечена президентська форма правління, а в конституціях більшості пострадянських держав (Білорусі, РФ, Азербайджані, п'яти країнах Центральної Азії), навпаки, відбулося посилення президентської влади при ігноруванні парламентської форми правління. Автор наголошує на тому, що держави ЦСЄ змогли подолати комуністичну спадщину й долучитися до Великої Європи, а країни пострадянського простору, крім Балтії, загальмувалися в розвитку, прирікаючи себе на екзистенцію у відриві від загальносвітових процесів.

Ключові слова: посткомуністичні держави світу, ЦСЄ, НАТО, ЄС, пострадянські країни, об'єднання Європи.

Трансформація у країнах Центрально-Східної Європи (далі — ЦСЄ) торкалася демонтажу комуністичного режиму, ствердження правового устрою, політичного плюралізму й демократичних засад у всіх сферах суспільного життя. Унаслідок транзитних процесів у країнах цього регіону відбувся стрімкий розвиток конституціоналізму, скасовано попередні конституції. За формою правління вони перетворилися на правові республіки з багатопартійною системою, чітким розподілом повноважень між гілками влади. Компетенція парламенту, уряду, президента, судової системи визначалася на основі

сучасних досягнень конституційного права розвинутих країн сталої демократії. Форма суспільного устрою, модель влади, законодавство, офіційна назва держави динамічно прогресували від тоталітарного режиму через народно-демократичну республіку до правової держави.

Питання своєчасного формування нового законодавства, зокрема прийняття Основного закону, облаштування й розвиток державних інститутів є головним під час здійснення докорінних реформ у країнах будь-якої системи, тим більше комуністичної. А їхня змістова сутність — визначальною в прискоренні та наслідках реформ, незворотності прогресивного розвитку держави й суспільства.

Радикальні політичні, економічні, майнові та ідеологічні перетворення в країнах ЦСЄ відбулися досить швидко, здебільшого ще на початку 1990-х років. Але тільки з докорінними змінами в законодавстві, що давалися дуже тяжко, було сформовано конституційні інститути й закладено основи правової держави, закріплено незворотність реформаційних досягнень і забезпечено остаточну перемогу над попереднім устроєм. Основою конституційної реформи стали європейський конституціоналізм, національні традиції державотворення, а також інноваційні форми, що підтвердили ефективне функціонування державних інституцій та верховенства права. Головне місце посіли: правовий устрій, політичний плюралізм, демократичний порядок обрання влади всіх рівнів у демократичний спосіб, свідомий вибір саме парламентської форми правління. Основний закон кожної з посткомуністичних країн ЦСЄ закріплював повноту її суверенітету, забезпечував права й свободи людини та громадянина відповідно до міжнародних демократичних стандартів. Головним підсумком серед як позитивних, так і суперечливих наслідків конституційних змін став розподіл владних повноважень між суб'єктами владарювання. Законодавча влада в цих країнах представлена парламентом, а виконавча — урядом. За президентом закріплено функції гаранта конституції, національної безпеки, представника держави на міжнародній арені, а також важливі повноваження щодо оптимізації взаємодії законодавчого та виконавчого органів влади. Саме парламенти країн цього регіону приймають законодавчі акти, затверджують уряди та програми їхньої діяльності, контролюють їх виконання.

Усі 34 посткомуністичні держави світу впродовж реформації прийняли нові конституції та відповідне законодавство, в яких відбулося цілковите відмежування від тоталітарного режиму, унормовувалося формування правового державного устрою, демократичної форми правління, ринкової економіки та суспільства на загальнолюдських цінностях.

У Хорватії нова Конституція набула чинності 22.12.1990, Болгарії — 12.07.1991, Македонії — 17.11.1991, Румунії — 21.21.1991, Словенії — 23.12.1991. У країнах Балтії (Естонії, Литві, Латвії) нові конституції було прийнято в 1992 р. У Словаччині — 01.10.1992, Чехії — 01.01.1993,

РФ — 25.12.1993, Білорусі — 15.03.1994, Молдові — 29.07.1994, Вірменії — 05.07.1995, Грузії — 24.08.1995, Азербайджані — 27.11.1995, Боснії і Герцеговині — 21.11.1995, Україні — 28.06.1996. Упродовж 1992–1995 рр. нові конституції було прийнято в усіх пострадянських республіках Центральної Азії (у Туркменістані — 18.05.1992, Узбекистані — 08.12.1992, Киргизстані — 05.05.1993, Таджикистані — 06.11.1994, Казахстані — 30.08.1995); у Польщі — 01.09.1997, Албанії — 21.10.1998, Сербії — 29.10.2006, Чорногорії — 20.10.2007. Угорщина останньою серед усіх посткомуністичних держав прийняла нову Конституцію, що набула чинності з 1 січня 2012 року.

Серед 34 посткомуністичних країн світу у 24 із них політико-правовий розвиток, удосконалення конституційних норм і законодавства, формування державного устрою та моделі правління здійснювалося на основі національних інтересів та західних цінностей. До цієї категорії належить 21 посткомуністична країна ЦСЄ, а також низка країн пострадянського простору — Естонія, Латвія, Литва, Молдова, Україна, Грузія, Вірменія, Азербайджан. Усі вони, за винятком Азербайджану, запровадили державний устрій і форму правління західноєвропейського типу. Серед вищезазначених країн ЦСЄ 11 набули повноправного членства в євроатлантичних структурах (Естонія, Латвія, Литва, Польща, Чехія, Угорщина, Словаччина, Словенія, Болгарія, Румунія, Хорватія). Під час безпосередньої підготовки цих 11 країн ЦСЄ до вступу в НАТО та ЄС нові конституції зазнали відповідних змін і доповнень, які впроваджували дуже швидко — впродовж кількох місяців — і відповідали нормам євроатлантичних структур. Інша група з 10 країн частково наблизилася до цього членства або успішно вирішує організаційно-правові питання щодо приєднання до Великої Європи (Албанія, Молдова, Україна, Грузія, Азербайджан, Вірменія, Сербія, Македонія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія). Лише дві країни з цієї групи (Азербайджан і Вірменія) уповільнили свої дії в європейському напрямі.

У 8 з пострадянських країн (РФ, Білорусь, Азербайджан, Туркменістан, Таджикистан, Узбекистан, Киргизстан, Казахстан) після схвалення нових конституцій і законодавства посилилося формування устрою з елементами авторитаризму й тоталітаризму, прискорився перехід від змішаної форми правління до напівпрезидентської та президентської форм правління. У політиці цих країн відбувся відхід від загальноцивілізаційних принципів та зміцнився вплив ідей Митного та Євразійського союзів, визначальну роль у яких відіграє РФ. Такі радикальні зміни визнаються доцільними, краще слугують державним і національним інтересам, не є відходом від основ права й демократії, від закріплених демократичних і плюралістичних інституційних положень як засадничих форм правління нових конституцій.

Німецька Демократична Республіка випала з конституційного процесу, адже її возз'єднання з ФРН 1990 р. в єдиній державі від-

булося на засадах Конституції ФРН від 2 травня 1949 року. Під час зближення ФРН та НДР підтвердилася невідповідність соціалістичної політико-правової системи НДР конституційному устрою ФРН у політико-правовій, організаційно-управлінській формі правління, соціально-економічній, гуманітарній і демократичній сферах, слабкість її положень у цілому, а не лише окремих частин. Діалог обох держав завершився повним влиттям НДР до ФРН, докорінними реформами, демонтажем соціалістичного устрою та зникненням східнонімецької держави. Основний закон ФРН 1949 р. продовжує успішно функціонувати на просторі об'єднаної держави.

Прийняті конституції країн ЦСЄ стали основою формування нового державного устрою та забезпечення переходу від тоталітарної форми правління й державної власності до правової держави, принципів політичного та економічного плюралізму, демократичних засад, рівності всіх форм власності, ринкової економіки й громадян у правах щодо формування політики. Успіхи реформації ставали можливими також завдяки чіткому поділу гілок влади на законодавчу, виконавчу й судову, проведенню люстрації та очищення органів державної влади, правоохоронних структур, судової системи. В умовах дії нової конституції та відповідного законодавства в ЦСЄ сформовано якісно іншу історичну спільноту — Нову Європу. Для держав із правовими принципами, ринковою економікою та демократичними цінностями інтеграція до Великої Європи (європейських і євроатлантичних структур) ставала єдино можливим вектором їхньої внутрішньої та зовнішньої політики; усю попередню політико-правову діяльність у рамках ОВД та РЕВ було скасовано.

Трансформаційні процеси започаткували прискорене прийняття в усіх без винятку 28 посткомуністичних країнах ЦСЄ нових демократичних конституцій, що відмежувалися від соціалістичних конституцій і не стали правонаступницями попередніх режимів, оскільки вони ґрунтувалися на тоталітарних засадах. Посткомуністичний конституціоналізм за своєю сутністю заперечував спадкоємність переходу від тоталітаризму до демократії. Збереження правової наступності не мало місця, бо попередній устрій не знав конституційного права в автентичному розумінні. Саме заперечення номінального конституціоналізму було інтерпретовано не як розрив, а саме як відновлення права. Із цієї точки зору можна цілком констатувати умовність поняття «розрив» і « правонаступність» для країн ЦСЄ. Відбувся повний розрив між основами комуністичного та демократичного конституційного права [1]. Якщо трансформаційні процеси були спрямовані на подолання відставання в усіх сферах суспільного життя країни, створення сприятливих умов для прискорення реформ і розвитку, прилучення до стандартів країн сталої демократії, то у сфері юриспруденції вони торкалися швидкого демонтажу попередньої правової бази, формування

нового законодавства, яке оптимізувало б успішний розвиток країни в умовах нового державного устрою.

Поряд із традиційними проблемами, які повинна вирішувати будь-яка конституційна влада (основи держави і права, національного суверенітету, форми правління, облаштування конституційних інститутів, прав людини, демократичних засад), конституціоналісти країн ЦСЄ зіштовхнулися з багатьма складними проблемами, які не були відомі світовій практиці. Адже людська цивілізація до цього не стикалася зі схожими катаклізмами, практичною безвихіддю: раптовим обвалом соціальної системи, необхідністю демонтажу й суцільного подолання негативних наслідків класичного тоталітаризму в усіх сферах суспільства, оздоровлення суспільних відносин і переходу до правового устрою. Першочерговою поставала принципова проблема номінального конституціоналізму, адекватна оцінка якого була необхідна для вирішення питань правового наступництва; наступними — деідеологізація законодавства, перехід від державної форми власності до інших рівних форм господарювання. Суперечливими були й питання приватизації землі, унормування положень щодо значимості національного та іноземного капіталу під час приватизації, реституції, люстрації, здійснення контролю за дотриманням чинного законодавства, визначення й притягнення до відповідальності за протиправні дії осіб попереднього режиму, узгодження моральних і правових принципів перехідних умов. Як цілком справедливо зауважують відомі фахівці, транзитний процес кожної країни позначався перенасиченістю архіскладних проблем та не мав готових і спрощених рецептів та шляхів їх розв'язання [2].

У всіх країнах ЦСЄ прийняття демократичних конституцій супроводжувалося революційним розривом із попередньою моделлю номінального конституціоналізму. Країни ЦСЄ, як і пострадянського простору, продемонстрували перевагу договірної моделі переходу над моделлю розриву. У більшості випадків вдавалося створити прийнятні умови для діалогу між суспільством і державою у вигляді «круглих столів», забезпечити консенсус чи мінімальний рівень злагоди щодо важливих і принципових положень під час розробки конституційних проектів та порядку їх обговорення і схвалення. Лише в окремих випадках діалог у формі «круглих столів» між опозицією та керівниками попередньої влади виявлявся неможливим. Договірним шляхом не вдалося забезпечити стабільність і успіх на теренах багатонаціональних державних утворень (СРСР, СФРЮ) через домінування міжнаціональних та міжконфесійних відносин, процес розпаду яких на окремі держави передував розвитку державотворення. У ряді транзитних країн під впливом різних чинників (Болгарія, Чехія, Словаччина, Словенія, Хорватія, Македонія, три країни Балтії) досягнення злагоди та прийняття нових конституцій відбулося швидко. В інших же, під впливом радикальних дій політичної еліти різ-

ного спрямування, високих вимог до нового законодавства, негативних внутрішніх чи зовнішніх факторів (Румунія, Польща, Україна, Угорщина, Албанія, Сербія, Чорногорія) можливості прийняти нову конституцію обмежувалися, конституційний процес уповільнювався.

Політико-правові процеси віддзеркалювали особливості, усі суперечності та складності перехідного періоду кожної країни. Політичні й майнові перетворення кожної з них були визначальними в усьому конституційному процесі. За зовнішньої схожості процедур внесення змін до конституцій країн цього регіону та частковому збігові причин їх вчинення спільними були дві домінуючі тенденції: прийняття в країнах ЦСЄ жорстких положень антикомуністичних конституцій; прагнення комуністичної еліти, зокрема й демократичного крила, зберегти свої позиції в парламенті та закріпити досягнуте поєднання влади й власності в нормах конституції та відповідних законах. Саме тому з'явилися правові положення, що не збігалися з наслідками транзитних процесів, коли поряд із визнанням верховенства права, переваг парламентської форми правління над іншими моделями в новому законодавстві було закріплено повний імунітет парламентаріїв, були відсутні чіткі правові норми зі здійснення та завершення реформ, ефективних заходів і прозорих схем у боротьбі проти корупції, було прийнято суперечливі рішення, які допускали появу тінювих схем, хабарництва в майнових, економічних, фінансових і тендерних сферах.

Завдяки тому, що ще в умовах соціалістичної економіки в більшості країн ЦСЄ, зокрема в Польщі, Чехії, Угорщині, Словенії, Хорватії, Македонії, було сформовано сприятливі правові умови для розвитку приватної власності, рівень приватного сектора в їхній економіці був значно вищим, у зв'язку з чим західний капітал оцінив ці вигоди стартових умов приватизації. Тому цим країнам вдалося здійснити прямий продаж підприємств із найбільшими прибутками.

У зв'язку з підготовкою до вступу в НАТО і ЄС до національного законодавства кожної країни було внесено сотні змін і доповнень. Зокрема, зафіксовано, що кожна з них визнає та дотримує загальні правила міжнародного права, міжнародні договори, з якими пов'язана, та інші міжнародні зобов'язання. Нововведення передбачали низку змін у діяльності законодавчих, виконавчих та судових органів країн відповідно до владної моделі та стандартів ЄС і НАТО.

Ці країни діють на основі положень національного законодавства й установчих договорів із НАТО та ЄС, забезпечують проведення внутрішньої та зовнішньої політики шляхом гармонійного поєднання положень національного законодавства з міжнародними документами, прийнятими в НАТО та ЄС. Міжнародні угоди набували в цих країнах чинності після їх схвалення конституційною більшістю парламентів. Із країнами, які не є членами ЄС, їхня діяльність узгоджується з інституціями ЄС.

Аналіз нових положень до конституцій країн щодо відповідності міжнародного та національного права, передачі частини суверенних прав держави до ЄС, порядку впровадження міжнародних норм до норм національного права, порядку застосування збройних сил країни відповідно до міжнародних зобов'язань членства в ЄС та НАТО свідчить про відсутність порушень суверенітету чи національного права країн ЦСЄ після набуття ними повноправного членства в євроатлантичних структурах. Проте гармонізація міжнародного й національного права забезпечується домінуванням останнього.

Для кожної посткомуністичної країни ці питання є доленосними. Приймаючи нову конституцію, кожна країна відмежовувалася від комуністичної як політичної, економічної, духовної, так і правової спадщини. Конституційні зміни в усіх транзитних країнах опиралися на кращі здобутки конституціоналізму демократичних країн Заходу та національні традиції державотворення, правові акти яких є історично випробуваними. Успіхи нового політико-правового режиму таких країн залежали не тільки від скасування попередніх положень тоталітарної конституції та гнучкого внесення необхідних поправок і формування чітких положень нового законодавства, а й від забезпечення передування їх над транзитним розвитком в інших сферах.

Досвід конституційних перетворень у країнах ЦСЄ загалом є досить повчальним. Перехід від комунізму до демократії прискорився восени 1989 року, коли прогресивні головні партії та опозиційні групи досягли компромісу під час переговорів за «круглим столом». Влада й опозиція домовилися про мирний перехід до нової демократії, багатопартійної системи, проведення вільних парламентських виборів і формування нової конституції.

Політико-правові процеси в усіх транзитних країнах супроводжувалися виробленням оптимальної форми правління. В одній групі країн у перші ж роки було обрано парламентську модель розвитку (Угорщина, Естонія, Словенія, Македонія та інші), в іншій групі цей процес розвивався суперечливо. На першій стадії трансформації форма правління в них була парламентською, а в процесі конституційного розвитку перетворилися з парламентських республік на напівпрезидентські (Чехія, Словаччина, Литва, Латвія, Польща, Румунія, Болгарія, Хорватія). Так, Чеська Республіка й Словацька Республіка до конституційних інновацій однозначно перебували в кластері «парламентські системи», а після внесення доповнень до конституцій 1999–2012 рр. відійшли до «напівпрезидентських систем». Закладені відповідні політико-правові основи нового устрою, правове закріплення прямих виборів Президента СР у 1999 р., їх наслідки після чотирьох виборчих циклів (1999, 2004, 2009, 2014 рр.), ЧР у 2013 р. зміцнили демократичну форму правління, довели її оптимальність.

А Хорватія, навпаки, еволюціонувала від парламентської до парламентсько-президентської моделі розвитку.

Конституційні процеси в Чехословаччині спочатку відставали від перетворень у сфері суспільно-політичного та соціально-економічного життя через те, що в 1990–1992 рр. домінували питання підготовки до цивілізованого розділення Чехо-Словацької Федеративної Республіки на дві суверенні держави — Чеську Республіку та Словацьку Республіку. Конституція Чеської Республіки від 1 січня 1993 року та Конституція Словацької Республіки від 1 жовтня 1992 року ввібрали в себе найкращі історичні традиції обох націй і забезпечили формування кожної з них як суверенної, демократичної країни. За національними радами ЧР і СР було закріплено центральну роль у структурі владних інститутів, зокрема й порядок обрання глав держав парламентом.

За Конституцією Чеська Республіка є унітарною парламентською державою з двопалатним парламентом, який є законодавчим, установчим і контролюючим органом, має ширші конституційні повноваження, ніж парламенти більшості країн ЦСЄ. Уряд ЧР визначено в ст. 67–68 Конституції вищим органом виконавчої влади. У своїй діяльності уряд підзвітний і підконтрольний виключно Палаті депутатів. Склад уряду на чолі з Прем'єр-міністром формується з партій, які перемогли на виборах до Палати депутатів. Узгоджені кандидатури вносяться Президентом на її схвалення.

Відповідно до конституційних змін від 14 січня 1999 року обрання Президента громадяними СР стало важливою правовою умовою, що гарантувала забезпечення стабільності конституційного ладу в країні. Згідно з поправками до Конституції ЧР 71/2012 чергові обрання Президента ЧР у січні 2013 року вперше в історії Чехії також відбулися шляхом прямих усенародних виборів.

Після березневих 1990 року виборів в Угорщині, крім формування парламентської багатопартійної системи з чітким розподілом повноважень влади, обмеження повноважень парламенту, зміни назви країни з УНР на Угорську Республіку, конституційний процес в Угорщині серед усіх країн ЦСЄ був найтривалішим, бо, як було зафіксовано в 1989 р. учасниками «круглих столів», прийняття нової конституції та конституційних законів мали схвалювати 2/3 парламентського складу, чого впродовж 1990–2010 рр. не вдавалося досягти.

Серед країн ЦСЄ Угорщина останньою змінила соціалістичну конституцію від 20.08.1949 р. Схваленням 25.04.2011 р. Державними зборами (далі — ДЗ), а фактично однією правлячою партією ФІДЕС, Основного закону (нової Конституції) та прийняттям майже тридцяти конституційних законів, які набули чинності з 01.01.2012, було закріплено правовий лад, скасовано модифіковану в 1989–1990 рр. попередню Конституцію. Угорщину було проголошено незалежною, демократичною правовою державою з республіканською формою правління.

Християнські й консервативні цінності посіли вагоме місце в правовій системі країни й суспільстві, а ліберальну, народно-демократичну й соціалістичну ідеологію, що домінували у ХХ ст. на значній частині світу, зокрема й в Угорщині, відміняли, бо в процесі державо- і націєтворення вони призвели до негативних і трагічних наслідків для держави й угорської нації (пряма причетність до встановлення тоталітарних режимів, гальмування розвитку країни, ізоляція її від Європи, відрив від історичних теренів значних угорських територій та автотонного етносу).

Організаційно-правові перетворення в Угорщині протягом 25 років спрямовані на вирішення трьох доленосних завдань угорської нації, яких до цього часу, незважаючи на зусилля багатьох поколінь і різних форм правління, досягти не вдавалося. Це — забезпечення повного суверенітету держави; модернізація країни й долучення її до західних цінностей; захист прав та інтересів чисельної й автотонної угорської меншини, що компактно проживає в сусідніх з Угорщиною державах. Ці три фактори були визначальними в національно-визвольних змаганнях угорського народу протягом століть і вперше в історії Угорщини набули закріплення на найвищому рівні — в Основному законі [3].

В історії польського конституціоналізму вибір моделі державної влади був головним і повсякчас актуальним. Особливістю політико-правового розвитку Республіки Польща в транзитний період була підвищена увага не тільки вітчизняних дослідників, а й більшості країн Європи, особливо східного регіону, адже лише з початком транзитних перетворень у Польщі означилися реальні кроки з формування моделі влади на демократичних засадах, насамперед відновлення та правове закріплення президентської влади, головного в системі вищих органів влади, який закономірно перебував у центрі уваги всіх малих і великих конституційних реформ упродовж 1989–1997 рр.

Із прийняттям Конституції РП (набула чинності 1 вересня 1997 року) завершився процес політичної інституціоналізації, завдяки чому було закладено правові основи для розбудови демократичної політичної системи, удосконалено роботу центральних органів влади, забезпечено стабілізацію політичного становища в країні та її успішний вступ до НАТО та ЄС.

Конституція Польщі, як і інших країн ЦС Європи та більшості пострадянських держав, не продемонструвала правонаступництва щодо жодної з попередніх конституцій [4, 1) с. 124–133; 2) с. 197–262]. Саме подолання, а не відмежування від конституційних норм тоталітарного режиму й давало підстави провести очищення влади, переглянути на правовій основі дискримінаційні та протиправні акції попереднього режиму, зокрема щодо повноцінної реприватизації, ревізії

судових рішень політичного змісту, здійснення повномасштабної люстрації. Така практика в країнах ЦСЄ була неоднаковою.

Інституційні процеси в Республіці Польща 1989–1997 рр. позначалися значними коливаннями у виборі форми політичного правління, що в перехідний період еволюціонувала від парламентської через президентсько-парламентську й завершилася парламентсько-президентською моделлю. Водночас варто зауважити, що Конституція Польщі має цілий ряд елементів президентської форми правління, але загалом вона є парламентсько-президентською республікою. Місце та роль інституту Президента в політико-правовій системі Республіки Польща, порядок його обрання та визначення його повноважень порівняно з більшістю інших країн ЦС Європи вирішувалося набагато складніше протягом усього її трансформаційного періоду.

Попри суперечливий, важкий і тривалий процес конституційного реформування, велику кількість політичних криз та обґрунтовану критику Конституції, слід визнати, що чинний Основний закон РП є квінтесенцією політико-правових процесів початку XXI століття у Великій Європі, основою сучасного суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку Польщі.

На відміну від польського досвіду конституційні перетворення в Естонії, Литві й Латвії були швидкими та вдалими. Прийняття нових конституцій у цих країнах відбулось упродовж 1992 року. Попередній соціалістичний лад радянського типу в країнах Балтії від самого початку оксамитових революцій було визнано непридатним для реформування та таким, що потребував повного демонтажу. На його місці було вибудовано новий суспільний устрій із відповідною правовою системою, парламентською (Естонія) чи парламентсько-президентською (Литва, Латвія) формою правління. Нову Конституцію Естонії було сформовано переважно на історичних досягненнях, зокрема під впливом германської правової традиції, приналежності Естонії до германського суспільства ще з XII століття. А Основний закон Литви ґрунтувався на її багатій національній історичній і правовій спадщині. Недоліки відродження попередньої конституції полягали в метафізичності такого рішення, що опиралося не на реальне право, а на його тогочасну оцінку, яка залежно від розуміння поняття справедливості в нинішні часи може відрізнятись. Крім того, цей спосіб породив вакуум правових норм для перехідного періоду, адже реальність, що змінилася, уже не відповідала тій, що мала місце до зміни конституційного режиму в минулому. Водночас конституційний досвід Литви продемонстрував суперечливість такого підходу. Річ у тім, що відновлення історичного конституціоналізму, навіть якщо це сприяло вирішенню тогочасних проблем, актуалізувало проблеми, що існували у період дії конституцій, що відроджувалися.

Цінним із цієї точки зору постає історичний досвід Латвії, яка в 1992 р. відновила дію Конституції від 15 лютого 1922 року, коли ця держава розвивалась як самостійна. Упродовж 70 років її положення не застаріли, цілком відповідали демократичним принципам, тим завданням, які постали перед Латвією після відновлення незалежності. Вона визначає парламентську форму правління, відповідальність уряду перед Сеймом, обрання Президента парламентом. Життєздатність Конституції 1922 р. було практично підтверджено навіть після набуття країною членства в євроатлантичних структурах. Упродовж транзитного періоду було прийнято низку нових законів, удосконалено діяльність окремих інститутів влади, але на саму систему влади ці зміни не поширювалися.

Успішно розвивалися конституційні процеси в Словенії, Хорватії, Болгарії, Румунії. Особливістю трансформаційних процесів у Словенії була стабільність, реформи відбулися без гострих політичних і економічних потрясінь. Державні збори схвалили 23 грудня 1991 року основну конституційну Хартію Республіки Словенія (Конституцію), припинивши дію Конституції СФРЮ. Відповідно до Конституції РС є парламентською республікою, в уряді представлено партії чи коаліція партій, які перемогли на парламентських виборах. Законодавча влада належить двопалатному парламенту, що виконує законодавчі, контролюючі функції за здійсненням внутрішньої та зовнішньої політики уряду. Призначення, дільність та підзвітність уряду РС віднесено до компетенції парламенту (ст. 111, 116). Кандидатуру Прем'єр-міністра Державним збором пропонує Президент після консультацій із керівниками партійних фракцій, які є парламентською більшістю (ст. 111). Прем'єр-міністр вносить членів уряду на розгляд Державних зборів. Усіх їх затверджують і звільняють з посади більшістю голосів Державних зборів. Державні збори можуть висловити вотум недовіри Прем'єр-міністру чи окремому міністру, наслідком чого є його відставка. Президент обирається на всенародних виборах, наділений значними повноваженнями, здебільшого представницькими функціями. Його повноваження не поширюються на сферу діяльності уряду.

Основні політико-правові показники розвитку Хорватії також були високими, але війна та конфлікти 1991–2001 рр. між Сербією та Хорватією значно загальмували ці процеси, негативно позначилися й на економічному становищі.

Сабор (парламент) РХ, обраний на перших демократичних і вільних виборах у квітні 1990 року, 22 грудня цього ж року схвалив нову Конституцію РХ, замінивши дію Конституції СФРЮ. Через півроку, 25.06.1991, було проголошено незалежність Хорватії. Відповідно до Конституції РХ упродовж 10 років країна розвивалася в умовах президентсько-парламентської форми правління. Доки тривала війна за незалежність Хорватії домінували авторитарні методи правління.

ня. Після закінчення війни та відновлення територіальної цілісності Хорватії в 1995 р. авторитарна влада Президента Ф. Туджмана відійшла в минуле. ХДС пройшла шлях від крайнього націоналізму до демократії. У перше десятиліття XXI ст. ідеологічною основою цієї партії став поміркований консерватизм.

З обранням Президентом С. Месича до Основного закону РХ було внесено зміни (2000, 2001 рр.) щодо обмеження його повноважень, ліквідації Верхньої палати парламенту. Хоча порядок обрання Президента всенародним голосуванням зберігся, проте з передачею підпорядкування уряду від Президента до Сабору Хорватія перейшла від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління, як і більшість країн ЦС Європи. Відтоді повноваженнями Президента РХ передбачалося право вносити до Сабору кандидатуру на посаду глави уряду за рекомендацією партії, що перемогла на парламентських виборах. Формування та діяльність уряду відходили до компетенції парламенту країни.

Упродовж трансформації РХ випробувала на собі дві форми правління: у 1990–2000 рр. — президентсько-парламентську з елементами авторитаризму, що відповідало умовам війни та боротьби за цілісність держави, а з 2000 р. була запроваджена парламентсько-президентська модель правління, доцільніша в мирних умовах і консолідованого розвитку РХ на завершальній стадії реформ.

Хорватія разом з Албанією стала членом НАТО в третій хвилі розширення — 1 квітня 2009 року, але через її незгоду на розслідування злочинів, учинених хорватськими цивільними та військовими під час війни проти Сербії та сербів у самій Хорватії та в БіГ, а також через прикордонний конфлікт зі Словенією, у 2008–2011 рр. переговори про вступ Хорватії до ЄС було зупинено.

Лише після схвалення 66% учасників референдуму (взяло участь 44% громадян країни) 22 січня 2012 р. про вступ РХ до ЄС та підтримки вперше всіма парламентськими партіями РХ ідеї вступу країни до ЄС 1 липня 2013 року ця країна була прийнята до ЄС, попри тяжке й нестабільне політичне та соціально-економічне становище Хорватії. Станом на 1 липня 2016 року РХ є поки що останньою посткомуністичною країною, прийнятою до НАТО та ЄС.

Трансформаційні процеси в Болгарії започаткувалися в загальному контексті революцій країн ЦСЄ та завершилися з двома результатами: позитивними наслідками в демонтажі політичної системи, формуванні парламентської демократії та конституційного устрою (прийняття нової Конституції 12 липня 1991 року, проведення вільних демократичних виборів, забезпечення політичного й економічного плюралізму та демократичних цінностей) та негативними результатами в соціально-економічній, майновій сферах. У конституційному розвитку Болгарії (за наявності окремих елементів президентської респу-

бліки) домінує тенденція переходу до змішаної (парламентсько-президентської) форми правління. Конституція 1991 року ввібрала в себе національні традиції та ідеї європейського конституціоналізму кінця ХХ ст. (поділ влади, правова держава, парламентсько-президентська форма правління, демократичні засади) і є соціалізованим актом, елементи якого запозичено із соціалістичної конституції.

Конституційною особливістю законодавчої влади РБ є наявність двох органів — Великих народних зборів (ВНЗ; 1200 представників) та Народних зборів (240 представників), які в трансформаційний період відіграли стабілізаційну роль у зміцненні парламентської моделі правління країни.

Болгарія переживає тривалу кризу через низьку ефективність економічної та політичної моделі нового устрою, ліберальної демократії. Серед народних мас наростає прагнення до відновлення соціальної сфери соціалістичного устрою. На жаль, усе це є результатом низької діяльності керівної еліти в економічній, фінансовій та правовій сферах, високої корупції, тінізації економіки, олігархізації суспільства, суцільного порушення чинного законодавства.

Конституційний цикл у Румунії започаткувався з падінням у 1989 р. режиму Н. Чаушеску, швидким скасуванням комуністичного устрою, прийняттям нової Конституції 21 листопада 1991 року. Процеси трансформації, перехід від однопартійної диктатури до напівпрезидентської форми правління в Румунії, як і прийняття нової Конституції та оновлення всього законодавства країни, здійснювали в революційний спосіб — авторитарними методами та високою політичною активністю. У період другого президентства І. Ілієску (2000–2004 рр.) в країні було посилено демократичну складову суспільного життя, ринкові реформи в економіці, визнано пріоритетним прискорення інтеграції Румунії до НАТО та ЄС. Політика правоцентристської коаліції Румунії у 2000–2004 рр. багато в чому випереджала досягнення інших країн ЦСЄ. На відміну від Польщі та Угорщини, в Румунії поглибився розвиток конституціоналізму, а відповідно й законодавства загалом, хоча мав місце й значний розрив між правом та практикою його застосування [5, с. 265–310].

Система державного правління Румунії, заснована на принципі рівноваги законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, політичному плюралізмі, дотриманні громадянських прав і свобод, набула остаточного завершення у 2003 році. У Конституції 1991 року не було зафіксовано положень щодо форми державного правління. Із перемогою в кінці 1990-х рр. проєвропейського курсу політичну боротьбу в Румунії було сфокусовано навколо інституціонування моделі державного правління. Конституція розглядала принципи політичного плюралізму як головну передумову й гарантію демократії та успішних перетворень. Найвищим органом законодавчої влади є двопалатний парламент — представницький орган і носій законодавчої влади в Румунії,

збережений і в післятрансформаційний період: нижня його складова (Палата представників — 412 членів) та верхня (Сенат — 176 членів). Президент Румунії є «гарантом національної незалежності, єдності та територіальної цілісності держави» (ст. 80 Конституції 1991 р.). Найвищим адміністративним органом Румунії є уряд, який є політично відповідальним за свою діяльність перед парламентом, що схвалює його склад, програму діяльності, контролює його роботу. Діяльність усього складу уряду на чолі з Прем'єр-міністром базується на основі вотуму довіри парламенту.

Загалом політико-правовий режим Румунії дедалі більше тяжів до авторитаризму на кшталт пострадянських республік із національними особливостями. Процеси конституціоналізму продовжували розвиватись у Румунії на тлі постійних дискусій щодо форми державного правління.

Важливу роль у цьому відіграв референдум 2003 року щодо внесення змін до Конституції задля усунення суперечностей і недоліків Основного закону, на чому також наполягала і Європейська Комісія і що цілковито підтримувалося президентом І. Ілієску. У новій редакції Конституції 2003 року, за яку проголосувало 89,7% громадян Румунії, частина повноважень Президента переходила до парламенту, Президентіві було заборонено відправляти уряд у відставку, крім випадків, що торкалися надзвичайних ситуацій. Уряд підпорядковується парламентові. Так було зміцнено парламентську компоненту в змішаній формі правління Румунії. Де-факто в новій редакції Конституції Румунії не визначено форму державного управління, проте зі змісту положень її відповідних статей випливає, що їй притаманні деякі елементи президентської республіки (Президента обирають шляхом усенародного голосування (ст. 81.1), Президент призначає уряд, склад якого визначається партією чи коаліцією партій, що перемогли на виборах (ст. 51.1), уряд підзвітний і відповідає за свою діяльність лише перед парламентом (ст. 109.1).

У 1991–2003 рр. формою державного правління була напівпрезидентська республіка. Після конституційних змін у 2003 р. у країні було започатковано парламентсько-президентську форму правління [6, с. 30–32].

Значно суперечливіше розвивалися конституційні процеси в посткомуністичних країнах Балкан, насамперед в Албанії, Македонії, Сербії, Чорногорії, Боснії та Герцеговині. В умовах загострення міжетнічних конфліктів конституційне право, навіть за динамічного розвитку, не встигало спрямовувати й розв'язувати їх у правовому полі, не змогло забезпечити верховенства права під час приватизації, подолання корупції, масової злочинності, джерелом яких часто були самі представники політичної еліти й номенклатури, що перебували при владі.

Успіхи у сфері законодавчого закріплення конституційного устрою, забезпечення повного державного суверенітету, проведення приватиза-

ції, вибору форми правління, євроатлантичної інтеграції, формування відповідних політико-правових, соціально-економічних та демократичних засад були досягнуті переважно завдяки тому, що всім країнам ЦСЄ сприяли насамперед зовнішньополітичні й внутрішні фактори. При підтримці західного світу вони оперативні трансформувалися, використавши те, що Росія ще була слабкою, аби протистояти переходу країн ЦСЄ із зони її впливу до Західної Європи.

Однією з важливих тенденцій у політико-правовій трансформації в країнах ЦСЄ став свідомий вибір парламентської форми правління з відповідними їй підвидами (парламентсько-президентська, парламентська, президентсько-парламентська). Нинішня модель влади в усіх країнах ЦСЄ є класичною формою парламентської демократії, за якої основні важелі реальної влади — у руках політичних партій, які формують парламентську більшість.

У жодній із них не ствердилася президентська форма правління, хоча в деяких присутні окремі елементи цієї форми. Президента обирає парламент (парламентська форма правління) чи всенародне голосування (змішана парламентсько-президентська модель), а призначення Прем'єр-міністра відбувається за усталеною процедурою. Президент країни вносить на затвердження парламентом кандидатуру Прем'єр-міністра, узгоджену парламентською більшістю. Склад уряду та його діяльність підвітні парламенту. При змішаній формі правління повноваження Президента значно ширші, але кандидатури глави та членів уряду вносить Президент на затвердження парламенту, що заздалегідь узгоджують відповідно до результатів парламентських виборів. Уряд у своїй діяльності підвітний парламенту й президенту, але його призначення та звільнення відноситься до компетенції парламенту. При президентській формі правління, як і в авторитарній системі, усю виконавчу владу й кадрову політику зосереджено в руках Президента, а за парламентом залишається лише законодавча функція.

Політико-правовий розвиток країн ЦСЄ підтвердив головні закономірності перехідного процесу: у цих країнах склалася двополюсна партійно-політична система правоцентричного та лівого спрямування, а коливання в суспільно-політичному житті кожної з них не виходять за межі ідеологічних засад. Ця система стала наслідком політико-конституційних перетворень, пріоритетності ідей правового ладу під час розробки та прийняття нової конституції, законодавства загалом і конституційних інститутів зокрема, визначення моделі суспільного розвитку та набула завершення після отримання постійної можливості зміни влади в демократичний спосіб як об'єктивної закономірності та безперервності суспільного розвитку.

Деполітизація законодавства країн ЦСЄ стала однією з найважливіших складових усього процесу реформації та формування нового устрою. В усіх країнах ЦСЄ питанню вдосконалення всіх галузей пра-

ва був притаманний динамізм і конструктивізм. У кожній із цих країн конституційні процеси, заходи щодо його вдосконалення чи адаптації до міжнародних актів і стандартів ЄС хоч і розвивалися різними темпами, проте приймалися з урахуванням національних та історичних традицій кожної держави нової Європи.

Конституційна модель країн ЦСЄ гнучко поєднує національні досягнення розвитку конституціоналізму з більш досконалим законодавством країн Західної Європи. Ця обставина стала визначальною причиною найбільшого західного впливу на розвиток законодавства посткомуністичних країн перехідного періоду.

Законодавство посткомуністичних країн ЦСЄ в цілому відповідає загальноприйнятим стандартам правових і демократичних країн Європи. Норми чинного законодавства містять у собі закріплення суверенітету новоутворених держав та забезпечення повного суверенітету, забезпечення прав і свобод людини відповідно до міжнародних демократичних стандартів.

Типовими були зміни й доповнення до конституцій країн ЦСЄ напередодні їхнього вступу до НАТО та ЄС, національне й колегіальне право євроатлантичної спільноти набуло гнучкого узгодження.

Новим законодавством та організаційно-політичними механізмами в транзитний період на просторі ЦСЄ вдалося створити ефективні та надійні механізми контролю всіх суб'єктів владних повноважень країни. Нове законодавство та прозорість діяльності влади стали запобіжним фактором корупції, прискорення завершення перехідного періоду, забезпечення розвитку країни й суспільства на загальноцивілізаційних засадах, процес люстрації — ефективним інструментом очищення влади, а інститут інтерпеляції — дієвішим механізмом парламентського контролю, ніж інші форми парламентського контролю за діяльністю органів виконавчої влади.

Особливо важливу роль у процесі транзитних перетворень відіграв інститут люстрації, проведення якої в цивілізованому світі є загальноприйнятим явищем. У такий спосіб осіб, які були співробітниками таємних спецслужб комуністичного режиму чи співпрацювали з ними та їхні дії були протиправними й злочинними, позбавляли права на посади.

Із запровадженням люстрації задля очищення влади від попередньої еліти погоджувалися в усіх комуністичних країнах, таку ідею підтримувала навіть більшість у вищих органах влади, активне застосування її на практиці ще мало підтримку серед значної частини з них, тоді як практика й рішучість у реалізації її положень — лише в окремих країнах. Так, із 28 країн комуністичної системи в 14 з них люстрацію застосовували протягом 90-х років ХХ століття (Чехія, Словаччина, Угорщина, Польща, НДР, Естонія, Латвія, Литва, Албанія, Болгарія, Словенія, Хорватія, Македонія, Боснія та

Герцеговина). У Чехії, Угорщині, Польщі, НДР, Естонії, Латвії, Литві її здійснювали найбільш активно й у масовому порядку. Частково люстрацію використовували в Словаччині, не застосовували в Румунії, Сербії, інших країнах колишньої Югославії, а також у 12 пострадянських країнах. У кожній із країн ЦСЄ люстрація переслідувала мету виявлення та недопущення до керівних посад в органах державної влади тих осіб, які обіймали головні пости в попередньому режимі, співпрацювали в будь-якій формі з органами таємних спецслужб, а також подолання корупції, прискорення формування нового складу органів влади, правоохоронної та судової гілок влади, керівної еліти, що відповідали вимогам нового устрою.

Ставлення до проведення люстрації в країнах ЦСЄ є неоднозначним. Політичні опоненти комуністичного режиму (Л. Валенса, В. Гавел, А. Гьонц, Ж. Желев, В. Чорновол, Л. Лук'яненко) застерігали від тотальної люстрації як помсти й репресій, відстоювали дотримання процесу декомунізації в обґрунтованих межах, заперечували помсту комуністичній панівній номенклатурі.

Із початком четвертої хвилі модернізації наприкінці ХХ століття в державному будівництві нових незалежних держав дедалі більше домінують норми правової держави, політичного плюралізму, демократичних засад, загальнолюдських цінностей, бо вони забезпечували кращі умови для оптимального та прогресивного розвитку, визначали успіхи модернізації країн ЦСЄ і тому широко застосовувалися в транзитний період.

Забезпечення в посткомуністичних країнах ЦСЄ верховенства права, політичного й економічного плюралізму, рівності форм власності, обрання конституційного державного устрою, парламентської форми правління, гарантії прав і свобод людини, демократизації суспільних відносин і розвитку громадянського суспільства відповідає основоположним принципам розвитку людської цивілізації у ХХІ столітті.

Порівнюючи конституційні процеси в країнах ЦСЄ Європи та пострадянського простору, актуальним залишається пошук відповіді, чому та з яких причин у конституціях країн ЦСЄ переважила парламентська чи змішана форма правління та заперечена президентська форма правління, а в конституціях більшості пострадянських держав (Білорусі, РФ, Азербайджані, п'яти країнах Центральної Азії), навпаки, відбулося посилення президентської влади при ігноруванні парламентської форми правління.

За підсумками перетворень модель держави й суспільних інституцій країн ЦСЄ відрізняється від таких моделей пострадянського простору, насамперед у сфері правових відносин. Головною особливістю результатів перетворень країн ЦСЄ став європейський соціалізм на конституційній основі, водночас на пострадянському просторі відбулося формування й укорінення олігархічного режиму з феодалними

суспільними відносинами. Країни ЦСЄ спромоглися подолати комуністичну спадщину й долучитися до Великої Європи, а країни пострадянського простору, крім Балтії, загальмувалися в розвитку, прирікаючи себе на екзистенцію у відриві від загальносвітових процесів.

Організаційно-правові перетворення в транзитних країнах ЦСЄ демонструють доцільність гнучкого поєднання інтересів конкретної держави та ЄС, гармонізації національного й міжнародного права на сучасному етапі, в умовах об'єднання Європи. Досвід трансформаційних перетворень та їх результати в країнах ЦСЄ заслуговують поглибленого вивчення практиками й правознавцями України, а найкращі досягнення — на відповідне запозичення й закріплення в національному законодавстві.

1. *Медушевский А.И.* Конституционные циклы в Центральной и Восточной Европе // Социологический журнал. — 2004. — № 3/4. — С. 83–119.
2. Конституционное правосудие в посткоммунистических странах. — Москва: МОНФ, 1999; Конституционный суд как гарант разделения властей. — Москва: ИППП, 2004; Роль конституционных судов в обеспечении права собственности. — М.: ИППП, 2001.
3. *Держалюк М.С.* Особливості конституційного реформування в сучасній Угорщині // 36. матлів конф-ї «Міжнародний правопорядок: сучасні проблеми та їх вирішення» до 125-річчя від Дня народження В.М. Корецького (19 лютого 2015 року) / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. — Львів: СПОЛОМ, 2015. — 296–303 с.
4. *Мельниченко Б.* Політико-правові перетворення в Центрально-Східній Європі наприкінці ХХ ст. (на матеріалах Польщі, Чехії та Словаччини) / Львівський ун-т внутрішніх справ. — Львів, 2012. — 204 с.; Конституция Польской Республики // Конституции государств Центральной и Восточной Европы. — М., 1997.
5. Конституция Румынии // Конституции государств Центральной и Восточной Европы. — М., 1997.
6. *Губрієнко О.М.* Особливості політико-правових змін у країнах Центрально-Східної Європи (на прикладі Болгарії та Румунії) // Вісник Запорізького НУ. — 2011. — № 3. — С. 29–3; Constitucia României [Electronic resource]. — Regime to access: <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>.

Oleksandr DERZHALIUK,

Chief Specialist

at the National Institute for Strategic Studies,

Candidate of Juridical Sciences

POLITICAL AND LEGAL TRANSFORMATIONS IN CENTRAL AND EASTERN EUROPE

Abstract. The article is concerned with a rapid development of constitutionalism and cancellation of previous constitutions that took place as a result of transit processes in the countries of Central and Eastern Europe, which became legal republics with multiparty system and clear separation of powers. The competence of parliament, government, president, and justice system were determined based on modern achievements of constitutional law of developed democratic countries. The form of social organization, model of power, legal system, and country's official name rapidly progressed from totalitarian regime through people's democratic republic to constitutional state.

The author argues that the issues of timely formation of new legislation, adoption of constitution, establishment and development of state institutions are central to the implementation of radical reforms in countries.

The author analysed how the post-communist countries adopted new constitutions and relevant legislation which completely moved away from totalitarian regime, normalized formation of legal state system, democratic form of government, market-driven economy and society based on universal values.

Keywords: constitutionalism, new legislation, justice system, state institutions.

Леонід ШКЛЯР,
доктор політичних наук, професор

«ПЛАН МАРШАЛЛА» ДЛЯ УКРАЇНИ. ДЕЩО З ІСТОРІЇ ПИТАННЯ

Анотація. Статтю присвячено аналізу Плану Маршалла для України. Під впливом подій, що відбулися на Майдані в 2013–2014 рр., та російської агресії щодо України, почали з'являтися один за одним проекти та плани допомоги Україні, розроблені західними фахівцями та експертами. Факт появи таких програм або стратегій свідчить про стурбованість міжнародної спільноти станом справ у нашій країні. Це створює необхідне, але водночас недостатнє тло для руху вперед. Автор у своїй статті закликає сьогодні переходити від слів до дій, від аналізу до конструювання.

Ключові слова: План Маршалла, Захід, земельне питання, фінансові ресурси.

Сьогодні Україна переживає нечувану за останні двадцять п'ять років економічну кризу. Вона перетворилася в кризу політичну — розпад парламентської коаліції та відставку уряду на чолі з А. Яценюком. Учergове еліта зраджує народ, будучи неспроможною виконати вимоги революції. Цього разу — Революції гідності. Ситуація критична і вимагає невідкладних та нестандартних системних дій. Серед таких ми вбачаємо «План Маршалла для України», аналіз якого й присвячена стаття.

Отже, План Маршалла — це комплекс фінансових та економічних заходів з боку США, спрямованих на відродження економіки повоєнної Європи, непідконтрольної радянському режиму. Головним об'єктом донорської допомоги була Німеччина, хоча ним скористалися майже два десятки країн Центральної, Південної та Західної Європи. Автором плану став Держсекретар США Дж. Маршалл, ідеї якого було оприлюднено в 1947 році, а вже в наступному, 1948-му, розпочато реалізацію, що тривала до 1951 року. Провідна ідея — економічне відродження країн західної демократії. Асигнування було спрямовано в основний капітал — промислове виробництво та аграрний сектор,

розвиток торгівлі. Уже через п'ять років вдалося підняти ВВП країн, охоплених планом, майже на 33%, промислове виробництво — на 40% порівняно з довоєнним часом, аграрне — на 11%. Лише за п'ять років обсяг європейської повоєнної торгівлі зріс майже на 40%. Надзвичайні темпи й показники розвитку. Відтак у досить короткий термін вдалося досягти головної мети Плану Маршалла — відродити економічний потенціал, істотно підняти рівень життя, а на цій основі — зміцнити політичну систему країн західної демократії, що в перші післявоєнні роки була під загрозою лівого популізму навіть у країнах Заходу. Соціальним наслідком плану стало зміцнення та зростання середнього класу — основи стабільності європейських країн.

Плани порятунку України: «закордон нам допоможе»? На сьогодні існує принаймні з півдесятка проектів Плану Маршалла для України, розроблених західними фахівцями та експертами. Перший з них з'явився ще в далекому 2007 році під егідою People-Centered Economic Development — це план економічного відродження через розвиток малого бізнесу шляхом надання вигідних кредитів для середніх і малих підприємців. Ставку було зроблено на розвиток масового підприємництва, що здатне створити робочі місця, наповнити ринок товарами та послугами. План передбачав також інтенсивний розвиток сучасних інформаційних технологій, насамперед інтернету, та інші цільові програми гуманітарного спрямування. Цей документ одержав схвальні відгуки впливових та авторитетних лідерів сучасного світу, але нині його доля невідома.

Під впливом подій, що відбулися на Майдані в 2013–2014 рр. та російської агресії щодо України, почали з'являтися один за одним проекти та плани допомоги Україні. Одним з них став План Бернара-Анрі Леві — французького філософа, громадського діяча, публіциста. Його ідея полягає в організації міжнародних зусиль з відродження України через роботу Міжнародного форуму, аналогічного тому, який щороку відбувається у швейцарському Давосі. Він має бути повністю присвячений українським справам. Серед конкретних кроків План Леві передбачає велику європейську позику як боргових зобов'язань держави, гарантими якої мають виступити Європейський Центробанк (ЄБЦ) та МВФ. На жаль, розмір позики не вказано, далі пропозицій справа поки що не йде.

У тому ж 2014 році громадськості було презентовано ще один аналог Плану Маршалла — План Тімоті Гартон-Еш. Він передбачає 10-річну стратегію економічного відродження України, а сам автор проекту пропонує назвати його Планом Меркель на знак пошани до німецького канцлера як головного гравця на європейській арені. Що стосується конкретних кроків, то в ньому йдеться про провідні напрями цільових інвестицій в економіку, військово-промисловий комплекс, політичні інститути. На наш погляд, цей план можна розглядати рад-

ше як декларацію намірів, оскільки йому бракує конкретних і детальних механізмів реалізації.

У 2015 році в Німеччині з громадської ініціативи з'явився ще один «план порятунку» України, який мав вигляд петиції до німецького парламенту — Бундестагу. Мотиваційною основою цього документа є усвідомлення громадськими активістами того факту, що ключ до мирної Європи нині знаходиться в Україні, а тому їй необхідно рішуче допомагати. Своєрідним відгуком на цю петицію можна розглядати інформацію, з якою нещодавно, у березні 2016 року, виступив депутат Бундестагу К.-Г. Вельман, повідомивши громадськість про розробку Плану Маршалла для України, але його деталі невідомі.

Отже, попри певну недомовленість, суперечливість та неоднозначність ідей і пропозицій, що йдуть з-за кордону і можуть бути об'єднані одним слоганом — «План Маршалла для України», — факт появи таких програм або стратегій свідчить про стурбованість міжнародної спільноти станом справ у нашій країні. Це створює необхідне, але водночас недостатнє тло для руху вперед. Сьогодні вимогою часу є завдання перейти від слів до дій, від аналізу до конструювання. Як ми пам'ятаємо, класичний або модельний План Маршалла почали реалізовувати через рік після його створення, а тут деяким планам уже незабаром виповниться десять років, а віз і нині там!

Вітчизняні версії та аналоги Плану Маршалла. Не можна оминути увагою те, що в процес «порятунку» України за моделлю Плану Маршалла включилися й деякі вітчизняні представники великого бізнесу — олігархи, науковці та експерти. Якщо говорити про бізнес, то йдеться насамперед про одіозного Д. Фірташа, за ініціативою якого в 2015 році було створено Агенцію модернізації України. Сьогодні, наскільки нам відомо, ця агенція здійснює аналітичну роботу з оцінювання економічної ситуації на секторальному рівні та вивчає фінансові потреби для їх подальшої модернізації. За оцінками експертів цієї структури, для модернізації України необхідно залучити щонайменше 300 млрд доларів США. Ініціатива одного з потужних вітчизняних олігархів взятися за відродження України викликала неоднозначну реакцію як серед політиків, так і експертної спільноти. Очевидно, для української громадськості участь олігархів, які й довели країну «до ручки», у будь-яких глобальних проєктах з її відродження є неприйнятною, адже це суперечить ідеалам Майдану, серед гасел якого чітко звучала вимога деолігархізації країни.

У процес моделювання стратегій порятунку, або виходу із системної кризи національної економіки, підключилися й окремі відомі вітчизняні експерти та фахівці в галузі економіки, банківської справи, фінансів. Серед таких програмних документів варто звернути увагу на публікацію колишнього першого заступника голови Національного банку України О. Савченка під виразною назвою: «План Маршалла

для нової парламентської коаліції». Коротко суть ідей О. Савченка можна звести до таких пропозицій. По-перше, автор вважає, що провідна роль у фінансуванні Плану Маршалла для України має належати закордонним донорам: «Цей план для України в сучасних умовах передбачає потужну фінансову допомогу не лише міжнародних фінансових організацій, а насамперед друзів США, інших країн “Великої сімки” та ЄС» [1]. За оцінкою О. Савченка, фінансова допомога для реалізації плану повинна становити приблизно 100 млрд дол. США [2].

Друга пропозиція передбачає списання зовнішнього боргу України, що, нагадаємо, на сьогодні становить понад 100 млрд дол. США. Третя ідея стосується реформування банківської системи та зміцнення гривні. Четверта — створення замість парламентсько-президентської форми правління, що доводить свою неефективність, парламентсько-урядової. Загалом ідеї слушні, і добре вже те, що вони з'являються. Які, на наш погляд, вади цього плану? Насамперед ми не знаємо, чи здатен Захід акумулювати такі ресурси для України, а якщо й зможе, то за яких умов. Непросте й питання щодо списання боргів України, але ми переконані, що цього робити не потрібно, бо ми не жебраки від природи, нас такими зробили недолугі політики. Нагадаємо, що класичний План Маршалла передбачав погашення, а не списання боргів. Україна не може розраховувати на благодійність, і це буде правильно й чесно. Замість списання ми пропонуємо їх відтермінування.

Серед проектів, що передбачають санацію української економіки і можуть до бути розглянуті як своєрідна версія національного Плану Маршалла, ми відзначили 6 серію публікацій «Ринкова система, що приведе Україну до розквіту» на сайті «Економічна правда» знаного в Україні економіста В. Ланового. Автор досить детально описує заходи з відродження промислового потенціалу, оздоровлення фінансової сфери, створення робочих місць, націленість національного виробництва на збільшення товарів з доданою вартістю, а головне — інституційні зміни економічного організму країни. Конструктивною видається думка про те, що українців необхідно втягувати в процес приватизації через дрібні пакети акцій підприємств: «Продаж фізичним і юридичним особам в ході приватизації державних підприємств дрібних пакетів акцій аби зробити ці активи доступними для якомога більшої кількості громадян України» [3]. Проте акціонування активів, на наш погляд, варто не обмежувати лише приватизацією підприємств, а поширити на акціонування землі. У цілому ідеї В. Ланового слушні і, як пропозиції О. Савченка, можуть стати складовою частиною ширшого плану модернізації України за моделлю Плану Маршалла.

Українська земля і План Маршалла. Оцінюючи «здобутки» посттоталітарної влади в Україні, відомий вітчизняний публіцист В. Мороз пише: «...вийшло те, що вийшло: крах економіки, відсутність структурних реформ, процвітання корупції, толерування мародерству» [4].

Встановлено суворий діагноз хвороби, що вразила український державний організм. Його одужання потребує нестандартних дій.

Будь-який план завжди передбачає ціну питання. Іншими словами: які фінансові та інші ресурси заплановано залучити для Плану Маршалла в Україні? Де взяти кошти для його реалізації? Без цього будь-які розмови щодо Плану Маршалла не мають сенсу.

Розглянувши всі наявні на сьогодні варіанти цього плану, ми дійшли висновку, що практично жоден з них не торкається фундаментального для України питання — питання ще не розпайованої землі — головного не лише економічного, а й фінансового-економічного, ментально-психологічного та навіть геополітичного ресурсу країни. На сьогодні всі списи щодо цього ламаються навколо питання: знімати чи зберігати мораторій на продаж землі? Переконані, що це абсолютно хибна альтернатива, перед якою нас поставили як прихильники, так і противники мораторію. На користь збереження мораторію можемо сказати лише одне: він допоміг зберегти ресурс як основний капітал для населення, а не розбазарити його за безцінь. Але й вічно жити з мораторію також не можна, треба рухатися вперед. І негайно.

Пропонуючи свій варіант ресурсного забезпечення Плану Маршалла для України, ми вважаємо, що першим кроком у напрямку його реалізації є справедливе й водночас ринкове розв'язання земельного питання. Що це означає і які дії слід зробити для цього? По-перше, розробити ретельний закон про акціонування землі на користь усіх без винятку дорослих громадян України. Розглянемо суть ідеї конкретніше.

За даними експертів, на сьогодні в Україні загальна площа сільськогосподарських угідь становить 60,35 млн га — за цим показником вона посідає перше місце в Європі [5]. Під мораторієм, тобто нерозпайованої землі, — за різними оцінками приблизно 40 млн га. Реальна кількість населення після анексії Криму та окупації частини території Донбасу також становить приблизно 40 млн осіб. Кількість громадян дорослого віку ще менша — нині це приблизно 33 млн осіб. Отже, простий підрахунок свідчить, що якщо громадянам дорослого віку надати акції з правом власності на 1 га землі, то в розпорядженні держави залишиться в резерві ще близько 7 млн га — для покоління, що вступає у доросле життя. Відтак одним лише цим вольовим актом кожний українець із зебрака, відчуженого від головного природного ресурсу, перетворюється на його власника. Замість того, щоб розпочати акціонування землі, а потім вести мову про зняття мораторію і її вільний продаж, уряд уже сьогодні приторгує українською землею без будь-яких на те законних підстав. Як відомо, прем'єр-міністр А. Яценюк виступив з ідеєю продажу 1 млн га землі. Якщо це станеться, таке рішення повинно бути оскаржене в суді, бо воно незаконне.

Постає питання, яка вартість 1 га української землі? На жаль, на сьогодні ми не маємо офіційних даних щодо ціни 1 га українських чор-

ноземів, бо немає прозорого ринку. Натомість функціонує тіньовий, який необхідно негайно закрити зусиллями правоохоронних органів. Проте експерти твердять, що на чорному ринку ціна української землі — 1 тис. дол. США за 1 га, тоді як менш родюча польська на прозорому ринку коштує аж 10 тис. дол. США [6]. Як кажуть, відчуйте різницю й оцініть красу гри тих, хто намагається зняти мораторій і розпродати землю без участі українського народу. Фактично за безцінь. Цей злочин, у разі якщо він станеться, не матиме терміну давності.

Отже, якщо оцінити вартість нашої землі навіть за польським стандартом, що поступається якістю, то кожна українська земельна акція потенційно коштуватиме щонайменше 10 тис. дол. США, а весь ресурс акціонованої землі на вільному ринку дорівнюватиме у грошовому виразі щонайменше 400 млрд дол. США. Нагадаємо, що, як було зазначено, Д. Фірташ оцінює витрати на модернізацію України в 300 млрд дол. США. А ті, хто хочуть уже сьогодні торгувати землею, розраховують у ліпшому разі на надходження до бюджету якихось 30–40 млрд дол. США. Майже вдсятеро менше, аніж це повинно бути, якщо діяти за пропонованою нами схемою.

Акціонувавши землю під іменні акції, народ України на рахунках спеціально створеного Земельного банку акумулює колосальний фінансовий ресурс через вільний продаж землі банком, кошти від якого надходять на приватні рахунки акціонерів. Це запускає План Маршалла навіть без зовнішньої фінансової допомоги, що, судячи з усього, не так уже й квапиться, та й взагалі невідомо, чи вона коли-небудь буде. Клептокрам при владі, коли гроші, надані на реформування Генеральної прокуратури України урядом США, зникають у тій-таки прокуратурі, уже ніхто не вірить.

Де взяти кошти на План Маршалла для України? Відповідь — у самій Україні. Політична еліта нарешті повинна проявити політичну волю й здійснити радикальну земельну реформу в інтересах усього українського загалу. Одержані кошти направити на інфраструктурні проекти, високотехнологічні виробництва, переозброєння армії, якість освіти й медицини, спорт. Це ті сфери життя, що сьогодні формують потенціал будь-якої країни та її імідж.

Ми пропонуємо лише загальну схему того, що потрібно робити з нашою родючою землею. Звичайно, відразу постають питання технічного характеру. Зокрема, як власник земельних акцій може і буде розпоряджатися своїм активом? Щоб не сталося так, як з приватизаційними сертифікатами, що були скуплені/продані за безцінь, влада — парламент і уряд — повинна розробити нормативно-правову базу того, як розпоряджатися власністю на акції.

Ми не будемо аналізувати цей механізм детально, він не є складним і полягає в тому, що акціонер на договірній основі передає право розпорядника своїм активом на певний термін спеціалізованому акці-

онерному Земельному банку, що від імені всіх власників є учасником фондового ринку. І тоді не важливо, хто купуватиме землю на ринку — українець чи іноземець. Головна мета — акумулювати фінансові ресурси для модернізації країни. Якщо за ринковою ціною землю купуватимуть українці — на здоров'я, іноземні інвестори — ласкаво просимо. Держава лише повинна контролювати використання земельних ресурсів за цільовим призначенням, дотриманням екологічних стандартів та регламентів. Одержаний таким чином фінансовий ресурс буде скерований на розвиток сучасних високотехнологічних виробництв, що потребує підвищення рівня освіти і якості життя, ліквідацію такого дикого явища в ХХІ столітті, як бідність.

Власники акцій на землю будуть одержувати кошти від реалізації ресурсу, що надходитимуть на рахунки акціонерів, але держава укладе з кожним з них угоду (як мінімум на п'ятирічний термін для людей похилого і старшого віку, десятирічний — середнього, понад десятирічний — молодого) про зняття відсотків з рахунків. Акумуляовані кошти підуть на відродження України — це всі, від малого до старого, повинні розуміти. В історії деяких країн (наприклад Кореї) були випадки, коли на їх порятунок у банки здавали навіть сімейні реліквії та інші коштовності, а тут нічим жертвувати не потрібно. Відтермінування сплати за відсотками можна розглядати як своєрідну платню за одержану акцію. Погодьтеся, не надто висока ціна, якщо ти і твоя країна нарешті встали з колін без зовнішньої допомоги!

Через відповідний термін відсотки з рахунків можна буде знімати, а тіло кредиту — тут власник акції виступає, по суті, кредитором держави і себе водночас — залишиться в банку. Акції можна буде передавати в спадок або ж за відсутності спадкоємців чи заповіту поповнювати ними державний бюджет чи спеціальний фонд. Це дозволить назавжди вирішити проблему бідності українців, бо в них буде рахунок у банку стільки, скільки в цьому буде необхідність і зацікавленість держави та громади.

Економіка поступово стане наділеною фінансовими ресурсами, добробут людей досить швидко зросте, гривня зміцниться, План Маршалла для України почне діяти виключно завдяки українським ресурсам. Захід може нам допомогти якісними експертизами й консультаціями, а головне — відтермінувати бодай на десять років сплату відсотків за кредитами, взятими безвідповідальними політиками попередніх років. Це й буде внесок західних партнерів у План Маршалла для України.

Окрім економічної, у нашому випадку пріоритетної, так можна вирішити й низку інших проблем, насамперед геополітичну, пов'язану з територіальною цілісністю країни. Спостерігаючи за тим, як бурхливо розвиватиметься Україна, ставатиме заможним її народ, і кримчани, і донеччани неодмінно виявлять бажання швидко повернутися додому. Без сумніву, у цих регіонах, що деградуватимуть і перебуватимуть під санкціями, сам народ не схоче продовжувати терпіти знущання над собою, і

тоді Україна відновить свій статус мирно й законно. Без цього сподіватися на інші сценарії проблематично, принаймні у найближчій перспективі.

Доволі ефективно вирішуватимуться гуманітарні проблеми, пов'язані з національною ідентичністю, патріотизмом. Любов до Батьківщини — святе почуття, воно не має ціни. Це так, але любов завжди була і є почуттям взаємним. І коли ти любиш Батьківщину, а вона тебе не дуже, погодьтеся, важко говорити про щирий і свідомий патріотизм. Взаємність почуттів влади й громади, народу й країни лише посилиться, коли держава оцінить кожного громадянина не лише квітами й почесними відзнаками, а й реальними цінностями. Такою цінністю для нас має стати земля.

Отже, розглянувши всі наявні на сьогодні варіанти Плану Маршалла для України, можемо зробити висновки.

По-перше, ситуація, у якій знаходиться країна, вимагає чітких, злагоджених дій влади, усіх її інститутів, громадянського суспільства на випередження часу. Ті темпи реформ, що на сьогодні проводить уряд, є хоч і важливими, але малоефективними. До того ж украї болісними для населення, бо здебільшого мають конфіскаційний характер, тарифи, податки на пенсії тощо. Вони кардинально нічого не вирішують, натомість створюють ґрунт для радикалізації суспільних настроїв.

По-друге, сподівання на те, що західні донори-кредитори нарешті зберуться й запропонують нам План Маршалла, виділять кошти, скасують борги тощо, на наш погляд, майже утопічні, до того ж непотрібні й шкідливі. Такі пільги лише розбещують народ та владну верхівку, тоді як справжні реформи повинні гартувати національний характер, плекати національну гідність. Захід хоче й може нам допомогти, він і так чимало зробив і робить для цього, але нам слід самим допомогти собі. Ми знаємо і пропонуємо, як це зробити.

По-третє, ті залишки здорової й патріотичної національної еліти разом з громадянським суспільством повинні вже сьогодні розпочати своєрідний рух «За План Маршалла для України через українську землю». Пропонуємо елітам домовитися про створення в межах Верховної Ради міжфракційного об'єднання під умовною назвою «Земля для людей» і на цій основі переформатувати коаліцію, подолавши політичну кризу. Чим раніше це зроблять, тим краще для країни й народу.

По-четверте, через успішну реалізацію Плану Маршалла такі проблеми, як корупція, почнуть зникати, бо в народу з'явиться мотивація до чесних і прозорих відносин, а економічна, фінансова, управлінська еліта перебуватимуть під жорстким контролем не лише правоохоронних органів, а й громадськості.

І наостанок. Цілком поділяємо тезу В. Ланового про те, що «...система інституційних перетворень — найбільш гостра і складна частина реформ в економіці. Вона торкається інтересів найбільш впливових людей — олігархів, монополістів, керівників державних корпорацій,

авторитетних на ключових посадах у владі корупціонерів, які будуть втрачати політичні і майнові привілеї» [7].

Слово за сумлінними політиками, які ще не втратили почуття відповідальності за країну. У разі відсутності з їхнього боку дій слово має сказати, як це було не раз у нашій історії, український народ.

1. Савченко О. План Маршалла для нової парламентської коаліції // Українська правда. — 9.03.16.
2. Там само.
3. Лановий В. Ринкова система, що приведе Україну до розквіту. Частина перша // Економічна правда. — 11.03.16.
4. Мороз В. Без великої ідеї з'являються маленькі політики // Українська правда. — 16.03.16.
5. Див.: Жмеренецький О. Чому українець бідний? Шість гіпотез // Економічна правда. — 16.03.16.
6. Там само.
7. Лановий В. Ринкова система, що приведе Україну до розквіту. Частина друга // Економічна правда. — 22.03.16.

**«THE MARSHALL PLAN»
FOR UKRAINE.
GLIMPSES ON THE HISTORY OF THE ISSUE**

Abstract. The article is concerned with the Marshall Plan for Ukraine. The Maidan events of 2013–2014 and Russian aggression against Ukraine lead to the appearance of aid projects and plans for Ukraine created by Western experts. This fact evidences the concern of the international community about the situation in our country. It creates a necessary but insufficient background for moving forward. The author call to pass from words to deeds, from analysis to design.

Domestic representatives of big business, i.e. oligarchs, along with scientists, well-known experts in economics, banking, and finance also joined the process of modeling the strategies for national economic recovery. Offering an alternative way of providing resources for Ukraine's Marshall Plan, the authors believe that the first step towards its implementation is fair and market resolution of the land issue. The author point out that in addition to economic it can resolve a number of other problems, in particular geopolitical, related to the country's territorial integrity.

Keywords: the Marshall Plan, the West, land issue, financial resources.

Володимир ХАНДОГІЙ,

президент Української асоціації зовнішньої політики,

Надзвичайний і Повноважний Посол

УКРАЇНА–США: 20 РОКІВ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА (1996–2016)

Анотація. У статті досліджено українсько-американську співпрацю крізь призму стратегічного партнерства — основної парадигми двосторонніх відносин. Автор наголошує на тому, що Україна має вийти з полону зайвого символізму в питанні щодо рівня відносин зі США — «стратегічні», «спеціальні», «головний союзник поза НАТО» тощо. Нині важливо сконцентруватися на розвитку саме взаємовигідних відносин зі США та збільшенні їх доданої вартості в структурі наших глобальних зв'язків. Це допоможе українцям правильно визначити власні зовнішньополітичні пріоритети з урахуванням геополітичних факторів, які впливають на них, зокрема й особливості сучасної розстановки сил на міжнародній арені. Революція Гідності, анексія Криму й агресія Росії на Сході України змусили США повернутись до тези про необхідність збереження інституційних рамок стратегічного партнерства між Вашингтоном і Києвом. Станом на сьогодні США досі є найбільшим донором технічної допомоги Україні. У статті автор також зазначив головні напрями двосторонньої співпраці між Україною та США, зокрема міжпарламентні зв'язки й гуманітарна сфера.

Ключові слова: українсько-американські відносини, Хартія Україна–США, Комісія стратегічного партнерства.

Укравісько-американські відносини останніх двадцяти п'яти років, попри їх розвиток здебільшого за висхідною, можна охарактеризувати як постійну боротьбу між певним символізмом і реальними кроками у сфері зовнішньої політики. Україна на початку 90-х років перебувала у постійному пошуку стратегічного партнера серед впливових світових гравців для гарантії своєї незалежності. Проте жодна зі сторін цих відносин намагалася проводити свою лінію, визначену кон'юнктурую національних інтересів, що не завжди відповідало очіку-

ванням сторін. Говорячи про стратегічне партнерство як геостратегічну концепцію, слід зазначити, що воно завжди означало дієвий зовнішньополітичний інструмент, принаймні для одного з партнерів. Цей інструмент можна тлумачити та розуміти по-різному. Однак вміння його використовувати, особливо у випадку з США, є для сучасної української дипломатії наріжним каменем практичної діяльності.

Аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України під назвою «Стратегічне партнерство України» зазначає: «Стратегічне партнерство — це тип міждержавних відносин, побудований як послідовна система взаємодії держав у напрямі реалізації спільних стратегічних завдань, інтересів та цілей. На відміну від союзницьких відносин стратегічне партнерство не передбачає жорсткої системи зобов'язань політичного, економічного, гуманітарного або безпекового характеру».

Українсько-американське стратегічне партнерство як основна парадигма двосторонніх відносин встановилося не відразу після проголошення Україною незалежності в 1991 році. Це було не спонтанне рішення Києва і Вашингтона, а складний процес, який затягнувся аж до 1996 року. Виходу наших відносин на рівень стратегічного партнерства передували попередні кроки 1994–1996 років. Так, у 1994 році відбулися візити до США президентів Л. Кравчука і Л. Кучми, які започаткували абсолютно новий етап міждержавного співробітництва. 22 листопада 1994 року в Білому домі було підписано «Хартію українсько-американського партнерства, дружби і співробітництва»¹ — наш

перший засадничий документ, у якому ще не було згадки про «стратегічний» рівень наших відносин. І лише під час візиту до Вашингтона міністра закордонних справ України Геннадія Удовенка в жовтні 1996 року вперше було чітко заявлено, що Україна та США визначають свої двосторонні відносини як «стратегічне партнерство».

Слід зазначити, що від часу проголошення незалежності України українсько-американські відносини розвивалися під впливом двох трендів: ідеологічного та прагматичного. Ідеологічний — наповнений характерним для того періоду нашої історії символізмом — був пов'язаний з популярною тезою про головну геополітичну роль України, сформульованою свого часу авторитетним американським «радянологом» і визнаним експертом з проблем «пострадянського простору» З. Бжезинським. Він, зокрема, зазначав, що запобігання поверненню України в орбіту Москви — це гарантія проти відновлення імперського статусу Росії. Саме тому Сполучені Штати, які намагаються зберегти провідну роль на пострадянському просторі, не шкодують зусиль з метою втримання України у своїй сфері впливу, всіляко сприяють зміцненню та реалізації її інтересів на міжнародній арені.

Проте, зважаючи на переорієнтацію зовнішньополітичних векторів США, починаючи з 2001 року, події Помаранчевої революції в Україні, невдалий проект «перезавантаження» відносин між США та Росією, а також подальші драматичні події в Україні 2013–2014 років, можна говорити про більш прагматичний підхід до розбудови відносин між Україною та Сполученими Штатами. У цьому зв'язку Україна має вийти з полону зайвого символізму в питанні щодо рівня відносин з США — «стратегічні», «спеціальні», «головний союзник поза НАТО» («major non-NATO ally») тощо. Зараз важливо сконцентруватися на розвитку саме взаємовигідних відносин зі США та збільшенні їх доданої вартості у структурі наших глобальних зв'язків. Це допоможе нам правильно визначити власні зовнішньополітичні пріоритети, з урахуванням геополітичних факторів, які впливають на них, зокрема й особливості сучасної розстановки сил на міжнародній арені.

Проблема двосторонніх відносин США та України знайшла своє відображення у роботах значної кількості політологів як зарубіжних, так і вітчизняних. Серед них вже згаданий американський геостратег З. Бжезинський, який досліджував зовнішню політику Сполучених Штатів та місце в ній України. Цікавих висновків дійшла група українських експертів з Міжнародного центру перспективних досліджень (МЦПД) під керівництвом А. Гетьманчук, яка розглянула основні аспекти взаємовідносин України та США. З позиції дослідників МЦПД, об'єктивний аналіз розвитку відносин свідчить про певну віртуальність або символічність характеру цих відносин, які й досі не підкріплено вагомими політичними рішеннями, особливо в умовах військового протистояння з Росією, та відчутною економічно-інвестиційною динамікою.

Попри наявні розбіжності в оцінках характеру двосторонніх відносин України зі США, — від «стратегічних» до «патерналістських» — вони, на нашу думку, найкраще відповідають критеріям відносин провідного глобального гравця і важливої регіональної країни Центрально-Східної Європи з глобальними інтересами, яка нині фактично протистоїть загрозам європейській ідентичності. Динаміка їх активності, а відтак і статус, постійно коливається, оскільки залежить від низки чинників, передусім від пріоритетів та активності США на європейській арені та на російському напрямку. Стратегічну основу українсько-американського партнерства, як уже згадувалося, було задекларовано ще під час візиту Г. Удовенка до Вашингтона в 1996 році. Наступними важливими кроками стали квітнева (2005 року) Заява президентів України і США, а також підписання у грудні 2008-го міністром закордонних справ України В. Огризком і держсекретарем США К.Райс «Хартії Україна — США про стратегічне партнерство»². Слід додати, що сама Хартія значною мірою базувалася на документі «Пріоритети українсько-американського співробітництва (Дорожня карта)».

Автору цієї статті випало взяти безпосередню участь у підготовці цієї Дорожньої карти і підписати її від імені України разом з помічником Держсекретаря США Д. Фрідом під час візиту до Києва президента США Дж. Буша 1 квітня 2008 року. Вже в першому пункті Дорожньої карти міститься важлива констатація, що США та Україна, «як важливі друзі та стратегічні партнери, тісно співпрацюють з широкого спектра питань, які становлять взаємний інтерес»³.

У 2012 році Держдепартамент США визначив п'ять пріоритетів у відносинах з Україною, які стали складовою Стратегії національної безпеки президента Обами:

1. Співпраця у сфері контролю за нерозповсюдженням ядерних матеріалів та технологій та партнерство у рамках Глобальної ініціативи з боротьби з ядерним тероризмом.

2. Реформування енергетичного сектора.

3. Відновлення співпраці України з Міжнародним валютним фондом.

4. Сприяння інвестиціям приватного сектора США в українську економіку (одним з пріоритетів є атомна енергетика України).

5. Закріплення двосторонньої співпраці, визначеної положеннями американсько-української Хартії про стратегічне партнерство, виконання завдань у рамках Комісії Україна–НАТО та Річної національної програми співробітництва з НАТО, незалежно від планів України щодо членства в Північноатлантичному альянсі.

Незважаючи на прийняття Хартії про стратегічне партнерство і ряд символічних рішень, протягом 2011–2013 років адміністрація Б. Обами не розглядала Україну як геополітичну противагу домінуванню РФ на пострадянському просторі. США фактично зняли з порядку денного пи-

тання вступу України до НАТО, а Державний департамент зосередив увагу на питаннях ядерної безпеки, роззброєнні та контролі над озброєннями, збереженні співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. З погляду одного з дослідників українсько-американських відносин Г. Мернікова, однією зі складових відомого «перезавантаження» відносин між Кремлем та Білим Домом на той час була реалізація сценарію «Великої угоди» («Big Bargain»), яка означала фактичну «відмову» США від України та Грузії на користь Росії, в обмін на багатопланову допомогу в Афганістані та Ірані. Директор Інституту світової політики А. Гетьманчук, поділяючи думку українського дослідника Г. Мернікова, погоджувалась, що за вищезокресленим сценарієм Україна розглядалася «партнерами за перезавантаженням» як своєрідна «розмінна монета» у вирішенні власних прагматичних завдань.

Безумовно, ця ситуація кардинально змінилася після подій 2014 року. Революція Гідності, анексія Криму і агресія Росії на сході України змусили США повернутись до тези про необхідність збереження інституційних рамок стратегічного партнерства між Вашингтоном та Києвом. Станом на сьогодні головним українсько-американським міждержавним органом, діяльність якого спрямована саме на реалізацію положень Хартії про стратегічне партнерство 2008 року, є двостороння Комісія Стратегічного Партнерства (КСП), співголовами якої є міністр закордонних справ України і державний секретар США. Варто зазначити, що перше засідання цієї Комісії відбулося ще в грудні 2009 року у Вашингтоні.

Сьогодні Комісія Стратегічного Партнерства координує діяльність шести міжгалузевих механізмів, до компетенції яких віднесено питання політичного діалогу і верховенства права, нерозповсюдження та експортного контролю, енергетичної і ядерної безпеки, науки та технологій, торгівлі й інвестицій, а також оборони. Діалог у торговельно-економічній сфері інституційно організований у формі двосторонньої Ради з питань торгівлі та інвестицій.

Результатом цієї роботи протягом останніх двох років стало суттєве розширення договірно-правової бази співпраці. Загалом між Україною і США укладено 143 міжнародно-правових документи. Серед пріоритетних для української сторони питань співпраці із США залишаються такі:

- мобілізація міжнародної спільноти на захист суверенітету та територіальної цілісності України;
- зміцнення обороноздатності й енергетичної безпеки;
- залучення міжнародної допомоги для реалізації всеосяжних політичних, економічних та соціальних реформ;
- посилення верховенства права в Україні.

Станом на сьогодні США продовжують залишатися найбільшим донором технічної допомоги Україні. Особливо це виявляється в контексті проблематики ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. Обсяги цієї допо-

моги, починаючи з 1992 року, склали понад 3 млрд доларів США, що перевищує загальні показники інших країн-донорів за цей період. Внесок США до чорнобильських проектів становить понад 360 млн доларів.

Важливим напрямом співпраці між Україною та США є гуманітарна співпраця, в рамках якого особливо важливими є питання захисту прав та інтересів фізичних і юридичних осіб України в Сполучених Штатах. Реалізуються програми із забезпечення гідних умов проживання і виховання дітей, усиновлених з України громадянами США, програма з лібералізації візової політики з боку США.

У рамках підтримки «практичної імплементації» українсько-американської Хартії 2008 року набирає обертів міжпарламентська співпраця. Досить активну роль в розвитку двосторонніх відносин відіграють «Групи сприяння Україні» або «Українські Кокуси», що діють в Сенаті та Палаті представників Конгресу США. Своєю чергою, у Верховній Раді України є Депутатська група з міжпарламентських зв'язків зі Сполученими Штатами Америки. Під егідою спеціальної Комісії сприяння демократії Конгресу США постійно відбуваються візити українських депутатів до США, що є важливою складовою практики міжпарламентських обмінів. Важливим чинником «української присутності» в США є велика українська громада. За деякими оцінками йдеться про понад 2 мільйони американців українського походження. Це серйозний стратегічний ресурс, тому пріоритетним для сучасної України завданням залишається зміцнення зв'язків з українською громадою, сприяння забезпеченню її етнокультурних потреб.

У сучасній американській політологічній теорії використовують поняття «психологічної імплементації» та «практичної імплементації», коли йдеться про певний визначальний нормативно-правовий акт. Безумовно, що «Хартія Україна–США про стратегічне партнерство» від 19 грудня 2008 року є тією міжнародно-правовою базою, від якої ми мусимо відштовхуватись у процесі практичної імплементації зовнішньополітичного курсу на зближення України із Сполученими Штатами. Цей документ не втратив своєї актуальності і донині. Саме на виконання її положень, зазначених у пункті 3 преамбули та пункті 3 першого розділу, протягом 2015 року на Яворівському полігоні відбувалися спільні українсько-американські військові навчання «Безстрашний гвардієць-2015». Американські фахівці займались підготовкою понад 900 українських військовослужбовців.

Важливим аспектом психологічної імплементації цієї Хартії стало підписання Бараком Обамою 18 грудня 2014 року спеціального «Закону про підтримку свободи України», згідно з яким на розвиток в Україні громадянського суспільства, незалежних ЗМІ та боротьбу з корупцією передбачено виділення 20 млн доларів. Закон підкреслив необхідність допомоги Україні в сфері налагодження енергетичної безпеки. Фактично згаданий закон лише перевів у практичну площину положення Хартії Україна–США, висловлені в третьому розділі цього документа, де йдеться про створення двосторонньої групи з питань енергетики. Вказувалось і на те, що Україна та США мають разом поглиблювати тристоронній діалог із Європейським Союзом з приводу питань енергетичної безпеки.

Сьогодні важливо зазначити, що в Хартії 2008 року є чітке посилення на необхідність широкого залучення у сферу українсько-американських контактів Автономної Республіки Крим в рамках регіонального співробітництва. Крім цього, американська сторона доволі несподівано для української сторони запропонувала включити до Хартії положення про відкриття американського генконсульства в Сімферополі. Як керівник переговорної групи з розробки Хартії, можу засвідчити, що тоді цю пропозицію стримано зустріли вищі політичні керівники України. Головним аргументом було традиційне – такий крок може стати додатковим подразником у наших відносинах з Росією. Лише принципова позиція МЗС дозволила зберегти в тексті Хартії посилення на «намір» США започаткувати в Сімферополі «американську дипломатичну присутність (американський представницький офіс)». З огляду на реалії сьогоdnішнього дня це виглядає, як далекоглядна позиція Вашингтона. Розбудова американської дипломатичної інфраструктури в Криму безумовно стала б серйозним стримуючим фактором для реалізації агресивних планів Росії проти України. Сьогодні в умовах анексії Криму Російською Федерацією згадка про Крим в Хартії Україна–США про стратегічне партнерство є додатковим стимулом для Вашингтона продовжувати свою підтримку суверенітету України на цій території до повної її деокупації. Таким чином Хартія як міжнародно-правовий документ може стати елементом доказової бази під час розгляду позовів України проти Росії в міжнародних судових інстанціях у зв'язку з анексією Криму.

Розглядаючи Хартію Україна–США про стратегічне партнерство, не можна не згадати, що в цьому документі «підтверджується важливість» гарантій безпеки, закріплених в тристоронній заяві президентів США, РФ та України від 14 січня 1994 року та Будапештському меморандумі у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 року. Сьогодні це положення Хартії набуває особливої актуальності. Воно спростовує спроби Росії заперечити статус Будапештського меморандуму як важливого міжнародно-правового документа, порушення якого тягне за собою міжнародно-правову відповідальність.

На завершення хотів би підкреслити важливість як «психологічної», так і «практичної» імплементації Хартії Україна–США про стратегічне партнерство. Високий статус наших відносин дає нам право розраховувати на активну підтримку України з боку Сполучених Штатів не тільки політичними і дипломатичними методами. Україна повинна активніше використовувати можливості, які відкриває нам Хартія, потенціал якої далеко не вичерпаний. Ми не повинні боятись акцентувати увагу наших партнерів на тих проблемах, які поставила перед Україною агресивна політика Росії. Ми просто зобов'язані про них говорити сьогодні для того, щоб символізм стратегічного партнерства Україна–США було трансформовано в інструмент боротьби з викликами і загрозами, з якими стикається Україна, ефективний механізм вирішення проблем в інтересах наших країн.

¹ http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_015

² http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/840_140

³ http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/840_132

Volodymyr KHANDOGIY,
*President of the Ukrainian
Foreign Policy Association,
Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary*

**UKRAINE–UNITED STATES:
20 YEARS OF STRATEGIC PARTNERSHIP
(1996–2016)**

Abstract. The article deals with the relations between Ukraine and the United States in the last 25 years, which can be described as a continuing fight between symbolism and real progress in the foreign policy sphere. Ukraine–United States strategic partnership as a main paradigm of bilateral relations was not established immediately following Ukraine’s declaration of independence. It was preceded by a range of preparatory activities. The article refers to the signing of the United States–Ukraine Charter on Strategic Partnership. The author draws attention to the high level of our relations, which enables Ukraine to count on the strong support of the United States, including not only political and diplomatic methods. Ukraine should make greater use of opportunities created by the Charter, whose potential has not been exhausted yet. The United States remains the largest supplier of technical assistance to Ukraine, especially in the context of the mitigation of the consequences of the Chornobyl nuclear disaster. The article also describes the humanitarian cooperation between Ukraine and the United States. The author emphasizes that we should strive to transform the symbolism of strategic partnership between Ukraine and the United States into an efficient tool to deal with problems on behalf of our countries.

Keywords: Charter, the USA, strategic partnership, independence.

Сергій ШЕРГІН,

*доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри регіональних систем
та європейської інтеграції*

Дипломатичної академії України при МЗС України;

Микола ФЕСЕНКО,

*кандидат політичних наук,
старший науковий співробітник*

*відділу трансатлантичних досліджень
Інституту всевітньої історії НАН України*

ПОСТГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК МОДЕРНА ТЕНДЕНЦІЯ ФОРМУВАННЯ НОВОГО МІЖНАРОДНОГО ПОРЯДКУ

Анотація. У праці йдеться про те, що найважливішою характеристикою постглобалізації є наслідки перенесення виробництва з розвинених держав у країни світової периферії. Як свідчить аналіз у статті, глобальна криза вплинула на показники зайнятості в країнах із найвищим складником послуг у сфері економіки, де фінансовий сектор перетворився з того, який обслуговує сферу обігу, у забезпечення основного вектора розвитку національної економіки. Криза неоліберальної моделі глобалізації сприяла появі феномена так званої постглобалізації, а також привернула увагу науковців і політиків до питань вивчення й використання успішного досвіду суспільної модернізації в країнах світової периферії. Криза виявила недоліки сучасної економічної системи, побудованої на техногенних і монетаристських засадах західної цивілізації. Усе це доводить необхідність опрацювання альтернативних напрямів соціально-економічного розвитку та нових моделей світового порядку.

Ключові слова: кризові тенденції, Сполучені Штати, модернізаційний розвиток, глобальний простір, міжнародна безпека.

Актуальність теми дослідження зумовлена постійним розширенням кризових тенденцій глобалізації, одна частина яких відображає її об'єктивний характер, а інша є продуктом глобалізму як політики та ідеології «англосаксонського глобального центру». У зв'язку з цим зазначимо, що під глобалізмом розуміють взаємозв'язану систему ідеологічних, політичних, економічних, соці-

альних, військових та інших заходів, спрямованих на ствердження в глобальному масштабі господарювання певної соціально-економічної, політичної, ідеологічної та релігійної доктрини. Останнє десятиріччя ХХ століття було тріумфом США, що після розпаду СРСР стали не тільки єдиною наддержавою, а й визначальним чинником формування нового світового порядку.

Насамперед зазначимо, що глобальне домінування Сполучених Штатів спиралося на готовність керівної верстви більшої частини країни проводити неоліберальну економічну політику, включно з приватизацією державного сектору, ліквідацією соціальної держави, зниженням заробітної плати в ім'я «конкурентоздатності», відкриття кордонів для іноземних товарів і капіталів, скасування будь-яких обмежень на фінансові спекуляції. Світовий економічний порядок апріорі передбачав гегемонію США. Причому не тільки у військово-політичному, а й у технологічному, соціокультурному та інформаційному вимірі. Майже всі країни євроатлантичної спільноти мусили орієнтуватися у своєму модернізаційному розвитку на США й задля цього адаптувати свої державні структури та громадські інститути, що склалися під час їх власної історії, під американські стандарти внутрішньої і зовнішньої політики. Проте цей процес мав свої часові та просторові (геополітичні) обмеження.

Масштаб змін, що охопили світ наприкінці ХХ століття, поставив перед країнами західної й незахідної цивілізації пріоритетні завдання суспільного й державного розвитку, пов'язані з феноменом глобалізації. Як сукупність процесів уніфікації, становлення універсальних структур, зв'язків і відносин глобалізація виявлялася в переході домінування в політиці й економіці до наднаціональних установ (ООН, НАТО, «група G-7», структури «Вашингтонського консенсусу») і транснаціональних корпорацій, а в культурній сфері — до глобального поширення однорідних стандартів масової культури та індивідуалізованого способу життя, що замінюють традиційну культуру [1, с. 62].

Будучи рушійною силою глобалізації, США від початку намагалися контролювати масштаби й результати її дії залежно від цивілізаційної та геополітичної специфіки окремих регіонів. До трагічних подій 11 вересня 2001 року США майже одноосібно виконували роль носія глобалізації, що уможливило контроль над процесом формування нового міжнародного порядку на основі «Рух Америки». Створення міждержавної коаліції для боротьби з міжнародним тероризмом мало на меті згуртувати навколо США країни євроатлантичної спільноти для більш активного просування спільних цінностей та інтересів у регіони світової периферії. Проте руйнівні наслідки застосування «твердої сили» («hard power») в Іраку, Афганістані та Лівії мали зворотний ефект, що загальмувало дію глобалізації як процесу перетворення світу на єдину структурно-функціональну систему. Відповідно під впливом

регіональних лідерів — Китаю, Індії, Бразилії — прискорилися процеси реструктуризації глобального простору з виникненням регіональних «центрів зростання», що також мало антиглобалізаційний ефект.

Зрештою, Росія — одвічний противник американського варіанта глобалізації — узяла на себе роль своєрідного пертурбатора глобального простору. Сучасна політика Росії на Близькому Сході та щодо України виявила притаманний їй експансіоністський потенціал, що активізував дію конфліктогенних процесів і став ще одним викликом міжнародній безпеці. Крім цього, намагання Росії розбудувати свій євразійський економічний простір не могло не суперечити геостратегічним планам США та Європейського Союзу як конкурентів у боротьбі за розподіл ресурсів планети. З іншого боку, вихід на арену глобальної конкуренції індустріалізованого та експорторієнтованого Китаю з його геополітичними стратегемами суттєво вплинув на співвідношення конфігурації глобальних і регіональних центрів сили. Під впливом цих обставин процес глобальних трансформацій також змінив свій зміст і напрям. У результаті вестернізація зіткнулася зі східноазійським вектором глобалізації — китайським за форматом і масштабами. Отже, зіткнення цих векторів глобального розвитку стало каталізатором постглобалізаційних трансформацій, у яких Сполученим Штатам доведеться виконувати вже не першорядну роль.

Для більш цілісного розуміння становлення американського глобалізму і причин його кризи, що веде до американського постглобалізму і кризи глобалізації, що ґрунтується на західних нормах і принципах, необхідно коротко розглянути передісторію міжнародно-політичного лідерства США, євроатлантичної цивілізації та розповсюдження неоліберальної моделі глобалізації. Вищезазначене зумовлено тим, що перехід у XVI столітті світового лідерства до Великої Британії та поширення її впливу на Північну Америку, що визначило створення США, як вказував англійський історик А. Дж. Тойнбі, підготували кристалізацію двоєдиного «англосаксонського глобального центру» [2, с. 56].

На переконання російського вченого В. Павленка, перший період феномена постглобалізації обмежений XVI — початком XIX століття й зумовлений переходом домінування в Європі від континентальних до острівної держави, Великої Британії, що проявився у формуванні практики управління європейським балансом сил і створенні найбільшої у світі колоніальної імперії.

Другий період, що тривав до початку 1920-х років, пов'язаний з еволюцією й руйнуванням Віденської системи, а також кристалізацією політичних ідеологій, передусім лібералізму та марксизму. Особливе місце в ньому відведене формуванню «глобального центру», поява якого сприяла інтеграції легально-інституційної сфери в рамках Версальсько-Вашингтонської системи і кристалізації латентних структур, що сприяли розширенню його впливу на значну частину континентально-європейського Заходу. Базовим латентним інститутом

стало об'єднання провідних британських і американських фінансово-промислових груп, що було утворене за підсумками англо-бурської війни (1899–1902 рр.). До цього ж періоду стосується створення Ліги Націй — першого наднаціонального міжнародного органу, що ставив за мету інституціоналізацію управління глобальними політичними процесами [3, с. 5].

Третій період (1917–1991 рр.) пов'язаний із конкуренцією трьох, а після 1945 року двох центрів глобального впливу, а також із функціонуванням Ліги Націй і ООН, що замінила останню. Легальне британсько-американське домінування всередині західної цивілізації, що забезпечило під час Першої і Другої світових війн і впродовж холодної війни її поетапну інтеграцію, сприяло створенню нових центрів латентного впливу на формування повоєнного міжнародного порядку. Початок цьому процесу було покладено на рубежі 1920-х років формуванням системи інститутів міжнародних відносин на чолі з Королівським інститутом міжнародних відносин у Лондоні. Створена на цій основі в США Рада з міжнародних відносин у процесі інтеграції Заходу була доповнена Більдерберзьким клубом і Тристоронньою комісією, що об'єднує політичні й ділові еліти Північної Америки, Західної Європи та Японії. (У період між двома світовими війнами невдачу зазнали спроби переформити «глобальний центр» як суто європейський, компенсуючи тим самим неучасть США в Лізі Націй [3, с. 6], [4]). Сучасний етап еволюції теорії і практики глобального управління, пов'язаний із подальшим розширенням мережі латентних глобально-управлінських структур, покликаний, мабуть, відповісти на питання про зміст світопорядку, що формується. Так, Ж. Атталі, Зб. Бжезінський, Дж. Сорос та інші ідеологи глобалізму неодноразово вказували на необхідність заміни демократії пануванням еліти, формування наднаціональної влади шляхом згуртування та освіти елітарного клубу провідних держав. Розвиваючись у цьому руслі, управлінський вплив на політичні процеси нерідко розглядають у контексті протиставлення концептів ефективного управління й демократії. Саме цим зумовлене створення «групи G-5» (з її подальшим розширенням до G-7 і G-8) і постійні спроби реорганізації ООН або заміни її якоюсь новою міжнародною організацією [3].

У контексті нашого дослідження необхідно зазначити, що термін «постглобалізація» був уведений у науковий обіг в 1993 році, коли канадський учений Р. Кокс використав його з позицій неомарксизму для розвитку ідей міжнародної політичної економіки, аналізуючи комплекс наслідків глобалізації [5, с. 259–289]. У 1996 році його співвітчизник Е. Хелеінер присвятив статтю фінансовим аспектам постглобалізації [6]. У 1995 році австралійський соціолог М. Вотерс показав відмінності епох глобалізації й постглобалізації, розуміючи під останньою звільнення соціальних відносин від матеріальних референцій, що є можливим, наприклад, у віртуальному кіберпросторі, тобто під час комунікації за допомогою комп'ютерних мереж [7].

Така позиція була піддана критиці російським дослідником Д. Івановим, який зазначив, що ідея М. Вотерса адаптувати за допомогою нового поняття теорію глобалізації до нових умов ризикована, тому що «перехід від взаємодій у реальному просторі до взаємодій у віртуальному просторі може з рівним успіхом інтерпретуватися і як гіперглобалізація — експансія соціальних процесів у нові форми просторовості, і як деглобалізація — редукція дійсної просторовості соціальних процесів» [8]. З огляду на те, що в цей період у ролі теоретично спорідненого терміна глобалізації виступала глокалізація (англ. «glocalization» — мовне новоутворення, похідне від словосполучення «global» і «localization»), показовим є зауваження західного вченого В. Марлінга про втрату значення деяких категорій. Дослідник, зокрема, зазначає, що «модернізація та глобалізація тривають, але на культурному горизонті вже з'явився постглобалізм» [9].

Додамо, що термін «глокалізація», використання якого було ініційовано Світовим банком у 90-х роках ХХ століття, досі залишається маловідомим науці про міжнародні відносини. Його аналізували передусім у соціокультурному аспекті і, на думку Р. Робертсона, такий підхід враховував насамперед глобальні та локальні тенденції в їх єдності, що взаємодоповнюють одне одного, хоча в конкретних ситуаціях здатні на зіткнення [10, с. 164]. Водночас постглобалізм наприкінці 90-х почали розглядати як принцип майбутньої світобудови [11].

Наступний сплеск уваги дослідників до проблем постглобалізації й постглобалізму пов'язаний із розвитком глобальної кризи. У 2008 році застосування терміна «постглобалізм» для позначення мінливих геоекономічних реалій запропонували учасники світового громадського форуму «Діалог цивілізацій». Такий підхід, що відображає перехід від однополярної до багатополлярної моделі світоустрою, кристалізувався в дослідженнях У. Хана, Е. Джонса, Д. Хелда й Е. Макгроу та інших науковців. У цьому контексті необхідно зазначити, що наразі методологія постглобалізації як процесу, заснованого на моделі постглобалізму, ще не сформована, у ній можна виділити лише кілька теоретико-концептуальних основ. Її основою називають ідеологію, альтернативну неоліберальній парадигмі і традиціям транснаціональної демократії. Загалом початок епохи постглобалізації пов'язують із подіями 2001 року — кризою «доткомів» (інтернет-компаній, англ. «dot com») або терактами 11 вересня цього року. У ній під дією глобальної кризи виділяють три основних тренди: 1) бідність у розвинених країнах як наслідок їх латентної деіндустріалізації («нова бідність»); 2) психологічна та технологічна, але не політична готовність країн третього світу до подальшого самостійного економічного розвитку; 3) гіперболізовані фінансові ринки, надмірно збільшені соціальні зобов'язання та величезні глобальні корпорації, що є перешкодами в подоланні бідності через нову хвилю індустріалізації [12, 13].

Отже, найважливішою характеристикою постглобалізації є наслідки перенесення виробництва з розвинених держав у країни світової периферії. Як показує аналіз, глобальна криза найсильніше вплинула на зайнятість у країнах із найвищою часткою послуг в економіці, де фінансовий сектор перетворився із того, що обслуговує сферу обігу, у такий, що забезпечує основний вектор розвитку національної економіки.

У процесі поширення кризи відбувалася передача негативних тенденцій за двома основними каналами: через скорочення припливу або відтоку інвестицій із розвинених країн у країни, що розвиваються, і через скорочення сукупного попиту в розвинених країнах. Так, дія другого каналу вела до скорочення експорту країн, що розвиваються, у розвинені і скорочення доходів трудових мігрантів, які беруть участь у виробництві в розвинених країнах. Економічний спад, банкрутство підприємств, стиснення фінансових ринків і серйозні обмеження доступу до кредитів знайшли свій вияв у зростанні безробіття і, як наслідок, падінні життєвого рівня верств населення розвинених держав Європи та Америки. Багато країн вдалися до великомасштабних витрат своїх фінансових резервів із метою стимулювання попиту та економічної активності, направляючи кошти на інвестиції в інфраструктурні, енергетичні та екологічні проекти. Одночасно держави стали вводити заходи жорсткої економії бюджету, що призвело до урізання соціальних витрат. У підсумку до швидкого й повного виходу з глобальної кризи виявилися нездатними ні G-8 і G-20, ні G-2 (США–Китай) [14].

Однак наслідки кризи, її другої «хвилі» і вплив рецесії на розвинені країни виявилися різними. Незважаючи на песимістичні прогнози, економіці США вдалося відновитися до докризового рівня розвитку вже в середині 2010 року, а з другого півріччя 2011-го зростання економіки помітно прискорилося [15]. Економічне зростання в США відбувалося на тлі підвищення споживчих витрат і витрат федерального уряду, а також поліпшення ситуації на ринку житла. На відміну від США, економіка Єврозони поступово позначилася затяжною рецесією, що тривала до II кварталу 2013 року. Утім на тлі затяжної рецесії розвинених країн і «серйозного уповільнення» зростання для країн, що розвиваються, за прогнозами МВФ, економічний потенціал країн БРІКС на 2013-й та 2017 роки відповідно становив: Бразилія — 4,0% і 4,1%; Російська Федерація — по 3,8%; Індія — 6,0% і 6,9%; КНР — 8,2% і 8,5%; ПАР — 3,0% і 4,1% [13, с. 93, 94].

Очевидно, найбільш актуальним чинником появи феномена постглобалізації є криза неоліберальної глобалізації під керівництвом євроатлантичної цивілізації на чолі зі США. Відтак констатуємо зростання напруженості й конфліктності серед суб'єктів міжнародної системи на фоні підвищення значення міжнародних структур у регулюванні геополітичних і економічних суперечок. Постглобалізація сприяє виходу локальних конфліктів на міжнародний рівень, адже во-

ни стають об'єктом уваги й регулювання з боку різних акторів. Серед них можна виділити миротворчі та моніторингові місії міжнародних організацій, міжнародні дорадчі форуми, уповноважені представники іноземних держав, неурядових організацій тощо.

У контексті вищезазначеного зазначаємо, що інтернаціоналізація української політичної кризи продемонструвала, які механізми використовують міжнародні структури і провідні держави (ЄС, США, Японія) для зміни вектора російської зовнішньої політики. Однак наявні проти Росії економічні санкції показують низьку ефективність у питанні коригування стратегій керівництва РФ.

Тому сукупність перелічених чинників дозволила визначити стан сучасного соціально-економічного устрою світу як постглобалізацію, тобто період тривалого економічного застою, породжений світовою фінансовою кризою 2008–2010 рр., що згодом переросла в соціально-політичну фазу, загострену військово-політичними конфліктами в Україні, Сирії, Іраку. Цей факт впливає на політику кожної національної держави по-різному. Наприклад, напруженість між США й Росією зростає з розширенням блоку НАТО в бік східних кордонів Європи, з розміщенням військових баз Північноатлантичного альянсу в Центральній Азії та на Близькому Сході. Якщо в листопаді 2010 року після переговорів на сесії НАТО в Лісабоні тодішній президент РФ Д. Медведєв заявив про десятирічний «випробувальний термін» у відносинах Росії із Заходом перед «рішучим зближенням», то українська криза 2014 року й подальші події на Південному Сході України виключили будь-яку можливість руху Заходу й Росії в єдиному напрямі [16, 17].

Доводиться констатувати, що війна за сфери впливу триває й переходить на латентний рівень, на якому використовують приховані механізми й тактики ведення бою, зокрема інформаційні війни. Зростання загрози нових військових зіткнень і практика іноземних втручань у внутрішні справи національної держави, поряд із соціально-політичною та економічною кризою, дає підстави говорити про глобальну системну кризу, врегулювати яку неможливо без взаємних поступок сторін і знаходження спільного бачення проблем міжнародного значення й пошуку конструктивних рішень для практичної реалізації [17].

У рамках дослідження проблеми постглобалізації важливим джерелом для авторів цієї статті стала колективна монографія, представлена міжнародною ініціативою «Постглобалізація» — «Захід імперії США: кризи й конфлікти». Наукова робота уможливорює проаналізувати оцінку ситуації у світі видатними вченими, публіцистами і громадськими діячами з різних країн — США, Великобританії, Франції, Німеччини. Автори книги розкривають причини світової кризи, зазначають, що події останніх років є свідченням кризи гегемонії Сполучених Штатів, що безуспішно намагаються зберег-

ти своє панування внаслідок ескалації військових конфліктів. Над монографією працювала низка видатних учених, зокрема Іммануїл Валлерстайн і Самір Амін, Сьюзан Джордж і Волден Белло, Джон Різ і Вільям Робінсон, Джеффрі Соммерс і Георгій Дерлуг'ян, Юрій Петропавловський і Вільям Енгдаль.

І. Валлерстайн, один із найвидатніших сучасних американських мислителів, переконаний, що США втратили свій авторитет не тільки як економічного й політичного лідера міжнародної системи, а й домінантної військової держави. Професор Дж. Соммерс вважає, що «вік» США завершився через внутрішні суперечності в американській економіці. «Вночі США поки що залишаються найбільшою економікою світу: вони озброєні й небезпечні». Лідер антивоєнного руху Великої Британії Дж. Різ попереджає: «Ми маємо справу не просто з наддержавою, що старіє. Ми опинилися віч-на-віч із пораним звіром» [18].

Варто зазначити, що ослаблення гегемона й економічна криза вивільняють енергію протиріч і конфліктів, що, вириваючись назовні, нерідко набувають руйнівної й катастрофічної форми. Невдалі спроби наддержави, що поволі деградує, втручатися в процес тільки посилюють її подальший занепад. Ставка на принципи вільного ринку, економічна політика, спрямована на захист інтересів транснаціональних корпорацій і передусім фінансового капіталу, спроби вирішити всі питання на рівні змови еліт без урахування реальних потреб суспільства посилюють глобальну кризу неоліберальної моделі глобалізації. Це веде до нових спалахів конфліктів, насильства, війн і революцій. Розв'язання суперечностей вимагає конструктивних і осмислених дій, що ґрунтуються на тверезому й раціональному розумінні природи інтересів, що протистоять одне одному, логіки процесу та динаміки розвитку. «На практиці ж криза дуже часто породжує «катастрофічну свідомість», емоційно-іраціональну реакцію на події. Причому не тільки серед пересічних громадян, а й серед інтелектуалів» [19, с. 11].

Як спробу проаналізувати наслідки кризи неоліберальної моделі глобалізації в березні 2013 року в Тунісі на Всесвітньому соціальному форумі було створено ініціативу «Постглобалізація» з обговоренням нагальних проблем на міжнародному рівні. Ідею відразу ж підтримали експерти та організації з різних країн, такі як Амстердамський транснаціональний інститут і Московський інститут глобалізації й соціальних рухів. До проекту приєдналися дослідники та активісти зі Сполучених Штатів Америки, Великої Британії, Канади, Франції, Польщі, Бразилії, ПАР, Італії, Індії, Китаю та багатьох інших країн.

Так, можна говорити про впровадження насправді глобальних ініціатив. Зрозуміло, думки експертів «Постглобалізації» далеко не в усьому збігаються. Але саме тому й необхідно вести дискусії, обговорення, під час яких слід не тільки встановити діагноз хворій системі й обговорити головні ідеї антикризової політики, а й сформу-

лювати певні уявлення про майбутні контури післякризового світу. Глобалізація в тому вигляді, як її було реалізовано в рамках неоліберального проекту й під егідою Вашингтона, зазнала краху, призвівши світ до того кризового стану, у якому він зараз перебуває, але це зовсім не означає, ніби можна просто повернутися назад. Термін «постглобалізація» отримав схвалення учасників дискусії саме тому, що він відображає подвійність перспективи, що історично відкривається перед людством [19, с. 12–13].

З одного боку, необхідно подолати структурні й системні суперечності, породжені курсом «Вашингтонського консенсусу», але з іншого — спиратися на більш високий рівень глобальної інтеграції, досягнутий протягом постбіполярної доби. Менш ніж за рік у рамках ініціативи «Постглобалізація» було проведено кілька конференцій і семінарів у Москві, Києві, Тбілісі, Берліні, організовано низку публічних лекцій, дискусій, підготовлені й видані статті та доповіді провідних експертів із різних країн світу.

Кульмінацією першого етапу роботи ініціативи був «контрсаміт» у Санкт-Петербурзі 3–4 вересня 2013 року, що став альтернативою зустрічі лідерів «Великої двадцятки». Якщо офіційна «двадцятка», тобто керівні кола найбільш вагомих в економічному плані країн світу, обговорювала питання, як вийти з кризи за можливості нічого не змінюючи, то альтернативна дискусія була орієнтована на пошук реалістичних сценаріїв соціально-економічних змін. Критики сучасної суспільної системи часто обмежуються красивими деклараціями, загальними словами й моральним осудом. Утопічні мрії про загальне щастя могли бути необхідним етапом пробудження колективної фантазії і творчого мислення. Подібні прагнення допомагають подолати горизонт вузького прагматизму й повірити, що світ у принципі можна змінити на краще. Але практичні перетворення починаються лише тоді, коли на зміну мріям приходить раціональне мислення. У цьому контексті завдання «постглобалізації» полягало в тому, щоби не тільки критикувати стан справ та аналізувати кризу гегемонії, а й сприяти подоланню декларативно-утопічного мислення в середовищі критично налаштованих вчених і політиків [19, с. 12–13].

Отже, криза неоліберальної моделі глобалізації сприяла появі феномена так званої постглобалізації, а також привернула увагу науковців і політиків до питань вивчення й використання успішного досвіду суспільної модернізації в країнах світової периферії. Криза виявила недоліки сучасної економічної системи, побудованої на техногенних і монетаристських засадах західної цивілізації. Усе це доводить необхідність опрацювання альтернативних напрямів соціально-економічного розвитку та нових моделей світового порядку.

1. *Stiglitz E. Joseph*. Globalization and its Discontents / W.W. Norton & Company. — New York–London, 2002. — 258 p.
2. *Тойнби А.Дж.* Цивилизация перед судом истории: сборник. — Москва: Прогресс; СПб.: Культура, 1996. — 342 с.
3. *Павленко В.Б.* Институциональные аспекты глобального управления политическими процессами: автореф. дис. на соискание науч. степени доктора политических наук: спец. 23.00.02 — политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии. — Тернопіль, 2007. — 46 с.
4. Из архива МИД Германии. Документы и материалы кануна Второй мировой войны (ноябрь 1937–1938 гг.). — В 2 т. — Москва, 1948. — Т. I. — С. 15, 55, 349.
5. *Cox R.W.* Structural issues of global governance: implications for Europe // Gramsci, Historical Materialism and International Relations / edited by St. Gill. — York University, Toronto 1993.
6. *Helleiner E.* Post-globalization. Is the financial liberalization trend likely to be reversed? // States Against Markets: The Limits of Globalization. Edited by R. Boyer and D. Drache. Routledge. — P. 193–210. — 1996.
7. *Waters M.* Globalization (Key Ideas). — Routledge, 2001. — P. 20–40.
8. *Иванов Д.* Эволюция концепции глобализации [Электронный ресурс] // Телескоп: наблюдения за повседневной жизнью петербуржцев. 2002. — № 4. — Режим доступа: http://www.teleskop-journal.spb.ru/files/dir_1/article_content1261130754388117file.pdf
9. *Marling W.* Globalisms: Imaginary and Real. Review Essay // American Studies. — Summer/Fall — 2000. — Режим доступа: <http://www.journals.ku.edu/index.php/amerstud/article/viewFile/3114/3073>
10. *Robertson R.* Globalization: Social Theory and Global Culture. — University of Aberdeen, 1992. — 224 p.
11. *Неклесса А.* Глобальные сдвиги и их воздействие на российское общество: выступление на круглом столе «Российское общество в контексте глобальных изменений», — [Электронный ресурс] // МЭМО. — 17, 29 апреля 1998 г. — Режим доступа: www.archipelag.ru/geoeconomics/
12. *Рожков Ю.В., Черная И.П.* Инновационный вектор развития геофинансов эпохи постглобализации [Электронный ресурс] // Безопасность Евразии. — 2012. — №2. — С. 263–272. — Режим доступа: http://fin-econ.ru/works/ryv_chip_geofinance.pdf
13. *Чёрная И.П.* Постглобализм versus глокализация: новые вызовы региональному развитию // Тихоокеанская Россия: проблемы и возможности модернизации: сб. науч. ст. / науч. ред. В.В. Горчаков; под общ. ред. А.Б. Волынчука. — Владивосток: Изд-во ВГУЭС, 2012. — С. 93–103.
14. *Bullon-Cassis L.* Towards «Post-Globalization»? Neoliberalism and Global Governance after the Global Financial Crisis [Электронный ресурс] / 23.07.2012 — 2011. — Режим доступа: http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/W-2011-1_new.pdf
15. *Сигал Е.* Капитал Америка: возвращение легенды [Электронный ресурс] // Коммерсантъ. Деньги, 2012. — № 34 (891). — Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc-y/2001631>
16. *Богатуров А.Д.* Политический спазм в глобальном масштабе [Электронный ресурс] // Международные процессы. — 2010. — Т. 8. — № 3 (24). — Режим доступа <http://www.intertrends.ru/twenty-four/002.htm>
17. *Федорченко В.С.* Международные факторы формирования государственной политики национальных правительств [Электронный ресурс] // Государственное управление. Электронный вестник. — Выпуск №48. — Февраль 2015 г. — Режим доступа: http://e-journal.spa.msu.ru/vestnik/item/48_2015fedorchenko.htm
18. Закат империи США: кризисы и конфликты: [перевод] / Иммануил Валлерстайн [и др.]; с предисл. Бориса Кагарлицкого. — Москва: МАКС Пресс, 2013. — 242 с.
19. *Кагарлицкий Б.* Кризис и конфликт // Закат империи США: кризисы и конфликты: [перевод] / Иммануил Валлерстайн [и др.]; с предисл. Бориса Кагарлицкого. — С. 5–19. — Москва: МАКС Пресс, 2013. — 242 с.

Serhii SHERHIN,

Doctor of Political Sciences, Professor,

Head of the Regional Systems

and European Integration Department of

the Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine;

Mykola FESENKO,

Doctor of Political Sciences,

Senior Research Fellow

at the Transatlantic Studies Department

of the Institute of World History of NAS of Ukraine

POST-GLOBALIZATION AS A MODERN TREND OF FORMATION OF NEW INTERNATIONAL ORDER

Abstract. The article argues that the most important characteristic of post-globalization is the outcome of the transfer of manufacturing plants from developed countries to periphery.

The analysis shows that the global crisis mostly affected employment level in the countries with the highest ratio of services in economy, where financial sector changed from the sector that supports the sphere of circulation to the sector that provides the trajectory of national economic development.

The authors point out that critics of modern social systems are often limited to elegant declarations, descriptive generalizations and moral condemnations. Utopian dreams of universal happiness could be a necessary stage for awakening of the collective imagination and creative thinking. Such aspirations help to overcome the narrow pragmatism and believe that the world can be changed for the better. However, the practical changes occur only when concrete rational thinking takes over from dreams.

An essential source for studying the problem of post-globalization was the multi-authored monograph «Post-globalization» — «Sunset of the USA Empire: crises and conflicts».

Keywords: crisis tendencies, the USA, modernization development, global space, international security.

Костянтин БАЛАБАНОВ,

*ректор Маріупольського державного університету,
Почесний Генеральний консул Республіки Кіпр у Маріуполі,
член-кореспондент НАПН України,
доктор політичних наук, професор;*

Микола ТРОФИМЕНКО,

*проректор з науково-педагогічної роботи (міжнародні зв'язки)
Маріупольського державного університету,
кандидат політичних наук, доцент*

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ США ПІСЛЯ 11 ВЕРЕСНЯ 2001 РОКУ

Анотація. У статті йдеться про різні моделі публічної дипломатії, які є підґрунтям для суттєвого поліпшення зовнішньої політики США. Проаналізовано Стратегію національної безпеки, яка визначає взаємодію як активну участь Сполучених Штатів у відносинах за межами своїх кордонів. Відповідно до Стратегії США продовжуватиме посилювати відносини з вільною, цілісною та мирною Європою, яка є його невід'ємним партнером у вирішенні питань глобальної безпеки та підтримуватиме прагнення балканських та східноєвропейських країн до євроінтеграції. Описано перехід від обміну повідомленнями, започаткований попередньою адміністрацією, до реляційного підходу, більш орієнтованого на «вислуховування», ніж на «розмову», вказує на значний прогрес у напрямі більш ефективної публічної дипломатії США.

Ключові слова: США, публічна дипломатія, стратегії розвитку, моделі дипломатії.

Теракти в США 11 вересня 2001 року стали відправною точкою для перегляду політики Сполучених Штатів у всіх галузях діяльності держави. Було створено спеціальну Національну комісію щодо терористичних атак на Сполучені Штати (також відома як Комісія 9/11) [1]. Комісія 9/11 була зібрана Конгресом США і президентом з метою розслідувати «факти і обставини, що відносяться до терористичних актів 11 вересня 2001 року» і розробити рекомендації для «уникнення таких трагедій» в майбутньому. Навколо розслідування було значне напруження та виявило прорахунки у дипло-

матичній готовності країни до боротьби з ідеологічними загрозами. Висновки Комісії щодо дипломатії США до 11 вересня були наведені в заключній доповіді лише одним реченням: «Дипломатичні зусилля Держдепу були значною мірою неефективними» [2].

У наступні роки після публікації доповіді вчені, громадські діячі в десятках інших виступів, доповідей, документів, статей і книг намагалися робити те, що Комісія не змогла виконати: визначити, чому американська дипломатія і публічна дипломатія зокрема (дипломатичні зусилля, спрямовані стосовно іноземних громадян) виявилися неефективними.

Важливо те, що на питання було сформовано відповідь. Маргіналізація публічної дипломатії американськими офіційними особами після закінчення холодної війни призвела до розпуску Інформаційного агентства Сполучених Штатів у 1999 році, що спричинило перелом і брак фінансів у системі публічної дипломатії, яка здатна бути ефективною першою лінією захисту від іноземних військових [3].

Важливішим є питання, як публічна дипломатія може стати ефективнішою в майбутньому. На нього не так легко відповісти, хоча на це було витрачено достатньо зусиль. Після терактів 11 вересня 2001 року дев'ять заступників держсекретаря США з публічної дипломатії та зі зв'язків з громадськістю [4] працювали над активізацією та підвищенням ролі публічної дипломатії США, кожен з них пропонував свої програми того, як Америка може «завоювати серця й уми» людей за кордоном. Вчені та практики у сфері публічної дипломатії (політики та інші залучені спостерігачі) також запропонували нові напрями реалізації публічної дипломатії США у XXI сторіччі.

Через п'ятнадцять років після 11 вересня 2001 року й досі не було досягнуто консенсусу щодо ефективної системи публічної дипломатії: який має бути її вигляд або чого вона має досягти. З одного боку ті, хто вважає, що для того, щоб публічна дипломатія була більш ефективною, Сполучені Штати повинні вдосконалити процес комунікації шляхом передачі повідомлень людям за кордоном. Ця думка була основною у період правління Джорджа Буша, що підтверджує рекомендація Комісії 9/11, яка порадила використовувати подвійну стратегію публічної дипломатії, тобто «застосовувати суперечливості ідей»: 1) «визначити, суть [американських] повідомлень, що вони означають» і 2) «захистити ідеали та цінності за кордоном» [5]. Згідно з остаточним звітом Комісії, для захисту нації в новій ері Сполучені Штати повинні робити більше для налагодження комунікації [6].

З іншого боку багато вчених у сфері публічної дипломатії, практиків та залучених спостерігачів вважають, що метод обміну повідомленнями не є ключем до ефективності публічної дипломатії у світі, що змінюється під впливом глобалізації та нових технологій. Швидше за все в умовах глобалізації для успіху потрібна «нова» публічна дипломатія, яка насамперед підтримує плавні та спокійні міжнародні

відносини [7]. Для того щоб публічна дипломатія була ефективною, старі форми дипломатичного монологу мають бути доповнені (якщо не замінені) новими формами дипломатичного діалогу і співпраці.

Це означає, що для публічної дипломатії США відбувся перехід від «розповідей американських історій у світі», як це було під час холодної війни і на початку періоду після терактів 9/11, до періоду «об'єднання зі світом». Президент США Барак Обама заявив про такі кроки майже одразу після входження в Білий дім. У своїй інавгураційній промові він підкреслив принципи взаємності в міжнародних відносинах США, звертаючись до представників мусульманського світу: «Ми шукаємо нові шляхи руху вперед на основі взаємного інтересу та поваги з обох сторін» [8]. Пізніше він наголосив на важливості діалогу і взаєморозуміння у своїй широковідомій каїрській промові, в якій закликав до постійних зусиль «слухати один одного; вчитися один у одного; поважати один одного; шукати точки перетину» [9].

Від таких заяв може здатися, що Америка вирішила відвернутися від обміну повідомленнями в рамках публічної дипломатії в бік реляційного підходу, що сприйнявся як більш ефективний метод (і, можливо, більш етичний) посадовими особами США. Проте при ретельному дослідженні виявилось, що адміністрація Обами не повністю охопила всі комунікаційні особливості нової публічної дипломатії.

Реляційна модель публічної дипломатії, заснована на принципах діалогу та взаємності, створює підґрунтя для суттєвого поліпшення зовнішньої політики США. Така модель відображає як інтелектуальні тенденції в публічній дипломатії, так і реалії у все більш взаємозалежному світі, в якому транскордонні мережі влади замінили традиційні державні структури та іноземні аудиторії стали більш важливими у здатності держав виконувати свої зовнішньополітичні цілі [10].

Реляційний підхід також передбачає подвійну мету публічної дипломатії США, викладену Конгресом понад півстоліття тому: «Надати можливість уряду Сполучених Штатів сприяти кращому розумінню Сполучених Штатів в інших країнах, і поліпшенню взаєморозуміння між народом Сполучених Штатів і народами інших країн» [11].

Адміністрація Обами досягла значного прогресу у справі затвердження більш реляційного підходу до публічної дипломатії, заснованого на принципах діалогу та взаємності. Водночас розроблена адміністрацією двостороння модель «асиметричного залучення», в якій діалог використовується як стратегічний інструмент для реалізації інтересів США, не відповідає вимогам традиційного розуміння діалогу, який закликає до двосторонньої моделі «симетричної взаємодії», в якій і нація, і її іноземна аудиторія є суб'єктами переконання та діалогу, що використовуються для досягнення взаєморозуміння та взаємовигоди.

Визнаючи трансформаційні зміни в глобальному суспільстві, вчені і практики в галузі публічної дипломатії закликали до того, щоб на виклики нового часу відповідала «нова публічна дипломатія».

Глобалізація в поєднанні з технологічними інноваціями і новими ме-діа створила новий світовий порядок, в якому національні держави мають менше контролю над традиційними сферами політики і управління, і в цих умовах недержавні суб'єкти стали більш помітними й потужними в світових справах. В результаті, тепер країни мають «взаємодіяти з», а не «спілкуватися з» іноземною аудиторією в пошуках більш плідного та ефективного співробітництва [12].

За словами Яна Мелісена, взаємодія із зарубіжними суспільствами сьогодні «вимагає зовсім іншого підходу до менталітету». Дипломати повинні відмовитися від «ілюзії майже цілковитого контролю над власними ініціативами», треба розвивати «методи ведення інформаційної політики, які досі були невідомі» [13].

На думку професора Мелісена, нова публічна дипломатія більше не обмежується повідомленнями, промо-кампаніями або навіть прямими урядовими контактами із зарубіжними аудиторіями для виконання завдань зовнішньої політики. Йдеться також про побудову відносин з суб'єктами громадянського суспільства в інших країнах і про сприяння розвитку мереж між неурядовими сторонами в країні і за кордоном [14].

У цьому відношенні нова публічна дипломатія відкидає традиційну позицію, що тільки уряд може «здійснювати» публічну дипломатію. На думку професора Ніколаса Кула, відносини мають бути між нацією або іншим міжнародним актором та іноземною аудиторією, але могли б бути також успішними й між двома різними іноземними аудиторіями, залежно від того, які зв'язки актор бажає налагодити [15].

Таким чином, нова публічна дипломатія також передбачає залучення вітчизняної аудиторії до ініціатив у сфері публічної дипломатії.

Професор Ронда Захарна в своєму дослідженні американської публічної дипломатії також наголосила на важливості внутрішньої громадськості, припускаючи, що викликом є питання подолання невідповідності між американськими цілями публічної дипломатії та внутрішніми настроями США щодо іноземних громадян. Відзначаючи, що комунікаційні сторони мають тенденцію до відторгнення, вона сказала, що необхідно подолати наявні прогалини у сприйнятті зовнішньої та внутрішньої громадськості та об'єднати їх [16].

Визначальною рисою нової публічної дипломатії є те, що вона схожа на «вулицю з двостороннім рухом», через яку програми публічної дипломатії більше не рухаються до цільових аудиторій. За старою парадигмою публічної дипломатії комунікація є асиметричною тому, що вона призначена для впливу на ставлення та поведінку громади, що проживає за кордоном, але не обов'язково є країною-спонсором або іншим міжнародним суб'єктом. Як зазначає професор Моган Дутта-Бергман, центральною метою (старої) публічної дипломатії є вплив на країни-реципієнти без доступу до переконання. Відповідно до нової парадигми публічної дипломатії ставлення та поведінка як зарубіжних громад, так і країн-донорів можуть бути змінені [17].

Характеризуючи стару публічну дипломатію, Ейтан Гільбоа зазначає, що вона прагне створити сприятливий імідж політики країни, її дій, політичної та економічної систем, припускаючи, що громадська думка в цільовому суспільстві має переконувати й змушувати приймати цей образ, який буде чинити тиск на уряд, щоб змінити ворожнечу і вплинути на політику. Згідно з професором Райорданом, немає ніякого простору за такого підходу для залучення іноземної громади в справжні дискусії. Повідомлення, доки вони існують, просто здійснюють пропаганду, покликаючи демонструвати переваги позицій певної країни [18].

Основною метою нової публічної дипломатії є не тільки просування політики, але також залучення інших акторів та спілкування з ними щодо розвитку політичного процесу. Згідно з Райорданом, публічна дипломатія, яка ґрунтується на діалозі, вимагає більш відкритого процесу прийняття рішень, в якому встановлені головні політичні цілі, але в якому саме політики виступають як частина процесу діалогу [19].

Марк Леонард розглядає публічну дипломатію як побудову відносин, починаючи з розуміння потреб інших країн, їх культури та народів, а потім пошук галузей для реалізації спільної справи. Алі Фішер і Скотт Лукас аналогічно звертаються до важливості взаємності в мережевому світі. У своїй роботі «Випробування залучення: майбутнє публічної дипломатії США» [20] вони зазначили, що публічна дипломатія повинна забезпечити щось більше ніж вигадливу «двосторонню» реалізацію процесу. В результаті, спільна публічна дипломатія має бути вибудована на широкому розумінні тих, хто залучений, визнанні зацікавлених сторін як цілого і ефективній взаємодії з мережами, складеними зі старих та нових учасників.

Джеффри Коуен і Амелія Арсенаульг розглядають діалог як один з трьох інструментів зв'язку, включно й монолог і співпрацю [21]. На їхню думку, ніщо не може зрівнятися з поезією, ясністю, емоційною силою і запам'ятовуваністю гарно написаної промови. Ніщо так не допомагає будувати взаєморозуміння, як продуманий діалог. І ніщо не створює таке відчуття довіри і взаємної поваги, як співробітництво. Діалог — це важливо, стверджували вони: як символічний жест, який підкреслює, що розумні люди можуть знайти розумні способи та механізми для подолання стереотипів і налагодження взаємин попри соціальні бар'єри. Хоча діалог не може привести до встановлення нових зовнішньополітичних позицій або до зміни поглядів щодо зарубіжних політичних позицій, Коуен і Арсенаульг пояснили: готовність слухати і проявляти повагу до вдумливих альтернативних думок може допомогти уникнути конфлікту, або принаймні полегшити процес порозуміння, допомагаючи учасникам сформулювати свої позиції в простішому і зрозумілішому форматі. Згідно з авторами діалог повинен насамперед мати підходи до способу поліпшення відносин і поглиблення розуміння, а не обов'язково тільки для досягнення консенсусу або для перемоги аргументами [22].

Пітер Краузе і Стівен Ван Евера так само зазначають, що діалог — рівність між сторонами, повага до думки кожної зі сторін, розмова замість монологу, і зусилля, щоб знайти рішення, які відповідають інтересам обох сторін [23].

Характеристики нової публічної дипломатії:

1. Передбачає більш колективний підхід до міжнародних відносин.
2. Сприяє взаєморозумінню між націями / міжнародними акторами і іноземними громадянами.
3. Допомогає будувати і підтримувати відносини між країнами / міжнародними суб'єктами та іноземними громадянами.
4. Полегшує мережеві відносини між організацією і народом як у державному, так і в приватному секторах.
5. Включає внутрішню та іноземну аудиторію.
6. Залучає іноземні аудиторії у політичні процеси.
7. Ґрунтується на принципах діалогу та взаємності.
8. Підкреслює двосторонній зв'язок і взаємодію.
9. Більш активно сприяє налагодженню контактів між людьми та контактів між народами, ніж метод масової передачі повідомлень.
10. Сфокусована на довгострокову побудову відносин.

Хоча існує розуміння серед учених та практиків у сфері публічної дипломатії, що діалог є (або має бути) характерною рисою нової публічної дипломатії: ані концепція, ані практичні рекомендації до діалогу не були повністю обґрунтовані. Наприклад, деякі заклики до більш діалогічного підходу до публічної дипломатії відображають усвідомлення необхідності нового стратегічного підходу до публічної дипломатії, що буде ефективнішим засобом у допомозі націям та іншим міжнародним суб'єктам мати силу і впливати на світові справи. Професор Захарна, наприклад, зазначає, що Америка може отримати «кооперативну перевагу» в глобальних справах шляхом включення мережі зв'язку та сполучної, реляційної стратегії у своїй публічній дипломатії. Ті, в кого найбільш міцні і впливові зв'язки, той і буде владою, що керуватиме в глобальну епоху зв'язку [24].

Хоча «діалог» є комплексним поняттям, що залучає різні інтерпретації, вчені з різних дисциплін, як правило, погоджуються з його фундаментальними принципами. Діалог демонструє передусім якість відносин між людьми і, хоча деякі називають його звичайним процесом інтерактивної комунікації, діалог передбачає більше, ніж просто обмін повідомленнями. Як було зазначено Томасом Келлером, хоча весь діалог може включати двосторонній зв'язок, та не всі двосторонні зв'язки є діалогом [25].

Кеннет Кісна і Роб Андерсон визначають діалог як якість відносин, які виникають хоча б на короткий термін між двома або більше індивідами, та погляди на людську діяльність, що підкреслює їхні діалогічні якості. На думку цих учених, діалог може визначити ставлення, з яким

учасники наближаються один до одного, способи мовлення і їхні дії, наслідки їхньої зустрічі і в якому контексті вони зустрічаються [26].

Іншими словами, діалог — це більше ніж процес або комунікаційна стратегія.

Як зазначав Мартін Бубер, який, на думку багатьох, був батьком сучасної концепції діалогу, «діалог вимагає, щоб учасники враховували теперішній стан іншого чи інших, розуміли суть і зверталися до них з наміром встановити живий взаємний зв'язок». Бубер визначав встановлення діалогу, або «справжнього» діалогу, з «формального» діалогу через обмін ідеями та інформацією [27].

Стенлі Дітц зауважує, що хоча різні концепції і практики діалогу, а також бажаний результат можуть відрізнятися, термін «діалог» звертає нашу увагу на проблеми у «взаєморозумінні» і передбачуваних вигод від його досягнення.

Дітц зазначає, що досягнуто певної згоди між дослідниками щодо ідеальних умов для здійснення діалогу:

- 1) взаємність можливостей для вираження;
- 2) деяка схожість та рівність у вираженні;
- 3) відхід від владних відносин, організаційних позицій і інших зовнішніх владних джерел;
- 4) відкриті дослідження думок учасників і «бажання» вільніше встановлювати їхні інтереси;
- 5) відкритий обмін інформацією та прозорість процесів прийняття рішень [28].

У роботі «Досягнення діалогу» Андерсон, Сісна та Рональд Арнетт синтезували традиції та концепції діалогу, описані Бубером й іншими розробниками теорії діалогу. Вони визначили вісім основних характеристик діалогу:

- 1) безпосередність присутності, або доступність і відносна незацікавленість в інструментуванні конкретних результатів або наслідків;
- 2) виникнення непередбачуваних наслідків, які не можуть повною мірою бути передбачені;
- 3) визнання «незнайомої інакшості», або визнання учасниками, що вони не знають думок, почуттів, намірів або кращої поведінки іншої сторони;
- 4) спільна орієнтація характеризується високим рівнем власного занепокоєння (і своєї політичної позиції);
- 5) уразливість, або ризик, викликаний оприлюдненням своїх ідей для обговорення іншими; бути відкритим для нових ідей і можливість змінювати їх;
- 6) взаємне залучення, що передбачає включення співрозмовника у власних висловлюваннях;
- 7) тимчасовий потік, який передбачає історичну спадкоємність, очікує і передбачає відкритість майбутнього;

8) справжність і достовірність, або презумпція чесності з боку учасників [29].

Інші вчені намагалися визначити основні критерії діалогу в конкретних областях і контекстах. Наприклад, у спробі розробити діалогічний підхід у зв'язках з громадськістю Майкл Кент і Морін Тейлор дослідили основи діалогу з боку філософії, психології, реляційних зв'язків і суспільних відносин, позначивши п'ять характерних рис діалогічної орієнтації, що охоплюють приховані і очевидні припущення, що лежать в основі концепції діалогу:

1) взаємність або визнання того, що організації і громадськість нерозривно пов'язані один з одним; спільна орієнтація;

2) близькість або обмін, в якому проводяться консультації громадськості з питань, які впливають на них у сьогоднішньому, в якому обидві сторони віддані участі і передбачають спільне майбутнє;

3) емпатія, або атмосфера підтримки і довіри; загальна орієнтація та підтвердження або визнання інших;

4) ризик, або неготовність сторін відкритися і сприйняти унікальність інших, бути відкритими для можливих змін;

5) зобов'язання, або обіцянки бути чесними і відвертими один з одним в загальній спробі досягти взаємної вигоди і розуміння, а не перемогти іншого або використати слабкі сторони; готовність до продовження діалогу, щоб досягти взаємоприйнятних позицій [30].

Розглянуті умови, характеристики і особливості діалогу відображають справжність, або «симетричність діалогу», через який інтереси обох сторін представлені таким чином, що можна переконати і дозволити іншій стороні переконати себе. Ця форма діалогу фокусується на взаєморозумінні, співпраці й спільній вигоді. У симетричному діалозі переконання, що відбувається, — це по суті рішення, у якому сторони прийшли до спільного розуміння ситуації.

Інша форма діалогу — «асиметричний діалог», який використовує двосторонній зв'язок і взаємодію, щоб переконати інших у певному погляді для нав'язування власних інтересів. Зворотний зв'язок використовується для регулювання повідомлень і стратегій, щоб зробити спілкування ефективнішим в досягненні конкретних результатів.

Андерсон, Кісна і Арнетт аналогічно зазначили, що для більшості людей діалог з асиметричного, або тактичного погляду має такий вигляд: більшість людей, закликаючи до додаткового діалогу, хочуть більшого розуміння з боку іншої сторони з певного питання. Вони хочуть кращого сприйняття іншою особою та кращого розуміння власних аргументів. Такий погляд суперечить справжньому діалогу, для якого результати непередбачувані і який тримає обидві сторони більш сфокусованими на взаємності і відносинах, ніж на особистих інтересах [31].

До діалогічної моделі публічної дипломатії, якщо вона заснована на принципах справжнього діалогу, входять такі вісім критеріїв:

взаємність, присутність, зобов'язання, автентичність, довіра, повага, співробітництво, ризик [32].

Критерії та вимоги для діалогічної моделі публічної дипломатії:

1. **Взаємність** — потребує взаємодії сторін та взаємності інтересів, а також можливості для вираження.

2. **Присутність** — вимагає, щоб сторони були доступні одна одній і відкриті та були залучені в питаннях, які торкаються їх інтересів в конкретний проміжок часу.

3. **Зобов'язання** — потребують, щоб сторони виявляли активність у відносинах з іншими сторонами і були готові докласти зусиль у досягненні результатів, що задовольнять усі сторони.

4. **Автентичність** — вимагає презумпції чесності, прозорості і відповідності кожної зі сторін.

5. **Довіра** вимагає, щоб поняття авторитету і влади не бралися до уваги, а кожна сторона прислуховувалась до іншої.

6. **Повага** — вимагає від сторін визнати і прийняти особливості іншої, незнайомі погляди і унікальні риси інших.

7. **Співробітництво** — потребує відвертої взаємодії між сторонами, в якій відносини не розглядаються з позиції виграшу чи програшу або як спроба перемогти ідеї іншого.

8. **Ризик** — вимагає прийняття сторонами невизначеності щодо результатів діалогу.

Колишній президент США Джордж Буш встановив методи і підходи, що визначали публічну дипломатію США за часів його президентства. Він заявив: «Я здивований існуванням нерозуміння намірів нашої країни, через які люди будуть ненавидіти нас». «Як і більшість американців, я просто не можу повірити в це. Тому що я знаю, наскільки позитивно ми до всіх налаштовані. Та ми маємо краще робити нашу справу [33].

Вибори президента США Барака Обами позначили новий напрям в публічній дипломатії США. І новий президент, і новий держсекретар Хілларі Клінтон швидко встановили новий порядок у міжнародних відносинах та домоглися великих успіхів, «перезавантаживши» відносини Америки із зарубіжними країнами і народами. Основоположними критеріями глобальної участі та керівними принципами були взаємна повага і розуміння.

Заступник державного секретаря з публічної дипломатії та зв'язків з громадськістю Джудіт Макхейл (2009–2011) так само підкреслювала новий підхід до публічної дипломатії США, заявивши на слуханнях у Сенаті про відновлення взаємодії США з народами світу. Сполучені Штати, сказала вона, «повинні шукати інноваційні способи спілкуватися і взаємодіяти безпосередньо із зарубіжною громадськістю» [34].

З метою оцінки відповідності публічної дипломатії США діалогічним принципам, передбаченим у новій публічній дипломатії, розглянемо чотири політичних документи, в яких адміністрація Обами пред-

ставила свою думку щодо глобальної взаємодії і виклала свої плани зі створення нової публічної дипломатії: стратегія національної безпеки, національні рамки для стратегічних комунікацій, чотирирічна дипломатія, огляд розвитку і стратегічні рамки для публічної дипломатії.

Стратегія національної безпеки

Стратегія національної безпеки (СНБ) визначає взаємодію як активну участь Сполучених Штатів у відносинах за межами своїх кордонів. Обґрунтування участі США переконання, що власні інтереси США разом з інтересами тих, хто за межами кордонів США будуть і надалі спрямовувати взаємодію країни з державами і народами. Згідно з СНБ США просуватимуть міжнародний порядок, що визнає права і обов'язки всіх держав. Як і після Другої світової війни, США має засновувати діяльність за правилами міжнародної системи, просуваючи свої власні інтереси, які слугують взаємній меті [35].

Дві цілі Стратегії національної безпеки 2010 року відновлюють лідерство Америки в світі і формуванні міжнародної системи, яка може вирішити проблеми нової ери. Визнаючи, що в минулому Сполучені Штати процвітали, коли і країна, і національна політика безпеки США пристосувалися до зміни форми замість того, щоб бути цією формою, в Стратегії безпеки записано, що «ми повинні знову позиціонувати Сполучені Штати чемпіоном у взаємних відносинах між націями і народами». В документі визнається необхідність міжнародної співпраці задля вирішення проблем сьогодення і що американське «моральне лідерство ґрунтується головним чином на силі прикладу, а не на спробі нав'язати систему іншим народам». Відповідно до СНБ, участь США буде ґрунтуватися на «взаємних інтересах і взаємній повазі» [36].

Необхідність розширення можливостей в галузі дипломатії є головною метою документа, в якому характеризується державний підхід до зміцнення національного потенціалу: «Наші дипломати є першою лінією, яка покликана залучати, слухати наших партнерів, вчитися у них, поважаючи один одного і шукаючи спільні точки перетину. Дипломати, експерти в галузі розвитку, та інші департаменти Сполучених Штатів повинні мати можливість працювати пліч-о-пліч, щоб мати спільний порядок денний. Нові навички необхідні для сприяння ефективній взаємодії, скликати, підключати і мобілізувати не тільки інші уряди і міжнародні організації, а й недержавні суб'єкти, такі як: корпорації, фонди, неурядові організації, університети, мозкові центри і релігійні організації, кожний з яких все частіше відіграє дедалі більшу роль у питаннях дипломатії та розвитку» [37].

У лютому 2015 року була прийнята нова Стратегія національної безпеки. У Стратегії зазначається, що уряд США завжди був відповідальним за захист власного народу, однак ці зобов'язання виходили й за межі кордонів країни. Уряд США також відчуває відповідальність за налагодження міжнародної безпеки, оскільки це слугує ін-

тересам країни, затверджує відданість партнерам та союзникам і сто-сується вирішення глобальних проблем. Для вирішення питань між-народної безпеки США надає перевагу колективним зусиллям разом із такими своїми партнерами, як НАТО, партнери у Великобританії, Франції, Німеччині, Італії, Японії, Південній Кореї, Австралії, Новій Зеландії, Філіппінах, Таїланді та Ізраїлі. Уряд США посилюватиме потенціал своєї країни та інших держав щодо запобігання конфліктам усередині країн та між ними. Недавнє порушення суверенітету та територіальної цілісності України з боку Росії ставить під загрозу міжнародні норми, які й так сприймалися як дане після закінчення холодної війни. Отже, американські дипломати та лідери мають відігравати основну роль у запобіганні майбутніх конфліктів, допомагаючи їм боротися з тиском та примусом, демонструючи відданість домовленостям зі своїми партнерами [38].

Згідно зі Стратегією уряд США має дотримуватися встановлених цінностей всередині країни та просувати їх за кордоном. Однак деякі авторитарні країни всілякими засобами перешкоджають цьому процесу, йдуть урозріз з демократичними принципами, створюючи загрозу для внутрішньої безпеки. Прикладом є складна військово-політична ситуація в Україні, зумовлена агресією з боку Росії. Однак ми будемо продовжувати мобілізувати міжнародну підтримку для посилення та поширення прав людини в усьому світі. До цього ми закликаємо меморандуми й уряди інших країн. Нашими партнерами в цьому стануть інші демократії. Ми прагнемо надати збалансовану допомогу і розуміємо, що для просування цінностей ми маємо діяти разом з нашими партнерами. США сконцентрує свої зусилля та ресурси на наданні допомоги країнам у просуванні до більш демократичної системи керування. За останні 15 років деякі країни Східної Європи, Латинської Америки, Африки та Східної Азії стали на вірний шлях переходу до демократичного режиму, однак не без деяких невдач. Уряд США, своєю чергою, продовжуватиме шукати засоби надання підтримки всім успішним починанням та у полегшенні складнощів на шляху переходу до демократії за допомогою інвестицій, торгівлі та підтримки реформ.

Стратегія проголошує, що уряд США відчуває відповідальність за просування світового миру, прав людини, безпеки та процвітання у 21 сторіччі, тому він продовжуватиме ставити вирішення питань, що виникають у цих сферах, пріоритетом своєї зовнішньої політики, розподіляти дипломатичні та інші ресурси грамотно та співпрацювати з багатосторонніми організаціями, такими як НАТО та країнами-членами задля зміцнення та модернізування потенціалу (надаючи гуманітарну допомогу, сприяння підтримці миру і тощо), який зміг би працювати для встановлення безпеки та стабільності майбутніх поколінь.

США продовжуватиме посилювати відносини з вільною, цілісною та мирною Європою, яка є його невід'ємним партнером у вирішенні пи-

тань глобальної безпеки та підтримуватиме прагнення балканських та східноєвропейських країн до євроінтеграції. Російська агресія на території України демонструє, що не слід нехтувати міжнародними нормами та правилами, спрямованими проти територіальної агресії. Уряд США провів низку міжнародних заходів з надання допомоги українцям, які самі обрали своє майбутнє, в якому прагнуть розвивати демократію. США підтверджує свої зобов'язання щодо просування безпеки через активну присутність та спостереження у Центральній та Східній Європі для запобігання подальшим агресивним діям з боку Росії. Уряд підтримуватиме й далі своїх партнерів — Грузію, Молдову та Україну та просуватиме їх безпеку. США продовжуватиме встановлення санкцій для Росії, та вживання інших заходів, які зможуть зруйнувати московську оманну пропаганду незаперечними фактами. Уряд визначатиме випадки російської агресії та допомагатиме союзникам та партнерам встояти перед натиском Росії, навіть у довгостроковій перспективі. Однак США залишатиме двері до більш активної співпраці з Росією в галузях, що становлять спільний інтерес, відкритими, однак, тільки якщо вона обере інший шлях розвитку — шлях мирного розвитку, який поважає суверенітет та перехід до демократії сусідніх країн.

Загалом Стратегія національної безпеки уможливила проаналізувати стан міжнародних справ та роль США в сучасному світі та визначити завдання для американської дипломатії, зокрема публічної.

Національна система стратегічних комунікацій

Президент Обама характеризує національну систему стратегічних комунікацій (НССК, або Національна система), як «всеосяжну стратегію міжвідомчої адміністрації з питань публічної дипломатії та стратегічних комунікацій», наголошуючи, що «з усіх зусиль адміністрації ефективна стратегічна комунікація має важливе значення для підтримки глобальної легітимності та політичних цілей адміністрації». Національна система повторює Стратегію безпеки, закликаючи до розвитку «культури спілкування» в усьому уряді, визнаючи, що нація повинна бути «більш ефективною в нашій запланованій комунікації і брати в ній участь, та поліпшувати процес розуміння відносин, думок, скарг і проблем людей, а не тільки еліт у всьому світі», так щоб можна було «передати надійні, послідовні повідомлення, розробити ефективні плани і зрозуміти як краще наші дії будуть сприйматися» [39].

Цей документ фокусується здебільшого на характеристичі міжвідомчих процесів за участю урядового зв'язку та ролі і обов'язків різних підрозділів та посад, відповідальних за стратегічні комунікації уряду, на поточних зусиллях щодо підвищення ефективності, результативності в цій сфері. «Стратегічна комунікація» зображується як усеохоплювальна «синхронізація слів і справ та як вони будуть сприйняті окремими аудиторіями» і «програми заходів, свідомо спрямованих на спілкування і взаємодію з цільовою аудиторією, зокрема й

здійснення державних справ у галузі публічної дипломатії, та інформаційних операцій» [40].

Цілі США щодо «запланованої комунікації та взаємодії», які подаються як «елементи національної влади», повинні підтримати політичні цілі і досягти таких «особливих результатів»:

- іноземні аудиторії визнають галузі взаємного інтересу зі Сполученими Штатами;
- іноземні аудиторії вважають, що Сполучені Штати грають конструктивну роль у світових справах;
- іноземні аудиторії розглядають Сполучені Штати як шанованого партнера у вирішенні глобальних викликів [41].

У документі також ідеться про необхідність розрізнення «позитивних» зусиль комунікації та взаємодії уряду, які «будуються на взаємній повазі та взаємному інтересі», від зусиль, спрямованих на боротьбу з тероризмом. «Сполучені Штати повинні чітко сформулювати позитивне бачення, визначити, що ми кожного разу, коли це можливо, готові до залучення зарубіжної аудиторії у позитивному сенсі [42].

Чотирирічна дипломатія і Огляд розвитку

Чотирирічні дипломатія і Огляд розвитку («ЧДОР», або «Огляд») визначає публічну дипломатію як «основу дипломатичної місії», яка включатиме в себе «створення регіональних центрів засобів масової інформації, де працюватимуть кваліфіковані комунікатори, щоб гарантувати, що США можуть брати участь в публічних дебатах у будь-якому місці і в будь-який час; будувати мережеві співтовариства, які поділяють інтереси США; і розширяти відносини між народами» [43].

Головними напрямками політики «Огляду» є відновлення і підтримка лідерства Америки і створення нової глобальної архітектури співпраці. Підкреслюючи «цивільну владу» і визнаючи «владу громадськості» — враховуючи «неурядові організації, корпорації, групи громадянського суспільства і людей в усьому світі, які поділяють цілі та інтереси США» — «Огляд» підкреслює партнерські відносини, які можуть допомогти «у становленні і зміцненні безпеки Америки, процвітанню та цінностям в усьому світі». Згідно з ЧДОР, «Ми будемо будувати мережу спілок та партнерств, регіональних організацій і глобальних інститутів, що є міцними і досить динамічними, щоб допомогти нам вирішити сьгоднішні проблеми, адаптуватися до загроз, які стоять перед нами, і скористатися новими можливостями» [44].

У документі підкреслюється, що зусилля із вдосконалення регіональної взаємодії за допомогою розширених програм, таких як «проповідники з посольств», які подорожують по всій країні, спілкуючись з людьми з конкретних питань, займаються зміцненням зв'язків з регіональними установами та створенням регіональних центрів для підтримки місцевих ініціатив [45]. Інша програма під назвою «Стратегічні діалоги з громадянським суспільством» була розробле-

на «для просування ініціатив з цілої низки питань, які поділяють Сполучені Штати і громадянські суспільства».

В «Огляді» підкреслюється, що урядовий підхід до взаємодії визнає нове дипломатичне операційне середовище, в якому взаємодія і співпраця мають ключове значення для просування американських інтересів і цінностей. «Наша дипломатія повинна будувати партнерські відносини і мережі, реалізовувати програми, а також взаємодіяти з громадянами, групами і організаціями». Відповідно до документа «робота з громадянським суспільством є найбільш ефективним і дієвим шляхом до просування провідних цілей зовнішньої політики» [46].

Документ уводить до обігу нове поняття «дипломатія спільнот» як «новий підхід до визначення і розвитку мережі контактів за допомогою конкретних проектів на місці, програм або подій, а потім допомагають цим мережам еволюціонувати в послідовні дійові центри в галузях, що становлять спільний інтерес». Існує дві мети дипломатії спільнот: «створення мереж контактів, які можуть працювати на себе для просування цілей відповідно до інтересів» і «демонструвати через конкретні події відданість спільним інтересам і універсальним цінностям» [47].

У ЧДОР було затверджено рекомендації, представлені в Стратегічній системі публічної дипломатії.

Стратегічна система публічної дипломатії

Стратегічна система публічної дипломатії («ССПД», або «Стратегічна система») зображується як «навігатор для публічної дипломатії», який буде промотором місії з підтримки досягнення цілей і завдань зовнішньої політики США, просування національних інтересів та підвищення національної безпеки шляхом інформування й здійснення впливу на іноземних громадян і через розширення та зміцнення відносин між народом і урядом Сполучених Штатів, громадянами світу» [48].

Стратегічна система визначає потребу в «комплексних, багатовимірних стратегіях із громадського залучення, налагодження партнерських відносин, мобілізації широких коаліцій, а також стимулювання громадської думки в усіх секторах суспільства: активістів і вчених, лідерів у сфері бізнесу та громадянського суспільства, релігійних громад та громадських організацій».

Існує п'ять «стратегічних імперативів» для ефективної публічної дипломатії:

1) формування повідомлення — розвивати активні пропагандистські стратегії для інформування, надихати і переконувати: «Ми були неправильно представлені (спотворені) — або взагалі не представлені — у дуже великій кількості глобальних переговорів»;

2) розширення та зміцнення відносин між народами — зміцнювати взаємну довіру та повагу через розширення програм та платформ публічної дипломатії — «Фундамент довіри відкриває вуха і уми»;

3) боротьба з екстремістами — дискредитувати і делегітимізувати Аль-Каїду, а також розширити можливості довіри місцевим поглядам — «Голоси екстремістів не повинні ігноруватися»;

4) краще інформувати про вироблену модель політики для забезпечення завчасного врахування у зовнішній політиці розуміння поглядів і думок зарубіжних громад: «Якщо ми літаємо із заплещеними очима, то варто очікувати на катастрофу»;

5) використання ресурсів згідно з поточними пріоритетами — зміцнення структур і процесів з метою забезпечення скоординованої та ефективної публічної дипломатії: «Ми можемо зробити усе краще ... і ми повинні» [49].

У центрі уваги відносини «від людини до людини» щодо розширення сфери охоплення програм у галузі публічної дипломатії, використовуючи нові засоби масової інформації, розширення освітніх можливостей для людей за кордоном, створюючи можливості для взаємодії США та іноземних громадян через освітні та культурні програми і побудову відносин з майбутніми іноземними лідерами. Ці програми призначені для «просування національних інтересів США і розвитку бажаних навичок, які надають можливість і альтернативи екстремізму» для іноземців.

Огляд документів щодо політики США підтверджує думку професора Ріордана, що «в двадцять першому столітті дипломатія ставати дедалі більш публічною» [50]. Особливості глобальної участі, підкреслені в усіх чотирьох документах, відображають думку адміністрації Обами про те, що в нову епоху нація повинна «вийти за межі уряду», щоб «вступати в безпосередній контакт» з людьми за кордоном. Згідно із зазначеними документами адміністрація прагне зробити «обов'язковим вихід за межі держави, що є визначальною рисою зовнішньої політики США».

Огляд документів також засвідчує, що публічна дипломатія США за адміністрації Обами включає в себе багато з характеристик нової публічної дипломатії. Причому підвищену увагу приділено співпраці і налагодженню відносин з партнерами державного і приватного секторів, що є дзеркалом нового погляду публічної дипломатії, це свідчить про те, що публічні дипломати сьогодні повинні бути готові до сприяння створенню мережі неурядових організацій і народів, які поділяють спільні інтереси. Слід зазначити, що розширення та зміцнення відносин «людина з людиною», «народ з народом» є «стратегічним імперативом» в публічній дипломатії США [51].

Крім того, підвищення ролі публічної дипломатії в політичних процесах розглянуто в обох ідеях та побудові нової публічної дипломатії США. Існують також свідчення того, що двосторонній зв'язок і довгострокові реляційні стратегії визначено як вирішальні для успіху публічної дипломатії США. Нарешті, важливу роль у публічній дипломатії США відіграє власна громадськість, яка, хоча і на обмеженій

основі неофіційних «послів», зосереджує свої зусилля у рамках поширення публічної дипломатії на громадськість за кордоном.

Це є позитивною подією в публічній дипломатії США. Перехід від обміну повідомленнями, підходу попередньої адміністрації, до реляційного підходу, більш орієнтованого на «вислуховування», ніж на «розмову», вказує на значний прогрес у напрямі більш ефективної публічної дипломатії США.

1. National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States (9–11 Commission). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://9-11commission.gov>.
2. The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United State. — New York: W.W. Norton & Company, 2003. — P. 349.
3. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 5.
4. *Трофименко М. В.* Структура публічної дипломатії США / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов // Україна дипломатична: науковий щорічник. — 2014. — Вип. п'ятнадцятий. — С. 712.
5. The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United State. — New York: W.W. Norton & Company, 2003. — P. 376—377.
6. *Ibid*, P. 377.
7. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 6.
8. President Barack Obama's Inaugural Address, JANUARY 21, 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address>.
9. Remarks by the President at Cairo University, June 4, 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>.
10. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles : Figueroa Press, 2011. — P. 7.
11. Pub. L. No. 80-402, 62 Stat. 6 (1948). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://legisworks.org/congress/80/publaw-402.pdf>.
12. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality / Kathy R. Fitzpatrick. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 9.
13. The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations / [Brian Hocking, Jan Melissen, Peter van Ham, Cynthia P. Schneider]. — Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan. — P. 25.
14. *Ibid*, P. 22.
15. *Cull N. J.* Public Diplomacy: Lessons from the Past. — Los Angeles: Figueroa Press, 2009. — P. 13.
16. *Zaharna R. S.* Battles to Bridges: U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11. — Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010. — P. 179.
17. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 10.
18. Там само.
19. Там само.
20. Trials of Engagement: The Future of US Public Diplomacy.
21. *Cowan G.* Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy / Cowan Geoffrey, Amelia Arsenault // The Annals of the American Academy of Political and Social Science. — Vol. 616, Public Diplomacy in a Changing World. — Mar., 2008. — P. 27.
22. *Ibid*, pp. 11, 19—20.
23. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 12.
24. *Zaharna R. S.* Battles to Bridges: U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11. — Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010. — P. 173.
25. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 14.
26. *Ibid*.
27. *Ibid*, p. 15.

28. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 15.
29. *Ibid*, p. 16.
30. *Ibid*, p. 17.
31. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 19.
32. *Ibid*, p. 19—21.
33. *Ibid*, p. 22.
34. *Ibid*, p. 22.
35. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 23.
36. *Ibid*, p. 23.
37. *Ibid*, p. 25.
38. US National Security Strategy. — February 2016. — Washington, The White House. — P. 4.
39. National Framework for Strategic Communication. — 2010. — Washington, The White House. — P. 1.
40. National Framework for Strategic Communication. — 2010. — Washington, The White House. — P. 2.
41. *Ibid*, p. 6.
42. *Ibid*, p. 6.
43. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 28.
44. *Ibid*.
45. *Ibid*, p. 29
46. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 29.
47. *Ibid*.
48. *Ibid*, p. 30.
49. *Ibid*, p. 31.
50. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — P. 32.
51. *Ibid*.
52. Трофименко М. В. Структура публічної дипломатії США / М. В. Трофименко, К. В. Балабанов // Україна дипломатична: науковий щорічник. — 2014. — Вип. п'ятнадцятий. — С. 709—724.
53. *Cowan G.* Moving from Monologue to Dialogue to Collaboration: The Three Layers of Public Diplomacy / *Cowan Geoffrey, Amelia Arsenault* // *The Annals of the American Academy of Political and Social Science.* — Vol. 616, *Public Diplomacy in a Changing World.* — Mar., 2008. — P. 10—30.
54. *Cull N. J.* *Public Diplomacy: Lessons from the Past.* — Los Angeles: Figueroa Press, 2009. — 61 p.
55. *Kathy R. Fitzpatrick*. U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality. — Los Angeles: Figueroa Press, 2011. — 54 p.
56. National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States (9-11 Commission). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://9-11commission.gov>.
57. National Framework for Strategic Communication. — 2010. — Washington, The White House. — 14 p.
58. President Barack Obama's Inaugural Address, January 21, 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.whitehouse.gov/blog/2009/01/21/president-barack-obamas-inaugural-address>.
59. Pub. L. No. 80-402, 62 Stat. 6 (1948). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://legisworks.org/congress/80/publaw-402.pdf>.
60. Remarks by the President at Cairo University, June 4, 2009. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-president-cairo-university-6-04-09>.
61. *The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United State.* — New York: W.W. Norton & Company, 2003. — 567 p.
62. *The New Public Diplomacy. Soft Power in International Relations* / [Brian Hocking, Jan Melissen, Peter van Ham, Cynthia P. Schneider]. — Houndmills, Basingstoke, Hampshire : Palgrave Macmillan. — 221 p.
63. US National Security Strategy. — February 2016. — Washington, The White House. — 29 p.
64. *Zaharna R.S.* *Battles to Bridges: U.S. Strategic Communication and Public Diplomacy after 9/11.* — Houndmills: Palgrave Macmillan, 2010. — 233 p.

Kostiantyn BALABANOV,

*Rector of the Mariupol State University,
Honorary-General Consul of the Republic of Cyprus in Mariupol,
Corresponding Member of NAPS of Ukraine,
Doctor of Political Sciences, Professor;*

Mykola TROFYMENKO,

*Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work (International Relations)
of the Mariupol State University,
Candidate of Political Sciences, Associate Professor*

POST-9/11 PUBLIC DIPLOMACY OF THE UNITED STATES

Abstract. The article analyzes the fundamentals of post-9/11 public diplomacy. The September 11th attacks were a sign that the American policy should be revised in different fields. There was created The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, also known as the 9/11 Commission. The 9/11 Commission was assembled by the US Congress and the President of the USA in order to «to prepare an account of the circumstances surrounding the September 11 attacks», including the development of «preventive measures for such tragedies» in future. The process of accounting and investigating was very tense and allowed to determine the drawbacks of the country's diplomatic preparedness to fight against ideological threats. The review issued by the Commission was published in the final report and was expressed only by one phrase: «the diplomatic efforts of the US State Department were largely ineffective».

Later on, after the report was published, many researchers and public activists issued numerous articles and papers of their own where they tried to do what the Commission failed to accomplish – to find out why exactly American public diplomacy and public diplomacy in particular (diplomatic efforts targeted on foreign audience) turned out to be ineffective.

It's important to stress that these questions have been answered. The marginalization of public diplomacy by American officials in a post-Cold War period led to the dissolution of the US Information Agency in 1999, which caused the fracture and lack of financial resources within the system of public diplomacy, which might have served as an effective first defense line against foreign military forces.

The article also analyzes documents on foreign policy issued by the Obama administration through the prism of the US public diplomacy, in particular the national security strategy, the National Framework for Strategic Communication, the Quadrennial Diplomacy, development review and strategic framework for public diplomacy.

The National Security Strategy (NSS) determines interaction as the active participation of the USA in relations beyond its borders. In February 2015, a new National Security Strategy was adopted. It says that the US government is responsible for adjusting international security. For the scope of tackling the issues of international security, the USA gives preference to the collective action taken together with its foreign partners such as The North Atlantic Treaty Organization (NATO), partners in United Kingdom, France, Germany, Italy, Canada, Japan, South Korea, Australia, New Zealand, the Philippines, Thailand and Israel. The US government will continue to strengthen the potential of the USA and other countries to prevent the conflicts within and among the countries. Recent violation of Ukrainian sovereignty and territorial integrity by Russian militaries endangers international norms, which have already been taken for granted since the post-Cold War period. Hence, American diplomats and leaders should play the key role in preventing future conflicts by helping other countries to withstand pressure and coercion, which also will reaffirm their commitments to the partners¹.

According to the Strategy, the US government will continue to mobilize international assistance in order to expand the respect for human rights across the world. The USA will focus its activities and resources on providing assistance to the countries, which are on their way towards more democratic system of governance, support their aspirations and successes and ease the difficulties of transition to the democratic system through investments, trade and support to reforms.

The USA will continue to strengthen its cooperation with free, whole and peaceful Europe, which has always been its indispensable partner in tackling the global security issues, and to support the aspirations of countries in the Balkans and Eastern Europe toward European integration. Russian aggression in Ukraine shows the importance of international norms and rules against territorial aggression. The US government has undertaken a number of international efforts aimed at assisting the Ukrainian people as they chose to develop their own democratic future. Generally, the Strategy analyzed the international affairs, the role played by the USA in the modern world and set the goals for American diplomacy and public diplomacy in particular.

The National Framework for Strategic Communication («NFSC» or «National Framework»), is «a comprehensive interagency administration strategy for public diplomacy and strategic communication». The National Framework calls for developing a «culture of communication» acknowledging the fact that the nation should be «more effective in our deliberate communication and engagement, and do a better job understanding the attitudes, opinions, grievances, and concerns of people—not just elites—around

¹ US National Security Strategy. — February 2016. — Washington, The White House. — P. 4.

the world» so that it could «convey credible, consistent messages, develop effective plans and to better understand how our actions will be perceived»².

This document focuses mostly on describing interagency processes which involve governmental communication and the role and obligations of various divisions and positions responsible for the government's strategic communication and current efforts to increase the effectiveness in this field. «Strategic communication» is described as «a comprehensive synchronization of words and deeds and how they will be perceived by selected audiences» and «programs and activities deliberately aimed at communicating and engaging with intended audiences, including those implemented by public affairs, public diplomacy, and information operations»³.

The Quadrennial Diplomacy and Development Review («QDDR» or «Review») defines public diplomacy as «a core diplomatic mission» which will include «building regional media hubs staffed by skilled communicators to ensure that we can participate in public debates anywhere and anytime; pioneering community diplomacy to build networks that share our interests; and expanding people-to-people relationships.»⁴. Main lines for the Review policy are restoration and support to the American leadership and the establishment of new global architecture of cooperation through emphasizing «civilian power» and recognizing «the power of the public». According to the QDDR: «We will build a network of alliances and partnerships, regional organizations and global institutions that is durable and dynamic enough to help us meet today's challenges, adapt to threats that lie ahead, and seize new opportunities.»⁵. The document states that «working with civil society is not just a matter of good global citizenship, but also a more effective and efficient path to advancing key foreign policy objectives.»⁶. The document also introduces a new concept of «community diplomacy» as «a new approach to identifying and developing networks of contacts through specific on-the-ground projects, programs, or events and then helping those networks evolve into consistent centers of action on areas of common interest.».

The Strategic Framework for Public Diplomacy («SFPD» or «Strategic Framework») is a «roadmap for public diplomacy» which will promote the mission «to support the achievement of U.S. foreign policy goals and objectives, advance national interests, and enhance national security by informing and influencing foreign publics and by expanding and strengthening the relationship between the people and government of the United States and citizens of the world»⁷. This strategic system defines the need for «complex,

² National Framework for Strategic Communication. — 2010. — Washington, The White House. — P. 1.

³ National Framework for Strategic Communication. — 2010. — Washington, The White House. — P. 2.

⁴ Kathy R. Fitzpatrick U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality / Kathy R. Fitzpatrick. — Los Angeles : Figueroa Press, 2011. — P. 28.

⁵ Ibid.

⁶ Kathy R. Fitzpatrick U.S. Public Diplomacy in a Post-9/11 World: From Messaging to Mutuality / Kathy R. Fitzpatrick. — Los Angeles : Figueroa Press, 2011. — P. 29.

⁷ Ibid, p. 30.

multi-dimensional public engagement strategies to forge partnerships, mobilize broad coalitions, and galvanize public opinion across all sectors of society: activists and academics, business and civil society leaders, faith communities and NGOs». The expansion of the reach of public diplomacy programs is in the spotlight of people-to-people contacts which can be achieved through new media, expansion of the opportunities for education for people abroad by creating opportunities for the interaction between the USA and foreign audiences through educational and cultural programs and relationship building with future foreign leaders. These programs are aimed at «advancing U.S. national interests and develop desired skills that provide opportunity and alternatives to extremism» for foreign people.

The review of the documents previously mentioned confirmed that «in the twenty first century diplomacy will be getting more and more public». The peculiarities of global engagement described in those four documents reflect the concept provided by the Obama administration. It says in a new age the nation should go «beyond the boundaries of government» in order to «directly communicate» to the people abroad. According to those documents, the administration is eager to enforce and to make obligatory the «going-beyond process which will become a salient feature of the US public diplomacy».

Documents reviewed also show that the US public diplomacy pursued by the Obama administration has many features of the new public diplomacy. Special attention is paid to the cooperation and adjusting relations with state and private sector partners which mirrors new approaches to the public diplomacy. It gives the notion that today's public diplomats should be ready to promote the creation of the NGO networks and include like-minded nations with joint values to the network. It is noteworthy that strengthening and expanding people-to-people and nation-to-nation contacts is a «strategic imperative» for the US public diplomacy.

Moreover, strengthening the role of public diplomacy in political developments is a part of two concepts and the new US public diplomacy. Bilateral ties and long-term relational strategies are seen as a key to the successful US public diplomacy. Finally, the important role in the US public diplomacy is played by the American civil society though on the unofficial basis. It acts as informal «ambassadors» and concentrates its efforts on foreign audiences within the framework of public diplomacy.

This is a positive feature for the US public diplomacy. The transition from messages exchange approach used by the previous administration to the relational listening-oriented rather than speaking-oriented approach evidences significant advancements made on the way towards creating more effective American public diplomacy.

Keywords: public diplomacy, 9/11, social networks, globalization, the National Security Strategy.

Сергій ПИРОЖКОВ,

академік, віце-президент НАН України;

Назіп ХАМІТОВ,

доктор філософських наук, професор,

провідний науковий співробітник Інституту

філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИБІР УКРАЇНИ: ЯК БУТИ СУБ'ЄКТОМ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ?

Анотація. Стаття розкриває зміст поняття сучасної цивілізації як *сукупності матеріально-технічних, економічних, правових і духовно-культурних умов* гідного життя людської спільноти. Автори статті доводять таке: будь-яка цивілізація розвивається як єдність минулого, сучасного й майбутнього; цивілізація — це її історія, наявний стан і цивілізаційний проект — спрямованість у майбутнє; важлива тенденція сучасної цивілізації — спрямованість до гуманізації, до забезпечення гідності й самореалізації людини.

Ключові слова: європейський вибір, життєвий потенціал, євроатлантичний вибір, західна цивілізація.

1. Який цивілізаційний вибір робить Україну не об'єктом, а суб'єктом геополітики?

Останнім часом словосполучення «європейський вибір України» стало для нас звичним і навіть стереотипним. Зрозуміло, що йдеться передусім про вибір цивілізаційного шляху на ґрунті європейських цінностей. Проте що означає цивілізаційний вибір? І який вибір робить Україна — *європейський, євроатлантичний чи західний взагалі?* А може, цивілізаційний вибір — це вибір не геополітичного вектора, а *способу життя й цінностей*, що відповідають інтересам країни та є продуктивними для її громадян? Як здійснити цивілізаційний вибір у глобалізованому світі не як *об'єкта, а суб'єкта історії та геополітики?* Як зробити такий цивілізаційний вибір, який посилить суб'єктність України, а не послабить або й знищить її?

Відповідаючи на ці запитання, важливо передусім усвідомити, що таке *цивілізація*. Залишаючи осторонь концепції, які протиставляють

цивілізацію та культуру як матеріально-технічне й духовно-творче начала, звернемося до підходу, який їх об'єднує. Ця єдність зумовлена тим, що в житті людини культурне й цивілізаційне начала перебувають у постійній взаємодії: культура є духовним наповненням цивілізації, а цивілізація — створення умов для розвитку культури.

Лише певний рівень розвитку цивілізації дає людині *свободу* для реалізації життєвого потенціалу — самореалізації, зокрема й для культурного вдосконалення.

У найширшому значенні цивілізація є способом присутності того чи іншого народу в історії. Якщо ця присутність є гуманістичною, то культура — органічна частина цивілізації. Культура надихає цивілізацію, набуває її буттєвої вкоріненості.

Спрямованість до гуманізації, до забезпечення гідності й самореалізації людини — важлива тенденція сучасної цивілізації. Отже, сучасна цивілізація постає як *сукупність матеріально-технічних, економічних, правових і духовно-культурних умов* гідного життя людської спільноти.

Будь-яка цивілізація розвивається як єдність минулого, сучасного й майбутнього. Тому цивілізація — це також її історія, теперішній стан і проект, або спрямованість у майбутнє. Дуже важливо не зациклюватися на якомусь одному з часових вимірів власної цивілізації.

Зацикленість на минулому, нехай і вельми героїчному, викликає до життя той консерватизм, який викреслює країну із сучасності. Розчинення в теперішньому стані не дає можливості розвиватися, породжуючи безкінечний прагматизм і популізм політиків без ідеології. Зосередженість лише на майбутньому формує утопізм і сформований на ньому популізм лівих політичних сил.

Важливо усвідомлювати, що сучасна цивілізація є глобальною, такою, що інтегрує різні народи й країни на підґрунті тих чи інших загальнолюдських цінностей. Чи означає це, що у світі може домінувати одна-єдина цивілізація, представлена якимсь народом (народами, політичною чи громадянською нацією), культурою та відповідною ментальністю? Так, у сучасному світі є схожа тенденція, а точніше *тенденції*, адже маємо декілька глобальних цивілізаційних проектів. Наддержави (або держави, які позиціонують себе як такі) у тій чи іншій формі представляють свій цивілізаційний проект як «взірцевий», будуючи на цьому ідеологію, внутрішню та зовнішню політику. Унаслідок цього сучасний світ є світом боротьби цивілізаційних проектів наддержав і тих держав, які вони втягують у свою орбіту.

Цій тенденції протистоїть інша, у річищі якої сучасний світ постає діалогом і консенсусом різноманітних цивілізаційних проектів. Геополітичні, військово-політичні й економічні реалії показують, що тенденція *консенсусного плюралізму* глобальної цивілізації є більш продуктивною.

Тому, відповідаючи на запитання «Який саме вибір повинна зробити Україна — *європейський, євроатлантичний чи західний узагалі?*», слід відповісти так: і перший, і другий, і третій.

Будучи частиною європейської культури й цивілізаційної спільноти, Україна, отже, робить *європейський* вибір.

Обираючи розвиток у цивілізаційному контексті відкритого демократичного суспільства, вона здійснює *євроатлантичний* вибір. Вважаючи особистість, її права, гідність і свободу найвищими цінностями, Україна обирає західний світ, *західну цивілізацію взагалі*.

Водночас слід усвідомлювати, що Схід (наприклад, Японія, Південна Корея, Китай) розвивається динамічно й ефективно, тому, роблячи акцент на західній цивілізації, ми не можемо відкидати необхідність та можливість відносин зі східними партнерами, якщо, поперше, виникають спільні інтереси та, по-друге, вони поділяють наші цивілізаційні цінності.

Проте такий багатоаспектний цивілізаційний вибір геополітичних і культурних векторів стає продуктивним лише тоді, коли стає похідним від іманентного вибору *способу життя й цінностей*. Тих цінностей, що насправді відповідають інтересам України та є органічними й продуктивними для її громадян.

Така логіка вибору й робить Україну *не об'єктом, а суб'єктом* геополітики та історії. Проте набуття суб'єктності потребує ще логіки поєднання процесу й результату під час здійснення цивілізаційного вибору.

Цивілізаційний вибір країни неможливо *зробити* раз і назавжди, його треба постійно *підтверджувати* прагматичними програмами дій. Вибір країни — це цивілізаційний шлях, який потребує низки *виборів*. Як у сенсі періодичного обрання влади в демократичному суспільстві, так і в значенні здійснення *вибору за вибором* представниками обраної влади та політичної опозиції, а також забезпечення щоденного вибору кожним свідомим громадянином.

Не можна заперечувати, що цивілізаційний вибір на певних етапах історії країни стає Вибором із великої літери — є доленосним і передбачає фундаментальний *стратегічний результат*. Не треба лише вважати, що здійснивши такий Вибір, можна вже зняти із себе відповідальність, віддавши «сильним світу цього» — наддержавам чи геополітичним союзам здійснення стратегій реалізації Вибору. Цивілізаційний вибір — це постійний процес обрання, корекції та втілення *власних*, а не нав'язаних іззовні стратегій розвитку.

Отже, здійснення продуктивного цивілізаційного вибору потребує «критичної маси» творчих особистостей, що неможливо без прийняття творчої самореалізації як універсальної цінності.

Саме такий цивілізаційний вибір здатен посилити суб'єктність України. В іншому випадку маємо послаблення суб'єктності чи її знищення, що може навіть супроводжуватися підвищенням рівня життя,

але врешті буде означати деформацію або втрату ідентичності й руйнацію архетипів культури та ментальності, через що можна втратити своє цивілізаційне обличчя й геополітичну гідність. А це, своєю чергою, може призвести до падіння і рівня життя громадян, і його повноцінного наповнення.

Наявність потужного громадянського суспільства в балансі з державою, що підтримує креативну самореалізацію особистості та підтримується нею, — умова цивілізаційного вибору, який не просто посилисть суб'єктність України, а й виведе Українську державу на світовий рівень.

Адже цивілізація є тільки засобом розкриття соціально-економічного й культурного потенціалу держави, доведення його до світового рівня, тоді як культура стає засобом одухотворення цивілізації.

2. Гідна самореалізація людини — мета цивілізаційного розвитку України

Вищезазначене породжує нові важливі питання.

1. Як можуть бути поєднані цивілізація та культура?

2. Чи є така їх взаємна зумовленість, яка виводить країну на світовий рівень, принаймні робить її помітною у світі, кінцевою метою цивілізаційного розвитку України?

Відповідаючи на перше питання, слід визнати, що культура й цивілізація продуктивно поєднуються в суспільстві лише через *особистості* цього суспільства. А це можливо за умови їхньої *гідної самореалізації*.

Під гідною самореалізацією можна розуміти розкриття життєвого потенціалу людини в тілесному, творчому й духовному вимірах, що робить її креативною, а тому корисною для сучасного інноваційного суспільства. Така самореалізація органічно поєднує індивідуальні й комунікативні можливості людини. Гідна самореалізація — то діяльність, яка не лише розкриває здібності людини, здійснює її цілі й цінності, а й приносить задоволення її потреб і потреб її родини.

Гідно самореалізована людина є щасливою — і в професії, і в родині, і в соціальному громадянському просторі. Така людина вступає у відносини, здатні створювати відкрите демократичне суспільство, яке не знищує свободу в обмін на «щастя», а робить економічну, політичну, духовну свободу особистості умовою свого розвитку.

Отже, саме *гідна самореалізація людини* є метою цивілізаційного проекту України. Однак гідна самореалізація є одночасно і його передумовою — цей проект стає утопічним без самореалізованих і самодостатніх людей, якими зазвичай є середній клас, що органічно об'єднується в економічні, політичні, духовні спільноти [2].

Виникає суперечність, яка має бути розв'язана діалектично: держава, яка є головним суб'єктом цивілізаційного проекту України, повинна проявити належну активність у створенні соціальної атмосфе-

ри для актуалізації активних і креативних особистостей, дбаючи про надання рівних умов для набуття освіти, підвищення кваліфікації та справедливу дію «соціальних ліфтів» — сформуванати й підтримувати єдині для всіх «правила гри» в суспільстві, де людина є вищою цінністю. Це сприятиме актуалізації *громадянської довіри* як до влади, так і поміж людьми, спільної відповідальності та позитивного соціального клімату. Все інше створить обмежена *лише законом* вільна самоорганізація самореалізованих громадян. Така самоорганізація буде формувати Україну як успішного суб'єкта в глобалізованому світі четвертої індустріальної революції.

При цьому було би помилкою розуміти роль правової держави лише як «пусковий механізм» мережевого суспільства вільних громадян, що прагнуть самореалізації. Надзвичайно важливо усвідомлювати необхідність збалансованості мереж громадянського суспільства й держави, які у своїй взаємодії «здатні “врівноважувати” одне одного, утворюючи більш чи менш стабільні форми соціальної організації. Порушення ж такої “рівноваги” неминуче призводить до соціальної деструкції і в державі, і в суспільстві...» [3, с. 453], що заперечує саму можливість успішної самореалізації людини.

3. Риси української ментальності як чинники цивілізаційного вибору

Як реально забезпечити в Україні гідну самореалізацію, яка буде не розділяти людей, а об'єднувати в *соціальні цілісності, мережі*, в яких будуть розгортатися потенції особистостей і які у своєму поєднанні продемонструють нову якість цивілізаційного розвитку? Чи не завадить цьому відомий український індивідуалізм?

Питання непросте, адже більшість дослідників виділяють *індивідуалізм* як найсуттєвішу рису культури й ментальності українського народу. Справді, індивідуалізм був породжений самою логікою української історії, і саме він протягом століть ставав на заваді розвитку повноцінної держави.

У яких умовах індивідуалізм може бути продуктивним? Тоді, коли він трансформується в *персоналізм* — такий спосіб відносин зі світом, за якого цінність персони не заперечує значущості суспільного життя та має орієнтацію на діалог і консенсус. І якщо індивідуалізм породжує національний егоїзм у цивілізаційному поступі, то персоналізм долає його. Усвідомлення й подолання національного егоїзму є надзвичайно важливим. Адже «національний егоїзм, хоч і надає деякі короточасні переваги у тактичному плані, однак у стратегічному — може становити небезпечну загрозу власним довгостроковим інтересам, сприяти формуванню небажаного іміджу у світовому співтоваристві... тощо» [1, с. 14].

Особистість, спільнота, держава, що розвиваються в річищі персоналізму, здатні «йти на компроміси у тактичних питаннях, але не поступатися *стратегічними і життєво важливими інтересами*» [1, с. 14].

Персоналізм є індивідуалізмом, який позбувся своїх негативних рис, вийшов за межі стихії, де він був способом життя й мислення, що суперечить раціональному устрою соціуму. Слід зазначити, що індивідуалістичне та персоналістичне почало весь час взаємодіють в історії українського народу й саме перемога персоналізму так потрібна нині сучасному українському суспільству.

Саме персоналізм є найважливішим архетипом української культури й ментальності. Якщо виходити з того, що українська культура — християнська культура, то очевидно, що український персоналізм постає конкретизацією загальнохристиянського персоналізму, який є принциповою ментальною основою західного світу.

Сутнісним проявом персоналізму в українській історії було козацтво, яке в сучасній Україні має своїм аналогом рух добровольчих батальйонів та волонтерство. У цьому явищі відображено суперечливу взаємодію індивідуалізму й персоналізму, але персоналізм усе-таки домінує. Інша справа, що козацтво було острівцем персоналістичного буття в загальноіндивідуалістичному доквіллі.

Ще одним архетипом української ментальності можна було б назвати *світоглядну толерантність*, що виражає здатність українського народу приймати у свою культуру ментальні настанови інших народів та їхніх культур.

Очевидно, що світоглядна толерантність вступає в суперечність з індивідуалізмом. Ця суперечність є деструктивною. Саме її деструктивність стала внутрішньою причиною бездержавного буття українського народу.

А коли світоглядна толерантність входить у суперечність із персоналізмом, то її розв'язання має бути конструктивним, що утворює *світоглядну синтетичність*. У житті особистості такий світогляд зумовлює формування особливої *креативності миротворця*, виступаючи єднанням толерантності й персоналізму.

Саме світоглядна толерантність і синтетичність дозволяє українській нації існувати як у громадянському, так і в етнокультурному вимірах, що відкриває для неї цивілізаційні перспективи. Сьогодні ми маємо українську націю «як відкрити поліетнічну спільноту, що історично склалася на території України і усвідомлює себе як український народ, як спільнота українських громадян» [1, с. 13]. І це не суперечить буттю української нації та «як етнічно однорідної спільноти осіб української національності, які проживають на території України та поза її межами» [1, с. 13].

Світоглядна синтетичність української ментальності є умовою «консолідації українського суспільства навколо ідеї національної держави, де поважатимуться права людини незалежно від її етнічної належності» [1, с. 13].

З іншого боку, світоглядна синтетичність є важливою запорукою виходу України на світову арену в інформаційно-мережеву добу як *суб'єкта* позитивних змін. Адже ця доба, в якій проявилися не лише загрози світового тероризму й гібридних воєн, а й їх жакливе втілення, дедалі більше потребує світоглядно-ціннісного єднання людства зі збереженням своєрідності локальних ментальностей [5] і недопущення конфліктів між ними.

Які ще можна виділити архетипи української ментальності та культури, що зумовлюють специфіку самореалізації людини нашої країни, а відтак — і її цивілізаційний розвиток як суб'єкта глобалізованого світу?

Важливим архетипом української ментальності та культури, який впливає на своєрідність самореалізації людини нашої країни, є *кордоцентризм*, маніфестований такими класиками української філософії, як Г. Сковорода та П. Юркевич. Кордоцентризм означає перевагу душевного над раціональним і прагматичним, виражає домінанту «Серця», чуттєвості в житті українця. Цьому архетипові співзвучні такі риси національної психології українського народу, як сентименталізм і любов до природи.

Зрозуміло, що кордоцентризм, не врівноважений раціоналізмом, може заперечувати сам себе й бути руйнівним для будь-якого проекту самореалізації, породжуючи сентиментальну пасивність, жалість до себе, образливість і заздрісність, що призводить до ксенофобії.

Є ще архетип української ментальності й культури, який здатний глибинно зумовлювати гідну самореалізацію — *глибинний оптимізм*. Він пронизує всі етапи української історії, саме завдяки йому українська культура змогла вижити в жакливих умовах бездержавності. «Глибинний оптимізм є характерним для всієї української міфології — починаючи від обоження образу Сонця до фундаментальної іронії над демонічними істотами і в тому числі — над образом чорта» [6, с. 408]. Глибинний оптимізм проявляється також в іронії та специфічному гуморі українців, які мають як зовнішню, так і внутрішню спрямованість. У сфері християнських уявлень глибинний оптимізм українця віддзеркалено у *світлій апокаліптичності* — переживанні «кінця світу» як творення кращого буття.

Окресливши архетипи української ментальності й культури, спробуємо осмислити можливі зміни ролі України в Європі. Адже саме ці зміни будуть найпершими наслідками цивілізаційного вибору України на світовій арені.

4. Роль України в сучасній Європі

Яку ж роль може зайняти в Європі Україна, яка географічно розташована в її центрі, але поки що ментально розіп'ята між Європою й Азією? Відповіді на ці запитання є вельми складними та інколи навіть небезпечними. Вони вимагають відповідальності. Адже футуро-

лог не лише передбачає майбутнє, а й створює його образ у свідомості сучасників. Однак людство не може жити не проектуючи своє буття. Візьмемо ж і ми на себе сміливість проектування майбутнього Європи та ролі української нації в цьому майбутньому.

Будь-які роздуми про майбутнє Європи потребують виходу за межі її географічного визначення — ідеться про визначення *суті європейської ментальності*.

На перший погляд, під європейською ментальністю можна розуміти процес комунікації християнських культур, що вирости на ґрунті античної культури. Таке метагеографічне визначення має свою привабливість — воно позбавляє від замкненої характеристики Європи. Але критичний погляд усе ж таки руйнує його — таке «відкрите» визначення швидше характеризує Захід узагалі, Захід як планетарне явище, а не Європу. І хоча Європа є зародком Заходу, його корінням та вічним джерелом, це визначення лише торкається сутності європейського. Воно є надто широким.

Потрібна конкретизація. І вона веде нас до логічного, але трохи ризикованого висновку: європейська ментальність є результатом комунікації германської, романської та слов'янської ментальностей. Іншими словами, вона є результатом взаємодії античного, готичного та слов'янського виявів людського буття.

Справді, в Європі християнське й античне трапляються в германських, романських та слов'янських виявах. Діалог цих виявів формує загальноєвропейську ментальність. Усе начебто правильно. Але чому з першими двома виявами все зрозуміло й очевидно, а останній у цьому контексті викликає в нас невпевненість і тривогу?

Відповідь очевидна: слов'янський світ є надто непроявленим у Європі, а ще він є надто неоднорідним.

Саме тому ми знов і знову повертаємося до старого протиставлення Західної та Східної Європи. Які тенденції назрівають у цих регіонах на початку XXI століття? Чи можлива єдність Європи як єдність західної та східної її частин?

Західна Європа переживає зараз сплеск свого буття. І водночас — фундаментальну кризу.

Це, по-перше, очевидна *криза мультикультуралізму*, що посилює потік емігрантів, які розмивають ідентичність країн Європи.

По-друге, і це найголовніше, *криза повноти й сенсу життя*. Звісно, така криза не є результатом абсолютної перемоги бездушної цивілізації над життєвістю культури, що пророкував великий песиміст Шпенглер на початку минулого століття.

Але деякі сюжети сутінкових шпенглерівських медитацій усе ж мають нині своє підтвердження. Так, Європа дедалі більше об'єднується — фінансово, юридично, економічно, інформаційно. Рівень життя в ній став таким високим, що вона може дозволити собі різноманітні форми гуманітарної допомоги, підтримки, впливу.

Однак триває також процес наростання внутрішньої самотності людини, яка була так яскраво зображена Кафкою, Камю, Борхесом, Мерлем, Фаулзом і яка вражає передусім молодь. Молодіжний протест проти внутрішньої самотності, який наприкінці 60-х – на початку 70-х років ХХ століття вийшов назовні, сьогодні витіснений в індивідуальне та колективне позасвідоме. Але від цього він не втратив своєї напруги. Крім того, ця напруга посилилася. Знижується рівень народжуваності дітей і *справді* нових течій у мистецтві та науці. Деконструкція домінує над конструкцією. Іронія над попередньою культурою переважає самоіронію, яка є умовою власної продуктивної творчості.

Усе це й можна назвати кризою повноти життя. А така криза, що розгортається при посиленні зовнішньої комунікації, призводить до дистрофії *душевної й духовної комунікації* між окремими особистостями та націями Європи.

Така комунікація є запорукою ментальної єдності будь-якої спільноти. Без ментальної ж єдності всі інші її форми та комунікації поступово втрачають сенс і буттєву насиченість.

З огляду на ці тенденції, можна припустити, що на початку третього тисячоліття Західна Європа за зовнішньої стабільності може прийти до фундаментальної внутрішньої нестабільності. Ця внутрішня нестабільність прихована в глибинах колективного підсвідомого, але від цього не стає менш значущою.

Можлива внутрішня нестабільність буття Західної Європи на межі тисячоліть пов'язана передусім із браком душевного й духовного спілкування. Відсутність такого спілкування, наче таємнича іржа, може підточувати цілісність західного Євроконтиненту. Це пов'язане з притаманною для сучасного світу *конкуренцією* індивідів і груп (особливо з різних національних та релігійних культур) та їхньою *спеціалізацією*, що породжує відчуження в суспільствах найвищої соціальної злагоди.

З іншого боку, може йтися про соціальні наслідки розвитку інноваційного інформаційно-мережевого суспільства з його різноманітними комп'ютерними мережами, суспільства, яке дедалі більше автоматизує різні прояви механічно-нетворчої діяльності, виштовхуючи її зі сфери людського буття. З огляду на ментально-психологічні характеристики нашого сучасника в Західній Європі, можна стверджувати, що це може означати втрату сенсу життя, своєї значущості в чималій кількості людей.

Однак за певних умов остання тенденція може перетворитись із глибинного дестабілізуючого чинника на умову й спосіб подолання внутрішньої самотності та відчуження, які дістаються постіндустріальному людству інформаційно-мережевої доби як хворобливий спадок людства попередньої епохи.

За яких умов це можливо? Для відповіді доречно знову згадати про специфічні риси української ментальності.

Для слов'янської ментальності взагалі характерною є перевага екзистенціально-внутрішньої, душевно-духовної комунікації над комунікацією раціонально-зовнішньою. Така перевага часто-густо призводить до специфічного *слов'янського месіанізму*, що найбільш яскраво проявляється в росіян. Цілком природно, що Західна Європа початку ХХІ століття з недовірою та острахом дивиться на залишки та метаморфози цього месіанізму. Адже протягом нашого століття безпосереднім наслідком месіанізму був тоталітаризм із його зневагою до особистості, права, свободи, легітимності.

Однак чи завжди перевага душевного й духовного спілкування над раціональним та прагматичним призводить до месіанізму в його тоталітарних виявах? Ні, якщо в ментальності народу це врівноважує здатність до *світоглядної толерантності та синтетичності*.

Як ми побачили вище, така здатність є споконвічною архетиповою рисою ментальності української людини. Світоглядна толерантність українця означає повагу до чужого, акцент на моментах єдності, а не *чужерідності*. І якщо майже до кінця ХХ століття ця толерантність була слабкістю, то тепер вона стає силою, адже нині світоглядна толерантність — необхідна передумова існування людства епохи четвертої індустріальної революції та гібридних воєн.

Опираючись на *загальнослов'янську* перевагу душевно-духовного спілкування та власну світоглядну толерантність, Україна може запропонувати Західній Європі конструктивні способи розв'язання глибинних суперечностей її життя.

Україна не може без Європи. Ні тепер, ні в майбутньому. Україні потрібна Європа. Як могутній стабілізуючий чинник — економічний, соціальний, політичний. Це на сьогодні стало аксіомою.

Але чому б не сказати: Європі сьогодні потрібна Україна? Як джерело нових оригінальних філософських та психологічних ідей і способів взаємодії, що могли б духовно оживити взаємодію культур і народів західноєвропейської цивілізації та сприяти пошуку нових сенсів у житті особистостей цієї цивілізації на ґрунті світоглядної толерантності та синтетичності.

На цьому шляху Україна дедалі більше буде ставати *цивілізаційним суб'єктом* у глобальному світі ХХІ століття.

Для набуття повноцінної суб'єктності Україні треба розв'язати проблему *цивілізаційного протистояння* із сучасною Росією. Важливо усвідомлювати, що це протистояння для Росії є цивілізаційним протистоянням із Заходом загалом.

Російський політикум і значна частина його електорату сприймає Україну не як суб'єкта, що створює власний цивілізаційний проект, а як частину свого *«московсько-православного цивілізаційного проекту»*, який базується на інших цінностях, ніж західні.

Саме тому Росія сприймає таке протистояння не як протистояння *інтересів*, а як протистояння *цінностей*. У сучасній Росії вважають, що Захід порушив писані й неписані домовленості, що склалися під час демонтажу СРСР, головною з яких є *імперське право* Росії впливати на територію колишньої союзної наддержави. «Захід зайшов надто далеко на Схід», — вважають у Кремлі. Це зумовлює принципову непримиримість і безкомпромісність російської позиції на будь-яких перемовинах з «українського питання».

Така обставина актуалізує необхідність активної та водночас виваженої і мудрої позиції українських учених, дипломатів, політиків, громадських і державних діячів, яка враховує буття України на розломі західноєвропейської та євразійської цивілізацій. Таку позицію слід вибудовувати на розумінні своєрідності українського цивілізаційного проекту й необхідності його втілення на основі *реальних можливостей* [4] в ім'я гідного розвитку людини.

5. Цивілізаційний розвиток України: відповідь на виклики глобалізованого світу

Цивілізаційний розвиток України має бути відповіддю на виклики часу. Проте відповідати слід не лише на *виклики всередині країни* й навіть не на *виклики країні ззовні*. Цивілізаційний проект України має стати відповіддю на нові *глобальні виклики*, які постають уже *викликами людській природі*. Тоді цей цивілізаційний проект буде підтриманий світом.

Які ж нові глобальні виклики маємо в сучасному світі?

По-перше, це *виклик неототалітаризму*. Цей виклик спричинюється насамперед новітнім міжнародним тероризмом, а отже, означає появу новітнього тоталітаризму чи неототалітаризму. Важливо усвідомити, що зазначений виклик породжується терористичними загрозами і, водночас, породжує їх сам. На початку ХХІ століття маємо виражену проблему відновлення тоталітарних тенденцій у суспільному житті, які приховані за зовнішніми ознаками демократії. Це зумовлено як екологічними небезпеками, так і небезпеками світового тероризму, який є результатом зіткнення культур і цивілізацій в умовах економічної та політичної глобалізації. Неототалітаризм здебільшого породжується й конкуренцією різних проектів глобалізації, представлених, наприклад, США, Росією, Китаєм тощо.

Неототалітаризм — це тоталітаризм епохи екранної культури й *екранного способу життя*. Це тоталітаризм епохи соціальних мереж та інформаційних війн. На відміну від посттоталітаризму, неототалітаризм здатний задіяти ресурси інформаційно-мережевого суспільства, особливо екранної культури — телебачення та інтернету, де відбуваються різноманітні дискусії, які *хтось модерує*. Неототалітаризм — це тоталітаризм, у якому пряму пропаганду доповнюють *технологіями ідеологічно заангажованих модерацій стихійних або спровокованих дискусій* — передусім у соціальних мережах інтернету.

По-друге, це *виклик гендерних інновацій*. Виклик гендерною рівністю та свободою вибору гендерної й сексуальної ідентичності. Практика гендерної рівності для багатьох країн, що століттями перебували в патріархальному бутті, стає приховано деструктивною — аж до гальмування народжуваності та демографічної кризи. З іншого боку, маємо низку інновацій в організації сексуального життя. У західному світі, насамперед у світі протестантської цивілізації, дедалі більше звичними стають одностатеві шлюби й навіть виховання дітей у таких шлюбах, що робить їх *одностатевими сім'ями*. Різноманітні статеві перверзії, які століттями вважали аморальними, починають сприймати тільки як девіації, що є результатом *особистого вибору* й не мають відношення до суспільної моралі.

По-третє, це виклик *трансгуманізму*. Він пов'язаний із бажанням сучасної людини набути владу над соціальними й особистісними процесами за допомогою інформаційних технологій, а також трансформувати свою тілесність біо- та нанотехнологіями — аж до подолання видової межі тривалості життя. Виклик трансгуманізму є найменш відчутний у теперішній Україні, але він у своїх світоглядно-ідеологічних формах сигналізує про важливу проблему — бажання еволюціонувати не в морально-духовній, а у фізично-тілесній площині, безкінечно продовжуючи та підсилюючи буденний вимір людського буття.

За яких умов Україна здатна генерувати та втілювати цивілізаційний проект, який відповідає на ці глобальні виклики? Це можливо лише тоді, коли в країні буде атмосфера сприяння осмисленому творчому та співтворчому буттю людини, усвідомлено й подолано комплекси реваншизму, ресентименту та меншовартості.

Під час утілення цивілізаційного проекту треба не залякувати й не спонукати, а зацікавлювати людей — і в економічній, і в політичній, і духовно-культурній царинах.

Адже головним суб'єктом реалізації цивілізаційного проекту України в умовах демократичного суспільства є не абстрактна держава, культура чи громадянське суспільство, а вільний самореалізований громадянин, який творить нові державу, культуру й громадянське суспільство, роблячи свою країну суб'єктом світової історії.

1. Пирожков С.І. Україна у геополітичному вимірі. Передмова // Україна та Росія у системі міжнародних відносин: стратегічна перспектива. — К.: НІПМБ, 2001. — 624 с.
2. Пирожков С.І. Средний класс в Украине: фантом или реальность? // XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности. — К.: СтилоС, 2004. — С. 426–449.
3. Пирожков С.І. Формирование гражданского общества и правового государства как гарантия демократического развития Украины // XXI век: мир между прошлым и будущим. Культура как системообразующий фактор международной и национальной безопасности. — К.: СтилоС, 2004. — С. 449–471.
4. Пирожков С.І., Хамітов Н.В. Цивілізаційний проект України: від амбіцій до реальних можливостей // Вісник НАН України. — 2016. — № 6. — С. 45–52.
5. Хамітов Н. Українська ментальність: постімперське та постіндустріальне буття // Розбудова держави, 1995. — № 10. — С. 31–33.
6. Хамітов Н. Людина і народ: етноантропологія // Філософія: світ людини. — К.: Либідь, 2003. — С. 399–414.

Serhii PYROZHKOV,

Member of NAS of Ukraine,

Vice-president of NAS of Ukraine;

Nazip KHAMITOV,

Doctor of Philosophy, Professor,

Chief Research Fellow

*at the H.S. Skovoroda Institute of Philosophy
of NAS of Ukraine*

UKRANIE'S CIVILIZATIONAL CHOICE: HOW TO BE A SUBJECT IN A GLOBALIZED WORLD?

Abstract. The article defines modern civilization as a set of material and technical, economic, legislative, spiritual and cultural conditions for decent human life. The authors argue that any civilization develops as a unity of the past, present and future. A civilization is its history, current state and civilizational project, orientation to the future. An important tendency of modern civilization is its orientation toward humanization, toward ensuring a person dignity and self-realization. The article is primarily about the European values-based choice of civilizational way. However, the authors emphasize that such a multi-aspect civilizational choice of geopolitical and cultural vectors becomes efficient only if it derives from the choice of the lifestyle and values that meet the interests of Ukraine and are temperamental and efficient for its citizens. Such logic of choice makes Ukraine not an object, but a subject of geopolitics and history. However, the acquisition of subjectivity also requires the logic of the combination of process and outcome while making a civilizational choice. On this path, Ukraine will increasingly become a civilizational subject in the global world of the XXI century.

Keywords: European choice, life opportunities, Euro-Atlantic choice, Western civilization.

Григорій ПЕРЕПЕЛИЦЯ,

доктор політичних наук,

професор

КОНЦЕПЦІЯ «ГІБРИДНОГО МИРУ» ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. У праці автор дослідив становлення гібридного миру в Україні, коли в одних сферах запроваджуються воєнні заходи, а в інших триває мирне співробітництво з Росією. Автор переконаний у тому, що гібридний мир є латентною капітуляцією. Адже з початком війни сторони конфлікту втрачають силу двосторонніх політичних, економічних, гуманітарних та інших договорів, що були укладені в мирний час. Україна ж продовжує керуватись усією договірно-правовою базою з Росією, укладеною протягом всього періоду існування мирних відносин між двома країнами, натомість Росія не вважає себе зобов'язаною їх дотримуватися. Ведення війни з Росією у формі АТО не може дати іншого результату, крім переходу її в стадію довготривалого конфлікту низького рівня інтенсивності. Така софістична підміна статусів і правового режиму, на думку автора, спрямована на створення віртуального, а не об'єктивного сприйняття реальності.

Ключові слова: гібридний мир, російська військова агресія, АТО, ООН, НАТО, ОБСЄ, «українська криза».

За два роки війни з Росією в українському суспільстві склалося стійке уявлення про цю війну як про конфлікт на Донбасі, а міжнародне співтовариство сприймає її як «українську кризу», врегулюванню якої нібито сприяють «нормандські» та «мінські» формати, а також зусилля української дипломатії. Проблема такого сприйняття полягає в значній складності визначення параметрів російської гібридної війни, однією з головних ознак якої є розмитість таких параметрів. Дослідник цього феномена війни Марсель Х. Ван Герпен так характеризує цю ознаку гібридної війни: «Сучасні розмежувальні лінії стають все розмитішими: не тільки між солдатами і цивільними особами, але й між армійцями та найманими воєнізованими бригадами, між бойовими частинами і силами з підтримки миру, між бойовими діями і наданням гуманітарної допомоги» [1]. Такий принцип ведення гібридної війни Ф. Гоффман називає модальністю.

Український дослідник гібридної війни, керівник дослідницького проекту «Антарес» Гончар М.М., також указує на провідну роль чинника невизначеності в гібридній війні, коли для противника й третіх сторін складно визначити та класифікувати те, що відбувається, бо ставку в цій війні зроблено не на базовий для класичного варіанта ведення війни компонент, а на стимулювання та розкриття внутрішнього конфліктогенного потенціалу країни-жертви [2]. Гібридність цих елементів найбільш яскраво описав польський політолог Лукаш Вуйчик, характеризуючи російських інтервентів: «“Зелені чоловічки” на Сході України — це своєрідний гібрид, щось середнє між солдатами й терористами: невідомо хто вони та хто ними командує. А якщо немає командирів, немає з ким вести перемовини про капітуляцію, нема з ким обговорювати умови перемир'я. Якщо почнеться стрілянина, невідомо, хто буде за це відповідати й у кого цілитися. Непросто з цими людьми й місцевим жителям, оскільки невідомо, де вони ще можуть з'явитися» [3].

Із цією гібридністю «зелених чоловічків» — російського спецназу — безпосередньо зіткнулись українські військові частини, будучи блокованими ними та цивільним населенням Криму. Як наслідок, українські військові були дезорієнтовані та деморалізовані, що призвело до їхньої капітуляції перед російськими військами без будь-якого збройного спротиву, а ці «зелені чоловічки» разом із російськими сухопутними підрозділами та морською піхотою ЧФ РФ без єдиного пострілу захопили Кримський півострів, роззброїли та взяли в полон одинадцятитисячне угруповання українських військ і ВМС України в Криму. Така сама тенденція була характерною й для першої фази російської воєнної інтервенції на Сході України.

Розмитими є також початок і кінець гібридної війни, адже вона не має чітких ознак переходу політики зі стану миру в стан війни. Ця межа між миром і війною стирається. Крім того, такі стани можуть мінятися місцями. Зазначені переходи, перетікання, трансформацію цих станів тепер позначають такими поняттями, як «гібридний мир» і «гібридна війна». Саме тому «гібридний мир» не можна визначити як стан відсутності війни, бо в ньому присутні певні елементи війни. Це мир в умовах постійної небезпеки й перманентної загрози застосування зброї та насилля. Водночас «гібридна війна» — це активні бойові дії, перемир'я, переговори, миротворчі заходи на різних стадіях ескалації конфлікту. «У цьому новому вигляді війни, — зазначає Марсель Х. Ван Герпен, — розмитою стала й розмежувальна лінія між миром і війною. Тут немає оголошення війни, військові дії слідує відразу за «мирними переговорами» і «остаточними перемир'ям», під час яких гібридна війна хоч і з меншою інтенсивністю, але все ж триває» [4]. Це з неймовірною точністю підтверджує перебіг бойових дій на Донбасі протягом 2014–2016 років і так зване «перемир'я» відповідно до Мінських угод.

З іншого боку, країна-агресор у такий спосіб може заперечувати факт війни, що й робить Росія. Україна теж це робить, але вже як жертва агресії. Відтак Росія уникає міжнародної відповідальності за порушення миру й територіальної цілісності України, а остання не може використати міжнародне право проти Росії як агресора. У такій ситуації міжнародне співтовариство виявляється дезорієнтованим, байдужим і пасивним у протидії державі-агресору. Цим, до речі, пояснюється пасивна реакція провідних країн світу — США, Німеччини, Великобританії, Китаю, — а також таких організацій, як ЄС та НАТО, щодо розв'язаної гібридної війни Росії проти України.

Як зазначають автори дослідницького проекту «Антарес», «Пропагандивно це маскується агресором під громадянський конфлікт у країні, яка стала об'єктом агресії. Стратегічна мета інформаційно-пропагандистського супроводу — генерування невизначеностей. Це дозволяє ввести в оману громадську думку — нав'язувати вигідні інтерпретації того, що відбувається, як продовження глибокого внутрішнього конфлікту (громадянської війни). Зовнішній світ, та й багато громадян країни-жертви, які перебувають під впливом ворожої пропаганди, сприймають саме таку інтерпретацію» [5].

Тож не дивно, що у вчинках Росії під час військової окупації Криму головними були заходи інформаційно-психологічної війни та війни «сприйняття» із застосуванням масованого впливу, спрямованого на досягнення переваги в силі та засобах морального, психологічного пригнічення українських військових, персоналу правоохоронних та інших державних структур, а також цивільного населення Криму. Завдяки таким комплексним заходам, Росії вдалося не тільки не зазнати жодних утрат, а й до мінімуму скоротити розгортання військової сили, спрямовуючи українських військових та цивільне населення Криму проти власного уряду й Української держави, схиливши їх до масової зради. Фактична байдужість до Криму вищого військово-політичного керівництва України на чолі з в.о. президента О. Турчинова призвела до капітуляції угруповання українських військ на території півострова та переходу більшої його частини на бік агресора. Це, зокрема, надихнуло російське керівництво на реалізацію наступного етапу воєнної агресії. Отже, завдяки успішності такої стратегії модель проведення гібридної війни під час першого етапу воєнної кампанії — захоплення Криму — було взято за основу для подальших її етапів у гібридній війні Росії проти України.

Що протиставило нове тимчасове українське керівництво такій російській стратегії гібридної війни? Через вищезазначені об'єктивні та суб'єктивні чинники воно обрало стратегію «страуса», яка характеризувалася непослідовністю, спорадичністю, спонтанністю, запізнілістю, поступливістю, пасивністю, вичікувальністю, некомпетентністю та відсутністю політичної волі під час прийняття стратегічних рішень.

Головними принципами такої стратегії стали:

- 1) невизнання стану війни з Росією;
- 2) відмова від активного спротиву російській агресії;
- 3) непровокативність щодо російської сторони;
- 4) відмова від застосування законодавчої бази воєнного часу та введення в дію планів оборони країни;
- 5) пріоритетність тактики вичікування;
- 6) апеляція до міжнародного права й міжнародних організацій про захист від російської воєнної агресії;
- 7) компромісність;
- 8) пріоритетність та орієнтація виключно на політико-дипломатичні засоби розв'язання російсько-українського конфлікту у формі гібридної війни.

Загальноприйняте розуміння миру розглядають як відсутність війни чи як стан відносин між державами в період між війнами. Гібридність миру в такому випадку полягає в тому, що в реальності війна існує, але офіційно її не визнає ні Україна, ні Росія. Інша ознака гібридності миру зумовлена гібридним характером самої війни, коли час її закінчення й настання миру не має чіткої фіксації та межі між ними, як і між станом мирного й воєнного часу. У такому випадку особливість гібридного миру, запровадженого Україною, виявляється в тому, що війну й бойові дії ведуть в умовах мирного часу, де влада й суспільство керуються законодавчими актами та нормами, які регламентують їхню діяльність й взаємовідносини в мирний час.

Із початком війни сторони конфлікту втрачають силу всіх політичних, економічних, гуманітарних та інших договорів, які було укладено в мирний час. Україна ж продовжує керуватись договірно-правовою базою з Росією, укладеною протягом усього періоду існування мирних відносин між двома країнами з часів утвердження української незалежності. Натомість Росія не вважає себе зобов'язаною їх дотримуватися.

Водночас обидві сторони відмовляються покладатися на міжнародне право, що регулює відносини між державами конфлікту про правові наслідки війни, якими є Гаазькі конвенції та декларації 1899 та 1907 років, що визначають загальні принципи й конкретні норми міжнародного права під час війни, а також Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 року та інші.

Гібридний мир можна трактувати як стан невідчутної війни, коли суспільство психологічно та фізично не відчуває її, а продовжує жити мирним життям, не помічаючи втрат і тяжких наслідків. Або коли одна частина суспільства на території країни перебуває в стані війни (у зоні бойових дій), а інша — у стані миру. Відомий прозаїк і публіцист Михайло Слабошпицький зазначає: «Рожеві окуляри миру треба змінювати на те, що дозволить значно реальніше бачити події у новому контексті дня. Власне, це й сьогодні чимало громадян в Україні живуть, ді-

ють, говорять і думають без жодної поправки на війну — вона анітрохи не присутня у їхніх відчуттях» [6]. Такий мир можна вважати неповним, неповноцінним, коли в мирний час триває часткова мобілізація, мета якої чітко не є визначеною, або знімають воєнний податок та вводять цивільно-військову адміністрацію, коли війна офіційно відсутня, коли запроваджують окремі елементи воєнного стану в умовах мирного часу.

Гібридний мир по-українськи — це коли в одних сферах запроваджують воєнні заходи, а в інших триває мирне співробітництво з Росією. Так, у зовнішній сфері Україна продовжує підтримувати дипломатичні та консульські відносини, розвивати політичний діалог з агресором. МЗС, реалізуючи зовнішню політику, застосовує інструменти мирного часу, обмежуючись заявами, консультаціями, деклараціями, нотами, робочими візитами та переговорами з російською стороною. Україна навіть не відкликала свого посла з Москви та не розірвала дипломатичні відносини з Росією.

У торговельно-економічній сфері, попри російську воєнну агресію, анексію Криму й економічні санкції, введені Заходом проти Росії, Україна продовжує розбудовувати торговельно-економічні відносини з Російською Федерацією. Крім того, Верховна Рада України прийняла Закон про вільну економічну зону в Криму, що значно розширило можливість економічної співпраці українського бізнесу з окупованою Росією територією. Національний банк і український уряд надали значні преференції та пільгові умови російським банкам і бізнесу в Україні. Незважаючи на війну, триває тісна кооперація російських та українських бізнес-груп. Обмежувальні заходи у сфері торговельно-економічних та гуманітарних відносин були спорадичними, коли їх запроваджували з великим запізненням у відповідь на торговельно-економічну й інформаційну війни, розв'язані Росією.

Тоді як зазвичай із початком війни між державами конфлікту припиняються торговельно-економічні та фінансові відносини. Згідно з правилами війни вчинила російська влада в Криму з українським державним майном та підприємствами, конфіскувавши його, про що офіційно повідомив прем'єр-міністр Криму Сергій Аксєонов. Українська влада не направила обґрунтування до міжнародного суду про відшкодування збитків, нанесених державі російською воєнною агресією. Це є досить красномовною ознакою гібридного миру України у відповідь на російську гібридну війну.

Організована збройна боротьба як цілеспрямована система дій із відсічі агресії й оборони України також була відсутня. Зовнішня політика України у відносинах із Росією під час цієї війни також спрямована на досягнення гібридного миру, адже вона виключає застосування силових засобів, чітко дотримується принципів міжнародного права — непорушності кордонів, поваги до державного суверенітету Росії, непорушності зобов'язань перед Росією, невтручання в її вну-

трішні справи, як і принципу мирного розв'язання суперечок, незважаючи на те, що та є агресором. Саме тому головним пріоритетом України в розв'язанні російсько-українського конфлікту згідно з принципами гібридного миру стали політико-дипломатичні засоби й апеляція до міжнародних організацій. Головним аргументом вибору таких засобів у протидії російській военній агресії було гасло президента П. Порошенка: «Конфлікт із Росією военного рішення не має».

Орієнтація України на встановлення гібридного миру як головну мету війни з Росією відразу дезорієнтувала думку міжнародної спільноти про те, що Росія розв'язала цю війну. Війну почали сприймати як мир, як внутрішній конфлікт в Україні, до якого Росія не має безпосереднього відношення, оскільки між цими країнами мирні відносини. Цей конфлікт, на думку більшої частини міжнародної спільноти, яку нав'язувала російська пропаганда, був зумовлений нелегітимною зміною влади в Україні, а тому Росія не є агресором, тобто ініціатором і першопричиною цієї війни.

Друга причина неефективності такої зовнішньої політики України в цей період полягала в тому, що тимчасовий уряд України покладався виключно на реакцію міжнародної спільноти щодо засудження агресора та звернення в міжнародні організації, як-от ООН, НАТО та ОБСЄ; на гарантії Будапештського меморандуму, надані Україні в обмін на її ядерне роззброєння, які в реальності такими гарантіями не були. Хибність такої зовнішньої політики була закладена у Военній доктрині України й інших нормативно-правових документах, згідно з якими пріоритет в обороні держави від зовнішньої військової агресії було віддано політико-дипломатичним засобам, а збройним силам відведено другорядну роль. Унаслідок цього, попри моральну перевагу, зовнішньополітична позиція України видавалася занадто слабкою та не мала ніякого впливу на агресора, бо вона не була підкріплена реальною військовою силою та конкретними кроками з організації оборони країни. Уряд України не мав ані плану, ані стратегії з реалізації поставлених зовнішньополітичних завдань. Його дії виявилися низькопродуктивними, некомпетентними, нерішучими, запізними та неефективними, а часом і злочинними.

Очевидно, що головна надія тимчасового уряду України в досягненні гібридного миру з Росією після окупації нею Криму була пов'язана з тим, що, по-перше, В. Путін задовольниться Кримом і не піде далі на територію материкової України, отож удасться уникнути широкомасштабної війни; по-друге, задоволення прохання Заходу не чинити збройного спротиву російській агресії (щоб не загострювати конфлікт) буде запорукою того, що останній зупинить агресора, згідно із заявами Б. Обама та ЄС, що материкова частина України є «червоною лінією» для В. Путіна; по-третє, Кремль не наважиться конфронтувати із Заходом через Україну.

Проте такі сподівання виявилися марними. Вони були сприйняті швидше як втеча від прийняття складних і відповідальних рішень щодо відсічі російській військовій агресії, яку мав би організувати цей тимчасовий уряд. Йому було легше відкласти це рішення, ніж прийняти його. Як свідчать свідченням такого стану українського керівництва був виступ в.о. генпрокурора України Олега Махницького на засіданні РНБО 28 лютого 2014 року під час розгляду питання про введення воєнного стану в країні, в якому він заявив: «Відповідно до закону про правовий режим воєнного часу в таких випадках, у принципі, є причини вводити воєнний стан — наприклад, в АРК. Інше питання: коли це робити? Може, не зараз? Може, у майбутньому?» [7].

З іншого боку, у постмайданному українському уряді панувала велика тривога, що така широкомасштабна агресія Росії в Україну може статися в будь-який момент. Найбільше занепокоєння викликала чимала ймовірність танкового удару по Києву з чернігівського напрямку, де на кордоні вже було розгорнуто російські війська. Як зауважив Сергій Пашинський, «22–23 лютого російські війська вийшли на лінію кордону з Чернігівською областю. Журналісти “5 каналу” це зняли, але ми попросили не давати це в ефір. Для розуміння: танкові колони тоді дійшли б до Києва за три години. А в нас були 500 самооборонівців майдану з дерев’яними щитами» [8].

Очевидно, що в РНБО України знали про плани такого широкомасштабного вторгнення та з тривогою очікували його початку. На той час секретар Ради національної безпеки і оборони України Андрій Парубій згадає: «Точно знаю, що на початковому етапі Збройні сили Росії знаходилися впродовж усього українсько-російського кордону. Тоді найбільшою небезпекою для нас був можливий танковий удар із Чернігова на Київ. Війська стояли й на межі Донецької, Луганської, Харківської та Сумської областей. Коли Турчинов був у Білорусі, Лукашенко показував йому карту можливого захоплення. І там були не тільки 8 південно-східних областей, а й зачіпалася Полтавська та Київ. Вертикальний удар на Київ був для нас найбільш небезпечним ударом. І це був один із планів Путіна. І в мене були всі підстави стверджувати, що це був дуже можливий сценарій» [9].

Чи адекватною була така оцінка та яку реакцію вона породила в українського керівництва? По-перше, вона зміцнила його впевненість у правильності обраного «гібридного миру» й дотримання стратегії «страуса», яким, як вважали, треба слідувати й надалі як єдиній можливості уникнути поразки у війні. Квінтесенцією цієї позиції стали слова лідера Всеукраїнського об’єднання «Батьківщина» Юлії Тимошенко на засіданні РНБО 28 лютого 2014 року: «Ми повинні сьогодні вмовляти все міжнародне співтовариство встати на захист України. Це наша єдина надія. Жоден танк не повинен виїхати з казарми, жоден солдат не повинен піднести зброю, тому що це буде означати програв. Ніякого воєнного стану й активізації наших військ! Ми

повинні стати найбільш мирною нацією на планеті, просто вести себе так, як голуби миру» [10]. По-друге, воно було скуто відчуттям жаху перед можливим широкомасштабним уторгненням російських військ на материкову частину України.

Отже, формат гібридного миру у війні з Росією був латентною капітуляцією українського керівництва, в якому воно вбачало свій порятунок і можливість утриматися при владі в країні. Гібридний мир є зворотним боком гібридної війни, її доповненням. Їх спільними рисами є латентність і внутрішня та міжнародна легітиміція. Гібридний мир є латентною капітуляцією. Така форма, подана під гаслом «вести себе так, як голуби миру», легалізує цю капітуляцію, гібридну війну, створює сприятливі умови для досягнення цілей війни, робить її продуктивною.

Адже головна мета будь-якої війни, зокрема й гібридної, передбачає капітуляцію противника. Слово «мир» є антонімом «війні». Якщо ми декларуємо «мир» у відносинах із Росією, це означає, що війни не існує, Росія — не агресор, а її дії в Україні є легітимними, і вона не порушує міжнародних норм і міжнародного права. Це означає, що Росія не є порушником міжнародної безпеки, а тому вона уникає міжнародної ізоляції. Гібридність миру сприяє латентності гібридної війни, оскільки при такій латентній капітуляції України, Росія не має потреби застосовувати великі військові формування, створювати фронти та вдаватися до широкомасштабних бойових дій. Відтак можна легко заперечувати присутність російських військ і бойові дії, які вони ведуть проти України на її території.

Гібридний мир закріплює також внутрішню легітимність гібридної війни, бо він переводить дискурс цієї війни з міжнародної проблематики на внутрішню, дозволяючи трактувати цю війну як внутрішньо-український конфлікт — «українську кризу». Відповідно це дає можливість В. Путіну застосовувати більш широкий арсенал невійськових засобів, перебирати на себе роль миротворця та захисника інтересів російськомовного населення й територіальної цілісності України від «зазіхання» на її державний суверенітет із боку США та Заходу. Цей рефрен чітко простежується в його виступі 18 березня 2014 року за результатами референдуму в Криму [11].

Власне, проведення референдумів на окупованих територіях є також одним із засобів внутрішньої легітимізації як гібридної війни, так і гібридного миру, оскільки вони «узаконюють» цілі й результати війни та проводяться з метою закріплення миру шляхом капітуляції супротивника, роблячи цю капітуляцію законною та виправданою як в очах українського суспільства, так і в міжнародному середовищі, не кажучи вже про росіян, які розцінюють це як історичну перемогу над Заходом та українськими «бандерівцями».

Після захоплення Криму В. Путін не мав наміру здійснювати широкомасштабне воєнне вторгнення на материкову частину України, адже гібридна війна була для нього набагато продуктивнішою та ви-

гіднішою. Війська, розгорнуті на кордоні з Україною, виконували завдання першої фази гібридної війни — політико-психологічну функцію залякування, демонстрації готовності розпочати таке вторгнення, що мало би створювати паніку, управлінський хаос, деморалізувати як владну еліту, так і українське суспільство, що паралізувало би опір російській военній окупації. Пряме застосування цих угруповань, згідно з логікою гібридної війни, здійснюється тільки на останній фазі для придушення опору та встановлення маріонеткового военного режиму, а також для наступальних дій для знищення оборони противника.

Аби приспати пильність української влади, міністр закордонних справ Росії С. Лавров запевнив свого колегу, українського міністра А. Децицю, що «Росія не має наміру використовувати військову силу в східних та південних областях України».

Та зберігати видимість гібридного миру новій постмайданній владі вже ставало дедалі складніше. Громадянське суспільство вимагало від влади вжити негайних заходів щодо відсічі російській военній агресії. Тож влада у відповідь на російську военну агресію запровадила антитерористичну операцію (АТО), яка стала «компромісом» між введенням і невведенням военного стану, між констатацією стану війни й стану миру. Це рішення стало констатацією слабкості, відсутності політичної волі визнати війну та нездатності зберегти стабільний мир. АТО — це рішення про обмеження застосування сили у форматі збереження гібридного миру. Розуміючи відсіч російській агресії у форматі АТО, керівництво Збройних сил України недооцінило реальної ситуації та характеру її розвитку на донбаському театрі военных дій, виявивши абсолютне нерозуміння логіки війни.

Отже, ведення війни з Росією у формі АТО не може дати іншого результату, крім переходу її в стадію довготривалого конфлікту низького рівня інтенсивності. Така софістична підміна статусів і правового режиму спрямована на створення віртуального, а не об'єктивного сприйняття реальності, коли війну подають як терористичний акт, а оборону країни як антитерористичну операцію.

1. *Марсель Х. Ван Харпен*. Війна Путіна. Чечня. Грузія. Україна: незасвоєні уроки минулого. — Х.: Віват, 2015 — С. 86.
2. Гибрессия Путина. Невоенные аспекты войн нового поколения. — К.: Центр глобалистики «Стратегия XXI», 2016. — С. 12–13.
3. *Łukasz Wójcik*. Ukraińska wojna hybrydowa. Wojna typu zgaduj-zgadula. Polityka [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/1579805,1,ukraińska-wojna-hybrydowa.read>
4. *Марсель Х. Ван Харпен*. Війна Путіна. Чечня. Грузія. Україна: незасвоєні уроки минулого. — С. 34.
5. Гибрессия Путина. Невоенные аспекты войн нового поколения. — С. 16.
6. Слабошпицький М. Велика війна 2014...: Україна: виклики, події, матеріали. — К.: Ярославів вал, 2015. — С. 38.

7. Как Украина потеряла Крым. Главные месседжи участников исторического заседания СНБО [Электронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gigamir.net/news/pub2440961>
8. *Березовець Т.* Анексія. Острів Крим. Хроніка гібридної війни. — К.: Брайт Стар Паблішинг, 2015. — С. 38.
9. Там само. — С. 178.
10. Как Украина потеряла Крым. Главные месседжи участников исторического заседания СНБО.
11. Обращение Президента Российской Федерации. Владимир Путин выступил в Кремле перед депутатами Государственной Думы, членами Совета Федерации, руководителями регионов России и представителями гражданского общества [Электронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kremlin.ru/events/president/news/20603>
12. Див.: Закон України «Про боротьбу з тероризмом», ст. 1 / Нормативно-правова база в галузі безпеки і оборони України. — К.: ЦАКР, 2012. — С. 281.

Hryhorii PEREPELYTSIA,

Doctor of Political Science, Professor

THE CONCEPTION OF «HYBRID PEACE» FOR UKRAINE

Abstract. This article speaks of how in two years of war with Russia Ukrainian society fall under impression about it as a conflict in Donbass, while the international community conceives it as «Ukrainian crisis». Author draws reader's attention to the complexity of determining magnitude of this war, its fuzziness, when there is no distinct division between condition of peace-time and war-time. Now it is common to call such transformation «hybrid peace» and «hybrid war». In his article, the author proves that hybrid peace can be interpreted as a condition of insensible war, when society does not feel this condition psychologically and physically, continues to live a peaceful life and turns a blind eye to the serious consequences, when one part of society in the country is in condition of war in the combat zone and another — in the condition of peace with no danger to people's lives. Hybrid peace also strengthens inner legality of hybrid war because it turns the discourse of this war from external (international) range of problems to internal, which enables to interpret this war as internal Ukrainian conflict — «Ukrainian crisis». Therefore hybrid peace enables to continue cooperation with the enemy in economical and other spheres of relations, without breaking existing agreements that were signed in peacetime.

Keywords: hybrid peace, Russia's military aggression, ATO, UN, NATO, OSCE, «Ukrainian crisis», conflict

Остап НАГІРНЯК,

кандидат історичних наук

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕТРА МОГИЛИ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ВІДРОДЖЕННЯ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ.

Анотація. У статті проаналізовано дипломатичну діяльність київського митрополита Петра Могили (1632–1646 рр.). На основі джерел та наукової літератури висвітлено головні напрями і тенденції зовнішньої політики Петра Могили у питанні реформування Української Православної Церкви згідно із західноєвропейськими зразками з урахуванням національних церковних традицій. Охарактеризовано діяльність цього видатного діяча у сфері вітчизняної освіти, науки, літератури та культури в цілому, вагомим наслідком якої було українське національно-культурне відродження першої половини XVII ст. Також відзначено унікальну роль Петра Могили у становленні вищої освіти в Україні, а саме створення ним Києво-Могилянської колегії.

Ключові слова: Київська колегія, Київська митрополія, митрополит, Петро Могила, православна церква, Україна.

Розбудова незалежної Української держави ставить одним із головних завдань для історичної науки вивчення національно-політичної спадщини українського народу, життєвого і творчого шляху його визначних діячів, які були організаторами й безпосередніми учасниками творення національної науки й культури, діяльність яких з політичних міркувань у роки панування радянської тоталітарної системи в Україні замовчувалася або фальшувалася, а подекуди взагалі була вилучена із наукового та суспільно-політичного обігу.

До такого кола діячів належить Київський митрополит Петро Могила, який в першій половині XVII століття своєю самовідданою працею перетворив Україну на центр європейської освіченості і християнської культури [1, с.74–75].

Петро Могила, митрополит Київський і Галицький, був невтомним борцем за православ'я в надзвичайно тривожний, небезпечний для України історичний момент. Як слушно зазначив дослідник В. Погорецький, Петро Могила, безсумнівно, перевершував сучас-

них йому ієрархів не тільки Руської Православної Церкви, а й усієї Східної Церкви: переважав своїм просвітництвом, своєю любов'ю до освіти і своїми діями на користь православ'я [12, с.151].

Безпосередньо джерельною базою дослідження є сукупність документів державних архівів України. Було використано такі фонди Центрального державного історичного архіву України: Київської духовної консисторії (ф. 127), Київської губернської канцелярії (ф. 59), Київської академії (ф. 1711). Значні обсяги надзвичайно цінного конкретного історичного матеріалу містяться у фондах наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Також проаналізовано документи і матеріали, що зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, зокрема у фондах 305 (Колекція рукописів Київської духовної семінарії), 312 (Колекція рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору), 160 (Колекція рукописів Київської духовної академії). У статті використано неопубліковані матеріали ІР НБУ. Зокрема, фонд 312 – «Колекція рукописів бібліотеки Києво-Софійського собору», фонд XVIII «Колекція рукописів бібліотеки Київського університету Св. Володимира», фонд 160 «Київська духовна академія», фонд 5 «Архів Одеського товариства історії і старожитностей», фонд 225 «Особовий архівний фонд М.І. Петрова».

Винятково важливими є богословські праці Петра Могили. Зокрема: «Службник», «Хрест Христа Спасителя», «Анфологійон», «Евхологійон», «Требник Петра Могили», а також численні полемічні твори і проповіді. За ініціативи та активної участі Петра Могили групою київських письменників був написаний один із найкращих творів української полемічної літератури XVII століття – трактат «Літос альбо Камінь...». Найбільше визнання Петро Могила отримав за працю «Православне ісповідання віри», або «Катехізіс». Серед філософсько-полемічної літератури – «Літос», що мав літургічну цінність і захищав православну церкву України від католицьких й уніатських апологетів [2, с. 10]. Значну наукову цінність становлять історико-літературні твори сподвижників митрополита – І. Трофимовича-Козловського, С. Косова, Й. Борецького, Й. Кононовича-Горбацького та інших.

Історичні розвідки про діяльність Петра Могили значно активізувалися із здобуттям Україною незалежності у 1991 році. Загалом сьогодні в українській історіографії переважають дослідження, присвячені вивченню церковно-релігійної діяльності Петра Могили, його ролі у відновленні православ'я, відбудові храмів тощо. Серед авторів, що торкаються питань життя та діяльності Петра Могили, слід назвати Л. Алексієвець, В. Ореховського, Н. Верещагіну, С. Мудрого, В. Брюховецького, Д. Садовяка, С. Грабара, Г. Грай, Р. Фурмана, І. Алатарцеву та інших. Із нещодавніх публікацій про суспільну та церковно-релігійну діяльність митрополита відзначимо праці В. Ткаченко,

М. Костельнюк, О. Борисової, В. Денисенка, О. Григоренка та інших. Як бачимо, життєвий шлях, духовна творчість та суспільно-дипломатична діяльність Петра Могили і далі становить значний інтерес для дослідників. Однак проведений історіографічний аналіз наукової літератури свідчить, що ця проблема не знайшла окремого широкого, ґрунтовного і спеціального висвітлення в українській історичній науці.

Петро Могила народився 21 грудня 1596 року в Молдавії у сім'ї господаря (князя) Симеона Могили та його дружини (за одними джерелами — угорської князівни Маргарити, за іншими — польської шляхтянки). Митрополит походив зі стародавнього молдавського роду Могили. Він був третім сином. Рід Могили був споріднений з польськими або спольщеними магнатськими родинами, такими як Потоцькі, Вишневецькі, Корецькі. Симеон Могила у 1596 році одержав від польської держави право польського шляхетства. Маючи тісні політичні зв'язки з Польщею, Могили мали великі маєтки на Поділлі та Київщині, були благодійниками Львівського ставропігійного братства. На пожертви Симеона Могили у Львові збудовано церкву на честь Успіння Пресвятої Богородиці (1591), тому й названу «Волоською». Рід Могили за жіночою лінією теж прославився своїми жертвами для Української Православної Церкви. Донька господаря (князя) Єремії Анна, незважаючи на шлюб з польським аристократом, залишилась православною, а у 1630 році стала навіть членом Львівського ставропігійного братства [3, с. 57].

Початкову і середню освіту Петро Могила здобув від учителів Львівської братської школи, яка була організована в 1586 році для захисту і збереження православної віри. Львівське братство мало потребу в коштах та іноді зверталось до єдиновірних молдавських господарів з проханнями про матеріальну допомогу. Слід зазначити, що засвоєна в дитинстві та юності «братська» концепція ненасильницького, прогресивно зорієнтованого реформування Церкви привела Могилу не лише до європейської освіти, а й до тих світських і духовних шляхів, якими він йшов упродовж всього життя.

Петро Могила міг навчатися також у Львівській єзуїтській колегії, де у той час здобував освіту майбутній український гетьман Богдан Хмельницький. Після цього Петро Могила, як зазвичай у магнатських родинах, подорожував Західною Європою, здобуваючи вищу освіту в закордонних університетах. Він добре володів грецькою мовою, яку вивчали у Львівській братській школі, та латинською, якій приділяли увагу в єзуїтських колегіях. У закордонних університетах (зокрема, у Сорбонні) він ознайомився з латинським богослов'ям. Розробляючи пізніше свою систему освіти в Києві, Петро Могила запозичив усе позитивне, з чим познайомився у школах і вищих навчальних закладах Західної Європи. Для продовження освіти Петро Могила вступив до Польської академії в Замості, а потім вчився в різних навчальних за-

кладах в Голландії і Франції (у Парижі). Вчителі Львівської школи і родові традиції назавжди визначили погляди, вплинули на світогляд майбутнього православного ієрарха, незважаючи на перебування в західноєвропейських університетах [8, с. 213–214].

Після захоплення Молдавії Кантемиром Мурзи в 1612 році родина Петра Могили змушена була шукати притулку в Польщі. При дворі польського коронного гетьмана Станіслава Жолкевського молодий Петро Могила вивчав військове мистецтво, яке незабаром йому довелося практично застосувати, він брав участь у Хогинській битві 1621 року [3, с. 57]. У цій польсько-турецькій війні перемогу здобуло польсько-українське військо, в якому козацькими загонами командував гетьман Петро Сагайдачний, який був тяжко поранений і незабаром помер.

Після 1622 року Петро Могила часто приїздив до Києва, де митрополитом тоді був Йов Борецький, його наставник та учитель. У 1627 році він встановив дружні відносини з відомим громадським і релігійним діячем Мелетієм Смотрицьким.

Рік прийняття Петром Могилою чернецтва невідомий. Однак більшість дослідників вважають, що це відбулося 1627 року після смерті архімандрита Захарії Копистенського [16, с. 29].

Достеменно також невідомо, що саме змусило Петра Могилу змінити блискучу світську кар'єру і стати на шлях православного ченця. Від цього часу починається новий період його життя і діяльності — служіння православній церкві й українському народові. Під впливом Київського митрополита Юва Борецького відбулося формування Петра Могили як особистості, суспільного і релігійного діяча. Розуміючи, що питання прадідівської релігії є найважливішим елементом національно-культурної самостійності, приймає непросте рішення — присвятити себе служінню Богу.

В Лаврі, незважаючи на гоніння, в той час зібралося багато високоосвічених ченців, які поставили собі за мету надати підтримку православ'ю. Серед них були святогірські інокі: Кипріан, який здобув освіту у Венеції та Падуї; Йосип, протосингел олександрійського Патріарха; віленський протоієрей Лаврентій Зизаній Тустановський та інші [13, с. 97–99]. Тут здійснювали переклади богослужбових книг, писали праці на захист православ'я. На той час Києво-Печерська обитель була головною опорою православ'я в Україні. Для Петра Могили монастир став благодатним місцем, де мали здійснитися і зміцнитися його мрії й надії, які згодом утілюватимуться в житті на церковно-просвітницькій ниві.

Після смерті архімандрита Захарії Копистенського 6 вересня 1627 року на провінційному сеймику в Житомирі Петра Могилу було обрано архімандритом Києво-Печерської лаври. 29 листопада того ж року король затвердив його на обраній посаді [2, с.11].

На виборах Петро Могила мав повну підтримку митрополита Іова Борецького. У той час становище Православної Церкви в Польщі було безправним, а православну ієрархію не визнавали державною владою. Петро Могила, воєводич молдавських земель і водночас польський шляхтич, не завагався стати на бік православних українців. Він вирішив реформувати внутрішньоцерковне життя української православної церкви та освітню підготовку духівництва і мирян через тодішню неспроможність православ'я змагатися з католиками та уніатами, які були виховані на латинському класицизмі.

Як писав М. Костомаров, «новий архімандрит одразу виявив свою діяльність на користь монастиря — підпорядкував Лаврі Пустинно-Миколаївський монастир, заснував Голосіївську пустинь; збудував за власні кошти при Лаврі богадільню для убогих та створив при Печерському монастирі вищу школу» [10, с. 105]. Після обрання архімандритом Петро Могила розпочав утілення своєї програми. Адже він розумів шкоду протистояння християнських церков для українського народу, і тому прагнув її подолати. Саме ця ідея пронизує всю його церковну та дипломатичну діяльність.

Петро Могила мав план виведення православної Церкви з кризи, в якій вона опинилася після Берестейської унії, і повернення її до «давнього благочестя». Досконало знаючи, в чому полягала сила зброї єзуїтів, він усвідомлював, що їй можна протиставити. Одним із таких важливих засобів він вважав освіту і друковане слово. Отож зосередив свою культурно-просвітницьку діяльність у Церкві виданням книг у друкарні Києво-Печерської лаври та заснуванням школи у цьому монастирі, яку було відкрито після смерті Іова Борецького восени 1631 року (митрополит був противником відкриття у Києві нової школи, яка б конкурувала з братською). Перед Петром Могилою постало питання: де знайти добрих вчителів, коли їх в Україні не було? Він зібрав талановитих молодих людей і своїм коштом направив їх за кордон на навчання; потім вони стали викладачами Могилянської школи.

В передмові до виданого Петром Могилою у 1636 році «Анфологіону» сказано: «На кошти свого родинного майна, відновивши занедбані й спорожнілі київські школи, він постачав, постачає і дуже хоче за допомогою небесною до кінця свого життя постачати школи книгами, вчителями, засобами на існування бідних студентів» [11, с. 33].

Одним з найважливіших напрямів діяльності Петра Могили була організація книговидання. Він надав роботі Лаврської друкарні такого розвитку й гуманістичного значення, якого не мала до цього історія книгодрукування в Україні. Одним із перших розпочав друкування «руською мовою», тобто книжною мовою того часу, що піднесло авторитет слов'янських видань, запровадив у Лаврській друкарні латинський і польський шрифти, вважаючи за необхідне надати їй й діяльності міжнародного масштабу, сприяв створенню друкарень у Молдавії та Валахії [9, с. 17–20].

У 1629 році було видано «Літургіаріон» або «Служебник» [39, с.29]. Священнослужителі української православної Церкви вперше одержали потрібну для них книгу. Противники православ'я не раз посилалися на те, що в церковних книгах Русі було багато помилок і різночитань. Петро Могила досяг того, що будь-яку церковну книгу, надруковану в Україні, звіряли з джерелом перекладу. Він особисто перевіряв слов'янські переклади відповідно до грецьких оригіналів. Для «Служебника» було написано догматичне і обрядове пояснення літургії. Через десять років його перевидано з доповненнями — створеними Петром Могилою ектезіями та молитвами на різноманітні випадки життя. «Служебник» сприяв уніфікації богослужінь української Церкви і був одним із важливих кроків Петра Могили у поліпшенні богослужбової практики духовенства.

У 1631 році у цій друкарні виготовлено видання «Тріодь Цвітна», яка містила всі церковні відправи, починаючи від Великодня і аж до свята Всіх Святих. Цю книгу Петро Могила присвятив своєму братові Мойсею, який був князем у Молдові. У передмові він виклав «обов'язки доброго керівника». Серед них зокрема такі: призначати на службу мужів благих і благочестивих; у суді перш за все вину з'ясувати, а тоді вже вирок проголошувати; жити в мирі з сусідами; за свободу вітчизни і своїх «підручних» мужньо стояти; воювати лише з ворогами, а «незлюбливих» милувати [15, с. 65–67].

Разом з «політичними» порадами Петро Могила давав братові й «Божі»: передусім вірі православної поклонятися та її поширювати; у своїй державі викорінювати ідолопоклонство і «сатанинські умишлення», зміцнювати вчення соборної церкви; у православ'ї та благочесті наслідувати приклад батьків і попередників; бути ктитором, будівничим і благодійником церков та училищ; для своїх підлеглих бути справедливим керівником і взірцем благочестя, справедливості, честі і всіх добродійностей; прислуховуватися до уст Господніх; будувати і відновлювати храми, берегти церковні обряди; всім підвладним письмово нагадувати про каяття і молитву [15, с. 68]. В цих порадах Петро Могила виклав своє власне бачення не тільки світського керівника, а й ієрарха православної Церкви.

За п'ять років його очільництва у Лаврі було надруковано п'ятнадцять різних книг. Освічених богословів і письменників, які гуртувалися навколо Петра Могили, називали «могилянським Атенеумом». У 1636 році з'явилася книга під назвою «Анфологіон» — збірник моральних і життєвих повчань. У ті ж роки архімандрит Петро Могила написав кілька канонів і церковних піснеспівів: канон до причащення священиків, канон на результат душі, канон про створення світу та інші. Всі ці канони написані церковнослов'янською мовою і позначені печаттю видатного поетичного обдарування та глибокого розуміння духу церковних піснеспівів [14, с. 82].

Петро Могила постійно дбав про видання агіографічної літератури. Він благословив у 1635 році друкування «Патерикону» Сильвестра Косова, що був своєрідною інтерпретацією написаного Нестором «Києво-Печерського патерика». У 1638 році Петро Могила передав дбайливо зібрані ним повісті про чудеса Печерських угодників Афанасію Кальнофойському, який уклав книгу «Чуда, що були, як в самім чудотворнім Печерським Монастирі, так і в обох святих печерах, де з волі Божої благословенні печерські отці жили та скинули з себе тягар своїх тіл» [18, с. 79].

Енергійна діяльність архімандрита Петра Могили за п'ять років від поставлення його на ігумена монастирської братії, тверда оборона ним прав Православної Церкви перед чисельними польськими магнатами висунули його на позиції очільника православної делегації, яка мала відстоювати права Православної Церкви у Варшаві на конвокаційному, елекційному і коронаційному сеймах нового короля Владислава IV. Після смерті короля Сигізмунда III, у 1632 році в Прилуках, на великій козацькій раді, було обрано делегацію від православного населення України на конвокаційний сейм [17, с. 31–34]. Свою делегацію відправило і православне духовенство. І хоч на той час київським митрополитом був Ісайя Копинський, главою делегації обрали Петра Могилу, якого підтримувала і шляхта, що не прийняла унії. Адже за попередніх чотири роки архімандрит Києво-Печерського монастиря зробив багато для захисту Лаври. Навколо нього гуртувалися всі, хто бачив у ньому захисника православ'я.

На сеймі Петро Могила обрав твердо позицію. Він вимагав скасувати всі заборони щодо будівництва православних церков, відкриття колегіумів, друкарень, а також порушив питання про повернення захоплених греко-католиками православних храмів. Позиція Петра Могили змусила претендента на польський трон королевича Владислава видати спеціальний документ «Статті, або пункти заспокоєння руського народу». Багато вимог Петра Могили було задоволено, зокрема щодо повернення православним Софійського собору в Києві, Видубецького монастиря (в обмін на Гродненський), усіх маєтків Київської митрополії, повернення Луцької та Перемишльської єпархій для православного люду. Все це значно зміцнило його позиції [14, с. 29–30].

Петро Могила найкраще усвідомлював ту шкоду, якої завдавав українському народові розкол між церквами, тому щиро прагнув його подолати. Ця ідея пронизує всю його церковно-дипломатичну діяльність.

Перші кроки у сфері міжконфесійного порозуміння були пов'язані з планами Мелетія Смотрицького, автора відомої «Слов'янської граматики», якому належав твір «Тренос», що за його купівлю чи продаж король встановив штраф у п'ять тисяч злотих. Не розкриваючи своїх зв'язків з католиками, Смотрицький не раз обговорював з митрополитом Іовом Борецьким та Петром Могилою проблему зближення пози-

цій православних ієрархів та греко-католиків. При цьому і тодішній київський митрополит і Києво-Печерський архімандрит прихильно ставилися до ідеї примирення церков. Мелетій Смотрицький продовжував агітувати молодого ієрарха перейти на бік уніатів «для поєднання Руси з Руссю», однак Петро Могила, хоч і став толерантнішим у розмовах про римську Церкву і про догматичні розбіжності з нею, проте залишився на позиціях православної віри.

Після тривалих переговорів навесні 1628 року в Городку Волинському було вирішено скликати Помісний Православний Собор. Це сталося 15 серпня 1628 року, на Успіння Пресвятої Богородиці. На соборі вирішили розглянути розбіжності між православною і католицькою Церквами. Проект постанови доручили підготувати Мелетію Смотрицькому [6, с. 116–121]. Однак замість цього він написав трактат під назвою «Апологія подорожі до країв східних...», в якому всю провину за розкол поклав на православну церкву. Така позиція Мелетія Смотрицького викликала осуд серед православних. Петра Могила включили до духовного суду, який виявив, що в «Апології» Мелетія Смотрицького містяться сто п'ять відступів від православного віровчення. Собор вимагав від автора зречення. Спочатку Мелетій Смотрицький відмовився, але потім під тиском українських козаків, які погрожували йому смертю, засудив «Апологію» і покався. Тим часом у Володимирі зібрався собор уніатів. Планували обрати українського патріарха, що забезпечило б об'єднання греко-католиків та православних на основі персональної унії. Але на уніатів натиснув Ватикан, який суворо заборонив проводити синод спільно зі «схизматиками» [7, с. 403].

Отже, у своїх дипломатичних починаннях Петро Могила не забував про свою давню мрію — примирити і поєднати всіх руських людей християнської віри. У 1636 році він звернувся до православних із закликом до примирення з греко-католиками. Він узагалі закликав до миру вірян усіх віросповідань. У зверненні до священників і мирян Петро Могила писав: «Ми закликаємо всіх, хто живе під одним Законом, до сусідської дружби, злагоди і приязні» [11, с. 52].

Але ці настрої багатьом не подобалися. Були серед недобррозуміливіців Петра Могили і такі, що не тільки не підтримували його, а навіть намагалися зашкодити йому, поширюючи різні чутки і наклепи. Чимало неприємностей завдав новому митрополиту Ісайя Копинський. Безперечно, усунення з Київської кафедри, яку він займав, пережити було нелегко. Ісайя Копинський спочатку погодився з тим, що митрополитом Київським замість нього став Петро Могила, але пізніше почав писати до короля скарги на свого наступника. У лютому 1637 року в Луцьку, у присутності чисельного духовенства, відбулася зустріч і примирення двох митрополитів, після чого Ісайя Копинський відмовився від своїх позовів і претензій до Петра Могили [16, с. 35].

У 1635 році волинський воєвода князь Адам (Олександр) Сангушко виступив з ініціативою поєднання православних і уніатів. Він звернувся до папи з листом, у якому свідчить про нібито прихильне ставлення Петра Могили і православного народу України до унії. Зокрема, він писав у Ватикан: «Могила внутрішньо схильний до унії... Але через страх перед козаками... не наважується бути відвертим» [6, с. 134; 16, с. 37].

Це звернення спонукало Ватикан провести таємні переговори. Про це дізнався польський король Владислав IV. Він звернувся до Петра Могили і до уніатського митрополита Вельяміна Рутського з пропозицією домовитися між собою і обрати Патріарха Української Церкви. Він просив митрополитів православної та уніатської церков дійти «єднання і тривкої згоди». «Ви можете, за прикладом Москви та інших держав, мати у себе вдома те, за чим ви звертаєтесь за кордон», — писав їм король, натякаючи на зв'язки з Константинопольською патріархією та Римом [14, с. 63].

Ці документи формували католики або уніати, і в них відображено те, що їхні автори хотіли б бачити. Але між позицією Петра Могили і позицією католицької церкви в справі об'єднання розділених церков була суттєва відмінність. Тодішні католики визнавали єдино правильною вірою тільки свою, тому прагнули підпорядкувати собі православних шляхом злиття церков на чолі з папою; тим часом як Петро Могила хотів об'єднати церкви, а не підпорядковувати одну церкву іншій.

Отже, за часів Петра Могили виникла ідея утворення Українського патріархату, яка належить польському королю Владиславу IV. Кандидатом на патріарший престол, за планом польського короля, був Петро Могила, якщо б православні і уніати погодилися на примирення. У Православній Церкві патріархати є автокефальними церквами, а Патріархи є головами цих автокефальних незалежних церков. Коли Владислав IV у своїх грамотах закликав православну і уніатську ієрархію до утворення патріархату за прикладом Москви, то він або не свідомо помилявся або свідомо обманював своїх підлеглих. Він отожднював поняття «патріарх» і «патріархат» в розумінні Православної Церкви з іншим розумінням його у Римській Церкві. Київський патріархат, якщо б був утворений у XVII столітті, то мав би статус автокефальної церкви у складі Вселенської Православної Церкви, а в розумінні польського короля підпорядковувався би Римському Папі. А це означає, що Київський патріархат був би відділений від Православної Церкви [6, с. 132–135].

Отже стало очевидно, що православні схилилися до унії з Римом. Петро Могила бачив у цьому плані давній намір Риму підпорядкувати православних в Україні. Виконуючи волю короля, Петро Могила розіслав братствам грамоти, в яких закликав братчиків з одного боку до примирення з уніатами, а з другого — бути обережними, щоб не принести шкоди Православній Церкві.

Чутки про те, що Петро Могила має стати першим «руським» патріархом, були як у Польщі, так і за її межами. Вони дійшли, очевидно, й до Боплана, французького військового інженера і картографа. У своїй розповіді про Києво-Печерську лавру Боплан називає її резиденцією митрополита або патріарха, а П. Могила представляє як главу всіх українських єпископів [16, с. 38].

Але на сеймі 1637 року спроби замирення греко-католиків і православних східної церкви були зірвані, тому що у Ватикані від ідеї патріархату для руської церкви рішуче відмовилися й на цьому налягали і в наступних роках, категорично не бажаючи обговорення будь-яких догматичних питань та зриваючи всі спроби, спрямовані на примирення церков.

Після цього Петро Могила почав готувати Помісний собор, який мав розглянути проблеми Української Православної Церкви. Київський собор 1640 року проходив на суто православних засадах і засвідчив, що в церковного керівництва не було жодного наміру будувати Українську Православну Церкву на унійному ґрунті.

У запрошувальній грамоті від 24 червня 1640 року митрополит Петро Могила писав: «Вся наша Церква Руська, не в догматах віри (вони зберігаються непорушно), але в звичаях, які відносяться до молитви й побожного життя, дуже ушкоджена. Дивлячись на це стурбованим оком і з серцем скорботним, ми завжди піклувались про те, як би все те могло бути направлене і доведене до звичаїв древніх предків наших, при котрих і благочестя возсіяло. Цього ж, по розумінню нашому, не через що інше можемо досягнути, як тільки через собор, на котрий прибувши наші співслужителі архієреї і другі чесні духовні отці, освічені достатньо в догматах віри і випробувані в благочестивому житті, пильно, з прикликанням Святого Духа порадилися би і приклали труд і старання про те, щоб вся Церква наша у всьому вище сказаному могла бути достойно направлена і доведена до давньої краси» [4, с. 103].

Зі змісту цієї грамоти зрозуміло, що Петро Могила турбувався про відродження древнього благочестя православної церкви і цю справу він прагнув вирішити соборноправно.

Петро Могила, обережний і мудрий політик, фактично висунув ідею автокефальності української церкви, коли у своєму листі-відповіді на звернення Папи Римського писав: «Щоб митрополит обирався собором руських архієпископів та єпископів за давнім звичаєм і не звертався за своїм затвердженням до Риму». І ця ідея частково була прийнята Ватиканом. У рішенні Конгрегації пропаганди віри від 16 березня 1645 року було записано, що «сам митрополит зможе призначати єпископів у своїй єпархії без згоди Апостольського престолу», але до цього були додані неприйнятні для православних умови. Однак католицька сторона була непоступливою. Конгрегація пропаганди віри розглянула пропозиції православних і підтвердила свою головну умову — визнання всіх католицьких догматів. 16 березня 1645 року Конгрегація про-

пагани віри прийняла рішення, що русинський митрополит повинен звертатися до папи Римського для затвердження на своїй посаді і лише після одержання його згоди вважатиметься повноправним ієрархом [5, с. 216]. Тому ця спроба об'єднання церков і на цей раз закінчилась безрезультатно. Православні не прийняли умов католиків.

Підсумовуючи, треба зазначити: митрополит усвідомлював, що становищем православної Церкви спекулювала як Варшава, так і Москва. Вихід він бачив у тому, щоб вона не підлягала ані польському королеві, ані московському чи константинопольському патріархам, а мала б патріархат у Києві. Однак негативна позиція Римського престолу щодо «нової універсальної унії» із утворенням Київського патріархату з ініціативи П. Могили і А. Кисіля, а також внутрішній неспокій серед українського населення у зв'язку з поширенням чуток про плани польського короля Владислава IV Вази об'єднати православних та уніатів під зверхністю Папи Римського з висуненням кандидатури Петра Могили на патріарший престол і протидія запорозького козацтва, зруйнували ці напруження і власне ідею міжконфесійної єдності.

Після повернення до Києва з титулом митрополита Київського і Галицького і всієї Русі діяльність Петра Могили у церковному будівництві ще більше посилилась, як у сфері освіти, книгодрукування, так і в благодійних справах. Петро Могила привів «главу і матір всіх церков Русі», як він називав Софійський собор, у належний вигляд. Через кілька років після реставрації собору в Передмові до присвяченої Петру Могилі виданої у Львові «Триоді» (1642 р.) видавці відзначали: «Церкву святої Софії у богоспасаемому городі Києві, колись святої пам'яті князем і самодержавцем всієї Русі Ярославом збудовану і на приклад усьому світу виставлену, Ваше Преосвященство вже в руїнах перебуваючу знову реставрував і до першої оздобы коштом своїм і старанням привів» [18, с. 38].

Величезною роботою для Петра Могили була підготовка єдиного зразка богослужбних книг. Вже у 1629 році він опублікував «Службник», в якому надав догматичне й обрядове пояснення літургії. Це було своєрідним зразком для священників для здійснення священної літургії. Через десять років (1639 р.) «Службник» було перевидано з додатком молитов і порад на різні випадки життя [8, с. 230].

Літературна спадщина митрополита виявилась основою тодішнього суспільного життя, зберегла самотність, християнську єдність і вплинула на самоствердження українського етносу.

Петро Могила — один з найосвіченіших представників в історії православної церкви, релігійно-освітній та суспільний діяч, талановитий реформатор, письменник, філософ, а також організатор і фундатор першої вищої школи в Україні — Києво-Могилянської академії.

Фактично Петро Могила розпочав реформу освіти, яка полягала у зміні змісту й форми навчання та виховання, в європеїзації осві-

ти. Необхідно було, щоб вихованці нової школи могли інтелектуально протистояти єзуїтам і уніатам.

11 березня 1631 року Петро Могила об'єднав лаврську і братську школи при Богоявленському монастирі на Подолі у Києві [20, с. 25–30]. Об'єднання цих шкіл стало основою вищої освіти на території колишньої Київської Русі. Утворений таким чином Києво-Могилянський колегіум став фактично першим православним університетом.

Спочатку метою Могилянської колегії було виховання красномовних ораторів, які б володіли мистецтвом вести диспут, захищаючи православну віру, виголошувати проповіді.

Як освітня установа колегіум Петра Могили мав європейську структуру, відповідаючи всім тодішнім навчальним стандартам. У ньому було вісім класів, навчання тривало спочатку сім років, а пізніше аж дванадцять (у зв'язку із вивченням богослов'я). Проте польський король не дозволив викладати тут богослов'я, і це стало формальною причиною того, що навчальний заклад не одержав одразу звання академії.

Щоб забезпечити належний рівень освіти, Петро Могила стежив за кваліфікацією науково-педагогічних кадрів колегіуму. Для цього він направив здібних учнів на навчання за межі України. Серед них були Інокентій Гізель, Єпифаній Славинецький, Софроній Почаський, Тарасій Земка, Лазар Баранович. Викладачами ставали також найкращі випускники колегіуму, наприклад Іоанікій Галятовський [14, с. 23].

Петро Могила мріяв поширити започатковану ним систему освіти на всю Україну: 1634 року він організував філію київського колегіуму у Вінниці, згодом, у 1639-му, цей колегіум було переведено на Волинь у місто Гощу. З 1636 року існувала філія колегіуму і в Кременці. Наявність «училищних колоній» фактично свідчила про особливий статус Могилянської колегії, яка діяла як академія. Але цей статус їй буде надано тільки в 1658 році Гадяцькою угодою. Окрім того, Петро Могила заснував освітні заклади нового спрямування навіть за межами України. За його допомогою було організовано Слов'яно-греко-латинську академію в столиці Молдови Яссах, куди направив чотирьох київських викладачів [16, с. 38].

Могилянський колегіум викликав занепокоєння польських урядовців, які всіляко намагалися його знищити, розігнати учнів і викладачів. Відряджені до Києва єзуїти заснували свій колегіум, метою якого було, за свідченням Іоанікія Галятовського, «жеби студенти з колегіуму руського до єзуїтського переходили для науки і латинської віри навчалися». Представники влади не спинялися ні перед чим, аби налякати учнів колегіуму. Так, 1640 року Петро Могила подав скаргу уряду на те, що намісник Київського замку, потураючи ворогам колегіуму, навмисно підіслав свого повіреного, який, зіткнувшись з якимись іншими особами, напав на студента Гоголевського, звинуватив його в безчинстві, а намісник без розгляду справи стратив його [5, с. 138].

Попри все колегіум продовжував існувати. Вже через кілька років після смерті Петра Могили іноземні мандрівники засвідчували надзвичайно високий рівень загальної грамотності в Україні.

Отже, Києво-Могилянський колегіум від самого початку відіграв важливу освітню роль в Україні, став центром розвитку наукової думки та інструментом захисту православної віри. Через колегіум Петро Могила виховав духовних пастирів, вчених і багато визначних церковних діячів, які зробили вагомий внесок у розвиток православного богослов'я і культури не лише в Україні, а й в сусідніх державах.

Роль митрополита у становленні освіти в Україні першої половини XVII століття полягала в тому, що він реформував тодішню православну школу, виходячи як з національних освітніх традицій, так і запозичень з європейських університетів, що зміцнило східну обрядовість завдяки нововведенням у церковному і освітньому аспекті.

Поряд з релігією Петро Могила цікавився проблемами держави й упродовж свого життя вивчав праці з цього питання, про що свідчить склад його бібліотеки. Добре знав він твори античних та середньовічних авторів про державу — Платона, Аристотеля, багатьох візантійських учених, а також Цицерона, Фоми Аквінського, Франциско Суареса [4, с. 108]. Був одним із перших в Україні мислителів православного спрямування, які не лише вдавалися до загальнофілософських міркувань політико-правового змісту, а й аналізували ідею української держави в її теоретичному аспекті.

Роздуми Могили про українську державу стосувалися періоду, коли Україна була у складі Речі Посполитої й питання про її відокремлення ще не стояло й навіть недостатньо усвідомлювалося, а переважна частина українців, попри повстання і збройну боротьбу козацтва, за часів Могили домагалася лише збереження й збільшення «старожитніх прав і вольностей», а не відокремлення від Речі Посполитої й утворення незалежної окремої держави.

Петро Могила вважав, що майбутня українська держава повинна бути сформована на основі монархічної влади, хоча й обмеженої певними дорадчими, судовими й виконавчими установами, а не республіканського устрою чи козацької республіки. Усвідомлення козацької республіки як особливої форми державності постало трохи згодом, разом із перемогами Богдана Хмельницького та організацією державного життя на територіях, контрольованих українським військом, з використанням тих адміністративних структур, які вже склалися в козацькому середовищі.

Погляди Петра Могили стверджували ідею сильної державної влади. У сфері політики, права, освіти, забезпечення добробуту громадян влада державного діяча повинна бути найвищою, вона може лише радитись і співпрацювати щодо цього з Церквою. Справді, мислитель приділяв значну увагу проблемі співвідношення світської та церковної влади.

Діяльність Петра Могили на Київській кафедрі була нетривалою, але користь та значення її дуже вагомі для Православної Церкви в Україні. У передсмертнім заповіті своїм Петро Могила засвідчив свою відданість православній вірі предків.

«В святій вірі, в котрій народився, виховався і з волі й ласки Божої достоїнство митрополитське недостойний на собі маю, в ній же хочу, вік свій закінчивши, стати перед маестат Господа мого», — це заповіт митрополита Петра Могили від 22 грудня 1646 року. Великий митрополит стверджує в ньому свою відданість до смерті православній вірі і Церкві, в якій і народився. В особі митрополита Петра Могили Українська Православна Церква мала митрополита, з ім'ям якого залишилось в історії «Православне ісповідання кафоличної Східньої Церкви» [14, с. 100–103].

За дев'ять днів до смерті, відчуваючи наближення свого земного подвигу, він власноручно склав заповіт, у якому, серед іншого, просив поховати його тіло в Успенському соборі Києво-Печерської лаври. Також він написав: «Бачучи, що занепад святого благочестя в народі руському походить не від чогось іншого, як від цілковитої нестачі освіти та науки, я дав обітницю Богу моему — все моє майно, що дісталося від батьків, і все, що буде діставатися від прибутків, одержаних з доручених мені святих місць, з маєтків для цього призначених, віддавати частково на відновлення зруйнованих храмів Божих, від яких залишилися жалюгідні руйновища, частково — на заснування шкіл у Києві» [13, с. 125]. Заповітом київський митрополит віддавав заснованій ним школі значну частину свого майна, в тому числі хутір Позняки, всі придбані ним у Києві будинки, Солениківський палац на Подолі, половину худоби й господарства з хутора Напологи, всю свою бібліотеку (яка була тоді найкращою і найбагатшою в Києві і однією з найкращих в усій Речі Посполитій).

Митрополит Петро Могила помер 1 січня 1647 року (за ст. стилем). Поховання було призначено на день пам'яті сорока мучеників, який того року припав на вівторок другого тижня Великого посту. 19 березня 1647 року відбулося урочисте поховання Київського митрополита Петра Могили [16, с. 41].

На думку В. Погорецького, Петро Могила добре розумів значення духовної культури в житті українського народу. Саме завдяки йому було зроблено значний крок у розвитку вищої освіти в Україні. Він став фундатором і творцем першого в усій Східній Європі вищого навчального закладу — Києво-Могилянської колегії, що стала попередницею Української академії та Київського університету [14, с. 102].

Хоча Петро Могила і не здійснив усіх своїх задумів (зокрема, об'єднання українських церков, видання Біблії та «Патерика», завершення відбудови деяких храмів), він назавжди залишився у національній історії. Якщо оцінювати діяльність митрополита, то слід схилитися перед величчю цього сина Молдавії, який присвятив усього

себе Україні, котру називав «отчизною милою», «отчизною коханою». З огляду на значний внесок у розвиток вітчизняної культури Петра Могили сміливо можна назвати, за словами, вміщеними в його епітафії, «великим і славним мужем» [14, с. 104].

Як відзначив М. Костельнюк, Святитель Петро, будучи церковним лідером, фактично був політиком загальнонаціонального масштабу. Важливими у практичній діяльності були його зв'язки у вищих світських колах, при королівському дворі. Вирішальними чинниками у здійсненні політичних планів П. Могили були його особистісні риси: енергійність, рішучість і цілеспрямованість, організаторські і дипломатичні здібності, вміння знайти найкоротшу дорогу до мети, використати існуючі можливості, зосередити зусилля тощо [12, с. 229–231].

Загалом як громадський діяч П. Могила завжди підтримував форму політичної державності, але в атмосфері українського церковно-культурного відродження у нього виникла ідея української національно-визвольної революції й відродження української державності. Так, Г. Флоровський пише про П. Могили: «У нього був справжній державний пафос, вміння і бажання володарювати і перемагати. Могила і його послідовники створили державно-правові концепції, які обґрунтовували необхідність вільного розвитку українського народу. Ці праці мали великий суспільний резонанс і неофіційно перевидавались протягом XVII ст.» [19, с. 118].

Але чи не найважливішим в оцінці діяльності Петра Могили є започаткований ним процес самоусвідомлення православною українською елітою, а згодом і ширшими колами нації своєї етнічної, конфесійної, політичної та культурної окремішності. Цьому сприяло прагнення Петра Могили перетворити православну церкву в національного репрезентанта українського населення в межах тодішньої Речі Посполитої. Ще в XVI столітті С. Кленович у поемі «Роксоланія» назвав Київ Римом православних. Саме таким його хотів бачити Петро Могила.

У нинішній час вивчення впливу діяльності митрополита Петра Могили на духовне і суспільне життя в Україні першої половини XVII століття сприятиме відродженню українських духовних традицій, розвитку релігійної обрядовості, піднесенню християнської віри, зростанню освіти і моральних цінностей українського народу. У дні святкування 400-річчя від дня народження видатного церковного діяча Петра Могили було канонізовано.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ідеї та діяльність П. Могили сприяли духовній єдності українського народу, творенню єдиного комунікативного простору його культури, що було необхідною передумовою подальшої політичної консолідації України. Заслуга П. Могили полягала в тому, що йому та його прибічникам вдалося природно адаптувати на українському православному ґрунті найкращі здобутки європейської духовності. Митрополит довів, що видатний церковний діяч за певних умов може стати головним виразником інтересів народу, перетворитися у фактичного провідника нації.

1. Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов. — Ч. I–III. — К., 1859–1914.
2. *Алексієвцев Л.М.* Петро Могила в духовній історії України // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. — Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. — Вип. 2 // Українська історична біографістика: забуте і невідоме / за заг. ред. проф. М.М. Алексієвця. — Ч. 2. — Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. — С. 9–14.
3. *Білодід О.* Загадка Петра Могили // Київська старовина. — 1993. — Чис. 3. — С. 56–69.
4. *Великий А.Г.* З літопису християнської України / 2-ге вид. — Л.: Місіонер, 2000. — 288 с.
5. *Голубев С.Т.* Киевский митрополит Петр Могила и его сподвижники: В 2 т. — Т.1. — К.: Тип. Г.Т. Корчак-Новицкого, 1883. — 559 с.; Т. 2. — К.: Тип. С.В. Кульженко, 1898. — 498 с.
6. *Жуковський А.* Петро Могила й питання єдності церков. — К.: Мистецтво, 1997. — 304 с.
7. *Карташев А. В.* Очерки по истории Русской Церкви. — Т. II. — М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2009. — 688 с.
8. *Климов В., Колодний А., Жуковський А.* та ін. Феномен Петра Могили (Біографія. Діяльність. Позиція). — К.: Дніпро, 1996. — 270 с.
9. *Колодний А., Нічик В., Климов В.* та ін. П. Могила: богослов, церковний і культурний діяч. — К.: Дніпро, 1997. — 216 с.
10. *Костомаров М.І.* Історія України в життєписах визначних її діячів. — К.: Україна, 1991. — 493 с.
11. *Курилас Б.* Митрополит Петро Могила // Логос, т. XIII, кн. 2. — Йорктон, 1962. — 104 с.
12. *Лужницький Г.* Українська Церква між Сходом і Заходом: Нарис історії Української Церкви. — Л.: Свічадо, 2008. — 640 с.
13. *Нічик В.* Петро Могила в духовній історії України. — К.: Знання, 1997. — 350 с.
14. *Погорецький В.* Українська духовна культура і Петро Могила. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. — 160 с.
15. *Протоіерей Валентин Асмус.* К оценке богословия святителя Петра Могилы, митрополита Киевского // Православний вісник. — К.: Вид. відділ Української Православної церкви, 2007. — № 1. — С. 60–78.
16. *Семчинський С.* Петро Могила — митрополит, учений // Історичний календар 2002. — К., 2002. — Вип. 8. — С. 27–42.
17. *Сеник С.* Українська Церква в XVII столітті. Часи митрополита Петра Могили // Ковчег. Збірник статей з церковної історії. — Ч. 1. — Л., 1993. — С. 25–43.
18. *Скнар О.* Митрополит Київський Петро Могила і його провідницька діяльність // Православний вісник. — К.: Вид. Української Православної Церкви, 1996. — № 5. — С. 75–82.
19. *Флоровський Г.* Западные влияния в русском богословии. — К., 1991. — 124 с.
20. *Хижняк З.І.* Киево-Могилянська академія. — К.: Вид-во при Київ. держ. ун-ті видавничого об'єднання «Вища школа», 1981. — 236 с.

**DIPLOMATIC ACTIVITY
OF PETRO MOHYLA IN THE CONTEXT
OF UKRAINIAN NATIONAL AND CULTURAL RENAISSANCE
IN THE FIRST HALF OF THE 17TH CENTURY**

Abstract. The article examines the main aspects, trends and directions of diplomatic activity of Kyiv Metropolitan Petro Mohyla, a well-known educator, Ukrainian art patron, philosopher, reformist, statesman, writer and founder of the National University of Kyiv-Mohyla Academy, talented diplomat, theologian and thinker. He aimed his activities at rapprochement of Christian Churches in Ukraine, unification of all branches of Christianity on principles of equality and preservation of traditions, consolidation of Orthodoxy through establishment of schools, collegiums, publishing houses and libraries.

The author emphasizes that first and foremost Petro Mohyla was a prominent religious figure, but his profound humanitarian and spiritual knowledge, multidimensional socio-cultural, organizational and diplomatic activities gave him an opportunity to become a well-known Ukrainian figure of his time.

The sources of the study include a variety of documents and materials which enable to obtain a complete picture of Mohyla's personality, comprehensively highlight the main directions of his church and social and diplomatic activities, to determine the priorities in establishing the spiritual principles of Ukrainian nation-building, development of culture, education and science, reformation of the Orthodox Church and its influence on spiritual and social life of Ukraine in the context of the Ukrainian national and cultural renaissance in the first half of the 17th century.

Keywords: Kyiv Collegium, Kyiv Metropolitan, Petro Mohyla, Orthodox Church, Ukraine.

Віктор АНДРУЩЕНКО,

член-кореспондент НАН України,
академік НАПН України,
ректор університету імені М.П. Драгоманова

ТРИ УНІВЕРСИТЕТИ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА

Анотація. Закономірністю історії є те, що більшість відомих і видатних особистостей є випускниками університетів. Стаття присвячена Михайлові Драгоманову — філософу та соціологу, історичу й етнографу, культурологу та педагогу, життя якого пов'язане з трьома університетами. Перший дав йому фундаментальні знання, професію, підготував до самостійної життєтворчості; другий — прийняв у часи неолі, забезпечив роботою; третій — увічнив його дух, ім'я та справи, завдяки яким М. Драгоманов увійшов в історію.

Ключові слова: Університет св. Володимира, Софіївський університет, М. Пирогов, Женева, Росія.

Життя людини, яка увійшла в історію, стала відомою чи видатною, як правило, пов'язане з університетами. І це закономірно. Університет є скарбницею наукових знань і соціального досвіду. Він навчає та виховує, допомагає здобути професію, забезпечує конкурентну здатність, виводить людину на верхні щаблі суспільної ієрархії.

Історії відомі факти піднесення історичної ваги особистостей, які університетської освіти не мали. Вони також залишаються в людській пам'яті історичними постатями, щоправда, переважно суперечливими, а подекуди й злочинними. Яскравим прикладом цього є історичні діячі тоталітарних режимів: більшість із них університетської освіти не мали.

Є ще одна категорія людей — маргінали. Хизуючись тим, що «університетів не закінчували!», вони, як правило, є злочинцями побутового штибу — бандитами, наркоманами, алкоголіками... Такі люди — так званий баласт цивілізації. Навряд чи знайдеться народ, культура чи держава, які б не боролися з цим явищем як соціальним злом, що має бути викориненим.

Закономірністю історії є те, що переважна більшість відомих і видатних особистостей є випускниками університетів. Кожен із них пам'ятає свій університет як «Alma mater», пишається й подумки повертається до нього, до своїх вчителів і друзів юності. Університет пам'ятає кожного зі своїх випускників — відмінників і трієчників, дисциплінованих і не дуже, толерантних, спокійних, цілеспрямованих працівників навчальної ниви і бешкетників, які більше думали про розваги, ніж про навчання. Університет урівноважує їх усіх. Для них він створює однакові можливості. Далі, як кажуть, усе залежить від особистості, обставин, долі...

Нерідко доля людини пов'язана з кількома університетами. Від кожного з них вона щось брала; кожному з них поступово повертала свої знання, соціальний досвід, творчу енергію та бачення майбутнього, за яким він — університет — має розвиватися.

Три університети випали на долю Михайла Драгоманова. Кожен із них подарував йому можливості для утвердження себе як особистості. У кожному з них він залишив частку своєї душі, волі й характеру. Першим із них став знаменитий Університет св. Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка), другим — Софіївський університет (Болгарія), третім — Національний педагогічний імені М.П. Драгоманова. Перший дав йому фундаментальні знання, професію, підготував до самостійної життєтворчості; другий — прийняв у часи неолі, забезпечив роботу; третій — увічнив його дух, ім'я та справи, завдяки яким М. Драгоманов увійшов в історію.

До університету св. Володимира М. Драгоманов потрапив через подолання життєвої кризи, що тривала ще з часів навчання в Полтавській гімназії. Ось як описує ці події один із біографів та шанувальників М. Драгоманова П. Ротач: «Гімназію Драгоманов закінчив з пригодою. Йому не видали свідоцтва. За кілька місяців до завершення навчання трапилася подія, фіналом якої стало звільнення з гімназії. Випадково побачивши, як інспектор збиткується над молодшим гімназистом, Михайло Драгоманов, вірний своїм моральним принципам, став на захист людської гідності. За “зухвале слово” на адресу інспектора викликали батька і запропонували відшмагати сина в присутності товаришів, вчителів. Батько Михайла з обуренням відхилив принизливу акцію, тож в силі залишився адміністративний присуд: звільнення з гімназії без права вступу до інших закладів. І це щодо кращого, розумного учня! Та чи треба цьому дивуватись: будь-яка деспотична система не терпить ні таланту, ні сміливої думки.

Драгоманова цього разу врятував попечитель Київського навчального округу М.І. Пирогов. З його дозволу Михайло залишив Полтавську гімназію “за власним проханням”. Підбадьорений напутнім словом улюбленого вчителя історії, Драгоманов повертається в Гадяч і готується до вступу в Київський університет» (П. Ротач. Апостол правди і науки. — Гадяч, 1991. — С. 15).

Чи знав знаменитий М. Пирогов, якого майбутнього велета духа й культури він підтримав? Мабуть, що знав. Може, здогадувався чи відчував. Великий відразу розпізнає великого, навіть у зародку. Така вже закономірність (а може, випадковість) історії. Та хоч як би там було, фактом залишається те, що перший дотик доль двох титанів — зрілого та юного — відбувся! Будучи студентом, Михайло Драгоманов першим найглибше відчув гуманістичний і демократичний камертон педагогічного натхнення Миколи Пирогова. Демократичні порядки, які впроваджував у систему освіти М. Пирогов, викликали незадоволення з боку влади. Це призвело до його відставки. Солдатська муштра, з якою боровся вчений і педагог, знову поверталася в університети. На вечірці з нагоди проведів Пирогова юний студент Драгоманов виголосив промову, в якій показав велич педагогічних реформ Пирогова, їх значення не тільки для сьогодення, але й у контексті глибокої історичної перспективи.

Дві особистості, дві події, дві долі... Вони стали пліч-о-пліч. Єдність цих доль освячує культурно-освітній простір України впродовж віків. Назавжди. І зовсім не випадково, що нині педагогічний університет, який названо славетним ім'ям Михайла Драгоманова, розташований на вулиці Миколи Пирогова. Таке поєднання забезпечити міг тільки Бог!

Київський університет св. Володимира в цей час (1856 р.) був центром передової думки в Україні, науки й освіти, осередком національної культури. В університеті навчалися високообдаровані особистості, які з часом зробили вагомий внесок у розвиток різних сфер науки та практики, культури й освіти, стали відомими конструкторами, будівельниками, письменниками, політичними діячами: біохімік О. Бах, епідеміолог і мікробіолог Д. Заболотний, терапевти Ф. Яновський та М. Стражеско, геологи П. Тутковський та В. Лучицький, математики Б. Букреєв та О. Шмідт, композитор М. Лисенко та ін.

Студент Драгоманов мав можливість спілкуватися, слухати лекції, відвідувати семінарські заняття видатних вчених та педагогів — істориків і філологів М. Максимовича (першого ректора університету) та М. Костомарова, юристів К. Неволіна й О. Кістяківського, економіста М. Зібера та ін. При університеті діяло кілька наукових товариств, де домінував дух пошуку, новаторства, творчості. Популяризуючи та розвиваючи наукові знання, педагоги й студенти мріяли про майбутнє, у якому втілено мотиви національного відродження, розвиток української мови й літератури, розквіт України. Ця прогресивна хвиля захопила й Михайла, кинула його у вир боротьби із соціальною несправедливістю. Вершинним актом активної діяльності Драгоманова цього часу став його виступ на мітингу при перепохованні Тараса Шевченка в Каневі (1861 р.): промову було сприйнято як клятву вірності тим ідеалам, яким вірою та правдою служив, до яких закликав інших Великий Кобзар.

Цікавим є й такий факт: після закінчення історико-філологічного відділення, Михайло Драгоманов подав прохання про продовження навчання в Педагогічному інституті, який діяв при університеті та з часом (пройшовши низку історичних трансформацій) став автономним вищим навчальним закладом — Національним педагогічним університетом імені М.П. Драгоманова.

1863 року М. Драгоманов закінчив університет, і його залишено на кафедрі загальної історії для майбутньої професорської діяльності. У 1864–1865 рр. виходять його пробні лекції з історії Римської імперії, через два роки він складає магістерські іспити й 1870 року захищає дисертацію на тему «Питання про історичне значення Римської імперії і Тацит». Як наслідок, отримав ступінь магістра загальної історії та місце приват-доцента. Одразу ж талановитому науковцю оформлюють наукове відрядження. Драгоманов від'їжджає до європейських університетів.

Збагатившись європейським науковим і соціально-політичним досвідом, М. Драгоманов повертається до України ще більш високим поборником та провідником «українського питання». Він пише й видає наукові праці, зокрема «Історичні пісні малоросійського народу», де виявляє глибоку обізнаність, а головне — високу любов і повагу до українського народу, його культури, літератури й мови, необхідність викорінення соціальної та національної несправедливості, продукованої здебільшого російським царизмом. Наступні праці Драгоманова були розцінені цензурою як «замах на державну єдність і цілісність Росії». Ученого було звільнено з університету. Він переїздить до Львова й разом з іншими поборниками української справи готує до видання безцензурний збірник «Громада». Драгоманов розпочинає відкрито критикувати політику царизму та стає непримиренним ворогом російського самодержавства. Шляхи повернення до України було відрізано.

Перебування за кордоном Російської імперії (здебільшого в Женеві) виявилось для М. Драгоманова досить плідним. Учений написав і видав такі важливі дослідження, як «Малоросійські народні перекази й оповідання» (1876), «Нові українські пісні про громадські справи» (1881), «Політичні пісні українського народу 17–19 ст.» (1883–1885). В останній Михайло Петрович довів, що за кожної історичної доби виникали народні пісні, в яких відображали основні ідеї того часу. «Український народ не складає пісні так собі, тільки для співу чи для забави, — пише він, — а складає їх, маючи на думці дійсне життя, що дає українським пісням щиро реальний характер». Саме через народну творчість пізнав і він життя свого народу й присвятив йому власне життя.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Drahoimanov National Pedagogical University

Женевський період М.П. Драгоманова — це час його найвищого інтелектуального розвитку й творчих досягнень. Весь його доробок — науковий і літературний — був обернений проти колоніальної політики царизму в Україні. У своїх поглядах він залишається поступовцем, ідеї марксизму йому чужі. За визначенням І. Франка, девізом Драгоманова була «не революція, а еволюція».

Згодом М. Драгоманов переїздить до Софії (Болгарія). Софіївський університет став другим у житті вченого...

Третім університетом для М. Драгоманова став вищий навчальний заклад його імені — Національний педагогічний. Тут живе справа, живий дух видатного вченого й педагога, започатковані ним культурологічні та педагогічні традиції. Заснований у 1834 році в лоні Університету св. Володимира, педагогічний університет пройшов довгий і суперечливий шлях зростання та розвитку. Головними віхами цього шляху були Вищі педагогічні курси, Інститут народної освіти, Інститут соціального виховання, педагогічний інститут імені М. Горького, Педагогічний університет і, нарешті, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

Viktor ANDRUSHCHENKO,

Corresponding Member of NAS of Ukraine,

Member of NAES of Ukraine,

Rector of Drahomanov National Pedagogical University

THREE UNIVERSITIES OF MYKHAILO DRAHOMANOV

Abstract. Historically, the vast majority of prominent figures are university graduates. This article is devoted to Mykhailo Drahomanov, a philosopher, sociologist, historian, anthropologist, culturologist and pedagogue, whose life was connected with three universities.

Three universities have fell to Drahomanov's lot. They gave him an opportunity to self-affirm, and he left a piece of himself in each of them. The famous St. Volodymyr University (now Taras Shevchenko National University of Kyiv) was the first one, Sophia University (Bulgaria) was the second one, and Drahomanov National Pedagogical University was the third one. The first one gave him a basic knowledge, a profession, prepared for independent creative life; the second one propped him up in hard times, provided work; the third one immortalized his spirit, name and deeds with which Drahomanov made history.

Keywords: St. Volodymyr University, Sophia University, M. Pyrohov, Geneva, Russia.

Любов МАЦЬКО,

*професор, академік Національної академії
педагогічних наук України, доктор філологічних наук*

НАМ ПОРА ДЛЯ УКРАЇНИ ЖИТЬ... **(До 160-річчя від дня народження Івана Франка)**

Анотація. Статтю присвячено мовознавчій та комунікативній діяльності письменника, науковця, публіциста, громадського діяча Івана Яковича Франка. Автор зазначає, що широкий світогляд мислителя-філософа, різножанрова літературно-наукова діяльність, глибока обізнаність з життям українського й сусідніх європейських народів, щира зацікавленість майбутньою долею рідного народу, подвижницьке особисте життя розширювали й наповнювали лінгвокомунікативний простір мовної особистості Івана Яковича Франка.

Ключові слова: лінгвокомунікативний простір, українська мова, літературно-наукова діяльність, мовна комунікація, Іван Франко.

*Шевченко дав нашому народові духу,
а Франко навчав його мислити.*

Михайло Наєнко

Письменник, науковець, публіцист, громадський діяч Іван Якович Франко був мовознавцем, дослідником поетичного слова, істориком української літературної мови. Ставлення Івана Яковича Франка до мови визначалося усім його життям: як високоталановитою художньою творчістю, так і щоденною увагою до живого рідного слова; як науковою (мовознавчою) діяльністю, так і політичною боротьбою за соціально-економічний і духовний, культурний розвиток української нації; як досконалим знанням чужих мов, так і безмежною любов'ю до української.

Монументальний інтелект Івана Франка, осяйна просвітленість розуму й душі, велика сила духу й віри у свій народ та титанічна щоденна праця, спонука себе й інших до чину, до дії творили неповторний і досі повністю не осягнений мовний світ його буття. Виявилось, що й півтора століття замало, щоб збагнути його біблійного рівня істини, українську ментальність, пророчу візію долі українського народу, що йде з його «духа печатю».

Тарас Шевченко був першим колосом у нову добу відродження українства. Іван Франко, відчувши й зрозумівши потужність Шевченка, виявився його послідовником, другим великим українським національним поетом й ідеологом, який продовжив Кобзареву місію служіння рідному народові власною жертвовністю всупереч обставинам. Юрій Шерех (Шевельов) писав, що 1905 рік у житті Івана Франка був «роком звіту перед життям і смертю, роком подолання сумнівів і вагань, роком прийняття смерті і ствердження людських змагань, що йдуть поза межі можливого, падають або приводять зовсім не туди, куди думалося, але надають змісту життю людини й нації і творять найвищі цінності — цінності духу» [98, с. 96]. Такою цінністю духу у творчості Франка є поема «Мойсей», у якій його герої усвідомлює себе батьком народу: «Ти мій рід, ти дитина моя, / Ти вся честь моя й слава, / В тобі дух мій, будуще моє, / І краса, і держава». Безмежна любов Мойсея до народу схожа на материнську: «Я ж весь вік свій, весь труд тобі дав / У незламнім зав'язттю, — / Підеш ти у мандрівку століть / З мого духа печаттю» [26, с. 409].

...Шевченкова традиція для Франка полягала в тому, щоб літературою був «подвиг, пророцтво, візія і клич». На це були свої глибокі причини — і в історичному розвитку країни, і у впливах поляків та росіян. Франко не лишився глухим до модерну і його техніки, але в розумінні завдань літератури і її відповідальності був традиціоналістом, додавав нове до старого [с. 104].

Іван Франко був справжнім поліглотом. Німецьку знав настільки досконало, що у Львові на вечорі на честь гостя — шведського письменника А. Ніштрема — виголосив цією мовою двогодинну промову, а дітям часто, тримаючи в руках німецьку книжку казок братів Грімм, читав її українською. Його син Петро згадував: «Батько свobodно читав російською, сербською, польською, німецькою, французькою, англійською мовами. Окрім того, знав по-іспанськи, італійськи,.. чеськи, болгарськи, білоруськи і єврейськи. По литовськи розумів... коли раз до нас зайшов один молодий литовець і говорив з батьком, — ми не розуміли ані словечка, але батько переказав нам його слова». Про українську ж Франко казав: «Це мова мого серця» [16, с. 17]. «Німецька бесіда — то для мене модний фрак... Но руська бесіда — то для мене той любий, домашній убір, в котрім всякий показується другому таким, яким єсть...» [25, с. 46]. Здавалося, що І. Франко мав здатність усім своїм еством відчувати комунікативність безмовних творів природи.

У статті «Подвиг Каменяра» Олесь Гончар писав, що, думаючи про людську велич поета, маємо на увазі «не лише титанізм його праці, глибину й незалежність суджень, море вселюдських знань, [...] не менш нас вражає виняткова цілеспрямованість його рідкісного трудолюбства, сама послідовність його життя, сила віри письменника у рідний народ, незламна віра в будівничі, сказати б, єдині можливості народів і людськості...» [2, с. 103]. Тримаючи на собі літера-

турні, культурні, а з ними й політичні контакти західних і східних земель України, Іван Франко розумом і серцем відчував, яку велику націєтворну роль мусить зіграти єдина українська літературна мова у становленні соборної державницької нації, яку велику єднальну силу вона має, але, на думку Франка, до цього тоді ще треба було дійти.

У статті «Говоримо на вовка — скажімо і за вовка», якою І. Франко відгукнувся на критичну статтю Б. Грінченка «Галицькі вірші» (ж. «Правда», 1891, № 8–10), підписану псевдонімом Чайченко, він пише: «Мені бажалось би своїми увагами докинути цеглинку до взаємного порозуміння між українцями і галичанами на полі язиковім і таким способом причинитися до полагодження одного дуже важного питання — майбутньої єдності і одноцільності нашої літературної мови, майбутньої, повторяю, бо тепер ми ще її не маємо і задля звисних, дуже важких причин мати не можемо» [18, с. 18].

Іван Франко розкриває причини, що вели до витворення двох варіантів української літературної мови: державна розірваність українських земель, національно-культурний гніт на Заході й особливо на Сході України, заборони й обмеження, різні шляхи економічного й духовного розвитку двох основних гілок українського народу, що призвели до дуже помітних відмінностей у мові наддніпрянців і галичан. Визнаючи діалектні відмінності галицького мовлення, він усе ж захищає галицьких письменників, які прагнуть до витворення єдиної української літературної мови, хочуть «вчитися своєї рідної мови, черпати її з усіх джерел доступних: з ліпших писателів українських і з уст рідного народу». Франко виправдовує галицьких поетів за використання діалектизмів: «Як властиво повинні би писати ті поети, коли б їм було заборонено уживати таких слів народних, які вони чують докolo себе? Чи вони всі мусили б їздити над Псел та над Сулу вчитися українській мові?» [18, с. 21–22].

Як мудрий наставник І.Я. Франко знайшов, за що можна похвалити галицьких письменників: «Які б там не були собі недотепні галицькі поети, а все-таки, порівнявши їх із сучасними поетами українськими, ми можемо сказати одно: вони серйозніше дивляться на своє поетичне ремесло, ставлять собі вищі, серйозніші задачі... дали в руки галицької читаючої громади і “Фауста” Гете, і “Каїна” Байрона, і Вільгельма Теля». Франко згадав галицькі переклади з європейських літератур і книги для шкіл та висловив жаль, що тільки старше покоління українських письменників «не лякається здобувати українсько-му слову справді нові поля».

Як і Михайло Драгоманов, Франко дотримувався погляду, що мова «хоч і який коштовний скарб» [18, с. 21], але не вищий від життя народу і що «нація існує не для язика, а творить і ненастанно перетворює собі язик відповідно до своїх потреб» [27, с. 36].

Суть цього нового погляду на літературну мову полягала в тому, щоб не копіювати мову селянства (хоч вона й дуже гарна), до того ж

тільки наддніпрянського, а виробляти єдину українську літературну мову, спільну для селянства й інтелігенції, для наддніпрянців і наддністрянців, використовуючи найкращі мовні набутки всіх нарід і говірок, залучати в міру потреби іншомовні елементи, не опиратися неологізмам, що йдуть у мову з розвитком української суспільності, дбати про освіту українською мовою, розвивати нею науку, культуру.

Найповніше думки Франка про літературну мову й шляхи розвитку нової української літературної мови висловлені у його статті «Літературна мова і діалекти». Це передусім думка про синтезування в літературній мові виражальних засобів з різних джерел: «Кожна літературна мова доти жива і здібна до життя, доки має можливість, з одного боку, всисати в себе всі культурні елементи сучасності, значить, збагачуватися новими термінами та висловами, відповідно до прогресу сучасної цивілізації, не трапляючи при тім свого основного типу і не переходячи в жаргон якоїсь спеціальної верстви чи куші людей, а з другого боку, доки має тенденцію збагачуватися чимраз новими елементами з питомого народного життя і відмін та діалектів народного говору» [24, с. 337–338].

Як представник південно-західного наріччя, а тим паче вчений, який глибоко й прозірливо бачив мову, розумів, що діалекти й говірки — то скарб загальнонародної мови, з якого постає, яким живиться і ще буде довго жити літературна мова, Іван Франко обстоював і літературні, і діалектні форми: «Мені здається, що форми граматичні, чи то українські, чи галицькі, то спільне добро цілого руського (читай: українського. — *Авт.*) народу, спільний скарб книжного язика» [8, с. 14].

Наступною надзвичайно важливою є думка І. Франка про націєтворчу роль і націєпредставницьке значення літературної мови. Літературна мова повинна бути спільною і єдиною для всієї нації незалежно від території й діалектного середовища, у якому живуть її носії. Літературна мова має бути «репрезентантною національної єдності, спільним і для всіх діалектів рідним огнивом, що сполучає їх в одну органічну цілість» [8, с. 338].

Слід підкреслити ще одне важливе положення в мовній концепції І. Франка. Як уже зазначено, у той час почали формуватися два варіанти української мови й літератури: східний (наддніпрянський) і західний (наддністрянський, галицький).

У вже згаданій статті «Говоримо на вовка — скажімо і за вовка» І. Франко завважив цей факт та висвітлив причини, чому на той час «ми не маємо і не могли мати досі спільної, єдиної мови» [18, с. 21]. Проте це не означало, що Іван Якович змирився із цим станом. Він вважав і наполягав на тій думці, що основою подальшого розвитку єдиної української літературної мови є і має бути східноукраїнська мовна практика. У 1896 році Іван Франко писав: «Ми не забуваємо і не сміємо забувати, що головна сила, головне ядро нашого народу є в Росії (тобто в Україні, що була тоді у межах Російської ім-

перії), що там повстали і працювали та й працюють найбільші таланти нашого письменства, найкращі робітники нашої науки, що там, а не в Австрії, помімо всяких тисків, виросло найкраще з усього, чим може величатися наша духовна скарбниця» [21, с. 166].

У статті «Літературна мова і діалекти» (1907 р.) І. Франко продовжив цю думку: «Кожний, хто брався писати тою мовою (тобто українською. — Авт.), наскільки черпав із книжкової традиції, мусив зачинати від Котляревського, Квітки, Шевченка, Марка Вовчка, Нечуя-Левицького, мусить бачити, що тут, у мові тих письменників, лежить основа того типу, яким мусить явитися вироблена літературна мова всіх українців». Говорячи про сучасну йому українську літературу, Франко підкреслював: «...її цвіт і краса вирости над Дніпром...» [24, с. 337].

Мова східноукраїнських письменників стала зразком для тих, хто пише українською, вона «на величезному просторі від Харкова до Кам'янка-Подільського виявляла таку однотайність, такий брак різкіших відмін, який вповні відповідав українському національному типові, також “вимішаному” і вирівняному в цілій масі, як мало котрий подібний тип у світі» [24, с. 337].

З цих міркувань І. Франка випливає особливо важливе положення про те, що тип єдиної української мови уже сформувався і основа його є наддніпрянською, центральноукраїнською.

Цю ідею Іван Франко висловив і в поетичній формі «Вольних сонетів», зокрема в сонеті «Котляревський»: «Так Котляревський у щасливий час / Українським словом розпочав співати, / І спів той виглядав на жарг не раз. / Та був у нім завдаток сил багатий / І огник, ним засвічений, не згас, / А розгорівся, щоб усіх нас зігрівати» [26, с. 91].

Іван Якович Франко не тільки виробляв та пропагував теоретичні засади розвитку єдиної української літературної мови, а й упродовжував їх у свою художню діяльність та редакторську практику. Шляхом зіставлення й аналізу [6, с. 89] текстів першої, другої, а часом і третьої редакції художніх творів І. Франка виявлено, що у своїх 43 творах автор власноруч зробив понад 10 тисяч мовних виправлень (фонетико-орфографічних, лексичних), наближаючи мову своїх творів до тих норм української літературної мови, що вже склалися.

І. Франко різко засуджував московфільське «язичіє», яким користувалися проросійські шовіністичні партії, угруповання та їхні видання. Нині достеменно відомо, що всі вони організовувалися російським царизмом і утримувалися на його гроші для «обрусення окраїн імперії», щоб «поглощать» українців. У Центральному державному історичному архіві РФ у Санкт-Петербурзі (Ф. 776, оп. 20, од. зб. 346, арк. 77–81) зберігаються розписки галицьких московфілів про таємно отримані гроші від російського уряду, зокрема й на газету «Слово» [24, с. 337].

Це ганебне московфільство, що не знало гаразд жодної мови, але агресивно виступало проти української, та його російських покровителів гостро критикував І. Нечуй-Левицький у трактаті «Органи

російських партій» [10, с. 27–63]. М. Чернописський подає це так: «І. Нечуй-Левицький у трактаті “Органи російських партій” чи не одним з перших українських публіцистів показав, звідки ростуть ноги галицького москвофільства, за чікими наказами та інструкціями видається їх львівський часопис “Слово” ренегата Дідицького та ужгородський “Свѣт” “Общества Василя Великого»». До цієї агентури і її московських натхненників автор трактату прямо звертається: «Ідеї ваші йдуть, пруться проти шерсти всієї Європейської цивілізації. Історія викидає за двері “Слово” і “Свѣт” , бо вони їй не потрібні, бо не мають у собі нічого живущого, проповідують одну смерть і самі очевидячки помирають» [10, с. 9].

Язичіє було штучним поєднанням російських, староукраїнських, діалектних слів, розбавленим польськими, мадярськими, німецькими словами й формами. Воно не мало життєвої основи. Про те, як оцінював москвофільів і язичіє Іван Франко, можна судити вже з назви статті «Двоязичіє і дволічність»: вони «тратили живе чуття до живих потреб рідного народу» [19, с. 233]. Залишається додати, що вони його не мали й не хотіли мати. У цій же статті Іван Франко з'ясує поняття і значення виразу «рідна мова»: «Здається, що таке рідна мова? Чим вона ліпша для мене від усякої іншої і що мені вадить при нагоді замінити її на всяку іншу? Практик [...] скаже: ...Мова — спосіб комунікації людей з людьми і маючи до вибору я беру ту, яка дає мені можливість комунікуватися з більшим числом людей. А тим часом якась таємна сила в людській природі каже: “Pardon, ти не маєш до вибору: в якій мові вродився і виховався, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою”»¹.

Іван Франко серйозно займався і проблемами формування українського правопису, зокрема підтримував його фонетичну систему [20, с. 209].

У статті «Етимологія і фонетика в южноруській літературі» (1894 р.) Франко писав, що оскільки в Галичині література була народною, «була й фонетичною, що кожна реакція проти фонетики до традиційного етимологічного хаосу була заразом реакцією проти живої народної мови і проти живого змісту» [20, с. 11]. Він вважав, що плутана етимологічна орфографія, якою користувалася більшість західноукраїнських видань, була далекою від живої народної української мови. А «нова українська література від самого свого початку виросла на принципі фонетичнім, оснований на приноровленні букв до вимову, а не наломлюванні і фальшуванні вимову для букв» [20, с. 15]. Іван Франко писав: «Найтяжче нещастя, яке зіслав на галицько-руську літературу пан біг — це боротьба етимології і фонетики. Від самого почат-

¹ *Зіновія Франко (1925–1991): Статті. Спогади. Матеріали / Упоряд. і наук. ред. М.А. Вальо. Відп. ред. Л.І. Крушельницька. – Львів, 2003. – С. 126–127. – Усіх 368 с.*

ку нашого літературного відродження — від “Русалки” Шашкевича — ведеться ця боротьба з великим завзяттям (гідним ліпшої справи) і безмірною шкодою для літератури. За тією боротьбою за букви занедбана ідея, форма, вислів, стиль, мова, проспали європейський і слов’янський романтизм, реалізм і народництво, розвиток наук природничих, історичних і суспільних» [20, с. 209].

У статті «Конечність реформи учення руської літератури по наших середніх школах» Франко наголошує на тому, як згубно впливає правописний хаос на розвиток освіти й культури українського народу: «Коли інші, числом слабші слов’янські племена брались совісно за управу рідної своєї літератури і спільними силами довели до істинно подивляючих результатів, — ми, мов закам’янілі, все стоїмо на одному місці, безпорадні, немічні, розбиті, висмяті! А безсильні стати супроти чужинецького напору, ми ще кинулись самі на себе, борючись за поодинокі букви і слова, добачаючи в тих буквах і словах не якесь средство до цілі, але саму ціль — єдиний і найвищий ідеал! А вдобавок той азбучний спір ми ще понесли і між народ, толкуючи “голодним і босим”, що правопис з десятого століття був підставою нинішнього добробуту [...] Чи ж не ідіотизм?» [23, с. 91].

Як літературознавець і мовознавець І. Франко в науково-критичному дискурсі заклав основи української лінгвогендерології. З аналізу мовленнєвої поведінки героїв народних пісень І. Франко виводить думку, що «чоловік розуміє високоморальність своєї дружини; розуміє, що морально вона вища за нього».

У праці «Жіноча неволя в руських піснях народних» Іван Франко зробив висновок, що «якщо мірою культурності всякого народу може служити те, як той народ обходить з жінками, то й се безперечна правда, що русько-український народ після сеї міри покажеється високо культурним у відношенні до других сусідніх народів. [...] русини обходяться з своїми жінками далеко лагідніше й свободніше, аніж їх сусіди, [...] в родині жінка займає дуже поважне й почесне становище».

У літературно-критичних статтях про творчість інших митців І. Франко завжди поряд із соціально-політичними поглядами й оцінками, художніми вартостями й ознаками відзначав мову тексту, зокрема такі її ознаки, що характеризують стиль гендерного письма, тобто виразно чоловічий і виразно жіночий мовні стилі. Зокрема, до позитивних рис жіночого стилю відносив «делікатне змалювання почуттів і характерів, глибокий психологізм, що реалізується в гармонії із репрезентацією великого потенціалу українського національного характеру»².

² *Космеда Т.А.* Стиль письма, якість мовлення чоловіків і жінок в інтерпретації І. Франка. // *Космеда Т.А.* Гендерна лінгвістика в Україні: історія, теоретичні засади, дискурсивна практика. Колективна монографія. — Харків. Дрогобич: Коло., 2014. — С. 32–40.

Видатний політичний діяч, вчений-енциклопедист Іван Якович Франко належав і до палких трибунів свого часу. Його ораторські успіхи були безсумнівними в усіх аудиторіях: у протистоянні з політичними опонентами на виборах, у партійній роботі, у виступах на віче, у молодіжних диспутах, у літературознавчих дискусіях з молодими поетами (наприклад, молодомузівцями П. Карманським і В. Пачовським), в обговоренні рефератів на актуальні теми політичного життя, розвитку літератури й мистецтва, на наукових кафедрах, у редакційно-видавничій справі та дружньому приватному спілкуванні.

Це пояснювалося феноменальністю особистості І.Я. Франка: уродженим талантом, щедрими природними даними, надзвичайним розумом і пам'яттю, унікальною працьовитістю («титан праці»), завдяки чому він оволодів величезним багажем усебічних знань, що робило його майстром і митцем інтелектуальної мовної комунікації. А ще усвідомленням свого обов'язку перед рідним народом і відповідальністю за його долю, за його поступ у колі інших народів. Це робило його мовне спілкування переконувальним у кожній життєвій ситуації, бо на його боці була правда.

Дослідники відзначають такі актуальні на той час поради Івана Франка: «необхідно собі здобути довіру того, кого хочеш вести, кого хочеш вчити. Показати, чого людина досягне, що скористає, коли мене послухає, коли піде за моїм приводом»; «вчи та поясни»; «коли замало, покажи і докажи»; «вчи, але не муч»; «це має бути девіз кожного, хто має інших вчити»; «якщо дитині нудно йде наука серед чотирьох стін, то треба вивести її на світ»; «ходіть собі удвох, як добрі приятелі, як собі рівні, говоріть з собою»; «старайтеся нікому не наприкаятися і не бути нікому тягарем».

Про риторичний ідеал і ораторський образ Івана Яковича Франка залишили доволі змістовні спогади його сучасники й ті, кому вдалося чути його виступи чи бути з ним співрозмовником [7, с. 632–641]. Т. Космеда наголошує на тому, що особливий вплив І. Франко мав на поширення педагогічної риторики. Зокрема, Іван Якович схвально сприйняв принцип австрійських шкіл «Von scholae, sed vitae» — «вчити не для школи, а для життя». Велику увагу скеровував Франко на стан бібліотек, на читання й обговорення книг. Г. Величко згадував про І. Франка: «Він, якщо агітував, то хіба книжками. Кожному вказував радо, що мав читати, часто позичав своїх книжок і при віддачі заводив звичайну розмову про прочитане» [1, с. 288–292].

Мистецтво ніколи не зможе відбити абсолютну повноту життя. Але в натурі людини завжди лежить бажання якомога глибше пізнати життя, зануритися в нього. З цього виникає бажання, навіть пристрасть шукати нових засобів вираження. І ці засоби на етапі зародження ідеї, мети, сюжетів, варіації завжди є мовними та омовленими, психічно сприйнятливими, лексично картографованими, граматично узгодженими, стильово й стилістично досконалими. У другій половині ХІХ сто-

ліття поетичну Європу представляли неоднорідні творчі групи поетів: «Молода Німеччина», «Молода Австрія», «Молодий Відень», французький «Парнас», «Молода Польща» та інші, що сповідували в основному романтизм, символізм, декаданс, реалізм, красу...

Заявивши себе романтиком, прихильником молодомузівської й молодопольської груп, Іван Франко не цурався й інших мистецьких позицій. Назва його збірки «З вершин і низин» стала метафоричною структурою, що охоплювала і об'єднувала в одну вісь вершинні досягнення людських устремлень і низини (глибини) людського буття (життя). Є й інше прочитання метафори «З вершин і низин»: як високо здійснюється людський дух (мрії, бажання, почуття) і душа, так само низько опускає нас тіло з його фізичними потребами та обмеженими можливостями.

Перша поезія збірки «З вершин і низин» «Вічний революціонер» стала гімном усього мистецького покоління часів Франка. Відомий літературознавець Михайло Наєнко вважає, що «ним можна відкривати першу сторінку не афішованої, але присутньої в українській культурі літературної групи «Молода Україна» [9, с. 486].

Європейський психоаналітизм як ознака модерного стилю й утвердження інтелектуального героя виразно помітний у художній творчості Івана Франка, зокрема в повістях «Для домашнього вогнища» (1897 р.) та «Перехресні стежки» (1900 р.). Герой «Перехресних стежок» Рафалович перебуває в постійних роздумах про сенс життя (буття) і своє місце в ньому (у світі), він відчуває національну й індивідуальну ущербність у тому, що не може поліпшити життя, шукає шляхів і способів. Споглядаючи селянина, що заблукав, Рафалович міркує: «...стоїть насеред гладкого, рівного шляху і не знає, в який бік йому додому, — чи ж се не символ усього нашого народу? Змучений важкою долею, він блукає, не можучи втрапити на свій шлях, і стоїть, мов отсей заблуканий селянин, серед шляху між минулим і будущим, між широким, свободним розвоєм і нещасним нидінням» [15, с. 166]. Пригнічений бідністю селян, Рафаїл відчув «супротивне почуття [...] проблискувало щось мов зеренце щирого золота в купі сірого піску [...] і подумав: Ах, як багато праці потрібно»...

Пісня й праця — це дві з домінуючих логем художньо-естетичних субстанцій Франка, пісня, бо він поет, а праця, бо робітник на полі людського життя: «Пісня і праця — великі дві сили! / Їм я до скону бажаю служити» [26, с. 82].

Ґрунтовним трактатом «Із секретів поетичної творчості» (1898 р.) Іван Франко спробував на матеріалі поетичної мови Тараса Шевченка показати, які безмежні образотворчі можливості нашої мови закладені буквально в кожному слові та що естетика й поетика мови міцно пов'язана з психікою, нею проектується й породжується. У сучасній філології ця робота вважається класикою рецептивної поезії.

Ідеї, концепти, логем, змісти і їх естетичні смисли зароджуються як лінгвокогнітивний продукт у психіці людини, створюючи емпірич-

ними відчуттями образотворчу картину (відбиток), що спроможна відтворюватися повторно відповідно з відтворенням тексту (повторно переживатися) і символізуватися. Ідеї, концепти й предметні змісти конкретизуються свіжими емпіричними враженнями читачів, одержаними за допомогою зору, слуху, смаку, дотику, уяви, перенесення ознак тощо.

Олександра Сербенська у фундаментальній праці «Мовний світ Івана Франка» зазначила, що ми відкриваємо і пізнаємо «поки що лише окремі острівці в океані Франкового мовного буття», філософа, митця, художника, інтелектуала, розум, серце і зір якого охоплювали, сприймали весь культурний і політико-соціальний європейський світ, пізнання якого часом бувало «поза межами можливого». Це було пізнання генетичною здатністю: «чути серцем», «бачити розумом», «бачити те, що чуєш» і «чути те, що бачиш», «серце плаче», «любов каже» та інше [14, с. 19].

Реальне життя є невичерпним джерелом нових відчуттів і вражень, що ними може житися й живиться мистецтво, зокрема художня література, перетворюючи слово в символ.

Про символічне мислення Іван Франко писав: «Духова діяльність людська полягає, головню, на двох прикметах психічного устрою: на можливості репродукції вражень, які колись безпосередньо торкали наші змисли і тепер являються тільки психічними копіями, ідеями, і на другій прикметі того устрою, що одна така репродукована ідея викликає за собою іншу, цілі ряди інших ідей, ті знов, коли на них буде звернена особлива увага, викликають дальші ряди ідей і так без кінця. Чим ясніше і докладніше репродукуються ідеї в людській душі, тим ясніше мислення; чим більші і різномірніші ряди ідей повстають за даним імпульсом, тим багатше духовне життя. Ясність і прецизія репродукованих ідей — се перша основа наукової здібності; багатство і різномірність їх — головна прикмета поетичної фантазії» [22, с. 97].

Іван Франко звернув увагу й на те, наскільки західноукраїнські діалекти проявили силу й охоту маніфестувати себе в літературі: лемківський — у писаннях Платона Костецького й оповіданнях Н. Вахнянина; бойківський — у найкращих оповіданнях «Месьт верховинця» та «Страсний четвер» Миколи Устияновича, творах Антона Могильницького. Славу гуцульському діалекту першим здобув Юрій Федькович. Йому вдалося з діалектового ґрунту дійти до загальнолітературної мови. На ґрунті близького до гуцульського покутського діалекту піднялися Василь Стефаник, Лесь Мартович, Марко Черемшина, що й дало підстави І. Франку побачити в покутському діалекті «більше схожості з загальною літературною мовою» [24, с. 210].

У праці «Історія української літератури» Іван Франко паралельно з літературознавчими питаннями торкається й мовознавчих. Ведучи історію нашої літератури з кінця Х століття, він зазначає про мову того часу таке: «маємо в нашій літературі немало творів писаних і перекладених чистісінькою, прегарною народною мовою. ...Лексика,

форми, стиль — усе там щиро народне, українське, взяте з усть тодішнього люду» [17, с. 69].

Франкова концепція Київської Русі і її письменства мала такий образ: «Русь на першій стадії — це одно етнічна українська держава; далі держава, що об'єднала всі три східнослов'янські народи. А її письменство ділилось на церковне (сакральне) і світське. Церковне було належністю всього східного слов'янства, хоч і могло мати регіональні мовні ознаки у вигляді елементів живої мови, що вносились при переписуванні книг. Світське письменство вже було національно маркованим, при тому національну належність визначала не мова, в даному випадку давньоруська, яка так само, як і латинська мова в літературах народів Західної Європи в епоху середньовіччя не могла визначати їх національну належність. Таку роль відігравали відбиті в письменстві фольклорно-етнографічні елементи, які мали вже тоді досить чітко виражені диференційні риси. За ними Франко і поділяв письменство цієї доби на південно-руське (українське) і північно-руське (російське)»³ (с. 129).

І. Франко вважав, що «найпершим і найголовнішим здобутком часів від середини XIV й до середини XVI ст. стала нова літературна мова, хоч вона й була тоді “макаронічна”, сповнена церковнослов'янізмами, діалектизмами, полонізмами, біло русизмами та інш.» [17, с. 171].

З початком 1878 року І. Франко з Павликом за допомогою М. Драгоманова почали видавати журнал «Громадський Друг». Це було щось нове для галицького суспільства. Василь Сімович писав: «Все було висловлено сміливо, різко, не чуваними досі словами» [17, с. 162]. Про це свідчив вірш Франка «Каменярі» та повість «Воа constrictor» про зміюку-полоза Германа Гольдкремера. Іван Франко завжди чітко артикулював свої ідеї, думки, мотиви.

Художня форма «Зів'ялого листя» спрямована не на зміст об'єктивного переживання нещасливого кохання, а на багатий «символізм зображення і відтак обростає мітологемами й культурними кодами» [3, с. 283].

Неперевершено красивою є стилістика тропіки й синтаксису трьох жмуктків поезії ліричної драми «Зів'яле листя», особливо поезій, що стали улюбленими для всіх українців і еталонами краси вокально-музичного національного українського мистецтва: «Безмежнеє поле в сніжному завої...»; «Розвійтеся з вітром зів'ялі листочки, / Розвійтеся, як тихе зітхання»; «Ой ти дівчино, з горіха зерня, чом твоє серденько — колюче терня?»; «Чого являєшся мені у сні?»; «Як почувеш вночі край свого вікна...».

³ *Зіновія Франко. Передмова до збірки праць І. Франка «Мозаїка»: Статті. Спогади. Матеріали / упоряд. і наук. ред. М.А. Вальо; відп. ред. Л.І. Крушельницька. — Львів, 2003. — С. 126–127. — Усіх 368 с.*

Могутній талант, титанічну новаторську творчу діяльність в усіх родах, видах, підвидах і жанрах літератури та літературознавства, фольклористики, мовознавства, філософії, історії, соціології, етнографії, естетики видатного українського письменника-мислителя Івана Яковича Франка високо оцінив відомий український поет і науковець Дмитро Павличко: «Мікеланджело слова, він не тільки валить скелі темноти й безправ'я, не тільки покриває бруком дорогу для свободи й освіти, але й витісує біля скривавленого каменярьського шляху богатирські подоби з галицьких мужиків [...] фігури бориславських пролетарів, різбиті осяні любов'ю до людини статуї подвижників поступу й справедливості, гігантські постаті Рубача, Івана Вишенського, Мойсея, образи революційних інтелігентів, буде пам'ятники десяткам творців світової літератури, серед яких Софокл, Данте, Шекспір, Гете, Пушкін, Міцкевич, Золя, Шевченко, Леся Українка – ставить на нашій землі перші храми вавилонській, індійській, еллінській, римській та арабській культурам». І на всьому цьому «видно печать могутнього ума й невтомного людинолюбства» [12, с. 6–7].

Іван Франко спрямовував галицьку українську молодь в ім'я єдиної України на соборництво думки й чину в «Отвертому листі до галицької української молоді»: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів. І це почуття не повинно в нас бути голою фразою, а мусить вестися за собою практичні консеквенції. Ми повинні – всі без винятку – наперед пізнати всю Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурнім стані, познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, локальним болем і радувалися кожним хоч і як дрібним та частковим успіхом, а головню, щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично, частиною його» [4, с. 196].

Прогресивна українська інтелігенція як західних, так і східних та південних українських земель не тільки підтримувала позиції Івана Яковича Франка, а й творчо використовувала його художньо-літературні, наукові, філософсько-мистецькі надбання. Олесь Гончар про це сказав так: «Франкові самою природою відведено місце в ряду найвишніших гуманістів епохи, адже завдяки йому, його неспокоїливій совісті, його невсипущій праці ставали ми ближчими до людства, міцнішою й вищою ставала самосвідомість цілих поколінь українського народу, що виходив на арену світових подій уже з Франковою мужністю, з Франковим досвідом, з його духу печаттю».

Широкий світогляд мислителя-філософа, різножанрова літературно-наукова діяльність, глибока обізнаність з життям українського й сусідніх європейських народів, щира зацікавленість майбутньою долею рідного народу, подвижницьке особисте життя розширювали й

наповнювали лінгвокомунікативний простір мовної особистості Івана Яковича Франка одержимістю ідей, силою духу, вірою в краще прийдешнє життя.

Історичне значення й вершинні заслуги Івана Франка перед українською нацією і його внесок в українську національну ідею, сформовану Тарасом Шевченком, видатний український мовознавець Роман Смаль-Стоцький акцентував у таких позиціях:

— в дому промислової революції на наших землях «Франко спас» маси сільського й промислового пролетаріату — робітництва для української нації;

— «з'єднав українську національну ідею з могутнім соціально-політичним, демократичним рухом Заходу»;

— проголосив для нашого національного визначення і самовизначення засаду соборності: «від Кубані аж до Сяну — річки — одна нероздільна»;

— відгородив від орієнтації на Росію, цього «багна гнилого між країв Європи», звернув очі нації на Захід, на Європу, що її складовою частиною вважав Україну;

— пророчо перестеріг націю перед ленінізмом-комунізмом, що його держава стала би «величезною народною тюрмою»;

— був і є нашим Мойсеєм, що проводить нас разом з Шевченком і Лесею Українкою до Соборної України — дійсно вільної новітньої нації»⁴ [С.-Стоцький, с. 11–12].

У той історичний період Габсбурги зробили угоди з польською, румунською, угорською шляхтами й віддали їм західноукраїнські землі як колонії, у яких уже започатковувалася промислова революція. Історію кожного народу творять передусім сили духу, великі ідеї й великі люди — їхні носії. Своє могутнє перо й слово, теоретичні ідеї й практичні діяння, публіцистичну й художню творчість Іван Франко спрямовує на захист робочого люду, дає йому віру в себе, за що тричі сидів у австрійських тюрмах, але не здавався, кликав до єдності, до боротьби. Його основний герой — це дух, це «вічний революціонер», що сильним словом «мільйони зве з собою», що єднає маси в народ, народ робить нацією.

⁴ *Смаль-Стоцький Роман*. Франко і українська національна ідея. Слово на Першій Науковій Конференції НТШ в ЗДА, влаштованій 28 травня 1966 року для вшанування 110-річчя народин і 50-річчя смерті Івана Франка. // Збірник філологічної секції для відзначення 110-річчя народин і 50-річчя смерті Івана Франка. Т. 32. — Накладом Наукового Товариства ім. Шевченка в ЗДА, — Нью-Йорк — Париж — Торонто, 1967. — 201 с.

1. Величко Г. Спомини про Франка // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. стаття і прим. М.І. Гнатюка. — Л.: Каменяр, 1997.
2. Гончар Олесь. Подвиг Каменяря // Чим живемо. — К.: Український письменник, 1992.
3. Гундорова Тамара. Франко не Каменяр, Франко і Каменяр. До 150-річчя від дня народження Івана Франка / Український науковий інститут Гарвардського університету. — К., 2006.
4. Іван Франко. Отвертий лист до галицької української молоді // Збірник НТШ імені Т. Шевченка, том 32. — 1967. — Нью Йорк; Париж; Торонто. — 200 с.
5. Корнієнко Н.П. Боротьба І. Франка за чистоту української літературної мови // Мовознавство, Т.XIII. — К., 1955.
6. Космеда Т. Іван Франко про педагогічну риторичку, впливову силу слова // Verba magistri: Мовознавство. Літературознавство. Журналістика. Педагогіка. Методика. Зб. наук. пр., присв. С.В. Ломакович / за заг. ред. В.М. Терещенка та П.Б. Ткач. — Х., 2008.
7. Лист І.Франка до В. Давидюка від 3 липня 1875 р. // Франко І. Твори в 20 т. — Т. 20.
8. Наєнко Михайло. Художня література України. Від міфів до модерної реальності. — К.: Вид. центр. «Просвіта», 2008. — 1063 с.
9. Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позвах з Московщиною. упор. М. Чернописький. — Л., 2000.
10. Остапчук Я. Із моїх споминів // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. ст. і прим. М.І. Гнатюка. — Л.: Каменяр, 1997.
11. Павличко Дмитро. Франко з нами. — К.: Вид-тво худ. літ. «Дніпро».
12. Рудницький М. Іван Франко: Полеміка з поетами // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. ст. і прим. М.І. Гнатюка. — Л.: Каменяр, 1997.
13. Сербенська О.А. Проблеми стилю в інтерпретації Франка: монографія. — Л.: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. — 372 с.
14. Сімович Василь. Іван Франко. Його життя та діяльність // Сімович Василь. Праці в двох томах. Т.1. Літературознавство. Культура. — Чернівці, 2005.
15. Степанишин Б. Всеобіймаючі очі України: Іван Франко та Олександр Довженко. — Рівне, 1994.
16. Франко І. Історія української літератури // Зібрання творів у 50 т. — Т. 41. — К., 1983. Франко І. Говоримо на вовка — скажимо і за вовка // Тимошенко П.Д. Хрестоматія матеріалів з історії української літературної мови: у 2 ч. — К., 1961. — Ч. II.
17. Франко І. Двоязыччє і дволичність // Літературно-науковий вісник. — 1905. — Т. 30.
18. Франко І. Етимологія і фонетика в южноруській літературі // Народ. — 1894. — № 13-14.
19. Франко І. Зміна системи // Житє і слово. — 1896.
20. Франко І. Із секретів поетичної творчості. — К.: Рад. письменник, 1969.
21. Франко І. Конечність реформи учення руської літератури по наших середніх школах // Зоря. — 1884. — №12. — С. 91.
22. Франко І. Літературна мова і діалекти // Франко І. Твори в 20 т. — Т. 16.
23. Франко І.Я. До М. Рошкевича. Львів, 20 лютого 1876 р. // Зібрання творів у 50 т. — Т. 48.
24. Франко. І. Пісня і праця // Іван Франко. Поезії. Мойсей. Украдене щастя. Бібліотека української класики «Дніпро». К. — 1989.
25. Цит. за: Жовтобрюх М.А. Мова української періодичної преси. — К.: Вид. АН УРСР, 1963.
26. Шерех Ю. Другий «Заповіт» української літератури // Юрій Шерех. Пороги і запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія. Вибрані твори у 3 т. — Т. 2. — Харків: Фоліо. 1998. — 367 с.

Liubov MATSKO,

*Professor, Member of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine,
Doctor of Philological Sciences*

**IT IS TIME TO LIVE FOR UKRAINE...
Dedicated to the 160th anniversary
of the birth of Ivan Franko**

Abstract. The article is concerned with linguistic and communicative activities of the writer, scholar, publicist and public figure Ivan Franko.

The article describes how the outstanding political figure and polymath continued Shevchenko's mission to serve the people. Ivan Franko established and propagated theoretical foundations of the development of Ukrainian literary language, introduced them into his creative work and editorial practice. The author explains Franko's view on literary language, which lay in developing the common Ukrainian literary language for peasants and middle class, for Naddniprianshchyna and Naddnistrrianshchyna (regions in Ukraine), in caring about Ukrainian-language education, developing science and culture using the greatest linguistic achievements.

Thanks to his innate talent, exceptional intellect and memory, diligence he accumulated a rich store of encyclopedic knowledge, which made him a master of intellectual linguistic communication.

The author demonstrates how the broad worldview of thinker and philosopher, diversified literary and research activities, profound knowledge of the life of Ukrainians and neighbouring Europeans, sincere interest in the future of his nation and self-sacrificing personal life enlarged and fulfilled the linguo-communicative space of Ivan Franko's linguistic identity.

Keywords: linguo-communicative space, the Ukrainian language, literary and research activities, linguistic communication.

Володимир ГОЛОВЧЕНКО,

доктор політичних наук, професор

Інституту міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ І НЕЗАЛЕЖНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА

Анотація: Статтю присвячено діяльності найбільш авторитетного діяча модерного українського національно-визвольного руху, Голові Української Центральної Ради Михайлу Грушевському. Аналізуючи спадщину минулого, автор у своїй статті відкриває по-новому видатного вченого й мислителя, який через певні об'єктивні обставини став біля державного й зовнішньополітичного керма країни в доленосний для неї час.

Ключові слова: Центральна Рада, Українська революція, Михайло Грушевський.

У вересні 2016 року минуло півтора століття від народження творця національного наративу й найбільш авторитетного діяча модерного українського національно-визвольного руху, голови Української Центральної Ради Михайла Грушевського, що чи не найбільше асоціюється з ідеєю вітчизняного державотворення. Такі імена належать до національного Пантеону знаних історичних постатей, а пам'ять про них на різних рівнях вшановується в сучасній незалежній Україні. На жаль, не залишилося людей, які б особисто знали М. Грушевського, але колективна й історична пам'ять про нього існує й безперечно буде жити в майбутньому.

У розпал Української революції 1917–1920 рр. М. Грушевський зізнався: «Я сам прийшов до політики через історію, і сей шлях вважаю нормальним — тільки він мусить бути проведений відповідно широко» [1, с. 4]. Але й досі цитують здебільшого лише першу частину наведеної думки, хоча та варта уваги цілком як повчальний урок видатного вченого й мислителя, що через певні об'єктивні обставини став біля державного й зовнішньополітичного керма країни в доленосний для неї час.

Якщо грушевськознавство поступово успішно долає упередження й міфологічні уявлення та наближається до певної наукової парадигми образу історика й політика, то популяризаторське історіописання, працюючи в легітимізаційному напрямі, формує ідеальний образ провідника нації, що за масштабами поступається лише її генію — Тарасу Шевченку. Як зазначив Г. Касьянов, постать М. Грушевського як жодна інша справді пасує часу: «Сам він піддавався гонінням, його історична схема цілком співзвучна потребам доби, її треба „реабілітувати“, оскільки вона була забороненою, зрештою, образ видатного історика з його відреставрованим іміджем „класичного інтелігента“ виглядає надзвичайно привабливою постаттю для любителів пам'яток — як літературних, так і скульптурних» [2, с. 79–80].

Очевидно, що за радянської доби українському суспільству свідомо нав'язувалося вкрай заідеологізоване уявлення про М. Грушевського та інших лідерів революції 1917–1920 рр. як представників «темної сторони», зла. Наприклад, у постанові ЦК КП(б)У № 244 «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР» від 29 серпня 1947 року вітчизняним історикам закидалося, що вони «до кінця не змогли викрити антинаукову реакційну „теорію“ українських націоналістів про безкласовість і безбуржуазність українського народу в минулому, не змогли показати, що якраз за допомогою цієї „теорії“ ідеологи української націоналістичної контрреволюції (Грушевський, Петлюра, Донцов, Винниченко, Єфремов та інші) намагалися ідейно обеззброїти робітників і селян України в їх боротьбі за соціалізм, відірвати український народ від усіх народів Радянського Союзу, а Україну перетворити в колонію німецького імперіалізму» [3, с. 561].

Після чергового проголошення незалежності Української держави 24 серпня 1991 року ім'я М. Грушевського та пам'ять про нього було повністю реабілітовано. Значна спадщина наукового й культурологічного надбання вченого стала здобутком українства, починаючи від репринтної публікації його «Ілюстрованої історії України» й до повного зібрання творів у 50 томах, що виходить у львівському видавництві «Світ». Ім'ям М. Грушевського названо науково-дослідницькі установи й навчальні заклади, музеї й вулиці багатьох міст нашої держави. На вулиці Грушевського знаходяться будівлі Верховної Ради й Кабінету Міністрів України; біля Будинку вчителя, де в 1917–1918 рр. проводилися засідання Центральної Ради й мирні переговори Української Держави (гетьманату П. Скоропадського) з делегацією більшовицької Росії, в 1998 р. було відкрито монумент видатному діячеві вітчизняного державотворення; його зображення є на 50-гривневій купюрі.

Таким чином, нові вітчизняні політико-державні еліти в пошуках їхньої легітимізації звернулися до постаті М. Грушевського як провідника українського національно-визвольного руху й глави першої

модерної національної державності, пам'ять про якого (як науковця) часом толерувалася в СРСР, а сакральна спадщина переходила до наступних Президентів України та всієї влади загалом. Про це влучно зауважив ще на схилі горбачовської «перебудови» Я. Дашкевич: «Михайла Сергійовича ненавиділи як псевдонауковці, котрих драгувало те, що Україна мала вченого світового рангу, так і вороги України, її нації, апаратники, функціонери, що нищили вітчизняні гуманітарні знання та історичну пам'ять народу» [4, с. 65].

Від початку суспільно-політичної дискусії щодо місця М. Грушевського в будівництві незалежної Української держави окреслилися два підходи. Їх синтезував Л. Кравчук, який небезпідставно волів, щоб саме його вважали першим Президентом України. Коли йому вручили Почесну медаль із зображенням М. Грушевського й написом «Перший Президент України. Обраний Центральною Радою 29 квітня 1918 р.», то Леонід Макарович заявив: «Я розумію, що Грушевський перший президент, але ж я і не другий». Після чого медаль доопрацювали, на звороті з'явилося зображення Л. Кравчука з написом «Перший Президент України. Всенародно обраний 1 грудня 1991 р.» [5].

То ким же є Михайло Грушевський в українському державотворенні? Спробуємо відповісти на це запитання в контексті першої спроби будівництва цивілізованої вітчизняної держави-нації (nation) у ХХ ст.

Можна погодитися з думкою відомого дослідника Української революції 1917–1920 рр. — члена-кореспондента НАН України В. Солдатенка, «що на чолі її опинилися справді творчі інтелігенти, які здійснювали, так би мовити, „розумовий” вплив на події» [6, с. 5]. Справді, повалення російського самодержавства в лютому 1917 року спричинило своєрідний демократичний вибух у колишній євразійській імперії, його похідним й водночас органічним складником стала вищезгадана революція. Натхненником останньої, ідеологом, організатором і політичним керівником була Українська Центральна Рада, що почала формуватися вже 3 березня (за старим стилем) 1917 року.

Одним із перших завдань, які вона виконала, було розроблення концепції Української революції, визначення стратегічної мети, до якої й мала прямувати нація. Теоретичні програмні настанови в найзагальнішому вигляді, у баченні М. Грушевського, звелися до двох базових моментів: українці покликані зробити гідний і вагомий внесок у збереження, розвиток і поглиблення демократичного республіканського ладу в Росії й перетворення колишньої напівабсолютистської імперії на федерацію самоврядних автономних утворень (на взірць США), одним із яких (можливо, головним) і мала стати Україна.

Не оминув М. Грушевський і ще одного зовнішньополітичного пріоритету — російського, хоча й не пожалів для нього дошкульних і гнівних означень. Та вже влітку 1920 року, вгамувавши емоції, він тверезо і розважливо писав: «Об'єктивні дані, реальні умови україн-

ського життя, спадщина царської Росії не дають змоги будувати українське життя без замирення, без порозуміння з Росією. Зложивши пиху з серця, ми мусимо шукати порозуміння, мусимо доходити добросусідських, доброзичливих відносин із нею, навіть ціною певних уступок, бо інакше не зійдемо з нинішньої мертвої точки» [7, с. 120].

Щоправда, у тому ж збірнику «На порозі нової України: Гадки і мрії» на перший план Голова Центральної Ради висував тезу про те, що український народ є більше західним, європейським, аніж східним. Цей «європеїзм» бере початок від прадавніх зв'язків із германською і кельтською культурою Подунав'я, масового напливу скандинавів за часів формування Київської Русі, від надзвичайно широких династичних зв'язків, починаючи від Володимира Великого і Ярослава Мудрого аж до його онуків із німецькими князівствами та іншими державами, що входили в сферу західної, пізніше католицької, культури. Далі — Королівство Русі Данила Романовича та його нащадків із великими німецькими колоніями.

Водночас, пишучи, що «Україна жила єдиним життям, одними ідеями з Заходом», М. Грушевський визнавав, що старі східні й візантійські традиції Київської Русі частково асимілювали нові західні тенденції, внаслідок чого виникли «оригінальність і чар українського мистецтва XVII–XVIII ст.» і взагалі української культури. Та якщо «історичні умови життя» орієнтували Україну на Захід, то географічно вона тяжіла на Південь, до Чорного моря. І коли ситуація сприяла цьому, Україна намагалася закріпитися на чорноморському узбережжі.

Прогнозуючи «нові перспективи» зовнішньополітичного життя України, М. Грушевський на перше місце, поряд із Німеччиною, висував і США з огляду на їхні «незвичайні фінансові та технічні засоби», демократизм, ініціативність і сміливість народу. «Німеччина і Сполучені Держави Америки — се дві великі школи... Німеччина більш теоретична, Америка більш практична» [7, с. 99–100].

Але, відводячи США і Німеччині роль вищої школи для українських наукових, державно-політичних і ділових виробничих кіл, автор вважав, що полем бізнесової й міжнародної діяльності України мусять стати краї, найцікавіші для неї з геополітичного погляду, а саме район Чорномор'я, тим більше, що український народ, на його думку, є одним із найбільш «орієнталізованих» західних народів [7, с. 95].

Федералістські позиції керівництва Центральної Ради та абсолютної більшості її депутатів були об'єктивно зумовлені ступенем політичної зрілості тогочасної стадії українського національно-визвольного руху. Про бачення організованими українськими колами найближчих перспектив боротьби досить чітко уявлення дає ще декларація Ради Товариства українських поступовців «Наша позиція», оприлюднена в грудні 1916 року. Її вимоги не йшли далі «автономного устрою тих держав, з якими нас поєднала була історична доля; державу ми розуміємо як вільну спілку рівноправних та рівноцінних націй, серед

яких не повинно бути ні гнобителів, ні гноблених. Отже, боролись ми і боротимемось за демократичну автономію України, гарантовану такою ж федерацією рівноправних народів, за цілковите забезпечення культурно-національних вартостей і політичних прав українського народу, за добрі способи йому самостійно розвиватися і прогресувати економічно... Йдучи до зазначеної мети, шукаємо собі спільників як серед співзвучних елементів недержавних націй Росії, так і серед тих, на жаль, нечисленних заступників російського громадянства, що поділяють основне наше домагання — автономно-федеративного устрою державної організації на демократичних підставах» [8, с. 302].

Найбільш масова і впливова, зорієнтована на селянство, національна політична організація — Українська партія соціалістів-революціонерів (УПСР), що мала вирішальний вплив на вироблення курсу Центральної Ради й до якої, зрештою, вступив і сам М. Грушевський, у своїй партійній програмі (липень 1917 року) вважала «необхідним під теперішню хвилю вимагати перебудови російської держави на федерацію рівноправних національно-територіальних республік із забезпеченням у їх межах прав національних меншостей» [9, с. 119].

На автономістсько-федералістських позиціях після Лютневої революції 1917 року в Росії перебували не лише провідні українські політичні організації, а й майже всі з більш ніж півсотні національних партій, які виникли чи поновили свою діяльність на території колишньої Російської імперії, а саме: литовська Партія національного прогресу «Пажанга», Естонська демократична партія, Латиський селянський союз, Грузинська національно-демократична партія, Вірменський революційний союз «Дашнакцутюн», Мусульманська демократична партія «Мусават» (тюркською — «рівність») та інші впливові політичні об'єднання.

Лише Польська соціалістична партія та її союзники — Польська селянська партія й Партія національної незалежності, а також Партія активного опору Фінляндії («активісти»), з огляду на гіркі уроки попереднього визвольного руху, продовжували твердо відстоювати гасло державної незалежності й відокремлення своїх країн від постімперської Росії, слушно розраховуючи скористатися для його реалізації сприятливою міжнародною військово-політичною ситуацією, що складалася в Центрально-Східній Європі (ЦСЄ) наприкінці Першої світової війни.

Але Українська Центральна Рада ініціювала створення федерації вільних народів колишньої Російської імперії на основі визнання принципу однорідно-соціалістичної влади. Йшлося про легітимну перебудову Росії з «тюрми народів», за образним висловом М. Грушевського, на федерацію національно-державних утворень із широкими автономними правами й державним центром у Києві. Лютнева демократична революція в Росії 1917 року, що на вісім місяців перетворила її у найвільнішу країну світу, створила сприятливі умови для реалізації цих планів.

лізації таких планів провідників українського національно-визвольного руху, й передусім М. Грушевського. Під його головуванням Український національний з'їзд (конгрес) у перший день своєї роботи — 6 квітня 1917 року — заслухав реферати членів тимчасового ЦК Союзу українських автономістів-федералістів — Д. Дорошенка «Державне право і федеративні змагання на Україні», О. Шульгина «Федералізм. Домагання демократичної Федеративної Російської Республіки» та Ф. Матушевського «Автономія широка і обмежена, національно-територіальна і національна. Домагання широкої національно-територіальної автономії України. Права національних меншостей і їх забезпечення».

Після п'ятигодинного напруженого обговорення перспектив реформування Російської держави (в дебатах виступили 23 делегати) було прийнято резолюцію, у якій зазначалося, що «єдиною відповідною формою державного устрою з'їзд вважає федеративну й демократичну Республіку Російську». А резолюція, ухвалена перед закриттям Українського національного з'їзду — 8 квітня 1917 року, — доручала Центральній Раді «взяти якомога скоріше ініціативу союзу тих народів Росії, які домагаються, як і українці, національно-територіальної автономії на демократичних підставах у Федеративній Російській Республіці» [10].

Нині, в умовах гострої політичної боротьби за владу й російської збройної агресії на Півдні та Сході України, запеклих дискусій навколо перспектив оптимізації її форми державного устрою й завершення переходу до європейського взірця децентралізації й ринкового неолібералізму, поширеним став погляд, що діяльність Центральної Ради треба оцінювати загалом якщо й не негативно, то принаймні нейтрально, оскільки хибними виявилися вже два відправних, наріжних моменти її політики — народоправство (соціалізм) і автономістсько-федералістська орієнтація. Саме вони, буцімто, й завадили у 1917 році скористатися з наданого історією рідкісного сприятливого шансу відродити й утвердити Українську державу, завели націю на манівці.

Але на початковому етапі справді національної Української революції 1917–1920 рр. абсолютна більшість її проводу виходила з того, що зі здобуттям нацією демократичних гарантій, можливості порякувати власним життям, із виключенням втручання в її автономну життєдіяльність імперського центру національне відродження зможе розвинути таку масштабну волю й енергію, за яких українцям вже будуть і непотрібні штучні відмежування від чужих впливів чи конкуренцій. А належність до великої й могутньої демократизованої євразійської держави дозволить ефективно скористатись із її, здавалося б, очевидних переваг, особливо важливих за умов продовження світової війни та пошуків мирного виходу з неї. На жаль, вітчизняна історія не виправдала цих оптимістичних сподівань як століття тому, так і після перемоги Революції гідності 2014 року.

Але М. Грушевський був абсолютно переконаний у перевагах демократичного ладу, заснованого на федералістських началах, над централізованим і унітарним державним устроєм (із небажаною перспективою переростання в авторитарний і абсолютистський режим). Тому Голова Центральної Ради обережно пропонував: в умовах піднесення Української революції гасло автономно-федералістської перебудови Росії „могло б бути проголошено не тільки друкованим словом, але і живим — на великих зборах, маніфестаціях і в усякого роду прилюдних заявах, до котрих прилучаються українські й неукраїнські зібрання на місцях, заявляючи солідарність із ними, і підтверджуючи, що се домагання всього українського громадянства і всіх політично-свідомих верств України» [11, с. 99].

Отже, мова йшла про цілком природне тоді засвоєння гасел, запропонованих масовим національно-визвольним рухом. У тритомнику заступника Голови Центральної Ради й першого Голови Генерального Секретаріату автономної України В. Винниченка є прикметний підрозділ із дещо іронічною назвою: «І хведеративна» [12, с. 179]. Тонкий знавець української душі й талановитий художник, він блискуче відтворив тоді процес визрівання політичної й національної свідомості в усіх верствах українства, особливо в селянському середовищі.

Історична доля, на перший погляд, давала унікальну нагоду українському народу на здобуття власної національної державності. Перспектива й далі помирати за інтереси союзників колишньої Російської імперії аж ніяк не влаштовувала українців як на фронті, так і в тилу. Проблема полягала лише в тому, в який спосіб домогтися миру, оскільки після більшовицького перевороту в Петрограді 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, що вдався значною мірою завдяки вмілій антивоєнній агітації, жодні сумніви в цьому відпали. До того ж Центральна Рада дала себе випередити в справі ініціативи мирних переговорів ленінському урядові. Доки різноманітні українські з'їзди виносили резолюції про потребу негайного «демократичного миру», російські більшовики просто запропонували німцям почати переговори про його укладення.

Українське ж керівництво впритул приступило до вирішення проблеми війни і миру лише 21 листопада (4 грудня) 1917 року, коли при відкритті засідання Малої ради М. Грушевський наголосив на тому, що головнокомандувач Румунським фронтом — генерал Д. Щербачов повідомив, ніби він «приневолений (ленінським розпорядженням. — Авт.) розпочати мирові переговори з ворогом і просить Раду прислати свого представника для участі в цих переговорах» [13]. Депутати, які виступили в дебатах, зійшлися на думці, що справу миру на російських Румунському та Південно-Західному фронтах має взяти в свої руки саме Центральна Рада.

Більшістю голосів було ухвалено резолюцію, що передбачала відрадження урядових представників «на fronti для ведення перегово-

рів у справі перемир'я», а головне — звернення від імені УНР «як до союзних, так і ворожих держав із пропозицією розпочати мирні переговори, довівши про це до відома нейтральних держав». Члени Малої ради знову наполягали на тому, що «справу миру від імені всієї Російської Республіки може вести лише центральний соціалістичний орган федеральної влади», але вважали за потрібне повідомити ленінський Раднарком і «правительства інших республік Росії для координації ведення цієї справи» [14].

Голова фракції УПСР у Малій Раді і член мирної делегації УНР на Брестських мирних переговорах О. Севрюк пізніше свідчив: «Мали ми конференцію з головою Центральної Ради М. Грушевським, говорили про Чорне море, економічні інтереси України та українські землі, про Холмщину, Підляшшя, Буковину, Закарпатську Україну, Східну Галичину. Інтереси цих українських земель мали ми твердо боронити». У разі ж незгоди Австро-Угорщини поступитися належними їй західноукраїнськими землями, припускав Голова Центральної Ради, українські делегати мали добиватися створення з них автономного коронного краю [15, с. 46].

Можливостей для дипломатичних маневрів на Брестських переговорах у делегації УНР було небагато. Та й відповідних потребам моменту кандидатів до делегації через природні причини (повна відсутність українських дипломатів бодай із якимось фаховим досвідом та необхідною освітою) знайти було неможливо. Тому на переговори було відправлено здебільшого молодих людей: В. Голубовичу (голові делегації) було 32 роки, М. Левитському — 37, М. Любинському — 26, М. Полозу — 27, О. Севрюку — 24 роки.

Не дивно, що, попри всі їхні потенційні особисті риси, на момент Брестської мирної конференції вони об'єктивно були малопідготовленими до прямого зіткнення, жорсткого протистояння з грандами європейської дипломатії. Певною мірою це компенсувалося тим, що членів делегації двічі консультував М. Грушевський, що як вчений-історик не лише досить чітко науково прогнозував поведінку всіх суб'єктів переговорного процесу, а й найбільш ґрунтовно й тонко розумівся на суто українських проблемах, національних інтуїціях, імовірних шляхах їхньої реалізації. Отже, принаймні частина лідерів Української революції, а серед них і Голова Генерального Секретаріату В. Винниченко (та й Голова Центральної Ради М. Грушевський), були політиками-реалістами. І якщо вони рибили відповідальний вибір, то це зовсім не означає, що були впевнені у правильності здійснюваних кроків, але альтернативи їм не знаходили чи не могли її реалізувати.

Водночас не слід скидати з рахунку, що перша ж широкомасштабна зовнішньополітична акція очолюваної М. Грушевським УНР — участь у Брестській мирній конференції й підписання в ніч на 26 січня (9 лютого) 1918 року мирного договору з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією й Османською імперією — ознаменувалася пе-

ретворенням щойно відродженої національної держави на повноправного міжнародного актора, практично миттєвим офіційним європейським визнанням України. Проте досягнутий на конференції успіх — укладення першого у Великій війні мирного договору — надав такої зловісної ролі зовнішньополітичному чинникові, що саме той став вирішальним у загибелі «першої» УНР, перервав республікансько-демократичний етап Української революції, поставив націю перед необхідністю долати нові випробування.

Відразу ж після підписання мирної угоди німецька сторона, маючи на увазі вирішення стратегічного завдання — поставок з України продовольства й сировини, — інспірувала звернення мирної делегації Центральної Ради за прямою збройною допомогою. 30 січня (12 лютого) 1918 року М. Любинський підписав звернення до німецького народу, в якому наголошувалося, що більшовики розпочали варварську агресію проти УНР, молода Українська революція опинилася в небезпеці, а Центральна Рада збирає сили для відсічі. У документі висловлювалася надія, що миролюбний і організований німецький народ не залишиться байдужим до страждань українців і прийде їм на допомогу. Аналогічне звернення було складене й до народів Австро-Угорщини.

Про справжню мету військової допомоги УНР начальник штабу Головнокомандувача німецьким Східним фронтом генерал-майор М. Гофман у спогадах писав досить відверто: «Коли Центральні держави хочуть мати хліб із хлібного миру з Україною, то мусять самі його взяти. Ми сказали „а” і мусимо сказати „б”» [16, с. 137]. За таких умов уряд УНР і М. Грушевський не мали альтернативи, до того ж Центральна Рада, відступивши з Києва, залишилися без постійного зв'язку з мирною делегацією, члени якої нерідко були змушені діяти на свій розсуд.

Вже 5 (18 лютого) 1918 року німецька армійська група (більше 20 піхотних і 5 кавалерійських дивізій) генерал-полковника О. фон Лінзінгена розпочала просування вглиб української території вздовж залізниці Луцьк–Рівне–Козятин–Бердичів, а також із Ковеля на Сарни–Коростень. Кавалерійські та бронечастини з Луцька рухалися на Рівне–Житомир, який зайняли вже 11 (24) лютого, того ж дня перейшли в наступ уздовж залізниці Львів–Тернопіль–Жмеринка–Вапнярка–Одеса війська 2-ї австро-угорської армії фельдмаршала Е. Бем-Ермолі.

М. Грушевський спершу високо оцінював підписання делегацією УНР мирного договору з Центральними державами і вважав, що це угода «гідна і почесна, мир демократичний, який вертає Україні її землі, забезпечує міжнародне становище, її грошову систему, і полишає повну свободу в політиці й економічних справах» [7, с. 73]. Очевидно, ці рядки були написані під враженням перших звісток із Бреста, бо коли невдовзі голова української мирної делегації О. Севрюк, підсівши у вагон М. Грушевського десь між Сарнами і Житомиром, доповів йому справжні умови миру, той розплакався.

Однак після повернення до Києва М. Грушевський і його колеги з керівництва Центральної Ради не вважали вирішення проблем, пов'язаних із перебуванням німецько-австрійських військ, безпосереднім завданням українського парламенту. Цілком імовірно, що голова вищого законодавчого органу незалежної держави спочатку просто не бажав прямого спілкування з представниками командування Київською групою армій. Зокрема, М. Грушевський якось відмовив у прийомі начальнику її штабу генерал-лейтенанту В. Гренеру, відіславши його до когось із своїх заступників. Образа військового була такою сильною, що він і через три місяці, розповідаючи про цей епізод крайовому старості Холмщини й Підляшшя О. Скоропису-Йолтухівському, «так розхвилювався, що у його вирвалось: „Старий дурень, думав собі, що так можна поводитися з німецьким генералом!“» [17, с. 154].

Провід Центральної Ради вважав невідкладною справою ратифікацію Брестського мирного договору, тим більше, що німецький райхстаг ще 20 лютого (н. ст.) 1918 року більшістю голосів підтримав його укладення. Члени Малої Ради 14–15 березня провели досить гострі дебати щодо цього питання, на яких із великою промовою виступив М. Грушевський, особливо акцентуючи увагу на важливості входження Холмщини та Підляшшя до складу УНР. Зрештою, 17 березня 1918 року мирний договір між УНР та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією й Туреччиною був ратифікований. М. Грушевський із полегшенням тоді заявив: «Я щасливий констатувати, що Українська Центральна Рада сповнила це діло, котре вона поставила своїм завданням із перших днів революції: мир без анексій і контрибуцій — досягнений» [18].

Розуміючи делікатність свого становища у зв'язку із запрошенням військової іноземної допомоги, чільні діячі Центральної Ради й уряд УНР деякий час намагалися не надавати розголосу грабницькій поведінці німецьких та австрійських військ. По-перше, ініціатором запрошення іноземних військ у Бресті була саме українська сторона й тому мала терпляче чекати завершення їх «визвольної місії». По-друге, так і не були напрацьовані договірно-правові умови перебування німецько-австрійських військ в Україні. По-третє, німецьке військове командування швидко переконалося в нездатності тогочасного керівництва УНР стабілізувати становище в країні власними силами. А без цього Центральні держави не могли реалізувати стратегічні цілі «хлібного миру».

М. Грушевський, як голова Центральної Ради, доволі неохоче і в досить делікатних виразах визнавав «всякого роду неправильності в поведінці німецьких і австрійських військ», навіть вважав їх неминучими під час бойових операцій у чужій країні [19, с. 185]. Визнавати власне безсилля взагалі було не в характері лідера Української революції, тому він картая ті опозиційні кола, які намагалися використати запрошення німців для дискредитації національної влади.

Зате Центральна Рада дуже гостро відреагувала на втручання німецького командування у «святая святых» правлячої УПСР — земельну сферу. 6 квітня 1918 року був оприлюднений наказ новопризначеного головнокомандувачем Київською групою армій генерал-фельдмаршала Г. фон Ейхгорна щодо проведення в Україні весняної сівби, яким німецька військова адміністрація грубо втрутилася у внутрішні справи УНР. М. Грушевський, Голова Ради Народних Міністрів УНР В. Голубович і міністр продовольчих справ М. Ковалевський мали з цього приводу тривалу зустріч із німецьким послом А. Муммом фон Шварценштайном. Очевидно, розмова була напруженою, оскільки наступного дня на засіданні Малої Ради М. Грушевський повідомив, що він «у дуже різких виразах осудив цей наказ» [20].

А посол А. Мумм за підсумками бесіди з керівництвом УНР повідомив тоді МЗС Німеччини: «Постійне співробітництво з цими людьми, які через свої соціалістичні теорії перестають розуміти реальне співвідношення речей, неможливе» [21, с. 347]. Єдиною сферою, де взаємини УНР із Центральними державами набули конструктивного характеру, стала торговельно-економічна. 23 квітня 1918 року в Києві був підписаний загальний «Господарський договір між УНР і Німеччиною та Австро-Угорщиною» й відразу набував чинності. Для розрахунків при товарообміні встановлювався валютний курс 1 німецька марка = 75 копійок, 1 австрійська корона = 50 копійок; Берлін і Відень мали задовольнити потреби Болгарії й Османської імперії з тих запасів, які надійдуть із УНР. У цілому Господарський договір був оптимальним на той час варіантом як для Центральних держав, так і для УНР. А невдоволення нових «союзників» перебігом переговорів та змістом договору свідчило про те, що українські посадовці далеко не були іграшкою в руках німців і сміливо висували свої вимоги як рівноправний партнер.

Однак це вже не могло врятувати приречену з усіх боків Центральну Раду й породжену нею демократичну парламентську республіку, що різко дисонувала як із внутрішньополітичними революційними процесами, так і протиприродним зовнішньополітичним «союзником» — кайзерівською Німецькою імперією. Генерал В. Гренер будь-які підходи у ставленні до Центральної Ради як репрезентанта самостійної держави, з котрою Німеччина зв'язана мирним договором, вважав помилковими й наполягав на зміні українського уряду. При цьому він незмінно наводив досить сильний аргумент — доки буде Центральна Рада, яку начальник штабу окупаційних німецьких військ вважав мішаниною мрійників, ідеалістів і «Katedersozialisten», вивезення хліба з України буде абсолютно неможливим [22, с. 108].

«Невтручання» командування Київською групою армій у внутрішні справи УНР закінчилося 25 квітня 1918 року, коли фельдмаршал фон Ейхгорн віддав наказ про введення в Україні німецьких військово-польових судів. Згідно з його п. 1 «всі порушення проти громад-

ського порядку, всі карні злочини, як і всі карні вчинки проти німецьких і союзних військ, а також проти належних до них осіб належать виключно особливому німецькому польовому судові». Крім того, заборонялися вуличні зібрання, агітація, спрямовані на порушення громадської безпеки, а виконання вимог наказу покладалося на штаб 27-го армійського корпусу [23, с. 52].

Обговорення критичного становища було негайно перенесено до Малої Ради під головуванням М. Грушевського, промови депутатів були войовничими, засуджували німецьке командування, вимагали вжити таких дій, «щоб у пана Ейхгорна відпала охота розпоряджатись надалі нашим внутрішнім життям». Депутати явно не усвідомлювали всієї глибини конфлікту з німецьким командуванням, сподівалися, що загроза зриву щойно укладеного економічного договору змусить керівництво Німеччини «приструнити» чільних військовиків в Україні, наївно покладалися на підтримку з боку німецьких соціал-демократів у райхстазі тощо.

Завершити українським депутатам безплідну полеміку о пів на четверту пополудні 28 квітня 1918 року допомогли німецькі вояки, здійснивши неочікуваний візит до зали засідань, де відбулася хрестоматійно відома сцена з командою «Hände hoch!» і принизливим обшуком та арештом кількох урядовців. Поза всіляким сумнівом, ця демонстрація німецької сили також була одним із елементів плану проведення державного перевороту, що ставила за мету деморалізувати членів Ради й зламати їхню волю до опору, а намагання заарештувати керівництво міністерств військового і внутрішніх справ — нейтралізувати силові відомства УНР.

Таким чином, саме складний перебіг подій світової війни відкрив Україні можливість державно-національного самовизначення, коли було проголошено створення УНР, а згодом і її політичну незалежність, що дозволило стати суб'єктом міжнародного права й укласти з Центральними державами мирний договір. Але німецькі офіційні кола, добре усвідомлюючи, що саме вони значною мірою пришвидшили появу суверенної УНР, не розглядали її як самодостатнього й цілком рівноправного партнера. Водночас і лідери Центральної Ради, зокрема М. Грушевський, вважали, що не «царська справа» — контактувати з німецькими генералами.

До того ж «очищення огнем» більшовицького нашестя, за образним виразом М. Грушевського, вивільнило Україну від «песького обов'язку» перед Росією, але жодним чином не позбавило провід Центральної Ради від намірів продовжити соціалістичні перетворення, особливо в галузі земельних відносин. Догматизм внутрішньої політики УНР інспірував гострий конфлікт між малоземельними й безземельними селянами з одного боку та середніми і великими землевласниками — з іншого, причому приватновласницька ідеологія останніх була більш зрозумілою і близькою німецькому офіцерству.

Уряд УНР так і не зміг укласти військову конвенцію з Центральними державами, породжуючи не лише нові хвилі німецько-австрійських реквізицій, але й збройний селянський опір, ототожнення окупантів із українською владою, яка їх запросила. Упевненість українського керівництва в тому, що гостра потреба німців і австрійців у продовольстві робить уряд УНР незамінним, як і сподівання на потужну підтримку німецьких колег-соціалістів, також були ілюзорними.

Насправді ж 26 квітня 1918 року фельдмаршал фон Ейхгорн нарешті отримав офіційний дозвіл кайзера Вільгельма II на проведення державного перевороту в Києві. Тієї ночі німецькі війська, що вже зайняли всі стратегічні пункти столиці, роззброїли радикально налаштований полк дивізії синьожупанників, сформованої свого часу в Німеччині зусиллями Союзу Визволення України з колишніх військовополонених. Паралельно з обшуком у приміщенні Центральної Ради й арештом ряду міністрів 28 квітня німецькі генерали дали дозвіл відставному командирі 1-го Українського корпусу та військовому отаману Вільного козацтва генерал-лейтенанту П. Скоропадському озброїти своїх прихильників, яким протягом наступних двох днів і був переданий контроль над Києвом. П. Скоропадський мав перед рештою кандидатів на роль очільника нової влади дві незаперечні переваги — блискучу військову кар'єру й гетьманський родовід. Крім того, належність колишнього флігель-ад'ютанта Миколи II до великих землевласників, на думку німців, було запорукою поміркованості його аграрної політики.

29 квітня 1918 року тримісячне «стратегічне партнерство» молодій українській демократичній республіці з анахронічними центральноєвропейськими монархіями Гогенцоллернів і Габсбургів завершилося її фіаско. Тільки-но члени Центральної Ради поспішно, відразу в трьох читаннях, ухвалили Конституцію УНР — «Статут про державний устрій, права і вольності Української Народної Республіки» як типово парламентської держави, що містив класичну модель розподілу влад (в Основному законі УНР знайшла втілення й засаднича ідея М. Грушевського щодо забезпечення найширших прав органів місцевого самоврядування, тобто децентралізації владної вертикалі), — повернулися посланці до німецького посла Мумма. В. Голубович із сумом доповів, що на всі їхні заяви й пропозиції барон відповів sacramentalною фразою: «Zu spat!» («надто пізно») [24].

Як зазначав М. Грушевський в «Автобіографії», після гетьманського перевороту він «жив у Києві інкогніто, зачасто міняючи місце прожитку і шукаючи спочинку від тяжких переживань у літературно-науковій праці» [11, с. 230]. Закономірно постає питання: чому Великий українець не повернувся у державну політику, коли внаслідок переможного антигетьманського повстання під проводом очолюваної В. Винниченком Директорії в грудні 1918 року було відновлено УНР?

Вищезгаданий М. Ковалевський, один із лідерів УПСР, що очолював міністерство земельних справ відродженої УНР і опікувався здійсненням головної — аграрної реформи, вдався до делікатної формули відповіді: «Надходили нові часи, які вимагали нових людей», тому М. Грушевський фактично опинився «поза грою» [25, с. 454]. Директорія мала два ймовірних виходи зі скрутного зовнішньополітичного становища УНР: за будь-яку ціну прихилити на свій бік Антанту або увійти в порозуміння з більшовицькою Росією. Проте остання можливість була пов'язана з небезпекою, відносно якої члени Директорії не мали жодних ілюзій. Союз із червоною Росією міг створити тимчасовий спільний фронт проти польської експансії із заходу й білогвардійського наступу з півдня та південного сходу, але тоді ідея української національної державності була б рано чи пізно похована. Антанта ж на кінець 1918 року ще не мала чіткого плану вирішення російського питання: чи проектувати федерацію народів колишньої Російської імперії на демократичних засадах, чи відбудувати «єдину й неподільну» царську Росію.

На жаль, українські політики виявилися нездатними застосувати всі хитрощі міжнародної дипломатії, щоб використовувати одного члена Антанти проти іншого, на відміну від російських монархістів, які мали досконалу організацію, що сильно натискала на офіційні Вашингтон, Париж і Лондон. В українському ж керівництві моментально окреслилися глибокі розбіжності щодо пріоритетного зовнішньополітичного курсу відновленої УНР: Голова Директорії В. Винниченко і призначений за його рекомендацією 26 грудня 1918 року Головою Ради Народних міністрів і міністром закордонних справ В. Чехівський виступали за порозуміння з ленінським урядом, їм опонував Головний отаман Армії УНР С. Петлюра, що виступав за європейську модель державотворення.

М. Грушевський, який наприкінці березня 1919 року емігрував до Відня, де створив Український соціологічний інститут і працював над великим науковим проектом — багатотомною «Історією української літератури» (перші її томи були надруковані в 1923 р., останній, 6-й том, лишився в рукопису й побачив світ тільки в 1995 р.), свою державницьку позицію окреслив у червні 1920 року в друкованому органі «Закордонної делегації» УПСР — газеті «Борітеся — поборете». Вказуючи на те, що Конституція УНР від 29 квітня 1918 року мала «посередній характер» між «готовими шаблонами західноєвропейської демократії» й «новим соціалістичним змістом», він писав про потребу взяти на озброєння «диктатуру трудового народу в формі радянської соціалістичної республіки, яка в силу даних умов найближчим часом мусить бути федерацією сільських громадських Рад із включенням між ними... Радами робітничими, а, може, також і трудово-інтелегентськими».

М. Грушевський також наголошував, що не вважає за можливе «вдаватися в подробиці устрою сей української радянської республіки» й окреслює лише загальну схему: «робітничо-селянська рада — громади (комуни) — місцеве об'єднання (волость, місто) — земля — всеукраїнський конгрес рад або Центральна Рада» [26, с. 230–231].

Перемога більшовиків у громадянській війні на теренах колишньої Російської імперії (на тлі прикрих невдач Українських національно-визвольних змагань), а надто непівська економічна лібералізація, утворення СРСР на позірні федералістських засадах і перехід Кремля у національній політиці до «коренізації» (в Українській СРР — до «українізації») партійно-державного апарату й культурно-наукового життя зміцнювало у М. Грушевського віру в доцільність повернення в Україну. Слід зазначити, що й більшовицька влада стосовно колишнього Голови Центральної Ради УНР демонструвала гнучкі підходи, зокрема, залучивши його до організації в Європі допомоги голодуючим у радянській Україні та налагодження видання шкільної, наукової й художньої літератури для дітей [27, с. 20, 26].

Вже в березні 1924 року М. Грушевський із сім'єю приїхав до Києва, працював професором історії в Київському державному університеті. Був обраний академіком Всеукраїнської академії наук (ВУАН), керівником її історико-філологічного відділу. Також очолив археографічну комісію ВУАН, метою якої було створення наукового опису видань, надрукованих на українських етнічних територіях у XVI–XVIII ст. 12 січня 1929 року М. Грушевського обрали дійсним членом Академії наук СРСР, але з осені того ж року почався погром історичних установ, створених академіком, репресій і передчасної смерті великого науковця.

Відзначаючи чверть століття відновлення державної незалежності України, що вже третій рік змушена збройно боронити свій суверенітет, територіальну цілісність і європейський вибір від російської агресії, ми маємо у великих людях бачити не пам'ятники на постаментах, а живих діячів національного руху і державників, яким притаманні вади й пристрасті звичайних смертних. Ми повинні зрозуміти їхні вчинки, щоб стати розумнішими, цей нелегкий шлях давно здолали європейські й північноамериканські народи, які наново відкрили для себе своїх велетів, щоб освоїти спадщину минулого. Цією дорогою неминуче доведеться пройти й нам.

1. *Грушевський М.* На порозі нової України: Гадки і мрії. — К.: Наукова думка, 1991. — 128 с.
2. *Касьянов Г.* Сучасний стан української історіографії: методологічні та інституційні аспекти // Генеза. — 2004. — № 1 (9). — С. 78–91.
3. Інститут історії України Національної академії наук України. Документи і матеріали. 1936–1991: У 2 книгах. Книга 1. 1936–1947. — К.: Інститут історії України НАН України, 2011. — 630 с.

4. *Дашкевич Я.* Михайло Грушевський — творець концепції української національної науки // Наукове товариство імені Т. Шевченка і українське національне відродження. Зб. наук. праць і матеріалів Першої наукової сесії НТШ. Березень 1990. — Л., 1992. — С. 65–71.
5. *Решодько Л.* Михайло Грушевський і Україна: шана і зневага. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://maidan.org.ua/static/mai/1121093826.html>.
6. *Солдатенко В.Ф.* Внесок М.С. Грушевського в концепцію української революції // Український історичний журнал. — 1996. — № 5. — С. 3–27.
7. *Грушевський М.С.* На порозі нової України — 128 с.
8. *Лотоцький О.* Сторінки минулого: Ч. 3 / ред. Р. Смаль-Стоцький. — Варшава: Друк. Наук. т-ва ім. Шевченка, 1934. — 396 с.
9. Українські політичні партії кінця ХІХ — початку ХХ ст.: програмові і довідкові матеріали / упорядник В.Ф. Шевченко та ін. — К.: Консалтинг; Фенікс, 1993. — 336 с.
10. Вісті з Української Центральної ради. — 1917. — № 4.
11. Великий українець: матеріали з життя та діяльності М.С. Грушевського / упоряд. і підготов. текстів та фотоматеріалів, комент. та прим. А.П. Демиденка; редкол.: О.Т. Гончар та ін. — К.: Веселка, 1992. — 551 с.
12. *Винниченко В.* Відродження нації (Історія Української революції [марець 1917 — грудень 1919 р.]. — Ч. 1. — К.; Відень, 1920. — 348 с.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 2592. — Оп. 1. — Спр. 113. — арк. 7.
14. Нова Рада. — 1917, 23 листоп.
15. Берестейський мир: спомини та матеріали. З нагоди 10-тих роковин. 9/II.1928 — 9/IV.1928 р. / зладив і попередив вступом І. Кедрин. — Л.: Червона Калина, 1928. — 320 с.
16. *Гофман М.* Записки і днівники 1914–1918 гг. — Москва: Дрофа, 2003. — 485 с.
17. *Чикаленко Є.* Щоденник. — Т.2. — К.: Темпора, 2004. — 464 с.
18. Робітнича газета. — 1918, 19 берез.
19. Грушевський М. На порозі нової України. Статті і джерельні матеріали. — Нью-Йорк: Українське Історичне Товариство, 1992. — 278 с.
20. Робітнича газета. — 1918, 16 квіт.
21. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. — Т. 2: 10 грудня 1917 р. — 29 квітня 1918 р. — К.: Наукова думка, 1997. — 424 с.
22. Дмитришин В. Повалення німцями Центральної Ради у квітні 1918 року: нові дані з німецьких архівів // Політологічні читання. — 1994. — № 1. — С. 104–120.
23. Крах германской оккупации на Украине (по документам оккупантов) / под ред. М. Горького, И. Минца и Р. Эйдемана. — Москва: ОГИЗ «История гражданской войны», 1936. — 207 с.
24. Киевская мысль. — 1918, 1 мая.
25. *Ковалевський М.* При джерелах боротьби: спомини, враження, рефлексії. — Інсбрук: [б.в.], 1960. — 720 с.
26. *Грушевський М.* Хто такі українці і чого вони хочуть. — К.: Товариство «Знання» України, 1991. — 240 с.
27. *Пиріг Р.Я.* Життя Михайла Грушевського: останнє десятирччя (1924–1934). — К.: Інститут української археографії АН України, 1993. — 198 с.

Volodymyr HOLOVCHENKO,

*Doctor of Political Sciences, Professor
at the Institute of International Relations
of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

MYKHAILO HRUSHEVSKYI AND INDEPENDENT UKRAINIAN STATE

Abstract: September 2016 will mark the 150th anniversary of the birth of the creator of national narrative and the most respected leader of modern Ukrainian national liberation movement, Head of the Ukrainian Central Rada Mykhailo Hrushevskyyi.

In the Soviet era, Ukrainian people were convinced that Hrushevskyyi and other leaders of the Revolution of 1917–1920 belonged to the «dark side». After another declaration of independence of the Ukrainian State on 24 August 1991, the character of Hrushevskyyi was fully retrieved.

Who is Mykhailo Hrushevskyyi for the Ukrainian state-building?

The overthrow of the Russian autocracy in February 1917 caused a sort of democratic explosion in the former Eurasian empire. The above-mentioned revolution, the mastermind, ideologist, organizer and political leader of which was Ukrainian Central Rada, became its outcome and integral part at the same time. One of the first tasks the Ukrainian Central Rada performed was developing the concept of the Ukrainian revolution, determining strategic goal the nation to follow. The theoretical instructions by Hrushevskyyi could be summarized in two main points: Ukrainians were called to make a significant contribution to the development and deepening of democratic republican system in Russia and the transformation of the former half-absolutist empire into a federation of autonomous self-governing entities. The February revolution of 1917 created favourable conditions for the implementation of such plans.

The historical fate seemingly gave Ukrainians a unique opportunity to gain statehood. The only problem was how to get peace. On 21 November (4 December) 1917 the meeting of the Mala Rada adopted a resolution aimed at sending government representatives to start peace talks.

The first large-scale foreign policy action of the headed by Hrushevskyyi UNR – participation in the Brest Peace Conference and signing a peace treaty with Germany, Austria-Hungary, Bulgaria and the Ottoman Empire on 26 January (9 February) 1918 – was marked by the transformation of the newly-revived state into a full-fledged foreign policy player through the immediate European official recognition of Ukraine.

However, after achieving success — the signing of the first peace treaty of the Great War — the foreign policy factor assumed significance and became crucial in the death of the «first» UNR, it interrupted a republican-democratic stage of the Ukrainian revolution and caused new challenges for the nation.

Immediately after signing the peace treaty, the German part incited the peace delegation of the Central Rada to request direct military support. On 5 February (18 February) 1918 the German Army Group of the Colonel-General Alexander von Linzinhena entered the territory of Ukraine.

At first, M. Hrushevskiy highly appreciated the signing of the peace treaty. But later, when the head of the Ukrainian delegation O. Severiuk met him and reported on true terms of the treaty, M. Hrushevskiy broke into tears.

Keywords: Central Rada, Ukrainian revolution, Mykhailo Hrushevskiy.

Анатолій ДЕНИСЕНКО,

*кандидат історичних наук,
заслужений журналіст України*

НОВАТОР ДИПЛОМАТИЧНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Статтю присвячено життю та діяльності Павла Олександровича Кривоноса — генерального директора Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв. Автор ознайомлює з кількома життєвими сюжетами цієї унікальної постаті. Йдеться про те, як під керівництвом Кривоноса П.О. організація дбає про якнайкращий стан перебування дипломатичного корпусу в Україні, забезпечує його необхідною інформацією про нашу країну, долучає до історії та культури українського народу.

Ключові слова: дипломатичний корпус, духовна спадщина, культура, ГДІП.

Життя — це певна часова відстань, яка складається з подій, вчинків у вимірах матеріальних і духовних цінностей. Останні власне і є вершиною життєвих здобутків людини. Українська нація здавна славиться доброзичливістю, приязним ставленням до кожного. Із упевненістю можна сказати: доброта — національна риса. Жити для людей і суспільства — так можна визначити кредо Павла Олександровича Кривоноса.

Є посади, які обіймають не за призначенням, а швидше за покликанням душі. Керівникам такого гатунку властиві як професійні знання, так і сумлінне виконання службових обов'язків. Саме таким керівником є генеральний директор Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв (ГДІП) Павло Олександрович Кривонос. Знайомимо з кількома життєвими сюжетами цієї унікальної постаті.

Прилуки — невмирущий духовний світ. Що не кажіть, але наймиліша пора у житті кожного — дитинство. Безтурботність, веселощі, постійне відчуття відкриття нового, відсутність журби, віра й сподівання на здійснення заповітних мрій... Павлу Кривоносу назавжди у пам'яті Прилуки, де вдосвіта бігав босими ногами по землі, рясно вкритій цілющою росою, і милувався буйною зеленню довколишніх дерев. Та напевно міцно закарбувалась у юнацьку свідомість і залишилася назавжди пам'ять про славетних пращурів, які народилися на цій землі і творили історію усієї України.

У Прилуках народилися знакові постаті, серед яких гетьман Правобережної України Петро Дорошенко, церковний діяч, просвіти-тель Іоасаф Белгородський (Яким Горленко), автор першого україн-ського словника, педагог, письменник Павло Білецький-Носенко, пе-дагог, який впродовж 12 років (1818–1830 рр.) очолював Московський університет Антон Антонський-Прокопович, автор-мемуарист, україн-ський письменник, наказний гетьман, автор 10-томної праці «Щоденні записи генерального підскарбія Якова Андрійовича Маркевича», що є безцінним джерелом вивчення історії Гетьманщини, Яків Маркевич, громадський діяч, почесний громадянин міста Прилуки Григорій Галаган, що став засновником багатьох престижних навчальних за-кладів міста Києва, суспільно-політичний діяч, юрист, «батько націо-налізму» Микола Міхновський, педагог, член-кореспондент Російської академії наук, автор перекладу 40 томів загальної історії Полібія, творів Аристотеля, Фукідида, Гомера, Софокла Федір Міщенко, композитор, академік АН України Левко Ревуцький, поетеса Любов Забашта, актор Микола Яковченко... Всіх імен не перелічити.

Київські дороги. Біографія П.О. Кривоноса у чомусь типова для представників ХХ століття. Народився 11 березня 1956 року в Прилуках на Чернігівщині. Навчання в школі, Прилуцькому тех-нікумі гідромеліорації та електрифікації сільського господарства та Київському інженерно-будівельному інституті. Потім праця в системі житлового господарства на посаді заступника голови виконкому, заступ-ника голови держадміністрації Подільського району м. Києва. До речі, в цей час Павло Кривонос став одним із хрещених батьків Київського академічного драматичного театру на Подолі. Про що пише у своїй книзі «Мала енциклопедія театру на Подолі» Віталій Малахов — за-сновник, фундатор і беззмінний художній керівник-директор: «Колись (1989) Павло Олександрович вперше побував у США (на гастро-лях, як монтувальник сцени театру на Подолі). Якби не Кривонос — театр міг зникнути. В 1990-х будівля на Андріївському узвозі, 20-Б опинилась під загрозою знесення, на тому місці могли поставити бага-топоверхівку. Кривонос тоді був у близькому оточенні міського голо-ви Олександра Омельченка. Отримавши тривожний сигнал з Подолу, він передав Омельченку відповідні документи. Це сталося за кордоном, під час боксерського поєдинку Володимира Кличка, який тоді здо-був перемогу. Після того боксу Омельченко розпорядився будувати на Андріївському узвозі саме театр, а не щось інше».

Плідною була громадська діяльність П. Кривоноса як депутата Київської міської ради (2002–2006 рр.).

Дипломатичні ворота України. Що є Україна для багатьох із нас? Місце народження, місце тимчасового перебування, пошук кращо-го життя чи наша прадавня Батьківщина? Відповідь у кожного своя.

Будівництво Посольства США в Україні
Construction of the Embassy of the USA in Ukraine

Але безумовно одне. Ми, незалежно від рівня суспільної активності, є часткою історії становлення і розвитку України.

Відродження і реконструкція історичних будівель — найважливіші аспекти життя столиці України. Насамперед на це довелося звернути увагу директору першої щойно створеної Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв Павлу Кривоносу під час розміщення деяких посольств зарубіжних держав. Яка історія будівель, де тепер знаходяться посольства Китайської Народної Республіки, Узбекистану, Ісламської Республіки Іран чи Республіки Корея? Це, як правило, будівлі XIX ст., які є історичним обличчям Києва. В тому, що вони сьогодні в прекрасному стані, збережені для міста, його історії, чимала заслуга як ГДІП, так і іноземних представництв.

Надзвичайно цікавою є історія розміщення посольства Королівства Норвегія в житловому будинку на вул. Стрілецька, 15. Стан, в якому перебувала споруда, м'яко кажучи, не відповідав жодним житловим нормам. Вона тихо й неминуче руйнувалася. І так би й сталося, якби цей непоказний будинок не впав у око тодішньому Послу Королівства Норвегії в Україні пану Ойвінду Нордслеттену. Прекрасний дипломат, великий ентузіаст відновлення добрих взаємин між нашими країнами, посол зробив усе можливе і неможливе, щоб його країна мала в Києві постійне помешкання. Уклавши з ГДІП угоду на від-

новлення і реконструкцію будинку, пан О. Нордслеттен почав досліджувати історію цього будинку, мешканців, які в різні часи жили тут. Тож зрештою після офіційного відкриття посольства по вул. Стрілецька, 15 ми побачили своєрідний музей, який розповідав про Норвегію та Україну, про наші зв'язки, які було встановлено ще за часів Володимира Хрестителя та Ярослава Мудрого, про легендарного Фрітгофа Нансена та його приїзд в Україну і ще багато цікавого. А на будинку з'явилася меморіальна табличка з написом, що тут певний час мешкала видатна письменниця Леся Українка. «І було нам водночас і соромно, і радісно, — згадує тоді Павло Кривонос, — коли дипломат з далекої північної країни урочисто відкривав у посольстві меморіальну світлицю, присвячену великій поетесі. Будинок збережено, а з ним повернулася до нас ще частка нашої історії. Справді настав “час збирати каміння”. Аж надто багато його розкидано за попередні десятиліття. Колись на з'їзді письменників 1934 року К. Радек проголосив: “Кожний камінь давнього міста Кельна має більшу історію культури, ніж усі споруди царської Росії” (а, значить, й України). Такий от постулат, таке ставлення до власної культури її тодішніх керівників. Тож і сталися жахливі руйнування власних шедеврів XI–XII ст., окраси світового фонду архітектури. Тоді зникли Михайлівський Золотоверхий монастир, Георгіївська церква, Іринінський стовп, Трьохсвятительська церква і ще багато інших церков, дзвіниць, монастирів, просто будинків. По всій Україні, в самому Києві...».

Ті часи минули. Інші цілі вимагали у часи перших років незалежності України активних дій щодо відновлення минулого. Центр міста надзвичайно показовий у цьому плані. В його серці, якраз навпроти Першої міської пожежної дільниці на вул. Володимирській, 16 є будинок, в якому з 2003 року розміщено посольство Республіки Узбекистан.

Збудований в 1879–1881 рр., відомий як «будинок мебльованих кімнат Ф. Чарнецького», пізніше як готель «Золотий лев», на початку ХХ ст. він стає освітнім закладом. Тут насамперед були чоловіча, а пізніше жіноча гімназії. Після революції — трудова школа № 13. Певний час у ньому жив художник Михайло Врубель. На початку 1920-х років у будинку функціонував музей «Дніпроспілки», яким керував Павло Тичина. Від 1943 р. в будинку знову відкрили жіночу школу, згодом — змішану середню школу № 13. В середині 60-х років школу закривають і видають приміщення Міністерству промислових матеріалів. З цим приміщенням пов'язані також долі відомих особистостей, а саме: кінорежисера Лариси Шепітько, українського поета Василя Стуса.

Скільки адрес нових посольств у Києві — стільки й історій. Вулиця Мазепи Івана, 6 — консульський відділ посольства Великобританії — будинок Іпсіланті. Так-так, саме того К. Іпсіланті, якого вважають прототипом головного героя роману О. Дюма «Граф Монте-Кристо». Тут зараз іде часткова реконструкція. Дослідники стверджують, що

Павло Кривонос, генеральний директор ДП «ГДІП» на презентації наукового щорічника «Україна дипломатична»
Pavlo Kryvonos, Director-General of SE «GDIP», at the presentation of the scientific yearbook «Diplomatic Ukraine»

це один з найстаріших приватних будинків Києва. Він датується XVIII ст. І знову ж таки, якби своєчасно не звернули на нього увагу, то навряд чи сьогодні ми бачили б його відновленим і охайним. Але поруч з відновленим і реконструйованим Києвом, з'являється Київ новий. Важко не зрозуміти всю відповідальність будівництва нових споруд в історичному центрі міста. Тут важливо було узгодити проект не тільки з відповідними організаціями Києва, а насамперед у своїй свідомості з тим Києвом, що його ми вже звикли бачити.

Для розміщення зарубіжних дипломатичних служб ГДІП намагався знайти приміщення, як правило, в центрі нашого чарівного міста, оточити зарубіжних гостей, які прибули до нас з дуже відповідальною місією, увагою та турботою.

У липні 1993 року розпочав виконувати свої обов'язки перший посол Королівства Нідерланди в Україні Роберт Серрі. Він вів щоденник, куди записував свої враження. Серед нотаток знаходимо такі рядки про Київ: «З площі, яку я щодня споглядаю, починається Хрещатик, найважливіший київський бульвар, на якому вечорами буває дуже затишно. І вдень приємно затриматися на цьому бульварі, де стоять найбільші магазини і де довгі ряди каштанів густою тінню спадають на тротуари та лавочки».

І щоб Київ став рідною домівкою для дипломатів, звичайно, доводиться знаходити ошатні й затишні приміщення для представництв їхніх держав. Вирішальним чинником залишається історичне середовище, архітектурна неповторність: виразність будівлі дипломатичного представництва. За роки такої співпраці Генеральної дирекції з іноземними представництвами є приємна закономірність: приміщення посольств завдяки новим господарям і роботам з облаштування набували особливої краси.

Для дипломатів і про дипломатів. Кожне зарубіжне дипломатичне представництво — це острівець іншого світу в Україні. І, безперечно, від того, як буде облаштовано амбасаду, від створення побутових умов, комфорту і затишку певним чином залежить перше враження від нашої країни.

Геннадій Удовенко, міністр закордонних справ України 1994–1998 рр., Голова 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, у 2012 році так охарактеризував роботу ГДП: «Мені хочеться особливо відзначити Генеральну дирекцію з обслуговування іноземних представництв, яка наполегливо, зі знанням справи, системно працює для того, щоб кожний дипломат зарубіжної країни — чи Надзвичайний і Повноважний Посол, чи перший секретар, чи аташе, консул або фахівець із вузьких технологічних проблем міжнародної організації, представленої в Україні, — відчув себе у Києві бажаним гостем, людиною і особистістю, яка отримує увагу не тільки за дипломатичним протоколом, а й у контексті відомої української гостинної ментальності. У контексті ГДП можна говорити про три «П», визначальні в діяльності як керівника, так і установи, яку він очолює, — професіоналізм, порядність, патріотизм. Це і мої особисті спостереження, і висловлювання, які неодноразово чув від акредитованих в Україні дипломатів, багатьом із яких до призначення у нашу країну випадало працювати в інших столицях. Варто лише набрати номер телефону і вирішити в тій чи тій дирекції ГДП проблему, що виникла, — від функціонування будівлі дипломатичного представництва, ремонту авто, отримання медичної допомоги чи послуг санаторного лікування, аж до проведення вікенду в якомусь чарівному регіоні України. Але це тільки вершина айсберга, вершина того, що робить ГДП, роблячи свій внесок у розбудову іміджу України».

Безумовно, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв — організація, яка покликана дбати про

Різдвяний благодійний ярмарок, 2015 рік
Christmas Charity Bazaar, 2015

якнайкращий стан дипломатичного корпусу і якомога повніше забезпечувати його необхідною інформацією про нашу країну.

Ось чому Павло Кривонос ставить перед співробітниками завдання завжди бути справжніми українцями — щирими і люб'язними, добрими і мудрими, відкритими, пунктуальними і професійними.

Візитівка української спадщини. Ще один напрям діяльності цієї організації — ознайомлення працівників дипкорпусу з унікальною, багатогранною, неповторною культурою України. Окрім проведення тематичних екскурсій по Києву, Україні, виставок, концертних програм Генеральна дирекція опікується роботою Міжнародного історичного клубу «Планета».

Є серед багатьох справ, які доводиться вирішувати Павлу Кривоносу, така, що вимагає чималих зусиль, однак викликає душевне задоволення. Як він слушно зауважив: «З огляду на мій власний досвід вивчення рідної історії, можна вважати ознайомлення дипломатичного корпусу з цікавою історичною літературою, насамперед періодикою, моїм принциповим підходом до створення іміджу нашої держави, поглиблення інтересів до її духовності».

Утім виникла проблема. Здавалося б, видань з історичної тематики чимало, однак далеко не всі відповідали високим вимогам. Тому генеральний директор ГДІП вирішив, що саме ця організація розпочне діяльність у сфері історичної літератури. Так, за підтримки Генеральної дирекції в 1996 р. започатковано часопис «Пам'ять століть». Невдовзі — альманах «Історичний календар» і щорічник «Україна дипломатична».

Свого часу президент Національної академії наук України Борис Патон наголосив на вагомому внеску Генеральної дирекції в поширення серед зарубіжного дипломатичного корпусу знань про історичну та культурну спадщину України й сучасні досягнення української гуманітарної науки.

Під час спілкування з працівниками зарубіжних посольств і міжнародних організацій відчувалося, як мало і досить поверхово вони знають про історію, культуру, мистецтво, духовність, повсякденне життя великої європейської держави, у якій будуть працювати. Розуміючи, що особисті враження і невимушеність безпосередніх спілкувань, зустрічі без протокольних формальностей, ознайомлення з історією, культурою, традиціями народу не тільки залишають у зарубіжних представників незабутні спогади, а й дають змогу глибше пізнати державу, в якій випало представляти свою країну, дирекція розробила цікаву та багатогранну програму для дипломатів і членів їхніх сімей, що дасть змогу краще зрозуміти душу українського народу, його національну ментальність.

Ще одна незаперечна істина — дипломатія невід’ємний складник історії будь-якої держави. Отже, сьогодні не знати власної української дипломатичної історії, напевно, є неприйнятним невіглаством. Насамперед керуючись такими мотивами і враховуючи, що дипломатичні сюжети періоду Київської Русі-України, козацької держави

Богдана Хмельницького, наступних гетьманів і, особливо, історія дипломатії Української Народної Республіки були практично білими плямами нашої історії, ГДП, випереджаючи багато інших профільних у цій справі організацій, започаткувала видання щорічного наукового альманаху «Україна дипломатична». Так серед багатьох векторів діяльності Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв виник ще один — видавничий, здавалося б, непрофільний як для такої установи.

Світлина мудрості. Ініціатива дирекції, що є видавцем щорічника «Україна дипломатична», здобула підтримку наукової громадськості, передусім гуманітарних інститутів Національної академії наук України, учених провідних вишів країни — Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Дипломатичної академії України при МЗС України. На сьогодні вийшло друком шістнадцять томів, кожний з яких налічує від 800 до 1200 сторінок, а п'ять останніх підготовлено двомовними. Щорічник висвітлює питання української дипломатії в усіх її виявах, реферує як минуле і сучасне, так і перспективи, майбутнє, віддзеркалюючи документи, спогади, актуальні теоретичні дослідження та інтерв'ю, есе, а також хроніку розвитку сучасного дипломатичного процесу молодой Української держави.

На пропозицію Павла Кривоноса було започатковано серію «Бібліотека наукового щорічника “Україна дипломатична”», першим випуском якої стала монографія з добіркою важливих документів і унікальних світлин «Діяльність Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині». У 2011 році в цій серії окремими книгами було видано біографічні есе «Людина планети» (про видатного українського дипломата Геннадія Удовенка) та «Постпред України» (розповідь про яскравого повоєнного українського дипломата Івана Грищенка).

До 20-річчя заснування Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв «Бібліотека» поповнилася ґрунтовним виданням «Пізнаємо Україну», що відкриває широку панораму зовнішньополітичних зв'язків нашої держави. Також надруковано в межах серії бібліотеки щорічника книги «Лідер двох епох» (про Гейдара Алієва) та «Гордість націй. Вихідці з України — видатні діячі Ізраїлю», видані також англійською мовою. Останнім часом серія поповнилася виданнями «Заповіт миру. Життя та діяльність доктора Мун Сон Мьона», книгою Ігоря Лоссовського «Міжнародно-правовий статус Будапештського меморандуму», спогадами українських дипломатів Миколи Макаревича та Михайла Дашкевича.

Важливою подією стало видання навчального посібника «Духовна дипломатія», у якому узагальнено й систематизовано основні форми релігійних засад у дипломатичному житті, міжнародно-правову регламентацію дипломатичної діяльності релігійних конфесій. У пе-

Подорож представників дипломатичного корпусу в Батурын, організована ДП «ГДІП», 2015 рік
The tour to Baturyn organized by SE «GDIP» for the diplomatic corps representatives, 2015

редмові «Духовність єднає світ» видавець Павло Кривонос та дипломат Борис Гуменюк зазначили: «Без сумніву, впродовж багатовікового світового історичного процесу релігія посідала визначальне місце у житті. Виходячи з цього значення духовної дипломатії особливе. Отож знайомство із пропонованою книгою є, звичайно, на часі. Автори (А. Денисенко, В. Денисенко, О. Кийков), розглядаючи духовну дипломатію як наукову дисципліну в контексті зовнішньополітичної історії, подають цікавий зріз сюжетів про звичаї і форми міжнародних відносин, переносять у часи античності й середньовіччя, аналізують різноспрямованість і багатоплановість дипломатичних методів сьогодення, розкривають сучасні засади дипломатичної служби як мистецтва реалізації релігійного світогляду».

Однак щорічник «Україна дипломатична» — не єдиний видавничий проєкт ГДІП: надруковано книги дипломатичного спрямування, фірмові календарі, листівки, підготовлено чимало сувенірної друкованої продукції. Варто назвати деякі з них: фотопутівник «Перлини древнього Києва», ілюстровані видання «Розмай незалежної України. Художники Києва. Українське образотворче мистецтво: 1991–2011 роки», «На межі II–III тисячоліть. Художники Києва», «Шевченківська листівка», збірка документів і матеріалів 1991–1998 років «Україна

на міжнародній арені», книжки «Без території. Ідеологія та чин уряду УНР на чужині», «Представництва іноземних держав в Україні», «Стислий український дипломатичний довідник».

Саме завдяки підтримці ГДІП побачили світ книги Г. Руденка «Представництва іноземних держав в Україні», щорічні довідники «Дипломатичний корпус в Україні», альбом робіт відомого художника Володимира Слєпченка, книга спогадів про талановитого українського актора «Сміхотворець Микола Яковченко» та інші. Отримав цього року схвальні відгуки щойно започаткований часопис «Дипломатія без кордонів».

І ось уже близько чверті століття Кривонос П.О. очолює Генеральну дирекцію з обслуговування іноземних представництв, де сформувався не тільки як блискучий керівник, а й людина, котрій від Бога дано збагачувати духовність нації, бути безпосереднім і активним учасником цього процесу.

Павло Кривонос — повний кавалер орденів «За заслуги» трьох ступенів. Указом Президента України нагороджений почесним званням «Заслужений будівельник України», відзнакою Президента України «Хрест Івана Мазепи». Має дипломатичний ранг Надзвичайного і Повноважного Посланника II класу. За плідну працю неодноразово отримував подяки та нагороди від керівних органів держави (зокрема, Подяка Президента України, Подяка Кабінету Міністрів України, Почесна грамота Верховної Ради України). На освітянській ниві отримав подяку Національної академії наук України, згодом грамоту Національної академії педагогічних наук України, нагрудний знак «Петро Могила» Міністерства освіти і науки України. З 2012 року — почесний професор Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», з 2016 — почесний професор Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, почесний доктор Київського славістичного університету (Київський інститут «Слов'янський університет»).

Серед безлічі справ він завжди виокремлює найголовнішу — долучати зарубіжний дипломатичний корпус до історії та культури рідного народу, дбаючи про духовний розвиток, про наші вічні цінності.

Вітаючи із 60-річчям, бажаємо Павлу Олександровичу міцного козацького здоров'я, творчої наснаги, добробуту!

Anatolii DENYSENKO,

Candidate of Historical Sciences,

Honoured Journalist of Ukraine

THE PIONEER OF DIPLOMATIC RELATIONS

Abstract. The article is concerned with some life story lines of a unique man — Pavlo Kryvonos, Director-General of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions. The author highlights the recollections of the Motherland of Pavlo Kryvonos — Pryluky, the everlasting spiritual world of which always goes along with and inspires him. For a quarter century this cultural heritage of his well-known ancestors has accompanied him as the head of an important diplomatic centre in Ukraine — the organization that is designed to take care of creating the best condition for the diplomatic corps and providing the most complete and necessary information about our country. To help diplomats feel at home in Kyiv, under direction of Pavlo Kryvonos GDIP tries to find fascinating, homey and architecturally unique historic buildings, hedges round foreign guests with attention and care. Therefore, one of the vocations of Pavlo Kryvonos is to familiarize employees of the diplomatic corps with unique, comprehensive and inimitable culture of Ukraine. Tourist and publishing activities are among the Directorate's focus areas. Foreign representatives' familiarizing with the history, culture and traditions of the nation does not only leave unforgettable memories, but also provides opportunities to understand the country of their appointment in depth. The author emphasizes that there are appointments that are held not by designation, but after one's heart. Leaders of this type have not just professional knowledge, but primarily they are well-versed in history and culture, traditions and customs of their country. The Director-General of the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions Pavlo Kryvonos is such kind of leader.

Keywords: diplomatic corps, cultural heritage, culture, GDIP.

Любов ДУБРОВІНА,

доктор історичних наук,

член-кореспондент НАН України;

Ірина ВОЙЦЕХІВСЬКА,

доктор історичних наук,

професор

ДУХОВНИЙ СИМВОЛ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена символу утвердження живої української мови — Пересопницькому Євангелію. Історії створення, поширення та використання видатної пам'ятки української культури вже понад 450. Вона років привертає увагу вчених — істориків, мистецтвознавців, архівістів, книгознавців-кодикологів, музеєзнавців та багатьох діячів культури. Автори у своїй статті звертають увагу на те, що високі мистецькі якості письма Пересопницького Євангелія дали право дослідникам визначити рукопис як такий, що не має собі рівних серед відомих нам давніх рукописів і палеографічних зразків за твердістю, красою, витонченістю і довершеністю. Нині

ця Книга над Книгами виконує ще й роль духовного зв'язку поколінь, віддзеркалює традиції у пам'яті людей, свідчить про багатогранність світогляду українського народу.

Ключові слова: Пересопницьке Євангеліє, рукопис, український живопис, національна святиня, православна культура.

Пересопницьке Євангеліє (ПЄ) — видатна пам'ятка української культури, неперевершений зразок українського живопису та рукописної книги «почалося есть писати року тысяча пятьсот пятьдесят шестого, месяца августа пять на десятого», а закінчено «в лето тысячное пятьсот шестьдесят первое, августа двадцать девятого дня» — так зазначили творці своєї ґрунтовної праці в приписах до рукописної книги, першої із відомих перекладів Святого Письма на староукраїнську літературну мову середини XVI ст.

Історія створення, поширення та використання ПЄ налічує понад 450 років привертає увагу вчених — істориків, мистецтвознавців, архівістів, книгознавців-кодикологів, музеєзнавців та багатьох діячів культури та громадян, небайдужих до своєї історії.

У чому ж могутня сила цього рукопису, який донині є об'єктом уваги дослідників і продовжує хвилювати та тримати у своєму полоні українців ХХІ століття? Чому цій перлині українського книжкового мистецтва належить особливе місце в історії писемності та духовного світу України?

На ці та інші питання відповідає загадкова історія створення, побутування, значення для всього слов'янського світу ПЄ, яке, попри всі лихоліття та поневір'яння, немов зачароване ангелом-охоронцем уціліло й дійшло до нашого часу.

Тільки перерахування місць зберігання книги протягом століть вражає: Пересошницький монастир, Переяславський кафедральний собор, бібліотека Переяславської семінарії, Полтавська духовна семінарія, Полтавський історико-краєзнавчий музей, заповідник «Києво-Печерська лавра» і, зрештою, з грудня 1948 р. — Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Сьогодні ПЄ зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, де працює потужна школа кодикологів, котрі професійно вивчають цей давньоукраїнський рукопис. Отже, рукописна книга розміром 380 x 240 мм, в оправі, вагою 9 кг 300 г містить 482 аркуші (964 стор.), писана на пергаменті місцевого походження (у ХVІ ст. цей матеріал був набагато міцнішим та дешевшим за папір) різними типами письма: уставом, півуставом та письмом з елементами скоропису; у ній наявне т.зв. «дробне» письмо, яким написані всі приписки, післямови тощо. Ця книга стала символом утвердження живої української мови. Не поступається своєю унікальністю й орнаментация тексту. Різнокольорові із золотом високохудожні мініатюри, заставки, ініціали, кінцівки з українськими мотивами присутні на її сторінках. Плетінчаста та рослинна орнаментика рукопису у своїй основі є оригінальним твором українського книжкового мистецтва, має яскраво виражений місцевий характер і всіма рисами якнайтісніше пов'язана зі східнослов'янським мистецтвом. Надзвичайно вдало підібрана кольорова гама чорнил та прикрас: від інтенсивного темно-коричневого до світліших тонів, писана чорнилами, кіновар'ю, суриком, золотом та різними фарбами.

Заголовки Передмови до книги та заголовкових текстів Євангелія від чотирьох авторів виконані золотом по кіноварі; оформлені прикрасами й кінцівки текстів, Місяцеслов, Покажчики читань Євангелія на літургії тощо.

Цілком закономірно, що в рукописі є втрати, проте не тексту, а перших сторінок, де був аркуш із зображенням Розп'яття Христа, як і на оправі. На це звернув увагу ще Павло Житецький, відзначаючи від-

битки фарб від виписаних на арк. 2 заставки та великого заголовного ініціала. Він вказував на те, що композиційні схеми Пересопницького Євангелія свідчать про новаторські ідеї анонімного художника, його оригінальне потрактування декоративних прикрас. Ним було помічено, що в рослинних малюнках представлена переважно місцева флора.

Хоча збереженість рукопису можна вважати задовільною для манускрипту XVI ст., якого щодень використовували тривалий час, він, з огляду на його загальнонаціональне та духовне значення, усе ж таки потребує проведення реставраційних робіт, чищення аркушів, укріплення мініатюр, реставрації оправи тощо.

Роботу над створенням ПЄ було розпочато 15 серпня 1556 р. (День Успіння Богородиці) у Дворецькому монастирі князів Заславських при церкві Святої Трійці (нині — с. Двірець Ізяславського району Хмельницької обл.). Вказаного року було написано Євангеліє від Матфія й перша половина тексту Євангелія від Марка. Згодом роботу було припинено і відновлено лише 1561 р. у Пересопницькому монастирі при церкві Різдва Богородиці (нині — с. Пересопниця Рівненської обл.). Тут було дописано Євангеліє від Марка, завершені Євангелія від Луки та Іоана, Післямова та Місяцеслов. Завершена робота 29 серпня 1561 р.

Рукопис було замовлено коштом волинських князів: княгині Анастасії Юріївни Заславської-Гольшанської Дубровицької та князів Чарторийських — зятем Іваном та донькою Євдокією. Про княгиню Заславську йдеться в післямові до Євангелія про те, що вона прийняла чернечий постриг з ім'ям Параскева і стала ігуменею цього монастиря. Зазначимо, що обидва роди належали до найвищої православної української еліти XVI ст., високоосвіченої та патріотичної.

Підготовка тексту рукопису здійснювалась грамотними фахівцями, імена яких залишилися в спеціальних записах. Вважається, що текст готували з благословення архімандрита Пересопницького монастиря Григорія, який виступав, ймовірно, і перекладачем та редактором; та переписувача — Михайла Василієвича, сина протопопа Сяноцького.

Я. Запаско вважав, що високохудожнє оздоблення Пересопницького Євангелія належить не одному, а принаймні, двом майстрам, які дотримувалися різних мистецьких уподобань. Отже, окрім писаря Михайла Василієвича, оздоблювачем-мініатюристом була ще одна людина іншого мистецького бачення. Вчений констатував, що в художньому оформленні Пересопницького Євангелія повною мірою відбито співіснування різних стильових напрямів, яке характерне для всього українського мистецтва того часу.

Отже, відповідь на запитання про особливу цінність та вплив ПЄ на сучасників та нащадків лежить у його національному дусі.

На думку дослідниці графіко-орфографічної специфіки письма Л. Гнатенко, у переписуванні тексту брав участь ще один писар, про що свідчить палеографічний аналіз текстової графіки. Його ім'я не було зазначено, вважає дослідниця, тому що він виконував лише роль копіїста.

Почерки писарів пам'ятки, зокрема Михайла Василієвича, вражають красою й майстерністю виконання. Літери великі, чітко виписані, широкі букви ритмічно чергуються з вузькими; яскраво виражене контрастне співвідношення між потовщеними головними літерами й дуже тонкими, майже волосяними, додатковими штрихами надає їм особливого декоративного ефекту. Графічній виразності та естетичній привабливості письма сприяє й те, що до висоти літер використовувався помірний інтервал між рядками, а вся площа тексту має форму суворо вивіреного прямокутника. Такі високі мистецькі якості письма Пересопницького Євангелія дали право одному з перших його дослідників — О. Грузинському визначити рукопис як такий, що не має собі рівних серед відомих нам давніх рукописів і палеографічних зразків за твердістю, красою, витонченістю й довершеністю; малюнок його почерку не поступається орнаменту.

Загалом письмо ПЄ чітке й акуратне. Як зазначав П. Житецький, у ньому присутнє дивовижне поєднання давньоукраїнської манери письма з новітньою.

Сьогодні можна лише дивуватися майстерності переписувача. Цей рукопис є зразком рукописно-книжкового мистецтва свого часу, а багато в чому він є корисним і для сучасних видавців. Його сторінки, поле тексту, ілюмінація — мініатюри, заголовки та ініціали на початку тексту, колонтитули, рубрикаційні ознаки, глоси зроблені за всіма канонами найвищих вимог книжкової естетики, що характеризує високий рівень середньовічної культури. Вони, передусім, спираються на гармонію принципів «золотої перетину», у чому можна переконатися, порівнюючи поле сторінки та поле тексту, розташування прикрас, заставок, ініціалів, рубрикаційних знаків, обрамлень, сигнатур тощо. Текст розміщений в один стовпчик на 20 рядках. Показчики читань розміщені на полях. Сумарії та глоси вписані в текст і обведені рамкою.

Структура ПЄ традиційна для XVI ст.: передмова; чотири Євангелія з показчиками чорнописаних глав та передмовою; післямова до книги Місяцеслов; показчик читань на всяку потребу та ін. Отже, рукопис має єдиний композиційно та технічно завершений вигляд, що підкреслює його естетичну функцію та зручність для читання.

Текст Пересопницького Євангелія, за зразком східнослов'янських перекладів, поділений на глави, кожна з яких починається із сумарія, вписаного в рамку. Текст кожного Євангелія розділено на зачала. Поділ тексту та нумерація зачал здійснені за давньою слов'янською традицією. Постійно наявні глоси виділені рамкою й розміщені безпосередньо в тексті, іноді на полях рукопису.

У текстах усіх чотирьох Євангелій, на полях, крім позначення звичних глав і зачал, вказані чорнописані глави.

Михайло Василювич, основний писар пам'ятки, зробив три головні атрибутивні записи про походження ПЄ, його переписувачів, благодійників, зазначив дати та місця написання.

Не можна не згадати про внесок Івана Мазепи в історію збереження рукопису. Він зробив нову оправу (оклад), прикрасив його коштовним камінням та подарував рукопис 16 квітня 1701 р. Переяславському кафедральному собору, про що свідчить вкладний запис: «Сіє Євангеліє прислано й дано есть от Ясновельможного Его Милости Пана Іоанна Мазепы, Войск его царского Пресветлого Величества Запорозки обох сторон Днепра Гетьмана и славного чина Святого апостола Андрея кавалера до Престола Переяславского Епископского, который от его ж киторской милости создан, обновлен и драгоценными утвари церковными украшен при преосвященному епископе Захаріи Корниловиче. Року 1701, Априля, 16 дня».

Оскільки книгою користувалися впродовж століть, оправу рукопису довелось міняти не менше трьох разів.

Походження пам'ятки, палеографія та мова ґрунтовно досліджувалися багатьма вченими. Ще 1837 р. в бібліотеці Переяславської семінарії її віднайшов і увів до наукового обігу О. Бодянский, який уперше дослідив її мовні особливості та художнє оздоблення. Згодом, в 1911 р. О. Грузинський видав працю «Пересопницькое Евангелие как памятник искусства эпохи возрождения в Южной России в XVI веке», де ґрунтовно проаналізував текст пам'ятки. Окрім згаданих вчених Євангеліє вивчали В. Перетц, Г. Павлуцький, М. Думитрашко, І. Огієнко, О. Назаревський, Є. Маслов, П. Плющ, В. Німчук та ін. Рукопис досліджували під час його перебування в Переяславі Тарас Шевченко та Михайло Максимович. Художні особливості ПЄ вивчали В. Стасов та найбільш ґрунтовно український мистецтвознавець Я. Запаско.

Осібнo хотілося б наголосити на внесоку у вивчення ПЄ І.П. Чепіги, яка майже 30 років його досліджувала і представила аналіз мовних особливостей та походження, склала надзвичайно трудомісткий словопоказчик, а відтак уможливила подальше його використання істориками та філологами-славістами.

Письмо та графіко-орфографічні особливості рукопису були проведені Л. Гнатенко, якій також належить значна роль у підготовці академічного видання. Складне завдання передачі інформаційними засобами українського тексту XVI ст. вирішила І. Остапова.

Загалом на сьогодні створилася потужна школа дослідників цієї рукописної пам'ятки староукраїнської мови та мистецтва.

У 2001 р. Інститут української мови НАН України здійснив транслітероване видання Євангелія із науковим опрацюванням. Наклад книги становив 50 примірників. Уперше факсимільне видання побачило світ у 2008 р. за сприянням Київської митрополії УПЦ спільно з НАН України і видавничим домом «АДЕФ-Україна».

Нині ця духовна святиня набула значення і як політичний символ нації: із 1991 р. стало традицією під час присяги Президента на вірність українському народові поряд із Конституцією України та Актом проголошення незалежності України класти Пересопницьке Євангеліє як найдорожчу національну святиню.

Нині ця Книга над Книгами виконує ще й роль духовного зв'язку поколінь, віддзеркалює тяглість традицій у пам'яті людей, свідчить про багатогранність світогляду українського народу, що впродовж віків був сформований православною культурою, українською мовою як об'єднуючою силою нації, історичною традицією книгописання як засобом формування менталітету, національних естетичних уявлень того часу, що насправді як для XVI, так і XXI ст. є дуже близькими та зрозумілими. У цьому є невмируща сила рукопису, який став символом незалежності нашої держави, нашим духовним оберегом.

Liubov DUBROVINA,
Doctor of Historical Sciences,
Corresponding Member of NAS of Ukraine;
Iryna VOITSEKHIVSKA,
Doctor of Historical Sciences,
Professor

SPIRITUAL SYMBOL OF THE UKRAINIAN NATION

Abstract. The article is dedicated to the Peresopnytsia Gospel, which is an excellent example of Ukrainian painting and manuscript, and a symbol of establishment of the living Ukrainian language. History of creation, spreading and usage of the outstanding monuments of Ukrainian culture has been attracting attention of scientists such as historians, art historians, archivists, bibliographers-codicologists, museologists and a lot of cultural professionals for over 450 years. In their article the authors drew attention to the high art performance of the lettering of the Peresopnytsia Gospel that gave specialists the right to define the manuscript as such one that had no peers among famous old manuscripts and paleographic samples in terms of hardness, beauty, elegance and perfection. This spiritual relic gained importance as political symbol of the nation as well. Starting from 1991 it has been become a tradition to put the Peresopnytsia Gospel, as the most valuable national relic, near the Constitution of Ukraine during the President's oath of office. At present this Book of Books fulfils a function of spiritual liaison between generations, reflects the continuance of traditions in people's memory, shows manysidedness of Ukrainian nation's worldview, that has been shaped by the orthodox culture, the Ukrainian language as a unifying force of the nation, the historical tradition of the bibliography as an instrument of the mentality formation throughout the centuries. There is an undying strength of the manuscript, which became the symbol of the independence of our country and our spiritual talisman.

Keywords: the Peresopnytsia Gospel, manuscript, Ukrainian painting, national relic, orthodox culture.

НАШІ Й НЕНАШІ ЛАУРЕАТИ. НОБЕЛІВСЬКИЙ РУХ: ГІДНЕ МІСЦЕ УКРАЇНИ

Анотація. Статтю присвячено вихідцям з України, які своїми інтелектуальними досягненнями популяризують не свою батьківщину, а країну їхньої еміграції. Автор доводить, що навіть побіжний огляд участі народжених на етнічних українських територіях та нащадків емігрантів з наших країв у Нобелівському рухові переконує, що Україна посідає у ньому гідне місце. Інформаційно-аналітичне дослідження нобелівської теми вимагає, окрім викладу конкретних даних, обов'язкового подальшого соціально-філософського осмислення діяльності й життєписів учасників нобелівського руху – вихідців з України.

Ключові слова: нобелівські лауреати, нобелівський рух, Україна, емігранти.

Чверть століття української незалежності переконливо демонструє, що наші успіхи й неуспіхи безпосередньо залежать не лише від нас самих, а й від якнайтіснішої співпраці зі світовим співтовариством, передусім європейським. Але протягом останніх років дедалі гострішою для нас постає проблема розуміння державними керманичами змісту ціннісних ідеалів, на які покликані опиратися автори, зокрема нинішніх концепцій управління країною та ідей спадкоємних змін панівної еліти. Це суттєво впливає не лише на «здоров'я» суспільства, а й на його впевненість у правильності обраного Україною шляху в оптимістичне майбутнє.

Очевидно, сьогодні переживаємо чи не найскладніший період вітчизняного державотворення, що своєю бентежною атмосферою, гадається, є схожим на добу європейського Відродження, коли в центрі цивілізації, гуманістичного світогляду й філософії постала людина, її розум сприймали як безцінний дар природи, а мудрість — як найвище благо, доступне суспільству. Що парадоксально: ми знову традиційно повторюємо свою історію.

«...з кафедр Кракова й Болоньї, Падуї та Відня вихідці з українських степів коментували античних поетів. Гуманісти українського походження, які вважали себе русинами, розвивали свою діяльність

у самій Польщі й на Заході. Вони поклали свої цеглини в прекрасну будову польського Відродження», — так оцінював внесок наших співвітчизників у європейську культуру часів Відродження визначний науковець-славіст, випускник паризької Сорбонни, професор Белградського, Загребського, Будапештського, Московського університетів Ілля Голеніщев-Кутузов (1904–1969).

Україна (насамперед її західна частина), на відміну від Московії-Росії, зазнала гуманістичного впливу ідей європейського Відродження. Вихідці з наших країв не тільки навчалися, а й викладали в західних навчальних закладах. Юрій Дрогобич (1450–1494) був доктором філософії та медицини Болонського університету (відкритий у 1088 р.), педагог і письменник Павло Русин (1470–1517) та галицький філософ Лукаш (р.н. — бл. 1542) професорами Краківського університету (заснований у 1364 р.). Публіциста й оратора Станіслава Оріховського (1513–1566) знали в Європі як видатного дипломата, історика та філософа.

Минуло півтисячоліття, але ситуація, повторюся, залякла в часі: народжені в Україні чи вихідці з неї своїми інтелектуальними досягненнями множать славу не своєї Батьківщини, а країн їхньої еміграції: народжений на Харківщині біолог Ілля Мечников (1845–1916) вів дослідження в паризькому Інституті Л. Пастера, був обраний почесним доктором Кембриджського університету (заснований 1209, Великобританія), у 1908 році став лауреатом Нобелівської премії; інший харків'янин, економіст Саймон Кузнець (1901–1985), теж став нобелівським лауреатом (1971 р.), був професором Гарвардського університету (заснований 1636 р., США). Народжений 1937 року в Золочеві (Львівщина) хімік Роалд Гоффманн та фізик Жорж Шарпак (1924, Дубровиця, Волинь — 2010, Париж) — теж нобелівські лауреати, викладали та вели наукові дослідження в престижних вузах США та Франції. Народжений на Вінниччині З. Ваксман (1888–1973) — лауреат 1952 року, премія з фізіології та медицини, жив у США. Виходець із Бердянська, що на Запоріжжі, математик Абрам Безікович (1891–1970), котрий увійшов до історії світової науки як автор новітніх теорій у галузі пласкої топології, був професором Оксфордського університету (заснований 1167 р. у Великобританії).

Те, що народжені в Україні чи вихідці з наших країв стали або авторами, або причетними до найвідоміших винаходів останнього століття, яскраво продемонструвала інфовиставка «50 відкриттів, що Україна подарувала світу», котру демонстрували нещодавно в Україні, а також у США.

Виникає логічне запитання: якщо Бог обдарував нас такими природними багатствами, якщо в нас такий талановитий народ, то чому ми так повільно рухаємося у своєму суспільному розвитку?

Відповідь спробуємо відкрити в нотатках, присвячених Українському нобелівському рухові.

Здавалося б, ознайомити масового читача з інформацією про місце України в міжнародних неформальних інтелектуальних рухах, передусім нобелівському, буденна справа: знаходимо відповідні англomовні сайти Нобелівської фундації та вибираємо потрібні нам дані. На сьогодні відкрито більшість списків номінантів (кандидатів на високу міжнародну відзнаку; до речі, їхня кількість від 1901 до 1964 року, тобто за понад півстоліття, — 17 586).

І навіть побіжний огляд участі народжених на етнічних українських територіях та нащадків емігрантів із наших країв у, зокрема, нобелівському русі переконує, що Україна посідає тут гідне місце (досить зауважити, що за кількістю лауреатів, номінованих (претендентів на високу нагороду) та номінаторів (тих, хто кандидує претендентів на престижну премію) наша країна попереду найближчих сусідів, зокібна Російської Федерації та Польщі).

Саме тому в офіційній таблиці Нобелівської фундації, де подано всі країни світу — учасники нобелівського руху, — на сьогодні Україна має такі результати: лауреатів — 0; номінованих — 3; номінаторів — 14; кількість міст, які репрезентують номіновані — 4; кількість університетів, які представляють номінанти — 0 (зв'язмо ще й на те, що були періоди, коли Україна взагалі була відсутня в підсумковій таблиці).

Формально все правильно. Адже інтелектуали України як незалежної держави поки що не отримували Нобелівської премії в жодній із 6 номінацій.

І водночас є достатньо підстав інакше прочитати дані вищезгаданої офіційної таблиці. Слід звернути увагу передусім на те, що письменника Івана Франка, номінованого в 1916 році на Нобелівську премію з літератури, чомусь віднесено до списку Російської Федерації (?!). Коли б його було зараховано до списку Австрії, це було б зрозуміло: поет був підданим Австро-Угорщини, до складу якої входила Галичина — батьківщина поета. Тим більше, що Західна Україна взагалі потрапила до складу СРСР лише в 1939 році.

Достатньо й інших прикладів, що стосуються не лише України. До списку номінантів Російської Федерації 1956 року належать румунський письменник Є. Релджис (1895–1987) та фінський медик Ф. Керстен (1898–1960), котрі ніколи не жили ні в Росії, ані в СРСР. Щоправда, у РФ діє довільне правило визначення «своїх» лауреатів та номінантів: до московського здобутку відносять усіх, хто народився на територіях, що хоча б колись входили до складу Російської імперії (Є. Релджис походить із Ясс — румунська територія, населена етнічними молдаванами, а Ф. Керстен — із Тарту, міста в Естонії, що входила до СРСР). Як бачимо, у Москві дотримуються давніх імперських «законів»: це моє й те моє, і взагалі — усе моє.

Але повернімося до українського списку. Уже згаданого І. Мечникова все ж подано авторами офіційної таблиці в частині її деталізації,

як представника України, хоча на час отримання Нобелівської премії біолог жив у Франції, не приймаючи громадянства цієї країни. Водночас фізика Ж. Шарпака (народився на Волині) внесено до французького списку (він справді був громадянином країни проживання). На деяких сайтах Нобелівської фундації хіміка Р. Гоффманна (нагадаємо, що він походить із Львівщини, жив у США) визнано представником України.

Запитань до авторів офіційного підсумку нобелівських лауреатів справді чимало. Наприклад, ще й таке: «Чому США — країна-володар понад третини присуджених нобелівських відзнак, має в таблиці один рядок, а Росія (загубилася десь в кінці першої десятки) має дві позиції: “Російська Федерація” і “СРСР”?»». Коли б до умовно першої частини (1901–1917) було віднесено лауреатів, котрі були підданими Російської імперії, а до другої (від 1917 і до сьогодні) — лауреатів — громадян Російської Федерації (РРФСР, від 1991 — РФ) та СРСР, тоді було б зрозуміло.

Може, колись працівники Посольства України у Швеції відвідають офіс Нобелівської фундації та внесуть поправки до важливого офіційного документа?

Як зазначено вище, від 1901 до 1964 року на Нобелівську премію претендували понад 17,5 тисяч науковців, політиків, діячів культури світу. Зауважимо, що базу підсумкових даних про номінування на сайтах Нобелівської фундації остаточно не завершено. Зокрема, дані про кандидування на премію з фізіології та медицини подано лише до 1953 року. Із-поміж тих 17,5 тисяч претендентів близько 90 або народилися в Україні, або є нащадками емігрантів із наших країв. Ще майже стільки ж брали участь у номінуванні на високу нагороду. Отже, ідеться про майже дві сотні «наших-ненаших» учасників міжнародного нобелівського руху.

Принагідно зауважимо, що ведемо мову не про певний масовий суспільний рух, учасниками якого можуть стати мільйони людей, а про діяльність обраних осіб, котрих прийнято називати геніями, винятково талановитими, котрі подарували людству відкриття, що сприяли загальному поступу-прогресу.

Крім уже названих лауреатів І. Мечникова, Ж. Шарпака, С. Кузнеця, З. Ваксмана, Р. Гоффманна, очевидно, є підстави додати й інші прізвища. Адже про свої родинні зв'язки з Україною говорять в автобіографіях нобелівські лауреати Г. Браун (премія з хімії 1979 р.), М. Гелл-Манн (премія з фізики 1969 р.), Д. Гросс (премія з фізики 2004 р.), П. Капіца (премія з фізики 1978), Е. Кандел (премія з фізіології та медицини 2000 р.), У. Кон (премія з хімії 1998 р.), П. Куш (премія з фізики 1955 р.), Б. Пастернак (премія з літератури 1958 р.), Г. Пінтер (премія з літератури 2005 р.), І. Рабин (премія миру 1994 р.), Т. Рейхштейн (премія з хімії 1955 р.), Д. Волд (премія з фізіології та медицини 1967 р.), Р. Фогель (премія з економіки 1993 р.),

М. Фрідман (премія з економіки 1967 р.), Р. Хорвіц (премія з фізіології та медицини 2002 р.) та інші (за попередніми даними «наших-ненаших» лауреатів Нобелівської премії налічується більше 40. Для порівняння: Москва вважає, що її здобуток теж близько чотирьох десятків лауреатів, але до російського списку віднесені польські нобеліанти, письменники В. Реймонт, Ч. Мілош, Г. Сенкевич і, звичайно ж, білоруска С. Алексієвич; а також фінські та шведські лауреати Ф. Сілланпяя, А. Віртанен і Р. Граніт (останній — швед, але народжений у Великому князівстві Фінляндії, котре до 1917 року входило до складу Російської імперії).

Повернемося ще раз до І. Франка. Крім нашого видатного письменника, філософа, політичного й громадського діяча, кандидатуру якого розглядали в 1916 році на Нобелівську премію з літератури, номінувалися ще понад 40 народжених в Україні чи вихідців із наших країв. Тільки Київський національний університет імені Т. Шевченка дав міжнародному нобелівському рухові два десятки номінованих і номінаторів. Для прикладу скажемо: у закладі навчалися або викладали видатні письменники-філософи М. Бердяєв та М. Алданов, яких кілька разів висували на престижну відзнаку у 1938–1942 роках); біолог Ф. Добржанський (Добжанський), котрий входить до трійки найвидатніших генетиків світу, номінувався 1953 року на Нобелівську премію з фізіології та медицини; професори С. Виноградський, який був тричі номінований на премію в 1911, 1921 та 1952 рр., С. Чир'єв — кандидував на премію з фізіології та медицини в 1905 р., О. Палладін, президент НАНУ в 1946–1962 рр., та М. Боголюбов — кандидували на престижну премію в 1957 й 1959 рр.; двічі висували на високу відзнаку Я. Івашкевича, класика польської літератури, народженого на Вінниччині, випускника столичного університету. У 1957–1964 роках кілька разів претендував на Нобелівську премію миру випускник юридичного факультету КНУ Б. Гуревич, чию кандидатуру підтримував віце-президент США Х. Хамфрі (1911–1978).

У Львівському національному університеті імені І. Франка були студентами, професорами чи ректорами славіст А. Калина (1846–1906), професор-правник Г. фон Рошковський (1847–1915), професори медицини А. Бек (1863–1942), В. Шимонович (1869–1939), Л. Попельський (1866–1920), А. Глюзінський (1856–1935), В. Серадський (1870–1941), Г. Кадій (1851–1920), С. Бадзінський (1862–1929), Г. Гальбан (1870–1933), А. де Марс (1851–1918), Я. Прус (1859–1926) та інші.

1926 року на Нобелівську премію миру юридичним факультетом (декан П. Домбковський, 1877–1950) Львівського університету був номінований професор права О. Бальцер (1858–1933). У 1930–1939 роках (крім 1935) на премію з фізіології та медицини висувався видатний львівський медик Р. Вейгль (1883–1957), котрий зібрав понад 70 рекомендацій на свою підтримку, але цього виявилось недостатньо.

Харківський університет має повне право вважатися лідером вітчизняного нобелівського руху, адже тут навчалися нобеліант І. Мечников та номінант М. Ковалевський, викладав лауреат Л. Ландау. У Харківському комерційному інституті навчався економіст С. Кузнець — нобелівський лауреат з економіки.

В Одеському (колишній Новоросійський) університеті навчався соціолог Я. Новиков (1850–1912), котрий 12 разів номінував 7 кандидатів на Нобелівську премію, 6 із них отримали високу нагороду. Це один із найвищих показників в історії міжнародного Нобелівського руху.

А взагалі з Одесою пов'язані долі 7 лауреатів Нобелівської премії: І. Мечникова, Б. Пастернака, І. Тамма, З. Ваксмана, Р. Фогеля, С. Беллоу, Г. Пінтера, котрі або народилися в нашій морській столиці, або є нащадками вихідців з Одеси.

Незаперечним фактом є й те, що вихідці з України почали брати участь у нобелівському русі відразу ж після оприлюднення заповіту А. Нобеля. Першими номінаторами й номінованими стали І. Мечников, Я. Новиков та М. Фрідвагнер.

1901 року, коли нарешті відбулося вручення міжнародних нагород шведського підприємця-мецената (А. Нобель підписав заповіт про заснування нині найпрестижнішої премії світу 1895 року), українські етнічні території були частиною Російської імперії, отже, наші співвітчизники могли претендувати на участь у започаткованому інтелектуальному русі лише як австро-угорські та російські піддані, оскільки тоді Україна була розділена між цими двома монархіями.

Отже, 1901 року І. Мечников (1845–1916), Я. Новиков (1850–1912) та чернівецький професор романської філології М. Фрідвагнер (1861–1940) представляли вітчизняних інтелектуалів у нобелівському русі.

І. Мечников кандидував на Нобелівську премію з фізіології та медицини І. Павлова, котрий 1904 року отримав високу міжнародну нагороду. Разом з І. Мечниковим відстоювали російського претендента відомі науковці українського походження А. Данилевський, В. Розумовський, М. Яновський та інші.

Того ж року сам І. Мечников претендував на престижну відзнаку. Серед тих, хто номінував його, був відомий французький учений Е. Ру, котрий, до речі, підтримував кандидатуру харків'янина й 1904 року. Е. Ру також кандидував на Нобелівську премію вихідців з України й в інші періоди.

Авторитетний науковець і педагог (викладав у Новоросійському, нині Одеському університеті) Я. Новиков, на жаль, мало відомий сьогодні широкому загалу, 1901 року номінував на Нобелівську премію миру французького політеконома й захисника миру Ф. Пассі, котрий і був нею відзначений. Боротьба була безкомпромісною: 137 номінаторів із різних країн відстоювали свої кандидатури (а серед претендентів, зокрема, були російський імператор Микола II та романіст

Л. Толстой). Ф. Пассі одержав близько 50 номінацій і був визнаний першим лауреатом Нобелівської премії миру.

Професор М. Фрідвагнер 1901 року номінував на Нобелівську премію з літератури французького поета Ф. Містрала. Через обмеження в обсязі даних нотаток зупинимося лише на кількох епізодах, що стосуються участі українських номінаторів в успішному кандидатстві нобелівських лауреатів.

Тривалим був шлях до високої нагороди російського фізіолога І. Павлова (премія 1904 року з фізіології та медицини). Зокрема, сприяли висуванню вченого на престижну відзнаку професор Київського університету В. Підвисоцький та професор Харківського медичного інституту Г. Фольборт. І. Скворцов (професор Київського університету імені Святого Володимира, пізніше Харківського університету) — один із тих, хто в 1902, 1907 та 1910 роках «привів» до Нобелівської премії англійського медика Р. Росса, французького біолога Ш. Лаверана та німецького фізіолога Л. Косселя.

Згаданий вище одеський соціолог Я. Новиков, крім Ф. Пассі, сприяв здобуттю високої відзнаки ще 5 номінованим кандидатам (Е. Дюкоммену, Б. фон Зутнер, П. д'Естурнелю де Констану, У. Монету, А. Фріду). До речі, зазначимо, що це неабияке досягнення в історії нобелівського руху.

Зарубіжні колеги підтримували українських претендентів на міжнародну відзнаку. Французький лауреат 1928 року (премія з фізіології та медицини) Ш. Ніколь номінував на шведську нагороду одеського біолога О. Безредку. Останній захищав кандидатуру швейцарського фізіолога В. Хесса на Нобелівську премію з фізіології та медицини, й успіх прийшов до нього 1949 року. Американський фізик (лауреат 1946 р.) П. Бريدжмен кандидував на премію одеського колегу — фізика Г. Гамова. Швейцарського хірурга Т. Кохера (нагороджений 1909 р.) кандидували одесити В. Кудрецький та О. Щербаков. Киянин П. Тишкевич тричі претендував на Нобелівську премію миру — 1927 року його кандидатуру відстоював депутат парламенту Франції Г. де Бонкал.

Є кілька лауреатів, котрі отримали високу нагороду двічі, зокрема американський хімік Л. Полінг і англійський біохімік Ф. Сенгер. Л. Полінга номінував киянин Г. Кістяківський, а серед номінаторів Ф. Сенгера був теж киянин С. Виноградський.

Нідерландського фізіолога В. Ейнтховена (премія з фізіології та медицини 1924 року) підтримував у прагненні отримати авторитетну нагороду наш визначний діяч медицини О. Яроцький.

Народжений у Харкові О. Струве (пізніше провідний американський і світовий астроном) сприяв в отриманні звання лауреата італо-американському фізику Е. Сегре, відзначений у 1959 р.

Ще один незвичайний приклад: виходець із Чигирина, біофізик В. Раєвський (випускник Київського університету) — директор Інституту біофізики у Франкфурті-на-Майні, кандидував 1950 року на

Нобелівську відзнаку видатного генетика М. Тимофеева-Ресовського — прототипа головного героя відомого роману Д. Граніна «Зубр».

Як бачимо, змагання за найпрестижнішу нині світову нагороду для інтелектуалів — це не тільки геніальні відкриття, захист миру на планеті Земля чи спалах літературного таланту. У більшості претендентів архіцікаві долі, гідні романів та повістей. Для учасників нобелівського руху не існувало ні кордонів, ані ідеологічних протистоянь. Проте це зовсім не означає, що вони були «безридними космополітами», як висловлювалися прибічники радянського диктатора Сталіна — ідеолога комуністичної ксенофобії. Нобелівський номінатор, генетик Е. Чаргафф, живучи в Америці, не забував рідну йому Буковину: «Ніколи в житті я не зустрічав такої яскравої зелені, як у місті свого дитинства — Чернівцях».

Вольтер: «Україна завжди прагнула до свободи». Цей пророчий висновок французького філософа, який сформулював його у своїй «Історії Карла XII» (1731), можна взяти епіграфом до заключного розділу нотаток. Свобода, як синонім незалежності, прийшла до нас і як одвічне сподівання українського народу, але й зненацька, як реальність. Зрозуміло, що національна еліта завжди була вірна ідеям вітчизняного державотворення, і найкращі сини України віддали за неї своє життя (як і нині, відстоюючи окупований Росією Донбас і анексований Крим), але Незалежність 1991 року стала можливою і в результаті кардинальних глобальних змін у світі, передусім розпаду останньої на планеті комуністичної імперії — СРСР. Головне нині для нас — рух до взаєморозуміння, що неможливо без ґрунтовного пізнання й осмислення вітчизняних інтелектуальних досягнень. Показовим прикладом є, зокрема, і нобелівський рух.

Торік наукова громадськість, насамперед Національна академія наук, відзначала 130-річчя президента АН УРСР (1946–1962) біохіміка О. Палладіна. Здавалося б, саме тут і мала прозвучати інформація про те, що 1957 року нашого визначного вченого було номіновано на Нобелівську премію з хімії (кандидував киянина на високу нагороду професор Московського університету О. Опарін). Але оратори на шановному зібранні, передусім С. Комісаренко, директор Інституту біохімії НАНУ ім. О. Палладіна, обійшли мовчанкою подію, котра повинна була б привернути увагу велелюдної аудиторії.

Якщо проаналізувати динаміку виникнення й розвитку вітчизняного нобелівського руху, то, на жаль, побачимо невпинне згасання. Найактивнішим був початковий період (умовно обмежимо його 1901–1917 роками). Особливу ініціативність демонстрували тоді інтелектуали Одеси, Харкова, Львова, Києва — наші визнані університетські центри. Ідеологи тоталітарного режиму радянських часів ігнорували Нобелівську премію аж до післявоєнних часів (ідеться про Другу світову війну). Вітчизняний нобелівський рух розвивався в ці роки лиш у Західній Україні й діаспорі.

Нині найчастіше спостерігаємо хаотичні акції та ініціативи ентузіастів, що, зрозуміло, очікуваних результатів не можуть принести, адже змагатися з визнаними лідерами міжнародного нобелівського руху, передусім США (понад 320 премій), Великобританією (більше 110), Німеччиною (понад 100), Францією (більше 60) й іншими країнами, вітчизняні інтелектуали не можуть, оскільки це обов'язок не одинаків, а масовий комплекс заходів, до якого треба залучати не лише наукові та культурні інституції, а дипломатів, політиків та урядовців — словом, всю Україну.

Інакше кажучи, провідна ідея А. Нобеля «принести найбільшу користь людству», що визначила благородну мету скандинавського філантропа — засновника нині найпрестижнішої світової нагороди, має стати пріоритетною не лише для вітчизняних інтелектуалів, а й для політичної еліти.

Благодатний ґрунт для цього є.

Отже, замість іронії та скепсису, що спостерігається в нас на всіх рівнях щодо нобелівського руху, потрібна адекватна викликам часу політика в гуманітарній галузі. Наука, освіта, культура мають стати в центр уваги влади. Саме тому інформаційно-аналітичне дослідження нобелівської теми вимагає, крім викладу конкретних даних, обов'язкового подальшого соціально-філософського осмислення діяльності та життєписів учасників нобелівського руху — вихідців з України. І все це слід розглядати в контексті пізнання феномена нобелівського руху як різновиду розвитку міжнародних відносин та інтеграційних процесів — одного з призначень дипломатії.

**OUR AND NOT OUR LAUREATES.
THE NOBEL MOVEMENT: RIGHTFUL PLACE OF UKRAINE**

Abstract. The article is devoted to people of Ukrainian descent, whose intellectual achievements multiply the glory of not their motherland, but adopted countries. The author argues that even a cursory review of the participation of Ukrainian-born people and descendants of immigrants from our lands in the Nobel movement proves that Ukraine takes a rightful place there. The only question is how to interpret the achievements of countries-participants of the Nobel movement and determine the affiliation of winners and nominees to one or the other country.

The author in his research concluded that chaotic actions and initiatives of enthusiasts cannot bring expected results, because domestic intellectuals are unable to compete with acknowledged leaders of the international Nobel movement. It is not a duty of individuals, but it is rather a massive complex of measures that should involve scientific and cultural institutions as well as diplomats, politicians and government officials — the whole Ukraine. There should be a state policy on development of humanitarian sphere.

If we map a scheme of contacts of the Ukrainian Nobel movement participants from 1901 to the present, we will see that domestic intellectuals have collaborated with scientists from the most leading European universities, academies and research facilities.

In view of this, in addition to presentation of specific data, the information-analytical research of the Nobel topic also requires the following social and philosophical understanding of the activities and biographies of the Nobel movement participants — immigrants from Ukraine. All of this should be considered in the context of understanding the Nobel movement phenomenon as an aspect of development of international relations and integration processes, which is one of the purposes of diplomacy.

The article concludes that our current time-spatial separateness is caused by preceding long-term non-stateness, an inability as a colony to choose its own development path.

Keywords: Nobel laureates, the Nobel movement, Ukraine, emigrants.

Михайло ЗГУРОВСЬКИЙ,

ректор Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут»,

доктор технічних наук, академік НАН України,

Академії педагогічних наук України

ФОРУМ «УРОКИ ЧОРНОБИЛЯ – ДЛЯ ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ СВІТУ»

Відомі політики й науковці, найкращі експерти з ядерної енергетики, екології, радіобіології та радіаційної медицини зустрілися 22 квітня в Центрі культури і мистецтв Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» на Міжнародному форумі «Уроки Чорнобиля – для ядерної безпеки світу».

Участь у форумі також узяли послы кількох держав та співробітники багатьох дипломатичних представництв, представники тридцяти чотирьох країн світу, керівники одинадцяти міністерств та відомств України, представники наукових установ і університетів, громадських організацій, народні депутати України, ліквідатори катастрофи на ЧАЕС, викладачі та студенти КПІ.

Відкрив захід перший віце-президент Національної академії наук України, член програмного комітету форуму Антон Наумовець. «26 квітня цього року виповнюється 30 років із того часу, коли світ уперше почув назву Чорнобиль. Вона стала з тієї пори синонімом страшної техногенної катастрофи та величезного екологічного лиха, — наголосив він. — Вплив її відчуло на собі населення багатьох країн, тому наслідки цієї аварії не мають суто української приналежності. Світове співтовариство одержало потужний і жорстокий сигнал того, що «мирний атом», а точніше, атомне ядро при необережному та некваліфікованому поводженні таїть у собі величезну загрозу. Це були неперсті 30 років героїчного подвигу великої кількості людей, які пожертвували своїм здоров'ям і навіть власним життям заради приборкання зруйнованого реактора».

На церемонії відкриття форуму його учасників вітали Президент України (1991–1994 рр.) Леонід Кравчук, учасник ліквідації аварії на ЧАЕС Президент Латвійської Республіки (2007–2011 рр.) Валдіс Заглерс, Міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак, заступник Міністра закордонних справ України Вадим

Пристайко, заступник Міністра охорони здоров'я України Віктор Шафранський, голова підкомітету з питань державного моніторингу навколишнього природного середовища Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, народний депутат України Іван Рибак, який зачитав привітання від Голови Верховної Ради України Андрія Парубія, та Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Шігеки Сумі.

Церемонія відкриття форуму. 22.04.2016
Forum Opening Ceremony

Форум працював у форматі тематичних пленарних засідань: «Чорнобиль і нова стратегія ядерної безпеки світу», «Уроки Чорнобиля для людства: технологічний, гуманітарний і міжнародний аспекти», «Завдання остаточного розв'язання ще не вирішених проблем зруйнованого блоку №4 ЧАЕС».

Перед учасниками виступили директор Департаменту ядерної безпеки Європейського банку реконструкції та розвитку Вінс Новак, заступник Надзвичайного і Повноважного Посла США в Україні

Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні Шігеки Сумі
The Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Japan to Ukraine Shigeki Sumi

З вітальним словом виступає заступник
Міністра закордонних справ України Вадим
Володимирович Пристайко
The Deputy Minister for Foreign Affairs Vadym
Prystaiko delivers welcoming speech

Джордж Кент, Надзвичайний і Повноважний Посол Японії в Україні (2011–2014 рр.), спеціальний радник президента Японського агентства з атомної енергетики Тоїчі Саката, академік НАН України, Герой України, почесний громадянин м. Славутич Віктор Бар'яхтар, Надзвичайний і Повноважний Посол України, член Президії Української Ради Миру, науковець, письменник і журналіст Юрій Щербак, президент Національної академії медичних наук України (2011–2016 рр.) Андрій Сердюк, генеральний директор ДСП «Чорнобильська АЕС» Ігор Грамоткін, головний науковий співробітник Інституту проблем безпеки

АЕС, академік Національної академії аграрних наук України Борис Прістер, представник Центру ядерної та радіаційної безпеки КНР Фудонг Лі, головний інженер проекту «План здійснення заходів на об'єкті «Укриття» Володимир Каштанов та інші. Майже всі виступи містили не лише важливу й корисну науково-практичну інформацію, інколи нову для більшості слухачів, а й узагальнювали особистий досвід промовців, кожен із яких у своїй галузі зробив величезний внесок у подолання наслідків катастрофи на ЧАЕС. Отож збірник матеріалів форуму (він має вийти друком ближчим часом) стане в пригоді всім, хто професійно займається проблематикою ядерної безпеки в усіх її аспектах — фізичному, технологічному, гуманітарному, медичному тощо.

У перервах усі охочі могли ознайомитися з двома виставками, розгорнутими в фойє Центру культури і мистецтв НТУУ «КПІ», — виставкою фотографій та графічних робіт, поданих на студентський мистецький конкурс «Чорнобиль: тридцять років по тому», та експозицією зроблених у Чорнобилі та Прип'яті фотопраць відомого польського журналіста, почесного громадянина м. Славутич Вальдемара Сівінського.

У підсумковому документі форуму його учасники висловили впевненість у тому, що міжнародна співпраця й обмін кращим досвідом у галузі планування, розташування, спорудження та експлуатації об'єктів ядерної енергетики сприятиме підвищенню їх рівня безпеки. Крім того, вони закликали відповідні інституції країн з атомними електростанціями привернути увагу світової спільноти до питання остаточного вирішення проблем Чорнобиля, зокрема до реалізації наступного етапу з перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему.

Mykhailo ZHUROVSKYI,

*Rector of the National Technical University
of Ukraine «Kyiv Polytechnic Institute»,*

Doctor of Technical Sciences,

Member of NAS of Ukraine,

Member of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

CHORNOBYL LESSONS FOR NUCLEAR SAFETY OF THE WORLD FORUM

Abstract. On April 22, prominent politicians, scientists and experts in nuclear power engineering, ecology, radiation biology and radiation medicine met in the Centre of Culture and Arts of NTUU «Kyiv Polytechnic Institute» at the International Forum on Chornobyl Lessons for Nuclear Safety of the World.

The Forum was also attended by ambassadors of foreign countries and employees of diplomatic missions, representatives of 34 counties, heads of 11 ministries and establishments of Ukraine, representatives of research institutions and universities, non-governmental organizations, people's deputies of Ukraine,

liquidators of the Chornobyl NPP disaster, lecturers and students of NTUU «Kyiv Polytechnic Institute».

At the opening ceremony, welcoming speeches were delivered by the President of Ukraine Leonid Kuchma (1991–1994), the President the Republic of Latvia Valdis Zatlers (2007–2011), who was involved in the Chornobyl NPP cleanup operations, the Minister of Ecology and Natural Resources of Ukraine Ostap Semerak, the Deputy Minister for Foreign Affairs of Ukraine Vadym Prystaiko, the Deputy Minister of Health of Ukraine Viktor Shafranskyi, the Head of the Subcommittee on State Monitoring of the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Environmental Policy, Nature Resources Utilization and Elimination of the Consequences of Chornobyl Catastrophe, People's Deputy Ivan Rybak, who made a speech on behalf of the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine Andrii Parubii, and the Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Japan to Ukraine Shigeki Sumi.

In the Forum's outcome document, the participants expressed confidence and certainty that international cooperation and exchange of the best experience in the sphere of planning, location, construction and exploitation of the nuclear power objects will increase their level of security.

Павло КРИВОНОС,

генеральний директор

ДП «Генеральна дирекція

з обслуговування іноземних представництв»

ДИПЛОМАТИ ВІДВІДАЛИ ЗАКАРПАТТЯ

24–25 вересня 2016 року Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв організувала подорож делегації до Закарпатського регіону в складі 40 представників іноземних країн, зокрема, 28 Надзвичайних і Повноважних Послів, акредитованих в Україні.

Зустріч із хлібом-сіллю відбулася в міжнародному аеропорту «Ужгород», до якого дипломати прибули на літаку «Боїнг». Від місцевої влади були присутні Олександр Петік, заступник голови Закарпатської обласної державної адміністрації, Богдан Андрійв, голова Ужгородської міської ради, та Юрій Гузинець, керуючий справами виконавчого апарату Закарпатської обласної державної адміністрації. Під час подорожі повноважним гостям було представлено співробітників Філії ДП «ГДП» у Закарпатському регіоні; з туристичною та інвестиційною привабливістю місцева влада ознайомила в рамках Міжнародного туристичного тижня на Закарпатті та Міжнародного інвестиційного форуму «Закарпаття — бізнес у центрі Європи». У Закарпатській ОДА зауважили, що в такому складі представницька делегація відвідує цю область уперше. Геннадій Москаль та Михайло Рівіс побажали дипломатам, щоб їхній візит на Закарпаття був не тільки корисним, а й приємним.

Делегація взяла участь у святкуванні Дня міста Ужгорода, а наступного дня ознайомила з тутешніми туристичними місцями, зокрема відвідали курорт «Воеводино» та комплекс «Деренівська купіль». Представники дипломатичного корпусу були вражені краєвидами, культурою та місцевою кухнею. На думку більшості, туризм залишається найперспективнішою галуззю економіки Закарпаття. Адже серед природних багатств розміщено унікальні курорти, які за своєю красою та витонченістю можуть стати конкурентами світовим рекреаційним комплексам.

Співробітники ГДП доклали максимальних зусиль, аби кожен гість відчув гостинність краю та перейнявся його культурою, щоб частинка неперевершеної краси залишилася в серці кожного.

Pavlo KRYVONOS,
*Director-General of the Directorate-General
for Rendering Services to Diplomatic Missions*

DIPLOMATS VISITED TRANSCARPATHIA

On 24–25 September 2016, the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions organized a trip to the Transcarpathian region for 40 representatives of foreign states, including 28 Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary accredited to Ukraine.

A Boeing with diplomats on board landed in Uzhhorod Airport, where they were given a hospitable welcome. Local authorities were represented by Oleksandr Petik, Deputy Head of the Transcarpathian Regional State Administration, Bohdan Andriiv, Chairman of the Uzhhorod City Council, Yurii Huzynets, Manager of the Transcarpathian Regional Council Executive Office. During the trip, the distinguished guests met employees of GDIP Affiliated Branch in the Transcarpathian region. The region's tourist and investment attractiveness was presented to them by the local authorities in the framework of the International Tourism Week and the International Investment Forum «Transcarpathia – Business in Central Europe». The Transcarpathian Regional State Administration noted it was the first visit of such composed delegation to the region. Hennadii Moskal and Mykhailo Rivis wished the diplomats a beneficial as well as pleasant trip.

The delegation took part in the celebration of Uzhhorod City Day, and the next day it got acquainted with some local tourist sites, in particular, Voevodyno Resort and Derenivska Kupil Sanatorium Complex. The representatives of diplomatic corps were impressed by the landscapes, culture and local cuisine. Most of them arrived at the conclusion that tourism is the most promising sector of the Transcarpathian economy, given the fact that exceptional, beautiful and sophisticated resorts surrounded by a wealth of natural treasures can adequately compete with recreational complexes around the world.

GDIP team made all efforts to make the guests feel the region's hospitality, imbue with culture, and leave a piece of unsurpassed beauty in every heart.

Ліліана ГЕНТОШ,

кандидат історичних наук,
науковий співробітник Інституту історичних досліджень
Львівського державного університету
ім. Івана Франка

**ДИПЛОМАТИЧНІ ВІЗІЇ
МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО
ЩОДО УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ
(1918–1923 рр.)**

Анотація. У статті описано життєвий шлях митрополита Андрея Шептицького. Визначено, що його намагання обстоювати права української громади Галичини сприймалися польським урядом як дії, ворожі до польської держави. Представники уряду за кордоном отримували доручення стежити за діяльністю митрополита та інформувати про це відповідні міністерства у Варшаві. Також пильно відслідковувалися контакти та кореспонденція митрополита, листи намагалися перехоплювати.

Ставлення А. Шептицького до української державності є важливою темою для розуміння мотиваційної складової його діяльності. Окрім того, наведені у статті факти демонструють його послідовність в поглядах на питання політичної емансипації українців і його відданість у захисті прав українців до створення власної державності, до суверенного політичного життя.

Ключові слова: дипломатична діяльність, митрополит, державність, Галичина, ЗУНР.

У 1900 році Апостольська столиця та австрійський імператор Франц Йосиф номінували Андрея Шептицького Львівським архієпископом і Галицьким митрополитом, який був нащадком польсько-руського аристократичного роду, ще у молоді роки вирішив перейти з латинського обряду на візантійський та стати греко-католицьким священником.

Перша світова війна і, особливо, українсько-польська війна та перші роки після неї (1918–1923) мали сильний вплив на розуміння А. Шептицьким своєї власної національної ідентичності та на змістовне наповнення його душпастирства. На початку Першої світової митрополит засвідчив свою цілковиту лояльність до Габсбурзької династії. Більше

того, він вірив у те, що перемога Австро-Угорщини над Росією була б дуже корисною для українців, бо дала б змогу об'єднати всі українські землі під протекторатом Габсбургів. Шептицький запропонував імператорському уряду свій план облаштування українського автономного утворення під скіпетром австрійської династії¹. Порівнюючи Габсбурзьку та Російську імперії, митрополит підкреслював, що в Австро-Угорщині українці мали свободу віросповідання та можливості для вільного національного зростання². Через критику російської імператорської адміністрації, особливо одержавленого статусу Церкви в Російській імперії, митрополита Шептицького було заарештовано у вересні 1914 року та заслано³. Після лютневої революції в Росії його звільнили і до Львова митрополит повернувся у вересні 1917 року.

Напередодні колапсу Австро-Угорської імперії, в жовтні 1918-го, митрополит Шептицький увійшов до складу Української Національної Ради Західноукраїнської Народної Республіки, представники якої 1 листопада 1918 року перебрали владу у Львові та інших населених пунктах Галичини. Митрополит схвалив, що це відбулося безкровно, і 3 листопада 1918 року відправив Службу Божу в подяку за можливість створення української державності в Галичині⁴. Однак українсько-польська війна, що спалахнула в листопаді 1918 року, стала важким випробуванням для Шептицького. Вона призвела до людських втрат серед військових та вкрай негативно вплинула на життя мирного населення. Посилилося розпалювання національної та релігійної ворожнечі, свідченням якої стали арешти та інтернування і українцями, і поляками «неблагонадійних» громадян. До речі, серед арештованих з обох боків було чимало представників духовенства. В лютому 1919 року митрополит звернувся до керівництва ЗУНР з проханням звільнити заарештованих римо-католицьких священників польської національності⁵. З подібною вимогою також звертався до Апостольського престолу в особі нунція Акілле Ратті щодо звільнення інтернованих у таборах українських священників та цивільних⁶.

Погляди Шептицького на політичне майбутнє Східної Галичини не були сталими й чітко означеними, вони змінювалися, поступово еволюціонуючи від підпорядкування Австро-Угорщині до широкої автономії у складі Польщі. За 10 місяців до проголошення ЗУНР митрополит у листі до графа Михайла Тишкевича⁷ (від 25 січня 1918 року), з котрим його пов'язували дружні стосунки, зазначив, що розривати зв'язки з Австро-Угорщиною було б недалекоглядним: «Палити мости за собою, жадаючи твердо відділення від Австрії, було би, по моему, неосторожно, в данім случаю, небезпечно; а передусім — безхосенне»⁸.

Однак події листопада 1918 року та українсько-польське збройне протистояння змінили погляди митрополита. Так, він, солідаризуючись з більшістю своєї української пастви, обговорював з представниками місій Антанти можливість існування ЗУНР як державно-політичної одиниці⁹. Становище Західно-Української

Народної Республіки, дискусії навколо майбутнього Східної Галичини в Парижі спонукали митрополита до активних заходів, які можна кваліфікувати як дипломатичні.

Фактично Андрей Шептицький був найвпливовішою приватною особою з тих, хто відкрито обстоював інтереси української спільноти Галичини на міжнародній арені.

Митрополит покинув Львів у грудні 1920 року для здійснення візиту *ad limina*¹⁰. Шептицький, перебуваючи за кордоном два з половиною роки, займався великим колом питань, відвідав кілька європейських столиць та Північну і Південну Америку, останню як представник Апостольського престолу. Багато уваги він приділяв уніоністичним планам та концепціям, рівно ж і ролі, яку може відіграти в них ГКЦ. В Європі та в американських країнах митрополит збирав кошти на допомогу жертвам війни, особливо сиротам у Галичині. Дуже важливим було те, що Шептицький послідовно намагатиметься обстоювати інтереси української громади в Галичині, зокрема й інтереси політичного характеру¹¹.

Митрополитові передусім вдалося здобути прихильність папи Бенедикта XV. Римський понтифік скерував послання до митрополита Андрея Шептицького і його пастви 24 лютого 1921 року. В цьому посланні Бенедикт XV писав, що Апостольський престол, знаючи про складну ситуацію в Галичині, «про муки цієї нещасної людности», вирішив вислати свого представника, який від імені Римської столиці та її понтифіка принесе слова втіхи та надасть гуманітарну допомогу. Папа також зазначав, що через несприятливі обставини Апостольський візитатор о. Дженоккі не зміг приїхати до українців, але в його донесеннях Апостольський престол знайшов підтвердження мучеництва «цього благородного народу»¹². Рішення Римської курії про відправлення в Україну й Галичину Апостольського візитатора Джованні Дженоккі було важливим дипломатичним успіхом. Отець Дженоккі зміг приїхати в Галичину в 1923 році. Саме в дні вирішення долі Східної Галичини в березні цього року він перебував у Львові, Перемишлі. Отець Дженоккі був важливою та інтелектуально впливовою особистістю в Римі, його призначення Апостольським візитатором в УНР в 1920 році та Апостольським візитатором ГКЦ у 1923-му було знаком особливої уваги Апостольського престолу до української справи. Отець Дженоккі високо цінував митрополита Шептицького, вважаючи його «святою душею», «терпеливим і сильним, наче мученик»¹³.

Відомо, що Шептицький у справі Східної Галичини в 1921–1922 роках зустрічався з багатьма впливовими політиками Франції, Великобританії та США¹⁴. Жодних офіційних повноважень від уряду ЗУНР¹⁵ Шептицький не мав. Однак він зустрічався та розмовляв з найвищими посадовими особами європейських країн та США. Так, у липні 1921 року митрополит мав зустріч з президентом Франції

Аристидом Бріаном, під час якої вручив йому меморандум про стан справ у Східній Галичині. Шептицький, зустрічаючись з чільними політичними лідерами Європи, намагався привернути їхню увагу до становища українців у Галичині. Доволі успішною виявилася поїздка митрополита до США, де йому вдалося зустрітися з президентом країни Вореном Гардінгом, з держсекретарем Чарльзом Г'юзом та Гербертом Гувером, який тоді займав посаду міністра торгівлі. В центрі розмов з керівниками США була ситуація у Східній Галичині, наслідки українсько-польської війни та вимоги українців до справедливого підходу у вирішенні державно-правового статусу Східної Галичини. Під час зустрічі з Г. Гувером митрополит подякував за надану гуманітарну підтримку та просив уряд США й надалі допомагати жертвам військових конфліктів та епідемій у його церковній провінції¹⁶.

У центрі уваги дипломатичних заходів митрополита Шептицького поставав Париж, з огляду на Паризьку мирну конференцію та інші міжнародні форуми, що відбувалися у французькій столиці після закінчення світової війни. Так, восени 1922 року митрополит знову приїхав до Парижа. Насамперед він прагнув зустрітися з прем'єр-міністром Франції Раймоном Пуанкаре та з головою Ради Амбасадорів Ж.-М. Камбоном. Однак зустріч митрополита з Пуанкаре восени 1922 року не відбулася¹⁷. Тільки в березні 1923-го, коли справу Східної Галичини фактично вже було вирішено, митрополит зустрівся з прем'єр-міністром Пуанкаре¹⁸ та головою Ради Амбасадорів Жюль-Мартемом Камбоном, до яких звертався з проханням гарантувати збереження прав українців у польській державі¹⁹. Мета цих старань найкраще охарактеризована ним у листі від 14 березня 1923 року до ректора Руської колегії у Римі о. Лазара Березовського: «Дай Боже, щоб справа була вирішена по-Божому, так щоб народ наш мав можливість розвиватися природньо»²⁰. Ці слова не слід трактувати як надії митрополита на визнання незалежності ЗУНР. Вже наприкінці 1922 року Шептицький, розуміючи безнадійність сподівань на незалежне державне існування, вважав за необхідне для українських політиків шукати порозуміння з польськими урядовими колами заради майбутнього співжиття. Однак сам митрополит не відчував силу взяти на себе цю місію. Саме так він вияснив свою позицію о. Т. Горникевичу в грудні 1922 року у Відні²¹.

Перебуваючи в Римі, митрополит уникав офіційних контактів з польськими дипломатами та не визнавав польської суверенності щодо Східної Галичини. Під час зустрічей з представниками іноземної преси називав західноукраїнський уряд Євгена Петрушевича «нашим урядом»²². Зі слів польських дипломатів стало відомо, що митрополит висловив думку про те, що найкращим майбутнім для Галичини було б стати складовою частиною української незалежної держави, після її звільнення від більшовиків²³. Митрополит Шептицький активно підтримував ідею соборності та незалежності українських земель.

Напередодні рішення Ради Амбасадорів Шептицький отримав телеграму від Костя Левицького, котрий виконував обов'язки міністра закордонних справ ЗУНР, з проханням якнайшвидше виїхати до Парижа²⁴. Як уже згадувалося, Шептицький терміново поїхав з Рима до Парижа і ще встиг зустрітися з Ж.-М. Камбоном, але питання державно-правового статусу Східної Галичини було вже вирішеним. У складний момент глибоких розчарувань для західноукраїнських політичних діячів митрополиту особисто довелося розраджувати Євгена Петрушевича, який переживав дуже серйозну психологічну кризу²⁵.

Сам Шептицький з огляду на об'єктивні обставини не бачив можливості незалежного існування для західноукраїнського державно-утворення. Очевидно, що після українських невдач як на воєнних фронтах, так і на дипломатичній арені митрополит дедалі більше почав віддавати перевагу ідеї протекторату Ліги Націй у Галичині. А коли провідники Франції, Великобританії, Італії та США не виявили бажання створити в Галичині такий особливий протекторат, Шептицький почав схилитися до можливості широкої автономії у складі Польщі. Митрополит наполягав, що питання майбутнього Східної Галичини мають вирішити та гарантувати міжнародні чинники, бо посеред українських і польських представників кіл влади він не бачив спроможних на справедливе, неупереджене рішення²⁶.

Намагання митрополита обстоювати права української громади Галичини сприймалися польським урядом як дії, ворожі до польської держави. Представники уряду за кордоном отримували доручення стежити за діяльністю митрополита та інформувати про це відповідні міністерства у Варшаві. Також пильно відслідковувалися контакти та кореспонденція митрополита, листи намагалися перехоплювати²⁷. Співробітники польських дипломатичних місій інформували про це міністерства закордонних, внутрішніх справ і поліцію²⁸. Зокрема, в Італії через підкуп інформатора вдалося отримати частину документів, що знаходились в митрополита, скопіювати їх і передати до міністерства з метою компрометації, хоча більшість із них становили різного роду меморіали ЗУНР 1920–1922 років²⁹. Польські дипломати в Римі також цікавилися фінансовими справами митрополита, вони були поінформовані про великі суми грошей, що ними розпоряджався Шептицький³⁰. На прохання польського посла при Апостольському престолі всі дипломатичні представництва і міністерства закордонних і внутрішніх справ визбирували факти, документи, які негативно характеризували його політичну діяльність та інкримінували різноманітні злочини греко-католицькому духовенству загалом³¹.

У контексті ЗУНР митрополит Шептицький абсолютно свідомо стає на захист прав українців, тобто своєї пастви, на їх політичний, суспільний і культурний розвиток. У своїх роздумах він дійшов висновку про те, що бути архієпископом, митрополитом Греко-

Католицької церкви означає бути не тільки релігійним лідером, але й виконувати обов'язки провідника в інших площинах життя українців, які не мали власної державності і власної традиційної еліти. Про це він у лютому 1923 року писав Апостольському візитаторові о. Джованні Дженоккі: «Для мене було принципом: їхнє право знайти в мені батька, який в міру своїх сил — підтримає їх у всіх правах, що їм належать, щоб встановити справедливість»³². І тут же про значення єпископів в ГКЦ: «...їхні єпископи були майже єдиними представниками нації і за законом, що має назву “закон заміщення”, єпископи у нас покликані до тих функцій і мають такий вплив, який де-інде мають світські провідники нації»³³. З таких міркувань митрополит Шептицький узявся відстоювати українську справу та права української громади в Галичині, бо вважав це своїм пастирським обов'язком.

Дещо інакше склалися його відносини та ставлення до урядів Наддніпрянської України. Так, у травні 1917 року Шептицький відвідав Київ, бо хотів особисто познайомитися з провідними діячами Центральної Ради. Він, звичайно, знав професора Михайла Грушевського — ще зі Львова. Однак останній підозрював митрополита в намаганні схилити до переходу в католицитво православних українців³⁴. Незважаючи на не дуже прихильне ставлення до митрополита керівництва Центральної Ради, Шептицький таки підтримував інтереси УНР на міжнародній арені. Так, у лютому 1918 року митрополит особисто виступив в Австрійському парламенті на підтримку такого тексту мирного порозуміння між УНР та Центральними державами в Брест-Литовську, за яким Холмщина мала б увійти до складу УНР³⁵. З парламентської трибуни митрополит Шептицький, котрий з огляду на свій сан був членом верхньої палати парламенту Австро-Угорщини, стверджував, що Холмщина є етнічною українською землею і тому повинна розглядатися міжнародними чинниками як складова української держави, а саме УНР³⁶.

У своїх контактах з діячами Центральної Ради митрополит хотів насамперед домогтися права вільного функціонування Греко-Католицької церкви, що була ліквідована царським урядом у Наддніпрянській Україні у 18–19 століттях. Однак не треба забувати, що митрополит Шептицький найважливішим завданням свого душпастирства вважав працю задля досягнення єдності Церкви Христової. Його ідеї стосовно цієї проблеми поступово набувають екуменічного, в теперішньому розумінні, звучання.

Значно більшого порозуміння митрополиту Шептицькому вдалося досягти з головою Директорії УНР Симоном Петлюрою. Деякі інші представники уряду Директорії УНР намагалися на офіційному рівні підтримувати ГКЦ. Так, у Кам'янці-Подільському під час перебування там уряду Директорії УНР було вирішено спорудити греко-католицьку церкву та монастир Св. Василя Великого разом з друкарнею. На цей проект навіть було виділено державні кошти³⁷.

Симон Петлюра був першим українським діячем, який намагався встановити дипломатичні відносини з Апостольським престолом. У лютому 1919 року Директорія УНР відрядила до Ватикану Надзвичайну дипломатичну місію. Очолити її С. Петлюра запросив графа Михайла Тишкевича, відомого католицького громадського діяча, художника, мецената, котрий був також відомий зі своїх українських переконань. Михайло Тишкевич був у приятельських стосунках з митрополитом Шептицьким, якого вважав своїм духовним наставником³⁸.

Прибувши до Рима, граф Тишкевич 20 травня 1919 року звернувся до кардинала — державного секретаря П'єтро Гаспаррі з офіційним листом, в якому від імені уряду УНР задекларував «шире бажання Директорії Української Республіки вступити в добрі стосунки зі Святим престолом, для того щоб покласти кінець російським переслідуванням на своїх землях і запровадити абсолютну релігійну толерантність». У цьому документі зазначалося про окреме положення Галичини. Констатовано, що Східна Галичина об'єдналася в єдину державу з Українською Народною Республікою, і уряд УНР буде всіляко захищати права Греко-Католицької церкви, а митрополит Львівський, який має титул митрополита Київського, буде мати резиденцію по чергово в цих двох містах. Граф Тишкевич передає також прохання українського уряду винагородити кардинальським пурпуром митрополита графа Андрея Шептицького, мученика за віру, щоб відзначити його виняткові заслуги перед Церквою і народом³⁹. Цитата з цього офіційного звернення дипломата Директорії УНР ілюструє погляди С. Петлюри. Тишкевич, особа якого викликала неоднозначні враження серед дипломатів УНР, дуже активно працював у Ватикані, чому сприяли його особисті зв'язки та авторитет митрополита Шептицького, з яким він підтримував зв'язки⁴⁰.

Виразна позиція митрополита в час українсько-польського збройного протистояння викликала занепокоєння польських урядових кіл. Послідовний захист митрополитом прав української громади Галичини та його критика зловживань польської військової адміністрації краю викликала негативне ставлення до його особи у Польщі. Митрополитові чинили серйозні перешкоди, коли він повертався до Львова влітку 1923 року. А. Шептицького було затримано на кордоні, а оскільки він подорожував важкохворим, то його було поміщено під домашній арешт у лікарню. Тільки після зустрічі з президентом Польщі С. Войцеховським, під час якої митрополит запевнив у своїй лояльності до Польської держави, йому дозволили повернутися до Львова. Польський політичним елітам і звичайним обивателям, для котрих були зрозумілі засади польської етнічної нації та близькі патріотичні ідеали боротьби за незалежну і сильну Польщу, Шептицький видавався зрадником, ренегатом, що відрікається власної Вітчизни.

Митрополит Шептицький узявся відстоювати українську справу та права української громади в Галичині, бо вважав це своїм пастирським обов'язком. Перша світова війна, крах імперії Габсбургів, а згодом укра-

їнсько-польська війна стали складним випробуванням для нього. Він ніколи не зрікався своїх юнацьких поглядів на власне покликання служити примиренню й порозумінню між українцями і поляками. Власне про це своє покликання Шептицький сказав на засіданні провідників сеймових фракцій Галицького крайового сейму, що відбулося 26 січня 1914 року. Тоді, фактично допровадивши до українсько-польського порозуміння щодо виборчої реформи, він зауважив: «Від віків живемо разом у сім краю, де лучить нас звено спільних справ і спільних потреб та нещасть. Закиньмо боротьбу і положимо нині разом угольний камінь під будову розвою обох народів і красшої для цілого краю будуччини»⁴¹.

Таким чином ставлення А. Шептицького до української державності є важливою темою для розуміння мотиваційної складової його діяльності. Окрім того, наведені вище факти демонструють його послідовність у поглядах на питання політичної емансипації українців і його відданість у захисті прав українців до створення власної державності, до суверенного політичного життя.

¹ Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. Церква і суспільне питання / ред. А. Кравчук. — Л., 1999. — Т. 2, кн. 2. — С. 610.

² Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. Церква і суспільне питання / ред. А. Кравчук. — Л., 1998. — Т. 2, кн. 1. — С. 443.

³ Про заслання митрополита див.: A. McVay. A Prisoner for his People's Faith: Metropolitan Andrei Sheptytskyi's Detentions under Russia and Poland // Logos: A Journal of Eastern Christian Studies 50, no. 1-2 (2009), p. 13–54.

⁴ Діло. — 1918 — 4 листоп.

⁵ Центральний державний історичний архів у Львові (далі — ЦДІАЛ). — Ф. 408. — Оп. 1. — Спр. 574. — С. 6.

⁶ Archivio Segreto Vaticano (ASV). Nunziatura Varsavia. — Vol. 200. — F. 127–127–v; ASV. AAES, Russia. — Vol. 592.

⁷ Граф Михайло Тишкевич (1857–1930) в 1919 р. виконував обов'язки голови Надзвичайної дипломатичної місії УНР при Апостольському престолі, а в 1919–1920 рр. був головою української місії на Паризькій мирній конференції.

⁸ Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали: 1899–1944. Церква і суспільне питання / ред. А. Кравчук. — Л., 1999. — Т. 2, кн. 2. — С. 669.

⁹ *Budurowycz B.* The Greek-Catholic Church in Galicia, 1914–1944 // Harvard Ukrainian Studies. Vol. XXVI, no. 1-4 (2002–2003). — P. 302.

¹⁰ З 1909 р. згідно з розпорядженням папи Пія X кожен католицький єпископ повинен був особисто складати звіт про стан справ у своїй дієцезії, тобто здійснювати візит ad limina (з лат. — до порогів Апостольського престолу) щоп'ять років. Через війну, ув'язнення в Росії, а потім українсько-польську війну Шептицький не зміг відвідати Рим у відповідний термін.

¹¹ *Дув.: Pisuliński J.* Nie tylko Petlura. Kwestia ukraińska w polskiej polityce zagranicznej w latach 1918–1923. — Toruń, 2013. — S. 103–109, 388–390.

¹² ЦДІАЛ. — Ф. 358. — Оп. 1. — Спр. 7104. — Арк. 3.

¹³ *Хома І.* Апостольський престіл і Україна 1919–1922. — с. 3.

¹⁴ *Klachko M.* Podróż Metropolity Szeptyckiego do Zachodniej Europy i Ameryki w latach 1920–1923 // *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materiały* / red. A. Zięby. — Kraków, 1994. — S. 160–163.

¹⁵ Цікаво, що уряд ЗУНР видав митрополиту закордонний паспорт. 8 жовтня 1920 р. митрополит звернувся до Дирекції поліції у Львові з проханням видати йому паспорт для поїздки до Рима (Державний архів Львівської області (далі — ДАЛО). — Ф. 271. — Оп. 1. — Спр. 309. — Арк. 27). У грудні 1920 р. митрополит отримав польський паспорт, з яким ви-

- їхав до Рима разом з Ерменеджільдо Пеллегрінетті, співробітником Апостольської нунціатури у Варшаві. Шептицький мав також ватиканський паспорт, яким користувався під час поїздки до Бразилії та Аргентини як Апостольський візитатор для українських/русинських греко-католиків.
- ¹⁶ Klachko M. Podróż Metropolity Szeptyckiego do Zachodniej Europy i Ameryki w latach 1920–1923 // *Metropolita Andrzej Szeptycki. Studia i materialy.* — S. 162–163.
- ¹⁷ Archiwum Akt Nowych (далі — AAN), Ambasada PR w Paryżu. — Sygn. 227. — S.13.
- ¹⁸ З прем'єр-міністром Пуанкаре митрополит зустрівся по обіді 14 березня, коли справа Східної Галичини була вже розглянута і Шептицький з уст французького політика почув, що питання державно-правового статусу Східної Галичини вирішене остаточно. Див.: ASV, A.E.S., Russia. — Pos. 644. — Fasc. 27. — F. 19.
- ¹⁹ ASV, A.E.S., Polonia. — Pos. 22–23. — Fasc. 33. — F. 39.
- ²⁰ Archivio Storico OSBM. Set. 6. Vescovi 4. Sheptytskyi.
- ²¹ ДАЛО. — Ф. 271. — Оп. 1. — Спр. 309. — Арк. 4187.
- ²² AAN. MSZ. — Sygn. 5335A. — S. 219.
- ²³ Ibid.
- ²⁴ Телеграма з Відня за підписом «Кост», надіслана 5 березня 1923 р., була написана французькою мовою і містила такі слова: «Потребуємо негайно Вашу екселенцію в Парижі». Archivio Storico OSBM. Set. 6. Vescovi 4. Sheptytskyi.
- ²⁵ Див.: о. Казимира Б., Жан Й. Великий митрополит. — Едмонтон, 1954. — С. 15. Євген Петрушевич дуже трагічно переживав рішення Ради Амбасадорів і навіть був на грані вчинення самогубства, і о. Йосафат Жан клопотався перед митрополитом, котрий мав довгу розмову сам на сам з Є. Петрушевичем.
- ²⁶ Torzecki R., «Sheptyts'kyi and Polish Society» in *Morality and Reality.* — P. 84–85.
- ²⁷ AAN. MSZ. — Sygn. 5335A. — S. 160–161.
- ²⁸ Див.: ДАЛО. — Ф. 271. — Оп. 1. — Спр. 309. — Арк. 4221–4223, 4227, 4189–4190.
- ²⁹ AAN. MSZ. — Sygn. 5335A. — S. 160. Серед цих документів, що мали б компрометувати Шептицького в очах Римської курії, були меморіали уряду ЗУНР про адміністративний поділ Галичини, про санітарні умови в Галичині, про український університет тощо. Ці документи було зібрано для надання міжнародним чинникам у Парижі.
- ³⁰ AAN. MSZ. — Sygn. 5335A. — S.221. Польські дипломати утверджували, що митрополит мав 4 млн італійських лір.
- ³¹ ДАЛО. — Ф. 271. — Оп. 1. — Спр. 309. — Арк. 4225–4226.
- ³² Цитовано за вид.: Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Церква і суспільне питання. — Т. 2, кн. 2. — С. 725.
- ³³ Там само. — С.724.
- ³⁴ Грушевський М. Листи з-над Полтви / Михайло Грушевський. Твори в 50 т. — Л., 2002. — Т. 1. — С. 7, 148–149, 157–159.
- ³⁵ Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Документи і матеріали 1899–1944. Церква і суспільне питання / ред. А. Кравчук. — Л., 1999. — Т. 2, кн. 2. — С. 676.
- ³⁶ Там само.
- ³⁷ Hentosz L. Kanadyjski duchowny o. Jasafat Jean – ukraiński dyplomata // *Biuletyn Ukrainoznawczy.* # 6, 2000, s. 48–60.
- ³⁸ Детальніше про дипломатичну діяльність графа М. Тишкевича див.: Гентош Л. Дипломатичні контакти Української Народної Республіки з Апостольською столицею в 1919–1921 роках у контексті східної політики Римської курії // *Україна модерна.* — Л., 2000. — Чис. 4-5. — С. 163–187; Гентош Л. Листи Симона Петлюри до графа Михайла Тишкевича // *Україна модерна.* — Л., 1996. — Чис.1. — С. 157–172.
- ³⁹ Гентош Л. Ватикан та виклики модерності. Східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та українсько-польський конфлікт в Галичині в 1914–1923 рр. — Л., 2006. — С. 292.
- ⁴⁰ Там само. — С. 291–299; Ії ж. Листи Симона Петлюри.
- ⁴¹ Митрополит Андрей Шептицький: життя і діяльність. Церква і суспільне питання. — Т.2, кн. 2. — С. 773.

Liliana HENTOSH,
Candidate of Historical Sciences,
Research Fellow at
the Institute of Historical Research
of Ivan Franko National University of Lviv

**DIPLOMATIC VISIONS
OF METROPOLITAN ANDREI SHEPTYTSKYI
CONCERNING UKRAINIAN STATEHOOD
(1918–1923)**

Abstract. This article highlights the influence of World War I, the Ukrainian–Polish War and first post-war years on Metropolitan Andrei Sheptytskyi’s understanding of his national identity and meaningfulness of pastorship. He considered it his pastoral duty to work for the unity of Christ’s Church and defended the Ukrainian affair and rights of Ukrainian community in Galicia. The situation in the West Ukrainian People’s Republic, debates on the future of Eastern Galicia urged Metropolitan to active measures, which can be treated as diplomatic.

The author emphasizes that he was the most influential individual of those who overtly defended the interests of Ukrainian community in Galicia on the international stage, met with many influential politicians and highest officials of European countries and the USA. Despite the unfavorable attitude of the Central Council leaders to Metropolitan, Sheptytskyi advocated the interests of the Ukrainian People’s Republic in the international arena. The attitude of Andrei Sheptytskyi to Ukrainian statehood is an important factor in understanding the motivational component of his work. The above facts demonstrate his consistency in views on the issue of political emancipation of Ukrainians and the commitment to defending the rights of Ukrainians to create their own state and to sovereign political life.

Keywords: Galicia, Ukrainian community, Poland, the Ukrainian People’s Republic, the West Ukrainian People’s Republic.

ДУХОВНИЙ ПАСТОР УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Анотація. У статті йдеться про деякі епізоди діяльності Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета. Описано основні досягнення із відродження міжнародних пам'яток, міжнародну співпрацю та видавничу діяльність. Визначено динаміку міжконфесійних контактів.

Ключові слова: Патріарх, духовна дипломатія, духовність.

Нелегкий і водночас благодатний пастирський шлях випав на долю одного з видатних діячів українського православ'я нашої доби Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета, який ось уже півстоліття здійснює своє архієрейське служіння на київській кафедрі.

У жовтні 1995 року Всеукраїнський Помісний Собор обрав митрополита Київського Філарета Патріархом Київським і всієї Руси-України. Особливістю делегатського представництва було те, що окрім єпископату, представників духовенства та мирян, духовних навчальних закладів, монастирів, місій та братств у роботі Собору брали участь й представники численних українських патріотичних та громадських організацій. Серед делегатів були й представники Українського козацтва, делегацію якого очолював народний депутат України, генерал Володимир Мулява, Всеукраїнського Товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка на чолі з народним депутатом України Павлом Мовчаном та делегація Української всесвітньої координаційної ради, яку очолював відомий поет і громадський діяч Іван Драч. Подібна практика представництва повністю відповідала давнім традиціям соборності українського церковного життя.

Собору надіслали вітання Предстоятель УПЦ в Канаді митрополит Василій, Предстоятель УПЦ в США митрополит Костянтин, Глава Української Греко-Католицької Церкви Мирослав Іван кардинал Любачівський, Верховний архімандрит Вірменської апостольської Церкви в Україні Натан Оганисян, від УАПЦ в діаспорі доктор Святомир Фостун, від Товариства Св. Андрія Первозванного в США Михайло Герець, Дмитро Грушецький, Віталій Візир, від Фонду імені митрополита Василя Липківського Галина Грушецька та інші. Безпосередньо Собор вітали від УПЦ в США протоієрей Іван Наконечний та доктор Анатолій Лисий, а від УПЦ в Канаді протопресвітер Степан Ярмаусь.

Білий кукіль Патріарха Філарета став уособленням відродження української незалежної церкви.

На перехресті двох тисячоліть, може, в найскладніший час відродження української державності з Божого промислу до цієї справи доєднався один з найповажніших церковних ієрархів і патріот владика Філарет, який узяв на себе важкий тягар відновлення та піднесення незалежної української церкви, створення Українського православного Патріархату. І те, що він став чинником духовного та історичного розвитку не тільки України, а й усієї православної спільноти — здобуток насамперед мудрого, невтомного духовного провідника нації.

Патріархом було вжито багато заходів із відновлення пам'яток духовної культури: відбудовано церкву Успіння Богородиці Пирогощі, Золотоверхий Михайлівський собор та багато інших храмів. Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет розгорнув випуск духовної літератури. Побачили світ «Апостол», «Закон Божий», на престолі Євангелія, «Молитник». Окремими книгами вийшли документи, а також доповіді та повідомлення Всеукраїнської Міжнародної Християнської Асамблеї «Заповідь нову даю вам: любіть один одного», науково-практичної конференції головних редакторів мас-медіа «Роль засобів масової інформації у відзначенні 2000-ліття Різдва Христового», науково-методичного семінару «Відродження духовного друкованого слова в Україні» та ін.

Значну увагу УПЦ Київського Патріархату приділила в ті часи перевиданню непересічних пам'яток української історичної та богословської думки. Побачили світ чотиритомний (у п'яти книгах) «Нарис історії Української Православної Церкви» професора Івана Власовського, «Автокефалія» професора Олександра Лотоцького у двох томах. Яскравою подією став вихід відомого «Требника» митрополита Київського Петра Могили, підготовленого до друку професором Паризького університету, нашим земляком Аркадієм Жуковським.

«Головне наше завдання — поставити духовність в основу нашого життя і діяльності. Люди не повинні жити тільки для себе. Треба любити один одного і не бути егоїстами, це заповідав нам Господь наш Ісус Христос, Син Божий. А також любімо свою Батьківщину Україну». Ці слова національного духовного очільника Патріарха Української Православної Церкви Київського Патріархату Філарета характеризують і все його життя, підпорядковане служінню Церкві та рідному народу¹.

Спільного у церкви і нашої дипломатичної служби чимало: насамперед — висока гуманістична мораль у міждержавних і міжлюдських відносинах. Тут церква може багато чого підказати українській дипломатії. Крім того, церква стоїть на засадах відстоювання національних інтересів українського народу вдома і за кордоном.

Скажімо, УГКЦ останніми роками активно заангажована у вирішенні дуже непростої ситуації примирення українського і польського народів, конфлікти між якими у міжвоєнні роки і в роки Другої світової війни принесли багато горя і українцям, і полякам, залишили глибокі рани й до сьогодні. Без чесності, відвертості, глибокого аналізу витоків цього трагічного моменту в житті наших народів ця проблема буде ятрити наші відносини у віках. На міжцерковному рівні, під час зустрічей католицьких і греко-католицьких достойників народжується спільний підхід до завершення цього історичного трагічного непорозуміння.

Отож пошук взаєморозуміння між народами, глибокої співпраці в духовному житті і не тільки є справою не лише професійних дипломатів, а й такої інституції, як церква, особливо з огляду того, що українці зараз живуть в різних країнах, інтегровані в різні політичні, економічні, соціальні і культурні сфери.

Динаміка активізації міжцерковних контактів має великий вплив на міждержавні інтеграційні процеси, на поліпшення клімату взаєморозуміння різних народів.

Діяльність релігійних конфесій, безумовно, опосередковано сприяє участі вітчизняного дипломатичного корпусу у створенні позитивного іміджу України².

* * *

24 травня 2016 року відбулася зустріч Святійшого Патріарха Київського Філарета та генерального директора ДП «ГДП» Павла Кривоноса, головного редактора наукового щорічника «Україна дипломатична» Анатолія Денисенка та Романа Мегели, під час якої відбулося вручення видання «Духовний пастор української нації» (до 50-річчя архіпастирського служіння Філарета (Денисенка) на Київській кафедрі). Видання підготовлено рекламно-видавничим відділом ГДП за підтримки авторського колективу наукового щорічника «Україна дипломатична» та надруковане у Відкритому міжнародному університеті розвитку людини «Україна». У книзі висвітлено життєвий шлях Філарета, опубліковано низку спогадів про нього та подано фотоілюстративний матеріал. Завершує видання вибірка афоризмів Патріарха.

¹ Денисенко В. Духовний пастор нації / [Володимир Денисенко, Василь Туркевич, Дмитро Степовик] / Бібліографія Філарета (Денисенка) Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України. — К., 2014. — С. 3–8. — 96 с.

² Денисенко А.В., Денисенко В.А., Кийков О.Ю. Духовна дипломатія: Навчально-методичне видання / Зовнішня політика. — К.: ДВ «Преса України», 2012. — С. 185.

Oleksii KYIKOV,

Director of the Directorate «Dypservis»

SPIRITUAL SHEPHERD OF THE UKRAINIAN NATION

Abstract. On 24 May, 2016 there was held a meeting between His Holiness, the Patriarch of Kyiv Filaret, Director-General of SE «GDIP» Pavlo Kryvonos, Editor-in-Chief of the scientific yearbook «Diplomatic Ukraine» Anatoliy Denysenko and Roman Megela, where a presentation of the issue «Spiritual shepherd of Ukrainian nation» (on the occasion of 50 anniversary of arch-flamen service of Filaret (Denysenko) at Kyiv Department) took place. The issue was prepared by the Advertising and publishing department of GDIP in association with composite authors of the scientific yearbook «Diplomatic Ukraine» and published at the Open International University of Human Development «Ukraine». The book highlights a walk of life of Filaret, illustrates numerous recollections of him and provides photographs to them. A selection of Filaret's dictums complements the issue.

Keywords: Patriarch, spiritual diplomacy, spirituality.

Сергій ЗДІОРУК,

*провідний науковий співробітник
відділу гуманітарної безпеки
Національного інституту стратегічних
досліджень, заслужений діяч науки і
техніки України,
кандидат філософських наук, доцент*

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ ДЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ

Анотація. У статті розглянуто досвід організації служби військових капеланів у збройних силах низки країн. Проаналізовано функціонування їхньої служби щодо забезпечення морально-психологічного складника підготовки військовослужбовців.

Ключові слова: військові капелани, збройні сили, правове забезпечення, релігійні організації.

Факт наявності військово-капеланських служб у багатьох країнах, особливо в арміях держав-членів НАТО, і спосіб виконання ними завдань свідчить про те, що вони не тільки займаються задоволенням релігійних потреб військовослужбовців, а й включені в систему ідеологічного та психологічного впливу на особовий склад військ, незалежно від світоглядної орієнтації кожного. Релігійне виховання, інкорпороване в систему бойової та морально-психологічної підготовки військовослужбовців, підпорядковане основному завданню — підтриманню високого духовно-психологічного потенціалу військ.

Вивчення системи організації духовно-гуманітарної роботи у військових формуваннях різних країн світу необхідне для організації духовно-гуманітарної опіки та виховання у військових формуваннях України з урахуванням історичного досвіду, традиційних вірувань і культури українського народу. Наукове обґрунтування виховної роботи з віруючими військовослужбовцями дасть можливість виокремити його основні напрями, форми і методи, відповідні сучасним європейським демократичним вимогам. Окремі дослідження в цій сфері проводилися українськими науковцями В. Балашовим, В. Баладинським, Ю. Білінком, В. Бугаєнком,

І. Грязновим, О. Гуциним, С. Здіоруком, Р. Коханчуком, С. Лисенком, В. Мандрагелею, М. Морозовим, А. Сафіним, Д. Сидоруком, Ю. Сердюком, Г. Темком, М. Цюропою, В. Яремчуком, С. Ярмусем та ін.

Розвиток Української держави загалом базується на відповідній духовно-гуманітарній основі, водночас ці процеси супроводжуються певною зміною суспільних цінностей, трансформацією державних і соціальних структур. Не залишаються осторонь цього процесу й військові організації Української держави, основою якої є Збройні сили.

Тому постає проблема збереження в них високої бойової готовності для захисту суверенітету й національних інтересів України. Український народ має бути впевнений, що його армія справді є гарантом мирної праці, добросусідства з іншим народами та благополуччя прийдешніх поколінь. Ось чому так важливо комплексно досліджувати маловивчені проблеми, пов'язані з процесами формування духовних, моральних, патріотичних, військово-психологічних та етичних цінностей особового складу Збройних сил та інших військових формувань України.

Історія Української держави та формування громадянського суспільства свідчить про важливість ідейних засад та світоглядно-ціннісних орієнтацій нації, особливо її збройних формувань. Недаремно в народі побутує афоризм: «Якщо не зуміємо нагодувати свою армію, то доведеться годувати чужу». Справді, матеріальне забезпечення українських воїнів є вельми важливою справою. Те ж саме можна сказати про модерні озброєння та амуніцію. Але зброя без воїна мертва. Тільки глибоке усвідомлення священного обов'язку захисту свого народу, щирий патріотизм і висока військово-психологічна культура роблять воїна оборонцем своєї Батьківщини, а військові формування — здатними виконати будь-яке службово-бойове завдання щодо захисту національних і стратегічних інтересів України.

Час наполегливо диктує як необхідність удосконалення суто військових складових частин української армії, так і створення сучасної інституції та механізмів забезпечення морально-психологічного здоров'я і бойового духу українських воїнів. Розбудова Збройних сил України передбачає формування різнобічно продуманої системи гуманітарної політики і, зокрема, виховної роботи військовослужбовців.

Служба військових капеланів у збройних силах різних держав має тривалу історію й нею накопичено великий і різноманітний досвід. За обмеженості цього наукового дослідження розглянемо найхарактерніші приклади виховної роботи, спрямованої на зміцнення бойового духу та морально-психологічного стану воїнів.

Збройні сили іноземних держав мають значний досвід релігійної опіки військовослужбовців з допомогою інституту військових капеланів і через міжнародні релігійні організації, які діють в армійському середовищі. Військові священники виконують подвійну функцію — забезпечують військовослужбовцям реалізацію їхніх релігійних потреб, а також консультують командирів з питань морально-психологічного

стану військ. Релігійну просвіту серед особового складу сучасні військові спеціалісти розглядають як одну з форм пом'якшення психологічної напруги, пов'язаної з функціонуванням складної армійської системи «військовослужбовець–воєнно-технічний комплекс».

Релігійний вплив на війська був завжди. Християнські впливи історики визначають з IV століття н.е. та пов'язують з легендарною зустріччю святого Мартина Турського однієї зимової ночі з промерзлим жебраком. Не маючи що йому дати, святий Мартин віддав йому половину свого плаща, відрізавши його мечем. Тієї ж ночі святому Мартинові явився Ісус Христос, покритий його плащем.

Наслідком цього чарівного видіння стало прийняття Мартином таїнства хрещення. Пізніше він став покровителем королівської династії Франції. Ту подобу плаща-покривала (капели — *capella*) святого Мартина носили в бій як знамено на честь присутності Бога, а охоронцем її був священник, тобто його капелан (*capellanus*), який одночасно здійснював духовне обслуговування короля. Звідти й терміни «капелан» та «каплиця», тобто спочатку як місце збереження хоругви, а надалі — богошанування [1]. Так дослідники трактують зародження інституту капеланів в арміях християнських держав Західної Європи, де переважними віросповіданнями були католицизм і протестантизм.

В новому часі, наприклад, інститут капеланів у ЗС США є вже понад 200 років — з 1775 року, коли Конгрес затвердив нові Статути армії країни. Але організаційно капеланська служба (КС) остаточно сформувалася наприкінці Першої світової війни. В 1918 році був прийнятий закон, який встановив квоту служителів культу в ЗС — 1 капелан на 1200 військовослужбовців, і на кожний військовий округ ще 20 церковнослужителів [2].

У «Єдиному військово-дисциплінарному кодексі збройних сил США» говориться: «...командири всіх ступенів повинні суворо стежити за тим, як проводиться виховання їхніх підлеглих, звертаючи особливу увагу на релігійне виховання. Особи, які виявляють неповагу до релігії або гальмують проведення цієї діяльності, повинні притягуватися до суворої відповідальності» [3].

Апарат військових капеланів і його функції у різних країнах майже однакові. До головних належать: проведення богослужіння для військовослужбовців та контроль за їхнім моральним і духовним станом, проведення релігійних обрядів, надання консультацій командуванню з релігійних питань тощо.

Військовий капелан — повний воїн і повний священник (душпастир). Але охочий послужити своїй церкві і державі в ролі військового капелана, згідно з вимогами канадської та американської влади, має бути людиною доброго здоров'я; повинен мати академічну освіту університетського рівня і не менше трьох років богословських студій магістерського рівня (це приблизно рівень духовної академії). Крім того, він повинен мати відповідні духовні, моральні, інтелектуальні та пси-

хологічні кваліфікації [4]. А ще «кандидат повинен мати контракт на військову службу протягом не менше шести років» [5].

Зазвичай на момент призначення на службу військового капелана кандидат повинен бути громадянином США, мати відповідні фізичні дані та вік від 21 до 35 років, але претендент не може бути людиною понад 40 років, хоча в Католицькій Церкві в США останнім часом цю межу збільшено до 50 років.

Кандидат на службу військового капелана має бути членом духовенства певного віросповідання і мати апробат на цю службу від найвищих властей своєї церковної інституції.

Підготовка кадрів ведеться у спеціальних військових навчальних закладах. Для армії та ВПС — у школі армійських капеланів гарнізону Форт-Водсворт (штат Нью-Йорк), а для флоту — у школі священників ВМФ США, що у м. Ньюпорт (штат Род-Айленд).

Оскільки військовий капелан — повний душпастир і повний воїн, то кожний апробований церквою і прийнятий у збройні сили кандидат має пройти звичайний військовий вишкіл, строком не менше 3-х місяців, щоб краще розуміти життя своєї військової пастви. Звичайний же «термін навчання залежно від роду військ — 6–9 місяців. Після закінчення складають іспити, і за умови позитивного результату присвоюється чин «лейтенанта служби військових капеланів» [6].

Поряд із вивченням особливостей релігійної діяльності у ЗС слухачі засвоюють основи військового мистецтва, навички володіння зброєю та військовою технікою.

Вони вміють користуватися всією зброєю певної частини, але не мають права її з собою носити, ані застосувати. Таким самим міжнародним приписам підлягають військові лікарі, згідно з вимогами міжнародних Женевських конвенцій [7].

У США корпус військових капеланів налічує 220 офіцерів військово-релігійної служби у званні від лейтенанта до генерал-майора зі священниками-капеланами християнської, мусульманської, буддистської та інших релігійних течій. Свою роботу військові капелани проводять під час підготовки й ведення бойових дій. Майже 70 відсотків капеланів, які в той час проходили службу у ВПС США, побували у В'єтнамі та на американських кораблях біля його берегів. Понад 200 з них нагороджені бойовими орденами і медалями [8].

Керівництво корпусом військових капеланів здійснює Рада у справах капеланів при помічникові міністра оборони з будівництва збройних сил та особового складу. Вона об'єднує представників військового духовенства Сухопутних військ, ВМС і ВПС. До Ради включено трьох Головних капеланів видів ЗС у ранзі генерал-майора або контр-адмірала військово-релігійної служби, які по черзі, кожен протягом року, очолюють Раду. Крім того, кожний з головних капеланів очолює відповідне управління у штабі головного штабу певного виду ЗС США [9].

До складу управління входять відділи головних капеланів об'єднань збройних сил (корпус, армія, флот, а також театр воєнних дій) на чолі з начальником відділу (полковник), а з'єднанням (дивізіям, окремим бригадам) – підпорядковані відділення на чолі з відповідним начальником (підполковник), заступником (майор) і 2-3 сержантами [10].

У гарнізонах, базах, військових частинах, навчальних закладах, шпиталях уведено посади окремих військових священиків, яким підпорядкований капелан, що займається лише сімейними питаннями. Початковою посадою для капелана є батальйон (штатна категорія – капітан). Кожен батальйонний капелан має штатного помічника. Ним може бути капрал або штабний сержант із відповідною підготовкою [11].

Основними функціями капелана є зазвичай відправлення богослужінь і треб, а також консультування командирів з питань повсякденної діяльності військ. Основним керівним документом для роботи капеланів є настанова «Релігійна підтримка», яка визначає, де, коли, що і як повинні робити капелан та його помічник у мирний час або під час бойових дій [12].

Важливою частиною роботи капелана є навчання і виховання особового складу та морально-психологічна підготовка військовослужбовців. У 1972 році у місті Ньюпорт було проведено першу в історії США конференцію капеланів усіх родів військ, де з усією силою виявилось прагнення «зміцнення контактів між різними віросповіданнями в інтересах посилення релігії на формування морального духу військовослужбовців» [13].

Після підписання присяги кожний американський солдат отримує кишенькову Біблію, і від того часу він підпадає під вплив капелана. Важливим складником роботи капелана є навчання і виховання особового складу та морально-психологічна підготовка військовослужбовців. Недаремно у ЗС США щотижня проводиться «година капелана», функціонують спеціальні програми радіо, демонструються фільми тощо. Капеланам допомагають фахівці з релігійної програми, яким не потрібні духовний сан чи пастирська підготовка.

Крім щоденної молитви, священнодійства, індивідуальної пастирської бесіди, що входить до обов'язків капелана, він як вихователь працює в системі різних програм, таких як «Рівень життя», «Боротьба з алкоголізмом та наркоманією», «Рівні можливості», «Моральний спадок і людське самовдосконалення» та ін. Крім того, капелан повинен бути присутній на всіх військових церемоніях, заходах, присвячених дню незалежності, дню збройних сил, дню пам'яті, дню ветерана, на яких обов'язково мусить проголошувати проповіді (тривалістю 5–7 хвилин), релігійні звернення та благословляти особовий склад [14].

На капеланську службу (КС) покладено також обов'язки патріотичного виховання. Так, під час оформлення військових храмів

обов'язковим є наявність національного прапора країни, прапорів частин і з'єднань. Широко практикуються богослужіння поза церквою, біля казарм, на плацу, на вулицях і площах, а навіть просто в польових умовах. Крім військових храмів (гарнізонних соборів, похідних церков та польових каплиць) є «куточки капеланів», «будинки усамітнення», «молитовні притулки» [15].

В основі роботи КС лежить намагання виробити в особового складу чуття єдиної солідарності як усередині армії США, так і щодо військовослужбовців армій інших країн (насамперед мається на увазі НАТО). Солдат армії США, виконуючи поставлені перед ним завдання в будь-якій точці світу, повинен вважати, що таким чином він не лише забезпечує захист національних інтересів, а насамперед захищає демократію і свободу. Отже, капелан ЗС США є великою мірою інструментом соціальної політики держави в армії. Неодноразово на капеланів покладались завдання: щодо вирішення расових протиріч в армії (кінець 1960-х — початок 1970-х рр.); боротьба з наркоманією та алкоголізмом, особливо після війни у В'єтнамі (70-ті роки), що свідчить про розв'язання державних проблем соціальної політики [16].

У бойових умовах на капелана покладається вирішення таких завдань: моральна та духовна підтримка тих, хто воює, поранений, помирає, військовополонений, допомога медикам у наданні першої допомоги пораненим, їх евакуації, проведення богослужб та похоронів. Згідно з чинними правилами капелани входять до підрозділів, що діють якнайближче до лінії вогню.

В інтересах КС діє розгалужена система видавничої діяльності. В 1967 році було видано підручник військового капелана. Крім того, видається журнал «Військовий капелан», щоквартальник «Military chaplans revu» і багато душпастирських книжок та брошур. Це, наприклад, такі, як «Історія корпусу військових капеланів морського флоту США», «Рабини у військовій формі», «Солдат та його релігія», «Об'єднаймося для Бога і Батьківщини» тощо [17].

Додатковими функціями діяльності капелана у війську є залучення його до членства в комісіях з заохочення, розслідування злочинів, улагодження конфліктів та створення доброзичливого мікроклімату у військових частинах і на кораблях. У разі потреби капелан повинен бути в змозі замінити командира.

Військовий статут дає припис постійного контакту капелана з командиром, одночасно гарантуючи йому прямий до нього доступ (див. абзац 1151). Командирський припис говорить про необхідність запрошення капелана на нараду офіцерів штабу навіть під час планування службової діяльності та бойового навчання. Оцінка його діяльності подається рапортом командира старшому начальникові з конкретними пунктами щодо його якостей та можливого просування за службою [18].

У Бундесвері ФРН вищими церковними органами ЗС є управління католицького військового єпископа та управління євангелічного військового єпископа. Кожне з них опікується своїми вірними, але вони активно взаємодіють у питаннях змісту, основних напрямів, форм і методів роботи. Відділ військово-церковної служби Міністерства оборони ФРН здійснює загальну координацію їх діяльності та розв'язує адміністративні проблеми і матеріально-технічне забезпечення.

Право військовослужбовців на задоволення релігійних потреб закріплене ще в Конституції Веймарської республіки і без змін було перенесено до Конституції ФРН. У серпні 1956 року міністр оборони ФРН підписав директиву 66/1 про організацію військово-церковної служби у військах (далі ВЦС). І лише в липні 1957 року Бундестаг прийняв Закон «Про духовне обслуговування армії» [19].

Діяльність ВЦС фінансується державою.

В адміністративному відношенні виконавчі релігійні органи підпорядковані особисто міністру оборони.

Військові священники є також у корпусах та дивізіях. У бригадах, полках, окремих частинах, військових шпиталях, навчальних та науково-дослідних інститутах Бундесверу служать окремі капелани [20].

За своїм правовим статусом священник прирівнюється до державних чиновників. Вони підписують контракт з Міністерством оборони на 6–8 років, а потім повертаються до своїх парафій. Контракт можна продовжити, але на строк не більше 4-х років. Не обмежується строк служби лише для воєнного генерального декана, воєнного генерального вікарія, начальників відділів у виконавчих релігійних органах, деканів військових округів.

Євангелічний військовий єпископ призначається Радою Євангелічної церкви за погодженням з федеральним урядом. Він щороку письмово звітує про діяльність ВЦС. Він призначає на посади всіх євангелічних священників і контролює їхню діяльність. В його обов'язки входить постійне відвідування військових частин, контроль за виданням церковної літератури.

Значний час служба всіх німецьких військових священників була залежною від державної протестантської церкви. Нині держава, Євангелічна церква та Святий Престол мають партнерські стосунки [21].

Діяльність католицького військового єпископа спирається на правові основи Конкордату з Ватиканом (стаття 27), що був укладений ще німецьким Рейхом 20 липня 1933 року. Католицький військовий єпископ призначається Папською Курією. Він має ті ж обов'язки, що й євангелічний єпископ. Щороку обидва єпископи зустрічаються між собою для обговорення актуальних проблем ВЦС. Періодично відбуваються їхні зустрічі з міністром оборони. Щороку обидві конфесії влаштовують конференції на федеральному рівні [22].

Значну увагу приділено добору священників Бундесверу. Ним може стати священник, який не старший 35 років, закінчив теологічний факультет ВНЗ, трирічний стаж діяльності священника і витримав тримісячний випробувальний термін.

Після призначення на посаду протягом місяця відбувається ознайомлення священника зі специфікою роботи в армії та відповідне навчання. Кожний військовий священник очолює общину з кількістю віруючих до 1,5 тисячі. Його обов'язком є духовна опіка над дружинами та дітьми військовослужбовця. У війську суб'єктами релігійного впливу є всі особи від солдата до генерала.

Особливістю Бундесверу є те, що в невеликих гарнізонах поза штатом для задоволення релігійних потреб залучаються місцеві священники. Вони також укладають контракт з Міністерством оборони, де обговорюються умови їхньої діяльності та оплата [23].

Згідно з наказом міністра оборони ФРН від 1973 року в ЗС введено інститут помічника військового священника, який є цивільним службовцем ЗС. В його обов'язки входить ведення канцелярських справ, допомога священнику, водіння службового автотранспорту. Для призначення на службу в ЗС помічник повинен бути не старшим 35 років, мати хоча б середню освіту та відслужити в армії, відбувши шестимісячний випробувальний термін [24].

Його основними обов'язками є участь у проведенні церковних служб та треб, у роботі рад з питань «внутрішнього керівництва» з командирами військових частин, проведення занять з проблем моралі, керування групами вірян, проведення групових та індивідуальних бесід, організація їх відпочинку.

Щомісяця священнику виділяють 2 години навчального часу для занять з військовослужбовцями строкової служби на теми про мету і зміст життя.

Військові священники викладають у Гамбурзькому та Мюнхенському університетах, Командній академії ЗС, Центрі внутрішнього керівництва та Інституті суспільних наук Бундесверу.

У 1978 році в містечку Барсбюттель (передмістя Гамбурга) було започатковано Католицький інститут теології миру — єдиний на сьогодні самостійний науково-дослідний заклад ВЦС Бундесверу. План наукової роботи та бюджет інституту визначає опікувальна рада, яку очолює військовий генеральний вікарій. З 1982 року щороку на базі інституту проводяться наукові симпозіуми з проблем миру.

Відпочинком військовослужбовців займаються не лише військові священники, але також євангелічне і католицьке товариство з шефства над військовослужбовцями, які володіють мережею клубів (майже 40 євангелічних та 30 католицьких). Діяльність цих товариств фінансує держава [25].

Збройні сили Канади мають чітко регламентовану військово-капеланську службу, яка діє згідно із законами [26] й адміністративними наказами Міністерства національної оборони та Головного управління національної оборони [27]. Усі справи щодо духовно-гуманітарної опіки у ЗС Канади вирішує Канадська рада комітету церков з питань капеланської служби, яку очолює генеральний секретар. Його резиденція є у м. Торонто. У Раді представлені такі віросповідання: Англійська Церква Канади, Баптистська Федерація Канади, Лютеранська Рада в Канаді. Списки їхніх представників зберігаються у генерального секретаря Ради [28].

Військовий архієпископ РКЦ Канади, призначений на пост Папою Римським 28 жовтня 1987 року, зв'язаний з урядом Канади безпосередньо. У Збройних силах Канади служить чимало громадян українського походження, часто греко-католицького віросповідання. Для них та їхніх сімей, і навіть для цивільних службовців Департаменту національної оборони душпастирську опіку також здійснює римо-католицький архієпископ [29].

Для Канади, як і для США, характерна дуже жорстка регламентація фінансової діяльності капеланської служби. Суворозвітність є нормою, і 50% усіх пожертвувань обов'язково направляють до Головного управління національної оборони Канади.

Складається звітність і про іншу діяльність капеланів, адже, крім власне душпастирства, вони здійснюють ще низку соціальних функцій (реєстрація шлюбу, похорони тощо).

Кандидат у капелани подає заявку на субсидію для здобуття богословської освіти протягом чотирьох років, після чого він може отримати призначення у Збройні сили Канади. Але він повинен здобути вищу академічну освіту, а після навчання — мати не менше двох років цивільної пастирської практики (без спеціального утримання). До речі, під час Другої світової війни у ЗС Канади діяло чотири православних капелани і всі вони були за походженням українці [30].

Пастирська опіка у Збройних силах Нідерландів започаткована указом королеви Вільгельміни 28 серпня 1914 року. Згідно з ним було призначено чотири римо-католицьких і 8 протестантських військових капеланів. З 1957 року є римо-католицький вікаріат ЗС Голландії. Для узгодженої дії протестантських Церков функціонує Консультативна комісія [31].

У 1947 році встановлено правило: на 1500 солдатів мають бути один протестантський і один католицький капелан. З 1945 року ВМС, а з 1963 року ВПС мають власну організацію душпастирської опіки [32].

Особливістю духовно-гуманітарної політики Нідерландів є наявність з 1994 року в її ЗС опіки Асоціації гуманістів, яка дбає про духовні й ментальні підвалини суспільства без жодної церковної належності.

З часу Другої світової війни існує пастирська опіка для військовиків-їудеїв, адже єврейська спільнота в Голландії проживає компактно приблизно з 1600 року. Для мусульман чи індуїстів окремої опіки немає, тому функціонуюча пастирська опіка дбає і про їхні потреби, наскільки це можливо. Об'єктом впливу також є всі військовослужбовці, включно з генералітетом. Армійські капелани тісно співпрацюють з менеджерами військового персоналу, лікарями та соціальними працівниками.

Капеланів обирають представники Церкви, але на службу призначає Королівський Декрет. Оплату їхньої праці здійснює Міністерство оборони. В Нідерландах підзвітність капеланів командиріу номінальна [33].

Однією зі світових релігій є іслам. Поширений у деяких країнах (Афганістан, Іран, Ірак, Пакистан, Саудівська Аравія, Лівія, Туніс, Марокко, Судан та ін.) як державна релігія, він суттєво впливає на всі сфери соціально-політичного й культурного життя [34]. В країнах Південно-Західної, Південної, Південно-Східної Азії та Африки одним з основних напрямів державної політики є ісламізація збройних сил. Тому в цих країнах релігійне виховання особового складу розглядається як головний засіб зміцнення у свідомості військовослужбовців потрібних правлячим колам ідей, поглядів, стереотипів мислення і поведінки для протистояння іншим релігіям та ідеологіям і всебічного вкорінення у збройних силах «правової культури ісламу» і Корану. Цій проблемі приділяється настільки велика увага, що навіть у деяких частинах надається більше переваги релігійно-ідеологічний роботі, ніж бойовій підготовці [35].

Для висвітлення питань діяльності ісламської релігії в армії доцільніше зупинитися на Ірані, оскільки серед усіх мусульманських країн в Ірані суть ідеологічної роботи базується на ідеології ісламу. Дух мусульманської релігії впливає на всі сфери життя і діяльності військ: мусульманські обряди внесено до розпорядку дня армійських підрозділів, іменем Аллаха солдатів посилають у бій, усе офіційне листування починається словами «В ім'я Аллаха» [36].

Конституція Ірану покладає на армію релігійну місію з ведення священної війни в ім'я Аллаха і боротьби за поширення панування ісламу в усьому світі. У березні 1998 р. Імам Хомейні стверджував, що «іранська революція переживає тільки перший етап всеохопної боротьби проти Заходу і Сходу... і її головною метою до цього часу залишається створення всесвітньої ісламської держави» [37].

Значний час у проведенні ідейно-виховної роботи надано військовим муллам. Тому в програмі виховання подано активну, наступальну пропаганду віровчення шіїтського напрямку ісламу. Пропагується Коран, пророк Мухамед, шіїтські імами, догми ісламу, його обряди і традиції, доводиться, що шіїзм може принести всім мусульманам на землі краще життя [38].

Значну увагу приділено пропаганді панісламізму. Суть цього напрямку полягає в тому, що військові мулли навіюють особовому складу думку про необхідність об'єднання всіх мусульман під прапором ісламської ідеології. Стверджується, що сучасні кордони не можуть бути перешкодою для поширення ісламу. Ця робота проводиться відповідно до положень воєнної доктрини Ірану, яку було прийнято у 1988 році і в основу якої покладено теорію так званого «панісламського неопанісламізму», тобто намагання поширити «ісламську революцію» на всі ісламські країни світу. Першочерговими об'єктами проведення цієї політики є Ліван, Туніс, Судан [39].

Значний вплив на військовослужбовців мають міжнародні релігійні організації. Характерними рисами цих релігійних організацій є те, що всі їхні прихильники й активісти, як правило, є вірянами військовослужбовцями та членами їхніх сімей. Діяльність цих організацій, яка поширюється в усьому світі, спрямована на духовне релігійне виховання, координацію дій військовослужбовців-християн, їх соціальну підтримку.

Однією з них є Всесвітня асоціація військових християнських союзів (ВАВХС). Витоки ВАВХС припадають на 1851 рік. Ця організація заснована в 1851 році як братство тих, хто молиться. Тому молитва Всемогутньому Богу і християнське братство залишаються її характерними рисами й сьогодні. Міжнародне братство ВАВХС почало формуватися у 20-ті роки нашого століття. Метою засновників було будівництво союзу не на політичній основі, без орієнтації на певне віросповідання, без централізованої організації, бюджету та апарату. Одне із завдань ВАВХС — заохочувати розвиток окремих християнських організацій (союзів) військовослужбовців у різних регіонах світу [40].

Згодом ВАВХС виросло до всесвітньої асоціації, що об'єднує 43 союзи в різних країнах світу. Представники понад 60 країн брали участь у багатьох всесвітніх і регіональних конференціях, організованих ВАВХС з метою навчання та духовного виховання військовослужбовців-християн. Першою з них була невелика міжнародна конференція ВАВХС, яка відбулася у 1930 році в замку Зульєн (Нідерланди). В роботі конференції брали участь представники лише чотирьох європейських країн (Англії, Франції, Голландії та Німеччини).

На цей час президентом ВАВХС є британський генерал-майор Лоренс Нью. Багатонаціональна сім'я військовослужбовців-християн постійно зростає — уже відомо про заснування таких союзів у 90 країнах світу.

За короткий час в окремих країнах виникали нові організації військовослужбовців-християн. Деякі з них, наприклад, в Нідерландах, Японії, Кенії, Канаді, відчинили свої двері для військовослужбовців усіх чинів. Інші, зокрема в США, Кореї і Великобританії, представлені двома окремими союзами — один для офіцерів, другий для решти військовослужбовців. Ці союзи тісно співпрацюють у справі прославлення Бога у лавах збройних сил.

У 1993 році виповнилося 50 років з дня заснування Братства офіцерів-християн США (БОХ). До нього входять представники усіх гілок Збройних сил США, які об'єднані єдиною метою — нести у військове середовище добрі вісті Бога в образі Ісуса Христа.

Основною метою БОХ є пробудження, навчання, підтримка своїх членів та їхніх сімей, а також служити офіцерам та їхнім сім'ям, слухачам і курсантам військових академій та інститутів, військовим пенсіонерам, добровольцям (чоловіки і жінки), які пішли на військову службу, та їх сім'ям, вдовам, цивільним службовцям Збройних сил та їхнім сім'ям.

Вищим органом БОХ є рада, до складу якої входить 21 офіцер, яких обирають на 3 роки, і виконавчого директора. Раду скликають двічі на рік для обговорення планів, програм і бюджету організації.

Штаб-квартира БОХ розміщена у Денвері (штат Колорадо). БОХ видає значну кількість періодики, яка насамперед зорієнтована на військовослужбовців-християн. Найпопулярнішим є журнал «Команда», який почав виходити 1952 року. Головна мета видання — допомогти офіцерам-християнам та їхнім сім'ям зрозуміти, як, слухаючи Бога, служити своїй країні, проходити службу у війську. З весни 1992 року журнал почав виходити російською мовою [41].

З попереднього дослідження цієї проблеми випливає висновок:

— наявність військово-капеланських та військово-релігійних служб в арміях іноземних країн і характер виконуваних ними завдань свідчать про те, що вони не тільки займаються релігійними потребами, а й входять до системи ідеологічного впливу на весь особовий склад, незалежно від світоглядної орієнтації кожного воїна та психологічної підготовки військ;

— добровільність відвідувань богослужінь, толерантне ставлення до всіх конфесій свідчить, що релігійна свобода військовослужбовців іноземних країн забезпечується відповідно до проголошених принципів свободи віросповідання і совісті;

— релігійне виховання включено в систему морально-бойової та психологічної підготовки військовослужбовців, підпорядковано головному завданню — підтримці високої боєздатності, міцного патріотичного й духовно-морального потенціалу військ збройних сил та інших військових формувань;

— проведений науковий аналіз систем організації військово-капеланських служб та душпастирської діяльності у військових формуваннях різних держав світу за потреби може бути використаний, враховуючи історичний і державний досвід, традиційні вірування та культуру українського народу, для організації духовної опіки, а з часом і служби військових капеланів у воєнній організації України.

Вивчення впливу релігійних чинників на виховну роботу в Збройних силах та інших військових формуваннях України свідчить, що процес

задоволення релігійних потреб вірян-військовослужбовців є складним і суперечливим, особливо внаслідок збройної агресії Росії. У сучасних умовах виникають нові підходи до формування у молодих вояків національної самосвідомості, патріотизму та усвідомлення загальнолюдських цінностей. Ці та інші чинники вимагають у перспективі послідовної цілеспрямованої науково-дослідницької роботи та обґрунтованої виховної й освітньої діяльності, яка на засадах національно-історичних традицій українського народу зміцнювала б духовний і гуманістичний потенціал військовослужбовців Збройних сил та інших військових формувань Української держави.

1. Див.: Здіорук С. І., Яремчук В. Д. Духовно-гуманітарні аспекти стратегії розвитку військових формувань України. — К.: НІСД, 1995. — С. 14.
2. Your Chaplain and the Command Religious Program / Published in accordance with SECNAV INST 5430. — N. Y.: S. n., 1984. — 12 p.; Джури И. Религия в Вооруженных силах США // Зарубежное военное обозрение. — 1996. — № 6. — С. 14–16.
3. Команда. — Денвер: Изд-е Братства офицеров-христиан США, 1992. — С. 19 (30 с.)
4. Увайский Н. Кто этим занят? (Идеологическая работа в армиях НАТО) // Вартові неба. — 1995. — 5 січня.
5. Здіорук С. І., Яремчук В. Д. Зазнач. праця. — С. 14.
6. Там само. — С. 17.
7. Див.: Мандрагеля В. За Бога і Батьківщину (підготовка вихователів в армії США) // Військо України. — 1996. — № 1–2. — С. 22–23.
8. Увайский Н. Зазнач.праця; Що спокушає солдата НАТО? // Народна армія. — 1996. — 12 липня.
9. Navy Chaplain corps. — W.: S. n., 1994. — 14 p.; The Military Chaplain. — N. Y.: S. n., 1979. — 28 p.
10. Мозговой С., Данилов Н. Роль института военных священников в зарубежных армиях // Зарубежное военное обозрение. — 1997. — № 3. — С. 11–13.
11. Морозов А. Служба военных священников вооруженных сил США // Информационный сборник Глав ПУСА и ВМФ. — 1989. — № 3.
12. Мандрагеля В. Деякі проблеми адаптації досвіду капеланства західних армій до українських Збройних Сил // Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — К., 1995. — С. 110.
13. Armi Times. — 1976. — 27 Sept.
14. Your Chaplain and the Command Religious Program / Published in accordance with SECNAV INST 5430. — N. Y.: S. n., 1984. — 12 p.
15. Джури И. Зазнач. праця. — С. 14–16.
16. Военное духовенство: «Решаем проблемы человека» // Собеседник воина. — 1996. — № 6. — С. 14–16.
17. Павлов А.В. Война. Армия. Религия. — М., 1988. — С. 45.
18. Див.: Your Chaplain and the Command Religious Program / Published in accordance with SECNAV INST 5430. — N. Y.: S. n., 1984. — 12 p.
19. Морозов П. Военно-церковная служба Бундесвера // Зарубежное военное обозрение. — 1996. — № 9. — С. 13–15.
20. Павлов А.В. Война. Армия. Религия. — М., 1988 — С. 27.

21. Weisung fur die Zusammenarbeit mit den fur Seelsorge an Soldaten beauftragten Pfarrern der evangelischem Landeskirchen im Wehrbereich VII und VIII. — Bonn: Der Bundesminister der Verteidigung, 1991. — 10 s. — 1, 6 September.
22. *Реутов А.* Военные священники в Польше // Зарубежное военное обозрение. — 1996. — №4. — С.13–14; Weisung fur die Zusammenarbeit mit den fur Seelsorge an Soldaten beauftragten Pfarrern der evangelischem Landeskirchen im Wehrbereich VII und VIII. — Bonn: Der Bundesminister der Verteidigung, 1991. — 10 s. — 1, 6 September.
23. *Морозов П.* Зазнач. праця. — С. 13–15.
24. Там само
25. Weisung fur die Zusammenarbeit mit den fur Seelsorge an Soldaten beauftragten Pfarrern der evangelischem Landeskirchen im Wehrbereich VII und VIII. — Bonn: Der Bundesminister der Verteidigung, 1991. — 10 s. — 1, 6 September.
26. National Defence. Canadian forces. Administrative orders: [Chaplains]. — Including 12.07.90.
27. The Queen's regulations and orders for the Canadian forces. — V. 1: Administrative; V. 3: Financial. — Including 19.02.90.
28. *Ярмусь С.* Збройні Сили і феномен військового капеланства // Армія і духовність: свобода совісті та відродження. Матеріали міжнарод. науково-практичної конференції. — К., 1995. — С. 111–112.
29. Там само.
30. Там само.
31. *Bezemer M. A.* Pastoral Care in the Dutch military Forces. — Amsterdam: S. n., 1994. — 18 p.
32. Подготовка кадров по идеологической подготовке в Вооруженных силах США // Зарубежное военное обозрение. — 1990. — № 1 — С. 17.
33. *Bezemer M.A.* Pastoral Care in the Dutch military Forces. — Amsterdam : S. n., 1994. — 18 p.
34. *Денни М.* Фредерик. Ислам и мусульманская община // Религиозные традиции мира: В 2 т., т. 2. — Москва: КРОН-ПРЕСС, 1996. — С. 7–8.
35. Див.: *Максуд Р.* Ислам. — Москва: ФАИР-ПРЕСС, 1998. — 304 с.
36. Див.: *Цюрупа М. В.* Военные теоретики Европы о войне, мире и национальной безопасности. — К.: КВГИ, 1996. — 250 с.
37. Див.: Там само.
38. Див.: *Максуд Р.* Ислам. — Москва: ФАИР-ПРЕСС, 1998. — 304 с.
39. Див.: *Цюрупа М. В.* Военные теоретики Европы о войне, мире и национальной безопасности. — К.: КВГИ, 1996. — 250 с.
40. Див.: Міжнародні релігійні організації: Навчальний посібник / Баладинський В. Е., Бугаєнко В. С., Гушин О. М. та ін. — К.: МО України, 1997. — 80 с.
41. Див.: Команда. — Денвер: Изд. Братства офицеров-христиан США, 1992. — 30 с.

Serhii ZDIORUK,

*Leading Researcher at the Humanitarian Security Department
of the National Institute for Strategic Studies,
Honoured Worker of Science and Technology,
Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor*

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF MILITARY CHAPLAINS FOR THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Abstract. The article studies the experience of military chaplains' service management in the armed forces of a number of countries. There was analysed an operation of military chaplains' service in relation to the assistance in conducting moral and psychological training for military personnel. The author emphasizes that studying strategy of spiritual and humanitarian activity in military formations of different countries is crucial for providing spiritual and humanitarian aid, and education in military formations of Ukraine with consideration for historical experience, religion and culture of Ukrainian nation. Scientific arguments for educational work with religious military personnel makes it possible to outline its main areas of activity, forms and methods that comply with modern European democratic requirements. Studying the influence of religious factors on educational work in the Armed Forces and other military formations of Ukraine proves that meeting spiritual needs of religious military personnel is a complicated and controversial process. Under current conditions, there emerge new approaches to raising national self-awareness, patriotism and understanding of universal human values of young military men. In the long run these and other factors require a consistent and focused research work as well as justified awareness-raising and educational activities that would consolidate spiritual potential of the military personnel of the Armed Forces and other military formations of the Ukrainian state on the ground of national and historical traditions of Ukrainian nation.

Keywords: military chaplains, armed forces, legal coverage, religious organizations.

**ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ:
М'ЯКІ СИЛОВІ ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ЗАПОБІГАННЯ
КОНФЛІКТАМ І ПОСТКОНФЛІКТНЕ ЗМІЦНЕННЯ МИРУ**

Рідко буває так, що конфлікт має одну «першопричину». Навпаки, існує низка чинників, які сприяють конфлікту. Вони можуть включати в себе політичні, економічні, етнічні, культурні, релігійні та моральні складники.

Можна також сказати, що є «жорстка» і «м'яка» сила чинників, пов'язаних з конфліктом. «Жорстка сила» — це сукупність складників, котрі пов'язані з національними інтересами урядів, законністю чи незаконністю, підтримкою інструментів сили чи примусу, військовою або економічною могутністю, які можуть стримувати, запобігати або зупиняти дії інших країн.

«М'яка сила» — це сукупність чинників, таких як етнічна, культурна або релігійна ідентичність, а також роль культурних цінностей, етики, ЗМІ, навчальних закладів, народної дипломатії. Інструменти «м'якої сили» можуть зменшити напруженість, запобігти або знизити вірогідність виникнення конфлікту і зробити свій внесок у довіру і мирне співіснування.

Конфлікт виникає на верхньому рівні, як тільки довіра порушена разом з діями, які загрожують суверенітету території або безпеці людини.

Людська еволюція — біологічна, соціальна і культурна — завжди включала в себе племінні компоненти. Племена та спільноти утворюють сім'ї. Успіх таких сімей залежить від згуртованості та взаємної підтримки, часто в умовах конкуренції з іншими племенами і спільнотами.

Інакше кажучи, можливо доцільно не довіряти агресивним, егоїстичним або маніпулятивним спільнотам, що приховують у собі несправедливі чи незаконні сподівання, прагнучи взяти більше, ніж вони дають.

З іншого боку, чимало випадків, коли страх, забобони і ксенофобії щодо інших лежать в основі невігластва або помилкових уявлень.

Конфлікт часто пов'язаний з конкуренцією за контроль землі, ресурсів чи безпеки. Проте суть прагнення землі, ресурсів або безпеки є чинником, який визначає «м'яку силу», межі солідарності, якості освіти, поширення інформації і силу інституту громадянського суспільства.

Часто відзначається, що запобігання конфліктам є найкращим їх вирішенням. Як мовиться, «профілактика краща, ніж лікування». Якщо ми могли б вкладати кошти в запобігання конфліктам, ми мали б змогу їх уникнути, а ті, які вже почалися, безперечно, вирішити складно.

Діалог між релігіями, культурою, цивілізаціями

Наприклад, Федерація всесвітнього миру має консультативний статус при ECOSOC (Економічна і соціальна рада ООН), яка базується на власному досвіді у сфері міжрелігійного діалогу, послідовно закликає до міжрелігійного діалогу та співпраці, адже це має важливе значення для світу і людського розвитку.

Попри те, що процес модернізації та секуляризації (відділення церкви від держави) тривав протягом кількох століть, релігія залишається потужною силою в історії людства і в багатьох місцях відроджується.

Релігійні ідеї та вірування здійснюють вирішальний вплив у житті окремих осіб, сімей, товариств та народів. Як ми знаємо з історії, є світлий і темний боки релігії. У цьому сенсі релігія, незважаючи на свої високодумні ідеали, є людським інститутом, з тенденціями, які схожі з урядами, національними державами або корпораціями приватного сектору. Тобто релігія може добре впливати, надихати, бути безкорисливою, чесною, дисциплінованою, служити суспільному благу; і вона ж може негативно впливати. Наприклад, релігія часто виявляється у формах націоналізму, етноцентризму, екстремізму, міжконфесійної ворожнечі, боротьби і насильства, сприяючи нестабільності суспільств і націй.

Міжрелігійний діалог може допомогти запобігти шкідливому впливу релігії, а також сприяти виконанню релігійної місії — зміцненню миру, доброї волі та людського розвитку.

Міжрелігійний діалог сприяє посиленню довіри, взаємного визнання, подоланню бар'єрів, дружбі та прагненню до отримання нової повчальної інформації.

Такі результати є корисними для людства, вони роблять свій внесок в мир та людське становлення.

Оскільки міжрелігійний діалог справді допомагає запобігти або усунути деякі з чинників, які сприяють конфліктам і нестабільності всередині спільнот і між ними, він позитивно впливає на загальне, соціальне, культурне, духовне і етичне середовище суспільства.

Отож, міжрелігійний діалог має бути інтегрований як інструмент миротворності. Релігія може бути ефективним партнером для урядів, інших інститутів громадянського суспільства, також приватних секторів задля запобігання і вирішення конфліктів.

Соціальний капітал

Соціальний капітал — це термін, яким намагаються охопити кілька невловимих, але реальних впливів соціальної солідарності та довіри, яка є в рамках громади від сім'ї до сусідів, від суспільства до нації і навіть між і серед країн.

Соціальний капітал накопичується тоді, коли члени певної спільноти конструктивно беруть участь в її житті. Ця взаємодія полягає у політичних процесах, але, що не менш важливо, у неурядових установах громади або нації, таких як сім'я, громадські організації, об'єднання, підприємництво, а також релігійна діяльність.

Коли члени громади, нації займаються різноманітними напрямками у житті країни, накопичення соціального капіталу зростає. Зменшується злочинність, відособленість, розпад сім'ї, небезпечні райони, занепад верховенства закону тощо. Крім того, існує багато руйнівних сил, які можуть зашкодити суспільству або соціальному капіталу нації, довірі і солідарності..

«М'яка сила» має свої сильні та слабкі сторони

Однак інструмент «м'якої сили» не завжди ефективний в «миротворній» фазі конфлікту. Тобто часто буває, що для вирішення конфлікту вже є необхідним міжурядове втручання, базоване на традиційних інструментах переговорів, санкціях чи традиційні інструменти переговорів, санкції або безпосереднє чи опосередковане використання військової сили для стримування або погроз.

Інструменти «м'якої сили» є найбільш ефективними на етапі запобігання або на етапі постконфліктного налагодження мирного життя, тобто або до, або після того, як конфлікт перебуває на стадії вирішення шляхом переговорів або військової перемоги.

Якщо застосувати поняття «соціальний капітал» до міжнародних відносин, можна побачити, що рівень довіри між та серед народів часто є недостатнім. У той же час відносини між союзними країнами характеризуються взаємною повагою і адекватним рівнем довіри таким чином, що конфлікт навряд чи можливий. Це не той випадок, як, скажімо, між ворожими країнами.

На жаль, нині бракує довіри та солідарності не тільки між країнами, а й навіть між окремими «особистостями» та країною.

Дехто припускає, що ми вступили в другу холодну війну — епоху, яка характеризується недовірою і різноманітними «замороженими» конфліктами між країнами.

Чи є ми свідками горезвісного «зіткнення цивілізацій», передбаченого Самуелем Гантінгтоном? Можливо.

«Заморожені» конфлікти краще, ніж активні конфлікти, але вони також є осередком, де все може легко вибухнути в будь-який момент.

Коли двосторонні або дворегіональні відносини значно погіршуються, то деякі форми «реалізму» замінюють довіру і солідарність. «Реалізм», або «Реалістична (прагматична) політика», спирається на моделі стримування жорсткої сили, щоб тримати потенційну загрозу в безвихідному становищі. Кордони і територія стали пріоритетом у великій геополітичній стратегії для встановлення безпеки посеред потенційних загроз.

У розпал глобальної недовіри заклики до інструментів «м'якої сили» часто проходять повз вуха і сприймаються як наївні або неефективні.

Певною мірою це так. Коли конфлікт вирує, заклик «м'якої сили» може приглушуватись і бути «занадто незначним, занадто пізнім».

Проте з метою запобігання постконфліктної світобудови необхідні інструменти «м'якої сили». Зрештою, уряд штатів за підтримки військової сили не є єдиною причиною історії людства. Сили, які визначаються такими словами, як релігія, культура, цивілізація, етика, також мають свою вагу. Звичайно, ці сили можуть іноді стати бажаним спілником жорстких прихильників влади. Але вони можуть бути трансцендентним голосом, забезпечуючи універсальне бачення, закликаючи до миру, глобальної етики, застосування моральних, духовних і релігійних принципів, які вимагають діалогу, примирення і прощення.

Висновок

Діалог — це не просто слово, яке означає розмову між двома людьми. Діалог має ширший зміст, який включає в себе духовне, моральне, соціальне значення. Це виклик для безперервного пошуку спільних інтересів, загального сенсу. Це заклик для всіх нас визнати, що ми — члени однієї «людської» сім'ї, що ми покликані дивитись далі, але не відрікатися від наших племінних ідентичностей.

Діалог є одним з найважливіших компонентів побудови соціального капіталу, зміцнення довіри. В той час коли ми не завжди в змозі використовувати цей інструмент успішно, коли гармати стріляють, а бомби падають, ми можемо шукати можливості, з одного боку, запобігти конфлікту при виникненні, а з іншого — заохочувати до примирення і вирішення конфліктів у рамках стратегії постконфліктного перебудування суспільства, шляхом повторного зміцнення довіри.

Відповідно до того як «м'які сили» є інструментом для побудови світу, що не може вирішити всі проблеми, пов'язані з конфліктом, він, безумовно, важливий і має обов'язково бути включений в загальний стратегічний план задля безпеки людства.

Thomas G. WALSH,

Doctor of Philosophy,

President of the Universal Peace Federation

**CONFLICT RESOLUTION:
SOFT POWER INSTRUMENTS
FOR CONFLICT PREVENTION AND POST-CONFLICT
PEACEBUILDING**

It is seldom, if ever the case that conflict has a single «root cause.» On the contrary, there are a wide range of factors that may contribute to conflict. These may include political, economic, ethnic, cultural, religious and moral factors.

We may also say that there are both «hard power» and «soft power» factors associated with conflict. The «hard power» factors involve the national interests of governments, either legitimate or illegitimate, backed by instruments of force or coercion, namely military or economic power that may deter, prevent or terminate actions by other nations.

The «soft power» factors include a wide range of factors such as ethnic, cultural, or religious identities, as well as the role of cultural values, ethics, the media, educational institutions, people-to-people diplomacy, and participation in civil society. «Soft power» instruments may mitigate tensions, prevent or reduce the probability of conflict, and contribute to trust and peaceful co-existence.

On a very broad level, conflict emerges once the bonds of trust have been broken, due to real or perceived violations of that trust, coupled with actions that threaten sovereign territory and human security.

Human evolution — biological, social and cultural evolution — has always included tribal components. Tribes and communities form as families expand. The success and expansion of communities is linked to solidarity and mutual support, often in competition with other tribes and communities who are not included within the range of solidarity, either for legitimate or illegitimate reasons.

In other words, it may be appropriate to distrust an aggressive, selfish, or manipulative community that harbors unjust or illegitimate aspirations; seeking to take more than they give.

On the other hand, there are also many cases where fear, prejudice and xenophobia toward others are rooted in ignorance or false perceptions.

Conflict is often associated with the competition for control of land, resources and security. However, underlying the pursuit of land, resources and security are also the «soft power» factors of identity, boundaries of solidarity, quality of education and information transmission, and the strength of civil society institutions.

It is often pointed out that conflict prevention is preferable to conflict resolution. As the saying goes, «an ounce of prevention is worth a pound of cure.» In other words, if we could invest in conflict prevention, we may be able to avoid many conflicts that, once started, are immeasurably more difficult to resolve.

Dialogue Among Religions, Cultures, Civilizations

For example, the Universal Peace Federation, whose special consultative status with ECOSOC is based on its expertise in the area of interreligious dialogue, has consistently called for wider appreciation of interreligious dialogue and cooperation as essential for peace and human development.

This affirmation is based on the understanding that religion remains a vital force in the lives of the majority of the world's population. Moreover, religion is very often embedded deeply within ethnic, national and cultural identities.

While the processes of modernization and secularization has been widespread over several centuries, religion remains a strong force in human history, and in many places is enjoying a resurgence.

Religious ideas and beliefs place a decisive role in the lives of individuals, families, societies and nations. As we know from history, there can be both a bright side and a dark side to religion. In this sense, religion, despite its high-minded ideals, is a human institution, with tendencies that are similar to those of governments, nation states, or private sector corporations. That is, religion can be very good, inspiring selflessness, honesty, discipline, service to the public good; and, it can also function badly. For example, religion is often complicit in forms of nationalism, ethnocentrism, extremism, sectarian division and strife, and violence, thus contributing to the instability of societies and nations.

Interreligious dialogue can help prevent religions from functioning badly. In fact, it can help religions fulfill their mission to promote peace, good will and human development.

Interreligious dialogue helps foster increased trust, mutual appreciation, the overcoming of barriers, friendship, and an awakening to new insights.

Such outcomes are beneficial for humanity, and contribute to peace and human development.

Insofar as interreligious dialogue does help prevent or resolve some of the factors that contribute to conflict and instability within and between societies, it serves to positively impact the overall social, cultural, spiritual and ethical environment of society.

As such, interreligious dialogue should be included and integrated as a valued instrument of peacebuilding. Religions, in this sense, can be effective partners to governments, other civil society institutions, and the private sector, in the effort to prevent and resolve conflict.

Social Capital

Social capital is a term that attempts to capture the somewhat intangible, yet very real impact of social solidarity and trust that exists within

a community, from the family to the neighborhood, from the society to the nation, and even between and among nations.

Social capital is accumulated when the members of a particular community are constructively engaged in the life of that community. This engagement may include involvement in the political process, but, just as importantly includes participation in the non-governmental institutions of a community or nation, such as the family, civic organizations, voluntary associations, business activities, and religious activities.

When members of a community, a nation, are engaged in diverse ways in the affairs of the nation, the accumulation of social capital rises. As a result, many of the destructive forces that may undermine a society's or a nation's social capital, trust and solidarity decline: crime, isolation, family breakdown, unsafe neighborhoods, decline of the rule of law, etc.

Soft Power Has Its Strengths and Weaknesses

Soft power instruments, however, are not always effective in the «peacemaking» phase of conflict. That is, once conflict has erupted, it is most often the case that inter-governmental intervention is required, relying on traditional instruments of negotiation, sanctions, or the use of military force, either directly or indirectly in the form of deterrence or threats.

The soft power instruments are most effective either during the prevention phase or during the post-conflict peacebuilding phase, that is, either before or after conflict has been brought under control through negotiation or direct military victory.

If we apply the concept of «social capital» to international relations, we can understand that the level of trust between and among nations is often running at a deficit. For example, whereas the relationships among allied nations is, generally speaking, characterized by mutual respect and an adequate level of trust such that conflict is unlikely, this not the case between, say, adversary nations.

Unfortunately, at the present time there is much lack of trust and solidarity not only between nations, but even within the various «identities» with a nation.

Some suggest we have entered «Cold War II», an era characterized by distrust and a variety of frozen conflicts at the borders between nations.

Are we witnessing the proverbial «clash of civilizations» foretold by Mr. Samuel Huntington? Perhaps.

Frozen conflicts are better than active conflicts, but they are also flash points where conflict might easily erupt, like with a volcano that is generally calm, but which nevertheless might explode at any moment.

When bi-lateral or bi-regional relations deteriorate significantly, then some form of «realism» replaces trust and solidarity. «Realism» or «real politik» relies on a hard-power deterrence model to keep potential threats at bay. Borders and territory become the priority in a large geopolitical strategy to establish security in the midst of potential threats.

In the midst of growing global mistrust, the calls for «soft power» instruments often fall on deaf ears, perceived as either naive or ineffective.

To some extent this is true. When the conflict is raging, voices of «soft power» are drowned out, and may be «too little, too late.»

Still, in the realms of prevention and post-conflict peace-building, the soft power instruments are necessary. After all, state governments, backed by military power, are not the only agents of human history. The forces that are defined by words such as religion, culture, civilization and ethics, also have their power. These forces can at times become the willing accomplices of hard power advocates, of course. But they may also serve as a transcendent voice, providing a more universal vision, calling for peace, for global ethics, the application of moral, spiritual and religious principles that demand dialogue, reconciliation, and forgiveness.

Conclusion

Dialogue is not simply a word that describes a conversation between two people. Dialogue has a broader meaning that includes spiritual, moral, social significance. It is the call for a continuous search for shared values, shared interests, shared meaning. It is a call for all of us to recognize that we are all members of one human family, and that we are called to look beyond — but not abandon — our tribal identities.

Dialogue is an essential component of building social capital, building trust. And, while we cannot always use this instrument successfully when guns are firing, and bombs are dropping, we can look for the opportunities, on the one hand, to prevent conflict from arising, and, on the other hand, to encourage reconciliation and conflict-resolution as part of a post-conflict strategy to re-build society, by re-building trust.

While «soft power» instruments for peacebuilding cannot solve all problems associated with conflict, they are certainly important, and their inclusion in any overall strategic plan for «human security» is imperative.

Михайло ІЛЬІН,

голова правління

Федерації всесвітнього миру в Україні

ДІТИ – ПОСЛАНЦІ МИРУ

Сучасний стан справ у світі свідчить про нагальну потребу пошуку нових підходів досягнення миру і миротворчих ініціатив. Конфлікт у Сирії, постійна напруженість на Корейському півострові, військові конфлікти в Іраку, складна ситуація в Ірані, протистояння в секторі Газа – лише кілька прикладів конфліктів, що відбуваються сьогодні у світі. Ніхто не очікував, що після 70 років миру Україну теж буде втягнуто у збройне протистояння. Зараз у світі налічується понад 40 військових конфліктів. Ні для кого вже не секрет, що навіть ООН, яка була створена задля сприяння встановленню миру в усьому світі, не здатна впоратися з вантажем тих проблем, які завалилися на наш крихкий світ.

Відомі способи вирішення конфліктів показали свою неефективність у справі встановлення миру і налагодження співпраці. Усе це свідчить про те, що настав час переосмислити шляхи і підходи вирішення цих питань.

У 2014 році з ініціативи громадськості та за підтримки Федерації всесвітнього миру і Київського міського центру «Родинний дім» було розпочато рух «Діти – посланики миру». Метою руху є виховання молоді, яка в майбутньому стане лідерами громадянського суспільства, виховання характеру людини-миротворця, формування внутрішніх якостей зрілої особистості, здатної взяти на себе відповідальність за побудову миру в сім'ї, суспільстві, країні та світі.

У світлі конфлікту на Сході України нагальним постає питання миру. Уся країна об'єдналася в ці лихі часи для України. Волонтери, громадські діячі, політики, батьки, діти – усі підтримують армію та добровольців. Безумовно, це важливо і конче необхідно зараз для нашої держави. Ми опинилися в ситуації, яка підштовхує замислитись: що ж таке миротворність і як же досягти сталого миру?

Усім добре відомо, що наші діти надсилають листи українським військовим, які їх підтримують та надихають. Проте виявилось, що діти з іншого боку теж пишуть аналогічні листи «добровольцям», які воюють з «неофашистами». Тож постає питання: будуть ці діти спіл-

куватись один з одним через 10 або 20 років та будувати дружні відносини між сусідніми державами чи ні? Тому для того, аби досягти сталого миру, спочатку ми повинні викоринити ідею війни в людській свідомості. Потрібно позбутися образу миротворця із блокбастерів — озброєного чоловіка, який силою наводить порядок.

Перед тим, як шукати шляхи реалізації єдиного мирного світу, потрібно запитати, а чи існує у світі країна, народ якої є прикладом єдності? Тільки через приклад такої країни ми можемо досягти єдиного світу. Перш ніж з'явиться єдиний світ, повинна з'явитися єдина країна, перш ніж з'явиться єдина країна, мають об'єднатися громади. Перш ніж об'єднуються громади, повинна бути єдність та гармонія в сім'ї, а цьому передують бажання кожної особи досягти миру в душі.

Генеральний секретар ООН визначив основний напрям діяльності на цей рік як «Цілі сталого розвитку: структурні елементи побудови миру».

Ми вважаємо, що громадський рух «Діти — послы миру» є однією зі складових цих елементів, тому що він сприяє виходу за вузьконаціональні, культурні та релігійні межі і допомагає знайти нове бачення, здатне принести вирішення всіх складних питань сьогодення.

Цьогоріч було проведено III Конгрес юних посланців миру «Усім світом — за мир!». Конгрес проведено з ініціативи спеціалізованої школи № 85 міста Києва та шкіл-учасниць проекту, Асоційованих шкіл ЮНЕСКО, Федерації всесвітнього миру, Федерації молоді за мир, Міністерства освіти і науки України, Департаменту освіти і науки, молоді та спорту виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) та управління освіти Голосіївської районної в місті Києві державної адміністрації.

У Конгресі взяли участь 450 учасників. Це діти та педагоги з 25 шкіл міста Києва, які є учасниками громадського руху «Діти — послы миру», представники державних установ та громадських організацій, київські освітяни та гості.

Конгрес пройшов під гаслом «Цілі сталого розвитку: структурні елементи побудови миру». Діти представили звіти про свою діяльність та миротворні проекти, які вони впроваджували у своїх навчальних закладах протягом 2015–2016 навчального року.

Приємно, що дітей підтримали почесні гості: Александар Патаринскі від посольства Болгарії, народна артистка України, Посол Миру Наталя Шелепницька та пані Зузанна Заланова, голова Програми Волонтерів ООН в Україні.

30 юних миротворців, які протягом року відвідували заняття «Школи миру» та активно працювали у своїх навчальних закладах, отримали почесне звання «Юний посол миру». 15 шкіл отримали сертифікати учасників громадського руху «Діти — послы миру». 11 шкіл були нагороджені дипломами учасників конкурсу волонтерських проєктів «Служіння заради миру».

Під час заходу діти урочисто подарували музею «Скатертину миру», у створенні якої взяли участь учні різного віку з понад 15 шкіл міста Києва. Створюючи свій малюнок для скатертини, кожна дитина вклала у нього своє серце, свої уявлення про мирний світ без кордонів, конфліктів та війн. Коли всі ці малюнки з'єднали разом, то вийшло полотно довжиною майже 10 метрів.

Педагоги та учні, учасники Школи миру та громадського руху «Діти — послы миру» зазначили, що за два роки участі в цьому проєкті діти змінилися, вони здобули нові навички та об'єдналися довкола єдиної мети.

Якщо на початку проєкту було 14 київських шкіл, то зараз уже більше 20, і не тільки столичних, а й з інших областей України. Цей рух набирає сили і стає відомим за теренами України. Цього року до «Школи миру» приєдналися школи з Вірменії, Білорусі та Ізраїлю.

Одна із головних особливостей полягає в тому, що рух «Діти — послы миру» було ініційовано самими дітьми, що свідчить про їхнє велике бажання жити в мирі та доводить, що така діяльність є дійовим інструментом народної дипломатії.

Mykhailo ILIN,

Chairman

of the Universal Peace Federation of Ukraine

CHILDREN – THE AMBASSADORS FOR PEACE

The current situation in the world very clearly shows the urgent need for new approaches in achieving world peace and peace initiatives. The conflict in Syria, the ongoing tensions on the Korean peninsula, military conflicts in Iraq is just a few examples of conflicts occurring in the world today. No one couldn't even imagine that after 70 years of peace Ukraine will be drawn into the armed confrontation.

In 2014, on the initiative of the Ukrainian public and support of the Universal Peace Federation the Civil Movement «Children – the Ambassadors for Peace» was launched. The main goal of the Movement is to educate young people who will become future leaders in the society, to nurture them as global peacemakers by forming the internal qualities of their character, and help to become a mature personality who can take responsibility for peace in the family, society, nation and the world.

Now Ukrainian people support the army and volunteers. Of course, this is very important and necessary for our nation. We were put in a position that makes us think about what is «peacemaking» and how to archive sustainable peace.

Our children send letters to Ukrainian military. These letters support and inspire our soldiers. However, children from other nation also write similar letters to «volunteers» who fight against «new fascists». So, the question is: would these children communicate with each other after 10 or 20 years? Would they build friendly relationship between our neighbor nations? In order to achieve sustainable peace we must erase the idea of war from human consciousness. We extremely need to get rid of the image of a «peacemaker» from popular blockbusters – the man armed to the teeth, who makes «peace» by the military force.

The door to the world of sustainable peace, free from conflicts and racial discrimination

UN Secretary-General identified the main activity for this year as «The Sustainable Development Goals: Building Blocks for Peace». We believe that Civil Movement «Children – the Ambassadors for Peace» is one of the components of these blocks because it helps to go beyond national, cultural and religious boundaries and helps to find a new vision, which can bring the solution to all the painful issues of our time.

This year the 3rd Congress of Young Messengers of Peace «All the World – for Peace!» was held. The Congress was held at the initiative of the Kyiv Specialized School #85 and schools-participants of the UNESCO Associated schools project, supported by the Universal Peace Federation, Youth Federation for Peace, the Ministry of Education and Science of Ukraine, the Department of Education and Science, Youth and Sports of the Kyiv City Council (Kyiv City State Administration) and the Department of Education of Golosiivska district State Administration in Kyiv.

The Congress was attended by 450 participants. Among them were children and teachers from 25 Kyiv schools who are members of the Civil Movement «Children – the Ambassadors for Peace», representatives of state institutions and NGOs, educators and visitors. Among the special guests were Aleksandar Patarynsky, representative of the Embassy of Bulgaria, Natalia Shelepnytska, National Artist of Ukraine, Ambassador for Peace, and Mrs. Zuzanna Zalalova, head of UN Volunteers in Ukraine.

During the event the handmade «Peace Tablecloths» was solemnly gifted to the museum. It was made by children from more than 15 Kyiv schools. One of the main features is that the Movement «Children – the Ambassadors of Peace» was initiated by the children themselves, which indicates their strong desire to live in peace and proves that such activities are an effective tool of public diplomacy.

Олександр ХАРЧЕНКО,

генеральний директор

Українського національного інформаційного агентства «Укрінформ»

СПРАВА СУЩЕНКА.

СИНЕРГІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ І ДИПЛОМАТИЧНИХ ЗУСИЛЬ ЯК ЄДИНИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКИХ ЗАРУЧНИКІВ

Власного кореспондента Укрінформу у Франції Романа Сущенка було неправомірно заарештовано 30 вересня цього року в Москві під час його короткої приватної поїздки до родичів, названо полковником української розвідки і звинувачено в шпигунстві за статтею, що передбачає ув'язнення до 20 років.

Неможливо пояснити логіку дій російських спецслужб правовими нормами, прийнятими в демократичному світі. Як, на жаль, не в наших силах зупинити потік неправдивої інформації, яка щодня продукується російською пропагандою.

Відразу ж після того, як з'явилася інформація про незаконний арешт і звинувачення Романа в шпигунстві в Росії, Міністерство оборони України заперечило належність журналіста Романа Сущенка до Головного управління розвідки Міноборони й охарактеризувало заяви ФСБ РФ черговою провокацією.

Але це в Росії до уваги не взяли. Було завдання зліпити з когось з українських громадян образ шпигуна, попри те, що мова йде про журналіста, який шість (!) останніх років працював у Франції, а в Росію приїхав на кілька днів до двоюрідного брата.

Українські заручники

Арешт журналіста Укрінформу став продовженням практики викрадення російськими силовими структурами українців, проведення над ними в Росії судів, які виносять продиктовані Кремлем рішення, ув'язнення українських заручників із загальною метою використання їх як інструменту в гібридній війні Росії проти України.

У цьому контексті «справа Сущенка» стоїть в одному ряду зі «справами» десятків інших українців — частина з яких була визнана політичними в'язнями — незаконно вивезеними й засудженими в Росії.

Це не перший випадок, коли так родинні та дружні зв'язки українців із росіянами використовують російські спецслужби. Історія з арештом у серпні 2014 року українського пенсіонера, колишнього директора полтавського оборонного заводу Юрія Солошенка відбувалася за схожим сценарієм. Він поїхав до Росії на запрошення свого «товари-

ша», був звинувачений у шпигунстві, засуджений на 6 років. Пізніше його обміняли на двох росіян разом з іншим українським політичним в'язнем у РФ Геннадієм Афанасьєвим. До цього часу Солошенко й Афанасьєв відсиділи в російських в'язницях близько двох років.

Якщо на судових засіданнях у справах Савченко, Сенцова й низки інших українських заручників могли бути присутніми іноземні медіа, що сприяло міжнародному інформаційному резонансу, то звинувачення за такою статтею як шпигунство передбачає повну закритість матеріалів справи й судового процесу, тобто все проходить без доступу ЗМІ. Єдиним джерелом інформації є силові та судові структури Росії, повністю підконтрольні Кремлю, які обмежуються поодинокими й неповними повідомленнями. Інформація за справою, яку може оприлюднити адвокат Романа, також має великі обмеження «державною таємницею» Росії.

Небезпека для українських журналістів у РФ

Упродовж двох останніх років Укрінформ, як і інші українські ЗМІ, вже мали проблеми щодо роботи своїх журналістів у Російській Федерації. Зокрема, на початку 2015 року відзначився глава Московського міського відділення Російського Червоного Хреста Ігор Трунов, який намагався через суд стягнути близько \$2,5 млн із майже двох десятків українських ЗМІ, зокрема й Укрінформу, за нібито спотворення інформації про конвої Путіна.

Минулий рік також запам'ятався посиленням переслідування українських активістів у Росії, включно з їхніми арештами. Після чого Укрінформ прийняв рішення покривати події в Росії з корпункту в країнах Балтії. Нині у агентства немає власного кореспондента в Москві саме з міркувань безпеки.

Тим часом процес переслідування українців набирає обертів у Росії. Якщо рік тому проводили обшуки і вилучали техніку в активістів української громади в Москві, то такі «оперативні дії» зараз проводять і з журналістами. Як відомо, 21 жовтня 2016 року співробітники Слідчого комітету РФ прийшли з обшуком до квартири позаштатного кореспондента телеканалу «112 Україна» в Москві Ксенії Бабич, вилучили комп'ютер, телефон та інші технічні засоби. У ЗМІ обшук пов'язали зі справою забороненої в Росії української організації «Правий сектор», але це може бути пов'язано і з журналістською діяльністю Ксенії Бабич.

Переслідування українських журналістів відбувається не лише в Росії, але й ще у більш жорсткому варіанті на території Криму, незаконно анексованому у 2014 році й підконтрольному РФ.

Російські спецслужби також відкривають справи проти українських журналістів, які працювали в Криму. Багато з них були змушені виїхати з Криму. Одним зі найбільш відомих є кримінальне переслідування кримчанина Миколи Семени. На сьогодні ніяких гарантій безпеки для українських журналістів під час роботи у РФ і на території окупованого Криму немає.

Крім поповнення так званого «обмінного фонду» для повернення російських військовослужбовців і агентів служб безпеки, затриманих і заарештованих в Україні, одним із завдань спецоперації ФСБ щодо Сушенка цілком міг бути і вплив на роботу журналістів українських ЗМІ в Росії.

Екстраполювати цю небезпеку на представників іноземних ЗМІ з інших країн, що працюють у Росії, можливо, зарано, оскільки Кремль поки намагається зберігати враження начебто свободи для їхньої роботи й подавти інциденти з українськими журналістами у вимірі лише двосторонніх відносин Росії з Україною.

Інформаційний і політичний розголос на закордон

Ми неодноразово заявляли, що вважаємо дії російської сторони щодо Романа Сушенка незаконними, такими, що порушують міжнародні норми. Ніхто не вірить у справедливість російських судів. Прецедентів із виправдувальними вироками з українськими заручниками у РФ за останні два роки не було.

Що залишається робити в тому випадку, якщо підконтрольність Кремлю судових процесів над українцями ускладнюється закритістю держтаємниці?

Практика визволення українських бранців свідчить, що чи не єдиним варіантом є обмін українців уже після винесення їм вироку. Такий обмін може відбутися за політичними домовленостями на найвищому політичному рівні. Але передумовами для нього є широкий міжнародний інформаційний розголос і значні дипломатичні зусилля.

Розуміння цього обумовлює й дії, що Укрінформ вживав і вживає для звільнення свого журналіста. У день, коли агентству стало відомо про затримання Романа в Москві і його перебування в Лефортово, Укрінформ і дружина Романа без зволікань уклали договір про захист його прав відомим російським адвокатом Марком Фейгіним, який має досвід виведення справи колишньої української бранки Надії Савченко на міжнародний рівень. Завдяки адвокату ми отримали першу інформацію про стан Романа після його відвідання підзахисного на четвертий день після його затримання. Українського ж консула до українського журналіста допустили лише через 10 (!) днів.

Укрінформ зробив власну заяву про те, що вважає дії російських правоохоронних органів неправомірними, й оперативно звернувся до Національної спілки журналістів України, міжнародних журналістських професійних об'єднань і представника ОБСЄ зі свободи ЗМІ. Отже, на сьогодні маємо офіційні заяви від європейських та міжнародних журналістських організацій із закликом до російської сторони про непередставлення нею доказів вини Романа і вимогою його звільнити. Крім того, перед посольствами Росії в Києві та в багатьох європейських містах відбулися акції журналістів і активістів на підтримку журналіста Укрінформу.

Ми вдячні за оперативну реакцію із засудження арешту Романа з боку українського уряду (зокрема на рівні прем'єр-міністра України, міністрів закордонних справ та інформаційної політики). Велике значення мало ухвалення в стислі терміни звернення Верховної Ради України до парламентів держав-членів і керівництва Європейського Союзу, ОБСЄ, Ради Європи, а також США, Канади, Японії і Європейського парламенту щодо порушення Росією прав українських журналістів Романа Суценка, затриманого в Москві, і Миколи Семени, якого в Криму включили до переліку терористів.

МЗС України закликала українських громадян утримуватися від поїздок у РФ, зокрема і від транзиту через її територію, оскільки «на території держави-агресора зростає кількість небезпечних затримань наших співгромадян». Крім того, у заяві зовнішньополітичного відомства України зазначалося: «Російські правоохоронні органи грубо поводяться з українцями, застосовують до них неприпустимі методи фізичного і психологічного впливу, тортури та інші дії, що принижують людську гідність. Громадянам України відмовляють у доступі до них консулів, адвокатів».

Президент України Петро Порошенко доручив використати всі дипломатичні можливості для визволення неправомірно затриманого в Росії українського журналіста Романа Суценка та інших заручників Кремля. Глава Української держави також порушив питання українських бранців, зокрема Романа Суценка, 19 жовтня під час зустрічі в Берліні лідерів країн-учасниць «нормандського формату».

На виконання доручення президента план подальших заходів із захисту Романа, було обговорено на міжвідомчій нараді в МЗС України, у якій узяли участь представники департаменту консульської служби МЗС, Укрінформу, міністерств інформаційної політики та юстиції, Генпрокуратури, Служби безпеки, Секретаріату уповноваженого ВР із прав людини, Секретаріату урядового уповноваженого в справах Європейського суду з прав людини, а також адвоката Романа Марка Фейгіна.

Ця нарада фактично стала фундаментом для подальшої координації інформаційних та дипломатичних зусиль України із звільнення Романа Суценка та інших українських бранців. Лише така синергія, багатосторонній формат на сьогодні дає шанс нашим співвітчизникам, яких незаконно утримують в російських тюрмах, повернутися на Батьківщину.

Oleksandr HARCHENKO,
*Director-General of
the National News Agency of Ukraine «Ukrinform»*

THE SUSHCHENKO CASE. SYNERGY OF INFORMATIVE AND DIPLOMATIC EFFORTS AS A SINGLE WAY OF PROTECTING UKRAINIAN HOSTAGES

Personal correspondent of Ukrinform in France, Roman Sushchenko was illegally arrested in Moscow on September, 30 of this year during his private trip to relatives, he was called a colonel of Ukrainian reconnaissance and was accused of espionage under the article that requires imprisonment up to 20 years.

It is impossible to explain the logic of actions of Russian secret services with legal norms accepted in democratic world. As well as the stream of untruthful information that is daily carried out by Russian propaganda that, unfortunately, we have no strength to stop.

Immediately after the information about illegal arrest and accusation on Roman about spying in Russia has appeared, the Ministry of Defence of Ukraine denied belonging of the journalist Roman Sushchenko to the Defence Intelligence and characterized the claim of the Federal Security Service of the Russian Federation as a regular provocation.

But this announcement was not taken into consideration in Russia. They had a task to whomp up someone from Ukrainian citizens into an image of a spy and it was whomped up, in spite of the fact that Roman is a journalist, who for six (!) years has been working in France and came to Russia only for few days to visit his cousin.

Ukrainian hostages

The arrest of the journalist of Ukrinform became the continuance of the practice of Russian security agencies to kidnap Ukrainians, holding courts on them in Russia, deliver judgements dictated by the Kremlin, imprison Ukrainian hostages with the general aim to use them as an instrument in hybrid war of Russia against Ukraine.

In this context, the «Sushchenko case» stands in one row with «cases» of dozens of other Ukrainians — some of which has been recognized as political prisoners — illegally taken out of the country and convicted in Russia.

This is not the first occasion when family and friendly ties of Ukrainians with Russians are used by Russian security services with such aims. The story with the arrest of Ukrainian retiree, former director of Poltava military factory, Yuri Soloshenko carried on with the same scenario. He went to Russia by the invitation of his «friend», was accused

in spying and convicted for 6 years. Later, together with other Ukrainian political prisoner Gennadiy Afanasiev, he was exchanged on two Russians in Russian Federation. Before this time, Soloshenko and Afanasiev served their sentences at Russian prisons for nearly two years.

If on the sessions of the court with regard to cases of Savchenko, Sencov and a number of other Ukrainian hostages the presence of foreign medias was acceptable and it contributed to the international informative resonance, then the accusation under the article of spying requires full privacy of judicial process and materials of the case, it means that everything passes without access of the mass media. The only source of information are Russian security agencies and judicial structures that are limited to solitary and incomplete reports. Information that can be revealed by Roman's lawyer also has fundamental restrictions by the «state secret» of Russia.

Danger for Ukrainian journalists in Russian Federation

During the last two years Ukrinform, as other Ukrainian mass media, has already faced with problems concerning the work of their journalists in Russian Federation. Particularly in early 2015, the head of Moscow city branch of Russian Red Cross, Ihor Trunov distinguished himself when he tried through the court to snatch nearly 2,5 million dollars from almost twenty Ukrainian mass media, including Ukrinform, for allegedly corruption of the information about Putin's convoys.

Last year was also best remembered for intensification of persecution of Ukrainian activists in Russia, including their arrests. After this, Ukrinform made a decision to cover the events in Russia from the news bureau in the Baltic States. At present, the agency does not have its private correspondent in Moscow specifically for safety reasons.

Meanwhile the process of persecution of Ukrainians in Russia is picking up speed. If a year ago Russians were making a search and confiscated equipment only from activists of Ukrainian community in Moscow, then now such «prompt actions» are applied also to journalists. As it is well-known, on October 21, 2016 workers of Investigation Committee of Russian Federation came with the search to the apartment of free-lance correspondent of TV channel «112 Ukraine» in Moscow Ksenia Babych, confiscated her computer, telephone and other facilities. In mass media this search was connected to the case of forbidden in Russia Ukrainian organization «Pravyi sektor», but it could also be connected to the journalistic activity of Ksenia Babych.

Persecutions of Ukrainian journalists are held not only in Russia, but also in a more harsh way on the territory of Crimea, that was illegally annexed in 2014 by Russia.

Russian secret services are also open an occurrences against Ukrainian journalists that worked in Crimea. Many of them were forced to leave Crimea. One of the most well-known cases is criminal persecution of the Crimean Mykola Semena.

By now there are no safety guarantees for Ukrainian journalists during their work in Russian Federation and on the territory of occupied Crimea. That is why now there are only few of them there.

Apart from the accession of so-called «exchange fund» for the return of Russian soldiers and agents of security services arrested and convicted in Ukraine, one of the missions of FSB special op concerning Sushchenko could wholly be the influence on the work of Ukrainian mass media journalists in Russia.

To extrapolate this danger on the representatives of foreign mass media from other countries that work in Russia may be too early, because the Kremlin still attempts to keep the impression of so-called freedom for their work and to suppress incidents with Ukrainian journalists in the dimension of bilateral relations between Russia and Ukraine.

Informational and political public disclosure to abroad

We have repeatedly claimed that we consider the actions from Russian side against Roman Sushchenko illegal, such that infringe international norms. Nobody believes in fairness of Russian courts. There was no precedents with justificatory verdicts for Ukrainian hostages in Russian Federation for the last two years.

What is left to do if in this case dependence of the court processes against Ukrainians on the Kremlin is complicated by the privacy on the pretence of the state secret?

Experience of releasing Ukrainian prisoners that during last two years got into Russian injustice shows that almost the only option is to exchange Ukrainians already after they were rendered a verdict. Such exchange could take place in the context of political agreement on the highest political level. But the background for that is broad international public disclosure and groundbreaking diplomatic efforts.

Understanding of these factors determines the measures that Ukrinform has taken and is taking now to release its journalist. On the day when the agency found out about the arrest of Roman in Moscow and his stay in Lefortovo, Ukrinform and Roman's wife have immediately entered into the agreement about defending his rights by the famous Russian lawyer Mark Feygin, who has experience in withdrawal of the case of the former hostage Nadia Savchenko to the international level. Thanks to the lawyer, we have received first information about Roman's condition after he visited him on the fourth day of his arrest. For Ukrainian Consul, he was permitted to see the Ukrainian journalist only after 10 (!) days.

Ukrinform has made personal claim about considering the actions of Russian law enforcement bodies illegal and immediately addressed to the National Union of journalists of Ukraine, to international journalists communities and the representative of OSCE on the mass media freedom. Therefore, for today we have official claims from European and interna-

tional journalistic organizations with a call to the Russian side about their failure to give evidences of the guilt of Roman with the demand to release him. In addition to that, in front of the Embassy of Russia in Kyiv and in many European cities journalists and activists held campaigns to support the journalist from Ukrinform.

We are thankful for the immediate reaction with blaming the arrest of Roman from the side of Ukrainian government (in particular on the level of the prime-minister of Ukraine, ministers of international affairs and informational policy). Great importance has the acceptance in tight schedule of the application of Supreme Council of Ukraine to the parliaments of member states of European Union, OSCE, Council of Europe, as well as of USA, Canada, Japan and European parliament concerning the infraction by Russia of the rights of Ukrainian journalists Roman Sushchenko, who was arrested in Moscow and Mykola Semena, who was added to the list of terrorists in Crimea.

MFA of Ukraine invoked Ukrainian citizens to refrain from the trips to Russian Federations, which includes transit through its territory, as far as «on the territory of the aggressing country has increased the quantity of unreasonable arrests of our citizens». Therewith, in the claim of foreign services of Ukraine has been noted: «Russian law enforcement agencies conduct themselves very rudely with Ukrainians, applying to them unacceptable methods of physical and psychological influence, tortures and other actions that assault human dignity. Citizens of Ukraine are disallowed to meet consuls and lawyers».

President of Ukraine Petro Poroshenko has assigned to use all diplomatic possibilities to release the illegally arrested in Russia Ukrainian journalist Roman Sushchenko and other prisoners of the Kremlin. The Head of Ukrainian state has also raised an issue of Ukrainian prisoners, including Roman Sushchenko, on October 19th during the meeting of the leaders of member states of «normandy format» in Berlin.

To execute the order of the President, further measures for protecting Roman were discussed on the interdepartmental meeting of the MFA of Ukraine, where took part the representatives of the Directorate General for consular service, Ukrinform, Ministry of Information Policy, Prosecutor General's Office, Security Service, Secretariat of the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights, Secretariat of the Governmental Authorized Person in the matter of the European Court of Human Rights and the lawyer of Roman, Mark Feygin.

This meeting has actually established a foundation for further coordination of informational and diplomatic efforts of Ukraine for the release of Roman Sushchenko and other Ukrainian prisoners. Only such synergism, such multilateral format today gives a chance to our fellow citizens, that are illegally kept in Russian prisons, to come back to their Motherland.

Сергій БРАГА,
головний редактор газети
«Урядовий кур'єр»

ЯК ГАРТУВАЛАСЯ УКРАЇНСЬКА ДИПЛОМАТІЯ

Після Революції гідності в Україні з'явилися перспективи на повне перезавантаження політичної системи країни, на проведення докорінних реформ в усіх сферах державного життя, що дало б можливість країні продовжувати рух на зближення з Євросоюзом. Такі реформи вплинули і на зовнішньополітичну службу країни. Адже досі, за 20 років існування незалежної України, вона не змогла стати дипслужбою демократичної держави, обслуговуючи інтереси політико-олігархічних кланів країни.

Саме після драматичних подій перших зимових місяців 2014 року, коли на київському Майдані пролилася кров українських патріотів, на адресу працівників системи Міністерства закордонних справ України почали сипатися звинувачення у байдужості та страхові втратити робочі місця в центральному апараті, в посольствах за кордоном. Безперечно той образ української дипслужби періоду президентства Віктора Януковича не був однозначно негативним, і не всі українські дипломати, котрі у ті дні в центральному апараті та в українських закордонних представництвах представляли нашу державу, беззастережно підтримували офіційну політику Києва. Оскільки практично в кожному структурному підрозділі МЗС, в кожному українському посольстві працювали люди, які були шоковані заявою уряду Миколи Азарова про різку зміну курсу країни — від підписання Угоди про асоціацію з ЄС на зближення з Митним союзом. Адже до саміту Україна–Європейський Союз, який відбувся у листопаді 2013 року у Вільнюсі, вся система МЗС працювала задля єдиної мети — підписання Угоди з ЄС. І коли Віктор Янукович, за кілька годин до початку Вільнюського саміту, несподівано навіть для своїх близьких помічників, заявив про своє рішення не підписувати Угоду, система МЗС опинилася у глухому куті.

Важливо нагадати, що 2004 року близько 500 українських дипломатів вже заявляли про свою відкриту незгоду з офіційною державною політикою і виступили проти фальсифікацій на тодішніх президентських виборах, коли політична боротьба відбувалася між Віктором Ющенком та Віктором Януковичем. І більшість з тих дипло-

матів — людей, які відкрито продемонстрували, що ставлять інтереси своєї держави і свого народу вище власних кар'єрних амбіцій, продовжували працювати у системі МЗС.

Варто зазначити, що українське МЗС, яке у 2012 році очолив близький до Віктора Януковича міністр Леонід Кожара, працювало за правовими та ідеологічними темниками проросійських «сірих кардиналів» Банкової: Віктора Медведчука та Анатолія Орла. Тому заяви МЗС щодо подій у Києві та в Україні, спрямовані на зарубіжний дипкорпус української столиці, які зумисне викривлювали реальний стан речей, викликали відверту недовіру в західних партнерів Києва. У ті дні Міністерство закордонних справ України, мета якого полягала у захисті національних інтересів держави у світі, стрімко перетворилося на рупор «Партії регіонів». Українські журналісти пригадують, як 18 лютого 2014 року, коли спецпідрозділи міліції атакували Майдан, в Міністерстві закордонних справ відбувалася зустріч глав іноземних диппредставництв з керівництвом МЗС, МВС та СБУ, а наступного дня, 19 лютого, відбулася ще одна така зустріч. Протягом години на кожному із раундів іноземних дипломатів намагалися переконати, що на Майдані перебувають озброєні терористи, а міліція взагалі не застосовує зброї. Згодом європейські дипломати зізнавалися, що сприймали ці зустрічі як знущення і навіть іронічно перепитували чи не помиляється перекладач.

На цьому тлі визріли передумови для початку українськими дипломатами справжньої партизанської війни за українську Незалежність. І відбувалася вона у своєрідній формі — дипломатичного саботажу. Цей метод виявився доволі ефективним, оскільки блокував антидержавну роботу верхівки міністерства, що давало можливість зберегти національну дипломатичну службу. Чимало українських дипломатів, кожен на своєму рівні, використовуючи особисті зв'язки і контакти в системі «off the record» інформували міжнародних партнерів про реальну картину подій в Україні.

Після того як Росія здійснила віроломну окупацію Криму та розпалила війну на Донбасі, перед оновленою українською дипломатією виникли безпрецедентні виклики: захищати територіальну цілісність і суверенітет України, протистояти інформаційній війні, котру Росія розгорнула не лише в російських, а й у зарубіжних ЗМІ, і продовжувати відстоювати інтереси України у світі, яка сьогодні, як ніколи, потребує підтримки міжнародної спільноти. Більшість українців чи не вперше за 20 років існування нашої країни відчували, що в країні є зовнішньополітична служба. Одночасно міжнародна підтримка України і жорсткі антиросійські санкції були з-поміж вирішальних чинників, що дали змогу зупинити кремлівську агресію. Санкції проти агресора, рішення міжнародних організацій — ОБСЄ, ООН, Ради Європи — про засудження дій Росії щодо анексії Криму, про негайне виведення російських військ з української території стали результатом копіткої та самовідданої праці українських дипломатів.

Найяскравішим прикладом роботи новітньої дипломатії стала діяльність колишнього представника України при ООН Юрія Сергеева, чие перебування у Нью-Йорку припало на найдраматичніший період новітньої української історії. Його гострі словесні баталії під час засідань Ради Безпеки ООН з представником Росії при ООН Віталієм Чуркіним засвідчили і продемонстрували, яких саме дипломатів досі бракувало незалежній Україні.

Ще одним доказом блискучої роботи дипломатії, яка працює в інтересах українських громадян, стало рішення Єврокомісії про перспективу скасування візового режиму з Україною. Адже безвізовий режим з Євросоюзом стане першим матеріальним результатом євроінтеграції України. Небагато хто знає, що долю безвізового режиму вирішували практично в останні два місяці перед історичним засіданням Єврокомісії, яке відбулося у грудні 2015 року в Брюсселі. Більшість співробітників апарату ЄК були скептично налаштовані щодо результатів, які продемонструвала Україна у виконанні плану дій з лібералізації візового режиму з ЄС. Але українським дипломатам шляхом довгих переговорів, численних зустрічей вдалося переконати Брюссель у тому, що Україна здатна виконати усі взяті на себе зобов'язання і донести до тих, хто ухвалює рішення у Києві, важливий меседж: обіцяне треба виконувати, зупинятися на півдорозі не можна, цього в Європі не зрозуміють.

Підписання Угоди про асоціацію та ЗВТ між Україною та ЄС відкрило також нові можливості для українських бізнесменів. МЗС узяло на себе частину функцій з інформування та сприяння українським підприємцям у пошуку бізнес-можливостей у країнах Євросоюзу. Крім економічних відділів зарубіжних посольств, куди можуть звертатися вітчизняні бізнесмени за консультацією, при МЗС діє Рада експортерів та інвесторів. Проте за останні два роки з класичного дорадчого органу Рада експортерів та інвесторів перетворилася на інтерактивну платформу, де влада і бізнес чують одне одного і працюють пліч-о-пліч на результат. Наразі її діяльність зосереджена на допомозі українським експортерам, які втратили ринки в Російській Федерації.

Крім цього, за останні два роки представники вітчизняного дипкорпусу стали медійниками. В української дипломатії безслідно зникає «совковість», яка ще донедавна була її неодмінною ознакою. Простота, відкритість, невимушеність, упевненість у власних словах і думках, почуття гумору й легкість у спілкуванні — це те, що досі вигідно відрізняло західних дипломатів від українських. І чудово, що ці риси вже притаманні нашим дипломатам, отже, вони стають гідними представниками не лише вітчизняної, а й європейської дипломатії.

HOW THE UKRAINIAN DIPLOMACY WAS TEMPERED

Abstract. This article is concerned with the reforms that affected the foreign service of the country after the Revolution of Dignity. The author emphasizes that new prospects for a full reset of the political system and fundamental reforms in all areas of the state's life, which would allow the country to continue moving closer to the European Union, were opened up in Ukraine after the dramatic events of 2014. The conditions were ripe then for Ukrainian diplomats to launch a partisan struggle for Ukraine's independence in the form of diplomatic sabotage. The author pays attention to the fact that this method turned out to be effective as it blocked the anti-state activity of the Ministry's leadership and made it possible to preserve the national diplomatic service.

The most striking examples of contemporary diplomatic activities are highlighted, in particular the activity of Yuriy Šerheiev, the former representative of Ukraine to UN whose stay in New York coincided with the most dramatic period of Ukraine's modern history. The brilliance of diplomacy aimed at furthering the interests of Ukrainians proves the European Commission's decision on prospective for the abolition of the visa-free regime for Ukrainians. In the last two years, representatives of the national diplomatic corps have become media people — vestiges of the Soviet era, which until recently used to be the essential feature of Ukrainian diplomacy, have finally disappeared.

The author notes that updated Ukrainian diplomacy is faced with unprecedented challenges today: to defend the territorial integrity and sovereignty of Ukraine, to resist information warfare, to continue defending the interests of Ukraine, which nowadays needs the support of the international community.

Keywords: the Revolution of Dignity, UN, EU.

Тарас ГОЛОВКО,

журналіст

«ВАВИЛОНСЬКИЙ» МІСТ КРЕМЛІВСЬКИХ «МЄЧТАТЕЛІЙ»

У 1927 році відомий американський прозаїк Торнтон Вайлдер написав роман «Міст короля Людовіка Святого». Не вдаючись у подробиці цього твору, зауважимо лише дві цікаві деталі: люди, які наважилися скористатися цим мостом, чомусь фатально пішли із життя, а сам король Людовік IX, ім'ям якого названа споруда, під час восьмого хрестового походу проти невірних мусульман помер у 1270 році від чуми.

Ці паралелі виникли під враженням почутого і побаченого про початок будівництва сусідньою державою на анексованій території мосту через Керченську протоку. І хоч зараз надворі не XIII, а XXI століття історія має здатність парадоксальним чином повторюватися, найчастіше не в кращому вияві.

Щоб розібратися, а чи взагалі має хоч яку-небудь перспективу цей архітектурний проект, ми попросили поділитися думками фахівця з мостобудування, директора зі стратегічного розвитку столичного інституту «Міськцивільпроект», архітектора Андрія Куделіна, який свого часу обіймав посаду керівника архітектурно-планувальної майстерні НДІ «Діпромiсто», першого заступника директора Департаменту — начальника управління Департаменту містобудування та архітектури Київської міської державної адміністрації.

— Андрію Євгеновичу, чому, на Вашу думку, будівництво мосту через Керченську протоку, яким зараз переймається Російська Федерація, у багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців викликає неприхований скепсис?

— За освітою я архітектор. На початку 2000-х мав посаду співробітника Українського державного науково-дослідного інституту проектування міст «Діпромiсто». Тривалий час займався Схемою планування території Автономної Республіки Крим та розробкою багатьох генпланів кримських населених пунктів. У процесі роботи над проектом оцінювалася можливість та необхідність створення мостового переходу через Керченську протоку, який би в перспективі з'єднав Краснодарський край Росії з Керченським півостровом. Тогочасні ке-

рівники Криму дуже наполягали на тому, щоб у Схемі планування обов'язково була відображена ця архітектурна споруда, ігноруючи нашу думку про недоцільність будівництва мостового переходу. Напевно, тоді ні в Сімферополі, ні в Києві до кінця не усвідомлювали, з яким комплексом проблем доведеться зіштовхнутися.

«**Керченська протока** (в давнину — Босфор Кіммерійський) — з'єднує Чорне море з Азовським, довжина близько 40 верст (1 верста — 1 066,781 метра. — *Авт.*); ширина від 15 до 3 верст; фарватер суттєво звужується через чималу кількість підводного каміння поблизу урвистих місів і пологих мілин двох великих кіс, Тузлинської і Чушки, які заглиблюються у протоку зі східного берега. При вході з Чорного моря, на західному боці — Такил чи Такли-Каволарі, на східному — мис Панагія. На Такилі раніше функціонував маяк; тепер він закритий і замінений іншим — збудованим дещо західніше. Далі уздовж протоки у напрямку Азовського моря знаходяться ще маяки: Чурубаський, Камиш-Бурунський, Павловський і Єникальський. У 70-х роках (мається на увазі ХІХ ст. — *Авт.*) фарватер протоки був поглиблений землечерпальними машинами, але все ж протока малодоступна для глибокосячих суден і при потраплянні їх до Азовських портів відбувається перезавантаження. Глибина напроти Єникале від 12 до 24 футів (1 фут — 30,48 см. — *Авт.*), поблизу мису Ак-Бурун — від 18 до 23 футів, далі, напроти мису Камиш-Бурун — від 22 до 24 футів. Нарешті, на лінії, що з'єднує мис Такиль і мис Данагія — від 58 до 60 футів. У мілкому місці напроти Єникале проритий канал довжиною 6 миль (1 миля — 1852 м. — *Авт.*) завглибшки 18 футів при ординарному рівні води»

(З енциклопедичного словника Брокгауза і Єфрона (1890–1907 рр.), стаття «Керченська протока»).

— *І який же це комплекс проблем?*

— Почну з того, що у процесі роботи над Схемою планування території півострова так і не виявили документації, яка б давала уявлення про геологію дна Керченської протоки. Чув, що нібито всі документи, які містили результати раніше проведених досліджень чорноморського шельфу, було вивезено до Росії після розпаду Союзу. В останні роки подібні науково-дослідні роботи спеціалісти із сусідньої держави не вели, оскільки українська сторона не давала на те згоди. Додайте до всього цього відсутність на той час демаркації державного кордону у Керченській протоці, міждержавний конфлікт навколо острова Тузла, що аж ніяк не сприяли вирішенню цього вкрай складного технічного завдання. Тому наважуся висловити власне припущення: на сьогодні така документація відсутня навіть у росіян, бо за останні десятиліття жодна наукова установа — ні в Україні, а тим більше у Росії — не проводила серйозних досліджень дна Керченської прото-

ки. Отже, у них навіть немає елементарного уявлення про те, на яку глибину і якої ширини бити шурфи під спорудження опор для мосту. Скільки цих шурфів має бути при довжині конструкції 19 км — рівняння з багатьма невідомими. От саме на цьому базується мій, і не тільки мій, скепсис.

— *Тим не менш, Російська Федерація з фатальною упертістю береться за реалізацію цього сумнівного будівничого проекту. Їх навіть не спиняє приклад з Кримською АЕС, будівництво якої було припинене через сейсмічну небезпеку і можливі катастрофічні наслідки.*

— Це друга проблема, яка, як той дамоклів меч, завжди нагадуватиме про себе ініціаторам будівництва мосту. Існує так звана карта сейсмічного районування Криму, яка вказує на особливі сейсмічні зони. Тобто, це місця на півострові, де амплітуда коливань при землетрусі може бути максимальною. Скажімо, в Ялті і Алушті — від 8 до 9 балів, в районі Керчі сейсмічність трохи менша, але вона є, і це потрібно враховувати під час будівництва високотехнологічних споруд.

— *А як щодо складних природно-кліматичних умов, які обов'язково впливатимуть на конструкцію мосту. Відомий факт: в 1944 році збудований за вказівкою Сталіна міст між Керченським і Таманським півостровами, простояв лише три місяці, бо дерев'яні опори не витримали натиску криги, яка дрейфувала з Азовського моря.*

— Взагалі Керченська протока вважається однією з штормонебезпечних зон на Кримському півострові. Згадайте, як у 2007 році під час шторму на берег викинуло судно великої тоннажності в районі мису Меганом. Тоді на морі було 9 балів. А це не максимум, який там можливий. Міст, що зв'язував у роки війни Керченський і Таманський півострови, повністю був збудований з дерева. Азовське море замерзає і з настанням весни великі крижані поля починають дрейфувати у бік Чорного моря. Дерев'яні мостові опори не змогли витримати сотні тонн криги, що рухалася під дією вітру і підводних течій. Додайте ще обледеніння естакади мосту, яке так само сприяло зруйнуванню конструкції. Враховуючи ці та інші обставини, я не вірю у те, що міст через Керченську протоку найближчим часом з'явиться.

«**Кримська війна**» (або «Східна») 1853–1856, війна між Росією, Англією, Францією і Сардинією. Росія прагнула зміцнити своє становище на Чорному морі, посилити свій вплив на Балканському півострові і гарантувати вільний прохід російських кораблів до Егейського моря через чорноморські протоки. <...> Після відмови Туреччини забезпечити права (sic! — Авт.) християнського населення Турецькою імперією російська армія 14 червня 1853 року окупувала Молдавію і Валахію. У відповідь Туреччина розпочала військові дії на Дунаї і на Кавказі. <...> В грудні 1853 року Англія і Франція ввели свої флоти у Чорне море і 15–16 березня 1854 року оголосили війну Росії; до них приєдналась Сардинія. Військові дії розгорнулись на Дунаї, у Закавказзі і Криму. Головним театром війни був Крим, де росіяни, під керівництвом В.О. Корнілова і П.С. Нахімова, впродовж 11 місяців героїчно тримали обо-

Стоп-кадр з промо-ролика про будівництво мосту через Керченську протоку, виготовленого горе-пропагандистами з центральних російських телеканалів
Still picture from the promotional video about the construction of the Kerch Strait Bridge produced by propagandists from Russian central TV channels

рону Севастополя. Однак технічна перевага супротивника, бездарність головнокомандуючих (Меншикова, Горчакова), брак боєприпасів, харчових запасів, хаос в управлінні, крадіжки чиновників призвели до здачі Севастополя у серпні 1855».

(Энциклопедический словарь. — Т. 2. — Москва, 1954. — С. 194)

— *Тим не мені, на будівництво моста планують виділити з державного бюджету Російської Федерації фантастичну суму — 212 мільярдів рублів, що за сьогоднішнім курсом (на червень 2016 року) становить 3 111 008 715 доларів США.*

— Чесно кажучи, навіть уявлення не маю, хто і за якими вихідними даними складав кошторис на спорудження мосту. Коли розглядали доцільність будівництва Керченського мостового переходу, стало зрозуміло, що цей проект практично нерентабельний, бо попередньо необхідно мати транзитний потік вантажу. Судить самі. Крім ще в складі України був дотаційним. За великим рахунком півострів міг бути цікавим для потенційних інвесторів, зазначимо, як для вітчизняних, так і іноземних, насамперед туристичною та сільськогосподарською галузями. Але не сьогодні. Відсутність безперервного енерго- і водопостачання роблять непривабливим цей регіон для потенційних інвесторів. При діючих проти Росії економічних санкціях ніхто на Заході не наважиться вкладати кошти у розвиток інфраструктури Криму. Крім того, анексія півострова для України та світової спільноти є питанням з однією відповіддю — це наша земля и нам вирішувати її майбутнє, навіть якщо цього не хочуть у Кремлі. Тому будівництво мосту через Керченську протоку з точки зору здорового глуз-

ду сьогодні економічно не вигідне Російській Федерації, це виключно політичне рішення, для підтримки морального тону у проросійськи налаштованого населення півострова.

«**Кримський півострів**, Крим — півострів на півдні УРСР. Площа 25,2 тис. кв. м. Омивається Чорним і Азовським морями. На півночі сполучається з материком Перекопським перешийком. Вздовж північно-східного узбережжя Кримського півострова простягається система заток Азовського моря — Сиваш, на Сході Кримського півострова виділяється Керченський півострів, на Заході — Тарханкутський півострів. Більша, рівнинна, частина Кримського півострова зайнята Причорноморською низовиною, на півдні підносяться Кримські гори. Своєрідністю рельєфу виділяється Керченський півострів, поверхня якого має вигляд хвилясто-горбистої рівнини, ускладненої конусами грязьових вулканів. Корисні копалини: залізна руда, нафта, солі, будівельні матеріали та інші, багато мінеральних джерел».

(Український радянський енциклопедичний словник, — с. 2, с. 245)

— *А як ставитеся до пропозиції ставлення Кремля Сергія Аксьонова замість мосту через Керченську протоку побудувати тунель, який, за його словами, обійдеться російській державній скарбниці значно дешевше.*

— Не дешевше, а дорожче, бо тунелі технологічно складніше будувати, аніж мости. Додайте до цього підвищену сейсмічність регіону і тектонічні особливості в районі Керченської протоки, як одразу та приваблива картинка, яку намалював Аксьонов, починає тьмяніти. До речі, російські фахівці з мосто- і тунелєбудування уникають говорити про одну принципову деталь — відсутність досвіду зведення таких високотехнологічних об'єктів та їх експлуатації. За попередніми оцінками щорічна експлуатація тунелю становить близько, боюсь помилитися, 15 відсотків від вартості будівництва. Я, чесно кажучи, не можу пригадати на терені колишнього Радянського Союзу хоч одного збудованого мостового переходу, загальна довжина якого мала б два десятки кілометрів. Щодо тунелів, то без нових сучасних технологій, які відсутні у Росії, побудувати такий унікальний об'єкт нереально.

«BABYLONIAN» BRIDGE OF KREMLIN «DREAMERS»

Abstract. The article deals with a commencement of the Kerch Strait Bridge construction on the annexed territory by the Russian Federation. In order to understand whether this project has future, the author of the article suggests to get to know the opinion of Andriy Kudelin – bridge engineering specialist, Strategic Development Director of the Metropolitan Institute «Misktsyvilproekt» and architect who once held positions of the Head of the Architectural and Planning Workshop of the Scientific-Research Institute «Dipromisto» and the First Deputy Director of Head of the Department of Urban Development and Architecture of the Kyiv City State Administration. As an employee of the Ukrainian State Scientific-Research Institute of Urban Design «Dipromisto», Andriy Kudelin has been long working on the Planning Scheme of the territory of the Autonomous Republic of Crimea and the development of a number of general layout projects of Crimean settlements. In the course of work on the project, there was assessed a possibility and necessity of construction of the Kerch Strait Bridge that would in the long run connect Russia's Krasnodar Krai with the Kerch Peninsula. The article studies that while elaborating the Planning Scheme of the peninsula's territory, there was found no documents that would provide an insight into the geology of the sea-bed of the Kerch Strait, an increased seismic activity and tectonic features in the area of the Kerch Strait, and lack of experience in erecting such high-technology objects and their operation.

Keywords: the Kerch Strait, Putin, bridge engineering, the Crimean Peninsula.

Сергій ТОМІЛЕНКО,

*в.о. голови Національної спілки
журналістів України, перший секретар НСЖУ*

ІНІЦІАТИВИ НСЖУ ТА МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА

Національна спілка журналістів України (НСЖУ) активно співпрацює з міжнародними медіаорганізаціями — Європейською федерацією журналістів та Міжнародною федерацією журналістів. Нагадаємо, що НСЖУ є членом цих організацій.

Цьогоріч делегація українських журналістів — представників НСЖУ — серед 300 делегатів з усього світу взяла участь у 90-му конгресі Міжнародної федерації журналістів (МФЖ).

МФЖ представляє понад 600 тисяч журналістів з 140 країн і є найвпливовішим голосом журналістів у світі. Федерація об'єднує національні журналістські організації.

Головними темами конгресу стали захист прав журналістів, зміцнення свободи слова та свободи вираження поглядів, боротьба з насильством проти журналістів.

«МФЖ — головний міжнародний партнер і захисник українських журналістів. Допомога колегам, які постраждали на Майдані й у зоні АТО, тренінги з безпеки, кампанія з боротьби з безкарністю — це актуальні проекти МФЖ для України. Для нас важливо, що голос українських журналістів був почутий на Конгресі, і ми відчуваємо солідарність від колег», — сказав учасник конгресу, перший секретар Національної спілки журналістів України (НСЖУ) Сергій Томіленко.

Також представники НСЖУ взяли участь у звітно-виборчій конференції Європейської федерації журналістів, яка відбулася в Сараєво у квітні 2016 року. Під час конференції було ухвалено заяву «Репресії проти журналістів у Криму вийшли на новий рівень». Заяву ініціювали Незалежна медіапрофспілка України й Національна спілка журналістів України.

За два роки російської анексії Криму там порушено вже не одну кримінальну справу за ст. 280.1 Кримінального Кодексу РФ (заклики до порушення територіальної цілісності Російської Федерації) щодо журналістів за їхню професійну діяльність.

Було підкреслено, що репресії проти журналістів на півострові посилюються. І в рамках діалогу неурядових організацій України й Росії вирішити їх неможливо. Потрібне урядове втручання.

Було підтримано пропозицію зі створення спеціальної моніторингової місії в Криму.

Українські та російські медіаорганізації продовжують співпрацю з питань безпеки

Попри складну політичну ситуацію, триває професійний діалог між українськими та російськими медіаорганізаціями. Зокрема, регулярно відбуваються зустрічі делегацій спілок обох країн, на яких вони обговорюють важливі заяви, плани спільних дій на підтримку журналістів, які висвітлюють події на Сході України. НСЖУ та НМПУ спільно із Союзом журналістів Росії в рамках об'єднаного проекту за сприяння ОБСЄ неодноразово оприлюднювали спільні заяви щодо зупинення репресій щодо журналістів на території АТО та в Криму, а також закликали до звільнення із полону журналістів. Відтак було оприлюднено спільну заяву із закликом до звільнення полоненої Марії Варфоломєєвої, яка пробула в полоні понад рік.

Резонансну заяву було зроблено й щодо ситуації з ув'язненням кримського журналіста Миколи Семени.

На нашу думку, цей діалог між журналістами двох країн став можливим насамперед за підтримки зовнішнього посередника — це представник ОБСЄ з питань свободи медіа Дуня Міятовіч. Цей діалог, який триває вже два роки, насамперед стосується питань безпеки. Ми не сідаємо за один стіл із Дмитром Кисельовим, з представниками федеральних каналів. Ми сідаємо за круглий стіл із представниками Союзу журналістів Росії. Сюди входять редактори місцевих видань, авторитетні журналісти поважного віку, представники комісії журналістської етики. Уже відбулося майже 10 зустрічей і ми обговорюємо з ними питання безпеки.

У рамках спільної роботи в жовтні 2016 року представник ОБСЄ Дуня Міятовіч побувала з візитом у Києві та провела зустріч з активом НСЖУ.

Вона зазначила, що результати, яких вдалося досягти за два з половиною роки спільної роботи в питанні безпеки й захисту журналістів, свідчать про важливість Діалогу української та російської журналістських спілок, що проходить під егідою ОБСЄ.

«Ситуація зі свободою журналістів, з безпекою, відсутністю розслідувань резонансних справ про перешкоджання журналістській діяльності в Україні не дуже добра, — сказала Дуня Міятовіч. — Але завдяки розголосу й політичному резонансу вдається досягати значних результатів. Багато людей було звільнено. Я хочу подякувати Спільці журналістів за професіоналізм. Діалог — це важливі зусилля в часи війни, — сказала Дуня Міятовіч. На міжнародній арені укра-

їнська Спілка журналістів є відомим і надійним партнером. Я говорю не через ввічливість, а за тими результатами, яких ми досягли за останні два з половиною роки».

Молоді журналісти отримали унікальний досвід

Реалізацію спільного практичного проекту молодих журналістів України та Росії було здійснено в рамках роботи Діалогу під егідою ОБСЄ у Відні. Протягом робочого тижня команда з 10 молодих представників медіа обох країн працюватиме над реалізацією ідей спільних матеріалів.

Головною метою організаторів проекту було показати, що успішна спільна робота за професійними стандартами є можливою.

Учасниками проекту стали молоді журналісти, рекомендовані НСЖУ і НМПУ, з Черкас, Миколаєва, Івано-Франківська та Одеси. Об'єднана команда журналістів працювала над тематичними матеріалами про мультикультурний ринок, про біженців та захист свободи слова. Проект було презентовано в ОБСЄ, Києві та Москві.

Українські медійники обмінюються досвідом із колегами

Триває обмін досвідом із професійними організаціями інших країн. НСЖУ підтримує постійні зв'язки із професійними медіа-організаціями, з якими має договори про співпрацю щодо координації професійної діяльності, обміну інформацією, налагодження журналістських та студентських обмінів. Це, зокрема, професійні організації Польщі, Білорусі, Китаю, Молдови, Придністров'я, Грузії тощо.

Так, цьогоріч НСЖУ приймала делегацію з Китаю. Китайські колеги взяли участь у круглому столі за участю журналістів і медіаекспертів із питань професійних викликів та редакційних стандартів у сучасних реаліях.

Візит в Україну здійснив член правління Ізраїльської асоціації журналістів, оглядач та журналіст із Хайфи Ростислав Гольцман. Відбулася його зустріч із секретарем НСЖУ Сергієм Омельчуком. У рамках зустрічі відбулося пряме включення ізраїльського телеканалу «IPand» та Держтелерадіо Ізраїлю. Представники медіаорганізацій двох країн домовилися про подальшу співпрацю — двосторонні візити делегацій журналістів для обміну досвідом.

У листопаді делегація НСЖУ побувала в Ірані та ознайомила із роботою медіа цієї країни.

Serhii TOMILENKO,
*Acting Chairman of the National Union
of Journalists of Ukraine,
First Secretary of NUJU*

INITIATIVES OF NUJU AND THE INTERNATIONAL COMMUNITY

Abstract. The article deals with the National Union of Journalists of Ukraine, which actively collaborates with such international media-organizations as the European Federation of Journalists and the International Federation of Journalists. This year, the delegation of Ukrainian journalists, representatives of NUJU, took part in the 90th Congress of the International Federation of Journalists among 300 delegates from all over the world. The main topics of the Congress were defence of journalists' rights, strengthening freedom of speech and expression, combating violence against journalists. The representatives of NUJU also took part in the report and election conference held by the European Federation of Journalists in Sarajevo in April 2016. The author notes that the Ukrainian and Russian media-organizations continue their professional dialogue and cooperation on security issues despite the complicated political situation. NUJU also collaborates actively with the Association of Polish Journalists. In particular, Ukrainian and Polish journalism competitions become increasingly popular every year. The author concludes that NUJU maintains constant liaison with various foreign media-organizations under the previously signed agreements on coordination of professional activities, information sharing, exchange of students and journalists.

Keywords: media-organization, information, journalists, competition.

Володимир ВАСИЛЮК,

головний редактор

українського видання міжнародного журналу «Кур'єр ЮНЕСКО» (1994–2002),

перекладач, член НСПУ

ПОЄДНУЄМО СВІТ. Історія одного українського ЗМІ

Він невтомно мандрував світом, виконуючи, можливо, найважчу, але, безперечно, благородну місію — об'єднувати людей, допомагаючи їм розуміти і сприймати інших, навіть якщо вони, ті інші, різоче відмінні. І робив це задля миру на землі, бо так було призначено йому від народження, коли ще не позаростали могили полеглих у найсмертоноснішій Другій світовій війні. Він відкривав невідомі острови, а то й цілі континенти духовного життя народів, які багато в чому стоять на різних берегах, а їхні звичаї, традиції, набутий досвід, внутрішні переконання ще лишаються ще досі таємницею. Він вивчав тисячу й одне обличчя культури, нескінченне розмаїття думки і мудрості й щедро ділився своїми відкриттями.

Він вивчав минуле, передусім його драматичні періоди, і попереджав про нові глобальні та локальні загрози. Він боровся за чистоту довкілля, переконуючи нас, що його деградація як у надмірному споживанні одних, так і в зростанні зубожіння інших. Він разом із знедоленими і пригнобленими поринав у бій за гідне людини життя, за її права, за демократію та справедливість.

Його усюди чекали: і у високих кабінетах урядовців, і в неформальних організаціях, у лабораторіях учених і майстернях художників, в університетських аудиторіях і на домашніх кухнях. Він постійно вів діалоги з найвідомішими інтелектуалами — філософами і письменниками, політиками та громадськими діячами. Він ішов в ногу з часом, а то й випереджав його, переймаючись болями всього світу.

Він — це славнозвісний журнал «Кур'єр ЮНЕСКО», друковане видання чи не єдиної міжнародної організації ЮНЕСКО, до якої в Україні всі без винятку ставляться з довірою і повагою. Заснований 1947 року, «Кур'єр» лише на сорок другому році своїх мандрів, а саме 1989 року, заговорив нашою рідною мовою, став будівничим незалежної України, одним із тих мостів, що єднали її з цілим світом, долучали до найновіших надбань світової культури, науки та освіти.

Чому ж «Кур'єр» так довго не з'являвся на наших теренах, бо Україна вже понад тридцять років була членом ЮНЕСКО? Адже тоді вже видавали журнал більш як тридцятьма національними мовами, серед них такі, як мови бенгалі, пушту, суахілі?

«Якби ж це залежало тільки від України, — відповів в інтерв'ю “Кур'єрові” (листопад, 1997) колишній відповідальний секретар Національної комісії України у справах ЮНЕСКО Олександр Дем'янюк. — Чому, скажіть, Радянський Союз, Україна і Білорусія стали членами ЮНЕСКО в 1954 році, а не в 1946–1947 рр., тобто на початку створення цієї міжнародної організації? Причина в тодішній ідеології, яка не сприймала концепцій, закладених у Статуті ЮНЕСКО. Так само не сприймалася і концепція Конвенції щодо збереження культурної та природної спадщини. А мотивації були різні: і що це вторгнення когось у наші історичні святині, і зазіхання на нашу власність, і ми самі у змозі зберігати пам'ятки, нікого нам не потрібно. І лише у жовтні 1988 року Україна ратифікувала Конвенцію про охорону світової спадщини, тобто через 16 років після її ухвалення».

З тієї ж причини не могло з'явитися і україномовне видання журналу «Кур'єр ЮНЕСКО». Концепція ЮНЕСКО щодо національних мов, мов національних меншин як невід'ємної частини світової культурної спадщини також не вписувалася в ідеологію радянської імперії, бо гальмувала творення нею єдиного радянського народу з єдиною мовою.

«Мене вразило, — згадував наш земляк, світовий авторитет у справі менеджменту професор Богдан Гаврилишин, — що, наприклад, у колишній Югославії це видання було чотирма мовами. Я подумав тоді: як же так, чому «Кур'єр ЮНЕСКО» не видається в Україні? І вирішив, що маю щось зробити, аби виправити становище. І коли Генеральним директором ЮНЕСКО обрали Федеріко Майора, доброго мого знайомого ще по Римському Клубу, то я надіслав йому листа з пропозицією започаткувати українське видання “Кур'єра ЮНЕСКО”. Але то був лише перший поштовх, а довели справу до успішного завершення вже інші люди — мої земляки з України. Він став ще одним вікном у світ. А ще хотілося б і світові відкрити очі на мою рідну землю».

Настав час горбачовської перебудови, відчутніше повіяли вітри свободи із Заходу, розхитуючи ідеологічні мури, набирали розгону демократичні рухи, почали з'являтися перші ластівки незалежної преси. Серед багатьох вимог української інтелігенції було й видання україномовного «Кур'єра ЮНЕСКО». Цю ідею вже раніше обговорювали і в Спілці письменників, і в Українському фонді культури. На зборах громадськості Києва з нагоди проголошення ЮНЕСКО «Десятиліття розвитку культури в світі» Борис Олійник заявив: «А ще пропонується видавати журнал “Кур'єр ЮНЕСКО” українською мовою, і прошу занести це до протоколу». Учасники зібрання одностайно підтримали цю пропозицію.

КУР'ЄР ЮНЕСКО

ВОДА І ТОПИРЕЙ
Вони акварелісти на
Кубі

ІНТЕР'ЄУ
Із Віллісентом, друком
Ларисинику Інстурт
іо промислових ІІІІІ

Кур'єр

КУР'ЄР ЮНЕСКО

ПЕРВІСНЕ МИСТЕЦТВО

Мистецтво ПІІІІІІІІ ІІ ІІІІІІІІІІ ІІІІІІІІІІ

КУР'ЄР ЮНЕСКО

РЕЛІГІЯ І ПОЛІТИКА СЬОГОДНІ

Кур'єр
ЮНЕСКО

Кур'єр ЮНЕСКО

№ 9, № 10, 2001

Майстерня нового тіла

Дня Кур'єр реуль саві
кадакя

Ван Віллісент не чоловік
кав'єр цього м'ясу

ЮНЕСКО

ЖИВА ВОДА

КУР'ЄР ЮНЕСКО

КУР'ЄР ЮНЕСКО

Саві

КУР'ЄР ЮНЕСКО

Стихий
Готу

ЮНЕСКО

ЗІСНОВАНО 1944

пустелі

ЮНЕСКО

на спадщина.
Зберегти
для
нащадків

ЮНЕСКО

ні лиха.
ймося!

ЮНЕСКО

ЖІНКИ
половина-всесвіту

ЮНЕСКО

В'ЯЗНИЦІ
криза системи

ЮНЕСКО

МОВЧАННЯ

ЮНЕСКО

Медицина і мудрість

ЮНЕСКО

ТЕАТР УЧОРА
І СЬОГОДНІ

ЮНЕСКО

Як мандрують ідеї

Вимогу української інтелігенції наші дипломати, передовсім працівники Секретаріату Національної комісії УРСР у справах ЮНЕСКО, Представництва України при ЮНЕСКО, сприйняли як заклик до дії. Відкриттям україномовного видання «Кур'єр ЮНЕСКО» всією душею перейнявся тодішній голова Національної комісії, міністр закордонних справ УРСР Анатолій Зленко.

Справа ця складалася з двох частин: паризької та української. Щодо паризької частини, то з нею проблем не виникало, адже ЮНЕСКО була зацікавлена у відкритті нових видань свого часопису національними мовами і всіляко цьому сприяло як організаційно, так і матеріально. Щодо української частини, то й тут, здавалося б, неподоланих перешкод уже не могло бути. Сам час працював на видання. Але в умовах ринкових відносин, що зароджувалися, непросто було знайти видавця. До того ж видання було не рядове, міжнародне, мало працювати на престиж України. Але, на щастя, не всі видавці думали тільки про економічну вигоду.

Пам'ятаю збори працівників видавництва ЦК ЛКСМУ «Молодь», яке очолював тоді талановитий дитячий письменник, лауреат Державної літературної премії імені Лесі Українки, незабутній Анатолій Давидов. Для всіх нас було несподіванкою, коли він сказав, що повернувся щойно з Парижа, куди він їздив для ознайомлення з роботою головної редакції журналу «Кур'єр ЮНЕСКО». І далі сказав таке: «Щороку ми видаємо чимало книг і журналів, наперед знаючи, що вони заводять нас у фінансову скруту. Навіщо ми це робимо, адже сьогодні, в час госпрозрахунку, кожна копійка дорога? Відповідь закладена в одному з найголовніших завдань видавництва — плекати молоді таланти. Щодо “Кур'єра ЮНЕСКО”, то мене зачепило, як то кажуть, за живе, що такий унікальний часопис чотири десятиліття обминав українського читача і, зокрема, нашу молодь, адже в цьому випадку, коли йдеться про здобутки світової культури, не все на гроші треба міряти. До того ж маючи найсучаснішу поліграфічну базу, ми зможемо випускати цей журнал, що відповідатиме найкращим світовим зразкам».

Так міг сказати справжній інтелігент, український патріот, яким був Анатолій Іванович. Видавничий колектив «Молоді», який дав півтону у творче життя не одному десятку талановитих українських прозаїків і поетів, неоднотайно підтримав його. Невдовзі на базі відділу перекладної літератури було сформовано редакцію журналу «Кур'єр ЮНЕСКО». До неї зокрема ввійшли досвідчений редактор і перекладач, письменник Валентин Корнієнко, поетеса, знавець французької мови Любов Васильчук і я, завідуючий редакцією. На посаду головного редактора журналу МЗС УРСР рекомендувало багаторічного працівника Секретаріату ЮНЕСКО, талановитого журналіста і блискучого знавця французької та англійської мов Віктора Стельмаха, якого проте недовзі було призначено прес-секретарем Президента України.

Остаточне рішення про випуск української версії журналу «Кур'єр ЮНЕСКО» все ще ухвалювали на секретаріаті ЦК Компартії України, доповідачем з цього питання був секретар з ідеологічних питань Леонід Кравчук. Було схвалено ініціативу видавництва ЦК ЛКСМУ «Молодь», що виступило одним із засновників і видавців журналу, адже воно володіло новітньою матеріально-технічною базою (нині це поліграфкомбінат «Україна»), а відповідні державні установи було зобов'язано забезпечити видавця папером та розповсюдженням тиражів. Штатний розклад редакції разом із місячним фондом заробітної плати, як і належало, затвердив секретаріат ЦК ЛКСМУ під орудою секретаря Анатолія Матвієнка, нині відомого народного депутата.

Діяльність новоствореної редакції журналу була регламентована Статутом видання, розробленого і затвердженого його засновниками видавництвом «Молодь» та Національною комісією у справах ЮНЕСКО, зареєстрованого в державному органі 12 грудня 1990 року.

Три роки видавництво «Молодь» випускало новостворений міжнародний журнал, але через край важкий економічний стан, в якому, до речі, опинилася вся вітчизняна видавнича галузь, воно відправило часопис у вільне плавання. Тож з 1992 року права і обов'язки засновника і видавця журналу перебрав на себе трудовий колектив редакції. Подальша доля видання великою мірою залежала від підтримки Національної комісії у справах ЮНЕСКО, її голови Володимира Хандогія, тобто державної підтримки. Особлива подяка працівникам Секретаріату Національної комісії 90-х років, які були і авторами, і перекладачами журналу, і безвідмовними зв'язковими редакції з Парижем. Постійну увагу діяльності редакції приділяв уже згаданий раніше Олександр Дем'янюк, залюблений в українську літературу, зокрема в творчість Тараса Шевченка, яку знає майже всю напам'ять.

Протягом дванадцяти років, а саме з 1989 до 2001-го, побачили світ майже 100 номерів журналу з урахуванням окремих чисел у здвоєних випусках, накладом від 10 тисяч у перші роки до 1 тис. в останні. Місячник надходив до читача як передплатник, так і через роздрібну торгівлю. Серед передплатників були люди різних професій, митці, студентська молодь і, звичайно, бібліотеки.

Журнал формувався за тематичним принципом, а раніше — за географічним. Теми визначали заздалегідь, з ними могли ознайомитися національні редакції, щоб завчасно готувати рекламу видання та власні редакційні матеріали, які публікувалися в журналі згідно з угодою з головною редакцією. Звичайно, вони не виходили за межі компетенції ЮНЕСКО, хоч його, здавалося, хвилювали всі земні проблеми. Про це свідчать уже самі назви декотрих тематичних випусків часопису.

Освіта: «Мільярд неписьменних», «Сіячі знань», «Освіта у ХХІ сторіччі», «Вища освіта ... а далі?», «Освіта для всіх».

«Світ». 1997, теракота. Цей життєрадісний твір французької скульпторки Марі Мат'є на-
дихнув критика Фернана Гарньє на такий ко-
ментар: «Усе пішло від глини й було в руках
невидимого Творця. Ці діти уособлюють не-
зліченну кількість облич, які живуть на землі
і гармонійне перемішання яких може стати
джерелом любові» («К.Ю.», вересень, 1997 р.)
«The World». 1997, terracotta. This cheerful
work of the French sculptress Mari Mathieu
inspired the critic Fernand Garner to a comment:
«Everything comes from clay and was in the
hands of the invisible Creator. These children
represent countless faces living on earth whose
harmonious blend may become a source of love»
 («K.Y.», September, 1997)

«К.Ю.»

1997, теракота
1997, terra-cotta

1997, теракота

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

1997, terra-cotta

«Киево-Печерська лавра», 1989, олія. Авторка цієї картини Куриця-Ціммерманн — художниця з Відня, яка народилася у 1937 році в селі Настасів на Тернопільщині («К. Ю.», червень, 1990 р.)
«The Kyiv Pechersk Lavra», 1989, oil. The author of this painting is Kurytsia-Tsimmermann, an artist from Vienna, who was born in 1937 in the village of Nastasiv, Ternopil Oblast («K.Y.», June, 1990)

КУРИЦЯ-ЦІММЕРМАНН

1937, Відень, Австрія

1957, Київ, Україна

1958, Київ, Україна

1959, Київ, Україна

1960, Київ, Україна

1961, Київ, Україна

1962, Київ, Україна

1963, Київ, Україна

1964, Київ, Україна

1965, Київ, Україна

1966, Київ, Україна

1967, Київ, Україна

1968, Київ, Україна

1969, Київ, Україна

1970, Київ, Україна

1971, Київ, Україна

1972, Київ, Україна

1973, Київ, Україна

1974, Київ, Україна

1975, Київ, Україна

1976, Київ, Україна

1977, Київ, Україна

1978, Київ, Україна

1979, Київ, Україна

1980, Київ, Україна

1981, Київ, Україна

1982, Київ, Україна

1983, Київ, Україна

1984, Київ, Україна

1985, Київ, Україна

1986, Київ, Україна

1987, Київ, Україна

1988, Київ, Україна

1989, Київ, Україна

1990, Київ, Україна

1991, Київ, Україна

1992, Київ, Україна

1993, Київ, Україна

1994, Київ, Україна

1995, Київ, Україна

1996, Київ, Україна

1997, Київ, Україна

1998, Київ, Україна

1999, Київ, Україна

2000, Київ, Україна

2001, Київ, Україна

2002, Київ, Україна

2003, Київ, Україна

2004, Київ, Україна

2005, Київ, Україна

2006, Київ, Україна

2007, Київ, Україна

2008, Київ, Україна

2009, Київ, Україна

2010, Київ, Україна

2011, Київ, Україна

2012, Київ, Україна

2013, Київ, Україна

2014, Київ, Україна

2015, Київ, Україна

2016, Київ, Україна

2017, Київ, Україна

2018, Київ, Україна

2019, Київ, Україна

2020, Київ, Україна

2021, Київ, Україна

2022, Київ, Україна

2023, Київ, Україна

2024, Київ, Україна

2025, Київ, Україна

побачення

«Киево-Печерська лавра», 1989, олія

«Киево-Печерська лавра», 1989, олія. Авторка цієї картини Куриця-Ціммерманн — художниця з Відня, яка народилася у 1937 році в селі Настасів на Тернопільщині («К. Ю.», червень, 1990 р.)
«The Kyiv Pechersk Lavra», 1989, oil. The author of this painting is Kurytsia-Tsimmermann, an artist from Vienna, who was born in 1937 in the village of Nastasiv, Ternopil Oblast («K.Y.», June, 1990)

«Похмілля юності», нашивний килим
Йоанни Нижник-Винників (1912–1993).
Творча спадщина художниці згідно з її
заповітом повернена в Україну й переда-
на до Національного музею у Львові
(«К. Ю.», лютий, 1998 р.)
«The Hangover of Youth», a sewed carpet
by Yoanna Nyzhnyk-Vynnykiv (1912–1993).
The artist's heritage, in accordance with
her last will, was returned to Ukraine and
transferred to the National Museum in Lviv
(«K.Y.», February, 1998)

ВІЛЬНИЙ ПТАХ ПІ МИСТЕЦТВА

Віце-президентом і заступником
директора Національного музею України
виступив народний майстриня, лауреат
Державної премії України імені Т. Шевченка
1991 року Марія Приймаченко. Народна
майстриня працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська
область. Народна майстриня працює в с. Підгір'я,
Івано-Франківська область. Народна майстриня
працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська область.
Народна майстриня працює в с. Підгір'я,
Івано-Франківська область. Народна майстриня
працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська область.

Головний редактор Марія Приймаченко
працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська область.
Народна майстриня працює в с. Підгір'я,
Івано-Франківська область. Народна майстриня
працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська область.
Народна майстриня працює в с. Підгір'я,
Івано-Франківська область. Народна майстриня
працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська область.

«Вільний птах»
Марія Приймаченко,
1991 рік.

«Вільний птах»
Марія Приймаченко,
1991 рік.

«Вільний птах»
Марія Приймаченко,
1991 рік.

ВІЛЬНИЙ ПТАХ ПІ МИСТЕЦТВА

Віце-президентом і заступником
директора Національного музею України
виступив народний майстриня, лауреат
Державної премії України імені Т. Шевченка
1991 року Марія Приймаченко. Народна
майстриня працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська
область. Народна майстриня працює в с. Підгір'я,
Івано-Франківська область. Народна майстриня
працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська область.
Народна майстриня працює в с. Підгір'я,
Івано-Франківська область. Народна майстриня
працює в с. Підгір'я, Івано-Франківська область.

«Пам'яті Валерія Ходемчука». Картина
Марії Приймаченко, народної майстрині,
лауреата Державної премії України
імені Т. Шевченка
(«К. Ю.», квітень, 1991 р.)
«In memory of Valerii Khodemchuk». The
painting by the folk artist, laureate of the
Shevchenko National Prize of Ukraine
Mariia Pryimachenko («K.Y.», April, 1991)

Культура: «Культура і розвиток. Щоб краще жилося», «Барвисте слово. Мова і культура», «Таїна краси», «Первісне мистецтво», «Світова спадщина. Зберегти для нащадків», «Театр учора і сьогодні», «Що таке модерність», «Нове мистецтво Ар нуво», «Туризм і культура: оновлення у взаємодії», «Чари спорту», «100 років кіно».

Наука: «Біля витоків світу», «Якби історію почути. Осягнути минуле», «Утопії: шляхи до земного раю?», «Космос. Обрії безмежжя», «Психоаналіз. Правила гри», «Сонце. Стародавні міфи», «Нові технології», «Секрети складного мислення», «Медицина і мудрість», «Як мандрують ідеї», «Кому служить наука», «Спокуса створити «вундеркінда», «БІОтехнологія: метикуватий ген», «Біорозмаїття як основа життя», «Стихійні лиха. Готуймося», «20 тисяч світів під водою».

Інформатика: «Засоби інформації. Виміри свободи», «Мас-медіа: інформаційний вибух», «Радіо. Чи має воно майбутнє?», «Малі мас-медіа, нові голоси».

Толерантність: «Предивні чужинці», «Діалог: Північ–Південь», «Мови: конфлікт чи співіснування», «Релігія і політика», «Шлях прочан», «Меншини».

Розвиток. Демократія. Права людини: «Ринок. Минуле і сучасне», «Поступ: ризик і відповідальність», «Довголіття як соціальний виклик», «Нові стратегії подолання бідності», «Зворотний бік глобалізації», «Поклик демократії», «Насильство. Багаті та бідні», «Іммігранти: як подолати кордони?», «В'язниці. Криза системи», «Права людини: боротьба триває», «Жінки і політика. Штурм чоловічих bastionів», «На шляху до демократії: від диктатури до верховенства права».

Забігаючи вперед, скажу, що в журналі, присвяченому верховенству права, на замовлення паризької редакції виступив колишній міністр юстиції Сергій Головатий із цікавою для світового читачького загалу і нині дуже актуальною статтею «Україна: орли зі зв'язаними крилами», в якій йшлося про затятий опір старої номенклатури на шляху здійснення програми правової реформи. Матеріал ілюстрований світлиною: київські дрібні торгівці протестують проти свавілля й корупції урядовців і вимагають зниження податків (липень, 1997).

Сьогодні, гортаючи сторінки всіх випусків україномовного «Кур'єра», можемо здійснити унікальну подорож інтелектуальною історією нашого часу. Адже не так уже й багато є часописів, які могли б пишатися тим, що відкрили свої шпальти перед численними видатними представниками стількох культур.

Назву бодай декотрих. Це — Данієл Бурстин, американський історик, тривалий час керував знаменитою Бібліотекою конгресу США у Вашингтоні; Жак Ів Кусто, чие ім'я нерозривно пов'язане з дослідженням та захистом океану; Андре Брінк, один із провідних письменників Південної Африки, активний борець проти апартеїду; Габріель Гарсія

Маркес, видатний колумбійський письменник, який, зокрема, сказав: «Гадаю, ніколи не пізно створити таку утопію, яка б дозволила нам співіснувати на Землі», Юбер Рівз, видатний французький астрофізик; Умберто Еко, італійський соціолог, письменник; Клод Леві-Строс, французький антрополог і соціолог; Кшиштоф Зануссі, польський кінорежисер і сценарист; Мілош Форман, Олівер Стоун, всевітньо відомі американські режисери; Марчелло Мастоїані і Федеріко Фелліні, уславлені італійські творці кіно; Антоні Тапієс, один з найбільших сучасних іспанських художників; грецький композитор Мікіс Теодоракіс, Меліна Меркурі, грецька акторка театру й кіно, яка в Греції доби «чорних полковників» стала символом боротьби за волю; іспанські слов'яни Монсеррат Кабальє і Хосе Каррерас; Егуда Аміхан, видатний ізраїльський письменник; Фарух Хосіні, єгипетський художник; Гіннерк Брунс, німецький історик і філософ; Вацлав Гавел, драматург, активний учасник Празької весни 1968 року. Розмова з ним відбулася 29 червня 1989 року напівпідпільно в будинку письменника, за яким наглядали тодішні органи безпеки, а 29 грудня того ж року його було обрано президентом Чехословаччини. Про призначення сучасних інтелектуалів він сказав зокрема: «На порозі нового тисячоліття найбільшим здобутком, який ми маємо боронити, здобутком, який повинен скрізь знайти одностайну підтримку людей, є низка людських якостей, споконвічних цінностей. Це насамперед порядність... Гордіня лежить і в основі глобальної екологічної кризи: ми накидаємо свою волю природі, не шануючи її законів, таїни. Не забуваймо про сенс волі, гідності, справедливості. Будьмо людянішими»; Сусана Рінальді, всевітньо відома співачка аргентинського танго; Джеймс Д. Вотсон, видатний американський генетик і біохімік; Оскар Німейєр, бразилійський архітектор; Карлос Фуентес, мексиканський письменник; Жозе Кі-Зербо, історик із Буркіна-Фасо, автор «Історії чорної Африки»; Леон Шваценберг, видатний французький дослідник раку; Тахар Бен Джелун, марокканський поет і прозаїк; Ернесто Сабато, аргентинський письменник; Андрій Вознесенський, популярний російський поет та багато видатних людей сучасності.

Звичайно, в «Додатку від української редакції» постійно публікували непересічні, яскраві факти з культурного життя, наукових досягнень українських вчених, а також із трагічних сторінок історії нашого народу, що не тільки посилювало зацікавленість у читача, а й давало йому змогу порівнювати їх з історією, культурою, побутом інших народів.

Перше число українського «Кур'єра» під назвою «Хай триває свято» вийшло у листопаді 1989 року. З привітаннями Генерального директора ЮНЕСКО Федеріко Майора, міністра закордонних справ УРСР Анатолія Зленка, поета Дмитра Павличка, письменника Юрія Щербака воно набуло ще святковішого вигляду. Невдовзі читачі отримали наступний номер журналу, присвячений темі «Гостинність».

Историчний центр Львова.
 Пам'ятка архітектури занесена
 до Списку світової спадщини
 («К. Ю.», листопад, 1997 р.)
 The historic centre of Lviv.
 The UNESCO World Heritage
 Site («K.Y.», November, 1997)

Світлина: І. Гончар
 Фотографуваний в музеї
 І. Гончара. Фото: І. Гончар, 1997 р.

На сьогоднішній день музей Івана Гончара є одним з найбільш повних музеїв у Львові, що відображає життя і творчість цього видатного українського письменника, журналіста, перекладача, мислителя, діяча українського національного руху.

У музеї Івана Гончара є велика колекція його творчих праць, рукописів, листів, фотографій, а також речей, які належали йому. Це єдиний в Україні музей, який повністю присвячений творчості одного письменника.

Музей Івана Гончара є одним з найбільш повних музеїв у Львові, що відображає життя і творчість цього видатного українського письменника, журналіста, перекладача, мислителя, діяча українського національного руху.

У музеї Івана Гончара є велика колекція його творчих праць, рукописів, листів, фотографій, а також речей, які належали йому. Це єдиний в Україні музей, який повністю присвячений творчості одного письменника.

Музей Івана Гончара є одним з найбільш повних музеїв у Львові, що відображає життя і творчість цього видатного українського письменника, журналіста, перекладача, мислителя, діяча українського національного руху.

Музей Івана Гончара є одним з найбільш повних музеїв у Львові, що відображає життя і творчість цього видатного українського письменника, журналіста, перекладача, мислителя, діяча українського національного руху.

У музеї Івана Гончара є велика колекція його творчих праць, рукописів, листів, фотографій, а також речей, які належали йому. Це єдиний в Україні музей, який повністю присвячений творчості одного письменника.

Музей Івана Гончара є одним з найбільш повних музеїв у Львові, що відображає життя і творчість цього видатного українського письменника, журналіста, перекладача, мислителя, діяча українського національного руху.

У музеї Івана Гончара є велика колекція його творчих праць, рукописів, листів, фотографій, а також речей, які належали йому. Це єдиний в Україні музей, який повністю присвячений творчості одного письменника.

Музей Івана Гончара є одним з найбільш повних музеїв у Львові, що відображає життя і творчість цього видатного українського письменника, журналіста, перекладача, мислителя, діяча українського національного руху.

Іван Гончар у день свого вісімдесятиріччя серед експонатів свого музею («К. Ю.», лютий, 1991 р.)
 Ivan Honchar on his 80th birthday among exhibits of his museum («K.Y.», February, 1991)

ЮНЕСКО: «Чорнобиль — ніколи більше!»

Рано це ще треба, як вчені уперли вчені на Чорнобильській АЕС? Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор зайшов до саркофагу на Чорнобиль, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Неофіційний, але неурядовий

Федеріко Майор для нас був не тільки генеральним директором ЮНЕСКО, але й французьким актором. Він був актором, режисером, а також письменником. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Делегация ЮНЕСКО в Чорнобиль.

Делегация ЮНЕСКО біля саркофага 4-го блока ЧАЕС: німецька акторка Вітта Поль, французький модельєр П'єр Карден (ліворуч) і генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор («К. Ю.», червень, 1991 р.)
The UNESCO delegation near the sarcophagus of the 4th block of the Chornobyl Nuclear Power Plant: the German actress Vittta Pol, the French couturier Pierre Carden (L) and the Director-General of UNESCO Federico Mayor («K.Y.», June, 1991)

Срібляник доби Київської Русі. З колекції срібляників Ніжинського краєзнавчого музею, вилучених на початку 30-х років минулого століття Державним антикваріатом для продажу. Звідти в 1949 році їх передано до Ермітажу («К. Ю.», червень, 1992 р.)
A silver piece of Kyivan Rus (both sides of the coin). From the silver coin collection of the Nizhyn Museum of Local Lore, History and Economy that was withdrawn by the State antiques for sale in the early 30-ies of the last century and transferred to the Hermitage Museum in 1949 («K.Y.», June 1992)

На сріблячку легенди

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Уперше він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього. У цьому ж році, на початку червня, він відвідав Чорнобильську АЕС, щоб не забути про нього.

Власне у назвах цих двох чисел було щось символічне: вони дарували читачам піднесений настрій, надію і ніби запрошували весь світ на гостину до України, якій невдовзі випало стати незалежною. У журналі, присвяченому давнім традиціям народних свят, які збереглися донині і демонструють найбільший вияв енергії людської душі, її розкнутості та свободи, йшлося про відомі карнавали на Латиноамериканському континенті. З ґрунтовним описом народних та релігійних свят в Україні виступив автор багатьох народознавчих книг, письменник Василь Скуратівський. Про усну народну традицію гостинності нашого народу і про традицію книжну докладно розповів талановитий романіст Павло Загребельний у статті «Хлібосољство — синонім гостинності». «Традиції гостинності нашого народу, — зазначає письменник, — не змогли вбити у понурі роки новітнього візантизму, коли держава замурувалася в своїх кордонах, коли спілкування радянських громадян з довколишнім світом регламентувалося жорсткими приписами. На щастя, людська душа виявилася невловною субстанцією не тільки для філософів, а й для диктаторів. Крижані повіви сталінських вітрів не заморозили її, вона зберегла значну частину своїх скарбів, щоб роздаровувати їх на добро і надію всім іншим».

Пізнай чужинця, зрозумій його, і зміниш свій власний спосіб бачити світ. Своїми глибокими міркуваннями щодо толерантності, такої, як інколи незручної, чесноти, на сторінках «Кур'єра» неодноразово ділився відомий український філософ Мирослав Попович. Він, зокрема, наголошує: «Толерантність як особиста риса і як риса політичного побуту приходить із розвитком цивілізації. Але коріння її глибше, воно — в тих “евангельських правилах” толерантності й любові, які дозволяють розширити коло “своїх”. Інтелігентність — то не лише освіченість, а й та духовна цінність і чуйність, що в сільській жінки трапляється аж ніяк не рідше, ніж у випускника університету. І чи могло б існувати людство, якби не той вогонь доброти, що жеврів у душах людських за часів найстрашнішої злоби й безнадії».

Толерантність — не бажана. Вона — неминуха. Без неї неможливе існування суспільства на межі хаосу й дисоціації. І нема нічого поганого в тому, що поряд із спокійним прагненням уміститися в рамках норм буде пристрасть, жага звершень. Аби лиш не було ненависті. А ненависть — зовсім не неминучий супутник любові. Бо не скажеш краще, ніж покійний Олександр Мень: щоб любити свою матір, зовсім не треба ненавидіти чужу».

Духовній сутності людини присвячене інтерв'ю з невтомним борцем за Помісну Українську церкву Патріархом Київським і всієї Руси-України Філаретом на сторінках журналу, назване «Тіло і дух». «Людина, є, безумовно, духовно-тілесною істотою. Якщо людина підпорядковує свої тілесні потреби духові, то вона стоїть на правильному шляху. І якщо в житті випадають ті чи ті випробування чи страж-

дання, то маючи на першому місці духовні цінності, а не матеріальні, вона завжди перемагає. Корупція, — пояснює Патріарх, — це потопання духовних цінностей, насмішка над людською гідністю. Беруть же гроші таємно, а все, що таємне, в п'ятні робиться, є зло. Не буде цього, не буде й корупції».

На сторінках тематичного журналу «Таїна краси» (лютий, 1991) в інтерв'ю «Розпізнати себе... в прекрасному» своїми міркуваннями про значення культури, краси в житті людини, країни розповів знайий скульптор, маляр, етнограф, лауреат Державної премії ім. Тараса Шевченка Іван Гончар.

Зокрема, він відзначив, що у створеному ним музеї «і є вся краса, краса України. У мене були й китайці, японці, чехи, італійці — відвідувачі з 55 країн світу, але ніхто не сказав поганого слова, всі були йому раді... Я намагався не тільки зберегти культурні багатства України, а й створити антропологічні характеристики, виявивши красу обличчя, статури, тіла. Треба показати людям, які вони красиві і дужі... Буваючи в моєму музеї, іноземці звертають увагу передовсім на іконопис, де Боги зображені статечні, могутні, на народне малярство, де персонажі — типи українців. Чого вартий хоча б один улюблений персонаж, славний серед людей Козак Мамай! У ньому яскраво втілене героїчне начало, уособлюється незнищенність духу козацького. В цьому мистецтві гості здалеку пізнають нас... Погляньте на скульптурний портрет Леся Курбаса. Та якби художник ставив за мету створити ідеал красивого в усьому людини, то він, мабуть, не досягнув би того, на що спромоглася українська нація, народивши цього великого культурного діяча з трагічною долею! Він красивий думками, справами, лицем, вдачею... А Березина з рушником. Вона береже нас. Рушник — символ долі. Ці символи невід'ємні від нашої культури».

Дивовижну красу гончарних виробів в Опішні, як своєрідний національний голос, їх дивотворців із дзвінкою чистою душею описав «Кур'єрові» у статті «Гіпноз опішнянського глиноліпа» український письменник Олексій Дмитренко.

Історія видання, про яке тут розповідається, — це також історія діяльності самої ЮНЕСКО. Наші читачі знають про її винятково величне ставлення до книги. З 1986 року ЮНЕСКО працює над відновленням Александрійської бібліотеки, заснованої у 295 році до нашої ери. Вона піклується книговидавництвом, ще 1948 року видала каталог перекладів «Index Translationum», у якому містяться відомості про переклад тої чи іншої книжки іншими мовами, а також які твори перекладаються у світі найбільше. Каталог оновлюється щороку і з 1979 року його комп'ютеризовано. Воно видає довідкову літературу на кшталт INDEX, книжки з історії, наприклад, «Загальну історію Африки», серію про світову спадщину, часописи «Кур'єр ЮНЕСКО» і «Museum». Українське видання «Кур'єра» також висвітлювало проб-

леми вітчизняного книговидання. Зокрема, про діяльність видавництва дитячої літератури «Веселка» в умовах політичної свободи і ринкових відносин, очолюваному тоді відомим письменником, лауреатом Національної премії імені Тараса Шевченка Яремою Гояном, ішлося в статті «Веселка, яку видно звідусіль».

ЮНЕСКО відома як збирач колекції нематеріальної спадщини, тобто записує традиційну музику, танці, усне слово, звичаї задля їх поширення. Нас вражає її наполеглива діяльність, спрямована на збереження і захист архітектурних пам'яток та природних об'єктів, тобто культурної та природної спадщини. Ви ж чули про храми Абу-Сімбела і Філе, які були розібрані у зв'язку з будівництвом Асуанської греблі, перенесені на сухе місце й відновлені? Чи про храм Ангкор у Камбоджі? А про унікальне місто інків Мачу-Пікчу в Перу, що лежить на висоті 2430 метрів? А про святі гори, наприклад, Еверест, Тай, Афон, де ченці моляться за мир і спокій у всьому світі, зокрема, і в Україні? ЮНЕСКО стала для всіх нас взірцем того, як треба зберігати свою культурну спадщину. Вручаючи Сертифікат про внесення 1991 року символів нашої історії Софійського собору та Києво-Печерської лаври до Списку всесвітньої спадщини, Генеральний директор ЮНЕСКО Федеріко Майор зокрема наголосив: «Ці пам'ятки не тільки вираз багатовікової величі віри, а й вершина мистецької творчості й краси. Тут ми маємо справу з двома вимірами — духовності і культури, що робить ці місця привілейованим простором всесвітньої спадщини».

Події кінця 80-х і початку дев'яностих минулого сторіччя змусили істориків не тільки країн Східної Європи, а й Заходу переглянути концепції історії, а то й заново переписати її. Тому паризька редакція «Кур'єра ЮНЕСКО» велику увагу приділяла історичній науці, зокрема в таких випусках часопису: «Якби історію почути...», «Осягнути минуле» та інших. Хоч би чим займався історик — сьогоденням чи минулим, — перед ним неминуче постає питання ідентичності, наголошують представники історичної науки. Особливо складні проблеми виникають перед ученими колишніх колоній: як повернути своє минуле, що його колонізатор часто-густо розкопував — і знищував, знаходив — і привласнював, тобто напивав на копил своєї історії?

З цього приводу незабутній Олесь Гончар на сторінках українського «Кур'єра» сказав, зокрема, таке: «Ми, українці, ще тільки маємо відкрити для себе Україну. Кілька століть перебування України в режимі колоніальної царської імперії обмежувало можливості справжньої науки, на догоду імперським замовленням спотворювалась наша національна історія, викривлялись самі її витoki, Україні відводилась роль своєїрідної етнографічної резервації. Отже, правдиві великі відкриття ще тільки ждуть Колумбів нашої духовності. І добре, що сучасна об'єктивна, незаангажована наука нині вже лаштує свої каравели...».

Про одну з уже налаштованих каравел, яку так назвав один класик нашої літератури, зокрема про відновлену через півстоліття — наприкінці 1987 року — Археографічну комісію АН України розповіли «Кур'єрові» (грудень 1990) її голова, член-кореспондент АН України Павло Сохань та кандидат історичних наук Анатолій Денисенко у статті «Відроджуємо історичні джерела». Автори, зокрема, наголошують на тому, що «без добре налагодженого збирання, відтворення, наукової обробки і видання розпоросених і в нашій країні та за її межами всіх найважливіших джерел з історії і культури народу не можуть бути повноцінними ні розкриття всієї правди про історію та культуру народу, ні формування національної самосвідомості українців, ні теоретичні розробки наукових концепцій історико-культурного процесу. Все це водночас сприятиме і взаємозбагаченню культур, великій і благородній місії яких присвячена багатопланова діяльність такої унікальної міжнародної організації, як ЮНЕСКО».

Цій темі присвячена й стаття «Універсалії українського менталітету» видатного українського філософа Сергія Кримського. «Національне відродження, що його нині переживає Україна, — зазначає він, — не зводиться до реставрації культурних надбань попередніх епох. Воно потребує бачення історії не як згадки про минуле, а як подвигу пробудження того, що має універсальне буття для нації, а отже, і для всього людства».

Як відомо, ЮНЕСКО найперша серед спеціалізованих установ системи ООН запропонувала розробити комплексну програму міжнародної співпраці для подолання наслідків чорнобильської трагедії. Про програму допомоги «ЮНЕСКО — Чорнобиль» читачів «Кур'єра» докладно інформував відповідальний секретар Національної комісії у справах ЮНЕСКО Олександр Сліпченко. Переглядаю, зокрема, матеріали про перебування напередодні п'ятої річниці чорнобильської трагедії делегації ЮНЕСКО на чолі з її Генеральним директором Федеріком Майором та почесними послами ЮНЕСКО — відомим французьким модельєром П'єром Карденом і відомою німецькою акторкою Вітоєю Поль. Федеріко Майор на запитання «Кур'єра ЮНЕСКО» про враження від поїздки до Чорнобильської зони зокрема сказав: «Мої емоції втілилися в ухваленні мною на місці низки постанов, серед них постанови про організацію Центрів реабілітації дітей Чорнобиля, їх фінансування. Адже всі діти Землі — наші діти, а чорнобильські діти — найулюбленіші з них. Ви, українці, маєте талант, ви маєте природу, ви можете подолати все, а не лише конкретну аварію в Чорнобилі. Ви маєте все, щоб стати однією з найрозвиненіших країн світу». Ці слова пролунали з уст не просто чиновника високого міжнародного рангу, а людини задушевної, чуйної, відомого іспанського поета, вченого. Діяльність Центрів реабілітації дітей Чорнобиля перебувала постійно в полі зору редакції.

Гортаю сторінки випусків часопису з матеріалами, присвяченими чорнобильській трагедії. І нині, у 30-ту річницю цієї найбільшої в історії людства техногенної катастрофи, вони, як і в час їхнього опублікування, не менш боляче вражають. Тут і виступ колишнього заступника редактора газети «Літературна Україна», талановитого журналіста Василя Плюща на зустрічі преси Схід–Захід у штаб-квартирі ЮНЕСКО «До і після Чорнобиля» про творчу мужність і громадянську свідомість журналістів, і роздуми письменника Володимира Яворівського в інтерв'ю «Під чорнобильським хрестом», який серед страшного чорного спектра чорнобильських проблем побачив ще й культурну проблематику. І стаття Наталки Василюк «За маршрутом серця» про викладачку Міннесотського університету, філософа, психолога, скульптора Оксану Павликович-Йонан, яка протягом чотирьох місяців об'їхала 18 областей України, збираючи інформацію про наслідки чорнобильської аварії, заснувала міжнародний добровільний фонд допомоги потерпілим «Шлях серця». І твори народної майстрині Марії Приймаченко, яка інтуїтивно відчула, можливо, передбачила катастрофу на атомній електростанції. Вона малювала страшних звірів і називала їх ядерними. Її картини «Пам'яті Валерія Ходемчука», «Кочубарики прилетіли, біля четвертого блоку на вишеньку сіли ...», «Отакий сниться четвертий блок», як і вражаючий літопис народного лиха у фотографіях Михайла Загреби також побачили світ на сторінках «Кур'єра ЮНЕСКО». До слова, ці світліни за ініціативою української редакції журналу демонстрували у Мюнхенській міжнародній бібліотеці для дітей та юнацтва під час заходів «Чорнобиль і діти».

Редакція «Кур'єра» вшанувала на його сторінках річницю видатних українців, внесених на пропозицію Національної комісії України у справах ЮНЕСКО до календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО. Це і 100-річчя з дня народження поетів Миколи Зерова (стаття «Як дзвін сонетного катрена...», автор Василь Івашко), Павла Тичини («Кларнет з космічного оркестру», Леонід Новиченко), Максима Рильського («Спокійна тривога», Людмила Таран), Михайла Семенка («...шукаю квінтесенцію модерного життя», Юрій Ковалів), драматурга Миколи Куліша («Келія Куліша», Лесь Танюк), поета, прозаїка Миколи Хвильового («Бранець загірних комун», Юрій Ковалів), оперної співачки Марії Литвиненко-Вольгемут («Ми кидали свої шапки на сцену...», Микола Гордійчук), кіномистця Данила Демуцького («Земля і космос митця», Сергій Тримбач), поета, фольклориста і етнографа Івана Манжури («Скарбниця народної творчості», Інна Щербак), актора, режисера і педагога Василя Василька («На перехресті театральних шкіл», Ростислав Коломієць), актора і режисера Амвросія Бучми («Спаленням душі він боронив людину», Ростислав Коломієць), 100-річчя з дня заснування Наукового товариства імені Шевченка («Храм інтелектуальної України», Олег Романів),

100-річчя з дня народження письменника, кіномитця Олександра Довженка («Рік із Довженком», Микола Вінграновський, «За законами Всесвіту», Світлана Касьянова, «Поет сьомого мистецтва», Любомир Госейко), математика Михайла Кравчука («Похований головою на захід...», Микола Сорока), 100-річчя з дня смерті поета Леоніда Глібова («Найкращий український часопис», Борис Деркач), маляра і графіка Костянтина Трутовського («Романтик народного побуту», Ольга Жбанкова), 200-річчя з дня народження діяча культури Євграфа Філомафітського («Піонер української журналістики», Василь Яременко), 200-річчя з дня смерті просвітника-гуманіста Григорія Сковороди («Мандрівник-філософ», Анатолій Денисенко).

Чимало вітчизняних художників вважали україномовне видання «Кур'єра» своїм журналом. Тут друкували нові дослідження творчості видатних живописців минулого, друга сторінка обкладинки незмінно надавалася роботам сучасних художників, скульпторів, архітекторів, у яких проглядався плідний взаємовплив — схожість або ж різючий зв'язок — різних культур. Кожен твір супроводжував хоч короткий, але ґрунтовний коментар. На третій сторінці обкладинки під рубрикою «Презентація» читач знайомився з творами молодих українських художників, що відзначалися творчою новизною і тематичною оригінальністю. У «Кур'єрі» відбулася презентація Музею сучасного мистецтва, відкритого 1990 року в Кривому Розі. Його фундатори, художники Віктор Тополь і В'ячеслав Странник у розлогу інтерв'ю розповіли про його справи. «Мабуть, це не законсервований, але й не випадковий, те що у промисловому районі постав цей музей — сказав Віктор Тополь. — Що тугіше стиснена пружина, то більша потенційна енергія її розпростування. У Кривому Розі згадана енергія почала вивільнятися. Проте, це далеко не одна з причин з'яви на світ музею». Одну із своїх картин вони подарували штаб-квартирі ЮНЕСКО.

Редакція українського видання «Кур'єр ЮНЕСКО» вважала своїм обов'язком знайомити читачів із художніми досягненнями зарубіжних українців. Наприклад, Ольга Колянківська присвятила свою розвідку життю і творчості видатного канадського художника українського походження Василя Курилика (1927–1977), чії твори прикрашають одну із зал парламенту Канади.

Відома в Німеччині різьбярка й вітражистка Альфедя Пуллой, невістка видатного вченого Івана Пуллая, розповіла про мистецькі творіння Бориса Крюкова (1895–1967), який жив до Другої світової війни у Києві, оформив понад 500 книг українських та зарубіжних класиків, але змушений був емігрувати за кордон. 1965 року Борис Крюков створив два великі портрети кардинала Йосифа Сліпого, один з них тепер в українському музеї патріарха в домі Мадонна дель Монте в Римі. Дочка художника Лідія Качуровська, дружина видатного українського поета і перекладача Ігоря Качуровського, виявила бажання

передати батьків творчий доробок у дар Україні. Сподіваємося, на цей благородний порух душі відгукнуться відповідні культурні установи.

Про художника-дипломата, багаторічного працівника Секретаріату ЮНЕСКО в Парижі Володимира Скофенка з великою теплотою повідав читачам журналу його молодший колега-дипломат, нині відомий перекладач французької поезії Всеволод Ткаченко. У статті наводиться відгук на виставку малярства та графіки В. Скофенка в Українському домі відомого мистецтвознавця Олександра Федорука: «Його мистецтво — чисте і чесне, як саме його життя».

Проте, хоч як прикро, випуск україномовного «Кур'єра ЮНЕСКО» несподівано було припинено. Редакція наприкінці 2001 року отримала листа, в якому йшлося про рішення нового очільника ЮНЕСКО про ліквідацію національних редакцій свого часопису. Мотивація: брак коштів та інші важливіші пріоритети. Мимоволі пригадалися слова Анатолія Давидова, сказані ним на зборах працівників видавництва «Молодь», присвячених відкриттю цього видання: «Коли йдеться про здобутки світової культури, не все на гроші треба міряти». Та, на жаль, не всі так вважали навіть у такій престижній організації, як ЮНЕСКО. Пам'ятаю, що працівники Секретаріату Національної комісії України у справах ЮНЕСКО разом з представниками низки інших національних комісій на міжнародних зустрічах вносили пропозиції про відновлення діяльності національних редакцій «Кур'єра», проте їх тоді не почули.

Дванадцять років діяльності редакції україномовного журналу «Кур'єр ЮНЕСКО», звісно, невеликий термін, і про якісь особливі результати говорити не доводиться. Але всі ці роки журнал чесно працював для позитивного іміджу України, робив свій внесок у розвиток зв'язків між світовою і українською культурою, між ученими, освітянами різних країн, був ще одним вікном, крізь яке українці могли неупереджено дивлятися у світ, а світові відкривав незнану досі справжню Україну, що починала свій перехід від тоталітаризму до демократії. І в цьому їй допомагало українське видання «Кур'єр ЮНЕСКО».

Volodymyr VASYLIUK,

*Editor-in-Chief of the Ukrainian edition
of UNESCO Courier magazine (1994–2002),*

translator,

Member of the National Union of Writers of Ukraine

WE UNITE THE WORLD. The story of a Ukrainian media outlet

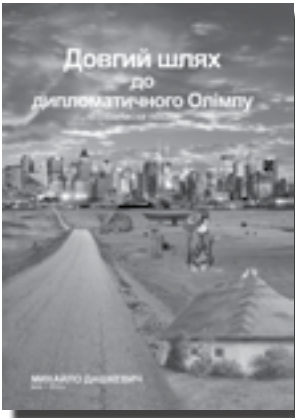
Abstract. This article deals with the UNESCO Courier, a magazine of UNESCO, which was established in 1947. It was not until forty-seven years later (in 1989) that the UNESCO Courier began to be published in our native language. It became a builder of independent Ukraine, a bridge to the whole world, which provided access to the world's latest cultural, scientific and educational achievements. The author describes the reasons why the UNESCO Courier was not published in Ukraine for so long even given its 30 years' membership in UNESCO. During the Gorbachev's Perestroika, Ukrainian intellectuals demanded among other things that the UNSECO Courier Magazine publish in Ukrainian language. The demand was fulfilled at the Kyiv City Hall meeting on the occasion of the UNESCO proclamation of the World Decade for Cultural Development. In twelve years (from 1989 to 2001), almost 100 issues of the magazine were published. The UNSECO Courier subscribers were people of varied employment, artists, students, libraries. For twelve years, the magazine honestly worked toward creating a positive image of Ukraine, contributed to the development of relations between the world and Ukrainian culture, between scientists, educators from many countries. It was a window to the world for Ukrainians and a window to previously unknown Ukraine, which began its transition from totalitarianism to democracy, for the world.

Keywords: UNESCO, magazine, publishing house, the Ukrainian language, cultural heritage.

Юрій БОГАЄВСЬКИЙ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ветеран дипломатичної служби*

ДОВГИЙ ШЛЯХ ДО ДИПЛОМАТИЧНОГО ОЛІМПУ

Таку назву для своєї книги спогадів Надзвичайний і Повноважний Посол України, ветеран дипломатичної служби Михайло Павлович Дашкевич обрав, як у цьому зможе переконатися і сам читач, небезпідставно.

Це досить відверта, а точніше — своєрідна сповідь про різні періоди його дорослого життя, в якому дипломатичній службі мій колега присвятив понад тридцять років.

Спогади насичені багатьма невідомими широкому загалу фактами, характеристиками й оцінками, які декому, можливо, і не сподобаються, але це вже не стосується влас-

не книги. Автор написав про все так, як вважав за доцільне, не прикрашаючи фактів.

Саме тому, прочитавши його книгу з неприхованим інтересом і добре знаючи Михайла Павловича протягом багатьох років, я вирішив поділитися деякими особистими думками та враженнями.

Насамперед звернув увагу на те, що у наших життєвих долях є немало схожого. По-перше, навчалися в одному й тому ж Київському державному педагогічному інституті іноземних мов (нині це вже Лінгвістичний університет), тільки Михайло (старший від мене на два роки) став його студентом одразу після закінчення середньої школи, а я (мені тоді було трохи більше 16 ліг) — лише з другої спроби, у 1961 році.

Після закінчення четвертого курсу факультету французької мови йому вперше випала можливість попрацювати перекладачем в одній з африканських країн (Малі) разом із групою радянських спеціалістів у галузі геології. Про те, як йому там велося, дізнається й читач. Від себе хочу лише додати, що для Михайла це було перше серйозне випробування й перший корисний досвід роботи за кордоном.

Закінчив інститут він у 1963 році, моє ж студентство було перерване на 2-му курсі проходженням трирічної військової служби. Із того ж 1963 року Михайло також проходив військовий гарт, але лише дворічний. Демобілізувалися ж ми одного і того ж 1965 року, тому інститут я закінчив аж у 1969-му.

До світу дипломатії він йшов дійсно довго, працюючи на різних за характером і змістом роботах. До того ж йому випала нагода вдруге попрацювати перекладачем ще в одній країні Африки — Республіці Конго із столицею в Браззавілі — і знову в складі групи радянських геологів. Таке поєднання місії перекладача і пізнання особливостей роботи геологів також пішло йому на користь, і вже тоді він уважно придивлявся і до роботи радянських дипломатів, які працювали в Посольстві СРСР у згаданій країні.

Про все це читач також дізнається, прочитавши книгу спогадів Михайла Дашкевича. Не маю сумніву, що знайде в них для себе багато пізнавального. Як слушно зауважив відомий свого часу австрійський філософ Людвіг Вітгенштейн (1889–1951 рр.): «Те, що під силу читачеві, залиш йому самому».

Після повернення з Республіки Конго Михайло ще попрацював у кількох установах та організаціях республіки. Зокрема, у Комітеті молодіжних організацій УРСР, де він отримав, за його словами, «великий досвід роботи із зарубіжними делегаціями», належну фахову підготовку та вдосконалення знання французької й німецької мов. Тоді ж знову побував за кордоном, цього разу у Франції.

Та в 1973 році нас обох (мене — в квітні, а його — у червні) запросили на роботу до Міністерства закордонних справ УРСР. Я починав свою дипломатичну службу з посади аташе, а Михайла одразу призначили другим секретарем. Очевидно, керівництво МЗС врахувало вже набутий ним досвід роботи за кордоном.

Отже, той рік, згадує мій колега, став початком реалізації його юнацької мрії — стати дипломатом.

«Кожен має право на мрію» — так назвав Михайло один із розділів своєї книги, і я повністю з ним згоден. Тому і він, і я не жалкуємо, що далекий 1973 рік докорінно змінив наше життя.

Упродовж багатьох років ми працювали на різних посадах як у центральному апараті МЗС, так і в тривалих закордонних відрядженнях. І протягом усіх тих років ще радянського періоду наші дипломатичні шляхи майже не перетиналися.

Як і авторові спогадів, мені також випало попрацювати більше шести років у радянському посольстві, але в Канаді, та мій колега виявився чи не єдиним співробітником нашого МЗС, який пройшов (три!) школи дипломатії: радянську; потім, після розпаду СРСР, протягом деякого часу — російську (як це було, читач також дізнається з його спогадів); а з другої половини 1992-го він поєднав свою по-

дальшу долю з дипломатією вже незалежної України. Для Михайла Дашкевича останні 12 років дипломатичної служби також стали великим випробуванням. Як працювалося, особливо на початковій стадії незалежності України, автор також докладно про це згадує.

У 1993 році наші дипломатичні шляхи нарешті зійшлися. Ми тоді працювали в Управлінні двосторонніх відносин, у якому я згодом став заступником Михайла: його призначили новим начальником після від'їзду в тривале службове відрядження на посаду першого Посла незалежної України в Греції Бориса Івановича Корнеєнка.

Після поділу Управління, у складі якого, до речі, було 7 відділів, на два окремі територіальні управління (Михайло цього наполегливо домагався і керівництво МЗС врешті на це погодилося) нам випало їх очолити. Для нас обох це стало ще одним серйозним випробуванням, але водночас і періодом набуття нового професійного досвіду, який потім добре прислужився уже на посольських посадах.

У своїх спогадах мій колега лише частково передав ту досить не легку і доволі напружену ситуацію, в якій працювали ми і співробітники наших управлінь. Бувало всякого! Однак вистояли, не зламалися, бо цьому сприяла і наша взаємопідтримка.

До свого дипломатичного Олімпу — високої, почесної та водночас досить відповідальної посади Надзвичайного і Повноважного Посла, до того ж першого Посла незалежної України в Японії (через кілька років він стане ще і першим Послом України в Алжирі), Михайло Дашкевич підійшов уже професійно підготовленим. Цей його шлях простягнувся на 22 роки, упродовж яких на його долю, як і багатьох ветеранів дипломатичної служби — МЗСівців, випало чимало різних випробувань «на міцність».

Вимогливість Михайла Павловича до роботи співробітників, які працювали під його «опікою», мені добре відома. Практично завжди вона була виправданою, оскільки до МЗС у ті перші роки нашої державної незалежності залучалися й ті, хто не мав жодного уявлення про специфіку дипломатичної служби, але яких необхідно було прискореними темпами не лише навчати, а й привчати працювати так, як того вимагав новий для всіх нас історичний виклик.

Тому я добре розумію свого колегу, який пишається тим, що чимало його колишніх співробітників із роками досягли помітних професійних успіхів, а понад 15 із них дослужилися й до посади Посла.

Я цілком свідомо уникав якихось більш конкретних оцінок написаного автором спогадів і жодним чином не схилився до звичного рецензування його книги. Він написав про все так, як задумав і як це відповідало його принципам, життєвій позиції. Разом з тим хочу однозначно сказати, що ним зроблена добра справа, на реалізацію якої він наважився через 13 років після завершення дипломатичної служби.

Важливим фактом, і на цьому варто наголосити, є те, що літопис сучасної української дипломатії поповнився книгою спогадів ще одного ветерана вітчизняної дипломатичної служби, і це треба вітати! Добре, що ці спогади видані в ювілейний для нашої України й для незалежної української дипломатії рік.

Підсумовуючи все, про що він розповів у своїй книзі, автор з вдячністю (на жаль, не кожен дипломат на таке здатний) згадує всіх тих, із ким йому випало з приходом до нашого МЗС познайомитися й попрацювати (а в багатьох і навчитися багато чому корисному!) упродовж тривалої дипломатичної служби. Подає досить великий перелік перших його наставників, колишніх керівників МЗС, і багатьох колег, і друзів. Завдяки їм усім, наголошує автор спогадів, він, «пройшовши довгу дорогу», також «став професіоналом і зміг досягти своєї мети — дійти до дипломатичного Олімпу, ставши Надзвичайним і Повноважним Послом України».

Не все, звичайно, визнає мій колега, у його роботі й житті «склалося так, як хотілося: випало не раз робити певні помилки, не завжди приймати правильні рішення, вперто боротися за правду, справедливість, доводити свою позицію тощо». Здебільшого це йому вдавалося, але інколи «не міг нічого довести...». Упевнений, що на таку самокритику також мало хто відважиться.

Тому я раджу не лише читачам наукового щорічника «Україна дипломатична» обов'язково прочитати спогади Михайла Павловича Дашкевича, а й нинішнім українським дипломатам, включаючи й наших послів. На превеликий жаль, доводиться з прикрістю констатувати, що багато хто з них не лише мало обізнані з досвідом їхніх попередників, які зробили багато корисного й конкретного для становлення дипломатії незалежної України, але й не дуже цим цікавляться.

Ветеранам дипломатичної служби, безумовно, є що згадати й чим поділитися, хоча дипломатична доля в кожного склалася по-різному. І це цілком природно! Тому й спогади про подоланий нами шлях (а це було не одне десятиліття!) різнитимуться не лише змістом, а й інтерпретацією та оцінками конкретних подій, свідками й безпосередніми учасниками яких ми були.

Я щиро вітаю мого колегу з його творчим доробком, який йому вдалося реалізувати за сприяння видавця «Україна дипломатичної» Павла Олександровича Кривоноса та співробітників рекламного-видавничого відділу ГДП.

Хочу також висловити своє задоволення тим, що започаткована в 2014 році за пропозицією ветерана дипломатичної служби, Надзвичайного і Повноважного Посла України Ігоря Мефодійовича Турянського та автора цього відгуку виправдана традиція надання «Україною дипломатичною» своїх сторінок для спогадів не лише ветеранам дипломатичної служби, а й тим, які не були до цього дипломатами, але кому випала честь також стати першими Послами незалежної України, втілена в нашому щорічнику і в 2016 році. Тому бажано, щоб ця добра традиція збереглася і в подальші роки.

Yurii BOHAEVSKIY,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
Veteran of the Diplomatic Service*

LONG WAY TO THE DIPLOMATIC OLYMPUS

Abstract. This article highlights the main content of the book «Long way to the diplomatic Olympus» written by Mykhailo Dashkevych, veteran of diplomatic service. Being well acquainted with Mykhailo Dashkevych, the author of this article shares with readers his own thoughts and impressions about this book. In the first place, he draws the attention to the fact that their life fates are a lot alike. Having an employments that were different by nature and content they both passed a long way to the world of diplomacy. The article concentrates on different periods of Mykhailo Dashkevych's adulthood, on various facts fully unknown to the public, as well as on characteristics of different personalities and situations during his life in which almost thirty-one year he devoted to diplomatic service. The author stresses that in his memories Mykhailo Dashkevych presented only partly how difficult and tense was the situation in which he and members of his department. And finally, the author of the article draws our attention to the important fact that the chronicle of Ukrainian diplomacy has been broadened with memoirs by one more veteran of national diplomatic service and he recommends to read this book by Mykhailo Dashkevych not only to the readers of scientific yearbook «Diplomatic Ukraine» but to the present Ukrainian diplomats, including also the Ambassadors.

Keywords: diplomatic service, MFA, Ukrainian diplomacy, ambassador.

Володимир ДЕНИСЕНКО,

доктор історичних наук

УКРАЇНСЬКІ ШЛЯХИ ДО СЯТОГО АФОНУ

Рецензія на книгу: *Сорока М.М., Сорока О.М.* Святий Афон і Україна. — К.: ТОВ «СІК ГРУП УКРАЇНА», 2015. — 176 с.

Видання «Святий Афон і Україна» знайомить читача з тисячолітньою історією відносин українців з унікальним куточком нашої планети Афоном, який, за легендою, відвідала й благословила Божа Матір, із зародженням під омофором Цариці Небесної православного чернецтва, подвижницьким, високодуховним, сповненим невтомних молитв за людину і все людство життям афонських ченців. У журналістському дослідженні зроблено огляд багатовікового паломництва наших співвітчизників на Святу Гору, йдеться про перебування на ній Антонія Печерського, Івана Вишенського, Паїсія Величковського та інших видатних афонітів України. В основі оповіді — особисті враження авторів, які відвідали святогірські обителі та поспілкувалися з їх насельниками.

Книжка складається з передмови й трьох розділів, у яких досліджуються основні етапи розвитку духовної общини.

У першому розділі «Сад Богородиці» подано історію заснування духовної обителі, викладено багато цікавого фактичного матеріалу. Висвітлено проблеми нинішнього щоденного існування Святої Гори. Як постає перед світом духовна спільнота? Не буде перебільшенням стверджувати, що ця земля має дивовижну притягальну силу. Як і тисячу літ тому, головними об'єднувальними центрами православного чернецтва лишаються монастирі. Їх двадцять, і спроби збільшити їх кількість зустрічають твердий і рішучий спротив. Кого? Передусім чернечої братії, а ще тих самоврядних органів управління, яких вона обрала.

Також розповідається про розташування монастирів Афонського півострова. У кожного з них — своя, давно визначена позиція у святогірській класифікації, спричинена не стільки величиною, територією і багатством, скільки часом заснування і впливом.

Афон — особлива територія Грецької Республіки. Державу тут представляє губернатор, який входить до штату грецького Міністерства закордонних справ. У нього — лише кілька співробітників, а основний його службовий обов'язок — стежити за дотриманням цивільного законодавства. Все інше віддано на розсуд монастирів та їх повноважних представників в органах влади Святої Гори.

Уся земля на півострові і те, що на ній споруджено, — теж власність монастирів. Кафізми, келії, каліви, ісихастирії та скити є складовими тих монастирів, на територіях яких вони створені.

Кафізми — це невеличкі споруди, які монастирі надають окремим ченцям, забезпечуючи їх лише продуктами харчування. Вони облаштовані неподалік певної обителі. Там високодуховний інок здійснює чернечий подвиг усамітнення.

Келії в наші дні — це чернечі поселення зі своїм храмом і ділянками оброблюваної землі. Керує келією старець, на якому — відповідальність за господарство і забезпечення братії усім необхідним, на решті — обов'язок послушництва та праці. Старець і підпорядковані йому ченці живуть як своєрідна особня закрита родина з високим духовним єднанням, займаючись, крім моління, малюванням ікон та іншими справами.

Каліва — це, як правило, скромніша від келії будівля з вбудованим храмом, але без земельної ділянки. У ній живе один чернець або група з кількох іноків. Вони займаються рукоділлям або ремеслом, мають відносно більшу свободу, ніж інші афонські насельники. Якщо вони не встигають з певних причин на церковну службу, то моляться і б'ють поклони за тими ж правилами, яким слідують інші іноки Афону. Групи калів утворюють окремі селища, які належать відповідним монастирям.

Ісихастиріями називають печери або пустельні місця, де оселяються ченці, що присвятили себе цілковитому усамітненню. Житлом для них на Святій Горі переважно слугують келії і печери південної частини півострова, розташовані у важкодоступних скелях та над урвищами. Як стверджує автор книги «Свята Гора Афон. Путівник по саду Богородиці», там аскети після визнання їх придатними для такого складного, виснажливого, жертвовного життя, повністю і безвідривно присвячують себе молитвам і аскезі. Найвідоміші ісихастирії містяться у Карулії — місцині на крутосхилах гори. Вона знаменита не тільки важкими умовами життя самотників, а й їхнім духовним багатством, яке компенсує їм матеріальні втрати.

Скити (їх дванадцять на Святогірській землі) — це окремі великі поселення, які підпорядковані повністю певному монастирю. Кожен скит має свій соборний храм, яким управляє обраний братією скиту дикей (справедливий). Окремі афонські скити, як, приміром, Праведної Анни чи Андріївський, перевершують своїми розмірами деякі монастирі, але статус монастиря жоден з них не отримує, бо перетворення скитів на монастирі, келій на скити, калів на келії, як і створення нових монастирів заборонено Статутом (Типіконом) Святої Гори. І, думається, в цих заборонах, у незмінності і святому дотриманні писаних і неписаних правил життя Афонської держави ченців — запорука її багатовікової минувшини і майбутніх часів.

Ігуменом Пантелеймонівського монастиря понад 35 років є схіархімандрит Єремія (Альохін), який народився на Луганщині, закінчив Одеську духовну семінарію, прийняв чернечий постриг в Одеському Свято-Успенському чоловічому монастирі і з травня 1975-го перебуває на

Афоні. 22 жовтня 2015 року йому виповнилося сто років. Отець Єремія — найстаріший ігумен на Святій Горі. У своєму поважному віці він не думає про спокій: продовжує відвідувати цілодобове коло богослужінь, очолює засідання Собору старців монастиря, цікавиться відновно-реставраційними роботами в обителі і навіть здійснює поїздки за межі півострова для закупівлі для монастирської братії продуктів харчування.

У другому розділі «Українські шляхи до Святої Гори» аргументовано, з переконливими узагальненнями і висновками йдеться про духовний інструментарій таких визначних постатей, як чернець Герасим, Антоній Печерський, святий Кипріян, Іван Вишенський, Іов Почаївський, Кипріян Острожанин, Паїсій Величковський, Ісайя Копинський та багато інших. Окремий розділ присвячується діяльності Василя Григоровича-Барського.

Завершується видання розділом «Афон молиться за кожного з нас».

Після війни шляхи з України на Афон були перекриті. І лише в окремих, виняткових випадках православні українці, зокрема представники духовенства, відвідували в ті роки святогірські обителі.

У незалежній Українській державі маємо вільне і повне право на відвідини Святого Афону. Більше того, очільники України самі показують приклад такого паломництва. Першим цей крок зробив восени 1991 року тогочасний прем'єр-міністр України Вітольд Фокін. Про його поїздку на Афон тоді ніде не писали: вона була приватною. Але вже сам факт, що глава уряду нової держави, яка з'явилася на карті Європи і світу, вирішив вклонитися афонським святиням, прохати отців Святої Гори молитися за Україну, був промовистим і значимим.

Ніхто сьогодні не веде статистики, скільки паломників з України відвідують Афонський півострів. Йдеться, як вважають у посольстві України в Греції і посольстві Греції в Україні, про сотні чоловіків щороку. Так само не ведуть облік того, скільки вихідців із України духовного сану прийняли за останні роки й десятиліття чернечий постриг і увійшли до общин афонських монастирів. Не в цифрах суть. Головне, що й у наші дні, як і тисячу літ тому, коли з'явилася перша писемна згадка про преподобного Герасима з Київської Русі, Афон зберігає для православних українців велику притягальну силу, лишається твердинею православ'я, духовним орієнтиром у наш неспокійний, буремний, шалений час.

Як зазначають автори, Афон — чи не найбільше намолена земля на нашій планеті. Моління її населників невідомо відколи розпочалися.

Автори торкнулися лише деяких сторінок унікальної афонської історії, зокрема тих із них, які пов'язані з Україною, з нашими далекими в часі, але духовно близькими пращурами, котрі сповідували православну віру і слідували канонам святогірських обителей.

Духовність і християнство не тільки невід'ємні складники процесу творення та історичного розвитку української нації, а й основа високоморального способу життя, важелі поступального розвитку суспільства. Тому духовна книжкова культура і освіта завжди мали і матимуть цінність у нашому житті.

Volodymyr DENYSENKO,

Doctor of Historical Sciences

UKRAINIAN PATHS TO HOLY MOUNT ATHOS

Book review: M. Soroka, O. Soroka (2015). Mount Athos and Ukraine, Kyiv: LLC SIC Group Ukraine.

Abstract. This article is a review of the publication that introduces the millenary relationship between Ukrainians and Athos, a unique place, which, according to the legend, was visited and blessed by Holy Mother; the origin of Orthodox monasticism; the self-sacrificing, highly-spiritual and full of tireless prayers for mankind life of Athos monks. The book describes the centuries-old pilgrimage of our fellow citizens to Holy Mount and famous Ukrainian athonites. It is based on personal experience of the authors who have visited Mount Athos and spoken to its inhabitants. The book consists of a preamble and three chapters where the main stages of spiritual community development are explored. The first chapter is called «Holy Mother's garden», it contains the history of the spiritual abode, many interesting facts and current challenges. The second chapter, «Ukrainian paths to Holy Mount», describes spiritual tools of prominent figures of Athos. The book's final chapter, «Athos prays for all of us», emphasizes that the paths from Ukraine to Athos were blocked after the war, but now we have every right to visit Holy Mount.

Keywords: the Hellenic Republic, Holy Mount, asceticism.

Оксана ІВАНЕНКО,

кандидат історичних наук,

старший науковий співробітник

Інституту історії України НАН України

УКРАЇНА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ: ІСТОРИЧНА СПАДКОЄМНІСТЬ І НОВІ ОБРІЇ

Рецензія на видання Інституту історії України НАН України «Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуски 1–6. – К., 2009–2016».

Розвиток міжнародних відносин на сучасному етапі супроводжує поглиблення процесів глобалізації, взаємозв'язку внутрішньополітичної ситуації в державах із тенденціями міжнародної політики, посиленням взаємозалежності її суб'єктів у контексті реалізації національних інтересів. Без формування потужного науково-теоретичного забезпечення дипломатії є немислимим досягнення, а отже, і пошук шляхів розв'язання глобальних проблем, зумовлених розхитуванням світової системи міжнародних відносин і безпеки, загостренням міждержавної та міжнаціональної конфронтації, нівелюванням принципів верховенства права, суверенної рівності, поваги державного суверенітету, непорушності державних кордонів, територіальної цілісності держав. Звернення до історичного минулого відкриває перспективи більш глибокого осмислення зовнішньополітичних пріоритетів України на тлі сучасних геополітичних трансформацій, що є ключем до реалізації проектів державно-правової модернізації та інноваційного економічного розвитку. З огляду на духовні потреби сучасного соціуму зростає вплив історичного знання на формування суспільної свідомості, важливою стає необхідність подолання фальсифікацій як соціально-психологічного засобу інформаційних війн, створення сприятливих умов для подальшого розвитку досліджень з історії України в контексті всесвітньо-історичного процесу.

Вихід у світ упродовж 2009–2016 років шести випусків енциклопедичного словника-довідника «Україна в міжнародних відносинах» є реалізацією задуму редколегії й авторського колективу представити загальний стан розвитку міжнародних зв'язків на теренах сучасної України від

часів Київської Русі до початку XXI століття, насамперед українсько-європейських культурно-духовних і суспільно-політичних рецепцій, задля з'ясування їхнього місця й ролі в процесі формування загальноєвропейської цивілізаційної єдності та багатоманітності. Водночас увагу акцентовано на історії української еміграції, зарубіжних українознавчих центрів, періодичних видань, громадсько-політичній діяльності української діаспори, її внеску в розбудову державності України, популяризацію за кордоном історії та культурних здобутків українства.

У роботі над ініційованим і підготовленим відділом історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України словником-довідником взяли участь співробітники інших наукових підрозділів Інституту історії України НАН України, споріднених академічних установ і вищих навчальних закладів, а також відомі зарубіжні вчені, зокрема представники Інституту слов'янознавства Російської академії наук й Інституту суспільних наук Словацької академії наук. Видання здійснено під керівництвом завідувача відділу історії міжнародних відносин і зовнішньої політики України, доктора історичних наук, професора, члена-кореспондента НАН України С.В. Віднянського та за редакцією головного наукового співробітника відділу, доктора історичних наук, професора М.М. Варварцева.

Словник-довідник складається з предметно-тематичної (чотири випуски) та біографічної (два випуски) частин, що містять статті, присвячені теоретико-методологічним аспектам й історії міжнародних відносин. Значну увагу приділено історії зовнішньої політики України. У низці статей відображено питання становища Київської Русі на міжнародній арені, зокрема контакти зі Скандинавією, Візантією, Західною Європою, мусульманським Сходом, уявлення іноземних авторів про Давньоруську державу й суспільство. Розкрито основні напрями й тенденції зовнішньої політики Галицько-Волинського князівства. Проаналізовано специфіку розвитку українських земель за литовсько-польської доби, передусім історичне значення Люблінської унії 1569 року. Висвітлено сюжети з історії дипломатії Української держави другої половини XVII – початку XVIII ст., відносин із Річчю Посполитою, Кримським ханатом, Османською імперією, Московською державою, Швецією, Трансільванією, Молдовою та ін.

У виданні акцентовано увагу на вагомому внеску українців у розбудову Російської імперії. Зокрема, діяльність С. Яворського на посаді протектора Слов'яно-греко-латинської академії сприяла її перетворенню на навчальний заклад європейського рівня. С. Яворський став президентом, а Ф. Прокопович – віце-президентом створеного Петром I Священного синоду (1721), де переважало українське духівництво. Значна кількість українців обіймала в Росії високі державні посади, засновувала навчальні заклади, працювала на науковій ниві, збагачувала своєю творчістю російську літературу, театр, живопис, скульптуру, архітектуру. Завдяки Д. Бортнянському,

М. Березовському, А. Веделю відбулося становлення російського музичного мистецтва. Першим ректором Санкт-Петербурзького університету був М. Балудянський – вихованець Угорської королівської академії в Кошице, Віденського й Будапештського університетів, якому присвячено окрему статтю в біографічній частині словника-довідника.

Загальновідомо, що від часів Середньовіччя, коли на теренах Європи зародилася єдина академічна культура, розвиток вітчизняної науки й освіти відбувався в руслі європейської цивілізації шляхом гармонійного поєднання греко-слов'янських і латинських духовних традицій. Упродовж XIV–XVIII століть провідником європейських цивілізаційних впливів на українських землях була молодь, яка здобувала освіту, наукові ступені, а часом і високі посади в усіх університетах Європи: Болонському, Падуанському, Римському, Паризькому (Сорбонні), Празькому (Карловому), Краківському, Віденському, Віттенберзькому, Гейдельберзькому, Грейфсвальдському, Лейпцизькому, Кенігсберзькому, Страсбурзькому, Лейденському, Оксфордському, Кембриджському й ін. Отже, низку статей словника-довідника присвячено історії провідних зарубіжних культурно-освітніх і наукових установ через призму їхніх зв'язків з Україною та українцями. У контексті міжнародної співпраці репрезентовано історію найавторитетніших вітчизняних науково-освітніх інституцій.

Невід'ємною складовою представлених нарисів історії країн світу є висвітлення історичних витоків і сучасного стану їхніх відносин з Україною. Увагу сфокусовано не лише на державі як суб'єкті міжнародних відносин, а й на етносі. Тому на сторінках словника-довідника ідеться й про різні етнічні групи, історична доля яких пов'язана з українськими землями.

Видання містить історико-краєзнавчі дослідження, предметом яких є найбільші міста й регіони, що мають важливе значення для розвитку міжнародних зв'язків України. Висвітлення історії міста як центру соціокультурного розвитку, акумуляції духовних цінностей і соціальних інновацій сприяє реконструкції та історико-філософському осягненню процесів міжкультурної комунікації в усій їхній багатоманітності, значення взаємодії різних етнічних громад для формування міського культурного простору.

Частину статей словника-довідника присвячено аспектам історії України – війнам як соціально-політичному явищу, теоретичним узагальненням і розкриттю причинно-наслідкових зв'язків. Розглянуто перебіг і наслідки найважливіших воєнних кампаній, операцій і битв, що відбувалися на українських теренах.

Приділено увагу суспільно-політичному ладу держав, до складу яких входили українські землі. У цьому контексті важливим є досвід конституціоналізму цих держав, специфіка їхнього історико-правового розвитку, розкриття якої відкриває шлях до більш глибокого розуміння ціннісних засад державно-правового устрою, правового статусу

громадян, механізмів забезпечення їхніх прав і свобод, особливостей місцевого самоврядування тощо. Про це йдеться, зокрема, у статтях «Конституція Речі Посполитої 1791», «Конституції Австрійської імперії та Австро-Угорської монархії», «Конституція Чехословацької Республіки», «Конституція Другої Речі Посполитої 1921», «Конституція Румунії», «Конституція Другої Речі Посполитої 1935».

Значне місце в словнику-довіднику відведено міжнародно-правовій тематиці, що перетинається з історією держави й права України. Йдеться передусім про міжнародні угоди та договори часів становлення й розвитку державності Київської Русі, Української держави другої половини XVII–XVIII століть, періоду Української революції 1917–1921 рр.

У контексті міжнародних відносин початку XX століття відображено питання історії Української Народної Республіки періоду Центральної Ради, Української держави часів гетьманства П. Скоропадського, Української Народної Республіки періоду Директорії, Західноукраїнської Народної Республіки. Акцентовано увагу на розбудові державних органів зовнішніх відносин, становленні дипломатичної та консульської служби, мережі українських дипломатичних представництв за кордоном, розвитку організаційних засад і юридичної бази діяльності зовнішньополітичного апарату, формуванні системи підготовки дипломатичних кадрів. Представлено біографії державних діячів періоду Української революції 1917–1921 рр., насамперед міністрів закордонних справ.

У низці статей розглянуто питання зовнішньополітичної діяльності УСРР і формування її договірно-правових засад, а також дипломатії УРСР, передусім участі в міжнародних міждержавних організаціях. Зокрема, в узагальнювальній аналітичній статті «Холодна війна», присвяченій комплексному висвітленню основних тенденцій глобального протистояння США й СРСР та очолюваних ними військово-політичних блоків — НАТО й ОВД, — визначено місце й роль «українського питання» в системі міжнародних відносин другої половини 40-х — початку 90-х років. Водночас у словнику-довіднику приділено увагу українському правозахисному руху, що набув міжнародно-правової бази після підписання керівництвом СРСР Заключного акту Народи з безпеки й співробітництва в Європі (1975).

Висвітлено питання, пов'язані зі становленням сучасної України як суб'єкта міжнародних відносин. Проаналізовано зміст базових договорів, укладених упродовж 1991–1997 років між Україною та сусідніми державами: Угорською Республікою (1991), Турецькою Республікою (1992), Республікою Польща (1992), Республікою Болгарія (1992), Республікою Молдова (1992), Республікою Грузія (1993), Словацькою Республікою (1993), Республікою Білорусь (1995), Російською Федерацією (1997), Румунією (1997). Порушено проблеми інтеграції України до міжнародного співтовариства, пошуку опти-

мальних шляхів забезпечення національної безпеки й політичних інтересів. У цьому контексті особливого значення набуває досвід участі України як однієї з країн-засновниць ООН у діяльності цієї універсальної міжнародної організації з підтримання миру та міжнародної безпеки. Зокрема, видатний український дипломат і Міністр закордонних справ (1990–1994, 2000–2003) А.М. Зленко у своїй статті «Організація Об'єднаних Націй (United Nations)» наголошує: «До 1991 р. Україна мала в ООН власне представництво на рівні незалежної країни. Проте де-факто діяльність УРСР в ООН була обмежена. Незважаючи на це, протягом понад чотирьох десятиліть трибуна ООН залишається чи не єдиним впливовим міжнародним засобом, завдяки якому світова громадськість дізнавалася про Україну, її самобутність та національну автентичність. Фактор багаторічного членства України в ООН позитивно вплинув на процес прискорення міжнародного визнання її незалежності 1991 р.». У словнику-довіднику приділено увагу внеску України в розробку основоположних документів ООН, піднесенню її авторитету на світовій арені, розвитку міжнародної співпраці, охороні довкілля, роззброєнню, здійсненню операцій із підтримання миру, захисту прав людини тощо. Спеціальні статті присвячено участі України в діяльності головних органів і спеціалізованих установ ООН, наприклад: Всесвітньої організації охорони здоров'я, Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури, Міжнародної організації праці, Європейської економічної комісії, Міжнародного агентства з атомної енергії.

Розглянуто питання місця й ролі України в європейській регіональній співпраці, спрямованій на розвиток міждержавної взаємодії задля забезпечення військово-політичної стабільності, дотримання основоположних принципів Заключного акта Наради з безпеки й співробітництва в Європі (1975). Ідеться насамперед про діяльність України в Організації з безпеки й співробітництва в Європі. Водночас увагу зосереджено на участі України в Організації за демократію й економічний розвиток, Організації чорноморського економічного співробітництва, Світовій організації торгівлі, Центральноевропейській ініціативі тощо. З огляду на нагальну необхідність зміцнення обороноздатності України, захисту її суверенітету й територіальної цілісності актуалізовано порушені авторами словника-довідника питання відносно з Організацією Північноатлантичного договору (НАТО).

На сторінках видання висвітлено різноманітні аспекти історії європейської інтеграції, ідейним фундаментом якої, на етапі її становлення після завершення Другої світової війни, стало досягнення миру на довгострокову перспективу, вироблення дієвих механізмів запобігання міжнародним конфліктам, утвердження демократичних цінностей, забезпечення економічного поступу й соціального консенсусу. У контексті стратегічного значення євроінтеграційного зовнішньополі-

тичного курсу України розглянуто основні етапи, проблеми й правову базу її відносин із Європейським Союзом, а також питання співпраці Верховної Ради України та Європейського парламенту, участі в розвитку транскордонного співробітництва з метою активізації діалогу із сусідніми державами-членами ЄС, регіональної взаємодії країн «Вишеградської групи» тощо.

Враховуючи тенденції до посилення в сучасних міжнародних відносинах впливу громадськості, у словнику-довіднику приділено увагу явищу народної (громадської) дипломатії та його взаємозв'язку з офіційною дипломатією, внеску в розв'язання гуманітарних проблем, забезпечення прав людини, збереження універсальних духовних цінностей тощо. Через призму біографічних довідок про державних і громадсько-культурних діячів, учених, митців показано роль особистості в історії, значення особистісних стосунків як чинника гармонізації міжнародних відносин. Із погляду формування зовнішньополітичного курсу сучасної України особливого значення набуває осмислення історичного розвитку її міжнародних зв'язків, що здійснювали не лише зусиллями державних посадовців, а й завдяки наполегливій праці представників громадськості.

Підсумовуючи, слід наголосити, що в зазначеному енциклопедичному словнику-довіднику реконструйовано багатопланову панораму міжнародних зв'язків України від часів Давньоруської держави до сьогодення, органічно відтворено найяскравіші сторінки вітчизняної історії в міжнародному контексті.

Oksana IVANENKO,
Candidate of Historical Sciences,
Senior Research Fellow at
the Institute of History of Ukraine
of the National Academy of Sciences of Ukraine

FOREIGN RELATIONS OF UKRAINE: HISTORICAL SUCCESSION AND NEW HORIZONS

Review of the publication of the Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine «Foreign relations of Ukraine». Encyclopedic dictionary-reference book. Issues 1–6. — Kyiv, 2009–2016

Abstract. The article deals with six publications of the encyclopedic dictionary-reference book «Foreign relations of Ukraine» published in 2009–2016 years. Mentioned publications are the realized intention of the editorial board and authoring team to generalize an image of foreign relations development in the territory of present Ukraine from the times of Kievan Rus' till the early XXI century. The paper studies the history of Ukrainian emigration, foreign centers for Ukrainian studies, periodicals, social and political activity of Ukrainian diaspora, its contribution to the development of Ukraine's national identity, popularization of Ukrainian history and cultural achievements of Ukrainians abroad. Publication comprises articles on historical and regional issues, the subject matter of which are the biggest cities and regions that have a significant importance for the development of foreign relations of Ukraine. Part of the articles of the dictionary-reference book is concerned with certain aspects of military history of Ukraine — wars as a social and political phenomenon, theoretical generalizations and revealing cause-and-effect relations. There are raised the issues of social and political order of the states, a part of which were Ukrainian lands. A significant place in the dictionary-reference book is given to international-legal matter that interweaves with the history of state and justice of Ukraine. The article describes issues related to the establishment of the present-day Ukraine as a player of foreign relations. There was identified the place and role of Ukraine in European regional cooperation aimed at the development of the interstate interaction for ensuring military and political stability. The author summarizes that the encyclopedic dictionary-reference book in question provides a multidimensional prospect of foreign relations of Ukraine from the times of Kievan Rus' until today and illustrates the brightest pages of national history in the international context.

Keywords: dictionary-reference book, Kyivan Rus, XXI century, foreign relations.

Степан ВІДНЯНСЬКИЙ,

*завідувач відділу історії міжнародних відносин
і зовнішньої політики України Інституту історії України НАН України,
член-кореспондент НАН України;*

Оксана ЧЕРЕВКО,

*доцент кафедри всесвітньої історії
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова,
кандидат історичних наук*

ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ЗВ'ЯЗКІВ, ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ І ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ БАГАТОТОМНОЇ «ЕНЦИКЛОПЕДІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»

Ще наприкінці 1980-х років в Україні, зокрема в Інституті історії України НАН України, розгорнулася науково-дослідна робота, пов'язана з теоретичним переосмисленням вітчизняної історії, дослідженням її «білих плям», особливо в радянському минулому, опрацюванням нової періодизації історичного процесу, виявленням належного місця української історії в історії людства. Особливу увагу приділяли пошуку й публікації нових історичних джерел, підготовці документальних збірників, вивченню історіографічної спадщини ХІХ — початку ХХ ст., розвитку занедбаних у недавньому минулому спеціальних історичних дисциплін тощо.

Плідна робота українських істориків упродовж 1990-х років створила належне підґрунтя для докорінного переосмислення концепції вітчизняної історії, подолання стереотипів і міфологем радянської доби. У цьому контексті виникла цілком логічна ідея підсумувати новітні здобутки національної історіографії та зробити їх загальнодоступними у вигляді синтетичного енциклопедичного видання з історії України.

У червні 1997 року Президія Національної академії наук України ухвалила постанову про підготовку багатотомної «Енциклопедії історії України» (ЕІУ), затвердила її редколегію на чолі з академіком НАН України В.А. Смолієм, під науковим керівництвом якої розпочалася копітка праця над цим унікальним виданням, що тривала понад 15 років. Нарешті, упродовж 2003–2013 років академічним видавництвом «Наукова думка» було видано 10 томів цього потужного ін-

телектуального і довідково-інформаційного ресурсу з історії України від найдавніших часів до сучасності, що стало вагомою і своєчасною відповіддю на потреби вітчизняної науки та практики реалізації завдань новітнього українського державотворення.

Це універсальне фахове видання, у підготовці якого брало участь близько 1 тис. авторів, містить понад 11 тис. статей-гасел, майже 8 тис. ілюстрацій і понад 500 карт. Однією з його головних особливостей є системне відображення історії України від найдавніших часів до сучасності у всій її багатоманітності, у політичному і мовно-культурному розмаїтті буття українського соціуму в межах різних імперій і держав у широкому контексті європейської та світової історії, зокрема синхронізація й інтеграція найновіших історичних знань про Україну з усвітніми і європейськими процесами й структурами історичного буття. Тобто предметом історії України є історія всіх людей, хто впродовж століть проживав і розвивався на цій території, а отже, ця історія не зводиться лише до висвітлення «українського питання», а подається у широкому контексті минулого тих держав і народів, в яких і серед яких українці існували, з урахуванням європейського та всесвітнього компонентів і рецепції.

Під час висвітлення цієї полівимірності, регіонально-територіальної мозаїчності і суперечливості історії України авторський колектив ЕІУ спирався на новітній український гранд-нарратив і науково-теоретичні надбання сучасної світової історичної думки, що, зокрема, сприяло переосмисленню подій та явищ світової історії, особливо тих, що впливали на історичний розвиток України.

Загалом, у довідково-інформаційному компендіумі ЕІУ у розрізі проблематики (сегменту) всесвітньої історії і міжнародних відносин можна виокремити такі основні жанри, сюжетно-тематичні блоки:

- термінологічні та історико-теоретичні статті з проблем всесвітньої історії та міжнародних відносин;
- головні політичні та суспільні події та явища світової історії з акцентуванням на їхньому впливі на долю українців та України;
- історико-регіональні й країнознавчі нариси, з виділенням сюжетів про взаємовідносини відповідної держави з Україною;
- минуле українських етнічних земель, історичних регіонів України (Західна Україна, Буковина, Галичина, Закарпаття) або їх частин (Верховина, Гуцульщина, Мараморощина, Підляшся, Пряшівщина, Східна Галичина) у складі сусідніх держав (Росії, Австро-Угорщини, Польщі, Чехословаччини, Угорщини, Румунії);
- українці у світі (Росії, Польщі, Румунії, Словаччині, США, Канаді та інших державах) та національні меншини (болгари, греки, євреї, молдавани, німці, поляки, росіяни, румуни, серби, словаки, угорці, цигани, чехи та ін.) в Україні;

- основні події міжнародного життя й відносин (війни, відомості про основні міжнародні організації та інституції, міжнародні конференції, договори тощо та їх дотичність до України або «українського питання»);
- міжнародні зв'язки українського народу, зовнішня політика українських державних утворень і діяльність дипломатичних служб України;
- біографічні матеріали про окремих видатних людей планети (державних діячів, політиків, учених, діячів культури), діяльність яких пов'язана з Україною.

Метою нашого огляду є характеристика останніх із вищеназваних сюжетно-тематичних блоків ЕІУ, присвячених історії міжнародних зв'язків українського народу і зовнішній політиці та дипломатії України, розкриття особливостей й специфіки побудови тематичних статей-гасел.

Отже, одним із великих тематичних блоків ЕІУ є статті-гасла про основні події міжнародного життя і міжнародних відносин, що містять, зокрема, відомості про війни, міжнародні конференції, договори і угоди, основні міжнародні організації та інституції тощо, які стосуються України або «українського питання». Щодо війн, то лише польсько-московським, польсько-російським й польсько-радянським та російсько-турецьким війнам з українською рефлексією в ЕІУ присвячено близько двадцяти ґрунтовних нарисів. Окрім, звичайно, участі України і українців у Першій, Другій світовій та Великій Вітчизняній війнах, значні українські сюжети присутні в статтях «Афганська війна 1979–1989» (ЕІУ. – Т. 1. – С. 153), «Війна 1812» (ЕІУ. – Т. 1. – С. 536–537), «Кримська війна 1853–1856, Східна війна 1853–1856» (ЕІУ. – Т. 5. – С. 351–356) та ін. Наприклад, в останній із вищеназваних статей розкриті причини і характер Кримської (Східної) війни, основні її етапи та події та висвітлено участь в ній українців, зокрема в бойових діях у Криму й безпосередньо в обороні Севастополя сформованих в Україні Волинського, Житомирського, Кременчуцького, Одеського, Подільського, Полтавського і Чернігівського полків, а також розгортання наприкінці війни на українських землях антиурядового селянського руху.

В цьому ж блоці статей знайшли відображення важливі міжнародні конференції і конгреси, рішення яких мали пряме або посереднє відношення до України чи окремих українських земель («Берлінська (Потсдамська) конференція 1945», «Белградська конференція 1948», «Віденський конгрес 1814–1815», «Карловицький конгрес 1698–1699», «Кримська конференція 1945, Ялтинська конференція 1945», «Паризька мирна конференція 1919–1920», «Паризька мирна конференція 1946», «Сан-Франциська конференція 1945», «Тегеранська конференція 1943» та ін.). Наприклад, у гаслі «Белградська конференція 1948» (ЕІУ. – Т. 1. – С. 248) відзначається активна участь у роботі цієї конференції з питань повоєнного врегулювання міжнародно-правового режиму р. Дунай української делегації на чолі із заступником голови Ради Міністрів УРСР А. Барановським. А в ґрунтовній статті «Кримська кон-

ференція 1945, Ялтинська конференція 1945» (ЕІУ. — Т. 5. — С. 358–360) розглядається хід і питання, обговорені на цій зустрічі лідерів країн «Великої трійки», рішення якої започаткували нову, т. зв. Ялтинську систему взаємовідносин і сфер впливу у світі, а також наголошується, що «для України знаковість Кримської конференції полягає у формуванні її західного кордону та посиленні в ній етнічного фактора» і що рішення та домовленості, досягнуті на конференції, «зумовили вихід УРСР на міжнародну арену й майбутню її участь у заснуванні ООН». Участь української делегації на чолі з Д. Мануїльським у міжнародному дипломатичному форумі, покликаному підготувати тексти мирних договорів учасників антигітлерівської коаліції із союзниками нацистської Німеччини в Другій світовій війні, досить детально висвітлюється у статті «Паризька мирна конференція 1946» (ЕІУ. — Т. 8. — С. 65–66). В ній підкреслено, що «участь у Паризькій мирній конференції — важлива віха в історії розвитку української дипломатії після II світової війни. Внаслідок цього у світі було визнано роль України в розгромі фашизму в Європі, завершилося правове оформлення об'єднання етнічних українських земель у межах УРСР».

Значна кількість гасел ЕІУ присвячена висвітленню змісту й значення міжнародних договорів і угод, що стосувались України або окремих українських земель («Варшавський договір 1955», «Договір між СРСР і Республікою Польща про радянсько-польський державний кордон 1945», «Договір між СРСР і Чехословацькою Республікою про Закарпатську Україну 1945», «Договір про поширення Рапальського договору 1922 на союзні з Російською республікою СФРР 1922», «Договір про режим радянсько-румунського кордону 1961», «Паризькі мирні договори 1947», «Радянсько-німецькі договори 1939», «Російсько-польський договір 1768», «Сен-Жерменський мирний договір 1919» та ін.). Наприклад, останній із перелічених договорів був одним із п'яти міжнародних актів, укладених на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр., що визначили підсумки Першої світової війни, і був підписаний 10 вересня 1919 р. між державами Антанти та Австрією. Саме згідно з ним всю Буковину, зокрема й Північну, було включено до складу Румунії, а Закарпаття — «територію русинів на південь від Карпат» — приєднано до Чехословаччини, що суперечило вимогам Буковинського народного віча (3 листопада 1918) та рішенням Всенародних зборів угорських русинів (21 січня 1919) про з'єднання цих українських земель з Українською державою (ЕІУ. — Т. 9. — С. 531).

Нарешті, враховуючи, що Україна сьогодні є членом 68 міжнародних організацій і понад 100 їх постійних чи тимчасових органів, а також приєдналась до багатьох міжнародних декларацій, конвенцій, меморандумів та хартій, в цьому тематичному блоці ЕІУ історії заснування та головній меті й напрямам діяльності міжнародних організацій та характеристикі основних положень важливих міжнародних конвенцій теж відведено належне місце (див.: «Всесвітня

організація охорони здоров'я», «Загальна декларація прав людини 1948», «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин 1992», «Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації», «Міжнародна організація праці», «Міжнародне агентство з атомної енергії», «Міжнародний валютний фонд», «Міжнародні пакти про права людини», «Міжнародні регіональні організації», «Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЕ)», «Організація Об'єднаних Націй», «Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)», «Рада безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН)», «Рада Економічної Взаємодопомоги (РЕВ)», «Світова організація торгівлі», «Співдружність незалежних держав» та ін.). Зокрема, в гаслі «Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації» (ЕІУ. — Т. 6. — С. 704–705) зазначається, що ця конвенція, схвалена Генеральною Асамблеєю ООН 21 грудня 1965 р., була підписана УРСР 6 березня 1966, але ратифікована Президією ВР УРСР лише 21 січня 1969 з таким застереженням: «Українська Радянська Соціалістична Республіка заявляє, що положення пункту 1 статті Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, згідно з яким ряд держав позбавляється можливостей стати учасниками цієї Конвенції, носить дискримінаційний характер, і вважає, що Конвенція відповідно до принципу суверенної рівності держав повинна бути відкритою для участі всіх заінтересованих держав без будь-якої дискримінації і обмеження». А складний і досить тривалий процес приєднання України до універсальної правової системи регулювання міжнародної торгівлі, яка бере свій початок від Генеральної угоди щодо тарифів і торгівлі 1947 р. (ГАТТ), висвітлюється в гаслі «Світова організація торгівлі» (ЕІУ. — Т. 9. — С. 478). Україна подала заявку на вступ до СОТ ще навесні 1992 р., отримала статус спостерігача цієї організації у 1994 р., але лише у травні 2007 р. Верховна Рада України прийняла закони, які відкрили національну економіку для зовнішньої конкуренції. 16 травня 2008 року нарешті Україна офіційно стала 153-м членом Світової організації торгівлі, після чого було розпочато складний процес реалізації програми адаптації національної економіки України до умов членства в СОТ, що розглядається в гаслі.

Однією із важливих і яскравих граней історичного буття українського народу є його міжнародні зв'язки і зовнішньополітична діяльність України. Адже зовнішньополітична діяльність, опредметнена сферою дипломатії, є невід'ємною і надзвичайно важливою складовою функціонування будь-якого державного організму, починаючи з його архаїчних форм і до найрозвинутіших модерних держав як політичної форми організації життя суспільства, обов'язковим атрибутом незалежної держави (поряд з наявністю певної території, кордонів, етносу, мови, публічної влади, монетарної та податкової системи тощо).

Тому в ЕІУ окремим сюжетним блоком ґрунтовно представлено зовнішньополітичні, торговельно-економічні, суспільно-полі-

тичні, культурні відносини і діяльність дипломатичних служб таких державних утворень, які функціювали у різний час на території сучасної України, як: Давньоруська держава — Київська Русь, Галицько-Волинська держава — спочатку князівство, згодом королівство, суспільно-політичне утворення українського козацтва — Запорозька Січ, феномен держави Богдана Хмельницького з самоназвою «Військо Запорозьке», згодом Україна, Лівобережна та Правобережна Гетьманщина після втрати державно-територіальної цілісності у XVIII ст., Українська Народна Республіка (УНР) часів Центральної Ради, Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського, УНР часів Директорії, Західно-Українська Народна Республіка, УСРР і УРСР, Карпатська Україна 1938–1939 рр. і, нарешті, Україна після проголошення Акту про державну незалежність 24 серпня 1991. Ці важливі віхи на шляху державотворення українського народу супроводжувалися досить активною, хоча й неоднозначною за ефективністю й оцінками зовнішньополітичною й дипломатичною діяльністю, що знайшло всебічне висвітлення на сторінках ЕІУ і стало не лише надбанням українського суспільства й громадськості, але й вагомим чинником сучасного українського державотворення.

Кожна із цих форм національної державності означений специфічним міжнародним становищем України і особливим характером її зовнішньої політики та дипломатії чи окремих її регіонів і частин, які існували відносно самостійно або у складі інших держав. Про це переконливо свідчить, наприклад, зміст таких статей, як «Дипломатія Київської Русі», «Дипломатична служба Богдана Хмельницького», «Дипломатичні представництва, місії та консульські установи українських урядів 1917–1920», «Дипломатія Української СРР 1920–1922», «Дипломатична служба УРСР», «Дипломатична служба України» та деякі інші гасла. Зокрема, активні дії на зовнішньополітичному відтинку, які супроводжувалися укладанням угод і договорів, династичних шлюбів та обмінами посольств, демонструвала Київська Русь (див., напр., гасло «Договори Київської Русі з Візантією»). Дипломатію Української козацької держави під проводом Богдана Хмельницького очолювали і здійснювали органи її військової організації — Рада генеральної старшини, Генеральна військова канцелярія і особисто гетьман (див., напр., гасла «Договірні статті українських гетьманів» та «Рада Генеральної старшини»). Тривала перерва від гетьманських часів у формуванні самостійних політичних відносин на державному рівні завершилася на початку ХХ ст. з постановням українських урядів різного напрямку, у складі яких уперше виникли спеціалізовані зовнішньополітичні відомства, а їх першочергові зусилля зводилися до боротьби за дипломатичне визнання своїх урядів і української державності, організації посольств, місій і консульств (див. наприклад, гасла «Міністерство закордонних справ Української

Народної Республіки та Української Держави», «Міністерство закордонних справ УРСР», «Повноважне представництво України в Німеччині», «Повноважний представник УСРР»).

Водночас ці загальні дані про діяльність дипломатичних служб українських державних утворень доповнюються відомостями про конкретні зовнішньополітичні документи, акції й дії: «Брестський мирний договір з державами Четверного союзу 9 лютого 1918 р.», «Варшавський договір 1920», «Декларація дипломатичної місії УНР у Варшаві від 2 грудня 1919», «Договір мирний між Українською СРР і Литовською Демократичною Республікою 1921», «Договір між командуванням української Галицької армії та командуванням Добровольчої армії 1919», «Договір про військовий і господарський союз між Російською СФРР та Українською СРР 1920», «Договір про дружбу і братерство між Українською СРР і Туреччиною 1922», «Договір Української Держави з Всевеликим Військом Донським 1918», «Наради послів і голів дипломатичних місій УНР 1919–1920» та ін. Наприклад, в останньому із цих гасел (ЕІУ. — Т. 7. — С. 171–172) розглядається така нова організаційна форма обговорення актуальних питань зовнішньої політики Української Народної Республіки та забезпечення взаємодії українських представництв у зарубіжних країнах щодо реалізації пріоритетних завдань дипломатичної служби, якими були наради послів і голів українських дипмісій, ініційовані міністром закордонних справ УНР В. Темницьким. Йдеться, зокрема, про причини скликання учасників та хід обговорення актуальних зовнішньополітичних проблем на трьох нарадах, які відбулися відповідно у червні 1919 року у Відні, серпні 1919 в Карлсбаді (нині м. Карлови Вари, Чехія) і в серпні 1920 року у Відні.

Особливо інтенсивною й багатогранною є зовнішньополітична і дипломатична діяльність незалежної України, яка встановила дипломатичні відносини і вже чверть століття розбудовує двостороннє співробітництво з понад 170 державами світу. Тому, звичайно, цьому періоду міжнародних відносин України приділено значну кількість конкретних статей-гасел: «Біловезька угода про створення СНД 1991», «Декларація про державний суверенітет України 1990», «Декларація про основи відносин між Українською РСР і Угорською Республікою 1991», «Декларація про принципи і основні напрями розвитку українсько-польських відносин 1990», «Декларація про принципи співробітництва між Українською РСР і Угорською республікою по забезпеченню прав національних меншостей 1991», «Договори міжнародні України 1992–2004», «Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією 1997», «Закон України “Про міжнародні договори України” 2004», «Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору 1997» та ін. Зокрема, в статті «Договори міжнародні України 1992–2004» (ЕІУ. — Т.2. — С. 434–435) аналізується Закон «Про міжнародні договори України» від 22 грудня 1993 р., який встановив порядок укладання, виконання та денонсації міжнарод-

них договорів України з метою належного забезпечення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, що були згодом закріплені в Конституції України 1996 року. А одним із перших конституційних актів, схвалених Верховною Радою України 10 грудня 1991 р., став Закон «Про дію міжнародних договорів на території України», в якому було констатовано: «Встановити, що укладені і належним чином ратифіковані Україною міжнародні договори становлять невід'ємну частину національного законодавства України і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства». Також у статті зазначається, що вже протягом 1990-х років Україна встановила договірно-правові відносини з країнами всіх регіонів світу, а на початок 2004-го договірно-правова база міжнародних відносин України становила близько 10 тис. договорів та угод різного правового статусу, зокрема, станом на 1 жовтня 2003 р. договірно-правова база українсько-російських відносин містила 294 договори, з них 37 — міждержавних, 155 — міжурядових, 102 — міжвідомчих. А в статті «Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору 1997» (ЕІУ. — Т.10. — С. 361-362) розглядаються передумови укладання, зміст і значення для України цього важливого документа, підписаного Президентом України Л. Кучмою та лідерами тоді ще 16 країн-членів НАТО 9 липня 1997 р. в Мадриді. В ньому, зокрема, Україна визнається невід'ємною частиною Центрально-Східної Європи та ключовим фактором забезпечення стабільності на континенті в цілому, а також передбачається створення механізму регулярних політичних й військових консультацій між Україною і Північноатлантичним альянсом з питань, що становлять спільний інтерес у галузі безпеки, запобігання конфліктам, контролю за озброєнням, експорту озброєнь, боротьби з тероризмом. Хартія, наголошується в статті, сприяла активізації співробітництва України з країнами-членами НАТО в рамках програми «Партнерство заради миру», національних планів і планів-дій співпраці України з НАТО, якісно новому рівню довіри та взаєморозуміння, зміцненню безпеки в Європі.

Сьогодні особливо важливим є узагальнення та популяризація передумов, досвіду та практики реалізації пріоритетного євроінтеграційного стратегічного курсу України як закономірного продовження європейського вектора культурно-цивілізаційних процесів на українських землях в минулому і важливого чинника модернізації країни та демократизації українського суспільства нині. Тому в ЕІУ предметно розкрито вплив участі України у європейських міжнародних відносинах на формування національної ідентичності українців, їх суспільно-політичну та культурну адаптацію до європейських цінностей для збереження національної самобутності українського народу. Цьому сприяють десятки статей-гасел, присвячених висвітленню історії розгортання й сучасному стану процесу європейської інтеграції, діяльності загальноєвропейських структур і інституцій: «Договір (угода) про партнерство й співробітництво між Україною та Європейським Союзом 1994», «Євро», «Європейська

Економічна Комісія», «Європейська інтеграція», «Європейська Комісія, ЄК», «Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 та Європейський суд», «Європейська Рада, ЄР», «Європейська соціальна хартія 1961», «Європейська хартія місцевого самоврядування 1985», «Європейський банк реконструкції та розвитку», «Європейський парламент», «Європейський Союз, ЄС», «Єврорегіон», «Рада Європи» та ін. Зокрема, в історичному нарисі «Європейська інтеграція» (ЕІУ. — Т.3. — С. 95–96) висвітлюється складний та суперечливий соціально-економічний процес налагодження тісного співробітництва європейських держав, який є одним із проявів провідної тенденції сучасного історичного розвитку — посилення всебічної взаємозалежності держав, передусім в економічній сфері, та подальшого зближення цивілізаційно споріднених національних спільнот. Наголошується на тривалих наукових дискусіях щодо визначення моменту початку, географічних меж, етапів та кінцевої мети європейської інтеграції і зазначається, що вперше цей процес набув інституційного оформлення на рівні економічної інтеграції в межах однієї галузі, коли 18 квітня 1951 р. 6 держав — Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Італія, ФРН і Франція — створили Європейське об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), а в подальшому етапними подіями й рівнями інтеграції були: утворення Європейського економічного співтовариства (ЄЕС) і Європейського співтовариства з атомної енергетики (Євратом) та зони вільної торгівлі (1957), спільний ринок (1968), створення Європейського Союзу — митного та економічного союзу 12 держав-членів (1992), етап конвергенції національних економік і введення єдиної грошової одиниці — «євро» (2002), з подальшим розширенням ЄС (до 28 держав-членів) та поглиблення інтеграції. Особливе місце в нарисі приділено участі України в процесах європейської інтеграції в рамках багатовекторного зовнішньополітичного курсу нашої держави, який у 2005 році було змінено новим керівництвом Української держави на прискорене приєднання України до процесів європейської інтеграції як беззаперечного пріоритету для неї. В гаслі «Європейський банк реконструкції та розвитку» (ЕІУ. — Т. 3. — С. 98–99) поряд із загальною характеристикою цієї міжурядової фінансової організації, створеної у 1990 р., теж описано сюжет про членство України з 1994 р. в ЄБРР і його конкретні результати. Подібна інформація про членство або взаємодію України з європейськими структурами й інституціями є і в інших гаслах ЕІУ.

Як відомо, впродовж значного періоду своєї історії Україна була не суб'єктом міжнародних відносин і зовнішньої політики, а її об'єктом, коли доля українських земель та населення залежала від волі і політики інших держав та імперій. Втім і в ті «бездержавні» часи не переривалися міжнародні зв'язки українського народу як торгово-економічні, так і культурні, які здійснювалися на рівні громадськості, окремих діячів й представників культури, науки, духовенства, підприємництва. Адже до «нетрадиційної» дипломатії вдавалися

й державні мужі середньовіччя, відряджаючи за кордон зі своїми дорученнями ченців, неогоціантів, купців, письменників, на посади консулів призначали найчастіше власників торговельних фірм і банків, знаних у міжнародних ділових колах. Від України, яка протягом певних періодів втрачала державність, її презентантами за кордоном були ті, хто працював у громадських організаціях, освітянських закладах і наукових установах, в економіці. Саме в цих умовах виникають центри посередництва — різні товариства, періодичні видання, де міжнародний обмін духовними набутками й інформацією беруть на себе діячі літератури і науки. Зокрема, на хвилі громадських і професійних зв'язків від другої половини 19 ст. в університетах та наукових товариствах Центральної і Західної Європи поживляються студії української літератури, мови, історії і географії, що заклали підвалини міждисциплінарної науки україністики — в Німеччині, Італії, Франції, Великій Британії, Австро-Угорщині та інших країнах. До чинників взаємодії з народами та їхніми культурами приєдналися масові еміграційні рухи і утворення українських діаспор, як також заснування поселень іноземних колоністів в Україні. Більш давню історію мають міжконфесійні, інтелектуально-духовні зв'язки, якими позначена поява і поширення на українських землях різних релігійних течій.

В сучасних умовах глобалізації і взаємозближення народів та держав, всеохоплювальних перетворень у світі власне категорія «міжнародні відносини» поповнюється новим змістом і дедалі відходить від формул, які склалися за доби панування, наприклад, монархічного принципу державного правління і окреслювали формат лише політичних і воєнно-політичних подій, явищ, тобто зосереджували увагу на зовнішньополітичній діяльності державних інституцій. Окрім політиків і дипломатів до справ, які мають міжнародний характер, долучаються люди різних професій, станів, конфесій, не обтяжених взагалі державними посадами. Їхні інтереси зосереджуються на торгівлі, промисловому виробництві, мистецтві, літературі, освіті, науці тощо. Те, що відбувається поза міждержавними й міжурядовими угодами і протоколами, досить часто найглибше впливає на баланс і атмосферу міжнародних відносин, трансформуючись, зрештою, в імперативи політиків і державних мужів. Картину таких наслідків відображає «народна» або так звана суспільна, публічна дипломатія — публіцистичний термін, який останнім часом входить і в історіографію (див.: Віднянський С.В. Народна (громадська) дипломатія // Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник. Випуск 3. Предметно-тематична частина: К–О. — К., 2012. — С. 241–243).

Виходячи з цього, не випадково у будь-якому томі ЕІУ є окремі гасла-персоналії про відомих та маловідомих діячів, які займають ледь не половину його обсягу. Звичайно, йдеться насамперед про українських діячів, діяльність і творчі здобутки яких сягали рівня національного надбання й міжнародного визнання.

Разом з тим, значним за кількістю матеріалів в ЕІУ і яскравим за формою викладу є біографічні нариси про окремих іноземців — визначних людей планети (державних діячів, політиків, вчених, діячів культури), діяльність яких причетна до України, що є останньою тематично-сюжетною групою статей, присвячених всесвітній історії і міжнародним відносинам. Ці гасла-персоналії можна умовно поділити на дві категорії — ті, які стосуються діяльності історичних постатей — державних мужів і політиків (див., наприклад, статті «Андраш П», «Антонеску Йон», «Аттіла», «Бела IV», «Бенеш Едвард», «Бжезинський Збігнев», «Бісмарк Отто», «Братіану Йон», «Болеслав I Хоробрий», «Геза II», «Гітлер Адольф», «Горті Миклош», «Іслам Гірей II», «Іоанн Павло II», «Йосиф II», «Карл I Франц-Йосиф Габсбург», «Карл X Густав», «Кутузов Михайло Іларіонович», «Масарик Томаш-Гарріг», «Муссоліні Беніто», «Наполеон I Бонапарт», «Пілсудський Юзеф-Клеменс», «Ракоці Деодь I», «Рузвельт Франклін Делано», «Розенберг Альфред», «Свобода Людвіг», «Тісо Йозеф», «Фрідріх Вільгельм I» та ін.), і ті, що присвячені творчості діячів науки і культури (див., наприклад, гасла «Арістов Федір Федорович», «Бальзак Оноре де», «Балудянський Михайло Андрійович», «Бідерман Герман-Ігнац», «Боплан Гійом-Левассер де», «Ванат Іван», «Де Ля Фліз Домінік», «Коллар Ян», «Ломоносов Михайло Васильович», «Лютер Мартин», «Мейс Джейм-Ернест», «Мушинка Микола», «Палацький Франтішек», «Тіхий Франтішек», «Шафарик Павел Йозеф» та ін.

Для прикладу, візьмо статтю-гасло «Масарик Томаш-Гарріг» (ЕІУ. — Т. 6. — С. 543–544) — про не лише визначного державного і політичного діяча Чехословаччини, але й не менш відомого ученого, філософа-гуманіста. На фоні активної політичної, державницької, наукової й педагогічної діяльності Т.-Г. Масарика (1850–1937) у статті ґрунтовно висвітлюється його ставлення до «українського питання» і України, зокрема йдеться про його співпрацю як посла з галицько-українськими депутатами австрійського парламенту у 1891–1893 і 1907–1911 рр. і ставлення до українського студентства як професора Карлового університету, його революційну діяльність у 1917–1918 рр. в Росії, зокрема в Києві, і взаємини з діячами Української Центральної Ради і УНР, вплив його діяльності в еміграції на рішення Паризької мирної конференції 1919–1920 рр. щодо нових кордонів у Центрально-Східній Європі, зокрема щодо рішення про приєднання Закарпаття до новоутвореної Чехословацької Республіки, його ставлення як першого президента ЧСР і політику чехословацького уряду на Закарпатті («Підкарпатській Русі») та її загалом позитивні наслідки для цієї української землі. Визначено його внесок у становлення чехословацько-українських міждержавних відносин, прихильне ставлення у міжвоєнні роки до численної української еміграції в Чехословаччині і відображення «українського питання» у його величезній творчій спадщині. Не менш

грунтовно в статті «Іоанн Павло II» (ЕІУ. — Т. 3. — С. 527–529) представлено біографію та діяльність видатного римського папи, релігійного і політичного діяча, філософа, теолога, письменника, публіциста Іоанна Павла II (світське ім'я — Кароль-Юзеф Войтила, 1920–2005). Зокрема, наголошено, що «як перший папа-слов'янин і перший неіталієць на Апостольському престолі за 455 років, що минули від понтифікату Адріана VI, а також виходець із країни, що належала до комуністичного табору, Іоанн Павло II своїм авторитетом сприяв суспільно-політичним змінам і поваленню тоталітарних режимів у державах Центральної і Східної Європи», а також «належачи до лідерів всесвітнього руху за мир, брав участь у вирішенні геополітичних проблем сучасності, врегулюванні міжнародних і міжетнічних конфліктів, зокрема на Близькому Сході, Балканах, у Перській затоці». Значне місце відведено у статті зв'язкам римського папи з Україною: він підтримував діяльність РКЦ в Україні, сприяв легалізації у 1989 р. діяльності Української греко-католицької церкви, в апостольських листах понтифіка знаходили відгук важливі події історії України (1000-ліття хрещення Київської Русі, голодомор 1932–1933 рр. в УРСР, українсько-польський міжетнічний конфлікт періоду Другої світової війни та ін.), налагодив дипломатичні відносини Ватикану і України (6 лютого 1992 р.), і у червні 2001 р. відвідав з офіційним візитом Україну, де взяв участь в численних релігійно-пастирських й історико-культурних заходах в Києві, в урочищі Биківня, Бабиному Яру та у Львові. В Україні пам'ять про святішого отця увічнено в барельєфах, встановлених на фронтонах відвіданих ним католицьких храмів Львова і Києва, на його честь названо майдан у Львові, де відбулася його зустріч з українською молоддю.

Аналогічним чином структуровані й представлені в ЕІУ й інші статті-гасла про зарубіжних державних і громадських діячів, істориків, літераторів, митців, науковців, діяльність та творча праця яких залишила «український» слід у всесвітній історії.

Отже, багатомне видання «Енциклопедія історії України» буде корисним та цікавим для найширших читацьких кіл не лише як ґрунтовне словниково-довідкове видання з історії України, а й як важливе джерело систематизованої довідково-аналітичної інформації, в якому в зрозумілій формі, але на відповідному науковому рівні та на основі новітніх методологій викладені головні питання історії міжнародних відносин і зовнішньої політики та дипломатії України, найважливіших проблем сучасності.

Stepan VIDNIANSKYI,

*Head of the Department of History
of International Relations and Foreign Policy
of Ukraine of the Institute of history of Ukraine of NAS of Ukraine,
Corresponding Member of NAS of Ukraine;*

Oksana CHEREVKO,

*Associate Professor at the Department
of World History of Drahomanov National Pedagogical University,
Candidate of Historical Sciences*

THE HISTORY OF INTERNATIONAL TIES, EXTERNAL POLICY AND DIPLOMACY OF UKRAINE IN MULTIVOLUME ENCYCLOPEDIA OF HISTORY OF UKRAINE

Abstract. The article deals with the multivolume universal Encyclopedia of History of Ukraine. The main feature of this work is a systematic description of the history of Ukraine from ancient times to the present day in its full diversity, of the political, linguistic and cultural aspects of Ukrainian society's existence within various empires and states in the wide context of European and world history. The history of Ukraine is the history of all people who lived and evolved in this territory for centuries. Thus, it is not limited to covering the «Ukrainian issue», it is presented in the broad context of the past of those nations among whom Ukrainians lived. The authors emphasize that Encyclopedia of History of Ukraine will be useful and interesting to the widest readership as a fundamental dictionary and reference work on the history of Ukraine as well as an important source of analytical information, which in lay terms but at a high academic level sets out key issues of the history of international relations, foreign policy and diplomacy of Ukraine, the most important challenges of modern times.

Keywords: encyclopedia, history, reference and analytical information.

Юрій БОГАЄВСЬКИЙ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ветеран дипломатичної служби;*

Ігор ТУРЯНСЬКИЙ,

*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
ветеран дипломатичної служби,
член Національної спілки журналістів України*

ЙОГО ПЛАНИДА

На його творчому рахунку — це вже дев'ята книга про українців, громадян багатьох розташованих на різних континентах країн світу, які плекали і плекають любов до української мови, культури, уподобань і звичок народу, невід'ємною частиною якого вони себе вважають.

«Люди українського закордоння», автором якої є журналіст, дипломат Станіслав Юхимович Лазебник, вийшла друком у видавництві «Істина» влітку цього року.

Його ім'я добре відоме українцям як ближнього, так і дальнього зарубіжжя. І це не дивно, оскільки своє знайомство із світовим українством він розпочав, прийшовши до редакції Українського іномовлення на закордон, де пропрацював протягом 19 років. Потім була багаторічна робота на посаді першого заступника Голови правління Товариства зв'язків з українцями за межами України, яке було відоме також як «Товариство Україна».

Співробітництво із закордонним українством Станіслав Юхимович продовжив і в незалежній Україні, віддавши більше десяти років дипломатичній роботі в Міністерстві закордонних справ, у тому числі й у його зарубіжних представництвах. А той факт, що він був протягом тривалого часу ще й головним консультантом МЗС з питань співпраці із нашими співвітчизниками, які проживали у закордонні, є свідченням визнання державою його великого практичного досвіду в цій справі.

У «Слові до читача» автор книги зазначив: «Так склалося життя, що більшу його частину я хворію на підвищений пізнавальний і світоглядний інтерес до українського люду за межами України». До речі, із його загального трудового стажу (майже 46 років) 39 були тісно пов'язані із співпрацею з українцями закордоння. Така відданість одній справі заслуговує не лише на велику повагу.

Цю відданість автор підтверджує такими словами: «Зі споминами і роздумами про зарубіжний український світ, його людей — нині сущих і тих, кого немає на землі, я, мабуть, не розлучуся до скону літ. Така моя планида, творча і життєва».

Ми не маємо жодних сумнівів у тому, що ніхто в Україні не володіє таким обсягом знань про світове українство і таким глибоким досвідом спілкування з ним, як Станіслав Лазебник.

Варто нагадати, що він був автором і водночас керівником авторського колективу виданого ще у квітні 1991 року 25-тисячним накладом першого в Україні розлогого довідника під назвою «Зарубіжні українці», в якому містилася інформація про українські громади в багатьох країнах поселення українських іммігрантів (за винятком радянських республік, оскільки тоді ще існував СРСР).

Серед інших видань, створених за активною участю С. Лазебника, варто згадати «Закордонне українство: витоки і сьогодення» (2007 р.), підручник «Закордонне українство: сутність, структура, самоорганізація» (2011 р.), «Роман з діаспорою» (2014 р.) — про державну політику України щодо закордонного українства, в якому подано ретроспективу зв'язків з ним аж до сучасності.

Принагідно нагадаємо, що набутим протягом довгих літ досвідом він поділився з читачами у 2014 році в науковому щорічнику «Україна дипломатична», в рубриці «Народна дипломатія» якого було опубліковано його статтю під назвою «Закордонне українство і невичерпний потенціал України».

І ось нині в черговому випуску щорічника, який виходить у світ у ювілейний для незалежної України і для української дипломатії рік, ми з приємністю представляємо читачам нову книгу нашого колеги-дипломата.

Яку ж мету ставив він перед собою, беручись за реалізацію свого чергового творчого проекту?

З книги «Люди українського закордоння» дізнаємося, що автор намагався викласти арсенал життєвих спостережень, вражень і думок від спілкування з людьми українського закордоння — простими «каменярами», які будували мости дружніх взаємин з Україною, дбали про збереження українськості в країнах свого поселення.

Заслуговує на увагу і такий фрагмент у друкованому виданні. На земній кулі, як зазначає автор, все менше залишається місць, не заселених українцями. Якби території їхнього залюднення на карті планети позначити національними кольорами, то синьожовтий квіт заполю-

нив би усі континенти, включно з Антарктидою, де щороку працюють полярні експедиції з берегів Дніпра. Географія проживання закордонної гілки українського етносу є однією з найширших у світі — більш як у ста країнах зафіксована присутність людей нашого роду.

Цю думку автор підкріплює таким висновком: «Це — справжнє українське вселенство зі своїм силовим полем, ще й досі не до кінця збагненим в Україні; магнітними збуреннями, які долітають до нас, б'ють на сполох, коли ми забуваємо чи переписуємо історію свого народу, чи творимо негаразди, несумісні зі стандартами демократії, з чутливістю душ, з небайдужістю до подальшої долі історичної Батьківщини».

З такою проникливою характеристикою зарубіжного українства важко не погодитися, як і з висновком автора про те, що закордонна гілка нашого етносу становить величезний потенціал підтримки і обстоювання національних інтересів України у зарубіжному світі.

Тому «носії українськості у світах», вважає автор, заслуговують на повсякденну увагу материнської держави, яка ще у великому боргу перед ними.

Що ж спонукало С. Лазебника до такого незаперечного висновку?

Згадуючи «Товариство Україна», роботі в якому він віддав 16 років свого життя, автор наголошує на тому, що «дотепер у незалежній Україні немає такої громадської організації, яка за масштабністю, системністю зв'язків з діаспорою могла б з ним хоч трохи зрівнятися». І провина у цьому, зауважує він, «не лише держави щодо відсутності з її боку належної фінансової підтримки подібних закордонних українських громадських структур і відповідного законодавчого акту, а й у професійній нездатності (підкреслено нами!) тих, хто береться за цю делікатну справу».

З таким справедливим висновком, в якому відчувається особистий біль автора, ми повністю погоджуємося.

Багатьох з тих закордонних українців, про яких згадує добрим словом наш колега у своїй книзі, ми також знали особисто. Своєю відданістю Україні, яка завжди була в їхніх серцях упродовж усіх років їхнього життя в зарубіжжі, вони заслуговують на те, щоб про них і про їхні добрі справи пам'ятали.

Ми цілком свідомо процитували деякі думки і висновки Станіслава Лазебника і зробили це з єдиною метою: у такий спосіб порадити всім, хто цікавиться життям українських громад за межами нашої держави, обов'язково прочитати чергові спомини нашого доброго приятеля і просто чудової людини. В них є багато чого не лише пізнавального, а й повчального.

Yury BOHAIEVSKYI,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
Veteran of the Diplomatic Service;*

Ihor TURIANSKYI,

*Ambassador Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine,
Veteran of the Diplomatic Service,
Member of the National Union of Journalists of Ukraine*

HIS DOMAIN OF DEVOTION

Abstract. This is a brief review of the book entitled «People of the Ukrainian foreign world» written by Stanislav Lazebnyk, a professional journalist and a diplomat. This is his 9th book on the list of personal creative works dedicated to the Ukrainians living in various countries located on different continents. This is a story about the Ukrainians who, for many decades, have cherished and continue to take care of the Ukrainian language and culture, as well as about inclinations and mode of life of the nation, an integral part of which they have always considered themselves.

Presenting this new book of our colleague, we have no doubts that nobody in Ukraine has such a vast and valuable knowledge of life of the Ukrainians living outside of our country as Stanislav Lazebnyk does have.

His name is well known among the Ukrainian communities both in near-by and in far-away foreign countries.

In his book, the author presents the full range of personal observations of the life of Ukrainian communities abroad and impressions about his communication with their representatives. With many of them he managed to establish good, friendly relationship. All those people, he emphasizes, were and are the ordinary «stonemasons» who built the bridges of friendly relations with Ukraine and took care of the Ukrainian heritage in the countries of their residence.

The geographic settlement of the Ukrainian ethnos abroad, states the author, is one of the broadest in the world — people of the Ukrainian origin can be met nowadays in more than 100 countries.

All this gives him the reason to make a convincing conclusion that the foreign branch of the Ukrainian ethnos has an enormous potential to provide support and protection of Ukraine's interests abroad.

We do hope that all those who have a real interest in the life of Ukrainian communities beyond the borders of our country will find in this book quite a number of informative as well as instructive messages by its author.

Keywords: the Ukrainian ethnos abroad, the Ukrainian heritage, Ukraine's national interests.

Сергій КАРАМАШ,

*старший науковий співробітник
відділу інформації та використання документів
Державного архіву м. Києва*

РЕЦЕНЗІЯ

на власне видання «Бабин Яр у трагічних подіях 1941–1943 років. Історія і сучасність (історико-архівне дослідження)» (К.: КММ, 2014. — 256 с., 150 іл.)

Понад 30 років Сергій Карамаш збирає матеріали про історію Бабиного Яру й трагедію, яку вчинили там нацисти під час окупації Києва. Джерельною базою дослідження є документи не тільки Державного архіву м. Києва, а й Державного архіву Київської області, виявлені к.і.н. О.М. Белою, усіх центральних державних архівів України, Державного галузевого архіву СБУ, Фрайбурзького архіву (ФРН). Загалом для написання книги використано більше 600 джерел. Також у виданні представлено всі пам'ятники, розміщені в урочищі Бабин Яр, їхні світліни. У Державному архіві м. Києва збережено документи, в яких зафіксовано ухвали виконкому Київської міськради щодо встановлення пам'ятників та пам'ятних знаків історико-меморіального заповідника. Чимало документів з архівів, виявлені автором, опубліковано вперше.

У книзі йдеться про історію Бабиного Яру та трагедію розстрілів мирних громадян у ньому під час Другої світової війни. Першими жертвами стали два табори ромів. Копії списків цих людей, збережені в Держархіві м. Києва, передавали ромським організаціям і Національному історико-меморіальному заповіднику «Бабин Яр». У виданні, зокрема, розвінчано міфи про загибель поетеси Олени Теліги й молодих письменників, які працювали в Києві під час окупації, у Яру. Доведенням цього є конкретні видання та документи, віднайдені автором. Натомість підтверджено факти футбольних турнірів, у яких брали участь футболісти Києва — команда «Старт» (не київського «Динамо»). Однак автор наголосив на тому, що так званого «матчу смерті» ніколи не було. Саме за джерелами Державного архіву м. Києва автор установив витоки цієї ідеологічної брехні. Автор вважає всіх футболістів, які змагалися в турнірах у Києві за часів нацистської окупації, справжніми героями, адже вони на практиці, своїми виграйними матчами, засвідчували всім, якими непереможними є справжні українські спортсмени-

професіонали. У виданні вперше досліджено німецькі розвідницькі та шпигунські організації, які діяли за окупації Києва миттєво карали найменші спроби опору нацистському режиму. Докладно проаналізовано загибель Н. Шолуденка — насправді він не був першим танкістом, який нібито увірвався на бойовій машині до Києва. Окреслено, крім того, долю Олексія Береста, Героя України, який керував підняттям Прапора Перемоги над Рейхстагом у Берліні в 1945 році. У книзі роз'яснено відмінність термінів «фашизм» і «нацизм», що не є тотожними, хоч їх так плутають сучасні журналісти у своїх публікаціях і виступах у засобах масової інформації. Є чимало інших нових і маловідомих фактів. У виданні надруковано список військових злочинців, винних у трагедії Бабиного Яру. Усі з них або загинули, або справедливо покарані через страту. Уміщена картосхема дає змогу киянину чи гостеві столиці України самотужки пройти маршрутом «Пам'яті Бабиного Яру». У виданні ще є карта всіх «таборів смерті» в Україні, карта Бабиного Яру з позначенням місць масових страт цивільного населення... Книга має практичне значення тому, що в ній уперше надруковано методичні поради екскурсоводам і лекторам. Це практична розробка автора, результат його багаторічної праці, що може бути основою побудови екскурсій для різнобічного висвітлення цієї теми.

Видання вийшло накладом у 300 примірників і вже стало раритетом серед видань про багатонаціональну трагедію, у якій загинули роми, євреї, українці, росіяни та представники інших народів, а також військовополонені, зокрема герої-моряки, які, ідучи на смерть, співали «Раскинулось море широко»... та «Інтернаціонал». Німецька влада провела цих героїв-полонених вулицями міста під дулами автоматів, аби продемонструвати киянам обірваних, майже без одягу, поранених, голодних військових моряків, а вони, знаючи, що йдуть на смерть, співали! Самі німці не знали, що робити, примусити не співати моряків вони не змогли... Тут, у Бабиному Яру, розстрілювали заручників, невинних киян, яких схоплювали після скоєння підпільниками окремих актів підпалів і диверсій. Так, на вул. Грекова під час зведення будинку знайшли останки близько 200 осіб, серед яких були й троє футболістів команди «Старт». Тут, у Бабиному Яру, розстрілювали підпільників, партизанів і патріотів, хто виступав проти окупантів, хто боровся з нацизмом. У книзі є матеріали про діяльність підпілля та героїчні вчинки Тетяни Маркус, Героя України.

Усі розділи книги мають віршовані епіграфи з прислів'ями та висловлюваннями визначних людей українською та німецькою мовами.

Президенти України й Держави Ізраїль ушанували пам'ять загиблих у Бабиному Яру жалобною ходою з покладанням вінків.

Пам'ять жертв Бабиного Яру житиме вічно.

Serhii KARAMASH,

*Senior Fellow at the Department
of Information and Documents Usage of the Kyiv State Archives*

REVIEW

of the book «Babyn Yar in tragic events of 1941–1943. History and contemporaneity (historical and archive research)»

Abstract. The article deals with the publication «Babyn Yar in tragic events of 1941–1943. History and contemporaneity (historical and archive research)» that touches upon the issue of the history of Babyn Yar and the tragedy that happened there in the time of Nazi occupation of Kyiv. The documentary base of the research is not restricted to the documents from the State Archive of Kyiv. The material was also obtained from the State Archive of Kyiv Oblast, the Central State Archives of Ukraine, the State Sectoral Archive of the State Security Service of Ukraine and the Archive of Freiburg (FRG). The monuments located in the area of Babyn Yar and their photographs are illustrated in the publication. Many documents found in archives by the author are published for the first time. The publication makes reference to the death of not only Ukrainians, but also Romanians, Jews, Russians and other nationalities. The author was the first who studied German intelligence and spy organizations, which functioned in the period of occupation of Kyiv, and published a list of criminals of war who were guilty of the Babyn Yar tragedy. The publication provides a base map, which gives a Kyivan or a visitor of the capital of Ukraine an opportunity to walk along the route of Memory of Babyn Yar, and gives methodological recommendations for guides and lecturers, which appear in press for the first time. The author suggests having a closer look at his publication in the reading room of the State Archive of Kyiv, where the documentary exhibition is arranged. Therewith, the author invites to visit a book fair in the Ivan Kotliarevskyi Library, dedicated to the 75th anniversary of the Babyn Yar tragedy. The author stresses that it is too soon to draw the line in the research process and it is essential to prepare a multi-authored collection of archive documents on the Babyn Yar tragedy. The author also draws attention to the necessity of founding a museum of Babyn Yar.

Keywords: Babyn Yar, archive documents, Nazi occupation.

Вероніка ЧЕКАЛЮК,

кандидат наук із соціальних комунікацій,

докторант Інституту журналістики

Київського національного університету імені Тараса Шевченка,

державний іміджмейкер, фахівець із залучення інвестицій, PR технолог.

ОСОБЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІR ПРАКТИКИ ІЗ ЗАЛУЧЕННЯМ ЗМІ

Анотація. У даному дослідженні йдеться про те, як іміджетворення набуває функції інвестиційного маркетингу, де медіа є чинним інструментом у досягненні цілей. Фінансове благополуччя громадян залежить від успіху держави, її економічно-політичного розвитку. Робота над іміджем держави полягає у тому, щоб створити максимально привабливий образ країни, тиражувати позитивні привабливі інформаційні прояви у світових медіа і привернути увагу іноземних інвесторів та міжнародних партнерів, діяльність котрих буде доречною для становлення держави й поліпшення рівня життя її громадян. Складовою залучення інвестицій є побудова системи комунікацій з інвесторами крізь призму інструментів медіа, що сприятиме виходу України у рейтинг топ бренд і підсилуватиме інвестиційну привабливість, позитивний імідж, дасть змогу заручитися довірою інвесторів, залучити нових партнерів. Наведено приклади налагодження контактів з інвесторами. Нетворкінг, серцевина успіху інноваційного менеджера — пристрасна ідея, що спонукає почати все з початку після смуги невдач.

Викладено наукове бачення творення репутації держави, розглянуто приклади підсилення іміджу держави на міжнародній арені шляхом створення фахових ІR іміджевих агенцій. Проведено оціночну роботу системи позиціонування держави на внутрішньому і зовнішньому ринках. Окреслено низку знакових факторів, що впливають на сприйняття держави у світі й залучення інвестицій. Позиціонування та сприйняття країни, її віддзеркалення у ЗМІ — пріоритетна складова інвестиційно привабливої держави, стратегічний розвиток якої залежить від багатьох факторів, серед яких ключова роль належить працівникам медіа. У дослідженні йдеться про підсилення рейтингу державного іміджу. Популярності України у світовому інформаційному просторі для подальшого позитивного стабільного іміджу й розвитку ринку ІR .

Ключові слова: медіа, імідж, держава, зв'язки з інвесторами (Investor Relations), бренд, ІR агенції.

Вступ. Із залученням медіа інструментів дипломати й іміджмейкери формують громадську думку. Ключ до залучення інвестицій — у привабливому позиціонуванні країни. Зовнішні обставини можна змінити, якщо продемонструвати позитивні зміни (реформи) в самій державі. Сила полягає у наявності стабільного середнього класу, що становить єдиний етнічно-патріотичний організм. Ідеться про єдність усіх громадян, релігійних і політичних течій у прагненні розвитку України. У ЗМІ необхідно культивувати все найкраще, серцевиною має бути первинний універсальний код українця, що базується на засадах історичної пам'яті, традиціях і культурі, інтелектуальному надбанні. Формула успішної інвестиційно привабливої держави полягає у внутрішній необхідності кожного щодня удосконалюватися самому й змінювати на краще своє оточення. Держава — це люди. Громадяни, їх вчинки — основний елемент іміджу країни.

Актуальність. Позиціонування держави напряму пов'язане з її віддзеркаленням у ЗМІ. Кожна з держав, представлених на мапі, прагне стати визнаним світовим брендом. Поняття «бренд» передбачає статус і високий рівень життя, лідерство у багатьох сферах. Успішному бренду передують дипломатичність публічних кроків державних лідерів і представників країни за її межами, а також клопітка праця іміджмейкерів щодо створення відповідного іміджу, що визначає пріоритетну складову успішної держави. Стратегічний розвиток країни залежить від багатьох факторів, серед яких ключова роль належить веденню іміджетворючої політики щодо створення і позиціонування державного бренду. Вагомим фактором у формуванні іміджу є економічна стабільність, що зазвичай гарантується злагодженою роботою підприємств (державних і комерційних компаній). Позитивне позиціонування держави сприяє залученню інвестицій й подальшому розвитку її підприємств.

Future Brand щороку офіційно оприлюднюють рейтинги і прогнози вимірювання країн як брендів. Індекс Країн 2014–2015 відкриває Японія — коронована як сильна країна бренд-2014. В Топ-10 країн брендів 2014 потрапляють в рейтинговій послідовності від лідерства до спадання: Японія, Швейцарія, Німеччина, Швеція, Канада, Норвегія, Сполучені Штати Америки, Австралія, Данія і Австрія. Зазначимо, що Україна жодного року не потрапляла в ТОП десятку. Держава, як будь-який інший об'єкт іміджу, — це товар, який необхідно подати у вигідному, конкурентному світлі. У більшості країн державою передбачено створення, затвердження і виконання офіційних програм «Бренд країни». Україна використовувала подібний досвід лише одного разу — напередодні Євро 2012. В період з 2013 по 2015 рр. українська держава існує в умовах іміджевої невизначеності, причому це стосується не тільки локального, а й глобального інформаційного ринку. Ризики і нестабільність у економіці, невизначеність

лідерів країни щодо векторів розвитку країни, АТО, втрати територій, державної цілісності, криза в гуманітарній сфері та ін. фактори — пряма перешкода формуванню бренда України.

Мета дослідження. Проаналізувати практичний досвід залучення інвесторів та застосування на практиці світових тенденції творення державного іміджу, держави-бренда з використанням медіа інструментів. Мета такої діяльності — інвестиційно-привабливий об'єкт для міжнародного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники, дипломати, науковці-практики серед яких Г. Удовенко, К. Бендукідзе, Б. Гаврилишин, П. Кривонос, Лі Куан Ю, Том Адамс, Г. Почепцов, В. Іванов, В. Пекар, О. Пономар та ін., виходили з різних уявлень про сутність іміджу, дипломатію, психологію, масову комунікацію, процеси сприйняття інформації та закономірності формування громадської думки, розвитку й удосконалення сфери зв'язків з інвесторами (Investor Relations — IR).

Методи. Метод компаративного аналізу ми застосовуємо для порівняння інноваційних змін, що відбуваються у більшості пострадянських країн. Методи наукового прогнозування — для визначення перспектив розвитку інноваційної системи в новому комунікаційному просторі IR; метод моделювання — для розробки її концептуальної моделі; метод термінологічного аналізу — для уточнення понятійного апарату предметної сфери дослідження. Для наочності — аналіз інтернет-дискурсу та заяв у пресі, експертні інтерв'ю з тими, хто безпосередньо долучився й бере участь у творенні державного іміджу України у світі та налагодженні зв'язків з інвесторами (Investor Relations — IR).

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1990 по 2016 рр., вибір цього періоду є не випадковим, а зумовлений кардинальними політичними, економічними змінами в країнах Східної Європи, які призвели до переоцінки цінностей, зміни бізнес моделей, стимулювали інвестиційний інтерес до України. У 90-ті рр. на східно-європейському ринку починається активне проникнення IR інновацій.

В умовах стрімкої глобалізації інформаційні технології застосовуються здебільшого з метою поліпшення інвестиційного клімату. За умов удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій істотно посилилося значення іміджу держави, що є пріоритетом у діяльності дипломатів, ЗМІ, загалом у системі міжнародних відносин та зв'язків з інвесторами (Investor Relations — IR). Імідж України, відзеркалений у ЗМІ, авторка розглядаємо як ключовий сигнал для ТОП-держав щодо рівня довіри до неї й бажання IP партнерства.

Зв'язки з інвесторами (Investor Relations — IR) — це сфера діяльності, що межує із іміджологією, економікою, політологією, фінансами, правом, PR і дипломатією. Популярність цього напрямку діяльності й відповідно професіоналів зростає. IR-сферою цікавляться все більше

фахівців. Національний інститут зі зв'язків з інвесторами США (NIRI) трактує Investor Relations як довгострокову стратегію, що охоплює фінансові, комунікативні та маркетингові елементи і дає інвесторам можливість отримати уявлення про поточний стан компанії (країни) та її перспективи. Комунікації з інвесторами — це цілісний процес, інформація, що повідомляється інвесторам, діє за ефектом доміно. Для вирішення комунікаційних питань, що можуть виникнути між інвестором і об'єктом інвестування (компанією, державою т.д.), існують зв'язки з інвесторами, або Investor Relations — це сфера регулювання взаємин на перетині фінансів, комунікацій, права, іміджетворення, PR і маркетингу.

Поняття «зв'язки з інвесторами» було сформульовано Ральфом Кордінером (компанія General Electric) в 1953 році. Перші IR-служби поширювали фінансову інформацію про фірму, прес-релізи про річних звітах та фінансові результати. У 1969 році був створений Національний інститут по зв'язках з інвесторами (США) — перша професійна асоціація. Пізніше подібні організації з'явилися в країнах Західної Європи, які в 2008 році утворили Глобальну мережу IR (GIRN) [1].

IR — передбачає використання публічних комунікацій та інформаційних каналів для отримання необхідної реакції акціонерів або інвесторів, стимулювання, підвищення їх інтересу до конкретного емітента. IR-діяльність підрозділяється на кілька частин і охоплює всі процеси, що стосуються питання інвестицій. Обов'язки IR-менеджера передбачають спрощення та усунення проблем під час налагодження інвестиційних партнерських проєктів. В умовах глобальної фінансової кризи багато компаній зіткнулися з підвищеними ризиками на ринках капіталу, пов'язаними з труднощами залучення фінансування і проблемами в системі комунікацій з інвестиційним співтовариством, тому фах IR менеджера набуває популярності, зумовлений попитом на консультантів з питань взаємодії з інвесторами та інвестиційного маркетингу та іміджмейкінгу. В Україні з 2014 року особлива увага приділяється залученню інвестиційних потоків як ефективного інструмента зміцнення економіки держави. Розроблено низку моделей формування комфортного інвестиційного клімату, створено кластерні утворення, обґрунтовано доцільність й основні принципи ефективного функціонування підприємств кластеру, зокрема форми, методи, функції та інструменти; вдосконалено методичний підхід до оцінки ефективності функціонування та перспективні напрямки розвитку інвестиційних кластерів.

У прагненні стати надійним і прогнозованим партнером Україна намагається проявляти, насамперед, турботу про захист прав інвесторів, лідер держави орієнтується на досвід світових реформаторів, зокрема Лі Куань Ю та ін. Щоб зацікавити й захистити інвестора, підсилити рівень довіри до держави, розвивається науково-практична сфера IR, в контексті якої створено IR іміджеві агенції, мета котрих — виконання інформаційно-аналітичної, просвітницької, іміджетворючої та фахової консультаційної функції.

Основні мседжі IR іміджевих агенцій — це презентація українського ринку як пілотного для нових продуктів й готового для роботи з інвесторами. Під час зустрічі з українською делегацією у Давосі у січні 2016 р. один із засновників VimpelCom Ltd Ori K. Фабела заявив, що в минулому році українська економіка за ключовими показниками стала цілком конкурентоспроможною у світовому масштабі. Україна повинна бути помітною частиною глобальної економіки й вже готова до цього [2].

Основні результати дослідження. Емпірична база дослідження складається з матеріалів та висновків, порталів інвестиційних агенцій, рейтингів FutureBrand, програми «Бренд України», медіа текстів, прес- і пост-релізів, оприлюднених у ЗМІ та на офіційних урядових порталах, зокрема МЗС, Державного агентства України з туризму та курортів. Оприлюднені матеріали доступні для широкого загалу, є інструментами формування іміджу, репрезентують країну, формуючи уяву про неї у громадськості та потенційного інвестора і є цінними для даного дослідження. Матеріали було відібрано за ключовими словами «інвестиційна привабливість країни», «імідж України», «державний імідж», «формування громадської думки», «імідж підприємств», «залучення інвестицій», «державний бренд», «позиціонування України», «IR агенції». У кількісному співвідношенні було проаналізовано близько тисячі публікацій, документів та інформаційних заміток.

Бренд (англ. brand) — комплекс понять, які узагальнюють уявлення людей про відповідний товар, послугу, компанію або особистість. Широко використовується в маркетингу та рекламі, але тим не менш є фінансовим поняттям.

У контексті застосування поняття «бренд» у потенційного інвестора з певною країною виникають певні асоціації: Велика Британія — королева; США — Магдональдс; Росія — нафта і війна; Ізраїль — Єрусалим і Мертве море; Китай — Китайська стіна, традиції і підроби оригінальних речей; Франція — Ейфелева вежа, якісний сир і вино, Dior, автомобілі Peugeot и Citroen; Італія — Колізей та модний одяг і взуття, Ватикан; Японія — самураї, сумо, імператор, гейші, суші, науково-технічні досягнення і т.д. Щодо України пропонуємо наступні асоціації: потужний аграрний сектор, тваринництво, вигідне географічне розташування, сприятливий клімат і багата історична спадщина, релігійні пам'ятки, що може слугувати позиціонуванню як релігійно-паломницької Мекки. Україна — туристично-привабливий регіон, вишиванки стали трендовим вбранням світових модниць у 2015-2016 рр. The New York Times назвав українську вишиванку трендом літа 2016. У статті «Неофіційний топ літа» йдеться про лейбл March 11, який створили українці Світлана Головченко і Роберт Міщенко, що мешкають у Нью-Йорку й успішно пропагують традиційну українську вишиванку. Видання пише: «Пара вишиванок з джинсовою спідницею — це все, що потрібно, аби мати стильний вигляд. Просто будьте готові, що люди питатимуть у вас, звідки вона» [3].

Уточнимо поняття «імідж держави». Пропонуємо судження, що має науково-практичне значення, а саме: державний імідж — цілеспрямовано створений державний образ, що передбачає комплекс взаємозалежних між собою характеристик державної системи; сформований на основі реальних історичних подій і фактів. Ми сприймаємо його як репутацію, сформовану з використанням очікувань та стереотипів у свідомості громадян за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, залучення медіа інструментів. Уданою випадку йдеться про діяльність іміджево-інвестиційних агенцій для формування сприятливого інформаційно-івестиційного середовища у ЗМІ. Завдання іміджмейкерів та IR менеджерів — за допомогою медіаінструментів забезпечити позитивне трактування і сприйняття державного бренда, щоб асоціації з країною викликали здебільшого позитивні асоціації, емоції, образи. Дієвим інструментом для досягнення завдань є ЗМІ, саме через призму подачі матеріалів у медіа відбувається формування громадської думки

про імідж. Сприйняття бренда у ЗМІ має бути не лише емоційним, а й підтвердженим наочними прикладами (статтями, історичними фактами, фото і відеоматеріалами, модною атрибутикою), що доводять заявлені постулати і факти: екологічність, політична й економічна стабільність, висока культура й якість життя, розвинений туризм, позитивна репутація лідерів країни у ЗМІ.

Пропонуємо власне, авторське, визначення терміну «державний бренд» і «бренд України». Державний бренд (авт.) — це поєднання історичних цінностей і сьогодення країни, її образ, імідж, репутація громадських і державних діячів, участь у міжнародних проектах, рівень освіти і освіченості громадян, сучасна медична сфера, наукові та спортивні і культурно-мистецькі досягнення. У конкурентному, маркетингово розвиненому Всесвіті брендинг є основою стратегії, що має підсилити конкурентну спроможність країни. Держави, що інвестують у імідж, використовують брендинг, щоб досягти результатів у всіх сферах, зокрема бізнесі і науці, бути цікавими для інвестицій, туризму та експорту, мати перспективні, прибутковими галузі, а не збиткові. Бренд України (авторське визначення) — це певною мірою ідентифіковане географічно місце розташування країни і комплекс асоціацій, пов'язаних із нею. Рівень сприйняття України у світі диктується матеріалами, висвітленими у ЗМІ, зумовлений способом життя громадян. Станом на 2014–2016 рр. Україна досягла апогею популярності у світі, проте її імідж потребує клопіткої фахової роботи. Відлякуючими факторами для позитивного сприйняття є складна політична ситуація, занегажованість медіа і високий показник корупції, нестабільність економіки, тотальна рецесія, нерентабельність підприємств, екологічна проблема — ЧАЕС. Позитивними, сприятливими є: активні реформи у всіх сферах, прогресивність поглядів дипломатів, патріотизм деяких політиків, відкритість і бажання комунікувати зі іншими державами, інтеграція у світові товариства, демонстрація у ЗМІ еволюції державотворення. Фактор, що підсилить авторитет держави, — боротьба з корупцією не на словах і прозорість системи за схемою пріоритетів: Народ — Держава — Стабільна економіка — Права людини.

Досягнення. Чільне місце у формуванні іміджу України відведено дипломатичним комунікаціям, зокрема ГДІП, що забезпечує високий рівень прийому для іноземних представництв, очільник підприємства Павло Олександрович Кривонос зазначає: «З перших днів здобуття незалежності ведеться щоденна клопітка праця по налагодженню комунікаційних мостів між Україною і світовими державами» [4]. Незважаючи на складні політично-економічні умови, Україна змінюється, за роки, що минули після Революції Гідності, відбувся прорив, перезавантаження системи. Україна до 2013 року й після — це дві різні країни. У фокусі світової спільноти — підтримка євроінтеграційних прагнень України, проблема мирного врегулювання

ситуації на сході України, є прояв зацікавленості іноземного товариства співпрацею з Україною, зокрема у питаннях приватизації, інвестиційного клімату. Після «Євромайдану» у 2014-му країна перебувала в стані ейфорії, але не було стратегії, ні довгострокової, ні навіть середньострокової, Українці відстоювали своє право на європейські стандарти життя, що складаються з набору конкретних показників в різних сферах, зокрема ВВП на душу населення, іноземні інвестиції, параметри бюджету, умови для бізнесу, кредитний рейтинг, достойні зарплати, висока тривалість життя і т.д. Для залучення інвесторів необхідно підтримувати існуючих і заохочувати нових у ЗМІ позитивними новинами. Через інформаційні приводи й культурні події відбувається тиражування у ЗМІ іміджевих новин. Один із аспектів атрактивної уваги — досягнення, отже про успіхи:

2017-й рік оголошено роком Японії в Україні. Країна висхідного сонця — один із світових лідерів з високими економічними показниками. Японці мають найвищу тривалість життя на всій планеті. Мудрість цього народу безмежна. Спілкуючись із японцями, можна почерпнути для себе багато корисних порад щодо способу життя, ставлення до старших і оточуючих. Пріоритетними є: шана батьків, повага до природи, відповідальність у роботі і дружбі. З особливим трепетом японці ставляться до мистецтва і театру. Наші країни пов'язують партнерські стосунки. Наприклад, Київ і Кіото — міста-побратими. Імператор Японії Акіхіто нагороджений орденом Ярослава Мудрого. Японія надає регулярно фінансову допомогу, починаючи з 1986 року, після аварії на Чорнобильській АЕС. У 2016 р. Україна та Японія домовилися про виділення гранта у розмірі \$8,2 млн, із них \$4,2 млн підуть на закупівлю медичного обладнання для українських лікарень. Як передає кореспондент агентства «Інтерфакс-Україна», відповідну угоду (у формі обміну нотами) між урядами України та Японії підписали у Києві віце-прем'єр — міністр регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства Геннадій Зубко, міністр охорони здоров'я України Олександром Квіташвілі та посол Японії в Україні Шігекі Сумі. Виділення цих коштів — підтримка України, яка стоїть перед двома серйозними викликами — збереження цілісності та безпеки країни, а також проведення економічних реформ і боротьба з корупцією. Посол Японії нагадав, що за минулий рік Японія надала допомогу у розмірі \$1,84 млрд, а також надала технічну допомогу для боротьби з корупцією та проведення чесних виборів. «Ті гроші, які сьогодні уряд Японії надає Україні, — це безповоротна грантова допомога» [5].

Авторський кейс. Щоб почався зовнішній туристичний потік, потрібно продемонструвати світу розвинений внутрішній туризм: якісні дороги, зручне транспортне сполучення, розвинену інфраструктуру, конкурентний сервіс й багату історичну спадщину. Так, під час роботи над проектом «Золота підкова Черкащини» акцент був зроблений

на готовність області приймати гостей на задовільному рівні, забезпечити місцеве населення робочими місцями. Інвестиційну привабливість створювали соціальні й культурно-мистецькі проекти, зокрема такі, як «Гетьманські вечори», де авторка як радник губернатора була ініціатором соціального проекту. Для піднесення іміджу України на Черкащині відновлювали історичні пам'ятки і традиції, налагоджували роботу дитячих козацьких таборів, серій майстер-класів, тренінгів, конкурсів, проходили навчально-виробничу практику для студентів, волонтерів, налагодження системи нетворкінгу (англ. networking) [6].

Професійні прийоми іміджмейкінгу, дипломатії створюють інвестиційну атмосферу. Якщо люди навчаються домовлятися, ефективно вести переговори, світ стане добрішим. Варто не суперечити, а саме домовлятися, йти на розумний компроміс. Про імідж держави, її інвестиційну привабливість, що формуються на багатьох рівнях: це дії органів влади, міжнародні економічні відносини на рівні компаній, висвітлення інформації у ЗМІ; та відповідно від умов прийняття іноземних представництв в Україні, чим опікується 1992 року ДП ГДП. «Кожне зарубіжне дипломатичне представництво — це острівець іншого світу в Україні. Від Генеральної дирекції з обслуговування іноземних представництв залежить не лише облаштування амбасад, а й переважно те, як ставитимуться до України й українців представники іноземного дипкорпусу. Безперечно, це складне завдання, але водночас цікаве», — аргументує Павло Олександрович Кривонос. На думку очільника ГДП, ставлення до України формується крізь призму спілкування з іноземними дипломатами, що мають представництва на території нашої держави [7].

Імідж держави формується під впливом мистецьких проектів міжнародного значення. Саме мистецька платформа є однією із ключових у закладенні фундаменту співпраці України по багатьом проектах що стосуються економічної стабільності та налагодження партнерських зв'язків на внутрішньому ринку і з-закордонними партнерами і інвесторами. Не лише дипломатичні представництва, а й іміджеві та інформаційні агенції, ЗМІ та окремі журналісти, висвітлюючи події, культурно-мистецькі проекти, впливають на сприйняття держави в цілому. Від професіоналізму, порядності і патріотизму кожного з працівників медіа залежить формування громадської думки та іміджу в цілому. При вивченні досвіду висвітлення подій, представлених на мистецькій платформі, виникає розуміння того, що мистецтво — це, насамперед, люди. Вагома місія митців, творчих проектів — формування іміджу країни, формування громадської думки. Очевидною є потреба у створенні фахових ІR агенцій, мета яких не лише проводити фахові консультації, а й формувати, підтримувати і тиражувати у свідомості різних соціальних груп через образи певне позитивне уявлення про Україну, а відтак залучати партнерів. Підставою для позитивного сприйняття вбачаємо діяльність дипломатів, громадських діячів, митців і спортсменів, а також владних структур, усіх типів організацій, дотримання тради-

цій, проведення заходів та акцій, що утверджують авторитет держави, ідентичність нації, імідж окремих політичних лідерів та окремих індивідів, презентують інвестиційну привабливість країни, а це у сукупності формує успішність політичного бренду України на світовій арені. Тиражований у ЗМІ імідж держави у формі новин та аналітичних матеріалів має базуватися на конкретних подіях, фактах, підтвердженнях фото- і відеоматеріалами, документами й коментарями експертів.

У 2014–2016 рр., спостерігаючи за тиражуванням у ЗМІ теми популярності країни, стаємо свідками того, як Україна переходить із категорії країна в бренд. У 2014 р. дослідження Future Brand задекларували, що не всі з 75 досліджених країн можна кваліфікувати як «бренд». Справді, тільки 22 відповідають критеріям і мають конкурентну перевагу над іншими. Щоправда, Україна розглядається світовими експертами як перспективна держава на шляху до того, щоб стати брендом. Потенційні інвестори і бізнес партнери, світові корпорації заявляють, що вони будуть торгувати охочіше з країною брендом, ніж просто «країною» [8].

Факторами, що визначають країну як бренд є висока якість продукції-послуг; туристичне прагнення відвідати країну; інтерес до навчання в країні; екологічна безпека і сприятлива комфортна інфраструктура; більш ніж задовільний рівень життя громадян; низький рівень корупції; відсутність воєнно-політичних конфліктів та економічної кризи (позитивний імідж підприємств). Щоб країна стала цікавою для зовнішнього інвестора, вона має бути насамперед комфортною для внутрішнього інвестора.

За результатами щорічного дослідження FutureBrand, Том Адамс, генеральний директор департаменту стратегії на FutureBrand, оприлюднив пріоритети у формуванні державного бренду: «Дослідження цього року показує, що наявність сильного бренду країни приносить конкурентну перевагу в плані туризму, залучення інвестицій, споживчі переваги для бізнесу. Традиційним пріоритетом є популяризація на державному рівні ідентичності країни, робота над репутацією, що формують корпоративний і споживчий бренд. Для тих країн, які ще не досягли статусу «бренда», у висновках пропонується цінна інформація про методи, які сприятимуть формуванню бренду у подальшому і підняттю у іміджевому міжнародному рейтингу» [8, там же].

Пропонуємо розглядати країну як товар. Успішний досвід процесу іміджетворення пропонується запозичити у держав, що досягли статусу бренду і вдало створили позитивний імідж. Для прикладу розглянемо Сингапур. До розвитку держави, створення бренду Сингапуру має пряме відношення її очільник Лі Куань Ю. Його вважають архітектором реформ країни, яка ще півстоліттям назад була буквально осередком хабарництва, не в останню чергу — з «історико-культурних» причин. Піднявши рейтинг Сингапуру, Лі Куань Ю сам увійшов у топ світових лідерів, став легендарною особистістю. Він був бажаним експертом на світових форумах. Боротьба з корупцією — першочергова проблема, за

яку взявся перший прем'єр-міністр Сингапуру Лі Куан Ю в 1959 році (коли Сингапур став самокерованою територією, але ще не набув повної незалежності — це сталося у 1965). Лі Куан Ю [9] своїх спогадах писав, що постійно насаджував принципи верховенства закону та рівності всіх перед законом, включаючи вищих чиновників та своїх родичів. Багатьом методи роботи антикорупційного бюро можуть здатися дуже далекими від демократичності, а іноді і відверто авторитарними, але своє плоти вони принесли. Сингапур сьогодні у ЗМІ, міжнародних рейтингах фігурує як одна з найменш корумпованих держав світу, сприятлива для ведення малого, середнього і великого бізнесу. Сингапуриці пишаються своєю державою. Цитуючи Лі Куан Ю; «Якщо неправильно керувати країною, всі розумні люди пойдуть з неї», [9, с. 228]. Є над чим подумати, дбаючи про імідж України...

Перспектива. Інвестиційна привабливість та статус державного бренда визначається тим, наскільки інвестору комфортно працювати з такою країною. Реформи у Сингапурі було б просто неможливо реалізувати без потужних інвестицій. Лі Куан Ю залучив зарубіжні компанії. «Ми вітали кожного інвестора. Ми просто із шкіри вилазили, щоб допомогти йому почати виробництво», — піше у своїй книзі «Сингапурська історія: з «третього світу в перший» [10, с. 188] Лі Куан Ю. Лідер поставив собі завдання- перетворити Сингапур на торговельно-фінансовий центр усєї Південно-Східної Азії. І йому це вдалося. Тепер уже самі іноземні підприємці, знаючи, який високий рівень особистої безпеки, охорони здоров'я, освіти, телекомунікацій, транспорту і обслуговування у Сингапурі, прагнуть організувати там свій бізнес.

Сингапур 2014–2015 р. — державний бренд, один з найбільших морських портів планети, центрів нафтопереробки, виробництва електроніки та електротехніки, науки. Місцева валютна біржа — у десятці найбільших у світі. Сингапур входить у першу десятку країн світу за рівнем ВВП на душу населення. Щорічно приймає кількість туристів, співмірну з чисельністю місцевого населення. Показовий досвід вирішення кадрових питань у Сингапурі на початку 1960-х. Перший прем'єр-міністр Сингапуру прекрасно розумів, як важливо мати надійну команду. «Мій підхід полягав у тому, щоб поставити найбільш здібну людину, яка була у моєму розпорядженні, на чолі найбільш важливого міністерства. Зазвичай це було міністерство фінансів, а в період отримання незалежності — міністерство оборони. Наступний найбільш здатний з міністрів, що залишилися, отримував найбільш важливий з портфелів, що залишилися» [10, с. 235], — ділиться Лі Куан Ю своїм «рецептом». «Якщо вгорі знаходяться слабші люди, то вся система повільно рушиться. Це неминуче».

ЗМІ у Сингапурі перебувають під контролем держави і використовуються для формування іміджу країни, підсилення бренда: «Я дав їм чесний уряд, я дав їм прогрес, я щороку підвищую якість освіти їхніх дітей, якість медичного обслуговування. Ми підвищуємо рівень куль-

тури, допомагаємо мистецтву» [10, с. 411]. «Я не вважаю, що демократія — це краща форма правління для усіх країн, і що вона пошириться по всьому світу. Якби це було так, чому західні країни намагаються її усім нав'язати силою?» — полемізує Лі Куань Ю з читачами своїх мемуарів. У світлі процесів, які переживає Україна на етапі свого становлення як незалежної держави, головне, щоб на зміну рецесії прийшла стабільність, керівники були прагматичні, прихильні національним інтересам політики-професіонали, котрі не бояться прийняття стратегічних і часом непопулярних, проте далекоглядних рішень, продуманих і цілеспрямованих, а не продиктованих миттєвою необхідністю і вже тим більше міркуванням особистої вигоди, заради власного PR, а виключно — в інтересах країни. Цей досвід є цінним для України. Також орієнтиром є досвід Естонії, яка здолала важкий шлях становлення від гучних корупційних скандалів у ЗМІ, до стабільної інвестиційно-привабливої країни, яка пропонує іноземним інвесторам усі інструменти для віддаленого ведення бізнесу, включаючи e-residence, електронні підписи і електронну бухгалтерію.

Побудова зв'язків з інвестором. Методи й рекомендації для фахівців: Масштабні інвестиції — це результат комунікаційної політики, майстерності IR менеджерів. Коли транснаціональні корпорації шукають собі майданчики для виробництва і R&D, вони дивляться на країни в цілому, відбувається конкуренція на рівні держав. Україна у стані конкуренції, і ми маємо представити свою її кращою, ніж країни-сусіди. Великі інвестори віддають перевагу країні з унікальними цінностями. Головні проблеми у фокусі влади — це: боротьба з корупцією, налагодження ефективної судової системи, макроекономічна стабільність, фіксація валютного курсу та регуляторного середовища, створення IR іміджевих агенцій для ефективності процесу комунікацій з потенційними інвесторами. Потенційних інвесторів лякає те, що немає контролю капіталу, коли стрімко знижується курс валют і всі інвестовані гроші втрачаються, коли немає стратегії економічного розвитку. Світова спільнота хоче доступ до консолідованої з термінами й конкретними завданнями програми економічного розвитку: пріоритетних секторів агро- та IT, IR, але в нас немає розуміння, чого ми хочемо досягти, в які терміни і що потрібно робити. Наразі є чимало інституцій, які намагаються щось робити, але їх дії не узгоджені з іншими установами, що зацікавлені у залученні інвестицій.

Україна потребує розширення мережі спеціалізованих агенцій Investor Relations, що повною мірою інформуватимуть світову спільноту про можливість бізнес інвестицій. Необхідні зручні сайти, доступні іноземними мовами, наповнені професійною інформацією з реальними координатами менеджерів, що спеціалізуються по певному напрямку та регіоні. Український IR досвід скромніший від закордонного, тому популяризація Investor Relations на часі, як на фінансовому, економічному, так і медійному ринках. Необхідне фахове

навчання фахівців IR практики підвищення інвестиційної привабливості українських підприємств. Завдання у підготовці фахівців – це вміння персоніфікованої роботи з потенційним інвестором, орієнтуватися не лише на стандартні IR технології, відпрацьовані на заході, а такі, що враховують специфіку й ментальність українського сектору. Йдеться про проведення фахових тренінгів, створення бази корисних професійних контактів, об'єднання знань, досвіду, ідей – на шляху до масштабних результатів у вдосконаленні IR в Україні

Формула інвестиційної привабливості. Реалії сьогодення, глобалізація та інші суспільні чинники й проблеми диктують нові умови для створення інвестиційного клімату. Загострення АТО на Сході України, рецесія, нестабільна загальна політична і економічна ситуації, низький рівень організації роботи підприємств, відсутність підґрунтя для формування позитивного іміджу у ЗМІ негативно впливають на роботу дипломатів, політиків (речників) над побудовою позитивного державного іміджу. Але саме нестабільність спонукає дипломатів, іміджмейкерів, науковців до дій і пошуку ефективних шляхів формування іміджу, що спричиняє стрімку еволюцію галузі інвестор рілейшинз та системі соціальних комунікацій. Фундамент патріотизму, відчуття єдності й відповідальності за свої вчинки і бажання працювати задля громади і Батьківщини закладається у колективі спершу у школі, потім на підприємстві й на рівні держави.

РИС. 1 (формула)

У формулі представлені ті, ланки, котрі у загальній картині сприйняття крізь призму медіа, від персонального до глобального, створюють загальне враження про державу й впливають на бажання інвестора працювати чи ні.

Якість медіа як умова творення іміджу держави. Журналістам для створення якісних матеріалів, отримання інформації і її перевірки та обробка необхідні сприятливі умови для праці. Це одна із проблем України. Випускники Інституту журналістики КНУ імені Тараса Шевченка отримують достойну освіту, проте оплата праці недостатньо висока, щоб забезпечити концентрацію на якості, іноді в гонитві за кількістю матеріалів, суттєво страждає зміст, а як наслідок — аудиторія не сприймає матеріал і зусилля іміджмейкерів зводяться нанівець.

У світі Україну сприймають як державу, котра останні 10 років швидко розвивається. Досліджуючи тематику, вважаємо необхідним створення фахових IR агенцій як своєрідних кластерів з метою формуванню атрактивтивного іміджу України у світі. Медіа-кластер (авт.) — це певна комунікативна група фахівців (IR менеджерів, журналістів, іміджмейкерів, фотографів, юристів, економістів, фінансових аналітиків, IT фахівців та ін.), котрі об'єднані в агенцію і працюють за кордоном для атрактивного позиціонування країни. Мета діяльності — викликати здоровий інтерес до України на рівні держав і громадян — бажання відвідати її як турист, бути лояльнішими до українців, котрі перебувають за кордоном. Найдієвішим каналом творення репутації, формування, трансформації та тиражування іміджу об'єкта є медіа. Місія ЗМІ у формуванні іміджу держави відбувається під впливом таких факторів, як історичне минуле (політичні і культурно-мистецькі події, екологічні та ін. катастрофи, війни, революції, наукові досягнення, спортивні перемоги, конфлікти між державами і всередині країни), туристичні особливості й географічне положення країни, дії публічних осіб та громадських діячів, їх вплив на формування іміджу держави. Матеріалом для формування позитивного іміджу держави у світових медіа є якісні інформаційні приводи. У роботі іміджево-інвестиційних агенцій варто акцентувати увагу на тиражуванні позитивної іміджетворюючої інформації, а не розпоршуватися на спростування негативних факторів й зосередитися на індивідуальній роботі з потенційним інвестором.

Імідж підприємств, політичні й економічні реалії, сьогодення диктують нові умови для творення державного іміджу. Україні необхідно підкорегувати діяльність ЗМІ як інструмента творення іміджу країни, вийти на новий рівень співпраці ЗМІ і державних органів, удосконалити внутрішню редакційну політику. Як це зробити без конфлікту інтересів і хаосу у суспільстві, які інструменти необхідні для цього — головна тема для досліджень міжнародних і вітчизняних експертів. Медіамеханізми формування позитивного державного іміджу у XXI ст. використовуються іміджмейкерами, політологами, IR аналітиками, дипломатами, нау-

ковцями на повну потужність. Вплив ЗМІ на формування іміджу держави — беззаперечний. Медіа органи формують і програмують імідж держави. Яким буде імідж України у світі напряду залежать від економічної стабільності, матеріально добробуту українців, життєдіяльності середнього класу, подачі матеріалів у ЗМІ, їх впливу на цільову аудиторію. Правильна інформаційна кампанія — основа успішної держави: економічна незалежність і стабільність, послідовна дипломатична політика, інвестиційна привабливість держави, високий рівень туристичного інтересу до країни, військова міць та готовність і бажання лідерів налагоджувати дипломатичні відносини на всіх рівнях.

Досягати прихильності до нашої держави із залученням медіаінструментів можна за допомогою таких засобів висвітлення матеріалів, як: аттрактивне позиціонування; міфологізація (звернення до історичної спадщини); заохочення та зосередження на певній позитивній події міжнародного значення. В умовах глобалізації виникає потреба у подачі спрощеної лаконічної інформації. Імідж держави на світовій арені має бути лаконічним і зрозумілим, схематичним і обґрунтованим (підтверджений конкретними матеріалами у ЗМІ, що відповідають очікуванням певної аудиторії). Будь-який імідж, а особливо позитивний, має бути підкріплений багаторічною репутацією, тобто відображати узагальнені минулі або тривалі сприйняття, позиції, оцінки, враження і уявлення від певних подій. Загальний історичний імідж країни формується тривалий час на основі багатьох характеристик. До уваги беруться географічне розташування, туристична привабливість, кліматичні умови, етнічний, релігійний склад населення, ментальні особливості тощо. Проте зазначений фундаментальний імідж держави дещо видозмінюється завдяки щоденній медіаактивності. З появою електронних ЗМІ та соціальних мереж — формується значно швидше і має великі можливості для трансформації, оскільки ґрунтується здебільшого на змінних характеристиках. Це, зокрема, політико-правова система, рівень розвитку економіки, демократії. Створення фахових IR агенцій за кордоном — необхідний інструмент для формування аттрактивного іміджу України у світі й залучення інвестицій у економіку.

Фактори формування іміджу держави які вважаємо сприятливими і цікавими для тиражування у інформаційному просторі: насамперед, це сенсаційні резонансні події з позитивним забарвленням, майстерно подані іміджмейкерами для широкого загалу. Наука іміджологія — засіб дипломатії: економічної, інформаційної та політичної. Виникає питання, як оцінювати імідж, за якими критеріями, адже те, що для одних невдача, для інших може бути успіхом. У даному дослідженні позитивний імідж держави науково трактуємо як стабільний, аргументований економічними показниками, відсутність рецесії.

Висновок. У даному дослідженні розглядаємо країну як об'єкт, який потрібно презентувати максимально економічно привабливим і конкурентним для світового товариства. Розглянуто агенції як інструмент

творення іміджу. Акцентується увага на взаємодії об'єкта, імідж якого формується, з цільовою аудиторією через медіа інструменти. Результати дослідження спрямовані на розуміння специфіки ІР в Україні, акцентуємо на тому, що розуміння сторін можливе лише під час діалогу, а діалог у масштабах держави й міжнародних партнерів будуватиметься за допомогою недейних комунікацій. Очікування суспільства дуже високі — у влади висока планка. Преса бере активну участь у процесах залучення іноземних інвестицій в Україну, у контролі за зближенням українських та західних регуляторних стандартів. ІР — діяльність передбачає повне занурення у процес налагодження комунікацій між усіма учасниками процесу УРЯД-ЗМІ-ІНВЕСТОР-ГРОМАДСЬКІСТЬ-НЕТВОРКІНГ-ЗМІ-ІНВЕСТОР-ГРОМАДСЬКІСТЬ. Даний ланцюг передбачає синхронізацію усіх ланок міжнародної та національної комунікаційної активності, у результаті дотримання якого відбудеться адаптація інвестора, а цей ІР процес є чи не найголовнішим: вимагає фахового знання специфіки та ментальних особливостей вітчизняного бізнесу, сприяння у подоланні можливих бар'єрів ефективної діяльності. Питання комунікацій і залучення інвесторів, творення привабливого іміджу держави актуальне й не вирішене, немає єдиного алгоритму творення іміджу, проте очевидним є те, що саме інформаційні агенції та ЗМІ є головними комунікаторами, що формують меседжами й матеріалами враження про державу, громадську думку, впливають на рішення потенційних інвесторів працювати чи чекати кращих часів. Про об'єкт іміджетворення, в даному випадку про державу, як інвестиційно-привабливий проект, говорить її історія і репутація, саме репутація — та вирішальна складова рішення співпрацювати чи ні інвестору. Репутація представлена у ЗМІ подіями з усіх сфер й заявами лідерів, створює відповідно позитивний імідж країни.

1. *Kordiner Ralph*, Investor Relations, [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.investorsuk.co.uk/investor-relations.php>
2. *Фабел О.*, Світовий бізнес форуму у Давосі 2016, [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/rus/news/2015/01/26/523752/>
3. *The New York Times* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://vgolos.com.ua/news/the_new_york_times_nazvav_vyshyvanku_trendom_lita_221285.html
4. *Кривонос П.О.* інтерв'ю Урядовий кур'єр [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/pavlo-krivonos-posil-na-chuzhini-zavzhdi-mall-svya/>
5. *Інтерфакс Україна* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ua.interfax.com.ua/news/general/257789.html>
6. *From Wikipedia, the free encyclopedia*, тлумачення терміну, [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Business_networking
7. *Денисенко А., Кривонос О.*, За лаштунками дипломатичного корпусу, Урядовий кур'єр [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/za-lashtunkami-diplomatichnogo-korpusu/>
8. *Адамс Том.* Річний звіт 2014 р. / Том Адамс FutureBrand launches the FutureBrand Index [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.futurebrand.com/cbi/2014.
9. *Лі Куан Ю.* Сингапурська історія. Мемуари Лі Куан Ю. Том 1 / Лі Куан Ю. — К. : Видавництво Олексія Капусти, 2007. — 550 с.
10. *Лі Куан Ю.* Із третього світу в перший. Сингапурська історія: 1965-2000. Мемуари Лі Куан Ю. Том 2. / Лі Куан Ю. Пер. З англ. К. Сисоевої — К. : Видавництво Олексія Капусти, 2011. — 684 с.

Veronika CHEKALYK,

Candidate of social communications,

Kyiv National Taras Shevchenko University,

Peak Performance Strategists, Investor Relations manager.

FEATURES OF UKRAINIAN IR PRACTICES INVOLVING MEDIA

Annotation. The problem of state image making is one of top priorities for politicians, economists, statesmen, teachers and research workers. Image is one of priorities of a successful country. Strategic development of a country depends on many factors, the key role being played by image making policy, public representation and positioning of public persons to the nation. Each country is keen to spread as many positive facts about itself as possible. Positive positioning in world markets attracts investors and helps to develop both country and its people. The article examines existing methods of positioning of a state for inner and outer audiences. This research regards a country as a product which must be presented as economically attractive and competitive in modern world. We use media technologies as instruments of image making and examine media as tools used in state's imagemaking. We started to work on the strategy: logic was the following: European living standards we are striving for consist of certain indicators in various spheres. They are GDP per capita, volume of international investments, budget indicators, credit rating, salaries, life expectancy etc. European countries differ in their development levels.

The research is focused on interaction of an object of image making with target audience through mass-media channels of communication. The author proves that everyone and everything has some image, but image which you need, must be formed, ruled, corrected and controlled. An image of a state is a result of effective communication. I am sure that together we will create interesting, beneficial and reliable instruments for the work of foreign investors in Ukraine.

Key words: image, brand, media, press, Investor Relations – IR, social opinion.

ЗМІСТ

Виступ Президента України Петра Порошенка на загальних дебатах 71-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН	11
Виступ Міністра закордонних справ України Павла Клімкіна на Сегменті високого рівня 31-ї сесії Ради ООН з прав людини	30

ВІДЛУННЯ ІСТОРІЇ ТА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Анатолій Зленко. Дипломатія — це тонка матерія.....	37
Геннадій Удовенко. Формування незалежної дипломатії	53
Володимир Огризко. Заручниця некомпетентності, приватних інтересів та малоросійства (несвяткові роздуми з нагоди 25-річчя дипломатії незалежної України)	76

ДИПЛОМАТИЧНЕ ЖИТТЯ В ІЛЮСТРАЦІЯХ	88
---	----

СЛОВО ПРЕДСТАВНИКАМ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

Олег Білорус. На передовій лінії «першого українського дипломатичного фронту».....	128
Борис Корнієнко. Становлення посольства України в Грецькій Республіці	163
Левко Лук'яненко. Заснування Посольства України в Канаді: як це було.....	185
Юрій Костенко. Відень початку 90-х. Спогади	217
Михайло Дашкевич. До 25-ї річниці встановлення дипломатичних відносин між Україною та Японією.....	247
Юрій Богасєвський. Ми не шукали своєї долі, вона сама обирала нас.....	270

ТРИБУНА ДИПЛОМАТА

Люк Якобс. Інтенсивний період наших двосторонніх відносин.....	296
Ігор Сокол. Білорусь–Україна. Здобутки та перспективи двосторонньої співпраці.....	310
Красімір Мінчев. Болгарсько-українські відносини: сучасний стан.....	331
Еліав Белоцерковські. «Пріоритетними є сфери, у яких ми маємо досвід».....	347
Манодж Кумар Бхарті. Індія та Україна: великі перспективи взаємодії.....	354
Шорш Халід Саїд. Україна в моєму серці	364
Клод Аль Хажаль. Ліванці й українці: такі різні й такі схожі	371
Антоніо Газзанті Пульсезе ді Котроне. Мальтійський Орден допомагає всім, хто цього потребує.....	382
Руслан Болбочан. Республіка Молдова — Україна: шляхом європейської інтеграції	388
Крістоф Вайль. «Німеччина — один з найважливіших партнерів України».....	397
Атар Аббас. ЗМІ в конфліктних ситуаціях.....	403
Джудія Алхазал. Перспективи та сьогодення взаємодії	408
Ерно Кешкень. Ми були першими.....	416
Алішер Абдуалієв, Гулноза Абдуалієва. Посольство, де кожен куточок — історія.....	430
Гійом Шойрер. Відносини між Швейцарією та Україною — погляд Посла	450

ДИПЛОМАТИЧНИЙ КОРПУС УКРАЇНИ

Надзвичайні і Повноважні Посли України в іноземних державах	471
Надзвичайні і Повноважні Посли іноземних держав в Україні	515
Представники України при міжнародних організаціях	555
Представники міжнародних організацій в Україні	560

ДОСЛІДЖЕННЯ. РОЗВІДКИ

Павло Гай-Нижник. Русько-візантійська війна 1043 року: церковний та політико-ідеологічний аспекти протистояння в контексті релігійної політики великого князя київського Ярослава Мудрого.....	569
Вячеслав Ціватий. Італійсько-українські соціокультурні зв'язки в контексті загальноєвропейської історії: інституціональний та політико-дипломатичний виміри	593
Володимир Чорний. Як наш міністр і Петро I шукали Переяславські угоди.....	608
Ірина Матяш. Іноземні консули в Києві за доби Гетьманату.....	618
Валентина Лєбєдєва. Витоки білорусько-українських дипломатичних відносин (весна 1918 року).....	639
Ірина Краснодемська. Українське питання на сторінках німецької преси 1938–1939 рр. (на прикладі західноукраїнських земель).....	656
Богдан Андрусшин. Політико-правова модель розвитку України у суспільно-політичній думці кінця XIX – початку XX ст.....	669
Олександр Держалюк. Політико-правові перетворення в країнах Центрально-Східної Європи.....	679
Леонід Шкляр. «План Маршалла» для України. Деяко з історії питання.....	698
Володимир Хандогій. Україна–США: 20 років стратегічного партнерства (1996–2016).....	708
Сергій Шергін, Микола Фесенко. Постглобалізація як модерна тенденція формування нового міжнародного порядку.....	717
Константин Балабанов, Микола Трофименко. Публічна дипломатія США після 11 вересня 2001 року.....	728
Сергій Пирожков, Назір Хамітов. Цивілізаційний вибір України: як бути суб'єктом у глобалізованому світі?	749
Григорій Перепелиця. Концепція «гібридного миру» для України.....	762

ПОСТАТІ

Остан Нагірняк. Дипломатична діяльність Петра Могили у контексті українського національно-культурного відродження першої половини XVII ст.....	773
Віктор Андрущенко. Три університети Михайла Драгоманова	790
Любов Мацько. Нам пора для України жити.....	796
Володимир Головченко. Михайло Грушевський і незалежна Українська держава.....	811
Анатолій Денисенко. Новатор дипломатичних відносин.....	829

ПОДІЇ

Любов Дубровіна, Ірина Войцехівська. Духовний символ української нації.....	841
Віталій Аблицов. Наші й ненаші лауреати. Нобелівський рух: гідне місце України	848
Михайло Згуровський. Форум «Уроки Чорнобиля – для ядерної безпеки світу»	858
Павло Кривонос. Дипломати відвідали Закарпаття	862

ДУХОВНА ДИПЛОМАТІЯ

Ліліана Гентош. Дипломатичні візії Митрополита Андрея Шептицького щодо української державності (1918–1923 роки).....	866
Олексій Квійков. Духовний пастор української нації.....	876
Сергій Здіорук. Міжнародний досвід військових капеланів для української армії.....	880

ДУМКИ ВГОЛОС

Томас Дж. Волш. Вирішення конфліктів: м'які силові інструменти для запобігання конфліктам і постконфліктне зміцнення миру	895
Михайло Ільїн. Діти — посланці миру	903

ДИПЛОМАТІЯ ОЧИМА ЖУРНАЛІСТІВ

Олександр Харченко. Справа Суценка. Синергія інформаційних і дипломатичних зусиль як єдиний засіб захисту українських заручників.....	908
Сергій Брага. Як гартувалася українська дипломатія.....	916
Тарас Головка. «Вавилонський» міст кремлівських «мечтателів»	920
Сергій Томіленко. Ініціативи НСЖУ та міжнародна спільнота.....	926
Володимир Василюк. Поєднуємо світ (історія одного українського ЗМІ).....	930

БІБЛІОГРАФІЯ. КРИТИКА

Юрій Богасвський. Довгий шлях до дипломатичного Олімпу	950
Володимир Денисенко. Українські шляхи до Святого Афону.....	955
Оксана Іваненко. Україна в міжнародних відносинах: історична спадкоємність і нові обрії	959
Степан Віднянський, Оксана Черевко. Історія міжнародних зв'язків, зовнішньої політики і дипломатії України на сторінках багатотомної «Енциклопедії історії України»	966
Юрій Богасвський, Ігор Турянський. Його Планида	979
Сергій Карамаш. Рецензія на власне видання «Бабин Яр у трагічних подіях 1941–1943 років. Історія і сучасність (історико-архівне дослідження)»	983
Вероніка Чекалюк. Особливості вітчизняної ІР практики із залученням ЗМІ.....	986

TABLE OF CONTENTS

Statement by the President of Ukraine Petro Poroshenko during the General Debate of the 71st Session of the United Nations General Assembly	21
Statement by the Minister for Foreign Affairs of Ukraine Pavlo Klimkin at the High-Level Segment of the 31st Regular Session of the Human Rights Council	34

ECHO OF HISTORY AND MODERN UKRAINIAN DIPLOMACY

Anatolii Zlenko . Diplomacy is a Subtle Matter.....	51
Hennadii Udovenko . Establishment of Independent Diplomacy	71
Volodymyr Ohryzko . The Victim of Incompetence, Private Interests and «the Little Russian Identity» (Non-Holiday Thoughts on the Occasion of the 25 th Anniversary of Independent Ukraine's Diplomacy)	85

DIPLOMATIC LIFE IN PICTURES	88
--	----

REPRESENTATIVES OF DIPLOMATIC SERVICE RECALL

Oleh Bilorus . At the Forward Line of «the First Ukrainian Diplomatic Front».....	146
Borys Kornieienko . Establishment of the Embassy of Ukraine in the Hellenic Republic	174
Levko Lukianenko . How the Embassy of Ukraine in Canada Had Started: A True Story.....	201
Yurii Kostenko . Vienna in the Early Nineties. Recollections	232
Mykhailo Dashkevych . On the Occasion of the Establishment of Diplomatic Relations Between Ukraine and Japan	269
Yurii Bohaievskiyi . We Did not Have Quest for Our Destiny, the Latter Chose Us Itself.....	294

DIPLOMATIC TRIBUNE

Luc Jacobs . Intensive Period in Our Bilateral Relations.....	303
Igor Sokol . Belarus–Ukraine. Achievements and Prospects of Bilateral Cooperation.....	320
Krasimir Minchev . Bulgarian–Ukrainian Relations: Current State.....	340
Eliav Belotsercovsky . «The Areas in Which We Have Experience Are at the Forefront».....	351
Manoj Kumar Bharti . India and Ukraine: Good Prospects for Our Interaction.....	359
Shorsh Khalid Said . Ukraine Is in My Heart.....	369
Claude Al Hajal . The People of Lebanon and Ukraine: so Different yet so Similar.....	380
Antonio Gazzanti Pugliese Di Cotrone . The Order of Malta Helps Everyone Who Needs It... 385	
Ruslan Bolbocean . The Republic of Moldova–Ukraine: on the Way to European Integration ... 393	
Christof Weil . «Germany is One of the Most Important Partners of Ukraine».....	400
Athar Abbas . Media in Conflict Situations.....	406
Judiya Z. Alhathal . Prospects and Current Cooperation	412
Erno Keshken . We Were the First.....	423
Alisher Abdualiev, Gulnoza Abdualieva . The Embassy Where Every Corner is History	441
Guillaume Scheurer . Relations Between Switzerland and Ukraine — an Ambassador's perspective	461

DIPLOMATIC CORPS OF UKRAINE

Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of Ukraine to Foreign Countries	473
Ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary of Foreign Countries to Ukraine	516
Representatives of Ukraine to International Organizations	556
Representatives of International Organizations in Ukraine	561

RESEARCHES. DIPLOMATIC ESSAYS

Pavlo Hai-Nyzhnyk. Rus-Byzantine War of 1043: the Ecclesiastical and Political-Ideological Aspects of Confrontation in the Context of the Religious Policy of the Grand Duke of Kyiv Yaroslav Mudryi.....	591
Viacheslav Tsivatyi. Italian–Ukrainian Socio-Cultural Relations in European History: Institutional and Political and Diplomatic Dimensions.....	605
Volodymyr Chornyi. How Our Minister and Peter the Great Searched for the Treaty of Pereiaslav	617
Iryna Matiash. Foreign Consuls in Kyiv in the Era of the Hetman State	638
Valentyna Liebiedieva. The Origins of Belarus–Ukraine Diplomatic Relations (Spring of 1918).....	655
Iryna Krasnodemska. Ukrainian Issue in the German Press in 1938–1939 (the Case of Western Ukraine).....	668
Bohdan Andrusyshyn. Political and Legal Development Model of Ukraine in Social and Political Thought in the Late XIX — Early XX Centuries.....	678
Oleksandr Derzhaliuk. Political and Legal Transformations in Central and Eastern Europe	697
Leonid Shkliar. «The Marshall Plan» for Ukraine	707
Volodymyr Khandogiy. Ukraine–United States: 20 Years of Strategic Partnership (1996–2016).....	716
Serhii Sherhin, Mykola Fesenko. Post-Globalization as a Modern Trend of the Formation of New International Order	727
Kostiantyn Balabanov, Mykola Trofymenko. Post-9/11 Public Diplomacy of the United States.....	745
Serhii PyrozHKov, Nazip Khamitov. Ukraine’s Civilizational Choice: How to Be a Subject in a Globalized World?	761
Hryhorii Perepelytsia. The Conception of «Hybrid Peace» for Ukraine.....	772

PERSONALITIES

Ostap Nahirniak. Diplomatic Activity of Petro Mohyla in the Context of Ukrainian National and Cultural Renaissance in the First Half of the 17 th Century	789
Viktor Andrushchenko. Three Universities of Mykhailo Drahomanov	795
Liubov Matsko. It is Time to Live for Ukraine	810
Volodymyr Holovchenko. Mykhailo Hrushevskyy and Independent Ukrainian State	827
Anatolii Denysenko. The Pioneer of Diplomatic Relations.....	840

EVENTS

Liubov Dubrovina, Iryna Voitsekhivska. Spiritual Symbol of the Ukrainian Nation	847
Vitalii Ablitsov. Our and not Our Laureates. The Nobel Movement: Rightful Place of Ukraine	857
Mykhailo Zhurovskyy. Chernobyl Lessons for Nuclear Safety of the World Forum	861
Pavlo Kryvonos. Diplomats Visited Transcarpathia	865

SPIRITUAL DIPLOMACY

Liliana Hentosh. Diplomatic Visions of Metropolitan Andrei Sheptytskyi Concerning Ukrainian Statehood (1918–1923).....	875
Oleksii Kyikov. Spiritual Shepherd of the Ukrainian Nation	879
Serhii Zdioruk. International Experience of Military Chaplains for the Armed Forces of Ukraine.....	894

THOUGHTS ALOUD

Thomas G. Walsh. Conflict Resolution: Soft Power Instruments for Conflict Prevention and Post-Conflict Peacebuilding.....	899
Mykhailo Ilin. Children — the Ambassadors for Peace.....	906

DIPLOMACY THROUGH THE EYES OF JOURNALISTS

Oleksandr Harchenko. The Sushchenko Case. Synergy of Informative and Diplomatic Efforts as a Single Way of Protecting Ukrainian Hostages.....	912
Serhii Braha. How the Ukrainian diplomacy Was Tempered.....	919
Taras Holovko. «Babylonian» Bridge of Kremlin «Dreamers».....	925
Serhii Tomilenko. Initiatives of NUJU and the International Community.....	929
Volodymyr Vasyliuk. We Unite the World.....	949

REFERENCES. REVIEWS

Yurii Bohaievskiy. Long Way to the Diplomatic Olympus.....	954
Volodymyr Denysenko. Ukrainian Paths to Holy Mount Athos.....	958
Oksana Ivanenko. Foreign Relations of Ukraine: Historical Succession and New Horizons.....	965
Stepan Vidnianskyi, Oksana Cherevko. The History of International Ties, External Policy and Diplomacy of Ukraine in the Multivolume Encyclopedia of History of Ukraine.....	978
Yury Bohaievskiy, Ihor Turianskyi. His Domain of Devotion.....	982
Serhii Karamash. Review of the Book «Babyn Yar in Tragic Events of 1941–1943. History and Contemporaneity (Historical and Archive Research)».....	985
Veronika Chekalyk. Features of Ukrainian IR practices involving media.....	1002

Упорядники:

*Леонід Губерський, Павло Кривонос,
Анатолій Денисенко,
Василь Туркевич, Микола Кулінич*

Compiling Editors:

*Leonid Huberskyi, Pavlo Kryvonos,
Anatoli Denysenko,
Vasyl Turkevych, Mykola Kulynych*

Засновники

Міністерство закордонних справ України, Дипломатична академія при Міністерстві закордонних справ України, Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв, Історичний клуб «Планета»

Founders

The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Diplomatic Academy under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, the Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions, the Planeta Historical Club

Видавець

Генеральна дирекція з обслуговування іноземних представництв

Publisher

The Directorate-General for Rendering Services to Diplomatic Missions

Літературне редагування

*Павло Хоменський, Оксана Ракоїд,
Інна Хоменська*

Коригування текстів

Віра Карпенко

Комп'ютерне опрацювання матеріалів

Світлана Скібицька

Переклад

*Оксана Ракоїд, Наталія Кузьменко,
Олена Богопольська,
Христіна Кононюк, Юлія Соловей*

Верстка і дизайн

Дмитро Грязов

Literary Editing

*Pavlo Khomenskyi, Oksana Rakoid,
Inna Khomenska*

Proofreading

Vira Karpenko

Computer Processing of Materials

Svitlana Skibytska

Translation

*Oksana Rakoid, Nataliia Kuzmenko,
Olena Bohopolska,
Khrystyna Kononiuk, Yuliia Solovei*

Page Layout and Design

Dmytro Hriazov

Адреса редакції: м. Київ, вул. Пирогова, 6-А; тел.: 220-08-34,
e-mail: ukraine.diplomatychna@gmail.com, prepress.gdip@gmail.com
Address of the Editorial Board: Kyiv, 6-A Pyrohova Str.; tel.: 220-08-34

Видруковано в Видавництво «Логос»

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Формат 60×84/16. Обл.-вид. арк. 71. Підписано до друку 16.11.16
Тираж 1000 примірників